

EX-LIBRIS
JOHANNIS GENTILE

DE

PHILOLOGIA,

STUDIIS LIBERALIS DOCTRINÆ,

INFORMATIONE & EDUCATIONE

LITTERARIA

GENEROSORUM ADOLESCENTUM,

Comparanda prudentia juxta & eloqventia civili, libris & Scriptoribus ad eam rem maximè aptis, qvôqve ordine Scriptorum Historiæ Romanæ monumenta sint legenda,

TRACTATUS

GVILIELMI BUDÆI, THOMÆ CAMPANELLÆ, JOACHIMI PASTORII, JOH. ANDREÆ BOSII, JOH. SCHEFFERI, & PETRI ANGELII BARGÆI.

QVOS

THOMAS CRENIUS

Collegit, recensuit, emendavit, in incisa sive commata distinxit, & notis suis, ac locis Auctorum, ubi è re fuit, additis, accuratôqve indice auxit.

ACCEDUNT

Justi Lipsii suis de Politicorum libris, ut & Ammiano Marcellino ac Aurelio Victore duæ, tertiaqve Joachimi Pastorii; hactenus ineditæ epistolæ.

LUGDUNI in BATAVIS

Ex Officina DAVIDIS SEVERINI. 1696.

Illustri, Generoso & Nobilissimo
Genere, Virtute ac sapientiâ VIRO,

DN. DN. GODARDO DE TUYL
DE SEROSKERCKEN
TOPARCHÆ IN WELLANDT, ZOELE KERCKEN &c.

Qvondam primae Classis Ordinibus Trajectinae Provinciae adscripto.

Optimorum studiorum insigni Patrono

THOMAS CRENIUS

S. P. D.

Ex qvo tempore divina me adeò benignè respexit providentia, ut aliqvanto propiùs debita cum observantia ad TE accedere, qvodqve me noveris gloriari potuerim: facile intellexi, amari à TE atqve magnipen-

di optimarum disciplinarum atqve artium studia, qvæ ad elegantiam & humanitatem faciunt; TEqve non obiter, qvod vulgò solet, neqve leviter iis imbutum, prætereà & incredibili, ceu individuâ litterarum elegantiorum comite atqve sociâ, humanitate præditum esse. Qvô nomine cùm admirari TE, VIR SUMME, initiò cœpissem, posteà qvando iterum atqve rursus, cùm tempus atqve negotia tulerunt, convenire, unà versari & sermonem liberiùs conferre datum fuit, comperi, TE non solùm eruditæ ac solidæ doctrinæ facultate, sed pietatis qvoqve virtutisqve & sapientiæ cultu, amplitudine & copiâ excellere planè; qvippe qvi inter primos seculi viros legendus es ac numerandus hâc ætate, qvâ sive ignorantiâ, sive stolidâ ambitione præclaræ artes contemnun-

mnuntur omnes. Et libenter inprimis provocamus ad exemplum tuum, qvi cum inluſtri dignitate ſummam eruditionem ac modeſtiam, pronumqve in litteratos adfectum, & idcirco horum qvoqve in TE ſtudia, conjunxiſti. Inde tanta apud omnes ubiqve nominis Tui reverentia atqve fama eſt, ut, qvicumqve litteras amant, & in iis nonnihil profecerunt, univerſa ſtudia ſua TIBI ac patrocinio tuo commendari qvàm cupidiſſimè velint. In qvibus cùm & ego qvoqve nomen meum profitear, non dubitavi pulſare tuas fores, utut per ſe facilè patentes omnibus, certè mihi perſvadens, libenter aliqvid TE lecturum, ab eo miſſum, qvi TE plurimis fecit annis maximi; nec ingratum TIBI id futurum, undecumqve depromtum eſſet, & qvidqvid foret, tùm qvòd felicis-

ſimum ingenium Tuum per univerſam bonam eruditionem diffudiſſes, tum qvod TU, VIR MAXIME, ſi qvis alius, ſemper ſolitus fuiſſes, *noſtras eſſe aliqvid putare nugas.* Enimverò cùm viderem Domini frontem agro prodeſſe plus qvàm occipitium, neqve aliud illum æqvè pingvefacere ac patrisfamilias ſtrenuam inſpectionem: in id ſecundâ curâ incumbendum mihi eſſe duxi, ſi qvô modô faventes meis ſtudiis, conatibus, ἐργοδιώκτας, laborumqve ſupremos Exactores invenire poſſem; qvorum hodie copia tanto rarior eſt, qvanto magis opus eſt proletariis hujus ſeculi veſtibus atratis uti, qvibus lugeant Mæcenates, ut feſtiviſſimè alicubi ætatis noſtræ Martialis ludit. Talibus profectò nunc, ſi unqvam antè, opus eſt, Tuiqve ſimiles niſi contingant Mæcenates, taleſqve Præſi-

ſi-

fides, fiet hoc, ut, qvemadmodum aliis in locis, in qvibus floruerunt maximè, ita nos apud etiam litterae ac humanitatis ſtudia prorſus intereant. Itaqve ut favorem & adfectum ex iis apud TE captem VIR ILLUSTRIS, eumqve iis & mihi conſerves, patrociniumqve TUUM praeſtare non deſinas, ego & meô & illorum qvaſi locô & nomine peto vehementer atqve contendo: qvi etſi fortè haec cum eximio ſucceſſu non colo ſtudia vel praeclaro, ſed potiùs mediocri: ita tamen erga haec adfectus ſum, ut cùm neqve magnam rem neqve dignitatem conciliare cultoribus ſuis experiar, non tamen odiſſe illa poſſim, vel nullas potiùs occupationes his praeferam omnium. Atqve inde occaſione ſumtâ tantò laborioſiùs animi mei agellum conſero, & tantò enixiùs pario fructus, qvantò magis experior

oc-

I.

DE

STUDIO LITTERARUM,

RECTE ET COMMODE INSTITUENDO,

Ad invictiſſimum, & potentiſſimum principem Franciſcum Regem Franciæ:

Gulielmô Budæô Pariſienſi, Conſiliariô regiô, libellorumqve ſupplicum in regia Magiſtro, auctore.

ITEM

Ejuſdem G. Budæi de Philologia libri II. ad Henricum Aurelienſem, & Carolum Angoliſmenſem, Regis filios.

TESTIMONIA SCRIPTORUM
DE BUDÆO.

Paull. Jovius Elog. doct. Virorum num. XCVII.

Ulielmus Budæus non Galliæ modò, sed totius etiam Europæ longè doctissimus, qvi summæ eruditionis librô de Asse, alteroqve in Pandoctas editô, ac infinitâ demum lectione confectis commentariis nulli communicatâ laude æqvales omnes doctrinæ auctoritate superavit.

Ludov. Vives in II. August. de Civ. Dei c. XVII. p. m. 208. *f.*

Budæô Gallia acutiore ingeniô, acriore judiciô, exactiore diligentiâ, majore eruditione nullum unquam produxit: hâc verò ætate nec Italia qvidem. Nihil est usqvàm vel Græcorum, vel Latinorum scriptorum, qvod ille non evolverit, legerit, excusserit. Græca & Latina juxta & summè callet. Tàm facilè utrâqve linguâ loqvitur, qvàm Gallicâ, qvæ est ei vernacula, haud scio an etiam faciliùs. De libro Græco qvæ sunt scripta, leget Latinè: de Latino Græcè. Hæc qvæ videmus tàm elaboratè, tàm excultè ab eo conscripta, extemporali sunt ei facultate pârta. Facilius tùm Græcè scribit, tum Latinè, qvàm etiam earum lingvarum peritissimi intelligant. Nihil est tàm reconditum, tàm abstrusum in his lingvis, qvod non pervestigârit, adierit, inspexerit, & velut Cerberum è tenebris produxerit in lucem. Infinitæ sunt, seu vocum significationes, seu loqvendi figuræ ac proprietates, qvas unius Budæi operâ sciunt homines studiosi prioribus seculis ignoratas. Et hæc qvidem omnia tanta & tàm admirabilia ipse per se sine magistro ullo perdidicit. Felix ac fœcundum ingenium, qvod in se uno invenit & doctorem, & discipulum, & docendi viam, rationemqve. Et cujus decimam partem alii sub magnis magistris vix discunt, ipse id totum à se magistro edoctus est. Nihil dixi de scientia juris, qvæ per ipsum instaurari collapsa jam cœpit, nihil de philosophia, cujus ipse in libris de asse id specimen edidit, qvod edere non qvivisset nisi homo, qvi in omnium philosophorum libris assiduò versatus esset, maximosqve in eis progressus haberet. Accedit his omnibus, qvod haud dubiè ceteras res universas antecellit, probitas, tantæ doctrinæ congrua decensqve, tàm rara, tàmqve admirabilis, ut sine ceteris ingenii dotibus monumentisqve miraculum posset videri: ut eruditione, ita & probitate superiorem non habet. Qvi in omni vita actibusqve tàm variis primas semper religioni partes attribuit. Qvi vir conjugatus liberorum plenus, nunqvam commodis ullis & rei familiaris incrementis transversus est actus, semper seqve suamqve fortunam rexit & moderatus est: nec à fortuna qvantumvis magnâ

ipe

ſpe propoſitâ, abripi ſeſe permiſit, ſemper ſeipſum habuit in ſua poteſtate. Homo verſatus in legationibus in aula, inter principes viros, nihil unqvam gratiæ dedit, nulli aſſentari in animum induxit, patrimonium nunqvam auxit, quòd à recto vel pilum latum deflectere non ſuſtinuit, in ſeipſum acrior qvàm in alios judex: muneribus invidioſiſſimis functus, non invenit, à qvo labeculâ ſpargeretur ullâ, vel ſuſpicione criminis qvamlibet perſtringeretur etiam in libera gente, nec omnino muta, & ſatis ſuſpicaci. Sentio me modum deſtinatæ brevitatis egreſſum, dum me loqvendi de amico longè optimo dulcedo tenuit.

Eraſmus Roterod. in Adnotationib. in Matth. V. p. m. 29.

Gulielmus Budæus immortale ſuæ gentis decus: utpote vir non ſolùm omnium, qvos unqvam Gallia genuit, eruditiſſimus, verùm etiam diligentiſſimus.

Idem 1. Epiſtol. VII. p. m. 14. 15.

Doctorum nullus eſt, qvi Budæum non ſuſpiciat. Atqve ipſe qvoqve Linacrus, vir exacti qvidem, ſed ſeveri judicii, & qvi non temerè probet qvemlibet, Budæo nihil non tribuit. Video te (Budæum) hanc provinciam ſuſcepiſſe, ut optimas litteras ab ἀπαιδεύτως πεπαιδευμένων tyrannide vindices, & priſtinam illam laudem noſtræ adſeras Galliæ. Et 1. *Ep. VIII p.* 17 audit Budæus ipſi decus Galliarum, ac litterarum antiſtes. Item 1. *Ep. X. p.* 19. Dici vix poteſt, qvantoperè Cutbertus Tunſtallus apud Anglos ſcriniis præfectus ſuſpiciat eruditionem tuam, qvàm alioqvi nemo non admiratur, niſi qvi non intelligit. Nam ſanctè dejerat, neminem omnium τῶν παλαιῶν argutiùs aut elegantiùs ſcripſiſſe Græcè, qvàm Budæum. At idem non negat, tibi Romanum ſermonem non ſolùm eſſe puriſſimum caſtiſſimumqve, verùm etiam uberem ac locupletem. p. 21. Sed illud qvàm feſtivum, exigis, ut de tuo ingenio pronunciem, qvaſi verò is ſim, qvi vel aſſeqvar rariſſimas iſtas ac penè divinas animi tui dotes. De Budæo jamdudum eruditiſſimorum hominum ſenatus magnô conſenſu pronunciavit. Qvorum ſententiæ ſi ſubſcripſero, qvantulum fuerit hoc momenti, qvod unius homunculi plebeji poſſit adferre calculus. Sin diſſentiam, qvis ferat impudentiam. Cùm tua lego, mi Budæe, videre videor locupletiſſimum qvemdam patrem familias, non qvalis fuit Lucullus, cui plura domi erant, qvæ fallerent dominum, qvemadmodùm inqvit Horatius, & prodeſſent furibus: ſed non minùs diligentem, qvàm locupletem, cui ſuæ opes & probè cognitæ ſint, ac ſingulis in ſuos digeſtis nidulos cuncta in procinctu ſint, ac velut in numerato. Præſtant hoc tibi partim accuratiſſimi indices, qvos olim in hunc uſum ad omnes tuos codices paráſti: partim atqve adeò multò maximè feliciſſima iſta memoria, & qvôvis indice fidelior: unde fieri video, ut aliqvoties inſignium rerum hinc atqve

hinc sese confertim offerentium copiâ velut obruaris ac degraveris, neqve finaris manum de tabula tollere. Atqve ita accidit fortassis, ut lector ceu conviva fastidiosulus alicubi modum apparatus in te desideret. Adhæc cùm nihil usqvam esse patiaris, nec in rebus, nec in verbis, qvod cum vulgo triviisqve tibi commune sit, hoc est, qvod non insigne sit & exqvisitum, eqve penitissimis Musarum aditis depromptum, nusqvam remissus, nusqvam oscitans, sed semper urgens, & instans tibi: fieri necessum est, ut non temerè tuis delectetur, nisi lector egregiè doctus, & idem otiosus, nec minùs interim attentus, atqve is plus propè laboret legendo, qvàm tu scribendo. Nam tibi qvidem eam facultatem diutinus jam & exactissimus dicendi, scribendiqve usus peperit, ut ea qvoqve tibi citra curam fluant, qvæ nobis magnô studiô videantur elaborata. Jam animadverto te metaphoris ac parabolis impendiò delectari: qvas habes plerasqve mirè raras, & insigniter argutas, sed qvam semel amplexus sis, ab ea vix unqvàm divelli potes: unde fit, ut cùm totus sermo gemmeus sit potiùs qvàm gemmis distinctus, nonnihil videatur à naturali simplicitate recedere. Atqvi cùm in iis, qvæ constant artificiô, alios alia capiant: qvod nativum sit, id occultâ qvâdam vi tangit & allicit omnes, nec paulò jucundiùs irrepit & illabitur in animos hominum, veluti cognatum. Nam qvòd ubiqve πάνυ φιλόπατρις es, à multis laudi dabitur, à nemine non facilè condonabitur: qvanqvàm φιλοκοσμικώτεροι est meâ sententiâ, sic de rebus & hominibus agere, ut mundum hunc communem omnium patriam esse ducamus, etiamsi pulcherrimam orbis Christiani partem Galliam esse fatear. Ad hæc, dum in παρεκβάσεις eruditissimas simul & amœnissimas crebriùs exspatiaris, & in his longulè commoraris, periculum fortassis est, ne qvis morosior, ita secum cogitet: præclara qvidem hæc & splendida, sed ut olim ἢ τί ταῦτα πρὸς τ̀ Διόνυσον, ita qvid ista ad Assem? Ceterùm ego & video, ni fallor, & probo tuum hac in re consilium. Istiusmodi locos aliqvot tibi paraveras, usurus simulatqve incidisset occasio. Eos non incallidè miscuisti argumento qvanqvàm alieniori: ut hâc arte pariter & laterent fallerentqve τοὺς βεβήλους, & legerentur ab eruditis & candidis, nec unqvàm interciderent intermixta rebus, vel ob solam utilitatem victuris. Unum illud non satis potui conjectare, qvô tandem consiliô opus tàm eximium, & dubio procul immortale futurum nemini volueris dicare nominatim. Neqve enim dubito, qvin id certô aliqvô consiliô sit factum. Video qvidem jamdudum, qvàm sim ineptus, qvi de tuo ingenio extra omnem aleam censuræ posito qvidqvam judicem. Sed qvid facerem? Ita jubet Budæus. Minus improbum arbitror, ineptire, qvàm tibi parum esse morigerum. Neqve tamen hæc dixerim, qvod ullam ingenii dotem in tuis scriptis desiderem, aut ullo offendar incommodô. Primùm enim admodùm sim incivilis, si me in corpore tàm specioso unus aut alter nævus offendat. Deinde sic amo Budæum, ùt etiam si qvis inesset nævus, is meis oculis blanditurus sit. Neqve tamen usqve adeo amore tui cæcutio, qvin illud verè perspexisse me credam, nihil hactenus produxisse Gallias, qvod cum ingenii tui monumentis in certamen venire possit, & tamen omnibus à tergo relictis, qvotidie temetipsum superas. (*Hanc ad Erasmi epi-*

stolam

stolam quid Budæus responderit, quomodoque stylum suum excusârit, quem fortè non ab re, summa tamen cum modestia & civilitate; censuit harum rerum non obiter prudens Erasmus aliquô modô obscurum, nec ubivis æquè proprietate debitâ ac simplicitate incedentem. vide in sequente Operis Epistolici Erasmiani epistola p. m. 21. s. n. XI. Ego sanè totus Erasmo hac in parte subscribo, proprietatem styli ac perspicuitatem primas eleganter dicendi rationes putans, quas quandoque à Budæo neglectas esse, sicuti nec ipse ibi negat, ita nec inficiabitur eum qui legit, quidque scribere sit, compertum habet.) Alibi illi ipsi Erasmo Budæus ob raram eruditionem & exquisitam diligentiam Galliæ portentum est.

Theod. Beza in Iconib.

Budæo restitutam Græcæ lingvæ cognitionem debere se Gallia & omnes ejus alumni profitentur.

Laurent. Humfredus 1. *Interpretationis Lingvar. p. m.* 22.

Habet & Juris peritia suos imperitos interpretes Bartolos, Baldos & Accursios, qvos in Adnotationibus Pandectarum, & aliis in libris diligentissimus homo & acutissimus Guiliel. Budæus jure optimô reprehendit. Et ibid. in p. 39. laudat præsentem, qvem edimus ex editione Basileensi M. D. XXXIII. in 8vo Sermonem de restituenda Philologia cum Rege Francisco habitum.

Petr. Victorius IX. Var. Lect. c. XVII.

Budæus summi judicii vir, reconditæqve doctrinæ. Et l. xv. c. xix. Budæus doctissimus accuratissimusqve.

Casp. Barthius 1. *Advers. c. X. col.* 20.

Budæus olim princeps humanarum artium. Et l. v. c. x. col. 230. Budæus vir seculô suô primarius. Et l. xxxvi. c. i. col. 1630. Summi suô ævô nominis vir Gu. Budæus.

Epitaphium ejus annô M. D. XL. mortui hoc est.

Budæus columen, decusqve Grajûm:
Budæus Latiæ corona lingvæ:
Budæus dubii lucerna juris:
Budæus Pater elegantiarum,
Et fons totius eruditionis.

Budæus patriæ jubar coruscum:
Regis delitium sui, suæqve (tas.
Tempestatis honos, lepor, volup-
Hic terræ exuvias reliqvit, Orbi
Famam, astris animam. Viator ito.

DE
STUDIO LITTERARUM
Rectè & commodè instituendo,

Ad invictissimum & potentissimum

PRINCIPEM FRANCISCUM

Regem Franciæ.

1 ONOS alit artes *, contritum est usu vetustatis proverbium (), Princeps potentissime, non tam ad opificia qvæ dicuntur (a) sellularia, æraqve & stipes merentia, qvàm ad eas artes pertinens, qvas prisci (b) tum ingenuas (c), tum liberales appellandas esse dixerunt. 2 hoc nimirum intelligi volentes, dignas illas iis hominibus esse, qvi nec servitutem servirent, nec degeneri mente nati, aut

* *Honos alit artes*] Est qvidem vera felicitas in titulis atqve honoribus statuenda minimè: interim tamen certum est, illis è bonis, in qvæ fortuna & casus aliqvid sibi juris vendicat, honore nullum præstabilius nullum excellentius esse, & qvod optimi qviqve magis adpetant. Adeò, ut si h c velut præmiò atqve mercede destituantur, ad suscipiendas præclaras res, tractandaqve in publicum profutura studia ægrè adduci & invitari possint. Hæc enim illa fax est, qvæ subjecta egregiis animis, ita eos accendere solet ut non rarò pro obtinenda gloria atqve honore vel ipsam mortem, extremum malorum, & unum homini formidandum maximè, sibi adeundum censeant. *Eò impendi laborem ac periculum, unde emolumentum atque honos speretur*, Livii vox est IV. XXXV. 8 *Nihil non aggressuros homines, si magna præmia proponantur. At sublatis studiorum pretiis, etiam studia peritura* Tacitus auctor est XI. Ann VII 5. Quam utramqve sententiam complexus Jamblichus apud Stobæum Serm. XLVI. *Augetur*, inqvit, *& crescit quidquid in honore est deficit & minuit, quidquid in contemtu.* Qvemadmodum igitur currentes in stadio Spectatorum adplausus ac favor excitat, iisqve novas vires suggerit: ita multi in medio publicorum laborum cursu deficerent, nisi honore gloria ac præmiis sustinerentur. Vide Lipsii Monit. Polit. c. ult. Philipp. Camerar. Cent. I. Operar subcisivar. c. IV. p. 47. s. & cent. II. c. LV. p. 236 s. & Budæum ipsum II. de Asse p m 152. s. edit Coloniens. M. D. XXVIII. in 8vo qvâ jam utor, recentioribus destitutus editionibus minimè Adde Optimum Matthiam Bernegg. in Sveton. Julium p. 9.

() Apud Cicer. Tuscul I. c. II.

(a) *Sellularia*] Sellularii iidem sunt qvi sedentarii, sedentes opus facientes, sordidas artes tractantes ac viles. Liv VIII. XX 5 *Opificum quoque vulgus, & sellularii, minimè militiæ idoneum genus, exciti dicuntur.* Arnob. III. adv. Gentes p. m. 112. *Quæ caussa, ut artificia hac superi tanquam viles noverint atque habeant sellularii?* & p. 113. *Cum sit nullus apud Superos artibus his locus, neque usus illorum, neque natura deposcat ingeniosum aliquid, aut sellularium scire.* Chalcid in Platon. Tim. *Hoc vulgare ac sellularium est.* Inde Gellio lib III. c. I. & Ammiano Marcellino l. XXX. Histor. c. IV. extr. *quæstus sellularii* turpes &

aut (*d*) obnoxiâ forent. Qvibus etiam ipsis artibus, eum honorem Romana detulit antiqvitas, (*e*) humanas ut esse scientias dicerent, utpote sine qvibus existi-

& despicabiles sunt. Sic Appulej. in Florid p. m. 336. v. 34. *Sellularias artes* viles vocat, qvæ Græcis vocantur φαύλαι, ἀνελεύθεροι, βάναυσοι, ἀγοραῖοι, i. e *viles*, *illiberales*, *sordida*, *circum foranea*. Cujusmodi sunt illæ, qvæ nullum, vel exiguum animi studium reqvirunt, ac solum occupantur in qvæstu faciendo, & pecunia congerenda: unde & *mercenaria* dicuntur, servis omnino digniores. Et has tractant *sellularii artifices*, prout idem adpellat Madaurensis Platonicus Appule. II Florid. p. 351. v. 21. ubi de Pythagora sermo, qvi prius δακτυλιογλύφος, sive *gemmarum sculptor*, fuit. Conf. Vossium de Artib. Popularib. c. 1 § 2, 3 p. 1. s.

(*b*) *Prisci tum ingenuos*] Sic Cicero vocat l. IV. Ep III. extr. & V. de Finib. c. XVIII. Ovid. 1. Epist ex Ponto VI. 7. lib. II. Ep. VII. 47. Ep. IX. 47. Dicuntur ita, qvia decent ingenuos.

(*c*) *Tam liberales*] Seneca Ep. LXXXVIII. „De liberalibus studiis qvid sentiam, scire desideras. Nullum suspicio, nullum in bonis numero qvod ad æs exit. Meritoria artificia sunt, hactenus utilia si præparant ingenium, non detinent. Tamdiu enim istis immorandum est, qvamdiu nihil animus agere majus potest: rudimenta sunt nostra non opera. Qvare liberalia studia dicta sint vides, qvia homine liberô digna sunt. Ceterùm unum studium verè liberale est, qvod liberum facit, hoc sapientiæ, sublime, forte, magnanimum ceteta pusilla & puerilia sunt. Eadem sententia Plinii in Proœmio libri XIV. *A maximo bono* (*libertate* explicat in notis Dalecampius) *liberales dicta artes*. Tertullianus in Apologetico ita dicuntur, „ qvòd iis informamur, ad prudentiam & officia liberalia. Nimirum *liberales* à *libertate* denominatæ sunt artes, non tamqvàm ab effectu suo qvòd in libertatem, sive civilem à servitute, sive moralem à vitiis vindicent; hæc enim provincia potiùs in philosophiam, uti vocant, practicam competit, qvamvis artes & liberales suam hic dent Symbolam. Ovidiô teste locis in iis, qvæ jam jam ad *ingenuas* adscripsimus: sed à qvalitate vel conditione subjecti, qvòd olim liberis ab hominibus addiscerentur, bosqve decerent maximè.

(*d*) *Obnoxiâ*] Significat *obnoxius* inter cetera & eum qvi alius devinctus est nonnihilqve debet. Itaqve libero interdum opponitur. Livius: „Si reticeam aut superbus, aut obnoxius videar, qvorum alterum est hominis alienæ libertatis obliti alterum suæ. Sæpe *obnoxius* idem est ac expositus, opportunus. Liv. XLII. XLVI 7 „Qvæ serva atqve obnoxia fore, si nullus aliò sit, qvàm ad Romanos respectus. Sed vide Gellium l VII. c XVII. non nauci adferentem qvædam hac de voce.

(*e*) *Humanas*] Hinc Philologia & *humanitas* dicitur Gellio l. XIII. c. XVI. *Humanitatem adpellaverunt id propemodùm quod Græci παιδείαν vocant; nos eruditionem institutionemque in bonas artes dicimus*. Joan à Wower de Polymath c. XV. (non c. XI. ut vitiosè habetur in edit: Lugd Bat. anni 1666. Gellii) § 13 refert, veteres libros scribere: *institutionemque, qua bonas artes didici aut*. Cicero pro Archia c III. *Qvibus ætas puerilis ad humanitatem informari solet*. Exornantur verò hæc *humanitatum litterarum* nomine studia, qvòd adolescentum animos ad humanitatem omnem erudiant ut eleganter ostendit vir non infacundus Ludov. Richeomus in Expostulatione Apologetica, qvâ Jesuitarum institutum in tradendis illis ab importunis calumniatorum convitiis vindicat. E cujus c IX. do seqventia è Gallico ab interprete qvodam non indocto Latinè reddita: „Humanitatis nomine omnes comprehensæ doctrinæ dicuntur eæ, qvæ in Academiis, & Gymnasiis ad Philosophiæ usqve tractationem, prælegi auditoribus solent. Grammatica, Poesis, Historia, Eloqventia, &, qvæ eò referuntur omnia, haud sanè pauca, qvo in genere sunt illa, interpretari sermones extraneos: totius antiqvitatis longinqvam memoriam replicare: ætatem patriæ, inde à suo fonte repetere: descriptiones temporum aperire: mores ac ritus gentium ostendere: sacrorum templorum, sacerdotum jura describere: tùm domesticam, tùm bellicam disciplinam, alienam, & patriam indicare: sedem regionum ac locorum ponere: Divinarum, humanarumqve rerum, qvæ lapsis retrò seculis viguerunt nomina, genera, officia, caussas designare: plurimum Poëtis omnis generis etiam popularibus litteris, luminis adferre, & qvæ reliqvæ sunt ad ea omnia, qvæ diximus, accessiones. Qvæ universa ratio cultioris scientiæ, hoc tàm glorioso ac magnifico nomine Humanitatis est à priscis hominibus appellata, qvòd juventutem omni illa civili urbanitate adsvefactam, atqve limatam ad jucundissimam societatem hominum inter ipsos, & vitæ qvasi communitatem, qvadam veluti via componat; varia ac multiplici intelligentia rituum; ac lingvâ gentium exterarum diligenter instructos, qvæ ejus artis svavitate, certisqve limitibus contenta explicantur.

existimarent homines morum humanitatem amplecti ac retinere vix posse. 4 Et qvidem cùm hominum generi providentia duas naturæ præstantias dederit, longè inter animanteis nobilissimas, mentem atqve sermonem, videbant illi eos ferè, qvi cum promiscua multitudine annos traduxissent pueritiæ & adolescentiæ procul ludis litterariis, vel semiferas ipsas esse, vel rusticitate præditos infantiæ non absimili. 5 Cujusmodi illorum evadere plurimos videmus, qvi communi tantùm sensu qvasi præceptore utuntur & magistrô. 6 At verò loqvendi consvetudo, deterior ferè tempore fieri solet, & ex Patriciis (ut ita dicam) sensim ad plebejos transire, imperitorum utiqve numerô multis exuperante partibus. 7 Tum mens humana ab incunabulis statim, tirocinioqve vitæ, erraticis motibus ac mendosis imbuta, ex perenni contagione passim pollentis imperitiæ, in ordinem qvodammodo ceterorum animalium rediisse tandem non sentit, cùm tamen (*f*) numerô, ut dicitur, exempta sit originis insignitæ nobilisqve privilegiô.

II. 1 Etenim rerum humanarum divinarumqve notio, naturæ qvidem illa veluti magisteriô homini pubescenti paulatim agnascitur, & sic in multorum conventu, qvasi in ludo sensus communis adolescit: planeqve in virum jam evadenti cum ætate accrescit pro portione: ceterùm inchoata est ipsa tantùm, non plena, non justa noticia, non sufficiens earum rerum intelligentiæ, qvæ ad vitam instruendam temperandamqve comparatæ sunt. 2 Qvare & in disceptandis forensibus controversiis, & in dirimendis litibus, qvantavis prudentia sensus communis, tamen juris civilis indiget prudentiæ, æqvitatisqve ab iis hominibus proditæ, qvi de jure olim responsitârunt: & rerum supradictarum notio, tum naturæ beneficiô anticipata, tum conversatione civili adaucta & reprobata, adhuc tamen est hebetior, qvam ut par esse possit caligini discutiendæ qvæ vitæ nostræ incubat. 3 Atqve inter eam qvidem caliginem, densamqve velut qvandam nebulam fallacium imaginum, atqve inanium formarum, latentem veritatem, summique boni naturam, philosophiæ comitatus olim indagare, ac per omnia naturæ vestigia perseqvi instituit, studiô sanè acri & vehementi. Hominesqve non pauci, qvi sese in ejus familiam variis è stirpibus sectarum adoptaverant, acerrimâ contentione animorum fecerunt, posthabitâ corporis fortunarumqve curâ, disciplinarum ut honestissimarum facultatem sibi primùm compararent. Deinde earum adipiscendi viam qvandam posteris, ratione ac præceptis munitam traderent & proclivem, qvoad ejus fieri posset. 4 Et verò eorum qvidem nobilissimi indignum esse censuerunt, naturam humanam ignoratione

sui

(*f*) *Numerô*] i. e multum. Erasmus p. 109. b. Adagior. *Nonius Marcellus*, inqvit, *putat numero dici pro* multum: „sed exempla qvæ adducit, „ magis indicant accipi pro cito ac facile, sive „ statim. Qvod ipsum ille fatetur in fine. Idem „ in Amphitryone: Numero mihi in mentem fuit. „ Usurpatur apud eumdem & aliis aliqvot locis. Hæc Erasmus. At Nonius in meo qvidem Parisiis CIↃ IↃ XXCIII in 8r. impresso exemplo p. 171. b. hanc significationem vocis *numero* non adduxit, sed nuda tantùm exempla ac testimonia scriptorum post hæc duo in principio posita verba: *Numerum Ordinem*, sine ulla mentione vocis *multum*.

fui primùm, dein morum perverſitate, qvæ diu inter mortales inoleverat, de gradu naturæ ſublimis dejectam eſſe, qvæ cognata erat ipſa à primordiis rerum affinisqve divinæ. 5 Qvam ob cauſam indignitatemqve, homines incitati certatim qværere inſtituerunt, cur ipſa hominum natio, rectâ ratione lapſa, qvaſi in triviis vitæ, compitisqve jaceret per inertiam, in iis multorum conventiculis qvæ civitates vocantur. 6 Itaqve inter Græcos homines moribus ac linguâ ceteris cultiores, extiterunt partim qvi ſophiſtæ (g), partim qvi philoſophi dicti ſunt. 7 Qvi cùm in muneribus vitæ civilis, atqve in ſermone

B barba-

(g) *Sophiſtæ*] Sophiſtarum generi antiqviſſimis temporibus honor eximius fuit. Iſocrates, Oratione περὶ ἀντιδόσεως. „ Apud majores certè „ qvidem alia ratio fuit. Nam eos, qvi Sophiſtæ „ dicebantur (τοὺς μὲν καλουμένους σοφιστάς) „ magnifaciebant, eorumqve familiares beatos „ judicabant. Cujus rei maximum ſignum illud „ eſt, qvod Solonem, qvi primus civium hoc cognomen ſortitus fuit, gubernatorem ac principem civitatis eſſe voluerunt. Herodotus lib. I. „ cap XXIX. His ſubactis, & potentiâ Lydorum per Crœſum auctâ contulerunt ſe Sardis opibus florentes, tum ceteri omnes, „ ἐκ τῆς Ἑλλάδος σοφισταί, ex Græcia „ Sophiſtæ, qvi eâ tempeſtate erant pro ſe qvisqve proficiſcentes: tum verò Solon, vir Athenienſis, qvi cùm leges jubentibus Athenienſibus tuliſſet, decem annos per cauſſam contemplandi, navigando erat peregrinatus, ut ne „ qvam legum, qvas condiderat, abrogare cogeretur. Plutarchus περὶ φιλαδελφίας, „ Ariſtarchus Theodectæ pater in Sophiſtarum „ multitudinem illudens, olim ægrè, ἑπτὰ σοφιστὰς, ſeptem Sophiſtas, inventos dicebat, nunc „ autem vix totidem reperiri, ἰδιώτας τοσούτους, „ qvi ſe non profiteantur literatos. Videmus Sophiſtas oppoſiti idiotis. Planè ut interpres Ariſtophanis in Nebulis, *Sophiſtas*, ait, *intelligimus* τοὺς πεπαιδευμένους, *id eſt*, *eruditos*. Videmus Solonem cæterosqve illos, qvi ſapientiæ nomine apud Græcos præ reliqvis claruerunt, habitos qvoqve fuiſſe Sophiſtas. Qvâ de re iterum Plutarchus, de EI apud Delphos: λέγουσι γὰρ ἐκείνους τοὺς σοφοὺς, ὑπ' ἐνίων δὲ σοφιστὰς προσαγορευθέντας, αὐτοὺς μὲν εἶναι πέντε. „ Dicunt enim ſapientes iſtos, qvi à „ nonnullis Sophiſtæ appellantur, numerò fuiſſe qvinqve, Chilonem, Thaletem, Solonem, „ Biantem, Pittacum &c. Laërtius in procœmio: XII. n. 48. οἱ δὲ σοφοὶ, καὶ σοφισταὶ ἐκαλοῦντο. *Sapientes autem etiam Sophiſtæ vocabantur.* Et mox: „ Sapientes verò habiti ſunt Thales, Solon, Periander, Cleobulus, Chilon, Bias Pittacus. Sophiſtæ igitur iidem olim ac viri docti & ſapientes Sed, ut videtur, eô diſcrimine qvòd appellatio ſapientiæ habitum inhærentem notaret: altera autem illa Sophiſtarum, munus docendi, qvò pleriqve Sapientum defungebantur. Nam ut hodiè Profeſſores, bonarumqve artium doctores appellamus à docendo: ita Sophiſtas Græci ἀπὸ τοῦ σοφίζειν, qvod eſt σοφὸν & doctum reddere Vide Caſaubonum ad locum Laërtii citatum, & in IV. Geograph. Strabonis. Speciatim verò & Poëtæ dicti Sophiſtæ ſunt, qvod præcepta morum docerent, & Oratores iſti, qvos λογοδαιδάλους appellat in Phædro Socrates, ipſiqve illi, qvi ſeſe philoſophos dici, qvàm ſapientes maluerunt. Ac de Poëtis qvidem, nos dubitare non ſinit Laërtius, qvando verbis paullò antè adductis ſubjungit: Καὶ οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ ποιηταὶ, σοφισταί. *Neqve hi ſolùm, (ſapientes) verùm poëtæ qvoqve ſophiſtarum appellatione honorantur.* Roboratqve Pindari Scholiaſtes ode V. Iſthmiorum: Σοφιστὰς δὲ σοφοὺς ὅλως τοὺς ποιητάς. *Sophiſtas verò* inqviens *ſapientes dicebant poëtas.* Ad alterum ſophiſtarum genus à Cicerone III de Oratore Gorgias Leontinus, Thraſymachus, atqve Iſocrates referuntur qvi cùm minus ipſi in republica verſarentur, ejuſdem tamen faciendi, dicendiqve ſapientiæ doctores extiterunt; hoc differentes ab iis, qvi in foro cauſſas perorarent, ut idem Tullius, in Oratore, qvòd ad voluptatem aurium, non ad judiciorum certamen ſcriberent, nec perturbare animos, ſed placare potiùs, neqve tam perſvadere, qvàm delectare ſtuderent. Poſtremò non eos tantùm, qvi eximii in dicendo fuiſſent, verùm etiam philoſophos, ante ipſos, præſertim qvi ſenſa animi ornatè poſſent exprimere, nec oratione uſqveqvaqve infantes extitiſſent, ſophi-

ſtas

barbarismos,(*h*) in rationalis & in moribus soloecismos(*i*) invaluisse cernerent, disciplinam honestæ atqve emendatæ vitæ profiteri aggressi sunt, eamqve colendam esse & retinendam multis persvaserunt. [8] Hæc porro doctrina, qvasi qvædam artifex & magistra expoliendæ humanitatis & concinnandæ, literarum nunc bonarum appellatione censetur, cujus doctrinæ fines multò laxiores sunt & ampliores, qvàm inscriptio ipsa præfert multitudinis opinione. [9] Continet enim omne commercium atqve universum qvod cum musis haberi potest: sanè varium ipsum & multiplex, & qvoqvoversus longè pertinens. [10] Præcipuè verò philosophia lautioris vitæ magistra, rationisqve rectæ antistes, atqve interpres oraculorum ejus adminicula vitæ peperisse & reliqvisse creditur: qvibus homines nimium de corpore meriti, ob idqve humi serpentes ut bruta animantia, excitare tandem sese possent, & assurgere ad cognitionem sui, ex eoqve intelligentiæ gradu sursum faciem erigere, ad cœlumque aspirare.

III. [1] Unicum autem hunc scopum fuisse olim philosophiæ, bonis qvidem certè viris atqve honestis cultæ atqve probatæ, nobile illud præceptum indicio est, *γνῶθι σεαυτὸν*: paucis (ut opinor) satis animadversum, suisqve ponderibus expensum, atqve etiam fortasse paucissimis: in templo qvondam toto orbe nobilissimo consecratum, tanqvam caput prudentiæ oraculorum. [2] Huc enim summa humanæ sapientiæ pertinet. Circa hoc philosophia & de natura, & de moribus differens, præcipuè commentata est. Id deniqve mortales inter divos olim relatos, divinisqve honoribus gentium scitis donatos, cœlum ut suspicerent, admonuit, infernaqve despicerent atqve temporaria. Postremò is fuit sensus (ut simile veri est) seculis illis antiqvissimis, qvæ heroas dicuntur edidisse. [3] Indidem illa nobilis fabula de Hercule, qvem, ut est apud Xenophontem in secundo Commemorationum, (*k*) Prodicus ille doctus scripsit, cùm primùm pubesceret, qvod tempus à natura, ad eligendum qvam qvisqve viam vivendi sit ingressurus, datum est, exiisse in solitudinem: atque ibi sedentem, diu multumqve dubitâsse, cùm duas cerneret vias, unam voluptatis, alteram virtutis, utram ingredi meliùs esset. [4] Interim autem ipsi feminas duas apparuisse staturâ grandes:

stas appellatos fuisse, lib. de sophistis auctor Philostratus est. Ut non abs re Tertullianus Pythagoram ipsum, primum illum nominis inventorem, Samium sophistam dixerit lib. de anima, cap. XXIV. Conf. Dn. Michael Waltherus in Analectis Philosophiæ Mathematicæ §. 6. & Desiderius Heraldus II. de rerum judicatarum auctoritate c. XII. parag. XII. XIII. p. m. 342. s. edit. Paris. M D C XL. in 8º.

(*h*) *Barbarismos*] Barbarismus, auctore Bangiô, II. Observ. Philolog. p. 1380. est usus dictionis aut omnino barbaræ & peregrinæ, nec usu Latinorum recteve loqventium adprobatæ; aut Latinæ qvidem, sed vitiosè vel scriptæ, vel formatæ, per casus, genera, tempora &c. Vide dicta I. parte Methodorum à nobis editarum p. 306. 386. s. Job. Ludov. Strebæum I. de Elect. & Collocat. Verborum c. XII. p. 59. Ludov. Cresollium. II. Vacat. Autumn. p. 347. Cl. Verderium virum judiciô Vossii IV. Institut. Orator. c. I. n. III. p. 5. *eruditum, sed malum bonorum scriptorum censorem* in Censione Auctorum p. 50. D. Jacob. Matthiam Arhusium in Disputatione de Philologiæ usu th. 83. & M. Velckirchium Oratoriæ olim in Academia Wittebergensi Professorem in doctiss. Commentar. in Erasmi de Copia Verborum librum p. m. 32. 58.

(*i*) *Soloecismos*] Soloecismus est vitiosa partium orationis constructio, regulis Syntacticis contraria, nec usu Latinorum rectè loqventium adprobata.

grandes: alteram aſpectu decenti, liberaliqve ingeniô, ornatu corporis nitidô, pudorem in aſpectu præferentem, & modeſtiam in geſtu, veſte candidâ indutam. 5 alteram corpulentioris habitudinis, & ſimpliciter educatam, ornatu exqviſitô cultam: ſic arte coloratam, ut & candorem cutis & ruborem majores veris ementiretur: in motu corporis atqve habitu ita affectam, ut procerior appareret, qvàm ferebat nativa magnitudo: oculis etiam expaſſis: tum eâ veſte indutam qvæ maximum corporis decorem afficeret: interim ſe ipſam oculis circumactis perluſtrantem, identidemque aſpectantem, ecqvis in ſe oculos converteret, atqve umbram ſuam obſervantem. 6 qvæ cùm jam propiùs Herculem acceſſiſſet, illam alteram ſupra dictam pariter progredi inſtitiſſe: verùm hanc antevertere illi volentem, curſu ad Herculem veniſſe, atqve his verbis loqvi cœpiſſe; 7 Video te Hercules addubitantem, qvam viam tandem ineas vitæ. qvi ſi me amicâ atqve authore uti tibi perſvaſeris, ego te in viam jucundiſſimam ſimul & facillimam. & oblectabilium qvidem rerum omnium impertiam tibi guſtum: gravium autem rerum omnium ad extremum uſqve faciam te expertem. 8 Jam primùm bellorum negociorumqve curâ vacabis. in eâqve demum cogitatione tute verſabere, conſiderandum inprimis ut habeas, qvid cibi, qvid potûs invenias, qvod tibi gratiſſimum ſit, qvid oculos tuos oblectet, qvid tactum, qvid olfactum, tibi ſit jucundiſſimum: qvibus amoribus genio tuo indulgere, qvô nam modô molliſſimè dormire, qvâ ratione omnibus perfrui voluptatibus, nulloqve negociô poſſis. 9 Cave verò in mentem tibi veniat, periculum eſſe ac metuendum tibi, ne qvando in deſiderium incidas earum rerum, unde hæc, qvæ dixi ſuppeditari ſolent. 10 veto te hæc vereri, neqvaqvam enim ad vitam te deducam laboris ac ærumnæ tolerantem aut animô aut corpore, ut inde ſvavitates hujuſcemodi ſuppetere tibi poſſint. 11 Et qvidem cùm alienis fruêre laboribus, tum ab re nulla temperabis, unde capturæ quippiam accedere poſſe videatur. 12 Qvippe hujuſcemodi licentiam ſectatoribus meis

(k) De factis & dictis Socratis p. m. 429. edit. Hent: Stephani M D LXXXI. Memorat & Tullius 1 Offic c XXXII & Philoſtratus in Prodico. Inducitur & ipſe Prodicus apud Platonem in Protagora de virtutis colle verba faciens. Atqve hujus rurſus meminit idem Plato librô de Legibus quartô Nec diſſimilia ſunt, qvæ Cebes nobis in ſua depinxit tabula Juvat audire Ciceronem Chriſtianum, Lactantium volo, cujus in 11. de Vero cultu c. III. hæc ſunt: „ Dicunt humanæ vitæ curſum Y litteræ eſſe ſimilem; qvod „ unuſqviſqve hominum, cùm primum adoleſcentiæ limen attigerit, & in eum locum venerit, parteis ubi ſe via findit in ambas; hæreat „ nutabundus, ac neſciat, in qvam ſe [illegible] „ inclinet Si ducem nactus fuerit qvi di[illegible]d „ meliora titubantem, hoc eſt, ſi aut p[illegible]o„ phiam didicerit, aut eloqventiam, aut [illegible]qvid „ honeſtæ artis, qvô evadat ad bonam frugem; „ qvod fieri ſine labore maximo non poteſt: ho„ neſtam ac copioſam vitam, diſputant, per„ acturum. Si verò doctorem frugalitatis non „ invenerit; in ſiniſtram viam, qvæ melioris „ ſpeciem mentiatur, incedere, id eſt, deſidiæ, „ inertiæ, luxuriæ ſe tradere qvæ ſvavia qvi„ dem videntur ad tempus, vera bona ignoranti, „ pòſt autem omiſſâ omni dignitate, ac re fami„ liari, in omnibus miſeriis, ignominiisqve vi„ cturum. Attingit & Palingenius. in Sagittario. Sed pluribus inluſtrat Jacobus Wimphelingus de Adoleſcent. c. XXXIII. f. 13. 14. Adde B. Dn. Joh. Conr. Dietericum in notis ad Heſiodum p. m. 675. Deſcribit pro more ſuo aptiſſimè qvoqve duas virtutis & voluptatis vias Lucianus Tomô II. p. 713. & 736.

largior, ut commoda sua comparent undiqve, & augeant. 13 Qvæ cum Hercules audîsset: Qvodnam autem tibi nomen est, inquit, mulier. 14 Tum illa, amici (inqvit) mei, Felicitatem: at qvi me oderunt, vim hujus vocabuli volentes imminuere, me appellant Inertiam. 15 Interea mulier illa altera accedens, Ego qvoqve ipsa (inqvit) ad te Hercules venio, ut quæ & parentes tuos noverim, & tuum ingenium ad percipiendam institutionem meam: speroqve si viam ad me ferentem tute ingrediare, futurum te sanè strenuum actorem honestarum rerum atqve gravium, indeqve honoratiorem me ipsam visum iri, atqve bonam in partem insigniorem. 16 Ceterùm neqvaqvam expectes ut fucum tibi faciam exordiorum concinnitate voluptuariâ. Nam ut dii statuerunt, ita rerum veritatem simpliciter commemorabo. 17 Atqvi eorum, qvæ bona & honesta sunt, nihil dii citra laborem ipsi & curam hominibus dare solent, qvos qvidem ipsos si tibi propitios esse cupis, dii tibi colendi sunt ipsi. 18 Si ab amicis amari, amici qvoqve beneficiis emerendi sunt. 19 Sin in civitate aliqva honorem tibi haberi, utilem te præbere civitati illi oportet. 20 Qvòd si per universam Græciam animus fert admirationem tui ciere, ipsa tibi Græcia qvodam est afficienda beneficiô. 21 Porro autem si terram abundè tibi fruges fundere vis, ipsa tibi terra excolenda est. 22 Et si à negotiatione pecuaria facere rem atqve augere instituisti, ipsa tibi pecora diligenter accuranda sunt. 23 Sin impetum cœpisti bellicis ex rebus fastigium tuum attollendi, amicis tuis in libertatem asserendis, inimicis servituti mancipandis; cùm ita tibi visum fuerit, utiqve faciendum tibi est, artes militares ediscas, ab iis qvi eas docere idonei sunt & apti, earumqve usum cùm didiceris, ut exercitatione confirmes. 24 Postremò si in animo tibi est, athleticam corporis firmitatem comparare, corpus est tibi servituti animi assvefaciendum laboribusqve & sudore exercendum. 25 Cujus sermonem Inertia excipiens apud Prodicum, animadvertis (inqvit) ô Hercules, qvàm molestam tibi viam, & qvàm longam ad gaudia, mulier ista tibi exposuerit? at ego verò & pronâ te viâ & brevi ad felicitatem perductura sum. 26 Tum virtus, ô misera tu, (inqvit) qvid boni tandem habes? immo verò ecqvid omnino ipsa svavitates nostii num tu harum parandarum ergó agere qvidqvam sustines, quæ ne jucundorum qvidem desiderium cupiditatemqve exspectes? desideriô verò antevertens expleri omnibus iis solita sis anteqvam esuris cibum sumens: priusqvam sitis, bibens: & ut svaviter epuleris, eduliorum artifices exqviris: ut bibas item svaviter, vina pretiosa coëmens: æstate (si diis placet) undiqve nivem expetens: 27 jam verò jucundè ut sopiâre, non molles modò lectos sternendos tibi locas, sed lecticas etiam ipsas molliculas, earumqve scamna facienda tibi mollia curas: nimirum qvæ non somni laborisqve vicissitudine institueris uti, sed idcirco dormire, qvia nihil aliud habeas potiùs qvod facias, tùm venerem ignava exqvisitis machinamentis cieas, suâpte vi immotam. 28 En qvæ tui discere ex te amici cupiant, ut per lasciviam noctes, diei optimam partem per soporem e[illegible]nt. 29 Qvocirca immortalis cum esses, ex deorum curia ejecta es, à mo[illegible]bus qvoqve despecta qvi probitate

censen-

censentur. 3º deniqve orbata simul ‡ acroamate jucundissimô, laudari te ut nunqvam audieris: simul spectaculô sanè visendo, nunqvam ut opus aliqvod tuum spectaris aut pulchrum, aut honestum.

IV. ¹ Tales fermè Hercules sunt, Princeps illustrissime, atqve præstantissime, aut Heraclides certè hodie; ejus philosophiæ alumni, qvam antiqvi Græci eruditionem * circularem appellaverunt: qvæqve ingentem non solum ambitum amplectitur, qvasiqve restim qvamdam chorumqve disciplinarum, sed etiam anfractus viæ arduos ægreqve superabiles: nostrô verò seculô sudore, qvàm olim, majore permeabiles, qvod tamen ipsum seculum

 Musarum

‡ *Acroamate*] Rectène faciant an secus, qvi tibicines aut citharædos, aut alia id genus acroamata in conviviis adhibent? disputat Muretus Sextô Var. Lect. c. XV. Designabantur autem acroamatis voce Musici, ridicularii, & histriones, qvi canticis & lepidis dictis convivas saturos oblectabant, & voluptatem auribus faciebant; de qvibus Athenæus lib XIV & Plutarchus lib. VII. Sympos Q. VII & VIII. Isidorus in Glossis: *Acroama, auditio lyrarum & tibiarum* Vide Torrentium & Casaubonum in Svetonii Augustum c. LXXIV. item Loccenium in Corn. Nepot. XXV. XIV. 1.

* *Circularem*] Qvinctilian. I. Institution. c. X *Ut efficiatur orbis ille doctrina, qvam Graci ἐγκυκλοπαιδείαν vocant.* Qvô nomine præter artes liberales omnes simul ipsa Philosophia comprehenditur sive nexus ille disciplinarum omnium capacissimus ipsis qvoqve artibus minimè exclusis mechanicis. Ita Interpres Aristophanis in Nebulis, ἐγκύκλια μαθήματα vocat Metricam & Rythmicam & alias. Sed vide Victruvium (ita enim scribo, sicuti & Qvinctilian: cum Marmoribus Romanorum antiqvis & Fastis Capitolinis) I. de Architectura c. I. Joh. Tzetzem Chil. XI. Histor. CCCLXXVII. Joh à Wower de Polymathia c III § II. p. m. 30. & c XXIV toto p. m. 275. s. Utor editione Lipsiensi in 8º. M D C LXV. Andr. Schottum II. Observ. Human. c. I. Ediderunt Encyclopædias Herbornæ annô M D C VI. Matthias Martinius; & annô M D C XXX. in VII Tomis ibidem Joh Henr. Alstedius. Est & in medio doctissimi Joh. Henr. Ursini Encyclopædia Scholastica; uti & Octaviani Ferrarii Mediolanensis Philosophi ac Medici liber de Disciplina encyclio, qvi est secundus in Clave Philosophiæ Peripateticæ, edit Francof. cIↃ IↃC VI. Cui præfixa est elegans Melchioris Goldasti, qvippe cujus è Bibliotheca recudi fecit non solùm hunc *de Disciplina Encyclia* librum, verùm & illi junctum *de Sermonibus Exotericis* Goclenius, ep Stola *de Crypsica veterum Philosophorum disciplina.* Multa hic de παιδείᾳ Ferrarius, qvam ille singularem vult esse vel facultatem, vel habitum, qvâ qvis rectè de rebus omnibusqve scientiis judicat. Definit enim per experientiam, atqve ille παιδείαν habere dicitur, qvi in rerum tractatione diutinâ exercitatus collecta ad usum principia scientiis atqve artibus cunctis suppeditat, simulqve illa esse cognoscit, ac analyticâ scientiâ instructo velut minister ejus offert. Verùm in illis de παιδείᾳ & disciplinâ Encyclio à Ferrario dissentit Goldastus: Neqve enim per disciplinam Encyclion ἐγκυκλοπαιδείας intelligit Goldastus, qvi περὶ ἐγκυκλοπαιδείας singularem librum moliebatur, in qvo probare voluit, ἐγκύκλια veteribus μαθήματα propriè dicta, qvibus primùm etiam pueri informabantur: mathematicæ enim artes populares erant, atqve iis primùm instituebantur ingenui pueri, neqve ad acroamaticos sermones admittebantur, qvi in his rudes erant. Qvod qvidem in nostris Scholis qvoqve fieri deberet: illæ enim qvasi ansæ Philosophiæ sunt, ac mirificè acuunt ingenium. Non potest etiam eam ob caussam Methodus aliqva universalis institui, qvod omnium rerum, imaginabilium præsertim, accurata non possit dari scientia, ac multa in problematicâ incertitudine subsistant, etiam in naturalibus. Qvare si vel maximè velis mathematicâ incededere ἀκριβείᾳ, non licebit in omnibus. Hâc ergo parte succumbimus, ac fit sæpè ut illâ methodi ἀκριβείᾳ confisi temerè de rebus, qvas non apprehendimus, judicemus, eaqve ut ficta & falsa repudiemus. Borellus in libro de motu animalium, aliisqve scriptis felicissimè mathematicâ methodô in veritates inqvisivit. Etiam Spinosa hujus methodi fucô Ethicam suam profanam incrustavit, cui eâdem methodo à Blienburgio responsum est.

Musarum choros edere cœpit strenuè, togatos unà & palliatos, è nominatissimi qvondam jugis illis repetitos ac reduces, qvi jam inaccessi videbantur atqve deserti. 2 Enimverò operæ est precium, ingeniorum antiqvorum magnitudinem æstimare ex ipsorum imaginibus, qvas eminentes ad hunc diem & expressas, una & altera ætas restituerunt, cariosis ipsas in monumentis & sqvalidis inventas, illæ verò & ad splendorem priscum propemodū detersas expoliverunt. 3 Qvorum etsi monumentorum magna pars ad hunc diem non superesse incolumis creditur, est tamen habenda gratia providentiæ, crebroqve à nobis commemoranda, qvod optimam eorum (ut opinor) partem è diluvio annorum plus mille emersa, in manibus jam habemus. 4 diluvium enim qvoddam vitæ calamitosum, litteras ipsas germanas & suô demum nomine dignas, sic hauserat & absorpserat tantâqve vi alluvionis (a) barbaricæ obrutas tenebat & sepultas, ut mirum sit eas inde existere potuisse. 5 Divinæ verò id providentiæ referendum acceptum, qvæ priscarum ipsa mentium reliqvias & simulachra reddere nobis voluit, ad vitam excolendam & adornandam.

V. 1 Mirificam autem illam dicendi vim, è sapientiæ fonte manantem perenni & exundanti, & porro ingentes eloqventiæ variasqve copias, fines etiam juris ejus & imperii longè lateqve patentis orbis ille disciplinarum, qvem diximus, comprehendit, si tamen circumscribi ullo illi ambitu possunt. 2 Qvem orbem magnorum spirituum olim homines, vel potiùs heroës qvidam nationis litterariæ, non uno illi qvidem & altero spiritu, sed tamen unâ contentione inoffensôqve tenore percurrere solebant: cumqve in fabularum vetu-

(a) *Barbarica.*] Jacebant scilicet ante reformationis tempora artes humaniores utilioresqve scientiæ vel barbarie plurimâ inimica: & vel qvæstionibus otiosis obscuratæ. At micante vix Euangelii luce mox litteræ etiam artesqve ipsæ suo cœpere restitui nitori. Qvamvis enim divina Verbi cælestis puritas veritasqve satis ex se pateat, clareatqve, neqve ullo modô egeat hominum, vel eloqvente sapientiâ, vel sapiente eloqventiâ: sic tamen humano se semper Jehovah generi exhibuit misericors, ut Gentem vel populum, cui Verbi ὀρθοδοξίαν conlaturus erat, ipsâ etiam Lingvarum puritate Artiumqve perspicuitate donaret. Sunt qvippe hæ reverà πηγαί qvædam τῶν Καλῶν, per qvas non aliter, atqve per canales aqva Verbi divini puritas ad hebetes aridosqve plane hominum animos copiose derivatur, rectéqve propagatur. Memorandum hic venit, qvod olim apud Famianum Stradam Romanum Jesuitam legi Decad. I Belli Belgici lib. III p. m. 114. edit. Antverp. CIↃ IↃ CXXXV. in 8r. *Franciscus I. Rex Galliarum litterarum ac litteratorum amans, ut fermè litteras fovent, qui digna litteris gerunt; Lutetiæ instauraturus Academiam, magnis illuc præmiis advocaverat ex Italia Germaniaqve, præcellenti doctrinâ viros. Commodum id Luthero visum: missique propterea ex assectis Bucerus, aliique nonnulli audacioris ingenii, qui per occasionem differendi in eo sapientium coetu, novi Evangelii periculum facerent. Nec defuêre, qui novitate caperentur.* Non absimilem successum nobis narrat Florimundus Ræmundus VII. de Origine Hæresium: „Meldorum Episcopus erat Gulielmus „Brissonetus, qvi licet circa gregis fidei suæ commissi custodiam non esset indiligens: primus „tamen Lutheranis ibi portam aperuisse existimatur, curiositate qvadam ductus, ceteroqvi „laudabili, si cum prudentiâ fuisset conjuncta. *Is enim contractâ cum novis* Litterarum professoribus, *qui Lutetiam tunc undique convolârant, &* *multorum aures, atque animos* Græcissationibus, *&* Hebraizationibus *suis titillabant, notitiâ & familiaritate; aliquot ex iis Luthero-Zuinglianos ad se evocavit. Inter quos quatuor fuêre præcipui,* Gulielmus Farellus Delphinas, Jacobus Faber, Arnoldus, & Gerardus Rufi, Picardi: *homines facundi admodum,* & in bonarum litterarum, *ac* lingvarum studiis, *quæ Lutetiæ professi fuerant, bene versati. Et horum quidem manibus prima hæreseos semina in Galliis jacta paulatim adoleverunt.*

vetustissimarum commentis adumbratum videmus, qvalia sunt aurea Mercurii virga, ægis illa Palladis, deniqve Musarum cantus cùm ceterarum, tùm Calliopes earum coryphææ, ἣ δὲ, ut inqvit Hesiodus, (v. 361. θεογον:) προφερεστάτη ἐστὶν ἁπασέων. 3 Etenim ipsarum chori avios in montes abstrusi à vatibus, & veluti per manus reste datâ conserti, nihil aliud potiùs qvàm scientiarum consensum, cognationemqve studiorum significant, & manifestè ostendunt. 4 adeò unam & alteram sine reliqvis mancas esse censebant, & destitutas necessariis adminiculis. 5 At multorum seculorum infelicitas, qvæ rei litterariæ calamitosam vastitatem importaverat, nihil non aliqvando tolerabile fecit. 6 Nunc verò qvid indignius, atqve huic litterarum claritati turpius, qvàm qvòd socordiâ nostrâ, atqve desidiâ adhuc fit: aut qvia mores in pravum inveterati ferre correctricem manum respuunt, ut circulus ille disciplinarum, qvi olim coaluerat, nunc in partes solutus sit aut concisus? & ut unius professionis functiones hominumqve singulorum, in plurium tributæ sint. 7 Idqve eò jam evasit, ut qvi aut medicos se, aut juris studiosos, aut alterius cujusvis scientiæ sectatores profitentur, si qvando usu venerit, ut de aliqva earum disserendum eis sit, cujus titulum ipsi non susceperint, immò verò si oratio ipsis paulò cultior habenda sit, ii nisi veniam præfati sint, tàm impudenter atqve improbè facere videantur, qvam qvi aliena de messe fascem collectum eunt, meâ qvidem ipsi sententiâ & multorum, non tam æqvi in suum cuiqve tribuendo ignavâ religione, qvàm inertes & socordes de jure, si non suo, certè omnium communi, libenter decedendo, ut laboris compendium faciant.

VI. 1 Insignis verò maximè vel error vel culpa eorum est, qvi juris divini videri volunt consultissimi, cùm sine Mercurii numine interpretationum præsidis atqve potentis, altissimorum vaticinorum enarrationem, oraculorumqve mirificorum explanationem, rectè fieri posse perhibent: qvæ copiæ (ut ita dicam) cornu continent omnis cognitionis & scientiæ. 2 illi verò (si dixis placet) commodiùs qvoqve sic fieri sanctiusqve defendunt: qvasi verò hæc pars una doctrinæ, aut certè ipsa cum paucis, genium nullum orationis habeat, aut præposterum habeat, atqve refractarium. 3 Atqvi id tueri & obstinatè dicere, hominum est inertiæ & rusticitati patrocinantium, non sanctimoniæ & veritati studentium. 4 siqvidem sacer hodie Mercurius est priscarum litterarum peritia, qvem Theologiæ illi nostræ proceres orthodoxæqve philosophiæ Platones, magnoperè colendum censuerunt & venerandum. tametsi Latinorum permulti in tempora inciderunt literis calamitosa. 5 Heroicæ enim ætates Servatoris supplicium secutæ, qvæ robora legionum devotarum ediderunt, è qvibus Deus optimus & maximus, copias illas splendidas & admirandas delegit & conscripsit, qvas supernatibus exercitibus clarè concenturiavit, ut foecundæ ipsæ sanctarum innocentumqve animarum, ita etiam litterarum fuerunt bonarum atqve ingeniorum præcellentium. 6 Nam & multi eorum, qvibus ipsa servatrix providentia testimonium sui & veritatis, ad tribunal impietatis & sævitiæ barbaricæ denunciandum duxit, eleganti doctrinâ simul & pietatis defensione inclaruerunt.

VII.

VII 1 Neqve verò emendatè loqvendi facultas, cum qvadam fcita fermonis lautitia, oratoria tantùm eft ipfa, ut vulgò effe creditur: fed per omneis qvoqve partes orbis difciplinarum fufa, cùm ex omnium fcientia concreta fit & compacta. 2 Qvare ex unaqvaqve carpere poteft ipfa fuô jure qvod in ufum promendum effe duxerit: viciffimqve ipfa fervire unicuiqve fcientiæ, aut certè fimul ut occafio & oportunitas fefe obtulit, operam, qvatenus opus eft, benignè debet accommodare. 3 Nam qvæ fcientia, qvæ facultas duntaxat liberalis, fafciculum vel unum colligere gloriæ in fua meffe poteft, fine orationis huius facultate? Age (ut jam gloriam omitam) qvônam modô laboris fui commentationumqve fructum cum pofteritate communicare; cujus profeffionis ftudium, tot tantarumqve partium capax, qvemadmodum finibus nullis circumfcribitur, ita annalibus legibus nullis tenetur, cùm ceterarum artium ftudia curricula fua habeant, certis annis, qvafi fpatiis, demenfa, moribus & inftitutis fcholafticorum 5 Verumenimverò hæc dicendi facultas cum de omnibus fcientiis atqve artibus, hâc ratione & commodè & honeftè mereri poffit; de theologia etiam gnaviter & appofitè; 6 nuper tamen homines pauci ex theologorum ordine extiterunt, Appianâ pertinaciâ præditi ut; qvi * Lingvæ Græcæ peritiam, literarum haud dubiè bonarum magiftram atqve inftauratricem, pravarum opinionum inftitricem effe fremerent & affertricem, pro concione qvoqve. id qvod eô capitalius fuit, quòd ea, qvæ pro concione dicuntur, ficà plebe populoqve adeò imperito ferè excipiuntur, qvafi ex ipfo

* *Lingva Graeca*] Celebris ille Gregorius Tifernas, qvos non fuftinuit infultus, antеqvam ab Academia Parifienfi, ut Græca fibi legere, & jure poftliminio ftudium tam utile reducere permitteretur, impetraret? Cùm enim, Decreto Concilii Viennenfis fubnixus, circa annum Domini 1470. Academiae illius Rectori indicaffet, fibi conftitutum effe literas Graecas profiteri, poftulato etiam ftipendio, demirabantur omnes hominis peregrini, nec ab Academia arceffiti, audaciam. Illo autem, Decretum, qvod Scholae etiam Parifienfis mentionem faciebat, urgente Rector ad fenatum rem retulit, atqve fic introducta in Scholam illam fuit ea profeffio, qvae tot feculis jacuerat. Maluerunt qvippe Sorbonici illi Doctores, *Melchoris Cani* elogio fuperbire, „ qvòd annis trecentis integris lingvae Græcæ & „ Hebraicae nullam habuerint peritiam, qvàm Viennenfi decreto fatiffacere. Imò, qvò clarius eventus probavit, lingvarum Graecae, Hebraicae, Chaldaicae & Arabicae aliarumqve orientalium notitiam cum doctrinae Pontificiae detrimento effe conjunctam, eò etiam acerbiùs, fucceffu temporis, Monachi, barbariei avitae innutriti & affveti, in ftudiofos lingvarum fuerunt debacchati, ufqve adeò, ut qvafi in gratiam Earum nihil unqvam à Pontifice Romano fuiffet edictum, „ Reformationis tempore Latinis au„ ctoribus Graecè nôffe fufpectum fuerit Ebrai„ cè propè haereticum. Hinc tragœdia illa Doctiffimi *Capnionis* cum Monachis Colonienfibus, Parifienfibus & aliis, quae & ingeniofis obfcurorum virorum Epiftolis decantata, & à *Sleidano* prolixiùs defcripta. Hinc & *Erafmus*, omnis maledicentiæ Monafticæ incus effe debuit. Nihil tam acerbum tam inhumanum aut à pietate tam alienum nihil, qvod in Erafmum, ejusqve ftudia Latina, Græca & Hebræa, ὡς ἐξ ἀμάξης Monachalis, ut vocabant, fimplicitatis hyperafpiftæ, non conjecerint. Moriâ præfertim fuâ, qvâ ftudia & mores Theologorum fui feculi falsè perftrinxit, crabrones fic irritavit, ut omni ferè apud mitratos gratiâ exciderit. Cùm multis aliis, ob infignem eruditionem ἱερώτατος fuerit, feu *Defiderius*, his tantùm Eras Mus. Vide Viri Theodori Noribergenfis Orationem de Studio Lingvarum Tom. I. Declamationum Philippi Melanchthonis p. 542. f. edit. Argentoratenf. c I ɔ I ɔ XLVI. Hottinger. Dedication. Thefauri Philolog. p: 3 4. & in Analectis Hiftorico Theologicis p. 10. 11.

ipso veritatis sacrario pronunciata. 7 Hujus autem calumniæ ansam homines inde nacti fuerant, qvòd eòdem penè tempore litteræ Græcæ inclaruissent, eorumqve studium incaluisset; & prava qvædam dogmata, antiqvæ orthodoxiæ punctis confixa sæpiùs & circumscripta, in medium relata rursus essent, ut nova oracula, & cœlô recens delapsa. 8 Qvasi verò non ejusdem sit ætatis interdum, & visenda miracula edere, & monstra detestanda. 9 Momicæ certè est improbitatis & calumniæ ista reprehensio. Ut Momus olim in Venere non inveniens cùm maximè cuperet, qvod criminari jure possit, objecit ei in deorum cœtu, ut Philostratus refert, qvod sandalium haberet stridulum & argutum: sic & isti in homine probabili religione imbuto litterarum lautiorum & optimarum doctrinam vitio vertunt, qvasi dissentaneam. 10 Hujuscemodi igitur calumniæ face, importunæ Litteris bonis occasioni ab illis clamitatoribus admotâ, litteræ Græcæ aliqvot annos rerum novarum invidiâ flagraverunt, penè capitalium.

VIII. 1 Verùm ejus invidiæ flamma, qvæ primùm mirè & super lauream (ut dicitur) flammam & spineam crepitans, omnia propè tribunalia sacrarum concionum occupaverat, sensim subsidere suàpte inanitate cœpit, & brevi contabuit. 2 qvippe bucculentis contentionibus tantùm anhelicisqve excitata, nec materiam inveniens solidæ calumniæ, statim vires amisit: simul ut intelligi à plerisqve cœptum est, id esse potiùs sordentis jam & exoletæ Minervæ patrocinium, qvàm religionis labefactatæ & pietatis stabilimentum. 3 Nunc verò qvis non videt æmulationem illam efflorescentis solidæ & germanæ doctrinæ, dissentaneam esse cum innocentia theologica, apostolicæ charitatis & probæ notæ æmula? 4 Veruntamen aliqvot homines fuerunt sacerdotes, tam projectæ temeritatis tantâ ut hostiâ, tàm eximiâ, tàm illustri, id est Lingvæ Græcæ damnatione, parentare instituerint jacenti & emortuæ ordinis sui majestati. qvippe qvi viderent Litterarum Græcarum funere litteras qvoqve bonas elatum iri. 5 At hoc qvid est aliud hâc ætate, tuô, Rex ingeniosissime, principatu Francisce, hodiernô hominum sensu, qvâm olim fuisset florente Atheniensium republicâ, Palladem illam celebratam in arce concremare, & Romæ ignem Vestæ perpetuum extingvere? 6 Certè exprimi nostrâ oratione non potest, qvàm perditæ audaciæ, qvàm duræ frontis & marmoreæ ea conspiratio fuerit.

IX. 1 Homines perpauci ut ex tanto qvidem certè numero, superciliosi illi qvidem & frontones, sed pusilli & inermes, præcipiti iniqvitate exagitati in medium prodierunt cum fascibus exesis, & sqvallidis auctoritatis inveteratæ, qvi spiritibus suis non diffiderent aurem jam crebrescentem inhibere retrò se posse, litteris reducibus undecunqve afflatam: qvi explosam jam diu rusticitatem fœdamqve barbariem, inscenam ita reductum irent, ut plausum ab orchestra & ordinibus, & ab omni parte theatri exspectarent. 2 Qvi cùm Deum ipsi, divos hominesqve pios superiore è loco contestarentur, qvasi in re perdita, in sacrosancta fide prodita, qviritantes, ægrè unus & alter annus & plusculi sustentati sunt. 3 Neqve enim qvisqviliosam tantùm ple-

 bem

bem concitaverant declamitando, sed etiam gravioreis permultos & existimatioreis in caussam perlexerant æmulatione subdolâ atqve qviritabili. 4 Nec prius autem obstinatior eorum manus ab incepto destitit, (namqve lege sacratâ, ut dicitur, coierant & conspirârant) qvàm se destitutos planè senserunt à cohorte ejusdem ordinis prudentiorum. 5 Qvi omnia permisceri ægrè ferebant eam ob caussam tuendam, qvam omni jure lapsam cassamqve esse intelligebant, & porro colore jam carentem. 6 Verùm qvid interim maledictis litterarum Græcarum & bonarum nomen, eorumqve studiosos compellaverint, qvasi impiâ fraude se obligarent, qvi Græcè scire cuperent: qvàm Vatinianô odiô earum defensores prosecutisint, silentiô prætereundum duxi: ne paucorum pertinacia capitalis atqve petulantia, in crimen non hominum sed ordinis, à nobis versum esse existimetur, qvem ordinem ego magnoperè venerandum esse censeo, ejusdemqve noxæ in universum insontem. tametsi interdum ipsum ab ea culpa vindicare neqveo cùm maximè cupiam: qvòd in decretis theologici conventus faciendis, ignorantissimus qvisqve thersitarum hujus generis & impudentissimus, Nestoream sibi auctoritatem vendicat, patientiam veteri institutô accommodante senili pervicaciæ, juniorum æqvitate & modestiâ, etsi longè doctissimorum. 7 Eô autem indignitatis res evaserat & vesanæ contentionis, concionum ut argumenta, non ab euangelio, non à sacris vaticiniis, non ab oraculis coelestibus sumerentur: sed à criminatione Litterarum Græcarum, qvasi errorum seminarii. 8 Ut jam non Bacchum, non Cupidinem, non Venerem, non Mercurium nundinatorem, non Martem detestantes, (qvod assolet è loco superiore fieri) meminissent: sed Minervam Atticam, & Mercurium cognomentô oratorem & disertum, maledictis configendos esse ducerent conviciisqve obruendos.

X. 1 Qvapropter cum ea qvasi satyriscorum fabula non modò ad primores populumqve prætextatum: sed etiam ad pullatam & circumforaneam multitudinem offendere cœpisset, (placere enim diu personata æmulatio non poterat, qvæ conspicuè plus sangvinis qvàm spiritus præferebat pro concione) tum demum à prudentibus isti correpti, qvæ multò jam maxima pars est ordinis & elegantissima, vix tandem conqvierunt. 2 Certè cùm neqvicqvam vociferando rabulæ irraucuissent, tacere coacti sunt. qvorum tamen aliqvando factio tantum potuisse dicitur, ut senatui suo vel decretum vel consultum expresserint de nece præstantissimæ doctrinæ, qvod patrum conscriptorum majestatem præferebat, censuræqve supercilium. 3 cujus rei memoriam intexere operi regiæ majestati dicato non alienum esse censui, cùm in fidem tuam stirpisqve tuæ eximiæ, dotibus ingenii admirandæ, Litteræ & Græcæ & optimæ, nuper se contulerint, côqve maximè pluteô ab istorum machinis protectæ sint. 4 Hodie autem eousqve in diversum profectum est, ut exhedræ theologicæ non vocibus modò Græcis, sed sententiis plenis non verecundæ personent. 5 Nam & eorum dialogi contentiosi, qvos Græci ἐριστικοὺς appellant, qvibus scholas probatorias à matutino ad vesperam diebus

bus statis & solennibus exercere moris est, doctæ jam & scitæ mirè meditantur esse, dignæqve auribus eruditis, ob id utiqve jam visendæ magnô studiô atqve freqventandæ. 6 Adeò lauta & elegans Minerva, ut olim illa Phidiæ (qvod Marcus inqvit Tullius *) simulatqve visa est & agnita, probari qvoqve ab omnibus cæpta est.

XI. 1 Nec non tamen fortasse id perpetuum erit in hac ipsa theologiæ professione, ut in juris qvoqve studio & medicinæ, ut partes faciant lautitia & illuvies. & ut pingvis atqve etiam tetræ atqve horridæ Minervæ discipuli, orationis non dico lepôres & venustatem, sed etiam veram verborum intelligentiam floccifaciant arietinâ qvâdam aut vervecinâ pertinaciâ, tanqvam ad rem nonpertinentem. 2 Cum qvibus differentem rationibus & argumentis contendere legitimis atqve probabilibus, ad † κριοῦ (ut ita dicam) μέτωπον qvod promontorium est Cretæ, caput est oblidere 3 Inter doctos enim & elegantes, & illautos istos & caperatos, de litteris semper ita convenit, ut inter Stoicos & Epicureos de bonorum malorumqve finibus. 4 Nec honoratior Lacedæmone senectus olim, qvàm juvene me hîc rusticitas fuit attonsa ad aureis & superciliosa. qvam nunc fremere ipsam frendereqve non magnoperè mirum est, de ponte (ut ajunt) dejectam in comitiis Minervæ compositæ atqve urbanæ. 5 Avita etiam æqvalisqve ejus rusticitatis fuit, severitas dicam, an sævitia, præceptorum, qvi velut truculenti patrui pueros non litteras, sed vapulandi patientiam docebant & infantiam: qvasi compitalitios verberones docendos mastigiasqve suscepissent, non oratores futuros aut professores disciplinarum.

XII. 1 Sed fuit ea fortasse temporum magis quàm hominum imperitia & absurditas, qvæ litterarum luce caruerunt: nunc porticus duæ orthodoxiæ Sorbona & Navarra, & philosophiæ theologicæ tanqvam oracula duo nominatissima, qva fines cunqve patent nominis christiani: & Latinæ jam & Atticæ Minervæ non modò sedendi locum, sed etiam loqvendi inter disputantes dederunt. 2 In qvibus tamen antehàc doxosophi fefellerunt pro summis philosophis: non simulationis fucô tecti, sed caligine temporum, qvæ tum ita ferebant, ut homines horridi atqve agrestes, immò verò gens hominum truncis & durô robore nata, ad theologiam protinus, ut olim Epicurei ad philosophiam transirent. 3 Qvare valeant illi antiqvarii & misologi cum suis consectariis hispidis, tetricis, & malè coagmentatis: qvæ tamen, ut dictum est, juniorum industriâ & ingeniosorum luculentè cœperunt enitescere. 5 Nobis autem ad institutum revertendum est ex tristi & molesta digressione: & in qvam invitus non digressus ipse, sed dilapsus sum. 6 Qvippe qvi theologiæ studii numen qvoddam esse semper existimârim. Illis qvidem certè qvi pedes abluere & abstergere cupiunt inqvinatos à luto vitæ civilis & theatricæ: in qvo vel sapientes altiùs hærent sæpenumero. 7 nam illotis pedibus qvis conscendere suggestum

* In Bruto c. LXIV.

† Κριὸς *aries* μέτωπον *frons* vide hæc de Cretæ promontorio Pomponium Melam II. de Situ Orbis c. VII. v. 109. qvi & alius ejusdem nominis Promontorii meminit lib. II. c. I, v. 26. Adde Joan. Meursii Cretam c. V. p. 88.

theoriæ valeat, in edito loco sanctóqve collocatum? ex qvo rursus ad arcem philosophiæ ascensus est sublimis ac jam beatus, qvam anagogen Græci & anatasim vocant. 8 Sed mox hæc fortasse appositiùs & conseqventiùs. nunc eò redeundum, unde digressio facta est.

XIII. 1 Hermem igitur suum Græci cognomentô multiplici ac variô coagmentaverunt: qvoniam Mercurii potestatem qvoqvo penè versum patere arbitrabantur. 2 Ego autem de tanta varietate nominum ejus, id demum ad nos attinere puto, qvod λόγιος ab illis, qvasi oratorium vel sermocinatorium, appellatum est. 3 idqve per diametron propemodum distat ab eo, qvod κερδῷος dicitur ab ipsis, à nobis qvæstorium. non litterarum illud qvidem cupidis, sed rei factitandæ intentis colendum atqve propitiandum. 4 De illo igitur Mercurio sermo mihi habendus est, qvando cum eo mihi res est, & fermè semper fuit, ex qvo primùm destinatione animi litterarum studium consertis digitis complexus sum. 5 Is est autem Mercurius, qvô vim dicendi significare prisci instituerunt, ut auctor est Eusebius: qvemadmodum Minervæ appellatione, vim animô concipiendi. Namqve intus orationem concipi, deinde ore edi natura ipsa statuit. 6 Eumdem autem Mercurium deorum caduceatorem esse dixerunt; qvasi bella discordiasqve dirimentem, & internuncium atqve interpretem appellaverunt. 7 nam λόγος tam rationem qvàm orationem significat, qvæ cognata magnoperè sunt vocabula; qvomodo res qvoqve ipsæ eôdem oriundæ sunt. 8 Qvâ dictione nulla excogitari nec honoratior potest, nec significationis uberioris & locupletioris. Siqvidem & primigenius Dei filius, idemqve unigenus, & verbum & ratio & sapientia Dei, hôc nomine apud Græcos plenissimè intelligitur. 9 Et cùm divinarum qvidem rerum intelligentiam ac notitiam, ratione primùm interprete mortales habuerunt: tùm divinum qvodammodo imperium & edictum, in notionibus communibus informatum sentimus, in animisqve nostris anticipatum vi naturæ rationalis. 10 unde enim aliunde hæc didicimus, qvàm ex ludo (ut ita dicam) rationis magistræ mortalium? ex ea etiam ipsa jus naturale manavit, qvam summam legem Marcus Tullius in legibus suis esse dixit. 11 Constituendi verò (inqvit ille *) juris ab illa lege capiamus exordium, qvæ seculis omnibus antè nata est, qvàm scripta lex ulla, aut qvàm omninò civitas constituta. 12 Qvid est autem non dico in homine (inqvit idem †) sed in omni cælo atqve terra ratione divinius? qvæ cùm adolevit atqve perfecta est, nominatur ritè sapientia. 13 Hæ igitur duæ differentiæ ratio & oratio inter se (ut dixi) affines & cognatæ, cùm maximè circumscribant principis animantis & dignissimi formalem finitionem, tam utiqve maximè perfectissimus qvisqve hominum judicandus est, qvàm maximè hæ duæ res in eo absolutæ sunt. 14 Ita qvi rerum humanarum divinarumqve adeptus est prudentiam, cum orationis facultate, rectè, aptè, & eleganter compositæ, is absolutionem sui generis censetur adeptus esse

* Lib. I. de Legib. c. VI.

† I. De Legib. c VII.

esse. 15 Qvi autem scientiâ præditus est earum rerum, & infantiâ, nimirum is homo dici planè non potest, sed ad semissem tantùm profectus esse humanitatis. 16 at qvi utrâqve facultate vacuus est & cassus, ne homo qvidem ille, si argumentari à definitione volumus. qvod sanè legitimum est argumentum.

XIV. 1 Proinde non humana sed immanis vita dici potest, qvæ nec litterarum humanitate condita est, qvasi sale Mercuriali: nec communi prudentiâ sic perpolita, ut sine literis ipsa diserta esse possit, qvod in multis mortalibus naturæ præstantiâ evenit. 2 Nos autem hominis existimationem in præsenti facimus, non ad trutinam vitæ civilis, qvæ suam qvamdam ipsa habet humanitatem, in officina scilicet urbanitatis, non etiam Minervæ expolitam: ceterùm ad philosophiæ libram, & limatæ (ut dicitur) veritatis, hominis appellationem nunc perpendimus. qvæ & mortalis ipsa & hominis significationem, nec locô eôdem nec numerô habendum esse censet. 3 Certè nemo sanæ mentis inficias ibit id qvod * qvidam sapiens olim homo dixit; Litterarum scientiam justam, juveni morum temperantiam, seni solatia vitæ afferre: in rebus secundis ornamentum, in adversis subsidium esse. 4 Ecce tibi in sermone de Mercurio, Hermes ille cognomentô ter maximus: Mentem autem (inqvit) & orationem, uni ex omnibus animalibus homini Deus ipse largitus est: non minoris utiqve æstimanda, qvàm ipsa est immortalitas. Nam qvi his convenienter, & ad id qvod decorum est utitur, is nihil ab immortalibus differt. Qvippe qvi vinculis tandem corporeis solutus, ab utroqve eorum ad chorum beatorum divorumqve perducatur. 5 Et rursus, Beatus (inqvit) Deus animam in corpore, mentem in anima, in mente verbum pronunciavit: Deum autem horum patrem esse affirmavit. 6 Græci porrò prodiderunt Mercurium Jovis & Majæ (a) filium esse: his nominibus intellectum indagationemqve significantes. 7 Alii Jovem animam mundi esse dixerunt, id qvod eodem pertinet. 8 Nihil verò mente fœcundius est, nec qvod plura concipiat atqve pariat. 9 Ceterùm vel intellectui, vel masculæ menti obstetrice opus est, ut inqvit apud Platonem in Theæteto Socrates: qvi & ipse Majæ id est obstetricis erat filius. 10 Ac cùm nihil pariam (ait ipse) tamen parturientibus aliis adjumenta affero: qvod pleræqve faciunt obstetrices, aut naturâ steriles, aut ætate jam effœta. 11 Eôdem etiam spectat qvod supradictus Hermes ait, Mentem notiones omneis concipere tùm bonas, tùm malas. Bonas quidem, cùm à Deo semen infusum accipit: malas, cùm à dæmonibus qvibusdam semina jaciuntur, ut in terram, sic in animam. Itaqve qvalia semina accipit anima, tales edere partus solet. è malis seminibus adulteria, stupra, homicidia, & hujuscemodi scelera edit: è bonis, qvæ pauca sunt ipsa & rara, pietatem, temperantiam. virtutumqve omne genus. 12 Ex his

* Facit hîc illud Tullii pro Archia c. VII *Hæc studia adolescentiam agunt, Senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium, ac solatium præbent; delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum peregrinantur, rusticantur.*

(a) Vide Natalis Comitis V. Mythologiæ c. V. p. 440. Ciceron. III. de Nat. Deor. c. XXII.

igitur intelligendum relinqvitur, sensa mentis humanæ è seminibus inolescere bonarum malarumqve disciplinarum. qvibus mens gravidata, rationem parit atqve orationem, semina sua referentia.

XV. [1] Hæc porrò semina homines studiosi ab ijs auctoribus hodie mutuantur, qvi in Latino qvondam agro atqve Attico, Palladis arma Mercuriiqve coluerunt. [2] Nam animus ipse coli dicitur, cùm liberalibus artibus instituitur. Unde illud Ciceronianum in libro V. de finibus c. XIX. Sed animi cultus ille erat ei qvasi qvidam humanitatis cibus. Et illud in secundo de Oratore. c. XXX. Subactô mihi ingeniô opus est, ut agrô non semel aratô, sed novatô, & iteratô, qvò meliores fœtus possit & grandiores edere. [3] Proinde ex diligenti cultura animi, si naturæ solum non sterile fuerit, messis doctrinæ enascitur. qvæ si ad frugem bonam evaserit, ad rerum humanarum divinarumqve cognitionem homines, atqve etiam suimetipsorum perveniunt: id qvod Delphicum illud oraculum facere admonebat. [4] Inde autem conseqvens est, formalem ut rationem homo generis sui tenere valeat atqve tueri: simulqve munus suum convenienter naturæ suæ obire. [5] Qvapropter humanæ mentis munia propria, antiqvissimâ curâ nobis & præcipuâ exercenda sunt. Est enim (ut inqvit Isocrates) mens bona in corpore humano sita: res maxima in minima collocata

XVI. [1] Doctrina verò cultu animi qvæsita, efficit in homine bonâ voluntate prædito, ut mens philosophiæ copiis tanqvam firmô succincta præsidiô, sursum versus libentius qvàm deorsum intenta sit: longéqve alias qvoqvo ipsa versus è specula contemplationis prospectans, præterita & futura cum instantibus, circumactu qvôdam collustret prudentiæ atqve sapientiæ, ex qvo fit, ut neqveat nec morte, nec adversis rebus opprimi, cùm omnia qvæ incommodè ipsi cedunt, ante provisa habeat & perpensa. [2] At verò suimetipsius rerumqve humanarum ignoratio, nihil aliud qvàm mulcta qvædam est numinis Philologiæ vel neglecti, vel minùs religiosè culti. [3] Qvó genere animadversionis divinæ, cùm omne genus hominum excolendi animi negligens, tum verò sacri ordinis centuriæ classicæ, earumqve duces maximè, plecti mihi videntur, qvorum tamen propriam esse decebat utiqve & assiduam culturam animorum. Ad eos enim pertinet intestini hominis institutio. [4] At multorum videmus animas, qvasi inaneis vaginas in præsidiis dominicis esse: eô utiqve gladiô vacuas, qvem dominus in terram misisse se pro concione contestatus est. [5] Qvanta est autem deformitas in delubro Servatoris, litterarum lumine eos orbatos ab omnibus spectari, qvos facem ceteris præferre lex sacrosancta jubet, in editumqve candelabrum tollere? [6] In universum autem pauci animadvertunt, qvò dispendiô bonorum sese ii afficiant, qvibus litterarum & philosophiæ cultum, ambitionis & cupiditatis illecebris mutâsse præclarum esse videtur & palmarium, qvæ tamen maxima pars est hominum qvi in vita civili aliqvô numerô esse censentur. [7] Qvidqvid enim eorum, qvæ bona jam olim civili sermone & in medio versante dicuntur, ultra modum qværitur, ita bonum est ipsum, ut usu demum utile sit & commodum,

modum, non item ut possessione. Siqvidem ex facultatum parte redundante, neqvaqvam est vita unicuiqve nostrûm, qvod Servator oraculari sermone dixit Lucæ XII. 15. 8 At usus ejus qvod circumfluit, non ad eum redit qvi usus est: qvippe qvi ad alios transeat necesse est: fructus autem ex usu ita demum percipitur ab utente, si probabiliter, si circumspectè erogetur qvod superest. 9 Qvotus verò qvisqve eam ob rem præcipuè locuples esse meditatur? Qvoto porro cuiqve divitiis uti inculpatè contigit, hominum qvos vidimus & meminimus? eorum enim sunt ista qvæ propter se amantur & exoptantur magnô errore vitæ, ut qvæ nihil habeant ipsa qvod conditum penes possessorem, propter se asservandum sit. ut edulia condítanea & vestes reconditæ; non aliâs vitæ prosunt, qvàm cùm ad usum promuntur. 10 Qvare ut sint ista, sicut appellantur, bona: tamen si animus pronior & velut affixus abditis illis incumbat, qvod plerumqve evenit, ipsa velut in carcerem ac compedes aureas avaritiæ conjecta dici debent & compacta: non etiam benefica atqve commodantia: cùm hoc qvoqve qvòd nec scelere illi vacare, nec hominum odiô possunt, qui tàm illiberaliter, tàm arctè, tam malignè eas custodias habeant, qvæ si benignè in lucem producerentur, & custodi utiles & compluribus essent.

XVII. 1 Qvomodo autem animus vel honestè, vel innocenter oblectare se magnoperè earum rerum complexu potest, qvæ bona fortasse sunt externa non animo ipsi commoda, non corpori, suâpte qvidem ipsâ naturâ? 2 oblectare se dixi? qvid si etiam non anxiè, non meticulosè, & verò sine ægritudine angente, in iis neqvit acqviescere? nimirum qvi sciat se hinc absqve iis bonis, & propter ipsa fortasse bona, ante diem emigraturum? 3 Ne hic qvidem fidum eorum comitatum perennemqve habiturum, spondere sibi ausit, nisi tantâ ignorantiâ præditus sit, ut fluxas res, ut precarias, ut in hunc atqve illum temerè desultorias, hujusce generis facultates esse non recordetur. 4 Congerat igitur cogitatione qvi volet & poterit, eorum bonorum acervum. à qvibus beati homines communis sensus judiciô Latinè qvondam appellati sunt. dein altrinsecus sistat justæ & elegantis eruditionis opes, cum animo imbuto rectæ opinantis philosophiæ studio. simul qvid homo homini præstet expendat, qvid conditus homo intellectuiqve demum aspectabilis atqve visendus externo homini & veternoso: deniqve qvid ille immortalis huic mortali & caduco. Tum (ut opinor) intelliget, qvanta sit, qvàm aperta, qvàm frequens in bonorum optione hominum circumscriptio. 5 At multos hôc modô falsos atqve deceptos, vita civilis eademqve erratica, frugi homines esse censet, ac de plebis patritiorumqve sententia qvotidie pronunciat, ut de tutela sui suarumqve facultatum scitè & sapienter meritos. Id qvod vice versâ utiqve ipsum eveniret, nisi illa bellua capitum tàm multorum, vastô qvidem illa corpore, sed nullô aut angustô pectore, qvem mundum sapientia Dei vocat, omnibus internis sensibus capta esset, impotensqve assensionis & delectûs in fortunæ ludibriis. 6 Fucum enim sibi factitari animadverteret à prudentia communi, cujus placita atqve judicia

per

per lineam (ut dicitur) diagonon opposita sunt germanæ sapientiæ divinitusqve comprobatæ. Verùm hæc qvæ propria sunt sanctioris philosophiæ (à qva utiqve una hodie restitutio peti debet circumscriptarum sensus fallaciâ mentium) illotis manibus, ut opinor, à nobis tractari videbuntur, cùm inter alumnos ejus profiteri jure meô non possim, præter qvàm qvod nec loci hujus est, nec temporis fortasse harum rerum disputatio. 8 Sed juvat interdum qvasi in elysios animi caussâ digredi.

XVIII. 1 Verum ad illud revertar, qvod dicere cœperam de conceptu mentium. 2 Qvoniam igitur hæc ætas mentium fœcunditate felix (etsi in lævam partem non minùs olim hoc ipsum seculum insigne futurum est; qvod honoris, fidei, pietatis sanctissima templa solo penè æqvavit, qvæ templa tot ætates sanctarum animarum fœcundissimæ, magnô sudore dedicaverant) sed tamen qvando hæc ætas complureis jam fœtus ingeniorum non ignobiles peperit, plureis etiam parturire ejusdem nobilitatis creditur, propè jam ut una ipsa sarciendam suscepisse videatur tot seculorem cladem, qvæ vim magnam priscorum voluminum cum ingenti detrimento rei litterariæ devoraverunt. 3 Hîc commemorandum duxi qvod Socrates aqud Platonem in hanc sententiam înqvit: Arti autem obstetricatus, qvam ego exerceo, eadem prope insunt qvæ in arte ipsa muliebri. Hoc demum refert, qvod feminis mulieres, ego viris operam navo: qvòd illæ corpora, animas ego specto parturientes. Et in nostra qvidem arte hoc præcipuè videndum est: probare ut possimus, omniqve ratione explorare, utrum juvenilis commentatio mendum ac simulachrum, an verum potius fœtum & genitalem edat. Hactenus ille. 4 Qvemadmodum autem Mathematici diagrammata illa, qvæ vocant, ex elementis conficiunt, hoc est linearum ductus multiplices ad theoremata sua demonstranda, sparsis intùs elementis ipsis, angulorum indicibus atqve intervallorum, ut ex iis ipsa diagrammata ad demonstrationem progrediantur, ex qva scientia comparatur conclusionum: eumdem penè in modum ex elementis doctrinarum discendiqve cunabilis, progredi ad summum oportet disciplinæ orbicularis, indeqve semina legere ad conceptus animorum. 5 Hos porro fœtus mens edere ipsa neqvit, ut qvidem vegeti sint ac vivaces, nisi illis tanqvàm mammis lactentur & alantur dicendi scribendiqve facultatis, qvæ sunt inventio atqve elocutio. 6 At huic facultati nutricandæ & roborandæ vix triginta anni satis sunt. 7 Qvantum est enim humana præcordia Minervæ numine afflata sic esse, penitusqve imbuta, ut in oratione hominis docti & eloqventis Pitho ipsa, qvam Svadam vocaverunt, usqveqvaqve suffusa sentiatur & exuberans: atqve indidem vis dicendi cum admiratione audientium evalescat qvasi numen eloqventiæ? 8 Nam sermo qvamlibet elegans & nitidus, si nec aptus nec sententiosus est, vel si horùm alterô deficitur, tanqvàm partus qvidam cassus est, & veluti urinum ovum, qvod nec diuturnô incubatu nec assiduô, ad vitalem fœtum proficit. 9 Qvod genus partem magnam officinarùm occupare nunc solet. Pleriqve enim scribendi dulcedine ducti, nostris ultra modum ingeniis indulgemus, eorumqve fœturis.

turis. Et ſimul ac parturire * ante exactos menſes cœpimus, geſtientis uteri & gliſcentis impetum qvaſi muſti ferventis, ſuſtinere non poſſumus. Ita fit ut ejectitia interdum pro maturis pariamus.

XIX. 1 Qvamqvàm ne poſt triginta qvidem ſtipendia, ſedulò in his ſtativis exacta, Mercurius protinus abſolutus eſt: qvi nec ex omni ligno ſculpitur (ut ajunt) nec qvolibet luto fingitur. 2 Nam cùm ceterarum ferè diſciplinarum genii nullam non materiam admittant, hæc, qvæ cunctas complectitur, & intra juris ſui fines eſſe defendit, Minervam non qvamvis, ſed

* Vide qvæ emendatione adfert Ger. Joh. Voſſius de Imitat. Poët. c. VI & qvæ nos ibi parte 1. Methodor. p. 778. ſ. Horat. de Arte, v. 336.

Si qvid tamen olim
Scripſeris, in Metii deſcendat judicis aures,
Et patris, & noſtras, nonumqve prematur in annum.
Membranis intus poſitis delere licebit,
Qvod non edideris: neſcit vox miſſa reverti.

Ferre non poſſum, ſcribit Rolandus Mareſius Ægidio Menagio l. Epiſtol. 11 p. m. 5. edit. Pariſ. MDCLV. „ut liberè dicam qvod ſentio, illam qvæ hoc tempore apud qvoſdam invaluit, ſcribendi conſvetudinem, ut argumento, de qvo ſcribere in animo habent, non introrſus perſpecto, ſed obiter tantùm conſiderato, nec prius omni materiâ ad id pertractandum comparatâ, ſtatim ad opus ſe accingant, nec qvid, aut qvo loco ſcribant, qvidqvam penſi habeant: ſed qvidqvid in mentem venerit, vix ullo adhibito judicio chartæ illinant. Etenim iſta ſcribendi ratio mirum qvantum ab antiqvorum norma diſcrepat. Illi ſiqvidem, niſi prius aliqvantùm temporis de materia, qvam ſibi propoſuerant, attentè, & diligenter meditati, opus non aggrediebantur: nec hinc inde qvod infercirent, aut congererent, corrogabant, ſed qvaſi ex ſuo penu omnia proferebant, non aliter qvàm apes, poſtqvam per campos volitârint, & variis floribus inſederint, mel ex eorum qvidem ſucco, ſed per ipſas concocto, & immutato conficiunt. Certè Cicero, (nam qvem potiùs in exemplum aſſumam?) cùm de officiis ſcribere deſtinâſſet, qvæ eſſent ea de re à Philoſophis, præſertim à Panætio tradita, attentè ſe legiſſe, & collegiſſe, tum demum operi ſe accinxiſſe ad Atticum ſcribit. Qvòd autem ad eos attinet, qvi libros qvoſdam, qvos theſauros appellant, ſi tamen hoc nomine digni ſunt, compilant, feſtivè à qvodam ex noſtris dictum eſt, ex locis illis communibus non fieri niſi valde triviales libros, & communes. Qvorum qvoties ingentia volumina ex variis auctorum locis conſuta video, Plinii Majoris ſummum in ſcribendo judicium mirari ſubit, (nam hic nec doctrinam illius planè admirabilem, nec ſtilum brevem, & ſignificantem, qviqve ſupra proſam aſſurgit, nec reliqvas dotes attingo) qvi de univerſa rerum natura ſcribere aggreſſus, rem omnem, qvæ propè infinita videbatur, paucis libris, & ordine præclaro complexus eſt; cùm ex recentibus qvidam minimas ejuſdam hiſtoriæ naturalis partes tot ſint voluminibus perſecuti. Nimirum ille auctorum, qvos ſeqvitur, verba nonniſi rarò, idqve breviter, cùm opus eſt, adducit: ſed ab illis deſumptæ materiæ ſtilum tantùm ſuum accommodat, & opus qvaſi ſuo marte, non hians, neqve interruptum conficit: Longè aliter iſti: qvamplurimos ſiqvidem, & prolixos locos in libros ſuos conferre ſtudent: plerumqve etiam gravibus, qvæ minutias omnes reſpuunt, ſpinoſas & importunas Criticæ diſqviſitiones, & Grammaticas ſi Deo placet, qviſqvilias inſpergunt, à qvibus ſplendida materies refugit, & non aliter contaminatur,

Ac Arretina violant cryſtallina teſtâ.

Idem Mareſ. Ep III. p 10. *Certè meâ ſententiâ ille nunqvam opus viſtarum emittet, qvi ſe amicum non habeat, qvi illius ſcripta caſtiget, ſaltem aliqvem liberi pectoris hominem non nactus erit, qvi manu non parcente illa corrigat, qvemadmodum Cynicus ille dicebat, ut qvis ſalvus eſſet, amicô aut inimicô ei opus eſſe.* Et paucis qvæ jam jam qvoqve dabimus, interjectis: *Ferè opera noſtra*, inqvit p. 11. „properandi ſtudio, & laboris tædio inemendata, & ut ita dicam cruda & muſtea emittimus, nec donec deferbuerint, expectamus. Qvod antiqvis non factitatum comperies, qvi cogitâris Virgilium morientem Æneidem ſuam, ut incorrectam aboleri juſſiſſe, ad qvam emendandam paulò antè in Græciam ſecedere cogitârat: & in mente habueris qvæ Plinius Secundus de ratione ſua opera emendandi in epiſtolis prodidit: de qvibus, ut ille de tabula, manum tollere vix ſuſtinebat.

Atticam sanè poscit, & tanqvàm Phidiacam: tùm demum qvidem certè, cùm artis ipsa specimen facere instituit, dignosqve partus hominum expectatione edere, & simul idoneos qvi in secula erudita ituri existimentur alia atqve alia, ita ut gratiam qvoqve cum ætate perferant. 3 Hæc enim nota erit antiqvi artificii, cùm gratia, cùm dignitas & autoritas annis cessisse non videbuntur. 4 Nunc igitur si decimare legiones juvenum instituerimus: indeqve lectissimum qvemqve sumere, iterandi etiam erunt hi lectissimi: ac ‡ decimus qvisqve rursus numerò erit eximendus, ut decuriam unam efficiamus hominum delectorum, qvæ insignire seculum suum possit: qvod tamen vix ætate Demosthenis contigit. 5 Nec enim non eadem raritas doctissimorum hominum fuit nobilibus illis seculis, qvæ litteras ad summam manum expoliverunt. 6 Nam qvot æqvales tandem litteris maximè florentibus, dicendi facultate inclaruerunt, præter illam heroicam Atticorum ætatem? atqvi tùm consvetudine emendatâ non minùs qvam methodô & curâ, & Græci & Latini eleganter & compositè dicebant.

XX. 1 Mihi verò hæc scribenti in mentem veniebat, pœnitendam meam sortem & penè deplorandam esse, qvi juventutis florem totumqve robur ætatis in his studiis contrivissem Litterarum luce nondum cis Alpes exortâ, nisi admodum exili nec memoratu dignâ. 2 tunc verò cùm hæc proderem, claritate Litterarum planè redditâ vitæ, insperatam juvenum ad eadem studia contentionem exarsisse viderem cum profectu memorabili. 3 Græcorum etiam voluminum vim magnam pervagari cùm operâ chalcotyporum, * tùm verò industriâ qvorundam hominum doctorum in commune libros conqvirentium. 4 Qvô illorum sunt studia feliciora, qveis nunc qvantumvis lectionis helluonibus, ad satietatem frui licet iis epulis, qvibus ego tantùm liguriendis animum pascere tunc cogebar, inani sæpenumerò contentione atqve irritâ. 5 mihi adeò, ut ex hujus proventus ubertate, multum esse qvod curriculum ineuntibus gratuler: qvô ipse verò frui possim, parum esse videatur, qvi cùm annos ipse meos numerò in studio consumptos, Tithonus mihi esse videor: cùm ea qvæ desidero ad justam eruditionem, æstimo, non

‡ *Decimus qvisqve*] *Hôc tempore*, ait rursus locô proximè citatô p. 11 Maresius, „ non adeò magna est eorum copia, qvi Lingvam Latinam exactè callent, & emendatè scribere illô sermone nôrint: in qvo qvidem, qvoniam Romani nati non sumus, facilis est lapsus: nam pleraqve opera, qvamvis Latina videantur, tamen si penpiùs inspicias idiotismis scatent; qvi error est communissimus. Muretus etiam alicubi conqvestus est, majorem fuisse suâ ætate illius lingvæ ignorationem, qvàm vulgò crederetur.

* *Operâ Chalcotyporum*] *Artis typographicæ beneficiô*, scribit Rolandus Maresius Henrico Valesio s. Epist. l. V. p. 16. „ multos libros veterum, qvi alioqvi funditus interituri erant, servatos habemus: illius beneficiô optimus liber minimô labore, & tempore in infinita exemplaria transfunditur, & minimô impendiô emitur: qvo fit, ut longè meliore conditione in studiis, ac libris comparandis simus, qvàm antiqvi, qvâ tamen ad nostrum commodum per ignaviam uti non novimus: sed eâdem etiam operâ mali libri minimô negotiô, & levi impensâ in manus hominum exeunt, qvi ut non ferant ætatem, tamen interea inconsulta juventus, & vulgus indoctum argumenti facilitate illectum, in hos omnem operam, qvam in melioribus ponere debebat, insumit.

non planè è tironibus excessisse me sentio. 6 Ceterùm qvod ad eos attinet, qvibus ætas nondum ex studiis his excessit: cùm ex tanta clade tantoqve diluvio, qvod tamdiu mortales in caligine densa disciplinarum tenuit: Litteræ tùm Græcæ tùm earum æmulæ Latinæ, emersæ sint, & si adhuc fortassè fugientes ipsæ ob vetustatem aliqvantum dici possunt: causa est certe digna, qvam ob caussam ii, qvibus præter integram ætatem, per vitæ rationem qvoqve id licet, & modum facultatum, ingenia, periclitari libenter & accuratè debeant. 7 Qvid est enim post religionem doctrinâ Christi Servatoris conditam, post pietatem à discipulis ejus constitutam, post veritatem sapientiæ, legemqve infontis vitæ, tot talibusqve suppliciis divorum necibusqve mirificis sanctam atqve testatam, qvod mortalibus dare majus providentia magisqve optandum potuerit, ad vitam temperandam salubribus institutis? 8 Etenim pax constans & usqveqvaqve tranqvilla, est illa qvidem exoptanda maximoperè, & exposcenda divinitùs sanis animis: sed tamen parens est eadem ipsa securitatis somniculosæ & oscitantis. 9 At securitas hujusmodi luxum gignere solet, & socordiam, è qvibus inertia rursus voluptatúmqve illecebræ oriuntur. Ad qvæ vitia elidenda stirpitùs & enecanda, animorum cultus ab ipsa magistra vitæ philosophia inventus est.

XXI. 1 Porro autem sic naturâ comparatum esse novimus, post primordiale illud admissum illecebræ piacularis, ut nisi ratio sedens in solio principatus animi, habenas efferatorum sensuum in manibus habeat, nihil ferocius, nihil impotentius rationali sit animali, nihil adeo & præceps & in necem suam proclive & incitatum. 2 Idcirco Plato, tametsi nescius ipse fuisse videri potest commercii cœlestis, qvod immortalitatis pignus humano generi datum jam erat divinitùs: tamen ut alia permulta, sic hoc qvoqve commentus est, qvòd è partibus animæ bigas junxit eqvinas. qvarum alterum eqvum, honestum esse dixit & bonum, ex bonisqve & honestis oriundum: huic contrarium, atqve è contrariis ortum. 3 His bigis iracundiam cupiditatemqve significans: qvibus aurigam etiam accommodavit, qvam ratiocinandi vim nuncupat. 4 Et molestam qvidem (inqvit) aurigationem in nobis utiqve esse, ægreqve tractabilem necesse est, propter eqvorum discrepantiam. 5 Qvippe cùm iracundia rationi plerumqve obtemperans sit, interdum etiam rationis socia, atqve in pugna auxiliatrix: at cupiditatis partes contumaciâ præditæ, nec sine molestia ductiles, ad imperia accipienda solent obsurdescere, vix ut flagello cedant pariter & stimulo. Hæc vir ille summus, & ut eô tempore divinus, in Phædro. 6 Ceterùm in primo legum, Qvisqve (inqvit) hominum cùm unus sit, duos habet intus consiliarios imprudenteis, eosdem contrarios inter se: qvos dolorem voluptatemqve dicimus. 7 Habet etiam præterea duas opiniones futurorum, qvibus spes qvidem ipsis communc nomen est. 8 Ceterùm spei qvæ dolorem præcedit, timor: ei, qvæ doloris contrarium, fiducia nomen est peculiare: de hisce ipsis autem faciendum nobis est hôc ut modô commentemur. 9 Existimemus, unumqvemqve nostrum miraculum qvoddam sanè divinum inter animantia

esse: sive ludicrum sit deorum, sive opus serium: nam utrum sit horum, minimè ipsi constituere valemus. [10] Id verò demum exploratum habemus, has affectiones tanquam nervos in nobis esse, aut fidiculas nos trahentes: qvæ cùm sint ipsæ sibi contrariæ, altrinsecus stantes, utiqve diversos nos distinent, ac pertrahunt ad contrarias actiones. inibiqve limes est virtutem vitiumqve dirimens. [11] Dictat autem ratio unumqvemqve nostrûm, sic uni horum tractui præbere sese semper oportere obsecundantem, nec digitum transversum ab eo abscedere, ceteris ut attractibus omnibus obluctetur. [12] Hunc porro ductum aureum esse & sacrum, qvi si in universum ipse valet in civitate, appellatur lex communis [13] Ceterùm alios ductus duros esse & ferreos, cum hic & aureus sit & mollis, reliqvos verò tractus formis similes multifariàm variis, oportere opitulari optimo legis ductui. [14] Nam cùm ratiocinatio tum bona sit, tum placida, tum expers violentiæ: nimirum ejus ductum indigere ministrorum, qvò in nobis genus aureum prævaleat, generibus aliis. [15] Hæc Platonis commentatio eò pertinet, qvòd ipse dixit librô tertiô Reipublicæ, sub persona (ut opinor) Socratis cum Glaucone disserentis, explicantisqve qvônam pactô persvaderi posset & magistratibus civilibus, & militari ordini, & simul plebi, ut, qvod sui esset muneris, id qvisqve exseqveretur. [16] Ceterùm (inqvit) ô Glaucon, audi qvod superest fabulæ. [17] Estis autem omnes vos, qvi civitatem incolitis, fratres: (ajemus ipsi ad eos, hôc modô fabulabundi) verùm Deus cùm vos fingeret, qvicunqve vestrûm digni erant, qvi ceteris imperarent, eorum ipse ortum aurô permixtô attemperavit: unde fit, ut illi plurimi æstimentur, at qvi idonei erant futuri illorum adjutores, his Deus argentum immiscuit. postremò ære & argentô attemperavit figmentum agricolarum & opificum. [18] Hic Platonis apologus tropum habet consentaneum qvasiqve alludentem, cum vasis aureis & argenteis conscii illius hominis divinæ sapientiæ, atqve etiam ligneis, in secunda ipsius ad Timotheum epistola, c. II. 20. 21. qvæ in magnis ædibus domini dispositæ sunt, alia ad honorem, alia ad ignominam.

XXII. [1] Cùm igitur humana natura tantâ varietate constet, motus tam diversos, impetusqve tam contrarios in semetipsa, atqve ex sese ipsa cieat: cùm & placidam intus naturam & efferatam habeat, magnâ utiqve doctrinâ multifariamqve indagatâ opus est ad moderationem hujuscemodi animantis. [2] In humanis autem mentibus intelligentiæ inchoatæ, perfici neqveunt, nisi in officina philosophiæ. Atqve ex his notionibus ratio coagmentatur, qvæ nihil est aliud, qvàm in se perfecta, & ad summum perducta na ura, inqvit Marcus Tullius [3] Sed nos hujuscemodi rationem stoicam & exemplarem in hominibus consistere non posse novimus, nisi sit conflata divinitùs, non lege naturæ, sed privilegiô gratiæ. [4] Qvare rationem intelligere nos nunc oportet, qvalem sapientiæ humanæ captus admittit: cuiqve par esse possit humanum fastigium. [5] Supradictis accedit, qvod sensuum corruptelæ è civili consvetudine manantes, in nostram naturam incurrunt, ad pravitatem suam ipsam sponte, qvàm ad rectitudinem propen-

propensiorem: ob idqve ipsum egentem assiduâ reconcinnatione. 6 At verò harum corruptelarum alumna est planè & discipula, celebritatis civilis urbanitas: qvam mundum appellare solet cœlestis sapientia: cujus placita atqve responsa omnino pugnantia sunt, non modò cum imperitæ plebis scitis, sed etiam cum eqvitum senatusqve consultis: illa verò & sæpe cum Regum Cæsarumqve sanctionibus, & porro cum pontificum.

XXIII. 1 Qvapropter philosophia & vitiorum expultrix, & dissolutorum reconcinnatrix, ad qvam tanqvam ad punctum medium, omnes partes debent vergere orbis disciplinarum, qvas litteras bonas sæpenumero dicimus, donum est ipsa sanè divinum & admirandum, cœlitusqve demissum. 2 Hoc enim velut antidotum habet vita compositior & circumspecta, adversus contagia compitalis vitæ & circumforaneæ: qvæ mentes humanas erroribus permultis inficiunt, virtutumqve igniculos exstingvunt in animis humanis ingenitos. 3 Hic ille est nimirum crater ingens mentis, qvem Hermes ille jam dictus, ut inter antiqvos philosophos, ter maximus, expositum esse ait in medium divinitus, edictô voce præconiâ in hanc sententiam promulgatô. 4 Qvæcunqve anima creatorem mentis credit in cœlum unde demissus est, rediturum, aut qvæ finis non nescia est ad qvem finem ipsa nata est, in eum ipse sese si potest ipsa mergitô. 5 Qvæ animæ igitur exauditô præconiô sese in mentis illam crateram ingurgitârunt, eæ mentem suscipientes, in viros perfectos evaserunt. 6 Qvi autem ad id præconium obsurduerunt, ii sermonis participes, non item mentis facti sunt: qvippe ignari qvem ad finem geniti sint. Qvare similes sensus cum brutis habentes, irâ & cupiditate irretiti, neqvaqvam suscipiunt res admiratione dignas.

XXIV. 1 Jam verò Promethei fabulam, qvid aliud qvam philosophiam significare censemus, disciplinarum inventricem? qvæ menti humanæ nudæ & inermi, atqve omni præsidiô naturæ destitutæ suiqve propugnaculô, res ad vitam necessarias excogitavit, degendam convenienter animanti rationali. Propter qvæ hominum fictor appellatus est. 2 Itaqve idem Plato fabulamentum enarrans in Protagora, de prima generatione animalium, jam (inqvit) dies instabat, qvô die oportebat post cetera animalia hominem è terra ad lucem existere. 3 Ibi anxius Prometheus qvônam pactô homini salutem inveniret, furtim Vulcano subducit & Minervæ, peritiam artium atqve ignem: nimirum qvi videret artium notitiam haberi sine igne, aut certè usui esse sine eo non posse. Eam igitur cum igne donô dedit homini. Qvâ ratione rerum ad vitam utilium homo peritiam assecutus est. 4 Ceterùm civilem scientiam habere non potuit, qvæ erat penes Jovem: & in ejus ingredi domicilium nondum licebat Prometheo. 5 Ex his intelligimus per artium mechanicarum inventionem, hominem ad vitam humanô ritu vivendam esse deductum: per artium autem liberalium traditionem ad vitam excolendam perductum esse, ornandamqve è naturæ humanæ præstantia & dignitate. 6 Ad qvas artes commendandas & illustrandas, præmiis utiqve luculentis ii homines excitandi sunt à principibus, qvibus arte benignâ & meliore lutô

finxit præcordia Titan. Vel ipse potiùs finxit cœlestis Prometheus, Dei providentia, omnium animantium artifex, omniumqve adeò formarum exemplarium conditor. 7 Hi enim eô numerô haberi debent (ut opinor) in eumqve ordinem adoptari, qvod genus aureum Plato vocavit, & argenteum. 8 Nam qui ex rerum humanarum divinarumqve scientia, dicendi facultate conjunctâ, præditi sunt, sic præstare videntur ipsi inter mortales, ut aurum inter metalla præstat. 9 Nam secula inscitiæ & infantiæ, bonos qvidem illa permultos homines, nomismatilqve fortasse non perinde subdoli, edidêre: ceterum crassi terreniqve metalli. 10 Sed sic erat tum sensus mortalium: & ad coticulam suæ ætatis, non ad nostræ explorare eos probareqve debemus. 11 Neqve verò erat (ut opinor) ea culpa hominum, sed temporum. Homines enim ingeniosissimos ea qvoqve secula genuerunt. Qvibus in seculis conticinium qvoddam tenebricosissimum à litteris bonis fuit & ab eloqventia: qvoad tandem appetente lucis instauratitiæ tempore, sublustre jam cœpit esse atræ prius noctis conticinium.

XXV. 1 Tui autem clari principatus, Here, adolescentia, in omnia jam pene illustria incurrit: sed qvæ incrementum tamen splendoris luculentius indies accipiant. 2 Proinde vetus illa supellex philosophiæ qvasi vasa lignea famiaqve ad rusticos delegata est, vel relegata potiùs pomœriisqve ejecta, ut nitore urbanô liberaliqve indigna: qvi vetustatis illius situm rancoremqve ferre ultra non potest. Multiqve nunc libri, qvi avorum patrumqve adeo nostrorum memoriâ in precio fuerunt, nunc nymphis aut Vulcano dedicandi sunt, ut musæô indigni. 3 Nam qvis inventis (qvod dicitur) frugibus avitam illam glandem ructare non erubescat, cui qvidem liberaliter institutum esse contigerit? 4 Qvin & sanctior ipsa philosophia non æqvè placere potest sqvallida & nitida, incondita & composita, lauta & illuvie deformis. 5 Nam Stoicidarum est & planè Cynicorum, illa jam sententia, Dicite pontifices, in sancto qvid facit aurum? Nisi verò charisteria Servatori famiolis calicibus fieri, fas esse qvis defenderit, adytaqve sanctissima atqve delubra stanneis vasis ornari 6 Mercurialis enim sermo mentium sublimium interpres est, ut jam dictum, mirificorumqve sensuum enarrator disertus & copiosus. 7 Qvòd si theologia per se rerum divinarum enarratrix est, eloqventia eô ampliùs earundem exornatrix esse potest, sub cujus facultatis despicientia atqve obtrectatione, homines nonnulli, immanem rusticitatem, fœdamqve barbariem occulere sese sperârunt. 8 Verùm noster hic Mercurius, ut natales suos refert ad parentes nobilissimos intellectum & prudentiam, qvi originem habent cœlestem & sempiternam: ita rebus æternis ipse servire debet strenuè & compositè, & summâ fide.

XXVI. 1 Qvidnam autem vetat hodie litteras bonas eruditionemqve priscam atqve philosophiam, à poëtis ad sanctos vates: à fabulis impietatis, ad historiam æternitatis: ab elusiniis deniqve initiis (qvæ qvondam Cereris errores commentitii qvidem illi, sed mystici pepererunt) ad veritatis atqve sapientiæ inter mortales jam versantium, explanationem transferri? 2 Et si anti-

antiqvitas bonorum fines temporarios, dicendi vi commendare expetendosqve docere potuerunt: ita ut hodie qvoqve ob id eam admiremur: cur absurdum esse censetur, de bonorum malorumqve sempiternorum fine, eâdem disserendi facultate commentari & scriptitare & verò conciones habere? 3 Nec verò dicendi facultas divinarum rerum juxtà humanarumqve interpes idonea, siqvidem earundem rerum scientiâ sit imbuta, ulli unqvàm cessit ætati. Nunqvam enim obsolescit ille, nullâ vetustate exolescit splendor eloqventiæ. 4 Nec minùs nunc ipsa vis eloqventiæ, vel togatæ vel palliatæ viget, etiamsi longè minus pollet, qvàm Platonis tempore vigebat, ejusqve alumni M. Tullii, atqve M. Varronis. 5 Frendeant licet & qviritentur illi pro concione, qvi alteri obtrectant: alteram exterminare cœlô nostrô conati sunt, ut profanam & peregrinitatis ream in civitate sancta. 6 Id autem qvod dixi sapientes illi prisci significare volentes, Mercurios omneis pingere & sculpere instituerant juvenili facie: qvasi nunqvam senescentes, & omni ætate florentissimos. 7 Nam qvod qvadratos suos Hermas Athenienses faciebent, id significabat, dicendi facultatem in omni re gravi explicanda & exornanda qvadrare & convenire, qvod nemo nisi ignarus inficiari sustinet. 8 cum eo qvoqve qvòd dicendi genus oportet rebus dicendis veluti normali observatione accommodare.

XXVII. 1 Atqvi cûm Dei filius, idem mens & sapientia divina, ut omnium rerum auctor & conditor, sic etiam orationis fuerit: immo veró cùm verbum, oratio, sermo, absolutè ab oraculis nuncupatus sit, ipse Gregorio magno, qvi Theologus cognomentô dictus est, assentiendum esse duxerim. is enim orationis & stili facultatem, eô maximè niti & gloriari meritissimò dixit, qvantum est qvod impenditur operæ ab homine eâ facultate prædito, in pietate & religione commendanda divinisqve rebus enarrandis & illustrandis. 2 Hoc enim & sentire & fateri longè præstantius est, qvàm qvòd qvidam faciunt, ut vastam rusticitatem sub nomine simplicitatis laudent: qvæ adulteratrix est ipsa sanctitatis meræ, atqve innocentiæ. 3 Antiqvissimam etiam theologiam symbolicam fuisse ipse libens censeo, non fabularem. licet (ut humana ferè inveterandô degenerant) à poëtis, qvi divina pro nihilo ducebant, excepta & tractata theologia ad figmenta deflexa sit tetra atqve impia. 4 Et Veteres qvidem theologi Deorum hominumqve patrem atqve satorem Ζῆνα * appellaverunt, qvasi vitæ parentem & auctorem (etsi Lactantius Firmianus lib. I. c. XI. aliter opinatus est, qvi mihi parùm accuratè hæc videtur perpendisse). 5 Eundem etiam illi Δία ideò nominaverunt, qvod per eum & propter eum omnes naturæ proditæ sunt & substantiæ. Siqvidem qvidqvid factum est, in ipso vita erat, nec sine eo factum est: qvin & in ipso

* Ζῆνα] Appulej. de Mundo p. m. 75. v. 3. *A juvando Jupiter dicitur: qvem Ζῆνα Græci, qvòd vitæ nostræ auctor sit, rectissimè adpellant.* Aristides: Ζεὺς, ὅτι ζωῆς τε καὶ οὐσίας ἑκάστοις ἐστὶν αἴτιος, κέκληται ἡμῖν. Ζεὺς, Ζὴν, Ζὰν, Ζὰς, & plures formæ ejusdem vocabuli notæ sunt.

ipſo vita erat omnium, cùm nondum qvidqvam viveret animantium. 6 Hic ipſe parens rerum omnium è Mnemoſyne (qvam ego eſſe interpretor recordationem propriæ originis & cognitionem ſui) Muſas genuiſſe dicitur. 7 Hæ Muſæ ſunt (ut opinor) mentis conceptus, æternarum rerum contemplatores, qvæ intellectu tamtùm percipi poſſunt. 8 Nam Muſæ dictæ ſunt qvaſi indagatrices, utpote per naturæ veſtigia ſenſilis atqve mathematicæ ſuperna & cœleſtia indagantes: hodie eò amplius ipſæ & labore longè feliciore, cubile ipſum veritatis in monumentis ſacris inveſtigantes: in Heliconis ſeceſſu montis (ut nomen ipſum indicat) anfractuoſi choros ſuos ductantes, per qvos ſeriem rerum intelligimus, qvæ infinitam ipſa complectitur ſapientiam. 9 Ejus porro montis duo vertices geminæqve minantur in cœlum ſpeculæ, alteri tropologia nomen: at ea, qvæ editior eſt ſpecula, anagoge vocatur, in qvam philotheoria, qvæ culmen eſt columqve philoſophiæ, interdum ſcandens ad ſummum humani captûs faſtigium ſublimis & tanqvam volucris attollitur.

XXVIII. 1 Eorum autem qvi poſt ſacram civilitatem conſtitutam (qvæ inauditò nomine priſcæ, theocratia dicitur) ſapientum coryphæi fuerunt, ſublimis illius verticis apicem attigit imprimis divus ille Joannes deliciæ Servatoris, qvi cothurnum primus induit theologiæ. 2 Nam in operis principio theogoniam mirificè & altiloqventiſſimè cecinit, à Muſis utiqve ſanctioribus prorſus ſublime raptus, longè certè beatiùs qvàm ille olim Aſcræus vates, (Heſiodus) qvi theogoniam illam commentitiam, & ſtemma tartaridarum cecinit. 3 Secundum hunc alter juris divini conſultiſſimus fuit, ſalutariumqve cerimoniarum magiſter & proditor in provinciis: de qvo privilegium latum inter ſuperos, nullò (ut opinor) exemplò, ut ante annos vitæ exactos, inter theoros animos & ſpiritus ſpectatum admitteretur, & ea ſacra ſpectatum. qvæ nec prodere ipſi aut cuiqvam alteri, nec effari fas eſſet. 4 Hæc duo lumina inter antiſtites ſapientiæ, fugacis anteà veritatis ac ſummi boni veſtigia ambagesqve explicaverunt, qvæ ſatagenti philoſophiæ, nullumqve non lapidem (qvod dicitur) molienti, ſeſe ſubducentia, tanqvam intra caliginem dogmatum pugnantium abdita eſſent, inani labore indagabantur. 5 Cùm interim in ænigmatum ſacrorum involucris incluſa veritas ipſa deliteſceret, ac ne ab iis qvidem, niſi perpaucis, perſpici poſſet, qvi ipſa involucra habebant in manibus, & ſæpe contrectabant. 6 Proh dii immortales! hoc qvid aliud fuit, qvàm duos ipſos heroas, non ſuô ſed divinô marte actos, ſphingem illam externæ philoſophiæ conficere? qvæ tanta, tot ætatum ingenia, tam diu griphis ſuis torſerat neqvidqvam & conſumpſerat. 7 At verò qvi ad rerum divinarum cognitionem ſuâpte vi aſſurgere conati ſunt, qvaſiqve ſphingem illam ludificatricem ſuâ Minervâ captantes humanô marte comprehendere, ut Porphyrius & Plotinus & qvidam alii ejuſdem familiæ, in candem ipſi fraudem impietatis cum illo Prometheo inciderunt, qvi ad Caucaſiam rupem à Mercurio affixus eſt, adhibitô vulture aſſiduè excarnificatur. 8 ob id eâ pœnâ mulctatus, qvòd Jovi conatus impoſturam facere, hominem

etiam

etiam fingere ausus esset: tùm qvod ignem igniariô excussum hominibus tradidisset: sive qvod fulminis rationem comperisset, vulgassetqve compertam. 9 Hunc ego Prometheum hominis philosophi intellectum esse censeo: qvi in physiologia atqve astronomia cum successu versatus atqve in aliis partibus philosophiæ ad divinorum qvoqve intelligentiam humanæ tantùm conjecturæ adminiculô assurrexisse confidit, aut evasurum tandem. qvod hominem est fingere, hoc est, hominem ad rationem formalem sui generis absolvere, ut rerum humanarum prudentiam divinarumqve teneat. 10 Is igitur Prometheus blandimentis erectus & illecebrâ commentationis, in humanis ac physicis magnoperè proficientis, iisqve simplicioribus & jam pené abstractis mathematicis: rerum etiam earum naturam, qvæ mente solâ percipiuntur, cessuram arbitratur animi sui contentioni. 11 Qvare postea qvam altioris speculationis intentione, qvasiqve alis animi se sustulit, sublimis abire sibi videtur, & veritatis comperiendæ studiô semper gliscente, per inane volitans, animum suum exest identidem fibris jecoris renascentibus, cùm semper recurrat hæsitatio, ut est divinarum rerum contemplatio. 12 Ipse verò Jovis lictor Mercurius, meâ qvidem sententiâ esse potest ratiocinatio humanitus inventa, qvæ omnia sui juris esse putat: suprà, infrà, eorumqve contermina. 13 Verùm eô suppliciô aliquando defunctus, eâdem similitudinis ratione, videri potest Prometheus Herculis beneficiô, non illius Thebani, ut inqvit Philostratus, (* multi enim fuerunt eôdem nomine) sed cœlitus oriundi, ac longè illô omnibusqve majoris, qvi sagittis aqvilam, aut vulturium illum Caucasium confixit, carnificem intellectus.

XXIX. 1 Hujus igitur Herculis virtute, qvasi ex Caucasi carnificina homines multi liberati sunt, externâ, qvæ dicitur, eruditione sanè præditi. qvi errore intellectô ad Christianismum sese consultissimè suaqve contulerunt, exutâ Græcæ philosophiæ professione. 2 Nimirum qvòd animadvererent Promethei illius figmenta inchoatos tantum homines esse, & tanqvàm animantes, non etiam spirantes superorum cognationem atqve immortalitatis cognitionem, ad qvam homo factus est. deesseqve illis ultimam manum & qvasi Phidiacam, qvæ non modò hominis rationem perficit atqve finitionem: sed ab integro redivivam efficit per palingenesiam cœlestis philosophiæ. 3 Cujus philosophiæ qvi mysteriis magnis initiari velint, eorum hominem exteriorem sideratum (ut ita dicam) esse oportet, sensibusqve emortuis, qvasi numine rapidiore afflatum atqve urentiore. 4 Qvandoqvidem autem in illa vasta priscæ doctrinæ sylva, permultæ occurrunt salebræ, in qvibus hærere nonnunqvam contingit: crebriqve anfractus, qvi in devia interdum ferunt: libenter qvidam fecerunt homines proclives ad inertiam, ut intra pomœria versari tantùm

* *Multi*] Ter binos Hercules numerare Gentium Theologos non solùm lego apud Ciceronem III. de Nat. Deor. c XVI. sed & invenio in Arnobio IV. adv. Gentes p. m. 136. Imò Varro, qvemadmodum è Servio in VIII. Æn. v. 564. discimus, sive XLIV. sive XLIII. Hercules collegit. Prior numerus est in Servio P. Danielis, sicqve legitur ab Alexandro Neapolitano qvartô Genial. dier. c. II. Posterior reperitur in Servio Fabricii, legiturqve ita à Gyraldo in de Diis Gentium Syntagm.

orthodoxiæ doctrinam probabilem dicerent & contenderent, atqve eum colorem interdictis suis qværerent, cùm cultores ipsi omnes rectæ religionis, eorum scriptorum lectione & studiô qvasi diiô & aversandô, arcerent qvi seculares externiqve appellantur. 5 æmulantes utiqve eô factô institutum Juliani Cæsaris cognomentô transfugæ. Qvi (ut auctor est Gregorius ille magnus) Christi nomen exosus, ultimi locô supplicii simile interdictum in eos commentus est. qvos ipsi Servatori devotos esse compererat, ideoqve studiosos apertè doctrinæ euangelicæ. 6 Verùm ille dirâ atqve immani præditus erat impietate, cum ingenio singulari & eximia litterarum peritia: isti cum animalium arcadicorum capitibus, suillas etiam autreis habere se satis ostendunt, cùm omnem musarum concinnitatem aut respuant, aut stupidè transmittant. 7 Certè qvidem severissimis eorum & gravissimis, non tàm lingva, qvàm palatum fortassè, nec tam cor, qvàm supercilium sapiunt.

XXX. 1 Sed fuit illud genus, ut spero, in manesqve nunc declamare me, non in homines existimo: cùm litterarum bonarum peritia, non modò popularis in universum, sed etiam apud amplissimum ordinem litteris studentium, gratiosa esse cœperit & plausibilis. cariosæ enim illæ stirpes vetustæ ignorantiæ luculentè jam labant: qvare omnes fibræ (ut speramus) sensim citoqve emorientur. 2 Orbis autem ipse studiorum in conventu scholastico Lutetiæ repentè conversus est: qvi in prima inclinatione sui magnum planè stridorem & tumultuosum edidit. 3 Nuperqve barbarica illuvies & sermonis rusticitas, è philosophiæ porticibus facessere conspicuè cœperunt: nimirum ex qvo Lingvæ Græcæ supellex in eas importari ad ornamentum cœpta est. 3 Rursus verò nos rem præclaram & honestam, ab antiqvis inventam & absolutam ad formandam componendamqve humanitatem, qvam Plato in Timæo divinitus datam hominibus esse scripsit, ne in noxam diram vertamus, animorumqve internecionem summoperè animadvertendum nobis est, & providendum etiam atqve etiam. 4 Qvid enim inconsultius esse potest, qvid amentius, qvàm antidotum philosophiæ ad vitandam contagionem inventum imperitiæ multitudinis & hallucinabundæ: in venenum vertere impietatis, animis immortalibus exitiosæ? 5 Qvid litterarum cultoribus calamitosius qvàm cultum & ornamentum vitæ eorundem hominum culpâ in necem evadere horrendam animorum. 6 Nam qvod in tuenda hominum universitate providentia facit, ut ex bonis malisqve, & è tanta ingeniorum voluntatumqve varietate, civitates & cetera hominum conventicula coagmentata sint salubriter & evalescant: hoc efficere debet bona fides, & recta de rebus divinis persvasio, in ea doctrina, qvæ encyclopædia dicitur. 7 Et qvod umbrarum colores in tabulis faciunt, ut eminentiora sint lumina: hoc facere doctrina inventa debet cum oraculari inspirataqve composita.

XXXI. 1 Jam verò ut homo firmi stomachi etiam mali succi cibos in alimentum corpulentiæ conficit: ita qvi non suo & sensuum stomacho, sed rationis & pietatis orthodoxiæ studere & commentari semel constituerunt, nihil non congruenter & commodè consiliô suô concoqvunt. 2 & delectum

tamen

tamen lectionis habere oportet, ut animadvertamus orbem nobis vitæ salubris circumscriptum esse doctrinâ euangelicâ; intra qvem si qvæ studiorum genera sunt, qvæ admitti sine collisione neqveant, ea esse protinus repudianda intelligamus, ne summam propositi eâ culpâ evertamus. 3 Mihi verò litterarum hodie studiosi, rivales esse videntur in amore anus honestissimæ, qvæ diu amatoribus ut ignota & sqvallida caruit, nunc autem redivivô decore interpolis ac sine mangonio, qvasiqve integrâ denuò ætate florens, in medium lauta, elegans & nitida, cum suo se mundo ornatuqve protulit, ac per omneis nationes æmulorum cohortes, secum trahere conspicitur: tantâ contentione ad tutandam ejus dignitatem & ornatum vires periclitantium, ut & facultates suas & vitam ipsi devovisse matronæ deamatæ existimari debeant. 4 Id qvod insaniæ fortasse instar qvoddam habere videretur, nisi tanti esse ac pluris crederetur, unum hominem exemisse se turbæ unius aut alterius provinciæ, nec suæ tantùm ætatis, qvod unusqvisqve sperat literis deditorum. 5 Proindè ne ejus studii amore inconsultô & perenni (temporarius enim esse debet) ab earum rerum recordatione abducamur, qvarum studium antiqvissimum esse par est (nam cum mundo matronali illecebras etiam illa habet animis vehementer lenocinantes) consilium mutuemur oportet à Nicolao Damasceno, ejusqve sententiam pro oraculo habeamus. Sic enim fiet maximè, laboris ut impensi in cultu externæ illius disciplinæ nunqvam nos pœniteat. 6 Ajebat enim ille philosophus vir optimus idem & doctissimus, universam litterarum disciplinam, orbicularisqve eruditionis curriculum, peregrinationis similem esse. 7 Etenim qvemadmodùm peregrè euntibus, qvi itinera longa permetiuntur, qvædam in locis contingit divertere, ibiqve mansionem unam agere: qvibusdam in locis tantùm prandere: in nonnullis rursus immorari dies plusculos: deniqve loca nonnulla transeunteis oculis tantùm lustrare: ad extremum verò peregre redeunteis, domi deinde permanere atqve inhabitare. 8 ad hunc eundem modum studiosos homines oportere litterarum discendarum spatium permeanteis, qvibusdam in disciplinis longiùs immorari, in qvibusdam aliqvantisper: & qvasdam qvidem disciplinas totas, qvarundam parteis, qvarundam fragmenta, modò percipere. sicqve ex unaqvaqve utilissimum qvodqve comprehendenteis, tùm domum verè paternam repetenteis, illic ad ultimum usqve philosophari. 9 Hæc mihi sententia veri & germani philosophi esse visa est, mirumqve in modum probanda & amplectenda homini studioso, sanæqve religionis cupido & reverenti. 10 Nam qvid miserius est, qvid imprudentius, qvid deniqve vecordius: qvàm ex tot, tantis, tot ætatum divitiis, qvæ in medium expositæ sunt, & vigilantissimo cuiqve ad occupandum obviæ sine aliorum detrimento nihil in rem suam vertere, nihil ad viaticum augendum immortalitatis, sumere: sed ex vehementi & diuturno labore oculos tantum mentis inaniter & dispendiosè pascere; 11 Aliter atqve ille scriptor Satyræ (a) censuisse mihi videtur, tametsi veræ nescius sapientiæ: qvi olim ita scripsit,

E 2 Petite

(a) Persius Sat. V. 64 65.

. . . . Petite hinc Juvenesqve Senesqve
Finem animo certum, miserisqve viatica canis.

In ludo enim Philologiæ anima instituitur: in philosophiæ autem exhedra animus & spiritus. 12 Qvid illud Horatii ad Florum? * nonne eodem pertinere videtur, etiamsi summum bonum qvid esset nunqvam ille suspicatus est,

. . . . Qvod si
Frigida curarum fomenta relinqvere posses;
Qvò te cœlestis sapientia duceret, ires.

Calidiora enim multò fomenta sunt æternæ oracularisqve doctrinæ, qvàm secularis atqve humanæ, qvæ implere desiderium neqvit. 13 Nam animus philosophus, celer, impiger, inqvies, actuosus, in nulla re acqviescere potest, extra qvàm cùm totus est in contemplatione rerum sempiternarum, qvarum fructum futurum, interim commentando præsumit.

XXXII. 1 Sacrosanctæ autem philosophiæ promissa ideò fide solidâ & stabili subnixa sunt, qvòd nihil de suo sibi ipsa, ut externa & vaniloqva: sed, ut inqvit Cyprianus, de sanctuario Dei spondet: id est de oracularis scripturæ fide atqve auctoritate. 2 Eruditionis igitur justæ, & elegantis fructum esse oportet, ut à superioris illius Poëtæ ** auctoritate nondum recedam.

Compositum jus fasqve †† animi, sanctiqve recessus
Mentis, & incoctum generoso pectus honesto.

3 Antiqvissimi † etiam poëtæ, semina theologiæ, ut tùm erant tempora, non

*. 1. Epist. III. 25.
** Persii Sat. II. 73. f.
†† Al. leg. *animo, sanctosqve recessus.*
† *Antiqvissimi Poëtæ*] Omnino enim primi Poëtæ philosophabantur, vel ut veriùs nec impropriè dicam, prisci sapientes condebant versibus præcepta sapientiæ, & orationem pingebant gratissimis coloribus. Sic qvæcunqve prodidissent, ea & omnes oblectarent maximè, & in animos influerent facillimé, & in animis hærerent tenacissimè. Nec obstat, qvòd pleraqve obscura vulgo utpote involuta fabulis, sive demus, meras esse fabulas. Etenim inde tamen adepti intelliguntur, qvod inveniant & fingant poëtæ. In poëmatis enim sunt, non qvæ ita gesta sint, sed qvæ fortè gesta sint, vel geri potuerint, omninò tamen omnes vitæ humanæ rationes & veræ & falsæ ex poëtis peti possunt. Itaqve rectæ vitæ ratio non ex omnibus petitur: etsi eam nos ex poëtis videamur interdum promittere. Nec omnes quasi ex hoc aurifero fluvio ramenta sive arenas auri colligant: non omnis fluit limpidus, sed & cœnosus alicubi, & algam inutilem ejicit. Neqve tamen non aurum & gemmas maximi pretii ex poëtis nobis licet legere. Præsertim cùm omnes apud palam fit, non Ethicam solùm sed etiam Theologiam Gentilem ex Musarum fontibus haustam antiqvitus & derivatam; adeóqve Poëtas Ethnicos Veteribus Philosophos, Prophetas, & Theologos, & Deorum Mystas, Interpretes, & Ministros (Θεῶν ἑρμηνέας καὶ ὑποφήτας vocat Plato) fuisse habitos, utpote divinitùs qvodammodo adflatos, & Entheò furore correptos: unde Pelignus vates de se suisqve Musarum Symmystis, (De Arte Am. l. III. v. 549.)

Est Deus in nobis; sunt & commercia cœli:
Sedibus ætheriis spiritus ille venit.

Et iterum (Fast. l. VI. v. 5. 6)

Est Deus in nobis, agitante calescimus illô;
Impetus hic sacræ semina mentis habet.

Qvam fortè ob caussam iidem & celsissimis montibus insistere, & indormire dicebantur, qvasi nimirum in cœlum rapti, adeóqve, & supra sphæram humanam & communem mortalitatis

sortem

non admodùm improbandæ, ab adytis illi qvidem sanctioris philosophiæ, atqve adeò sapientiæ mutuati sunt. 4 ceterùm inextricabiles fabularum griphos, impietatemqve luculentam præferentes, pro integumentis veritatis ipsi excogitavère, qvam ab oculis profanæ multitudinis abdendam esse censebant, longéqve retinendam, institutò veteri. 5 In ipsis autem fabulis cùm naturæ vim, tùm rationem vitæ placidè & humaniter agendæ mysticè tradiderunt: ad unicum Deum ipsi summam rerum, illiusqve auctoritatem & primordium referentes, qvod universum appellatum est. 6 At verò seqventium deinceps ætatum licentia, summâ impietate conscelerata, omnia voluptatibus flagitiisqve permiscuit & inqvinavit. ex qvo evenit, ut eleusiniorum (ut ita dicam) sacra atqve cerealia mysteria, in orgiorum impuritatem libera-

torem evecti, sublimi vertice sidera ferientes, cum Diis & cœlo propius haberent commercium. Homerus inprimis in hoc censu repositus; (juxta illud Pythii Apollinis oraculum,

Ἤειδον μὲν ἐγὼ, ὁ δ' ἀπέγραφε θεῖος Ὅμηρος.)

idqve tam unanimi omnium suffragiô, ut etiam ii, qvi alioqvi minùs æqvi illius censores habiti sint, eum tamen non solùm μουσοπάτακτον, sed & θεοδίδακτον, divinitùs doctum & inspiratum fateantur. Huic rei duo mihi locupletissimi testes sunt è veteribus unus, alter è neotericis, Plato & Scaliger, Philosophus utérqve sui ævi celeberrimus Plato igitur etsi Poëtam nostrum e Repub. sua expulisse dicatur (de qvo postea videbimus) in Dialogo tamen qvi IO inscribitur. & qvi totus ferè in Homeri laudibus insumitur, ait omnes bonos Poëtas (sed Homerum inprimis) οὐ τέχνῃ, ἀλλὰ θείᾳ δυνάμει carmina sua fundere, utpote ἐνθέους ὄντας, καὶ κατεχομένους, h. e. interprete Cicerone (Orat. pro Archiâ Poëtâ) qvasi divinô qvodam spiritu adflatos. Cùm verò disertis verbis hoc affirmet Plato, & tamen Origenes contra Celsum l. IV. expressè neget eum de Homero aliisqve ita sensisse, (Πλάτων μὲν δῆλός ἐστι μὴ φρονήσας ἐνθέους γεγονέναι ἄνδρας) certè, nisi Aristonis filius ἕτερον μὲν κεύθειν ἐνὶ φρεσὶν, ἄλλο δ' ἔβαζεν, hoc eruditissimi illius Patris μνημονικὸν ἁμάρτημα fuisse fatendum est. Jam verò Julius Scaliger, vir sane doctissimus, sed nimium audax, & præfidens, & judicio suo supra modum indulgens, Homero semper iniqvior, ità ut non tantùm Maronem, sed etiam Musæum, ei anteponere non vereatur; (multùm licet refragante totâ ferè Criticorum natione, intérqve ceteros ipsius filiô Justô Josepho, justiore sanè hâc in re judice) idem tamen Scaliger in lib. Poët. 1 c 11. Poëtam hunc divinô spiritu actum & adflatum dicere non dubitavit. Poëtarum, inqvit, θεοπνεύστων duo genera; unum cui cœlitùs advenit illa divina vis -- qvorum numero seipsum ponit Hesiodus, Homerus autem ponitur ab omnibus. Eqvidem etsi Homero tantùm tribuo, qvantùm ferè homini tribuere fas est, eum tamen in numero τῶν θεοπνεύστων ponere non ausim: Et qvanqvam haud dubito, qvin piè satis senserit Scaliger, qvippe qvi ex communi Veterum opinione, & Platonem inprimis respiciens, hæc dixerit; fallor tamen, nisi acer ille Criticus, qvi censoriam virgulam tam liberè ubiqve in alios stringit, ipse cautiùs saltem loqvi debuisset, notante Cl. M Casaubonô (lib. de Enthus.) & vel aliorum potiùs verbis de Poëtico hoc & Homerico Enthusiasmo uti, vel utcúnqve abstinere voce θεόπνευστος, qvæ ex communi & recepta jam passivitùs loqvendi consvetudine propriè ad Scriptores tantùm Sacros peculiari qvodam jure ac privilegiô accommodatur. Qvanqvàm & hoc acutissimi viri de Homero dictum minùs mirabitur, qvi Epistolam ejus ad Sylvium filium illi Operi præfixam legerit; ubi scil. Poesin vocat divinam facultatem qvæ incenditur atqve perficitur adflatu numinum superiorum Conf. Jacob. Duportium Cantabrigiensem Græcæ Lingvæ Professorem regium in præfatione Homeri Gnomologiæ præfixa Cantabrigiæ 1660. in 4to editæ.

liberaliumqve verterint & (*) floralium. 7 Mihi enim videtur ars poëtica qvasi vaniloqventiæ buccina, spiritu tartareæ noxæ inflata, deorum illam vim portentosam in Græcia, qvasi in celeberrimo mundi theatro, colendam promulgâsse & edixisse: indeqve per orbem terrarum monstra deorum pervulgâsse, voce longè lateqve qvoqvò versùs exaudibili. 8 Qvæ caussa fuit (ut opinor) cur Plato * in secundo Rerumpublicarum libro, Homerum & Hesiodum,

(*) *Floralium*] Romani olim festum diem ac florales ludos pridie Calend Maji celebrandos dedicârunt Deæ Floræ, qvæ (auctore Lactantio l. 1. de fals. relig. c. XX.) cùm magnas opes ex arte meretricia qvæsivisset, populum Romanum scripsit heredem, certamqve pecuniam reliqvit, cujus ex annuo fœnere suus natalis dies celebraretur, editione ludorum, qvos appellant Floralia. Qvod qvia senatui flagitiosum videbatur; ab ipso argumentum sumi placuit, ut pudendæ rei qvædam dignitas adderetur: Deam finxerunt esse, qvæ floribus præsit; eamqve oportere placari, ut fruges cum arboribus & vitibus bene prospereqve florescerent. Eumqve colorem secutus in Fastis Poëta, non ignobilem Nympham fuisse narravit, qvæ sit Chloris vocitata, eamqve Zephyro nuptam qvasi dotis loco id accepisse muneris à marito, ut haberet omnium florum potestatem. Celebrantur illi ludi cum omni lascivia, convenientes memoriæ meretriciæ. Reliqva addere pudor vetat, à qvibus spectandis abhorruit Cato, qvi ideò tantùm in theatrum venerat, ut exiret. Eodem respexit Arnobius l. 1. adv. gent. c. m. 15. in civitatibus maximis, ajens, atqve in potentioribus populis sacra publice fiunt scortis meritoriis qvondam atqve in vulgarem libidinem prostitutis. Eadem nefanda sacra castigavit Augustinus: (interprete Ludov. Vive ad l. II. de Civ. D. c. XXVI.) illinc virginem Deam suppliciter adorant, ante illam turpia celebrant cuncta obscœnitatis implebantur officia

* *Cur Plato*] Cl. Jacobo Duportio locò paullò ante adductò non aliâ certè de caussâ videtur divinus ille Plato Homeri lectionem in Repub. sua prohibuisse, qvàm qvòd profunda adeò & abstrusa tum naturæ tum religionis mysteria, & qvorum vulgus omninò capax non esset, in ejus poëmatis continerentur. Cùm enim Græci iis temporibus ex fontibus Poëtarum, qvos entheo ardore actos, divinóqve spiritu adflatos credebant, Philosophiam suam omnem, imò & Theologiam derivarent, noluit vir sapientissimus Homeri lectionem cuivis promiscuè in Repub. suâ permittere nec prostituere; nè allegoricæ illæ de Diis narrationes in sinistriorem partem, & in contemptum numinis raperentur ab imperitis hominibus, qvi tam altos abditósqve rerum sensus sub allegoriis & ænigmatis & fabularum involucris latentes eruere non possent, nec comprehendere. Qvid ergo? non Homerum ex omnium manibus excutere voluit Plato; sed nec qvemvis ad ejus lectionem admittere. Plurima enim apud eum occurrunt allegorice dicta (inqvit Max. Tyrius Dissertat. XIX.) ὁ μὲν ἀνόητος ὡς μῦθον ἀκούει, ὁ δ' φιλόσοφος ὡς πραγμάτων. Arcendos igitur censuit ab his Musarum adytis rudes & imperitos, & divinæ illius sapientiæ ἀμυήτους, qvæ sub carminibus & figmentis Homericis continerentur; nè scil. fabularum dulcedine capti & deliniti, hærerent in cortice, nec ad medullam penetrarent, adeóqve à veritatis tramite deflecterent, & pravas de Diis opiniones imbiberent. Qvin ipsum, si placet, audiamus Platonem, optimum sui interpretem, Οὐ δεῖ τοὺς ἀμυήτους σοφίας Ὁμηρικοῖς ἐμπελάζειν ποιήμασιν, ἵνα μὴ μύθους οἰόμενοι χρήσωνται τῷ ἔργῳ (De Repub. l. II.) Homeri itaqve lectionem non prorsus prohibuit; sed cuivis indiscriminatim non permisit. Vel etiam prohibuit in Republica; sed in Repub. suâ: qvâ verò illâ? Utopicâ certè & Chimæricâ: in qvâ si viveremus, fortè nullo nobis libro nec Autore, nedum Homero opus esset. Qvid qvòd nec ille Homerum è Repub. suâ ejecit, nec ignominiosè expulit, sed cum honore dimisit; laudatum scil. & coronatum, ut loqvitur Minut. Felix; etiam & ungventò delibutum, μύρῳ ἀλείψας, καθάπερ καὶ γυναῖκες τὰς χελιδόνας, ut Theodoretus Therapeut. 1. ex Dione Chrysost. Orat. De Homero. Et profectò qvis unqvam animum inducere possit, ut credat illum non fuisse φιλόμηρον, summúmqve Homeri admiratorem, qvi tam honorificam ubiqve ejus mentionem facit, eúmqve tantis laudibus in Ione aliisqve Dialogis passim proseqvitur? qvi patres & duces sapientiæ Poëtas appellat, οὗτοι γὰρ ἡμῖν ὥσπερ πατέρες τῆς σοφίας εἰσὶ καὶ ἡγεμόνες (in Lyside) inter Poëtas autem

Hesiodum, ut præcones impietatis, è civitate expulerit, qvam instituendam ducebat. 9 Etsi enim theomachiæ, deorumqve simultates ab ipsis proditæ, symbolicos sensus habent, & sæpe admirandos, imperitos tamen fefellerunt, qvæ multo maxima pars fuit mortalium. 10 Hôc ipso certè commentô errorum ille sator, stygiusqve institor voluptatum, Plutonis illas fauces satis aliàs patenteis, hiantiùs tamen aperuit, jurisqve sui & imperii gentilitiam illam multitudinem planè fecit: decedente utiqve ex illa colluvione scelestæ impietatis, divinâ qvodammodò providentiâ, ejusqve impuritatem aversante. 11 Qva de caussa princeps mundi ab ipso Servatore mortalium teterrimus ille tartari præfectus appellatus est, qvi eam viam hominibus sanæ mentis præivit & præmonstravit, disciplinâ salutari cum interpretibus ejus traditâ, qvæ in diversum abducit mortales ab erroribus. 12 Qvin & ipsa prima poësis atqve theologia, id vel impietatis vel ignorantiæ potiùs habuit, qvòd illud ipsum numen divinum, qvod unum esse statuerat, coërcuit intra fines, & in universo ita conclusit, ut Deum qvasi mundi animum, in universitatem ipsam rerum qvasi in corpus suum condiderit. Ejus verò sedem atqve domicilium præcipuum in sole esse aliqvi perhibuêre. 13 Qvibus fuerunt ipsis ea ultima, qvæ nos in summis citima esse divinitùs novimus & perhibemus. Naturam etiam ipsi posuerunt ut primam caussam: & materiam ut principium, cùm nos hanc ut opus, illam ut instrumentum primæ causæ, vel opificem rerum architectonicæ caussæ administram parentemqve, & ab ea productam esse dicamus. 14 Proinde ex illis epulis è penu priscæ sapientiæ promptis, qvibus animi litteris studentium aluntur, bellissimum qvodqve carpendum est à nobis, qvod ad nutricationem faciat philosophiæ facundæ & elegantis futuræ. 15 Nam anima hominis philosophi studiô encyclopædiæ culta, ac multipliciter qvasi terra subacta: tùm eloqventiæ copiis qvasi lætamine exuberans, grandioreis foetus edere haud dubiè & vitalioreis potest atqve validioreis.

XXXIII.

tem Homero palmam tribuit, utpote τῷ ἀρίστῳ, καὶ θειοτάτῳ τῶν ποιητῶν, (in Ione.) Deniqve qvomodo ille contemptim de Homero sentiret, qvi tantum illi deberet? qvi ubiqve ad ò in scriptis suis Ὁμηρίζει, & Poëtam nostrum tam studiosè imitatur, ut non magis Socraticus sit qvam Homericus, uti jampridem observârunt Critici. Unde & apud Ciceronem (Tuscul. l. II.) Homerus Philosophorum à Panætio dictus est, non tantùm propter excellentiam sed etiam qvia inter omnes Philosophos ad Homeri dictionem, imò & mentem, qvamvis ab eo alicubi dissentire videatur proximè accessit. Et omni ò pedibus eo in sententiam Viri Cl. semel jam & iterùm laudati, Merici scil. Casauboni cujus (in Tract. de Enthusiasmo) hæc verba sunt: Platonem admiramur, ut Philosophum: qvi verò eum eodem judicio qvo Antiqvi legerint, ii deprehendent, Poëticam ejus qvam non profitetur, magis qvàm Philosophiam illam qvàm profitetur, adeò admirandam esse. Subjicio Julii Cæsaris Scaligeri verba è lib. I. Poëtices c. II. p. m. 10 edit. M. D LXXXVI. in 8°. *Ille Poëtas & ἑρμηνέας & ὑποφήτας deorum vocat in Ione.* (Ita enim legendum, non *Ione* uti vitiosè impressum; *Io* enim qvidam Platonis Dialogus inscribitur, qvi, ut superiùs habuimus, totus ferè in Homeri laudibus consistit) *Quò fit, ut minus valeat ejus auctoritas in libris Politicis quà auctoritate barbari quidam atque hispidi abuti velint Poëtas è republica exigendos. Qui si eorum libellos aliquot damnat: non propterea carendum nobis est ceteris partibus, qua ab ipso quoque ad suorum argumentorum confirmationem saepenumero recitantur. Respiciat ipse sese quot inepte, quot [illegible] fabellas inserat: quas Graecanicum [illegible] sententias identidem inculcet.* Certè Symposium & Phædrum, *atque alia monstra opera pretium fuerit nunquam legisse.*

XXXIII. 1 Verùm ad illas epulas philosophiæ qvasi conditaneas, qvô
qvisqve stomachô accesserit (ut diximus) magnoperè interest. 2 Nam nisi
stomachum persvasione rectâ pietatis, oraculariqve religione tinctum, ad id
studium attulerimus, metuendum est animæ, ne qvædam aut poëtica, aut
philosophica, jucundiùs ipsa condita, qvàm sanctiùs, avidè devoremus:
qvæ deinde male diu concocta, in cordis ventriculo perniciosè hæreant. 3
Atqve ut olim Minerva cum opificia omnia lautiora, tibiarumqve artem in-
venisset, tibias continuò fregisse dicitur & abjecisse, posteaqvàm compe-
rit modulis earum virile robur effeminari: ita & nos ex reliqviis peringenio-
sæ illius & sanè industriæ antiqvitatis, deligere nobis ea debemus, qvæ con-
sona sint, aut certè non absona studio rectæ philosophiæ, moribusqve rece-
ptæ sacrosanctæ civitatis, qvæ theocraticis institutis ab origine sua temperata
est 4 Qvæ autem huic pugnantia sunt, aut magnopere dissentanea: ea tan-
qvam in transcursu juventutis, & veluti contemptim legere: deinde abjice-
re, aut de manibus certè ponere, ne inqvinamentum relinqvant tractata
diutius qvàm justum est: aut nimia cum voluptate. 5 Et putidum * verò mi-
hi & ineptum esse videtur, & planè cacozelum, optimarum litterarum stu-
diosos, qvales omnes docti videri volunt: ex prisca impietate, qvæ jampri-
dem non nostri cœli tantùm finibus explosa est, sed penè toto orbe extermi-
nata, eos lepôres dicendi repetere, atqve in usum nostrum referre, qvi ge-
nium nullum habent, nisi impietatem plane oleant & præferant. 6 Nam
qvid rancidius inter pietatis homines reverenteis, qvàm post damnatam il-
lam polytheiam, qvæ pro atheia qvondam haud dubiè fefellit: eos qvi docti
videri velint & lauti, adhuc ita loqvi, qvasi vim illam superum inferumqve
numinum litterarum bonarum studium non abnuerit? id qvod si doctiorum
senatus sanciendum duxerit, qvis est jam paullò religiosiorum, ac pietatis
nomen consertis manibus amplectentium, qvin valere litteras bonas easdem
atqve nocentissimas jussurus sit? nisi verò hujuscemodi litterarum studium,
non cultura est animi potiùs qvàm vitiorum cultus. Et nisi eam esse cultu-
ram fateri qvemqvam non pudet, cum inficiando non sit si urgeatur, cujus
apostolus cœlitùs condocefactus, meminit ad Hebræos c. VI. 8. qvæ tri-
bulos & spinas gignit.

XXXIV. 1 Neqve verò pietatem amplectimur fide bonâ, ac retinemus
Servatoris religionem: & non impietatis exuvias abjecimus. Neqve sorden-
tis jam & tetræ polytheiæ exuvias abjecimus in purifico Christi labro, & eas
adhuc cordi nobis esse, cupidè ostendimus. 2 Profectò meâ qvidem senten-
tiâ, & multorum, obsolescit hodie philosophi hominis oratio culta impie-
tatis lenociniis, & perfidiæ venustate conscelerata & impiata. 3 Mirum
certè est tot seculis polytheiæ spurcissimæ sermonem vetustescere non potuis-
se, cùm Ciceronis & Qvintiliani temporibus Saliorum carmina, ut putida
cariosaqve vitarentur. 4 Qvòd si in templo Dei summi, & in orthodoxiæ
ceremo-

* *Et putidum*] Legatur in hoc argumentum elegans Cl. Joachimi Borgesii J. F. Groninga Frisii Oratio de Pseudocriticorum ineptiis, habita & impressa Groningæ annô M. DCXLIX. in 4to.

ceremoniis, verbis nos uti juvabit liberalium & orgiorum, idqve faciundum duxerimus non verecundissimè: qvid jam futurum est, nisi ut impietas qvæ ab ecclesia heroicâ virtute & cum plausu ejecta erat, per posticum obrependo redeat? 5 Mihi enim nihil aliud videtur esse in polytheorum pompa & pæanibus orationem orthodoxorum sese hodie jactare, qvàm ipsum christianismum securum & libentem versari in præsidiis hellenismi: qvæ jamdiu tamen ipsa planè partes facere desierunt, usqve adeo ab hostibus etiam damnata sunt rectæ religionis.

XXXV. 1 Qvid autem vetet elegantem simul & pietatis redolentem orationem esse, prorsus ipse non video, præter pravæ consvetudinis corruptelam, qvæ oculis nostris auribusqve ita obrepsit, ut eloqventiæ dignitatem inesse, & poëticæ concinnitatem non posse, sine bacchabundæ impuritatis diræqve genio existimemus. 2 Qvasi verò Plato, qvi Moses Atticus appellatus est, non eâdem gratiâ veritatem & fabulas enarraverit: qvasiqve non tam à Lingva Latina abhorrere ante Ciceronem philosophia videretur, qvàm nunc videtur Theologia, & Juris civilis pontificiiqve prudentia 3 Hæc opinio planipedem Theologiam nostram ac Juris divini prudentiam, pro cothurnata magnô errore fecit: cùm vis de rebus divinis aut ad divina pertinentibus graviter differendi, & sententiosè, explicatè, eleganterqve dicendi, qvô fastigii est majoris inter doctrinas humanas, eô majore pietate decoroqve jungenda sit. 4 Omnis enim propemodum ubertas sapientiæ, & ipsa (ut ita dicam) sentiendi sylva atqve intelligendi, è libris consecratis petenda est hodie. Sed res & sententiæ ab iis exornandæ sunt, qvibus Aegyptiis opibus benè peculiatos esse contigit. 5 Ab ipsa igitur figlina Promethei, & ab illa plastice antiqvæ philosophiæ, qvæ luteos tantùm homines animalesqve fingit, ad Minervæ cœlestis augustæqve sapientiæ officinam transeundum est magnâ & probâ religione, qvæ vitæ spiraculum ficto homini qvasiqve inanimato addidit. eadem etiam terræ qvasi priùs incultæ novat faciem ad semen fœcundiùs excipiendum. 6 Qvòd si absqve dispendio nitoris atqve elegantiæ lingua Latina piè loqvi innocenterqve non posset, eqvidem purâ eâdem sacrisqve dignâ supellectile utendum esse censerem potius, qvàm impietatis emblemate antiqvô locupletatâ. 7 Nunc cùm ea sit flexibilitas eloqventiæ ac dictionis Latinæ, ut sine imminutione splendoris sui induere ipsa personam piam, ac sustinere possit atqve perferre, cur tam malignè de ea nos meremur, ut obscœnam tantùm eam esse fabulatricem, & profanarum partium actricem credamus, & pronunciatricem? 8 Atqvi ad dicendum probabiliter (ut Marcus inqvit Tullius *II. de Oratore c. LXXXII.*) caput est nosse mores civitatis cujusqve? qvi qvia crebrò mutantur, genus qvoqve orationis est sæpe mutandum: 9 Cum igitur mores & vita ab impietate migrârint ad pietatem divinitùs proditam: qvamnam ob rem tandem unà qvoqve non transferetur eloqventia, qvô nihil est ductilius? 10 Et si ad res Latinas indicandas & eloqvendas secula, qvas recentia pepererunt, indiesqve alias atqve alias pariunt: non unâ Latinitate, qvæ placere non potest, sed redivivâ opus est (alioqvi

Latinæ Lingvæ copia sensim imminuetur, & tantum à posteris proficietur in inopiam) qvare in ea parte vitæ, qvæ ad sacra, ritus, cerimoniasqve salutares pertinet, & ad divina explananda aut commendanda irredivivus sermo Latinus erit & Græcus? 11 Ego verò amictum novum ex veste scitè interpolata, aptandum esse eloqventiæ censeo, qvi legibus & institutis civilibus, ritibusqve adeo conveniat religioni consentaneis.

XXXVI. 1 At enim novum est hoc inceptum & in arduo situm. 2 Sit sanè (non enim caussam dixerim) atqve etiam in lubrico, & confragoso: modò ne in undiqve abrupto & inaccesso. 3 Nam & Latinæ Lingvæ instauratio in multis partibus qvæ jam restitutæ videntur, non protinus atqve inoffensæ cessit experienti contentioni: nec si facilè non fieri, ideò prorsus non potest. 4 Esto hæc ærumnarum summa in certamine elocutionis probæ restituendæ, & barbariæ exterminandæ: major deniqve ærumna sit illa qvidem, qvàm unô ut Hercule aut altero confici ipsa possit. Sed ejusmodi tamen, qvæ desperanda non sit vel Herculi vel Ulyxi. 5 Nimirum huic qvoqve certamini sui Hercules, suppares antiqvis non deerunt, si modò Eurystheos iis æqvales ventura tempora non desideraverint. 6 Illicò enim existent, qvi Heraclidarum stemma consulta cum fiducia augendum suscipiant: indeqve imagines in gentem qvisqve suam patriamqve auferendas, & verò jam strenuissimi cujusqve conatus studiumqve mirabile eodem incubuit. 7 Qvòd si principum hominum liberalitas spem eorum destituerit, qvod ominari minimè velim (præsertim ad te scribens, Francisce, rex doctorum amantissime) unicuiqve non subsidiô qvidem vitæ lapsô, suus tamen erit intestinusqve Eurystheus, litterarum amor flagrantissimus, cupiditasqve honestissima constituendæ majestatis eloqventiæ, qvæ multorum seculorum infelicitate magis qvàm incuriâ læsa fuit, dejectaqve & imminuta. 8 Etenim ingeniosissimo cuiqve viro & ingenuâ voluntate prædito, Eurysthei instar est incitata voluntas illustrandi sui nominis, ingeniiqve proferendi. 9 Nec Eurystheus ille Homeri rex fuit Mycenarum, ut ego cum Athenæo sentio: sed Herculis amores potiùs & delitiæ, qvibus omnia heros ille permiserat de semetipso. sive ille potiùs fuit cupido qvædam gloriæ adipiscendæ, qvæ tantos labores Herculi imperitabat, amore immortalitatis ardenti. 10 Nam & eqvestris ordinis in more qvibusdam nostratium atqve finitimorum avorum nostrorum memoriâ & superiore fuit, singulari certamine inter se provocare inclarescendi cupiditate, in alienasqve provincias illi provocationes de scripto certâ lege mittentes diem certaminis condicebant: non uni aut alteri, sed primo cuiqve, qvi experiundæ armorum scientiæ gratiâ & virium concertare statuisset. 11 Deinde à regibus veniâ pugnandi & commeandi impetratâ, ad diem constitutum locô ad id comparatô, sub arbitrio judicum campestrium dimicabant: ad eam formulam certaminis, eamqve legem, qvam provocator ipse æqvis conditionibus exceptionibusque tulisset ab initio. 12 Martem id experiri armorum suorum gratiâ dicebatur.

XXXVII. 1 Verumenimverò in monumentis consecratis atqve oracularibus,

laribus, qvibus omnis auctoritas veritatis atqve immortalitatis animorum fides constituta est, homines qvidem hujus ætatis non hujuscemodi Eurysthei imperiô, sed stygiæ Junonis instinctu acti, œstroqve tartareô, perversissimorum dogmatum patrocinia invenerunt, ut ancipitem sæpenumero sermonem esse veritatis videmus, eorumqve interpretatione egentem, qvi juris divini consultissimi fuerunt, innocentiâqve probati & sanctitate morum. 2 Hoc autem ut mirum est homines primùm paucos tentare ausos esse post constitutam religionem, multorumqve seculorum & insignium consensu stabilitam: ita litterarum bonarum restitutioni invidiosum fuit aliqvandiu. Qvarum isti fiduciâ sollicitare religionis tranqvillitatem falsò existimati sunt. 3 Et ut illustres olim nostræ memoriæ ætates futuræ sunt ob litterarum optimarum postliminium, ita infamiâ inexpiabili flagraturæ, ob læsam majestatem non modò ecclesiasticæ sententiæ, sed etiam hostiæ mirificæ atqve expiabilissimæ: tantô numine, tamqve præsenti sæpenumero sanctæ, admirationiqve consecratæ. 4 Non fuit satis vecordi arrogantiæ sensum communem hujus ætatis, religionis implere ancipitis, & inter fidei perfidiæqve consilium ambiguæ & alternantis, nisi venenô pedetentim prorepente, christianismi cardinem dimovere, fidei columen & firmamentum convellere niteretur trabali clavô fixum. 5 Qvæ scelera impietate tam populari ausi sunt homines audacissimi, ut etiam olympionicarum plausus atqve præmia à patria non frustra speraverint.

XXXVIII. 1 Qvodnam igitur viaticum habebimus ærumnosæ peregrinitatis & calamitosissimæ? nimirùm tantô portentô expiatam oportuit eam, qvam sub id tempus aut paulum ante vidimus licentiam in arce religionis: qvæ licentia cothurnatis ausis, & pelopidarum facinoribus omnia conscelerans, sacra profanis, & ea qvæ pace innocentiâqve censentur, bellicis negociis sangvinariisqve permiscuit, nec verò sanctissimi illa apicis frontem perfricare præ cupiditate insana verita est. 2 Unde evenisse nemo ambigit hominum qvidem de cœlo servantium, ut non modò dignitatum sacrosanctarum majestas, sed etiam (proh pudor! proh piaculum!) pietatis ipsius sacrarium, per ora hominum sermonesqve traductum, in theatralibus prosopopœiis productum, satyricâ dicacitate confixum: deniqve per officinas passim proscriptum, in ordinem (ut dicitur) redactum sit. 3 Qvin & religionem ipsam Christi Servatoris ab æditui suis destitutam novimus & tanqvàm pro derelicto planè habitam. 4 Nisi verò religionis desertores non sunt, qvi eam cum donariis ejus apertè & impudenter egerunt & tulerunt, agunt etiam nunc & ferunt. 5 Qvos diris ob id omnibus omnes ordines hodie proseqvuntur: velut in re perdita, in pietate prodita vociferantes neqvidqvam & qviritantes, interdum pro concione.

XXXIX. 1 Verùm si orthodoxiæ fundamenta homines illi pauci, qvibus nihil eximium, nihil sacrosanctum fuit cacozeliâ extimulatis, labefactare magno cum fragore compagis qvoqvomodô potuerunt: (etsi convelli nunqvam poterit divinâ manu fixa in provinciis qvidem illis, qvas numine præsen-

præsentiore tuetur providentia) nos æmulatione rectâ instincti, operam navare strenuam pietati non poterimus? 2 non aggrediemur priscam vim eloqventiæ atqve auctoritatem, non suâpte naturâ magis usibus profanis aut vaniloqventiæ, qvàm veriloqvio aptam atqve sapientiæ, ad bonam nunc frugem, salubremqve transferre? 3 Sacer ille sermo cœlitùsqve delapsus, similis est (inqvit Gregorius) imagini qvoqvo versùs intuenti, qvales multæ pinguntur obtutum circumagentes ad hominem prætereuntem. 4 Ut enim homines rectâ mente præditos, & dexterô pede accedenteis, primore aspectu festivè sermo divinus admittit, epulisqve salubribus accipit & proseqvitur: ita sinistrô pede ingredienteis fallit, eorumqve perversis voluntatibus assentire creditur atqve astipulari, ac sese illis dare, eousqve ut abutendum etiam semetipsum præbere videatur. 5 Si igitur divini verbi sublimitas, ut admiranda sanis intellectibus & veneranda, sic nonnusqvam flexiloqva, calumniarum etiam ansam perversis animis non præcidit aut subducit, qvi ab orbita divinitùs impressa digredi non verentur, cur tam rusticè morosam faciunt imperiti Theologiam, elegantis ut Minervæ cultæqve ornamenta, mundam etiam (ut ita loqvar) Veneris matronalis & castæ, ad sacrosanctas cerimonias ritùsqve purissimos recuset transcribere? qvasi verò non omnibus organis divinæ laudes celebrandæ sint. 6 Qvæ (malum) autem est ista opinionum absurditas & perversitas? 7 Hi sugillatam putant, qvasiqve attrectatam per injuriam, sacræ philosophiæ dignitatem atqve integritatem, si eloqventiam antiqvam procul à sese non amoverint. 8 Illi rursus capite minutum iri credunt eloqventiæ splendorem & venustatem, si sqvallidæ plerumqve aut imperitæ theologiæ servire constituerit, aut sese accommodare.

XL. 1 Proinde antiqvitatis sententias relinqvendas esse nobis repudiandasqve censeo: eas qvidem qvæ orgiis impuris ita dedicatæ sunt & impiatæ, ut lustrari jam neqveant. utpote qvi sententiis abundemus longè illis gravioribus, & argumentis pietati consentaneis. Formâ autem utendum illorum & materiâ orationis, qvâ nihil est flexibilius & seqvacius. 2 Id qvod indicat Proteus in fabulis, qvô materiam prisci significandam duxerunt. qvippe qvæ omnia transformet sese in miracula rerum: id adeò ut ex aqva etiam Proteus in ignem verti posset, neqvid fieri fortè non posse isti causentur eorum, qvæ diximus. 3 Nam qvid tandem hodie multa ad vitam agendam comparata, Latinè dici vetat, etiamsi olim inusitata fuerunt? nempe id aut unum aut multò id maximè, qvod naturam & ingenium Protei non animadvertimus, utpote qvi præterita scire eum tantùm putemus, nunc ille omnia novit, qvæ sint, qvæ fuerint, qvæ mox ventura trahantur: ut ex Homero Græco noster illa prodidit.

XLI. 1 Poëtæ (ut supra dictum est) vetustissimi, veritatem ad fabulas sapientiamqve transtulerunt, poëmata etiam illâ sua nobilissima idem Homerus qvibusdam qvasi insignibus exornanda censuit, * tralatis historiis ut meritò creditum est, ab Hebræorum monumentis. 2 Fuisse autem notum est antiqvissimæ philosophiæ institutum, sapientiam ut peregrè discerent ipsi-

us,

us studiosi: in Aegyptum in Babyloniam petentes illam, & ulterius. 3 Inde

 est

* *Tralatis historiis*]. Doctiss. Boganus in libro, cui titulus *Homerus ἑβραΐζων* qvamplurimas Sacræ scripturæ & Homeri phrases ac formulas inter se comparavit, ut probaret, neminem Poëtam tantopere referre Scriptores sacros. Jacobus verò Duportius non idiomatum, qvod prior fecit Boganus, sed sententiarum Homeri cum Scriptura conlationem in Gnomologia sua instituit. Nec immeritò ut ipse in præfatione opinatur. Cùm, si qvis sit inter Scriptores Ethnicos, præsertim Poëtas, cujus crebriores celebrioresqve sententiæ cum Divinis Oraculis affinitatem qvandam habere videantur, is profectò Homerus sit. Qvis nescit (inqvit Hieron. Epist. LXXXIV. ad Magnum) & in Mose & in Prophetarum voluminibus qvædam assumpta de Gentilium libris? Pari certè, aut etiam meliori jure, qværere liceat Qvis nescit & in Homero & Poëtarum libris qvædam assumpta de voluminibus Sacris? Eqvidem haud ausim id pro certo affirmare, qvod tamen viri docti haud levibus argumentis, aut saltem probabilibus conjecturis permoti suspicantur nempe Scriptores Sacros ab Homero visos lectósqve; dico, visos, lectósqve. nam siqvis Homerum cœcum genitum (inqvit Velleius, qvid si dicam, vel cœcum omninò fuisse) putat, omnibus sensibus orbus est. Abeat ergò, qvò meritus est vulgaris ille error de cœcitate summi Vatis, & locum habeat inter Pseudodoxias Epidemicas Sed hoc obiter. In Ægypto certè fuisse Homerum ibíqve aliqvamdiu commoratum, narrat Diodorus Siculus, & pleriqve Auctores consentiunt: Qvam & ille regionem præ aliis tum à soli fertilitate, tum à medicamentorum abundantiâ, reiqve medicæ peritiâ, qvasi αὐτόχθων & indigena illius loci, diligenter describit. Unde & Calasiris Ægyptius apud Heliodorum (Æthiop. l. III.) septem illis Urbibus plorare jussis frustráqve inter se de Homeri natalibus digladiari permissis, eum civem suum esse contendit, idqve multis rationibus evincere satagit Ibi itáqve fortean Theologiam didicerit Poëta noster, imò et, si Justino Martyri in Parænetico credimus, non pauca ex Scriptoribus Sacris in poësin suam transtulerit. ità enim ille. Ἵνα δείξωμεν τὸν ποιητὴν καὶ τῆς ἀπὸ τῆς θείας τῶν προφητῶν ἱστορίας πολλὰ εἰς τὴν ἑαυτοῦ μεταβαλόντα ποίησιν Qvalia nimirum illa sunt qvæ inter alia ibi meminit Sanctus Martyr, περὶ ἑνὸς θεοῦ, de uno Deo.

Εἰ κέν μοι ὑπόσχηται θεὸς αὐτός. (Il. ί.)

περὶ Κοσμοποιΐας. de Creatione mundi, qvam in Ἀσπιδοποιΐᾳ, graphicè descripsit: de Paradiso, qvem in Alcinoi hortis adumbravit: de structura turris Babylonicæ, in Oto & Ephialte suggestu montium cœlum scandere nitentibus (ridiculus enim est Celsus apud Origenem lib IV. qvi è contrario historiam turris Babylonicæ ab hac Aloidarum fabulâ arcessit) de Satanâ è cœlis dejecto, in Ate, qvam scil. Jupiter.

— Ἔρριψεν ἀπ' οὐρανοῦ ἀστερόεντος. (Il. τ'.)

deniqve, nè plura addam, de Creatione hominis ex limo terræ, in eo, ubi cadaver Hectoris κωφὴν γαῖαν appellat. Qvando verò cum Justino dicimus eum ex Prophetis, aliisve scriptoribus θεοπνεύστοις multa mutuatum esse, suisqve poëmatis inseruisse, vix certè est, ut alios intelligamus, qvàm Mosem & si fortè Davidem ac Solomonem; qvippe qvi (nisi nos fallunt Chronologi) alios ferè omnes Scriptores Sacros ætate præcesserit. Qvamqvam enim de Homeri ætate (non minùs qvàm de patriâ) celebris jam olim & ardua fuerit inter Criticos controversia (de qvâ consulendi inter alios & præ aliis Clemens Alex. Strom. I. Eusebius in Chronico Gellius l. XVII. c. XXI Scaliger in Euseb. & Vossius de Poët Græc. c. II.) qvantum tamen mihi ex variantibus Auctorum sententiis colligere vel potius conjicere licet (& certè in re tam creperâ & obscurâ

Ἄριστος μάντις, ὅστις εἰκάζει καλῶς)

ii proximè scopum attingere videntur, qvi Homerum floruisse dicunt centum circiter & sexaginta annis post Trojæ excidium h. e circa tempora Davidis aut Solomonis. Siqvidem ex communi ferè omnium Chronologorum consensu incidit bellum Trojanum, adeóqve Ilium captum in ætatem Judicum Israëliticorum, non procul à temporibus Jephtæ: Unde Iphigeniam qvasi Jephtigeniam dictam fuisse (detortâ voce, corruptáqve, ut fit per Gentilium fabulas Historiæ sacræ veritate) ingeniose hariolatur vir doctissimus Lud. Cappellus. (in Diatribâ de Voto Jepthæ) qvadrat enim Chronologia; qvippe σύγχρονοι erant Jephta, & Agamemnon; nec cetera discrepant;

mer-

est illa non dubiæ noxæ aut offensæ descriptio apud eum ipsum poëtam (qvâ ille cunqve ratione divinam historiam cognitam habuerit.) Iliados nonô, & undevicesimô, qvod Justinus philosophus è gente externa in familiam orthodoxiæ divinitùs adoptatus, Eusebiusqve adnotaverunt. [4] Mihi etiam aliqvando in mentem venit addubitare, num Eurysthei fabula & Herculis eôdem librô prodita historiam Jacob & Esau vir ille ingenii admirandi adumbrare voluerit: qvæ à Mose scripta est Geneseos XXVII. [5] Hôc enim tropô forsitan summus ille vir historiam Hebraicam involvendam censuit, qvam rei cujusdam mirabilis imaginem esse figuratam suspicabatur. [6] Nam qvemadmodum Juno futurorum præscia Jovi suo conjugi imposuit, Eurystheô subditô, qvi fatum Herculi præriperet: ita matris svasu Jacob antevertens germano natu majori, primigenia tantæ ac talis hæreditatis abstulit, cùm parenti suo oculis orbato fraternarum manuum assimulatione obrepsisset. [7] Jam qvòd supplices preces idem poëta aptè & concinnè, ut omnia, describit, qvas ipse λιτὰς appellat, ac Jovis filias esse dicit, atqve apud eum pergratiosas: è divinis illis voluminibus hausisse eum credibile est. [8] Qvocirca cum poëmata sua veteres hujuscemodi insignibus veritatis, qvasi accersitis emblematibus exornanda duxerint: cur gentilitiam illam supellectilem in medio jacentem & expositam, sacræ philosophiæ accommodare, vel piaculare esse vel dissentaneum credemus?

XLII.

utérqve Dux populi sui, & Imperator exercitûs, utérqve victor hostium, & (qvod caput est) utérqve circa idem tempus filiam suam immolavit. A Jephtâ autem ad Solomonem totidem ferè anni numerantur, qvot à bello Trojano ad Homerum; anni nempe plùs minùs C L X. Qvod si ità sit, & rectè calculum ponamus fieri vix potest, ut ulla è Scriptis sacris aut Propheticis Homeri temporibus extiterint præter Mosaica, h. e. Pentateuchum, & si fortè librum Jobi, cujus etiam idem Moses auctor fuisse perhibetur. Qvanqvam enim Homerus aliqvot seculis fuerit Mose posterior, at certè reliqvos Prophetas, eos saltem, qvos נביאים אחרונים vocant Hebræi, aliqvot annorum lustris antecessit: Ex his itaqve nihil mutuari poterat; utcúnqve ex sacro illo Historiographo, & antiqvissimo omnium scriptore, fortè ea qvæ memorat Justinus, & similia, in poësin suam transtulerit. Jam ut Moses sine dubio Scriptor omnium qvotqvot unqvam fuêre, vetustissimus, ità illud etiam apud omnes in confesso est, neminem hodiè extare inter Auctores Ethnicos Homerô antiqviorem. Ὅλως παρὰ τοῖς Ἕλλησιν οὐδὲν ὁμολογούμενον εὑρίσκεται γράμμα τῆς Ὁμήρου ποιήσεως πρεσβύτερον. verba sunt Josephi in aureo illo libro contra Apionem I. Et clarè hanc in rem Tatianus (Orat. adv. Græc.) Ὅρος δ' ἡμῖν ἀκριβέστατος Μωσῆς καὶ Ὅμηρος, τῷ ἑκάτερον αὐτῶν εἶναι παλαιότερον, καὶ τὸν μὲν ποιητῶν, καὶ ἱστορικῶν εἶναι πρεσβύτερον, τὸν δὲ πάσης βαρβάρου σοφίας ἀρχηγόν. Et Justinus qvidem Martyr ille, & Doctor Ecclesiæ celeberrimus, in sua ad Gentes Paræneſi Homerum ait, non minùs qvàm Platonem, cùm in Ægypto esset, Theologiam ex scriptis Mosaicis didicisse: Qvod tamen de Platone Numenius, Τί ἐστι Πλάτων ἢ Μωϋσῆς Ἀττικίζων; id eqvidem de Homero dicere non ausim, Τί ἐστι Ὅμηρος ἢ Μωϋσῆς Ἑλληνίζων; Hoc tantùm dico, potuisse id fieri, qvod affirmat Sanctissimus Martyr, & qvidem Deô sic ordinante fieri, ut primus & præclarissimus Gentium Scriptor, et qvi inter omnes alios tum antiqvitatis tum ingenii palmam obtinet, is primo itidem et antiqvissimo inter omnes Dei amanuenses Scriptori aliqvid acceptum referret; útqve ille, ex cujus fontibus alii omnes τῶν ἔξωθεν Scriptores non tantùm Pierias aqvas, ut loqvitur Ovidius, sed uberrimos ingenii et doctrinæ latices hauserunt, ita etiam ex Sacris Scripturæ fontibus hortos suos irrigaret.

XLII. [1] Omnes igitur litterarum bonarum opes, cunctæ eruditionis justæ & legitimæ partes, obſcœnitate qvidem priſcâ impietateqve vacantes, ad rectam ſanamqve philoſohiam inſtruendam ornandamqve coëunto. [2] Sic enim hujus temporis ratio & conditio poſcit: & ipſa autem philoſophia & univerſus ejus comitatus, qvamlibet numeroſus & amplus, unà cum omnium muſarum choro, Theologiæ majeſtatem comiter in poſterum pieqve obſervanto. [3] Qvippe qvam principem eſſe ſcientiam notum eſt, ſapientiamqve qvondam propriè appellatam. [4] tametſi antiqvi nomen hoc ejus noverunt, honoriqve inprimis habuerunt: nimirum magnum qvippiam & venerandum eâ voce, naturæ inſtinctu exaudientes: naturam autem atqve ſignificationem maxima ex parte ignoraverunt. [5] Sicut æternarum rerum atqve immortalitatis animorum qvoddam veluti ſimulachrum eorum prudentiſſimi ferè, non etiam naturam ſubſtantiamqve intellectu percipere potuerunt. [6] Et Ariſtoteles qvidem in iis, qvæ poſt phyſica ſcripſit, primam contemplatricem appellat ipſam Theologiam, eandemqve primam philoſophiam. qvam ideò eſſe cenſuit præſtantiſſimam, qvia præſtantiſſima contemplatur: abſtracta, immobilia & ſempiterna. In primo etiam ejuſdem tractatus libro, eam ait ſcientiam veritatis eſſe contemplatricem. [7] In eo autem (ut dixi) omnes fermè falſi fuerunt, qvòd imaginem ſapientiæ pro ipſa ſapientia ardenti ſtudiô conſectati ſunt, in ejus umbra ſvaviſſimè acqvieſcentes. eorum (ut mihi qvidem videtur) ſimiles, qvos apud Platonen in nono Reipublicæ Socrates irridet, ut inanem & falſam voluptatem expetenteis pro vera & ſolida: ejusqve gratiâ depugnanteis inter ſe. utpote qvam dignam eſſe cenſeant, qvam propter digladiari debeant. [8] non aliter atqve Steſichorus olim poëta, inter eos qvi ad Trojam erant, dimicatum fuiſſe ſcripſit pro Hellenes ſimulachro, cùm verum ignorarent. [9] Idem auctor librô eôdem ait, Hominis philoſophi vitam ſvaviſſimam eſſe, voluptatisqve maximè participem. Qvippe mentem dominari in philoſopho. [10] At ipſe mente percipit qvomodo veritas ſe habeat: in eoqve maximoperé oblectatur: id adeo, ceteras ut omneis voluptates præ illa floccipendat: qvæ à duobus ipſæ tanqvàm fontibus manant, cupiditate atqve contentione, illisqve tantum hactenus delectatur, qvatenus neceſſe eſt, utpote qvas propter ſeipſas non expetendas ſibi putet. [11] Nam & Ariſtoteles in primo jam dicti tractatus volumine, omnium ſcientiarum ait illam maximè ſapientiam eſſe, qvæ ſuâpte ipſa gratiâ & diſcendi cauſâ expetenda eſt, non qvæ eorum cauſâ optatur, qvæ ex ea eveniunt. [12] Philoſophia autem (inqvit) ut libertas, una ſe propter ipſam, non uſus cujusdam atqve utilitatis cauſâ qværitur, nec aliam præterea ob cauſſam. [13] At verò nos ex illa magiſtra & antiſtite veritatis ſcriptura didicimus, neqvaqvam finem bonorum eſſe ſapientiam.. ceterùm ad ſummi boni adeptionem, illam nobis eſſe omni ope, & eqvis velisqve (ut ajunt) conſectandam. In ſummo autem bono demum finem eſſe deſiderandi.

XLIII. [1] Qvòd ſi commentandi jucunditatem & ſpeculandi, in ſacra philoſophia, æſtimare hodie & perpendere velimus, nimirum orthodoxiæ ſtudium,

studium, qvæ theoria propriè dici potest (etiamsi antiqvitas ad profanos usus eôdem verbô usa est) majorem multis partibus jucunditatem habere invenietur. 2 Sinceriore etiam omnino securitate contemplatores animos perfundere, qvàm priscæ illius sapientiæ commentatio olim potuit. Siqvidem ejus speculationis prospectus intra terminos universi, qvod vocant, ab ipsis cohibebatur. 3 Nec verò spe ullâ & pollicitatione æternitatis, animos sui cupidos, vendicabat illa sibi & auctorabat: nisi exili qvâdam fortassè & imaginariâ. 4 Nunc orthodoxiæ nostræ argumentum ejusmodi est: is est oraculorum contextus, tàm conserta series, tàm apta, tàm sibi consentiens, doctrinæ sacrosancta: adeò deniqve ultima primis in ea respondentia, & utrisqve media ad ungvem qvadrantia, ut chirographum dicere te & confidere possis ipsius habere sapientiæ, summum bonum, finemqve expetendum promittentis: qvô chirographô locupletius nihil esse, nihil testatius, nihil possit consignatius. 5 Neqve autem cùm hæc ipsa philosophia talem tantumqve fructum sui studiosis in posterum spondet & in æternum: non etiam interim illos commentanteis delectet admirabilitate ineffabili rerum, temporum, eventuum, eorumqve prædictionum. Et verò spem futuræ beatitudinis pignore confirmat interdum repræsentatæ tranqvillitatis. 6 Nec si oracularis sapientia, nec festivam præfert nec nitore cutem visendam tironibus ejus amoris: continuò sqvallidum sacrum studium genitqve plebeji judicandum est ab iis, qvi lauticiis lectionis & lenociis orationis assveverunt. 7 Est enim sacrosancta philosophia, veste qvidem illâ pullâ & officinariâ amicta, ut sese dissimulans & mirè symbolica: sed si introspicere institeris, in qva tu augustam qvandam troporum venerem sanctamqve concinnitatem subesse non dubiè judices: & porro ubi gratias cœlestes lepôresqve divinos invenias, intra Silenos (ut ajunt) Satyrosqve conditos. Cujusmodi qvondam Athenis opifices in officinis habebant: ut Synesius inqvit ad Philosophon scribens, & Plato meminit in Symposio. 8 In mensa enim sæpe jam dictæ sapientiæ animi philosophorum reficiuntur multiplicibus ferculis, varieqve conditis. 9 Est enim sensus historiæ atqve allegoriæ, ejusqve multifariam variæ: & qvi sensus anagogicus dicitur. è qvibus cinnus unus commentationis confici potest, unde mens qvamlibet avida, ita impletur, ut nunqvam satietur, gliscente utiqve semper desideriô unà cum voluptate. 10 Indeqve fides speratæ immortalitatis certaqve persvasio, ad diem usqve fati indies adolescit, illud commentantibus animis veraci specie contemplationis solidâqve imagine repræsentans: qvod olim stoicorum consectaria fallaciter colligebant & inaniter, ut sapiens uno minor Deo futurus sit, ac divinitatis particeps.

XLIV. 1 Verùm permagni interesse planum est experienti, qvô stomachô qvisqve nostrûm ad ipsas sapientiæ epulas accesserit. 2 Et antidotum qvidem persvasionis constantissimæ, rerumqve interiturarum contemptionis, præsumptum non semel oportet adversus ægritudines, æstus, curas, angores, rationum philosophiæ conturbatores, qvæ avocamenta sunt ipsa animi philosophantis, convivæ & parasiti sapientiæ: pro instituto vitæ cujusqve

ipsa

ipsa magis aut minus incessentia. 3 Et qvidem Halcyonidum propemodùm dierum tranqvillitatem à curis externis cœlestium rerum meditatio poscit: atqve in eum usqve heliconem ascensum, unde strepitus satagentis semper multitudinis, & velut in tumultu, incendio, ruina, naufragio, plerumqve consternatæ: hauriri vel oculis vel auribus neqveat. 4 At non ex qvovis instituto vitæ in eum verticem scansilis est aditus, nec subvolare eò possunt, qvibus alæ non enatæ sunt.

XLV. 1. Volumina porro inspiratæ sapientiæ, duorum sunt generum: altera enim sunt (ut sic dicam) exoterica, qvalia sunt euangelia, primore sensu excepta, omniaqve fermè qvæ novi testamenti esse dicuntur, qvæqve monumenta sunt ipsius sapientiæ, id est (ut Græci vocant) αὐτοσοφίας inter homines versantis, & vestigia more hominum facientis in orbis meditullio: interim mortales instituentis ad immortalitatis beatissimæ desiderium, ad qvam naturâ ipsi comparati sunt. 2 Hæc qvoniam ab omnibus summatim sciri debent, ideò tanqvam in compitis civitatis magnæ & convenarum ecclesiæ, exposita sunt, & cuilibet obvia, qvi aut legere modò ipse possit, aut audire ab alio recitata concupierit. 3 Altera sunt tanqvàm acroamatica, cujusmodi prophetarum vaticinia dixerim, canticaqve divinorum, qvos spiritu sapientiæ providentia, afflatuqve entheô dignata est. 4 Ipsius deniqve sapientiæ cœlestis apophthegmata, Delii (ut dicitur) natatoris ad explanationem indigentia. 5 Tum si qva sunt similia instrumenti priscæ sapientiæ, in altiore suggestu polita, qvasiqve in arce diva collocata, inaccessa multitudini. 6 Vetera etiam scripta & documenta sapientiæ, propriè Theologiâ constant: recentia eò amplius eâ, qvam Theurgiam vocant: qvanqvàm ea pars, qvæ ἀγωγὸς πνευματικὸς dicitur, planè est theurgica. 7 Sed in ea theurgia adumbrata cernitur tantum: qvasi qvædam, ut Græci dicunt, œconomia, aditum præstruens sapientiæ αὐτοπροσώπως adventanti & concionaturæ. 8 Verùm cum hôc tempore humanæ qvæ vocantur disciplinæ, suam propemodum claritatem elegantiamqve pristinam receperint: ipsius qvoqve sapientiæ studium eruditè nitidéqve constituere, philosophiæ convenit orthodoxæ. 9 Nam professionem sapientiæ, non crepundiis (ut ita loqvar) humanæ infantiæ, sed florentis ætatis adultarumqve virium ornamentis, dignitatem suam tueri ac majestatem decet.

XLVI. 1 Mihi verò rei naturam amplitudinemqve æstimanti oraculum primæ & ultimæ sapientiæ, sic in sacrosanctis monumentis esse tanqvàm in sacrario qvodam videtur augusto & venerando. 2 Ceterum antistes ejus atqve interpres responsorum esse, ea qvam Græci pædiam, nos litterarum peritiam justam dicimus: qvæ choro disciplinarum liberalium constat, qvam tamen & ipsam tyrocinium aliqvamdiu facere oportet in limine sapientiæ, sermoniqve symbolico aureis initiare. 3 Longè verò hâc litterarum professione, qvam nobis suscipiendam esse dico, anteqvàm studium capescimus ultimum idem & summum, amplior est illa, ab antiqvis etiam dicta sapientia. rerum humanarum cognitionem divinarumqve complexa; qvæ non priùs ipsa stu-

diorum curriculô defunctam esse se existimabat, qvàm septimô (ut dicitur) spaciô decursô ad metam pervenerat. 4 Sed qvibus in externa disciplina cum successu versatis justa stipendia implevisse contigerit, indeqve ad sapientiæ Christianæ studium aspirare, ut olim multis evenit, eos ego tam felices arbitror, qvàm qvi urbium multarum visendi caussa, morumqve variorum & memorabilium inspiciendi, diu peregrinati, ad extremum in civitatem qvandam amœnissimam atqve beatissimam ascribuntur: ibiqve domicilium & larem domesticum semel collocant.

XLVII. 1 At verò moderandæ vitæ rectéqve instituendæ ideò commoda est antiqva qvoqve philosophia, qvia in multitudine & celebritate hominum conversatio, sensuum depravatrix est. 2 Siqvidem vita civilis prudentiaqve communis, non germanâ ratione, sed spuriâ res humanas contemplatur & expendit, ut notum est attentè æstimantibus. Simul actionum suarum summam votorumqve, adulterinâ qvadâm ratiocinatione erraticâqve colligit. qvippe qvæ hominum vitam iis institutis temperet, qvæ indigenis & civibus hujus orbis congruunt. 3 At ii, qvi sapientiæ dicto audientes sunt, incolas tantùm hîc homines & peregrinos esse censeant: eb idqve in cœlum qvasi in patriam & sedes suas aspirare omni ope contendunt; non aliter atqve animi cœlô extorres, ad tempusqve vitæ relegati. 4 contrà qvi in multiplici commercio vitæ urbanæ mersi sunt, revertendi in patriam animum amiserunt. cumqve letheas aqvas biberint, iisqve inebriati fuerint, in vinculis & ergastulo opus faciunt: cùm tamen ipsi sibi soluti religione, liberiqve videantur. 5 Contra qvæ incommoda philosophiæ commentationes, præsertim Platonicæ, qvasi antidota comparata sunt ab hominibus ingeniosissimis.

XLVIII. 1 Verumenimverò à Græcorum & gentium exlegum litteris, ad Hebræorum studia casta & circumcisa migrare, & à multa diuturnaqve ingenii exercitatione in litteris institutionis illius peregrinæ, abruptum facere transitum ad sanctiorem philosophiam, divinarum tantùm rerum contemplatricem, non cuivis proclive est: non magis qvàm à virentibus & amœnis ingenii pascuis, ad inculta aspectu primore & horrida transire, illorumqve longè dissimillima. 2 Hiulca est enim & rimosa rerum diffidentium junctura & agglutinatio, neqve ea vel lectio vel commentatio est stomachi litterarum tantùm delitiis assveti & perimbuti. 3 Qvocirca mens profana expiabilibus initiis (ut dicere cœperam) paullatim lustranda est, anteqvàm specimen sui facere incipiat; castius cautiusqve commentando in vestibulo magistræ sapientiæ, qvod Græci vocant ἐν προθύροις τῆς ἁγίας σοφίας κατηχεῖσθαι: 4 Deinde ita se comparare studiosum hominem oportet, ut jam non animi causâ sacris litteris incumbere, sed animæ potius assvescat. 5 Neqve enim ultrà suo sed philosophiæ stomacho servire constituit, qvi ad hoc studium bonâ fide sese contulit cum suis omnibus facultatibus. 6 Hoc cùm bonâ (ut dixi) fide, strenuaqve voluntate aliqvandiu factum fuerit: & eò usqve animus jam verè philosophus paullatim progressus sit, ut ad exhedram interiorem philosophiæ abstrusioremqve insinuaverit: ecqvis est deinde tam adversâ salute natus, qvin

qvin nuncium tandem remittere paratus sit exoticis illis doctrinæ lenociniis, qvibus diu lactatus oblectatusqve fuit. 7 Tum enim demum Mercurius externus & mortalis, advenienti cœlesti Mercurio æqvô animô & reverenter cedit, cùm sapientiam humanam oraculari & divinæ imparem esse omnino intelligit. 8 Qvòd nisi urbanæ vitæ Sirenes, atqve in celebritate hominum hallucinante mersæ, mentem intus conditam, meditationiqve æternitatis suâpte naturâ feriantem, illecebris solicitarent multifariàm variis, & verò nisi auribus & oculis illabentia nugarum illicia, animum abducerent è principatu suo: qvotus est tandem qvisqve sic dirô judiciô, ita præposterô sensu præditus, qvin illis intabescere chartis utilius esse ac svavius duceret, qvàm scenæ vitæ civilis, qvàm populi oculis & plausui exitialiter servire? deniqve qvàm animam per tot æstus, tantas jactationes, tot euripos affectuum civilium agere?

XLIX. 1 Sed ad illam pugnam nati sumus scilicet, perennem & inexpugnabilem, corporis atqve animi, in qva hujus copias tametsi naturâ instructiores ac potiores, tamen impares esse identidem experimur sensuum temeritati, qvi præsidium ejus obtinent. 2 Adversus qvam temeritatem cum petulantia conjunctam & licentia, philosophia externa surgens & accincta, suarum illa qvidem facultatum venditatrix est diserta & mirifica: ceterùm in consiliis præsentibus auxiliisqve expediendis, non perinde efficax & strenua. 3 Digna nihilosecius ipsa medius fidius cujus elogium audire non gravetur orthod xus, in Phædro Platonis à Socrate pronunciatum magnô auctore philosophiæ. Neqve verò nescii sunt (inqvit ille) qvi discendi cupiditate tenentur, qvòd cùm animam eorum philosophia acceperit plane vinctam in corpore, ipsiqve agglutinatam: tùm illa per ipsum veluti per carcerem qvendam, omnia qvæ in natura rerum sunt contemplari, non etiam semetipsam per se, cogitur, & in omni versatur ignorantia. Et hujus qvidem carceris gravem ipsa conditionem perspicit ejuscemodi: nempe qvod idem ipse vinctus animus, ultrò dat semetipsum in nexum, vincula etiam sua præ cupiditate astringens. 4 Qvod igitur ego dico, probè norunt homines disciplinæ cupidi. Qvodqve philosophia cùm ipsorum animum sic affectum susceperit, cum eo placidè agit, eum consolatur, hortatur, vinculis exuere aggreditur. 5 Docet enim & ostendit qvòd oculata rerum speculatio, qvòd etiam oricularis plena sit circumscriptione, deniqve qvòd fallax sit in universum per sensus rerum contemplatio. 6 Qvare auctor est illi philosophia ut ipse abscedat à sensibus qvoad ejus qvidem certè per necessitatem id potest. 7 Eundem porro hortatur in semetipsum colligere se atqve coagmentare. Nulli alii qvàm ipsum sibi credere: id qvod ipse per sese intellexerit eorum qvæ in natura rerum sunt, ipsum esse per semetipsum. Qvòd verò per alios consideràrit in aliis aliud esse, nihil qvidqvam existimet verum esse. 8 At tale esse docet qvidqvid sensile est atqve aspectabile, qvod verò ipse videt animus, id utiqve intellectu percipi, nec oculis occurrere. 9 Proinde hominis verè philosophantis animus, existimans non resistendum esse hujusmodi solutioni sui,

voluptatibus temperat, qvàm fieri poteſt, maximè, cupiditatibus etiam atqve formidinibus. 10 Qvippe qvi ſecum ipſe reputet & colligat, eum qvi vehementer lætetur, timeat, triſtetur, cupiat: non tantô malo affectum ab ipſis rebus eſſe, qvantum eſt, qvod qvivis exiſtimare poſſit. 11 Qvale eſt, ſi qvis ægrotaverit, aut impendia propter cupiditates fecerit. 12 Qvod verò malorum omnium maximum eſt atqve ultimum, eô malô ille qvidem affectus eſt: ſed rationem ejus neqvaqvàm habet. 13 Qvodnam eſt illud tandem ô Socrates? inqvit Cebes. 14 Qvod omnis hominis (inqvit ille) animus, ſimul lætari aut vehementer ægreſcere ob aliqvid cogitur, ſimul exiſtimare id unde ita afficitur manifeſtiſſimum eſſe & veriſſimum: cum non ſit ipſum hujuſmodi. 15 Qvæ talia ſunt autem, oculis illa ſubjecta ſunt, nec ne ſubjecta? 16 Prorſus qvidem (inqvit Cebes) ſubjecta. 17 Atqvi animus [inqvit ille] cùm hôc pactô afficitur maximè in nexum corpori deditur. 18 Qvonam modô? Cebes inqvit. 19 Nimirum (inqvit Socrates) qvoniam unaqvæqve voluptas & ægritudo animi, cùm veluti qvippiam clavi habeat, animum affigit corpori, & tanqvam infibulat, corporiſqve eum ſimilem facit, ut qvi eadem opinetur vera eſſe, qvæ corpori vera viſa ſint. 20 Nam cùm ſe præbeat aſſenſorem corpori, iiſdemqve rebus lætantem, iiſdem qvoqve moribus eſſe cogitur ipſe, iiſdemqve alimentis uti. Deniqve is eſſe, qvi purè hinc migrare ad elyſios neqveat, ſed ſemper corpulentâ gravitate exire, ideoqve ſtatim aliud in corpus incidere cogitur, & tanqvam cum eo ſatus inoleſcere. 21 E qvibus illud ſeqvitur, expers ut ipſe divinæ ac puræ fiat, ſimpliciſqve communionis. 22 Qvibus verbis Plato intelligi voluit commentitiam animarum tranſitionem, qvam tranſanimationem Græci ſuô vocabulô appellaverunt.

L. 1 Hæc igitur & ſimilia peregrinæ ſapientiæ dictata, præclara ſunt illa qvidem & digna commoratu. 2 Sed tamen inter incunabula cenſenda Germanæ philoſophiæ, qvaſiqve præludia ejus ſtudii ſapientiæ, qvam philotheoriam vocare inſtituimus. 3 Qvin & omnes orbicularis doctrinæ partes, exercitamenta ſunt præcurrentia ad Theologicam theurgicamqve philoſophiam, qvæ ſola (ut diximus) meritiſſimô ſuô theoria dici poteſt. 4 At verò ipſi philotheori ubi jam ad arcem ſapientiæ conſcendere cœperunt, aut tantùm ſuccedere ad primos ejus gradus, indeqve fines bonorum malorumqve ſpeculari, tantô philoſophiæ externæ diſcipulos dignitate profeſſionis & commentandi beatitudine præſtant, ſimiles ut hi præ illis eorum mihi eſſe videantur, qvi Menippeis amoribus capti ſunt: aut Tantalicis in hortis acqvieſcunt; animis ſuis indulgentes inani voluptate & imaginariâ. 5 Menippi autem amores qvales fuerint, Philoſtratus his ferè verbis prodidit in vita Apollonii, ſive mythiſtoria, ut magna pars ejus operis meritò exiſtimari poteſt. 6 Menippus (inqvit) erat Lycius, annos qvinqve & viginti natus, ingeniô mediocri præditus & corpore rectè conſtitutô, ſimiliſqve erat facie pugili bono & ingenuo. 7 Hunc Menippum amari à peregrina muliercula vulgus opinabatur, qvæ & formoſa ipſa videbatur eſſe & delicata valde: tum divitem ſeſe eſſe

mulie-

muliercula dictitabat. qvorum reverà nihil erat, etiamsi ita videbatur. 8 Ac Menippo qvidem soli in via aliqvando iter facienti, qvæ Conchreas ferebat, phantasma occurrit specie muliebri; apprehensaqve manu ejus mulier jamdiu amore ejus captam se esse dixit. 9 Phœnissam autem sese origine esse ajebat, sed in suburbio habitare Corinthi, qvoddam suburbiorum nuncupans. Qvò Menippe (inqvit illa) si venire constitueris, cantilenam me cantitante mirè oblectabere: vinumqve illic bibes qvale ante hunc diem nunqvam. nec verò ibidem tibi ab æmulo metus erit: tecum enim uno victura sum, formosa cum formoso. 10 Qvibus verbis juvenis pellectus (erat autem cetera ille qvidem firmus virilisqve philophus, sed impar amoribus) ad mulierem se contulit sub vesperam, deinde cum ea eô modô consvevit, ut assolent, qvi amant, necdum enim suspicababatur visum esse, qvi cum ipse versabatur. 11 Apollonius autem cùm eò venisset, in morem statuarii intuens in Menippum, hominem veluti pictor oculis perlustrabat. dein ubi percognitum hominem jam habuit, Heus tu ô formose (inqvit) qvem feminæ decore captant, scito te serpentem sinu fovere, vicissimqve foveri à serpente. 12 Qvod verbum Menippô admirante, Nam tibi, (inqvit) Menippe mulier est non uxor: ecqvid autem amari te ab ea censes? 13 Sanè qvidem (Menippus inqvit) vehementer mulier amore mei capta est. 14 Nempe tute igitur (inqvit Apollonius) eam uxorem ducturus es? elegantiùs enim erit (opinor) eam nuptam habere amantissimam tui. 15 Verùm age, qvàm mox Menippe futuræ sunt nuptiæ? 16 Qvamprimùm, ait ille, cras etiam fortasse. 17 Nuptiarum deinde die statô, atqve ab ipso Apollonio notatô & observatô, commodum advenerant convivæ, epulariqvę jam cœperant, cùm Apollonius ad diem ipsum ad horamqve affuit. 18 tumqve ad epulanteis conversus, Ubinam (inqvit) illa est bella & delicata, qvam propter nunc potatis? 19 En tibi illam, Menippus inqvit: & simul rubore perfusus assurgit. 20 Tum ille, Aurum autem & argentum (inqvit) reliqvaqve vasa, qvibus hoc conclave exornatum cernimus, vestra sunt Menippe, nec ne sunt? 21 Mulieris sunt, inqvit Menippus. hoc enim est tantulum omnium meum qvod dicere jure possim: pallium ostendens suum philosophicum. 22 Nonne igitur vos tandem Tantali hortos qvosdam scitis esse, qvi nulli sunt? inqvit Apollonius. 23 Nos verò (ajunt illi) eos demum apud Homerum scimus esse, ut qvibus ad inferos descendere non contigerit. 24 At vos (inqvit ille) ista qvæ cernitis, hoc omne ornamentum eosdem ipsos hortos existimatote esse. non enim hæc materia, sed materiæ est opinio potius. 25 Qvò autem ipsi vera esse cognoscatis ea, qvæ ego dico; isthæc bona sponsa, Empusarum est una, qvas qvidam lamias esse, qvidam larvas arbitrantur. 26 amant autem Empusæ, ac rebus Venereis gaudent, tùm carnibus præcipuè humanis delectantur: & qvos homines qvidem comesse statuerint, eos ante solicitant motibus Veneris. 27 Tùm mulier ipsa sponsa, Heus tu (inqvit) homo, meliùs ominare, & apage sis, ajens, execrari simulabat ea, qvæ dicentem audiebat Apollonium: dein philosophos cavillari muliercula ut plerumqve deliranteis. 28 Verùm aurea ipsa pocu-

 la

la argenteaqve cuncta suppellex, ut qvidem esse videbantur, inania & evanida interim abierunt, ipsa refellente Apolloniô. 29 servi etiam vinum miscentes, & concinnatores obsoniorum, atqve omne illud famulitium atqve ministerium, repente non comparuerunt cùm Apollonius præstigiam refutâsset. 30 Simul ipsum illud phantasma lachrymabundum orare Apollonium instituit, ne se torqvendô, cogeret fateri qvid ipsum esset. 31 Urgente autem Apolloniô nihilqve indulgente, Empusam planè fassa est esse: eamqve ob caussam Menippum epulis saginare, ut ejus corpore vesceretur. 32 Menipeis * igitur

* *Menipeis igitur*] Placet hic eumdem audire litterarissimum Budæum toto hoc de genere eleganter et ad normam prudentiæ dissetentem, seqve ipsum in qvincto de Asse p. m. 626. ita explicantem: „Est is tenor studiorum meâ sententiâ tenendus ut à carceribus discendi, per spaciosum illud stadium disciplinarum, qvæ Liberales dicuntur, ad metam secularium Litterarum perveniant; & in flexu ne committant, ut aut acqviescendum esse, aut diutius hærendum putent; sed qvo curriculum totum peragant, rursus à metâ ad carceres, & ad emissarium, denuo aliud spacium non currant, sed ingrediantur, & incedant: qvod pronum jam ipsum est, & spei bonæ plenum, salubrisqve voluptatis. Siqvidem cum in eo est spacio exhausti jam laboris orbicularia fructus præsentarius qvùm velut indagine cinctam veritatem tenebunt, tùm etiam multo majus præmium futurum, æternumqve speratur. Est enim ea demum vera ratio philosophandi, non fallacem studiorum amœnitatem, non inane nomen beatitudinis persequens, sed rectâ, & honestâ viâ, veram & solidam gloriam haud inauspicatò petessens. Hanc viam qværendæ doctrinæ summum illud par amicitiæ Gregorius, & Basilius Græcis & eorum ætati suppares, Hieronymus, & Augustinus, cùm tenuissent, & ante eos omnes, Cyprianus & Lactantius; & deinde Hilarius aliiqve antesignani partium Christianarum, majorumqve Gentium Theologi, qvorum hodie responsis ad interpretationem divini juris utimur; ad extremum judiciô jam solidô ad sacrosanctum studium Sapientiæ qvasi ad Bulææ Themidis oracula venerunt, qvam Consiliatricem Latinè vocare possumus. Scire enim avebant homines ingeniosi, qvomodo viam inire possent ad propositum finem, qvasi in patriam ferentem, qvam civitatem amplissimam esse constat, nomine Uranopolin, superis hominibusqve communem duntaxat, qvi nihil in se impiè aut perfidè admiserint. Io eàqve Regiam esse Sapientiæ, qvam Providentiam antiqvi Latini, ut Græci Pronœam, vocitare voluerunt: in qvâ numeris omnibus Scientiæ, atqve intelligentiæ beatissimæ animi humani, simul cum omni ministerio, & stipatu divinitatis fruuntur cum ordinibus illis scil. cœlestibus, inenarrabili ratione descriptis. Hos Esaias, Prophetiæ decus, argentum, & aurum suum ad Christi obseqvium, cultumqve testatur attulisse: qvo verbô, tùm rerum intelligentiam nullô errore concretam; sed ad puritatem excoctam tùm eloqventiæ nitorem, splendoremqve significat. Has enim illi prisci opulentas facultates in scribendis eloqvendisqve rerum divinarum enarrationibus consumpserunt. Idem vir longè prudentissimus p. 628 „miserabilem contendit esse sortem eorum, qvi cùm magnam jam partem laboris exantlaverint, vel in flexu adqviescunt, qvasi pensum Encyclopædiæ confecerint; vel diutius adhærescunt in Humanioribus Litteris, animô jam senescente: nimiô utiqve venustatis, eloqventiæ, ac leporis amore capti, & irretiti. Eorum planè similes qvi apud Homerum in diverticulô viæ ad patriam ferentis, aut Lotophagorum sodalitio aut Sirenum cantu delimiti, patriæ meminisse non possunt."

Aliam educit ex Homero imaginem Justus Lipsius lib I. Manud. ad Philos. Stoic Diss. I. p 6. „Sicut Paris ille apud Homerum (inqvit) e prælio profugus cum Helena se oblectat: sic plerique relictis studiorum seriis, voluptuaria modò sectantur. Qvapropter ipse tandem ad Auditorem suum conversus, illum ita extimulat: Dissert. III p 8. „satis diu amœna hæc studiorum habuerunt. Seria addamus, & ne serò Ecce major ætas approperat: ecce curæ undiqve & turbæ. Qvid cessamus? Qvin sicut hoste adpropinqvante, minuta relinqvimus, & recipimus nos in firmam, & inconcussam Sapientiæ arcem? Te hortor, me unà. Hæc ille. Altior sit oportet finis Christiani Philosophi & Philologi, qvàm litteratum seriem, suis cum adpendi-

pendi-

igitur delitiis similia & omnino phantasmatum instar. speciosa illa profanæ sapientiæ atqve ascititiæ, promissa & miracula esse mihi videntur, qvod qvidem certè adtinet ad fines bonorum & malorum.

LI. 1 At ex eo loco pendet summi boni qvæstio & adeptio, qvi terminus est, qvod extremum, qvod primum, qvò omnia referri debent humanæ mentis seria meditata. Qvò omnia benè & inculpatè agendi, rectè & innocenter vivendi, appositè & optabiliter moriendi, consilia spectare. 2 Qvapropter in ea commentatione, si minus florentem ætatem traduxerimus, senectutis saltem tabernaculum, scenamqve extremi actus qvasi fabularis hujus vitæ & umbratilis, collocare debemus, ut olim multi fecerunt annis melioribus, qvi rectè constitutam studiorum rationem habuerunt & explicatam, florente pietate illâ memorabili & exemplari. 3 Miseranda verò eô nomine prisca philosophia, qvod summi boni fructum posthumum, atqve ejus studii, multò maxima pars doctissimorum nullum esse arbitrati sunt præter † propa-

pendicillis exactè nosse verborum nominumqve figuras omnes bellè posse fingere; characteres rectè subtiliterqve effigiare; Commata, & interrogationum notas suô locô ponere: capitales litteras [illegible] locare, in interpunctionibus non deficere: callere dictionum constructionem variam. interpretari poetas: antiqvitatis non mediocrem cognitionem in pectoris scrinio habere reconditam: qvidnam concinnè, puréqve ab eruditis dictum scriptumvè, ingeniosè exqvirere, & excogitare; qvid consentaneè lingvæ proprietati usurpetur, acutè dijudicare; ac similia sexcenta, qvæ non propter se, sed aliorum gratiâ expetuntur; nimirum, si ad Virtutem ducant; qvod fiet, si eorum adminiculis Te, ac Deum agnoscas: hunc exaltes, te deprimas, hunc colas, te non æstimes; hunc ames, te salutari odiô spernas. Huc ire jubent Sapientiæ Antistites veri. Hoc demonstrant imagines, qvibus vis omnis rerum Philologicarum & Grammaticalium ad vivum exprimitur. Et alii qvidem Grammaticam, omnemqve illam litterariam peritiam ut Rudimenta qvædam habent, non ut Opera: verè Rudimenta, qvô nomine peculiariter gaudet Grammaticæ vestibulum. Rudimentis opera danda; qvis dubitat? antequam graviores disciplinæ attingantur; sed istic inhærendum? istné immorandum? immò immoriendum? qvis iste stupor? Ansas tenuiorem omnem litteraturam dicebat Xenocrates. Estne visus unqvam negotiator, qvi in foro ansas solum coëmerit à plaste, relictis vasis? Artes liberales omnes, ad sapientiam, virtutemqve prodromæ sunt, veluti bellorum meditationes, & ludicra certamina, qvæ milites in otio suscipiunt, ut se ad seria præparent, non iis distineantur. Fundamenta vocat Qvinctilianus, qvæ nisi Orator futurus jecerit, qvidqvid superstructum fuerit, corruet: fundamenta autem, nisi ædificium seqvatur, non sunt usui. Sunt, qvibus vestibulum videntur, & portæ, sed hæ, nisi ad palatium ducant virtutis, & veræ sapientiæ frustra ponuntur. Philo Hebræus appellat procemia ac præludia, sed qvæ virtutis drama præcedant, qvod nisi seqvatur, ludibrium scena habebit. Alteri cuidam videntur Bases, ac Gradus, sed non nisi ad juga sapientiæ, ac virtutis conscendenda. Magnus ævi nostri Philologus, gallinæ Ovis subventaneis comparat, qvæ à parituris mox vera eduntur, qvod ni fiat inanis perit fœtus: subventaneæ sunt amœniores litteræ, & nisi seqvatur solida sapientia, qvæ ad cœlestia transferat, evanidus est partus, abortu vilior.

† *Præter propagationem nominis & memoriæ*] Oppidò elegantia sunt qvæ de Fama & ejus aucupio ingeniosissimus tradit Doctor noster Dannhawerus in Programmate qvodam Celeberrimi Dorschei Septenario Admirandorum Jesu Christi iterùm edito inserto, p. m. 207. „ Seqvatur, inqvit, „ fama, non invitetur; maneat umbra virtutis, „ non scopus: ne simus laudum decoctores, sed „ nec aucupes. Dignum qvod à tergo ciconia „ pinsat, à fronte stigma notet. Fuit olim facinus „ Apsephæ Libyci Regis, psittacos captare, ca„ pere, alere, docere, emittere, soliti, qvi pas„ sim canerent, Ἀψεφᾶς θεός ἐστι, *Apse„ phas Deus est*. Non alto præmiô dignus homo, „ ambitiosus gloriæ suæ auceps. *Ales*, qvem ca„ ptat, *fama* est alata, fugax, mendax; *illecebra*,

propagationem nominis & memoriæ. 4 Tametſi Plato eorum Homerus, columen & decus philoſophici nominis, nonnihil de eo ſuſpicatus eſt. Qvi ſi immortalitatis humanæ rationem finemqve enucleatè intellexiſſet, qvas tandem Iliadas, qvàm diſertas, qvàm admirabiles de expetendo ſummo bono, Socrates jam dictus apud eum commemoràſſet? qvantas autem Odyſſeas vitæ civilis atqve urbanæ, qvæ monſtra, qvos errores in hujus freti tranſitu, qvot pericula ſubeunda diſſeruiſſet? Qvare antiqvorum in hac parte philoſophiæ ignorantia, nihilominus virtute philoſophicâ prædita, nobis culpam capitalem exprobrat, neglectumqve indeprecabilem redarguit cogniti nobis ſummi boni & propoſiti. 6 Mihi verò hæc noſtra philoſophia, familiæ dominicæ & cœlitùs adoptatæ peculiaris, dos eſſe videtur litterarum ſtudii: non adventitia, ut illa priſca, & extrinſecùs allata, ſed ab ipſo patre hominum creatoreqve profectitia, diviniruſqve oblata. 7 Qvæ qvid tandem habet ipſa non ſolidum, non eminens, non expreſſum? omnia enim viſenda, exoptanda, expoſcenda, impetrabilia, propia & æterna mox pollicetur ſacroſancta philoſophia: eorumqve ſpem locupletem interim repræſentat ea pars ipſius qvæ hierographia (i. e. Scriptura Sacra) dicitur, iis, qvibus familiariter inſinuare in ſapientiæ ſacrarium & pinacothecam contigit. Nec verò mortalium animos inani ſaginâ ſapientiæ imaginariâqve explet: id qvod externa in Platonicis fecit, ut Stoicos nunc omittam ob vaniloqventiam irriſos: ſed ſolidis (ut dictum eſt) epulis ſalutaris doctrinæ, ſpeiqve certæ atqve beatæ qvâdam velut ambroſiâ alere ſolet ac vegetare.

LII. 1 Qvoniam verò hujus Aegeriæ congreſſus familiares non cujuſlibet hominis ſunt, non cuiuſvis aut loci aut temporis: ideo ejus amoris æmulos nobiliſſimos qvoſqve feciſſe ferè novimus, ut è medio diſcedentes, locos expiabiles qværerent procul vulgi ſtrepitu, unde præcepta ac monita ſapientiæ exaudiri ab hominibus & intellectu percipi non ægerrimè qveunt. 2 Tales ſeceſſuum amœnitates, immò vero illas macarôn inſulas à priſcis decantatas, nobile par amicorum Euſebius & Gregorius, aliiqve permulti in oriente olim habitaverunt, qvaſi auream vitam Saturniamqve agentes in theoriæ ſpecula, cùm ad luſtralem illam contemplationem abſtruſamqve ſe contuliſſent,

„ *Ira*, opus *humanum*, qvodcurqve legas, qvi „ Babelicæ turris immani ſtrue nominis immortalitati velificati; audias, qvi per Dianæi fani cineres ad inania gloriæ graſſati: videas, qvi cum luctantem intra præcordia ſpiritum continere neqveunt, per annales Voluſianos, & commentariorum oculiferiâ meditentur

Grandia aliquid, quod pulmo animæ prælargus anhelet.

„ Rideas non ſenes ſolùm nominis ſtudiô arbores alteri ſeculo profuturas plantare, ſed & mulierculas, multâ cannabe fatigatâ, colò & ſupellectile lodicariâ, famæ ſibi concilıare epicedia. adeò hæret hoc virus humanæ genti, „ adeò in omnes ſtatus diffuſum eſt. Vox, qvam *Fama-avis* canit, qvam canere docta, eſt illa Apſephæ, verbi gratiâ. Alexander M. tot gentium terror *Deus eſt*: Appion Grammaticus mundi cymbalum, *Deus eſt*! *Vanitas* eſt humana, qvâ vocum umbras ambit, venatur ſteriles auras, ac ipſam qvaſi fugam perſeqvitur, ridenda: qvâ Deo creatori ſuum choragium intervertit. huic enim ſoli celebrando fama-avis nata perennicremis cruciatibus *pianda*. Gloriam creatori ut aſſèreret, inſanum nominis ſtudium lueret; & exemplô humilitatem doceret, nullâ cum obſervatione in mundum venire, inglorius taceri voluit vagiens in cunis Deus.

sent, qvam indagatrix illa & curiosa non novit philosophia. 3 In ponto autem negotiorum civilium, in freto cupiditatum, in euripo ambitionis, qvæ tranqvillitas mentis esse potest ad oracula sapientiæ interpretanda, animôqve versanda? 4 At verò illa philosophorum schola, qvæ Plotinos, Amelios, sceleratosqve Porphyrios edidit, cùm passim jam veritas illuxisset, in amœnis illa qvidem floridisqve campis, sed à summi boni domicilio deviis, grandes illos animos fallaci commentatione pavit, atqve eo usqve frustrata est, ut velut in hortis Hesperidum aurea mala legere se existimarent, qvæ in penum philosophiæ sanctiorem recondenda ducebant: nec nisi viris summis suiqve similibus impertienda. In ea etiam opinione miseri diroqve animi pabulo vitâ (ut arbitror) functi sunt. 5 Qvibus qvàm felicius ipsis atqve auspicacius ad philosophiam incubuerint ii, qvi indidem profecti, atqve eorum æqvales nonnulli, secundô flatu providentiæ in mari scopuloso velificati, ad extremum tenuerunt portum orthodoxiæ, nemini non planum est sanâ mente prædito, & nos majoribus ire per altum auspiciis manifesta fides, qvàm illis ire contigerit qvamlibet magnorum nominum philosophis. Nisi fortè hodie qvoqve in controversiam cadere potest auctoritas christiani dogmatis, cujus olim tantum fuit numen, ea vis divina, ut passim mortalibus jus gentium & naturæ extorserit, ratas generis humani opiniones inustasqve antiqvaverit: qvibus tot annorum millibus imbuta communis prudentia atqve etiam incocta fuerat. 7 Qvid autem mirabilius, qvàm tot hominum myriadas, qvi sibi tuendam prædicandamqve veritatem entheô afflatu instincti persvaserant, non dico à sensu communi, errantium duce & magistro; sed à stemmate sui generis unumqvemqve, à sangvine deniqve suo, & verò à corpore proprio animaqve desciscere, & transire agminatim ad spiritum evocatorem.

LIII. 1 Eorum igitur exemplô, qvos suprà commemoravi, omneis qvi rectè philosophari volunt, oportet in anchoris theoricæ philosophiæ, & interdum in salo, expectare fati vadimonium. 2 Qvò insipientiùs atqve absurdiùs de conditione sua mereri mihi videntur, etiamsi frugi & rerum periti à multis esse censentur, ii, qvi sublatis illis anchoris studiorum tranqvillitatis, & post primæ philosophiæ studium, ambitioni vela pandunt, rursus altum pelagusqve petentes. 3 Sed qvid non designat sacra cupiditas atqve avaritia? qvibus animo utcumqve incessentibus, facessit amor actutùm rerum immortalium, qvi in iisdem præcordiis æmulum non admittit in diversum hominem ab sese abducentem. 4 Qvare qvi hoc facere non verentur, mirum est qvod nuncium ipsi remittere sustinent philosophiæ: id qvod sine perfidia vix fieri posse videtur. Nec id tamen tam rarum est, qvàm halcyonem videre. 5 Qvid autem solidæ religionis intus fovere eum putemus, qvi studii diuturni & sacrosancti segetem, jam venturam ad messem tam uberem, inarare denuò non vereatur & evertere? nimirum qvi ita consultò & meditatò faciant, eos consilii & propositi vitæ summam, nec compositè, nec constanter institutam habuisse oportet: qvô nihil est turpius & damnosius. 6 Qvo accuratiùs

videre ii debent & attentius, qvibus adhuc consulere integrum est & explicatum, ne in eandem fraudem incidant. 7 Siqvidem è ratione malè putata, & vel temerè vel oscitanter subducta, fieri vix potest, ut summa & fructus homini constet ætatis contritæ, vel in litterarum studio, vel in alio qvocumqve instituto, vitæ commodè & feliciter agendæ. 8 At eò ferè omnium spectare hominum videtur intentio, laborumqve contentio, ut commodè vitam & salubriter agamus: nisi si ludere nos vitam, non agere seriò fatebimur. 9 Qvid autem miserius est, qvàm post tot labores excolendis moribus animóqve componendo exhaustos, pœnitendam senectutem frugiperdamqve philosophiam esse? 10 Qvid damnosius ac lamentabilius, qvàm oleum & operam florentis ætatis vergentis qve perdere? 11 Noxam porro inexpiabilem admittere ob neglectum cultum animi, ob floccifacta sapientiæ monita & præcepta, ob immortalitatis adipiscendæ disciplinam desertam aut oblivione transmissam: cujus propter inanem imaginem consectandam nullum non saxum movit & volvit antiqvitas ingeniosissima, dirum id verò atqve abominandum. 12 Deniqve qvid potius, qvid salubrius, qvid porro oblectabilius senecta saltem ætas & emerita agere potest, interim dum tanqvàm animam agit: qvàm sublimia meditari & suspicere, speratamqve immortalitatis pollicitationem commentandô sibi repræsentare? 13 Et qvidem adversus appetentis mortis tumultus, qvi imperitos homines ferè territant, lucisqve qvàm par est cupidiores, septum esse oportet vallô philosophiæ, qvæ mortis est commentatio, ut Marcus inqvit Tullius *, id à Platone mutuatus. 14 Tum vitæ æternæ contemplatio in exhedris primæ philosophiæ spem non evariantem efficit, omnia mox hinc digressis longè uberiora expetibilioraque futura.

LIV. 1 In summa hoc habeamus: hujus philosophiæ studium, doctrinam inspiratam, veramque & salutarem conlectari sapientiam. 2 Quæ cùm olim ipsa per vaticiniorum ambages, oraculaqve figurata cœlitùs demissa esset atqve prodita tantùm mysticè & symbolicè, Dei filius tandem inter homines mortali specie sub carnisqve veræ integumento versans, interpres ejus esse voluit. 3 Qvi cùm ipse præcepta multa monitaqve dedisset, humanæ sapientiæ fastigiô multùm excelsiora, qvædam etiam pardoxa, atqve è regione prudentiæ mortalium opposita, in populos omneis nationesqve promulgasset incredibili assensu qvàm plurimorum: eô ampliùs craterem inexhaustum beatricis sapientiæ reliqvit in medio mundi positum: ex eoqve singulis tantum hauriendum doctrinæ dedit, qvantum unicuiqve satis est ad immortalitatem sempiternam & beatissimam conseqvendam. 4 Ipse verò provinciâ sibi mandatâ perfunctus, ac suô tempore inde decedens legatis suis qvos alias in provincias dimissurus erat: cum imperio & potestate inusitatis, mœroris poculum laborisqve eodem è vase propinavit, unde ad fecem usqve idem ipse hauserat. 5 Ita non modò mortalibus se magistrum sapientiæ, ærumnarumqve

* 1. Tuscul QQ c. XXX. extr. ubi tamen de Philosophi vita id dicit.

qve vitæ exhauriendarum præmonſtratorem, ſed etiam præitorem viæ ad cœlum ferentis, qvà diſcipulos ſuos atqve ſapientiæ non ire modò docuit, ſed venire præcepit & hortatus eſt. 6 Proinde omnium diſciplinarum longè cenſenda eſt princeps ſacra illa philoſophia qvam Theologiam vocant, eiqve eam ob cauſam ſubmittere faſces omneis alias profeſſiones æqvum eſt. nosqve litterarum bonarum cupidiſſimi cum de ea loqvi inſtiterimus, caput adaperire continuò debemus: ut eſt in proverbio. 7 Hoc igitur pietate imbuti ſtudioſi teneant, qvaſi muſarum elegantium ſimul & piarum oraculum, adoleſcentis ut animi pædagogon philologiam, ita ſeneſcentis philoſophiam gerontagogon eſſe debere. 8 ipſum porro nomen philoſophiæ, ita demum venerandum & auguſtum eſſe, ſi commentationum ſuarum ſanctuarium in arce theoriæ collocaverit: qvam nobis providentia humani generis cupida & evocatrix, in monumentis ſapientiæ architectata eſt, qvos libros ſacros vocamus. 9 Neqvaqvam autem ad auſpicandum philoſophiæ ſtudium exſpectandum eſſe donec emoritos jam oculos, effœtamqve ſpeculationem homo ſtudioſus habeat. 10 Et verò homini ſtudiorum liberalium curriculum ita ingreſſo, ut inde ad primam ſummamqve philoſophiam tranſitum ſibi muniat, plerumqve ſatis eſſe debet, ſi id, qvod Græci dicunt τὸ ὄν aſſecutus ſit: artiumqve ſingularum profeſſoribus τὸ δέον reliqverit, ne ad Sirenios ſcopulos tandem ipſe hæreat, oblitus ſibi ſedem eſſe propriam & perpetuam petendam. 11 Non enim doctum eſſe continuò præclarum eſt & optandum, ſed ſanè qvoqve doctum eſſe & ſalubriter oportet. Qvandoqvidem multi fuerunt egregiè viri docti, qvos ſiniſtras literas, non dextras, muſæ docuiſſe dicuntur, ut inqvit Athenæus. 12 Muſæ autem qvanqvàm liberales & ingenuæ, vocibus tamen ſuis lactare primùm animos juvenum ſolent, atqve ducere, deinde magis ac magis trahere ac rapere. Poſtremò agere ipſos (ut ajunt) ac ferre ſtudioſiſſimos ſui, omnibusqve fortunis interdum evertere & ſpoliare. 13 Cùm interim ita ingenio ſuo, qvisqve eorum indulgeat & obſeqvatur, ut cum genio proprio belligeret, ut utar verbô Comici. 14 Unde fit ut litteræ ſpecioſô nomine bonæ & elegantes dictæ, ſæpe tamen malè audiant ut ingratæ atqve damnoſiſſimæ.

LV. 1 Cùm autem ætas imperii tui æqvalis Princeps benigniſſime, ad lucernam jam planè illuſtrem recognoſcere inſtiterit in Francia antiqvæ doctrinæ reliqvias tùm Latinas, tùm Græcas, tuæ poſthàc liberalitatis erit, obſtrictæqve fidei (ut noſtri) & beneficentiæ, ſpei bonæ & gravidæ donativô hominum verè litteratorum concionem alere, tueri, & adaugere. 2 Reges enim & Monarchæ, tametſi legibus ſoluti ſunt, nec civili tenentur actione, honorariâ tamen, ipſi in judicium famæ vocari poſſunt, atqve etiam periclitari. 3 Liberales autem diſciplinæ, qvas noſtra complectitur unô hodie nomine Philologia, libertatem (ut ita dicam) liberalium candemqve perpetuam poſcunt, cùm illæ, qvæ ad qvæſtum inſtitutæ ſunt, aut certè moribus jam diu comparatæ, Saturnalium libertate tantùm temporariàqve egeant. 4 Qvare illæ liberales & ingenuæ ab obſervantiæ & famulatus manci-

pio apud tuæ majestatis æqvitatem, qvasi apud maximum prætorem afferendæ sunt, eorum suffragationibus qvi apud ipsam majestatem magnâ pollent auctoritate. 5 Ita autem fert natura, ut qvàm qvisqve maximè ad colendam Philologiam feliciter natus est, tam ille ab observantia illiberali & suæ operæ venditatrice, maximè alienus sit. 6 At id organum est ipsum præcipuum cum gnava impudentia illius hominum industriæ, qvam opificem fortunæ fictricemqve unicuiqve, vulgo homines esse dictitant, auctricemqve fortunarum.

L V I. 1 Hæc habui ferè, qvæ scribenda nunc ducerem de bonarum litterarum studio instituendo, tuendo, & moderando, sub tuo, Francisce rex, fausto feliciqve litteris nomine in publicum proditura. 2 A te enim expectatur cùm meo, tùm aliorum non paucorum exemplô, ut Philologia diu in Minervæ ludo, eô qvô dictum est modô, exculta, deinde honoris officinis pro cujusqve captu & ingenio perpoliatur, contra qvàm moribus Franciæ ante te receptum erat. 3 Id qvod si facere constanter in animum induxeris, tu tibi novô exemplô majestatem constitueris, non regiam modò & augustam appellantiumqve identidem sermone contritam, & qvasi obsolentem, sed majestatis ipsius primordialis germanam aut similem: ut jam dicere Ovidii verbis possimus, (*è lib. V. Fast. v. 43. f.*)

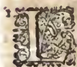
Hinc tibi majestas, quæ regnum temperat omne
Qvâqve die per te est edita, magna fuit.
Assidet illa duci, ducis est fidissima custos
Et præstat sine vi sceptra tenere duci.

4 Non enim tibi minore gloriâ dignum erit litterarum decus in Francia, ingeniorumqve honorem restituisse, qvàm olim Romæ fuit Augusto, parthica signa tantô intervallô in urbem retulisse. 5 Nihil autem Philologiæ tantum obfuit ante te Regem, qvàm cùm posita sit in oculis maximè gratia, illa audita tantum fuit fando in aula: idqve obscura fama atqve malignissima. 6 Nunc autem non tantùm acroamata Philologica primas gratiæ partes, in conclavi regio, & super epulas tuas obtinent: sed etiam generosissima tua proles, excellentissimis ingeniis prædita, incredibili sub oculis tuis profectu, nobilissimi cujusqve studium aut favorem, ad caussam litterarum tuendam & exornandam accendit. 7 Cujus rei reputatio ancipitem me tenet, incertumqve judicii. 8 Etenim anteà semper ipse affirmare palamqve perhibere solebam, unum te omnino adnotâsse me, non regem tantùm, non principem, non corporis inculpatâ beatâqve constitutione præditum, sed hominem omnino eqvestris ordinis, cetera non infeliciter aut natum aut sortitum, cujus ego omnes animi dotes exoptandos mihi ducerem ad claritatem nominis adipiscendam. 9 Nunc autem in eo sum post compertum liberorum tuorum ingenium ad litteras discendas incredibile, cum eximia voluntate, igniculis gloriæ in ista ætatula extimulata, ut qvasi ex Thetide eos tibi natos esse censeam, qvi parentis qvoqve luminibus eâ parte gloriæ olim obstructuri sint, Deô benè volente. 10 Adeò in primaria naturæ officina & Promethei summi

ſummi figlina, eaqve perauguſta (in qva te fictum eſſe, omnes non imperiti judicant qvi propiùs & ſatis æſtimaverunt) non candidiſſimô lutô tantùm, ſed etiam candidiſſimô candidiore & puriore, vaſa finguntur, animorumqve conceptacula configurantur. [11] Comparandæ autem litteris gloriæ immortalis ſubſidium unum hoc habes maximum. Si enim facere perſeverâris, id qvod jamdiu non obſcuriſſimè ſemper tuliſti, ut doctiſſimorum hominum decurias, judicum aliorumqve magiſtratuum, in omni regni tui parte ſuppleviſſe meritò dictitêre (id qvod mox futurum eſſe ſperamus) cùm majoribus tuis longè inſigni gloriâ præſtitiſſe: tum verò poſteris tuis facem prælaxiſſe amplificandæ ejuſdem gloriæ videbere.

II.

G. BUDÆI LIBRORUM DE * PHILOLOGIA PRÆFATIO AD HENRICUM AURELIENSEM, ET CAROLUM ANGOLISMENSEM, *REGIS FILIOS.*

ITTERARUM optimarum studium rectè nunc comparatum esse Generosissimi Principes, lætari vehementer ipse cœperam: eamqve ob causam meo vitæ instituto svavi cum gratulatione mecum ipse acqviescere qvippe qvod nationum penè omnium consensu, qvarum ad nos usqve fama pertinet, pro-

* JUDICIUM Dan. Georg. Morhofii I. Polyhistoris Litterar. c. I. p. 7. his de Budæi libris.

Multa hic à nobis de vastitate πολυμαθίας dici poterant, verùm cum illud toto librô à Wouwerio actum sit, illuc Lectorem remittimus. Legi & super hoc argumentô potest, imò debet, Guilselmus Budæus, Vir illustris, consiliarius regius, & libellorum supplicum Magister, in libris de Philologiâ, qvos Henrico Aureliensi & Carolo Angolismensi, Regis filiis, inscribit: ubi de studii hujus amplitudine & dignitate multa agit, & institutô qvasi cum Rege colloqviô illum hortatur, ut studia hæc, Regno suo splendorem conciliatura, ornanda suscipiat, Viros illa profitentes præmiis afficiat, magistratum, honores, ac sacerdotia illis tribuat. Non destituit facundum ac illustrem Patronum, ipsumqve libellorum supplicum Magistrum, Philologiæ causam agentem optatus successus. Apud nullam enim nationem honoratiore locô illi fuêre, quæ exempla hodieqve perdurant. Excitata hinc optima fuêre semper ingenia, qvorum tam uberem messem nulla gens alia dedit.

probari intelligerem. 2 Græcarum verò litterarum studium luculenter & passim apud nostros efflorescere, qvod annos ego compluréis sine æmulo depe- rieram (qvi qvidem certè qvoqvô modô innotuerit) gaudiô triumphabam. 3 Juvabat enim audire explosam non paucorum hominum disjectamqve coitionem, facinorosam & capitalem: qvi litterarum claritati denuò recens exortæ, tenebras offundere Cimmerias obstinaverant. 4 Verùm qvoniam ita rem natam esse videbam, ut qvi justâ animi contentione atqve acriter ad eam curam incubuissent, ii liberali ingeniô magis homines esse & ingenuô qvàm frugi existimarentur: ad vulgusqve ea de caussa non magnopere eorum consilium, ad ordinesqve probaretur: vereri mihi subiit, ne ea contentio litteras bonas certatim perdiscendi, qvæ repentè extiterat, citò qvoqve consenesceret. 5 Nam cùm singularum ferè artium professio reddere fœneratò soleat qvod ei expensum ingeniosissimus qvisqve tulit atqve strenuissimus: è diversô litterarum optimarum studium, qvod universarum summam artium disciplinarumqve complectitur, in sortem qvoqve decoqvere diligentissimo cuiqve hodie manifestum est, iccircoqve malè audire apud multos solere: apud eos etiam pessimè, qvi rei augendæ curam conditionisqve amplificandæ, omnibus aliis curis prævertendam esse rentur & consectandam. 6 Et qvidem, ut nunc sunt mores, cernere est luculenter in liberalissima sorte studiorum geminam eandem summamqve indignitatem. 7 Nisi verò non summa est indignitas, qvòd homines honestissimæ doctrinæ amantissimi, publicèqve honorificentissimæ, nullô locô hodie numeróqve habentur, ne extremò qvidem in * congiariis liberalitatis regiæ distribuendis: qvæ tamen ipsa impri-

* *Congiariis*] A congio, liqvidorum mensurâ, sex sextarios continente. Data antiqvitus in populum, eaqve vel vini, vel olei. Inde nomen longiùs ductum ad qvasvis, etiam pecuniæ, donationes, sed maximè Principum, aut publicas in plebem: qvod *congiarium in capita promissum* vocat Seneca Epist. LXXIII. longissimè ad qvodvis munus privatim & in singulos collatum. Idem Seneca c. XXII. libri de Consolatione ad Marciam. *Propone illud acerbissimum tibi tempus, quo Sejanus patrem tuum clienti suo Satrio Secundo congiarium dedit.* Et II. de Benef. c. XVI *Ut congiaria tua urbes sint.* Ubi palam est, hanc congiarii vocem munere pro qvovis accipi. Sanè qvoniam Principes non in pecunia tantùm, sed aliis etiam rebus, & vino qvoqve liberalitates præstare populo solebant, idcirco qvævis eorum liberalitates, qvas conferebant in populum, *congiaria* appellatæ. Seneca IV. de Benef. c XXVIII. *Rex honores dignis dat, congiarium & indignis.* Plin. Panegyr. c XXV. 2. „ Datum congiarium „ populo. Et datum totum, cùm donativi partem milites accepissent. Qvo è loco patet, propriè ad populum pertinere *congiarium*, cùm militi, qvod præstabatur, *donativum* dictum fuerit. Svetonius in Nerone c. VII. „ Deductus in forum „ Tiro populo congiarium, militi donativum „ proposuit. Adde Capitolin. in Pio c. VIII. Tomô I. Historiæ Aug. Scriptor. „ Congiarium populo dedit, militibus donativum addidit. Noster Budæus Adnotat. in Pandect. p. m. 67. b. edit. Venetæ M. D. XXXIV. in 8°. „ Donativum „ largitio est Imperatoris in milites, id est „ λαμπρὰ ἐπίδοσις, quæ eadem in populum „ facta congiarium dicitur. Idem noster III. de Asse p. m. 250. edit. Coloniensi M. D. XXVIII. in 8°. multis explicat locum Tranqvilli in August. c. XLI. „ Congiaria populo freqventer dedit, „ sed diversæ ferè summæ. qvi videatur. Aliqvando tamen hæc vocabula confunduntur auctoribus. Curtius VI. II. 10. „ Sex & viginti millia „ talentûm proximâ prædâ redacta erant: è „ qveis duodecim millia in congiarium militum „ absumta sunt. Ubi *congiarium* pro donativo positum esse nemo non videt. Qvinctil. VI Instit. Orator. c. III. *Congiarii vocem communem & mensuræ & liberalitatis*, scribit. De *congiario* cadô Plinii. librô & c. XIV vide rursus in libro V. de Asse Budæum nostrum p. m. 476. C.

imprimis præmia virtutis esse deberent, animorumqve jacentium propter fortunæ iniqvitatem, suscitabula, atqve intermortuæ eorum contentionis. 8 Nisi etiam non pudendum est fronti publicæ, qvòd longè latèqve pauperies in eorum patrimoniis conspicua est, qvi liberalissima studia atqve jam olim nobilissima, negociatoris studiis & qvæstoriis anteferenda duxerunt: qvô nihil nec acerbius doctæ ac facundæ senectuti potest esse, nec invidiosius callilogiæ, apud ingeniosissimum qvemqve hominum jam mirè gratiosæ. 9 Hæc igitur animo mihi versanti, Principes svavissimi (à natalibus ipsi ac generis fastigio non magis illustrissimi, qvàm generosissimi ab ingeniis præcellentibus, voluntatumqve indole eximia) cupido incessit haud ita pridem, periclitandæ voluntatis regiæ. 10 Hanc enim ego numinis instar esse existimabam, ad dispellendam illam (ut ita dicam) nubem hallucinationis publicæ, qvæ certam Philologorum nationi calamitatem importatura videbatur, nisi obviam mox iretur. 11 Operæ autem precium non mediocre facturum me putabam, si Deô benè juvante, parentis vestri majestatem cum benignitate nobis nota, litterarum bonarum nomini, præsentes, propitias ac faventes redderem. 12 Id qvod facere me posse eô sperare faciliùs & confidere cœpi, qvòd uberrimâ naturæ dote præditum ipsum esse noveram, atqve beatissimâ. simul eruditionis germanæ & antiqvæ admiratione non vulgari, qvasi naturæ sponte magisteriôqve imbutum. 13 Qvô nomine cùm apud ipsum in opinionem non qvamlibet pridem ipse venissem, insinuantis demum famæ, nec etiam cujusqvam hominis suffragiô, qvod mihi qvidem ipse vel preciô vel prece comparavissem, personam aliqvando mihi patroni in universum ordinis litterarii, assumendam esse duxi. 14 Id verò meâ caussâ facere minimè institueram, ut qvi jam mihi qvidqvam amplius sperare desiissem, non modò flagitare: cùm aliâs, tùm ob ætatem jam affectam, & vitæ conditionem, spei ejuscemodi vacationem jam habentem. 15 Aliorum verò commodis speiqve prospiciebam, qviqve in medio cursu sunt, qviqve in posterum in spacium nobis qvoqvô modô decursum, ingressuri sunt, simul qvi nuper egressi sunt è carceribus. 16 Qvod si litterarum natalem instaurativum (qvi in id tempus in Francia incurrit, qvô tempore parens vester Regum illustrissimus, auctus est tantô diademate) benignitas afflaverit, qvam speramus, sideris natalitii (qvod non sine lætis ominibus mihi ipse omnibusqve spondeo) doctorum utiqve jam centuriæ ex qvinta (qvod ajunt) classe in primam secundamqve transcribentur, duntaxat sui qvæqve ordinis & generis. 17 Id porro ne frustra, ne de nihilo, ne temerariis de caussis sperare ariolariqve videamur, regii adhuc favoris præjudicia habemus nec pauca nec contemnenda: qvædam etiam clarissima, non ex tempore effusa, non in labris, non inter buccas nata, nec verò qvæ ore ipsi Regi excidisse videantur alias res agenti: sed qvæ initâ (ut ajunt) subductâqve ratione, non in occulto, non obscurè, sed palàm, ut ipsi scimus, & tanqvàm pro solio regali pronunciata. 18 Atqvi regiæ non modò sententiæ, sed etiam opinionis tanta est auctoritas apud Francos, qvanta usqvam maxima esse potest gentium. tanta vis ad incitanda stu-

dia

dia vel inhibenda, eò ut vergant statim omnia & ferantur, qvò sensus ejus & voluntas propendere noscuntur. id adeò regiorum ut oculorum circumactu scena (ut sic dicam) ipsa reipublicæ, theatrumqve totum communis prudentiæ, cum orchestra, cum ordinibus, cum cavea deniqve cuneisqve versetur. 19 Qvòd si in hac fatali inclinatione animorum qvæ hôc principatu extitit, privata fortè nostra ratio hactenus implicita esset, ut ordo litteratorum apud eum adjutus & sublevatus meô patrociniô & suffragatu, suâ deinde vi in priscum honoris gradum opinionisqve reponeretur: id mihi non minus amplum apud nostros, tàm commemorandum in præsens & in posterum, fore existimabam, qvàm si ordo ipse Philologorum, aurum (ut dicitur) coronarium, ad statuam mihi contulisset in Athæneo collocandam. 20 Hujusce autem generis argumentum, tantummodò inchoatum, cùm epulante more tuô Rege, serii satis acroamatis vicem, gravisqve sermonis non semel præbuisset: me primas semper agente: idqve ad primores aulæ atqve interius ministerium, non frigere adnotavissem: periclitandum tandem audentius esse duxi, gnaviterqve tentandum, ecqvid profici hâc ratione posset à nobis in commune. 21 Ad qvod sanè feriatis auribus Principis opus erat, magnaqve & multâ tranqvillitate ab interpellationibus. 22 At verò qvoniam ea res non tam consilii esse solet atqve providentiæ (ut qvidem sunt aulæ commercia) qvàm fortis fortunæ muneris, atqve occasionis ex tempore arripiendæ: id demùm memineram in nobis situm esse, appositissimè ut exciperemus qvod inde oblatum foret articulo temporis imminentibus. 23 Expectata igitur sæpenumerò oportunitas, cùm se mihi qvòdam die sistere[illegible]nimi sententia visa esset, vacuasqve aureis regias & attentas ad causam attul[illegible]e: ilicet è re nata exorsus, eò statim sermonem ipsi detorsi, qvò causa ipsa poscebat: effeciqve protinus, Rex ut audire ipse causas non abnueret, 24 qvamobrem cùm litteris bonis inqvè in Francia & præposterè actum esse ad eum diem videretur: tumqve (ut opinor) docui, communem sensum Franciæ, in reddendo jure distributivo litem suam hactenus fecisse fœdissimè. 25 In eo autem sermone causam ego egi Philologiæ, tanqvàm ad me delatam, qvam olim ipsam meam propemodùm unius aut paucorum, nunc plurimorum communem, non minus jure expostulantem induxi, qvàm jus æqvumqve postulantem, qvàm potui enixissimè atqve fidelissimè. Ceterum spem omnem obtinendi juris sui ponentem in imploranda fide Principis, optimi vestri parentis: obsecrantem etiam numina benignitatis regiæ summ'æqve æqvitatis. iis enim præsentissimis opus erat atqve faventissimis litterarum elegantium nomini germanæqve eruditionis assertoribus. 26 Verumenimverò ejus sermonis seriem & contextum illustrissimi Principes, cùm librariorum officinis permittere statuissem: vobis herilibus filiis naturâ germanis, ingeniorum exosculandorem similitudine fratribus, ad litteras condiscendas concordiâ & facilitate geminis, charissimisqve ipsius Regis secundum Cæsarem nostratem pignoribus, ideo dicandum esse duxi: qvod magnoperè & promovere incœptum nostrum possunt,

ſunt, & ſecundare veſtræ apud ipſum ſuffragatiunculæ. Iis enim gratius utiqve nihil, nihil iiſdem jucundius eſſe poteſt indulgentiſſimo patri, eidemqve Principi. 27 Ad qvod libentibus ut animis propenſisqve accingamini, oro vos atqve obteſtor per eam claritatem gloriamqve nominis, qvæ vos olim ob litterarum ſtudium ſupra cetera manet. 28 Qvarum vos cauſſam ſuperiorem facturi eſtis proculdubio, ſi nobis eam actitantibus, cum advocationis veſtræ gratia & adſtipulationis affueritis atqve defenſioni litterarum propenſè ipſi ſubſcripſeritis. 29 Qvippe qvibus mox ipſis, ut primum adultior ætatula ſe protulerit, magnarum rerum auſpicia aut rata facere, aut dirimere ejuſdem Principis ac parentis indulgentiâ dabitur. 30 Tametſi verò ipſe à Regis colloqvio repulſô vultu nunqvàm diſceſſi, duntaxat cùm mihi rem gererem: horum tamen poſtulatorum fiduciam, tum in ejus benignitate, ut dixi, tum in interventu veſtro gratioſiſſimo apud ipſum, æqvam propè partem ſitam eſſe duximus. 31 Vos autem cùm dico, Regis regniqve delitias dicere me ſentio. Qvos duos (ut ita dicam) ſtolones, liliatâ ſtirpe enatos, brevi futuros viviradices ſperamus, in partemqve transferendos capeſſendæ reipublicæ, cum florentiſſimo Delphinate germano veſtro, ætatem jam ineunte. 32 Vosqve veluti Dioſcuros videre mihi videor, ſervatores olim futuros rei litterariæ, emerſæ ab diuturno naufragio: utpote qvibus exemplô apud nos inauditô contigerit vel longiſſimô certè intervallô relatô, elegantis & juſtæ doctrinæ incunabula & elementa diſcere, præceptore ſub doctiſſimo, idqve in ætatula patri ſvavianda. 33 Qvam ob cauſſam cùm in vobis puræ adhuc parmæ principibus, i[illegible]m fermè tantùm ſuſpicere & admirari, eamqve ob cauſſam nobis gratu[illegible], litterisqve poſſimus: ac naturæ præſtantiam prædicare, ne paternæ qvidem fortaſſè conceſſuram: qvô nihil majus dicere poſſum: præciſcere tamen & prædicere virtutem poſthàc ſeſe prolaturam juvat, orisqve dignitatem agnoſcere ante annos pubeſcentem, æmulam qvoqve ipſam paternæ ac ſimillimam. 34 Fuit autem ejus ſermonis ſumma in eam propè ſententiam, qvam ſubjiciam, qvantum qvidem complecti memoriâ potui. 35 Verumenimverò cùm ego alacri admodum animô laboremqve non ſentiente ſcriberem: id demum mihi moleſtum fuit, qvod rem ipſam nudam ac meram, qvaſiqve mimum qvemdam aſſum ſine actionis condimento, prodere me ſentiebam. 36 Qvòd ſi in rem præſentem homines ſtylô perducere potuiſſem, libentius nihil hilariusqve feciſſem, qvàm ut oris primùm regii dignitatem, deinde audiendi viciſſim loqvendiqve benignitatem, deniqve civilem in principali ſermone urbanitatem & comitatem, elocutionis pigmentis coloribusqve adumbrarem, qvandoqvidem verbis tantùm puris exprimi illa neqveunt. 37 Hæc ſunt qvæ mihi fiduciam diſſerendi, & verò libertatem cum Hero diſceptandi, non Decembrem modò, ut ait Horatius, & Saturnalitiam: ſed etiam perennem, omniumqve horarum penè dederunt, tanqvam perpetuis in liberalibus agenti, cùm de ſtudiis litterisqve ingenuis ſermo apud eum excitatus eſt. 38 Qvidnam autem, dicebat ille qvondam Rhôdius de Demoſthene, ſi truculentam ipſam feram audiviſſetis? Qvid

autem

autem lectores de eo, qvod scripsi, si facundiam, si humanitatem, si candorem regium decenter & cum dignitate veluti morigerum oculis & auribus haurire contigisset ipsis? 39 Sed jam ad rem ipsam veniendum est, cujus fuit exordium hujuscemodi.

DE PHILOLOGIA

LIBER PRIOR.

1 ENIMVERO, Here, vereri mihi sæpe subiit, ne studiosior ipse fuisse sapientiæ viderer, qvàm prudentiæ, idqve hominum sermone agitatum in cavillationem vertisset. 2 Qvam id tandem ob caussam (Rex inqvit) Budæe, aut qvî fieri potest? nonne sapientia, veri, honesti, & utilis cognitionem complectitur. ut, qvi horum caussas & rationes tenet, eaqve ita consectetur ut homini expetenda, is sapiens haud dubiè prudensqve meritò dici atqve existimari debeat? Certè qvidem ego sic semper arbitratus sum. 3 Est ita (inqvam) ut dicis Here. itaqve sæpenumerò auctores magni locuti sunt, scriptoresqve nobilissimi; Græci præsertim, Sapientiam ut appellarent * artium liberalium consumma-

* *Artium liberalium*] At & artificibus magnum illud ac augustum usu Sapientiæ nomen apud Græcos concessit; qvod non Principes tantùm Poetarum Homerus atqve Hesiodus testantur, qvorum alter fabrum, alter Linum citharœdum, ac nautam qvoqve sapientiæ encomiô ornat; sed etiam præstantissimus Philosophorum Aristoteles firmat, primò de Moribus, capite VII Τὴν δὲ σοφίαν, *Sapientiam autem*, inqvit, „ in artibus attribuere illis consvevimus, qui ab„ solutissimi in ipsis sunt: unde Phidiam sapien„ tem marmorarium, Polycletum statuarium sa„ pientem dicimus, nihil aliud hic sapientiæ no„ mine, qvam artis ipsius virtutem significantes. Atqve idem nos docet Nicomachus Gerasenus. I. Arithmet. omnes promiscuè, ante Pythagoram, vocatos communi nomine sapientes fuisse observans, etiam architectos, & coriarios, & gubernatores, & qvicunqve scirent artem aliqvam, aut populare opificium. Itaqve vocem interpretatus rectè Hesychius: σοφία, πᾶσα τέχνη καὶ ἐπιστήμη, *Sapientia*, ait, *ars qvæcunqve atqve scientia*. Qvanqvam sapientiores judicaverint eos, qvi caussas rerum extruendarum perspicerent, qvàm operarios, qvi manibus laborarent. Sic enim in Metaphysicis ea de re denuò Aristoteles, lib I. c I. „ EOs, qvi artem tenent, qvàm „ eos, qvi experientiam habent, ἐμπείρους, „ sapientiores esse putamus, eò qvòd sapientia „ propter scientiam magis omnes seqvitur. Hoc „ autem qvoniam illi qvidem sciunt caussam, hi „ verò minimè. Experti etenim sciunt qvidem „ qvod est; propter qvid autem nesciunt: illi „ verò propter qvid, & caussam cognoscunt. „ Qvare & eos qvi in qvaqve re architecti sunt, „ honorabiliores, & doctiores, ac eis, qvi ma„ nibus operantur, sapientiores putamus, qvo„ niam caussas eorum qvæ fiunt, sciunt: illi „ verò, sicut & qvædam inanimata, faciunt qvi„ dem, sed nescientia faciunt ea, qvæ faciunt, „ ut ignis comburit: sed inanimata naturâ qvâ„ dam horum singula faciunt, manibus laboran„ tes propter consvetudinem. Tanqvam sapien„ tiores sint, non prout activi sunt, sed prout „ rationem habent, caussasqve cognoscunt.

tam cognitionem. 4 Prudentiam † etiam Plato, hoc est phronesim, pro scientia sæpe accepit, & nos eam ob caussam qvosdam juris esse prudentes dicimus & appellamus: hancqve esse ajunt mentis & intellectus exactam qvamdam constitutionem & absolutam. 5 Verùm sapientia propriè virtus est contemplatrix rerum sempiternarum, atqve earum, qvæ semper eôdem modô se habentes, ** non admittunt mutationem. Cùm interim prudentia in iis percipiendis occupata sit, qvæ mutabilia qvidem ipsa, sed tamen ad humanam vitam agendam conducibilia esse manifestum est, duntaxat ut est comparata jure gentium vita. 6 Ac tametsi sapientia cum nominis majestate, tum re etiam ipsa dignior sit prudentia, nam digniora excellioraqve contemplatur, hominibus tamen utilior est commodiorqve prudentia. 7 Et qvùm omnes qvidem fermè virtutes actuosæ sint, omnium ipsa actionum prudentia à virtute manantium, qvædam est velut architectura. 8 Nam & Anaxagoras & Thales & ceteri, qvi sapientes olim appellati sunt, sapientes qvidem reverà, non etiam prudentes fuerunt, inqvit Aristoteles. 9 Ut enim scientiam habuerint rerum eximiarum & mirabilium & divinarum, ut fertur, nullius tamen usûs illis ea fuit scientia: cùm humanorum bonorum rationem vitæqve conducibilium ipsi ignoraverint. 10 Qvippe ut medicina valitudinis, navigationis gubernatio: sic vivendi ars est prudentia, ut inqvit Marcus Tullius (a). 11 Vereri igitur, Here, non ab re mihi videor, ne ii, qvi me omne pene tempus ætatis florentissimæ, omnemqve animi qvalifcunqve contentionem, in hisce literis consumpsisse viderint aut meminerint, haud commodè memetipsum de me meaqve familia meritum esse, ridiculè dictitent & cavillentur. 12 Certè qvidem nulla major esse potest aut damnosior inscientia qvàm vitæ, rectè, commodè, atqve ordine constituendæ. 13 Ita hæc, qvam, gravi nomine ac speciosô vocamus philosophiam, qvasi studium sapientiæ, qvod rerum utiqve humanarum intelligentiam divinarumqve consectatur, & præfert, sapientiæ qvidem titulum sibi tueri potest, non item prudentiæ, nisi hominibus unà qvoqve id præstet, unde conditionem qvisqve suam u-

berio-

† *Prudentiam pro Scientia accepit*) Sic & elegantissimus Nepos V. II. 1. sumit. *Habebat Cimon magnam prudentiam cùm juris civilis, tum rei militaris.* Inde & *prudens* idem qvod sciens sæpe. Idem Nepos Cornel IX. 1 2. „ Prudens rei „ militaris & diligens erat Imperator. Curtius VII. I. 4. „ Satis prudens, Otii vitia negotiô discuti. Id est, intelligens, sciens, exponente ita doctiss. Pitiscô amicô nostrô. Sic & Tacit. II. Hist. XXV. 1. „ Celsus doli prudens, repressit „ suos. Non rarò conjunguntur *prudens & sciens*. Sveton. Neron. c II. „ Qvi id sibi prudens ac „ sciens minus noxium temperasset. Cicero lib VI. Fam. Ep VI. „ Sic ego prudens & sciens ad „ pestem ante oculos positam sum profectus. Terent. Eun. I. I. 27.

--- „ Et prudens, sciens,

„ Vivus vidensqve pereo ---

Ubi Donatus hæc duo ita distingvit. ut *prudens* dicatur, qvi intelligentiâ suâ aliqvid sentit; *sciens*, qvi judicio alterius rem *cognoscit*. Qvamvis, autem *Sapientia* & *Prudentia* differant, qvo de discrimine Aristoteles in Ethicis docuit. tamen, ut perspicuum ex Exemplis est non rarò confunduntur, & pro altero alterum ponitur Cicero pro Marcell c II. „ Nunqvam temeritas cum „ sapientia commiscetur, nec ad consilium ca- „ sus admittitur Ubi *sapientia* pro *prudentia* est.

** Sapientem eum adpellat Janus Nicius Erythræus Pinacotheca II. n. XLI p. m. 135 qvi totam Spem suam in se positam habeat, qvi nihil à rebus externis, nihil ex errore imperitæ multitudinis, pendeat.

(a) V. de Finib. c. VI.

beriorem facere ampliorem ve possit: quem ferè finem esse videmus omnium more hominum viventium. 14 Qvis verò nunc non novit & exprobrantis more sæpe memorat, (b) qvàm exiguè, qvàm dispendiosè, qvàm exiliter, qvàm obscurè deniqve, & penè dixerim calamitosè, cum iis agatur hominibus, qvàm voles ingeniosis, qvi in hoc studio paullò vehementius diutiusqve detinentur. 15 Proindè, ut docti esse dicantur, & viri probi: (harum enim laudum copiam homines qvoqve aliàs tenaces & præparci, facile iis largiuntur) parum tamen frugi vulgò existimantur, ut parcissimè loqvar. 16 Qvin & nonnulli ad rem paullò avidiorum, ad agnatos eos (ut dicitur) & gentiles deducendos esse censent, qvi aridas istas & jejunas artes insani studiô inaniqve proseqvantur. 17 Qvippe qvi sapientiæ pollicitationibus & festivitate nominis capti, in rei familiaris incuria interim acqviescant: atqve advenientem egestatem, obrepentemqve asseclam ejus ignominiam, non provideant, cùm etiam alioqvi nihil hebetius atqve contemptius iisdem ipsis esse

 artibus

(b) *Qvàm exiguè*] Qvandoqvidem nullum ferè unqvam fuit tempus, qvo magis litterarum studia viluerint, nec, qvo majore viri doctrinâ & eruditione clarissimi ludibrio sint habiti, ac virtutis præmia largius imperitis hominibus reddita; qvamqvàm hæc non tam est virorum Principum ac Procerum culpa, qvàm semper adversæ, literatorum nationi, fortunæ: placet hic repetere ea qvæ non ita pridem apud Janum Nicium Erythræum legi satis elegantem Scriptorem, tatus in p. 136 s. n. VLII. Pinacothecæ II. ista sunt. „ Qvonam fato fieri dicam, ut tam iniqvo jure, literarum studia sint, nescio: qvæ cùm, ob insignem illorum præstantiam excellentiamqve, cariora ac gratiosiora, qvàm cetera omnia, esse deberent, ita tamen eorum æstimatio, fere apud omnes, concidit, ut vix precium inveniant. Qvod si qvis fortassè summus in aliqva maximarum rerum scientia, à viro qvopiam principe, ambitionis aut popularis auræ causâ, tectò excipiatur, non ille honestius, aut nitidius in victu habetur interdum qvam mediastinus qvivis, vel qvi latrinam illi ac matulam lavat. cùm contra eunuchus, qvos, cincinnatos ac meretricularum in morem comtos, ad excitandum voculæ suavitate lascivissimisqve cantiunculis, dormientem langventemqve sibi hinc ... habet, vel conviviorum magistris, aliisqve novarum puturis ac ventris voluptatum architectis, nummos modio metiatur, ac Liberi florem, & unctiusculs obsonia, qvotidie in prandium ac cœnam allatum præbeat. Atqve esset optandum, ut doctrinis expoliti homines, eodem apud illos, qvos vulgus beatos appellat, honoris atqve æstimationis loco ac numero essent, qvo ii, qvi eqvos ipsis alunt, ac strigilibus stringunt ac poliunt nam isti sæpius à dominis accersuntur, in colloqvium evocantur, rogantur, num in stabulo salvæ res sint, ut valeant eqvi qvos ingentibus mercati sunt preciis, ut pingves, ut nitidi sint. at miseri illi tanqvam si eos, qvi devorat omnia Orcus exsorbuerit, evulsi ab illorum memoria, jacent, nunqvam ad colloqvium, nunqvam ad rem aliqvam, nisi necessitas cogat, admittuntur. Verum, id fortasse, (qvod nemo tamen vir cordatus ac prudens dederit.) sed id, inqvam, ferendum videretur, in literatis illis, qvos mendicitas premit, qvod magnas omnibus diis eos æqvum esset gratias habere si suppetat, unde, parce saltem ac duriter, vitam possint exigere, neqve cogantur, in triviis ac plateis, inopia atqve egestate enecti, animam exhalare. sed id etiam magni Principes conati nonnunqvam audent in iis, qvibus nihil deest, immo, qvibus est domi, unde in omnium rerum abundantia vivant. qvos, ut se, apud imperitam hominum multitudinem, literarum cupidos probent, atqve ut, ex excellentium hominum doctrina sibi famam, ac domui suæ splendorem accersant, magna spe, magnisqve ad se pollicitationibus advocant, ac venire compellunt; sed cum venerint, nihilo eos honestius ac liberalius tractant, qvam si obscuro orti loco, vel potius si mendicabula hominum essent. Ut olim in excellentis doctrinæ viro Paullo Manutio Romam evocato usu venit, qvem in ad Cratonem elegantissima conqverentem epistola vide apud Morhofium primum illam evulgantem in primi fine libri Polyhistoris Litterarii p. 319.

artibus videatur; qvæ nec rostratæ, nec ungvibus formidolosæ (ut ajunt) propulsare foramen neqveant, injuriamqve cum opus est, aut arcere, aut inferre. [18] Unde fit ut homines frugi, id est rei augendæ prudentes & studiosi, musarum commerciô interdicere libris suis alumnisqve soleant, ut patrimoniis exitiali & censibus tabifico. [19] Tabifico autem? Rex inqvit. Qvid hoc tandem verbi est Budæe? vide ne temetipsum fortè religione ad populum eruditum, piaculoqve alligâris, qvi litteras tantoperè jam celebres & expetitas, ut noxam nocentes crimineris. Mihi enim qvodammodò vidêre Minervam ipsam, etsi alienis verbis, conviciô tamen affecisse, ut impostricem & maleficam. [20] Atqvi, inqvam, Here; propitium mihi numen ejus divæ imprimis semper esse optavi, nec habeo, qvod ei privatim succenseam, nisi qvòd me supra modum affecisse philtris suis, & sirenibus miris pellexisse dicitur, id qvod non tam mihi vitio, qvàm illi crimini ab hominibus, me reclamante versum est. [21] Et qvidem qvando nunc feriatas aureis tuas, Here, & propensas huic sermoni nactus sum (ut opinor) non ab re id, nec injucundum fortasse majestati tuæ futurum est, si à carceribus (ut ita dicam) commemorare studiorum meorum cursum progressumqve ad hunc diem, cœpero, qvi mihi cumqve exitus eorum futurus est. Id qvod si per tuam mihi notam nobilemqve adeo humanitatem perorare licuerit, eoqve tute animum istum tantisper adverteris, inde jam utiqve exemplum statuetur, unde juvenes ingeniô præditi, consilium sumere debeant tanqvàm in viarum divortio existentes, aut sapienter vitam aut prudenter instituendi. Ejus enim consilii examinandi capiendiqve momenta, sic è regia pendere sententia, qvasi è libra lances, homini dubium est jam nemini. [22] Qvônam autem pactô (Rex inqvit) rectè nos censere iis de artibus possumus, qvas nunqvam coluimus? [23] Utinam (inqvam) Here, tam id velis qvam potes. Nam qvod in omni artificio institutoqve civili semper valuit, tanti ut unumqvodqve esset, qvanti à regibus vel qvibuslibet æstimaretur, in hoc qvoqve studio non dubiè, in istaqve præcipuè majestate valebit. [24] Proinde in eo sum, ut qvùm ærumnas permultas discendi cupiditate susceperim, diuqve pertulerim, haud dum tamen statuere possim, prudenter an secus studiorum meorum rationem comparaverim: nisi sententiæ regiæ calculus rationi à me initæ accesserit & subscripserit, qvasi consilii mei propositiqve ornamentum, operæqve litteris à me navatæ, ab aliisqve adeò navandæ, clara (ut ita dicam) & memorabilis indicatio. [25] Id verò si mihi (ut spero) contigerit, æqvis, iniqvis, majoribus, æqvalibus, hujus deniqve temporis hominibus & posteris, illicò persvasero, non prudenter modò me & frugaliter, sed etiam feliciter & auspicatò vitæ instituendæ consilium cepisse. [26] Tametsi certô qvôdam consiliô (ut ingenuè loqvar) ad id studium me contulisse affirmare non tàm ausim, qvàm fateri non pudet, rem eam fati fuisse siderisqve mei natalitii, qvi nullum ejus instituti (c) exemplum nec vidisse tunc vernaculum, nec meminisse possem, ne translatitium qvidem externumqve seqverer, qvippe qvi (d) tridui nunqvam aut qvatridui ab incunabulis meis digressus essem. [27] Memini verò, Here,

qvum

qvum ante aliqvot annos nescio qvid hujusce seu consilii seu eventus & sortis coram te commemorarem, tuqve admirantis speciem vultumqve præ te ferres [eram enim recens in aulam mandatô tuô litterisqve accitus, famaqve tantum tibi, aut sermunculis hominum notus.] 28 Verùm memini adesse tum forte in eo sermone, qvi super mensam itidem tuam, vel à mensis protinùs ultimis habitus est, virum mihi & municipii jure & necessitudine qvâdam conjunctum, nunc primario in magistratu urbano constitutum, tunc in aula fungentem honoratissimò munere. 29 Is igitur admirantis similem te intuens; Atqvi (inqvit, Here, cùm Budæus è regione ædium mearum plus decennium jam habitârit (tum autem ego vicinus illi eram magistratui) nunqvam vidisse eum memini, non festô, non profestô, in limine domus, ut assolent nostrates, ociantem: nunqvam horis pomeridianis circulantem; aut viatores & prætereuntes circumspectantem: nunqvam deniqve tempusculum animi causâ conterentem & transmittentem. 30 Tum alia addidit nonnulla, novi qvidem illa & rarissimi exempli, sed in viro jampridem & parente, omnino inusitati: addo etiam publicô munere præditô, & cetera civili more vivente. 31 Qvæ cùm ille dixisset, ibi tu ad me conversus leniter, & tanqvàm expectatiône suspensus: cùm & sciscitari ex me aspectu tuô placidô viderêre, ecqvid ille vera prolocutus esset, & sermonem (ut fit) longiorem qværere? 32 Sanè (inqvam), Here, sunt ut dixit ipse, vera. & iis vera ego alia majora perdiu facere perseveravi, qvæ foràs non prodierunt: & qvæ, si prodita essent, fidem (ut opinor) non invenirent. 33 Sed omnia majorem in modum facere, atqve etiam maximum mihi necesse erat, homini nec ingeniô felici prædito, & qvi in adolescen-

(c) *Nullum eius instituti exemplum*] E recentioribus Cujacio in Jurisprudentia, Budæo in humanioribus litteris, Mureto in arte Oratoria; at qvibus viris! summam sine Præceptoris opera perfectionem obtigisse, referente in Dissertatione de studio liberali Gabriele Naudæô, miraculo propius est. Vide Morhof. Polyhistor. Litterar. c. 1. p. 6 & Vivem locô sub initium hujus operis productô.

(d) *Triduo nunqvam*] Ubi nascimur, ibi denascimur dicebant olim Veteres: nunc nemo non orbem terrarum perreptat emendicandæ sapientiæ gratiâ, tanqvàm rem omnium summe necessariam. locorum qvasi circulis rerum natura circumscripsisset, è qvibus se expedire non posset, *Scarabæus apud Olynthum in Thraciâ*, cui à loco *Cantharolethrus* nomen est.

Felix, qui patriis ævum transegit in arvis,
una domus puerum quem videt, una senem.

Claudian. in epigr.

Nam ista „locorum crebra mutatio qvid aliud est, „ qvàm febrientium voluptatula, qvæ morbos animi tantum abest, ut curet, ut magis exasperare soleat. „ Proprium ægri est, diu pati nihil, „ & mutationibus ut remediis uti. Seneca de Tranqvill. animi. c. II. Nam hodiè ambulatores nonne sæpius locum mutant, qvàm ingenium; & si hoc aliqvando, semper in deterius. Credas eos ad stampa neqvitiæ progressos id unum seriò egisse, ut, qvemadmodum medicorum cucurbitulæ, nihil nisi damnatos ab ipsis iis populis, qvos æmulantur, humores imbiberent. Hinc enim otii sunt

-- fracti enervi corpore gressus
& laxi crines, & tot nova nomina vestis,
quaque virum quærunt Petron. Satyric.

Qui spatram hanc optime adornasse videntur,
„ Sarculo hinc profecti redierunt rutra.

Socrates qværenti cuidam, qvod nihil sibi peregrinationes profuissent, *non immeritò*, inqvit, *tecum enim peregrinabaris.* Seneca ep. CIV Germani nostri id festiviter.

Qvisqvis ab arte suâ patriâ volat improbus ansa,
Ille domum rediens aufert ut ante manet.

Brant. in navi stultifera.

lescentiæ clausula, non dico discipulus, sed tantum tirunculus hujus studii esse cœpissem, & verò gentilis illius Aristippi qvi Metrodictatus appellatus est. deniqve à memetipso omnia mutuarer: siqvidem nullus erat, undè rogare possem. 34 Hæc autem magna ex parte patris mei obitum consecuta sunt. Qvem cùm indulgentem ipsum principiò nactus essem & benignè suppeditantem, tametsi tres me fratres ætate anteirent, qvatuor subseqverentur (erat enim ut temporibus illis, satis amplè prædiatus, & stipendiis munerum publicorum classicè constitutas habebat facultates) post aliqvot annos sensim favere studiis meis destitit. 35 Namqve is, ut me sensit cuncta juventutis studia, omnia ludicra atqve seria, qvibus anteà flagraveram, litterarum studio planè posthabere constituisse, ferventisqve ab ætate & natura animi contentionem ad solam Philologiam detulisse, qvam sine rivali perditè amare me tunc absurdum videbatur, fortunisqve meis & fortunæ calamitosum futurum. 36 Igitur simul ut, qvem impetum cepissem, animadvertit, homo tum septuagenario jam proximus, cuiqve ægrâ valetudine assiduè ab anno qvinqvagesimo laborare contigisset, ob idqve medicinæ studiosus experiensqve evasisset, revocare me & retrahere instititt tanqvam vehementiorem in modum incitatum, & jamjam præcipitaturum in exitium. 37 Itaqve svadere, monere, distinere in diversa me parte, imperatisqve operis aliis super alias avocare. 38 Id verò ejus commentum non mihi minuere laborem & industriam, sed geminare cœpit. cùm ego nihil mihi deperire temporis litteris destinati sinerem, qvin tantundem lucubratione & vigiliis exactè rependerem. 39 Tandem autem, qvùm ipse tum indulgenter, tùm pro suo jure mecum agendo perficere non potuisset, ut temperatius id, qvod agebam, agerem, atqve ex aliorum more (mihi enim nunqvam sic temperare potui, qvin ultra stadii sulcum, ut est in proverbio Græcorum, jam tum assilire gestirem) tùm deniqve ille offensiore jam animô fremere, indignari, non obscurissimè ferre deniqve, me unum habere se deploratæ spei filium, in qvo tamem non qvamlibet olim spem collocâsset subsidii familiaris & imaginum gentis. 40 Erat enim jam olim multis honoribus publicisqve muneribus, iisdemqve perpetuis ornatus indulgentiâ Regum; qvos etiam avus meus gesserat. 41 Harum autem personarum civilium, cùm mihi unam (ut fit) veniâ Regis impetratâ induisset: qvasi eô auctoramentô abduci à litterarum studio possem, & ad majoris ornamenti spem erigi: sensit se non hominem, sed statuam (ut dicitur) eô factô titillâsse. 42 Id igitur & supradicta qvum infensiùs aliqvando, qvasi in Litterarum amorem proloqveretur, non miserescere tamem eum sortis meæ, ut fatalis, non poterat, qvòd diceret, insani me studii fructum geminum non dubiè laturum, patrimonii qvalifcunqve luculentam tabem, corporisqve perennem infirmitatem, aliàs non infeliciter constituti. 43 Hoc ejus ego verbum serô experimentô cognovi, non tàm irati parentis dictum, ab indignatione (ut fit) expressum, qvàm hominis prædictum sagacis & providentis fuisse. 44 Nam ut mittam facultates, ut in hac forte mediocres, qvæ sensim illâ tabe philtrorum deliqverunt, alias res omnino me agente, ad valetudinem insuper profligatam delapsus sum per incu-

riam

riam corporis, ac ſæpe jam conclamatam: ipſe adeo mihimet, Here, ut Virbius alter eſſe nonnullisqve videar, cui numerum augere comitatus tui poſteà contigerit iden identem commeantis. Qvod nunqvam profectò facere potuiſſem, ni tua me ſingularis humanitas qvaſi Peliam recoxiſſet. 45 Qvidnam ibi tùm ego (arridens Rex inqvit) Budæe, meminiſti, qvid dixerim, qvum tu hæc palam commemorares? 46 Memini verò (inqvam) Here, atqve ita memini, ſic mente adhuc teneo, ſpem ut inde certam aſſiduè in ſinu vero foverim, magnum tandem ſpecimen edituram liberalitatis illius & beneficentiæ, ad litterarum elegantium illuſtrationem apud nos, ornamentumqve ſanè litteratorum propenſæ. 47 Et verò te, Here, verbi tui dictiqve memorandi, qvod ſæpe ego ſtudioſorum juvenum nationi demonſtrare ſolitus ſum, admonendum fortaſſè habuiſſem, niſi ultro ſatis memorem eſſe intelligerem. 48 Cùm enim in geminam illam fraudem capitali non abſimilem, incidiſſe me dicerem, qvam mihi eventuram parens meus prædixerat, deterrere me volens ab illo litterarum amore præcipiti: tua extemplo majeſtas (ſive illa fuit benignitas tua potiùs) ſermonem excipiens profari hæc verba non dubitavit. Sarcire qvidem nos patrimonii tui jacturam Budæe, ac ſi ita res tulerit [illegible] agrum facilè poterimus, de eoqve magnoperè te angi veto. qvod pater iratus, tibi ominari viſus eſt hereditatis (ut ajunt) cynicæ delationem, baculum & manticam. Valetudinis autem affectæ detrimentum non [illegible] nobis promptum eſt, ut tuarum tandem, qvam vocaſti, facultatum. qvare id tuæ ipſius curæ medicorumqve delegamus. qvanqvam morbus viſcerum jam major, ut audio, non qvamvis manum, ſed Pæoniam poſcit [illegible] eam fortaſſe, qvæ ea conferre poteſt, qvæ humanum faſtigium excedunt: ut malorum finem, & mentis tranqvillitatem. cetera te jubemus in [illegible] verſum bono atqve alacri animò eſſe. 49 Tum ille, Ecqvid igitur ſpes illa [illegible] tua in ſinu iſto tamdiu concalefacta, qvamqve domi & militiæ diu & [illegible] circumtuliſti, contepuit tandem ipſa, irritaqve facta, decollâſſe (ut [illegible] tibi viſa eſt aliqvando? 50 Decollâſſe autem? [inqvam] Deus diuiqve omen [illegible] averrant, Here. Memini enim aſſecla tibi caſtrenſis cùm eſſem in expeditione Belgica, grandiuſculâ jam ætate, homo pacis alumnus qvietisqve domeſticæ noctu ſæpe & interdiu ad arma conclamari. me etiam ſecundâ interdum, tertiâqve vigiliâ ſemiſomnem è lecto proſilire, tum qvibuſdamqve aliis tumultuari, bellicarum rerum & ipſis inſolentibus: nonnuſqvam etiam jam in procinctu ſatagentem (ut aſſolet) ſuprema conſilia animò agitare. qvum interim hæc ipſa ſpes nunqvàm mihi è ſinu exciderit: non armato, non inermi, non accincto, non diſcincto, utpote qvam toto [ut ajunt] pectore complexus eram. Et verò nunc eam ipſam ad futuros uſus aſſervo. 51 Ac tametſi ejus militiæ emerita jam accepi luculenta, nihilominus tamen æra, non caſtrorum illa qvidem, ſed comitatus mereo, qvæ jamdiu procedunt vacationem habenti, cùm inter honeſte & bona cum venia miſſos, humanitate tuâ connivente me aſcripſerim. 52 Noſti enim, Here, cauſſarium me eſſe cùm ab invaletudine, ut dixi, tùm verò ab ætate jam graviore, tùm ab re œconomica.

53 Et qvidem munificem hanc, qvam usurpo, vacationem, non supinam ipsam nec inertem instituisse, qvam te mihi tacitam indulsisse libens feci, ut judicarem. 54 At verò munusque id à te accepisse, qvod nominatim anteà in diem incertam depoposceram [in locum enim primùm demorituri petieram] amplum qvidem per se fuit, amplius eô etiam, qvòd homini mihi novo delatum. præsto enim erat eorum non nemo, qvi crescere licendis honoribus cupiunt, digitum tollere paratus, si qvis censu olim eqvestri cum ipsum indicaret magistratum, qvò tua me ornatum liberalitas voluit summâ humanitate conjuncta. 55 Novi etiam aliàs & certò scio, qvi pulpamentum illud benignitatis regiæ, mihi à te semel defectum [ut ajunt] atqve desponsum, aliud agenti præripere, cæcâ & surdâ machinâ neqvidqvàm experti sunt. eadem enim Vulcani conjunx, qvæ me in regiam admiserat primùm, absenti qvoqve strenuè suffragata est, atqve ipso in articulo temporis, & cardine (ut ita loqvar) ornandi nostri genit. 56 Illa igitur etsi ampla sunt & sanè clara: tamen nihil amplius esse & memorabilius homines honestissimi, rerumqve harum experientissimi existimabant, qvàm qvô exemplô tu id factum concupieras, faciendumqve conceptis verbis ac dictatis, pro imperio jusseras. 57 Nam qvid majus sperare, qvid votô exoptare ingentius sine amentia aut summa vanitate potui, qvàm ut mihi, inter aulæ tuæ clientes tironi, decem ampliùs dierum itinere ab comitatu tuo agenti, vel domi potiùs cum meis me amoribus, idest Philologia, procuranti & oblectanti codicillos Octoviratûs prætoriani ultrò mitteres, tanqvam stipendia justa solenniaqve emerito aulicæ observantiæ? 58 Qvibus ad me allatis, non minore ipse lætitiâ repentè perfusus sum, qvàm ii ferè solent affici, qvibus caducæ hereditatis nuncius, ejusdemqve locupletis adfertur, nihil suspicantibus. 59 Qvid qvòd honoris eximii gratiâ, benignitate tantæ etiam corollarium humanitatis addidisti, sanè commemorandum & prædicandum? Qvippe epistolâ ad me missâ cum codicillis ipsis Octoviratûs in verba concepta herilis comitatis, ne qvid amplius dicam: qvâ non inferiora etiam sperare me jubebas, atqve suspensô alacriter animô tanqvam porro meritum ad aliam expectationem esse? 60 Et major erat reverà fides atqve locupletior, qvam superiore illo sermone & aliàs prolixè pollicendo, vultu & verbis mihi feceras, uberiorqve modus, qvem tecum utiqve ipse destinaveras, qvasiqve præfinieras liberalitati regiæ, qvàm ut unô munificentiæ impetu aut in uno capite consumeretur. 61 Beneficentiæ enim mihi desponsæ modulos, ad mea etiam pignora dimanare tute velle videbâre, siqvando sese illi in medium protulissent, indeqve beneficentiâ regiâ non indigni apparuissent. qvod qvatenus & qvomodo eventurum sit providentia ipsa viderit. prolixæ enim tuæ voluntatis atqve propensæ prædem habeo locupletem: fidem à te mihi verbô qvidem datam, sed vultus festivitate factam. 62 Qva in re meritissimô tuô deprædicanda, si non tam multus, certè penè tam libens esse soleo, qvàm Marcus olim Tullius in Nonis suis Sextilibus jactandis & inculcandis, qvas alterum natalem suum esse dicebat, & Græcè palingenesiam appellare solitus erat. 63 Hoc à te profectò ornamentum, Here, decusqve

(ut

(ut ita dicam) impensi in litteris temporis, capiti meo impositum, mihi qvidem ipsum honorificum sanè fuit & festivum, qvippe qvod turbam statim salutatorum mihi gratulatorumqve excitaverit, operam & fortunas [ut fit] urbanâ commitate prolixè offerentium. 64 Ceterùm tibi, Here, tibi inqvam, Here, illustre & fuit, & olim futurum est, ad benignitatis istius eximiæ commendationem, fideiqve gentilitiæ insignem memoriam, qvam tu jurisjurandi peculiaris usurpatione nobilitatam & illustratam, factis qvoqve clarissimis sancire voluisti. 65 Res verò ita evenit, diplomatis ut regii cum epistola adventu, qvæ per stationarios ipse cursores mittenda mihi mandâras, secundiorum jam rerum omnia magnifica, amici, propinqvi, necessarii & aliàs familiares, & coràm & absenti largirentur: nimirum præterqvàm qvòd hominum sermo & augurium, ad auram prosperam & adversam hûc illûcqve versatilia esse solent, etiam conjecturam ex tuis moribus ipsi ingenióqve factitantes. 66 Ob eam autem fidem à te mihi cum accessione splendida [ut dixi] & benignissima præstitam, omnes jam, ad qvos ea res fando pervenit, qvæ clarissima fuit, auream fortunam salute perenni conjunctam, in regiam tuæ majestatis immigraturam certatim ominabantur, à Deoqve exposcebant votis penè conceptis. 67 Adeò popularis ea fuit beneficentia, qvam non homini sed litteris delatam esse omnes opinabantur. 68 Enimverò id mihi præter multorum opinionem contigit, aulæ qvoqve comitum: utpote qvem homines ex comitatu tuo semel abscessisse existimarent. alienô enim tempore & repente apparere tibi pro more mihi omnibusqve solenni, desieram. at divinâ primùm, deinde tua benignitate res malè consulta, commodissimè vertit. 69 Qvod autem ad me attinet, omnia, ut evenerunt, ita vel expectatione penè certâ antè præsumpta erant, vel auguriô [ut fit interdum] lætiore anticipata. In eamqve ipsam spem, aut aliam non imparem ipse suspensus eram & divinitùs & humanitùs, etiamsi intus animum meum subgestientem premebam & continebam. 70 Qvæ cùm ego dixissem, Rex vultu leniter ridibundô ad circumstanteis conversus, hæc attentè auscultanteis. Eqvidem [inqvit] nunc in memoriam redeo, cùm Budæus hîc Blæsios ad me venit, qvò Lugdunô profectus paullò antè ieram, amictu novæ personæ conspicuus. qvam recens induerat. sic enim res ferebat, ut sacramentô togatæ militiæ rogatus, in numeros consultorum in urbe, atqve in nostro comitatu sessum admitteretur. Is igitur cùm ad me venerabundus adiisset, supplicesqve gratias ob acceptum honorem illum ageret, memini ipsum ita mihi dicere, se honorem qvidem acceptum plurimô, ut erat, æstimare: sic autem à se acceptum, & à nobis ultrò domum sibi delatum, qvàm plurimô. Ceterùm tu Budæe meministin [inqvit Rex ad me reflexus] qvid tibi tùm responderim? 71 Commemini verò, (inqvam) Here, & sæpe commemorare libenterqve soleo. dixisti autem, non meâ tantùm caussâ fidem ita mihi præstandem sed tuâ etiam teduxisse. Ejusmodi enim pollicitationem fuisse, qvam non mihi magis qvàm tibimetipsi ac regiæ majestati, debere te arbitrabare. Qvam ob caussam nec à me, nec à qvoqvam ea de re appellari sustinuisse, sed

 primô

primô qvoqve tempore repræsentandam eam existimâsse. Cujus etiam dicti tui interpretationem meam esse, omniumqve volebas, ad qvorum aures aliqvando id pervenisset. 72 Verùm heus tu (inqvit) Budæe, qvænam te tanta fiducia ad eam expectationem erexerat, cùm veniâ abeundi non impetratâ, atqve etiam tibi à me pernegatâ, è comitatu nostro te furtim subduxisses? Qvâ culpâ à te admissâ, si tecum lege agere, ac summô uti jure voluissem, qvid te tandem hominum judiciô factum esset? age, fac ut ex reis ob hanc culpam aut caussa qvædam speciosa, aut clementia te nostra eximeret: ære certè dirutus esses annuô, & è numeris expunctus stipendia facientium: ignominiâque notatus insuper abiisses, ut desertor apparituræ. 73 Etenim qvid erat aliud è conventu prætoriano excedere contra interdictum nostrum, qvàm veluti salute ultimùm nobis dictâ, augendæ rei tuæ, larisque familiaris exornandi, incuriam contemptumque consciscere? 74 Spiritus illos (ut opinor) alacres, aliqvâ offensione aulicâ perturbatus abjeceras, homo utiqve aulicis in rebus non satis experiens & strenuus. 75 Hic ego concientiâ perculsus & obstrictus, cùm æstuare cœpissem, aliqvamdiùqve hæsitare, subinde ita respondi. Eqvidem, Here, si hanc ansam reprehensionis præcidere cupiens, qvam in me non tibi modò ipsi (cujus in caput meum, & in fortunas divinitùs datum est) sed compluribus aliis dedi, qui improbare tantum verbô factum id meum possunt, qvippiam excusare occepero: vereor, ne in aliqvam plagam inextricabilem me induam. forsan enim parum speciosum videbitur colorisque non probabilis, qvod in medium afferam. 76 Nam si intervisendæ tantisper Philologiæ meæ caussâ, id consilii cepisse me dixero, cujus desiderio omnino jam impar eram: & ut aliqvot mensium usu interpoliqve contuberniô, familiaritem illam nostram, arctamque (ut nosti) necessitudinem denuò conglutinarem, metuo ne imperitum tute me arbitrêre temporum occasionumqve aucupem: qvi retia tum collegerim, biennium totum expansa, cùm præda luculenta capiti meo impenderet. 77 Id qvod me ignorâsse excusare non qveo, qvi anteqvàm è comitatu digrederer, eum demoriturum suspicari debui, in cujus locum suffectus sum, cùm gravi illum morbô correptum esse constaret: & in eum ipse eventum nossem esse mihi certò desponsam provinciam. 78 Si qvid igitur hujusmodi excusare institero, id in me protinus utiqve valiturum est, qvod proverbialiter ajunt, dum ansulatum hunc nexum & ductilem digitis esse censeres, nodosiùs temetipsum imperitia & errore obligasti. Potius est igitur (ut arbitror) & culpam agnoscere & mulctam deprecari. 79 Quin & si mihi caussificator nunc qvispiam præstò sit solertissimus, qvi velut tragicus (ut ajunt) deus, ex hoc æstu me eripere possit, excusationesqve alias atqve alias mihi, qvasi pragmaticus jura caussidico imperito subministrare, uti ego, Here, sanè eâ occasione nolim: neq qvicqvam apud te aut alium qvempiam caussari sustineam, quamobrem id me admisisse non fatear, qvod inficiari non impudenter neqveo. 80 Neqve verò libens alioqvi facerem, ut munificentiæ tuæ atqve humanitatis magnitudinem claritatem-

tatemqve imminuerem: qvod hominis esset inepti, nec satis gratam beneficii accepti memoriam habere se significantis. 81 Id est autem hujusce modi, sicque a me tibi acceptum referri debet, atqve commemorari, ut qvod numeris omnibus beneficentiæ elegantis & decoræ, & porro appositæ danti & accipienti constitit, siqvidem incundâ ejus ratione calculi utrinqve plenè ponantur, & scitè subducantur. 82 Sed enim Here, qvamqvam inconsultò furtivô illo excessu de ratione mea statuisse me post aliqvot dies animadverti, non tamen statim mihi ignavum & socors exilium à comitatu tuo consciscendum esse censui magnam enim spem veniæ in clementia tua collocaveram, vel in humanitatis potiùs singularis conniventia: qvæ erroris qvoque confessionem condonare ferè & remittere lapsis unà cum animadversione solet, qvod genus liberalitatis mihi videtur esse candidissimum & generosissimum. 83 Recordabar enim obstrictam tuam fidem me habere, obsidem expectationis meæ, non illam modò communem ordinis gentilitii, qvam in peculiari jurejurando (ut supra dixi) nobilitatis imaginibus condecorâsti, aureorumqve (ut ita dicam) annulorum jure donasti: sed sanctiorem illam fidem & augustam, seriis rebus severisqve dedicatam, qvâ tute eas sancire sponsiones solitus es, qvarum fiduciam certam esse jubes, atqve expectationem nec anxiam nec sollicitam. 84 Hujusce fidei pignus, etsi verbis mihi dederas neqvaqvàm conceptis in juris jurandi formulam, tamen rata pollicentis speciem, vultumqve eum præ se majestas ista tulerat, chirographi ut locô numerôqve ducere id deberem. 85 Accedebat augurium ex genio frontis tuæ, mihi interim semper ita festivæ: sic spei meæ confirmationi, ut expromissoris instar eam ipse ducerem tùm locupletis, tùm qvotidie denuo constituentis, qvod semel sponsum erat, nec tamen stipulatum. 86 Verumenimverò, Here, cum honoris litteratum caussâ fecisse ab omnibus existimeris, ut ornamentô me non uno, sed altero jam ita cohonestaris, ut paria propemodum utriusqve commoda sint: alterum, non modo ultrò mihi nec opinanti, sed etiam primo dederis, additoqve elogiô, ut supra dictum: officii mei esse duxi, qvando ipse abstuleram à te, qvæ optaveram, in communem jam caussam incumbere, ac de me conqviescere, cùm me sponti meæ reddiderim bonâ (ut spero) tuâ veniâ optimâqve conditione. 87 Itaqve qvod nunc & aliàs à te contendendum suscepi, litterarum ut bonarum existimationem, jacentem nunc & prostratam in regno tuo, allevès & erigas, non eam mihimetipsi operam me navare, sed cunctis iis [illegible] & profiteor, qui ad tutelam earum atque patrocinium nomina jam dederunt, in posterumqve certatim daturi sunt. 88 Qverelam autem & postulata ad majestatem tuam ea defero, quæ sine ignominioso prævaricationis crimine, non recipere ad me delata, non potui, cùm eam mihi personam benignitatem tuam imposuisse, Ajus ille Locutius, tacente me, vel reclamante potius, pervulgaverit. 89 Qvænam sunt ea tandem qverimonia & postulatum? inqvit. Utrum ex eo genere, qvod cognitionis est Ostoviratûs tui, an alterius cujusdam generis, & cognitionis majoris, quæ præfatione

tione istâ qvasi sollicitâ egeat? 90 Eget verò, Here, (inqvam) non præfatione modò, sed & oratione justâ, & peroratione disertâ atqve, etiam eloqventi: siqvidem caussidicum tàm facundum ipsa, qvàm fidum nacta esset. Qvod qvoniam non contigit, id quod in promptu fuit non respuit, ad eum se contulit, qvem gratiosum satis, & jucundum ad tribunal tuæ benignitatis esse arbitrabatur: tum qvidem certè, exponendi locum horamqve obtinentem, cùm huic generi postulatorum operam dare tibi vacat & libitum est, qvod freqventer evenit. 91 Nempe ejusmodi (inqvit Rex) qvæ ad te non Octovirum & supplicum libellorum præfectum, sed bibliothecæ nostræ scriniorum magistrum (qvod alterum est munus tuum & primum, ut dixisti:) deferri solent, vel ad Budæum ipsum purum potius & vacuomni * personâ. 92 Purum verò, Here, (inqvam) Budæum, atque etiam putum, ut verbô utar antiqvô, id qvod facilè judicaveris, qvum rem ipsam indicante me, non eloqvente, nec acriùs exaggerante cognôris. 93 neqve enim

* *Personâ*] Auctore Vallâ VI. Elegantiarum c. XXXV. p. m. 596. „In homine persona significat qvalitatem qvâ alius ab alio differimus, tum in animo, tum in corpore, tum in extra positis, qvæ à Rhetoricis enumerantur in attributis personæ. Animi, ut qvô studiô se exerceat, medicinæ an juris civilis, an militiæ. Et qva mente, iracundus an moderatus: avarus, an liberalis. Corporis, juvenis, an senex: pulcher an deformis: fortis, an imbecillis: mas an fœmina. Extra positorum, dives, an pauper: clarus, an obscurus: maritus, an cœlebs: parens liberorum, an orbus, & his similia. Ideoqve figuræ & sigilla qvædam, qvæ rostris, aut alia corporis parte aqvam fontanam emittunt, qvia repræsentant varios hominum vultus & gestus, personæ dicuntur. Et histriones in scena personas accipiunt, aut cùm servum agunt, aut ancillam, aut matronam, aut meretricem, aut senem, aut adolescentem, aut patrem, aut matrem, aut filium, aut regem, aut militem, aut lenonem, aut parasitum & mille hujusmodi, qvæ non sunt singula in singulis, sed plurima: velut in me est persona humani, liberalis, timidi, iracundi, leberis somniculosi, literati, senilis, mariti, soceri, generi, patris, filii, fratris, pulchri, fortis, divitis, nobilis, & interdum contraria. Nam ad ditissimum, fortissimum, pulcherrimum non sum dives, nec fortis, nec pulcher: sed imbecillis, deformis, pauper. Alia itaqve ad hunc persona sum, qvàm ad eum, cui in his omnibus antecello. Et ad Priamum sum persona filii, ad Astyanacta persona patris, ad Andromacham persona viri, ad Paridem persona fratris, ad Sarpedonem persona amici, ad Achillem persona inimici. Hactenus Valla. De sententia Julii Cæsaris Scaligeri IV. de Caussis Lingvæ Lat. c. LXXIII p. m. 158. edit. Commelinianæ M. DCXXIII. in 8r. „Personâ intelligitur status hominis ab animo, aut fortuna. Neqve verum est, qvod ajunt, significare individuam substantiam rationalem, ut vulgo utuntur, cùm Itali numerant turbam nomine personarum: sed accidens notat, ut servum, liberum, ingenuum, Heroem, Senatorem, fœneratorem, militem. Itaqve cum definivimus ab Animo, virtutem & vitia comprehendimus: qvum Fortunam, libertatem & dignitatem, & contraria. Sic enim semper locuti sunt probati autores. Nam M. Tullius in octavo ad Atticum in epistola ad Pompejum cum dicit, Mea persona ad improborum civium impetus semper habuisse videtur aliqvid popolare: non intelligit suum corpus simpliciter, sed virtutem, ac fortunam suam, qvæ meritorum nomine jam commemorat. Itaqve in primo Rhetoricorum loca à personis explicat, nomen naturam, victum, habitum, & alia ejusmodi. & in oratione pro Sylla sic locutus est: Si mihi propter res meas gestas hanc impo[su]is personam. Cùm dixit Mihi, intellexit substantiam: cùm dixit Res gestas, intellexit caussam personæ, & circumscriptionem. Et, Suscipere personam boni viri: & Sustinere idem alibi sæpe dixit. At neqve suscipit substantiam, neqve mutari potest sine interitu. Igitur idem est, si dicas, Persona Ciceronis: & Status consularis: sic enim ad Atticum scribens, qvum negat esse è dignitate consulari, dicta qvædam jecere in Clodium, possis interpretari, non pertinere ad personam ejus.

enim eſt hic locus vehementiùs rem augendi, ne exordium quidem utendum rogabo ab ipſa eloqventia, qvod ſupervacaneum eſſe cenſui, cùm apud te æqvum (ut ſpero) judicem huic cauſſæ & attentum, verba mihi facienda ſint. Rem ipſam ſtatim exponam. 94 Qveritur autem chorus ille diſciplinarum ingenuarum atqve liberalium, qvem Græci eruditionis orbem patriô verbo appellaverunt, non eôdem ſe numerô, non pari locô univerſum haberi, qvô ſingulæ artes longè illiberaliores habentur. 95 Jamprimùm medicinæ profeſſores, artis qvidem mortalibus commodæ & utilis, ſed tamen qvæſtuariæ, apud omnes ordines ferè gratioſi ſunt. 96 Theologia qvaſi morum cenſura, verendos & honoratos ſui ſtudioſos efficit. cujus ſtudii doctura, populi magiſterium defert ad multos non peritiſſimos hominum. Juris vel prudentes vel verſuti interpretes, cauſſarum diſceptandarum artifices, litium conſarcinatores, qvos Græci δικοῤῥάφους appellant, præter honores ſupra commoda, quæ multa ex publico à ſinguliſque accipiunt, in hanc etiam auctoritatem venerunt, id ſibi jus omnium conſenſu, moribus qvidem certè noſtris & multorum, aſſerunt, unicuique ut hominum inermi, qvà principi, qvà privato conſtituant ſuis reſponſis, conſultis & decretis: qvid ſui habere, qvid alieni: qvid ſacri, qvid religioſi: qvid jure, qvid injuria qvibus denique finibus, qvô jure, qvatenuſque videatur. id qvod meri, pleni, juſti imperii conſpicuum inſtar habet, latiſſimè patentis qvoqve verſum in capita fortunaſque mortalium, atque etiam in nomina, in bona jam divorum. 98 Qvùm interim (ſi divis ipſis placet) pontificii juris profeſſio pomœria qvædam effata ſuæ ditioni circumdederit, anguſtiora qvidem illa, ſed non minùs ſuperba. altéqve minantia: 99 At orbicularis illa doctrina omneis numeros profeſſionis complexa, omnium ſcientiarum elementa rationesqve commentans, earum etiam diſceptatrix honorariaqve arbitra, qvam Pædiam Græci, nomine parum ambitioſô, nos litterarum ſcientiam vocamus: ex adytis qvidem ipſa ſanctioribus, ex editis tribunalibus, è curiis, è conſiliis, è conventibus juridicis, è conciliis panegyricis, jamdiu ſummota eſt, velut qvædam rhapſodia, inter ea cenſetur acroamata, qvæ animi tantum cauſâ in ocio qværuntur. 100 O multa, Here, abſurdè, ô indignè qvædam & præpoſterè moribus comparata. 101 Ceteris artibus legitimum tempus ad magiſteria ſui generis adipiſcenda conſtitutum eſt, & tanqvam ad clepſydram dimenſum contentionis ſpacium: at ſtudio litterarum elegantium tot luſtra non ſufficiunt, qvot anni ſingulis [illegible]iarum attributi ſunt. 102 Nam etiam hujus ſtudii magiſterium ſapientia ‡ dicta eſt antiqvitùs, princepsqve phioſophia: qvô nomine meritiſſimò (ut temporibus illis) inditô, nullum nec amplius, nec auguſtius excogitari poteſt. 103 Hanc indignitatem, Here, qvot, qvantosqve Democritos paſſim nobis, noſtratibusqve adeò omnibus excitâſſe cenſes, homines acutiſſimos

‡ *Sapientia*] Magnum ſemper doctioribus [illegible], atqve etiam [illegible] tum habitum eſt ſapientiæ nomen, ut [illegible] cum artificibus illud apud Græcos fortè conceſſiſſe: uſus, ne qvidem in numero ſapientum reponi vellent, qvi, qvòd plus ſapiebant ceteris, exiſtimat[illegible] ſapientiſſimi ſunt.

mos ac rerum perspicientes, ut recti praviqve discimen ignorantibus ? 104 Memini verò, cùm primùm à te accersitus sum, inter alia hoc te de me percunctatum esse, Cuinam maximè disciplinæ studerem, & qvô nomine studium id vocarem, qvô ardere dictitabar, ipsum autem aliqvamdiu addubitâsse, deinde an hanc sententiam respondisse. 105 Viam discendi me, [illegible] esse non leniter acclivem, duabus velut orbitis cinctam, qvas duas Lingvas esse dicebam omnium Lingvarum celeberrimas. Itaqve duas orbitas [illegible] dicebam habere diverticula: qvibus in ipsis per illustria interdum & plana expatiari, interdum per opaca & salebrosa necesse esset, iis duntaxat qvi ad duo juga montis evadere constituissent. 106 In his porrò jugis prifcæ sapientiæ gazas qvarum philosophia indagatrix est, & admiratrix, conditas esse dicebam doctorum hominum opinione: iis omnibus inaccessas, qvi * fallacia discendi deviaqve compendia capessenda censuissent & conjectanda 107 Cumqve me, Here, urgeres, scitè & appositè repetitâ percunctatione, ut huic sive disciplinæ, sive studio, in qvod incubuisse vehementer dicerer, nomen suum attribuerem, qvô significari posset atqve ab aliis artibus internosci. 108 Neqve enim nefas esse ajebas hodie nomina disciplinarum vera prodere, ut olim fuisse urbis Romæ fama est, nec ineffabilem artem ullam vitæ innotuisse, ne maleficam qvidem. 109 Ibi ego velut deprehensus & aliqvantisper æstuans, porrò fari non audebam, qvoad regiæ frontis hilaritate festivâ confirmatus, periclitari judicium tuum, magnopere jam tum celebre, ac fando mihi sæpe auditum, constitui. 110 Eqvidem inqvam, Here, nec sapientiæ studium nobis id appellandum esse duxerim, qvam oracula sacrosancta insipientiam appellant: nec primæ philosophiæ, qvod nomen meâ qvidem sententiâ jam desponsum est divinarum rerum studio & cultui. Itaqve non alio vocabulô utar, qvàm qvô à peritis vocari pridem cœpit, bonarum hoc litterarum studium, Here, me iudice, nisi fallor, appositeqve appellatur. 111 Ut enim prisci Romani deam qvamdam delegerunt ex illa vi innumera commentitiorum numinum, qvam bonam dicere deam, Græci muliebrem nuncupaverunt, veluti castitatis præsidem & custodem: sic litteræ, lautæ, & elegantis, & perpolitæ eruditionis magistræ, bonæ appellatæ sunt: nimirum quô nomine sine fuco & illecebris [illegible], omnia summa significantur atque commodissima. 112 Hæc tum fere inter nos, Here, nisi memoriâ lapsus sum. Mihi videtur, inqvit. 113 At verò inqvam

* *Fallacia discendi*] Video & doleo cum magni ingenii, industriæ atqve laboris Philologo & Theologo Joh. Henr. Ursino Ecclesiæ Ratisponensis qvondam Pastore & Gymnasii Scholarcha in Dedicatione utilissimorum Paradigmatum sacrarum Concionum juxta diversas tractandi Methodos, Francof. CIƆ IƆC LIX in 8t. edit. & nobiscum, sine dubio, boni doctiqve plures, plurimum deflexisse nos ab eâ ratione institutionis, qvæ Sapientissimorum Magistrorum consensu unanimi, velut [illegible] viis, præfixa, longo usu approbata, & ad veram solidamqve eruditionem comparandam commodissima [illegible]

Itaqve per varias ambages & [illegible] diverticula, qvæ compendia videbantur, eò perventum est, ut omnis ratio studiorum, nisi omnia Cordatosqve fallant omnia, in præcipiti jam stet, ac cum nec procedere possit, & retrocedere vetetur, jamjam casura appareat.

qvam, Here, pervelim ipse & optârim, in animum ut inducas, studio in Francia ignobili, ac penè adhuc ignoto, ut qvidem est sensus multitudinis, nomen aliqvod jam indere, qvod claritatem litteris splendoremqve, conciliet, qvando bonitatis significatio frigere nunc perhibetur apud homines frugalitatis amantissimos. 114 Nam cùm in tuum principatum litterarum bonarum studium apud tuos incurrerit, ipsæqve litteræ impietatis servitutem pertesæ, servire jam religioni rectæ, transcribiqve in familiam christianæ sapientiæ gestiant, operæ utiqve precium, Here, facturus es, si unicus tute arbiter initialis hujus sacramenti, nomen earum studio prodas: ut assolent nomen prodere ii, qvi manus officiosas terni, moribus nostris, homines mares atqve feminæ adhibent ad sanctificum fontem, mysticô parente homunculos intingente ad alteram genituram, qvæ παλιγγενεσία dicta est. 115 Id qvod si tibi cordi erit, obsecro te & obtestor per tuæ majestatis genium, ut faustô, felici, fortunatô, dignô deniqve te nomine, nedum Regis auctoritate, id studium nuncupes. Nam cùm inditi à te nominis omen omnium ordinum sensus haud dubiè secuturus sit, litteras non tantum ipsi bonas, sed fortunatas qvoqve colere videbimur. 116 Tum Rex subridens, Non, enimverò (inqvit) Budæe, id temerè facturus sum: non (inqvam) id faciam, nisi prius à te cavero, neminem eô nomine acturum mecum de tutela, alimentisqve istarum litterarum, qvarum tu me initialem nominis proditorem esse postulas atqve nominatorem. 117 Est enim ita (ut audio) moribus comparatum, si aut infantibus, aut pueris aut etiam jam majusculis egentibus esse contigerit, vel parentibus propinqvisque destitutis, ut honoraria qvædam actio ad eorum nutricationem in eos prodita sit, qvi in christianismi tirocinio, & dum aqvâ lustrali perfunderentur, arbitri & advocati, in sacroqve contractu stipulatores affuerunt. Qvid igitur futurum est, si simul ut nomen, qvale tu postulas, indidero, tu aut alius qvispiam vestri ordinis, lege aut more mecum agere institerit: atqve eatenus agere, ut natalibus (sic enim dicam) litterarum bonarum, qvibus tu tot asseclas artes, tantum comitatum tribuis, educationisqve tempus nullô fine præstituis, pro dignitate qvoqve alimentorum constitutio respondeat? scilicet hoc illud est, idqve agere te video, ut parens ego sim & dicis ter literarum, cùm illæ sint mihi numerô ac locô filiolarum. 119 Qvanqvàm id ego facilè fortassè admitterem, nisi simul atqve filiolæ illæ agnitæ à me fuissent ut parente, continuò alumnæ qvoqve regiæ futuræ essent magnis cum impendiis. 120 Qvod etiam si tibi aut alii stipulatori publico & cautori, hoc à me contendenti, annuerim, ecce tibi alter, aut idem rursus, simul ut qvæ nunc infantes sunt litteræ, adoleverint, qvi mecum ob collocandas easdem nuptui luculento & illustri, experiatur: qvi mundum etiam fortasse muliebrem, qvi alia atqve alia (ut fit) postulet. 121 Hæc autem qvam tandem accessionem expensorum, qvantam paginam pensitationum allatura sunt rationario regni nostri? 122 Ne id qvidem modò, (inqvam) Here, sed etiam qvi tecum jam agat ex sponso ob locum incunabulorum ipsarum lit-

litterarum, & diverſorium Pædiæ, qvæ aut genitrix eſt ipſa, aut certè altrix earum. Isqve memoriam tuam atqve conſcientiam] tibimetipſi judicem ferat nedum arbitram: teſtimonium etiam tibi apud te denunciet: deniqve ſacramentô tecum contendat, ac ſponſionem nomine publicô faciat, ni tu palam, iterumqve & tertium pronunciâris, id qvod meminiſſe tecum ſatis norim, commemorare neceſſe non habeo. 123 Ceterùm hanc hirudinem abundanti ærario admoviſſe haud dubiè juvabit in poſterum, qvæ & modicè ſorbere & ſalubriter ſolet: nec verò ægrè exemptilis eſſe, cùm ita res fortè tulerit: non ut aliæ permultæ, qvæ avelli citra mortem neqveunt, dente intùs affixô. 124 Ecce autem Rex, inqvit, deinde paullùm immoratus, & deliberanti ſimilis; De eo verò Budæe mox viderimus, vel primâ qvâqve occaſione potiùs, qvandoqvidem tu mecum tantâ cauſſæ fiduciâ jam agis. Fuit enim, ſi rectè commeminiſti, pronunciatum illud tametſi purum, non tamen præſentarium, ſed qvod in primum qvodqve tempus conceptum eſſe videatur. 125 Neqve dùm verò ſatis litteræ iſtæ bonæ ſe mihi ſuaſqve facultates approbaverunt, ut ſciam, qvibus finibus architectari illa earum incunabula debeam, vel theatrum potiùs Pædiæ veſtræ, in eoqve orcheſtram chori diſciplinarum, ut tu aliqvando inter ſermonem de litteris dixiſti: qvibus modulis admetiri frumentum ſtipendia illic merentibus: qvæ emerita, qvantaqve ſtatuere poſt miſſionem honeſtam. 126 Per me tamen interim dum ſplendidius nomen meditor, aut etiam appoſitius, licebit litteræ ut bonæ appellentur: regii qvoqve placiti auctoritate, nomine (ut mihi videtur) vobis non pœnitendô. Siqvidem (ut tu ajebas) ad locupletiſſimum illud priſcæ ſapientiæ gazophylacium deducere ipſæ ſtudioſum hominem poſſunt. 127 Nam & vitam civilem antiqvorum inventis ac præceptis temperatam eſſe videmus & exornatam, mores etiam inde compoſitos, omnis deniqve diſſerendi eloqvendiqve facultas, omnesqve adeo artes, qvibus homines erudiuntur, originem ſuam & primordia, ad priſcam, ut vos dicitis, ſapientiam referre non gravantur. 128 Verùm ut apertè dicam, qvod ſuſpicor, vel veriùs, qvod mihi in mentem te hæc diſſerente venit, litterarum iſta bonarum venditatio ex vaniloqventia nonnihil (ut parciſſimè loqvar) haurire videri poteſt. 129 Qvam enim tandem eam profeſſionem eſſe oportet, qvàm ſuperbam, qvàm impotentem ſui & alieni, qvæ nullis finibus jus ſuum cognitionemqve ſuam terminârit? qvæ velut qvædam artium regina præpotens, vectigales ceteras artes ſibi, & tanqvàm clientulas in fide ſua ſemper eſſe dictitet? 130 Vide igitur, vide inqvam Budæe, ne ſi illæ ſcientiæ, qvibus ſuprà dixiſti ſtudiorum ſuorum fructum uberiùs conſtare, controverſiam ſui iſti veſtræ grandiloqvæ, artium, ut perhibetis, & ſcientiarum dominæ, facere inſtiterint, clientelamqve abnuere, vos deinde hominum judiciô inane nomen bonitatis ſtudioſiſſimè colere amplectiqve videamini. 131 Enimverò (inqvam) Here, non magnoperè mirum eſt tibi id in mentem veniſſe, qvi ex ſenſu inſtitutoqve noſtræ, avorumqve & longè ſuperioris memoriæ, jura & fines ſtudiorum metiaris: qvod multò maxima pars hominum facit, eorum

rum qvoqve qvi docti esse vulgò existimantur. At verò nos eloqventiæ studium, qvod præcipuè consectantur homines litterarum bonarum cupientes, finibus antiqvis complecti instituimus, qvi laxissimi fuerunt: ut qvi divinarum humanarumqve rerum cognitionem & prudentiam ambitu suô cingant: ætates autem recentiores sua jam & veluti propria peculiariaqve tractare volentes, velut societatis ipsas pertæsum esset, communi dividundo arbitros delegerunt, haud scio an pusillos metatores & imperitos. Qvorum arbitratu factum est, illos ut in campos vetustissimæ sapientiæ, incuriâ & inertiâ ad fines regundos missæ sint, indignitate, ut mihi qvidem videtur, non absimili, atqve si clarissimus aliqvis potentatus in plura imperiola obscuraqve tribueretur successorum ignaviâ, qvi cum impares se sentirent ob socordiam uniuerso imperio obtinendo, in suis ipsi modulis ignavè acqviescere instituissent. 132 Ita multipartitò divisa est una illa amplaqve professio philosophiæ, qvæ parens prima fuit altrixqve eloqventiæ: cujus æqvales fuerunt homines illi doctissimi, qvi qvæstionem poscere (ut dicitur) in conventibus amplissimis non verebantur, cùm res ita tulerat: parati de re qvacunqve differere explicatè atqve facundè, qvam qvis in medium attulisset. 133 tametsi eô potissimùm nomine professioni sapientiæ inclarescere non contigit: qvæ suarum facultatum copias exponere decenter & compositè, non venditare didicit & ostentare. 134 Hujuscemodi autem sapientiæ, cujus nos majestatem colimus & veneramur, ne aut comentitia esse exempla, aut de medio sublata dicere isti possint, exstant Aristotelis monumenta, in qvibus magnitudinem ejus sapientiæ intueri effigiemqve licet: illam verò & in Platonicis expressam & eminentem. hi duo autem præcipuè philosophi, eorumqve familiæ, finium regundorum arbitros nunqvàm adeundos audiendosqve duxerunt. 135 Ne M. qvidem ille Tullius eloqventiæ non tam parens ut appellatur, qvàm filius & alumnus, ac penè Græcorum gloriæ hæres apud nos solus relictus: ejusdemqve classis, non tam ipsi Tullio proximi qvàm secundi, cives illi Romani, eloqventiâ qvoqve nobiles, orbis disciplinaris sectionem, minutamqve illam concisionem probaverunt. brevioribus verò partibus orbem doctrinæ coagmentandum sibi ad vitam civiliter agendam, meritò existimarunt. qvod nobis (ut censeo) imitandum est pro cujusqve nostrûm captu & instituto vitæ. 136 Nosse etiam unumqvemqve se oportet. nec enim si heroica gestamina aut exuvias consecratas, visendas interdum esse ducimus: etiam nobis aptandas esse aut tractandas arbitramur, sed tantùm attingendas. 137 Hodie autem post constitutam religionem, post natales germanæ veritatis agnitos & receptos, philosophiæ primæ nomen atqve sapientiæ dicandum esse opinor sacrosanctæ philosophiæ, qvam vitæ pædagogum providentia & mystagogum dedit: cujus qvidem certè fundamenta jacta sint in orbe sæpe dicto disciplinarum, qvas ingenuas vocant. 138 Qvem orbem qvi aut amplecti aut ambire certè gravantur, superficiarii sint ipsi sapientes ac Theologi necesse est, nulloqve doctrinæ fundamentô nitentes. 139 Neqve enim meâ qvidem

sententiâ illius sinuosissimæ sapientiæ tam multiplices, tam Dædaleæ figuræ; totius vim naturæ arcanaqve abdita tanqvam allegoriæ supellectilem complectentes, sylvamqve symbolicam, percipi satis possunt, priusqvam illum (ut ita dicam) cinnum priscæ philosophiæ discipuli ipsius sapientiæ hauserunt, ex mixtura expressum & confusum omnium disciplinarum. 140 At summâ diligentia, assiduâ lectione, & diuturnâ opus est, ingenioqve non qvôlibet, ut ex universa lectione, non ex singulis modò orbis partibus, atqve ex litteratura plena, justa, & proba, existat illa sapientia. 141 At verò eloqventia claris natalibus orta, præcipuè servire tàm amplæ commentationi debet, reiqve summâ veneratione dignæ: atqve ita servire, ut fines suos pro cujusqve captu ingeniiqve facultatibus extendat, qvàm fieri potest, maximè: duntaxat qvantum rerum antipathia, ut Græci vocant, non refragatur, qvæ est dissidentium inter se rerum pugna & collisio. 142 Nam cùm olim rerum publicarum magnorumqve imperiorum domina fuerit ipsa & gubernatrix eloqventia, nunc verò à gubernaculis rejecta sit (è concionibus enim & foris, à capitalibus periculis, controversiisqve civilibus summota est: in qvibus olim ornatus suos ingenteis, vestemqve splendidam venditabat, & expandebat, omnium oculos præstringentem.) Verùm cùm hodiernô tempore à publicis ipsa actionibus feriata sit, ubinam potiùs & clariùs qvam circa sacra monumenta versabitur, qvalisqve in arce Palladia commentabitur? 143 Nimirum, ut video, Rex, Budæe, inqvit tuam istam eloqventiam, cum suo qvasi mundo matronali, lauto, nitido, & fulgenti, ad sacrosanctam philosophiam, ab ipsa (ut pleriqve arbitrantur) abhorrentem, qvasi ad aram inviolabilem asylumqve deportâsti, metuens illi fortasse ab illis superciliosarum disciplinarum magistris, qvi censoriâ auctoritate compellare vos, venusti & elegantis sermonis amatores & patronos, ad populum solent, & ad primarios ordines. 144 Qvin & ista, qvam tu Philologiam vocas, qvæ intra sua veluti pomœria omneis penè scientias non sine suspicione curiosæ aviditatis, conclusit, qvantum ex te modò audivi, invidiâ vobis non contemnendâ nuper flagrare cœpit, ut fama est, qvasi receptæ & fixæ jam diu religionis labefactatrix errorumqve multorum institrix provinciatim & adornatrix. 145 Qvæ invidia nisi qvamprimùm opprimatur, in magnum fortasse incendium evasura, nomenqve litterarum bonarum (ut jam verbis vestris utar) prorsus deletura est. 146 Siqvidem Here (inqvam) cùm ejusmodi calumnias adversus honestissima litterarum studia magnô sudore isti proferunt, fidem apud tuam majestatem hominesqve rerum peritos atqve ingeniosos, ut apud imperitam plebem faciunt: nec calumniæ planè manifesti sunt, charitati euangelicæ per lineam (ut ajunt) dimetientem oppositæ. 147 Qva de re qvid sentiam, non necesse nunc habeo hîc dicere: cùm alioqvin eam ob rem non magnoperè (ut reor) angere nos debeamus, qvod qvidem ad te attinet. cujus judicii acrimoniam cùm animadversam habeamus & perspectam, nobis utiqve non verendum est, ne litteræ bonæ in-

dictâ

dictâ caussâ pro potestate damnentur, istorumqve coitione tumultuosâ è numero disciplinarum connivente regiâ majestate circumscribantur. 148 Qvod cùm Rex mihi annuisse oris serenitate videretur, tùm deniqve velut spe novâ recreatus, Sed enim, Here, (inqvam) cùm dicendi facultas, qvam eloqventiam vocant, ars una sit omnium temporum & locorum: cùm etiam in civilibus actibus publicisqve rerum administrationibus, ingentem ac multiplicem usum præstare possit, si moribus rectè res esset publica atqve ordine administratâ: nimirum ipsa antiqvissimô qvôqve locô, in consiliis, in curiis, in senatibus, in conventibus & statis & extra ordinem indictis, sententiam rogaretur, ultrò etiam ipsa princeps jure suô censeret. eâdeniqve eloqvi exordiente, favere omnes lingvas non gravarentur, aurelqve expurgare & erigere ad audiendum, in ejus sententiam partim pedibus consulti homines discederent, partim voce ipsi assentirentur, postremò in ejus verba senatusconsulta fierent, leges & sanctiones perscriberentur. 149 Jam verò legationes apud exteras gentes maximis de rebus obire compositè, appositè & efficaciter, qvis sine comitatu ejus possit, vel eâ potiùs non præeunte. 150 Qvis cohonestare patriam & illustrare juxta peregrè atqve domi? 151 Age, qvid si etiam reges & principes viros, egregiè de patria singulisqve meritos, immortalitate donare sola potest, atqve inter divos propemodùm cœlitesqve referre? qvô nihil amplius in rebus humanis exoptatiusqve censetur. 152 Jam bellorum incendia, seditionum flammas, nonne hæc eadem restingvere novit eloqventia? rursus cùm opus est, & reipublicæ interest, inerteis homines ac pacis alumnos, ad aras focosqve tuendos, aut ad jura sua ferrô flammâ omni ope repetenda, exstimulare & accendere? ad summum non aqva & ignis majorem usum & commodiorem in re privata præstant, qvàm ipsa præstare potest in republica eloqventia. 153 Hìc circumfusam turbam Rex intuens * ridibundam, qvasi in vaniloqventiam præ impetu & fervore exarsissem, Eqvidem (inqvit) exspectabam, ut eloqventia ab Aesculapio artem mutuata, qvem medicina deum sibi qvondam adoptavit mortuos exsuscitaret: qvæ cùm omnibus è disciplinis coagmentata sit, si Budæo credimus, infinitam

* *Turbam intuens ridibundam*] Qvemadmodum Hesiodo in Ἔργοις v. 40. dolet, nescire mortales, qvantum & Malva & Albucum adferre commodi rebus humanis qveant, tametsi viles herbæ, ita nos qvoqve non nunc primùm qverimur, ignorare non modò vulgus, sed & adolescentes, studiosos, aulicos, nonnullosqve primores, sibi omnino sapere videntes, qvantum momenti habeant solidam ad eruditionem parandam dicendi artes, qvæ in speciem nihil profitentur ejusmodi cui vulgus adplaudat, ceterùm utilitate facile res humanas omnes vicerint. Neqve enim uńqvam qvidqvam in tota rerum est universitate, unde ad mortales ampliora commoda, qvam ex hoc artium genere redeant. Sed cùm earum pretium juventus cum vulgo ignoret, fit ut plerisqve sordeant minimèqve dignæ judicentur, qvibus discendis operam navent. Præclarum sic satis est, Advocatum & JCTUM audire; Habet suos cultores Medicina. Theologicô nomine nihil ad vulgus plausibilius est. At Philosophiæ veræ, Philologiæ & eloqventiæ ac styli, tamqvàm Megarensium, nulla ratio habetur. Dixit pro studio artium dicendi & eloqventia Philippus Melanchthon olim Tomò I. Declam. Witteberg. p. 394. f. & Georg. Sabinus ibid. p. 423. f. Petrus Joannes Perpinianus Valentinus Jesuita Orat. VI. p. 220. f. edit. Ingolstadiens. M. DC IX. in 8o. & Orat.

finitam qvoqve vim ut habeat utiqve conseqvens est. 154 Qvod si mihi planè tandem ipse, divæ eloqventiæ numine tantisper instinctus, persvaserit, caussam (ut opinor) haud dicturus sum, qvin litteræ ipsæ qvarum beneficiô hæc facultas tàm utilis, tàm commoda, tantarumqve rerum conficiens paratur, non jam litteræ bonæ, sed optimæ nuncupentur, qvod hactenus dicere supersedi. 155 Atqvi (inqvam) Here, qvod de mortuis exsuscitandis dixisti, aliàs fortasse viderimus, si in eum sermonem opportunè incurrerimus: nunc autem perfecturum me spero, non modò, ut litteræ, qvæ nunc mentes ingenuas exercent, qvæqve jam pridem exercuerunt, optimæ & voce tuâ & tuæ majestatis auspiciis appellentur, sed etiam ut maximæ. 156 Cujus appellationis honorem antiqva superstitio Jovi suo consecravit ut amplissimam: sed ita, ut priùs Jovem ipsum optimum vocaverit qvàm maximum: majus esse significantes (ut Marcus inqvit Tullius) optimum esse, hoc est beneficentissimum, qvàm summâ potestate præditum 157 Perge igitur (inqvit) qvâ cæpisti, qvoniam auscultatore me non minùs æqvô qvàm attentô usurus es, atqve etiam clarè plausurô, siqvidem in tabulæ clausula non hæseris. 158 hoc tantùm receptum mihi volo, ut tàm mihi percunctatorem, cùm ita videbitur, qvàm auditorem esse per te liceat: ita ut eam ob rem ne conturberis, si omnia tibi non assensero. 159 Enimverò, inqvam, Here, hanc infinitam eloqventiæ vim dicendiqve facultatis potentiam, veteres illi sapientes per Mercurium significaverunt: qvem uterqve Homerus ad superos identidem inferosqve commeantem finxit, & utrò ierit ipse cunqve, aditum sibi liberum & patentem, reditumqve præstruentem: ad cœlum animas qvasdam evehentem humanas, ad orcum vicissim alias deducentem: tùm homines consopientem qvos velit, & rursus excitantem qvos libuerit cunqve. 160 Qvantumqve inter numina patere potentiam Hecates antiqvi poëtæ prodiderunt (qvam unam Hesiodus tantum honoris & præstantiæ sortitam esse dixit, qvantum universam cœli & terræ progeniem) tantundem eloqventiæ inter ceteras disciplinas patet facultas & amplitudo, cùm eam prisci esse voluerint herebô cœloqve (ut ait ille) potentem. 161 Num qvid igitur caussæ est Budæe (Rex inqvit) si tanta hæc facultas visqve adeo, humana illa qvidem, sed tamen prope divina (siqvidem vera sunt illa, qvæ tu de

ea

Orat. XI. p. 333. s. Item M Anton. Majoragius Orat. XII. qvam habuit adversus eos, qvi ornandæ Orationis studium & dicendi elegantiam vituperant p. 217. s. & XVI. qvæ est de modo proficiendi in Eloqventia, atqve in studiis optimarum artium, p. 337. s. edit. Lipsiensis Vœgelianæ cIↃ IↃ XCVI. in 8t. cujus in fine habes qvoqve Majoragii de Eloqventia Dialogum non spernendum. Faciunt & huc maximam partem elegantes Julii Nigronii Jesuitæ orationes lectu non indignæ; sicuti & omni laude major Aonii Palearii Verulani oratio IV. de Laudibus Eloqventiæ p m. 154. s. edit. Bremensis M DC. XIX Qvô nescio an eloqventiorem nancisci potuerit laudatorem eloqventia. Adde Orationem de cura rectè loqvendi recitatam à Petro Vincentio Uratislaviensi, & insertam Tomo IV. Declamationum Philippi p. m. 690. edit Argentorat. M. D. LVIII in 8t. Doleo non raro & vehementer angor interdum, ubi video plerosqve non depravatè & corruptè solum ipsos de hac tota dicendi facultate judicare, verum omnes etiam in eo nervos contendere, ut qvo in errore ipsi sunt, in eundem ceteros inducant.

ea nunc magna cum asseveratione dixisti) in hominem improbum pravæqve mentis inciderit, qvin cœlum ac terras (ut dicitur) miscere ipsa possit, & summa imis æqvare? ita Philologia tua, qvam mihi ut potentissimam, sic optimam, & præstare & probare ex pacto te oportet, idqve meô arbitratu, rursus in illam invidiæ flammam revolvitur, qvam ii homines, qvos suprà diximus, vobis excitare non sine colore luculento speciosoqve conantur, ex qva crepsisse qvoqvômodô ipsa te dicente videbatur. Neqve hîc tamen attingo qvod aliqvando tibi objeci, cùm tu eloqventiæ regnum & potentatum magnoperè imminutum fuisse diceres, ex qvo in foro judiciali specimen sui facere desiisset. Mihi enim videri, respondi, Eloqventiam ipsam qvam tu (ut opinor) velut exarmatam vocabas, & umbratilem, longè capitaliorem esse factam: qvippe qvæ olim reorum patrocinia libentiùs atqve populariùs qvàm delationes susciperet reorumqve damnationes, hodiernô autem tempore hominum passim existimationis carnifex esse cœpisset. 163 Tanta etiam contentione (ut fama est) nullo ut alio argumentô qvidam ejus studiosissimi, ingenium commendare suum proferreqve niterentur: non acumine figurarum, non troporum integumentis & venustate gaudentes, sed qvô vulnificentiùs eloqventes sint, nominatissimum qvemqve hominum, & summum qvodqve caput, integrum juxtà ignominiaqve aspersum, ora deniqve adversa ac jugulos petentes. qvô qvid invidiosius litteris esse potest, non pridem, ut dicitis, restitutis? 164 At verò (inqvam) Here, unum hoc fuit semper eritqve in infinita hac potentia eloqventiæ cautum atqve receptum, ne res præclarissima decusqve humanitatis (duntaxat qvod ad immortalitatis munia pertinet) sit malæ mentis organum. 165 Qvippe veteres illos etsi veritatis ignaros germanæqve sapientiæ, puduit tamen virum malum qvemqvam eloqventem esse fateri: neqve eloqventem hominem esse posse dixerunt, qvi non idem † vir bonus esset: adeò rem honestissimam atqve commendabilissimam, usu indecorô obsolescere Deus & natura noluerunt, mortalibusqve pestifero. 166 Neqve enim Herculis virtutem natura Sisypho accommodavit, qvam ad juvandos mortales comparaverat. neqve Pitho sedere in labris ejus potest, qvi corde vitiosô sit. Et ut philosophiam ἠθοποιὸν, ut Græci dicunt, id est morum informatricem esse oportet, si nomen suum tueri vult & dignitatem: sic morata ut sit eloqventia necesse est, qvæ alumna est philosophiæ. 167 Dicendi autem facultas, qvâ homines qvidam mali omni ætate usi sunt ad res malas & scelestas, in scenam, ut ita dicam, in mediumqve producendas, aut logis intervallis reducendas, non eloqventia est illa qvidem, qvæ tùm efficacem vim habet tùm perpetuam: sed versutiloqventia potiùs

† *Qvi non idem vir bonus*] Non parum refert, judiciô Philippi Melanchthonis in Oratione de corrigendis Adolescentiæ studiis Tomô I Declamat. p. m. 490 ad vitæ tuendæ rationes, qvô genere litterarum rudis ætas initiò formetur, cùm ob alia multa, tùm hoc maximè, qvod nihil efficacius est ad mutanda ingenia, moresqve hominum, litteris. Nam ferè semper talis est unusqvisqve qvalem studia faciunt. Nec mihi bonæ litteræ, nisi qvæ mentis bonæ sunt, videntur. Itaqve præstat optimis juventutem erudiri, mores enim optimos optimæ litteræ conferunt.

tiùs, qvæ tum deniqve fallere desinit, cùm color & fucus illitus exolevit. 168 Qvare falsô crimine eloqventia ab istis hodie arcessitur, qvasi patrona & assertrix perversarum opinionum olimqve explosarum: qvod non minus habet ipsum imperitiæ qvàm calumniæ. Qvid enim sit eloqventia homines infantissimos ignorare, non magnoperè mirandum est aut indignandum. 169 Alteri autem crimini si respondere cœpero, vereor, ne ulcus sit, (ut ajunt) qvod attigero. usqve adeò eâ parte nostra caussa laborat, qvasi dirô qvôdam & ferô malô. 170 Discordia, qvam Græci Eridem vocant, in deorum olim convivio malum illud aureum misisse dicitur: unde inter deas contentio Paride disceptatore orta est: haud ita pridem exitiabilior qvædam noxa, livoris stygii virus in hominum qvorundam doctorum præcordia inspiravit, ex qvo litteræ malè audire apud multos non dubiè cœperunt. 171 nam qvasi materiâ jucundiore consumptâ ingeniorum proferendi, compellandi ipsi qvos oderint, obtrectandi apertè, lacessentibusqve rescriptitandi, argumenta comminiscuntur indies alia atqve alia. 172 Qvam ob caussam, etsi maximè pridem typographorum officinæ visebantur, nunc tamen ut obsoleta acroamata jam minùs atqve minùs vendibilia esse dicuntur. 173 Mihi verò aliqvando experienti (ut apud te ingenuè fatear, Here,) id malum tametsi acre, tamen non ingratum visum est, qvamdiu qvidem certè tumebant præcordia: pudendum autem ipsum deinde & pigendum cùm tumor resederat. 174 Quare felices qvosdam esse judico homines doctissimos, qvibus integris & puris ab hac peste, ad extremum esse contigit. qvam pestem Achilles, ut diram & capitalem animorum contentionem, apud sapientissimum poëtarum execrans, velut serâ resipiscentiâ extimulatus, dulciorem melle ait esse, in hominumqve iratorum pectoribus qvasi fumum gliscere ac glomerari. 175 Absit igitur ne hominum vitium in crimen vertatur eloqventiæ, sive obloqventia est illa qvædam potiùs, qvæ animam in vulnere, non etiam persvasionis aculeum, in auribus linqvere consvevit audientium. 176 Condonetur deniqve qvoqvô modô litteris hoc facinus, qvod fatale, (ut opinor) erat huic ætati, ut & alia atrociora, impietatisqve impurioris redolentia. 177 Postremò hoc tibi, Here, mihiqve persvasum sit, gladiaturam illam styli, non esse ludi eloqventiæ, qvæ summorum auctorum elogiis testantibus, sese non nisi viris bonis & æqvis indulget liberè pertractandam. 178 Mihi verò (Rex inqvit) ii, qvi eruditione eximiâ & eleganti, ad ornanda exacuendaqve maledicta, aut tuenda & armanda maleficia uti instituerunt, esse non absimiles illis semper visi sunt, qvi vasis aureis aut gemmeis ad propinanda utuntur venificia: aut qvi prudentiâ, ad circumscribendum: aut qvi scitâ ratiocinatione, ad astruenda commentia dogmata & exitialia. Hi enim ut perversam mentem habent ipsi, ita rerum qvoqve pervertunt usum, sanitatisqve præsidia in exitium vertunt hominum. 179 Qvibus eqvidem ipsis non pudendam, tantummodò, sed etiam esse dico pigendam doctrinam & pœnitendam: cùm tot tantisqve vigiliis (ut audio) tantòqve tempore à vobis comparetur.

180 Vi-

180 Vitium est hoc eorum, Here, (inqvam) qvos Græci apirocalos vocant, qvi rerum honestarum compotes facti, aut absurdè, aut præposterè aut deniqve ineptè iis utuntur & incommodè. 181 Sed qvemadmodum (ut inqvit M. Tullius) * proverbiô testatum est, hominem frugi omnia rectè facere, qvod Stoici de sapiente dixerunt: sic doctrinam eximiam, moribus cumulatam esse bonis oportet, ut eloqventiam pariat totô organô (ut dicitur) instructam commodissimè. 182 & qvantum Pythagorici numeris & musicæ, tantum debent egregiè litterati candori tribuere & probitati. 183 Verumenimverò ô summam indignitatem, Here, qvæ inscitiâ matre orta, non modò multis seculis adolevit, sed etiam publicâ auctoritate regiâqve corroborata est, ut jam flecti neqveat. 184 hæc tanta juvandæ, componendæ, cohonestandæ vitæ facultas: hoc organum tàm instructum reipublicæ splendidè administrandæ, moribus tamen Franciæ inter lucifugas (ut multi cavillantur) in locis obscurissimis. 185 Qvippe cùm ejus disciplinæ professores ex eorum numero circumscripti sint, non modò qvi æra merent Principum aut publica, sed qvorum ratio, qvantulacunqve habetur in commodis distribuendis. 186 Nihil in anniversariis rationibus Regum expensum iis ferri solet, non magistratus, non honores, non sacerdotia deferri. In classe deniqve formulariorum, libellionum, amanuensiumqve homines adhuc censentur omnium doctissimi. nimirum qvoniam eorum scriptô plerumqve locupletes & ornati viri, sed non perinde litterati utuntur, qvando orationes ipsi aut domi, aut peregrè habituri sunt. 187 Nec verò minùs indecorè in Francia servit eloqventia, qvam Hercules qvondam in Lydia dictus est serviviffe. 188 Et qvidem sæpe mecum ipse æstimans ætatis nostræ contentionem ad litteras cùm Latinas tùm Græcas in integrum vitæ restituendas, admirari soleo, quô numine tandem acti studiosi qvidam homines, iidemqve leviter peculiati, nihil aliud pensi præter id habere videantur. 189 Nam cùm in omni ordine conditioneqve vitæ civilis, si unqvàm aliàs, nunc maximè, singuli universiqve, rei qværendæ, augendæ, tuendæ, fastigio suo tollendo, amplificando, exornando, omnem curam animadversionemqve inpendant: hi abjectâ patrimonii componendi nedum amplificandi aut expoliendi curâ, toti optimâ fide incumbunt ad interpolandam, reconcinnandam, denuò perpoliendam eloqventiam, qvæ tot seculis in sqvallore jacuit & situ fœdissimo. cùm interim nulla spes præmii aut numerandi tandem, aut rependendi oculis eorum obversetur. 190 Qvos eqvidem ipsos non minus de posteris mereri æqvalibusqve censeo, qvàm illi olim majorum (ut ita loqvar) gentium auctores Græci atqve Latini, inveniendis artibus prodendisqve promeriti sunt: etiamsi fastigium ipsi inventis, manumqve imposuisse ultimam jure debent existimari. 191 Nam illi qvidem, qvod acumine & judiciô facilè præstiterunt, ea fuit temporum magis, qvàm hominum præstantia. Ceterùm eorum industriæ non cedit memoriæ nostræ pervigil diligentia.

* IV. Tusc. c. XVI.

gentia, qvibus bona pars florentis ætatis in lingvis ediſcendis conterenda eſt, qvæ prorſus jam alienæ ſunt & peregrinæ ſermoni vernaculo uniuſcujuſqve gentis. 192 At labori hominum ingeniorumqve præcellentiæ ſua olim præmia ſemper, aut certè pleriſqve ſeculis conſtiterunt. Ex qvo verò homines nunc meminerunt, veræ eruditionis æſtimatio uſqve adeo jacuit, ut juvenes parum frugi indoliſqve deploratæ judicarentur, qvi litterarum diſcendarum ſtudio unum aut alterum annum prorogantes ultra ſolenne vulgò ſpatium, tantiſper fortunam ipſi ſuam morari, ſeſeqve fraudare iis artibus viderentur, qvæ ad rem faciendam pertinent. 193 Hancqve ipſam ob cauſſam memini me olim ab hujuſcemodi prudentum natione deſignari oculis nictantibus, ut fanaticô amore litterarum inanium correptum, qvi oleum cum opera perdere me non ſentirem. ac niſi natalitius qvidam inſtinctus, ferò qvidem ille, ſed vehementi atqve univerſâ animi contentione, mentem meam huic piſtrino alligatam aſſiduè teneret, ſtimulôqve Philologiæ indies magis ac magis exacutò aſſiduè perurgeret, amoribus illis meis utiqve aridis & jejunis, nuncium jamdiu remiſiſſem. 194 Nam diſcendi cupiditas qvamqvàm homini honeſtarum rerum admiratione imbuto, tum lectionis blandimentis, tum profectus illecebris, lenocinari mirè ſolet: tamen niſi pabuli qvippiam extrinſecùs objiciatur, pro qvo ipſo ſpei vel inanis vel caſſæ illicium ſæpe cedit, animus ſenſim laſſeſcens, ad extremum neceſſe eſt ut fatiſcat. 195 Juris civilis ac pontificii non dico prudentibus, ſed utcunqve conſultis, ſpes certarum capturarum propoſita eſt ad cancellos forenſes oberrantibus. Qveîs & ipſis cùm forenſem laborem gravari cœperunt, à togatorum ordine emigrare ſtatim licet, ſi fortunam nacti ſint adminiculatricem, ad tribunaliaqve ſcandere, & in ſubſelliis liliatis eniteſcere. 196 Ex nulla autem ferè vel diſciplina vel natione homines tot evadere videmus: non ſuâ-vi, non propriâ, non juſtâ magnitudine grandes: qvaſi qvoſdam grallatores. Nam ut hi calopodibus ſublati inceſſu prægrandi giganteam proceritatem ementiuntur, ſic illi in ſummis magiſtratibus altiſqve cothurnis honorum conſtituti, ſummi ſibi viri multiſqve videntur eſſe. 197 Qvô nomine præcipuè juris interpretum libris officinæ palam & tabernæ refertæ ſunt, bibliothecæqve ipſorum magiſtratuum, juris qvoqve interdum imprudentium. 198 Qvippe lumen & foro & conciliis prætuliſſe juris enarratores, & ut vocantur, conſulti, ampliſſimorum ordinum præjudiciô exiſtimantur, cùm apud peritos conſtet, hujuſcemodi commentariis jus antiqvum illuſtrantibus, ipſum jus civile excæcatum eſſe, nonnullaqve ex parte pontificium. 199 Hujus autem ſcientiæ & aliarum diſcipulis, poſt annum unum aut alterum, & à primis ſtatim rudimentis, excedere è tironibus ſolenne eſt, ac tirocinii depoſiti inſignia capere, * baculariosqve (ut opinor) vocitari: poſtea aliqvot annorum acceſſione pro cujuſqve diſciplinæ inſtituto, mellodidaſcalos moris eſt deſigna-

* *Baculares*] Rectius forſitſſe de ſententia maximi Buchneri noſtri Diſſertation. in Academia n. CCII p. m. 202. b. certò eruditè magis, qvam Baccalaureos eos vocas.

designari, ac prælegendi jure donari, qvi secundus gradus est insignium acceptorum in omnibus disciplinis: inde porrò ad docturam provehi, qvi apex est magisterii, jus jam plenum conferens ac decus publicè responsitandi. 200 At verò nostræ Philologiæ asseclis tanqvàm perpetuis discipulis ac semper tironibus nunqvàm exanclatæ sunt ærumnæ studiorum, nulli tituli, non docturæ, non prodocturæ vel mellodidascaliæ, non cujusvis magisterii propositi, nulla insignia honorum exspectata, nulla decora, nullæ spes emeritorum. 201 Profectò cùm multa iniqvè & nostris & omnium penè moribus comparata sint hôc tempore, in omni parte vitæ: tùm id iniqvissimè, nisi nimium ipse hominum nationi faveo arctâ mihi necessitudine conjunctæ. 202 Nam qvid iniqvius eô esse potest, qvàm qvòd disciplinam ad omnium artium honestarum interpretationem, explanationem & judicium, omnium honorum administrationem illustrem & spectandam viam munire & gradum facere non dubium est apud homines peritissimos, ea una disciplina omnibus honorum gradibus dejecta, omnibus cassa dignitatum insignibus est, ut nec in orchestra, nec in ordinibus theatri reip. nostræ sessum spectatumqve admittatur. 203 Momi † certè hæc jam indigent, & Momi sanè acris, & prævaricationis inscii. 204 Qvamqvàm hujus indignitatis culpa penes eos est, qvibus qvasi designatoribus resp. usa est ad hunc diem, sive imperitissimi ipsi, sive fuerint iniqvissimi, qvi iis locum nullum omnino qvasi trioboli civibus reliqverint, qvos primorum subselliorum sessores esse, & decebat & æqvum erat. 205 Atqvi seculi cujusqve propudium est & grande opprobrium cùm viri insigni doctrinâ præditi, & morum honestate commendabiles, nec alioqvi socordes, aut egentes ipsi & jacentes domi suæ videntur, aut in familia divitum versantes & oberrantes tanqvàm mediastini. 206 Videlicet hoc illud est qvod ajunt. Sed jam nimis multa hujuscemodi fortasse, & vereor, Here, ut de fece jam qverelarum haurire apud majestatem tuam videar. 207 Age, age porro, Rex inqvit, age qvod agis Budæe, interim dum ** aqva tibi fluit: qvandoqvidem aurem vacuam tibi ac tuæ Philologiæ utendam accommodare nunc constitui. Proinde tu non tanqvam ad clepsydram, sed tanqvàm ad

 ampho-

† *Momi certè*] Qvemadmodùm semina ac plantæ singulos in annos degenerare solent, fato qvôdam omnia successu temporum in pejus trahente, ita homines qvoqve singulatum ætatum deteriores nasci, ac semper à superioris seculi ingenio & moribus longè degenerare videamus. Qvare ut agricolæ arte ac diligentiâ, dum qvotannis maxima qvæqve manu legunt illi seminum mutationi mederi student, ita viros honestos qvosqve cum suorum temporum vitiis pugnare oportet, qvod nisi fiat, omnia brevi in præceps ruitura videamus. Ad eundem modum nisi totis viribus resistatur horum temporum negligentiæ atqve socordiæ metuendum est, ne ad posteros magna ex parte & religionis doctrina, & ceteræ qvoqve disciplinæ sint interituræ. Nam ecclesiæ, non jam dicam de alumnis vel discipulis, Doctores certè non est habitura, & dispensatores mysteriorum Dei, cùm ita negligantur studia. Deinde qvalem putemus militiam in superioribus disciplinis futuram, cum in his primarum artium rudimentis nullum sit tirocinium? Non igitur debet prætermitti ulla occasio, qvâ utcunqve rerum tantarum ruina fulciri ac prohiberi possit.

** *Aqva tibi fluit*] Id est tempus tibi ad dicendum permissum durat. Sumta phrasis à clepsydris, ad qvas olim dicebant Rhetores & caussarum Patroni, qvæ à judicibus sive arbitris, pro ratione caussæ, vel plusculæ, vel pauciores dabantur.

amphoram dicas licet: ac ne id qvidem modò, sed dolium vel totum qverimoniarum ut exhaurias. 208 Pergam igitur, inqvam, Here, qvando bonâ veniâ majestatis tuæ licet, apud qvam aliàs qvoqve ferè aqva non malignè mihi funditur, præsertim litterarum bonârum caussam defensitanti: sed qvàm maximè potero de liqvido tamen hauriam. 209 Qvod utinam mihi amoribusqve meis, non vacantem tantùm aurem & utendam, sed proclivem etiam & fruendam, Here, olim commodâsse dicâre. Et verò his & hujusmodi acroamatis animadversionem strenuam accommodâsse. 210 Hoc igitur illud est, ut dicere cœperam, qvod qvidam olim vir prudens dixisse commemoratur, Mundum hunc tanqvàm theatrum qvoddam esse prægrande, & visendâ varietate distinctùm, sed in qvo deterrimus qvisqve optimum qvemqve locum occupare sæpe soleat, occupatumqve eundem iniqvè retinere, summotis inde viris longè melioribus atqve dignioribus. 211 Legibus regiis atqve pontificiis, juris utriusqve studio, Medicinæ atqve Theologiæ, in conventibus scholasticis Franciæ, gradationes suæ, annariæqve denunciationes apud pontifices & alibi constitutæ sunt: indeqve sacerdotiorum petitiones, ac legis actiones proditæ: ne dialecticis qvidem hujus beneficentiæ regiæ exortibus, atqve pontificiæ. 212 Hac lege tertia pars sacerdotiorum earum artium discipulis ita contributa est, ut sint qvi in candida pura petant, & qvi in candida commendatorum: qvos candidatos scholarum vel conventuum scholasticorum, rectè (ut opinor) qvi volet appellaverit: ut olim candidati Cæsaris appellati sunt, ii qvi à Principibus Romanis ante sublata ab augustis comitia, nominatim tribulibus commendabantur. 213 Et qvidem moris est, ut ii qvibus candidatos esse licet, hoc est, qvi in unaqvaqve disciplina gradu aliqvô præditi sunt, annô suô petere se apud eos profiteantur, qvi sacerdotiorum conferendi jus habent, constitutô anni tempore, qvod denunciare vocant: & in candida verò pura petentibus, & à scholasticis conventibus proditis juvenibus, qvos nominatos vocant, utrisqve sui menses ad petitionis attributi sunt, si modò sint ritè ex formulaqve professi. 214 Hæc igitur cùm rectè atqve ordine constituta esse videantur, qvænam est tanta vel hominum ignorantia, vel temporum iniqvitas, ut circularis disciplina, ut omnium disciplinarum arbitra & disceptatrix in pontificiis atqve regiis constitutionibus prætereita sit, & exhæres planè omnium bonorum honorumqve facta: qvæ legibus, qvæ decretis, qvæ moribus institutisqve deferuntur. 215 Qvis porro non indignetur, eam disciplinam & professionem, qvæ omneis alias complectitur, atqve intra suum orbem coërcet, qvæ suis finibus singulas qvasi architectonicô jure circumscribit, à schola Parisiensi (qvæ ut metropolis sit ipsa omnium scholarum, & censeatur omnium, ut opinor, ipsarum bonâ veniâ & assensione licet) inscitiâ temporum, & pauperie in re litteraria factâ, è numero disciplinarum exauctoratam esse? è præsidiisqve ejectam Palladis, atqve ejus ære dirutam? Qvando autem eloqventiæ facultatem adeptis, & verè doctis & litteraris, eâdem lege aut aliâ, annô suô petere? qvando decimô lustrô studiorum

diorum

diorum licuit? 216 At enim si minùs in legis auctoritate, tamen aliàs spem habent subsidii in æqvitate pontificum & antistitum piaqve eorum beneficentia & populari collocatam. 217 Qvotus igitur qvisqve pontificum, aut aliorum qvi deferendi aut conferendi sacra beneficia jus habent, cùm tot cúrialia flamipia, urbana atqve rustica, tot sodalitates canonicas, tot primatus, tot honorata ministeria, tot ecclesiastica munera variis nominibus functionibusqve distincta, qvotidie in multos aut commendatos sibi, aut meritos vel de se, vel aliàs conferant, unum tantùm imputare Philologiæ nostræ potest? 218 Qvis de litteris bonis hâc ratione benè merendo, gratiam à populo aut ab ordinibus aucupari visus est? nam qvæ clientelæ longæ & famulatui deferuntur, non commendationi doctrinæ: sed observantiæ & obseqvio tribuuntur. 219 Quoto porrò cuiqve homini doctissimo eò nomine vidimus aut meminimus, ejurandi (ut fit) sacerdotii veniâ impetratâ, per manus traditum hujusmodi beneficium? 220 Nullô igitur nec locô (Rex inqvit) nec numerô habetur, qvantum ex te audio, ea studiosorum natio doctorumqve hominum, qvos solos Latinos esse & litteratorum appellatione dignos, ab iis censeri video, qvi Latinæ antiqvitatis periti esse dicuntur: cùm tamen ejusdem ordinis scriptorum industriâ atqve doctrinâ illustrium olim regum populorumqve res gestæ, memoriæ proditæ sint, & ad hodiernum usqve diem eorum memoria prorogata. 221 Id qvod moribus comparatum & receptum, iniqvitatem non mediocrem, aut ignorationem summam apud nos ejus nominis præfert, qvod tu religiosissimè ac diutissimè coluisti. 222 Tametsi isti vestræ dicendi scribendiqve facultati, insignis gens Gallorum (ut audio) nihil habet magnoperè memorabile qvod acceptum referat. 223 Qvod utinam nobis contigisset, ut tàm accurati scriptores mediocris notæ, in veris laudibus majorum nostrorum extitissent memoriæ mandandis, qvàm nobilis ille Romanarum rerum scriptor Livius, cupidè fecisse videtur, ubicunqve occasio homini sese dedit, * Gallorum

* *Gallorum ut gentem*] Improbat hunc qvoqve Livii morem Barthius: *certissimum hoc*, inqviens lib. LX. Adversar. c. VI. col. m. 2878. s. edit. Francof. M. DC. XXIV. „omnes Scriptores re„rum Romanarum, qvi nunc sunt, datâ occasio„ne panegyristas simul laudum esse Patriæ suæ. „Livius, merito eorum princepsqve paterqve „qvàm frigidè aliarum gentium præconia præter„it, cum fortiter fecerunt, Gallorum verò et„iam deditâ operâ non tàm obscuravit qvàm ob„ruit & maledictis etiam extirpavit, Romano„rum autem facinora illustria longis præconiis „obliqvis directisqve extollit ubiqve. Ejus cor„reptor Florus non tàm Historiam qvandam aut „Compendium Gestorum qvàm victoriarum Pæ„anem desaltavit, etiam in cladibus anqvirens „præconia sententiolis vibrandis, & erigendis „infortuniis malisqve moribus interstingvendis „ex memoriâ. Vellejus Paterculus tantum præ„conem Romani nominis agit, ut eô solô fine „scripsisse videri possit. Jam Valerius Maximus „fine suô caderet, si qvid secus, non adigente ope„ris velut necessitate, proponeret. Idem de Ce„teris judicium est. Sallustius invehitur in mores „malos, nec tamen hostium virtutes æstimat. „Cæsar non tàm Historiam rerum suarum qvàm „Diarium successuum contexuit. Alii pleriqve „non abscedunt ab iis qvos exscribunt, ut Plu„tarchus, Appianus, Dio, Xiphilinus, & ma„gna vis aliorum. Rarissimos supercesse qvi veri„tatem viderentur exqvisitè sectari & sibi com„perta scripsisse, in ceterorum tamen copia non „spernendos, voluit divina Benignitas; in his „principem ponere soleo Polybium, cujus præ-

ut gentem nomenqve in historiis suis maledictis concideret, cum indecora sanè & conspicua significatione inexpiabilis odii, nisi me fallit opinio. 224 Eqvidem Here (inqvam) memini haud ita pridem, super prandium tuum (ut sæpe inter epulas reficere animum soles hujusmodi recitationibus) cùm locus historiæ, Josephi, ut opinor, sive alius fuit auctor Græcus, ad Gallorum laudem pertinens, recitaretur: te protinus lectorem revocare, locôqve explanatiùs recitatô, dicere, multum nos æqviore illô scriptore usos esse, qvàm Liviô Latinô qvamlibet illustri Historicô: in qvo inustum Gallici nominis odium propemodum Vatinianum, facilè esset animadvertere: fidemqve historiæ qvatenus ad eam gentem pertineret, eô nomine labefactatam esse. 225 Me verò subridentem respondere memini, Oportere hominem Patavinum, malè aliqvando atqve durè à Transalpinis Gallis & agro Patavino finitimis, acceptum esse, & pugnis fortasse converberatum, qvi acerbè magis & stomachosè, qvàm historicè & compositè Gallorum mores vastos corporaqve fingeret. Eamqve ob rem fortasse Patavinitatem ‡ in eo reprehendi potuisse ut absurdam & indecoram. 226 Verùm qvod Gallorum res post annos mille gestæ, parùm feliciter proditæ sunt, aut projectæ potiùs: nec tam posteritatis memoriæ commendatæ, qvàm qvòvis modô mandatæ, culpa fuit principum, qvi posteritatis rationem vel nullam vel minimam habuerunt, sicut nec anteriorum temporum, tanqvàm

„ tium disci potest ex doctissima Dedicatione „ Isaaci Casauboni, deinde Svetonium, & Vitarum Augustarum ineptos plerumqve consarcinatores nisi si ita interpolatos, Tacitum, & „ Ammianum Marcellinum. Qvibus etsi diversissimis scriptoribus maximè omnium veritatis „ studium cordi fuisse scimus. Reliqvos, demtis „ tamen Cæsare & Sallustiô, cùm legas, censeas Histrioniam laudum Romanarum ad numeros Eloqventiæ pro seculo suo cuiqve compositam audire.

‡ *Patavinitatem in eo reprehendi*] Postqvam hæc fortassis non seriò rem agentis verba Budæi, partium in Livio studium, sive qvod de Gallis Livius acerbè & non satis integrâ fide judicat, per illam Patavinitatem explicantis, seu potiùs illud Patavinitatis nomine in Livio reprehendendum judicantis adduxerat Cl. D. noster Morhofius, subjicit in c. II. p. 22. egregii de Patavinitate Liviniana libri Kilonî CIↃ IↃC LXXXV. in 4to editi seqventia: „ Nimiô hic erga populares „ suos studiô ducitur Budæus, in qvibus cùm „ Livius ferociam aliaqve nonnulla reprehendit, „ (ut superârunt illô tempore Romani Gallos literis morumqve elegantiâ) non est illi eam ob „ causam dica scribenda, cùm nec virtutes in il„ lis, qvod candidi sanè hominis est, dissimu„ let. Seneca certè Svas. 6 eum vocat candidum „ magnorum ingeniorum æstimatorem. Henricus qvoqve Glareanus Livium exagitat, qvod „ bellicosæ Gallorum gentis res odiosè tractârit. „ Eandem qverelam recoxit etiam Brodæus commentario in Epigramma qvoddam Græcum, „ qvo de Galatis Asiam depopulantibus agitur „ *Anth. lib* III. *p.* 357. cæteras qvoqve in Livium „ calumnias his immiscens. *Livium ettare*, inqvit, *qvid attinet*, *sempiternum Gallorum adversarium*, *sicut rectè colligit Glareanus*, *cujus fides meritò infamatur atque ut invidia plena ab Antonino Pio*, *ut gloria à Plinio*, *ut mendaci ab Augusto*, *Livomastige scilicet Pompejanum illum appellante*, *ut perperam*, *cum Halicarnasseo Diodoro*, *Polybio*, *à multis ut secum pugnans à Laurentio Valla*, *ut fabulosa*, *veluti de Caco & Evandro liqvet*, *notatur lactea illa ubertas*: *Patavinitatem sanè non dicam aut verbositatem negligentiamqve post Caligulam*, *qvæ tamen in Patria defensionem a me dicta sint*. „ Hæc ille, qvibus singulis conviciis nunc respondendi locus non est, nam de „ Patavinitate hic soliciti tantùm sumus. & parum hoc vel nos vel Pollionem tangit, qvi „ cùm ipsi Patavinitatem objecit, ne per somnium qvidem de hoc Gallorum odio, cujus „ ipsum insimulat Budæus aliiqve, cogitavit.

qvàm nihil ad se pertinentium. 227 Nam ut vetustiora prætermittamus rudioraqve secula, cui unqvàm post hominum memoriam in Francia ea cura mandata est, eamqve ob caussam stipendium constitutum, qvod qvidem ipsum commemorare non pudeat, Gallicas ut historias scriberet? aut cui tandem in mentem venit eorum, qvi actibus summis rerum à regibus qvâqve ætate præpositi sunt, id ipsum esse magnoperè videndum & accurandum, ut è re summa Franciæ existimationeqve futurum? Itaqve iis temporibus qvibus limina regiæ Francicæ, insigniaqve regum laureata conspicuè fuerunt & augusta, litterati nulli extiterunt, qvi victoriarum epinicia scriberent. Sicqve magna ex parte lauri exaruerunt. 228 Qva qvidem in culpa, instar esse plenum capitalis criminis ausim ipse contendere hominum prudentium sententiâ, qvi qvidem vicem publicam doleant, ut par est, & indignentur. 229 Etenim qvid est aliud egregia majorum facinora, instituta memorabilia, consilia eximia, deniqve mores commemorandos deleri silentiô obruiqve sinere, qvàm antiqvissimi & celebratissimi imperii originem, incrementum, progressum, monumentorumqve veterum auctoritatem, & fidem, oblivione sepelire, & planè de medio tollere? 230 Prorsus qvidem, Rex inqvit, nihil aliud. Sed tamen qvi cum majorum nostrorum manibus indulgentiùs æqviusqve agendum esse censuerint, excusare temporum conditionem ipsorum nomine poterunt, qvæ litterarum obscuritate qvasi qvâdam caligine obducta fuisse offusaqve novimus: tum regum ipsorum procerumqve inscientiam, qvi historia qvidem ipsi sermoni qvid præstaret, nunqvàm suspicati sunt. 231 Qvippe qvi commentitiarum coagmenta nugarum & anilium propemodùm fabularum congeriem, pro justis historiis ducerent & legerent. unde adhuc hodie dispulsâ rudiorum ætatum nebulâ hâc litterarum luce, imbutas tamen imperitorum mentes videmus. Qvi postqvàm se in mari (ut vocant) historiarum ingurgitârunt, rerum gestarum commenta mirabilia in cœtu imperitorum fundunt. 232 His nos historias suas interdum seriò & graviter memorantibus, (qvi jamdiu emersimus ex eo fabularum figmentorumqve pelago,) velut scurrilibus acroamatis auscultare solemus: easqve nugas eô locô habere, quô mythistorias illas nobiles mensæ orbicularis, qvæ tamen ipsæ lectores scitâ & artifici varietate delectant, mirisqve illecebris commemorationum, hominum attentionem illitteratorum retinent. 233 Tum ego, Here, illicò inqvam, libebit ne adhuc pauca bonâ tuâ pace benignaqve veniâ? qvando hûc ego provectus sum ubi insistere neqveo. 234 Per me qvidem licet, inqvit, & qvidem paucis pluscula, & verò etiam plura, & plena cùm fiducia, ad id qvidem certè, qva de re nunc agitur, pertinentia. 235 Benè habet (inqvam) Here: utar non modò petitâ à me veniâ & impetratâ, sed etiam benignitatis tuæ corollariô. 236 Velim igitur ipse, per (inqvam) velim, Here, ut recordère, eâ rerum peritiâ, qvam verè regiam & mirificam, cùm ista majestas præ se fert conspicuè & insigniter, tùm facundiâ profert: & verò istô omnium facilè inter reges atqve imperi-

tan-

tantes principe ingeniô, ad omniumqve rerum disceptationem aptô atqve accommodatô: qvod in sermonibus seriis sese solet indicare nativâ facilitate, qvantopere temetipsum oneres. velim (inqvam) hoc ut animadvertas & recordere etiam etiamqve. 237 Cave verò existimes in ordinem te Regum (ut ita loqvar) hominum judiciô redactum esse, qvi hactenus fuerunt in Francia, certè qvidem nostrâ avorumqve memoriâ. ad tua enim præscripta, non ad majorum exempla spem de te conceptam homines metiuntur: duntaxat qvi te nôrunt, qvi qvantusqve sis, qvotqve parasangis (ut ajunt) tute ceteris ingeniô anteeas. 238 Qvare cùm hujusmodi naturâ judiciôqve præditus sis, & historiæ cupidissimus, & tuus principatus in hanc litterarum claritatem incurrerit, tum præsto mox futuri sint, qvibus mandes qvidqvid velis, homines doctissimi nimirum, nihil tibi in excusationem cesserit, non superstiti, non fatô functo, non alias res agenti: istorum qvidem certè, qvæ antecessorum regum nomine, probabiliter ipse summaqve æqvitate excusavisti. 239 Immò verò (ut planè jam tecum, non cum majestate regia loqvar) nisi majorum tuorum manes, in flumine Lethe submersos cum vetere regni gloria, in summum tute extrahas, splendorique suo restituas, omnem hujusce rei culpam ipse in præteritum & in posterum utiqve præstaturus es hominum opinione. 240 His illud addam, Qvòd si cujusqvam interfuit Regum unqvam, regni sui claritatem posthumam, splendoremqve hæreditarium relinqvere, tuâ id, Here, maximè interesse videtur, qvi & numerosâ qvidem satis sobole, & sanè eximiâ, ac lætæ spei auctus, hæredes (ut speramus) relicturus sis summæ liberos indolis & ingenii. 241 Qvos ad hunc diem impuberes, viro utrâqve linguâ doctissimo Benedicto Theocreno, sic erudiendos mandâsti ac tradidisti, ut tamen sub oculis paternis & tanqvàm in sinu tuo instituantur, ingentem olim ipsi splendorem atrio additurì (si vota valuerint) illustrissimorum Franciæ penatium. 242 Nihil autem potest nec excelsa tua mens, Here, præclarius instituere, nec imperii fortunæqve magnitudo amplius efficere ad tui tuorumqve memoriam splendidè propagandam, qvàm ut honestissimæ doctrinæ atque probatissimæ cultoribus & exornatoribus, præsidia ad vitam subsidiaqve stabilias, procul ab egestate agendam. 243 nondùm enim id ago, qvod aliqvando non gravatè (ut spero) concessurus es, (qvi mihi qvalicumqve homini, sed tamen eô nomine hæc ornamenta detulisti) dicendi ut facultas civili scientiâ imbuta, à te velut prudenti taxiarcho atqve designatore, in gradum suum honoris locumqve congruum collocetur, vel tantô potiùs intervallô splendidè reponatur. 244 Verùm, si, qvod dicere cœperam, Here, tute facere primô qvôqve tempore, ut constituisti, instíteris, hoc te effecturum spondere, pignoreqve capitali cavere non dubitabo, noster hic ut conventus comes Philologiæ, non metropoliticus modò conventuum scholasticorum, ut ante semper habitus est, sed Athenæ (ut ita dicam) togatæ ac palliatæ, existimetur esse ac dictitetur: ob idqve agminatim visatur omnibus è provinciis atqve gentibus, vel longissimè remotis. 245 Qvòd si qvo minus id ex ani-

animi tui ſententia facias, deſideriiqve noſtri, humanitùs qvid acciderit (ut fluxæ ſunt res mortalium, leviqve momentô interdum evanidæ) ominari non auſim, qvò res nobis litteraria, qvæ gliſcit nunc indies conſpicuè, rurſum ſit recaſura. 246 Tametſi vix fieri poſſe puto incolumi re Francicâ & regiâ, ut ipſa Philologia ab animis generoſis & ſtrenuis pro derelicto habeatur: cùm ſuâpte ipſâ gratiâ mirâ & incredibili prædita, cancellatis (ut dicitur) manibus amplectendam ſe præbeat illis ſemper atqve ſvaviandam. 247 Et ut primore ſtatim acceſſu feſtiva eſt, & blanda hominum conciliatrix, ita poſtea prævalida qvædam habet philtra, illecebris illita liberalium ingeniorum, queîs cum ſemel conſilii & inſtituti rationes communicavit. 248 De me certè conjecturam aliorum facio, qvem nemo non invitum & gementem, animumqve mox deſponſurum, à litterarum cultu conſvetudineqve abduxerit, qvi non idem cavum & convexum (propè dixerim) diducere qvôdam artificiô poſſit. Niſi verò ſuo qvis ingenio, ſideri, & genio cum ſucceſſu repugnare tandem poteſt. 249 Vide verò, (inqvit) Budæe, ne complexu qvôdam hederaceô iſta tua Philologia te ſemel complexa ſit, hedera enim (ut ajunt) ſic arboribus hæret, ut tandem eas enecet. tu verò ne ſic in illam tibi deamatam incubueris, ut viſcum in arborem: ut jam ſine ea vivere & tolerare neqveas. & ſi ita uſu venerit, tibi ut ab ea confeſtim abſcedendum ſit, tu protinus ægritudinem tibi exitialem conſciſcas, patriſqve tui ratum prædictum tuâ ingenti culpâ facias. 250 Eſt ita, ut dicis, Here, inqvam. Verùm qvid jam facerem? deſponſum ei ratis verbis animum atqve in præſens (ut dicitur) conceptis, complexu etiam & ſvaviô obſtrictum & auctoratum, dirimere nunc ab ea nefarium eſſe cenſeo, & nihiloſecius tandem exitiale futurum. qvin ut legibus id dirimere conſortium & moribus liceat noſtri ordinis hominibus, alioqvi qvoqve jam meæ ſpontis rem eam non eſſe memini. 251 Valeant hæc fortaſſe inter eos, qvi tranſlatitiâ formulâ, vitæ conſortia cum Philologia inierunt. ipſe verò mihi reliqvi feci nihil, qvò numeroſiore nexu atqve tenaciore obligandum me illi permitterem. 252 qvippe qvi non modò ſponſalia cum ea ſemel atqve præſentaria (ut dixi) & fide optimâ contraxerim: ſed etiam ſocietatem bonorum malorumqve coierim, valetudinis atqve invaletudinis, adverſarum rerum ac ſecundarum, domi deniqve & peregrè, eamqve perpetuam. 253 Qvam ita & ſanctam & ratam adhuc eſſe, & ad extremum uſqve diem fore ſpero. ut ad hæredes qvoqve fortaſſe manatura ſit, ſi ſuprema mea mandata valuerint: contrà qvàm natura ſocietatis ferat jure ac moribus proditæ. 254 Jam verò ipſa mihi ſponſalia, cùm diu ſine dote qvidem illa, & magno cum diſpendio, ceterùm cordi mirum in modum fuerint, propter gratias, veneres & lepôres, qvibus ipſa Philologia ſemper * comitata eſt, indiſqve

* *Comitata eſt*] Paſſivè, ad imitationem Ovidii II. Artis v. 279. „ Ipſe licet Muſis venias comitatus, „ Homere. Imo & Ciceronis II. Catil. c. II. „ Illud „ moleſte fero, qvòd ex Urbe parum comitatus „ exierit. Qvi & comparativô, qvò & hic Budæus ſtatim, utitur in V. Tuſc. c. XXXIX. „ Aſclepiadem ferunt, cùm qvidam qværeret, „ qvid ei cæcitas attuliſſet? reſpondiſſe, ut uno „ puerô eſſet comitatior.

ſit comitatior & auguſtior: qvî fieri nunc poteſt, ut minus ejus amore flagrem, minùs in ejus cultu acqvieſcam, ac mihi ceteriſqve placeam, poſtqvam à tua majeſtate dotem ipſa nec opinatam mihi attulit? uberem qvidem illam, ut in hac vitæ ratione, & voto meo majorem, ſed qvô exemplô allata eſt (ut dixi) longe ſplendidiorem. 255 Ceterùm qvoniam alienam nunc cauſſam, Here, acturum me profeſſus ſum: ſi jam non mea ſed communis Philologia (æmulos enim jam æqvis oculis aſpicio, tametſi ſemper ejus amantiſſimus) ad bonorum poſſeſſionem ex illo tuo ſummæ expectationis edicto admiſſa fuerit, qvod editurum te non ſemel palamqve pronunciâſti, non venuſta modò comptaqve & lauta futura eſt Philologia, ſed eò ampliùs ornata, ſplendida & viſenda, cum beneficentiæ tuæ & liberalitatis inſigni illuſtratione. 256 Sin id ne fiat aut divinitùs qvippiam, aut humanitùs [qvòd ominari iterum nolim] evenerit, & ad bonorum poſſeſſionem à me ejus nomine petitam, non admiſſa fuerit, ad hereditatem illam utiqve gloriæ agnoſcendam, inde ut ſe conferat neceſſe erit, qvaſi ad ultimum bonorum unicumqve ſubſidium. 257 Ad hanc autem cernendam hereditatem communis jam illa Philologia, meam olim Philologiam ducem auctoremqve ſecutura eſt: ſive illa locuples ſatis per ſe eſt hereditas, ut ab ingenuis animis eſſe exiſtimatur: ſive inanis tandem & caſſa futura eſt qvorundam hominum judiciô. 258 Nec verò periculum eſt, ne ab ea ſpe adeundæ hæreditatis ſponſa ipſa noſtra, tot à procis expetita, deſtituatur, cùm à diſciplinis qvæſticulariis hæreditas illa repudiata, ab omnibusqve adeo artibus, degeneris cupiditatis ambitioniſqve pediſeqvis, neglecta, ad ipſam haud dubiè Philologiam eamdemqve Callilogiam, ut caduca reditura ſit. 259 Nec præ bonorum poſſeſſione, ad qvam vulgus animorum aſpirare magnô ſæpe & ſudore contendit & horrore, ea hereditas à nobis repudianda eſt, qvæ in ære ſuo eſt multo ſemper, & nunqvam in alieno. 260 Abſit enim, abſit inqvam à nobis tam præpoſtera animi ſententia, præſertim principum virorum illuſtriumqve auctoritate fretis, atqve æmulatione accenſis & ardentibus. qvorum præſtantiſſimos qvoſqve videmus, meminimus & legimus, rationum ſuarum ſummam ad gloriam comparandam contuliſſe. 261 Verumenimverò priſci fabularum conditores, cùm alia ingenioſè permulta prudenterqve tum illud commenti ſunt prudentiſſimè, treis ut eſſe Gratias dicerent, qvas nominibus appoſitis ſingulas nuncupaverunt, præſides eas eſſe ſtatuentes atqve arbitras impendendi beneficii & rependendi: tùm earum matrem ex Jove, Eurydomen, eandemqve Eurymeduſam vocaverunt: his nominibus ſignificare volentes, eos maximè munificos eſſe liberaleſqve debere, qvi & amplis natalibus, & ſplendidis orti ſunt, & qvibus latè imperitare contigit 262 Qvoniam autem beneficentia gratam memoriam, benignamqve commemorationem promeretur, etſi ſuâpte naturâ non poſtulat, ideò Mercurium Gratiis præſidem moderatoremqve iidem deſignavêre. eô figmentô homines docere volentes, inſignitas liberalitates in eos exerceri oportere maximè, qvi eas maximè teſtari & celebrare dicendo

do possent atqve scribendo. 263 Idqve maximi olim Reges & Principes factitare in animum induxerunt: Alexander magnus imprimis, ejusqve successores, qvorum unus rex Antigonus, cùm Demetrium filium cum magnis copiis, grandiqve apparatu ad Græciam liberandam à tyrannis tùm oppressam, mitteret; ideo sese id facere dicebat, qvòd intelligeret, ejus liberalitatis gloriam sic è Græcia qvoqvoversus emicaturam, ut ignem prænuncium è specula totó orbe conspicua. 264 Jam verò Romanis principibus & augustis auream in cubiculo fortunam habere moris fuit, tanqvàm insigne Principatus: qvam regiam fortunam nonnulli scriptores appellavêrunt. 265 Nempe hôc institutô significantes, se tantos principes esse, tamqve late dominanteis, ut fortunatores hominum esse & deberent & cuperent: ob idqve auream ut fortunam qvoqvò circumferrent gentium. 266 Verùm inter fortunam illam regiam, & popularem fortunam, hoc videri interesse volebant: qvòd hæc cæca & volubilis indignorumqve fautrix (inqvit Plinius*) ut in qvemqve incurrit, illum beatum imperitorum opinione facit. At aurea fortuna, sceptrorum contubernalis & socia, perspicax est ipsa, eademqve stabilis: hæcqve ab illis pingebatur aut aliàs fingebatur, manu gubernaculum cum copia dea tenens. 267 Proinde Reges rerum humanarum prudentissimi, qvàm plurimos habere homines in comitatu suo semper concupiverunt, dignos qvi munificentiâ principali fortunarentur, honoribusqve publicis aut regiæ cumprimis ornarentur. 268 Qvid? qvi Reges & Principes hoc parum animadverterunt, Rex inqvit, aut qvi animadversum, in animum non induxerunt? (pauci enim litterarum & doctrinæ aut cupidi aut ornatores fuerunt) auream illorum negabitis fortunam aut argenteam fuisse, vos Philologiæ sponsi, & ab alio qvodam inferiore metallo conflabitis? an etiam auream ut aliorum esse dicetis: sed cæcam tamen temereqve versatilem, ut illam popularem, nec hominum delectorum fortunatricem? facile autem erit, opinor, qvemadmodùm poëticæ, sic eloqventiæ artifici solertissimæ alias atqve alias, ut rerum sic hominum, species informare, & tanqvàm aureas statuas & argenteas, qvibus commodum ipsi fuerit, editis in locis & conspicuis undiqve, qvasi ex Senatusconsulto Philologorum excitare & affirmare. Tales enim multas videmus in historiis antiqvis, qvasi in theatris orbis terrarum erectas: nunqvam ita vetustescentes, ut non indies magis visendæ admirandæqve existimentur. 269 Sanè qvidem, Here, (inqvam) sic enim naturam hujusce rei ferre videmus: ut auri argentiqve in hoc genere materia, atqve opificium ipsum, qvô vetustiora sunt, eô vendibiliora sint, præstabilioraqve censeantur. hocqve in universum valet, ut in iis qvæ nec interitum nec vitium ab ætate sentiunt, senium ipsum & veluti caries vetustatis, precium atqve auctoritatem intendat. Nec tamen statuæ hujuscemodi aurô argentôqve ætate hâc conflatæ, non in secula qvoqve posteritatis ituræ sunt, materiamqve suam atqve artificium illis vendituræ. 270 Prorsus qvidem, Rex inqvit, si ex officinis ipsæ celebribus exierint & mango-

* lib. II. c. VII.

mangonii nescii : qvod nota statim peculiaris cujusqve officinæ indicat; qvæ adulterari non potest. alioqvi ut ex te aliqvando audire memini, eorum similes futuræ, qvæ uno aut alterô lustrô obsolescere solerent, dignæqve existimari, qvæ non in æde (ut tu dicebas) Saturni, sed qvæ Vulcani fornacibus dedicarentur inspectorum ipsius artis censorûmqve arbitratu. at eorum ferè præjudicium tribus urbanæ si qvi solent, jam verò & rusticæ. 271 Verùm heus tu, Budæe, (Rex inqvit) ad fortunam illam redeamus aut cæcam, aut oculatam, ut porrò intelligam, qvorsum id pertineat. 272 Eqvidem (inqvam) Here, qva de re nunc agitur sic sentio, qvoniam in eo dicendi veniam prolixè mihi & cum auctario tua admensa est humanitas, qvamqvàm verecundè petenti & exiguè. 273 Reges ante te omnes Franciæ auream qvidem illam fortunam habuisse in contubernio censeo : sed vel cæcam nonnullos, vel oculis fortasse perversis, vel certè noctuinis, tenebras ut faciliùs ac jucundiùs qvàm claritatem splendoremqve cernerent. Qvod per me qvidem licet, ut temporum magis qvàm hominum fuerit vitium. 274 Vereor autem, ut explanatè & aptè dicere possim, qvod animô concepi. Reges duos consecrandæ memoriæ vidi, qvibus tute successisti, Carolum octavum, & Ludovicum duodecimum socerum tuum, qvorum manes rectè conditos esse divinâ benignitate, utinam non falsò cum multis, ipsorum meritô speraverim. 275 A Carolo ego commodùm in aulam accersitus fueram, cùm ille repentinô casu sublatus est, & exierat jam rumusculus qvidam studiorum meorum, qvi ad eum permanaverat, nihil minùs me agente, qvi clancularius tum eram amator impuberis adhuc Philologiæ, & penè etiam infantis. 276 Paulò superiora tempora meminisse magis possum, qvàm satis animadversa compertaqve habere. 277 Verùm ex qvo certissimè memini, sic fuit Franciæ status constitutus, aurea ut illa fortunâ (qvantum qvidem pertinet ad eam rem, qvam agimus, & ad litteratorum hominum ornamentum) oculis atqve auribus perinde capta fuerit. tametsi Rex uterqve acrem unum oculum probumqve habuerit, Gvidonem ab Rupe forti, virum omnia summa meritum, si eô multùm uti ad eam rem explorandam ipsi instituissent. 278 Obrepunt autem sæpe cùm privatis, tùm Regibus simulatio atqve dissimulantia. qvibus velut præstigiis atqve Gygis annulô, capitalis sæpe fallacia, oculis præstrictis se subducit alioqvi non hebetibus, praviqve hominum mores, aut inertes, aut degeneres fallunt sub integumento frontis vultuumqve tectoriis. 279 Sed longè capitalius est, (ut mihi qvidem videtur) aurium ludibrium in Principe, qvàm oculorum : qvoniam in eo non tam suô errore Principes, qvàm imaginariâ fide, elogiorumqve auctoritate ementitâ circumveniuntur. 280 His autem moribus prædit erant illi Principes (etsi dissimili ingeniô nati) ut si incorrupta hominum fama ad aureis aulæ interioris penetrare potuisset, cum multis ipsi benignè atqve commendabili beneficentiâ acturi dubio procul fuerint, qvibus tamen juvandis sestertii unius nummi instar sibi nunqvam expensum ferri jusserunt. Contraqve complureis ut munificentiâ suâ indignos contempturi fuerint, qvos opi-

mis

mis iidem ipsi congiariis prosecuti annuis qvoqve opimis insuper auctoraverunt. 281 Itaqve vivis illis principibus, famæ commendatricis inani prærogativâ, & votis irritis popularium multos designari in urbe magistratus, infustitiisqve ornari non paucos sacerdotes audiebamus, qvi punctum ne unum qvidem in comitiis regiarum regum ipsorum tulerunt. 282 Sed sic fuit semper fortunæ iniqvitas, non cæcæ qvidem modò, sed etiam cæcatricis eorum plerumqve qvos arctè complexa est, bonorum virorum ut calculis ipsa & sententiæ, iniqvis eventibus enixè refragaretur: 283 Verùm eorum regum tempore, litteris bonis operam dare (id qvod mihi maximè, ut si cuiqvam alii contigit) nihil ferè aliud, multitudinis atqve etiam honores obtinentium hominum opinione fuit, qvàm stultorum ferias (ut ita dicam) agere, qvi dies olim festus apud Romanos fuit. In eorumqve studiorum vacatione functionumqve immunitate acqviescere, qvæ ad fortunam unicuiqve faciendam, & ad fortunas augendas moribus comparatæ sunt. 284 Tametsi Rex Carolus humanitate singulari, liberalitateqve memorabili præditus, & litterarum elegantium opinione qvâdam imbutus, qvarum nomen tantùm in Italia raptim qvasiqve per transennam audierat, earùm me gratiâ, & Græcarum præcipuè, qvæ tùm in Francia penè erant inauditæ, evocandum mandârat, ut supra dixi. 285 Eram enim tum plus minus qvadriennium in rudimentis utriusqve lingvæ, nullo cum sodali, sed mecum ipse tantùm & cum lare familiari clàm & verecundè versatus, qvod ad cum fando (ut fit) permanaverat. 286 Namqve eam ob rem, non clarus ipse qvidem apud nostros, sed spectandus tamen & monstrabilis eram: utpore qvi ad musarum contubernium tunc infreqvens atqve inane, sic viam affectassem, ut qvi ad desertum diversorium, nulloqve insigni notum obscurumqve divertunt. 287 Et erat tum in Francia litterarum bonarum doctrina fermè tam vendibilis & expetita, qvàm olim erat Lacedæmone ars scenica atqve histrionica. 288 Ceterùm qvòd Philologia nostra eorum regum tempore sic jacuit, culpa fortasse nonnulla fuit ipsorum. Sed crimen & scelus penes oculos auresqve regales fuit, à qvibus ipsi Reges circumventi sunt capitali coitione. 289 Ita enim more hominum comparatum est, ut monarchi, ut populi, ut optimates, ut Senatus etiam freqventes interdum & curiæ, dolo & decuriatione paucorum circumveniantur, eorum præcipuè, qvi super admissiones præpositi sunt. Qvæ virtutis tanqvàm tabes qvædam, atqve interitus est tandem, præcipuè verò ubi plurimum habet licentiæ atqve impunitatis. 290 Ab hoc autem cæco serpentiqve veneno sacrosanctas esse regias arces in magnis imperiis admodùm difficile est: (etsi id maximè par erat, & publicè conducibile.) nec ad id excogitari antidotum tam appositum unqvam potuit & validum, ut securitatem præstare iis potuerit à captione tutam. sicuti nec adversum sycophantiæ venenum: ut est in proverbio apud Comicum Aristophanem. est enim majus id malum humanâ providentiâ. 291 Ea tamen, Here, expectatio & alacritas studiosorum ex sorte mea excitata est, qvi solius famæ commendatione, ac sine ambitûs ineptiis & mo-

molestia à te tuli, qvod optabam, & verò alterô penè tantô amplius: ut Philologia jam nostra candidatos suos comitia te habente & regente, designatum iri ad honores & magistratus, idqve suâ tantùm gratiâ, sperare occeperit. 292 Qvis enim tibi fucum facere, qvis imagines rerum pro rebus confidet se posse commendare? qvis hominum simulachra pro viris doctis & prudentibus approbare? qvis deniqve doctrinam hominum & dignitatem prævaricando, apud te dissimulare ausit, qvi ingenium tuum qvidem, qvi experientiam, qvi judicium norit? 293 At ea verò qvis ignorare potest tuorum? ingenium dico & judicium. immò verò omnium (pròpè dixerim) disciplinarum inchoatam non leviter notionem atqve etiam cognitionem: partim informatam naturæ mirâ benignitate, partim freqventibus & assiduis doctis cum viris disputationibus? 294 Et perridere qvidem mihi interdum ac lætari supra modum contigit, cùm qvosdam pingvis Minervæ homines, & lemis (ut dicitur) Saturniis lippientes, de litteris ultrò censentes & litteratis, qvasi sexagenarios de ponte dejiceres hujuscemodi suffragiorum. 295 Qvibus exemplis ceteri ejusdem ordinis edocti, te iis de rebus differente, aut sermones lacessente, favere jam lingvis soliti sunt, stupentesqve auscultare. 296 Age, (inqvit) age porrò qva de re inter nos agebamus, & de me nunc, Budæe, conticesce. 297 Sanè verò, qvasi ego illa artium principia discere potuerim, qvi Latinæ Lingvæ tantùm rudimenta, vel elementa potiùs puer attigi. 298 Et qvidem qvòd vernaculô sermone tecum unà nonnunqvam & cum multis, hisce de rebus dissero, non qvasi meô jure id facio, non eâ fiduciâ fretus sum. novi me nec secundas nec tertias hujuscemodi actuum exseqvi posse, nec verò mediocriter sustinere. similiterqve mihi facere, cùm id accidit, videor, atqve cùm adventitii qvidam homines (ut fit interdum) musicâ qvoqvô modô imbuti, & specie cultuqve conspicui à symphoniacis dissentaneô, ad odeum delubrorum verecundè accedunt inter sacra peragenda, & sensim illis intermissimqve accinunt voculosis illis numeris & vibrantibus: sic & ego de disciplinis loqvi exordientibus succino interdum, haud scio qvàm scitè & appositè. 299 Juvat etiam sæpenumero fungi vice cotis (ut dicitur) aut incentivæ tibiæ, disputantesqve acuere sermones lacessendô. 300 Hîc ego enimverò facere non possum, Here, qvin paullulum digrediar, etsi me pergere porrò jubes. Neqve enim veniæ qvasi liberaliùs datæ, reposcitor esse (ut opinor) sustinebis: cùm rata (ut nosti) esse deceat & propria principum beneficia, sinesqve meô me jure uti ex animi mei sententia: qvando etiam eadem beneficia pleniorem atqve uberiorem interpretationem admittunt juris prudentum auctoritate. 301 nam qvæ dicturus sum in hac digressiuncula, non tibi jam, Here, sed mihi intus, ut Aspendius olim citharistes, iisqve qvi hîc propter me stant, canere constitui, tantisper à te aversus. 302 Tuô verò (inqvit) Budæe arbitratu, modò qva de re nunc agitur (ut prædixi) tute nunc qvoqve memineris. 303 At verò, Here, inqvam, æqvum hoc ego esse contendo, ut mihi gratiam paulisper legis à te latæ facias, dum ipse hanc ab ista majestate apostrophen facio. 304 Vide igitur (inqvit) ne longiusculam

culam, neu qvid medium intercinat actum, qvod non proposito conducat & hæreat aptè. 305 Qvod cùm ego annuissem, tùm aliqvantum ad circumstanteis eosdemqve attentos conversus, Postridiè, ut opinor (inqvam voce jam submissiore) aut summum die tertiô, qvàm in aulam ab Rege pridem evocatus sum Ardeam: qvò reges charitate germani ætate & aliàs florentissimi, ad colloqvium coierant celeberrimum, atqve utrinqve ornatissimum: incidit epulantte eo sermo de noctium brevitate solstitiali ad littus Oceani. qvi cùm aliqvantum progressus esset, super ea re statim hominem me tum hujus aulicæ militiæ tirunculum, ipse rex percunctatus est. 306 ego autem ita in comitatum veneram, ut rerum Mathematicarum inscium eum prorsus esse crederem: & rei, qvam rogabar, rationem tenere me confidebam. 307 Rogatus igitur sententiam, intrepidè cœpi ac sine cunctatione ea de re disserere, ut qvi in ludo meo versari me putarem, nec mihi ab ipso sententiæ rogatore qvidqvam esse, aut aliundè metuendum. 308 Ibi cùm finitorem orbem æqvinoctialemqve imaginariâ delineatione, qvasi in abaco, sic super regiam mensam digitô circumscriberem, indeqve nocturni circumactûs solis diurniqve rationem ductu manus colligerem, velut aliud agens atqve in supina securitate, hallucinari aliqvantulum cœpi, nullô circumstantium præter Regem animadvertente errorem. 309 eram enim si unus ipse Rex non affuisset, qvasi simiola (ut dicitur) inter asellos ludens: qvod qvidem certè ad eam rem attinebat. 310 Ibi verò ille sermonem meum leniter excipiendo, erroris me admonens, molli (ut ajunt) brachiô in gradum reposuit. & erat non imperitiæ culpa (ut dixi) sed hallucinatiuncula mentis, qvasi oscitantiùs vagabundæ. 311 Verùm cùm ego casu nec opinatô perculsus, & rubore suffusus, errorem illicò agnitum deprecando, in viam rediissem, faciendum mihi esse intellexi, ut cautiùs in posterum attentiusqve disserere pergerem. 312 Ante hunc autem Regem, atqve ante eum fortasse diem, sic sensus erat hominum peritorum, ut qvi hisce de rebus & similibus in regia dissereret, is non modò ineptire, sed mysteria (qvod dicitur) effari in cœtu videretur hominum profanorum. 313 Ceterùm aderat tùm ibidem vir qvidam ingeniosus, alioqvi mihi notus, ex eorum numero, qvi litteras more hominum & aliqvantò ampliùs didicisse existimantur. Is collectâ de me opinione altioris doctrinæ ex hominum rumusculis, prævaricationem eam esse ambitiosam statim interpretatus est; assensionemqve obseqviosam, regiæ utiqve majestati cedentem: non veritati atqve conscientiæ. 314 Itaqve ille cùm me post eum sermonem ponè digitô (ut fit) impulsum, paullùm illinc concedere, ad colloqvium innuisset, Euge (inqvit) tiruncule, jam aulicæ urbanitatis rudimenta (ut video) posuisti. nimirum depositi tirocinii mox insignibus decorabere. hem, qvàm appositè adveniens aulæ genio lenocinari in mentem tibi venit? ut scitâ autem doctrinæ submissione gratiam hanc primam à principe ineundam duxisti? à qvo (si divis placet) cùm in arena tua, vestigia credo nota fallente, lapsus esses, jure tu reprehensus es, manuqve sublevatus. 315 Vel hoc tandem Budæe qvis

qvis non credat, qvi te & illum nôrit, qvod qvidem ad id certè, qvo de agitur, attinet? Protectò secundâ (ut dicitur) avi aulicam disciplinam tute auspicatus es, tantoqve omini [ut opinor] progressus mox respondebit, si ad ludum tute ventitare perseveràris. 316 Cùm hæc & hujuscemodi ridens ille & cavillabundus diceret: egoqve qvæ ipse mihi ominabatur, neqvaqvam agnoscerem, homo stomachari pene cœpit & irasci, qvasi delitias facerem, secumqve velut homine imperito dissimulanter ipse agerem. 317 Qvod eum ægrè ferre cùm animadvertissem non ante fidem ipsi conscientiæ meæ feci, qvàm asseverantiùs & jurejurando confirmavi, simpliciter à me eam rem actam esse atqve ex animi sententia. Idqve multis pòst ille exemplis edoctus, facile verum esse tandem credidit. 318 Ceterùm hoc ut certum tenetote, me primùm panegyricâ fretum fiduciâ cum Rege differendo de rebus ad litteras bonas & eleganteis attinentibus, meticolosum tandem esse factum ac mihi diffidentem. 319 Dein ad Regem ego reflexus, Nostrum nunc, inqvam, Here, sermonem intercisum ferruminaturus sum; clepsydræqve tantisper obturatæ jam demam epistomium. 320 Tametsi igitur proximô tuô sermone intelligendum nobis dedisti, cùm de litteris disciplinisqve verba facis, non id tàm jure tuô, qvàm qvasi occupatitiô facere, aut precariô, claris tamen exemplis admonitus sum, sollicita cum animadversione hisce etiam de rebus tecum sermocinandum esse, cùm ego in auspicando specimine impegissem nimiâ securitate. 321 Qvamqvàm rursus ut dominus es in officiis ministeriisqve exigendis minimè morosus, famulisqve tuis indulgens & ministris, qvos à cura corporis habes, omniumqve horarum apparitura, ut si qvis unqvam regum: ita in rebus disputandis disceptator sanè qvàm æqvus, & fortasse æqvior æqvissimô. 322 Et qvidem in ingenio tuo moribusqve regiis nihil nec svavius animadverti, nec commemorabilius, cùm omnia sint maxima & propè exemplaria, qvàm qvòd vel connivere in eorum culpa solesqvi in differendo coram te hallucinantur, vel si illi à te liberè dissentiant, aut molli articulô erranteis ac sine imputatione corrigere, lapsosqve non ægrè erigere. 323 Atqve hæc ita facis naturæ mirâ dexteritate, imperium qvidem ut interim sceptrumqve regium deponere, oris autem summam dignitatem, incredibilem facundiæ lepórem, regiam deniqve majestatem retinere auctoritatemqve videâre. Tute verò ut etiam tuo de jure decedere non graveris in caussa apertè superiore: si tamen ejusmodi cum hominibus disceptes, qvi in sua ipsi arena à te vinci sine pudore neqveant. qvô nomine memini qvantum etiam aliàs tuæ humanitati debeam. 324 Jam verò si te audiente (ut sæpe fit) inter aliqvos acrior disputatio animosiorqve exoriatur, auscultatorem agere non modò civilem, sed officiosissimum nôsti: interim etiam cùm opus est, existimatorem in neutram partem propensiorem, earum qvoqve non minùs rerum, qvæ cognitionis tuæ sunt: qvarum etiam disceptator jure non regiô sed privatô esse posses, justusqve æstimator. 325 Qvam morum æqvitatem atqve civilitatem, in proceribus primariisqve magistratibus atqve secundariis

tiis indignabundi sæpe desideramus. 326 Harum rerum exempla si tam hîc memoranda duxissem, qvàm alibi & passim memoratu digna sunt, longior foret ab instituto digressio, qvàm pro modo aqvæ nobis fluentis, & tua me humanitas hæc tramittere jubet, qvæ ad rem eam, qvæ in caussam deducta est, nihil pertinere censes. 327 Ideò etiam memoranda mihi esse multa non duxi, qvamlibet memorabilia, qvia qvotidiana atqve omnibus penè nota. 328 Cùm igitur, Here eô tis ingeniô, eô judiciô natus inter summos principes, ut apud te facundia, doctrinâ justâ subnixa, viros bonos tàm commendet, qvàm venustas mulieres & puellas honestissimas apud eos, qvi sciti & elegantes formarum spectatores videri volunt: facere ipse non possum, ut cuiqve juveni ingeniosissimo occurri & indole magnâ prædito, qvin omnes de litteris bonis magnificè sentire sperareqve jubeam, ad studiúmqve earum vehementiùs cohorter: futurum etiam recipiam, atqve existimationis meæ pignore cavere non dubitem, qvicunqve ad doctrinam evaserit partibus suis absolutam: si modò industriam doctrinæ ingenuam moratamqve addiderit, atqve in regiam tuam nomen ejus, aut cognitore gravi datô, aut ingenii documentis qvoqvô modô insinuârit, ut constet ei ratio operæ in litteris bonis impensæ. 329 Cujus rei spes atqve exspectatio, ideo gestientior est atqve impotentior, qvòd ante hunc diem semper qvi ad hoc studium ita se contulerunt, ut in philosophia consenescerent, eos cum instrumento & cibariis venire oportuit qvasi irent Sutrium, ut Plautinum hôc locô usurpem proverbium. 330 Neqve hæc, Here, qvùm fiduciâ benignitatis tuæ facio, fidem meam periclitari opinionémqve non recordor, posseqve me in jus vocari eam ob sponsionem ad judicium hominum doctissimorum: ut si in fraudem hâc sponsione juvenes attraxisse captionemqve videar, & me & prædes meos stilis indignantium ac frementium concidi visurus sim & lacerari. 331 Sed cùm ad hoc studium omnia mea pignora, omnia ornamenta, postremò spes omneis meas meorumqve etiam nunc contulisse videar, qvid jam habere potero reliqvum, cui metuam, si hæc mihi atqve aliis exspectatio in te posita, decoxerit? 332 Qvod autem ad commune eorum pertinet, qvi ad litteras perdiscendas & docendas ob eam exspectationem incubuerunt, tanta est animorum alacritas, ita spem propositam avidè auribus haurire illi solent, cùm hæc & hujusmodi tanqvàm tuis verbis, non à me modò, sed etiam (qvod aliqvantum me sublevat) ab aliis pronunciantur, qvibus excipere vocem ex ore tuo sæpe licet, ut non tàm spe homines suspensi, qvàm exspectatione certâ erecti gestientesqve videantur. 333 Credunt enim hæc velut oracula fundi ab Apolline (ut dicitur) responsa, hoc est, à majestate tua atqve liberalitate edita in interiore adyto, & fide gentilitiâ sancta & confirmata. Sed ita, ut antistitem me tibi esse principem oraculorum hujus generis, invitô me illi qvidem & reclamante, sed tamen meô vel meritô vel culpâ meâ sibimetipsis persvaserint. 334 Qvocirca etsi compertam me habere & perspectam voluntatem tuam confido, qvod qvidem ad juvandam & ornandam Philologiam nostram attinet, nonnunqvam

tamen reputare mihi subit, si secus qvippiam evenerit [multa enim mortalium consiliis nec opinata impendent, multa etiam inter calicem & labra, ut est in proverbio.] Sed si qvid non ex sententia cesserit, Here, qvid me tum futurum est divi boni? qvi sponsionis assectam noxam esse, cùm hæc futura recipio, non meminerim, vel oraculô testificante nobilissimô. 335 Verùm hoc omen [ut spero, ut confido, ut non dubiè auguror] magnificentiæ tuæ aureæqve fortunæ genius primô qvôqve tempore averterit. 336 Prorsus qvidem, inqvit Rex, cum Deo benè juvante: & qvidem primâ qvâqve oportunitate qvam mihi ocium ab instantibus negociis largietur, congiarium illud Philologiæ tuæ pronunciatum, bonâ fide dabitur, ad qvod alludere sermonem tuum jamdiu odorabar. 337 nec ideò tamen à te aut ab alio tui ordinis admoneri, atqve etiam appellari me veto, fidem ut à te datam meâ caussâ, ab aliisqve, liberem, qvi tantæ pecuniæ constitutum haud cunctanter strenuèqve fecistis fiduciâ nostræ pronunciationis fideiqve palàm obstrictæ gentilitiæ: non mihi minùs sanctæ, qvàm Stygos olim numen fuisse deis poëtæ cecinerunt. 338 Id verò constitutum ego, ut mandatô meô factum, & agnosco libens & ratum esse jubeo: tantum abest ut à vobis laudatus auctor in tanta caussa, vos in lite destituam. 339 Qvid ni enim, Here, id non hæsitanter faceremus, qvi & voluntatem tuam expromptam, & facultates nulli non voluntati pares esse sciremus? 340 Sed enim qvid tua efficere auctoritas benignitate conjuncta possit, si Musæum exstruendum (ut exspectamus) curârit & mandârit, annuisqve congruis & menstruis fundârit ac stabilierit, inde æstimari potest. 341 Etenim qvasi illa pollicitatione nobili atqve etiam omnibus notâ, utpote palàm ac testatò pronunciatâ, iterumqve intervallô satis longô repetitâ, tesseram qvandam vigiliarum studiosis hominibus dederis. 342 Omnes jam ferè ingeniô felici ingenuâqve voluntate nati, è veterno pristino incuriæ ac socordiæ excitati sunt, liberaliaqve studia capessere, id est litteras bonas lautioresqve, certatim instituerunt, gnaviterqve colere. 343 Qvippe egregii tui propositi institutiqve magnifici obsides habent regios prælectores: qvos famæ tibi suffragiô commendatos, specimenqve sui ac doctrinæ anteà factitantes, stipendiis constitutis auctorandos mandâsti, cùm eos etiam coràm verbis benignè singulos appellatos me spectante, cohortatus priùs esses. 344 Mandavi verò (inqvit) à te commonefactus, qvantoperè jam flagrarent homines iis studiis litterarum, qvæ tu dicere mihi soles expolitionem esse humani intellectus, qvasiqve corruptæ humanitatis elaboratam qvandam reconcinnationem. 345 Et verò tu eadem hac de re mecum sæpe egisti, cùm velut deprecandæ offensionis gratiâ diceres, te conventus Philologici actorem designatum omnium suffragiis, id à me contendere. 346 Qvod nolim (ut dixi) existimetur mihi molestum esse, ne injucundum qvidem, velimqve te hujus mihi, qvasi æris alieni à rationibus meis honorariis expungendi, assiduum admonitorem esse: nec ideò deterreri si interdum aliud agam, hoc ipsum te agente. 347 Vereor enim ne in usuras qvoqve appeller ab ipso musarum choro, qvas debere me for-

tasse

tasse exiturâ jamjam die nonnulli arbitrabuntur, ut sunt judicia imperitæ rerum multitudinis. 348 Eqvidem, Here, etsi dimitti flagitatores istos Philologiæ nomine exopto & percupio, qvorum verbis necesse est ut sæpe te admoneam, & velut jam morantis munificentiæ interpellem, tamen usurarum nomine repromittam neminem æqvum & bonum qvidqvam à te petiturum, qvamdiu prælectores supradicti, aut eorum similes annuis honorariis ornati & allecti, publicè profitebuntur. 349 Sit modò hoc semel ac satis nobis cautum, ne qvi sub Palladis signis merent, unqvam centurientur expunctis (ut Plautus inqvit) in manipulis. 350 Nam cùm inter optima nomina illam majestatis tuæ pollicitationem habeamus, qvid est qvod magnoperè angamur, qvoad hoc qvasi interusurium pensitabitur, unde spem exspectantium interim alere & sustentare possimus, qvamlibet id aventem. 351 Videte igitur (Rex inqvit) ne nomen hoc, locuples qvidem & idoneum, sed idem tardiusculum esse existimetis, imo verò vide tuipse stipulator Philologiæ, ut dies promissi donativi cesserit & venerit. Hujuscemodi enim nomina non in præsens plerunqve, sed in diem contrahi solent. 352 Hoc autem ipsum eò ampliùs in hæc si non verba, certè hanc ipsam in sententiam conceptum est, qvod qvidem commodo nostro, qvatenusqve è republica & qvando futurum est. 353 Sanè qvidem (inqvam) Here: & verò si res esset privatæ controversiæ, non placiti principalis legum nexu soluti, ex æqvo tamen utiqve bonoqve disceptaretur, qvod jus plenum est indulgentiæ, nescium qve summi juris: qvod vinculis forensibus utitur. 354 Neqve nos nescii sumus, pace qvamvis jam confectâ, omnibusqve numeris pacificationis, ac multis pignoribus tranqvillitatis coagmentatâ, nisi qvid fata (ut fit) moveant invitis mortalibus, tamen reliqvias negociorum non mediocres superesse, cum rei nummariæ difficultate plurima. Qvarum rerum explicandarum ratio antiqvissimam curam poscit, nulliqve posthabendam. 355 Interea igitur cùm tu mihi admonendæ tuæ majestatis fiduciam ultrò feceris, non committam, ut caussæ ad me delatæ (ut dixi) & receptæ, & verò ut tuæ voluntati egregiæ, defuisse videar & regiæ, qvodqve nunqvam in rebus mihi stipulandis facere potui, ut os naturâ verecundius qvàm mearum rationum familiæqve intererat, suffricare mihi metipse imperitarem, qvo ad rem meam aliqvantum auxissem, conditionemqve amplificâssem: multis me amicis, ut inscitè atqve intempestivè pudentem veluti cubitô crebrò perpellentibus: id ego sub hac persona strenuè (ut opinor) & præfidenter fecero: qvam tua mihi benignitas induit cum conventu Philologico. 356 Verùm ut eò rursus, qvò tendebam, redeam: qvantum in singulis tuis verbis, Here, atqve etiam nutibus positum sit, ad flectendas voluntates hominum, & qvò velis cunqve circumagendas, ex eo declaratum est qvod nuper exoptandum nobis evenit. 357 Hâc enim animi proclivitate ad litteras bonas fovendas, qvam haud ita pridem & præ te ferre cœpisti & verbis expromere, litteris etiam Græcis civitatem (ut ita loqvar) in Francia tua dedisti. Tametsi civitatem dico in Francia? immò verò in regiam tuam aditum hospitalem, fe-

 stivum

ſtivum & plauſibilem. [358] Nam qvod Philologiæ noſtræ rivales nobiles jam non paucos habemus, nonnulloſqve domeſticos tuos, & circum pedes famulos: ne id qvidem modò, ſed proceres & puberes honorarios, & pueros diſcophoros, litteris Græcis imbutos: (qvod inter hujus temporis paradoxa præcipuè numerandum duxerim) nihil aliud cauſſæ eſt, qvàm qvòd cordi tibi eſſe cultiores litteras jamdiu innotuit. [359] Qvare ſimul ut à curis antiqvioribus feriatam mentem habueris, ad inſtruendamqve illam perpoliendæ humanitatis officinam animum applicueris, magnum utiqve atqve memorabile operæ precium protinus, æternumqve feceris. [360] Qvantum enim divi jam immortales, qvàm amplum, qvàm ad memoriam tui principatus memorabile futurum eſſe cenſes, Pædiæ illius olim celeberrimæ, cùm Romanæ, tùm Græcæ, diverſorium, domicilium, ſedes deniqve ac tabulas in patriam deportâſſe aut adſciviſſe? [361] Qvale porrò additamentum, qvantumqve huic urbi florentis qvondam Romæ nunc propemodùm æmulæ, fore exiſtimandum: in qvam tute longô intervallô larem regium retuliſti deſtinatione animi, ſi Camœnarum ædes ipſi pro ornamento inſigniqve acceſſerit? [362] Eqvidem ipſe dignam ca illam eſſe arbitror, qvamobrem ſubſtruendis fundamentis, regia tua majeſtas inſignibus regiis geſtaminibuſqve ornata, primigenium lapidem jacere non gravetur, cùm ipſe in forma operis ejus arbitranda, architecti priùs munere perfunctus ſis. [363] Hunc enim diem poſteritas, qvaſi natalem palingeneſiæ litterarum ingenti ſtudiô colet & celebrabit. Ne eum qvidem modò, ſed etiam ipſius qvinqvatria & octatria. [364] Neqve verò ſi in hoc eſſe tui ſimilis perſeveràris, ſatis eſſe arbitrabere, rei tam memorabili inſigniqve futuræ, tùm titulum atqve auctoritatem regiam impertire, tùm ſumptus ſuppeditatorem benignum eſſe: niſi operis qvoqve totius amplitudinem, deſcriptionem, rationemqve architectatus fueris, (qvod in multis operibus egregiis feciſſe te novimus) & veluti primam manum operi, ſummamqve accommodâris. [365] Regiæ certè magnificentiæ eſt, & tuæ animi magnitudinis atqve providentiæ hujuſmodi mauſoleum extruere, omnibuſqve partibus abſolutum in regium modum reddere, in qvo vivus (ut ajunt) & videns nominis tui atqve animi memoriam inciſam eſſe nôris, perpetuumqve manibus tuis monumentum futurum. [366] Dignum certè prorſus opus, per (inqvam) opus dignum, qvod à te ipſo inchoëtur, Here, ſimul atqve vacabit, accuratéqve & amplè abſolvatur: non qvod hæredi mandetur abſolvendum. Cujus tu exactor ipſe ſis, non mandator. Qvod tuis non tantùm auſpiciis, ſed arbitratu tuô fiat. Deniqve qvod tibi ſuperſtiti Philologia, non manibus tuis tantùm & memoriæ, ſupremiſqve mandatis debeat. Cujus tu magnificentiæ recordatione atqve conſcientiâ diu ſuperſtes ſenexqve perfruare. [367] Nam ubi * tandem potiùs nomini tuo, atqve honorificentiùs parentari te adhuc hîc

* *Ubi tandem potiùs nomini tuo*] *Nullum*, auctore communi Germaniæ Præceptore, Philippô Melanchthone, Tomô I. aurearum Declamationum p. m. 457. „ DEO gratius eſt officium, „ qvàm

hic agente, ubi te fatô perfuncto animæ tuæ sanctiùs venia Dei exposci & religiosiùs, qvàm in eo loco poterit, qvi omnium gentium convenis freqventabitur, beneficiô tuô obstrictis? Id certè nominis tui monumentum, tanqvàm locô semper vernante situm, indies efflorescet. 368 Nam cùm illic Francia seminarium habitura sit elegantium hominum, doctrinâqve justâ & multiplici expolitorum, qvod ex tuo instituto custodibus publicè præpositis, diligenti & exqvisitâ scholarum disciplinâ coletur, nimirum ex eo velut alveario Atticæ & Romanæ eloqventiæ, examina (ut ita dicam) juvenum qvotannis, omneis in partes nobilissimi tui regni dilapsura sunt, qvæ gloriam & decus pulcherrimi instituti ubiqve illustrabunt gentium. 369 Verumenimverò Here, cùm hoc in exspectatione nobis tam certa positum sit, ut alias res jam curare atqve agere possimus post geminatam pollicitationem, & conceptis verbis agnitam, ampliùs etiam à te hoc postulandum habemus: qvod nisi me longè fallit opinio, jam exorsis non gravatè confestim attexueris, cùm sit illis magnoperè consentaneum. 370 Nempe (inqvit) ut Philologiæ post annua constituta annarias qvoqve leges, & candidas petitionum & gradationem solennem fortasse, classemqve suam attribuam, scansili exspectatione ornatam: id enim ex iis qvæ in qverimoniam deduxisti, facile conjicio. 371 Hoc ipsum, inqvam, Here, par erat omnino, si commodè constitui potuisset, certisqve finibus temperari. qvod qvoniam non potest, id modò postulamus, ut nos ex capite tantùm censis, vel ex prorsus non censis, inter cives, in classicos jam censosqve facultatibus primariis transcribamur. Deinde in comitiis flaminum, curionum, archiflaminum, honoratiorumqve sacerdotum, primatum, & cænobiarcharum atqve pontificiis, Philologorum nationem ita commendatam velis suffragii tui prærogativâ, ut candidatos regis esse eos homines intelligant. 372 Inde enim seqvetur, ut gloriosissima apud omneis homines Philologia qvamprimùm esse incipiat & gratiosissima: simul ut primores & proceres ordinis consecrati, homines doctissimos habere non modò inter comites, sed etiam inter beneficiarios suos cupiant & evocatos. 373 Nec nobis jam dictis facultatibus vel cen-

„ qvàm veritatis, & justitiæ studium & propagatio. Nam hæc sunt præcipua Dei dona, in qvibus Dei præsentia maximè cerni potest. Hæc Deus præcipuè conservari postulat, imò ad hunc finem præcipuè conditi sunt homines, ut alii alios doceant de Deo & aliis rebus bonis. Ad hanc utilitatem addita est divinitus humano generi sermonis communicatio. Qvare non dubium est, qvin hoc vitæ genus, qvod in docendo & discendo versatur, Deo gratissimum sit, & hôc nomine antecellant scholæ templis & aulis, qvia majus est studium veritatis in scholis. Qvare si qvis sanctum vitæ institutum qværit, non abdat se in solitudines, non putet aliud esse sacratius vitæ genus, sed in his discentum conventibus maneat, hic conetur bene mereri de genere humano doceat alios, & sciat hoc officium prodesse ad conservationem & propagationem optimarum rerum, erudiat ambigentes conscientias, respondeat de jure, deqve omnibus vitæ officiis, inqvirat rerum naturam, morborum remedia, caussas mutationum in natura, motus & effectus cœlestes, præparet juventutem ad majores artes, enarret historias, mandet litteris res gestas, illustret artes: Hæc qvisqvis facit, Deo gratissimum cultum præstat, & de genere humano præclarè meretur: Conservat enim doctrinam utilissimam vitæ, format mores, judicia hominum, retinet pacem, mitigat multa mala publica. Tale vitæ genus non solum præstat monastico, sed verè divinum est.

censis vel censendis, aut primam aut secundam classem petimus (nosti enim, Here, probè, qvæ constitutio classium fuerit olim apud Romanos) sed ut justæ, germanæ, humanissimæqve doctrinæ (ut olim appellata est) auctoritatem, in omni parte reipublicæ fundatam velis & stabilitam, atqve ita per omnia membra fusam, ut sangvis & succus civilis corporis esse existimetur. Ita enim fiet potissimum ut locô jam & gradu moveri Philologia neqveat: nec ab suis inimicis imperitiæ patronis & cultoribus, è medio rursus ut supervacanea exigi & explodi. 374 Sic autem homines docti & prudentes sentiunt, Gymnasii instituti exstructionem tanqvàm fundamentum ædis esse Musarum: at litteratorum hominum ornamenta, veluti exædificationem ipsius esse musæi atqve expolitionem. 375 Profectò (Rex inqvit) Budæe, non primum aut secundum locum tuæ philologiæ (ut dixisti) petis: sed summum, imum & medium flagitas subsellium in consessu reipublicæ: congruenter iis utiqve, qvæ anteà dixisti, ut ea facultas, qvæ orbi disciplinarum oram circumfusam cingit & cludit, etiam ad centrum ex omni parte ipsius circuli tendat. 376 In eo enim punctô finis est (ut opinor) situs, & veluti scopus hominum, qvi civili ratione vitam sibi agendam esse instituerint. Multiplex qvidem ille pro ingeniorum animorumqve varietate: sed tamen eò spectans, ut qvàm potest qvisqve commodissimè inter cives pro captu suo vivat. 377 Verumenimverò cùm sermonis nostri progressus inoffensô satis cursu porrò ivisse mihi adhuc visus sit, hìc ego tamen aquam (ut dicitur) hæsuram ad obicem suspicor: qvem haud scio, an amoliri non pronum futurum sit. 378 Velim igitur, ut, qvod Philologorum ordini petis, qvasiqve jure & æqvô postulas, id commodè qvoqve fieri posse doceas: ac si factum fuerit, id è republica futurum existimationeqve nostra atqve regali. 379 Ecce autem eô adhuc loqvente, importunus qvidam nobis reiqve litterariæ obnunciator advenit, qvi colloqvium hujuscemodi repentè nobis diremit, qvod hactenus feliciter ac sine interpellatione cesserat. 380 Qvod cùm ego fremerem ac gemerem in ipso penè cardine caussæ, in qvo summa qvæstio caputqve vertebatur, & judicem mihi eô eventu ablatum, & coronam dilapsam esse, cogitare tamen cœpi, posse & aliam fortasse occasionem sarciendæ disputationis, ab eadem fortuna restitui, qvæ ipsam ademisset: id qvod si eveniret, fore putabam ipse, ut id aqvæ qvod fluxerat, causæ non periisse, mihiqve videretur. 381 Qvapropter ei deinde occasioni imminere accuratè institi, metuens ne longiore intervallô ægrè conglutinabilis esset, cùm differendi alacritas & materia jam refrixissent, qvæ commodè anteà incaluerant. 382 Ecce tibi igitur tandem, cùm dies complusculos vigilem & freqventem apparituram à primo accubitu ad clausulam epularum regiarum fecissem, nactus sum forte (ut dicitur) fortuna qvod captabam. 383 Rex enim, qvi tunc vel anagnostæ* operam plerumqve dare solet, vel si litterati

* *Anagnostæ*] Servorum nomen est, qvi super mensas legebant libros. Eruditi enim & opulenti homines inter alia ministeria habebant qvoqve, qvi ipsis cœnantibus, lavantibus, aut vigilan-

ti viri adsint, eos qvæstionibus è re natis jucundè ipse ac civiliter exercere, aut inter se committere, me verò non in postremis, inde mecum sermonem appositum exorsus est, unde ego statim eum in memoriam reducere interruptæ dudùm sermocinationis potui. 38. Huic verò sermoni posteriori librum alterum destinandum esse censui, qvoniam visa mihi est disputatio ad justam excrevisse magnitudinem.

DE PHILOLOGIA

LIBER ALTER.

1 VI priùs igitur Illustrissimi Principes, ereptam mihi in circulo occasionem perorandi, qvestus fueram atqve ingemueram, simul atqve sensi redditam mihi in manum ansam pertexendæ sermocinationis, præclarè mecum egisse fortunam intelligere cœpi, plaudendumqve fuisse & gratulatione dignum quod ægerrimè tuleram. 2 Nam cùm anteà mihi pertimescendum esset, ne longius producta loqvendi vicissitudo tædium Regi afferret, auriumqve fastidium, idcircoqve aqvam mihi fluere jamjam desituram semper existimaturus essem, factum est eô casu, aliqvot ut dierum intercapedine instauratâ audiendi voluptate, tanqvàm denuò refusam mihi occasionis manu aqvam in clepsydram interpretarer. 3 Ab integro igitur oportunitate arreptâ redordiendi, qvod inchoatum à me erat, aut jam orsis attexendi qvæ animus ferebat. 4 Res nata (inqvam) Here, id ferre mihi videtur, ut sermoni tuo nunc respondeam, qvem improvisus casus excipiens, ad hodiernum diem, qvasi comperendinavit. Hinc autem si placet auspicabor. 5 Cum litteræ verè Latinæ annos plus mille intermortuæ fuissent, Græcæ etiam conclamatæ citra màre Ionium, & tanqvàm funere claræ ac conditæ. Jam diu tamen in Italia, regione † litteris semper hospitalissima, redivivam auctoritatem ac splendorem utræqve habere cœperunt. Cùm interim Alpes mulis etiam cli-

stantibus noctu, aut alio tempore libros vel aborum, vel suos legerent, cujusmodi servos à se ipsa *Lectores* adpellant Svetonius in Aug. c. LXXVIII. & Plinius VIII. Ep. I. Sed Græci voce utitur Cicero I. Att Ep. XII. & V. Fam. Ep. IX. Item Nepos Cornel XXV. XIII, 3. XXV. XIV. 1. Vide Pignorium de Servis p. m. 218. edit. Amstelod. 1674. in 12. Joan. Meursii c. III. Auctarii Philolog. p. m. 117. f. edit. Lugdun. Batav. ann. M. IↃ CI. August. Buchner Addit. in Lexicon Fabri. col. 153. 154. edit. Lipsiens. M. DC XCII.

† *Litteris semper hospitalissima*] Venit in mentem, qvod apud doctissimum Joh. Caselium nostrum in epistola ad Carolum Sigonium. p. 738. Operis epistolici à Dransfeldio curati & Francof. annò M. DC LXXXVII. in 8. impressi librò X. n. XI. non ita pridem legi. *Utinam tuis tantis vigiliis digna etiam præmia persolvantur. Apu nostrum faciunt, qui quæstuosas artes tractant. Quo loco sint studia sapientiae non libet queri, ne patriam trans Alpes accusare videar. Neqve nescio, ut Italia perpaucos etiam ornet, & sæpe dignissimos prætereat, neque nos ejus rei cumßa fugimus.*

clitellariis pervias, armillatisqve tabellariis cursu diurnô ac nocturnô superabiles, litteræ ipsæ bonæ transire aut neqviverint, aut respuerint, ut qvidem ad nos accederent: qvasi commerciô nobis earum ademptô, aut nostrô illis interdictô. qvoad tandem tuô appetente principatu, ipsas pedetentim qvasiqve sese dissimulanteis, Philologia mihi primo nostratium, & (qvod eqvidem nôrim) uni diu, verè familiaris, ingenti contentione accitas, ægréqve evocatas, eâ hospitalitate prosecuta est, ut jam ipsæ diversari in Francia non nollent: qvanqvàm vel unum præter me, æqvè eô nomine nobilem, dare cognitorem nondum poterant. 6 Nuper verò ex qvo favor tuus ipsis non obscurus accessit, non modò apud nos tuosqve omneis passim peregrinari, sed etiam ad nos immigrare prorsus constituerunt. 7 qvod sine captione aliarum gentium factum esse non nescius sum. In omnibus enim provinciis, in qvibus incolis illis esse contigit, liberaliter, comiter, benignè atqve ambitiosè, æmulâ contentione acceptæ sunt. Proinde ipsa Philologia earum nobis conciliatrix, ut dixi, atqve proxenetria, semetipsam & litteras utriusqve lingvæ veras, puras, & germanas, ad fidem tuam liberalitatemqve confert, ut eis in Franciam tanto ex intervallo redeuntibus, justum esse primum jubeas postliminium: deinde ad tribunalia, ad subsellia, ut ajunt, stragulaqve liliata, ad collegia honestiora, ad amplissimos ordines, aditum eis pandas, ibiqve sessum mandes admittendas: qvibus in ipsis olim litteras ipsas bonas clara sui documenta dedisse, antiqva monumenta testantur. 8 Priscarum enim litterarum splendori, caligini multâ ignorantiæ privatim ac publicè offusâ, homines verè litterati in scenam reipublicæ, atqve in solem, ut dicitur, & pulverem forensem non prodire, non in gradibus sedere, non in orchestra videri, ut homines sine re, sine lare soliti sunt: ob idqve nullo locô numerôqve haberi: certè qvidem ut nihili notæ in abaco arithmetico, loca tantùm lacunosa inaniaqve occupare. 9 Litteris igitur conversione temporum tuaqve commendatione in lucem atqve in publicum, ex umbratili studio ac labore domestico exeuntibus, in classes utiqve litterati viri jam permulti, in primasqve centurias eqvitum & patritiorum pro cujusqve captu referendi sunt. 10 Regiæ porrò vocis favorisqve prærogativam, cum omnes tribus principum, procerum, patritiorum, atqve omnium ordines ducentium, protinus secuturæ sint, nullum majus operæ precium, Here, facere majestas tua potest, qvàm si & rebus, (ut facis) & verbis, luculentas significationes dederis qvàm tibi ex animi sententia sit litterarum bonarum illustratio: si mactos esse virtute, studioqve pertinaci & constanti, aliqvot eorum jusseris, qvi rei amplificandæ curam, ambitionisqve studium, litterarum peritiæ idcircò posthabenda duxerunt, qvòd lucripetas homines atqve ambitûs asseclas, Philologia è familia sua summovere ut spurios nothosqve solita est. 11 Id bonum & æqvum esse, id bonis moribus convenire, idem è rei Francicæ existimatione, regiæqve benignitatis illustratione futurum, nemo non arbitrabitur litteris non iniqvus. 12 Ita qvod bonâ pace tuæ majestatis, Here, dixisse mihi liceat, non video pror-

prorsus, qvo in obice aqva nostri sermonis hæreat, qvod tu in altero sermone nostro suspicari videbare. 13 Neqve enim jam ut antehàc, clitellæ bubus impositæ videbuntur, cùm honores vel civiles, vel prætoriani, litterarum studiosis mandabuntur, qvasi asininis tantùm tergis, qvod ad litteras bonas attinet, instrata hujuscemodi sedeant. 14 Nisi verò litterarum splendor, decus humanitatis, index & prolator ingeniorum in umbra atqve in tenebris exhedrarum conspici & eminere potest: in luce & in sole non potest. 15 neqve tu, Here, qvâ ingenii bonitate natus es, dixeris sic homines studiosos & litteratos, in instituto vitæ tenebricosæ, splendidâ famâ esse, ut caudices qvidam putres & aridi, noctu demum fulgent, aut nitedulæ volitantes postqvam contenebravit: aut si qvædam sunt alia ejusdem modi, qvorum splendor evanidus in luce exolescat. 16 Mihi verò litterati homines gravissimorum celebritate illustrari posse videntur, ut carbunculi, ceteræqve ardentes suâ vi gemmæ, ad solem flagrare solent: & oratores tum maximè diserti & eloqventes fiunt, cùm maximam & honestissimam coronam sibi circumfusam esse sentiunt. 17 Neqve enim æqvè doctrina facunda esse potest in toga & in purpura, neqve tàm in plano qvàm è loco superiore. qvi cùm ipse audientiam liberam unicuiqve largitur, tum fiduciam facit auctoritate subnixam. hucqve pertinere puto antiqvum proverbium, Magistratus virum ostendet. 18 Ecqvid igitur (Rex inqvit) Budæe oblitus es, te me audiente pridem aut dudum parum certò memini, sed tamen aliqvando dixisse, Minervam illam judicialem, sqvallidam & horridam (sive illa est musa qvædam crassa atqve rustica, natalibus tetricis oriunda, & virus barbaricum olens:) ita à vestra Minerva lauta atqve urbana abhorrere, Romani fori odores senatusqve prisci referente, ut in eundem ægrè hominem ambæ coire sine collisione non possint, graviqve offensione. 19 Atqvi ipse memini cùm diceres, juris utriusqve disceptationem * usumqve fori formularem, ita nunc esse constituta, ut si qvis elegantis Minervæ qvasi juris sui retinentior, virus illud hircosum & alpinum cendendo vitare vellet, antiqvamqve notam dicendæ sententiæ qvoqvô modô imitari, juris periti nomen protinus esset opinionemqve amissurus: duntaxat opinione & judiciô hominum ejus ordinis, qvæ multò maxima pars est eorum, ut ajebas, qvi fata jurisdictionis regunt. 20 & ut consecrata in ceremoniis sacrisqve faciundis verba mutare nefas esse ineptumqve existimatur: ita istum juris interpretum sermonem, verbis multis permixtum, è foro, non qvidem Romano ac subselliis dicato, sed olitorio potiùs & boario suarioqve collectis, tum resonanantem illos, tum plaudendum esse putare, atqve ad dicendam sententiam plenum auctoritatis & villicum commendat (ut ajunt) animæ graveolentia,

P index

* *Juris disceptationem usumqve fori formularem*] Sanè Jurisprudentiam à præstantissimis antiqvitatis hominibus excultam, auctam & propagatam tanta vi superiore seculô invaserat barbaries, ut nemo Jurisconsultus haberetur, nisi idem barbarus, aut certè barbaticô cultu instructus existeret. qvod qvidem, malum dicam nescio, an flagitium, non est adhuc profligatum ubiqve.

deretur, & ex ære idem ſuo illa non ex alieno proferre, ipſe ita ferè audie-
batur, qvaſi perſonæ olim adventitiæ, aut ejuſmodi acroamata, qvæ aut
miraculi aut hilaritatis gratiâ in medium interdum prodeuntia, videmus
ſpecimen ſui plauſibiliter facere. Græci ἐπιδείξεις vocant. 45 Nunc eouſqve
profectum eſt & in toga & in prætexta, (ut omnia ferè uſu evaleſcunt, etiam
conceſſu multitudinis) certatim ut qviſqve juniorum præſertim, velut in lu-
do nitidiore verſatus & inſtitutus, lepôres ſermonis, ſententiarum priſca-
rum auctoritatem, figurarum troporumqve gratias, deniqve ſententiæ ex-
promendæ concinnitates, controverſiarumqve exponendarum, aucupetur
atqve venditet. 46 Adeò Philologiæ noſtræ ſupellex, res ſuâpte naturâ ju-
cunda & gratioſa, omnibus probare ſeſe jam cœpit, colendamqve præbere,
qvibus ſe cunqve vel tantulum indulſit. Simul enim (ut Ciceronis verbis u-
tar) aſpecta & probata eſt, ut Minerva qvondam Phidiæ. 47 Nam pauco-
rum ducendam rationem nullam cenſeo, qvi nimium memores ruris cuna-
bulorum, olentiſqve pulticulæ, & ſqvallidæ (ut ita loqvar) incocti ruſtici-
tati, allitatis magis epulis & ſuccidiâ rancidâ, qvàm jucundè conditis gau-
dent & opiparè. 48 Hujuſmodi enim ſunt, qvi pingvis illius & plebejæ
Minervæ rudimentis perditè imbuti, in ejus diſciplina libentes acqvieſcunt.
cujus etiam modi in omni arte profeſſioneqve ſordidi qvidam atqve horridi
reperiuntur. 49 Qvi cùm in prelis ſitu annoſæ imperitiæ, ſtriaturam ſuam
ceperunt, ut eſt in proverbio, ſemel atqve irreplicabiliter, ſpei jam ſunt
depoſitæ, emendationiſqve neſcii. 50 Hos Minervæ eqveſtris & patriciæ
diſcipuli & cultores, cùm audiunt differenteis, tàm injucundè fermè affi-
ciuntur, qvàm ego in ſtupore aliqvando dentium ſerras exacuentem audivi,
aut pumicem ſecantem, aut aſſes ſubæreos. 51 At illi Latinè loqventibus ſic
aurem viciſſim accommodant, ut aſelli, qvod dicitur, ad lyram ipſi eſſe
videantur. 52 Qvanqvàm illis fortaſſe nonnihil veniæ habendum eſt, in
qvibus temporum infelicitatem ea de cauſſa miſerari magis qvàm culpam in-
ſcitiæ reprehendere jure poſſumus: ſi modò æqvali ſibi litteraturâ acqviſcere,
non etiam gaudere præ ſe ferant, puræqve anteferre. 53 Hîc Rex ore reni-
denti circumſtanteis perluſtrans, En, inqvit, ſocietatis conglutinandæ exor-
dium, qvam iſte meditatus eſt, & coitu facilem eſſe contendit. Jungentur
jam gryphes eqvis, ut puer audire memini: Saturnum & Jovem eodem in
homine videre erit conſociatos: & utramqve Minervam eadem in ara ve-
nerari licebit, ſi Budæo credimus, qvi tantam antipathiæ interceſſionem ſu-
ſtulit. 54 Non in eadem ara, Here, inqvam, fortaſſe: neqve enim ſunt
illæ deæ, qvod Græci dicunt ὁμοβώμιοι, ut Venus & Gratiæ, ſed in eodem
delubro, eſt enim, eſt hæc animorum diſſenſio, non tàm hominum qvàm
temporum, nec à naturæ vi diffidentis & renitentis nata: non magis qvàm
illud, qvod moribus non rerum diſſidiô invaluit ad hunc diem, conſenſu-
qve multitudinis invenit patrocinium, ut ſermonis lautitiæ & nitores ultra
luſtrale, ut ſic dicam, labellum non admittantur in templa, tanqvam & a-
qvâ & igni ſacris, interdictum ſit illis. 55 Tùm ut intra repagula, ut dixi,
tribu-

tribunalis curiæ, iidem nuper non ingrederentur, qvasi juris dicendi munerum non capaces. 56 Indidem etiam enatum, qvod verba Græca non ita pridem in cœtu aut in conciliis gravioribus prolata à censentibus, dira & malefica, & fulmen (propè dixerim) elicere credebantur, ut magica, tonitruqve ciere. 57 Hæc enim & alia hujuscemodi, caussam illa qvidem publicam, moribusqve receptis corroboratam habent, & tamen perridiculam apud homines rerum intelligentes. 58 Illud verò penè inexpiabile propudium est hodie jurisdictionis summæ, qvod Latini sermonis illuvies commentitia, exqvisitæqve fœditatis barbaries, è tonstrinis, è sutrinis, ex circumforaneis locis studiosè conversis, collecta & corrasa, in actis, si divis placet, curiæ, & in formulis decretorum ipsius, summâ & solemni religione dedicata est. Cùm alioqvi curia centenaria, in qva regia majestas sedendi ac censendi principatum obtinet, sententiasqve rogandi, cum assessu XII. primorum Franciæ, nulli nec priscarum nec nobis æqvalium cedat amplitudine, gravitate, majestate, judiciorum, & consultorum auctoritate, duntaxat secundum Senatum Romanum, atqve eum duntaxat, qvi sub Cæsare Augusto & ante eum fuit. 59 Unum sanè hoc ipsum ex omnibus est institutis, qvæ cariosa illa, qvasiqve nostratium aboriginum pingvis Minerva nobis peperit, qvod ætatem jam prorsus ferre neqveat. 60 Hic cùm Rex, qvid indignitatis esset, ex me percunctatus intellexisset, aliqvot enim exempli gratiâ vocabula, qvæ mihi tunc subierunt, ex illa colluvie cetarii fori falsamentariiqve protuli: indigna qvæ extra scenam prodeant, qvæqve sine honoris præfatione in cœtu Latinorum, aut citra veniæ petitionem audiente Rege, proferri non impudenter neqveunt. 61 Rei igitur putorem cùm Rex subodoratus ex illo specimine in universum esset. Profectò, inqvit, hæc mihi verba non Latinum, non rostra, non subsellia Romana: sed alpinam Latinitatem & montivagam, sed lanienas & sutrinas redolent, aut siqvis est alius locus & ager rusticitatis putidæ & obsoletæ, desputandæqve retinentior. 62 Nostram certè & curiæ regiamqve omnino majestatem imminuere & lædere illa sermonis spurcitia mihi videtur, nec verò regiam modò majestatem minuere, sed etiam ipsum (penè dixerim) numen justitiæ lædere, cui solenne pulvinar non semel nos decrevimus qvod vulgò lectisternium vocant. 63 Id qvod semper im more fuit regibus facere maximis de rebus relaturis ad curiam, omnibus suis numeris & classibus freqventem, & celebrem; duodecim, ut dixisti, selectis primoribus evocatis, ordineqve considentibus. 64 Verùm hæc (inqvit) fortasse tùm viderimus cum aliis nonnullis, qvæ reconcinnatricem haud dubie manum poscunt, cùm feriatos ab iis esse licebit, qvæ curæ sunt antiqvioris. 65 Ceterùm iniqvis, ut suspicor, usuri sumus, atqve reclamatoribus illis, qvos dixisti, infeliciter antiqvariis, qvi avitam, proavitam, vermiculosamqve Minervam, venerandam esse credunt, ut æqvalem pietatis atqve innocentiæ, consertisqve manibus publicè retinendam & adorandam. 66 Qvod autem ad curiam attinet, inqvam, Here, auctoritati tuæ rationiqve, ut reor, æqvis animis

ſtivum & plauſibilem. 358 Nam qvod Philologiæ noſtræ rivales nobiles jam non paucos habemus, nonnulloſqve domeſticos tuos, & circum pedes famulos: ne id qvidem modò, ſed proceres & puberes honorarios, & pueros diſcophoros, litteris Græcis imbutos: (qvod inter hujus temporis paradoxa præcipuè numerandum duxerim) nihil aliud cauſſæ eſt, qvàm qvòd cordi tibi eſſe cultiores litteras jamdiu innotuit. 359 Qvare ſimul ut à curis antiqvioribus feriatam mentem habueris, ad inſtruendamqve illam perpoliendæ humanitatis officinam animum applicueris, magnum utiqve atqve memorabile operæ precium protinus, æternumqve feceris. 360 Qvantum enim divi jam immortales, qvàm amplum, qvàm ad memoriam tui principatus memorabile futurum eſſe cenſes, Pædiæ illius olim celeberrimæ, cùm Romanæ, tùm Græcæ, diverſorium, domicilium, ſedes deniqve ac tabulas in patriam deportâſſe aut adſciviſſe? 361 Qvale porrò additamentum, qvantumqve huic urbi florentis qvondam Romæ nunc propemodùm æmulæ, fore exiſtimandum: in qvam tute longô intervallô larem regium retuliſti deſtinatione animi, ſi Camœnarum ædes ipſi pro ornamento inſigniqve acceſſerit? 362 Eqvidem ipſe dignam ca illam eſſe arbitror, qvamobrem ſubſtruendis fundamentis, regia tua majeſtas inſignibus regiis geſtaminibuſqve ornata, primigenium lapidem jacere non gravetur, cùm ipſe in forma operis ejus arbitranda, architecti priùs munere perfunctus ſis. 363 Hunc enim diem poſteritas, qvaſi natalem palingeneſiæ litterarum ingenti ſtudiô colet & celebrabit. Ne eum qvidem modò, ſed etiam ipſius qvinqvatria & octatria. 364 Neqve verò ſi in hoc eſſe tui ſimilis perſeverâris, ſatis eſſe arbitrabere, rei tam memorabili inſigniqve futuræ, tùm titulum atqve auctoritatem regiam impertire, tùm ſumptus ſuppeditatorem benignum eſſe: niſi operis qvoqve totius amplitudinem, deſcriptionem, rationemqve architectatus fueris, (qvod in multis operibus egregiis feciſſe te novimus) & veluti primam manum operi, ſummamqve accommodâris. 365 Regiæ certè magnificentiæ eſt, & tuæ animi magnitudinis atqve providentiæ hujuſmodi mauſoleum extruere, omnibuſqve partibus abſolutum in regium modum reddere, in qvo vivus (ut ajunt) & videns nominis tui atqve animi memoriam inciſam eſſe nôris, perpetuumqve manibus tuis monumentum futurum. 366 Dignum certè prorſus opus, per (inqvam) opus dignum, qvod à te ipſo incboëtur, Here, ſimul atqve vacabit, accuratéqve & amplè abſolvatur: non qvod hæredi mandetur abſolvendum. Cujus tu exactor ipſe ſis, non mandator. Qvod tuis non tantùm auſpiciis, ſed arbitratu tuô fiat. Deniqve qvod tibi ſuperſtiti Philologia, non manibus tuis tantùm & memoriæ, ſupremiſqve mahdatis debeat. Cujus tu magnificentiæ recordatione atqve conſcientiâ diu ſuperſtes ſenexqve perfruâre. 367 Nam ubi * tandem potiùs nomini tuo, atqve honorificentiùs parentari te adhuc hîc

* *Ubi tandem potiùs nomini tuo*] *Nullum*, auctore communi Germaniæ Præceptore, Philippô Melanchthone, Tomô I. aureatum Declamationum p. m. 457. „ DEO gratius eſt officium, „ qvàm

hic agente, ubi te fatô perfuncto animæ tuæ sanctiùs venia Dei exposci & religiosiùs, qvàm in eo loco poterit, qvi omnium gentium convenis freqventabitur, beneficiô tuô obstrictis? Id certè nominis tui monumentum, tanqvàm locô semper vernante situm, indies efflorescet. 368 Nam cùm illic Francia seminarium habitura sit elegantium hominum, doctrinâqve justâ & multiplici expolitorum, qvod ex tuo instituto custodibus publicè præpositis, diligenti & exqvisitâ scholarum disciplinâ coletur, nimirum ex eo velut alveario Atticæ & Romanæ eloqventiæ, examina (ut ita dicam) juvenum qvotannis, omneis in partes nobilissimi tui regni dilapsura sunt, qvæ gloriam & decus pulcherrimi instituti ubiqve illustrabunt gentium. 369 Verumenimverò Here, cùm hoc in exspectatione nobis tam certa positum sit, ut alias res jam curare atqve agere possimus post geminatam pollicitationem, & conceptis verbis agnitam, ampliùs etiam à te hoc postulandum habemus: qvod nisi me longè fallit opinio, jam exorsis non gravatè confestim attexueris, cùm sit illis magnoperè consentaneum. 370 Nempe (inqvit) ut Philologiæ post annua constituta annarias qvoqve leges, & candidas petitionum & gradationem solennem fortasse, classemqve suam attribuam, scansili exspectatione ornatam: id enim ex iis qvæ in qverimoniam deduxisti, facile conjicio. 371 Hoc ipsum, inqvam, Here, par erat omnino, si commodè constitui potuisset, certisqve finibus temperari. qvod qvoniam non potest, id modò postulamus, ut nos ex capite tantùm censis, vel ex prorsus non censis, inter cives, in classicos jam censosqve facultatibus primariis transcribamur. Deinde in comitiis flaminum, curionum, archiflaminum, honoratiorumqve sacerdotum, primatum, & cœnobiarcharum atqve pontificiis, Philologorum nationem ita commendatam velis suffragii tui prærogativâ, ut candidatos regis esse eos homines intelligant. 372 Inde enim seqvetur, ut gloriosissima apud omneis homines Philologia qvamprimùm esse incipiat & gratiosissima: simul ut primores & proceres ordinis consecrati, homines doctissimos habere non modò inter comites, sed etiam inter beneficiarios suos cupiant & evocatos. 373 Nec nobis jam dictis facultatibus vel

„ qvàm veritatis, & justitiæ studium & propagatio. Nam hæc sunt præcipua Dei dona, in qvibus Dei præsentia maximè cerni potest. Hæc Deus præcipuè conservari postulat, imò ad hunc finem præcipuè conditi sunt homines, ut alii alios doceant de Deo & aliis rebus bonis. Ad hanc militarem addita est divinitus humano generi sermonis communicatio. Qvare non dubium est, qvin hoc vitæ genus, qvod in docendo & discendo versatur, Deo gratissimum sit, & hôc nomine antecellant scholæ templis & aulis, qvia majus est studium veritatis in scholis. Qvare si qvis sanctum vitæ institutum qværit, non abdat se in solitudines, non putet aliud esse sacratius vitæ genus, sed in his discentium conventibus maneat, hic conetur bene mereri de genere humano doceat alios, & sciat hoc officium prodesse ad conservationem & propagationem optimarum rerum, erudiat ambigentes conscientias, respondeat de jure, deqve omnibus vitæ officiis, inqvirat rerum naturam, morborum remedia, caussas mutationum in natura, motus & effectus cœlestes, præparet juventutem ad majores artes, enarret historias, mandet litteris res gestas, illustret artes: Hæc qvisqvis facit, Deo gratissimum cultum præstat, & de genere humano præclarè meretur: Conservat enim doctrinam utilissimam vitæ, format mores, judicia hominum, retinet pacem, mitigat multa mala publica. Tale vitæ genus non solum præstat monastico, sed verè divinum est.

censis vel censendis, aut primam aut secundam classem petimus (nosti enim, Here, probè, qvæ constitutio classium fuerit olim apud Romanos) sed ut justæ, germanæ, humanissimæqve doctrinæ (ut olim appellata est) auctoritatem, in omni parte reipublicæ fundatam velis & stabilitam, atqve ita per omnia membra fusam, ut sangvis & succus civilis corporis esse existimetur. Ita enim fiet potissimum ut locô jam & gradu moveri Philologia neqveat: nec ab suis inimicis imperitiæ patronis & cultoribus, è medio rursus ut supervacanea exigi & explodi. 374 Sic autem homines docti & prudentes sentiunt, Gymnasii instituti exstructionem tanqvàm fundamentum ædis esse Musarum: at litteratorum hominum ornamenta, veluti exædificationem ipsius esse musæi atqve expolitionem. 375 Profectò (Rex inqvit) Budæe, non primum aut secundum locum tuæ philologiæ (ut dixisti) petis: sed summum, imum & medium flagitas subsellium in consessu reipublicæ: congruenter iis utiqve, qvæ anteà dixisti, ut ea facultas, qvæ orbi disciplinarum oram circumfusam cingit & cludit, etiam ad centrum ex omni parte ipsius circuli tendat. 376 In eo enim punctô finis est (ut opinor) situs, & veluti scopus hominum, qvi civili ratione vitam sibi agendam esse instituerint. Multiplex qvidem ille pro ingeniorum animorumqve varietate: sed tamen eò spectans, ut qvàm potest qvisqve commodissimè inter cives pro captu suo vivat. 377 Verumenimverò cùm sermonis nostri progressus inoffensô satis cursu porrò ivisse mihi adhuc visus sit, hìc ego tamen aquam (ut dicitur) hæsuram ad obicem suspicor: qvem haud scio, an amoliri non pronum futurum sit. 378 Velim igitur, ut, qvod Philologorum ordini petis, qvasiqve jure & æqvô postulas, id commodè qvoqve fieri posse doceas: ac si factum fuerit, id è republica futurum existimationeqve nostra atqve regali. 379 Ecce autem eô adhuc loqvente, importunus qvidam nobis reiqve litterariæ obnunciator advenit, qvi colloqvium hujuscemodi repentè nobis diremit, qvod hactenus feliciter ac sine interpellatione cesserat. 380 Qvod cùm ego fremerem ac gemerem in ipso penè cardine caussæ, in qvo summa qvæstio caputqve vertebatur, & judicem mihi eô eventu ablatum, & coronam dilapsam esse, cogitare tamen cœpi, posse & aliam fortasse occasionem sarciendæ disputationis, ab eadem fortuna restitui, qvæ ipsam ademisset: id qvod si eveniret, fore putabam ipse, ut id aqvæ qvod fluxerat, causæ non periisse, mihiqve videretur. 381 Qvapropter ei deinde occasioni imminere accuratè institi, metuens ne longiore intervallô ægrè conglutinabilis esset, cùm differendi alacritas & materia jam refrixissent, qvæ commodè anteà incaluerant. 382 Ecce tibi igitur tandem, cùm dies complusculos vigilem & freqventem apparituram à primo accubitu ad clausulam epularum regiarum fecissem, nactus sum forte (ut dicitur) fortuna qvod captabam. 383 Rex enim, qvi tunc vel anagnostæ* operam plerumqve dare solet, vel si litterati

* *Anagnostæ*] Servorum nomen est, qvi super mensas legebant libros. Eruditi enim & opulenti homines inter alia ministeria habebant qvoqve, qvi ipsis cœnantibus, lavantibus, aut vigilan-

ti viri adsint, eos qvæstionibus è re natis jucundè ipse ac civiliter exercere, aut inter se committere, me verò non in postremis, inde mecum sermonem appositum exorsus est, unde ego statim eum in memoriam reducere interruptæ dudùm sermocinationis potui. 384 Huic verò sermoni posteriori librum alterum destinandum esse censui, qvoniam visa mihi est disputatio ad justam excrevisse magnitudinem.

DE PHILOLOGIA

LIBER ALTER.

1 QVI priùs igitur Illustrissimi Principes, ereptam mihi in circulo occasionem perorandi, qvestus fueram atqve ingemueram, simul atqve sensi redditam mihi in manum ansam pertexendæ sermocinationis, præclarè mecum egisse fortunam intelligere cœpi, plaudendumqve fuisse & gratulatione dignum quod ægerrimè tuleram. 2 Nam cùm anteà mihi pertimescendum esset, ne longius producta loqvendi vicissitudo tædium Regi afferret, auriumqve fastidium, idcircoqve aqvam mihi fluere jamjam desituram semper existimaturus essem, factum est eô casu, aliqvot ut dierum intercapedine instauratâ audiendi voluptate, tanqvàm denuò refusam mihi occasionis manu aqvam in clepsydram interpretarer. 3 Ab integro igitur oportunitate arreptâ redordiendi, qvod inchoatum à me erat, aut jam orsis attexendi qvæ animus ferebat. 4 Res nata (inqvam) Here, id ferre mihi videtur, ut sermoni tuo nunc respondeam, qvem improvisus casus excipiens, ad hodiernum diem qvasi comperendinavit. Hinc autem si placet auspicabor. 5 Cum litteræ verè Latinæ annos plus mille intermortuæ fuissent, Græcæ etiam conclamatæ citra mare Ionium, & tanqvàm funere elatæ ac conditæ. Jam diu tamen in Italia, regione † litteris semper hospitalissima, redivivam auctoritatem ac splendorem utræqve habere cœperunt. Cùm interim Alpes mulis etiam cli-

gitantibus noctu, aut alio tempore libros vel alienorum, vel suos legerent, cujusmodi servos à re ipsa *Lectores* adpellant Svetonius in Aug. c. LXXVIII. & Plinius VIII. Ep. I. Sed Græcè voce utitur Cicero I. Att Ep. XII. & V. Fam. Ep. IX. Item Nepos Cornel XXV. XIII. 3. XXV. XIV. 1. Vide Pignorium de Servis p. m. 218. edit. Amstelod. 1674. in 12. Joan. Meursic. III. Auctarii Philolog. p. m. 117. s. edit. Lugdun. Batav. ann. M. IO CI. Augnst. Buchner Addit. in Lexicon Fabri col. 153. 154. edit. Lipsiens. M. DC XCII.

† *Litteris semper hospitalissima*] Venit in mentem, qvod apud doctissimum Joh. Caselium nostrum in epistola ad Carolum Sigonium. p. 738. Operis epistolici à Dransfeldio curati & Francof. annò M. DC LXXXVII. in 8t. impressi librò X. n. XI. non ita pridem legi. *Utinam tuis tantis vigiliis digna etiam præmia persolvantur. Apu' nos rem faciunt, qui quæstuosas artes tractant. Quò loco sint studia sapientiae non libet queri, ne patriam trans Alpes accusare videar. Neque nescio, ut Italia perpaucos etiam ornet, & sæpe dignissimos prætereat, neque nes ejus rei caussa fugiunt..*

clitellariis pervias, armillatisqve tabellariis cursu diurnô ac nocturnô superabiles, litteræ ipsæ bonæ transire aut neqviverint, aut respuerint, ut qvidem ad nos accederent: qvasi commerciô nobis earum ademptô, aut nostrô illis interdictô. qvoad tandem tuô appetente principatu, ipsas pedetentim qvasiqve sese dissimulanteis, Philologia mihi primo nostratium, & (qvod eqvidem nôrim) uni diu, verè familiaris, ingenti contentione accitas, ægréqve evocatas, eâ hospitalitate prosecuta est, ut jam ipsæ diversari in Francia non nollent: qvanqvàm vel unum præter me, æqvè eô nomine nobilem, dare cognitorem nondum poterant. 6 Nuper verò ex qvo favor tuus ipsis non obscurus accessit, non modò apud nos tuosqve omneis passim peregrinari, sed etiam ad nos immigrare prorsus constituerunt. 7 qvod sine captione aliarum gentium factum esse non nescius sum. In omnibus enim provinciis, in qvibus incolis illis esse contigit, liberaliter, comiter, benignè atqve ambitiosè, æmulâ contentione acceptæ sunt. Proinde ipsa Philologia earum nobis conciliatrix, ut dixi, atqve proxenetria, semetipsam & litteras utriusqve lingvæ veras, puras, & germanas, ad fidem tuam liberalitatemqve confert, ut eis in Franciam tanto ex intervallo redeuntibus, justum esse primum jubeas postliminium: deinde ad tribunalia, ad subsellia, ut ajunt, stragulaqve liliata, ad collegia honestiora, ad amplissimos ordines, aditum eis pandas, ibiqve sessum mandes admittendas: qvibus in ipsis olim litteras ipsas bonas clara sui documenta dedisse, antiqva monumenta testantur. 8 Priscarum enim litterarum splendori, caligini multâ ignorantiæ privatim ac publicè offusâ, homines verè litterati in scenam reipublicæ, atqve in solem, ut dicitur, & pulverem forensem non prodire, non in gradibus sedere, non in orchestra videri, ut homines sine re, sine lare soliti sunt: ob idqve nullo locô numerôqve haberi: certè qvidem ut nihili notæ in abaco arithmetico, loca tantùm lacunosa inaniaqve occupare. 9 Litteris igitur conversione temporum tuaqve commendatione in lucem atqve in publicum, ex umbratili studio ac labore domestico exeuntibus, in classes utiqve litterati viri jam permulti, in primasqve centurias eqvitum & patritiorum pro cujusqve captu referendi sunt. 10 Regiæ porrò vocis favorisqve prærogativam, cum omnes tribus principum, procerum, patritiorum, atqve omnium ordines ducentium, protinus secuturæ sint, nullum majus operæ precium, Here, facere majestas tua potest, qvàm si & rebus, (ut facis) & verbis, luculentas significationes dederis qvàm tibi ex animi sententia sit litterarum bonarum illustratio: si mactos esse virtute, studioqve pertinaci & constanti, aliqvot eorum jusseris, qvi rei amplificandæ curam, ambitionisqve studium, litterarum peritiæ idcircò posthabenda duxerunt, qvòd lucripetas homines atqve ambitûs asseclas, Philologia è familia sua summovere ut spurios nothosqve solita est. 11 Id bonum & æqvum esse, id bonis moribus convenire, idem è rei Francicæ existimatione, regiæqve benignitatis illustratione futurum, nemo non arbitrabitur litteris non iniqvus. 12 Ità qvod bonâ pace tuæ majestatis, Here, dixisse mihi liceat, non video

pror-

prorsus, qvo in obice aqva nostri sermonis hæreat, qvod tu in altero sermone nostro suspicari videbare. 13 Neqve enim jam ut antehàc, clitellæ bubus impositæ videbuntur, cùm honores vel civiles, vel prætoriani, litterarum studiosis mandabuntur, qvasi asininis tantùm tergis, qvod ad litteras bonas attinet, instrata hujuscemodi sedeant. 14 Nisi verò litterarum splendor, decus humanitatis, index & prolator ingeniorum in umbra atqve in tenebris exhedrarum conspici & eminere potest: in luce & in sole non potest. 15 neqve tu, Here, qvâ ingenii bonitate natus es, dixeris sic homines studiosos & litteratos, in instituto vitæ tenebricosæ, splendidâ famâ esse, ut caudices qvidam putres & aridi, noctu demum fulgent, aut nitedulæ volitantes postqvam contenebravit: aut si qvædam sunt alia ejusdem modi, qvorum splendor evanidus in luce exolescat. 16 Mihi verò litterati homines gravissimorum celebritate illustrari posse videntur, ut carbunculi, ceteræqve ardentes suâ vi gemmæ, ad solem flagrare solent: & oratores tum maximè diserti & eloqventes fiunt, cùm maximam & honestissimam coronam sibi circumfusam esse sentiunt. 17 Neqve enim æqvè doctrina facunda esse potest in toga & in purpura, neqve tàm in plano qvàm è loco superiore, qvi cùm ipse audientiam liberam unicuiqve largitur, tum fiduciam facit auctoritate subnixam. hucqve pertinere puto antiqvum proverbium, Magistratus virum ostendet. 18 Ecqvid igitur (Rex inqvit) Budææ oblitus es, te me audiente pridem aut dudum parum certò memini, sed tamen aliqvando dixisse, Minervam illam judicialem, sqvallidam & horridam (sive illa est musa qvædam crassa atqve rustica, natalibus tetricis oriunda, & virus barbaricum olens?) ita à vestra Minerva lauta atqve urbana abhorrere, Romani fori odores senatusqve prisci referente, ut in eundem ægrè hominem ambæ coire sine collisione non possint, graviqve offensione. 19 Atqvi ipse memini cùm diceres, juris utriusqve disceptationem * usumqve fori formularem, ita nunc esse constituta, ut si qvis elegantis Minervæ qvasi juris sui retinentior, virus illud hircosum & alpinum cendendo vitare vellet, antiqvamqve notam dicendæ sententiæ qvoqvò modò imitari, juris periti nomen protinus esset opinionemqve amissurus: duntaxat opinione & judiciô hominum ejus ordinis, qvæ multò maxima pars est eorum, ut ajebas, qvi fata jurisdictionis regunt. 20 & ut consecrata in ceremoniis sacrisqve faciundis verba mutare nefas esse ineptumqve existimatur: ita istum juris interpretum sermonem, verbis multis permixtum, è foro, non qvidem Romano ac subselliis dicato, sed olitorio potiùs & boario suarioqve collectis, tum resonantem illos, tum plaudendum esse putare, atqve ad dicendam sententiam plenum auctoritatis & villicum commendat (ut ajunt) animæ graveolentia, index

* *Juris disceptationem usumqve fori formularem*] Sanè Jurisprudentiam à præstantissimis antiqvitatis hominibus excultam, auctam & propagatam tanta vi superiore seculò invaserat barbaries, ut nemo Jurisconsultus haberetur, nisi idem barbarus, aut certè barbaricô cultu instructus existeret, qvod qvidem, malum dicam nescio, an flagitium, non est adhuc profligatum ubiqve.

index alliati pulmentarii. 21 Qvem errorem usqveadeo ajebas invaluisse, ut antiqvorum juris consultorum verba, barbaris illis, tanqvàm festivioribus cesserint, aut significantioribus. 22 Hunc igitur obicem necesse est ut summoveas, nisi aqvam vis hærere. etsi enim libens jam facere solitus sum, ut qvos stipendia multa secundâ famâ feliciterqve fecisse sub signis Minervæ vestræ comperi, aut civilibus honoribus ornandos, aut sacerdotiis jubeam: tamen in judicandi muneribus hoc semper exceptum volo, nisi civilis juris atqve pontificii usufqve adeò forensis, imperiti reperiantur. 23 Qvippe qvi intelligam nec civiles facultates, nec usum formularum judicialium, nec opinionem integram in qvoqvam desiderari oportere, qvi judicandi munere functurus sit. 24 Id verò præcipuè in iis observandum est, qvi in curias summas consiliaqve adoptantur; qvoniam ita de causis ipsi disceptant omnis generis, & judicia agitant tùm capitis, tùm fortunarum, tùm fori translationum in iis reis, qvi se eximi civili cognitioni postulant cœlibatus uncti patrociniô, ut ad majores inde judices provocatio non sit. 25 Qvare (ut nosti) in eos qvi à nobis codicillos ejusmodi muneris impetraverunt, anteqvàm magistratum ineunt, exerceri legem censuræ probatoriæ sinimus & jubemus, à majoribus nostris sanctam. nec anteqvàm doctos & experientes curiis sese designati ipsi probârint, aut iis qvi explanatores designatorum ab ipsis delecti sint curiis, rata esse nostra beneficia volumus. 26 Voluisti verò, Here, inqvam, eam legem valere semper: & cùm ceterarum legum gratiam qvibusdam qvasi tuis candidatis diplomate feceris, neminem unqvam qvod meminerim, sic eximium habuisti, lege ut exploratoriâ solveris. 27 Ceterùm tantum esse dissidium hôc tempore non puto inter Minervam Philologiæ nostræ numen, & illam qvæ intra cancellos & fori & curiæ, sanctiùs qvàm par erat, & superstitiosiùs, multis jam ætatibus culta est, ut aliqvatenus inter se conciliari neqveant. 28 fuit ea tanta perdiu dissensio, nunc, ut nihil non dies affert, societatem illæ qvidem coire, ceterùm non omnium facultatum, non ægrè, ut spero, persvaderi poterunt: & verò si auctoritatem regiæ majestatis interponere non gravabere, etiam faciliimè. 29 Profectò, inqvit, interventor rei bonæ, claræ & probabilis is futurus est, cui agglutinatori ipsi contigerit esse & dictatorem elegantis doctrinæ atqve sermonis, cum jurisprudentia forensibusqve muniis. 30 & qvidem libenter ad eam rem perficiendam operam navaverim, si fieri posse comperero non ægerrimè, nedum auctoritatem meam auspiciaqve regia accommodârim. 31 Vide verò Budæe, vide inqvam etiam etiamqve, rem ut satis consideràris, nec intercessores hujus coëundæ societatis confestim duos, eosqve pervicaces habiturus sis: morem vetustum cariosi illius sermonis ac mucidi, in mentibus hominum inustum, qvi in cunabulis rancidis & barbaricis educati sunt: amoremqve alliatæ illius hircosæqve Minervæ, cum tabulis ipsis forensibus sic, ut ita dixerim, fixum, inde ut revelli sine seditione neqveat. hunc nodum nisi solveris, id qvod agis nunqvam expedieris. 32 Qvid si, inqvam, Here, tragœdia in comœdiam incurrere, & hæc in illam

illam interdum sine offensa potest, qvod Horatius auctor est? desperare debemus patriciam & eqvestrem Minervam, cum plebeja atqve officinaria, in loco, interdumqve posse non diffidere? 33 Sed fac esse difficillimum. potest ne qvidqvàm qvod bonum, æqvum & honestum sit, non pronis bonorum animis, regiæ auctoritati, non secundis classicorum voluntatibus, judicio tuo & sanctioni cedere? 34 atqvi digna res, Here, mihi esse videtur, qvam propter & fidem tuam ipsi & manum implorare debeamus & impetrare: ut Alexandri magni exemplô, si ita res tulerit, gladiô imperii abscindas, qvod à nobis enodari ratiocinandô non potuit. 35 Sed enim qvàm facilè non dico imperiô exprimere principali, sed æqvis efficere plurimorum animis possis, eruditior ut illa ornataqve Minerva, jus dicendæ sententiæ in curiis habeat, & verò populariter ipsa, secundisqve auribus plurimorum atqve animis, censeat, inde intelligere possumus. 36 Fuit ex qvo certissimè res hujuscemodi memini, atqve adeo fuit adhuc jam te Rege, cùm politior hæc eruditio sermonisqve lauticia, ingrediendi fori, & repaguli curiæ superandi, prorsus insolens & videretur & esset. & si qvando qvis paulò liberaliùs institutus (qvod tam rarum erat qvàm Alcyonem videre) rogatus sententiam, qvidpiam censendo protulisset doctrinæ melioris & elegantis, universi statim ut consessûs obtutu ille obrueretur, qvasi qvid designâsset & admisisset reclamatione dignum. 37 adeò tritâ & duriusculâ fronte opus erat, qvi qvidqvam hujuscemodi in medium cum fiducia afferret. 38 Mihi verò ex qvo & in curia urbana, & in hac tui comitatus assecla, & in omnibus curiis, jus dicendæ honestissimô locô sententiæ, beneficiô tuô consecutus sum, ita ferè comparata censendi ratio fuit. 39 In tirocinio magistratus hujus initi, morem aliorum cum aliqvo temperamento seqvebar. Posteà qvasi pedetentim & verecundè Philologiæ meæ ornamentorum nescio qvid, mecum in judicium ferre, cum prætexta, ut ita dicam, & insignibus institui. 40 Id cùm ego jure meô facere æqvissimô cuiqve viderer, qvod notum omnibus erat qvo ex loco, qvôqve nomine à tua majestate in eum ordinem traductus essem: primò non ingratum, deinde satis populare esse cœpit, id adeò, ut dimissô nonnunqvam consilio à qvibusdam æqviorum revocarer, tanqvam acroama qvod placuisset. 41 Qvod qvoniam accidebat, cùm qvædam qvasi sententiæ condimenta spargerem, qvæ reconditæ apud collegia doctrinæ, atqve foro inauditæ, instar qvoddam habebant, ea ut sorberi potiùs auribus, qvàm regustari ab aliqvibus possent, cœpi hæc verecundiùs deinde usurpare. 42 Sed qvia rursus interdum, cùm loqvendô incaluimus, difficile est & scitum & appositum verbum tenere, qvod etiam non meditatis interdum inter buccas sese offert, mihi nonnulla & musis, ut ille olim Antigenida, canenda esse statuebam. 43 In deliberationibus aliqvando insignioribus (non semel enim neqve iterum tantùm hoc genus qvæstionum, tempore meô in curia centenaria extitit) ita evenire memini. 44 Qvi à Minerva Attica & Romana sententias mutuari verbaqve ausus erat in sententia dicenda: is si scitè, & ad caussam tempusqve non ineptè id facere videretur,

deretur, & ex ære idem ſuo illa non ex alieno proferre, ipſe ita ferè audiebatur, qvaſi perſonæ olim adventitiæ, aut ejuſmodi acroamata, qvæ aut miraculi aut hilaritatis gratiâ in medium interdum prodeuntia, videmus ſpecimen ſui plauſibiliter facere. Græci ἐπιδείξεις vocant. 45 Nunc eouſqve profectum eſt & in toga & in prætexta, (ut omnia ferè uſu evaleſcunt, etiam conceſſu multitudinis) certatim ut qviſqve juniorum præſertim, velut in ludo nitidiore verſatus & inſtitutus, lepôres ſermonis, ſententiarum priſcarum auctoritatem, figurarum troporumqve gratias, deniqve ſententiæ expromendæ concinnitates, controverſiarumqve exponendarum, aucupetur atqve venditet. 46 Adeò Philologiæ noſtræ ſupellex, res ſuâpte naturâ jucunda & gratioſa, omnibus probare ſeſe jam cœpit, colendamqve præbere, qvibus ſe cunqve vel tantulum indulſit. Simul enim (ut Ciceronis verbis utar) aſpecta & probata eſt, ut Minerva qvondam Phidiæ. 47 Nam paucorum ducendam rationem nullam cenſeo, qvi nimium memores ruris cunabulorum, olentiſqve pulticulæ, & ſqvallidæ (ut ita loqvar) incocti ruſticitati, allitatis magis epulis & ſuccidiâ rancidâ, qvàm jucundè conditis gaudent & opiparè. 48 Hujuſmodi enim ſunt, qvi pingvis illius & plebejæ Minervæ rudimentis perditè imbuti, in ejus diſciplina libentes acqvieſcunt, cujus etiam modi in omni arte profeſſioneqve ſordidi qvidam atqve horridi reperiuntur. 49 Qvi cùm in prelis ſitu annoſæ imperitiæ, ſtriaturam ſuam ceperunt, ut eſt in proverbio, ſemel atqve irreplicabiliter, ſpei jam ſunt depoſitæ, emendationiſqve neſcii. 50 Hos Minervæ eqveſtris & patriciæ diſcipuli & cultores, cùm audiunt differenteis, tàm injucundè fermè afficiuntur, qvàm ego in ſtupore aliqvando dentium ſerras exacuentem audivi, aut pumicem ſecantem, aut aſſes ſubæreos. 51 At illi Latinè loqventibus ſic aurem viciſſim accommodant, ut aſelli, qvod dicitur, ad lyram ipſi eſſe videantur. 52 Qvanqvàm illis fortaſſe nonnihil veniæ habendum eſt, in qvibus temporum infelicitatem ea de cauſſa miſerari magis qvàm culpam inſcitiæ reprehendere jure poſſumus: ſi modò æqvali ſibi litteraturâ acqviſcere, non etiam gaudere præ ſe ferant, puræqve anteferre. 53 Hic Rex ore renidenti circumſtanteis perluſtrans, En, inqvit, ſocietatis conglutinandæ exordium, qvam iſte meditatus eſt, & coitu facilem eſſe contendit. Jungentur jam gryphes eqvis, ut puer audire memini: Saturnum & Jovem eodem in homine videre erit conſociatos: & utramqve Minervam eadem in ara venerari licebit, ſi Budæo credimus, qvi tantam antipathiæ interceſſionem ſuſtulit. 54 Non in eadem ara, Here, inqvam, fortaſſe: neqve enim ſunt illæ deæ, qvod Græci dicunt ὁμοβώμιοι, ut Venus & Gratiæ, ſed in eodem delubro, eſt enim, eſt hæc animorum diſſenſio, non tàm hominum qvàm temporum, nec à naturæ vi diffidentis & renitentis nata: non magis qvàm illud, qvod moribus non rerum diſſidiô invaluit ad hunc diem, conſenſuqve multitudinis invenit patrocinium, ut ſermonis lautitiæ & nitores ultra luſtrale, ut ſic dicam, labellum non admittantur in templa, tanqvam & aqvâ & igni ſacris, interdictum ſit illis. 55 Tùm ut intra repagula, ut dixi,

tribu-

tribunalis curiæ, iidem nuper non ingrederentur, qvasi juris dicendi munerum non capaces. 56 Indidem etiam enatum, qvod verba Græca non ita pridem in cœtu aut in conciliis gravioribus prolata à censentibus, dira & malefica, & fulmen (propè dixerim) elicere credebantur, ut magica, tonitruqve ciere. 57 Hæc enim & alia hujuscemodi, caussam illa qvidem publicam, moribusqve receptis corroboratam habent, & tamen perridiculam apud homines rerum intelligentes. 58 Illud verò penè inexpiabile propudium est hodie jurisdictionis summæ, qvod Latini sermonis illuvies commentitia, exqvisitæqve fœditatis barbaries, è tonstrinis, è sutrinis, ex circumforaneis locis studiosè conversis, collecta & corrasa, in actis, si divis placet, curiæ, & in formulis decretorum ipsius, summâ & solemni religione dedicata est. Cùm alioqvi curia centenaria, in qva regia majestas sedendi ac censendi principatum obtinet, sententiasqve rogandi, cum assessu XII. primorum Franciæ, nulli nec priscarum nec nobis æqvalium cedat amplitudine, gravitate, majestate, judiciorum, & consultorum auctoritate, duntaxat secundum Senatum Romanum, atqve eum duntaxat, qvi sub Cæsare Augusto & ante eum fuit. 59 Unum sanè hoc ipsum ex omnibus est institutis, qvæ cariosa illa, qvasiqve nostratium aboriginum pingvis Minerva nobis peperit, qvod ætatem jam prorsus ferre neqveat. 60 Hîc cùm Rex qvid indignitatis esset, ex me percunctatus intellexisset, (aliqvot enim exempli gratiâ vocabula, qvæ mihi tunc subierunt, ex illa colluvie cetarii fori salsamentariiqve protuli: indigna qvæ extra scenam prodeant, qvæqve sine honoris præfatione in cœtu Latinorum, aut citra veniæ petitionem audiente Rege, proferri non impudenter neqveunt. 61 Rei igitur putorem cùm Rex subodoratus ex illo specimine in universum esset. Profectò, inqvit, hæc mihi verba non Latinum, non rostra, non subsellia Romana: sed alpinam Latinitatem & montivagam, sed lanienas & sutrinas radolent, aut siqvis est alius locus & ager rusticitatis putidæ & obsoletæ, desputandæqve retinentior. 62 Nostram certè & curiæ regiamqve omnino majestatem imminuere & lædere illa sermonis spurcitia mihi videtur, nec verò regiam modò majestatem minuere, sed etiam ipsum (penè dixerim) numen justitiæ lædere, cui solenne pulvinar non semel nos decrevimus qvod vulgò lectisternium vocant. 63 Id qvod semper in more fuit regibus facere maximis de rebus relaturis ad curiam, omnibus suis numeris & classibus freqventem, & celebrem; duodecim, ut dixisti, selectis primoribus evocatis, ordineqve considentibus. 64 Verùm hæc (inqvit) fortasse tùm viderimus cum aliis nonnullis, qvæ reconcinnatricem haud dubie manum poscunt, cùm feriatos ab iis esse licebit, qvæ curæ sunt antiqvioris. 65 Ceterùm iniqvis, ut suspicor, usuri sumus, atqve reclamatoribus illis, qvos dixisti, infeliciter antiqvariis, qvi avitam, proavitam, vermiculosamqve Minervam, venerandam esse credunt, ut æqvalem pietatis atqve innocentiæ, consertisqve manibus publicè retinendam & adorandam. 66 Qvod autem ad curiam attinet, inqvam, Here, auctoritati tuæ rationiqve, ut reor, æqvis animis

P 3 cessuri

cessuri sunt, si adurgere institeris, tametsi qvis est, qvi hac litterarum claritate, non ad imum exhauriendam tetram illam sentinam ducat: qvæ auribus hominum jam purgatioribus putidior esse videtur, qvàm ut ultrà ferri possit? [67] Sunt tamen (Rex inqvit) qvi ajunt mala; * qvæ inveteraverunt, interdum utilius esse immota prorsus manere, qvàm turbulentè moveri. [68] Non negaverim, inqvam, Here, non defuturos, qvi vetent eam camarinam tangere, qvosdam etiam clamosè intercessuros, qvô minùs religione non contemnendâ curia obstringatur, si qvidqvam ex prisca illa majoribusqve complacita Latinitate, & veluti consecrata mutetur. [69] Sed tamen, Here, id augiæ, ut ajunt, bubile primô qvôqve tempore repurgandum est, qvod indies putoris incrementum accipit ex colluvione verborum: qvæ etiam ipsa colluvies in omneis Franciæ partes graveolenter redundat, ob latè patentem curiæ ditionem. [70] Qvare vel exprimendum hoc istis vel eblandiendum erit, ut aut Latinè loqventem regiam majestatem in curiæ consultis sententiisqve velint, aut certè sermone vernaculô longè nitidiore, qvàm ille est commentitius & barbarie concretus. [71] Næ, & majestatis tuæ refert, Here, & curiæ dignitatis, ut id effectum huic ætati præbeas vel vi, vel clàm, vel precariò, ut inqvit ille amator Terentianus. [72] Precariò qvidem illud, inqvit, potiùs certum est, mihi tentare. sed tamen si porrò improba paucorum coitione curia esse obstinaverit (qvod futurum non puto:) nec mihi sese dare indulgenter non summô jure agenti, non opinor committam, ut ignorâsse modum regiæ potestatis in caussa tam æqva videar, aut ipse impar fuisse paucorum pertinaciæ. [73] Neqve verò nescius sum in armamentario monarchiæ multiplices esse machinas, qvasdamqve ad id olim comparatas, ut illis ea exprimantur, qvæ impetrari postulando neqveunt. [74] Sed veteris instituti fuisse novimus, ut curiæ Areopagiticæ dignitatis æmulæ, qvæ eximia semper regibus habita est, duodecimqve primorum Franciæ collegio qvasi insigni emblemate, nobilitata, propter augusti consessus amplitudinem, rara senatusconsulta reges expressa voluerint necessitate & imperiô. Qvapropter ipsi qvoqve majorum auctoritate & aliàs adducti, libenter hactenus fecimus, ut qvæ ab ipsa decerni classibus, ut fit, coactis, interesse rei summæ comperimus, allegatis viris primariis è nostro selectiore comitatu atqve contubernio, postulare potiùs, qvàm mandare decernenda soleamus. [75] Sanè qvidem Here, inqvam, id rectè atqve ordine cùm faceres, ipsiusqve meritô curiæ (qvæ severitatis existimationisqve majestate, ut verè tu dixisti, Martiæ illi Atheniensi & nobili non cedit:) ex tua humanitate id facere nobis visus es: nedum eorum è more regum; qvorum jucunda & festa memoria in ore est hominum ob placidum ingenium ipsorum & clementiam. [76] Qvi etsi juris sui prudentes & consulti, & potestatis regiæ non ignari fuerunt, tamen principum placiti pomœria, à qvibusdam longiùs latiusqve lege magis imperiali qvàm regiâ prorogata, intra æqvi, boni,

* Malum benè positum non facile removendum ajunt Politici.

boni, & honesti ambitum contrahenda censuerunt: qvamdiu rerum divinâ
benignitate potiti sunt. 77 Nam machina illa toto, ut ita dicam, organo
monarchiæ instructa & contenta (qvod imperium appellant absolutum,
qvasi juris atqve legum nescium) est illa qvidem legis imperialis atqve etiam
imperiosæ æmula, & à regibus identidem in edictis veteri institutô citata:
ceterum perrarò ad cervices honestæ, piæ, francæqve libertatis inflectendas
& infringendas: ab optimis principibus, tuiqve simillimis, adhibita & usur-
pata. qvippe qvæ ad ultimæ difficultatis tempora ad eventus nec opinatos, ad
tabernas, ut ajunt, occlusas, ad justitii deniqve edicta, in tumultibus nobis
abominandis, destinata sit & rejecta: idcircoqve in armamentario sanctiore
continenda, situ & sqvallore oblito, & claustris ferruginosis occluso.
78 Veruntamenimverò de abstergendo ex actis pœdore illo barbarico, curiæ
consultum simulac tu velle cœperis, auferemus. 79 Si non eblanditum,
ut dixisti, certè molli brachiô ereptum auctoritatis regiæ, non illâ briareâ
manu placiti licentioris extortum, non minaci & sublatâ, aut capulo inni-
tente. 80 Et sunt fatales qvædam temporum rerumqve vicissitudines, qvæ
res, qvamlibet arduas, confestim planas reddunt, versanteqve se occasionum
cardine, deinceps magis ac magis pronas. 81 Nam litterarum restitutio
atqve cultus, nescias proclivioribus ne fatis, an animis cesserit, postqvàm
eò homines incumbere bonâ fide cœperunt. 82 Francia verò tua earum il-
lustrationem non multorum annorum felicitati debet, ingeniorum fertili:
& tuæ benignitati, qvi earum studium partim elogii prolixi & freqventis
suffragiis, partim liberalitatis adminiculis sustentare instituisti. 83 Atqvàm
opportune? qvàm in articulo, ut dicitur, id facere divinitùs in mentem
tibi venit? cùm qvidam homines factiosi, litterarum Græcarum nomen
apartis coitionibus circumvenire, decuriatis & allegatis declamatoribus
obterere, decretis inconsultis præcipitibus & crebris pessumdare conniteren-
tur, ad extremumqve proscribere. 84 Nunc verò exsibilatâ à pueris eorum
temeritate & audaciâ, ob libros maxime Græcos tabernæ & officinæ biblio-
polarum visuntur & freqventantur, ludi scholastici conventusqve studioso-
rum, vocibus prælegentium Græcorum scripta personant. 85 Idqve adeo
evaluit ac in dies evalescit, luculentaqve incrementa accipit, altero ut crure,
ut ita loqvar, calobatæ ii existimentur hodie, qvi ad illum sæpe dictum or-
bem disciplinarum circumeundum, libris in Lingvam Latinam versis utun-
tur pro autographis ipsis Græcorum. 86 Hujusmodi temporum opinionum-
qve conversio in tuum principatum, Here, incurrit, tuiiqve auspiciis bre-
vi, ut speramus, futurum est antiqvaria ut illa manus, columen factionis
misologicæ, superciliô tantùm amictuqve censoriô venerabilis, stare jam
in theatro secundis admurmurationibus neqveat: cùm omnes, ut dixi, cen-
turiæ haud cunctanter secuturæ sint regiæ proclivitatis elogiiqve tui non ob-
scuri gravem & plenam auctoritatis prærogativam. 87 Jam verò Attica illa
pædia, qvæ mihi jam penè viro morose admodùm sese & fastidiose indulsit:
tametsi ambitu gnavô ac strenuô fidem ejus imploranti (amore enim ipsius
insano

insanô correptus perdius, ut dicitur, & pernox limen ejus occentabam) nunc adolescentulis, ac pueris passim morigera est. Adeo tàm nihil ferum est, qvin tractando discat mansvescere. 88 Feram ne igitur tute tandem, inqvit, doctrinam Græcam appellas Budæe, & tibi fuisse dicis adeo intractabilem? qvam mihi sæpe commendando, ceream esse ajebas, vitiliqve qvâdam lentitiâ flexibilem, ductili etiam facilitate stili scriptitantibus mirè obsecundantem. 89 Enimverò, Here, inqvam, id verbum, ut fit, temerè mihi ore excidit, contrà qvàm animi mei sensus ferebat, feram ut eam lingvam dixerim: cum Græcô sermone nihil lenius esse sentiam & seqvacius: Atticum eò amplius, svavem supra mel hymetium semper esse duxerim, & tropis ac figuris lectori scriptoriqve mirè lenocinantem. 90 Verùm infantia, ut sic dicam, eruditionis meæ, qvalis illa fuit cunqve, & ipsa discendi incunabula, in id tempus inciderunt, cùm ipsa lingva Græca vix prodere nomen suum auderet, nedum mihi sese credere homini ex memetipso nato, & qvi cognitorem vix ullum ei dare possem. 91 Id adeò, ut lumbricus multis esse diu visus sim (ut Plauti verbô utar) qvi è terra tunc erepsissem, qvod qvidem ad hoc institutum vitæ pertinet. 92 Qvô nomine non despicere ac miserari sortem meam æqvaliumqve meorum non possum, præut est hujus temporis juvenum, ut dixi, conditio, omniumqve rerum opportunitas ad studia colenda utrâqve lingvâ, qvi viàm eam munitam complanatamqve nacti sunt, qvam nos arduam permensi sumus & salebrosam. 93 Memini verò, Rex inqvit, qvemdam dicere aliqvando, te cùm fictorem tui non invenires, ipsum tibi metipsi informatorem ac Prometheum esse voluisse. idcircoqve non magnoperè vitio tibi vertendum, ab hominibus æqvis, si qvædam in te hiulca fortasse & aspera, ad ungvem severitatis non cohærerent. 94 Qvi artificiô nullo, instrumentô exili & incommodô formatus, etiam expolitricem nanum adhuc desiderâsses. 95 Cum eo qvoqve, qvòd in cunctis ferè artibus, eos demum exactè institutos esse dici solet, & palæstram artis tenere, qvi ab ineunte statim ætate in ludum ac disciplinam dati sunt. 96 Id qvod serò tibi contigit: si qvoqvô modô contigit. certè qvidem inter nostræ militiæ experientissimos convenit, vix justum eqvitem esse posse, qvi non eqvestrem disciplinam auspicatus sit, priusqvàm ex ephebis excessit. 97 Utinam autem, Here, Prometheus, inqvam, tantùm, ac non germanus ejus fuissem Epimetheus, qvorumdam opinione. 98 Qvid id est tandem, Rex inqvit, qva de caussa Epimetheum te etiam fuisse dicis? audivisse enim memini de Epimetheo, qvi fratri cœlibatus auctori dicto audiens esse noluit. 92 An te pœnitet igitur, qvam aut cujusmodi uxorem, aut qvod omninò uxorem acceperis? parum rei Philologicæ fortasse cum uxoria convenit, qvæ examen ipsa curarum in comitatu trahit, qvas illa planè ut libera & cum liberis agens, respuit. 100 Non ea res, inqvam, admodùm malè me habet, Here: non tàm istorum prudentissimorum simili & rivali esse mihi libuit, ut beatum illum & svavem amasium, sic arctè complecterer constanterqve cœlibatum, & cum eo mihimet uni indulgerem procul omni anxietate: non

tàm

tàm Prometheum esse mihi contigit, non visum est, non libuit. 101. Statui tandem cum plurimis non excordium hominum, periclitari eam vitæ conditionem, in qva natos esse se omnes existimari volunt, etiam qvi non nati sunt. nisi si qvi sunt, qvi in notham gentilitatem principum sese adoptant, à qvibus agnoscuntur 102 Altera est etiam mihi Pandora, qvam Epimetheum fecisse me nonnulli arbitrantur, altera inqvam mea conjux, qvam sæpe Philologiam nuncupando, vereor ne obsolefaciam, præterqvàm etiam qvòd à plurimis nunc attrectatur, cùm uni mihi nostrorum olim esset contubernalis. 103. Qvæ cùm deorum omnium muneribus ornata, locuples, cumulataqve à nobis esse dicatur: tamen multorum opinione, ejejuna & egenti sapientiâ prædita est magis, qvàm prudentiæ dote beata & exoptanda. 104. Id qvod sero ego intelligere cœpi, & noxâ jam contractâ ab ejus contubernio: ut olim illi Epimetheo usu venit, post Pandoram admissam & deductam ab se domum, ut errorem admissum perdenderet & æstimaret. 105. Ad exordium hujus sermocinationis, Rex inqvit, Budæe, tute revolvi velle vidêre, si tamen ex animi tui sententia, non aliqvorum tantùm loqveris. 106. Id enimverò velim, inqvam, Here, deus divique ut progibeant. Mene ut Philologie meæ pertæsum sit unqvam aut pœnitere possit? qvæ mihi jam dôti omnia bona sua dixit: qvibus ego in bonis cornu illud copiæ uberrimum semper esse censui? non usqve adeò sapientiam præ prudentia contemnendam esse reor. 107. Qvam ego, etsi procis à paucis ita uti pàr erat flagitatam & expetitam scio, tamen locabiliorem esse censeo atqve dotatiorem Homeri Alphesibœâ, à dote insigni nobilitatâ. 108. Verùm ex opinione illorum loqvor, qvi illius Minervæ sacramento dixerunt, quæ ære tantum numeratô homines auctotare novit, non etim annona antiqvæ sapientiæ, qvæ stipendia sunt & emerita mentium ingenuarum. 109 At verò, ut ad rem redeam, qvam narrare occæperam, ita mihi res erat nata, vel temerè conceptô litterarum amore, vel aspiratu qvôdam natalitiô, ut cùm eam feram (iterum enim feram dicam, qvando hoc verbum adhuc mihi inter labia oberrat) obscuris vestigiis ac jam propè nullis indagare instititissem, fugacibus illa qvidem me illecebris exerceret: non tamen eo usqve ut aut exanimatum redderet, aut labore fatisentem, ne ut in vestigio qvidem paulisper insisterem, aut dieculam unam intermittendam ducerem. 110. Ut autem rem absolvam, nonnihil, Here, nunc per te licebit tuo ut ex ære mutuer. 111. Tot iila me fera fugax, fallax, lubrica, tamqve longis anfractibus, perdiu frustrata est: qvot tibi cursim venanti & qvô modô mæandros, ut ita dicam, fugæ implicare insignes cervi solent, cùm illud Dianæ latrabile satellitium truciqve rictu terribile eos e vestigio seqvitur. 112. Tum Rex ore hilariter diductô, Tute verò, inqvit, ut audio Budæe, & ut conjicere possum, ex Commentariis illis Græcis, qvos mihi nuncupasti, istius feræ tandem qvamlibet frustratricis, ambages explicuisti: & tanqvàm in penetrale labyrinthi perseverantiæ ductu gyroqve insinuans, feram ipsam, vt audio, in latebra sinuosa se condentem, ad extremum ita comprehendisti, ut jam mansvesce-

re non nollet. 113. Nos qvoqve in illo venatu præcipiti atqve irreqvieto, non ante contentionem remittere solemus, qvàm cervum à nobis exagitatum, ita exanimatum cernimus, ut jam latus ferro præbeat: qvod olim in theatro facere, ut nôsti, gladiatores jam fracti & semineces solebant. Id autem nos pernici & perpetuò agitatu irreqvietôqve conseqvimur 114. Deprehendisse certè, inqvam, Here mesperò, latebramqve ejus junioribus atqve integris jam fessum, ita aperuisse & indicâsse, comprehendi ut ab iis possit, nec in posterum fallere, si paulùm adnitantur. illa porrò ut etiam feritatem ponere: vulgoqve tractabilis esse, nedum cuiqve solertissimo. 115. At in illo montivago tuo venatu, nec alipedis feræ pernicitas, nec veteratricis vafricia, qvarumdam, ut audio, penè præstigiatrix, venatici comitatus fugere sagacitatem potest, vestigiis semper hærentis: non magis, qvàm corpus umbram fugit, aut qvàm priores rotæ qvadrigarum, longiusculè præterire posteriores possunt. 116. Qvod si vis inveniendi. (qvam Homerus ille summus antiqvorum sapientem, propriam hominum esse dixit, hominibusqve ingenitam, qvos ipse ideò alphestas sæpe vocavit:) si vis, inqvam, illa inventrix tàm certa in hominibus esset, aut tam raro peccabilis, qvàm est in canibus venaticis vestigatio: illis præsertim, qvos tu instituendos in ludo Dianæ tuæ curâsti, multò minus homines in inventione errarent. 117. Nam qvæ tandem se tibi subducere fera possit, aut fatô se eripere, cùm vestigatores famulos habeas artis callentissimos, hiqve molossos echemythos qvasiqve canes Pythagoreos manu regant, moderenturqve & imperitent eorum aviditati; qvorum fit prudentia ut fera indagationis orbe in lustro suo cirumventa, canibus excursoribus improvisiò objiciatur, qvi recentia perlustrent & odorata vestigia fugitantis, iisqve pertinaciter instent. 118. Hæc autem exercitatio antiqvam originem habet, avorumqve & proavorum memoriâ miris artis præceptis jucundisqve constituta est. â te verò, * Here, ita

* *A te verò Here ita culta*] An Principes deceat venatio, inter Politicos res controversa & plena dissensionis est. Caussam qvæstionis à venationibus alieni dederunt Romani, cùm tamen alias apud gentes proprium Principis exercitium habita fuerit venatio. Vononius e Persarum oriundus familiâ, odium suorum incurrit, qVod more Romanô minus venatione oblectaretur. Artabanus Parthorum Rex venator erat & summum ex hoc exercitio adeptus est commodum, regnô pulsus alimenta arcu expediens. Xenophonte teste, nulla ars bello similior est, qvàm venatio, hâc ad opera matutina adsuescunt homines, ad calorem tolerandum frigusqve; ad varia corporis exercitia, cognitionem montium valliumqve & fluminum perveniunt, qvæ exactè novisse non parum principis interest. *Aristot. lib. I. Pol, c. V. Reusner, lib. III. art. stra ag. Xenophon. de Venat. Jul. Pollux, lib.* III. *Onomast.* Nec veteres Romanorum obstant mores, bellis qvippe domi forisqve occupati, Venatoriæ rei vacare non potuerunt; tum qvia procul ab urbe situs erat Sylvarum, intermedia loca prætoriis referta: juventus ad venandum apta militiæ addicebatur: ceteri ex spectaculis, qvibus intermixtæ erant & belluarum venationis, gaudia qværebant; Non ergo Imperantes dedecet venatio, præsertim si observatô vero Dei cultu, Reip. conservandæ, expultis iniqvitatibus, ratio habeatur, ipsorumqve venationem potius honestas & necessitas, qvàm sola voluptas comitetur. Commendatur Meleager, qvod aptum Caledoniæ vastatorem non suæ voluptati, sed utilitati Reip. confixerit, patriam ab vastatrice bellua liberans, *Henr. Cornel. Agrippa, de vanit. scient. c.* LXXVII. & *Scip. Amirat. in Tacit. lib.* II. *disc.* I. Euconia Vena-

ita culta & ad fastigium solertiæ expolitionemqve perducta, nihil ut reliqvi posteritati feceris, qvod inventis tuis adderent & majorum. 110 Duas enim exercendi corporis species imprimis elegisti, venationem id genus & alteram aprorum, & Trojanam sub armis decursionem in hippodromo, lanceis plerumqve pyxidatis aut aliàs hebetibus: non tàm ipsam atrocem, qvàm minacem qvandam in speciem & infestam hoplomachiam. 120. Atque ita ceteris ferè omnibus in utraqve præstare te docuisti, ut in iis ipsis artibus non modò egregius, sed etiam ab omnibus Roscius esse censeare. 121. Qvanqvàm qvid in his artibus dico? cùm in qvocunque genere periclitari corpus ingeniumqve voluisti: cuicunqe, ut Græci dicunt, palestræ vestem ponere exuiqve instituisti: id simulac facere studiò acriore cœpisti, in tuo ferè semper pulvere versari certareqve visus es. 122. Ceterùm, ut dixi, venatorio ludo ultimos, ut fama est, plenosqve numeros addidisti. Spectavi te non semel cupidissimè in præludiis decursionem, socerò tuò adhuc rege, cùm ante oculos ejus, ut moris est, cum turma tibi peculiari, & tesserâ tuâ insigni, saltabunde transveherère, & iterum ludicrò peractò, cùm exodium classicum qvasi plaudite ultimum tibicines canerent. quô spectaculi genere à puero vehementer delectari solitus sum, propter eqvitandi in adolescentia studium. 123. Verùm cùm tu in eqvo volitante insistens nihilosecius hæreres, atqve si feminibus cum ephippio, calcibus cum sucbicidus pedaneis coaluisses, memini tùm qvosdam mecum dicere, non eqvitem te eqvo insidentem videri, sed hippocentaurum esse: qvalem, ut est apud Xenophontem in Pædia Cyri, Chrysantas homo Persa sese esse dicebat, vicissivm (ut ille ait) coagmentatum & compactilem, & rursùm dividuum & exemptilem. 124. Qvi cùm eqves ejusmodi sis, rursum pedibus ingrediens, aut inermis aut semiermis, decenti corporis proceritate vel Orioni illi inolyto cedere non videâre, qvem etiam ipsum Homerus venatorem fuisse prodidit. 125. Manedum mane (Rex inqvit) Budæe: de me aliâ fortasse, deqve arte eqvitandi: in qvam tu quasi desultor ab arte venatoria repentè transilivisti. 126. Vereor enim, nedum ab instituto digredimur, fera illa, qvam seqvebamur, qvoqvò abierit gentium. 127. Artis est enim venatoriæ, succidaneam feram vitare, & qvam primùm destinaveris, eam unam urgere. 182. Eqvidem vititum non esse, Here, magnum rebar (inquam) in cursu non magenoperè citatò, qvadantenus in finitima animi caussâ digredi, qvasiqve respirare paulisper. 129. Eqvitatio autem in vincinia est eqvestris & rapidæ venationis, ut mihi qvidem videtur, qvi artis utrisqve video studiosam esse nobilitatem. 130. Verùm qvandoqvidem ultrà excedere tua me vetat majestas, jam hinc ad cursum sermonis nostri revertor. 131. Cùm igitur in ista

 arte

Venationis, quibus, præter alias ejus laudes & utilitates, ostenditur potissimum cùm omnibus militibus; tùm principi qvàm maximè essecolendam; è Platone, Xenophonte, Polybio, Julio Polluce, Cicerone, Virgilio, Horatio, Seneca, Plinio, Justino, Symmacho. Vegetio, Jacobo Rege Angliæ & Andrea Riveto; adfert Janus Vlitius à Dedicatione suæ Venationis Novantiqvæ, in officina Elzeveriana annoô 1645. in 12. curatæ.

arte multa sint memoratu digna, qvantum ipse capere qvà oculis, qvà auribus potui, tùm verò hoc, qvod dicam, imprimis est memorabile. 132. Moris est tibi, Here, iisqve qvi principali apparatu regiisqve copiis instructam exercitationem ipsam habent; non gregarium cervum, non qvemlibet etiam solivagum venari. Solenneqve est vobis non minorem ad cursum eligere, qvàm qvi justæ proceritatis esse videatur. 133. Id autem non aspectu modò cervi, sed plerumqve cervinis vestigiis, excrementorumqve stercusculis judicatur: qvæ inventa venatores diligenter colligere solent, atqve intra cornu venaticum condere. 134. Sunt & magnitudinis indicia: attritus ad arborum stipites, qvi conspicui sæpe sunt intra fines stabulationis ejus: tùm cubilis inventi amplitudo, & substramenti laxitas ubi interqvieverit. 135. Hæc enim & alia renunciari in conciliò venatico à vestigatoribus solent: qvos velut mancipes habetis instrumenti venatorii atqve ministerii, eorumqve arbitratu conciliô, saltuensi dimissô, venatum committere soletis. Qvod sermone peculiari dicitur, cervum aut feram cujusvis generis canibus permittere: & copulas canum qvasiqve juga solvere. 136. Proindè & inveniendi & inventum comprehendendi vos magnoperè certam, aut minimè certè erraticam viam perseqvimini ac rationem. 137. Enimverò (Rex inqvit) Budæe, eò sensim progressus es digrediendo, ut mihi feram tuam illam Græcam & fugacem, pro derelictò habere videâre, dum obviam tibi factam aliam qvasi opportuniorem consectaris, qvi ex tuo curriculo in nostrum qvasi imprudens dilapsus sis, in qvo te existimo aliqvando fuisse exercitatum. 138. Sed tamen cùm tu in juris nostri spatium penituùs ingredi non veritus sis, jubeo te porrò pergere, ac veto fine commeatu regredi aut digredi: qvoad intelligam, ecqvid è commentario (ut ajunt) in hoc sermone facundus esse meditatus sis: an oculis etiam aliqvando venatus processum tenoremqve arbitratus. 139. Eqvidem Here (inqvam) & si mihi olim contigit ociosè venatum spectare indagine circumdatâ præfinitum, ita ut non modò numerum venantium augerem, sed etiam ut penes me essent auspicia privati venatus in qvo exercebamur: hactenus tamen præ me semper ferre volui, me velut hospitem & pergrinum versari in hoc sermone, in qvem nunc non destinatò & consultò, sed aliud (ut fit) ex alio dicendo digressus sum. 140. Itaqve vereor, etiamsi minus tibi (qvi omnia animô plus qvàm civili interpretari soles, qvæ homines tuâ humanitate freti coram te proloqvuntur) at coronæ isti videar ineptire. qvippe qvi coram te, qvi apud te, qvi ex æqvo pene loco tecum hisce de rebus disseram, qvarum rerum Aristarchus inter artis cultores auctoresqve tu unus esse diceris. Non aliter atqve peripateticus ille qvondam Phormio philosophus, meritò irrisus est, qvi apud Annibalem de imperatoris officio orationem habere, & de stratagematis ausus est. 141. Age, age (inqvit) Budæe, pertexe qvæ exorsus es, & pone metum à corona cirumfusâ: qvandoqvidem id per me licet, & tibi parere necesse est. Cujus auctoritatis placitiqve patrocinio, facilè apud omneis te tuebere ab ineptiæ crimine. 142. Nam & ego interdum

de

de studiis tuis aliorumqve loqvor, cùm me in alienum ludum pedem ponere oblectandi caussa animi meminerim: & cùm de iis (ut fit) sermocinando censeo, pedariam me sententiam habere nec ignoro, nec ægrè ipse (ut debeo) patior. 143. Siqvidem (inqvam) Here, ars est pene nulla hodiè celebrata, in cujus ludum minimè ventitasse te qvisqvam credat, qvi scitè disserentem te omnibus de rebus audierit, ètsi omnium minimè hominum fucatas species peritiæ præferre consvêsti, & ostentare. 144. Qvi etsi in hujusce generis disputationibus, non tàm vel regiô jure, vel privatô sententiam dicere solitus es, qvàm in alterutrius partis sententiam transire: periti tamen & prudentens intelligunt, curulem (ut ita dicam) sententiam sæpius tûam esse, dignamqve in qvam pedibus omnes transeant, qvi pervicaces stultè videri nolint. 145. Verùm age, si ita jubes verecundè utar Here, veniâ à te concessâ: immò verò te jubente & imperante vel ineptire sustinebo si res ita nata sit. 146. Vereor enim ne intempestivo pudori cedens, in rusticitatis crimen incidam. 147. Fiduciam etiam mihi facit non modicam, quòd te sæpe de venationis arte ita sermocinantem audivi, ut ejus artis discipulum forsan agere jure possim. 148. Qvem ego compertum habeo in ipsa ferarum exagitatione, omnia venatoris munera exseqvi solitum esse, pernici cursu venatûs spatia permetiendo: contraqve cervi vafri (ut vos dicitis) & exercitati, strophas, venatoris antistrophas ex tempore comminiscendo: deniqve per saltuosa loca, per densa, prærupta, spinis obsita, manus ori in cursu oculisqve prætendendo: cùm interim per stationes dispositas ex eqvo exanimato recentem in alterum, atqve in alium nonnunqvam assilias. 149. Adeò tu non præceptis tantùm artis atqve exercitatione, sed Dianæ magisteriò mediis in saltibus usus esse mihi vidêre. 150. In aprerum autem lustra pedem omnino non inferam, ne altiùs in luto hæream, & si te aliqvando in sylva densiore spectavi spumantum aprum ex eqvo lacessentem, irrventemqve ultro eundem mucrone conficientem. 151. Cùm ego intera tutus, inermi cum comitatu, Carbaseum septum curriculô ambirem in eqvo sedens: capiteqve supra carbasa eminens, certamen ipsum arbitràri oculis, atqve circumspectarè sine discrimine possem 152. Suspensô etiam gradu eâ viâ ingrediar, qvâ tu me pergere jubes: pedemqve referam qvàm citissimè potero, bonâ (ut scio) tuâ veniâ. 153. Novi enim, Here, qvàm turpe sit, & penè ignominiosum, in hujusmodi theatro offensatorem esse. 154. Qvis verò nescius est, cùm de venandi arte, de aucupandi, de castrensi & militari instrumento, de apparatu bellicarum copiarum sermo in comitatu præsente te & arbitrô excitatus est, qvàm callentem esse verborum oporteat, qvàm accuratè omnia tanqvàm numerata habere, qvàm solicitum & anxium, aut certè qvàm impudentem esse & ineptum, qvi ibi differe sine summa religione audeat; hominem dico, non in campis, non in sylvis, non in castris institutum. Qvare in hac via mihi insolita & formidolosa incedere plenô gradu neqvèo. 155. Verùm, Here, cùm harum artium cunctarumqve nobilitatis exercitationum, sic rationem universam teneas cum decore & palæstra, ut qvi unius

artis maximè: cùm in ipsarum disceptatione lingvam facundam imprimis & explanatam habeas, cum aureis ita teretes, ut nullam vel minimam offensionem sine sensu transmittere ac devorare possint, etiamsi dissimules: deniqve cum. 156. Ohe jam! (inqvit) ohe Budæe! etiam ne his jam tot dictis deniqve additurus es? perge qvæso aliqvando qua cœpisti, nec ultrà suspensos auribus nos teneto. 157. Scire enim avemus an Minerva & Diana colloqvia serere inter se consentanea didicerint, cùm ex te aliisqve intellexerim orationem Latinam hodie in multis partibus vitæ, morosam sese adhuc præbere, & restitantem subinde cum a stilo ducitur sive copias suas ad insolita accommodare gravetur & pigeat, sive copiis hujus generis defici se qvidem illa sentiat, sed fateri pudeat. 158. Eqvidem, Here, inqvam, copiosam satis ac beatam Lingvam Romanem esse censeo, nec tàm morosam aut contumacem explicandis copiis suis esse, qvàm ob insolentiam verecundari, cùm reconditum qvid expromere opus est, aut ad novos sus promere, ut in cujuslibet instituti, tirocinio incessere fere pudor in genuissimo cuiqve homini solet. 159. Atqui (inqvit) si vera sunt, qvæ audire ipse ea de re memini, aut pudorem illum jamjam exuat necesse est, qvi hodie illiberalis esse malignusqve videtur, aut multis è partibus vitæ Latinitas facessat, è foro etiam explodatur, è curia, è basilicis, ne in conciones qvidem sacras prodeat, locisque Deo divisqve nuncupatis arceatur, dùm sacris homines operantur, id qvod tu ipse suprà indignari videbare. 160. Itaqve juris divini & humani formularumqve forensium ignara, tùm aucupandi venandi studiorumqve ferè nobilitatis nescia. in curia muta, in ædibus sacris locisqve dedicatis profana, deniqve in omni hujus temporis recentiorumqve inventis infans, in instrumento vita, in ornamento & apparatu insolens, in aula erubescens & peregrina, è medio se subducat necesse est, atqve in umbraculis exhedrarum cum manibus tantùm loqvatur, & cum umbris Romanæ antiqvitatis. nisi ad mores præsenteis transcribere antiqvas suas facultates, ad usumqve adeo nostrum assvescat non gravatè ipsas accommodare, qvod qvidem sine captione juris sui fieri & qvatenus proterit, ac sine dispendio integritatis priscæ atqve opinionis: qvod tute cavere Budæe & excipere semper soles. 161. Agedum igitur, tu qvi Lingvæ Latinæ & parentis ejus Græcæ, acer, ac fidus, sedulusqve defensor, ac ne id qvidem modò, sed etiam largus, prolixus, animolusqve stipulator apud me ipse fuisti: doce nos (ut dixi) ecqvid ipsa versari Latinitas in concilio venatico possit, sententiamqve explanatè ac disertè in conventu saltuensi dicere. 162. Omnem eqvidem Here (inqvam) aut præcipuam certè in eo fiduciam pono, primùm qvòd imperiô tuô hoc facio, qvod detrectare neqvo. 163. Deinde qvòd tu ipse talis es, qvalem ego dicere cœperam & gaudebam, si per te licuissent. 164. Postremò, qvòd cùm tu felici, opimâ, ac beatâ istâ naturâ tàm artium penè dixerim consultus sis, qvam alii permulti disciplina sunt & labore, judiciô tamen uti soles æqvissimô & indulgenti, in nostra & aliorum interdum vel culpa vel imperitia existimanda. 165. Qvare ita tecum

disse-

differentis modô verba sæpe facio, ut non è loco inferiore loqvi me, sed ipse ex æqvo existimen, cùm per tuam id liceat humanitatem & mihi, & aliis, duntaxat qvi fidem tibi fecerunt non levissimam ingenii sui & industriæ. 166. Proinde, ut qvod astitur, jam agam, in more est hoc positum, Here, institutisque venationis (apud eos qvidem, ut dixi, qvi artis instrumentum & apparatum omnibus numeris plenum habent & absolutum, qviqve non capturis præcipue, & augendæ rei culinariæ, sed voluptati student inde percipiendæ cum exercitationis utilitate.) Verum morem vobis hunc esse comperi, ut cervus grandis vocetur is demum, qvi decem corniculis, qvod minimum sit, insignitus est. hunc ego eximium voco & decumanum: non qvasi denarium, sed tanqvam eminentem & egregium. 167. Ejusmodi cervus sæpe comitatus incedit uno minore cervô, qvi nondum tutelæ suæ factus sit, qvem vos armigerum ejus vocatis. Ego etiam optionem decumani, & comitem, & parasitum, atqve emissarium vocari posse credo. 168. Qvi autem cervi ætate adhuc sunt gregarii, aut licet solivagi sint, indigni tamen venatu judicantur, qvasi nondum annos ætatis impleverint curriculares. rejiculi (nisi fallor) à vobis appellantur. 169. Mediocrem etiam cervum venatores cum significare volunt, ajunt cervum esse venabilem, venabili magnitudine, venatui jam adultum, sed veluti tironem & novicium. 170. His enim verbis utuntur indagatores, cùm indagationem antelucanam & matutinam renunciant in conventu saltuensi. significantes cervum qvasi subdecumanum. 171. Conventus porro sub divo celebratur, ibiqve cœtum omnem stratum per herbam, in stibadiisqve foliosis discumbentem, ac toris viridantibus, epulari moris est circa mensam regiam, aut principis. consilia etiam agitari, quem potissimùm cervum venandum suscipiant ex iis, qui digni venatu esse renunciati sunt. 172. Diversæ autem provinciæ mandari indagatoribus solent, ita ut qvisqve suam obeat: in alienam pedem non inferat indagandi gratia: néve in ea qvid obturbet, nêu pro protestare faciat. 173. Indagator porro cervi vestigiis instat. aut soleat is, si locus uliginosus, vel pluviæ antecesserunt: autor doratis arente solô, ad qvæ seqvenda molossô vestigatore utitur, atqve eò usqve perseqvitur, qvo ad decumanum recubisse in proximo certis signis exploraverit. 174. Verùm ne ille fortasse aut accessu indagantis propinqviore, aut molossi fermitu, aut panicô (ut fit interdum) territus, inde excesserit (tametsi enim ejuscemodi canes insignito auriti, generis sint harpocratici, tamen cum propiùs accessere, nescio qvid præ fervore obloqvi, atque gannire plerumqve solent, malisqve increpitare.) ne igitur cervus hujuscemodi aliqvô casu aut culpâ, è cubili matutino prosilierit, indeqve longiùs abierit, solennis est cautionis in dagine latiore cubilis locum circum scribere: molossum numellâ regentem & compescentem, nec inde discedere, donec exploratum habeat, feram intra spacium à se circinatum jacere. 175. Hôc fere modô stutores venatici, quasi apparitores qvidam Dianii, decumanos ipsos cervos vadimoniô sui fori obstringunt. gyrô claudere cervum vocant, & ibidem sistere. 176. Id qvod nisi

nisi accuratè ac providè fieret, cùm ad commissum ludorum ventum esset, irrita sæpe spectaculi expectatio, cohortem totam buccinatam numellatamqve frustraretur. 177. Tute vero, Here, hanc propemodùm formulam venatici processus (ut audio) instituisti. Cùm post renunciationem circuitorum, de consilii sententia decumanum unum aut alterum, ad ejus diei spectaculum delegisti (nam interdum pomeridianam etiam venationem matutinæ addere soles, cùm succenturiatas copias canum habeas, geminumqve instrumentum,) conventus solvitur, ad vadimonii locum itur. molossus rursus e loro numellæ, cubilis indicium facit: feram inde impetu factô excitat, qvod vulgò lancinare (ut opinor) dicitur. tùm decuriæ canum levis excursus solvuntur: buccinis signum venatus commissi datur, & tanqvam bellicum canitur ad canes exhilarandos & acuendos. subsidiariæ canum decuriæ ad locos destinatos dimittuntur, qvæ fessis succedant, si res ita tulerit: & aliæ rursus ad postmeridianum missum asservantur integræ, decumanus ipse cervus canibus excursoribus, eqvis celeribus, buccinarum clangore, venatorum clamore, concentu allatrantium canum urgetur. 178. Qvòd si casu aliqvô evenerit, ut ante venatus auspicatum indagator non liqvere renunciàrit, certamen in posterum diem rejicitur: aut cervus comperendinatur. nam ut diutiùs spectaculo eximatur & certamini, rarissimè contingit. 179. Sin cœli intemperie, aut antiqvioris curæ avocamentis evenerit, velut reus ampliatus, primô qvôqve die venaticô ad cursum repetitur impetu atroci & pervicaci. 180. Illud verò qvod dicere cœperam, præcipuâ admiratione dignum est, qvòd is eximius cervus, qvem venationi destinatum, canibus peritis magistri semel exagitandum dederunt, ita in prædam illis objectus est, ut interdictum sibi esse omnibus aliis intelligant. 181. In multiplicia autem sæpe vestigia mediis in saltibus ut incurrant necesse est. presertim in qvibus feri greges sacro sancti sunt legum regiarum sanctionibus: qvas aqvarias saltuariaqve dicimus. 182. Verumenim verò in auspicandò venatu nonnunqvam noxia admittitur, & ab ipsis statim qvasi carceribus perperam cursus instituitur, si impostura fiat canibus: qvam hujusmodi esse freqventerqve accidere constat. 183. Diximus suprà insignem cervum ætate & usu veteratorem, solere satellitem suum cervum, nunc pedissеqvum, nunc anteambulonem habere, qvem armigerum dicitis, qvasi grandi cervo subservientem. hunc ille insignis in cubili secum deprehensum & repente emicantem, interdum canum cæcæ adviditati objicit, veluti victimam venatrici deæ pro se succipaneam, præstigiâ qvâdam eorum sese oculis naribusqve subducens. 184. Verùm hoc illicò animadverte experientis est venatoria, præcipititisqve canum impetus errorem compescere, & fallaciam cervi irritam solertiâ suâ facere. 185 Id frangere canes vos (opinor) appellatis, qvod significat cursum illum male cœptum sistere. 186. Agmine igitur retrò per statorem illum venatorem inhibitô: qvod clamosô, crebrô, castigabundô vociferatu fieri solet: instauratîvâ indagatione opus est, & cane rursus nummellariô, ut agmen excursorium in vestigium majoris cornigeri reponatur. 187. Qvâ denuò arreptâ, decuma-

cumanus ille corniger præcipiti primùm fugâ, deinde ludificante rapitur, loqvaci canum agmine certatim eum urgente, clangenteqve comitatu: qvoad diuturnô cursu fractus atqve exanimatus, tandem ab universo Dianæ satellitio circumveniri se minaciter mordicusqve patitur, qvi exitus est clausulaqve ludicri. 188 Post qvæ verba qvasi pensô meô absolutô, cùm aliò flectere sermonem nostrum pararem, Hîc hîc insistendum (inqvit) Budæe, præproperè enim feram missam fecisti, qvasi jam confectam & exanimem. at multum adhuc fortasse superest ei animæ ad cursum instaurandum. Proinde adurgere eam perge, ne interim animam ab integro recipiat, & nobis negocium alterum denuò exhibeat. 189 Necesse verò est (inqvam) mihi, Here, summas rerum seqvi, qvi ex digressione & obiter jam diu evagatus sim: cum eo etiam qvòd varietati rerum ob inopiam verborum respondere non possum. qvâ tanqvàm insuperabili salebrâ inhibeor, ne penitus insinuem in vastam illam sylvam nomenclaturæ vestræ, qvæ Lingvæ Latinæ (ut dixi) penè incognita est. 190 Atqvi, inqvit, cùm huculqve pedem promoveris, semianimi feræ instandum, qvoad hoc vel spectaculum vel acroama nece ejus claudamus. 191 Qvid si (inqvam) Here, sic sancta est, & rituum vestrorum & saltuensium verborum religio, ut vel tantulum ex tanta copia mutare, piaculare penè sit atqve ignominiosum: etiamne periclitari me oportet, ineptiarumqve culpâ tandem me obstringere? 192 Vide, Here, ne sutor ego multa jam ultra crepidam, dum imperio tuo pareo. id qvod vereri mihi subit, qvorsum ad extremum evasurum sit, nisi benignâ tuâ veniâ atqve indulgentiâ artem modò mihi cœptam, hîc desinere liceat. 193 Non enimverò (inqvit) licebit Budæe, ne frustra sis. Jamdiu enim tibi qvasi hoplomacho insto medium (qvod ajunt) septum catadromi fugitanti. vide igitur, ut jam Lingvæ isti Latinæ hic finis sit delitias faciendi, qvam tu mihi dicere solebas longè feliciorem esse lingvâ nostra vernaculâ, amplioribusqve copiis ac splendidioribus instructam & ornatam. meministi enim (scio) te non semel hoc dixisse. qvod si verè dixisti, non est hic locus detrectandi speciminis, sed copiarum protinùs explicandarum: cùm etiam Latinis & Græcis ars venandi nota atqve celebrata fuerit. 193 Est ita, ut dicis Here, (inqvam) sed non si in universum Lingua Romana elegantior esse & uberior nostrâ à me dicta est, ideò non in qvibusdam nostra felicior est & Latinâ & Græcâ: ut in hac ipsa arte describenda & explananda, in qva certè tàm beata & dives est propè nostra, qvàm Græca est in tractanda philosophia. 194 Verùm age, ne detrectator intempestivus esse majestati tuæ, circumstantibusqve videar cum ignominia Lingvæ Latinæ, qvam honori semper habendam esse duxi: qvà potero in saltum divâ benejuvante pedem rursus inferam. qvò evasurus cumqve sim tandem. 195 Dixi suprà veteratorem cervum versutumqve vocari, qvi multa & exqvisita perfugia atrocis supplicii novit vitæqve præsidia. 196 At vos majorum (ut ita dicam) gentium exercitores ferarum, non ut alii, planum & vafrum cervum, sed cordatum & prudentem vocatis. multaqve artis vocabula propria jam fecistis: è medio

qvidem illa sumpta, sed plenioris & venustæ in saltu significationis: tum qvidem certè cùm pronunciantur cum sua hypocrisi habituqve venatico: qvæ ad emphasim ipsa mirè faciunt. 197 Sed operæ est precium indagatores ipsos audire & observare, cùm ad senatum sylvaticum inqvisitiones suas (ut suprà dictum) referunt, & cùm, qva de re agitur, censere ipsi jubentur à senatus principe, qvô tu Here munere persæpe fungi soles. 198 Sermo rarus, & non nisi percunctando expressus. pronunciandi religio major, qvàm olim histrionum in proscenio theatri æmulis spectatoribus. non contemnenda autem pars pronunciationis atqve renunciationis, in nutibus, in vultibus, in gestibus, in academica cunctatione & consideratione eminet. 199 Cordatos porrò cervos & catos esse, & de salute sua cum qvodam intellectu mirè mereri ajunt ob incredibilem ejus animantis solertiam, qvâ à natura munita est, præter volucrem celeritatem & corniculare propugnaculum. 200 Et hæc tot tamen tantaqve præsidia, paria esse neqveunt arti venatoriæ. 201 Solere cervos, ajunt, simulac senserunt rem sibi esse cum affectis infestis simul & sagacibus, primùm alios aliosqve fugæ lapsus & gyros agglomerare: deinde si porrò urgeantur, stabula cervarum, populariumqve cervorum diversoria petere, ibiqve intra turbam promiscuam qvasi intra nebulam erroris canini, sese condere. 202 Interdum gregarios aliqvot inde abigere atqve ad aliqvantum spatii permixtum vestigia facere, ad negocium canibus exhibendum. 203 Cùm autem aliqvantisper hàc ratione contechnati sunt, ab illorum comitatu repentè se subducentes: per tramitem devium longiusculè abscedunt, deinde intersistunt, ut interim canes vestigia cervulorum aut cervarum excipientes, diversi ab eis auferantur. 204 Cumqve hæc stropharum commenta canum experientissimorum vis odorandi vicerit, circumspicientiâ utiqve venatorum adjuta, ad alia denuò se vertunt subsidia salutis: cujusmodi sunt per sua qvadamtenùs recurrere vestigia: deinde spiras fugæ intorqvere multipliciter & variè, & qvàm fieri potest perplexissimè: tum raptim longiùs procurrere. qvæ omnia comminiscuntur adversus sollertem canum sagacitatem. 205 Itaqve interim dùm canes intenti sunt deducendis elapsibus & extricandis qvi ab ipsis cervis glomerati sunt, spatia magna illi permetiuntur: cùm intereà buccinarum hortamenta cursitantium canum hiantem acuant aviditatem. 206 Mihi verò aliqvando Faunorum clangorem audire, Dianæqve cornicinum, visus sum, cùm sylvæ baubantium canum vocibus buccinarumqve clangore circumsonarent. 207 Venatorum etiam laborem per sylvam volitantium, canes (ut ita dicam) symphoniaci levant, qvorum concentu mirificò nemus totum personat. 208 Solent autem cervi plerumqve secundô ventô ferri, treis (ut perhibent) ob caussas. principiò cùm adversô ventô feruntur, ventus ore & naribus irrumpens, fauces eorum vehementer arefacit, animæqve ductum inhibet. deindè secundo vento cedentes, cùm canum vocem facilè excipiunt, ex eaqve colligunt propinqvi an remoti sint: tùm verò olfactum sui seqvaci turbæ adimunt. 209 Inter exempla hujus animalis, ultima perfugia exqvisitaqve

qve experientis hæc commemoratu digna comperi. 210 Viſum eſſe cervum in armentum bubulum irrumpere, in bovemqve inſilientem, primoribus cruribus armiſqve complexum, ad longiuſculum ſpatium velut eqvô vehentem, poſtremis tantum ungulis terram ſtringere, ut odorem ſui canibus, qvoad fieri poſſet, exilem incertumqve relinqveret. 211 Ludovicô Rege ſocerô tuô, Here, venatoriæ turmæ decurio, qvi venator maximus appellatur, ad duodecimum ab urbe lapidem venabatur, viro præſidi id ſpectaculum gratificans, qvi me comitem ſecum amicitiæ cauſſâ eò duxerat. Ibi cùm mentio hujuſcemodi mirificentiarum cervinarum incidiſſet, recordor eum inter alia hoc affirmâſſe. 212 Me (inqvit) pridem venante cervum qvemdam ab ætate & experientia vafrum, evenit fervente venatu & longè jam progreſſô, fugitivus ut ille non compareret: & tamen canes nec ultra procedere vellent, nec in ſua veſtigia redire. Ibi omnes ſtupere, circumſpicere, inter ſe aſpicere, lapidem (qvod dicitur) omnem venatores & magiſtri movere. 213 Res erat miraculi plena, & Apollonianæ præſtigiæ ſimilis, qvaſi ſublimis fera alipes abiiſſet, aut terrâ diſcedente, rurſumqve coëunte, non compareret, aut oculos noſtros canumqve præſtrinxiſſet, tandem omnia (ut fit in tali caſu) à nobis perluſtrando, deprehenſus eſt planus ille cornipes in furto ſui manifeſto atqve memorabili. 214 Alba ibidem erat ſpina enata in loco denſo atqve opaco, qvæ ad magnitudinem arboream excreverat. In eam cervus dolis ſolennibus conſumptis ſaltu ſe conjecerat. Stabat autem ille ſublimis, ramis fruticis ipſo ſaltu divaricatis: ſic interceptus, inde ut deſilire non poſſet, ſive erat forſan exanimatus: ibi enim qvaſi compeditus imbelliſqve confectus eſt. 215 Dignus certè ob rei miraculum qvi fato truci eximeretur, ſi devotæ ſemel divæ victimæ miſereri liceret. 216 Sanè qvidem (Rex inqvit) hujuſcemodi præſtigiarum animans illa interdum eſt deſignatrix: ita ut & claſſes multas canum qvamlibet callidorum atqve emunctæ naris, ad ſtuporem venatorum decurias ad inopiam redigant conſilii: qvod cùm evenit, nos vadimonium deſertum appellare ſolemus. 217 Qvòd niſi eâdem horâ ille vadimonii deſertor, iterum ſiſti potuerit, diem diffundere moris eſt, matutinôqve iterum vadari fugitivum moloſſô ſollennium cautionum prætermiſſâ, ne illi ludificatori cervo impune res abeat. 218 Immò verò (inqvam) Here Chamæleonti & Proteo, cui tàm verſatilem ſollertiam natura cum aliis adminiculis tuendæ ſalutis ſuæ dederit. 219 Atqvi (inqvit) ut omnes ſeſe in facies Proteus ille vertat, niſi ſolum qvoqve noctu verterit, poſtridiè latrabiles illas manus ac reſimas, auribuſqve inſignitas, minimè ad extremum eluctabitur. 220 Non ſi anhelus & æſtuans in amnem ſe conjecerit, undiſqve ſecundis vehendum ſe dederit: qvod ſæpe refrigerandi cauſſâ facit. Non ſi amnem trajecerit, ut canum curſum intercidat. Non ſi incitatione curſu diuturnôqve profligatus, animum jam deſpondens, undis potiùs perire, qvàm laniari malit. 221 Mira eſt certè (inqvam) agriophagæ illius turbæ pertinacia, dirum autem fatum cornigeræ animantis, cùm ad extremum laſſitudinis adducta, opperiri cogitur atro-

cem illam clamoſamqve coronam, undiqve ſe rictu petentem minaciſſimô atqve infeſtiſſimô. 222 Qvâ tandem circumventa, poſt omnia ſalutis præſidia deplorata, repente ſæpe aſſiliens, primum qvemqve venantium, in qvem incurrit, cornu petere ſolet, niſi ferrô protinus excipiatur. 223 Qvod ubi factum eſt, aut ſi aliàs fera afflicta & ſtrata eſt: tùm demùm receptui canitur ab eo, qvi primus in eam confectam occurrerit. 224 Tùm ſimonum chorus ille ſilonumqve inclamatur, & venatores coëunt qvoqvoverſùs palantes: qvæ tanqvàm ovatio eſt ob rem bene & feliciter geſtam. 225 Qvam deinde ipſam excipit viſceratio extemporalis, & tanqvàm extiſpicina victimæ Dianæ immolatæ. qvæ ſic debetur ipſa canibus venaticis, ut libamentum capturæ accipitribus in aucupio volucri. 226 Viſceratorem autem peritum eſſe oportet, qvi lanienam ferinam venatoria cum palæſtra exſeqvatur: qvi ſcitè feram deglubere noverit, membratimqve incidere, & proſecarê inciſam. 227 Tergore autem detractô caput abſcindendum eſt, moloſſoqve therelencho porrigendum & permittendum: qvem ſæpe indagatorem appellavimus. Has enim ei primitias peculiares placita majorum largiuntur ob indicium feræ. 228 Nimirum ut in capite ferino lacerando & obrodendo, fructum navatæ operæ ipſe percipiat ante omneis alios, in poſterumqve irritetur, is cujus auſpiciis ductuqve rem alii executi ſunt. Cùm interim viſcerator gratulabundâ voce fruenti parte ſuâ animali blandiatur, & tanqvàm mactum virtute induſtriâqve therelenchicâ ipſum eſſe jubeat. 229 Deinde venatoriæ plebi infimoqve miniſterio venationis, ſuæ ſunt partes viſcerationis iiſdem ſcitis attributæ. 230 Epulum autem caninum omnibus in unum evocatis venatoribus, & cunctis claſſibus canum, decuriiſqve coëuntibus, fieri hôc modô ſolenne eſt. 231 Venatores intra tergus ferinum panis fragmenta ſangvine feræ madentia, miſcent cum omaſo, in minutas particulas conciſo. 232 Nonnunqvam prætereà, ſi canes ſtrigoſi ſint & macie exhauſti, aut ſi ſtrenuam inſignitè operam eô die navaverint, liberalitatis eſt venatoriæ, opiparis eos impenſiùs epulis accipere, cervicem extis addentes, & nonnihil, ut ita loqvar, è vivo reſecare. 233 Hæc cùm rectè atqve ordine facta, concinnatæqve epulæ fuerint exerti manu venatoris: tùm deniqve luculentos illos deæ venatricis epulones, ad epulum ſui generis admittunt cum ovantium vociferatu. 234 Nam anteà & interim dùm epulæ illæ parabiles expediuntur, coronæ geſtientis ac canoræ rapacitas, culinæ circumfuſæ nidoremqve captantis, à miniſtris arceantur fuſtes in manu geſtantibus. 235 Priore porrò epulô peractô, fit & alterum eôdem momentô, ſed non eôdem locô: ex interaneis perpurgatis & dilutis, (ſunt enim hæc qvoqve Dianæ ſacra ejuſqve ſatellitio) non conciſis fruſtillatim aut proſectis, ſed integris: ita ut cùm aliqvamdiu illa viſcerator ſublimia tenuerit & oſtentârit, ad irritandam edacis agminis voracitatem, tum ea demum repentè in medium porriciat. 236 Inter cæſa verò & porrecta, cuncta venatorum cohors cum auxiliis, & calonibus, ſublatis buccinis canere capturam, qvam vocant, debet, eô qvô ſuprà dictum eſt modô, cùm cervus in poteſtatem

statem venit agminis venatorii. 237 Jam verò buccinaturæ modos venatores alios atqve alios habent pro significationum varietate: qvandoqvidem indagatores non alio vocis commerciò utuntur interim dùm in qvæstione cervi sunt. qvi absqve eo foret, aut inter se ipsi cum noxa incurrerent, aut longiùs interdum evagarentur inqvirendò, cùm receptu opus esset. 238 Nam si unus fortè, ut fit, fortunâ, primore inqvisitione cervum decumanum indagine opportunâ vadatus fuerit, confestim signum receptus ceteris buccinâ suâ dabit, ut illi ad conventum extemplò se recipiant. 239 Est autem interdum venandi ratio ita constituta, aut casu comparata, præsenti ut consiliò opus sit. ut si diffusus dies hesternus fuerit, & sisti tum cervus certô locô non possit: aut si cervus, qvi ad qvæstionem destinatus est, stabulum certum nullum habeat: si meticulosus & panico consternabilis, qvi interqviescere interdiu, cubileqve mutare identidem gaudeat. 240 Nam & ii qvi recenti venatu exagitati fuerunt, ad omnem strepitum consternabiles, statarii ferò non sunt. 241 Sunt & qvi cubili excitati, illicò in pedes ita se conjiciant, ut non per finitima stationis suæ loca cursitare, & commeare remearéqve soleant (qvod pleriqve cervi faciunt) sed rectis itineribus porrò semper excurrant. 242 In hac igitur specie is, qvi canibus regendis præfectus est, simulac id comperit, signum canore buccinæ dare solet, ut ii qvi in subsidiis locati sunt, & reliqvi omnes venatores atqve auxiliarii, calonesqve venatici, sui ministerii protinùs vasa colligant, cùm cervus castra moverit. 243 In superioribus autem speciebus signum copulis solvendis canitur in semita vestigiali, simul ut inventa fera est. 244 Hæc habebam ferè, qvæ de arte hodie clarissima, tuisqve auspiciis, Here, ad summum sublata fastigium, Latinô sermone dicerem. Id qvód nisi majestatis regiæ imperiô facerem, non ineptus esse utiqve ac videri non possem. 245 Sed nescio quô pactô aliqvando (qvod nimiô plus, qvàm mihi opus erat, majestas tua meminit) cùm hujus artis ejusqve vocabulorum varietatem admirari viderer, tuqve de me qvæsivisses, an Latinè ars ipsa scribi posset? 246 Ego qvi multum tribuere Latinæ eruditioni gaudeo, in hanc sententiam respondi, Here (inqvam) & hujus instituti & multorum, qvæ recentia secula pepererunt, summam adhuc esse verborum inopiam Latinorum video, qvæ qvidem certè in usu hodierno notam perferre antiqvæ auctoritatis possint, locabiliaqve esse apud eos, qvi religione imbuti sint Minervæ sanctioris & delicatæ: qvales jam omnes ferè esse litterati & cupiunt & cœperunt. 247 Tanta tamen est meâ qvidem sententiâ Latini sermonis utilitas, translationum ejus usus tàm multus, tamqve fœcundus significationum, usqve adeo morigera versabilitas, tractabilis & cerea flexibilitas, nihil ut nobis non sperandum sit: si ut ad litterarum Græcarum cognitionem studia exarserunt, ad hoc qvoqve meditandum ingenia incubuerint. 248 Qvod omnino futurum est, si huic certamini digna palma proposita fuerit, & corona: non lemniscata modò & regia, qvales à te aliqvando litteris eximiis deferendæ sunt, ut & tuis verbis, & significationibus non obscuris adducti, credere instituimus: sed etiam si civica

& popularis. 249 Simul enim litteræ honori utcunqve habebuntur, ingenia se proferent olim gestientia. 250 Hæc igitur cùm te sciscitante non ita pridem dixissem, ausus sum sermonem hunc lacessere, cui jam par esse non possem si longiùs prorogaretur. 251 Qvanqvam domesticum mihi habere eundemqve vernam nomenclatorem jamdiu institueram, ex qvo multa discere harum & similium rerum nomina potuissem, atqve in re præsenti tanqvàm è penu domestica promere, cùm usus ita tulisset: si omnium dierum & temporum nunc qvoqve ut pridem, discipulus esse possem. 252 Verum enimverò qvòd nota & exercita priscis Romanis * & Græcis venatoria fuit, non magnoperè nos adjuvat ad verborum copiam conqvirendam, & colligendam. 253 Nam qvæ de venatione Xenophon Græcè scripsit, ad eos tantùm pertinent, qvi tendiculis ac pedicis, reticulatâqve indagine & tibicinibus arrectâ, cervos & cervas hinnulosqve, & alia venantur. 254 Nec verò Cephalus, nec Aesculapius, nec Nestor, nec Peleus, ne Meleager qvidem carmine Homericô nobilitatus, nec universa Chironis schola, qvos antiqvitas ut majorum gentium Venatores fama ad cœlum tulit, ad eam amplitudinem artis & magnificentiam venationem perduxit, ad qvam tuô principatu pervenit. 255 Siqvidem majoribus omnino auspiciis, visendâ magis specie, choragiôqve ampliore, hoc ludicrum hodie qvàm olim peragitur. Deniqve tàm amplum, sic accinctum & comitatum, ut ita dicam, genium, hæc exercitatio neqvaqvam tunc habebat. Elegantiam enim & palæstram artis antiqvi non noverunt, qvantum conjicere possumus ex monumentis auctorum. 256 Qvin & volatile aucupium, cujus est hodiè studium flagrantissimum, atqve omni organô oblectandi animi instructissimum, antiqvitas ipsa nunqvàm suspicata est.. 257 Qvod certè mirum videri potest, cùm in tantum hodiè creverit id aucupandi artificium, ut nec ardeæ nec milvi intra nubes conditi, evadere humanas manus possint. 258 Immò verò cùm hujusmodi alites sublimipetæ, cum genere illo prædonum in nubium superficie tanqvam in theatro commissi, spectaculum suæ necis præbere adigantur aucupantium oculis: sic vociferantibus aviariis dimicantes certamine atroci & capitali, qvasi lanistis imperantibus. 259 Usqve adeò pollet hominum artificium in auctorandis accipitribus, & ad venatum sublimem instituendis & mansvefaciendis ad obseqvium. 260 Enimverò, Rex inqvit, etsi minimè tu qvidem de gallinaceo (qvod ajunt) in asellum, qvi de altero nobilitatis studio ad alterum transieris ejus penè germanum, velim tamen ut in eo, qvo de agitur, adhuc paullùm immorêre. 261 Qvod mihi paullò magis cordi hactenus fuit semper, propter exercitationem corporis:

* *Romanis*] Sunt in medio Gratii Falisci Cynegeticon, sive de Venatione liber unus. Cui accedunt Halieutica. M. Aurelii Olympii Nemesiani Poëtæ Carthaginiensis Cynegeticon; sive de Venatione liber unus. Ejusdem de Aucupio Fragmenta duo, Eclogæ IV. Et ad eumdem T. Calpurnii Siculi Eclogæ VII. Qvæ scripta notis illustravit doctissimis Janus Vlitius, & ante eum Caspar Barthius duodecennis tùm puer, ut fatetur in Adversariis, libro LVII. c. XVII. col. 2712. Ejus commentarius editus est Hanoviæ annô 1613.

poris: etſi aucupandi diſciplinam non leviter colui & exercui, libenſqve nunc ipſe, ſed animi tantùm cauſſâ ſpectare alites illos prædones in campeſtri & lacuſtri rivaliqve aucupatu ſoleo. 262 Qvi venatus tamen qvidam ſublimis videtur magis eſſe, aut volaticus, qvàm aucupium: tametſi in utroqve ludicro, non tàm capturæ & prædæ ſtudere inſtituimus, qvàm voluptati aucupandæ aurium & oculorum. 263 Nam ut in ſylveſtri venatione omnes aditus cervis liberæ fugæ pandimus: ſic in illa ſublimi & aëria, milvos & ardeas non humi captare, non in volatu depreſſiore opprimere, aut incautis antevertere ſolemus. ſed alite priùs emiſſariô generoſo more ut mur: imbelli qvidem illô, ſed tamen eas aves anfractu inaniter infeſtô, conſectante & territante, qvoad ſublimes evaſerint: cùm interim prædones illos alites, ſiniſtrô brachiô geſtemus, obnuptis capitulis: nec antè manumittamus, qvô ſublimius ſit aucupium & cœleſtius. 263 Verùm ex ijs qvæ ſuprà diſſeruiſti, nondum planè mihi liqvet, attentus ne artis auditor tantùm fueris, & auſcultator in umbraculis, an exercendarum qvoqve ferarum in ſylvis ſpectator & ſocius. qvod tu non aliter iſtis perſvaſeris, qvàm ſi à capite, & velut à repagulis ipſius curriculi cervini incipiens ordinem & ductum ludicri explanatè enarres & percenſeas. 264 Ita enim Budæe de arte venatoria diſſerere ipſe exorſus es, ut longè certiora ſeqvi nos videremur veſtigia inventionis in noſtris indagationibus, qvàm vos ſcriptores in veſtris commentationibus. 265 nimirum qvi Dianæ noſtræ tramites qvamlibet (ut apparet) labyrinthoſos, tamen minoris errationis eſſe duceres, qvàm Minervæ illius veſtræ, qvas methodos appellatis. 266 In qvo tibi jam videndum ne opinio te fefellerit: qvi tantum nari caninæ tribuas, venantiumqve ſollertiæ, ſimul Dianam noſtram ſaltuariam & montivagam, procul urbe ſummotam, litterarioqve commerciô, iterùm Latinè loqventem audire nos juvabit, qvod futurum nòn cogitâram. 267 Eqvidem (inqvam) Here, qvantum ipſe meminiſſe poſſum, ſive ejus rei olim arbitro & ſpectatori fuiſſe mihi contigit, ſive fandô audîſſe & didiciſſe: venator totius ludicri architectus, anteqvàm manum excurſoriam ſolvit, ita univerſi actus ſcenam inſtruere poteſt: ſic ſecundarum ac tertiarum partium manus locis opportunis locare: plus ut in ſua induſtria canumqve natura docili, poſitum eſſe confidat ad prædam illam palmarem, non ſine multo pulvere ſudoreqve potiundam, qvàm nos in noſtris commentationibus auſpicandis ſitum eſſe in nobis meritò ſperare poſſimus. 268 Vix eſt enim, ut ita deſcripta omnia, ſic digeſta habere nos qveamus, eorumqve coagmentationem compoſitionemqve exſpectationi hominum reſponſuram, confidere ut meritò debeamus, laborum noſtrorum clauſulam, vos plaudite, futuram. Cùm interim venatores inſtar propè dixerim olympionicarum, clamore, canore, clangore, teſtari ac celebrare exitum certaminum ſuorum ſoliti ſint. 269 Nec ſi actus noſtri ſtatarii ſunt & umbratiles, veſtri motorii & pulveris excitatores, ideò noſtri minùs turbulenti ſunt, animiqve exercitatores. 270 In utriſqve verò ſumma volupta eſt cùm bene inſtituti ſunt & opportunè, laboriſqve vehementis ſenſum ex æqvo propè adimens.

mens. 271 Verùm qvòd me ſylvis curſim egreſſum, Here, iterum reverti penituſqve inſinuare in eas jubes, vereor, ſi imperare perrexeris, ut perinde iterum inde pedem referre poſſim: ita plenæ ſunt interiùs ſalebrarum opacæqve denſitatis. Ubi ſi deprehenſa Latini ſermonis elegantia, qvaſi jam inops & exhauſta hæſerit, num inde tandem ipſe reverti, & velut pro derelicto illam habere, ſine crimine temeritatis potero? 272 Nam qvòd ſemel in aſpera & ſibi inacceſſa ut deſcenderet auctor ego ipſi fui, id mihi non imperium modò regium & auctoritas, ſed aſpectus iſte ſummæ humanitatis index & fiduciæ largitor expreſſit, qvodammodò vel excuſſit: cum ſermonis tui lepôre atqve illecebra, qvæ mihi obrepſerunt incauto, & qvò progrederer non providenti. 273 Qvin & rei venatoriæ ſylvam, ut ſentio, incompoſitam fundere tibi viſus ſum, nec rectè & ordine de arte diſſeruiſſe. 274 Id qvod ſi iterum committam, ut faciam, non video, qvid mihi aut inſolentis ſermonis crimen, aut inepti ignominiam vel levare vel deprecari qveat. 275 Agedum (inqvit) age Budæe, & bonô eſto animô. Ars enim ipſa venandi ſuapte naturâ liberalis eſt, & amœnitas ſylvæ in qva nunc ſpatiamur, tibi materiam affatim in re præſenti ſuppeditabit. Cujus ipſam utiqve benignam eſſe ſuggeſtricem oportet, cùm tu materiam primam appellatione ſylvæ ſignificari, mihi non pridem tute dixeris, ut meminiſſe videor. 276 Ibi tum ego qvaſi regi dans manus, qvod felix igitur (inqvam) fauſtum, fortunatumqve ſit, Here, mihi univerſoqve nomini Latino, ingrediar, iterum fiduciâ tuæ humanitatis, atqve indulgentiæ plus qvàm ſodalitiæ: eaſqve mihi præſentis cujuſdam mercurialis numinis inſtar eſſe exiſtimabo, & ita ingrediar pedetentim, ſi potero, ne ad caudices cæcos (ut ajunt) aut ceſpites, in opacis locis offendam. 277 Sit autem hoc mihi ab eadem humanitate tua & cautum & exceptum in hoc noſtro convento, mihi vitio ne vertatur imperitiæ, ſi minus enucleatè de hac arte atqve exactè diſſeram, cujus incunabula nunqvam percognita habui. 278 Qvàm voles, inqvit, cautè & pedetentim ingredere, modò ne prævaricabundè. Nolo enim te ſalebras qvaſlibet ſuperſtitioſiùs vitare, per qvas ingredi ſtrenuus homo poſſit, idemqve religione * perimbutus conſervandæ comiter Latini ſermonis majeſtatis.

* *Religione perimbutus conſervandæ comiter Latini ſermonis majeſtatis*] Cave nova omnia recenterqve excogitata rejicias vocabula promiſcuè. Puerili qvidem ætati his interdici rectè, agnoſcimus. In iis verò, qvibus judicium firmavit ætas, feram potiùs, qvam vel laudem, vel culpem. *Longè alia*, qvartò Inſtitutionum Orator. c. I. n. VIII. p. m. 23. Voſſius ait, *ratio eſt eorum, quæ novata ſunt vulgi imperitiâ; cum pro* albore *aut* nigrore, *dicunt* albedinem *&* nigredinem: „ alia „ verò eorum, qvæ novârunt docti; inprimis, „ ſi non auctore modò commendentur, ſed etiam „ neceſſitate, & elegantiâ. Nec tamen hoc ita in„ telligi debet, qvaſi noſtri ævi hominibus planè „ adempta ſit fingendi poteſtas. Rectè Horatius „ Epiſt. ad Piſ.

--- *Licuit, ſemperque licebit,*
ſignatum præſente notâ procudere nomen.

„ Scitè ſanè Theodorus Gaza, cùm alia finxit, „ tum *depedes, deplumes*, & *depiles*: qvæ pla„ nè gemina iſtis Tertulliani, qvi beſtias *exungves*, & *excornes* vocat. Atqve hujusmodi „ ille imitatione finxit Græcorum: idqve „ in ſerio argumento. Qvod magis etiam „ conceſſum eſt in amœnis, & lu„ dicris.

tis 279 Audendum est enim aliqvid, ut tu dicere soles; qvi redivivâ Latinitate uti velit ad res nobis æqvales & recenteis translatitiâ. 280 Faciam, inqvam, Here, qvàm potero accuratissimè: frontem etiam si res ita poscere videbitur, leviter perfricuero: ne defunctoriè (qvod dicitur) voluntati tuæ serviviſſe, & imperio obtemperâſſe videar. 281 Verùm hanc partem,

dicris. Philippus qvidem Beroaldus non invenuſtè hoc in genere lusit. Nam cùm is Bononiæ, qvâ in urbe publicè humanitatis studia docebat, aliqvando à contubernalibus suis Polonis interrogatus esset, qvomodo Latinè appellari posset edulii genus, qvod ipsis apposuerat, (erat autem, qvod vulgò *tartam* vocant, sive qvasi *tortam*, à torqvendo; sive κτ̀ μετάθεσιν, & unius literæ adjectione à Latino *tracta*, qvo usus Cato) lepide respondit, *berbicasiccivium* vocari, qvia ex herbis, caseo, atqve ovis, conficeretur. Ac festivum hoc responsum ab auditoribus cum risu exceptum est. Nec certè id hilò deterius est, qvàm veterum *suovitaurilia*: qvomodò, Fabiò teste, vocabant sacrificii genus, qvia fieret sue, ove, taurò: nisi potius *solitaurilia* dixère; qvod longè est verisimilius, ob ea, qvæ scribit de hoc Festus, item Charisius lib. primò. Qvin cùm multa hodiè ignorentur vocabula, qvæ olim erant nota; major nobis injecta est fingendi necessitas, qvàm veteribus illis: qvi tamen ipsi etiam conqvesti fuère de lingvæ suæ paupertate, vel, qvod amplius est, egestate. Seneca epist. LIX. Qvanta verborum nobis paupertas, imò egestas sit, nunqvam magis, qvàm hodiernô die, intellexi. Plinius lib. IV. epist XVIII. Inopiâ, ac potiùs, ut Lucretius lib. I. & III. ait, hâc egestate patrii sermonis. „ Eodemqve modò, at in re aliâ, hæc distingvit vocabula M. Tullius in Paradoxis *Paradox ult.* Itaqve istam paupertatem, vel potiùs egestatem ac mendicitatem tuam; nunqvam obscurè tulisti. „ Et Ovidius in primo de Arte;

--- Alter egens, alter pauper erat.

Ac Martialis qvoqve lib. III. epig. XXXIII. Nestorem deridens, qvi, cùm egens esset, pauper dici volebat, hôc pactò claudit epigramma:

Mentiris, vanôqve tibi blandiris honore.
Non est paupertas, Nestor, habere nihil.

Hæc Vossius. Sanè novas excogitare voces ipsa qvandoqve jubet, durum telum, necessitas. *Nova rei*, auctoritate Rodolphi Goclenii hominis in Latinitate minimè infantis III. Probl. Gramm. XVI *nova vocis significatio convenit.* Docendi gratiâ haut rarò novô & Veteribus inauditò utendum est vocabulò. Sic Theologi, JCti, Philosophi & Medici peculiares qvandoqve adhibere solent terminos, qvibus multò expeditiùs rem conficiunt, eamqve auditores docent, qvàm si veteres eosqve usurpâssent obscuros. Præclarè, qvod solet, maximus Buchnerus noster p. 129. Accession. ad Fabri Lexicon edition. M. DC. LXIV. (qvod addo, ne in noviss. Cl. Cellarii edition: ea qværas, cùm adducenda ibi omissa sint) Voce *Barbarismus*. Qvotus, inqvit, qvisqve Latinos Auctores omnes legit? aut meminisse omnium potest? Itaqve periculosum est de Latinitate ex paucis auctoribus pronunciare. Licet unus & alter ex Scriptoribus non æqvè cultâ politâqve oratione usus sit, Latinè tamen usus est. Aliud enim est parum eleganter, aliud barbarè, id est, non Latinè loqvi. Jam de Latini sermonis egestate ipsi Latini jam olim fuerunt qvesti. Et nota sunt qvæ apud Horatium de necessitate augendi sermonis Latini in Epistola ad Pisones legimus. Qvid ergo piaculi admiserit, qvi nova verba invenerit, propter inopiam veterum; aut cui melius aliqvid & efficacius reperire licuit, qvàm Veteres olim qvod excogitârunt, modò Analogiæ ratio custoditur? Sic ingratitudinis reperta est vox: qvæ apud neminem veterum exstat; necessaria tamen ad denotandum vitium teterrimum, qvod hactenus nomine destituebatur. Non gentis certè amplius, sed eruditarum ubiqve gentium propria qvasi, Latina Lingva est. Qvòd si Veteribus, ubi necesse fuit, ὀνοματοποιεῖν licuit, cur nunc id doctos & Latinarum litterarum prudentes in simili tempore id facere non liceat, modò Latino sermoni sua lex & indoles constet? Porro alia in Dissertatione, ubi disciplinæ & institutionis tantum agitur res; alia in Oratione aut Declamatione, ubi cumprimis eloqventiæ qværitur laus; & licent & decent. Ibi enim satis est, non barbarè loqvi; hic nitor & lux & qvædam majestas etiam reqviritur. Qvæ omnia qvi non attendunt circa dijudicandos & accusandos Barbarismos, qvos vocant, peccant ex facili, & iniqviores rigidioresqve se præbent, qvàm fieri par est.

qvam recepisse me te deferente contestatus sum, non mihi depoposcisse, nudam ipsam ac sine exordio exponam, ne longiùs exornandô aut altiùs repetendô, negocium majus mihi facessam. 282 Omittam artis præludia: transmittam auspicandi certaminis palæstram, atqve o.nneis concinnitates, qvibus velut digestis frondibus festis & virentibus, ludi venatorii vestibulum artis ipsius magistri visendum faciunt & spectandum. 283 Non dicam qvòd viridi veste ad venatum cervi, fuscâ & villosâ ad apri utendum est majorum institutô. Qvòd certò qvôdam modô amictum esse oportet. Qvòd ense succinctum & cultrô ad improvisa munitum. Qvòd ternos aut minimùm binos eqvos uno die, eosqve pegasidas, oris morigeri ac ductilis habere, ad desultoriam vicissitudinem è fesso in recentem assiliendi. 284 Non venatoris insignia, non gestamina, non instrumentum enumerabo. Non genera canum, non formas, non naturam, non educationem, non institutionem, non probationem generosorum, non degenerum notas dicam. Non blateronum atqve petulantium castigationem attingam. 285 Qvâ ratione fortasse fieret, ut opus à majestate tua locatum tametsi non mediocre, gratuitis tamen fortasse accessionibus atqve additamentis cederet. 286 Omittam etiam, qvòd, ut pueris ingenuis pædagogi, sic canibus generosis cynagogi sui attributi sunt. 287 Principiò igitur, ut accepi, cum post coitionem illam sylvestrem de cervi nece coactam & solutam, ad locum indaginis ventum est à cohorte venatoria: princeps ille venator, qvi ductor esse canum moderatorqve jussus est, & penes qvem fasces, ut ita dicam, ejus diei esse contigit: priusqvàm paria canum resolvuntur, statuere solet, qvô locô grandiores canes velocesqve locandi sint. 288 qvos licebit, cervarios vocemus: qvamvis eos in ordinem leporariorum lingva vernacula redegerit: qvomodo & suarios lupariosqve qvi etiam cervipetæ, apripetæ, & lupipetæ dici possunt. 289 Sic autem ferunt placita hujus juris prudentum, usus qve comprobavit, ut pernices illi canes atqve emissarii, stationatim collocentur in locis abditis, latera procursus cervini cingentibus. 290 Qvem procursum ad apertum locum sylvæ, & veluti glabrentem, vel in sylvam glandiferam proceram & illustrem pertinere oportet; ut natura habitusqve locorum tulerit, qvà maximè verisimile est cervum tandem transiturum: qvia ea via forsitan fert ad amnem, aut ad aliud perfugium, aut stabulum cervo notum & amœnum. 291 Justum esse ajunt ternas qvidem stationes disponere, sed geminas: senos verò in singulis cervarios, hoc est, utrinqve ternos, medius ut cervus transcurrens utrinqve ab ipsis urgeatur. 292 Senis autem cervipetis (qvi terni, ut dixi, ex adverso sibi collocati sunt,) latrunculi bini è numero ministerii assignantur, qvos vos titularios appellare soletis, qvi numellis eos cohibeant, qvoad cervus præterierit: tumqve demum à latrunculis canes emissi, ilicet emicantes & improvisi, cervum tanqvàm ex insidiis territum adoriuntur. 293 Interdum etiam bini ternorum vicem supplent, si fauces procursus longiores sint, plureisqve latrunculorum statiunculas poscere videantur. 294 Procursum autem ipsum constitutum oportet

locô

locô delectô, & qvàm fieri potest (ut diximus) apertissimô: qvippe in qvo sylvaticum spectaculum editur vel principibus feminis vel proceribus, qvorum gratiâ interdum unius diei venatus comparatus est. qviqve per sylvam evagari gravantur, aut cervum è vestigio perseqvi. 295 Pernicissimorum porrò canum latebra primô locô statuenda, & deinceps perniciorum ad ultimam procedendo, qvæ ipsa esse debet validissimorum atqve atrocissimorum. 296 Id qvod ideò constitutum est, ut primi, qvi sunt velocissimi, præcipiti cursu alipedem ipsum exerceant: tùm deinde secundi primis succedentes & accedentes, & tertii rursus secundis, si qvatuor sint statiunculæ, fractum jam & exanimatum ad ultimos urgeant: si qvidem ad triarios, ut dicitur, res ipsa redierit, & manus supradictas cervus eluctatus sit. 297 Hæc porrò manus non à tergo, ut aliæ, qvæ velocitate valent, sed adversæ feræ objicienda: qvia robore & ferociâ prævalens, sistere eam potest, & morsu retinere, ceterisqve lacerandam ociosè præbere. 298 Ceterùm non cujuslibet ministri latruncularium munus est. namqvæ nisi canes emissarii tempestivè emancipentur & appositè, extemplò insidias fera suspectans, ac tergiversans, recurret, aut transversô impetu aliqvà erumpet ex angustiis illis, sicubi rimam nacta fuerit aut claustra curriculi perrumpet. 299 Qvòd si semel fecerit, nullâ vi posteà subigi poterit, in eamdem ut curriculi nassam vel caput solum inserat. Id ne qvâ ratione eveniat, alariis astitibus latera procursûs vos freqventare soletis. 300 Qvorum munus est, simul ut fera carceres curriculi ingressa est, eam vociferatu & eqvitatu utrinqve absterrere, qvò ipsa intra septa curriculi compulsa, ad ultimum tandem sinum fatalemqve irrumpat: cum regressus nullus ei pateat, propter asseclas illos qvadrupedes, vociferatores infestissimos. 301 Est præterea supradicti venatoris, primarum partium actoris, subsidia canum vestigatorum, qvi excursores vocantur, opportunis stationibus deponere, ministrisqve committere. 302 Ad hoc autem sunt decuriæ canum integræ comparatæ, qvas relictas appellatis, ut decuriis jam fessis succedant, aut temerè expatiatis: cervumqve qvi sui furtum fecerit, si per subsidiorum loca vestigia duxerit, recenti, venatu profligant & exanimen‍t. 303 Secundæ igitur tertiæqve manus excursorum ea de caussa disponuntur: ut si res ad subsidiarios aut triarios devenerit, ab ipsis venatus denuò instauretur. 304 Verùm hoc maximoperè cavendum, ne subsidiarii ipsi canes aversa vestigia protinùs pro adversis ineant: qvod tanqvàm in portu est impingere, aversaqve, ut ajunt, avi certamen auspicari. 305 Cùm verò architectus ille, & inspector arbitratorqve venationis, supradicta rectè atqve ordine disposuerit, qvasiqve omnes ejus certaminis acies instruxerit, ad eum ipse locum revertitur unde copulæ resolvendæ sunt, cervusqve agmini latrabili ad excursum objiciendus, & exponendus ad prædam. 306 Sic autem (ut comperimus) rem temperant, ut ab ipso commissu venatûs, hortamenta primùm remissiora faciant: qvia canes suôpte ipsi impetu ab initio ardentiùs feruntur. leniter igitur venator cogere agmen flaccorum gentis debet, sinereqve eos certa vestigia legere. 307 simulac

mulac verò cervus longiùs in pedes ſeſe dederit, gyroſqve qvoſdam circumſcripſerit, ſolet primum per veſtgia ſua regredi, ut derelictæ ſtabulationis memor, æſtivorumqve ſuorum amœnitatem reqvirens, blandam atqve jucundam. qvam tamen poſtqvàm perſentiſcere cœpit ſe retinere ſine præſentanea certaqve nece non poſſe: tùm deniqve ſalutem illi qvaſi ultimam dicit, identidem reſtitans, & mœſtus ſolum vertit. 308 Eſt etiam cum præceleri fugâ ingens ſpatium ſylvæ præcipiens, exin arbitratu ſuô alias atqve alias in aliis ſtrophas comminiſcitur. 309 Poſcit autem ipſius venatoris officium, ut ipſe agmini illi clangenti atqve excurſorio, aſſeclam ſeſe eveſtigio præbeat qvoad fieri poteſt: Et ut vos dicere ſoletis, ut actus canini tractum inoffenſô tenore pereqvitet. 310 Actum appello verbô qvaſi veſtrô & ſaltuenſi, ſemitam, per qvam canes ipſi veſtigatores agere cervum dicuntur. 311 Sin ſalebrarum montiumve occurſu homo inhibeatur qvô minus id faciat, debet qvàm citiſſimè poteſt, aut circuitu aut flexu compendioſô canibus occurrere: idqve adverſô ventô tùm actum ab eo interciſum illicò repetere, qvi niſi ſub oculis identidem agmen ſuum habuerit, mendoſam eorum excurſionem emendare non qvibit. 312 At ubi conticuiſſe canes ſenſerit, aut incertas voces ambiguaſve edere, metuere jam à cervi dolo malo incipit, aut ab hallucinatione canum veſtigia ejus legentium: ne aut ſemitâ exceſſerint actuariâ: aut venatum verterint, & cervum ipſum decumanum temerè pro qvolibet cervo dereliqverint. 313 Qvod ut comperire poſſit, receptui canere moris eſt, & retrorſùs, iterùm atqve iterùm ingeminare canorô vociferatu. 314 Fecerint porrò verſuram cervi canes, necne fecerint, hâc ratione qviſpiam maximè compererit. 315 Alicubi inſiſtat, unde canes arbitretur & obſervet commeanteis & remeanteis. Nam ſi dolus fugitivi in cauſſa eſt illius repentini conticinii, omnis canum caterva eôdem ſtupore affici videbitur. 316 ſin verſura temere à canibus arrepta eſt (qvod vos colligere qvaſi agglomerare permutationis actum dicitis) claſſis excurſoriæ ductores, & coryphæi caninæ ſymphoniæ, qvi ad hujuſmodi ſpecies uſu occalluerunt, actum verſuræ cum tironibus neqvaqvam exſeqventur. 317 Hujuſmodi enim excurſores vix unqvam nuncium remittunt prædæ ſibi ab initio deſponſæ ac deſtinatæ. 318 Errore igitur intellectô actuarius venator eos retrò inhibitos reducet, unde repetere priſtinum actum certiùs legitimumqve poterunt, cum clangore ſymphoniaco. 319 Aut ſi error dolô ferinô admiſſus eſt, unde eos in gradum, ut ita dicam, reponere legitimæ excurſionis, ex adulterina aut ſubdititia poterit. 320 Ecce autem rurſus aliud atqve aliud incommodum, qvod ſæpenumerò negocium illis exhibet, & qvaſi vitium auſpicantibus affert. 321 Canes ſic errore aut fraude lapſi, in integrumqve ſubinde reſtituti, in errorem nonnunqvàm denuò æqve gravem impingunt, averſis ungulis venatum illum ineuntes repetitum: totâqve adeò ſylvâ, qvaſi toto cœlô (qvod ajunt) aberrantes, excurrunt, nonnunqvam huc illucqve tranſverſi rapiuntur, ferarum gregariarum ſeqventes veſtigia, aut cervorum etiam qvorum vis abgregatorum, qvibus ſylvarum ſemitæ tramitesqve referti ſunt. 322 In qva ſpecie

cie non modò venatore circumspectô, sed perspicaci opus est, qvi fugacis feræ vestigia ungulata colligat cernuus ex ephippio, vel eqvum habenâ post se trahens: alioqvin inter artis magistros prævaricari per inertiam dicitur. 323 Et qvidem ut in cane vulturina sagacitas, sic acies aqvilina in venatore necessaria. 324 Jam verò unius ejusdemqve cornigeri vestigia soleata, odorata, cubiliaria, sedentaria, & curricularia, non eadem, non paria, non similia ubiqve sunt: ex qvo alia rursus existit nec modica difficultas & erratio. 325 Interdùm enim evenit, ut selectus cervus, nactus viam qvampiam sqvallidam & pulverulentam, tùm diu, tùm longè per eam vestigia faciat: in qvo canum sagacitas cum experientia fallitur. 326 Nam præterqvàm qvòd canes tùm existimant cervum viam ab hominibus tritam vitâsse, in densaqve & avia penitùs se condidisse, ob idqve viâ tritâ decedunt, exilis qvoqve admodùm odor & fugax, in locis illis hæret glabris, & sqvallore pulvereqve obsitis: cùm alioqvi solis ardor in universum omnem statim humorem in qvo vestigii odor hæret, haurire & absumere soleat. 327 Contrà in locis herbidis & in vepreculis odoratiora ideò sunt vestigia, qvòd non solo tantùm pedum, sed & cruribus, & corporis affrictu, vestigiaria semita odorata remanet. In locis etiam opacis odor minùs fugere solet. 328 Jam pastores loca in sylvis calventia, & retorridis herbulis scabrisqve virgultis obsita, ob id sæpe incendunt, ut ex solo concalefacto herbida seges exoriatur, qvæ armentis perutilis est. Ita cùm per busta (ut sic dixerim) illa, recentibus adhuc favillis cervus viam fecerit, canes odore fuliginis offensi, ac crebrò sternutantes, vestigationem deserunt. qvi si etiam ipsi ibidem pertolerârint, tamen odorari vestigia neqveunt, hebetante utiqve sensum & prævalente odore fuliginosô. 329 Hoc ubi venator actuarius animadvertit, lacunam illam (ut ita loqvar) vestigiorum, circumactu vitare debet: deinde intercisam vestigii semitam sarcire, & actum repetere: duntaxat nisi cervus in sua retrorsus vestigia cesserit. 330 In summa autem addubitatione harpocratidem illum labeonem è numella venator ipse consulit. qvem therelenchum suprà ab indicio feræ diximus. qvi qvasi qvidam antistes Dianæ, non voce, sed caudæ verberatu atqve murmure & gannitu dare responsa solet: non flexiloqva, non ambigua, omniqve vestigiali argumentô indiciôqve certiora. 331 Solet etiam in hujusmodi casu ductor ipse agminis ac moderator actus, cùm fera per detrectationem ac dolum abest, & buccinæ canoræ & inclamatu palabundos canes, sociosqve ludicri & ministros jubilatu evocare, & celeusma reqvisitorium edere, qvod vos reqvestam, ut opinor, canere appellatis. 332 Id est fermè perinde, ac si jurisconsultorum verbô dicerem, cervum reqvirendum adnotare, ut delatum ac reum doli mali, buccinæqve præconiô pervulgare furtum sui fecisse. 333 Tùm autem operæ esse putant precium, caninum comitatum, sqvallore, fervore, lassitudine confectum, ob idqve imperia hortamentaqve detrectantem, qvæsitô fonte recreare: ibiqve pane & qvasi curandis corporibus reficere: tùm cornuum clangore alacritati restituere, plausu & blandimentis ad venatum ab integro ineundum

 exusci-

exuſcitare. 334 Interim etiam, ut opinor, actum à capite denuò arceſſere: qvaſiqve ad carceres revocari excurſo penè ſpatiô. 335 Mos verò cervorum eſt, cùm profligatos ſe ſentiunt & exagitatu enectos, aut (ut vos dicitis) durè & atrociter actos, ſylvarum opaca relinqvere, atqve in campeſtria ſe conjicere, interdum ad vicos villaſqve propiùs accedere. qvod ferè non antè facit, qvàm animum deſponderit, omni ſpe depoſitâ ſolennium perfugiorum. 336 Eô tamen pactô ſæpe evenit, ut canibus ſe ſubducat. in campeſtri enim planitie, lociſqve proſciſſis & in vervactis, & verò in novalibus, tractus veſtigiorum non æqvè odoratus eſt, ut ſuprà dixi. atqve in vepribus & in ſylvarum cæduis. qvia ſoleata tantùm veſtigia relinqvuntur exiliterqve odorata, nullo nec crurum contactu nec corporum. In recens autem inaratis eô amplius negocium exhibet canibus odor ſoli ſubacti. 337 Sed tùm venatoris eſt officium nec inertis nec prævaricatoris, oculis veſtigia in mollibus locis legere: tùm canum langvorem impetumqve ſeneſcentem hortatu claſſicôqve ſylveſtri erigere & renovare. 338 Verumenimverò & venatoris ipſius, & canum calliditas & ſollertia, & ut vos appellare ſoletis, ſapientia, in verſuris extricandis, & in emendanda canum hallucinatione, maximè vendibilis eſt, ut ſi in ulla venationis parte. 339 Verſuræ duplicem modum eſſe ajunt. unum, ſi cervus ſelectus & curriculo diei præſentis deſtinatus, aut ſatellitem ſuum, aut vegrandem alium cervum, ſimonibus illis pediſſeqvis ſuis objecerit qvaſi pro ſe piacularem hoſtiam: tùmqve intortâ vertigine impoſtoriâ protinùs ſe ſubduxerit. 340 In qva, ut ſuprà dictum eſt, ſpecie, venator peritus & veterator, non temerè fallitur, ſi modò canes prætereunteis obſervaverit, aut eorum tantùm clangorem exaudierit. 341 Qvippe omnium cervi affectatorum voces notas habere debet, eorum præcipuè qvi claſſis ductores appellantur, & naris emunctioris eſſe noſcuntur. 342 Vos ſermone ſylvaticô fauces & actum cujuſqve canis noſſe venatorem dicitis: 343 Alter modus eſt, ſi decumanus, qvi primum qvemqve cervum in venatum, aut paraſitum ſuum in diſcrimen, qvaſiqve in reatum tranſcripſit, ſocium fugæ ſeſe tranſcripto illi adjunxit. 344 Qvod idcircò interdum facit, qvô majore ſtupore & perplexiore venatu homines caneſqve afficiat atqve implicet. 345 Id qvod ubi accidit, dicere (ut opinor) vos ſoletis, legitimum actum unà ferri cum verſura. 346 Hujuſcemodi impoſturæ duas indices notas minimè ut perhibent, fallaces, à technologis venationis proditas eſſe comperi. 347 Si compertæ fidei auriti excurſores nec vaniloqventiæ qvoqvô modô ſuſpecti, repentè ita inſiſtant, ut nec progredi videantur nec regredi, ſed qvaſi ſtare in veſtigio. aut ſi porrò ita agant, ut inerter id ſe facere ac ſine ſpe præ ſe ferant, ob idqve vocem baubantium non edant: nimirùm qvos veluti deprehenſos pigeat & pudeat incaſſum porro progredi, qvaſi per calliginem. 348 Is caſus etiam præſentis conſilii hominem poſcit, qvi ſtrategematibus aliqvando venaticis documenta luculenta ſollertiæ ſuæ dederit: qvi in eodem (ut dicitur) veſtigio, conſilia expedire ſtrategematica, alia atqve alia poſſit. 349 Poſtremò cervus exercitus & jam fatiſcens omnibus com-

commentis fugæ ac præsidii consumptis, solet (ut antè dictum est) aut flumen aut stagnum perqvirere, in idqve se saltu conjicere. Qvod interdum refrigerandi caussâ facit, sæpiùs tamen Nympharum ædem qvasi asylum ultimæ spei & deploratæ petens. ob idqve inde plerumqve non nisi captus ejici potest. Ibi autem modò adversâ undâ, modò secundâ fertur. 350 Qvò cùm venator festinus & curriculô venit, imprimis animadvertere solitus est qvô locô cervus in flumen insiliit, locumqve animadversum destrictâ fronde, aut humi stratâ notare, aut ex arbore suspensâ. 351 Reliqva jam vix memoratu digna, qvæ in utraqve ripa facienda sunt. qvibus modis innatans corniger urgendus sit & lancinandus. qvomodo fugitivus enatator perseqvendus, si ulteriorem ripam superaverit, aut si per citeriorem retrocesserit. 352 Proinde cùm è sylva in flumen, Here, & ad locum supplicii cervum ipsum qvasi reum peractum damnatumqve deduxerimus : ad catastrophen (ut opinor) actus priùs qvidem comici, posteà verò tragici & capitalis, pervenimus. 353 Istam verò (Rex inqvit) Budæe, vel artis vel historiæ venationis commemorationem, sic fermé tu orsus es, ut Homerum audivi Trojanum bellum exorsum esse. sive ita res nata tulit fortè fortuna : sive id à te actum est, aut idoneam ob caussam ut ille maximus auctor fecit : aut qvod magis censeo, ut tot rerum nomenculationis compendium faceres. 354 Qvod tamen consilium si secutus es, qvo usqve tibi lucri ratio constet, tecum ipse videris. nam ego versuram etiam solvisse te arbitror, in explicandis illiberaliter & gravatim lingvæ tuæ copiis. 355 Non inauditas autem tibi, aut aliàs non cognitas reliqvas qvoqve partes hujus artis arbitror, qvi supradictas noveris. 356 Qvanqvàm à te invito non magnoperè jam contendam, ut usqve ad umbilicum (qvod dicitur) & extremam coronidem progrediâre, si id ipse ultrò facere gravabere. 357 Tute verò videris ecqvod ulterius etiam specimen sui, qvasiqve imperatæ operæ corollarium, præbere Latina Lingva in hoc genere possit. Rem enim ferè tenes (ut video) totam. 358 Digitis (inqvam) Here, fortasse primoribus. 359 Immò verò (inqvit) perceptam satis & comprehensam, ut ab homine qvidem in diverso foro assiduè negotiante. 360 Atqvi (inqvam) Here, vereor, ne in his paucis, qvæ dixi, fanda infandaqve dixerim : qvi in regiam palæstram imprudens primum ingressus, deinde humanitatis tuæ illecebris provocatus, disserere ausus sim de muneribus ipsorum palæstritarum. 361 Qvi si etiam porro appendices supradictorum accessionesqve attingere te jubente cogere, è superiore illa hæsitantia, in qva vereor ne indecorè conflictatus sim, ad infantiam fortasse redigerer. 362 Nam qvis antiqvis & probis verbis exprimere vel summas rerum possit, qvas vos copiosissimè eloqvi & explanare summa cum sermonis venustate & dignitate novistis? 363 Et qvoniam egregii cervi & spectandi, cornibus maximè insigniti sunt (video enim qvid hisce verbis tuis agatur) ab ea parte exemplum sumam ex qvo conjectura logodædaliæ vestræ in universum fieri possit. 364 Primùm exuvias illas anniversarias, qvibus orbati latent cevi, qvasi honore

nore atqve inſigni amiſſô: non cornua ut Latini, ſed caput, qvaſi decus ſerinum appellatis. 365 Qvod cùm ſignificare venatores eximium eſſe atqve honeſtum volunt, ab eoqve cervi ſpectandi atqve memorabilis judicium indicaturamqve facere, Capite (inqviunt) præditus eſt commodè natô, compactili, concinnô, rectè, ordine decenter conſtitutô: hancqve cenſuram his penè verbis faciunt ſigillatim æſtimantes. 366 Stipitem enim corneum qvam vos materiem dicitis, aptè ajunt erumpere è molis ſuis & exiſtere: qvæ ſedimenta ſunt cornuum, tùm tabulata ipſa fruticantia è molis concinnè in ramos eſſe expanſa. ſcapos è caudice proportione enatos: è ſcapis porrò cornicula producta in mucrones congruè deſinere: non contractiora ipſa qvàm juſtum eſt, non diffuſiora, non abſurdè confornicata. tùm probè clavatum eſſe caput, & congruenter patulum, & æqvabili fruticatu decorum: materiam autem ipſam caudicis, pulchrè ſulcatam eſſe, atqve inter ſulcos ſtrias ve (qvas vos qvaſi colliqvias appellatis atqve ſtillicidia) ſcabritiem eminere æqvabiliter unionatam: qvod mihi verruculoſam ſignficare viſum eſt. 367 Tam multiplici varietate vocabulorum atqve etiam aliqvanto numeroſiore, decus illud cervinum coagmentare à majoribus inſtitutum eſt. 368 Qvod mirum eſt id animal qvotannis exuere qvaſi vernationem, reſtibiliqve ſobole velut materiam recidivam paucis menſibus in integrum reſtituere, qvemadmodùm & ipſum ex macie hyberna, ac tabe libidinoſi temporis ſub menſem viciſſim Majum citò in corpus ire è gregariiſqve catervis ac locis abditis & abſtruſis, in qvibus delituit, emigrantem, in loco delecto ſtabulari, undè commoda & propinqva ſit pabulatio, illicqve velut in æſtivis inſtaurativum decorem ac ſaginam recipere. 369 Rurſus ad decimum octavum Cal. Octobris, cervos libidinari incipientes, catulientium cervarum concilia qværere, & velut ad forum Veneris undiqve convenire. 370 Qvô tempore ſi cervum venandum qvis duxerit, indagandi ratio mutanda eſt. 371 Neqve enim à circumſcripta indagine venandi initium faciunt, ut ſolenni tempore, qvoniam rabie pruriginis admiſſarii efferati, & canes & homines atrociter invadunt cùm primùm aſpexerunt. 372 Rancere ficticiâ voce tunc dicuntur. Rancentes autem ololygones (ſic enim tum vocantur) diluculô venator ſecundô ventô exaudiens: decumanumqve eſſe rancore dijudicans, aut alias memorabili magnitudine: eò decurias canum admovet, indagatore numellatô venatûs auſpicatum præeunte, ut ferè aliàs ſolet. 373 Libidine autem flagrantiſſimâ admiſſarii ad menſem agitantur. Deinde paulatim deſævientes, alterum paulo minus menſem abſumunt. 374 Hâc habitudinum viciſſitudine nunc flaccentes, nunc ſtrigoſi: tum evaleſcentes, tum obeſi: alias corniculôſi & ſublimes, aliâs mutili & inermes, & tanqvam pudibundi. 375 Apri etiam (ut opinor) circa Cal. Decembris ſubantes ſues ſectari ſolent indeqve callum obducere venabulo qvoqve refractarium. 376 Unum penè præterii, qvod eſt venatori neceſſarium, iiſqve qvi aſſeclis ſymphoniacis inſtare eqvô vehentes inſtituunt, ut inſignia loca ſaltuum, ferarumqve conventicula noverint: ut trivia & compita ſylvarum, qvaſi Fauni ac Sylvani memoriter

ter

ter recenseant: ut amfractus eorumqve circuitus & compendia tanqvam digitos suos teneant: ut deniqve velut arenæ suæ omnes angulos, diverticula, anticos & posticos exitus & meatus notos habeant. 377 Qvod mihi cùm semper perdifficile visum sit, tibi adeò facile est, ut cohortis venatoriæ principes audierim supra alia eô nomine maximoperè te admiranteis: cùm dicerent sic ad hoc te factum esse, ut non minùs qvàm sylvicolæ & saltuarii sylvas notas haberes, qvas qvidem iterùm modò aut tertiùm certè venando perlustrâsses: cùm tamen jam omnes penè regni tui egregiè nemorosi, saltus magnos permensus esses. Insignium porrò sylvarum in qvibus freqventior esse solitus esses, non modò juga nobilia, aqvationes, & stabula decumanorum, nympharumqve domicilia: sed etiam najadas (ut ita dicam) ipsas & oreadas, hamadryadasqve penè in numerato haberes, qvæ qvidem insignes essent. 378 Ceterùm hora est jam, ut opinor, Here, ut ex hac saltuensi opacitate emergam, ac post tantam digressionem, eò qvod agebamus, redeamus. 379 Esto sanè, Rex inqvit. Nam ut tu è medio tuo studio in curriculum nostrum me auctore ingressus es: sic & ego libens in campos illos eloqventiæ hinc egrediar, ad spectandam illam indagationem inventionis, atqve elocutionis oratoriæ, qvam ego semper, etsi non visam, admiratus sum, ut qvidem eam audio à vobis commendari. 380 Nos verò vicissim (inqvam) Here, admirari cum plurimis solemus, tam tibi artem inveniendi, qvid dicas, familiarem esse, in cujus ludum scimus nunqvam te ventitâsse. 381 Qvanqvàm qvod ad me pertinet, ego longè magis suspicio elocutionis facultatem in oratione tua conspicuam & luculentam, qvantum qvidem esse potest in lingva vernacula. neqve nunc de oratione extemporali aut sermone qvotidiano loqvor. 382 Auditor sæpe fui spectatorqve è propinqvo panegyricorum tuorum: in qvibus inventionem propemodùm Carneadeam, tropi oratorii & figuræ verborum sententiarumqve, non artis illa qvidem præcepta, sed prudentiæ communis qvædam velut dictata, copiosè exornabant. 383 Ex qvo tibi evenit, nunqvàm ut qvidqvam publicè perorando, aut à populo, aut ab eqvestri ordine gentilitioqve contenderis & patritio, qvod non illicò expromptum, secundisqve animis & pronis abstuleris. 384. Nec verò hominum doctorum judiciô, non dico Rex ullus, sed omninò postulator, aut princeps, aut alius à regibus allegatus, nostrâ fuit ætate, qvem in ejusmodi genere æqvè atqve tuam majestatem palæstra oratoria, & (ut ita dicam) Attica, in pulpito commendârit. 385 Enimverò (Rex inqvit) jamjam me (ut opinor) subpœnitebit, qvòd tibi sylvestri indagine deprehenso retia submiserim: unde te citò egressum, eqvitem ut video pedes ipse provocavi in hunc campum. 386 Etiamne (si divis placet) eloqventiæ instrumentum, vestem, copias & ornamentum Budæe, orationibus meis nudis & jejunis accommodâsti? etiamne me iis usum è suggestu regio persvadere mihi sperâsti? cui ne ad inventionis qvidem, qvos appellatis locos, accedere unqvàm contigerit, ne laciniam qvidem vestis eloqventiæ primoribus digitis attingere? 387 Vide verò Budæe, vide, inqvit, ne tibi fortè plus

tribuas, atqve ſumas qvàm regiæ licet poteſtati. 388 Ibi ego ſubitò metu perfuſus, qvaſi ſupra crepidam ſutor, aut ultra clepſydram orator, qvippiam ipſe dixiſſem, Qvônam modô (inqvam) Here, obſecro te ſuppliciter, ſi qvod verbum mihi imprudenti excidit, id ne vertatur in culpam arrogantiæ, qvam etiam inter mei ordinis homines ſemper averſatus ſum. 389 Qvia memini (inqvit) cùm de ſcripto aliqvando mihi litterarum favorem ornamentaqve commendares, dicere te, Tempus veniſſe cùm ego poſſem magnos poëtas & oratores facere: id qvod tu inſtar eſſe creditorum olim ajebas numinum Apollinis atqve Muſarum. 390 Nullum enim præſentius numen eſſe excitandis hominum ingeniis, inventioniſqve fervore & elocutionis vi afflandis, beneficentiâ atqve honorificentiâ: qvorum numinum potentes eſſe imprimis reges Franciæ, ut ſi qvem alium divorum mortalium. 391 Amplum igitur ego eſſe putabam & regium, è permultis hominibus ingenioſis, qvi diſcipuli diu Minervæ illius elegantioris liberalioriſqve fuiſſent, paucos me poëtas oratoreſqve poſſe efficere: at tu tibi hoc ſumere non dubitâſti, ut me, cui in pueritia tantùm diſcipulum eſſe litterarium contigit, mirificâ illâ donares facultate, qvam ex omnium pene diſciplinarum compage recordor te non pridem coagmentâſſe. 392 Qvâ liberalitate ac largitione privatâ, omnem haud dubiè regiam munificentiam ſuperâſti, divinam etiam beneficentiam æqvâſti: ſi qvidem donum tuum ratum futurum eſt hominum non imperitorum opinione. Qvod ſi fore confiderem, delphici illius oraculi inſcius aut aſpernator eſſe (ut opinor) dicerer. 393 Tum demum ego, pavore illô inani ſed vehementi poſitô, recreatus, Enimverò, Here, inqvam, ſi meum hoc donum eſſet, mihi videndum eſſe ducerem, id ut proprium tibi perpetuumqve futurum ſatiſdato promitterem. 394 Exiſterent autem ultrò homines multi locupletes, eorumqve partim mihi amici, qvi cauſſâ meâ & publicâ fortaſſè, id fide ſuâ apud te eſſe juberent, qvod compertum haberent ipſi & exploratum: prædes etiam ipſe fortaſſe tibi darem, orationes qvaſdam tuas panegyricas: qvas aſſervari à qvibuſdam ſcio, qvi eas vel exceperunt, vel ab aliis exceptas utendas rogaverunt & deſcribendas. 395 Nunc cùm hoc elogium publicam cauſſam habeat atqve auctoritatem, ut ipſe gratiam eô nomine falſam inire nolim, nec te mihi privatim acceptum id referre poſtulârim: ita cauſſa nulla eſt, Here, qvamobrem eô nomine ſolus periclitari debeam: cùm omnes aut docti, aut aliàs cordati, qvi qvidem te pernoverunt, communiter id tibi detulerint, repromittereqve eô nomine parati ſint: eorum verò permulti jure id jurando & exiſtimatione ſuâ cavere. 396 Et tamen qvatenus in cauſſa univerſorum, ſingulorum qvoqve cauſſa implicita videri poteſt, ipſe qvod ad me res attinet, præſtare non recuſabo, id tibi per doctiſſimum qvemqve & noſtrorum & exterorum (duntaxat nec nobis iniqvorum, & qvi nôſſe rem, qva de re agitur, potuerint) ratum, firmum, non controverſum futurum, qvod publicè delatum eſſe dixi, privatimqve à ſingulis. 397 Heſiodo fides habita eſt ſe à muſis edoctum eſſe, poëticâqve facultate donatum, cùm greges ipſe paſceret ſub

monte

monte Helicone: non credetur tot testibus, tam idoneis, populorum te pastorem, ut reges appellare solet Homerus, & regiam genituram sortitum, animâ divinitus esse donatum, eâ, qvam diximus, dote præditâ, atqve etiam ampliore? certè naturæ largitionibus an fortunæ ditior sis & beatior, non facilè est perpendenti existimare. 398 Ad naturæ liberalitatem accessit accurata meditatio. tùm dignitas oris & majestas, non regia modò & personata: sed etiam insignibus positis semper hærens, multum ad facundiam innatam addit. 399 Jam qvæ puer in ludo labris primoribus degustâsti, qvæ adolescens in educatione principali, qvæ deinde Rex audiendis & regiæ tuæ & regni nestoribus in deliberationibus rerum magnarum, deniqve qvæ ex sermocinationibus gravibus dedicisti, atqve ex hominum peritorum cujusqve artis auscultationibus, mirum qvantum additamenti ad naturæ prolixitatem liberalitatemqve attulerint. 400 Qvos enim differenteis explanatè de re qvacunqve vel semel audivisti, hominum qvidem facundiam, rerum scientiam in meditatis orationibus refers, & non leviter in extemporalibus: litterarum verò bonarum, omnis historiæ probæ ac receptæ fidei, universæ auctoritatis & sapientiæ priscæ admiratio, in auribus tuis (nisi fallor) atqve etiam in pectore defixa est cùm nostrâ fortasse aliqvatenus, tùm aliorum sedulitate, qvæ alimenta sunt ipsa, & sangvis, succus, animaqve eloqventiæ. 401 Deniqve Hesiodus idem homines qvosdam in sanctiore naturæ officina factos esse dixit, qvi ipsi per se sine magistro intelligunt, qvæ dictu & factu potissima sunt. Qvorum observatio (ut Cicero inqvit) atqve imitatio, artem oratoriam peperit. 402 Adde qvod Plato in Symposio dixit, qviddam medium esse inter scientiam rerum atqve inscientiam. Ut enim (inqvit ille) sciens dici non debet, qvi rectè de re aliqva opinatur, sed tamen rationem scientiæ non adeptus est, ut sunt artium professores: ita nescius vel inscius dici jure non potest, qvi rei veritatem assecutus est, & rectè de ea censet. Id qvod & judicium singulare & prudentia eximia tibi dant qvotidie, qvæ in dotem, ut vocant Jurisconsulti, profectitiam, naturæ tuæ magnam partem cesserunt, & porrò locupletata sunt postea auctu adventitiô. 403 At litterarum doctrinam (inqvis) non nisi puer attigi. Non igitur arte ullâ civili ita caruisti, ut regiæ unqvam tuæ majestati, intelligendi dicendiqve facultas defuisse videatur: etiamsi ars ipsa abfuit, qvam disciplina parit? adeò qvæ magnô à multis parantur, in te naturæ plenâ manu insita sunt, & cum ætate adoleverunt. 404 Verùm qvòd liberalitatem meam plus qvàm regiam, qvasiqve profusam esse dixisti, & majorem privatâ largitione, velim, Here, rem ipsam ut intelligas qvò pertineat, ne gratuitam ipsam fortè & projectam liberalitatem esse putes, hominisqve parum frugi, nec sese respicientis. 405 Malo enim modicam à te gratiam, eamdem veram & solidam, qvàm multam illam qvidem, sed falsam & inanem inire. 406 Qvorsum tandem (Rex inqvit) istam tuam pertinere vis immensam erga nos facultatis donationem? 407 Ut hanc eloqventiæ facultatem (inqvam) cujus ego patrocinium apud tuam majestatem atqve benignitatem recepi,

 at-

atqve suscepi, cognatam tibi primùm, Here, deinde agnatam intelligas, ususqve multiplicis necessitudine conjunctam. 408 Qvod si tibi persvasero, nostra utiqve Philologia, qvæ ejus olim ornatrix fuisse, hodie instauratrix atqve interpolatrix esse meritò existimatur, dote suâ te superstite non ultrà fraudabitur: id qvod hâc maximè (ut ingenuè fatear) sermocinatione agitur. 409 Non de nihilo erat igitur, inqvit, neqve temerarium, qvòd mihi illa ornamenta eloqventiæ induere conatus es, si tibi humeros & brachia præbere voluissem & expandere, in qvibus ego videbam sedere illa ipsa non posse. 410 En illa mihi eloqventiæ insignia, senatusconsultô doctorum atqve intelligentium decreta atqve delata. nempe ut in familiam vestram adoptari me sinerem, in communemqve caussam tuendæ Philologiæ vestræ, & venustioris istius Minervæ ornandæ, vobiscum incumberem. Ita tua illa qvæ profusa mihi videbatur largitio, multum frugalitatis habuit & prospicientiæ. 411 Nam si tibi me, aliisqve, magis de me credere qvàm mihimetipsi persvaseris, in asse vestro fortasse atqve vestræ Philologiæ, ego qvadrantem meum aut sextantem agi existimabo. 412 Atqvi, Here, (inqvam) si tuum fastigium & eloqventiæ natales diligenter consideràris, è re atqve existimatione istius majestatis esse arbitrabere, tuendæ qvidem atqve alendæ Philologiæ nobis partes relinqvere: tibi verò ejusdem commodis augendæ, honoribusqve illustrandæ officium, ut æqvum est, sumere. 413 Id verò tùm (ut spero) facies, cùm litterarum bonarum professionem: qvæ nunc sine nomine, ut ante dictum, sine censu, sine lare est publico, nominatissimam omnium professionum clarissimamqve reddere, pleniùs in animum induxeris. 414 Id qvod negare nobis non poteris æqvitate tuâ disceptatrice, cùm te in familiæ nostræ patronum, decus atqve columen, honoris tui caussâ, ac bene volente (ut spero) eloqventiæ numine, adoptârimus. 415 Nam si humanitate tuâ nobis atqve omnibus notâ non dico disceptante sed tantùm auscultante, qvasi judicium æqvi & boni tecum constitui patiâre, qvid caussæ est qvô minus exornatoris Philologiæ nostræ personam tibi indui statim velle debeas: cùm mihi personam venatoris pro imperio imposueris? 416 Qvæ cùm ipsa Philologia, cognomentô Callilogia, parens sit & nutrix eloqventiæ, qvam Homerus * κυδιάνειραν vocat, ut hominibus decus & illustrem famam conciliantem: parum ex animi tui sententia fecisse mihi videris, ut in ejus patrocinio atqve defensione sextantem tuum agi diceres: cùm tibi non fenus modò caussæ, sed as totus periclitetur, si rectè animum tuum novi. 417 Qvi cùm sis rerum humanarum intelligentiâ, existimatione, atqve æstimatione eximiè præditus, pluris utiqve sextantem propriæ & perpetuæ hereditatis atqve etiam semunciam facturus es, qvàm dextantem bonorum possessionis, jure civili magis qvàm honorariò adipiscendæ, nec diu retinendæ. 418 Nôsti autem qvi magistratus rei litterariæ, qvi prætores urbani & peregrini, & domi & peregrè jus dicere de hereditate ejuscemodi possint? 419 De eo (inqvit) cùm licuerit, Budæe, &

* Ἰλ. α. v. 490. δ. v. 225. μ. v. 325. ν. v. 270. ξ. v. 155.

vacârit, iterum videtimus: nunc ad indaginem illam tuam revertere. 420 Si vis illa (inqvam) igitur, Here, inveniendi, qvam ingeniorum apex Homerus, hominibus ut propriam & peculiarum tribuit, tàm certa in nobis esse posset, qvàm est in sagaci illo genere animantium vestigatio, præsertim adjuta venatoris prudentiâ præsagiente, minùs omnino homines in inventione peccarent & laborarent. 421 Nunc adminicula qvædam artium prisci excogitaverunt, naturæ qvidem illa infirmitatem fulcientia, sed usus non admodùm tractabilis, & sæpe infeliciter cedentis. 422 Nam ut ars naturæ sit assecla qvodammodò atqve æmula, non tamen est eò usqve, ut naturæ sit æqviparanda. 423 Qvidnam est igitur (inqvit Rex) qvod audire memini cùm diceres, vim omnem eloqventiæ in inventione positam esse, & in elocutione: atqve earum utriusqve artem fuisse mirabilem antiqvitùs inventam, ab Aristotele digestam, celebratam & pertractatam: à Cicerone probatam & in compendium redactam. Omnia præthereà ejus artis indagine qvâdam circumscripta & obsepta, vix ut qvippiam indagatorem acrem fugere possit? 424 Qvippe rebus investigandis locos esse numeratos ac demonstratos: & cùm notas rerum indices, tùm rerum ipsarum sedes domiciliaqve insignita sigillatim & universim: qvæ omnia in monumentis extare antiqvitatis ajebas. 425 At verò elocutionis multò majores copias esse: artem penè infinitam, nullis certis coercitam finibus aut pomœriis. 426 Porrò autem ad perdiscendas artes singulas rationem qvamdam esse proditam: qvam viam (ut opinor) dicebas à priscis apellatam: etsi nomine Græcô utebâre, sed idem significante. Unde intelligi volebant, omnia, qvæ ad disciplinas spectarent, in investigatione esse posita, hominesqve ipsos artium auctores, investigatores fuisse. 427 Qvæ si verè à te dicta sunt, & ego probè commemini, non video qvid obstet, qvô minus ars illa inveniendi tàm commodè digesta in parteis atqve descripta, qvasi dux qvædam certissima, diligentissimo cuiqve eidemqve perspicaci viam ad rerum investigationem præbeat, in qvali illa cumqve jaceant aut condita sint latebra. 428 Similiter atqve tute nuper ajebas, labeones illos nostros inqvisitores, & flaccos sagacitate & experientiâ præditos, nullas fugere posse odoris reliqvias, vel saltuatim tantùm, summisqve ungulis impressas. Evolvere enim eos solere vestigiô duplicia, multiplicia, recta, prava, contorta, claviculata, perplexa, deniqve in orbes circumacta qvamlibet implicatos. Et verò eâ vi inveniendi tandem non destitui, ne si subdititius qvidem cervus aliqvantisper interdum pro selecto cervo fallere institerit, ad curriculum destinato. 429 Istarum qvidem rerum (inqvam) Here contentio, non tantum instar habet, meâ qvidem sententiâ, qvantam similitudinem præfert. 430 Præsagire usus Latinè loqventium vocat, cùm mens humana aliqvid futurum indiciis qvibusdam conjecturisqve providet, aut se providere putat, at conjectantis animus fallaces sæpe notas seqvitur, cùm interim sagacitas illius gentis flaccorum rarò à notis suis fallatur, ut qvæ naturâ constet simul & experientiâ. 431 Nec verò canum cujusqve generis

familiæ fagaciores, veſtigia tantùm ferarum odorantur, ſed feras, & perdices, & lepores: eorumqve recentia cubilia perſentiſcunt è longinqvo, utpote adverſò ventô eorum odorem captantes erectis naribus & exſorbentes. 432 Eqvidem ipſe ſæpe admiratus ſum perdicarios & campeſtres, qvum curſu præcipiti in longum contendere ſpatium eos cernerem, non aliter atqve ſi objectam prædam oculis feqverentur, qvoad viderem emicanteis inde & evolanteis perdices, qvò illi contenderant. 433 Qvocirca artis ad naturam eſt qvædam imitatio, non æqviparatio. Sunt enim longè uberiores * venæ naturæ atqve capaciores, qvàm loculatæ illæ ſedes artificis inventionis. Magiſqve eſt ars naturæ felicis & beatæ accurata adjutrix ad delectum, ſi qvid hac in re mei judicii eſt, qvàm ad copiam prolixa ſuppeditatrix & magnifica. Ad eundem fermè modum, qvomodò ii qvi in foro olim pragmatici dicebantur, magnos oratores eloqventeſqve adjuvabant in cauſſis ipſis orandis. 434 Arti autem qvi prioreis in dicendi facultate tribuunt, eos Craſſus ille orator ſcriptis Marci Tullii imprimis nobilitatus, ridendos eſſe cenſebat: apud qvem in libris de Oratore Antonius etiam alter orator illuſtris, ut Craſſi ipſius æqvalis, ita etiam ipſi æqvatus. Cùm ad inveniendum (inqvit †) tria ſint in dicendo, acumen, deinde ratio, qvam licet (ſi volumus) appellemus artem, tertium diligentia, non poſſum eqvidem ingenio non primas concedere: ſed tamen ipſum ingenium diligentia ex tarditate incitat. Et rurſus paullò pòſt, inter ingenium qvidem, inqvit, & diligentiam paullulum loci reliqvum eſt arti. 435 Ex qvibus verbis apparet, eos, qvi naturâ duce conſulti ſunt & diſerti, copioſiores in oratione, & ad tela oratoria intorqvenda magis exertos eſſe, qvàm qvi arte magiſtrâ utuntur, aridâ, & moroſâ. 436 Qvod eò. Here, pertinere recordari te oportet, qvod ſuprà de natura tua diximus, ſingulari, eximia, & beata numeris omnibus ingenii. 437 Hîc cùm averſâ ſtatim facie Rex abnuere videretur qvæ de ſe dicerentur: Verùm eſto, de te ultra nihil (inqvam) Here: de arte jam ego & natura diſputo. 438 Horatius cùm de arte ſcriberet, alterum ſine altero prodeſſe non poſſe dixit: & tamen aut ſuis, aut Democriti verbis, miſeram artem vocavit. Qvin & ipſe Marcus Tullius, qvod Fabius teſtatur Qvintilianus, ** inventionem ac diſpoſitionem prudentis eſſe hominis putat, elocutionem oratoris. 439 Qvod ſi verum eſt, ut omnino eſt, jam hoc confectum habeo, eam partem eloqventiæ deeſſe tibi non poſſe: qvod non tuâ jam, Here, ſed meâ cauſſâ dico, ne hîc qvoqve valere interdictum humanitatis tuæ & majeſtatis æqvum cenſeas. 440 Nolo enim, qvi hæc audiunt, ii exiſtiment ingratam me tuæ majeſtati gratiam neqvidqvàm inire à te velle: dicendiqve tibi facultatem, quam ut tuam non agnoſcis, parùm probabiliter ac veriſimiliter elargiri. 441 At verò eloqvi, (inqvit [ibidem] idem

* *Sunt longè uberiores*] Vide omnino Cl. Morhof. II. Polyhiſtor. Litter. c. VII. p. 393. ubi hunc Budæi locum adducit & adplicat.

† II. de Oratore c. XXXV.

** VIII. Inſtitut. Orator. in Procemio.

idem Fabius) unde eloqventia dicta, vis est omnia promendi, qvæ mente conceperis, atqve ad audientes perferendi: sine qva supervacua sunt priora, hoc est inventionis munera: similiaqve gladio condito, atqve intra vaginam suam hærenti. 442 Hæc igitur pars sine arte, ut censeo, ac docente qværi non potest: hicqve omnis ætas consumitur, ut inqvit ipse Fabius. nec mirum: cùm idem Marcus Tullius ad Brutum ‡ scribens, ita dixerit, Nam eloqventiam qvæ admirationem non habet, nullam judico. 443 Proindè hanc partem eloqventiæ, qvæ artis multæ indiget, ob idqve ab eodem Tullio refractaria aliqvando appellata est, tibi tribuere nec volo, Here, nec possum, qvæ hodie in foris obsolevit, ut omne ferè genus judiciale. 444 Cur autem alia duo genera habere neqveas, nullam caussam esse video ex iis, qvæ suprà dixi: qvatenus qvidem ferre hodie castrensis nostratium sermo, epidicticaqve dictio & concionalis potest. 445 Verùm, ut ad scopum hujus sermonis tandem, & ad caussam nostram redeam. Ipsa, qvam Cicero eloqventiam esse voluit, cùm instrumentum copiosum, nitidum, lautum habeat, mirificéqve descriptum, ornamentum etiam varium, splendidum, vendibile atqve illustre: utrumqve qvidem illud, ex diligenti, multa, & multiplici lectione ut comparetur, necesse est, sed lectissimi cujusqve auctoris atqve probatissimi. 446 Hæc ipsa porrò eloqventia cùm orationem tractare, ducere, fingere variam & multiplicem potest, tùm verò probabilem & illustrem. 447 Probabilis est autem, ut inqvit idem Marcus Tullius, qvæ mediocriter compta & expolita est, qvæ auctoritatem & pondus in verbis habet, & sententias vel graves vel aptas opinionibus hominum & moribus. 448 At verò illustris est oratio, si & verba gravitate delectâ ponuntur, & translationibus superlationibusqve insignia, ab ipsa actione rerum imitationeqve non abhorrentia. estqve plus aliqvantò illustre genus dicendi qvàm dilucidum: altero enim fit, ut intelligamus: altero, ut videre videamur. 449 Porrò autem hujuscemodi eloqventiæ supellectilem habere in numerato oportet, & tanqvàm in promptuario qvodam memoriæ conditam: qvippe qvæ ad usum scitè promenda sit, & expeditè interdum (ei qvidem certè qvi hoc susceperit, ut & probabiliter & ornatè dicere se posse profiteatur) qvatenus qvamqve partem ejus aptam esse novit ad id, qvod usuvenit ut dicendum sit aut scribendum. 450 Varietatem verò sensuum rerumqve intellectarum, è qvibus verba ut enascantur oportet, ita demum mens hominis rectè concipit, cùm rerum simulachra, qvæ aliqvi (ut idem inqvit Tullius) spectra appellaverunt, in sese incurrentia hausit. & horum spectrorum unusqvisqve nostrûm cogitationem habet irreqvietam assiduamqve informatricem. at ipsa vis informans & specifica, ab ipso sensu communi docetur formas rerum menti delineare. 451 Sensus porrò ita demum peritus est magister & idoneus, cum è civili vita & peregrina, ac multifariam exercita conversatione, eâ prudentiâ tinctus est, qvæ communis vocatur, à qva ipsa necesse

‡ Apud eundem Qvinctilianum l. VIII. c. III.

cesse est, ut admirandæ orationis opifex, translationes, superlationes troposque mutuetur, quæ eum locum ipsa numerumque in ejusmodi oratione obtinent, quem nardus in unguentis. 452 Et hæc omnia in felicem quamdam naturam liberalemque incidentia, eloquentiam efficiunt dilucidam, ornatam atque illustrem. quam multâ exercitatione, plurimô usu coagmentatam esse oportet, & sententiæ enim & verba ex varia, ex multa, ex accurata & multiplici lectione comparata promuntur. quæ deinde perpensa & retractata, deliguntur cum quodam fastidio judicii. stilô condocefacti. 453 Proinde qui hanc dicendi facultatem supradictâ ratione consecutus est, is demùm orationem texere potest, æquabilem, cohærentem, sibi semper eodem in argumento generequé eodem similem, non hiulcam, non lacunosam, non materiâ, non filô, non texturâ sibi dissentaneam: tum numeris pedibusque astrictam generi orationis consentaneis: postremò non aliquâ sui parte eôdem spiritu eloquentiæ defectam: qui sicubi destituerit, vela ut reflaccescant persvasionis necesse est: nec ad finem perferant oratori propositum, in quo demùm situm precium est operæ. 454 A qua insuper ipsa abesse oportet omnem insulsitatem, & cum verborum electione etiam constructionem eorundem cujusdam modi esse. his etiam accedere lepôrem, urbanitatem, concinnitatem, gravitatem, & denique dignitatem quandam moratam & plenam auctoritatis. 455 Jam verò hujusce facultatis, & tot tantarumque rerum studium capessentibus, adesse quoque necesse est vacationem rei familiaris procurandæ, ceterarumque curarum certam immunitatem, ab eo quidem certè studio alienarum. 456 Nam quæ tanta mens est vel in corpore feliciter constituto, quæ res tàm multas tàm varias complecti eôdem pectore possit, unâque animadversione? & verò qui velit, & sustineat cùm possit, nisi cetera immunis sit ipsa & feriata? Animi profectò tranquillitate & securitate opus est concipiendis sensis altioribus: tùm musarum afflatus, qui suppeditator est sensuum ejuscemodi, hauriri non potest ab animis non compositis nec apud se existentibus. at sine eo nihil nascitur excellens, quodque illustre esse possit, cùm alioqvin omnium studium disciplinarum sit ociosi hominis negocium. 457 Omnia porrò supradicta in unum competere raræ est felicitatis. certè quidem nullum apud nos nec vidi nec memini in studioso juvene hujusce competentiæ exemplum. quô fit, ut nullus fortasse memoriâ nostrâ eloquens extiterit; si ad priscam formulam exigere eloquentiam velimus. 458 Atverò in posterum fore non paucos in Gallia vel eloquentes, vel (si religiosiùs loqui placet) disertos, sperandum est, si litterarum splendori luculenter augescenti, liberalitatis tuæ modulos aliquot impertire in animum induxeris, ex iis etiam qui è copiis exundantibus manant, & plerumque redundantibus. 459 Id quod utique facturus es, si non primô quôque tempore: tùm quidem certè cùm planè intelligere cœperis, unus homo quid quamplurimis quaque præstet ratione. Id tamen ut me superstite facere velis, id est sine cunctatione, oro te, Here, obsecro, atque obtestor, per illam quæ te manet cùm aliàs, tùm è mutuo per te (ut speramus) pera-

peragendo, gloriam propriam & perpetuam. 460 Cujus postulationis exordium fecisse me (ut reor) meministi, in Commentariorum * præfatione, qvos in lingvam Græcam nuper edebam nomini tuo dicandos. 461 Disciplinæ autem liberales, humanæ qvoqve ideo appellantur, qvia mores hominum excellentiùs aliis expolire meritò existimantur. 462 At ex illis existunt decor, dignitas & majestas in specie reipublicæ, qvæ regum gentiumqve nomen & gloriam illustrant, & memoriæ commendant in perpetuum: qvô honorificentius nihil esse, nihil magis expetendum in rebus humanis potest. 463 Thucydides, Herodotus, Plato, Aristoteles, Isocrates, Xenophon, Demosthenes, alii permulti, Græcorum memoriam ad hunc diem, Atheniensiumqve imperii effigiem, luculentis monumentis expressam eminentemqve reliqverunt: qvæ nullâ unqvam carie situqve vetustatis oblitterari poterunt, aut aliqvatenùs exolescere. 464 Romanorum res gestas Livius, Polybius, Appianus, Plutarchus, aliiqve prodiderunt, qvasi rerum gerendarum potiundarumqve illustria exemplaria. 465 Qvorum omnium eloqventia, rebus suâpte dignitate claris splendorem insuper addidit, illustremqve commemorationis fidem atqve auctoritatem. 466 At verò Gallicarum historiarum scriptores, de qvibus nonnihil suprà dictum est, res ipsas qvôlibet modô posteritati, non item earum claritatem mandare potuerunt, nisi fortè caligine fœdâ dictionis obductam & involutam. 467 Multa verò præclarè & egregiè gesta & instituta à Francis, silentiô sepulta ob scriptorum inopiam, memoriæ hominum exempta sunt in ævum: 468 Cum igitur litteras vitæ restitutas postliminiò ætatis nostræ videamus, cùm nihil jam hoc tempus ad numeros ultimos scribendi facultatis, præter regum & principum hominum opitulationem desideret, qvid jam vetat nos sperare Demosthenes, Platones, Thucydides, Tullios, Livios, ejusdem

* Editi sunt hi Commentarii nunqvam satis laudandi optimè Basileæ CIↃ IↃ LVI. priùs verò Parisiis CIↃ IↃ XLVIII. in fol. & Coloniæ anno M. D. XXX. in fol. qvibus Græcarum Phrasium studiosi minimè carere possunt, cùm ibi non pauca de phraseos delectu Oratoriæ occurrant. Qvamqvàm eò & non parum facit Francisci Vigeri Rotomagensis de præcipuis Græcæ Dictionis Idiotismis liber utilissimus, cujus nova editio hic Lugd. Batav. M DC LXXX. in 12. prodiit, impressa sine dubiò Parisinum ad exemplum de ann M. DC. LIV. Qvi ipse in præfatione non negat Vigerios, facem hunc ad librum nonnunqvam præluxisse sibi Budæum. *Qvem enim adhuc*, pergit ille, *tantum hunc Gallo-Græci Musagetem ἀδάσκαλον habuit e aut pœnituit, aut puduit?* Incidit hic mihi non ita pridem in octava secundi libri Epistola Rolandi Maresii p. m. 277. edit. noviss. & optimæ Lipsiensis (Parisinâ enim anni M. DC. LV. in 8r. ut typorum & chartæ elegantiâ deterior, ita nonnullis Claror. Virorum non dissimilis argumenti subjunctis epistolis eruditis ac indice auctior est & locupletior) qvam Cl. Rechenbergius annô M. DC. LXXXVII. in 12. curavit, legisse seqventia: „ Etiamsi magnô studiô, & longâ exercitatione alicui contingat, „ ut Græcô sermone purè, & eleganter scribat, „ qvæ ex hoc labore ad ipsum gloria, ad alios „ utilitas pervenire potest? cum ipsi Græci aucto„res nunc vix legantur, aut certè cum tanto fa„stidio legantur, & ipsius etiam Budæi in „ Græcis post Græcos doctissimi epistolæ licet „ ἀντιγραφαὶ..., nunc non sint in eruditorum „ manibus: tantùm sufficiat in epistolis ad fa„miliares inserere posse verbum aliqvod Græculum, „ qvod plus, qvam Latinum elegantiæ habeat, „ aut plus polleat.

demqve notæ scriptorum & supparis, mox in medium prodituros, non imitatores tantùm illorum antiqvorum, sed etiam æmulos? * Sint modò præmia sva virtuti proposita, honestissimisqve studiis. 469 Fiat tuâ benignitate, ut & laboris in litteris impensi, & exhaustarum corporis virium & facultatum, constet ratio animis ingenuis, ut olim constitisse legimus & novimus, continuò futurum spondebimus ut prisca litterarum claritas in Francia rediviva videatur. 470 Cujus exoleta jam vestigia, cùm avorum nostrorum ætate reperta sint, tametsi deinceps magnoperè profectum est ad situm sqvaloremqve eorum excutiendum: ultima tamen ærumna huic tempori destinata est, ut mea fert opinio, ad consummandam fatalem apocatastasim antiqvæ sapientiæ. 471 Tanta enim sunt hominum studia, tàm fœcunda est hæc ætas ingeniorum, tanta felicitas propagationis voluminum in utraqve lingva, nihil ut desideremus præter certam spem emiritorum. 472 Nam qvis artes, qvis studia, deniqve qvis virtutem amplectitur ipsam, præmia si tollas? 473 Qvanqvàm non mercedem contritæ ætatis florentissimæ poscimus, qvæ rependi ne aurô qvidem & gemmis potest: sed honorarium huic facultati petimus, qvod negari certè nisi summâ iniqvitate neqvit. 474 Qvid verò fieri hôc tempore desperemus, qvod olim factum fuerit? etenim qvid memoriâ nostrâ & parentum non inventum est, qvid non editum & proditum, ad vitam juvandam & ornandam, aut ex antiqvitate relatum? 475 Qvod utinam ad vitam commodiùs agendam atqve elegantiùs, non etiam ad onerandam luxu & delitiis ac penè obruendam multa naturæ & artibus inventio actuosa extudisset & excudisset, adeò hæc ætas non modò res priscas, desitas & deploratas, vitæ restituisse, sed & artibus & naturæ ultimas operum notas videtur excussisse. 476 De hac re verò tecum Budæe (Rex inqvit) si ex animi sententia loqveris, dissentio. 477 Divinam enim providentiam rerum hujuscemodi architectam sic cum mortalibus agere reor, ut naturæ & arti suis fabris atqve opificibus, unà & eòdem incumbentibus, per singula fermè secula, aliqvid † novi designandum præscribat & imperet, qvasi qvô & ætates ipsæ insigniantur, & vita uberiùs instruatur velut in dies, sic in ætates. 478 Sed qvædam sunt fatalia tùm naturæ tùm artis operum veluti diluvia, qvibus res inventæ interdum usui hominum commercioqve auferun-

* *Sint modò præmia*] Planè ad mentem Martialis VIII. Epigr. LVI. 3. 4. s.

„ Ingenium sacri miraris abesse Maronis,
„ Nec qvemqvam tantâ bella sonare tubâ.
„ Sint Mæcenates, non deerunt, Flacce, Marones
„ Virgiliumqve tibi vel tua rura dabunt.

Et v. 23. s.

„ Ergo ero Virgilius, si munera Mecænatis
„ Des mihi? Virgilius non ero, Marsus ero.

It. l. I. Epigr. CVIII.

„ Sæpe mihi dicis, Luci clarissime Juli,
„ Scribe aliqvid magnum: desidiosus homo es.
„ Ocia da nobis: sed qvalia fecerat olim
„ Mæcenas Flacco, Virgilioqve suo:
„ Condere victuras tentem per secula curas,
„ Et nomen flammis eripuisse meum.
„ In steriles campos nolunt juga ferre juvenci:
„ Pingve solum lassat, sed juvat ipse labor.

† *Aliqvid novi*. Vide hic Gvidonis Pancirolli JCti Nova reperta Francof. edita in 4to annô M. DC. LX.

runtur, cùm interim aliæ qvædam exiſtant, qvæ ordine fatali adhuc in imo erant naturæ arcanorum. 479 Recentia autem ſecula res inauditas pepererunt, & qvas antiqvitas qvamlibet ingenioſa, nunqvam (ut opinor) ſuſpicata eſt, ut * machinas belli igniarias, inauditamqve illam antiqvis officinam ſtygii Mulciberi, ſtrenuæ virtutis internecionem, & Martis ingenii deletricem, tàm maleficè ferè apertâ vi in mortales graſſantem, qvàm ars venefica, in eoſdem artificiô cæcô & improviſô: idcircoqve capitaliore graſſatur, & ſæviore. 480 Contrà autem ætates recentiores artem librariorum formulariam ediderunt: validum, ut mihi videtur, adminiculum ad exſuſcitandum & erigendum litterarum veſtrarum nomen: qvod tam diu jacuit ut exanimum & emortuum. 481 Multa etiam & alia, in utramqve partem valitura adhuc in altis naturæ cryptis condita eſſe cenſeo, ** qvæ ſuô qvæqve ſeculô in lucem depromenda ſint. 482 Nec verò omnia, qvæ diluviis illis rerum obruta fuerunt, adhuc emerſa videmus, aut qvadantenus exiſtentia: etiamſi ætas noſtra omnem (ut ajunt) lapidem movet, nihilqve non audet ipſa, moliturqve ad ſubmerſa tollenda & eruenda. 483 Næ Here (inqvam) perpauca ac fortaſſe etiam nihil jam deſiderare vita videtur, qvô fiat inſtructior, ſi modò litteræ bonæ ultimam manum reſtitutionis utrâqve lingvâ acceperint: qvod in tua maximè benignitate ſitum eſt ut antè mihi ſatis dixiſſe ac docuiſſe videor. 484 Qvô autem fiat ſanctior, qvô moratior, qvô ex dignitate Chriſtiani nominis compoſitior & candidior, non modò non nihil, atqve etiam nihil non propemodùm, deſiderare: ſed poſcere indies magis, & verò flagitare voce oraculari videtur & propheticâ. adeò vel naturâ vel providentiâ ita comparatum eſt, nulla ut ætas undiqve beata ſit. 485 Verumenimverò ne ſermo gliſcens longiùs nos, Here, ab inſtituto abducat, eò unde digreſſus eram redibo, nec dubitabo dicere, poſſe antiqvam qvam vocant ſapientiam, ad mores humanitate condiendos & perpoliendos, juſtô penè poſtliminiô intra ætatem unam reſtitui, qvod plurimum ſit: niſi res pulchrè nunc cedens aut aliqvô caſu incommodô (qvod Deus omen avertat)

* *Machinas belli igniarias*] Vide omnino Buchnerum in Acceſſionib. ad Fabrum; Voc. *Bombarda* col. m: 361. ſ.

** *Qvæ ſuô qvæqve ſeculô*] Cum voluptate, aliqvando & cum ſtupore legimus totum monumenta, univerſam qvi rerum naturam complexi ſunt. Plinium tamen multi fabulatorem nuncupare non verentur, qvi omni comparatione major, ab imperitis exploſus, à doctoribus, ſiqva impegit per alienam fidem (qvis enim periculum omnium fecerit?) facilè tum excuſatur, tum corrigitur, rerum uſu propediem patescente: qvamvis & ipſus currendo minimè legendus videatur, aut temerè arguendus, cùm obſcuros præbeat receſſus, non cuivis obvio faciles, qvem poſt primam ſalutem in penitiorem admittat familiaritatem, etiam multis à limine ſalutatus. Singula ſi Plinios tuliſſent ſecula, Cardanos & Scaligeros, Galilæos & Kircheros, inoffenſô pede pueri arcana naturæ tractarent. Majolii dies Caniculares varietate rerum miſè delectant, Aldrovandus properantem non dimittit hoſpitem. Botanici & minerales totam nobis occupant mentem, & qvi peregrè revertuntur, ſatietatem ſui nunqvam largiuntur, etiam profuſiſſimô ſermone; qvod imperitiæ explendæ deſiderium, qvam oculorum paſcendorum libidinem & Eccleſiaſtes notavit, rerum naturalium atqve moralium juxta ac divinarum ſcientiſſimis.

tat) aut hominum culpâ hæreat. 486 Penè autem Budæe (Rex inqvit) etiam in posterum? penitus (ut opinor) dicere voluisti. 487 Id verò, Here, si dicere iterum & ad extremum sustinuerim, vereor ut tueri æqvis doctissimorum animis possim, qvi religione & cultu antiqvæ sapientiæ perimbuti sunt. Et nunc demum ipsi ad limatam veritatem & exactam loqvimur. 488 Et ætas enim nostra, & omnis (ut opinor) posteritas, non invita semper factura est, priscis ut eloqventem, nobis ut disertam eruditionem tribuat: inter qvas intercedere Crassus orator summus, intervallum magnum putabat. 489 Id adeò, ut fasces (ut ita loqvar) doctrinæ, majorum illis gentium patriciis, Romanis ac Græcis scriptoribus submittat, felicioribus utiqve auspiciis ac majoribus Philologiæ sacris initiatis præterqvàm sapientiæ ipsius externæ atqve eloqventiæ conditoribus, 490 Immò verò (Rex inqvit) cùm Palladem vos perhibeatis armorum juxtà disciplinarumqve præsidem ab antiqvis esse habitam: si hujus temporis res bellicæ sunt antiqvis instructiores, ad vimqve oppugnandi & propugnandi multò apparatiores, cur in litterarum exercitamentis desperandum est, hujus & posteriorum ætatum ingenia, si paullò magis advigilàrint, cum antiqvis certare ex æqvo posse. 491 Etenim si in armamentis loricatæ Palladis & scutatæ, tàm multæ conditæ olim erant machinæ, tùm miræ, tùm horrendæ: qvæ avorum memoriâ demùm leviter & utcunqve, nostrâ planè promptæ fuerunt, & in usum Martis editæ: qvid caussæ est, qvin etiam in sanctiore qvodam musæo, Pallas ista vestra inermis artifex atqve placida abdita qvædam habuerit eademqve visenda, qvæ jamjam in medium ipsa sit editura? mihi certè caussæ nihil esse videtur, contendente tantoperè Philologiâ, qvæ apud omneis ordines (ut dixisti) gratiosissima cœpit esse. 492 Absit enim ut concedamus hanc ætatem ad Martem exasperandum & Bellonam cruentandam ingeniosam, ad Minervæ expolitionem antiqvitati cedere. 493 Siqvidem (inqvam) Here, ad eam Philologorum contentionem, majestas regia & principalis auctoritatem suam passim opemqve munificam prolixè detulerit: digna etiam sint publicè non operæ dicam precia, sed honoraria tantùm congrua, caussæ nihil esse vel perparum ipse fatebor, qvando ita tibi nec immeritò visum est. 494 Qvod utinam opitulatrices tuas manus vel largè suppeditatrices potiùs, incommodum qvoddam nobis fatum non alibi destinuisset: nimirum ut animus tuus jam tùm hominibus innotuerat, meliùs omninò atqve luculentiùs rei litterariæ conditio comparata jam esset. 495 Verùm qvantum Palladis numini non in castris tumultuosis & in hostico, sed in stativis tranqvillis & in pacato, tribuendum sit à regibus, ab aliisqve principibus viris imperiis amplissimis præditis, hujusmodi figmentô sapientia prisca adumbratum reliqvit. 496 Mythologi tradiderunt Jovem qvondam Metim in modum catapotii devoravisse, ex eaqve veluti sapientiæ haustâ turundâ Palladem concepisse, ac deinde peperisse. 497 Volunt autem Vulcanum obstetricis munere in ea partione fungentem, Jovis caput securi allisâ diffecuisse, sicqve Palladem ipsam è Jovis emicuisse capite. 498 Metis apud Græcos, consilium, sollertiam, pruden-

tiam,

tiam, sapientiamqve significat: qvò nomine deam qvandam illi intelligi voluerunt per prosopopœiam. 499 Qvare hâc mythologiâ intelligendum nobis dederunt, nec sapientiam, nec rerum humanarum prudentiam homini esse congenitam: neqve enim ex utero matris editam esse, ut ungves & capillum. 500 Qvapropter Palladem sine matre genitam prodiderunt: divinôqve munere sensim ipsam homini accedere hâc ratione significârunt: sed non sine Vulcani opera & auxilio. 501 At Vulcani appellatione universa fabricæ ratio significatur, artiumqve perdiscendarum labor & contentio. 502 Summa autem fabulamenti eò pertinet, inde ut cognitum hoc habeamus & perspectum, artium & disciplinarum scientiam, qvæ ab antiqvis dicta est sapientia, rerumqve instituendarum atqve administrandarum rationem & prudentiam, in divina mente qvasi in nativo conceptaculo locisqve maternis ortam esse ac subsistere: easqve curis, vigiliis, laboribus, industriâ, contentione sedulâ, deniqve corporis animiqve agitationibus fuisse in lucem editas, simul in usum vitæ hominumqve utilitatem ab hominibus paucis traditas, ingeniô præstantissimis. 503 Jam qvod Palladem ab ortu statim armatam esse tradiderunt, id verò intelligendum nobis dedit, artium litterarumqve scientiam, ex eaqve prudentiam emanantem, suâpte vi & consiliô, copiisqve propriis instructam esse atqve munitam, ad se suaqve tuenda domi & militiæ, in hostico juxtà & in pacato. 504 Qvare & ad qvieta consilia & ad bellica, primùm hominum doctissimorum & disertissimorum qvasi qvorundam Nestorum Homericorum sententiam exqviri oportere: eam ob rem maximè, qvòd præter rerum caussas, qvas litterarum scientia tenet, etiam exemplorum eventuumqve memorabilium plena est historia, plena etiam alia monumenta antiqvitatis, ex qvorum lectione & memoria prudentia & consilium oriuntur, aut naturæ certè benignitate enata, aluntur & confirmantur. 505 Porrò autem Pallas communem cum Jove gerit ægidem, qvod pectoris est munimentum. In cujus medio Gorgonis caput esse ajunt, exertâ lingvâ terribile, seseqve intuenteis homines stupora penè saxeô afficiens. 506 Qvô figmentô vis illa eloqventiæ demonstratur, qvæ admirationem ciere solet, ut suprà de ornata atqve illustri oratione dictum est. 507 Siqvidem lingva in pectore exerta, index est facundæ ac disertæ orationis: quæ non intra buccas ipsa temereqve nata est, sed qvæ manat è præcordiis viri docti atqve experientis, & è pectore prudentiæ graviditate fœcundo. 548 At verò qvòd eandem deam Poëtæ artium præsidem esse dixerunt, qvidnam id tandem aliud qvàm symbolicè docet, nullum validius esse præsidium unicuiqve genti & imperio, qvàm illam à nobis sæpe dictam orbicularem doctrinam, humaniorum disciplinarum chorô, & tanqvàm reste consertam, omnium antiqvitatis arcanorum consciam, universarum gentium, cunctorum seculorum moribus, legibus & institutis ornatam? deniqve inveniendi, inventaqve eloqvendi facultate tectam & loricatam; postremò adversus vim humanam & fortunæ insidias præsenti consiliô semper accinctam, contra fraudis & perfidiæ strategemata munitam & instructam sapien-

tiæ simul & prudentiæ antistrategemate ? 509 Est præterea in arce tanqvam in specula sita: locô ut undiqve conspicuô & insigni, sic arduô & multitudini inaccessô, inde omnia oculis illis glaucis (ut est apud Homerum) perlustrans: ex præteritis futura conjiciens & perpendens: longè eadem respiciens & prospiciens: postremò altiùs jactu telorum assurgens, & domicilii fiduciâ tuta atqve secura. 510 Hæc dicens ipse cùm incaluisse viderer, inoffensoqve latis cursu orationis res mihi procederet, aureis etiam pronas audientium haberem: tùm lingvis omnes animisqve fortasse multi faverent, ut mea ferebat opinio: ecce tibi repente nihil propius factum est, qvàm ut de statu fiduciæ uno Regis verbô dejicerer ac deturbarer. 511 Enimverò (inqvit ille) Budæe, tu isti tuæ Palladi perqvàm validum præsidium circumdedisti, egregiaqve adeò propugnacula facilè architectatus es: multa qvidem illa, rerum verborumqve varietate coagmentata, sed haud scio an compage solutili, & fortasse cum ipsa (ut dicitur) oratione volucri evanidâ. 512 Non ego (inqvam) Here, (qvod pace tuæ majestatis dixerim) sed prisci illi viri, summis ingeniis summaqve rerum prudentiâ præditi: qvorum architectura Aegypti pyramidas regum opera, mausolea, & cetera mundi miracula, non artificiô modò, sed etiam perenni memoriâ longè superat. 513 Sed tamen eamdem illam (Rex inqvit) & Palladem & Minervam, qvam tu eorum (ut opinor) auctoritate fretus, in arcem tam editam dicendi volubilitate, qvasi trochlæis sustulisti, iidem ipsi Poëtæ (ut puer legisse mihi videor in fabulis) ad lanificium muliebre texturasqve delegaverunt, qvæ in hypogeis ferè fiunt. ex qvo fit, ut iste vester orbis disciplinarum, immò vestra illa comptior Minerva, nunc in cœlo esse, & cum cœlestibus versari, nunc de cœlo dejecta, aut fune remissariô depressa ad ima videatur: & si cui cavillari libitum sit, infra Vulcanias etiam insulas relegata, Titionariasqve officinas. Qvare vide Budæe, ut illam tuam mythologiam satis contemplatus sis. 514 Ibi ego deprehensus nec opinatò, & aliqvantisper æstuans atqve hæsitans, ad infantiam planè redactus eram. verùm cum corona mensæ regiæ mihi aqvam clepsydræ ad huuc obicem repente hæsisse existimaret [neqve enim Ulyxes apud Alcinoum & Phæacas illo eram, qvi in Regem incidissem, cùm ingenii præsentissimi, tùm judicii acerrimi] ipsam mihi Minervam, qvasi deum, ut Græci dicunt, è tragœdia, adesse præsentem, & velut posticam admonitricem, repentè animadverti. 515 Itaqve animô confestim receptô, Eja verò (inqvam) Here, qvasi tu nobilem illam illustremqve Minervam, ideò de cœlo (ut ajunt) detractam esse censeas, qvòd texturæ qvoqve numen & præfecturam fortita esse dicitur. Id qvod te lacessendæ urbanitatis caussâ magis, qvàm ex animi sententia, appositè ad risum interlocutum esse, qvis horum, qvi adsunt, non intelligit? qvi qvidem non ignoret qvot qvantisqve dotibus sanctioris ejus numinis selectiorisqve præditus sis, & naturâ perpolitus. Ipse certè ordiendi scientiam, exordiendiqve & contexendi, non jam artis illius sellulariæ, in cellis depressioribus atqve tenebricosis opificiô suô utentis, sed artis clarissimæ, & in luce splendidissima specimen sui præbentis, propriam esse dico: artis, inqvam, oratoriæ: tametsi ora-

si oratoriæ dico? qvid si etiam imperatoriæ? qvid si regiæ? age, ut vetusta attingam, qvid si etiam prætoriæ, si consularis, si deniqve senatoriæ? 517 Obe, etiam ne regiæ (subridens Rex inqvit) atqve imperatoriæ? 518 Etiam enimverò, inqvam, atqve ita, ut jam textrinarum pudere eam cœperit, qvasi tantum artificium, tàm amplum, in locis sordidis atqve obscuris obsolesceret. 519 Enimverò audire (inqvit) gestio, qvomodò id nobis probaturus sis, & an ex hypogeis Philologiam tuam sic expedire possis, ut ex locis sylvestribus & abstrusis sine memorabili (ut ego qvidem opinor) offensione eandem recepisti, 520 Atqvi inqvam, Here, de illa sylvatica expeditione, qvam qvasi in tumultu te urgente suscepi, tuum & aliorum judicium exspectandum est. hoc autem omnino qvod nunc ago, futurum non dubito, ut mihi protinus astipuleris, simul ut audire cœperis. 521 Nonne filum orationis dicitur, & contextus & exordium? Mitto, qvòd cœlestes illæ, vitæ humanæ & fatorum potentes, atqve rerum (ut dicitur) arbitræ, Parcæ, & nere dicuntur & stamina torqvere: qvô nomine saltem Minerva in cœlum restitui potest, unde detractam esse tua majestas perurbanè atqve in articulo cavillata est. 522 Age jam, non dico, qvòd naturæ primordia Lucretius antiqvitatis consultissimus, appellavit qvatuor illa rerum omnium principia, sed nonne telam ordiri summi interdum auctores dicunt, qvasi primâ manu moliri qvidpiam ardui negocii & momentosi: qvo in ipso tractando, sensim progrediendum sit & qvasi pedetentim, & ita, ut æqvabili vel prudentiâ vel astutiâ ad ultimam manum perveniatur, extremamqve lineam rerum absolvendarum: non aliter atqve telam in textrinis æqvabili opificiô artifices detexunt & pertexunt? 523 Sic enim Marcus Tullius in tertio de Oratore * usus est: & ante eum Plautus ** exorsam telam eâdem significatione dixerat; qvin & vocalissimus ille Triton, divinitùs afflatus Esaias vates, in medio mari hujus mundi, olim inter sublimia prædicta & fatidica hæc qvoqve verba cecinit, ut faceretis consilium, & non ex me: & ordiremini telam, & non per spiritum meum. 524 Qvare ejusdem Palladis est arces condere, arcibusqve præesse: & telas rerum novarum ordiri scitè & circumspectè, in iisqve res, personas, partes, conditiones, qvas ordienti commodum sit, intexere & attexere: tùm consilia àgitare rerum utilium, & explicare: ac ne id qvidem modò, sed res malè consultas etiam & institutas, antiqvandi & abrogandi prudentiâ pollere, simul telas adversarum partium in necem patriæ & sociorum vel orsas vel jam detextas, contrariis consiliis retexendi ac dissolvendi. 525 Ad summam, mille dea est operum Minerva, ut inqvit (si memini) in Fastis ‡ Ovidius. qvantumqve Orpheus lyrâ qvondam potuisse dicitur, tantum stilô eloqventia semper potest, poteritqve in posterum. 526 Atqvi (Rex inqvit) Budæe, vestram jam inde Palladem tantarum rerum præsidem ac magistram, libens credo fecero ut in regiam admittendam, non modò in curiam censeam: idqve additamentô & elogiô auctoritatis meæ regiæqve confirmem. 527 Nihil enim jam caussæ

esse

* c. Lx. ** Bacchid. II. III. 116. ‡ lib. III. v. 833.

esse video, nec caussam qvispiam æqvus ac bonus dixerit, idemqve doctus, qvin ita videri omnibus debeat & necesse sit. 528 Aeqviore igitur me post hàc & faciliore (ut opinor) usurus es in collaudanda Philologia tua, cùm Minervam in suum gradum apposite restitueris, unde eam tantisper summovere exercendi tui caussâ in mentem mihi ex tempore venerat. 529 Post hæc regis verba, cùm ego, qvasi voti compos victorqve propositi, ab omnibus plausum non mediocrem exspectarem: ecce tibi rursus ab improviso unus è decuria selectorum, litterarum nec ignarus, nec magnoperè peritus, qvi mihi jam diu imminebat in primam qvamqve occasionem, ridiculi tantùm gratiâ lacessendi, ut posteà apparuit, in æstum è portu longiusculè me rejecit. 530 Is igitur verba mea ultima, qvasi ansam sermonis arripiens, Here (inqvit) licebit ne mihi pauca cum ipso bona tua venia? 531 Qvod cùm Rex facilè ac pro humanitate homini illi nota anuisset. Sanè qvidem (inqvit) Budæus, regiam qvamdam, & supremi (ut dicitur) licii textrinam, Minervæ suæ architectatus est: in qva tanta tamqve sublimia texi, ac tam multifariàm possint, si illi credere animum induxeris sed tamen Palladem ipsam fulgentibus armis visendam, ægide terribilem in arce sapientiæ collocatam, idem Budæus Penelopen tandem fecit feminam imbellem, & castitate tantùm fideqve conjugali ab Homero nobilitatam. Qvam aliqvando legimus cùm Ulyxem maritum desideraret, à procisqve multis ad secundas procacitet nuptias flagitaretur, telam qvandam, sive illa rotunda vestis fuit, texere instituisse: eamqve texendo interdiu, noctuqve accensis facibus retexendo, procos illos infestos frustratam esse ampliùs triennium. 532 Qvònam id modò tandem inqvam? 533 Qvia ista tua versatilis in sese (inqvit ille) doctrina dicam an sapientia, nondum statuere possum, in texendis ac retexendis telis operam suam venditat. ut si libeat argutari ex iis, qvæ tute dixisti, operam ejus totam in astruendo & destruendo consumi colligere possimus. Qvod pueri lusitando sæpe faciunt, lapillorum congeriem aut nucum exstruentes, deinde ubi ejus struis pertæsum est, eandem evertentes. 534 Qvòd si Homericam illam texendæ ac retexendæ vestis ambagem, ad ludificationem vertere qvis instituerit istius tuæ Minervæ, qvæ juvenum mentibus obrepit, objectis inanibus simulacris sapientiæ, haud scio an scitè & commodè fabulam explicuisse meritò videri possit. 535 Multos enim videre est homines ingeniosos & naturâ industrios, ad istam eloqventiam qvasi bonorum summam vehementer viam constanterqve affectare: in studioqve ejus perdito atqve insano per inopiam consenescere. verè ut dicere & merito qvis valeat, eos esse tanqvàm sponsos Penelopes, ut inqvit Horatius, qvi in oratione ornanda & comenda longè plùs æqvô occupati sint. 536 Qvis autem si artium vera operæprecia, non verborum pompam, inanemqve speciem lenociniorum attendimus, non meliùs, non commodiùs, non providentiùs vitam ad studia litterarum comparâsse eos fateatur, qvi frugi illas artes altricesqve discipulorum suorum, consectati sunt, qvàm qvibus in senectute & olei & operæ in ista palæstra atqve exercitatione impensæ ratio parum constat:

stat: & qvos plerumqve serò pœnitet, qvantum de semetipsis tantâ animorum contentione, familiâqve suâ meriti sint? 537 Sed vos invidiosô nomine lucripetas illos & qvæsticularios, & alumnos litis & controversiæ vocatis, cùm ipsi vicissim vos lucrifugas appellent & damnosos rei amplificandæ, & artis vitæ nescios, qvæ pudenda est inscitia. 538 Qvòd si arbitram vobis ferri & controversiæ nostræ disceptatricem, communem prudentiam non recusatis, sponsionem eqvidem facere tecum hîc jam paratus sum, altero qvoqve tantò majorem, aut aliâ gratiore tibi condicione, ni classicorum ego civium centurias auferam, cùm tu hominum non censorum tabellas fortasse paucas è judicio feras, si res & controversia in disqvisitionem populi, & eqvitum, senatusqve missa fuerit. 539 Enimverò (inqvam) absurdam istam mythologiam esse atqve ineptissimam, tute (ut opinor) ipse intelligis. qvasi verò ignores, eandem Penelopen stultorum hominum ac nebulonum exspectationem: illô commentô texturæ elusisse. Ulyxem autem suum in patriam & ad penates suos reversum, restituisse ipsum sibimetipsi, atqve sibi uxori: virum rectâ mente præditum, philosophiæ studiosum. 540 Philosophi enim hominis animus indagator veritatis, & captus amore veræ sapientiæ, cui se semel ipse despondit, vel cui dei providentiâ potiùs desponsus est: civilis ille qvidem vitæ doctus est existimator, sed tamen assecla auditorqve philosophiæ. 541 Hic ea, qvæ interdiu ipse & in hominum celebritate agens, texuit, scenæ (ut dicitur) multitudiniqve serviens, noctu ad sese reversus, & secum ipse existens, retractat atqve retexit: luminibus (ut ita dicam) disciplinarum accensis, mentiqve prælucentibus. 542 Secum etiam idem & cum philosophia summi boni excellentiam ad cotem limatæ veritatis explorat. fallaces bonorum imagines sursùm intuens, despicit: qvas ambitio & cupiditas, hiantes & pronæ consectantur, qvippe qvas nihil aliud qvàm oculorum & aurium sensuumqve aliorum ludibria esse perspiciat, exitiosaqve animi illicia. 543 Philosophiæ verò suâpte naturâ parum comis & blandæ, iisqve qveîs cum nondum consvevit morosæ atqve refractariæ, conciliatrix est optima Philologia nostra parens eloqventiæ. Ipsa porro eloqventia interpres est philosophiæ disertissima, ejusqve oraculorum. id qvod te ignorâsse oportet, vel miminè certè ex animi tui sententia locutum esse, qvod ego mihi magis persvadeo. 544 Ceterùm qvòd animosus sponsor, ad prudentiæ communis disqvisitionem me vocas qvasi ad Areopagi aut duodecim (ut dicitur) deorum consilium & judicium, nihil nunc in mentem mihi venit appositius qvod respondeam qvàm illud Isocratis: Ejusdem esse aut iniqvitatis aut absurdæ ignorantiæ, & Busirim laudare & Socratem vituperare. sic qvæsticulosas qvidem artes & cupiditatis ministras, ut utiles commendare: liberales autem easdem & verè fructuosas, ut inaneis floccipendere. 545 Hic cùm Rex arrisisset, & ille subinde renidens, cedere mihi sponsione non invitus videretur, satis intellectum est animi eum caussâ & risus excitandi non contendendi studiô id fecisse. 546 At ego, Eloqventia verò (inqvam) nunqvam satis laudata, Minervæ qvidem ipsa alumna & disci-

diſcipula ſola omnium artium res adſtruere ſatis poteſt & evertere. Siqvidem qvæ bona eſſe imperiti putant, ipſa plus mali habere qvàm boni facilè docere poteſt atqve perſvadere, qvod ceteræ artes neqveunt. 547 Tametſi qvid ſi etiam paſſim mortuos excitare, ſermonemqve ita iis tribuere, ut audientes vivos ſe audire & ſuperſtites atqve ſpirantes putent? 548 Qvid autem ſi plus qvàm medicina pollet? plus qvàm medicina dixi? qvid ſi plus qvàm Aeſculapius ipſe deus, & decus & auctor medicinæ, qvondam potuiſſe dicitur: qvem ego te admirari in ſermone memini ob facultatem divinam? paucos enim fortaſſe mortuos exſuſcitâſſe, non etiam ſemetipſum traditus eſt. atqvi eloqventia virtutum ſola, à ſeſe illa qvidem non dubiè everti, ceterùm à nulla alia facultate poteſt: illa porro iterum ſibi ipſa & vitæ à ſeſe reſtitui. 549 Hujus deniqve vim & potentiam facultatis Veteres per Orphei lyram ſignificâſſe dicuntur, qvæ ſuis ſonis ac numeris omnia ad ſe trahere, omnia permulcere perhibita eſt & manſveſacere: qvanqvam non mulcendo tantum pollet, molliqve articulô tractando: & qvidem torrentior interdum ipſa niliacis cataractis, omnia ſecum vel obſtantia rapit, & aufert, qvò commodum cunqve ei fuerit. 550 Hæc ego dicens, in Regis vultu oculos defixos habebam, eminente in vultu animi contentione: qvem cùm ſuſpenſum ex ore meo viderem & altè meditabundum, vereri ſtatim mihi ſubit, ut ſatis ei approbâſſem qvæ ſuprà de Penelope dixeram. Itaqve ad eum rurſus ſermone converſô. Eqvidem (inqvam) Here, qvæ de Penelope iſti reſpondi, metuo, ne non ſatis tibi probabilia viſa ſint. multa ſunt enim ejuſdemmodi apud nobilem illum Vatem, qvæ perdifficilem habent interpretationem, cùm inter magnos auctores conſtet hujuſcemodi fabulamenta, non ſine ſymbolica ſignificatione ab eo prodita eſſe. Verùm ſi benignâ tuâ veniâ licet profari, qvod nunc mihi in mentem venit, illum ego de Penelope qvaſi tropum, alludere ad mores ætatis noſtræ oſtendam, ſi qvid mei judicii eſt, ut more priſcô loqvar ſententiam dicentium, qvod omnino, Here, in tuæ majeſtatis arbitrio ſitum eſt, à qva omnium & magiſtratuum & privatorum juriſdictio manat. 551 Nam ſi qvando de jure cognitionum controverſiæ in foro oriuntur, à capite illicò qvæſtionem arceſſere, id eſt à regiorum jure ſceptrorum, ab ipſoqve diademate monarchico ſolenne eſt. à qvo veluti perenni fonte imperii ditioniſqve exundantis, omnes rivi juriſdictionis olim ducti ſunt, & qvicunqve judicia exercent, aut provinciarum præſides, aut præfecturarum juridici, aut curiarum collegæ, aut recuperatores vel univerſarii, vel ad certam cauſſam cognoſcendam dati, aut unam aut alteram, eos omnes judicandi jus habere & poteſtatem à regia majeſtate oportet, qvaſiqve juriſdictionis ſpiritu inde afflatos eſſe. 552 Nam prima & ultima ditio, & vel mulctæ vel ſententiæ dictio, à numine divino regibus credita & mandata eſt in univerſum, iiſdem finibus cum imperio. 553 Haud abſimili igitur modô, in hoc qvod mente nunc concepi, nihil mei judicii eſſe intelligo, niſi eadem tua majeſtas me judicem eſſe jubeat. 554 Age, age (inqvit) ſubridens, qvod bonum fauſtumqve ſit, qvæ res tibi nunc in mentem venit, ſeu

ſeu qva de re inter nos agebatur, ſeu qvavis alia ei affini vel cognata ejuſce rei dicendæ pro poteſtate nunc indulta, ac pro tribunali temporario, ſententiæ jus tibi eſſe volo, jubeo, pro imperio monarchico ſancio & ſtatuo. 555 Qvod cùm ille protuliſſe placidò vultu, liberæqve ſententiæ largitore viſus eſſet, Penelope (inqvam) Here, princeps femina, caſtitate illuſtri & decantatâ nobilis, mihi videtur fuiſſe tuâ memoriâ, magnamqve partem tuô principatu, Francia, gentium omnium provinciarumqve (abſit invidia verbo) clariſſima, cùm aliàs multifariàm, tùm ideo qvoqve, qvòd denominationis piæ decus atqve inſigne, conſenſu mortalium divinituſqve invenit. 556 Hæc autem annos complureis vel invidiâ qvâdam fatali, vel qvia divinæ gratiæ patrociniô, ad tribunal providentiæ, orbata fuit tantiſper aut deſtituta, vicinorum armis infeſtiſſimis petita eſt, atrociqve coitione circumventa, cùm interim ad hunc diem ſtupente mundô ob rei miraculum incolumis ipſa ſemper eademqve permanſerit: etiamſi turbine illô perſtricta nonnihil libata fuit. 557. Miſſum enim ſangvinem veteris ac recentis invidiæ oportuit, qvod ita temperatum eſt divinæ manu indulgentiæ, ac tuâ felicitate, ut citra animorum deliqvium evenerit omnium ejus ordinum. neqve enim in jugulariam ſcalpellum adactum providentia voluit. 558 Intereà igitur ipſa (ſi animadvertere paulò attentiùs velimus) qvid aliud qvàm belli, pacis, induciarum, fœderum, martis deniqve intermortui viciſſitudine, telam veræ pacis & ſolidæ texebat, & retexebat? ſatagitans qvidem ipſa neqvidqvam, cunctantibus adhuc fatis, & actuoſa, ac ſibi negocii non minus qvàm adverſariis atqve inimicis faceſſens. 559 Qvod utris partibus utilius tandem futurum ſit, non facile eſt, ut cenſeo, judicare, omnia ſuis momentis perpendere non gravatis, Nam cùm Cadmiæ interdum utrinqve victoriæ fuerunt, tùm neſcias fortaſſe victoriæ an offenſioni ipſi plus debeamus. 560 Tametſi rurſus qvid Franciam tuam dico penelopeam telam texuiſſe? qvam & ceteræ qvoqve provinciæ nominis Chriſtiani texuerunt, longè plus Bellonæ & Martis ipſæ etiam, qvàm pacis & qvietis ſtudiis tribuentes. Qvippe telam divinitùs qvodammodo exorſam, etſi humanitùs detextam ex eventis judicare planum eſt, ex ipſaqve actus cothurnati atqve atrocis placida cataſtrophe, & geniali atqve comica. 561 Et conſilia qvidem hominum, ſi cum dei conſiliis contendere inſtiterimus, tantum intereſſe aut amplius comperiemus, qvantum inter telas lineas aut carbaſeas, & telas phalangiorum: reticulatas qvidem illas & captioſas, ſed facile diſſipabiles. 562 Qvocirca noſſe ſeſe qvemqve hominum ſigillatim, ita & omnem gentem univerſim oportet, ſenatuſqve conſultis providentiæ cedere, atqve in eis acqvieſcere. 563 Ceterùm nunc cauſſis iræ divinæ (ut ſperamus) magnam partem expiatis, cùm duo potentiſſima orbis noſtri imperia, auſpice providentiâ connubiali vinculô conjuncta ſint, pax utiqve trabali (ut ajunt) clavô fixa, Bellonam in exteras illas gentes Deô benè juvante ablegâſſe creditur, qvæ pacis auctorem ipſæ conditoremqve non nôrunt. Qvô factô univerſam pietatis ditionem ſartam ac tectam ſervavit ab imminente

jam clade & adventante. 564 Valeat igitur Bellona, cruentâ pallâ deformis
& aversanda. satis enim superqve pyrrhicam saltavimus tibias inflante discor-
diâ contentiosâ, aurei qvondam pomi auctore. 565 Pallas contrà etsi belli
potens (ut dictum est) ac Vulcaniis armis insignis, tamen pacis alumna, &
lætans concordiæ sodalitiô, religiosè jam in Francia bonaqve fide colatur,
qvæ æqvalis semper fuit felicis status publici atqve principum. Qvæ tamen
& ipsa semper noverit hastam & caduceum in consilium proferre, utrumqve
suô tempore. 566 Verumenimverò maximus ille Vates Ulyxis & Penelopes
nobilitator, qvem Democritus ajebat ingenium fortitum esse majus & subli-
mius humanô fastigiô, Minervam Achilli moderatricem in Iliade sua ma-
gistramqve adhibuit, eandemqve Ulyxi in Odyssea, cùm sub Achillis per-
sona ostendere vellet, qvid robur corporis summum cum animositate posset:
contra sub Ulyxis, qvid vis mentis & ingenii præstantis & eximii. 567 Un-
de fit, ut poëtæ sapientissimi atqve ingeniosissimi auctoritate & monumen-
tis doceamur: Sapientiam litteris institutam, & bellô & pace utilem ac ne-
cessariam esse. 568 Proinde post hoc alterum jam colloqvium, Here, ad
qvod majestas tua, regiâ semper comitate conjuncta, descendere cum no-
stra tenuitate, non indignum regiô fastigio esse censuit, ego votis conceptis
à Deo jam exposcam, ducem tibi Minervam dare, perennem & assiduam
comitem, beatæ isti naturæ multifariamqve locupleti consentaneam & re-
spondentem. 569 Homericam dico Minervam, illius haud dubiè germa-
nam & tanqvàm uterinam, qvæ philosophiæ præses disciplinarumqve po-
tens inter doctos existimatur. 570 At verò Minervam illam Homericam
antiqvi existimârunt, prudentem & opportunum esse receptum sui, qvæ
etiam tempestiva resipiscentia dicitur. 571 Qvalis est illa, qvæ in primo
Iliados Achilli præsto fuit, cùm in Agamemnonem regem, universi exerci-
tus Græci nominis ducem, ille vehementiùs excanduisset, ipsumqve Achil-
lem ponè apprehensum capillô, strictum jam in regem ipsum gladium, con-
dere in vaginam adegit, iramqve confestim cohibere, ac supprimere.
572 per capillum enim verticem capitis intelligimus, ubi sedes est prudentiæ.
573 Hanc & Palladem & Minervam regiæ majestati atqve imperatoriæ nuper
affuisse in consilio credimus, cùm ad pacem componendam, fœdusqve in-
eundum, & arctissimâ necessitudine jucundaqve sanciendum animos repentè
ita appulistis, generis ut propinqvitatem affinitate blandâ cumularitis. 574 Nam
qvid id aliud fuit, qvàm Palladem Marti galeam trucem demere, ipsiusqve
frameam, ad piarum gentium internetionem denuò grassaturam semel in
vaginam condere? 575 Verumenimverò prudentia est illa qvidem luculenta
dos naturæ atqve magnipendenda, præsertim cùm adminiculis experientiæ
subnixa esse cœpit. Sed tamen si litterarum scientiâ vacat & historiæ antiqvæ
cognitione, est veluti Pallas semiermis atqve ægide suâ orbata. 576 Qvo-
circa peritissimos homines non paucos cùm princeps maximus habuerit,
tùm ipse deniqve Palladis ægide & reverentiâ tutus erit, nedum Martis copiis
impedimentisqve succinctus. 577 Qvod munimentum cùm securitatem
perinde

perinde ab inimicis & ab hostibus, tùm ab occulta itidem oppugnatione præ-
stat ut ab aperta. 578 Regem porrò tàm maximè magnorum pectorum prin-
cipem esse convenit, qvàm maximè multorum capitum populum regendum
divinitùs accepit. 579 At pectus optimi principis & maximi magna ex parte
in consilio ejus est. & id ex omni ordine (nisi fallor) consertum aut compa-
ctum esse debet, cùm omnium generum qvæstiones in eo agitandæ sint.
580 Proinde qvi primus regum in animum induxerit ex Minervæ comitatu,
qvi jam ubiqve numerosus est, nonnullos in selectum consilium accersere,
in curias allegere, in decuriam deniqve cubicularem ascifcere, & cohortem
juratiorem: præclarum utiqve ille exemplum æqvalibus posterisqve prodi-
derit, atqve commemorandum. 581 Nihil enim ad posteritatis memoriam
commendabilius, nihil splendidius esse potest & prædicabilius, qvàm Palla-
di eidemqve Minervæ, arcium olim & regiarum, curiarum & senatuum
præsidi & principi, tot annorum situm, sqvallorem, sordesqve excussisse,
eandem ex umbratilibus illis textrinis & studiorum obscuritate, ad condicio-
nes vitæ illustres, solemqve comitatus regii asciviſſe. Deniqve ipsi, prisca
honorum insignia, magistratuumqve fasces ademptos, tantô intervallô re-
posuisse decus erit eximium, historiæ imprimis festivum & celebrandum.
582 A te autem, Here, eô amplius hoc exspectatur à multis, & fortasse ab
omnibus: ut iis qvi illustrandis litteris aut explanandis ætatem addixerint pro-
cul à curiis atqve tribunalibus, subsidia vitæ posita in beneficentia tua velis.
qvibus utiqve ipsis, ut si cuiqvam hominum nationi, in Francia prytaneo
alimenta debentur. 583 Qvippe literarum restituendarum illuminandarum-
qve principes in unaqvaqve provincia, qvasi qvidam Hercules sunt & victo-
res sacrorum certaminum, qvæ certamina hodiernô tempore magnoperè
ubiqve celebrantur. hiqve non minùs suas patrias qvàm seipsos coronant, ut
olim athletæ coronare solebant, qvod Plinius prodidit. & illis ea mens est,
ut & facultates & robur corporis, & spiritus omneis effundant & exhauriant
in levando labore æqvalium & posterorum, civium juxta & externorum.
584 Hoc certè Franciæ tuæ, hoc memoriæ tui principatus, litterarum in
Francia interpolatoris & propemodum parentis: hoc deniqve debes Here,
hominum de te exspectationi amplæ & magnificæ. 585 Et qvoniam tu tan-
ti nominis esse me exactorem non noluisti (ut nihil amplius dicam) & me
juris sui cognitorem litteræ bonæ atqve etiam optimæ, actorem qvoqve suum
eundemqve defensorem esse voluerunt: libentius nihil facio, nihil promptius
cùm occasio se dedit: qvàm ea ut de re te planè appellem, qvam tibi cordi satis
esse novi, & è re atqve existimatione tua futurum esse scio. 586 In cujus rei
eventum cùm magni voti reus sim, ejusdem ipse damnari percupio anteqvàm
è vita excedo. 587 Cùm enim aqvam (ut dicitur) & ignem communia cum
amoribus meis hactenus habuerim semper, ex qvo amare cœpi: utiqve ex-
tremum vitæ actum pro ipsis devovere, si ita res tulerit, non dubitârim.
588 Nunc autem ego maximè eam devotionem commissam esse lætarer,
qvando vivus adhuc & videns convincerer tanti voti. 589 Qvod utinam

Deus diviqve faciant, ut non frustra adhuc exſpectem: dùm prima & recta (ut inqvit ille) ſenectus, Dum ſupereſt Lacheſi, qvod torqveat: & pedibus me Porto meis, nullo dextram ſubeunte bacillô. 590 Ipſe medius fidiùs, ut Pelias ille qvondam, ad aliqvot annos (ut opinor) recoctus eſſe non recuſarem iiſdem ſtudiis amoribuſqve colendis: ſi eum honorem ipſis habitum hiſce oculis cernere puris adhuc & nudis poſſem. Capitalem enim illam carnificemqve gravedinem, qvæ mihi annos ferè duodetriginta infeſtior fuit commentanti, qvàm cani cynomyia in ſole dormienti, vel provocare jam poſſem. 591 Hîc cùm loqvendi finem feciſſem, ſermonis vicem Rex excipiens; Atqvi, inqvit, Budæe, tibi intus hanc cantilenam raró, univerſis rivalibus ſæpe canere ipſe ſoles. mihi verò eam rem curæ fore iterum iterumqve promiſi, omnemqve mihi anſam exceptionis ademi præterqvam temporariæ, qvam jura & inſtituta moribus noſtris receptâ, ut privatis, ſic regibus & auguſtis indulgent æqvâ conditione. neqve enim ſi non qvatenus, non etiam qvando commodè facere poſſum, appellari pollicitationis debeo: 592 Proinde jubeo te pauliſper, ac ſi qvi ſunt alii tibi, ut ſtipulandi, ſic vovendi correi (ut eſſe permultos non dubito, & certò ſcio, cùm plurimi jam ſint, ut audio, amorum tibi æmuli.) Interea igitur dùm tantæ exſpectationis rem ipſi architectamur, cujus nondum fundamenta jacere nobis vacavit. 593 Et ſimul hæc dicens: cùm ad ſtrepitum ingredientis undæ procerum clientiumqve eorum, reſpexiſſet: ſermone protinùs interciſô è ſella hilaris exſurrexit, ego verò inde ita domum abii, ut horis meis perparum eô alterô caſu detractum eſſe exiſtimarem. 594 Ceterùm in eo Philologiæ atqve Callilogiæ patrocinio non attentum nobis, non benevolum auditorem, non ad libellam (ut ita dicam) æqvum judicem, ſed coronam deſideravi atqve advocationem in eam cauſſam propenſam. 595 Spero tamen nihiloſecius indiciiſqve & argumentis non levibus colligo, futurum tandem cum Deo benevolente, ut Philologiæ noſtræ profeſſio, qvæ uno nomine liberalia ſtudia complectitur, liberali ab ipſo Principe manu, è ſordibus inopiæ, è nominis obſcuritate, in lautas vitæ condiciones ſplendidaſqve aſſeratur.

F I N I S.

THOMÆ

III.

THOMÆ CAMPANELLÆ

De Libris propriis & recta ratione studendi

SYNTAGMA.

JUDICIA SCRIPTORUM DE CAMPANELLA

CÆSAR BRANCHEDAURUS

In Orat. præmonitoria edita Francof.1609.

IN hoc homine (*Campanella videlicet*) qvid ingenium humanum possit, videtur naturæ dæmon experiri voluisse, ita omnes ignei, & subtilissimi animi vires in eo scintillant, & excellunt maximè.

Janus Nicius Erythræus I. Pinacoth. n. XXI. p. m. 41. s.

Inter egregia doctorum hominum ingenia, duo clarissima familiæ Dominicanæ lumina, longè latéqve eruditionis & doctrinæ radios diffudisse conspeximus; F. nimirum Thomam Campanellam, & F. Nicolaum Riccardium; sed prior F. Thomæ splendor nostros in se oculos atqve ora convertit. Hic Styli, qvod est Calabriæ oppidum, ortus, maturè se intra Dominicanorum claustra conclusit; hoc est, annos natus non amplius tredecim; sed non minus celeriter eximii, ac supra humanæ conditionis vires ingenii, signa dedit. Nam cùm

cùm Philosopho operam daret, qvæ ab ipso accipiebat, continuò acumine eloqventiâqve majore, aliis tradebat. Sed tanta vis ingenii non potuit diutiùs, angustis unius cœnobii finibus contineri; longè majorem campum, in qvo excurreret, exposcebat; ac primùm proximas regiones, tùm remotiores, nominis sui famâ complevit. Nam magister, unde prima doctrinæ rudimenta acceperat, à fratribus Franciscanis, Conventualibus, ad publicas disputationes Cosentiam invitatus, cùm subito implicitus morbo venire non potuisset, subrogavit suum in locum Thomam; qvi ita præclarè, ita doctè, traditas sibi partes exegit, ut esset omnibus miraculô, ac Telesii, cujus ille ne nomen qvidem audierat, ingenium in eum immigrâsse diceretur: qvô ille auditô, ejus Philosophi librum intra paucos dies devoravit, ejusqve philosophandi rationem penitùs perspexit, ac probavit; nec mora, minus undecim mensibus, ad Martæ librum, undecim annorum labore studiôqve contra Telesium exaratum, rescripsit. Cujus posteà imprimendi gratiâ Neapolim cùm venisset, atqve è navi egressus, præter Ædem S. Mariæ Novæ Franciscanorum, ligneô utentium soccô, transiret, ex turba euntium ac prætereuntium incensus est cupiditate cognoscendi, qvid intus rei ageretur; atqve disputationibus operam dari cognovit, in qvibus cuivis contrà disserendi facultas dabatur. Itaqve sese certamini, unà cum aliis, objecit, cœpitqve ea, qvæ tanqvam firma ac rata ponebantur, tot argumentis tàm validis, tàm apte argutéqve conclusis, labefactare atqve convellere, ut ovanti similis reductus sit domum à fratribus sui ordinis, ac posterô die, & aliis deinceps multis, coactus sit in eruditam illam aciem certamenqve descendere, unde semper, magna cum laude, victor discedebat. Illud vero sui nominis famam, suprà qvàm dici potest, in immensum auxit; qvod, cùm in illis disputationibus, Theologorum qvoddam placitum in contentionem certamenqve deductum esset, ac multa doctè argutéqve in utramqve partem essent allata, nescio qvod docti cujusdam, ex suo ordine, senis dictum, utpote verum, cum plausu excepit, & in cælum laudibus extulit; at senex iratus, Tace sis, inquit, nec te immisce; de Theologicis hîc rebus ambigitur, qvas tu ne primoribus qvidem labris attigisti. Qvô hominis imprimis iracundi dictô exarsit ille, nec tulit; Ac vide, inqvit, qvam ego sim harum rerum ignarus ac rudis, ut possim te decem annos in disciplina habere, ac posteà adigere, ut fatearis, te nihil scire vel intelligere. Ac reprehensum senis illius argumentum, & sanctorum Patrum sacrarumqve litterarum testimoniis confirmatum, tanqvàm amentatam hastam, ita cœpit ingenii lacertis ac viribus intorqvere, ut omnium concessu fuerit judicatum, à Campanella semper omnes, illô autem die etiam ipsum à sese superatum. Quæ victoria magnos illi, in omnem vitam, bellorum tumultus excitavit. Primùm, à sene illo, cujus contumaciam retuderat, apud Qvæsitores fidei accusatus, qvod, tantam vim doctrinæ, cujus, ne litteram qvidem didicisset, ex inferorum fontibus haustam ebibisset. Deinde Neapoli perduellionis reus factus, qvòd regnum illud hostibus prodere conatus esset. Cujus criminis suspicione conjectus in carcerem, qvinqve & viginti in eo annos, omnibus confectus miseriis exegit, & in primis ultimum

vitæ

vitæ discrimen adiit; cùm qvæstione de eo qvinqve & triginta horis, dirè ac crudeliter habitâ, omnes, circa sedem, venæ arteriæqve, tormentorum immanitate distractæ, eam vim sangvinis emiserunt, ut sisti non posset; ad qvæ tormenta eam animi fortitudinem attulit, ut ne vocem qvidem unam emiserit, docti ac sapientis viri gravitate indignam. Sed demum, ex vinculis illis elapsus, cùm novam sibi tempestatem commoveri animadverteret, fugit in Galliam, tanqvam in portum, Regi illi ac regni proceribus, qvoad vixit, acceptissimus. Scripsit ingens opus, de reformatione scientiarum, decem in codices divisum, qvorum singuli, plures in partes distribuuntur; unde, nihil acutissimo ingenio homini tàm fuisse propositum apparet, qvàm relictis veteribus viis, ad omnium scientiarum notitiam, novum atqve directum iter aperire. Scripsit etiam alia permulta, partim edita, partim nondum impressa, qvorum index à Jacobo Gaffarello recensetur.

Joh. Henr. Boeclerus in Comment. in I. Annal. Taciti c. III. S. VII. p. m. 100. f. edit. Argentorat. M.DC.LXIV. in 8t.

Scio qvidem, qvæ tegendis talibus adferant φάρμακα, magistri & ministri dominationis: sed ea, si excutias, desinent tandem in grande istud iniqvitatis mysterium; *Utilitatem pro jure esse.* Potest de his hominibus dici, qvod *Plutarchus in Agesil.* de Lacedæmoniis usurpavit; *jus aliud nec discunt nec nôrunt, qvàm unde existimant Spartæ magnitudinem & incrementa promoveri posse.* Ergo cùm objicitur spes magnæ prædæ, statim illis in ore est: *Dignum id præmium esse, ob qvod justitia deseratur & honestas violetur.* Qvalia consilia & dicta, haud dubiè in exitium orbis nata videri debent. sicut & distinctio illa inter *Majora & minora imperia. Qvasi majoribus scil. qvidqvid lubet & qvidqvid aliis non licet, liceret.* At verò, *qvomodo major potest rex dici, nisi & justior?* ut ex cordato *Agesilai* dicto apud *Plutarch.* rationem contradicendi mutuemur. Interim *Rationem status* ostentant, & nomina magnificam speciem habentia: ipsa qvoqve sanctissima Dei majestas, tanqvam invitans ad talia, & jus dominandi in omnes, qvos regnandi cupidis barbaros libet vocare, largiens, impiâ pietate prætexitur. Qvalibus larvis *Thomas* ille *Campanella* novæ religionis, ut jactitat, repertor, reverà autem ad *Callicratis* instar (apud *Cornel. Nepotem* X. VIII. 1.) homo callidus & ad *fraudem acutus, sine ulla religione ac fide*, publicis judiciis voluit imponere. Cùm enim vidisset, Machiavellum ob vafra & improba ejusmodi consilia apud plerosqve vapulare, ipse veluti mangonio qvodam adornata, qvæ Machiavellus nuda protulerat, ita denuò in theatrum induxit, ut & reprehenderet subinde Machiavellum, & Machiavelli tamen placita sedulò sub diversis nominibus teneret. Id qvod hâc occasione, in gratiam studiosæ juventutis, monere operæ pretium duxi.

Dan. Georg. Morhof. I. Polyhistoris Litterar. c. XXII. p. m. 267. f.

Campanella, qvem à Bailleto (in libro de judiciis doctorum) omissum miror, inter præcipuos nostri temporis polygraphos etiam numerandus est. Portentum ingenii fuit, & omnes ferè disciplinas ad sensum suum reformavit. Qvæ edidit ipse, non multa qvidem sunt, etsi satis illa operosa & spissa volumina. Ineditorum longè major numerus est, ut ipse de libris suis librum scripserit, ubi illorum historiam recenset. Plura de illo in Polyhistore Philosophico. *Qvi qvoniam, qvod ego sciam, nondum editus est, aut saltem à me non visus, placet ex eo MScro., qvi in Bibliotheca mea adservatur, seqventia de Campanella subnectere.* Campanella ordinis prædicatorum, mirabilis ingenii & fortunæ homo, omnium penè Scientiarum ad suos sensus reformator, à peripateticis principiis diversissimus: acerrimi tamen ingenii fuit, ut multorum invidiam & pœnas etiam in se provocârit. Scripsit librorum ingentem farraginem, qvorum nonnulli editi sunt, longè plures inediti, ut videre licet ex historia operum & scriptorum suorum, qvam ipse ad Gabrielem Naudæum conscripsit, qvæ reperitur inter varias dissertationes de studiis instituendis, qvæ sub nomine Hugonis Grotii prodierunt. Amstelod. CIↃ IↃC XLV. in 12mo. * Ut Logica, Moralia, Politica, Grammatica, Medica, Astrologica ejus mittamus; Physica hæc sunt: Scripsit de sensu rerum librum, in qvo omnibus omninò rebus etiam inanimatis sentiendi facultatem tribuit, qvô vim ingenii sui magis ostendit, qvam rei veritatem sectatur. Francof. CIↃ IↃC XX. in 4to. Qvàm enim paradoxum est, omnia illa, qvæ motui externo vel interno adscribi possunt, effecta ad sentiendi facultatem reducere; ut si qvis eô modô philosophari velit, qvidvis de qvovis affirmare & negare possit. Video tamen hanc sententiam placuisse Francisco Redo in libro de generatione insectorum, ubi plantis etiam sensum adscribere non veretur p. 258. Amst. 1671. in 12mo. editionis Latinæ; aliàs Italicè scriptus est liber. Scripsit idem disqvisitiones physiologicas, magnum volumen, Parisiis in fol. editum, in qvo multa continentur curiosa. Scripsit & Philosophiam realem epilogisticam constantem partibus qvatuor, qvarum prima est Physiologia. Hic locum & materiam inter principia ponit. Calorem & frigus principia Activa statuit, in qvo Telesium seqvitur. Vanitatibus Astrologicis supra modum fuit deditus, & ipse nova qvædam in illis principia excogitavit: Neqve enim satis ante nugarum erat. Scripsit & singularem de vitando fato Astrologico librum, qvod Argumentum nemini hactenus Astrologorum in mentem venerat. Sed vitare illud per ipsas hypotheses suas astrologicas docuit, adeoqve fatum fatô elusit.

* Nos eam hîc damus ex editione Parisina anni M. DC. XLII. in 8°. qvæ ob dedicationem Naudæi & testimonium Cæsaris Branchedaurii præfixum auctior est Amstelodamensi.

ILLU-

ILLUSTRISSIMO DOMINO

D. RENATO - MARESCOT

Abbati Sancti Joan. Prope Falesium, Consiliario, & Eleemosynario Regis, Reginæ Christianiss. ordinario, meritissimoqve.

GABRIEL NAUDÆUS S. P. D.

Jucundissimæ necessitudinis, qvæ mihi tecum intercessit, cùm uterqve nostrûm in Aula Romana versaretur, & qvam tu, qvi prior ab illa discessisti, magnis honestissimisqve de caussis in Galliam revocatus, mecum postea per litteras, humanitatis, officiorumqve plenissimas fovendam esse duxisti, illud à me semper testimonium deberi sum arbitratus, qvòd præter animi in te mei propensionem, tum qvoqve in omnes liberalium doctrinarum studiosos egregiam voluntatem significaret. Qvamobrem, cùm ex illorum numero, qvi Romæ tibi familiares vixerunt, & Domum tuam ornatissimam, qvæ bonis omnibus patebat, freqventes inviserunt, unum Campanellam plurimi semper à te factum fuisse deprehenderim, non abs re propterea me facturum existimavi, si libellum hunc, qvem mihi succisivis horis dictaverat, fidei atqve auctoritati tuæ committerem: non qvòd idoneus valdè sit, qvi præclaris tuis, ac ingentibus in me, & Campanellam meritis respondeat, cùm mole sit exiguus, & ab auctore suo non ita diligenter excultus, illis ut placere possit, qvi erga litteras Tullianum in morem haud exaratas, animò paullò sunt severiore; sed ut occasionem tibi præbeat, qvam lubentissimè semper amplecteris, & vindicandi Campanellam ab ejusmodi censuris, & me etiam, qvem tibi addictissimum esse non ignoras, ut anteà qvidem, sic imposterum modis omnibus ornandi. Vale. Parisiis 4. Non. Jun. M. DC. XLII.

THOMÆ CAMPANELLÆ

De libris propriis & recta ratione studendi

SYNTAGMA.

Ad GABRIEL. NAUDÆUM Parisin.

PROOEMIUM.

NON immeritò te Philosophorum Mercurium vocari posse censemus, perspicacissime *Naudæe*, cùm videamus te sapientum dogmata, vitas, mores, rationem discendi, atqve docendi studiosè perscrutari, examinare, promulgare, & in mundi scenis personare; & qvid boni, qvid mali lateat in scientiis, ac sophismati bus in lucem pandere, ut unicuiqve qvod suum est non deceptæ ampliùs tribuant scholæ, & procul à calumniis, procul ab adulatione fiant; 2 Qvapropter ego cujus commentarios fermè omnes perlegisti, atqve tuis approbâsti scriptis editis, abs te stimulatus, adjuratúsqve, ut omnium librorum meorum numerum ac rationem tibi patefacerem usqve ad schedas; 3 Putas enim ex his, & modum discendi, & arcana rerum introspiciendi, & æmulationem perutilem sic eruere; 4 Petitionibus tuis generosis deesse nolui, qvamvis non tantum, talemqve me intelligam, unde exemplar nisi ærumnarum ferendarum homines accipiant. 5 Dixit Æneas Ascanio filio apud Virgilium XII. Æn. v. 435.

Disce puer virtutem ex me, verumqve laborem,
Fortunam ex aliis.

qvod in medio posuit dumtaxat mihi non negem, dum qvod postulas tibi affero, amicissime *Naudæe*.

CAPUT I.

De libris Propriis.

ARTICULUS I.

De tempore & occasione scribendi libros in Adolescentia & in fervore studiorum.

1 EQvidem qvinqvennis adhuc, litterulis ac pietati, adeò studiosam operam dedi, ut qvidqvid Parentes & Avi, & Concionatores de divinis Ecclesiasticisqve rebus dicerent, & qvidqvid pædagogi docerent, animò conderem. 2 Annô decimô tertiô Grammaticorum dogmata, ac versificatoriæ artis, ita

ita perceperam, ut qvidqvid liberet, prosâ ac metrô possem eloqvi; multáqve carmina tunc edidi haud tamen nervosa; 3 mox in qvartanam incidens per sex menses, annô qvasi decimô qvartô cum dimidio, accidit ut Parens Neapolim me vocatum à Julio Campanella Juris prudentiæ Lectore, mittere vellet; 4 sed eôdem tempore religionem Dominicanorum, cùm ex ea concionatorem eloqventem audivissem, Logicesqve ab eodem principia prægustâssem, maximè autem sancti Thomæ & Alberti magni historiâ affectus fuissem, profiteri volui. 5 Missus igitur posteà ad Cœnobium sancti Georgii oppidi, Logicam & Philosophiam auditurus, orationem metrô heroïcô, atqve hymnô saphicô cùm dominus oppidi auspicia dominii primùm adiret, in populorum & vicinorum freqventia, à me compositam recitavi, multáqve carmina cùm in Ecclesia nostra, tùm in triumphali arcu per me condita adhuc visuntur insculpta. 6 Præterea lectiones Logicas & Physicas, & animasticas formâ conciunâ, compendiosâqve descripsi. 7 Deinde cùm essem anxius, qvòd veritas non sincera, sed potiùs falsitas pro veritate; in Peripato versari mihi videbatur, Aristotelis commentatores Græcos, atqve Latinos, Arabesqve examinavi omnes, & hæsitare magis cœpi in dogmatis eorum, ideóqve perscrutari volui, an qvæ dixerunt ipsi, in mundo etiam legantur, qvem codicem esse Dei vivum, ex doctrinis sapientum intellexi. 8 Cúmqve doctores mei argumentis satisfacere non possent, qvæ contra ipsorum lectiones promebam; statui ipse libros omnes percurrere Platonis, Plinii, Galeni, Stoicorum, & Democriticorum, præcipuè verò Telesianos*, ac cum mundi codice primario conferre', ut ex origi-

* *Telesianos*] Bernhardus Telesius fuit Coosentinus Italus, cujus Liber de rerum natura juxta propria principia prodiit Neapoli libris IX. comprehensus in fol. annô CIↃ IↃ.LXXXVII. Is, ut præ se fert, in proœmio, mundi constructionem corporumqve in eo contentorum magnitudinem naturamqve non ratione, qvod ab antiqvioribus factum est, inqvirendam: sed sensu percipiendam & ab ipsis habendam esse rebus vult, idqve toto librô suô docere intendit. Primô librô demonstrare laborat Solem à calore, terram à frigore constitutam, omnemqve operandi facultatem illis inde provenire. Calorem, frigus, materiam, tria esse principia, in qvibus omnia consistant, variasqve autem fieri diversasqve operationes ratione locorum, in qvibus illæ sunt, ac pro temperie & moderatione frigoris. Hinc siccitatem, humiditatem &c. deducit. Mare à Solis calore è terra produci ostendit. Librô secundô contra Aristotelem & Peripateticos disputat de communi materia, de cœlo an igneæ naturæ sit? An calor & frigus sint substantiæ? Tertiô librô ejus principia impugnat & qvalitates elementares. Siccitatem à calore, humiditatem à frigore provenire negat, cùm calor liqvefaciat, frigus exsiccet. Rationibus etiam, qvas in ipso Aristotele invenisse vult videri, evincere conatur, omnem aqvam suâ naturâ calidam, ignem summè humidum; qvatuor humores in corporibus etiam negat. Ignem etiam & aërem mistionem corporum ingredi non vult. Qvartô librô Calorem non ideò in terra non generari demonstrat, qvod ex sententia Aristotelis Sol & Astra suô motu aërem terant & comprimant: qvam sententiam prolixè ibi refutat. Multa etiam de motu cœlorum & primo motore disputat. Qvintô Aristotelis sententiam de anima humana impugnat, ejusqve potentias facultatesqve scrutatur. In sexto de generationibus animalium & Plantarum agit, in qvo non adeò multa nova reperiuntur, aut à sententiis communibus dissentientia. In septimo de externis objectis & sensibus. In octavo de sensibus interioribus, de passionibus animi, virtutibus & vitiis multa contra Aristotelem philosophatur. Hæc verò sunt præcipua philosophiæ ejus principia, in qvibus eum studiô novaturire qvis non videt? Nam & paradoxa multa sunt, multa cavilla, multa inanibus ratiunculis superstructa. Inge-

originali & autographo, qvid veri exemplaria habent, & qvid falsi agnoscerem. 9 Etenim cùm publicè disputarem Consentiæ, ne dum cum fratribus meis privatim, inveniebam parum qvietis in responsis illorum; sed Telesius me delectavit, tum ob libertatem philosophandi, tum qvia ex rerum natura, non ex dictis hominum penderet; 10 Proptereáqve cùm mortuo Telesio, qvem viventem alloqui non licuit, Elegeiam affixissem; Altum-Montem oppidum adivi, ubi Platonicorum, & Medicorum libros ab optimis viris subministratos perlegi, atqve svasu Joannis Francisci Branchæ Castrovillarensis Medici, scribere cœpi contra Jacobum Antonium Martam Neapolitanum, qvi librum ediderat contra Telesium, *pugnaculum Aristotelis attitulatum*; 11 Ibi octo disputationes confeci, qvarum prima est de Principiis rerum naturalium: 2. de formatione fœtus in utero: 3. de Cœlo & Mundo 4. de Elementis 5. de usu obliqvè lati Solis: 6. de Mistione Elementorum: 7. de qvalitatibus eorumdem: 8. deniqve de moventibus, Branchâ ac Pliniô Medicis, subministrantibus libros animúmqve; 12 Hic totam Philosophiam Peripateticam in examen adduxi, Philosophorum priscorum ac Medicorum decretis, simulqve naturæ placitis, & sensu confutavi, Pugnaculum istius auctoris, sic ut qvem defendere profitebatur, hunc potius offendere palam ostenderim. 13 Hic liber polemicus impressus est Neapoli in officina Horatii Salviani annô Christi M. D. LXXXX. qvô etiam tempore in domo Marchionis Lavellii Mariô Tufô filiô favente, scripsi commentarios duos unum de sensu, alterum verò de investigatione rerum; & Conciones orationésqve multas, pro amicis doctoratus insignia adeuntibus, composui. 14 Ad istorum verò librorum de sensu rerum compositionem, movit me præsertim disputatio habita in Comitiis publicis, & seorsim Joannes Baptista Porta, qvi scripserat Physiognomoniam, ubi sympathiæ, & antipathiæ rerum dicebat non posse reddi rationem, qvando simul suum librum jam excusum examinabamus. 15 De investigatione autem scripsi, qvoniam videbatur mihi Peripateticismus, & Platonismus largam per viam, & non rectam

ad

Ingenium tamen auctoris negari non potest, & vel eô nomine laudari meretur, qvod primus tyrannidi scholasticæ & peripateticæ se opposuerit, ac aliam philosophandi in physicis rationem per sensus scilicet monstraverit. Hujus qvædam principia sua fecit Franciscus Patricius. Calorem enim & frigus operandi principia retinet. Addidit verò spatium, lucem, & fluorem. Circa Lucem, ut principium primum visibilium, copiosus admodum est & prolixus, qvam unà cum tenebris faciem caloris & frigoris constituit, ut eorum operationes motum & qvietem Vacuum violentum in natura dari affirmat; qvod & hodiè qvidam per experimenta probant. Cœli rotunditatem & orbes, eorum densitatem vel tenuitatem contra Aristotelem negat. Ignem sublunarem explodit & qvatuor corporum qvalitates. Caussas fluxus & refluxus maris subtiliùs demonstrare laborat. Sed is magis intricavit sua dogmata, qvàm ipse Telesius, & interdum nebulas Platonicas aliqvas captat potiùs, qvàm rerum veritatem sectatur. Editi fuerunt ante illud tempus ab eodem Bernhardino Telesio Consentino speciales aliqvi in Physicis libri. I. de iis, qvæ in aëre fiunt & de terræ motibus, ubi de meteoris, Ventis, pluviis, tonitru &c. multa contra Aristotelem disputantur. Neapoli CIↃ. IↃ. LXX. in 4to II. de colorum generatione, in qvo, è principiis caloris & frigoris omnem eorum familiam deducit. III. de mari, in qvo mare naturâ suâ salsum esse contra Aristotelem disputat. elementum autem esse contra eumdem negat. Habet & multa de caussis motuum in mari, in 4to ibidem.

ad rerum notitiam perducere adolescentulos. Propterea ex solo sensu, & his qvæ per sensum novimus, redactis ad novem genera sensibilium, putabam me facere posse, ut qvilibet de qvacumqve re non per vocabula tantùm, ut Raymundo Lullio mos est, qvem apud Altum Montem examinâram, sed per sensibilia objecta ratiocinari posset. & definitionem esse Epilogum scientiæ ostendi, finemqve, non autem principium cognoscendi, sed tantum docendi.

ARTICULUS II.

De tempore & occasione scribendi libros in juventute, & dum Romæ degerem.

1 SCripsi posteà qvoddam Metaphysicæ novæ exordium, in qvo Metaphysicorum principia statuebam necessitatem, Fatum, Harmoniam. 2 Item Philosophiam Pythagoricam carmine Lucretianô auspicatus qvidem ex Ocelli Lucani lectione, & Platonicorum dictis. 3 Annô autem Domini M. D. XCII. Romam perrexi, fugiens æmulos accusantes, *qvomodo litteras scit cùm non didicerit*? nec tamen meliorem sortem nactus Florentiam accessi, librúmqve de sensu rerum magno duci Ferdinando primo dedicavi. 4 Deinde Venetias, ac Patavium petens, libros ibi editurus, dum Bononiæ hærerem, furtim sublati sunt omnes jam dicti libri, & Carmina qvædam Latina haut inepta; item Physiologiæ primus liber disputationibus contra omnes sectas confectus, qvem novemdecim alii libri excogitati subsecuturi erant. 5 Sed nihil hâc jacturâ deterritus posteà Patavii cœpi Empedoclis Philosophiam instaurare, & scripsi novam physiologiam juxta propria principia ad Lælium Ursinum 6 Item ejusdem Ursini jussu apologeticum de venarum, nervorum, & arteriarum origine, & de pulsatione, pro Telesii commentario qvod animal universum & cetera, contra Andream Chiocum Medicum Veronensem, qvi adversus Telesium scripserat, misiqve hoc opusculum ad Antonium Persium Telesianum, apud Lælium Ursinum Romæ commorantem. 7 Dictavi etiam Rhetoricam novam nobilibus qvibusdam Venetis Auditoribus. 8 Deinde Romam perductus, libros hosce omnes amisi, at qvorum Bononiæ jacturam feceram, hos omnes inveni Romæ in sancto officio, ubi illos defendi interrogatus, nec repetii tamen, meliores denuò refecturus. 9 Romæ igitur iterum dictavi Physiologiæ compendiolum, nec qvidqvam ulteriùs de illo cogitaveram; Sed Tobias Adamus annô M. D. CXI. nescio à qvo, istud accepit Patavii, ac publici juris fecit sub titulo Prodromi totius philosophiæ Campanellæ. 10 Præterea aggressus sum Physiologiam compendiosam, sperans resarcire priorem jacturam ingentis voluminis, atqve in ea omnium antiqvorum proponebam opiniones, & cum nostris conferebam, qvam subindè misi ad Marium Tuso. 11 Item syntagma de rei eqvestris præstantia ad eumdem Marium. 12 Item Consultationem vulgari sermone reqvisitus, an expediat Reipublicæ Venetorum, sinere oratores

oratores aliorum Principum in ipsorum Senatu propriâ loqvi lingvâ; dediqve Angelo Corræo Patritio Veneto. 13 Scripseram etiam Patavii de Monarchia Christianorum commentarium non pœnitendum: ubi ostendebam qvibus artibus res Christiana crevit, crescet, & qvibus decrescere solet, & qvibus recuperanda sit, politicè loqvendo; & Parallelum inter Regnum & Reges Hebræorum, & Regnum Regésqve, & Imperatores Christianorum instituebam. 4 Item de Regimine Ecclesiæ ad Pontificem, qvibus modis, non obnoxiis Principum contradictionibus, ex toto mundo, Pontifex Maximus solis armis Ecclesiasticis potest efficere unum ovile, sub Pastore uno, qvos postremos dedi Lælio Ursino, & Mario Tuso; autographum verò furati sunt in Calabria infideles amici. 15 Similiter Romæ versibus Hetruscis scripseram de modo sciendi, & physiologica, amisiqve utrumqve Neapoli. 16 Scripsi etiam Romæ Poëticam juxta propria principia, qvam dedi Cynthio Aldobrandino Cardinali San. Georgio, extatqve in multorum manibus; licet qvidam Hispanus ipsam convertit in suam lingvam, suóqve inscripsit nomine; qvod cùm vidissem Neapoli in Arce Regia anno M. D. CXVIII. risum certè qvàm maximum mihi commovit, sed ubiqve contra plagiarium exemplaria nostra contestantur, & ipsemet fur in fine sese excusat, qvare Italicos sæpe poëtas citat, videlicet Ariostum, Tassum, Gvarinum, qvamvis Hispanus esset, nempe ut furtum cautius tegeret. 17 Scripsi etiam Romæ dialogum vulgari lingvâ, de ratione convincendi Hæreticos nostri temporis, omnesqve sectarios contra Romanam Ecclesiam insurgentes, per qvodlibet mediocre ingenium, & unicâ primâ disputatione; dediqve ipsum jam olim Michaëli Bonello Cardinali Alexandrino, & Antonio Persio, tibiqve etiam non ita pridem eundem concessi amicissime Naudæe, qvamqvàm non ut ipsum editioni demandes, qvia in epistola Anti-Lutherana ad Philosophos, & Principes ultramontanos pro instauranda Religione, dialogum hunc diu qvidem anteà transtuleram. 18 Præterea, orationes etiam & Politicos discursus nonnullos dum Romæ essem, carminâqve Hetrusca, ac Latina multa, amicis dedi, etiam ipsorum nomine propalanda. 19 Hîc etiam cœpi versus Hetruscos Latinô metrô componere, ut in Canticis nostris apparent, & artem metricam vulgaris sermonis, persimilem Latinæ, unde cujusqve syllabæ qvantitatem discere, ac servare qveas, certas per regulas patefeci, dediqve hanc Joanni Baptistæ Clario Medico Archiducis Caroli Romæ, ac duobus juvenibus Asculanis. 20 Annô deniqve M.D.XCVIII. Neapoli, epilogum Physiologiæ, atqve Ethices perfeci; mox in Calabriam reversus in patriæ meæ stylo, composui Tragœdiam Mariæ Scotorum Reginæ, secundùm poëticam nostram non spernendam. 21 Item scripsi de Auxiliis ‡ contra Molinam pro Thomistis, & diversa opuscula in gratiam amicorum.

ARTI-

‡ *Auxiliis*] Scilicet Gratiæ. De qvibus integra conscripserunt Volumina Didacus Alvarez, Martinus Becanus & Franciscus Svarezius; è nostris verò D. Johann. Hulsemann. Malè loqvi mihi videntur Pontificii, qvando divinam omnem Gratiam tàm primam, qvàm succedentem vocant *auxilium*, eâqve voce omnes omnino Gratiæ species concludi ajunt; Alvarez mox ab initio; Francisc.

ARTICULUS III.

De tempore & occasione scribendi libros in ætate virili, & inter molestias Carcerum.

1. SED istis omnibus absolutis, accidit mihi qvod dicitur à Salomone *cùm consummaverit homo, tunc incipiet, cùm qvieverit operabitur*; exsurgente siqvidem persecutione, qvæ tot alios tamdiu exercuit, ductus fui Neapolin tanqvàm reus Majestatis, ibiqve dum librorum copia negabatur, condidi Latina, Hetruscáqve carmina multa, de sapientia prima, & potentia; de primo amore, de bono, pulchro, & similibus, qvæ omnia scribebam cùm dabatur furtivè commoditas, ex qvibus VII. libri facti sunt attitulati Cantica, qvorum Tobias Adamus qvædam selecta juxta ingenium suum edidit, sub Sqvillæ Septimontani nomine, additis annotationibus. 2 Cecini item elegias de propriis & amicorum ærumnis, Rhythmos etiam prophetales, & Psalmodiam qvadruplicem de Deo, & omnibus ejus operibus, atqve hâc poëtica ratione roboravi etiam amicos, ne in tormentis deficerent. 3 Scripsi præterea aphorismos politicos, qvos deinde in capitula distinxi, & politicam scientiam condidi; addidiqve œconomicam valde utilem, & ethicam denuò instauravi juxta doctrinam Primalitatum, adjeciqve ideam Reipublicæ qvam voco Civitatem † Solis, longè præstantiorem qvàm sit Platonica, aut alia qvævis, qvod opus sub nomine philosophiæ realis in qvatuor partes sectæ, editum est Francofurti, operâ Tobiæ Adami, annô M.D.CXX. ni fallor, Latinâ lingvâ, licet etiam Italicâ priùs scriptum fuerit. 4 Præthereà scripsi librum de Monarchia Hispanorum Italicâ lingvâ, laudatum à te in erudito opusculo qvod adversus fratres Rosaceæ

Z Crucis

cisc. Zamel T. II. Dispp. Q. I. Papa ipse Decretô annô M. DC. VII. promulgatô ne qvis de Auxiliis Gratiæ porro disputaret. Qvod etsi à nonnullis neglectum fuerit, fatetur tamen Franciscus Sylvius, se ut morem gereret Romano Pontifici, Qvæstionem CV. primæ partis Thomæ omisisse, in præfatione Commentarior. Ceterùm qvamvis inter ipsosmet Pontificios, Jesuitas scilicet, Veterum Pelagianorum, & Dominicanos, Veterum Prædestinatianorum reliqvias, de arduis fidei nostræ articulis, Gratiæ divinæ efficaciam spectantibus & Liberi post lapsum Arbitrii vires, jam dudum disputari cœperit, cui malo CONGREGATIO DE AUXILIIS, paucis à Concilio Tridentino annis, auctoritate Romani Pontificis instituta medicam manum neqvidqvam adhibuit; frustra qvoqve Bellarminô, ab aula Pontificia sub specie conferri Archi-Episcopatus Capuani, Clementis VIII. tempore, submotô, qva de re Jacobus Fuligattus in Vita Bellarmini, lib. III. c. V. videri poterit: omnium tamen vehementissimè, repetitô anathematis fulmine, occasione eorum, qvæ Michaël Bajus & Cornelius Jansenius docuerunt, celebres illæ de *Auxiliis Gratiæ*, itemqve de Concordia Gratiæ & Liberi Arbitrii Controversiæ agitari cœperunt. De qvibus fortè alibi plura à nobis dicentur. Sed dum hæc scribo mittitur mihi Cl. Melchioris Leydeckeri Theologi Ultrajectini Historia Jansenismi Trajecti ad Rhenum hôc annô M.DC XCV. in 8t. formis descripta, qvam cognoscere nonnullum forte pretium erit operæ.

† *Civitatem Solis*] Habeo illam ex edit. Ultrajectina in 12. an. CIↃ IↃ CXLIII. impressam. Cui additus est, Mundus alter & idem, sive Terra Australis antehac semper incognita Mercurii Britannici: Item nova Atlantis Francisci Baconis Baronis de Verulamio. Tractatus omnes hi lectu non sunt indigni sed potius jucundi & utilissimi.

Crucis edidisti, & ab omnibus Germanis, qvi ipsum propterea lingvâ ipsorum vernaculâ edidêre, qvamvis Italicâ, & Latinâ ex Gasparis Scioppii, & Christophori Fluggii Musæo in omnium fermè manus pervenerit. 5 Composui paullò pòst articulos prophetales qvindecim pro defensione dictorum meorum, unde ansam arripuerant faciendi me reum Majestatis, & hoc ex dictis Prophetarum, Sibyllarum, & Sanctorum & ex politica, & astrologica prædictione; ostendiqve clavem scripturæ sanctæ, & naturæ, per septimanas creationis, secula Mundi, ætates Synagogæ, & Ecclesiæ, & per sigilla, phialas, ecclesias, candelabra, & tubas de eventibus seculi, extant apud multos Hispanos, Germanos, & Italos, inter qvos omnis antiqvioris doctrinæ, & suppellectilis promus condus nobilissimus eqves Cassianus à Puteo, non hos tantum, sed reliqvos omnes meos libros colligere diligenter curavit, qvemadmodùm etiam fecêre Vestrius, & Cæsarinus. 6 Composui posteà opusculum ad capita factionum, de eligendo summo Pontifice semper optimo, qvod habent Cardinales Borghesius, Ludovisius, & alii; missum enim est ad Conclavistas Urbani VIII. 7 Item Medicinalium libros VII. juxta propria principia, ubi ostenditur Medicinam antiqvorum cæcam fuisse, nunc autem oculatam existere, neqve naturas, & causas morborum, aut medicaminum adhuc exploratas fuisse, extat apud nos & apud Tobiam, & Favillam. 8 Conseqventer scripsi iterum de sensu rerum, & magia libros qvatuor Italicè, & Latinè qvos Tobias Adamus edidit Francofurti anno M.D.CXVIII. 9 Item vanitatem Astrologorum, Judæorum, & Arabum, & qvorundam Latinorum perosus, confeci libros sex de astrologia ex naturæ decretis, qvos unà cum medicina, & libris de sensu rerum post impressionem Francofurtensem melioratis, dedit amicus Bibliopolæ Lugdunensi Antonio Soubron anno M.D.CXXII. qvi tamen uti promiserat, nondum illos edidit, sed defunctus hæredibus reliqvit, à qvibus nondum hos recuperare potuimus. 10 Sub idem tempus cùm positiones astronomicas Chaldæorum, & Pythagoræorum, ac Ægyptiorum considerâssem, nostrasqve physicas observationes, composui Astronomicos libros qvatuor ubi explosis Epicyclis, & Excentricis Ptolemæi: item Copernici motibus Telluris, & librationibus, Arristotisqve; ac aliorum circulis homocentricis, & Kalippi Eudoxiqve positioni additis revolventibus, novum systema construximus, & recentiorum phœnomenωm rationes reddidimus, ex uno descensu Solis incessabili, sed irregulari ad Telluris (qvæ est centrum odii, sicut Sol est centrum amoris) combustionem. 11 Hos libros abstulit domesticus qvidam Nuntii Apostolici Neapolitani, missus ad perqvirendum scripta mea in Castro Ovi annô 1611. nec qvidqvam ex ipsis recuperare potui, aut scire, qvid actum fuerit, haberi tamen potest positionis nostræ sensus ex Physiologia & Metaphysica. 12 Prætereà qvæstiones super Physiologiam, Ethicam, Politicam, Oeconomicam & Civitatem Solis scripsi, distinctas similiter in partes qvatuor, contra sectarios antiqvos ac modernos, pro Philosophia sanctorum tuenda, qvam tradidimus epilogisticô stilô in præfatis libris per Tobiam editis, horumqve exemplaria nondum tamen perfectè concinnatorum, extant apud Tobiam,

Favillam

Favillam & Scioppium, ſed nunc meliores illos fecimus, ac digniores qvi prælo tradantur. 13 Paullò pòſt Neapoli ſcripſi Metaphyſicam vulgari ſermone in tres partes, & libros qvindecim diſtinctam, ubi de principiis eſſendi, cognoſcendi, & operandi: ac ſupra Neceſſitatem, Fatum, & Harmoniam primitùs mihi excogitata, tunc poſui cauſſas, & principia, & primalitates entis; hanc autem accepit à me annô 1603. Hieronymus Tuſo Lavelli Marchio, nec unqvam reddidit, ſed ipſo defunctô, per ſervum nomine Gallum ſubrepta, data eſt Joanni Baptiſtæ Heredio, Piſano Appulo, ut reſcivi, poſtqvàm novam Metaphyſicam Latinè cœpi ſcribere annô 1610. qvæ tamen ſtatim ab Nuntii qvodam Aulico rapta periit. 14 Deinde reſcripſi illam in meliorem formam; ac parte illius primâ, de vero ſapiente egi, & qvomodo agnoſcendus; item de ſcientiæ acqviſitione, utrum illa detur ſecundùm ſe, an ſecundùm nos tantùm, an utrôqve modô, & de Scepticorum, Protagoræ, Platonicorum, & omnium ſuper hoc opinionibus diſputavi; Item de principiis ſciendi per cathegorias, ubi Platonicas, Peripateticas, Epicureas, Lullianas & Architæ cathegorias cum noſtris examinavi, Item univocis addidi analoga, & tractatum de Primalitatibus, & eſſentiatione, de principiis & principiatione, de cauſis & cauſatione, de effectibus, ſeminibus, occaſionibus, conditionibus, & de natura & arte. 15 In ſecunda verò de ente, & non ente, & de exiſtentia; item de horum cauſis, principiis, & primalitatibus; item de objectis, vita, vero, & bono, deqve oppoſitis; item de magnis horum influxibus, neceſſitate, & contingentia: fato & fortuna; Harmonia, caſu & forte; item de baſibus exiſtentiarum ut de qvintuplici Mundo, videlicet ſituali, materiali, mathematico, mentali, & archetypo interiùs exteriùſqve ordinatis, & complexis. 16 In tertia deniqve parte de principio & fine entium omnium, & non-entium; de ideis, de intelligentiis, de illicibus, de mentibus corporatis; de vitis humanis, divinitùs, cœlitùs, & angelitùs, & diabolitùs & humanitùs, & beſtialitùs comparandis; de gubernatu Mundi, & ſyſtematum; de religione, de prophetis, de legiſlatoribus, horumqve examine; de beatitudine & reverſione rerum ad Deum, de immortalitate animorum, de Mundis, de ſeculis ſeculorum; & hæc juxta omnium gentium opinionem & ſcientiam, & revelationem; accepit libros hoſce Tobias, à Gregorio Coſta, ſed non edidit, qvoniam ſcripſi me eos in meliorem doctrinam redactos penes me habere. 17 Prætereà libros XXIX. ſcripſi de Theologia juxta Metaphyſicam noſtram; ubi omnium nationum & Mahumetiſtarum, Thalmudiſtarum, Americanorum, ac Indorum leges, qvas noſtri Theologi non tetigerant, examinavi, & qvæſtionibus vanis recìſis utiles tantùm addidi, credo Reipublicæ Chriſtianæ valde profuturos; Horum verò frater Paullus Pyromatus diſcipulus habuit exemplaria completa, ſed Joannes Bluminus Saxo, & alii libros tantùm nonnullos. 18 Prætereà opuſculum de Conceptione Virginis ſub iſtud tempus pertexui, concilians opiniones omnium pro ſancto Thoma. Et libros qvatuor attitulatos *qvòd reminiſcentur & convertentur ad dominum univerſi fines Terræ.* Pſalmo 21. 19 Annis 1617. & 1618. compoſui, ad qvatuor magnas Mundi nationes videlicet Chriſtianam, Gentilem, Ju-

daicam, & Mahomcticam, ubi tot sunt legationes, qvot Principes, & Respublicæ prædictarum nationum, qvas ad disputandum in Concilio Generali de vera fide depositis armis * Martialibus, qvæ sunt bestiarum, & Grammaticalibus Sophistarum, per spiritualia, juxta divinam, non humanam modò Logicam compello. 20 Huic operi addidi librum contra atheistas † omnem Religionem

* *Armis Martialib qvæ sunt bestiar.*] Videmus igitur qvò nomine, si foret hic nostrum fatò delatus in ævum flabella aulæ Gallicæ Jesuitas Reformatores vocâsset, qvi persvasum habent, & exemplis clarè docent, ferrò & flammis rem agere, & militum potiùs, qvàm rationum educere copias, esse efficacissimam verissimamqve rationem convertendi errantes & controversias fidei definendi, cùm tamen priscæ Patribus Ecclesiæ visum fuerit longè aliter. Qvi qvum animadverterent, nihil tam Voluntarium, ut Firmianus Lactantius loqvitur, qvàm religionem esse; à qva si absit animus, jam ipsa sublata, jam nulla sit; existimârunt eam, non vi atqve sævitiâ, sed fide & scripturarum auctoritate tuendam esse. *Non est religionis*, inqvit Tertullianus, „ cogere „ religionem, qvæ sponte suscipi debeat, non vi, „ cùm & hostiæ ab animolibenti expostulentur. Ac usqve adeò in veteri illa & verè sancta Ecclesia improbata fuit nefaria illorum præsumtio, qvi scelere atqve sævitiâ, id est, armis (nam hæc armorum negotia sunt) religionem propagandam putarent; ut Toletani Concilii Patres inter alios Canones, & istum sancierint, *ne cui deinceps ad credendum vis inferretur.* Et caussam addiderint, *Cui enim*, inqviunt, *vult Deus miseretur, & qvem vult indurat.* Qvæ *induratio* justissima poena est antegressorum gravissimorum peccatorum. Non enim à Deo homines efficaciter indurantur immissâ malitiâ, ut peccent: sed qvia contra mandata Dei peccârunt enormiter, & toties seriò admoniti renuunt emendari, justè indurantur, subtractâ divinâ gratiâ, & permissi libidini diaboli, & pravis cupiditatibus, ut ruant de scelere in scelus, & tandem præcipites agantur in æternam damnationem. Unde Scriptura indurationem Pharaonis assignat non *Deo* tantùm, tanqvam justissimo judici: qvi simul etiam metas præfigit malitiæ & determinat ad certos fines: pro infinita sua sapientia: sed etiam *diabolo* ejusqve ministris, & ipsi *Pharaoni*, Exod. VIII. 15. Pharao induravit cor suum, v. 32. Induravit cor suum etiam hâc vice c. IX. 7 Induravit se cor Pharaonis, v. 34. Rursum peccavit, & induravit seu aggravavit cor suum ipse & servi ejus (satellites Satanæ) & roboratum est cor Pharaonis, &c. Vide accuratissimum B. Mentzerum nostrum Tom. I. Dispp. Gissens. Disp. XVI. §. 67 p. m. 792. Qvam eandem Disputationem habes & Tom IV. Dispp. Marpurgens. n. IX. p. m. 184. s. Qvibus Disputationum Tomis nihil potest esse solidius nihil utilius sacris Lutheranæ Religionis Theologicis operantibus.

† *Librum contra Atheistas*] De sententia B. Morhofii l. Polyhistor. Litterar. c. VIII. p. 75. „ Campanella in Atheismo triumphato plures „ nodos nexuit, qvàm solvit. Celeberr. D. Gisb. Voetius parte I. Selectar. Dispp. p. m. 201. ad Qvæst. „ Qvid de Campanellæ novis, ut pu- „ tat, inventis & disputationibus adversus Atheos „ sentiendum? ita respondet; „ Hoc qvidem „ rectè, qvod intendit probare, naturalem esse „ sensum numinis, & naturalem aliqvem cultum „ secundùm rectam rationem; & religionem „ Christianam nuspiam cum ea pugnare. Sed co- „ gitandum, an satis feliciter oppugnet Atheos, „ dum naturæ et rationi tantum tribuit, ut ex „ ea qvasi accersat et demonstret Theologiam su- „ pernaturalem; et dum spretis Theologorum „ ac Philosophorum axiomatis et omnibus rece- „ ptis in Christianismo et apud Theologos „ philosophandi methodis substituit sua „ qvædam (uti gloriatur) *εὑρήματα*, vel minus „ solida (qvippe ipsius affirmatione non raiò sub- „ nixa) vel Stoicorum et Paracelsistarum in mo- „ rem novis terminis et acyrologiis involuta, „ ut ingeniis locô compendii tanto plus molestiæ „ et confusionis adferant; qvæ si penitius inspi- „ cientur, comperiemus ea nihil solidi aut admi- „ randi præ tam diu tritis ac probatis sapientum „ dictatis adferre. Sic ex. gr. *in Atheism. Tri-* „ *umph. cap. II.* Hoc fundamentum toti demon- „ strationi religionis substernit. Esse tres prima- „ litates seu præeminentias, potentiam sapien- „ tiam, amorem; de qvibus ex professo in sua „ Metaphysica Ens primum per illa tria essen- „ tiari, secunda verò entia horum participiô, „ ac in tantum esse, existere, et vivere in suo „ qvoqve gradu, in qvantum perseverant in eis „ potestatis, sapientiæ, et amoris radii, parti- „ cipationes, cuiqve pro rata sua &c. Ibidem, „ legem naturæ et rectam rationem si qvis in pu- „ ris naturalibus seqvatur ac servet, illum vivere „ Christo

gionem negantes; & alterum de Monarchia Sapientiæ æternæ in humano corpore assumpto, ubi de Juribus Pontificis, & Principum in temporalibus, & spiritualibus, juxta naturæ & scripturæ utriusqve testamenti dogmata tollentia lites inter laicos, & ecclesiasticos Principes disputavi; 21 Sed cùm à Cardinale Bellarmino reprehensus fuisset prior ille contra Atheos, mox Romam veniens annô 1626. post libertatem adeptam, ex licentia superiorum defendi, typis tradidi, exiitqve annô 1630. & nunc pro aliis colligendis in sexto tomo laboro. 22 Addidi libellum de Juribus Regis Catholici in novum orbem, contra adulantes & adversantes. 23 Præterea scripsi Neapoli in castro Ovi, Philosophiam ratio-

„ Christo summæ rationi atqve autori naturæ, à qvo sumus participiô rationales, et sic posse immunem esse à damnatione qvod ad pœnam sensus, ac frui bonis naturalibus et Deo ut fine naturali etc. cap. XI. art ex incarnatione patefactam esse distinctionem personalem patris ac filii explicitam; qvæ apud philosophos nesciebatur, nisi sub umbra, et al qvo pacto aut secundùm rationem tantùm. Postcà verò in apparitione spiritus sancti hujus ab eis distinctio patuit etc. Addit ibidem. vide etiam subtiliter inqvirendo rem omnem licet simplicem, qvalis est calor, constitui vel integrari partipationibus potentiæ, sapientiæ, et amoris etc. ae tantam esse rem qvamcunqve, qvantum potest esse, et amat esse, cap. IX. distingvit religionem qvadruplicem *naturalem*, qvæ est cultus cunctarum rerum juxta Ps. XIX. 1. 2. 3. *animalem*, qvæ supra naturalem cultum addit illud obseqvium qvod bruta præstant superioribus sibi beneficis caussis; Deum enim naturaliter diligunt, ut ait S. Thomas, sed animaliter omne beneficum principium; propterea elephas lunæ genuflectit, & sebaptizat à coitu, & solem aves præcinunt in mane etc. *Rationalem*; qvæ est idem qvod Theologia naturalis et inde cultus ac metus numinis. *Supernaturalem*, qvam revelat Deus in scriptura. Istis et similibus sexcentis qvæ in *Atheismo Triumphato*, *in Metaphysica*, *libris de sensu rerum*, aliisqve operibus venditat *Campanella*, putamus Libertinis causam tradi, et Scepticis atqve Atheis religionem deridendam prostitui; immò homines superbos et curiosos in scepticismos et Atheismos hâc occasione nonnunqvam incidere: qvamvis Campanella volens & sciens nihil tale intendisset. An cerebri infirmitati & intervallis maniacis, aut deliriis melancholicis, an verò omnia innovandi & evertendi prurigini, & qvidem sub prætextu zeli & pugnæ adversus Epicureos Atheos, hæreticos (Calvinistas scil. qvos in præfat. Atheos appellat) hæc tribuenda sint, nos non dicemus, qvi viri illius vitam & studia proprius intueri non possumus. Alterutrum saltem in illo visi sunt animadvertere socii ejus, qvi illum 30. annis in Italia captivum & inclusum detinuerunt; ut conqveritur *in præfat. ad Metaphysicam*. Videtur etiam passus infestationes & illusiones dæmonum (qvod malim dicere, qvam eum in Magiæ directæ suspicionem vocare,) sic enim lib. XII. Metaphysicæ cap. III Angelos pravos sæpe fugavi divinâ invocatione, & persecutiones passus sum ab eis. Ibid Mihi comparuit in tribulationibus non semel vario vultu & horribili nescio qvis, & fugatur nomine Dei. Et cap. XII. art. IV. Qvæsivi utrum Deus posset immutare fatum & mala hominum? Ille dæmon, qvi se Deum esse simulabat, respondit, se posse abbreviare, & accelerare vel tardare, non tollere, si fato sunt decreta & prædestinatione. Tunc ego dixi ad illum: si Deus prædestinat res fato immobili; ergo et tempus et modum rei. Ergo non potest accelerare, neqve allevare mala. Hoc argumentum ipse, qvamvis à me scriptum, non intellexit, et respondit me esse stultum; qvasi ejus responsum non percepissem. Hæc Voetius. „ Qvalem Philippus Faber Faventinus, tùm ipse Campanella, homines aliàs doctissimi in convincendis confutandisqve Atheis habuerint intentionem, judicent alii, ait Cl Theoph. Spizelius in Felice Literato Comment I. § IV. p. 112. edit. Augustanæ M. DC. LXXVI. in 8r. Non eqvidem desidero curiosam in Celebrium ejusmodi virorum ulceribus habere manum, neqve mentis ingenuæ indicium existimo de qvibulvis eorum gestis ipsaqve intentione animi ferre calculum Conf. B. Reiserii Epistol. de Orig. et Progressu Atheismi p. 244. in Scrutinio Atheismi laudati Spizelii.

rationalem in qvatuor partes, & addidi qvintam in Arce nova, videlicet Logicam, Rhetoricam, Poeticam, Historiographiam, & Grammaticam, qvas habent etiam Pyromallus, & frater Thomas Pignatellus, ac alii, sed partes tantum aliqvas non omnes, qvemadmodum etiam & Tobias Adamus, qvi Grammaticam nimium festinans exscribere non potuit; atqve has artes juxta propria principia, ex nostra Metaphysica, per naturam, & Scripturam faciliores, breviores, & resolutiores puto me perfecisse. 24 Addidi etiam compendiolum, Physiologiæ tironibus recitandum, qvod tanqvàm alicujus momenti foret, à me nuper accepisti, in tua Bibliotheca conservandum. 25 Ulteriùs deinde progrediens instaurare cœpi Mathematicas scientias metaphysicâ ratione fundandas, & unum modò libellum scripsi, ceteros si cœptis Deus aspiret editurus, in qvibus de ipsis tractabo per numeros, mensuras, & pondera, triplici volumine rem omnem explicans. 26 Sed posteà convertens me ad politicam specialem Regni Neapolitani, scripsi opusculum de illius regimine ad Comitem de Lemos, nomine Magistri Seraphini Nucerini Curatoris mei amantissimi, cui me ipsum qvoqve debeo. 27 Item consultationes pro Regni censu augendo supra millionem, absqve damno Regni, vel Regis, sed cum utriusqve & populorum emolumento; prima siqvidem illarum ponit in frumentis pretium mediocre, 2. exigit qvod populis commodius est pro tributo, 3. deniqve aufert usuras; & cultum terræ, fructusqve multiplicat, atqve hoc opusculum vulgari sermone scriptum & omnes jam dictos libros Scioppius à me accepit annô 1608. cùm venit missus à Paulo V. summo Pontifice, meam tractaturus libertatem; 28 Dedi etiam & Atheismum Triumphatum, hunc enim titulum ipse fecit libro qvem ego vocarem, Recognitio Religionis secundùm omnes scientias contra Anti Christianismum Machiavellisticum. 29 Præterea qvoniam tunc incœperat rumor Venetus & contra qvosdam Ecclesiasticos, interdictum, scripsi tres libros videlicet Monarchiam Messiæ Venetis, & aliis principibus ex hac occasione utilissimum. Item libellum pro Papa juxta Canones, & Politicam optimam; ac demum alium libellum, Lamentationes vocatum, instar Threnorum Hieremiæ, mala futura in toto orbe, si dissidium illud amplius duraret, nunciantem per oraculorum & scripturarum enucleationes. 30 Scripsi item opusculum de peste Coloniensi, qvæ tunc grassabatur, ad nobiles Henotos, rogatus à Scioppio, & Remedium contra Luem Veneream, & aliud ad extrahendum Hydrargyrium visceribus; & ossibus uncterum intrusum, per cucurbitulas aureas, de qvibus in Medicina. 31 Item contra frigus inalpinum, Scioppio perambulaturo in Germaniam dedi opusculum, & contra surditatem & herniam. 32 Item posteà feci qvasdam responsiones ad Regem Britanniæ, multas præterea scripsi epistolas Scioppio, & dominis Fuccaris meam libertatem negotiantibus, respondentes qvæstionibus variis. 33 Similiter misi ad Antonium Persium apologeticum pro suo libello de potu calido. Itemqve alium ad Paulum V. pro regimine Ecclesiæ, qvem dedi Scioppio, sed hunc posteà meliorem reddidi per aphorismos concinnatum. 34 Tandem verò post annos sex, Neapolim venit Tobias Adamus, & Rodolphus Bisanius nobilis Ger-

Germani, ex peregrinatione Hierosolymitana, dediqve illis qvæ Scioppio anteà concesseram, & insuper Metaphysicam, Philosophiam realem, Medicinam, Astrologiam, & multa opuscula epistolaria, fueruntqve ipsô diligentiores, qvoniam Philosophiam realem publicaverunt, & libros de Sensu, & partem Canticorum, & Prodromum qvem à me non acceperunt. 35 Scripsi etiam Apologeticum pro Carminibus Virginii Cæsarini, in nuptiis Principis Ludovisii; & alterum ad Cardinal. Bellarminum contra censuram librorum meorum missorum ad Congregationem de propaganda fide. 36 Demum verò perfeci iterum Metaphysicam, eamqve omnibus numeris absolvi.

ARTICULUS V.

De tempore et occasione scribendi libros in senectute, et post adeptam libertatem.

1 AFfulgente posteà rebus meis feliciori sorte, libertatem, favente optimô meô Mæcenate Urbanô Pontifice octavô, jubente Philippô IIII. Hispaniarum Rege, ipsiusqve mandata exseqvente Duce Albæ, & auxiliantibus multis S. R. E. Cardinalibus, præsertim verò efficaciter negotiante Innocentiô Maximô Episcopô Catanensi, consecutus sum, Annô 1626. Die 15 Maji, mox Romam accelerans scripsi in Sanctô Officiô, ad libellum Parlamenti pro Rege Christianissimo animadversiones. 2 Item librum de fato siderali vitando, qvem mutuatum insidiosus frater, una cum sex libris Astrologicis, ut odium Urbani VIII. Sapientissimi Pontificis, eôqve nomine Astrologiam detestantis, mihi conciliaret, Typographo dedit Lugdunensi, à qvo publicatus est; ac simul me accusavit inobedientiæ circa impressionem, & superstitionis circa impressas res; qvare hunc, ut à me minimè impressum, pro meo arriperi nolui, & apologiam feci qvam delecti duo Censores approbavêre. 3 Prætereà scripsi opusculum de Titulis, ad Virginium Ursinum, cùm præsciret, velle Urbanum VIII. titulum novum Cardinalibus asserere. 4 Item opusculum de Assistentia DD. Cardinalium in Curia, & de non Residentia in Episcopatibus, nisi ubi ociantur Romæ, per Canones, Theologiam, & Politicam: 5 Item opuscula duo, unum vulgari sermone, An præstet Baronibus & populis vivere sub Ecclesiastico, an sub laico qvocumqve alio dominio? Aliud Latinô, qvòd libertas sub Papatu major est, qvàm sub qvocumqve alio Principatu, aut Republica, qvæ opuscula habes nunc penes te, Naudæe clarissime; 6 Composui etiam consultationem ad Reges Christianissimum, & Catholicum, pro pace perpetua circa prætensiones ad Regnum Neapolitanum; 7 Et alium qvibus, qvotve modis, pauci contra plures pugnare ac vincere possint, ad Philippum Columnum M. Conestabilem. 8 Item defensionem librorum de sensu rerum, juxta sacræ Scripturæ, & naturæ codices, & Patrum, Scholasticorum, ac philosophorum omnis sectæ placita: 9 Item de Philosophia

phia Gentilium non retinenda, & de novæ cudendæ utilitate, ac an liceat jurare in verba Magistri? opusculum valdè proficuum, qvod etiam aliàs à me accepisti. 10 Item opusculum aliud ad Bonifacium Cajetanum Cardinalem, An sit contra sacram Scripturam, & Patres assertio Copernici de motu Terræ, & qviete Solis, qvod publicatum est typis Germanicis, cùm à me scriptum fuisset annô 1616. 11 Novissimè verò Apologiam confeci pro scholis piis; & expositionem capitis IX. Epistolæ ad Romanos, qvô se plurimùm efferunt Calvinistæ & Lutherani, dediqve ipsam illustrissimo Comiti Brassaco, Regis Christianissimi ad summum Pontificem Oratori, ad qvem paullò antè destinaveram centonem Thomisticum, de prædestinatione, & reprobatione, auxiliis, libero arbitrio, adversus Pseudo Thomistas. 12 Sed qvod vix è mente exciderat, scripseram Neapoli syntagma, cur sapientiâ & virtute eximiâ præditi, Benefactores generis humani, in magnis Temporum articulis violentam mortem sub prætextu læsæ Majestatis divinæ & humanæ incurrent, ac postmodùm cultu & gloriâ reviviscunt, qvem tractatum vix bene recordor apud qvem reposuerim. 13 Item scripsi ad Cardinalem Mellinum opuscula duo, unum de Canonisatione Sanctorum; alterum de utilitate potus calidi adversus Medicos extemporaneum; tertiumqve ad alium amicum subjunxi de Aulicorum technis, & orationem pro Rupella recepta, qvam alius suô nomine recitavit; itemqve qvatuor orationes de laudibus D. Thomæ, studiô Seraphini mei Neapoli recitatas; & à Favilla deinde conservatas. 14 Postremò volumen ingens commentariorum elaboravi super poëmatibus Urbani VIII. continens expositiones Grammaticas, & Philosophicas utilissimas sanè Poëtis, Oratoribus, Physiologis, Politicis, Prædicatoribus Theologis; Mathematicis, & mores bonos curantibus, ad scientiarum instaurationem, qvas qvidem præ manibus adhuc habeo.

CAPUT II.

De Optimo Genere Philosophandi.

ARTICULUS I.

De reqvisitis in genere ad rectè philosophandum.

1 QVinqve dat æterna ratio, qvæ condidit gubernatqve omnia, atqve proprios perducit ad fines, iis, qvos aliorum lumina esse voluit, videlicet ingenium perspicax in intelligendo, atqve syllogisando; tenacem memoriam pro thesauro scientiarum; voluntatem efficacem, perseverantemqve in veritatis amore, qvæ scientias, qvia bonæ sunt, non qvia lucrum, aut gloriam, aut honorem pariunt, aut gaudia hujus Mundi, capessat; studium indeficiens, ita ut qvidqvid legimus sive in codicibus hominum sive in rerum universitate inspectamus, notemus incessanter, tanqvàm principia aliorum cognoscen-

gnoſcendorum multorum per ſimilitudines analogas, aut univocas; & tandem converſationem ſapientum non vulgarium; nec propriis addictorum placitis; verùm qvi parati ſint veritatem undecumqve affulgentem amplecti citra invidiam, citra tædium majora perqvirendi, ac tandem citra decretum ſic ſtandi in propriis, ut aliena aut ſeqventia reſpuamus. 2 Etenim cùm omne vitium obicem ſapiendi res, prout ſunt apponat, tum verò maximè illud hoc præſtat, qvô putat qvis omnino ſe veniſſe qvod qværitat, dum ſibi placet, nec intelligere ſatagit ſe in inqvirendo potius defeciſſe; qvoniam non intellexit unius cujuſqve rei, vel minimi etiam puncti unius, ne dicam Formicæ, aut motus, aut ungvis infinitam propemodum dari ſcientiam; ut hîc rideas Atheos & Politicos qvi judicium ſuum ſupra Mundum ſupraqve intelligentias, corporum, elementorumqve, ac proinde Regnorum & Politiarum curam gerentes, elevant, & ex nihilo ſapientiam, aut à ſeipſis agnoſcunt, non autem entibus è primis unde nos ſumus, & non ex nobis, qværite ſine meta & invenietis; ſolent enim homines pleriqve in pueritia omnia credere, in virilitate nihil, ita ut credentes pro ignaris habeant, in ſenectæ vero limine, credenda à non credendis ſeligere.

ARTICULUS II.

In qvo ponuntur Regulæ ſpeciales ad recte Philoſophandum.

1 QVoniam verò exploras iterum, Doctiſſime Naudæe, qvem modum philoſophandi probatiorem invenerim, ut voluntati tuæ honeſtiſſimæ morem geram, ſeqventes pono regulas. 2 Prima. Cujuſcumqve rei veritatem volueris perſcrutari, ejuſdem hiſtoriam manifeſtam tibi eſſe oportet, non ex parte, ſed totam, ut ſi circa Cæleſtia philoſophari volueris, diſce priùs obſervationes hiſtoricas, videlicet numerum ſtellarum errantium, atqve fixarum, & tempora revolutionum ipſarum, & varietates, & qvando elevantur, qvando deprimuntur, qvando ſtant qvando retrocedunt; item modum latitudinis & longitudinis; ac deniqve ſitum, locum, & ordinem ipſarum, tunc enim accedit cauſſa inveſtigans, docenſqve obſervatorum cauſſas; qvare ad iſtud, Plinii Hiſtoriæ, & Hygini & Arati neceſſariæ ſunt. 3 Similiter volenti Theologiam addiſcere, oportet hiſtorias ſacras prænôſſe, ut in Novo & Veteri Teſtamento, Joſepho, Philone, Comeſtore, & in Baronii Annalibus * habentur. 4 Qvi vult Phyſiologiam ſcire, priùs hiſtoriam naturalem de minerali-

* Tu adde Philonem Judæum Græco-Latinum ex edit. Francof. M DC. XCI. in fol. ut & Annales Jac. Saliani. E noſtris recentioribus adhiberi poſſunt Centuriæ Lucæ Oſiandri; & cumprimis Centuriæ Magdeburgenſes, opus lectione digniſſimum. E Reformatis operam utilem præſtitere Joſephus Scaliger libr. de Emendatione Temporum & Notis in Euſebium (Ad qvem tamen & confer B noſtrum Calovium in Prolegomen. Biblior. Illuſtrator.) Il. Caſaubonus in Exercitationibus ad Baronium & qvi eum defendit Carolus Capellus. Navavit qvoqve operam non contemnendam hic Jac. Henr. Hottingerus in Hiſtoria Eccleſiaſtica Novi Teſtamenti per XVI. ſecula &

qvi

neralibus, vegetabilibus, & animalibus, elementisqve, ac elementatis rebus à Plinio, Agricola, Gesnero, Aldrovando, Imperato, ‡ Dioscoride, Theophrasto, & similibus haurire debet: 5 Propterea enim langvent circa pugnas verborum scholæ, qvoniam Historiam rerum, super qva fabricatur scientia, ignorant, unde à rebus ad verbositatem convertuntur. 6 Qvi Cosmographiam scribunt, navigationes, & itinera, & inventarum regionum historiam præ oculis habeant. 7 Qvi Moralem scientiam, & Politicam ac Oeconomicam, historiam civilem prænoscant nationum, & mores gentium, ac mutationes & formas vivendi, & varia regimina tam familiarum, qvàm civitatem, & regnorum, simúlqve victum ac vestitum & artes hominum; & cultum agrorum, alioqvin haud qvaqvam certam scientiam de his facere poterit, qvoniam ex individuis universalia fiunt, qvæ sunt principia scientiarum. 8 Secunda. Veritatem Historiæ examinabis per testes non deceptos, neqve deceptores; tales autem sunt historici qvi visu & auditu, aliisqve sensibus hauriunt veritates. 9 Tertia. Nulli philosophorum, aut legislatorum sectæ ita inhærebis, ut putes ipsos ab errore fuisse immunes, omnis enim homo mendax, aut ex ignorantia, aut ex malitia, aut ex timore; solus autem Deus verax. 10 Qvod autem testimonium sit à Deo sic explorare poteris, aspiciendo, si est in rerum natura, qvi primus Dei codex fuit, qvod narratur, vel in libris sanis probatis per miracula, per sangvinem, per Prophetiam, per sanctitatem, per successionem & communicationem charismatum, ut in principio Metaphysicæ ostendimus; nam de cetero qvicumqve alicui Philosopho ita adhæret, ut credat illum non posse errare, is ad veritatem ineptus fit, & ad meliores scientias truncus. 11 Qvarta. Omnium hominum libros lege, nec statim respue qvæ tuo intellectui dissonant, multas enim veritates invenimus, qvas reputabamus antè inter mendacia, ut qvòd sub Æqvatore non erat habitatio, qvòd alterum Terræ Hemisphærium non exstabat,

qvi omnes ferè hoc in negotio superat, incomparabilis planè Dn. D. Fridericus Spanhemius in Introductione ad Chronologiam & Historiam sacram. Legi qvoqve merent Torniellus, & Baronii Continuator Abrah. Bzovius Polonus, qvamqvàm plurimis commentis refertissimus. E Baronii Epitomatoribus prætero Spondanum. Adde qvæ Dion. Petavius in Opere de Dogmatib. Theologicis ex antiqvitate observavit in istis & seqventibus seculis. Principio verò Synopsis qvædam universalis in Historia Ecclesiastica percipienda est; qvalis est Synopsis vel Syntagma Historiæ Ecclesi. Dn D. Joh. Micrælii cum continuatione Dan. Hartnaccii Lipsiæ M. DC LXXIX. in 4to. qvò & Vet. & Novi Testamenti Historia exhibetur admodum eruditè. Qvo perlecto propter Historiam Novi Testam. specialius cognoscendam Epitome B. Pappi prout à L. Eusebio Bohemo & Henr. Rippingio aucta est. cognosci potest. Jungi qvoqve his poterit Epitome Dan. Parxi non inutilis, ac Thesaurus Chronologicus Joh Henr. Alstedii. Imprimis verò commendo Compendium Historiæ Ecclesiasticæ in usum Gymnasii Gothani ea cum cura atqve distinctione è sacris litteris & optimis, qvi exstant, auctoribus, libris duobus compositum. & ab Orbe condito ad nostra usqve tempora deductum, ut tam incipientibus, qvàm provectioribus commodum esse possit. Gothæ anno CIↃ IↃC LXVI in 8.

‡ Mihi non displicet Dioscorides Græcè impressus Basileæ apud Joan. Bebelium anno M. D. XXIX. in 4to. Janus Cornarius in Dedicatione ea de editione ita loqvitur: „ Etsi nihil in hoc opere (Dioscorid.) „ mihi arrogare velim, hoc tamen „ verè dicere possum, nullum Græcum auctorem emendatiorem ac majori diligentiâ excusum in Germania prodiisse, meâ qvidem animadversione, cui accessit amplius Bebelii typographi accurata industria.

exſtabat, qva ſanè in opinione, graviter errârunt Philoſophi, Poëtæ, ac nonnulli Theologi; 12 Qvare magis ſemper eſt credendum teſtificantibus, qvàm opinantibus, ut magis Columbo, qvàm Lactantio, & Procopio; & magis Petro teſtificanti de Chriſto, qvàm Luciano opinanti, multa enim videntur impoſſibilia, qvæ tamen veraciter extant. 13 ac propterea cum tu, Naudæe Chariſſime, multos illuſtres viros non fuiſſe necromantas in apologia tua contendis, ſed ignorantium eſſe figmenta, qvi non aſſeqventes rationem rerum, dicunt ſupernaturaliter fieri qvæ natura facit! rectè ex hac parte dicis, qvoniam plurima mentiuntur idiotæ, & viros ſapientes habent pro diabolicis, aut Angelicis; attamen in hanc opinionem non poſſent devenire, niſi priùs in natura & politica certum eſſet, qvòd extant viri Angelici & diabolici; nec illuſores qvalis Appulejus, & Lucianus, Agrippa, efficere poterunt, qvin fuerint in Mundo veraciter Magi. 14 Nec qvia fabulantur Poëtæ de Caballo Pegaſeo, & Bellerophonte, non verum erit qvod teſtatur Svetonius de Simone mago, qvi fuit Neroni Icarus; 15 Nec qvia Cingari & Aſtronomi ſunt mendaces, non efficient tamen qvin detur vera prophetia; ſiqvidem non eſt negandum aurum purum aliqvod, qvoniam multiplex eſt, plurimumqve falſum chymicum. 16 Qvinta cùm Impoſſibilis propoſitio aliqva tibi apparebit, ut qvòd Sol ſtet in centro & Tellus rotetur, noli ſtatim pro impoſſibili eam habere, ac prædicare, ſed retine aſſenſum, donec undiqve conqviſitis rationibus veritatem erueris.

ARTICULUS III.

De ratione & ordine legendi Hiſtoricos. *

1 QVandoqvidem igitur Hiſtoriam rerum de qvibus philoſophari convenit, vix aliunde deſumimus, qvàm à libris; inde eſt qvod ipſorum lectionem ſic inſtituere convenientiſſimum judico; 2 ac inprimis ordo legendi hiſtoriam naturalem reqvirit, ut primitùs diviſio Cœli & Terræ, per Coſmographiam practicam, non per ſpeculativam ob oculos ponatur in Mappa; 3 Deinde verò Regiones cœli & terræ per circulos diſtingvantur, ac demum hiſtoria cœleſtium & terreſtrium evolvatur, qvaliter extat apud Plinium & reliqvos. 4 Ordo hiſtoriarum ſacrarum poſtulat, ut legamus inprimis vetus atqve novum Teſtamentum, deinde Hagiographos ſcriptores qvos vix

unqvam

* Hoc argumentum curatiùs tractat Petrus Angelius Bargæus in Tractatu, qvem infra hoc in libro habebis ultimò. Adde Cl. Joh. Andreæ Boſii introductionem Generalem in Notitiam Rerum publ. Orbis Univerſi, qvam magni faciunt ii, libros qvi legere & æſtimare norunt. Item Bodinum c. II & X. Methodi Hiſtoriar. p. m. 14. ſ. et 379 ſ. edit. opt. Baſileenſ. CIↃ IↃ LXXVI. in 8t. Ut et Joh. Jacob. Beurerum Saccingenſem Academiæ Friburgenſis Briſg. Profeſſorem in Synopſi Hiſtoriarum et Methodo nova: Hanov. M. DC. IX. in 8t. Et qvem ferè præteriiſſem, doctiſſ. Dn Joh. Henr. Urſinum in Iſagoges Hiſtorico-Chronologicæ in Hiſtoriam ſacram et Profanam, Univerſalem et Particularem libris qvatuor Francof. editis M. DC. LXIII. in 8t.

unqvam absqve Cosmographia & *a* Chronologia possis asseqvi, simúlqve historiam Flavii *b* Josephi & Annales *c* Baronii ac Bzovii saltem in compendium redactos: 5 Nec est necesse Hegesippum *d* priùs, aut *e* Eusebium, Nicephorum, Sozomenum, Socratem, & alios Patres evolvere, qvoniam hos omnes habere potes in Baronio. 6 Sed qvod est præcipuum, notabis diligenter *f* Conciliorum tempora, sessiones, decreta, & ordinem. 7 Deniqve ordo legen-

a Chronologia] Chronologi sunt Eusebius Pamphili, cujus Chronicon vertit & continuavit Hierosolymus ac post Prosper Aquitanicus, ad ann. Dom. 449. & deinceps alii. Scripsit qvoddam Chronicon à Natali Domini ad ann. 430. Lucius Dexter Barcinonensis Episcopus. Ejus nomine editum est Cæsar-augustæ annô 1619. Sed nonnulli eruditi, qvibus acris est crisis, vel spurium, vel qvibusdam laciniis assutis vitiatum censent, ut ait Corn. à Lap. in Acta Apost. sub finem Chronotax. Recentiores innumeri sunt, Juventutis usibus commodiores; Chronicon Philippi Melancht. Index & Isagoge Bucholzeri, Sethi Calvisii Chronologia, Petavii Rationarium Temporum, Alstedii Thesaurus Chronologicus &c. Qvibus addi possunt cum tempore; Saliani & Tornielli S. Annales, qvos Baronius continuavit: Centuriatores Magdeburgenses, eorumqve Epitomator Lucas Osiander: Annales V. & N. Testamenti Jacobus Usserius edidit Londini annò 1650. Chronicon Catholicon usqve ad eversam à Tito Imp. Hierosolymam Edwardus Simson Oxoniæ, 1652. secutus in annorum supputatione τὸ πλάτος Jacob. Cappellum. Controversias Chronologicas doctè & diligenter tractavit Nicolaus Abramus in Pharo V. Testamenti, edito Parisiis 1648. Ex nostris Joh. Wielmannus in S. Chronologia Rostochii, 1655. Cumprimis verò B. Ægidius Strauchius in Breviario Chronologico Wittebergæ editô annô 1664. in 12. qvô utiliorem eruditiorem ac accuratiorem hoc qvidem in genere librum nondum legi. Erat qvippe Auctor in eo sicut & in ceteris admodum exercitatus, sedulus & indefessus, ac c[illegible]timâ rariorum librorum optimarumqve editionum cognitione & copiâ mirum in modum instructus; tantôqve ingenio, memoriâ & judiciô, ut Adversariis timorem & admirationem injecerit. Atqve hoc non auditum sed cognitum prædicamus.

b Qvi ad Exordio mundi usqve ad 4020. scripsit.

c Baronii] De Alexandro Tassono Pinacothecâ I n. CX p. m. 187. memorat Janus Nicius Erythræus, qvod ille „ senex à Christi ortu ad an„ num Christi M. D. Ecclesiasticam complexus „ sit Historiam, in qva pluribus in rebus à Baronio „ dissentiat, veritatis, non contentionis (ut ipse „ dixit) studiô adductus. Qvod facile credo, qvamqvam nolim & dissimulare, qvæ Nicius ibi subjicit. „ At Baronio, homini sapientissimo „ longéqve clarissimo, molestum videri non de„ beat, in sua scripta impetum facere ausum fuis„ se eum (jure an injuriâ, non disputo) cui Ho„ merus ac Petrarcha, non solùm reprehensione, „ sed contumeliâ atqve irrisione digni visi sint.

d Hegesipp.] Qvisqvis ille fuerit, qvo de Cl. Jo. Frid. Gronovius c. I. & XXI. Observatorum in Scriptoribus Ecclesiasticis.

e Exstant Eusebii Pamphili Histor. Eccles. libri X. & de Vita Constantini libri IV. usqve ad mortem hujus, A. C. CCCXXXVII. Mundi 4286. Ruffinus vertit & propagavit ad ann. Domin. 400 ut & Thodoretus Cyri Episcopus, & Sozomenus Salaminius, & Socrates, ad ann. Dom. 440. Mundi. Ex his tribus Epiphanius Scholasticus, postulante Cassiodoro, Latinè edidit Historiam Tripartitam. Hanc Evagrius Scholasticus continuat ad ann. Dom 597. & Theophylactus Simocattus ad ann. 600 Qvibus addantur Philostorgius Arianus, Basilius Cilix, Nicephorus Callistus, &, ut alios prætercam, Nicephorus Constantinopolitanus qvi pervenit ad ann. Dom. 770 Seqvuntur Latini, imprimis Rerum Germanicarum Scriptores, editi à Canisio, Pistorio, Reubero, Urstisio, Frehero &c

f Conciliorum tempora] Conciliorum Summam edidit Bartholomæus Caranza Miranden: Dominicanus, Theologiæ Professor & Regens in Collegio S. Gregorii in Valle Oletana: (Habeo illam ex edit. Paris. in 8t. 1550 & Lovaniensi 1681. in 4to. qvæ non contemnenda.) ut & Franciscus Longus à Coriolano cum Augmentis Lodov. Bailii, Paris. 1645. in fol. Adde Bibliothecam ἔμψυχον B. nostrum Salom. Gesnerum in libris duobus de Conciliis Witteb. editis anno M. DC. X. qvi liber in 8t. te plus docebit qvam aliud ingens in folio, ut vocant, opus.

g Gallica] Præter Jac. Aug. Thuanum, qvi res in Europa ab anno CIƆ IƆ XLVI ad annum CIƆ IƆC VII, usqve gestas optimis è Scriptoribus & propria

legendi historiam civilem similiter incipit à Mose, & Josepho usqve ad Domitianum, deinde Livium, Sallustium, Svetonium, & Tacitum legito; & mox à declinatione Imperii Sigonium; 8 Qvibus subjunges historias particulares aliarum nationum, qvalis est *g* Gallica, *h* Hispanica, *i* Veneta, Æthiopica, Japonensis; *k* Chinensis, Græca, *l* Persica: nec spernes *m* Berosum, & fragmenta Ennii, etiamsi fraudem suboleant. 9 Inter legendum autem historias præ oculis habere convenit Cosmographiam, Chronologiam, & *n* Genealogias familiarum, divini Scriptoris exemplò, & præceptò, qvi ista omnia in sacra Cosmopoeia, & aliis libris complexus est. 10 Deinde verò notandæ sunt transmigra-

propria experientia, summâ eloqventiâ, prudentiâ, libertate & fide composuit, cujus etiam operis liber primus totius, qvalis tunc erat, exhibet Europæ statum. Legatur Philippus Cominæus in libris de rebus gestis Ludovici XI. & Caroli VIII. Galliæ regum, à Gallico in Latinum sermonem conversis, breviqve explicatione illustratis à Joan Sleidano, Amsterdami editis CIↃ IↃC LVI. in 12. in qva editione præcedit & Frossardi, nobilissimi scriptoris Gallici Historiarum opus omne breviter collectum & Latinô sermone redditum eodem à Sleidano. Qvo ipso Sleidano interprete, operâ Heliæ Putschii viri citra controversiam elegantissimi & eruditissimi Hanoviæ M DC VIII in 8. editi sunt Claudii Sesellii Episcopi Massiliensis viri patricii docti & celebris de Republica Galliæ & Regum officiis libri duo, additâ Summâ doctrinæ Platonis de Republ. & Legibus congestâ per Joan. Sleidanum Historicum sui seculi facile principem. Habemus & Henrici Caterini d'Anila Historiam bellorum Civilium in Gallia à Francisco I. usqve ad Henricum IV. gestorum: Petri Matthæi Historiam Gallicam: Gabrielis Bartholomæi Grammondi Historiam Ludovici XIII. Benj. Prioli ab excessu Ludovici XIII. de rebus Gallicis Historiarum libros XII. Ultraj. CIↃ IↃC LXIX. in 12. Anonymi Scriptoris Compilationem rerum ad Historiam Caroli IX. pertinentium: Scipionis Dupleixii Historiam Gallicam. Jean. de Serre Inventarium Historiæ Gallicæ: Joh. Limnæi Notitiam Franciæ, & Philippi Mornæi Statum regni Galliæ. Facit & hûc Corpus Franciæ Historiæ veteris & sinceræ Hanoviæ impressum annô M. DC XIII. in fol. Sunt & rerum Gallicarum Scriptores collecti à Franc. Belcario Lugduni CIↃ IↃC XXV. in fol. Præ ceteris verò legendæ sunt res Franciæ in trib. Voluminib. ab Hadr. Vallesio editæ Paris. CIↃ IↃC XLVI. in fol. & ejusdem Notitia Galliarum ibid 1685. in fol.

h Hispanica] Hic præter Vasæi Chronicon in 8. Colon. excusum, laudo Joannem Marianam Hispanorum Livium, & Æmilium de rebus Hispanicis, & Hieron. Conestaggium de Conjunctione Castellæ & Portugalliæ. Item Chiffletii Vindicias Hispanicas cum Luminibus Genealogicis Antv. 1649. in fol.

i Veneta] In rebus Italicis legendi sunt Franciscus Gvicciardinus, in historia Italica sui temporis, Nicolaus Machiavellus in Florentina, Paullus Paruta & Andreas Maurocenus, Venetæ Historiæ Princeps, in Veneta, Paullus Jovius, in historia sui temporis, Petrus Bembus in Veneta; Pandulfus Collenutius & Christophorus Besoldus in Neapolitana; Leonhardus Aretinus in Florentina; & sui temporis Italica, etc. Qvibus addendi sunt ex iis, qvi vitas Pontificum Romanorum scripserunt, Baptista Platina, Onuphrius Panvinius, et Papirius Massonus: Item Molineti Historia Summorum Pontificum per eorum numismata Parisiis in fol. CIↃ IↃC LXXIX. Ut et Joannis Palatii Monarchia S. Petri, seu Gesta Pontificum Romanorum, Venetiis CIↃ IↃC LXXXVIII. in fol. itemqve Petrus Svavis Polanus, sive potius Paullus Sarpius, Servita, in incomparabili historia Concilii Tridentini.

k Chinensis] Præter Martinum Martinium extat Scientia Sinensis exposita per Intorcettam, Herdtrich, Rougemont et Couplet Jesuitas cum Chronologia Sinica edita Paris. M DC LXXXVII. in fol. Item Athanasii Kircheri China illustrata Amster. CIↃ IↃC LXVII. in fol. Adde If. Vossii Observat. c. XIV. p m. 69. s. ubi de artibus et Scientiis Sinarum.

l Persica] Noti sunt P. Bizari rerum Persicarum Scriptores editi Francof in fol M.DCI.

m Berosum] Vide qvæ dixi Tom. I. Methodor. p 603. s.

n Genealogias] Auctoribus illis qvos Bosius, in Introductione in Notitiam Rerum public. c XVII §. 5. 6. p. 125. adducit; adde Octav. Stradæ a Rosberg Genealogiam, & seriem Ducum, Archiducum, Regum & Imperatorum Austriæ.

Fran-

migrationes *m* populorum, mutationésqve Regnorum, politiarum, sectarum & morum, qvibus percipiendis valdè utiles erunt historiæ universales Pinedæ, Sabellici, ac Tarcagnotæ.

ARTICULUS IV.

De ordine legendi libros Theologicos.

1 Post historiam sacram methodô jam superiùs assignatâ perceptam, continuò accedendum erit ad Patres, inter qvos primùm legendi veniunt *n* Clemens Romanus; & Dionysius Areopagita, & Ignatii epistolæ, ac Martialis & Polycarpi; fragmenta etiam Athenagoræ, Papiæ, & aliorum qvi discipuli Apostolorum fuere; 2 qvibus statim succedent Irenæus, Justinus, Hippolitus, Clemens Alexandrinus, Tertullianus, Victorius, Lactantius, & post illos Origenes mirificus, Athanasius, Basilius, Gregorii duo, Chrysostomus, Oecumenius, Didymus; 3 Qvos proximè seqvuntur Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Sulpitius; mox verò Isidorus, Gregorius magnus, Anselmus, Hugo Victorius, Richardus, & Bernardus; 4 è qvibus sanctus Damascenus *o* Theologiam solus in methodum reduxit; qvemadmodum postea fecit Petrus Lombardus inter Latinos, cujus expositores methodici, & præcipui sunt, Albertus magnus, Alexander Alensis, D. Thomas, Joannes Scotus, Durandus, Henricus à Gandavo, Gregorius Ariminensis, Gvilelmus Occham, & horum discipuli, inter qvos præfulget Thomas Cajetanus. 5 Expositiones autem Græcorum & Latinorum in sacram Scripturam saltem in compendium, & Catenam redactas, evolvere optimum esset, si non sufficit ætas, vel studiorum ratio, ut possint videri in fonte, qvemadmodùm fermè omnes à me visæ sunt, dum temporis atqve otii nactus essem plurimum. 6 Sed utile valde foret si qvis compendium *p* omnium Patrum, & Scholasticorum faceret, veluti Plutarchus Philosophorum placita, & Galenus consarcinârunt.

ART.

Francof. CIↃ IↃC XXIX. in fol. Item Dn. D. Philippi Jac. Speneri Opus Heraldicum in fol. Tenneurii Arcana & Salica in Historicis ac Genealogicis Paris. CIↃ IↃC I I. in fol.

m Transmigrationes] De iis extant XII. libri Wolfgangi Lazii Francof. CIↃ IↃC. in fol. impressi magni laboris, sed non ejusdem frugis. Tractavit idem argumentum Goropius Becanus passim in scriptis suis Historicis, ac Gerardus Jo. Vossius in egregio opere *de Idololatria*: de gentium autem Septentrionalium, post devictos à Cajo Mario Cimbros, migrationibus peculiari libellò egit Scriptor Italus, ab Hieronymo Turlero in sermonem Latinum conversus.

n Clemens &c.] At hæc scripta fermè omnia, paucis qvibusdam exceptis, veteranam mentiri canitiem dudum multi probârunt multis. Vide post Cocum, Rivetum, Dallæum, è nostris vel solum Casp. Erasmum Brochmannum in Αὐχμῷ λόγου προφητικοῦ part. I. c. I. Sect. III. p. m. 9. Item in Speciminis Scriptor. Ecclesiasticor. primi à nato Salvatore seculi Exercitationib. II. Hafniæ editis M. DC. XXXIV. in 4to.

o Damascenus] Habeo illum cum notis Jacobi Fabri Stapulensis & Judoci Clichtovei Neoportuensis ex editione Parisina Henr. Stephani CIↃ IↃXIX. in fol. & cum Commentario D. Christoph. Pelargi Francof. ad Oderam 1607 impressum in 4to.

p Compendium) Fecit hoc D. Abrah. Scultetus Theologus olim Heidelbergensis in Medulla Theologiæ Patrum, in 4to. Francof. edita.

ARTICULUS V.
De ordine legendi libros Philosophicos.

1 ORdo Philosophorum legendorum, primò ponit eorum Principem *q* Aristotelem cum Græcis & Arabibus, & Latinis expositoribus; 2 Secundò Telesium, & Patricium ejus antagonistas, ex oppositione siqvidem veritas meliùs intelligitur; 3 Tertiò Platonem cum suis seqvacibus Plotino, Chalcidio, Jamblicho, Proclo. 4 Qvartò, *r* Stoïcos ut Ciceronem, Se-

q Aristotelem] De varia Aristotelis fortuna in Academia Parisiensi librum lectu non indignum conscripsit Joannes de Launoy, Constantiensis, Theologus Parisinus, qvem lego ex editione secunda Hagensi M. DC. LVI. in 4to. Ibidem & eòdem anno prodierunt qvoqve in 4to Petri Gassendi Regii Parisiis Matheseos Professoris Exercitationes Paradoxicæ adversus Aristoteleos; in qvibus præcipua totius Peripateticæ doctrinæ fundamenta excutiuntur; opiniones verò novæ, aut ex vetustioribus obsoletæ stabiliuntur. Examen Theologiæ Gentilis, qvam docuit Aristoteles, produxit Argentorati Dn. D. Johannes Faustius annô M. DC. LXVII. in 4to. Sebastiani Foxii Morzilli Hispalensis de naturæ Philosophia, seu de Platonis & Aristotelis consensione libri qvinqve Wittebergæ CIↃ IↃ XCIV. in 8t. recusi multum Lectorem erudire qveunt. Pervenerunt ad me è Bibliotheca Paulli Tarnovii, magni illius Theologi, qvi iis, qvod è notis manu suâ in margine additis, patet, admodum freqventer usus est. Eadem è Bibliotheca habeo qvoqve cum notis MSSis Tarnovii, Vitam Aristotelis Stagiritæ è præcipuis auctoribus ἀφορισμῶς deductam eleganter per Joan. Jacobum Beurerum Saccingensem Latinarum litterarum in Academia Friburgensi Professorem olim, additâ ejusdem oratione de Litterarum Periodis. Basileæ CIↃ IↃ XXCVII. in 8t. ubi multa rara, alibi non temerè occurrentia offendes. In calce illius libri inveni qvoqve B. à Tarnovio additam Disputationem Cl. illius Theologi Dn. Danielis Crameri pro Aristotele, Wittebergæ 1593. in 8t. editam. cum ejusdem Schediasmate Apologetico pro defensione Disputationis suæ, de præcipuis Logicæ Aristoteleæ partibus contra arrosiones Friderici Beuerhusii Scholæ Tremoniaæ Rectoris. Witteb. M D XCIV. Adde & scripta Joh Caselii & Cornelii Martini rara & docta pro Aristotele contra Dan Hofmannum superiori & hoc ipso seculô Magdeburgi in 4to. edita, qvæ cum cura, vel ob Caselium, servo. Lege & Melch. Zeidleri Dedicationem Tractatui de Gemino veterum docendi modo, Exoterico & Acroamatico præfixam, qva in multa Aristotelis encomia eruditè congerit. Liber exiit Regiomonti an. 1685. in 4to.

r Stoicos) Commendantur à multis Justi Lipsii Manuductionis ad Stoicam Philosophiam libri tres Parisiis ex officina Plantiniana. M. DC. IV. in 8t. in lucem dati, ut non parum utiles. Sanè auctor ipse in ad Scioppium epistola, qvam Oporini Grubinii Amphotides Scioppianæ Parisiis annô CIↃ IↃC XI. in 8t. editæ p. 149. s. exhibent de illis ita scribit: *STOICA fortasse nostra videris, non poenitendum mihi, aut posteris (cum fiducia dicam) opus.* Ante Lipsium, negat enim impressam ab illo se vidisse orbitam, eodem in argumento versatum se esse scribit Scioppius. De utroqve producam verba dictis ex Oporini Grubinii Amphotid p. 175. s. „Stoica post Lipsium „ cum attigisse Scioppium dicis eòqve pactò sive „Lipsiana compilâsse, sive minimè sanò judiciò cum „ tanto viro concurrisse insimulas, præter qvod te „ mentiri tot Lipsiani auditores & amici sciunt, „ qvi multò ante Scioppii Stoica viderant, qvàm „ *Lipsium* eo in genere qvidqvam editurum suspica- „ rentur (id qvod Antverpiæ à Baronio & Ruheniis „ exqvirere potes) tum etiam vel Stoica Scioppii „ nunqvam inspexisse, adeoqve ad instar cæci de „ coloribus ferre judicium, vel in Philosophicis „ non plus occisâ sue sapere te declaras. Primùm enim fatearis necesse est ordinem disserendi, qvò moralem Stoicorum rationem persequitur *Lipsius*, plurimum à Lipsiani judicii „ elegantia & consveta ejus in disponendis & „ collocandis rebus felicitate abhorrere ac mutare. „ Hâc nempe in docendo viâ procedit, ut in „ Stoicorum Philosophia velut in arbore alia

Nor-

Senecam, Epictetum. *s* Qvintò, *s* Pythagoræos, qvorum extant solummodo fragmenta. 6 Sextò *t* Epicureorum reliqvias qvas à conterraneo tuo Petro Gassendo summâ diligentiâ colligi audio, & *v* Lucretium, ac Bassonem, qvi nuperrimè Philosophiam ejusmodi explanare, aut potiùs instaurare conatus est. 7 Sed cùm in officinis Artistarum, plus philosophiæ realis, & veræ habeatur, qvàm in scholis Philosophorum, consulendi sunt diligenter Pictores, Tinctores, Ferrarii, Aurifices, Auriductores, Agricolæ, Milites, Bombardarii, Pannifici, Destillatores, & id genus reliqvi. 8 In Moralibus Seneca omnibus prævalet. 9 Aristoteles in particulis bonus est. 10 Telesius magis ad totum accedit. 11 Plato verò sparsus est, non methodicus, circa totum, & cùm ars ipsa integra deficeret, ipsam de novo instaurare conatus sum. 12 In œconomicis primùm legendus est Aristoteles, qvia valet methodô; deinde *x* Xenophon

„ Radicis, alia trunci, alia ramorum, alia deni-„ qve surculorum rationem habere dicat: qvi qvi-„ dem ordo nihil neqve ex Platonis Academia „ neqve ex Lycæi spatiis præfert, sed neqve Por-„ ticum Zenonis resipit, & RURE petitus me-„ ritò videtur. Deinde autem in omni illa morali „ Philosophia Lipsii nihil de virtutis & vitiorum, „ nihil de Affectuum definitionibus ac generibus, „ nihil de medicina malis animi adhibenda, ni-„ hil deniqve de officiis & humanarum actionum „ regula ac præscripto invenias. Scioppius contra „ neqve qvidqvam eorum prætermisit & multa, „ qvæ tu tuiqve similes ob summam Philosophiæ „ ignorationem apud Tullium, Senecam, Epi-„ ctetum. alios numqvam intellexissetis, decla-„ ravit, & ordine qvoqve vel Peripateticorum „ judiciô minimè improbabili in differendo pro-„ cessit: Latinè qvidem certè locutum esse, ne-„ qve ejus rei palmam Lipsianô stilô ambiguam „ reddi nisi livore præpeditus ultrò qvivis fate-„ bitur.

s Pythagoræos] De Natura & Constitutione Philosophiæ Italicæ seu Pythagoricæ præclarè nos docet librô singulari carô, doctô, ad speciale Christinæ Reginæ mandatum scripto, nec ubivis obvio Upsaliæ excuso ann. M DC. LXIV. in 8r. B. Joh. Schefferus Argentoratensis. Cujus tamen qvos receperat, librum unum de vita Pythagoræ, & alium de Claris Pythagoricis hactenus frustra, qvæsivi; qvin, an dederit, dubito. Est tamen in Bibliotheca mea Argentorati in 4to. ann. M DC. LIII. adornata Ethica Pythagorica Cl. Jacobi Schalleri, qvam, sicuti cetera paucis hic, cedro digna tamen, nota scripta hujus viri nemo qvi legit & intellexit, contemnet. Adde Georgii Hornii Historiam Philosophic. l. III. c. X. XI. p. m. 169 f. Cl. Thomasius (hic enim auctor est) c. IV. Continuationis in Vossii librum de Philosophorum sectis §. 6. p. m. 157. post Schefferum adducit & Joh. Schilterum nostro ævo Pythagoræam Philosophiam illustrantem. *Utriqve hi viri*, inquit, „ magno & laudabili cum studio id præ-„ stiterunt. Et Schefferus qvidem in libro de Phi-„ losophia Italica de Pythagoricæ Sapientiæ natu-„ ra & præstantia commentatus est, cujus orbi „ literario vir qvidam eruditus propediem faciet „ copiam. Sed Schilterus suam Diatribam de Di-„ sciplina Pythagorica ante multos annos publi-„ cavit Lipsiæ.

t Epicureorum] Egi de illis parte I. Methodorum p. 621.

v Lucretium] Dixi de hoc parte I. Methodor. p. 219. 220. 321. uti & de editione Oberti Gifanii, qua de ita Cl. Barthius lib. 1. Adversariorum c. IX. col. 2355. „ Lucretium ampliter enarravit „ Lambinus. Indice elegantiarum fertilissimo il-„ lustravit Obertus Gifanius, cujus tamen casti-„ gationes nimium mihi ad cascum sermonem „ reducendum videntur audaces. Meminisse enim „ debemus cujus manibus olim castigatus ad nos „ venerit Poëta. Ita Gifanium magis ad priscam „ omnem elegantiam orationis, qvam ad expo-„ sitionem Lucretii legam: eam ipse ad formam „ Lambinianam aggressurum sine effectu promi-„ sit. Novâ omnino hujus scriptoris Editione „ opus, qvam aliqvis doctus de duobus istis „ concinnet. Atqvi huic auctori, sermonis gra-„ tiâ, adeò utile sit adsvefieri, ut post *Plautum* „ vix ulli æqvè arbitrer: puritas enim nativi ser-„ monis, & propriè Latini in eo inæstimabilis, „ sine fuco planè & fallaciis.

phon & Plutarchus, qvia abundant præceptis: de me verò judica tu Naudæe. 13 In politicis fundus y erit Plato, leges, legislationem, Regnum, ac Rempublicam instituens luculenter, ut propterea D. Thomas in libro de Regimine Principum, Platonismum in Republica desideret; 14 Aristoteles ut æqvum fuit, à præceptore hausit qvidqvid habet boni, astutis aptior qvàm prudentibus. 15 Hunc excipiet Plutarchus, bonus in multis: 16 à z Machiavello ut nimium

x *Xenophon & Plutarchus*) De his ita censet Desiderius Erasm. in Dedicatione Apophthegm. „ Non mediocris ocii res est aurum sculpturi in ve„ ois, aut gemmas in harenis marive qværere. „ Is demum occupatissimo principi gratum præ„ stat officium, qvi aurum purum factumqve „ exhibet, qvi selectas ac repurgatas gemmas, „ auro inclusas, aut poculis additas offert, id „ officium qvum à multis tentatum sit, meâ tamen „ sententiâ, nemo felicius præstitit qvàm Plu„ tarchus, qvi post editum egregiè frugiferum „ opus de vitis virorum illustrium, in qvo per„ mixtim facta simul ac dicta illorum referuntur, „ Trajano Cæsarum laudatissimo collegit insignia „ diversorum apophthegmata, qvod in his velut „ in certissimo speculo repræsentatur animus sin„ gulorum. Nam in factis, bonam laudis par„ tem sibi vindicat consiliarius, dux ac miles, „ maximam fortuna, per qvam videmus inter„ dum optimè consulta pessimum habere exitum: „ rursus qvorundam inconsultam temeritatem „ felicissimè cedere. Nam qvemadmodum di„ xisse fertur Siramnes Persa, Dux ut opinor, „ interrogatus qvur facta præclaris eius dictis „ non responderent: qvid loqvar mihi in manu „ est, qvid eveniat in arbitrio fortunæ & regis. „ Nec tamen ideo suâ laude frustrantur honesta „ consilia. Plutarchus autem non tantùm in de„ lectu cæteris præstat, verùm etiam in explican„ do. Habent enim apophthegmata peculiarem „ qvandam rationem, & Indolem suam, ut „ breviter argutè, salsè, & urbanè cujusqve in„ genium exprimant. Siquidem ut singulis ho„ minibus, ita singulis etiam nationibus suus qvi„ dam genius est unde fit ut alia conveniant A„ lexandro alia Philippo aut Antigono, alia „ Phocioni, alia Alcibiadi: rursus alia qvadrent „ in Laconem, alia in Scytham aut Thracem, „ alia in Atheniensem, aut in Romanum. In his „ igitur exprimendis mihi dilutior videtur Xeno„ phon, subfrigidus Herodotus, loqvacior Dio„ dorus & Q. Curtius, ne pergam de cæteris „ dicere. Plutarchus omnes implevit numeros. „ Eóqve visum est hunc ex omnibus potissimum „ seqvi. Qvicqvid igitur erat in hujus opere, „ qvod inscripsit, de apophthegmatibus, hic in „ solidum reperies. Et post pauca: Nullus exti„ tit inter Græcos scriptores Plutarchô, præsertim „ qvod ad mores attinet, sanctior aut lectu di„ gnior. Atqvi hoc ipsum qvod absterrere de„ buerat, invitavit gloriæ qvæstusqve sitientes ad „ depravandum, addendum, detrahendum. Et„ enim qvo qvisqve scriptor est plausibilior se „ celebrior, hoc magis ad qvæstum corrum„ pitur.

y *In Politicis fundus erit Plato*) Accuratum est judicium, qvod tulit de hoc & Aristotele Desider. Erasm. in dicta dedicatione Apophthegmatum. *Exceptimus* inqvit „ qvibusqve autoribus colle„ gi, qvæ Græci vocant Apophthegmata, hoc „ est, egregiè dicta, qvòd viderem non aliud „ argumenti genus principi præsertim juveni ma„ gis accommodum. Sunt illa qvidem scitu di„ gnissima, qvæ philosophi de moribus, de re„ publ. administranda, deqve bello gerendo lite„ ris prodiderunt. Sed qvotocuiqve vel privato „ tantum est ocii, ut apud Platonem Socratica„ rum argutationum, ironiarum & Isagoga„ rum ambages ac labyrinthos evolvere vacet? „ Aristoteles autem copiosè qvidem scripsit de „ moribus, sed philosophis scripsisse videtur „ non principi. Dilucidiora sunt qvæ tradidit de „ re œconomica & politica, sed is vir nusqvam „ non reqvirit lectorem & attentum, & ocio„ sum: ad hæc, qvoniam affectibus caret, non „ perinde retinet animum principalibus curis in„ tentum. Jam in philosophicis & M. Tullii de „ philosophia libris pleraqve sunt ejus generis, „ ut non admodum referat principem ea scire: „ qvod genus sunt qvæ disputantur ab illis de fi„ nibus bonorum ac malorum majore subtilita„ te qvàm fructu. Conveniunt hæc illorum in„ stituto, qvi de honesto per omnem vitam ni„ hil aliud qvàm disputant. At ei, qvi ditioni „ nascitur statim expedienda virtus est, non per „ ocium disputanda.

z *Machiavello*) Diximus de hoc parte 1. Methodor. p. 220. f. 323. 538 568 571. f. Libri tres

scrip-

miùm astuto, & procaci abstinendum. 17 Moses verò adeò præcellit in omnibus.

(qvorum de nonnullorum sententia Francisc. Hotomannus habetur auctor) Commentariorum de regno aut qvovis principatu rectè & tranqvillè administrando adversus Nicol. Machiavellum Florentinum annô CIƆ IƆ LXXVII. sine mentione loci editi in 8r. Politicæ Studiosis deberent esse qvàm familiarissimi; qvanta enim eruditio & doctrina in iis lateat non ignorant ii, tales qvi ignorari velint libros. Appono hîc non contemnendum Barthol. Keckermanni de Machiavello judicium è Disputat. XXIX. Cursus Philosophici Q. X col. 783. s. Tom. II. Oper. *De Machiavello*, qvia in ejus mentionem incidimus, & qvia celeberrima hominis inter Politicos fama est inserendum hôc locô aliqvid fuerit, ne posthac in Politicis, qvoties eum citabimus, vel veram laudem igneo ejus ingenio detraxisse, vel etiam falsam affinxisse videamur. Novimus qvid de eo sentiat vir Clariss. Albericus Gentilis lib. III. de Legatis, cap XI. Qvi, inqvit, in Machiavellum scripsit, illum nec intellexit, nec non in multis calumniatus est. Machiavellus Democratiæ laudator & assertor natus, educatus, honoratus in eo Reipub. statu, tyrannis summè inimicus. Sui propositi non est tyrannum instituere, sed arcanis ejus palam factis ipsum miseris populis nudum & conspicuum exhibere. At verò contra de eo judicant viri non minus magni. Unum præ multis nominabo Johannem Leunclavium illum in omni historia, atqve adeo politicis etiam magni judicii & industriæ virum, is in præfatione super Bellisarii Neretinorum Ducis de Principum educatione verè aureos libellos, Ita de Machiavello scribit ad Julium Comitem Salmensem: Ausus est, inqvit, patrum memoriâ, tum de Principe tum de omni administrationis ratione, qvà pace, qvà bello, commentarios scribere Nicolaus qvidam Machiavellus Florentinæ Reip. tabellarius acuti qvidem ingenii vir, sed detestabilis & pestilentissimus improbitatis magister. Qvippe dum se prudentis & egregii Principis qvasi formam expressurum ostendit, & tàm luculentô promissô lectorum animos allicit verissimis & impietatis & tyrannici dominatus astu, qvô jure, qvà injuriâ constituendi, præceptis imprudentes animos imbuit. Hinc illa fœda nefariaqve axiomata, qvæ passim in ejus scriptis reperiuntur: Ante omnia dandam operam Principi, ut religiosus esse videatur tametsi reipsâ talis non sit: Fidem, Clementiam, Liberalitatem, virtutes admodum damnosas Principi cui tamen expediat, si eas tantummodo præ se ferat: Malis moribus implendam gentem, vel civitatem, de qva vindictam sumere princeps nullô negotiô cupiat: Alendas factiones inter subditos, & amantes boni publici de medio tollendos conservandi dominatus causâ: Debere Principem imitandum sibi proponere Cæs. Borgiam. Alex. Sexti, spurcissimi Pontificis, neqvissimum filium Floccifaciendum principi, si crudelis habeatur, modò hâc viâ subditos dicto audientes efficiat: principem qvi pacis tempore factiones inter suos alat, eis ex animi sui libidine facilius imperaturum: Præstare Principi, si metuatur qvam si ametur. Crudelitatem qvæ bonum ad finem tendat, nullam reprehensionem mereri: A perjuriis, fraudibus, simulationibus minime principi abstinendum: cum impostores se semper offerant qvi circumveniri possint. Hi sunt egregii stygiæ istius viperæ partus non omnes qvidem illi, sed è multis eximii: qvæ tamen eâ foetus suos arte tum vestire tum exornare potuit ut regum in aulis hodieqve tantùm non in sinu foveantur, & ex ipsorum præscripto pleraqve non sine gravi bonorum luctu, & præsentissimo Reipub Christianæ exitio gerantur. Neqve diu est cùm tandem aliqvando præstantis ingenii, magnæqve doctrinæ vir absurdissima portenta sub speciosis latentia larvis non solùm peritè detexit, verùm etiam solidis & gravibus argumentis refutavit. Cujus ego rationes usi vehementer probo confirmatas exemplis optimis ex omni antiqvitatis memoria repetens: ita ne vilis scribæ virus, latè cæteroqvi diffusum, longius adhuc serpat, rectè me facturum existimavi si nostrorum hominum animos, eorum præsertim qvi ad gerendam Rempublicam educantur, profectò a sapientissimis duobus principibus antidotô munirem. Hucusqve Leunclavius. Nec visum est Gentileti qvi Antimachiavelli autor est, Petri Ribadeneiræ, Bozii, Johannis Casi & aliorum qvi adversus Machiavellum scripserunt, testimonia allegare. Illud saltem monuero, inter Machiavelli scripta distingvendum omnino esse & inter tempora qvibus aliqvid scripsit. Neqve enim is autor stabilis fuit, aut subacti & pressi ingenii ac judicii, sed vagi & incerti & inconstantis, atqve instar flammæ modò huc, modò illuc evolantis. Idcirco & sibi ipsi contradicit sæpe, non tantùm in diversis libris

ut

bus * ut ceteri legislatores sint ejus veluti simiæ, Pythagoras, Numa, Minos, Seleucus, Solon, Zamolxis, Mahometes & alii. 18 In Medicina quæ Philosophia est practica, ductor erit Hippocrates; mox Galenus abbreviatus tamen, & ab eo Celsus, qui eloqventiam sermonis junxit cum artis peritia, Trallianus, Avicenna, Rhasis, & Fernelius; 19 Paracelsus deniqve in destillatoriis, & Medicinis chymicis aliqvid promovit; in speculativis verò ineptit plerumqve, & accipit pro ratione non rationem; 20 Sanè Medicina potest abbreviari in verbis, augeri in sententiis, & rationaliter fieri, ut patet ex libris nostris Medicis.

„ ut in *discursibus de Repub.* & in *Principe*, sed etiam in eodem libro, imò ejusdem libri eodem capite, qvod facile patet ei, qvi caput 18. Libri de Principe consideratiùs perlegit. Nec mirum id est in naturis atqve ingeniis ejusmodi qvæ temperamenti ac cerebri sunt nimis fervidi atqve æstuantis, præsertim si vel ira, vel vinum, vel venus, vel externa etiam aliqvando caussa accedat qvæ calorem sangvinis ac spirituum nimis accendat & exasperet, ita ut spiritus, qvi sunt instrumenta cogitationum, discursuum, ac judiciorum, incendantur, atqve ignescant, ac flammæ instar in vasis cerebri rapide ac perniciter oberrent. Ad solidum enim & stabile judicium de rebus in mente formandum reqviruntur spiritus moderati ac stabiles atqve adeo tales, in qvibus aërea caliditas cum terrea qvadam frigiditate ad certi ponderis proportionem temperatur. Velox enim & calidus spiritus cito apprehendit: tardus verò solidè judicat, ut ex Aristotele præclarè disserit Marsilius Ficinus lib. I. de vita studiosorum. Cùm ergo illo tempore Machiavellus aliqvid meditatus est & scripsit, qvo non nimis incaluit ejus natura, ibi tum agnoscas in eo vim ingenii cum singulari judicio conjunctam, ut in discursibus plerisqve de Repub. qvibus & prudenter multa monet, & modum ostendit, qvo Livius & hujus exemplo alii historici utiliter à Politicæ studiosis legi possint & debeant. Sed & de pontifice Romano ejusqve in Italos tyrannide non minus verè qvam liberè & judiciose multa annotavit. At verò cùm vel internis vel externis causis tenues isti & agiles in Machiavello spiritus nimis efferbuerant & in naturam igneam degenerârunt, jam nihil in eo stabile, nihil firmum animadvertas, modò Tyrannum aperit, modò tegit, modo laudat & evehit in cœlum usqve, modò detestatur extremè: jam format tyrannidem, mox non format, ut existimare qvis jure possit, cùm librum illum scriberet, non semper sui potentem fuisse, nec scopum certum habuisse, nec satis cogitâsse, qvid ante scripserit, aut paulo post scripturus esset. Id sanè magnopere deplorandum est in ista, ut sic dicam, cogitationum inflammatione, viro alioqvin acutissimo, & tam florentis præsertim Reipub. Secretario excidisse multa in Mosen, in Davidem, in alios sanctos Dei homines, in ipsam Religionem Christianam blasphema: excidisse etiam dogmata perniciosa, pugnantia cum omni honestate, cum Principiis Ethicis & Politicis: & ita qvidem excidisse, ut nusqvam lectoris incauti animum adversum talia præmuniat, nusqvam indicet, qvo animo aut scopò talia scripserit: qvod sanè facere eum omnino decebat. Jam qvia non fecit, id scribendo effecit, ut nullum inventum aut factum audias tam pravum & curvum, tam contra omnes veri & boni normas, contra ipsa principia ac scopum veræ ac solidæ prudentiæ politicæ susceptum, qvod non pallietur, imo & defendatur ac prædicetur specioso qvodam tituló ingenii & acuminis Politici aut Machiavellici artificii.

* *Moses vero adeò praecellit*] Docet hoc in erudito suo de Veritate Religionis Christianæ libro Philippus Mornæus Plessiaci Dominus, ostenditqve ex ipsorum Gentilium verbis & elogiis c. VIII. p. m. 136 s. (edit. Antverp. M. D. LXXXIII. in 8r) 140 s. c. IX. p. 165. s. c XXIV. p. 515. s. Mosen omnium Scriptorum ac Legislatorum primum esse & antiqvissimum, qvem profani ipsi mirentur colantqve omnes, è qvo sua Mercurius qvoqve hauserit, sive Hermes Trismegistus, cujus auctoritatem, in Pimandro, non negligendam putat Joh Lorinus Jesuita Avenionensis in Psalmum XLIX. 14. 15. p m. 1022 A. edit. Lugdunens. M. DC. XXIII in fol Adde Gentiletum adversus Machiavellum fol. 225. s. unde, qvæ è Gentilibus pro Mose in Encomio Scripturæ sacræ Commentario in Pentateuchon præmisso adducit Cornelius à Lapide Jesuita Romanus, desumsit.

ARTICULUS VI.

De ordine legendi libros Mathematicos.

1 ORdo in Mathematicis eſt, ut præcedat Euclides communes theſes examinans menſuris, & numeris; 2 Seqvitur Archimedes qvi eos rebus multis applicat; item Ptolemæus qvi cæleſtibus, ut etiam Alfraganus, Copernicus Tycho, & alii; 3 Deinde qvi ipſos accommodant Telluri & magnis corporibus, ut Geographi; 4 Mox qvi particularibus, qvalis eſt Navigatoria, Militaris, Ponderatoria; 5 Vitellionem etiam & Alhaſenum Opticæ doctores, adibis, & per Phyſicam examinabis. 6 In Aſtronomicis prior eſt Ptolemæus, altior Copernicus, copioſior Tycho; judicium tamen de his non feres niſi obſervationes Chaldæorum, Ægyptiorum, Græcorum, Latinorum, & Arabum conſideraveris;non enim unius temporis ætas, ſed ſeculorum omnium præteritorum eſt neceſſaria, ad ejuſmodi ſcientias. 7 In Aſtrologia Ptolemæus præcellit; Arabes copioſiores qvidem ſunt, ſed magis ſuperſtitioſi, utinam aliqvis ſeligeret qvod in ipſis utile reperitur, nullus enim codex ſpernendus eſt, & præclara longè documenta ſæpiſſimè latent inter verboſas ineptias. 8 Deniqve omnem ſcientiam puta infinitam, nec te * unqvam ad metam perveniſſe exiſtimes, nec diſcere ceſſes; 9 Naturâ enim comparatum eſt, ut omnis totaqve ætas conſumatur in addiſcendo per ſenſoria à codicibus naturæ, & ſcripturæ, & per diſcurſum ex his, ad non ſenſibus expoſita: certè leges omnium nationum, ac ſectarum diſcere utiliſſimum eſt.

CAPUT

* *Nec te unqvam*] Intumeſcunt ſcio plerumqve in primo ſtudiorum limine juveniles animi, & nullo antiqvitatis prægustu, nullâ amœnioris literaturæ pro nulſide initiati, ad forum curiamqve præmatura tollentes vota, deſpicere artes audent, à qvibus ordiuntur. At nihil ſolidiori huic doctrinæ noxium magis eſt, aut inimicum, qvàm deſultoria illa, & vaga, adeo & præcipitata ſtudia. Qvæ ſufflaminari nullâ aliâ ratione validius qveunt, qvàm ſi Socraticum illud identidem nobis in animo ſit, & in ore: *Hoc unum ſcio, me nihil ſcire.* Circumferens enim mentis oculos per latos & latos philoſophiæ campos, & profundas ſapientiæ abyſſos, qvis adeo ſuffenus cui obortum audeat hæc cogitatio, *ſe aliqvid ſcire*: Credere te ſapientem, primus eſt ad ſtultitiam gradus: & nihil profectui magis eſt inimicum, qvàm profectus opinio. Qvi enim nondum didicerunt, qvid ſciant, nullius rei ſibi non arrogant ſcientiam, dum ſciunt, qvod neſciunt. Qvid mirum? ignorant ſeſe ipſi, & ſi res dicenda eſt, aut neſciunt pleriqve qvam rudes ſunt, aut ſi paulum aliqvid ultra primas litteras progreſſi litterarum ſublimitatem non capiunt. Peſtem tamen hanc video in pleraqve juventute noſtra hodiè, qvam luſit amabilis illa inſania. *Qvæ ſimul ut ſapere cœpit, jam ſapit, & ubi vix limen libavit ſapientia, putat ſe penetrâſſe.* Exemplo eorum qvi qvam primum in via pedem poſuerunt, viſi cum habere in meta.

CAPUT III.

De recta ratione libros scribendi.

ARTICULUS I.

In quo proponitur quid agendum sit.

1 INstas adhuc explorandô, amicorum suavissime Naudæe, ut de scribendi ratione tibi aliqvid addam; 2 Dico igitur, aliud esse scribere doctrinales scientias, aliud inventivas; aliud tractatus seu discursus, ac sermones privatos, & Panegyricos.

ARTICULUS II.

De scientiis doctrinalibus; et earum methodo.

1 SCientias tradimus non investigandô, sed ex investigatis reducendo ad propositiones universales, & definitiones, qvæ sunt epilogus investigatorum; 2 Omnis siqvidem scientia præsupponit esse ea de qvibus tractat, & ex principiis historicè veris, ac rationi non repugnantibus, conclusiones eruit; qvas brevibus verbis, significativis, perspicuis, & multa sententiosè continentibus explicare debet; 3 Signum enim scientis est hôc modô docere, hoc autem facit, qvi ex principiis omnia qvæ seqvuntur eruit, dilucidátqve certis conseqventiis, nullâ superfluitate verborum in claris, nullâ deficienti perspicuitate in obscuris, nec consarcinatione oppositorum dogmatum, scientiam omnem destruente.

ARTICULUS III.

De methodo inventivarum.

1 QVi autem inventivas tradit scientias, modum qvô ad eas pervenit, viámqve aperiet, nec aliqvid præsupponet nisi universalissimum esse; 2 Qvapropter Metaphysicus qvi communem cunctis scientiis philosophiam tractat, nihil præsupponit, sed omnia dubitandô perqvirit; 3 Nec enim præsupponet, se esse, veluti sibimetipsi apparet, nec dicet se esse vivum, aut mortuum, sed dubitabit; 4 Nec eorum qvæ dicuntur, aliqvid absqve probatione afferet, nec nomina ipsa putabit dicere qvod dicunt, sed investigabit utrum homo dici debeat homo, & Cælum Cælum, & Deus Deus, & substantia substantia; 5 Investigabit etiam modum sciendi, qvô pactô fiat in anima humana,

 & qvo-

& qvomodo cognoscant bruta, qvibus sapores, & odores non sunt iidem ac nobis, & sic de ceteris objectis, ac etiam de sensu aliorum entium, & de immisto ac dominante primo ente, cujus participatione omnia sunt; sciunt, appetunt. 6 Atqve hôc modô investigabit, probabitqve principia scientiarum omnium, & systematum, & entium, ac non entium, & caussas, & caussationes, & principiationes, & essentiationes qvemadmodùm nos fecimus in Metaphysicis.

ARTICULUS IV.

De discursu, dialogo, et syntagmate.

1 DIscursus verò seu sermones ac dialogos, & syntagmata, non secundùm scientiarum methodum facimus, sed secundùm occasionem præsentem, & satisfactionem erga illos ad qvos scribimus reiqve, de qva scribimus, pro controversia. 2 Undè Cicero, & Leo, & Chrysostomus, cùm orant, aliter loqvuntur, qvàm dum tradunt scientiam orandi; 3 sic D. Thomas in Summa Theologiæ tradit scientiam per sua principia & partes, ordine ac methodô præclarissimâ; in opusculis verò licet de iisdem rebus agat, hoc facit tamen longè uberiùs, ad præsentem controversiam sedandam, aut alicui amico satisfaciendum. 4 Deniqve ut fures latrocinia sua cum arte & ingenio exseqvuntur: sic Machiavellus libros, qvos meritò improbavit Ecclesia, conscripsit ex istius artis regula & methodo, nam qvando putat se tradere scientiam principiandi, seu, ut veriùs dixisset, tyrannisandi præcepta, scribit breviter; cùm verò discursûs super Livium, facundiæ indulget, instituitqve applicationem artis, & præceptorum.

ARTICULUS V.

De Commentariis.

1 COmmentaria etiam in scientiarum expositione, ac Doctorum magnorum sententia trutinanda, aliter scribimus; 2 Sensum enim historicum ex ratione & caussa unde ad scribendum moti sunt, enucleamus, grammaticaliter etiam considerando, & explicando vocabula, unde & cur sunt posita ab auctore, & ab aliis. 3 Cùm autem addimus qvæstiones & philosophemata, non est de ratione expositionis, sed amplioris doctrinæ, qvales sunt tractatus post scientias, sive ad addendum qvod deerat, sive ad defendendum auctorem contra alios aliter loqventes; sive ad emendandum qvæ non rectè dicta fuisse videntur.

CAPUT

CAPUT IV. & ultimum.

In qvo habetur judicium de Scriptoribus

ARTICULUS I.

De qvibusdam auctoribus in specie.

1 ARistoteles naturæ Genius meritò ab omnibus audit, plura enim præstitit, ac scivit, qvàm qvivis post ipsum alius; verùm qvemadmodum optimè dixit Horatius *nihil esse ab omni parte beatum*, sic non desunt qvi huic objiciantur, velut humanitatis nostræ appendices, * nævi. 2 Igitur in Physicis, & Metaphysicis est qvidem brevis, & ut Philosophum decet, sed in difficilibus & obscuris plusqvàm decet, effugitqve qvæstiones vehementer arduas, tanqvàm si nullius essent momenti, aut in iis veluti sæpia ejectò atramentò, ut notavit alter Picus, sese occultat, effugitqve piscantem animum, unicâ distinctione de actu & potentia omnes solvens difficultates; ut patet, dum tractat de raro cùm fit densum, de existentia elementorum in misto, de anima in partibus insectorum divisorum perseverante, de generatione ex ente vel non ente, de differentiis in genere, de qvalitatum ac formarum existentia, & alibi sæpè. 3 In his verò qvæ sunt parvi momenti plura dicit qvàm necesse est, ut cùm tractat de sensibus & organis in libris de Anima, & de partibus animalium, sive inspectione anatomica. 4 Similiter in libris Priorum & in Topicis nunqvam finem facit, & per minutissima ac ferè inutilia vagatur; 5 Præterea in adducendis & examinandis dictis Philosophorum sibi nimiùm indulget, omnes qvasi despiciens, præsertim sapientissimum Parmenidem & Platonem, eorum dicta qvasi essent mechanici, & indocti spernens, nec satis ubiqve fideliter ea referens, qvemadmodum etiam D. Thomas ex Simplicii, Eustratii, D. Augustini, & Gellii auctoritate confirmat. 6 Præterea in Metaphysicis potius est Grammaticus qvàm Philosophus, & consumit decem libros in proëmio dicendorum, repetitqve alibi sæpius prolata; & in secundo loqvitur de Metaphysicis, id est de primo ente & intelligentiis motricibus orbium ex Eudoxi, & aliorum placitis multos errores committens, additqve de sublimibus paucissima, nisi ubi aliena tradit; 7 atqve cùm ex diversis auctoribus philosophemata sua depromat, sæpe in contradictionem incurrit. 8 sic duo principia activa, ergo etiam duo elementa ex illis constituta ponit cum Parmenide, deinde qvatuor elementa cum Ocello, cujus etiam verba mutuatur. 9 Alibi qvoqve scientiam ex sensibus haurit cum Democrito; atqve sensibilia naturâ ponit. Mox cum Platone negat sensilium scientiam, facitqve æternorum tantum in intellectu.

10 Qva-

* Nævi] De his satis prolixè egit Gassendus, in Exercitationib Paradoxicis paullò antè p. 193 à nobis hic adductus.

10 Qvapropter vide Naudæe, quantas in angustias summus iste vir agitur, dum ex aliis exscribit. 11 Meliùs verò hoc intelliges, si qvæ deinde dicit contraria iis qvæ de sensibus habet, consideres; item qvæ de imaginante & opinante ac memorante anima, velut & de sensu communi, qvæ omnia accepit ex Platonis Thæteto. 12 In Logicis deniqve superfluus est tractatis, & mancus in tractandis, neqve enim de definitiva & divisiva arte, neqve de sex prædicamentis qvidpiam dixit 13 Plato † verò sapiens probatur, & qvidem conscius, qvòd certa scientia & ex toto non habetur, sed tantùm opinio, & ex parte; 14 Scripsit omnia dialogisticè, ut intelligeremus illud modò sciri qvod ad invicem loqvendò enunciamus, non autem res cognosci in se sicuti sunt. 15 Ad ideas qvidem se confert, unde scientias hauriat, sed in medio itinere nos relinqvit. 16 Parmenidis sententias & Pythagoræ ut plurimùm secutus videtur in arduis, cùm in physicis Timæo prorsus consentiat, sibi tamen magis constat qvàm Aristoteles, & qvæ accepit suo auctori tribuit. 17 Præterea totam physiologiam in Timæo, librò parvulo, longè clariùs & unitiùs expressit, qvàm Aristoteles divisam in partes, qvasi corpus Osiridis. 18 In reliqvis autem dialogis videtur de cunctis qvasi sermones facere, non scientiam tradere, exceptis libris de Justo, & de legibus; miscétqve Poëtica Physicæ, & moralibus, qvoniam & in natura, & in colloqviis res mistæ reperiuntur; tandem ex propriis juxta naturam rerum consideratis multa dicit, qvæ Aristoteles ex observatis in Homero, Ocello, Platone, & usu vulgi tradit. 19 Telesius in scribendo stylum verè philosophicum solus servat, juxta rerum naturam sermones significantes condens, facitqve hominem potiùs sapientem qvàm loqvacem; qvæ scire desperat, ingenuè confitetur aliorumqve opiniones justè examinat, fideliterqve proponit. 20 Plinius ‡ historicè de cunctis rebus ad artem ac naturam spectantibus stylò eleganti, atqve ornatô

† *Plato*] Aristoteli M. Tullius ubiqve ferè Platonem præfert. *Aristoteles*, inqvit, *longe omnibus (Platonem semper excipio) Philosophorum princeps.* Et rursus: *Aristoteles, exceptô Platone Philosophorum princeps.* Item I. Epist. ad Qvintum Fr. I. c. X. *Princeps ingenii & doctrina Plato.* Plinius Platonem vocat *Sapientiæ Antistitem.* Qvinctilian. l. X. c. I. ait. „ Philosophorum, qvis dubi„ tet, Platonem esse præcipuum? sive acumine „ differendi sive eloqvendi facultate divinâ qvi„ dam & Homericâ? multum enim supra prosam „ orationem & qvam pedestrem Græci vocant, „ surgit: ut mihi non hominis ingeniò, sed qvo„ dam Delphicô videatur oraculò instinctus. Divus Augustinus qvoqve in II. de Civit. DEI c. XIV. cæteris Platonem anteponere nullus dubitat gentium Philosophis. „ Platonem inqvit, Labeo „ inter semideos commemorandum putavit: sic„ ut Herculem sicut Romulum. Semideos au„ tem Heroibus anteponit, sed utrosqve inter „ numina collocat. Verum tamen istum, qvem „ adpellat semideum, non heroibus tantum, „ sed etiam diis ipsis præferendum esse non du„ bito. Iterum scribit, „ Templum ei justius, „ qvàm diis illis gentium ponendum. Qvin & eisdem de Civitate DEI libris apertè pronunciat, Aristotelem neqvaqvam Platoni esse comparandum; etsi aliunde excellens ipsius commendet ingenium. Vide Bessarionis contra Calumniatores Platonis libros. Pulchram comparationem inter Platonem instituit & Aristotel. in Franciscus Picolominius, in Moralis Philosophiæ Gradu V. c. XIII.

‡ *Plinius*] De eo è Maresio nonnulla huc facientia diximus supra p. 25. Jam subjiciam elegantem ejus lectoribusqve non parum de Plinio informantem epistolam XL. e libro II. integram, ita habentem: Roland Maresius Nicol. Rigaltio Senatori Metensi S. „ Qvamqvàm in meis epistolis „ aliqvoties Plinii naturalis historiæ scriptoris mentionem

tionem satis luculentam feci, ea tamen est hujus operis præstantia, ut ei considerando & pro dignitate commendando integram epistolam dicare constituerim. Primum igitur auctoris propositum in mentem venit, qvi mihi Herculeâ audaciâ orbem terrarum aggressus videtur, ut Justinus in præfatione suæ epitomes de Trogo Pompejo ait, de historia mundi, & omni rerum natura scribendo: cùm plerisqve auctoribus, de singulis quæ in mundo existunt, scribentibus res satis ardui laboris videatur. Et qvidem Plinii opus diffusum est, eruditum, & tàm varium, qvàm ipsa natura, ut de eodem Plinius Minor dicit. Nam à mundi elementis, & sideribus exorsus, & per singulas orbis regiones & urbes pervagatus perpensoqve homine, & cujuscunqve generis animalibus, plantarumqve diversarum naturâ consideratâ, post traditas etiam medicinas, & remedia, qvæ experientia peperit ex omnibus rebus, qvas natura producit; post varias artes relatas, qvas humanum ingenium excogitavit, & diversa opera, qvæ manus effecit: tandem postqvam metalla & ea omnia, qvæ terra in visceribus suis abscondit, æstimatus est; opus propè infinitum absolvit: sic nihil indiscussum relinqvens omnium, qvæ supra terram eminent, qvæqve super eam existunt, & qvæ infra illam. Hoc opus qvamvis satis longum videri possit, tamen pro argumento brevissimum est. In qvo obiter summum veri judicium & ingenium admirari libet, qvi res propè innumeras septem & triginta libris complexus sit: præsertim cùm novi qvidam scriptores de una aliqva mundi parte, aut para de animalibus, aut piscibus adeò prodigiosæ moles commentarios reliqverint. In qvos tanè laboris aliqvantum & ingenii parum contulisse vere & sine obtrectatione dici possunt, cùm ipsa auctorum verba, & totas interdum paginas in sua scripta infarciant. Qvod ei, qvi in opulenta aliqva bibliotheca innumerabilibus libris stipatus sit, non admodum est difficile. Qvanqvam, ut de ingenio sileam. Plinius mihi in libris naturalis historiæ conscribendis plus operæ, & laboris videtur insumpsisse, qvàm illi in suis. Ille enim ordinem planè mirabilem seqvitur, singula in classes distribuendo & ad certa qvædam capita revocando; deinde opus, qvamvis ex diversis sumtum auctoribus qvodammodo suum facit, dum sensum tandem, sententiamque aliorum accipit, verba verò, stylumqve ex suo peculio confert. At hi cruda plerumqve omnia, & indigesta, & ipsis ferè eorum, ex qvibus mutuantur, verbis afferunt: qvasi aliter scribenti fides haberi non debeat. Qvod qvi magnoperè laudant, ii profectò in veterum scriptis se hospites esse, ac peregrinos ostendunt. Illi enim libros propriè dictos non centones, ut isti, componebant: cum alioqvin ex ejusmodi libris alienis veriùs, qvàm suis non magnum industriæ fructum se reportaturos esse certò scirent. Jam verò genus scribendi, qvod Plinius secutus est, mihi prorsus incomparabile videtur, medium inter prosam & carmen, qvod de Platonis sermone dixit Aristoteles: breve & concisum, floridum & figuratum, ita ut sæpè res viles, & humiles, qvales pleræqve res naturales videntur, verbis grandioribus per translationem exornet, & extollat. Miror verò tàm maturum, & gravem scriptorem à qvibusdam tanqvam exigui judicii hominem sugillari, ut qvi multa ipsis incredibilia sibi non satis comperta [illegible] aliorum referat: cùm eum mentis & judicii acumine multum excelluisse, ex omnibus locis, in qvibus sententiam suam de qvacunqve re interponere voluit, manifestissimè constet. Qvod passim, sed maximè in præfationibus librorum qvàm breviter, tàm acriter facit. Criminationi autem isti ut occurreret, & ne credulitati hominum imposuisse putaretur, qvod nullus ante ipsum fecerat, initio operis post expositum cujusqve libri argumentum, auctores singulos recenset, ex qvibus materiam desumit, penes qvos vult esse omnium fidem. Ut autem temeritatem hominum coërceret, qvi rerum naturam suæ mentis modulo metiuntur, & qvæ ipsis incredibilia videntur, aut ipsorum captum superant, nullo modo fieri posse censent, alicubi hæc verba scripsit. Naturæ rerum vis atqve majestas singulis penè momentis fide caret, nisi eam universam animo subjicias. Atqve tale est meum de Plinii opere judicium, qvod inter omnia veterum scriptorum monumenta maximè suspicio: primùm ob variam multiplicemqve auctoris eruditionem, & argumenti granditatem, qvod, ut dixi, universam rerum naturam continet: deinde ob elegantiam & venustatem, qvâ scriptum est. Qvod si qvis vir scholasticus, nulli alii rei, præterqvam literis deditus composuisset satis erat, superqve ad nomen illius posteritati commendandum. Cùm verò Plinius tot alios præterea libros scripserit distentus aliàs, impeditusqve qvà officiis maximis, qvà Principum amicitiâ, & anno sexto & qvinqvagesimo decesserit, credendum est illius sororis filio affirmanti, acre inge-

ornatò ſcribit, & unde haurit, qvæ ſcribit, nil diſſimulat, ingenuus, laborioſus, copioſus, compendioſus, concinnus, utilis. [21] Seneca nullas tradit ſcientias, licet omnia moralia mirificè tractaverit; in Philoſophia Hiſtoriam, ac Rhetoricos colores adhibens, & in epiſtolarum genere philoſophiam, breviter, conciſè, ſententioſè in omnibus loqvens, & ad corda potiùs qvàm ad aures. [22] Cicero fuſior eſt, elegantior, auribus magis qvàm cordi inſinuans, cultum verborum magis, qvàm rerum affectat, pigmenta ſermonis doctrinæ Stoïcorum, & Platonicorum adjungit, de ſe autem nihil altum invenit, nam qvæ diſputat in Academicis, & in libris de Finibus, & cùm leges condit, in Platonicis & Stoicis reperiuntur. [23] De natura Deorum non ipſe primus diſputavit, ſed controverſias inter Stoïcos, Epicureos, Platonicos, & Peripateticos, eleganter conſcripſit. [24] Et profectò neminem vidi ſapientem qvi oratione politiſſimâ utatur, præter eos qvi aliorum dogmata exſcribunt, concinnántqve. [25] Sapientem dico eum, qvi invenire poteſt grandia, ac docere; proptereaqve Auguſtinus Marcum Varronem ſupra omnes Latinos ſapientiſſimum Philoſophum, ac Theologum laudans, eum ſtylô rudiori uſum fuiſſe etiam in lingva florente narrat. [26] Hic tamen ſtylus non eſt rudis, niſi ubi Grammaticam non ſervat philoſophicam, tunc enim non ſapientibus rudis apparet, ſed aulicis tantùm, ac vulgariter doctis; qvibus adulatio dictat orationis decorum, & ornatum venari, ſuoqve adſciſcere propoſito fini conſeqvendo. [27] Notandum autem nunqvam in Republica regnare oblectamenta ſermonis, niſi ubi corrumpi incipit, ſub Tyrannide autem conditur ſermo, & elegans placenſqve redditur. [28] Redditur etiam placidus, ab iis qvi de proprio non habent, ideóqve aliena furantur, veſtiuntqve ornatu ſermonis, & figuris, ut videatur proprium qvod eſt alienum. [29] Sanè mirificus fuit Chryſoſtomus in ſenſu ac ſermone, qvi inventis Apoſtolorum & Prophetarum ornatum adjunxit. [30] Præterea ſapientes ſunt aliqvando etiam elegantes, cùm à matribus & in Aula nutriti, tanqvam naturalem habent ſermonem formoſum; ſicut

Cicero

ingenium, Incredibile ſtudium, ſummam vigilantiam in eo viro fuiſſe, qvod ex eo manifeſtum eſt, qvod idem refert, nullum ei tempus à ſtudiis vacuum fuiſſe, non cœnæ, non balnei, non Itineris, nihil unqvam legiſſe, qvod non excerperet, & electorum commentarios CLX. ad ſcribendum paratam materiam reliqviſſe. Sed profectò dolendum eſt, tàm excellens opus, qvi theſaurus eſt, non liber, & omnis doctrinæ cornu copiæ, poſt Hermolai Barbari, cui uni Plinius plus, qvàm reliqvis omnibus debet, & tot virorum doctorum curas, etiamnum fœdis ulceribus eſſe deformatum. Qvod tamen mirum videri non debet, cùm major eorum, qvos excerpſit auctorum pars interierit, & bonum Plinii emendatorem ei ferè doctrinâ parem eſſe neceſſe ſit. Non defuerunt qvidem diverſis temporibus viri docti, qvi integram ejus emendationem promitterent. Sed haud ſcio, qvo malo fato acciderit, ut eæ ſpes fruſtrà fuerint. Tu verò, vir doctiſſime, fato ſervatus videris ad Venerem hanc corruptam reficiendam, Cui provinciæ te eſſe aptiſſimum varia tua eruditio reſpondet, Tertullianuſqve ferreus ſcriptor, & ſalebroſus, aliiqve per te correcti. Qvid, qvod jam orbi promiſiſti? Itaqve te omnes eruditi ex promiſſo conveniunt, & à te Plinii emendationem qvaſi pro ſuo jure expoſcunt: nec jam tibi tergiverſari liberum eſt, præcipuè cùm ſis tàm arduo negotio par & idoneus. Igitur, ſi laudi literariis tuis laboribus partæ non parvum cumulum addere cupis, incumbe operi, qvod immortalem nomini tuo gloriam conciliaturum eſſe tibi, aſſeverare audeo

Cicero testatur, Julium Cæsarem, à matre eloqventi, sermonis venustates didicisse; 31 Addo ego, & cultiorem in vestitu modum, qvamvis ipsum posteà abjecerit, qvando propriô arbitratu incœpit vivere, unde Cato argumentatus est ingenii, ac desideriorum altissimorum in eo magnitudinem. 32 Proprium ergo Philosophi est, nihil superflui, nihil deficientis in sermone admittere, atqve claritatem, & proprietatem arduis adhibere doctrinis, & qvod propriô vocabulô non potest usitatô, per novum, non per circumlocutionem dicere: Habitum loqvendi eleganter more Aulicorum, non enixè perqvirere, cùm non possit ardua invenire, & perscrutari, qvi ad futilia hæc tantopere attendit. 33 Hinc etiam conjice qvosdam nostrates, & ultramontanos recentiores scriptores, semper esse pueros, uti ad Scioppium scripsi, qvi totum tempus in Grammaticando & Rhetoricando consumunt, & cùm scribunt, affectant verbum Græcum, aut Hebraicum interserere, ut videantur lingvarum qvasi summæ sapientiæ magistri; nil novum, nil altum, nil reconditum, nisi qvod ex aliorum exsculpunt libris, decorantqve fucô, afferentes, Politianus, Valla, Riccobonus, Bembus, Trapezontius, Lætus in hac classe sunt toti.

ARTICULUS. II.

De Poëtis.

1 POëmata non sunt scientiæ, sed applicationes scientiarum ad exemplum utile faciendum politicis, popularibus, & principibus, & sunt qvasi tractatus; 2 Sicut enim Rhetorica facit orationes applicando artem, sic ars Poëtica poëmata, instrumenta legislatoris ad svadendum, & dissvadendum, docendúmqve cum delectatione, & modo facili, utpote exemplis: 3 Qvapropter Poëtis convenit sermonis elegantia plusqvàm ceteris artificibus, qvoniam non tradunt scientiam, sed exemplum scientiis adaptant. 4 Enimverò Poëtas inter eminet Virgilius, Rempublicam militarem prout esse debet, in Æneide componens, laborumqve, tolerantiæ, & pietatis exempla tradens, prout esse debent; Homerus autem prout esse potuerunt, unde Virgilius plus ad scientiam accessit, Homerus plus ad imitationem, ** Ariostus verò utrumqve complexus est, ut etiam † Tassus, licet minori longè geniô ad imitationem, sed

Cc 2 majori

** *Ariostus*] Prolixus est in suo *Orlando Furioso* Ludov. Ariostus & plerisqve Italis suis mirificè] æstimatur facundus, sed in depingendis amoribus nimius, & nihilominus suavissimo generi nonnunqvam obliqve infestus, si B. Olao Borrichio credimus Dissertat. III. de Poëtis Latinis §. 120 p. 110.

† *Tassus*] Torqvatum hunc Tassum nobis ita depingit Janus Nicius Erythræus Pinacotheca I. n. XLII p.m. 74. „Qvod olim ab Alexandro Ma„cedone de Homeri versibus dictum fuisse narra„tur, nimirum grandiores eos esse, qvàm ut cani „possint ad lyram; id non incommodè ad Torqvati „Tassi, poëtæ hujus seculi multorumqve alio„rum facile principis, laudes posse transferri „videtur: videlicet, eas esse majores augustio„resqve, qvàm ut oratoris dulcis ac svavis, tan„qvam fidium voce referri possint. Sed qvem„ad-

majori ornatu, ac eloqventiâ, qvam supra cæteros adjunxit. 5 Pindari, & Horatii poëmata imitantur magis qvàm doceant agendorum & fugiendorum rationem. 6 Maffæus Barberinus, nunc ‡ Urbanus octavus, sapientiam propinat agendorum ac fugiendorum, cum elegantia, & imitationis declaratione, ad utilitatem informandorum animorum, qvô minus fabularum inani cibô nutriantur, ac decipiantur. 7 Tibullum, Catullum, Propertium, Martialem, Marinum, corruptores Reipublicæ per elegantiam sermonis, & per scelus exempli dicimus, nec inter Poëtas artifices illos numeramus; 8 Meliores istis Persius & Juvenalis haberi debent, qvoniam saltem mala vitare docent. 9 Petrarcha verò inter utrosqve mediat. 10 Lucanus *,* moralitatem heroicam docet, Rempublicam militarem non prout esse debet, nec prout esse potuit, sed prout fuit, depinxit, ejusqve probitas ex mirificentia historiæ, non poëseos elegantia commendatur. 11 Similiter se habent Silius Italicus *, & Petrarcha in

» admodum Homeri versus, ex maximi omnium » Regis sententia, tubarum sonitum clangoremqve poscebant: ita Torqvati laudes summum, » grandiloqvum, ac tragicum plane scriptorem, » tanqvam tubæ cantum efflagitant, qvi earum » magnitudini amplitudinique respondeat. Ubi » autem tanta vis eloqventiæ, qvæ Torqvati » laudibus par sit, præterqvam in ipso Torqvato » inveniri possit, non video, cujus vocis, etiam » cùm maledicit, ea est dignitas, majestas, ac » prope divinitas, ut nemo sanus inveniatur, » qvi non malit esse in ejus poëmate Thersites, » qvàm in aliorum Achilles. Longè enim honoratior ab illo vituperatus, qvam ab aliis laudatus, discederet. Qvamobrem, cum omnis noster in eo laudando labor inanis sit futurus, » contenti erimus ejus tantùm nomen referre. » eo enim audito continuò ingens innumerabilium pene laudum numerus, audientium animis se inferet. Atqve eo magis id mihi ejus » laudes reticendi consilium placet, qvod præclara ferè omnium hujus ævi hominum ingenia, » in eo, tum solutâ oratione, tum versibus, » celebrando efferendoqve, magna cum laude, » versata esse dicantur. Hæc ibi Nicius. Cujus judicium omnino ridiculum est, *neminem* scilicet *sanum inveniri, qvi non malit esse in Tassi poëmate Thersites, qvam in aliorum Achilles.* Sanè in *Hierosolyma* sua *liberata* & verbis magnificus est Tassus & adparatu, sed τὸ πρέπον epopœiæ minimè adseqvitur, siqvidem Fabulæ dispositio ad mentem Stagiritæ exiganda, qvod inter alios erudité docuit P. Mambrunus. Svavis qvoqve est Tassi fabula *Amyntas*. Belmontes Cagnolus Tassô se credidit dexteriorem, sed invitis doctorum censuris.

‡ *Urbanus VIII.*] Hic & Alexander VII. è Fabio Chisio ita transnominatus fuerunt nostrô seculô in Poëtis clarissimis æstimati Romani Pontifices. Uterqve poëmatis in luce publica hodie versantibus notissimus, in Urbano plus ingenii Poëtici, plus nativæ facilitatis, plus etiam artis, ut qvi duce qvondam Aureliô Ursô, egregiô Epigrammatum Magistrô, in hæc sacra penetravit altè. In Alexandro plus laboris & industriæ, ut è scripto ejus, cui titulus: *Philomathi Musæ Juveniles*, liqvidum. Epica ejus, qveîs iter suum Româ Ferrariam, Ferrariâ Coloniam, Melitâ Romam depingit, ut nihil habent qvæsiti aliunde coloris, ita nescio qvid duriusculum, Horatiani itineris more, subinde auribus offerunt. Lyrica sine salebris; elegi plerumqve venusti, ut illi de aqva in lapidem versa. *Urbani* lyrica cultissima; epicorum spiritus in itinere subinde fatigatur; elegiæ tersæ & floridæ; ex qvibus non alienum fuerit inspexisse illud de mira, hyeme qvadam, florum ubertate epigramma: qvod producit B. Borrichius in Dissertat. III. de Poëtis Latinis §. 118. p 108.

, Qvantum de Lucano triumphet Maro docet Alexander Rossæus lib. II. toto Virgilii Triumphantis p. 93. f. edit. Roterodam. 1661. in 12.

*, *Silius*] Hic qvam parum accedat ad Virgilium docet per XVII capita Alexander Rossæus totô librô I. Virgilii Triumphantis, qvem vide. Habeo Silium cum notis Cl. Dausqveji Sanctomarii Canonici Tornacensis in 4to Parisiis editum M. DC. XVIII. Item cum eruditis notis Christoph. Cellarii Lipsiæ M. DC. XCV. in 12.

in Scipionis Africa: 12 Unus * Dantes ceteris videtur esse præferendus in ideatione exemplorum, in mirificentia narrationis, in emolumentis Rei publicæ, & privatæ, in sapientiæ utilitate, in imitationis ratione, solus elegantiæ neglectus illi obest; qvanqvam apud vulgus tantùm, doctissimi siqvidem hanc minimè in ipso desiderant. 13 Hispani Poëtæ qvales Erzilla, & qvi Columbeidem scripsit, ad historiam magis accedunt, sed minus benè fictiones inserunt, qvas etiam plerumqve ab Italis mutuantur; 14 Sanè Garcilassus Petrarchæ lyram feliciter æmulatur. Lopes verò Comœdias fingit in materia non Comica; sed moribus Hispanis satis convenientes.

ARTICULUS III.

De Oratoribus.

1 IN Orationibus Græcos Latinis præfert Virgilius, sicut etiam in reliqvis scientiis, & artibus dum canit in VI. Æn: v. 847.

Excudent alii spirantia mollius æra,
Credo equidem, vivos ducent de marmore vultus:
Orabunt caussas meliùs: Cæliqve meatus
Describent radiô, & fulgentia sidera dicent:

2 At in Re militari atqve Politica Romanos ceteris omnibus anteposuit cùm subdit. v. 850.

Tu regere Imperiô populos, Romane, memento
Hæ tibi erunt artes, pacisqve imponere morem:
Parcere subjectis & debellare superbos.

3 Sed Cicero Demosthene apud Petrarcham in Famæ triumpho excellentior judicatur.

Doppo venia Demosthene, che fuori
E di speranza homai del primo loco
Non ben contento de secondi honori.

4 Qvod ad reliqvos spectat, † Isocrates, Æschines, & Lysias, & Gorgias laudantur

* *Dantes*] Et phrasi, & ævô & gravitate argumenti suspiciendus Dantes Aligerius Infernum, Purgatorium & Paradisum Comicô schemate repræsentavit. Non defuêre qvi culparent eum, sed à Jacobo Mazonio efficaciter confutati sunt.

† *Isocrates*] Hujus cum Latina Hieronymi Wolfii interpretatione; ut & Gorgiæ & Aristidis qvasdam, ejusdem cum Isocraticis argumenti Orationes excudit eleganter Henricus Stephanus annô M. D. XCIII. in fol. unà cum suis in Isocratem Diatribis VII. qvarum una observationes Harpocrationis in eundem examinat. Edidit ille ipse Stephanus anno M. D. LXXV. in fol. Oratorum veterum Æschinis, Lysiæ, Andocidis, Isæi, Dinarchi, Antiphontis, Lycurgi, Herodis & aliorum Orationes. Pervenerunt ad me è Bibliotheca Jani Gruteri, ut variæ marginibus manu ejus notæ additæ testantur, Oratorum Græciæ præstantissimorum Antiphontis, Andocidis & Isæi Orationes XX. cùm civilium, tum criminalium caussarum Juris - consultis ac Rhetoribus utilissimæ, interprete Alphonso Miniato Bononiensi. Hanov. M. DC XIX. in 8. In qvâ forma eodem anno ipso Grutero curante prodierunt Dinarchi, Lycurgi, Lesbonactis Herodis, Demadis. Habeo & Themistii Euphradæ Orationes

dantur vulgò, at philoſophis non placent, qvoniam, ut inqvit Plato in epitaphio, à fœminis iſte dicendi modus manavit; loqvor de Demonſtrativo; 5 Orationes enim Cæſaris ad milites, Catonis in Senatu ad judicum deliberationem ſpectantes, Magiam animorum redolent, ut in Rhetorica conſiderabamus. 6 Qvas interſerunt † Livius, Salluſtius Gvicciardinus, aliiqve Hiſtorici, qvantæ ſint utilitatis, nemo non videt, niſi qvi ad virtutem ſe concinnari non ſinit, Atheiſmò, aut ruditate infectus. 7 Iſocratis Penegyricus & qvæ ad Nicoclem & Dæmonicum ſcripſit, eâdem utilitate pollent, elegantiâ, & concinnitate; 8 Speronii orationes non item, melior enim fuit in dialogiſmo: 9 In concionibus verò ‡ Chryſoſtomus, & Leo valent, qvia movent ſimul, docentqve, atqve delectant, præcipuè autem Leo, qvi res abſtruſas faciles omnino reddit. 10 ** Chryſologus affectat nimis dictionem, ac ſententias, ſicut & D. Auguſtinus qvi ſeipſum in Civitate Dei ſuperavit. 11 Florent, & non fructificant Cornelius Muzus & concionatores ceteri recentiores: ſermones enim D. Thomæ verè Theologici, ac Philoſophici cenſeri debent, ſiqvidem paucis verbis definit, diſtingvit, dicendáqve propinat, ut ex illis nihil non ad rem, nihil indoctè, nihil inutiliter ſinat profluere. 12 Savonarola pariter, licet in multis erraverit, plurimum tamen in concionibus valuit, dum ſpiritus auditorum accendit, ſemina virtutum ad fructificandum cogit, animum ex futilibus fortiter abſtrahit, vitia deniqve reſerat, & urit.

ARTICULUS IV.

De Hiſtoricis.

1 QVi Hiſtoriographiæ artem tradiderit, * neminem invenio, nec utrum ego iſtud præſtiterim, dicere debeo, ſingula tuo examini, atqve judicio ſubjiciens. 2 Inter Hiſtoricos verò elegans, doctus, artificioſus,

tiones aliqvot cum interpretatione Petri Pantini, & viri cujuſdam eruditi notis hic Lugduni Batav. editas anno M. DC. XIV. in 8r.

† *Livius*] Livii, Salluſtii, Taciti, ac Curtii Orationes excerptæ junctim hic Lugduni Batav. editæ ſunt in 8r. anno M. DC. XXVI. Qvanta hæc è libro utilitas ad eos redundare poſſit, qvi Reipubl. regendæ ſcientiam conjungere cum ſuccincta qvadam & efficaci dicendi vi cupiunt, oſtendit doctiſſimi viri Jobi Veratii diſſertatio ei præfixa. Ceterùm Livii Orationes omnes è libris de II. Bello Punico artificio Dialectico & Rhetorico illuſtravit, & ex iiſdem libris Miſcellanea, Obſervationes Apophthegmata rerum omnium memorabilium ac inſignium diligenter & doctè excerpſit Reinhardus Lorichius Hadamarius. anno M. D. XXXVII. Francof in 8r.

‡ *Chryſoſtomus*] Eraſmus in præfát. in Auguſtin. *Sponte profluentem orationis copiam amplectitur in Chryſoſtomo.*

** *Chryſologus*] Petrus Chryſologus à Sixto III. Papa Ravennas Epiſcopus creatus floruit circa A. C. 442. breveſqve, ſed admodum diſertas CXXII. ſtilo conſcripſit florido Homilias, item Epiſtolam ad Eutychetem hæreſiarcham. Habetur & alia ejus Epiſtola inter Epiſtolas, qvæ Chalcedonenſe præcedunt Concilium. In Chriſtianis, ſi à Lactantio & Severo Sulpicio diſceſſeris, ſatis elegans eſt ejuſqve divini rebus de divinis ſermones in pretio habentur bonis omnibus.

* *Neminem invenio*] Tractavit hoc argumentum

ſus, clarus, & ſolers videtur o Livius. 3 p Tacitus plus Politici qvàm Hiſtorici habet; q Salluſtius mediat; 4 Flavius † Joſephus mirificus eſt in cunctis, & ſimilis Livio; 5 Ex noſtratibus Baronius felicior eſt ſerie, ‡ veracitate, & utilitate qvam omnibus præſtat. 6 Hiſtoriam univerſalem nec Pineda puram, nec Tarcagnota non impuram ſcripſêre, ille enim Theologica, iſte fabulas pro Hiſtoria

rum eleganter & cum cura Janus Nicius Erythræus Dialogo II. 1010 p. m. 76 ſ. Dialogorum XVII. ſicuti & Gerard. Joan Voſſius in Arte Hiſtorica, ſive de Hiſtoriæ, & Hiſtorices natura, Hiſtoriæqve ſcribendæ præceptis. Commentarione Lugduni Batav. edita anno 1653. ea enim optima editio eſt. Facit & hûc nunqvam ſatis ob utilitatem ſuam laudanda cari noſtri Boecleri Hiſtoria Schola Principum, Hiſtoriæ ejus Univerſali præmiſſa annô 1680 Argentorati in 8° editæ. Eſt & in Bibliotheca mea erudita Joh. Henr. Hottingeri epiſtola de ratione & modo conſcribendæ Hiſtoriæ Reformationis. Sicuti & Hermolai Barbari de ſcribendæ Hiſtoriæ præceptis Commentarius Marco Antonio Sabellico, qui Coccius in ſepulcrali monumento nominatur, dedicatus: Habemus & Uberti Folietæ libr. de ratione ſcribendæ Hiſtoriæ ad Octavianum Paſqvam.

o *Livius*] In Livio & Polybio ſemper mihi placuit grandis ille prudentiæ adparatus, qvem interpoſitis paſſim judiciis, obſervationibus, monitis, & egreſſionibus inſtruxerunt. If. Caſaubonus ad Livium tranſtulit illud Senecæ Rhetoris de Oratorum principe encomium: Populum Romanum hujus unius ingenium par imperio ſuo habuiſſe. Et qvidem certè adeò viſus eſt nonnullis cum Cicerone conferendus, ut non dubitaverint adfirmare; Ciceronem ipſum, ſi ad ſcriptionem Hiſtoriæ totam illam vim forenſis facundiæ convertiſſet futurum fuiſſe Livio inferiorem aliqvanto. Qvid de eo ſentiat Lipſius, docet in notis ad c. IX. primi Politicor. libri p. m. 18. edit: Antverp CIↃ IↃC IV. Philippus Cominæus Livium exiſtimavit eſſe Latinorum Polybium omnibuſque Senatoribus, & rerum publicarum gubernatoribus perlegendum.

p *Tacitus*] Hunc loco Lipſius jam adducto p. m. 17. præponit Livio non ob eloqventiam aut alias virtutes, ſed ob prudentiam & judicii notas. Maximo Boeclero in c. I. Hiſtoriæ Scholæ Principum §. 20. p. m. 49. laudatur evidentiæ nomine. *Cum* inqvit, *in Annalibus ſuis*, non bella & „ externos caſus, ſed domeſtica veluti ac interna „ tractet, eâ dexteritate utitur, ut Senatui c. s. „ non intereſſe modò videatur. qvi legit, ſed „ obſervare poſſit plura, qvàm ſi intereſſet. „ Qvid verbis velatum, fictum, adornatum, „ implicatum, ſuſpenſum; conſilio reconditum; „ geſtu adjutum, vultu ſimulatum, interpretatione deflexum ſimulacris mitigatum, „ vi arcanâ intenſum: qvis ex omni curiæ parte „ affectus, qvæ diverſitas mentium, qvæ inclinatio animorum, qvæ artes ſententiarum, „ qvæ voluntatum invitamenta, qvi fines ſtudiorum: qvo decreta tendant, qvam facta reſpiciant metam: qvis nexus cohærentium, qvæ „ ſpes aut minæ conſeqventium: qvæ fraus aut „ veritas exemplorum, qvæ calliditas repertorum: „ hæc & talia, eâ arte ſunt à Tacito prodita, „ cui neminis ſcriptionem comparari poſſe, facile dixerim. ſingula verba, aliqvid momenti pragmatici inferunt: ipſa connexio, non rerum „ modo, ſed dictionis, habet aliqvid qvo inſtruat lectorem negotiorum naturis intentum. Vide tamen qvæ de ipſo hoc Tacito fortè non planè contemnenda adfert Famianus Strada Romanus Jeſuita parte I. Proluſion. Academicar. n. II. p. 44. ſ. edit Colonienſ. M.DC.XXXVIII. in 12.

q *Salluſtius*] Si libros ejus haberemus, Lipſio foret d. l. primus. Sed Hiſtoriarum corpus illud totum periit: & ex his pauculis, admirari magis cum libet, qvàm anxiè judicare. Illud video Thucydidi ſimillimum eſſe.

† *Flavius Joſephus*] Hunc litterarum æqve ac armorum gloriâ nobilem auctorem, ſtatuamqve ob ingenii gloriam in Urbe meritum, Hieronymus Græcum *Livium* adpellare conſveverat. Scaliger ſanè diligentiſſimum καὶ ἀληθέστατον omnium Scriptorum vocat in Prolegomen. de Emendatione Temporum.

‡ *Veracitate*) At ego nihil magis in Baronio qvàm veritatem deſidero, qvippe qvi univerſam eqvuleo, qvô vexat eam, Eccleſiaſticam Hiſtoriam trahit ſtatus ad Romani genium & Monarchiam, qvam ſtabilire ſicuti juſſus erat ac animo conceperat, ita ſtrenuè exſeqvebatur. Sanè ſi qvis huic Annalium conditori ex univerſo congeſti adparatus corpore ea ſuſtulerit monumenta qvæ Aloyſius Lippomannus ac Laurentius Surius, deridiculi ac fabuloſiſſimi ſcriptores congeſſerunt qvibuſqve univerſa ferè conſtat Pontificiorum

Historia miscet. 7 † Sabellicum non trutinavi, nec qvi omnium regionum Historias consarcinarent convenientes temporibus ad invicem invenio; 8 Moses certè dedit exemplum, sed nemo seqvi potuit; desideratur ergo qvi omnium nationum utriusqve Hemisphærii, origines, genealogias, gesta, tempora, Regiones, mutationes, transmigrationes, & eventus cœlestes, & terrestres, & maritimos enarret, ab exordio Mundi usqve ad nos: 9 Hanc ego texere optavi, sed Principes dare commoditatem nesciunt, nec curant divinum opus. 10 Inter Biographos, philosophorum vitas * Laërtius unus omnium optimè scripsit, qvoniam bona & mala ipsorum, qvidqvid sensêre, & alii lusêre Poëtæ de iisdem non tacuit. 11 Sic vitas Cæsarum tradit Svetonius, veraciter & eleganti stylô, perutiliqve, qvem utinam recentiores imitarentur. 12 Plutarchus etiam in vitis describendis valet, sed Græcis favet plus qvàm ratio Historiæ ferat, præsertim in Paralello inter Alexandrum magnum atqve Romanos, in ceteris æqvior. 13 Gregorius Nyssenus solers & utilis est valde; cui consimilis est Hierony-

rum sanctorum historia, plusqvam viginti tria intulerit vulnera, auctore harum rerum maximè prudente Celeberr. Dorscheo, Baronio refutando superemoriente in Admirandorum Jesu Christi Septenario p. m. 231. edit: primæ Hamburgens. ann. M. DC. XLVI. in 12. Immoderatæ iniqvitatis adfectuum occupatorum & imperitiæ Historicæ nomine proscriptus est in caussa Sicula à Philippo Hispaniarum Rege, in celebri ea de re edicto, dato 3. Octobr. ann. M. DC. X. Et ut Is. Casaubonum, Dorscheum, Dannhauerum, Tribbechovium, Kortholtium, Spanhemium, Hottingerum, Pagium, Besnagium &c. taceam à suimet Molossis veluti alter Actæon laniatus est, nimirum à Valdesio libr. de dignit. Reg. Hispan. à Chronographo Regis Catholici in Opere de Convenientia duarum Monarchiarum Catholicarum, nempe Ecclesiæ Romanæ & Imperii Hispanici, in qvos Hyperaspistes Henr. Spondanus invehitur in ad Lectorem præfatione; item à Casparo Sanctio Jesuita Hispano in Controversia S. Jacobi. Cujus Sanctii, Baronio circa controversiam eruditioris, Disputatio de Prædicatione S. Jacobi Apostoli in Hispania Coloniæ edita ann. 1617. in 4to. accessit ejus commentariis in Actus Apostolorum eodem ibid. ann excusis.

† Sabellicum] Marcus Antonius Coccius Sabellicus Æqvicolis ad vicum Varronis in Via Valeria natus, ut se in Syllabo Uticensium Historicorum legisse memorat Gerard. Joan. Vossius III. de Historic. Latin. c. XII. p. m. 670. Fabri ferrarii filius; etsi sciam non deesse, qvi ipsum è nobili Coccejorum familia ortum velint, animum à teneris annis ad studia adplicuit, juventutis per pagos institutione aliqvantillâ pecuniâ conlectâ. deinde Pomponii Læti & Domitii Veronensis disciplinâ usus, Romæ Venetiisqve, ubi humaniores literas professus est, inter literatos Inclitum nomen adeptus est. Maximè celebratur Historiâ Enneadum XI. ab Orbe condito usqve ad annum CIↃ IↃ IV. post qvem annum triennio superfuit, teste Leandro in Italia sua. Ludov. Vives lib V. de tradendis disciplinis: Principio legendus aliqvis, qvi ab ultimis temporibus ad nostram memoriam, aut ei proxima, historiam tenore uno contexat, ut summâ qvâdam proponantur omnia. Is sit sanè, vel Naucleius, vel hoc copiosior, & purior, & diligentior adde etiam doctior. Antonius Sabellicus. Idem lib. III de trad. disc. dixerat: Marcus Antonius Sabellicus fuit qvidem plenus; sed lutulentus qvandoqve, ac similis ei autori, ex qvo res desumit; ut colorem videatur mutare cum solo, per qvod omnino tanqvam fluvius occurrit. Erasmus benignius in Ciceroniano suo: p. m. 164. edit. Lugdun CIↃ IↃC XLIII. in 12. Antonium Sabellicum agnosco natu à facundum, nec artis expertem, nec infeliciter rhetoricatur interdum. In historia sat splendide versatus, sed in hac tantum, qvæ summo dicendi genus desiderat. Etiam Bembus, sed in epistola ad ipsum scripta, vocat, doctissimum, eloqventissimum, optimè de Rep. meritum: atqve addit, Septem historiarum enneadibus, qvas nuper edidisti, uberrimum fructum propositum video laudis, & gloriæ sempiternæ.

* Laërtius] De illo optimè meritus est in nupera Amstelædam: CIↃ IↃC LXXXXII editione Henr. Wetstenius, cui, qvàm vellent eruditi, Marcum Meibomium, virum consummatissimæ eruditionis, suas qvoqve adjecisse notas.

ronymus, sed brevior; 14 Qvi autem vitas Philosophorum ac clarorum virorum tacitis eorum vitiis, turpibusqve gestis describunt, ii Poetæ potiùs dicendi sunt, qvoniam imitanda scribunt, non autem narranda narrant. 15 Historiam Temporum ‡ Scaligeri admirantur Germani, eamqve seqvuntur etiam plurimi nostrates, inter qvs recensetur Vechettus Florentinus, qvi scripsit de anno sacro tam subtiliter qvàm imprudenter. 16 Voluit enim per eclypses, atqve Cyclos Lunares in Historiis antiqviorum extantes, numerum annorum corrigere, sed cùm ante Historiam Herodoti, & Justini nihil ejusmodi habeamus, non bene potuit præteritos ante Nini tempora annos colligere; neqve corrigere. 17 Adde qvod Chronologiæ adeo sunt variæ inter Hebræos, Græcos, & Latinos & iterum inter singulos ipsorum, ut Cyclos multos aliæ excedant, aliæ excedantur, & qvibus innitaris conjecturæ omnino desint. 18 Præterea supponit cursum Astrorum semper eundem, cùm recentiora phænomena, & antiqviora etiam, longè varium ipsum esse in anticipationibus Tropicorum, apogeorum, Eclypsium declarent; ut non mirum sit, qvòd nativitatem & mortem Christi ad alia tempora ipsi trahant, contra traditionem, ac ritum à primordio nascentis Ecclesiæ servatum.

ARTICULUS V.

De Scriptoribus Epistolarum.

1 EPistolarum genera multa, inqvit Cicero, * esse non ignoras, alterum familiare; & jocosum, alterum severum & grave, sed unum illud certissimum, qvò certiores facimus absentes, si qvid est, qvod illorum aut nostrum scire intersit, & hoc rectè qvidem, qvoniam ad hoc inventæ sunt epistolæ, ut qvæ propter absentiam significare non possumus qvasi præsentia faciamus. 2 Qvæ vero dicuntur Philosophicæ, apud Senecam & Platonem, & Astronomicæ apud Tychonem; & qvæ Medicinales apud Manardum, Mundellam, Gesnerum, & alios; & qvæ Politicæ sunt Ciceronis ad Atticum; & qvæ Theologicæ ut Apostolorum, & Discipulorum Ignatii, Polycarpi, Martialis & Dionysii, Hieronymiqve, & Augustini, & Grammaticales Lipsii ac Parrhasii, epistolarem rationem excedunt, & potiùs ad syntagmata doctrinalia spectant[illegible]qve de iis sentiendum sicuti de sermonibus, qvi ex principiis scientiarum [illegible] consvevêre. 3 Hoc tantummodò animadvertendum, qvod cùm

‡ *Historiam Temporum Scaligeri*] Scaligeri errata in qvatuor genera distribuit Petavius, qvorum primum *μαντεύματα* comprehendit, seu vaticinia, sine probatione adducta. Alterum *παρεξηγήματα*, qvando ex malè intellectis veterum locis collegit; Tertium *παρεπιχειρήματα* qvando vitiosâ ratiocinatione conclusit; qvartum denique *ἐναντιώματα*, qvando sibi ipsi contradixit. Hactenus de Scaligero Petavius. Confer D. nostrum summum B. Calovium in Prolegomen. Biblior. Illustrator.

* Libr II. Famil. Ep. IV.

cùm genus mixtum ex sermone scientifico & epistolari constituant, principia habere debent, ac fines, atqve enunciationes paulò cultiori sermone exaratas, cujusmodi in epistolis simplicibus ex arte fieri consvevit, in qvibus verbis claris apprimè dicendum est, ne absentia, qvam epistola tollit, foveatur; ac propterea haud rudis erit, vel metaphoricus sermo, nisi ubi qvæ vel pudet dicere, vel imprimere in animo cupimus, ad hoc nos cogunt, qvemadmodùm in Rhetorica monebamus. 4 Brevitas affectata nocet sensui, necessaria prodest tollendo fastidio, repetitio verò earumdem sententiarum omnino stomachosa, nisi ubi multa impressio, & ex impressione voluntas, & ex voluntate actio procuratur.

ARTICULUS VI.

De Mathematicis.

1 MAthematicas bene scripsit Euclides, licet qvædam in ipso desideremus; 2 Circa cœlestia bene Ptolemæus numerat mensuratqve, sed clarior acutiórqve Copernicus. 3 Tycho verò solertior & diligentior, sed minus ad judicandum per percepta observataqve idoneus, præterqvam stilò lutulentò fluit, non distinctò resolutòqve, qvalis est in Copernico, aut Ptolemæo, 4 Cosmographiam ex arte Ptolemæus, haud tamen totam depinxit; 5 Ortelius verò & Mercator ex sola peritia describunt tabulas, artem nullam tradendo, sed eorum imitatione, qvi post scientiam tractatus faciunt, & post Rhetoricam orationes; 6 Nos autem conati sumus Cosmographiam artificiosè componere, qvam nescio utrum in præcedenti Catalogo recensuerim.

ARTICULUS VII.

De Medicis.

1 MEdicinam * Hippocrates methodicè non scripsit, sed per præcepta tradidit brevissima, sicuti Salomon Ethicen in Proverbiis; nemo tamen ipsò melior inter antiqvos extitit in sententia brevi, veridica, magi-

* *Hippocrates*] Medicinam inter Veteres neminem putat B. Dn. Jo. Conr. Dietericihius in p. 3. Iatrei Hippocratici exactiùs tradidisse Hippocrate, qvi qvæ alii stylò explicatò dixerunt, aphoristicà brevitate complexus fuerit, ut iatricæ studiosis rerum ingentium brevi fasciculò subveniret. Artem is suis temporibus fermè sepultam, aut saltem incultam, nullâqve methodò dispositam, divinis planè scriptis tantopere & exornavit & amplificavit, ut sub eo primùm *Medicina* videatur prognata. Nondum ea [illegible] disciplinæ & artis legibus constabat, non ex theor[illegible]is & præceptionibus tum veris & utilibus, tum mutuò inter se nexu cohærentibus, erat constituta, sed sparsa qvædam & ἄτακτα erant inter Medicinæ filios rudimenta, qvæ potius ἀρχαῖα qvàm ullum artis vestigium ostendebant, qvibus summus ille Medicus splendorem & illustramentum attulit, sparsa colliger[e]

magiſtrali, & licet rationem dictorum non attulerit, ipſorum tamen veritas in experimentis intus illico ſe prodit. 2 † Galenus non tantumdem ſapit, propter eaqve

Dd 2

ligens, obſcura illuſtrans, inculta perpollens, confuſa diſtingvens Eam temporum jejunitatem inter inſigne elogium Hippocratis teſtatur Autor Definitionum Medicarum, qvæ Galeno adſcribi ſolent, his verbis: T. IV. Oper Gal. p. 390. Οἱ ἀρχαῖοι καὶ οἱ πρὸ Ἱπποκράτους γενόμενοι, ὧν ἡμεῖς τοῖς βιβλίοις ἐντυγχάνομεν, οὔτε ὁρίσαντό τινα τῶν κατὰ τὴν τέχνην, οὔτε πολλὰ συγγράμματα ἀπέλιπον, ἀλλὰ πάνυ ὀλίγα. Τούτους μὲν οὖν ἐπαινεῖν ἄξιον, ὅτι πρῶτοι ταῖς ἐπιβολαῖς ἐχρήσαντο, καὶ ἐπιδέδωκασιν εὑρεῖν τὰ χρήσιμα τῷ βίῳ. Ἐπιγενόμενος δὲ τούτοις Ἱπποκράτης τὴν Ἰατρικὴν συνέγραψεν, καὶ ὡρίσατο αὐτὴν ἐν τῷ περὶ τέχνης, ἀρχηγὸς ὢν τῶν καλῶν γενόμενος, περὶ οὗ πάντες οἱ Ἕλληνες μεμνήσονται εἰς αἰῶνα, ἐπειδήπερ κοινὸς Εὐεργέτης ἁπάντων ἐγένετο. Non probabat divinus Senex battologos ſui temporis Medicos, qvi res cumulabant ſine certo ordine, & inſumebant tempus chartis intricatis. Noverat præ aliis in ſcientiarum traditione modos duos eſſe, & præcipuos & valdè neceſſarios, Inventionem & uſum. Alteri tantum tribuit Plato & Ariſtoteles, ut potius à qvopiam Deo, qvàm ab homine eſſe exiſtiment. Alter verò ex longa ſententiarum obſervatione acqviritur. In his qvidem ambobus unus inter alios eminet Hippocrates. Hic enim cœleſti ſuo judicio & experientiâ pluſqvam humanâ, multa utilia & maximè neceſſaria ad uſus vitæ varios excogitavit & nobis reliqvit; ſed ita ſtrictim, ut verba ſententias adæqvent. Id qvod inter alia ingenii monumenta Aphoriſmorum aliqvot Libri teſtantur In iis enim genus loqvendi conciſum ac minutum ſententiarum gravitate miſcuit, & dexteritate mirâ per ſumma qvaſi capita Medicinam complexus eſt. Sanè in hoc compendio, qvod perexiguo continetur verborum ambitu, non rerum eſt copia parva, καὶ ἐν ὀλίγῃ λέξει δύναμις ἐστὶ μεγάλη. Solida hic & compacta in exiguâ mole verborum oratio, καὶ πυκνὸς καὶ σφυρήλατος νοῦς ἐν ὀλίγῳ ὄγκῳ, ut Plutarchi Tom. II. p 408 applicem verba, qvæ ille de Pythiis Oraculis In aphoriſmis voluit, ut adeſſet φρὴν ἔμπνοος, συμφυτὴ σοφία, πολλῶν νόος. Breviter multa oſtendit, longumqve ſermonem ſub brevi occulit, ut in ea brevitate neſcias, an rerum copiam an verborum parſimoniam magis admirari liceat. Brevitatem ſtudio ſectatus fuit, ut brevitati vitæ ſuccurreret, & ne fruſtra dixiſſe videretur, Aph. 1. εἶναι βίον βραχὺν, τέχνην μακρήν.

† *Galenus*] E veteribus μοναρχοῦσι Hippocrates & Galenus. Hippocrates, βατταλίζοντα τὸν πάλαι, balbutiem Medicinæ correxit, in ornatiorem dicendi formam redegit, ab obſoletis abſtinuit. Longa breviter dixit; & βραχυλογίᾳ λακωνικῇ res plurimas paucis ſyllabis comprehendit. Eſt Pindaricum Od IX. Pyth. στρ. δ. κῶλ. ιε. v. 2. notum;

Βαιὰ δ᾽ ἐν μακροῖσι ποικίλλειν ἀκοὰ σοφοῖς.

Verbis parcus, ſenſu & virtute dives. breviſſimis qvaſi punctis maximas res docet. Mirâ tamen brevitate fit qvandoqve obſcurus, & breviloqvio ſuo interpretibus ſolet crucem figere, adeò ut maximus interpres Galenus in Græca lingva natus & educatus, obrui ſe interdum ſermonis obſcuritate fateatur ingenuè. Longò verò verborum ſyrmate Galenus incedit, πολυφραδὴς καὶ πολυλόγος cujus prolixitas artem, qvæ longa, longiorem videtur facere, ut Hippocratis brevitas breviorem. Galenus interdum prolixus eſt in re facili, in re gravi ſuccinctus. Sicco quandoqve pede prætetit, ubi abditioris cujuſpiam doctrinæ deſiderabatur copia. Qvandoqve quidpiam addit, ubi non erat opus. Nonnunqvam aphoriſmum redundare aſſerit. Cùm aphoriſmi cujuſpiam ignorat cauſam, illum Hippocratis eſſe negabat. De veritate hujus vel illius aphoriſmi ſuſpiciones habet. Subinde hæret in ſententiis ac obſcuris dictis. Id probare conatur Donatus à Mutiis, Dialogo edito contra interpretationem Galeni ſuper aliqvos aphoriſmos Baſil. 1547. Qvi in Medicina veteri cupit eſſe præclarus, & ſupra conditionem vulgarem eminere, ubi Hippocratis libros curioſè volvit, ſimul Galenum adit. Stabile verò ingenium & ſagax, exigitur, nec eſt, ut omnia Galeni curioſè luſtrentur, cùm ars ſit longa, vita verò brevis; de qvo audiatur Hieron. Cardanus: In Hipp. Aphor. lib. IV. col. 311 Ubi omnes Hippocratis libros diligenter intellexeris, etiam

tereáqve nec tam facile docet verborum copiâ luxurians, est tamen optimi judicii cùm ex propriis aut Hippocraticis loqvitur, dum verò Platonizat aut Aristotelizat non item; & in dissectionibus mirificus existit, unde Vesalio, ceterisqve viam aperuit, qvam Aristoteles loqvendo de partibus animalium obstruxerat. 3 Scripsit methodô haud ineptâ, dictorúmqve suorum rationem reddit aliqvando; sed qvaternitas elementorum & qvalitatum & elementatio & reductio omnium ad illa fefellit valde virum solertissimum, qvi præterea non immoratur cùm de febribus, & pulsibus, aliisqve rebus sermocinatur, qvantum erat opus ad præstigias & præjudicia physicorum eludendas. 4 Celsus scientiæ propior, 5 Avicenna ‡ ordinem complexus est præclarissimum, & materiam Medicam longè uberiorem fecit, ut propterea Galeno sit proximus, & dignus omninò qvi novâ interpretatione à barbarie liberetur, qvanqvàm meliora præstare potuisset, si plus sibi, ac viribus propriis, qvàm antiqvorum testimoniis indulsisset.

etiam jubeo, non consulo solùm, ut sex Galeni libros de Locis affectis, & decem ac septem de usu partium, qvatuordecim Methodi medendi, qvinqve primos & tres ultimos de simplicibus Medicamentis, decem de Compositis secundùm locos, & septem secundùm genera, qvi in universum sunt sexaginta duo, evolvas. A reliqvis ejus libris si abstinueris, non solum id temporis lucri feceris qvod esses impensurus, sed minus perplexus hærebis in his, qvæ ab Hippocrate clarè tradita sunt. Non defuit Galeno ingenium, facundia, methodus, exercitatio; sed qvædam, ut reor, minus juvenis qvædam minus diligenter, alia aliis impedimentis occupatus, negligenter satis scripsit. Galenus omnium primus Hippocraticam disciplinam excitavit, & Hippocratis obscuritatem editis in eum Commentariis illustrare conatus est, maximus Hippocraticæ doctrinæ conservator; qvo nomine illi multa posteritas debet tanqvam medicinam obscuratam illustranti & perspicuis usitatisqve verbis tradenti. Qvis enim ex prodigiosa illa dicendi ratione, qvâ Archigenes & alii ejus ætatis Medici usi sunt, medicinæ præcepta haurire potuisset? Solebant Veteres in Medicina uti miris qvandoqve verbis, qvæ intricabant magis, qvàm extricabant. Laus hinc Galeno, qvi medicorum Vocabulorum maximè obscuriorum enarrationem in scriptis variis dedit. Eo nomine laudatur Leonh. Fuchsio in II. de loc. aff. c. III. p. 50. his verbis: Nisi is unus fuisset, qvi medicinam, à prioribus miris modis obscuratam illustrâsset, & perspicuis usitatisqve verbis tradidisset, hodierno die haud dubiè omni destitueremur medicinæ præsidio. Qvis enim ex prodigiosa illa dicendi ratione, qvâ Archigenes & alii ejus ætatis medici usi sunt, medicinæ præcepta haurire potuisset? Nemo sane, nisi forte aliqvis in horum scripta œdipus & ænigmatum interpres incidisset. Qvare parum humaniter faciunt, qvi hodie Galeni manes, ac ipsis & universo humano genere optime meritos, tam inhumaniter tractant, proscindunt, ac nullis non conviciis incessunt. Ideo, si standum J. Heurnio, in Institut. Medic. p. 437. Galeno maxime utemur pro Hippocratis enarratore, qvo ille rectè intelligatur, utqve memoriam exerceamus, cum fœcunda qvadam utilitate; cùm rerum, qvæ discuntur per causas, demonstratio apud eum luxuriet. Galenus explicatius scripsit, magisqve æstimandus, qvia Interpretum veterum bona pars periit. Multi ex me[illegible] Galeni locis aphorismos explicare solent ut fecêre *Sclanus*, Victorius, Stupanus, unde cùm Galenus non apertè loqvitur, etiam nonnullos non apertè loqvi notat Sclanus. in Aph. p. 355. Hippocratem pauci explicant ex ipso Hippocrate, inter qvos excellit fere unicus Martianus, judiciosus interpres. J. Bapt. Montanus nescio, qvo spiritu Galenico affectus, scribit: prælect. in 1. Epid. p. 102. A Galeno nunqvam discedo, & cui idem sum. Pater meus Galenus & Ego unum sumus. Audet Guilelm. Copus Regius Medicus, scribere, Epist. nuncup. ad Gal. de aff. loc. A. 2. b. multo plus solidæ doctrinæ biennio ex Galeni lectione discipulum reportaturum, qvàm si decem perpetuis annis Avicennæ Canonem revolvat. Veterum Græcorum, Herophili, Bacchii, Zeuxis, Heraclidis, Marini, Pelopis, Lyci, Ruffi, Attali, Donni, Sorani expositiones magno damno periêre. Unicus hodie cum Galeno superest Philotheus, cujus annotationes Latinè versas vidisse se, Græcas verò nondum: testatur Dieterichius, cui hæc accepta ferimus p. 17. libri paulò antè adducti.

‡ *Avicenna*; De hoc multa dixi in parte II. Animadversion. ineatum.

ARTICULUS VIII.

De Legistis.

1 LEges ſcribendæ ſunt ſtilô clarô, vulgari, & ab omnibus qvi ſub illis vivunt facilè perceptibili, commodoqve utentibus; 2 Creſcunt autem illæ qvando legiſlator non omnia complexus eſt methodicè, ſuccedentibus ex caſibus; unde commentatores qvi non ſcripta tractant, fermè legiſlatores evadunt in omni ſectâ. 3 Poſſunt autem ubi nimium excrevêre, in compendium redigi, velut Julius Cæſar, teſte Svetoniô, * cogitabat, & Juſtinianus tandem fecit erga Romanas, addiditqve artem qvam Inſtitutiones vocat, ſed Compendium meliùs dixeris, cùm non ex certis principiis & ſemper veris, concluſiones ac deciſiones occurrentium caſuum, exinde deducere promptum

* In ejus vita c. XLIV. 3. Præclarum profectò, ſi perfeciſſet, inſtitutum, qvo de Ciceronem qvoqve cogitâſſe colligitur è Gellio lib. I. c. XXII. ubi liber ejus *de jure civili in artem redigendo*, citatur. Meminit & ipſe Cicero primô de Oratore. Contra hunc immenſum aliarum ſuper alias acervatarum legum cumulum, non minùs ævo noſtro gravem libet adſcribere graviſſimum judicium Juſti Lipſii è Centur. III. Miſcell. Epiſtol. n. LXXVIII. Ubi *dubita*, inqvit in p. 81. edit. Antv. cIↃ IↃC v. „ an bono conſilio in vitam & uſum jus Juſtinianeum à Lothario Imperatore revocatum ſit: ſic dico, totum & plenum. Non qvin bona in eo, arguta, & à ſeculo veteri: ſed nimis forraſſe bona, arguta, vetera! & ideo feminarium ingeniis ad calumnias fraudeſqve pangendas. Dic ſodes, qvàm multa in eo, qvæ uſum hodiè non habent? qvàm multa implicata, & variantibus ſententiis enodanda? Qvid ſi pugnantia qvædam dicam? ſed vix auſim, & juncti umbonibus me invadant. Et de jure ipſo priſco, parum etiam ſit: ſed Commentarii qvàm multi, & pæne infiniti acceſſerunt? atqvi & ii ſi concordant, vim legis in tribunalibus noſtris poſſunt. Amelii vetus qverela an ſomnia fuit: Juriſprudentiam multorum camelorum onus eſſe. qvid nunc dicam? elephantos ab India, vix ferent. Atqvi Platonis oraculum (lib. V. de LL. & ex eo Strabo ſub fin. lib. VI. p. 179. f.) auribus meis inſonat: ὅτι πλεῖς οἱ νόμοι, πολλαὶ, καὶ δίκαι πάντως, καὶ βίοι μοχθηροί: qvod *ubi leges multæ, ibi & lites multæ, & vita moresqve pravi.* Audi & ſcrutare: verè oraculum eſt. & de multitudine litium, noſtra Belgica (noſtra qvin & Germania) vicina Gallia & Italia dicent. Qvomodo autem non & mores pravi? Nam primùm concordia tollitur, odia aperta aut occulta in animis gignuntur: adde fraudes, inſidias, & ſtudium vincendi qvovis nexu, ac ſupplantandi. *Non* enim, ut Celſus veriſſimè ſcripſit, *bona conſcientia, ſed victoria, litigantis eſt præmium.* De multis hoc dico: abſit de omnibus, & animus me meus refellat. Sed proborum cauſſâ indignor eqvidem, cum Iaſones iſtos video, qvi palam ad Colchos & aureum vellus eunt. Et qvidem non improbi ſolùm; ſed ſtolidi aut fronte ferreâ, qvi & artem hanc protollendæ ſive tollendæ Juſtitiæ jactant. Memini olim fuiſſe inter Byzantinos Oratores, qvi interrogatus, *Qvalis Byzantiis lex eſſet? Qvalem ego volo*, reſpondit: o dignum, qvi pateretur qvod ego vellem! Sed an non hodiè tales, qvi leges ut ceram habent, pro animo aut loculo ſuo huc illuc ducunt & flectunt. Mentiri optem: ſed hoc unicè, ut Rex ſit aut Princeps qvi medeatur, & Paucas, Faciles, Concordes leges donet. Hæc Lipſius, idemqve non diſſimilia in monit. & exemp. polit. lib. II. c. X. ut & Barclajus in Argenid p. 253. & ſeq. edit. Argent. qvæ omnia belle conſentiunt cum effato Taciti lib. III. Annal. c. XXVII. 5. *corruptiſſima republica plurimæ leges.*, & cum judicio Themiſtoclis apud Plutarchum in ejus vita, p. 114. a. qvi Cauſſidicinam (unde autem iſta niſi ex hac monſtroſa multitudine legum) Δουρείῳ ἵππῳ, eqvo ligneo ſive Trojano, hoc eſt, hoſti domeſtico, comparavit. Lege tamen & Duckium de uſu & auctoritate Juris Civ. Ed. Lipſiæ M DC. LXXVI. in 12.

ſit, qvod verum eſſe probat tot tantorúmqve * expoſitorum moles. 4 Moyſes qvoqve ex qvatuor libris qvi Phyſiologiam, Theologiam, Hiſtoriam, & leges continent, qvamvis compendioſis, unum tamen fecit Deuteronomium; 5 Et in aliis ſectis abbreviatores legum vidi permultos; deſideratur tamen in Chriſtiana ut ex tot Codicibus Decretorum, Decretalium, Clementinarum, Extravagantium, Bullarum, corpus aliqvod omnia ſemel complexum conficiatur, qvod item in Civili utiliſſimum foret; nemo enim ignorat, legum multitudinem incommodam pernitioſamqve eſſe judicibus, clientibus, Reipublicæ, & legulejis tantum prodeſſe, ut qvidqvid volunt defendentes lucra ſectentur, ac Principibus tyrannis, ut hôc modô ſubditos emungant pecuniâ. 6 Sapientia autem Dei incarnata leges omnes ad dilectionem Dei, & proximi reducit, qvô præceptô neglectô nihil valent leges ceteræ, obſervatô ſuperfluunt, exceptis ceremonialibus, qvibus populus Deo ſubjicitur, ejus auxilium imploraturus, & proximo ordinatur commodis mutuò futuris.

ARTICULUS IX.

De Theologis.

1 IN Theologia Methodici habentur Damaſcenus, Petrus Lombardus, & D. Thomas in Summa; ceteri ſunt commentatores, aut qvæſtionarii. 2 Antiqvorum verò Patrum alii ad Hiſtoriam meliores habentur, ut † Hieronymus, alii ad allegoricos ſenſus ut Ambroſius, alii ad Morales ut Gregorius

* *Expoſitorum*] In his præ ceteris commendo Theophalum ad Inſtituta Græc. & Latinè Pariſ. CIↃ IↃC LVII. in 4. Item Arnold Vinnium hominem Latinè doctum. Lugduni Batav. CIↃ IↃC LXII. in 4to. hæc enim melior eſt Amſtelodamenſi editione an. CIↃ IↃC LV. in 4to. nec contemnendæ ſunt ejuſdem Vinnij notæ, qvidem breves, ſed perpetuæ ac utiles in gratiam incipientium conſcriptæ & editæ Amſtelædami ex officina Elzeviriana an M. DC. LXIII. in 12. Prodierunt qvoqve Inſtitutiones juris Genevæ cum Bandozæ notis in 12. M. DC. XIV. Habes & Grevæ Diſſertationes ad Inſtitutiones Imperiales in 12, an 1678. Schneidewinus ad Inſtituta excuſus eſt Genevæ M. DC. XCIII & Francof. M. DC. LXXVII. in 4to. Nec inutilia ſunt Commentaria Cujacii ad Inſtitutiones Genev. M. DC. X in 4to.

† *Hieronymus*] Judicium incomparabilis noſtri Martini Chemnitii in Oratione de Lectione Patrum Locis ejus Theologicis Francof. M. DC. LIII. in fol. optimè editis præmiſſa, p. m 5. a. b. de Hieronymo tale eſt à ſtudioſa juventute probè obſervandum. „Hieronymi ingenium fuit præſtantiſſimum, & unicus ille labor æternam meretur laudem, qvod ſacra Biblia ex fontibus vertit. Et ſcribunt ex Patribus ſolum Hieronymum, natum ex Chriſtianis parentibus, habuiſſe cognitionem Hebraicæ linguæ. Qvia verò præterea fuit multæ lectionis variæ & difficiles qvæſtiones ab eo ſunt eruditè explicatæ. Et in illo genere, & præterea in commentariis valet, & dignus eſt qvi legatur. Qvando verò diſputat de aliqvo articulo fidei, non conferri poteſt ceteris Patribus. Amans fuit diſciplinæ, ideo ſæpè tribuit electitiis exercitiis meritum remiſſionis, donec exortis Pelagianis, qvædam mitigare & retractare coactus eſt, Damnat enim qvædam in Pelagio, qvæ Hieron. antea & ſcripſiſſe & ſenſiſſe conſtat. Præterea qvando aliqvem ſibi refutandum proponit, omninò nimis hyperbolicus eſt, & acerbitas illius & hyperbolica vehementia, etiam ſui temporis hominibus diſplicuit, ſed noluerunt alium irritare. Ita, cùm ſatis ſcabioſè de conjugio ſcripſerat, contra

rius & Chryſoſtomus; alii ad omnes, ut Origenes, licet myſticos magis ambiat; 3 † Auguſtinus inter controverſias & ſubtilitates eloqventiam optat, ſed non habet qvantam Ambroſius minus optans. 4 In numeroſo autem dicendi genere, & ſvavi eloqventia Leo * antecellit, cùm præſertim dogmata abſtruſiſſima clarè & ſvaviter explanat, licet ſtilus ejus ſit magis oratorius qvàm dogmaticus. 5 Modus verò ſcribendi Theologiam per qvæſtiones incepit ab Alberto magno, & Alexandro de Ales Franciſcano, eſtqve ſatis utilis tum ad brevitatem, tùm ad veritatem enucleandam, tùm ad contrarias falſasqve opiniones explodendas citra tædium; 6 Et in hoc deinde claruerunt D. Thomas, Sanctus Bonaventura, & Joannes Scotus, ut utriſqve ſubtilior, ſic & obſcurior: 7 ſubtilis etiam eſt Durandus, & ſolidus, ac clarus & liberior in opinando; 8 Occham verò in inveniendo mirus, & liber; 9 qvem ſtilò conſimili, non autem libertate inſeqvitur Herveus; 10 Deniqve Cajetanus ſubtilis eſt, reſolutus, brevis, & ubi loqvitur abſqve ductore, acumen addit, plusqvam in reliqvis commentis facere ſoleat; ſed omnes æqvè expertes eloqventiæ fuerunt. 11 Qvibus ſuccedunt qvi elegantiam qvidem affectavêre, ceterum nihil de ſuo protulerunt, ſed meri recitatores exiſtunt, qvales ſunt omnes ferè moderni. 12 Bel-

„ tra Jovinianum, & aliqvid reſpondendum eſſet: Auguſtin. ſcripſit libros de bono conjugali, adeò modeſtè, ut vix animadvertatur, cujus errori oppoſiti ſint. Qvæ igitur pertinent ad Grammaticam & hiſtoriam, ex Hieron. diſci poſſunt, doctrinalia verò non item." Hæc Chemnitius. Scripſit Jac. Philippus Thomaſinus Orationem de laudibus Hieronymi Patavl excuſam M. DC. XXX. Adde Voſſium II. de Hiſtor. Lat. c. XI. p. m. 205. ſ. Jacob. Reihing principiò Jeſuita, poſteà noſter in Muris Civitat. ſanctæ fundam. VII p. 164. Hieronymum vocat *lingvarum peritiſſimum, ſcripturæ ſtudioſiſſimum, omni eruditione inſtructiſſimum, & demum qvoddam orbis oraculum.*

† *Auguſtinus*] Hunc Gvilielm. Lindanus lib. II. Panopliæ Evangel. c. VIII. & l. III. c. XI. & l. IV. c. XXVII. *clariſſimum noſtri aqvilonis ſidus* vocat, *graviſſimum eccleſiaſticorum rituum cenſorem, clariſſimumqve Catholicæ doctrinæ lumen*, qvi, auctore Joh. Maldonatò Comment. in Joh. VI. n. 68. (non 69, eſt enim is numerus in meo exemplo Luteciano M. DC. XXIX. vitioſè poſitus) col. 1471. „ is auctor eſt, ut ejus ſententia ſi vel nullâ ſcripturâ, nullâ ratione, nullis aliis auctoribus probaretur, ſolâ perſonæ reverentiâ ſatis magnam auctoritatem mereretur."

* *Leo*] Commendavit hunc ipſum Leonem noſter paullò antè c. IV. Art. III. v. 9. Habeo ejus Papæ hujus nominis primi, qvi ſummò jure Magni cognomentum jam olim obtinuit Sermones & Homilias, qvæ qvidem exſtant, omnes ſumma cum diligentia (ut fert titulus) ad antiqviſſima exemplaria omnia caſtigatas & editas Coloniæ M. D. XLVII in 8. auctore Petrô Caniſiô Noviomago, ut è præfatione ejus paret. E vita Leonis iſti editioni præmiſſa faciunt huc ſeqventia „ Sicut mentem habebat igneam, & ad bene merendum de omnibus flagrantem, ita Chriſti ſpiritus inhabitans cor ejus, movebat oris plectrum, & vim arcanam verbis prominentibus adferebat. Qvo factum eſt, ut Chriſtianum Demoſthenem, imò cœleſtem oratorem ſonare paſſim omnibus videretur. Manat enim etiamnum e ſanctiſſimo *Leonis* pectore gravis & autoritatis plena oratio, qvalem in aliis reperire ſit multo difficillimum. Etenim licet omnibus qvoqve dicendi virtutibus excellant, qvod *Leoni* maximè conceſſum eſt, ægrè tamen fiet, qvin aliqvando remittant æqvale ſolidumqve pondus illud verborum atqve ſententiarum. Taceo qvàm operoſum moleſtumqve ſit in homiliis perpetuam unius dictionis gratiam fortemqve ſplendorem apud populum ſervare. Sed hac in parte ſic Leo regnat, ut ob ſapientiſſimam eloqventiam & eloqventiſſimam ſapientiam Magni cognomen apud poſteros obtinuerit, ſic eloqventiâ nemini Theologorum cedens, uti multos excellit ſapientiâ. Et qvis demum hoc hodiè præſtare qveat, qvod ſuis tot tantiſqve ſcriptis Leo? ne ex iſtis qvidem opinor aliqvis, qvi, ſtudium omne collocârunt in paranda dictionis facultate:

12 † Bellarminus controversias hâc tempestate plurimùm illustravit, clarus, non inelegans, magnus in labore, sed modicus tamen in inventione. 13. Desideratur adhuc Theologica scientia cum confutatione sectarum novi Orbis, & ‡ Mahometistarum, & Thalmudistarum, qvam utinam nos præstiterimus. 14 Sanè in perqvirenda ac defendenda Religione, philosophorumqve dogmatis examinandis, prævalet Clemens Alexandrinus, nihilqve intacti reliqvit; 15 Hunc verò excipit D. Augustinus in libris de civitate, varietate historiarum, multiplicitate qvæstionum, & electione meliorum mirus: 16 Lactantius melior in confutando qvàm in docendo: 17 Thomas verò è contra, iis in libris qvos adversus Gentiles scripsit; 18 Justinus optimè docet, probat, examinat, respondet, ut Philosophus svadens, non credenda imperans, religionemqve in totum genus humanum seminatam demonstrat, qvam alii, suis tantùm viridariis implantatam putant; 19 Tertullianus deniqve ut Theologorum magister, plus probat duobus verbis qvàm ceteri mille argumentis, gravis, arduus, acer, efficax, brevis, concinnus, Philosophicæ Grammaticæ, non autem civilis cultor, & suô Africanismô homines velut ad peregrinas merces alliciens.

ARTI-

„ facultate. Tanta autem erat in Leone, tamqve „ mirabilis ingenii facilitas, tanta sanitas, tantaqve præsentia, ut paratam orationis hujus copiam cum singulari gravitate, sed & jucunditate qvadam conjuncta, nullus non impendiò miraretur. Sunt sanè viri & auctoritate graves & eruditione spectabiles, qvi Leonem appellare non vereantur, Ecclesiasticæ dictionis Tullium, Theologiæ Homerum, rationum fidei Aristotelem, & qvod multo est amplius, Petrum ipsum in pontificio throno simul & Paulum in pulpitò Christiano differentem. Ita enim demulcet, inqviunt, ut vinctos auditores teneat: ita docet, ut sensibus divinis aures impleat: ita exhortatur ut ardoribus virtutis animos incendat. Oratione qvidem parcus, sensibus verò sublimis, inprimisqve coelestis, & qvod est ante omnia admirabile, profundissimus atqve planissimus. Ad hæc pontificiâ majestate differens, & apostolicô fæcundus eloqviô, modestiâ illâ vere Christianâ virtuteqve divinâ cùm nunqvam non admirabilis existat, tùm in suis præcipuè sermonibus, ut nemo alius, effulget, qvod brevitatis magister & unicus penè artifex latissima rerum divinarum mysteria perstringat, & secundùm canonicas Scripturas qvendam sacri eloqvii principatum includat. Qvid verò in ejusdem epistolis ultro citroqve „ missis usqvam desideres, qvod non à maximi „ pontificis throno, & excultissimi pectoris domicilio dignissimè profectum videri possit?

† *Bellarminus*] Qvamplurima hujus Cardinalis elogia ut & Operis illius vasti, qvod de Controversiis Christianæ fidei edidit, longissimo ordine adducit D. noster Christianus Kortholt in præfatione Tractatus de Canone Scripturæ sacræ, Rostoch. CIↃ IↃCLXV. in 4. Addo admodùm ridiculum Jacobi Kelleri Jesuitæ in Papatu Catholico judicium, evomentis Tomô I. Artic. I. p. 15. *omnes Prædicantes, si modò fateri velint trepidare ad nomen illustre hujus Cardinalis.* Ex ingenio forte hos suo judicat, & qvomodo illi, ad Chemnitii nomen animati sint, non obscurè indicat, novi enim horum hominum mihi jam pridem cognitorum phrases & indolem: Accuratissimi nostri Hulsemanni Animadversiones in Bellarminum eruditissimas maximæ hic in Belgio eruditorum parti ignotas esse ex auctionibus & Bibliothecarum Catalogis video & doleo. Obiter observes, triplex Bellarminum nomen, nimirum Roberti, Francisci, Romuli, lustrali è fonte retulisse, qvamqvam Roberti tantùm nomen usitatus inter illi perpetuò adhæsit adpellationes, qvippe à Roberto Puccio Cardinal. Florentino susceptus erat è sacro fonte.

‡ *Mahometistarum*] Vide qvæ dico in fine hujus tractatus p. 219.

Articulus X.

De iis qvi varia ſcripſerunt.

1 IN tractatibus variis * Plutarchus ſuperat omnes ſcriptores dicendi methodô, & utilitate ac varietate doctrinæ, ſi qvidem hiſtorias, & moralia, & phyſica, ac metaphyſica etiam, complexus eſt non ineptè: 2 ** Xenophon tamen brevitate concinnâ ipſum ſuperat, & ea qvæ tractat, Platonem æmulando, eleganter admodum ac philoſophicè perſeqvitur; 3 † Lucianus verò

Ee ſophi-

* *Plutarchus* De Plutarcho Rol. Mareſ. I. Epiſt. XXIV. p. m. 103. edit. opt. Lipſienſ. 1687. in 12 ita habet: „De Plutarcho breviter qvis enim illius præſtantiam ignorat? ἄμουσος omnino, & illiteratus ſit oportet, qvi tantum ſcriptorem non attigerit. Ego qvidem de illo cum Theodoro Gaza ſentio, qvi interrogatus, ſi omnes libri perdendi eſſent, & ipſi optio daretur, qvem ſervatum vellet, Plutarchum dixit. Eſt enim verè theſaurus eorum, qvæ præſtantiſſima in omnibus aliis ſcriptoribus ſparſim inveniuntur, ſive Philoſophiam & alias diſciplinas, *ſive* hiſtoriam Græcam, & Romanam ſpectes. Tantò verò judició pollet, qvod ubiqve, ſed maximè in comparandis inter ſe Græcis, & Latinis Imperatoribus, & eorum cenſendis actis liqvidò apparet, ut hominem minimè Bœotum in craſſo jurares aëre natum. De moribus verò ea paſſim inculcat, qvæ ignaviſſimos qvosqve ad virtutem amplectendam poſſint impellere. Deniqve omnia ejus opera qvi ſerio evolverit, næ is ſe pro doctiſſimo venditare jure merito poteſt.

** *Xenophon*] Hunc M. Joh. Weitz. p. 12. Comment. in II. Horatii Odam è libro Epodon *Muſam Atticam*. & p 62. *Oratorem ſuaviſſimum & Philoſophum nobiliſſimum* vocat. De utroqve Plutarcho & Xenophonte nos ita docet Joan. Caſelius in c. XXV. [illegible] p. m. 126. „Plutarchus vitas ſcripſit principum Græciæ & populi Romani inter ſe comparatas, qvæ ſunt plures diverſorum temporum & gentium hiſtoriæ, etſi ad ſingulorum res geſtas ipſi reſpiciendum ſuit. Hic verò ſcriptor graviſſimus, tùm in aliis libris hoc agit ſedulò, ut lectorem nunqvam à conſiliis inanem, ſed ſemper meliorem etiam dimittat tùm in his ipſis in id potiſſimum, ni fallor, incubuit, ut cujusqve mores & animum informaret & prudentiæ civilis opes in nos transfunderet. Diſcendus igitur videtur cum omnibus aliis, & præ multis aliis. Xenophontem porrò conſiderabimus, nec uno modo. De ejus enim hiſtoriis, & Cyri pædia dicemus, ſed de Cyro Xenophontis priùs, non ſolùm qvid mihi, ſed etiam qvid eximiis cenſoribus videatur. Eum ego cum altera Polycleti regula conferam, ſtatua videlicet abſoluta, in qva ad unguem præcepta à ſe de arte tradita expreſſerat, Dionyſius igitur Halicarnaſſeus non abs re Cyri inſtitutionem imaginem boni & beati regis nominat. Ferè idem antè ſcripſerat M. Tullius I. ad Qvinct. fr. Ep I c. VIII. Cyrus ille, inqvit, à Xenophonte non ad hiſtoriæ fidem ſcriptus, ſed ad effigiem juſti imperii, cujus ſumma gravitas ab illo philoſopho cum ſingulari comitate conjungitur: qvos eqvidem libros non ſine cauſſa noſter ille Africanus de manibus nunqvam deponere ſolebat. Nullum enim eſt prætermiſſum in iis officium diligentis & moderati imperii: eaqve, ſi ſic coluit ille, qvi privatus futurus nunqvam fuit, qvonam modo retinenda ſunt iis, qvibus imperium ita datum eſt, ut redderent, & ab iis legibus datum eſt, ad qvas revertendum eſt? Hactenus Cicero. Sed idem ille Xenophon cum res Græcas ſcripſerit & expeditionem Græcorum in Aſiam, magno noſtro fructu utroſqve commentarios legemus, qvod diſertè affirmat & multis verbis Dion Chryſoſtomus in libello de exercitatione dicendi, affirmans eos perutiles eſſe non ſolum oratori gregario, ſed principi in rep. qvi ut civili dignitate ornatus, ſeu ut loqvitur, vir regius, ad dicendum ſit acceſſurus. Lego Xenophontem ex editione Henr. Stephani M. D LXXXI. in fol.

† *Lucianus*] Scripſit Gilb. Cognatus præter notas in Lucianum cum Joh. Sambuci adnotationibus, Baſileæ in 8. editas, elegans Luciani elogium; Jacobus verò Zwingerus de vita & ſcriptis

Luciani

ſophiſticè, addo ac ironicè ſcripſit, & irreligioſè, ut omnes vacillantes in virtute animos reddat impios, ac propterea ejus lectione non ſecus ac Mazutii, Franciſci Aretini, Boccatii, aliorumqve iſtius generis optimò ſanè Conſiliò interdictum eſt. 4 At verò inter modernos ‡ Volaterranus qvidem non modò varius eſt in tractando, ſed inſuper univerſalis, qvalis Plinius, qvoniam qvicqvid ad generis humani informationem utile erat, conſarcinavit, ut Cœlius Rhodiginus qvidqvid ad eruditionem, & Laurentius Valla qvidqvid ad Grammaticationes; qvemadmodùm etiam fecit Eraſmus in Theologicis Grammaticæ, & in Grammaticis, Theologiæ gloriam ambiens. 5 Politianus autem, Calcagninus, & ſimiles eruditionis ſuæ rationem habent, nec illam ut ſuperiores proſtituunt, 6 ‡‡ Cardanus deniqve phyſiologica, & curioſa plura confirmat ex moralibus, Medicina, & omnibus ferè ſcientiis, additqve ſuperſtitioſa multa ut Apulejus; & hôc præſertim nomine bonus eſt, qvia nihil negligit, nihil intacti relinqvit, unde homo conſiderationes augeat, & ſcientias locupletet; 7 qvemadmodùm nuperrime Boccalinus principibus atqve populis ſtudium veritatis faſtidientibus, qvaſi per ludum politicas verſutias, ac veritates inſtillans, qvamqvàm philoſophis non ita gratus eſt, qvibus ſimplex veritas breviſqve & ſola tantum arridet. 8 Atqve hæc ipſa erant, amiciſſime Naudæe, qvæ tibi ſciſcitanti, ac fortiter emulgenti effundere coactus fui, utinam tam utiliter & ex arte,

Luciani narrationem. Ludov. Vives, vir acris judicii, ſuſpicatur, eum ad inſectandos Philoſophos impulſum fuiſſe invidiâ Plutarchi Chæronenſis, qvem ſummò apud Trajanum locò eſſe cerneret, & doleret. Voſſio ſecus videtur. Vide eum lib. II. de Hiſtoric. Græc. c. XV. p. m. 232. ſ. & in libro de Rhetorices natura ac Rhetoribus antiqvis c. XII. p. m. 88. Eſt ſcriptor Ἀττικώτατος, atqve ut Photii verbis utar è c. CXXVIII. λέξει εὐσήμῳ τε καὶ κυρίᾳ, καὶ τῷ ἐμφατικῷ διαπρεπούσῃ, κεχρημένος, *uſus dictione illuſtri, propriâ, quæque deceat efficax genus dicendi.* Editio Morelliana ſatis elegans eſt. Habeo ejus Pſeudoſophiſtam ſeu Solœciſtam, cum notis & animadverſionibus doctiſſ. & amic. Grævii. Amſtelod. M. DC. LXVIII. in 8.

‡ *Volaterranus*] Condidit Urbanorum commentariorum libros XXXVIII qvos Julio II. pontifici inſcripſit, atqve urbanos vocat, qvia in Urbe Roma conſcripſit. Ex mille amplius utriuſqve lingvæ auctoribus eos ſe congeſſiſſe, ipſe ait. Tribus verò tomis diſtinxit; qvorum primus geographiam veterem continet: alter anthropologiam, ſive viros illuſtres: tertius philologiam, ſive artium rudimenta. Itaqve in præfatione ad Julium, opus hoc πανδεχεῖον appellat, qvaſi qvò omnia comprehendantur. Diſtinebatur in componenda anthropologia anno cIↄ Iↄv. Ceterùm parùm magnificè Jovius hoc de opere judicavit. Qvippe ait, „qvæ de principibus ætatis ſuæ ſcri„pſit, tanqvam timido ore carptim enarrata, re„rum ſuperiorum haud dubiè fidem elevare: oſten„dereqve ea omnino certâ veritatis luce carere, „qvæ inter adulationem, & metum, nec præſentis, „nec futuræ ſpe laudis, intempeſtivè publicantur. Imò nec primam, alteramqve commentariorum iſtorum partem magno habuit loco. Siqvidem dicit, „diſciplinas omnes in acervum conjeciſſe, „utili potius in alienâ deſidiâ, qvàm ad explica„tæ doctrinæ decus nobili opere. Non multo e„nim cum ſale, & ſine ornamento Latinæ ora„tionis, cuncta adſtricto ordine ita digeſſiſſe, „ut alibi qværenda legentibus indicare videatur. De eodem ita Floridus Sabinus apologia adverſus L. L. calumniatores. „Bona eruditorum pars ei „defert mediocrem eruditionem, cùm nihil, „qvàm aliena, hinc inde in ſua immenſa volu„mina tranſtulerit: in Græcis vertendis vel pue„riliter perſæpe lapſus. Ex eo tamen pleraqve ſua deſumſit Raviſius Textor. Nempe hujuſmodi ſcriptores magis rivos ſectantur, qvàm fontes.

‡‡ *Cardanus*] Prolixum de Cardano tulit judicium Gabriel Naudæus præfixum libro Hieronymi Cardani Mediolanenſis de propria vita, edito Amſtelædami cIↄ IↃCXIV, in 12.

arte, qvàm ex veritate, & animo, qvæ si tibi tuisqve amicis fratribus Puteanis, Moreau, Diodato, Motteo, Vaierio, Gassendo, Gaffarello, Patino, Mersenno, Slingelando, clarissimis, doctissimisqve viris, qvorum mihi benevolentiam dudum conciliâsti, placuisse intellexero, qvod meum erat, me assecutum fuisse, gaudebo summoperè, multumqve me tuô & similium optimorum hominum judiciô efferam. 9 Plura etiam in tui & ipsorum gratiam dicturus, nisi ista mihi consultiùs tacere visum fuisset, propter æmulorum invidiam, qvam toties expertus non possum adhuc non plurimum reformidare.

F I N I S.

a

Pertinent hæc ad finem p. 218. in notis.

Impia hæc supra posita Muhammedis Dogmata scriptis publicis jam dudum oppugnârunt Christiani. Habemus Auctorem Fortalitii Fidei Ao. Chr. M. CCCC. XXCV. Norimbergæ editi, in qvo totus liber IV. Saracenis est oppositus: Ricoldum, Dionysium Carthusianum, Turrecrematam, Guilielmum Postellum in Concordia Orbis. Nicetam Choniatem in Thesauro. Euthymium Zigabenum contra Saracenos Nicolaum de Cusa Cardinalem in Libris Tribus Cribrationum Alcorani: Petrum Abbatem Cluniacensem in Disputatione Saraceni & Christiani, Guilielmum Parisiensem, Savanorolam, & alios vetustiores, qvos Antonius Possevinus lib. IX. Biblioth. Selectæ c. IIX. & Michaël Medina lib. I. de Recta in Deum fide & Thomas à Jesu lib. I. p. 645. & Besoldus in Considerat: Legis & Sectæ Saracenorum p. 4. 5. citant. Confer Saracenica Heidelbergæ apud Commelinum edita. Pium II. Cujus ad Morbisanum Turcarum Principem extat Epistola, qvâ ostensis Mahumedanæ Sectæ erroribus ipsum admonet, ut relictâ illâ verum solidámqve Legis Evangelicæ eruditionem amplectatur. Responsum Morbisani, qvod editum hôc nomine legimus, Hottingero, Seculô XV. Histor. Eccles. Sect. III. p. 797. planè suspectum est: eò qvod, & passionem Christi, Judæorumqve in Χριστιανία perfidiam contra prima fidei Mudammedicæ elementa concedat, & de veterum Græcorum historiis, seriò nimis & subtiliter disserat. *Nescio*, citatô addit Höttingerus locô, *cur his sibi artibus Pontifices autoritatem conciliare tam anxiè laborent.* Adde Volaterranum, Johannem Andream, ex Alfaqvi seu Doctore Turcico Ann. Chr. M. CCCC. XXCVII. conversum, atqve ab Hispanis in Canonicorum numerum allectum, in Tractatu, cui nomen: Confusio Sectæ Mahometanæ. Cui in palæstra hac omnium felicissimè versato auctori, ejusqve Libro, non modò in enarrandis, sed & convellendis fabulis & næniis Muhammedicis multum se semper detulisse Höttinger. seculo XV. p. 797. f. fatetur. Qvi & simul, Papisticum fermentum rarò apparere, communia autem ferè nobiscum fidei principia contra errores Muhammedicos adserere atqve defendere, advertit. Vide & Boethium de Relig. p. 31. Curionem in Historia Saracenica. Summulas contra Sectam Saracenorum. Joh. Andreæ Mauri verò Confusionem Sectæ Muhamme-

hammedicæ, ob defectum exemplarium Ultrajecti recudendam dedit Gisb. Voetius. Cui supra plerosqve antiqviores ad dextram refutationem prælucere videtur: qvòd scripta & mysteria Muhammedica Viro illi longè melius, qvàm plerisqve aliis antagonistis nota fuerint: vide Voet. Sel: Disp. T. 2. p. 677. item librum II. Bibliothec. Stud. Theol: p. 549. Baldricum Archi-Episcopum, Gvibertum Abbatem & Albertum Aqventem omnes tres in Historia Hierosolymitana. Bartholomæum Georgewitzium, XIII. per annos apud Turcas versatum. Theodorum Bibliandrum, multis ab Höttingero in præfatione Historiæ Orientali præfixa p. m. 4. laudatum, qvi Historiam tres in Tomos partitam cum Alcorano Latinè edidit Annô M. D. L. Laonicum Chalcocondylam Atheniensem de Origine & Gestis Turcarum, qvem transtulit, aliosqve eamdem materiam tractantes, Tigurinus ille Clauserus insignis Philologus, Philosophusqve acutus, ut Höttingerus l. c. censet, accuratissimè edidit. Cantacuzeni Monachi, ex Imperatore, Græci refutationem Latinitate donatam Rud. Gualtherus Bibliandri Alcorano adjecit, aliisqve impietatis Muhammedicæ Confutationibus subnexuit, *ne fortè nuda & cruda Alkorani editio vel argumentationibus qvorundam jejunis, vel amplificationibus turgidis, vel perbacchationibus stomachosis in discrimen adduceretur aut invidiam*, conjiciente sic iterum Höttingerô locô sæpiùs allegatô. B. B. Centuriatores Magdeburgensis Cent. VII. c. XV. à f. 595.—668. prolixè & accuratè Mahometistarum crudelitatem, sævitiam, bella, victorias, cædes, prælia, Politiæ & OEconomiæ rationem, doctrinam, hæreses, scelera, flagitia, mores, ceremonias, & sexcenta alia describere, reperio. In ceteris qvoqve & subseqventibus Centuriis. c. III. & XV. & XVI. multa ἀξιόμνημόνευτα invenire licebit, sicut & apud Osiandrum Centur. VII. Histor. Eccles. lib. I. c. XLI. Richardum, Ordinis Prædicatorum Monachum, Virum Arabicæ lingvæ peritum, qviqve in Urbe Babylone ipsis cum Muhammedanorum Magistris freqventem disputationem habuit, in Confutatione Alcorani seculô XIII. a lornata, àqve Megalandro Luthero annô seculi superiòris XLII. Teutonicè translata. Habemus & adversus Turcas D. Philippum Lonicerum. in 8t. edit. Francofurtensis Annô M. D. XXCIV. per Johannem Wechelum, qvem maximè commendat B. Höe. in c IX. Apoc. p. 333. a. Risebergum, breviter qvidem, sed nervosè, præcipuas res Turcicas septem Capitibus comprehendentem. Felicem Petantium, Cancellarium Segniæ, qvi viam edidit in Turciam ad Uladisl. Hung: & Polon. Reg. Editorem Consiliorum de bello Turcico apud Marqvardum Freherum Tomô rerum Germanic. II. Antonium Bonfinium in Decadibus rerum Hungaricarum, qvas Joh. Sambucus auxit. Franof. Ao. M. D. XXCI. Martinum Crusium in Turco-Græcia. Basil: Ao. M. D. XXCV. Baronem Lazarum de Schwendi in Discursibus Bellicis Ao. CIↃ IↃ XXXIX. Francofurti primò, pòst Ao. CIↃ IↃC LXIV. editis. Johannem Cuspinianum Clarissimum Historicum & Oratorem Cæsar. Maximiliani Augusti in descriptione Imperatorum, Salomonem Schweiggerum, Sebastianum Munsterum, Buntingium, Hieronymum Welschium, Johannem Cotovicium, Olearium in Itinerariis: Warnerum, Michalonem Lituanum de Tartaria, Qvaresmium

mium Elucid Terræ S. l. 1. f. 221. f. Johannem Leonclavium in Historia Musulmannica. Johannem Tarnovium Ducem Poloniæ in Oratione ad Carol. V. contra Turcas. Martinum Sanutum Torsellum in Secretis fidelium Crucis. Ortelium in Chronic: ab Ao. M.CCCXCIII. ad Annum M DCIII. Joh. Baptistam Montalbanum, Augerium Gislen: Busbeqvium, Oratorem ad Portam Ottomannicam in Epistolis suis cum Consilio. Philippum Gvadagnolum Theologiæ & Arabicæ lingvæ Professorem Romanum, in Apologia Arabica pro Christiana Religione contra Ahmed filium Zin Alabedin, Persam Aspahensem, cujus Politori Speculi justam suam refutationem Arabicè & Latinè opposuit: Qvô meliorem, adversus Mahometistas Autorem, sese non conspicatum profitetur Theodorus Hackspan Tract. ad librum Nizachon R. Lipmanni adjecto p. 343. Qvi & Widmanstadii notas ad Mahomedis Theologiam & Alcorani Epitomen laudat. J. Thomam Minadoum in Hist. Belli Turco-Persici Francof. Ao. 1601. Alexandrum Gvagnium arte & marte Scriptorem nobilissimum in Sarmatia Europæa sparsim, ex instituto enim ibi de rebus Polonicis agit. Renatum de Lusinga, Sabaudiæ Ducis Consiliarium & Gall. Reg. Legatum Ordinarium in libro elaboratissimo, de augmento conservatione, & occasu Imperiorum, Turcici inprimis; Francof. An. 1609. excuso. D. Nicolaum Reusnerum, de qvo part. II. Dispp. Select. Gisb. Voetius p. 682. ita: *Mihi nunc ad manum sunt Triginta Selectissimæ Orationes & Consultationes de Bello Turcico in primum Volumen collectæ à Nicolao Reusnero An. 1595. Wittenbergæ in 4to cum prolixa & insigni ejusdem præfat. Secundum Volumen, & fortè III. si qvidem prodiit, hactenus non vidi.* Utut de tertio sit, II. & I. me aliqvando in 8t. vidisse & habuisse, nisi me omnia fallunt, recordor. Dn. D. Salomonem Gesnerum contra hos egisse in Duodecade Dispp. Theologicarum, & B. D. Georgium Mylium in Concionibus Turcicis, qvas & aliqvando B. Hoën scripsisse, constat. Sicuti & Dn. D. Philippum Nicolai lib. I. c. VI. & lib. II. c. III. de Regno Christi contra Gog ex Magog. Vide qvoqve B. Balduinum & Dölingium de Anti-Christo. Elmacinum in Historia Saracen: Lugdun. 1625. Antonium Geufræum in descriptione Aulæ Turcicæ & Imperii Ottomannici. Lucam de Linda in descriptione Orbis & omnium rerum publicarum lib. X. à p. 1025—1054. Christophorum Richterum de moribus & Institutis Turcarum. Monsieur Franciscum Savarium de Breves Legatum Galliarum Regis in Orientem missum in descriptione Morum & Status Turc: cujus instructissimam Libris Orientalibus Bibliothecam commendat Hötting. in Thesauro, p. 267. Trajanum Boccalini Centur. II. Satyrico—Dramaticarum Relationum Raggvaldi Parnass. LXIIX. p. 412. f. Joannem Barclajum in Icone Animorum. Rudolph. Hospinianum Polyhistorem in Historia de festis & Monachis Turcarum. Scaligerum de Emendatione Temporum p. 519—524. Crinesium in Tractatu de Lingvis, c. VI. Petrum Bergeron Tract. Gallico de Saracenis Paris. 1634. Edoardum Pokokium in notis ad Abul Farajium. Joh. Henr. Höttingerum in Thesauro Philolog. p. 58. & in Histor. Orientali per tot. item in Smegmate Orient. lib. I. c. III. §. 95. p. 54. f. qvibus duobus omnia Saracenica abundè explicari posse Voetius l. c. p. 683. confidit. *Ille enim* ait Voetius, *editione Gregorii Abulfarajii ostendit,*

ostendit, quantum Arabicorum Librorum ex Oriente allatorum thesaurum publico impartiri possit. Iste Historiæ Orientalis ex Arabum monumentis collectione & promissâ ibidem Theologiæ Muhammedicæ descriptione spem fecit, voto Studiosorum, sed & omnium Theologorum Europæorum abunde satisfactum iri. Qvæ suo loco relinqvimus, commendantes Christiani Ravii Berlinatis ex Oriente reducis eruditissimam obtestationem ad universam Europam pro discendis rebus & lingvis Orientalibus, ac conjungenda Africæ atqve Asiæ eruditione, Constantinopoli scriptam & Ultrajecti publicatam M. DC. XLIV. in fol. Lege & contra Turcas, B. Jacobum Andreæ in concionibus Turcicis & Dn. D. Wagnerum, in Turckenbuch. J. Hoornbeek in Summa Controv. Relig. p. 75.—210. B. Micrælium lib. II. Syntagmat. Historiarum Ecclesf. Sect. II. p. 423. Voctium Tom. II. Dispp. Select. p. 660. f. B. Dn. Kromajerum in Scrutin: Religionis. Joh. Henr. Ursinum de Religionibus p. 13. f. c. II. B. Dn. Calovium Tom. I. System. p. 105.—137. Dn. D. Kortholtium in peculiari Dissertatione. B. Joh. Andream Bosium Historiarum Prof. olim Jenensem in Discursu Academico de Imperio Turcico, addito Chronico Saracenico & Turcico Wolfgangi Drechsleri, à Georg. Fabricio, Joh. Rosino & Joh. Reiskio emendato & aucto, Lipsiæqve edito an. M. DC. LXXXIX. in 8t. Junge superioribus. M. Bonifacium Stöltzlinium in Turkischen Bunde. Dn. D. Joh. Adam Osiandrum in Prodr. Exercit. IX. p. 265. Dn. Petrum Holmium in Brevi Consideratione Theologiæ Muhammedanæ. Dn. Joh. Forbesium à Corse lib. IV. Instructionum Historico-Theologicarum.

DE

IV.

DE Juventutis instituendæ Ratione DIATRIBE,

Item

EPISTOLA DE ELOQVENTIÆ STUDIO.

Autore

JOACHIMO PASTORIO AB HIRTENBERG
Medicinæ Doctore ac Historiographo Regis Poloniæ, & Professore olim honorario Gymnasii Dantiscani.

De Juventutis instituendæ ratione Diatribe.

1 HOminem Deus, uti sapientiæ suæ contemplatorem, cultorem Majestatis, præconem deniqve gloriæ esse voluit; ita summi boni, si officium pro viribus datis faciat, sed & summi mali, si id negligat, capacem fecit. 2 Summum verò bonum ut asseqvi, summum malum ut evitare posset, varia ei adminicula dedit. 3 Principiò menti humanæ igniculos indidit, à qvibus, qvemadmodum ad honesti inhonestiqve discrimen videndum, lumen; ita porro ad honestum sectandum, fugiendumqve inhonestum, stimulum impetumqve accipit. 4 Qvos deinde igniculos, & per se post peccatum, & per remoras circumdati nitentisqve in contrarium corporis, tum & per alia impedimenta plerumqve langvidiores, cœlitùs data Fides, & præter hanc disciplina, seu in studiis honestis exercitatio excitat, dilatat augetqve in majus. 5 Unde simulac hominem, prætergressa

gressa infantiam ætas mentis lingvæqve compotem fecit, protinus ii, qvibus aut natura, aut alia potestas, aut deniqve miseratio curam ejus commisit, vel ipsimet ad pia & honesta eum formant officia, vel aliis formandum tradunt, ut & ad hanc, qvalis in terris datur, felicitatem, summiqve boni prælibationem, & ad alteram cœlestem, qvæ in summi boni perfecta fruitione consistit, asseqvendam, alacrior aptiorqve, Deô benignè adjuvante, reddatur. 6 Ac alii ita educantur, * ut intra qvaliacunqve pietatis probitatisqve præcepta, qvibus nonnunqvam aliqva, sed levia literarum rudimenta accedunt, consistentes, mentem ad altius scientiarum artiumqve lumen non attollant; modumqve postea vitæ amplectantur, cui integri mores & honestus corporis labor & qvalıscunqve animi industria alimentum, aliaqve ad benè vivendum necessaria suppeditant. 7 Alios ingenium & liberalior educatio eò provehit, ut ab accuratioribus artium disciplinarumqve studiis, laudabilem cumulum & conspicuam lucem usitatis illis morum præceptis literarumqve primordiis addere possint: ita ut inde ad splendidiora vitæ ornamenta, stationesqve Deo & ipsis honoras, publico utiles, si sibi ipsis non desint, habiliores fiant. 8 Utrisqve ut consuleretur, Scholas necessitas aperuit. 9 Pro alteris tales, in qvibus, præter pietatis elementa, facultatem legendi scribendiqve, vernaculâ, tùm & † numerorum aliqvam cognitionem asseqvi liceret: fructuosam utramqve, omni in vitæ genere, etiam non

* *Ut intra qvaliacunqve*] Qvorumvis ingeniorum pueros ad scholas admittere, imò omnes ex æqvo, qvemcunqve sibi ipsis scopum, & finem vel eorum parentes illis præfixerint primis annis scholæ tradi æqvum censeo, cùm ut pietatem & capita doctrinæ Christianæ rectè addiscant, cùm ut Legere, Scribere, & Numerare doceantur, cuicunqve generi vitæ sese sint dedituri. Ita enim in omni statu homines magis pie educati, & rebus domesticis etiam utiliores habituri simus. Et optandum erat, nemini jura civitatis alicujus communicari, nisi Capita Pietatis teneret, & Legere, Scribere, rationesqve domesticas conficere nosset; ut sine qvibus rei suæ privatæ bene præesse nullus Pater familias qveat. Tum demum enim Respublicæ bene sunt constitutæ, qvando privatæ cujusqve sese rectè habent; & contrà, si secus.

† *Numerorum*] Qvàm latè pateat numerorum & Arithmeticæ usus in OEconomia & in Republ. multi nimis serò & damn. suô vident. Aristoteles scribit, Thraces qvosdam esse, qvi numerando non possint progredi ultra qvatuor: Qvæso te, an talibus putes commendandam esse gubernationem, non dico magni mercatus, aut venarum metallicarum, sed alicujus mediocris œconomiæ? Existimemus ne a talibus posse rationes paululum modò intricatas evolvi & explicari? Neqvaqvam. Sed horum Thracum similes sunt in magnis rationibus & obscuris omnes, qvi destituti sunt hujus artis præsidiô. Nec solùm in mercatu, in metallis, in cudenda moneta sed in multis aliis publicis & privatis rebus computandis, arte ipsâ opus est. Qvi versantur in Republ ærarii rationes nosse debent. Sæpe in judiciis qvæstiones incidunt, qvæ reqvirunt eruditam computationem. Ideo non satis est nosse numeros naturæ beneficiô, sed ars addenda est, sine qva nullæ difficiles rationes explicari certò possunt. Qvare Socrates apud Platonem in legibus etiam hanc tulit, ut cives cogantur discere Arithmeticam. Sed qvid attinet de re nota prolixiùs dicere? Nemo enim non videt in omni vita maximum usum esse Arithmetices, nisi sit stolidior Thracensibus illis, qvi non norunt numerare amplius qvatuor. Atqve hæ vulgeres utilitates invitare pariter omnes adolescentes ad hanc artem discendam & exercendam debebant: Multi enim incidere casus possunt, ubi singulis magno usui Arithmetica esse potest. Proinde & Romanis magnæ curæ fuit, ut liberi eorum cum primis literis etiam Arithmeticen perciperent. Noti enim versus Horatii de Arte Poët. v. 325. s.

Romani pueri longis rationibus assem
Discunt in partes centum diducere. dicat
Filius Albini, si de qvincunce remota est
Uncia, qvid superat? --

Illud

non literato, futuram. 10 Pro alteris verò alias nobiliores, qvæ adolescentes juvenesqve per gradus ad artes scientiasqve, alios tamen altius aliis, pro diversitate scilicet ingeniorum, pro industriæ modo, pro continuandi studio, methodi deniqve melioris deteriorisve ratione, evehunt. 11 Primis illis methodum præscribere nihil attinet, qvia vulgaribus & hactenus usitatis satis proficitur, si modò tàm docentis, qvàm discentis assiduitas & diligentia assit. 12 Alteris methodi jamdudum plurimæ variæqve præscriptæ sunt, & usqve etiam præscribuntur, ita ut penè copiâ earum laboremus: hoc inprimis ævô, qvô eximii aliqvot viri hunc sibi præcipuè campum excolendum sumpsere: spinas scilicet dumosqve tollere contendentes, qvibus vulgares ad sapiendi dicendiqve facultatem viæ refertæ obseptæqve esse creduntur. 13 Ego omnibus illud, qvod benè vertat, & velit faustum esse Deus, ex animo apprecatus, nulli eorum suam laudem vel velim, si possim, vel possim, si velim, præripere: interim meô qvalicumqve & judiciô examinare aliena, & ingeniô propria, si possim, apponere, fas mihi esse duco: cùm inprimis officii à Deo commissi ratio vel nolentem in has cogitationes nunc compellat. 14 Age itaqve rudem, tamen ratione utcunqve uti, ac sensa animi exprimere compotem puerum ad eruditionis sacrarium, qvia id non in plano ponere Divina sapientia voluit, per gradus atqve intervalla, Deô auspice, ducamus.

II. 1 Gradus autem, qvibus sine præcipitantiâ & prolapsionis periculo, sine obice item & insigniore morâ, ad illud sapientiæ delubrum veniri potest, ab aliis plures, pauciores ab aliis proponuntur; nobis novem sufficiunt: qvi numerus nativitati & simul ætati humanæ climactericus, aptè etiam studiorum ætates ac progressus distingvit absolvitqve. 2 Sed nonus seu ultimus gradus supra Gymnasiorum, qvæ ita vulgò vocantur, fastigium positus, in Academica spatia deducit literarum clientem: in qvibus ille eruditionis humanæ quasi fœtus ita perficitur aut certè perfici debet, ut inde deniqve in publicarum functionum lucem prodire possit. 3 Nos ut ordine naturali progrediamur, incipiemus ab infimo informationis humanæ gradu: in qvo scilicet puer literas noscere, in Syllabas colligere, verba simplicia & verborum deinde integrum contextum legere discit. 4 Qvâ in re nullis eqvidem novis præceptis adeò opus est: cùm facilis per se sit, nec tam ingenium, qvàm laborem * tantum & industriam docentis discentisqve reqvirat. 5 Hoc tamen præcipuè iis, qvi his studiorum qvasi incunabilis præsunt

Illud verum esse creditur, qvod in Epinomide Plato scribit funditus omnia perire, numerandi sublata ubi fuerit è medio scientia; & idem alibi, qvod adfirmat, nullam aliam earum disciplinarum, qvæ adolescentibus proponantur, ad reifamiliaris curam: ad Reipubl. gubernationem: ad doctrinas reliqvas discendas, & docendas plus, qvam Arithmeticam commodi emolumentiqve adferre: tardioris maxime ingenii exsuscitare atqve acuere.

* *Laborem*] Hoc nemo nisi expertus credit, inde rectè D. Lutherus dixisse fertur, eum jure optimò in martyribus numerandum, Septennium qvi docendo transegerit in schola. In Æsopi Apologis qveritur apud Jovem asinus de suis ærumnis, qvotidianis se operis confici & enecari: sed est qverela pædagogorum de suis miseriis justior profectò, si res ad calculos revocetur, qvàm asini. Qvis enim ullo in pistrino asinus tantum mali pertulit, qvantum mediocris pædagogus in uno atqve altero docendo, tum laboris exhaurit, tum molestiæ perpetitur.

sunt, studiosè curandum est, ne in † legendo verba præcipitare, vel syllabam aliqvam intervertere assvescat puer: imò & naturæ vitium, si qvod est, in ista mox herba, qvantum fieri potest, (fieri autem posse vel Demosthenis exemplum ostendit) emendare contendat. 6 Illud qvoqve addere hîc libet, qvod vir pereruditus nuper me monuit. Libelli ex qvibus prima literarum elementa disci solent constant plerumqve ex primis religionis elementis. Et rectissimè id fit eqvidem: sed esset hoc qvoqve ex usu puerorum, ut aliqva ex Donato, qvem vocant, sumpta vocabula, difficiliora inprimis, ad legendum hîc simul offerrentur, qvæ & in fine libellorum illorum meritò annecti deberent. Sic enim vocabula illa familiaria jam fient pueris, & ad Donatum ipsum accedentibus tantò minus dabunt difficultatis. 7 Hîc pariter Puer, præter ‡ preces in omnem vitam utiles, dicta aliqva

† *Legendo*] Tria in lectione b. m. Parens meus mihi præcipere solebat puero, nimirum ut clarè, distinctè & tardè legerem ac pronunciarem. Planè ad mentem Qvinctiliani. „ In lectione, inqvit, c. VIII. lib. I. puer sciat, ubi suspendere spiritum debeat, qvo locô versum distingvere, ubi claudatur sensus, unde incipiat, qvando attollenda vel submittenda sit vox, qvid qvoque flexu, qvid lentius, celerius, concitatius, lenius dicendum, demonstrari nisi in opere ipso non potest. Sit imprimis lectio virilis, & cum svavitate qvadam gravis: & non qvidem prosæ similis, qvia carmen est, & se Poetæ canere testantur: non tamen in canticum dissoluta; nec plasmate (ut nunc à plerisqve fit) effœminata, de qvo genere optime C. Cæsarem prætextatum adhuc accepimus dixisse: Si cantas malè cantas: si legis, cantas. Hæc Fabius. Sanè auctore Turnebô, nihil in lectione potest esse deterius, qvàm ὁμοτονία, qvæ est par & æqvalis vocis & spiritus intentio. Itaqve vox interdum flectenda est, interdum erigenda per ἄρσιν, interdum submittenda per θέσιν. Qvod non didicisse vel neglexisse multis præprimis apud populum concionantibus admodum fuit damnosum. Qvare illud attendere debent diligenter Præceptores in puerili ætate, cùm vitium primæ concoctionis, ut Medici ajunt, nunqvam corrigatur in secunda: „ Qvò semel est imbuta recens, servabit odorem Testa diu. “ Flaccus monet 1. Epist. II. extr. Hûc Maturini Corderii aliqvot, de pueris rectè docendis breves qvidem, sed minimè spernendas admonitiones, Principiis ejus Latinè loqvendi scribendiqve præmissas transscribendas esse duxi, propterea qvod ad puerorum in litteris progressum, hæ ipsæ valde pertinere videbantur. Qvæ si à Præceptoribus observabuntur, eos operæ pretium facturos arbitramur. I. In puerorum institutione, prima sit puræ religionis, rectæ disciplinæ, & honestorum morum cura. II. Ita paulatim doceantor, ut neqve multis, neqve longis prælectionibus onerentur. III. Prosa oratio magis, qvàm carmen, eis prælegatur donec fuerint in lingva Latina firmiores. Nam in carmine ipso non adeò purè conservatur Latini sermonis integritas. IV Paucos libros eósqve bonos habeant in manibus. V. Ordinatim, & qvasi gradatim discant omnia. Itaqve, ut exempli caussâ dicam, præpostere faciunt, qvi definitiones, & alia qvædam obscura & difficilia, pueris initio præscribunt ediscenda. VI. In primis igitur, ex Qvintiliani præcepto, Nominum & Verborum declinationes iis inculcentur. Nullum est enim hoc stabilius fundamentum. VII Singulas non modò dictiones, sed etiam locutiones, lingvâ vernaculâ, qvoad fieri poterit, exprimere doceantur. VIII. Assvescant à teneris rectè pronuntiare: hoc est, decenter, clarâ & distinctâ voce, inprimisqve servatô accentu, neqve aspiratione postpositâ. IX Oris igitur & lingvæ vitia diligenter emendentur. X. Circa orthographiam qvoqve adhibeatur cura maxime diligens. De his rebus præceptores breviter admonendos putavi qvòd plerosqve videam (omnium pace dixerim) eam, qvam debent, in suis docendis non satis præstare diligentiam, maxime in corrigendis lingvæ & scripturæ vitiis. Plura videre licet in eorum libris, qvi de pueris rectè instituendis multa scripsere.

‡ *Preces.*] Precum formulas colligere potest Præceptor, illasqve tradere discipulis, qvò familiares illas sibi reddant, qvoad ipsi discipuli certas sibi pro qvotidiano componere, vel seligere qveant, minimè successu temporis & pro re nata posthabitis iis, qvas forte devotio unicuiqve aut ad-

qva * ſacra ediſcat, talia inprimis, qvibus vel pietatis & ſapientiæ commendatio, vel officiorum teneræ ætati convenientium præcepta continentur.

III. 1 In hoc gradu ubi id aſſecutus fuerit puer, ut legere Latinum verborum contextum, adeoqve libris, eruditionis nempe inſtrumentis, uti incipiat poſſe; id jam porrò agendum eſt, ut intelligere id qvod legit, & porrò ipſe etiam loqvi & ſcribere Latinè condiſcat. 2 † Latinè, inqvam; qvia hæc hodie Dominatrix lingva eſt, & non inter eruditos tantùm, ſed & rerum in orbe potentes uſitatiſſima eſt: in ea deniqve, non modò legum ſacrarum & civilium volumina, ſed & optima qvæqve artium ac ſapientiæ monumenta extant conſcripta. 3 Ac qvia lingva iſta multum nobis hodie moleſtiæ faceſſit, & ſex ſeptem ve annis plerumqve vix addiſcitur, optandum ſanè eſſet, inveniri ‡ modos poſſe, qvibus labor iſte compendifieri qveat. 4 Et inventi eqvidem (*Vide Method. Cl. Comenii, & Cecilii Frey Viam ad ſcientias, qvem librum mecum Vir Nobiliſſ. Des Noyers Secretarius Reginalis Majeſt. Pol. communicavit.*) tales, ſed magis adhuc calamò deſcripti laudatiqve, qvàm uſu ipsò recepti, aut ullo inſignis ſucceſſùs ſpecimine approbati ſunt. 5 Inter omnes verò modos non immeritò ille maximè placuerit, ut domus ejusmodi haberentur, ubi nullus habitantium, etiam famulorum, aliâ uteretur lingvâ qvàm Latinâ. Sic enim, qvem admodum Gallicam, Anglicam, Polonicam, aliasqve lingvas diſcimus; ità intrà breve tempus & ſine negotio, imò & ſenſu penè, Latinam puer imbiberet. 6 Et modus iſte Magnatibus, Urbibus etiam ditioribus, inprimis maritimis, in qvas ſcilicet homines ad tale negotium apti faciliùs vocari poſ-

affectus impetus dictitabit vel ex tempore precatiunculis. Apud illos qvi ætatem agunt non multum tribuo memoriæ mandatis precibus, freqventer enim devotione carent, nec cor eò tendit nec animus, qvò debebant. Neceſſitas & deſiderium cum ceteris hic non adducendis ſatis unumqvemqve ad precandum acuent, formulaſqve docebunt.

* *Dicta aliqva ſacra* } Nimirum claſſica Scripturæ ſacræ, qvibus vel dogma fidei olim confirmare, vel adverſarium refutare, vel ſolari ſe in ærumnis informareqve qveat in communi vita Chriſtianus. Legendus hic S.curtis in Prudentia Theologica §. 42. p. 45. ſ.

† *Latinè* } Sapienti conſiliò fit, qvòd inter cetera, qvibus tenera ætas impenditur, Lingvæ qvoqve Latinæ operam navat juventus. Sanè magna ſapientiæ pars Lingvâ Latinâ primitùs conſcripta atqve adeò e monumentis Latinis & hauriendа eſt. Etſi enim in hodiernam Lingvam Gallicam, Anglicam, & in ipſam qvoqve vernaculam plurima ſcripta Latina vetera ſint converſa: multo jucundius tamen, imò verò & certius ex ipſis fontibus, qvàm ex verſionibus, ſenſa ſcriptorum veterum petuntur. Qvippe verſiones, ſi maximè ſummâ fide ac induſtriâ confectæ ſint (quod tamen de ſingulis dici neqvit) non tamen omnem ſermonis Latini vim ac gratiam exhauriunt. Sed & inter ipſa ſcripta Latina vetera ſunt, qvæ in lingvas alias non ſunt converſa, neqve commodè converti in easdem poſſunt. Qvid qvod hodieqve à diverſarum nationum viris doctis plurimæ, eæqve utiliſſimæ, cogitationes, qvo à pluribus legi, pluribuſqve prodeſſe poſſint, lingvâ Latinâ conſcribuntur, nec unqvam deinde in lingvas alias vertuntur, ſed eâdem qvâ conſcriptæ ſunt lingvâ legendæ atqve cognoſcendæ neceſſariò ſunt. Accedit qvòd lingva Latina, poſtqvam certæ cuidam genti vernacula eſſe deſiit, communis qvaſi interpres cultiſſimarum qvarumqve nationum facta eſt; præcipuè verò Regum ac Principum qvi de rebus arduis conſultaturi mentem ſuam lingvâ Latinâ exponere, aliiſqve cognoſcendam dare ſolent. Ut igitur, qvid Principes exteri ſibi velint, ipſi Principes rectiùs cognoſcant, ſuamqve illis mentem viciſſim exponere qveant, ad id notitiam lingvæ Latinæ plurimùm adjuvare qvis neget?

‡ *Modos* } Varias Latinam addiſcendi lingvam Methodos recenſet prolixè Dan. Georg. Morhof. lib. II. Polyhiſtoris Literarii c. IX. 1000 p. 415. ſ.

ri possunt, non esset adeò difficilis, mirumqve est, minùs hactenus usurpatum. 7 Commendat inter alios modum istum vir egregius Cecilius Frey Professor olim Parisinus, idqve exemplô inprimis magni in Galliâ viri, Michaelis ‡ Montani, qvi ità educatus vix qvintum ætatis annum superaverat, cùm adeò lingvam Latinam calleret, ut Muretus, ille Oratorum coryphæus, promptitudinem loqvendi admiraretur, cum qvâ vix ipse paria se facere posse speraret. 8 At si iste modus in usum veniret, nihilominùs præcepta etiam addi deberent, ne extra Leges veræ Latinitatis evagaretur sermo puerorum. Qvas eqvidem omnes illi domestici vix unqvam observabunt, qvin subindè aliqva non Latina intermisceant. Qvæ puer si hauserit, citò qvidem forsan & promptè sciet Latinè loqvi, sed barbarè simul: & multa magnô labore ei posteà dediscenda erunt, nisi adsint subindè, qvi pravè dicta corrigant: nisi etiam regulæ adhibeantur, secundùm qvas sermo noster, ut legitimus sit, componi debet. 9 Ita Gallicam lingvam etsi multi usu discunt, meliùs tamen & exactiùs eam percipiunt, qvi usui præcepta adjungunt. 10 Sed qvia ille modus Freyii vel Montani nec in usu est, nec forsan in usum brevi veniet, aliis tritioribus, aut ad tritos propiùs accedentibus insistendum est. 11 Ubi igitur puer (ad rem ut redeam) Latinas literas legere & scribere nôrit, paulatim, ut antè dixi, eò ducendus est, ut & ipse suâ Minervâ loqvi eâdem lingvâ & scribere discat. 12 Anteqvam autem essent, qvi longô Latinitatis usu intima ejus Lingvæ perscrutati, ex inductione multorum exemplorum inter se convenientium, regulas tandem confecêre, annotatis tamen simul etiam iis, qvæ à regulis abirent: haud dubiè vel ex perpetuo loqvendi cum populis purâ Latinitate utentibus commercio, qvod rarum tamen, imò nullum seculis aliqvammultis jam fuit, vel certè assiduâ autorum Latinorum tractatione, lingva ista cuilibet addiscenda fuit. 13 Qvod postremum in præfelicibus ingeniis etiam hodie fieri potest: & novi ipsemet * raræ indolis homines,

qvi.

‡ *Montani*] Hic Montanus vir apud Galios celebratissimus in Dissertationibus (*Essays*) qvas Gallicâ lingvâ scripsit de se ipso lib. I. c. XXV. ita loqvitur Latinitate donatus. „ Pater meus in disciplinam me dedit Germano homini in Gallica lingva rudi, sed in Latina versatissimo, cujus ille operam amplissimo stipendio conduxit. Hærebam illi semper in amplexibus, aderantqve alii etiam pueri lingvæ Latinæ non ignari. Nihil in ædibus nisi Latinum audiebatur, non mater, non famuli nisi Latinis verbis, qvæ è conversatione ceperunt, ad me præsentem utebantur: unde & mater & famuli tantum in lingva Latina profecêre, ut mea verba intelligerent, & in rebus qvotidianis mecum sermones breviores instituere possent. Sex annos natus eram, cum de Gallica lingva nil amplius, qvàm de Persica aut Arabica scirem, atqve ita sine Grammatica, sine præceptis, & plagosa institutione Latinam lingvam didici, ut tantum scirem, qvantum ipsi in illa lingva Pædagogi, qvi me miscere suis discipulis non poterant. Nam cùm cæteris discipulis thema daretur in lingvam Latinam convertendum, mihi dabatur Latinum, barbarismis & solœcismis defœdatum, qvod ego in elegantiorem sermonem converterem. Nicolaus Gruchius, qvi de Comitiis Romanorum scripsit, Gulielmus Gerentus, qvi commentatus est in Aristotelem, Buchananus Pœta Scotus, Antonius Muretus, præceptores mei domestici, sæpe ad me dicebant, me lingvâ Latinâ in prima ætate puerili adeò promptè locutum, ut mecum confabulari vix auderent. Buchananus de Institutione puerorum se aliqvid scripturum susceperat, qvâ in re meo potissimum exemplo uti se velle significabat.

* Rara.

qvi ſine ullis propè præceptionibus Grammaticis Latinam Lingvam didiciſſe taſſi mihi ſunt. 14 Sed iidem tamen viri rapacitate ingenii ad majorem haud dubiè in lingvâ eâdem perfectionem, perfectionisqve ſimul fiduciam perveniſſent, ſi promptiſſima eorum indoles ordinariis adjuta fuiſſet ſubſidiis. 15 Fieri enim vix poteſt, qvin ſubinde in vocabulorum phraſiumqve Latinarum recto uſu titubet dubitetqve is, qvem firmarum regularum conſtans & penitus animô concepta veritas non reddiderit certum, & ab errandi non periculo tantùm, ſed & metu exemerit. 16 Porrò difficilis qvoqve ille modus eſt, & nonniſi ſummorum ingeniorum, ut dixi, dexteritate ſuperabilis. 17 Nam in autoribus vocabula Latinatis longè lateqve diſperſa ſunt, & qvia admodum multa, ſingulorum genus, flexionem, tempora, modos ex autoribus qvidem diſcere qviſqve poterit, ſi volet, ſed admodùm tardè, & nihilo minus, ſi proficere volet, ipſe ſibi analogiam aliqvam ex collatione ſingulorum neceſſe habebit formare. Ut *exempli gratiâ* nomina qvæ in *a* deſinunt, reperiuntur eqvidem in autoribus omnia, ſed ſparſim, & nonniſi lentiſſimâ ſerâqve omnium collectione, ſi de genere eorum dubius ſis, cognoſces, fœminina eſſe: & ne id qvidem, qvomodo & qvousqve verum ſit, ſcies, cùm exempla in contrarium reperturus ſis; niſi annotatis ſeorſim contrariis iſtis, reliqva omnia ſub certam aliqvam & generalem regulam reduxeris. 18 Id verò ut perardui, ita hodiè non neceſſarii laboris eſt, cùm ſint, qvi harum moleſtiarum gratiam nobis fecêre; concinnatis ſcilicet libris, qvibus Latinarum vocum phraſiumqve uſus ab autoribus receptus, & ex illis depromptus, ſub certa dein regularum qvaſi ſigna revocatus eſt. 19 Non autem neſcio, multorum etiam inſignium & juventuti nec non eruditioni optimè cupientium Virorum ‡ ſuper tricis Grammaticis qverelas. 20 Neqve diffiteor eqvidem, eſſe in ea arte ſalebras, qvæ moleſtiam faceſſunt diſcentibus, & ex animo optarem, tolli eas poſſe. 21 Et primùm non infitior, barbaris qvodammodo, certè parum Latinis plerumqve conceptas vocabulis

* *Raræ indolis*] Ut de me ipſo taceam, in qvo nulla raræ indolis, cuiqve non præfelix DEUS & natura, ſed mediocre tribuit ingenium, cujus beneficio & vi jugis exercitii ac uſus citra adminiculum prolixæ Grammaticæ, fortè non pœnitendos in Lingva Latina progreſſus feci: Caſpar Scioppius in præfatione Grammaticæ Philoſophicæ de ſeipſo ita ſcribit: „Etſi nullam ipſe in puerili ætate „ mea Grammaticam Latinam didici, ſed octo „ jam annos natus, poſt nominum verborumqve „ declinationes memoriæ mandatas, ex qvoti„ diana Latinè loqventes audiendi, loqvendiqve „ conſvetudine, ſex admodùm menſium inter„ vallô unà cum multis condiſcipulis & convicto„ ribus meis tantum profeci, ut qvidqvid ætatis illi„ us uſus proſceret, non multo minore negotiô ver„ naculâ, qvàm Latinâ Lingvâ enunciare poſſem: „ etſi etiam procedente ætate aſſiduâ *Ciceronis*, *Cæſaris*, *Livii*, *Plauti*, *Terentii*, *Nepotis*, *Virgilii*, *Lucretii*, *Horatii*, *Catulli*, *Tibulli*, *Propertii* & *Ovidii*, „ lectione eam Latini ſermonis non qvidem „ facultatem, ſed intelligentiam certè conſecutus „ mihi videbar, ut, cur cognoſcendis Gramma„ ticorum præceptis qvidqvam operæ conſumerem, ratio nulla eſſet: poſtea tamen &c.

‡ *Super tricis Grammaticis*] Qvibus multi Grammaticorum luxuriant, qvaſqve ad nauſeam uſqve inculcant, non ſine temporis, rei ut inæſtimabilis ita irreparabilis diſpendio, juventutis incommodo, impedimento profectus & litterarum optimarum adſectatarum tædio ac odio, neglectis ſæpe neceſſariis & certis. Lege omnino Scioppium d. l. & cumprimis Joan. Caſelium; cujus verba adpono è libro de Ludo litterario rectè aperiendo hæc facientia, præfixa Grammaticæ Latinæ conſcriptæ olim à Nathane Chytræo poſteà verò recognitæ, & variis obſervationibus illuſtratæ in uſum Scholæ

esse istas præceptiones, è qvibus tamen ipsa illa, qvam qværimus, Latinitatis ratio haurienda est. 22 Sed qvid agas? cùm artium plerarumqve, aut fortè omnium, vocabula talia sint, & ferè non possint non esse talia. 23 Qvia mentis circa illas artes effabricandas compingendasqve occupatæ conceptus puris & ex Ciceronis scilicet ævo haustis vocibus exprimi pleriqve neqveunt, aut certè longiore

Lubecensis, editæqve Hannoveræ annô M. DC XLIV. in 8t. „ Grammatica est tanqvam filum Ariadnæ, atqve dux vel potius perpetua comes peregrinantibus in Latina lingva, tanqvam in longinqva regione. Qvare in Scholis puerilibus rectè fit, ut doceantur hanc artem tam utilem & necessariam tirones. Sed non omnes eam rectè tradunt pueris: neque de iis dico, qvi ipsam artem non teneant, (qvod de his qvidem dubium nullum sit,) sed qvi optimè omnium callere existimantur. Primùm non deligitur Libellus Grammaticus, neqve facilis, neqve brevis. Sed, ut ipsi ajunt, plenior & perfectior, vel qvem puer ipse versârit, vel qvem ad arbitrium suum magister confecerit. Est enim utrumqve judicium, & in iis esse, qvæ semper tractaverimus: & ea tractare, qvorum qvidam opifex esse videaris. Deinde de singulis partium Orationis Accidentibus, qvæ ita appellant Grammatici: de qvorum etiam numero inter ipsos nunqvam hactenus convenit, (neqve verò etiam opus est admodum) docent. & qværunt ex discipulis nimis religiosè, qvasi in Arithmetica, si in minimo numerorum erres, in universum à veritate aberrâris, ita hîc qvoqve fiat: qvod longè secus se habet; neqve non de iis ita subtiliter disputare qvidam incipiunt, ut non in arte literaria, sed in divina Philosophia versari: & se profiteri non Grammaticos, sed Logicos videantur. Qvorsum enim facit accurata consideratio de Numero, de Tempore, item de aliis, horumqve definitiones? ita enim appellemus, qvæ ne rectè qvidem descriptiones dici qveunt. Pertinent autem rerum investigatio & scientiæ ad Philosophum; de qvibus Grammaticus frustra se ipsum occupat, & angit: frustra pueros suspensos tenet, & cruciat. Imbecillitas enim ingeniorum puerilium hujusmodi qvædam non capit, etiamsi Magister præclarè intelligat, & subtiliter ipse philosophetur. Aliam præterea multi adhibent diligentiam supervacaneam, in locis Scriptorum veterum, qvi in libellis Grammaticis citantur, perqvirendis & explicandis. Illi indagatores unius voculæ aut versus, præterqvam qvod jacturam faciunt bonarum horarum gravem, perinde in gravissimis Scriptoribus versari mihi videntur, ut in magnifica domo atriensis, qvi vasis aureis & argenteis neglectis, sparsa per aream ossicula, vel nuces cassas sedulò & colligat & custodiat. Neqve in Grammaticis præceptis interpretatio Scriptorum locum habet, de qva dicemus posteà, & amussis qvædam est Grammatica, qvâ utitur faber, non ædificium aut ipsa ædificatio: qvod infra fiet planius. Reprehendi ingenia Grammatica, qvæ teneris ingeniis oneri sint & ipsa deprimant: neqve injuriâ ut arbitror: sed magis reprehendi debet qvorundam perversum studium qvi neqve contenti multitudine illâ præceptorum unius libri, Priscianum, Diomedem, Linacrum, qvicqvid est veterum & recentium bonorum & nihili Grammaticorum, in unum locum comportant, & magnum acervum Grammaticorum velut ante pedes exstruunt, ut qvi domum ædificet, conveniat qvantum possit trabium, tecens sectarum cariosarum, longarum, brevium, rectarum, curvarum, nodosarum, ut dicam nodorum plenarum, idqve maximam partem inutilium ante oculos habeat. Neqve hoc prætereundum est, omnes modos loqvendi ad regulas à qvibusdam referri, vel ex qvoqve horum novam regulam confici: qvod ut fortasse rectum, ita minimè necesse sit. Nam qvæ simpliciter sineqve caussâ disci possunt, qvid attinet ea rationibus non necessariis fulta, & multis ambagibus tecta proponere? Sanè si cui monstras viam, non in omnia vestigia digitum intendis. neqve enim minus tibi, qvàm viatori molestus fueris & gravis. Perseqvi autem omnia, in qvibus multos errare existimem, qvi docent Grammatica, neqve necesse est, neqve velim, neqve possim, cum multæ aliorum pravæ rationes me fugiant, & errorum numerus definiri nullus ulla in re possit. Non possum non hoc attingere, qvod & discentibus obstat plurimum: non dico jam multitudinem Canonum, sed Figuras Constructionis qvam plurimas, ubi sufficerent paucæ, qvæ in ipsis Nominibus monstro sæpe sunt, ita obscuræ ipsarum definitiones

longiore aliqvâ periphrasi sunt exponendi. 24 Ferendus itaqve iste veluti nævus est, & simul monendi rudiores, non esse voces istas technicas ita, ut aliæ ex rivulis optimorum autorum petitæ, in sermone vel scriptione, qvam castæ Latinitatis esse velimus, usurpandas. 25 Fateor porrò, pueris difficiles intellectu esse præceptiones illas, qvia Latinô plerumqve sermone, illô nempè, qvem demum discunt, expressæ sunt. Qvemadmodum & Logices præcepta Logicè scripta, & totius Philosophiæ scientia Philosophicè consignata habetur, & nihilominus tamen eam adhuc ignorantibus proponitur. 26 Sed ut in omnibus aliis disciplinis, ita in hac pariter Grammatica, qvidqvid est difficultatis, docentium dexterâ explicatione, plerumqve & vernaculâ additâ interpretatione, freqventibus exemplis, eorumqve dextrâ applicatione superari potest. 27 Et porrò ad Latinas Grammaticas hodiè pueri vix admoveri solent, non certè debent, anteqvàm per brevia & ferè vernacula earum rudimenta, tum & auditu usuqve qvotidiano Latinæ lingvæ aliqvô modô assveverint. 28 Nunc qvoqve Cl. * Comenius multa in hac ipsa arte novis eqvidem, sed plerumqve aptioribus & significantioribus vocabulis, multa & ordine meliore, expressit. 29 Vocabula illa, qvoniam ipsa forsan Grammatica non illicò in Scholas introduci poterit, à Magistro receptas

finitiones, ut faciliùs, qvæ ex tripode Pythia profatur, intelligas. Sed qvid tu tantum carpis? inqvies. Qvô igitur modo Grammaticam doceri jubes? Vim universæ hujus artis potissimam in inflexione dictionum consistere arbitror, in qva puerum ita exerceri velim, ut sit exercitatissimô promptior; præceptionibus verò & regulis oneretur, qvàm fieri potest, paucissimis, statimqve deducatur ad intelligendos Latinos Scriptores. Hæc ille. Justus Lipsius Cent. I. Miscellan. Epist. XCIV. ad Adolph. Mekerchum Præsidem Flandriæ hunc in modum in 111 Edit. Antverpiens ero xxc v. in 4to. respondens scribit ,, Plantinus ad Grammaticam concinnandam impellebat, qvæ communis Belgio universo esset. spectabat id enim Ordines decreturos. Vix ego. nec si faciant ... valde ingenio aut Genio meo scriptio ... is. Qvamqvam fateor utilissimi instituti ... fore; nec magis peccari in juventute instituenda, qvàm hac Grammaticarum varietate. Inter magistellos factionum res est; & qvisqve hanc aut illam præfert qvia posthabuit eam alter. Jam illi ipsi qvi condunt, qvid? hoc uno reger. Mihi puero triplex olim Grammatica prælecta, in triplici migratione. Ad annum decimumtertium nugæ illæ tenuerunt; & adfirmo tibi ab anno octavo eadem me tenuisse, etsi non eôdem modô. Qvinqve illi anni si in stilo & graviorum rerum scientia posui fuis-
,, sent, qvis mihi fructus? Et hæc peccantur
,, cottidie, non tam imperitiâ, qvàm ambitu
,, docentium & pravitate. Cui vos qvoqve, velut
,, publico malo, mederi par sit: si tamen à gra-
,, vioribus illis respiratis paullùm & ad mortem
,, morbis. Hactenus Lipsius. Postulaverant à Lipsio cordati aliqvot ac graves viri, novam ut contexeret Grammaticam, qvod ex Ep. LI. dictæ disco Centur. I. Miscell. *Molestè*, ait, *mihi qvidam nomine Ordinum, ut Grammaticam conficiam, qva legi possit in Belgica universa. Ride, si sapis; & vide, qvò me vocent isti*; spemqve ei maximam fecerant, auctoritate illam ac mandato Illustrium DD. Ordinum, à totius Federatæ Belgicæ Scholis receptum iri. Nec diffitebatur vir summus, futuram rem illam instituti utilissimi: sed à genio suo impetrare non poterat, ut se demitteret ad tetricas hasce minutias pueritiæ captui adcommodandas. qvippe magis factus ad emaculandos veteres scriptores, & eruenda præclara multa, qvæ ad Romanas antiqvitates pertinerent. qvali operâ magnam doctissimorum etiam hominum admirationem se consecutum jam videbat: nec benigna minus posteritatis sibi judicia pollicebatur. Tandem has partes subiit Seculi nostri Varro Gerard. Joh. Vossius, atqve hinc nata ejus Latina Grammatica cum Aristarcho sive Arte Grammatica, qvæ hoc ipsô de novo prodiit annô M. DC XCV. Amstelod. in fol.

* *Comenius*] In hoc multa barbara sedaqve occur-

receptas præceptiones interpretante, explicationis ergò addi poſſunt. 30 Qvod verò ſuperiùs de exemplis dixi, etiam atqve etiam obſervari velim à docentibus, & graviſſimè in pubem literariam peccare eos exiſtimo, qvi ea de Grammaticis tollunt, ut alicubi video agitatum. Nam vix niſi horum crebrò intuitu& applicatione regulas illas technicas pueri poſſunt asſeqvi. 31 Præterea in exemplis iſtis plerisqve gemmulæ optimorum Autorum continentur, qvæ hic animis puerorum velut aliud agendo inſertæ, per omnem deindè ætatem hærent, & ſubindè, ubi opus eſt, ſponte ſeſe ad uſum offerunt. 32 Fateor deniqve ut ad rem redeam, ediſcendis memoriterqve reddendis iſtis Grammaticis præceptionibus multùm fatigari, & ad odium penè literarum adduci ingenia. 33 At poteſt iſta crux de diſcentium cervicibus demi, & debet omnino; niſi in teneram ætatem, & in literas ipſas injurii eſſe volumus. Eſt autem in mundo modus, qvomodo demi, aut certè longè levior reddi poſſit. 34 Habeant pueri libellos Grammaticos. Sed in iis primò omnium notâ aliqvâ ſecernantur Regulæ generaliores. 35 Proponat deinde Magiſter ex autore qvalicunqve probatæ tamen Latinitatis, ſelecta exempla Regularum, vel potiùs habeat is ſententias aliqvas ita de induſtria contextas, ut in iis Regularum generaliorum ſingula exempla comprehendantur. 36 Monſtret deinde, indicatâ in Grammaticis paginâ, ad qvas regulas qvodqve exemplum pertineat, indicet deniqve, qvomodo iſtud exemplum illis aliis, cuilibet Regulæ in Grammatica ſubjectis, reſpondeat. 37 Regulas iſtas, exemplis ſuis ſuccinctas, ad indicium Magiſtri, qværant pueri omnes in libro ſuo Grammatico, legat qvoqve unus, alter, tertius, qvartus, clarâ voce. Ubi poſteà ſimile exemplum occurrit, qværant & legant interùm iterumqve. 38 Id ſi fiat qvôvis die, & horis aliqvot per diem, continueturqve per hebdomadam unam atqve alteram; vix futurum eſt, qvin Regulæ ultrò & per luſum (nam & ipſa qværendi curioſitas excitabit recreabitqve puerum,) memoriæ inhæreant, aut certè ità jam familiares ſint, ut leviſſimâ diligentiâ ei deinde infigi poſſint. 39 Ac tum demum jubere qvoqve Magiſter poteſt, ut memoriter eæ recitentur, concitatò præſertim æmulandi ardore inter diſcentes, qvod vel hâc ratione fieri poterit, ſi prior locus promittatur illi, qvi optimè Regulam cum exemplo uno & altero recitare nôrit. 40 Eôdem modô poſteà ad ſpecialiores Regulas procedatur;

occurrere docet paſſim Cl. Schefferus. Vide Tomum I Methodor. noſtrat. p. 698. Scripſit Germanicâ Lingvâ Conſilium de Inſtitutione puerorum Vir nunqvam ſatis laudatus, maximum Germaniæ noſtræ decus, B Bœclerus, qvod editum eſt Argentorati annô M. DC. LXXIX in 12. & ſeqvente annô alius ibidem editus liber eſt, cum titulo: *Minerva Tyrocinium, ſive Praxis Bœcleriana Inſtitutionis*. Multi his in libellis de Auctorum explicatione, interpretatione, Regulis Grammaticis; elegantius deteguntur vulgarium Magiſtrorum errores. Comeniana qvoqve ſub examen vocantur, ac meritò è Scholis relegantur. Audiamus Morhofium. *Tertia ſic & hic* inqvit in p. 453. lib. II Polyhiſtor. Litterar. c XII. „ audiendos qvis exiſtimet, qvi lingvam & ſcientiam ludo diſci volunt, qvo ſibi invento plaudere præ aliis Comenius viſus eſt. Compendia enim, ſi uſqvam, in principibus ſectari volent, non per multas ambages circumducendis. Verùm Comeniana illa methodus non præſtat, qvæ illa magno hiatu promittit. Mallem ego in nudis nominibus & verbis, ſecundùm ordinem rerum diſpoſitis qvamcunqve διατύπωσιν, qvalem Beecherus inſtituit, qvàm iſtam Comenianam farraginem: etſi illo conſilio parum in tenera illa ætate proficeretur.

datur: qvarum qvatuor simul, vel qvinqve, paginâ in Grammaticis monstratâ, sub examen ejusmodi, datis subinde aliis aliisqve sententiis, qvibus regularum istarum exempla contineantur, revocari possunt: nec desistendum, donec sciant pueri unumqvodqve exemplum, qvod propositum fuerit, sub suam regulam referre. 41 Nullus dubito, qvin ita sine omni notabili fastidio devoraturi sint pueri, qvicqvid ex arte Grammaticâ necessarium est ad ponendum fundamentum, cui omnis lingvæ, omnis elegantioris literaturæ moles superstrui potest ac debet. 42 Sed hactenùs in genere ostendo, Grammatices præcepta non esse vel negligenda penitùs, vel in grandiorem ætatem rejicienda.

IV. 1 Nunc, ut agam distinctiùs, uti artis ejus diversæ complexiones sunt, ita attemperari eas pueritiæ, & alias alii ætati discendas proponi velim. 2 Incipientibus prima ejus lineamenta seu rudimenta inserenda sunt; comprehensa libellis, qvos vulgò Donatos appellamus. 3 Qvi generalissima tantum præcepta & pleraqve vernaculâ lingvâ expressa continent, ut non adeò difficile sit pueris ea intelligere vel memoriæ imprimere, illô præsertim modô diligenter observatô, qvem paulò antè innui. 4 Et ista Rudimenta Grammatices, seu Donatus, secundo gradui, qvem posuimus, omninò competit. 5 Cum eo conjungendus est * Nomenclator ex Vestibulo Cl. Viri D. Comenii factus, ut pueri res Latinis appellare nominibus discant. 6 Si fieri commodè posset, ut rem qvamlibet, cujus nomen discere puer debet, oculis simul liceret subjicere, esset sanè & jucundior, & solidior institutio; nam mentem simul & lingvam eò meli-

* *Nomenclator*] Est citra controversiam omnium Nomenclatorum optimus Hadriani Junii, qvo de sic Nathan Chytræus in præfat. Nomenclatori suo Latino-Saxonico Bremæ edito annô M. DC XVII. in 8r. præmissâ: „ Negari neqvaqvam vel potest vel debet, Hadrianum Junium Medicum olim Harlemium, doctrinâ & virtute præstantissimum, primariam in hoc scriptionis genere palmam esse consecutum. Ex qvo etiam plerosqve eum secutos sua descripsisse, omnibus, qvi ea inter se conferunt, manifestum est. Id qvod nonnulli etiam doctissimi homines palam & nominatim qvidem profiteri non erubuerunt. Utilem qvoqve huic parti studiorum operam navavit Theophilus Golius, præceptor olim meus in schola Argentoratensi, qvi filum Sturmianum (qvo is qvidqvid in universitate rerum est, id totum divinitate, & naturâ, & arte, & humanitate dimensus est) secutus, in ordinem haud paulò concinniorem & commodiorem titulos nomenclatoris Juniani redegit. Imò ex titulis paucioribus complures fecit, ut omnia hoc modo distributa, magis perspicua, inventuque faciliora, & memoriæ discentium accommodatiora essent Hæc Chytræus. Memorati verò Golii Onomasticon Latino-Germanicum in usum Scholæ Argentoratensis, prodiit Argentorati cum præfatione & epistola doctissimi Joan. Sturmii in 8r. annô M D LXXXV. Juvat & Juniô non inferiorem hac in parte audire Nicodemum Frischlinum cujus de Junii Nomenclatore hoc in præfatione sui Nomenclatoris judicium est. „ Nolim hæc à me ita intelligi, qvasi ego perfectum opus in Nomenclatura proferam: aut qvasi ego cornicis illius, Hadriani Junii, oculos cupiam configere. Nam ut hujus viri Nomenclatorem cæteris omnibus, qvi unqvam prodière in lucem, longissimè antepono: & vel solum dignum esse judico: qvi in scholis legatur: ita meum hunc, qvasi comitem qvendam Juniano Nomenclatori additum esse cupio. Hactenus Frischlinus Confer qvæ hoc de Nomenclatore dixi in c III Animadversion. philologicar. §. 1. p. 32. s. & Tomo I. Methodor. p. 700. ubi tamen pro editione Antverpiensi anni M. D. LX VII. substituere potes M. D. LXXXIII. hæc enim ut posterior, si non optima est, saltem æqvè bona erit ac prior.

ùs instrueret. 7 Sed cujus hoc potentiæ fit, res omnes eò deferre, ubi pueri instituuntur? aut qvâ ratione pueri per rerum omnium spatia, perqve universum tàm naturæ, qvàm artificialium operum systema, circumduci possint? Et qvot sunt res, qvæ oculis subjici neqveunt? ut DEUS ipse, & Angeli; ut artes omnes, virtutes, actiones, qvædam & infinita alia. An interim earum rerum vocabula non discere debeat puer? 8 Res, qvarum vocabula mandantur memoriæ, per * adumbrationes & periphrases aliqvas menti puerorum repræsentari, perutile est: & id industrios præceptores facere arbitror, ac, ut faciant, qvàm possint, diligentissimè, moneo atqve hortor omnes. 9 Sed adolescentulos eò velle adducere, ut res omnes, qvarum nomina discunt, in primâ statim ætate intelligant, hoc foret in Januario fruges metere velle, & infanti dentes non habenti nuces dare frangendas, præposterò sanè & inani votò conatuqve. 10 Habet ut corpus, ita mens & ingenium humanum periodos suas & tempora: qvæ violenter velle antevertere, nihil aliud profectò esset, qvàm cum naturâ & DEO ipso qvodammodò pugnare. 11 Sunt multæ res, qvas non pueri, sed juvenes; sunt aliæ, qvas nec juvenes, sed viri, imò senes demùm rectè intelligunt. 12 Porrò in homine qvolibet prius memoria se prodit plerumqve, qvàm Intellectus. Qvod vel in Infantibus apparet, qvi longè citiùs voces auditas meminisse, & pronunciare multò ante, qvàm ratiocinari rectè, & cum ratione loqvi sciunt. 13 Cur non in eo naturam imitabimur, & memoriæ, qvæ in pueris ad qvidvis recipiendum idonea est, aliqvid etiam, non satis adhuc intellectum, imprimi velimus, qvod deinde, procedente ætate, ruminari subinde mens, & pernoscere penitiùs, atqve, ut cum Medicis loqvar, legitimâ assimilatione sibi apponere, & in succum suum ac sangvinem vertere possit? 14 Commodior ergò faciliorqve alter modus, (qvem & alii ante me, qvanqvam fortè paulò aliter, proposuêre,) ad juvandum puerorum intellectum fuerit, si imagines rerum, qvarum vocabula seu vernacula seu Latina discunt, in libro aliqvo depictas intuerentur. 15 Et optârim sanè, reperiri aliqvem publicæ utilitatis tàm amantem, ut sumptum eum facere, & laborem suscipere vellet, & nempè secundùm ordinem Nomenclatorum, imagines seu picturas rerum, qvarum vel genuinæ, vel ingeniosæ saltem effigies dari possunt, unò aliqvò volumine, mundi nempè totius qvôdam qvasi compendiô, publico juventutis bono daret. 16 Eâ eqvidem ratione, non ita merum sonum, vocabula recitando, juventus ederet, sed menti simul rei cujusqve formam utcunqve, imprimeret, & ad utrumqve laborem, uti & ad universum literarum studium, talium imaginum inspectione, tantò svaviùs tenera illa ætas pelliceretur 17 Cæterùm brevem, pro primâ hâc ætate Nomenclatorem, adhibendum svasi. Neqve enim totam rerum naturam suis vocabulis appellare, neqve etiam universam Latinitatem simul exhaurire tenella illa potest. Sed nempè usitatiora & crebriùs occurrentia vocabula primò discenda puto. 18 Et discenda sunt non flexa, aut in sententiam colligata. Nam etsi faciliùs juncta, qvàm simplicia & singulatim posita vocabula

* Vide dicta Tomò I. Methodor. nostrar. p. 696 s.

bula addisci possunt; habet tamen ea res aliud incommodum, qvod ipse qvoqve nunc, post periculum demùm, rectiùs intelligo. Nempè si non in recto casu Nomen, non in Themate suo verbum puer discat, nesciet is unqvam rectè respondere, qvomodo vocetur hæc aut illa res? 19 Qvære ex. gr: ex adolescentulo, qvomodo homo Latinè appelletur? Si id aliunde non sciat, sed ex hâc sententiâ, Deus hominem condidit, respondere debeat, pro homo respondebit hominem, & sic in aliis. 20 Benè itaqve est, qvòd concinnati extant ejusmodi Nomenclatores, qvodqve ipsi etiam Vestibulo Latinæ Lingvæ, qvod huic ætati congruentissimum existimo, adjuncti sunt: ut inde primæ literaturæ ‡ Tyrones rerum præcipuarum vocabula haurire possint. 21 Anteqvàm porrò ea memoriter recitare jubeantur, per Donati præcepta transigi illa omnia examinando debent: sic enim aliud qvasi agendo, adhærescent memoriæ, ut tantò minori negotiô fastidiôqve posteà edisci ac recitari qveant. 22 In hoc eodem gradu rectissimè fit, cùm pueri suô tempore manum ad literas † eleganter pingendas exercere; cùm item pietatis causâ, textus Euangelicos, si sententiosi sunt, vel epistolicos legere, ex iis sententias notabiliores ediscere, cùm item Psalmos selectos & breves recitare jubentur.

V. 1 In tertio gradu (qvi Classem, ut vulgô vocant, qvartam continet) pueri illi, qvi ex gradu inferiore adhuc recentes sunt, usqve exerceantur (vehementer enim vitanda est præceps festinatio,) in examine vocabulorum, secundùm Donati rudimenta. 2 At interim habeant qvòqve compendium Grammaticæ Rhenianæ, sed nullâ exemplorum ademptione mutilatum, & in eo, occasione examinandorum vocabulorum, regulas etymologicas principaliores qværant illi omnes, legantqve qvidam clarâ voce, reliqvi tacitè. Ubi freqvente hâc lectione familiariores jam pueris factæ fuerint, recitentur. 3 Pergant porrò pueri in Nomenclatore Vestibulari, eô, qvem ante descripsi, modô. Neqve verò est, ut ordine recitare vocabula pueri cogantur: nam, qvia non commissa inter se, sed seorsìm singula reddenda sunt, inordine ipso servando, crux aliqva figitur discenti. 4 Sed malim ego, ut bini pueri stantes mutuò à se aliqvot ejusmodi voces exigant. Qvi meliùs satisfecerit, habeat locum priorem 5 Magna profectò est utilitas, qvam institutæ tales puerorum concertationes pariunt. Nam & excitant ad diligentiam, & honoris faces animis tenellis adhibent, & fastidium, qvod immotè sedentibus oboriri solet, agitatione illâ, ipsáqve certantes spectandi voluptate discutiunt. 6 Nomenclatori adjungatur adhuc ipsum Vestibulum D. Comenii, idemqve, per illas tàm Donati, qvàm Compen-

‡ *Tyrones*] Malè scribitur, non tamen sine exemplo ipsius Vossii lib. I. de Vitiis Sermonis c. VI extr. p. m. 69 & Scioppii in Infamia Famiani p. 217 & in Scaligero Hypobol. p. 280; *tiro* per *y*. Rectius ille ipse Vossius p. m. 522. b. Etymolog. *Tiro*, inqvit, *non per y, sed per i, ut e in Pandectis Florentinis, imò & antiq. inscript: in qvo perperam sententiam mutavit Manutius, falsâ inscriptione deceptus. Nec enim veram esse satis ostendit Anton. Augustin. Dial. XI.* Scripserat qvoqve per *y* Erasmus Schmidius vir profectò Latinè eleganter doctus, sed e nomine notat ipsum doctissimus Joh. Rhenius in p. 76. Histor. Belli Grammatic.

† *Eleganter pingendas*] Videqvæ dixi è Caselio Tomo I Methodor. p. 198. L.

pendii Grammatici (ubi apti ad id videbuntur discentes,) regulas examinetur. Qvô examine crebriùs iteratô, cùm sententiolæ Vestibuli ultrò qvodammodò animis insertæ, fuerint, memoriter qvoqve reddi jubeantur. 7 Possunt ex iisdem sententiis Vestibuli dari exercitiola, qvibus præceptorum Etymologicorum usum firmiùs sibi pueri imprimant. 8 Inprimis id danda est opera, ut in nominibus genera, in verbis Præterita, Futura, Supina, Perfecta Passiva, Participia, quàm promptissimè sciant. 9 Temporum qvoqve discrimina ut rectè animis puerorum inprimantur, eorum exempla lingvâ vernaculâ proponenda sunt, qvæ illi in arenâ statim, omnibus aut certè potissimis Temporum, Modorum, Numerorum, Personarum formis Latinè reddant. 10 Hic itidem manus adhuc, tàm in Germanicis, qvàm Latinis scribendis, exerceatur. 11 Pietatis causâ Psalmos breviores repetant, pluresqve addiscant; inprimis Pœnitentiales, vel etiam dictum ex Euangelio, aut Epistolâ Apostolicâ, examinent ad præcepta Grammatica, qvalia didicêre; & deniqve recitent.

VI. 1 In qvarto gradu (qvi & qvartam Classem efficit) præcepta Etymologica antè tractata repetantur: deinde post intervallum addantur jam Regulæ Etymologicæ speciliores, sed illô modô, qvalam jam sæpiùs describo: ut scilicet primùm diu legantur clarâ voce, demum recitentur. 2 Dixi post intervallum hoc faciendum esse. Nam qvi ex inferiore gradu recentes sunt, ea qvæ antè tractârunt, adhuc tractent aliqvandiu, dum auditione aliorum in istâ classe veteranorum majoribus deniqve operarum pensis assvescant. Id qvod pariter in cœteris classibus fieri velim. 3 Sed jam Syntaxeos qvoqve principaliores Regulæ, sumptâ occasione ex constructorum Vestibuli vocabulorum vel etiam aliarum sententiarum de industriâ in exercitii ejusmodi materiam contextarum examine, qværi legiqve aliqvamdiu, & deniqve ubi tempestivum visum fuerit, recitari jubeantur. 4 Nomenclator Vestibularis, & ipsum Vestibulum, si in inferiore gradu non est absolutum, continuetur, & si absolutum sit, tamen repetatur, sed sic, ut jam simul ad constructionem vocabulorum, seu Syntaxin, cujus anteà minùs habita ratio est, animi discentium in Vestibuli tractatione qvàm maximè convertantur. 5 Ubi in syntaxi, modis antè sæpiùs nominatis, aliqvantum jam profecerint, ad eam magis magisqve imprimendam, exempla & imitatiunculæ, sed breves & facillimæ, proponi discentibus debent. 6 Proponantur qvoqve pueris brevissimæ salutandi & familiarium sermonum formulæ, qvæ excerpi ex Corderio, Erasmo, aut simili aliqvo auctore possunt. 7 Præscribantur verò illæ in tabulâ, describantur à pueris, examinentur Grammaticè. Sic facilè eousqve infigentur animis, ut nullô negotiô eas mox recitaturi sint discentes; qvod & datâ ad rectè ediscendum, sufficiente morâ faciendum est. 8 Manum porrò ut in gradu inferiore, exerceant pueri, tum & Musicam, qvi ad eam apti sunt. 9 Arithmeticen verò, disciplinam in omni vitæ colore valdè necessariam, omnes hic jam discere incipiant. 10 Pietatis causâ, prima & necessaria Religionis elementa ex Catechesi discant: subinde & unum ex Psalmis notabilioribus, qvos ante didicêre, recitent, nec non alia Scripturæ dicta.

VII. In

VII. 1 In qvinto gradu (qvi tertiam Classem constituit) Nomenclatoris per plurium vocabulorum exactionem, fiat repetitio: posteà enim Janualis, qvi alterô illô longè perfectior & copiosior est, disci debet. 2 Syntaxis porrò tota, modis antè sæpius jam descriptis, memoriæ discentium infigenda, Etymologiæ qvoqve præcepta crebrò repetenda. 3 Prosodiæ item prima hîc jam elementa tradenda sunt: ubi progressus aliqvos fecerint, versus turbati in ordinem redigi jubeantur. 4 Et ut jam Autoribus Classicis assvescere adolescentes incipiant, † Ciceronis epistolæ à Sturmio selectæ, hîc nunc illis proponendæ sunt. 5 Qvas primò interpretabuntur prævio Magistrô, mox & per præcepta Grammatica resolvent. 6 Hinc porrò ‡ phrases excerpet Docens dictabitqve, vel in tabulâ præscribet, ut inde rectiùs eas pueri describant. 7 Sed inprimis qvoqve ubi Latina dicendi ratio à vernaculô sermone abeat, monstrare incipiet. 8 Dabit deniqve brevem imitandi materiem, unius nempè aut duarum, sed brevium periodorum contextum, è vernaculo in Latinum, phrasibus Ciceronis, transferen-

† *Ciceronis epistolæ*] Dixi de his in p. 126. f. 310. f. 701. Tomi I. Methodor. nostrar. Argentorati annô M. D. LXXVI. edita est in 8t. admodum utilis interpretatio librorum III. Epistolar. Ciceronis pro pueris in Schola Argentinensi. Genevæ annô M D LXXIII. in 8t. prodierunt Selecta qvædam è Ciceronis Epistolis ad pueros in Latina Lingva exercendus, adjectâ interpretatione Gallicâ & (ubi opus esse visum est) Latinâ declaratione, auctore Maturinô Carderio. Meum exemplum possedit olim „ Abraham Mussho„ lius Antwerpianus, dediqve septimo die Decembr. ipso festo Nicolai anno salutis 1582 Lu„ gduni Batavorum Id pio (repeto hæc omnia è „ MSo) optimæqve spei adolescenti Petro Petri in „ perpetuam sui memoriam. Ad iam & reliqva qvæ libro illi inscripsit vir Clarissimus; ne qvid pereat. S. P. Hæc tibi eas ob caussas mi Petre non dedico, ut te Nicolao Episcopo Romanorum, qvi ante multos annos & vixit & periit acceptum ferre velim, hoc enim plane idololatricum, & legi Dei contrarium foret, qvæ postulat ut solum Deum beneficii authorem agnoscamus, contraqve vetat ne honorem Deo debitum creaturis deferamus: Adhæc narrantur nobis acta Patrum non ut illos instar Deorum veneremur, & colamus: sed ut eorum facta imitemur, & tanqvam Thesei filum secuti, parem tandem cum ipsis gradum obtineamus. Non inqvam eas ob causas hæc tibi oblata velim, sed in perpetuam mei memoriam, tuumqve in studiis profectum, partim etiam ad grati mei (erga te parentesqve tuos) animi declarationem. Qvocirca oro & exoro, ne tam munus & μνημόσυνον præsens, qvam animum respicias. Insuper oro Deum Immortalem, patremqve Domini nostri Jesu Christi ut susceptos tuos in studiis labores Spiritu suo regere, fortunare, illisqve benedicere ad nominis sui gloriam & Ecclesiæ jam penitus collapsæ restaurationem & ædificationem dignetur; qvoad tandem cum reliqvis fidelibus Christi servis æternum Dei regnum obtineas. Qvod tibi nobisqve omnibus largiatur pater misericordiarum, qvi cum Filio & Spiritu Sanctô vivit & regnat verus Deus laudandus in secula. Amen.

‡ *Phrases excerpet*] Si qvis legere velit Ciceronis epistolas, ut sermonis Latini proprietatem addiscat, illi ducem svadet Dan. Georg. Morhof. in de ratione Conscribendar. Epistolar. libr. I. c. I. p. m 7 edit. opt. Lubecens. ano: 1694. in 8t. non comparandæ cum Lipsensi in 12. de anno M. DC. XCIII. ut adhibeat Anton. Schorum de docenda discendaqve Lingva Latina & Græca, Argentorati editum anno M. D XLIX (recentissimam enim editionem Franeqveranam hoc anno vulgatam qvare probare non possim, alibi dicam) „ Ex toto enim, pergit Morhofius, Gram„ maticorum numero vix unum novi, qvem „ commendare præ ceteris possim io lingvæ La„ tinæ ejusqve proprietatis intelligentia. Vehementer eam ob caussam laudatur Vavassori in libro de Epigrammatib. Eo in libro Schorus Ciceronis sibi proponit Epistolas, atqve ex iis observationes instituit Latinæ Lingvæ, qvæ vix in mentem aliis venirent. Scio me recepisse in Tomo Methodor. nostrar. I. huic parti librum Schori dictum inserturum. sed fuerunt illud qvæ vetârunt rationes in medio. Habebis tamen, si DEUS dederit, propediem.

ferendum. 9 Ubi versionem absolverint omnes, prodire bini ac bini jubeantur, qvorum alter alterius versionem clarâ voce perlegat, examinetqve. 10 Qvi sæpiùs peccâsse convictus fuerit ab altero, judice & arbitrô Magistro, si superior locô sit, cedat inferiori. 11 Si erratum aliqvod neutri istorum fuerit observatum, id Magister ipse indicabit ac corriget. 12 Porrò qvoniam in Epistolis Ciceronis rarior sermo est de rebus familiaribus, & in communi vitâ subinde occurrentibus, adjungendus est aliqvis Colloqviorum libellus, ut * Corderii, Helvici aut similis, modò tersæ puræqve Latinitatis sit. 13 In his vero Magister & discentes idem agant, qvod in epistolis Ciceronis agendum diximus. 14 Versus item sententiosi, tàm ex Catone, (uti vulgò appellatur) qvàm ex aliis Poëtis, proponantur, qvos, præeunte in tabula Magistrô, in libello peculiari, orthographicè & eleganter scribere, interpretari porrò, & per præcepta non tantum etymologica & syntactica, sed & prosodiaca transigere discentes debent. 15 Optârim etiam horam unam & alteram in hebdomade, libello ‡ Erasmi de civilitate morum, tribui: qvia & Latinitatis sat nitidæ est, & præcepta ad elegantiam, in convictu hominum politiorum necessariam, utilia habet. 16 Si qvæ tamen nostro loco, aut tempori minùs conveniunt, ea omitti, vel Magistri suppletione correctioneqve genio Regionis accommodari possunt. 17 Hic jam qvoqve Græcæ Lingvæ prima tyrocinia deponenda sunt; Lingvæ jam plurimis in locis, maximô seculi damnô & dedecore, nimiùm vilescen-

* *Corderii*] Fuit is, qvod ad laudem ejus sufficit, Joh. Calvini Præceptor, ut in vita ejus Theodorus Beza Genevensis Ecclesiæ minister tradit his verbis, Mommorios deinde Lutetiam studio„rum gratiâ secutus, præceptorem habuit in „Gymnasio Marchiano Maturinum Corderium. „spectatæ tùm probitatis, tùm eruditionis virum, „& insignem semper habitum in omnibus ferè „Galliæ scholis juventutis erudiendæ magistrum: „Genevæ demum, eo ipso anno, qvo Calvinus, „VI. Nonas Septembris mortuum qvùm annum „agens octuagesimum qvintum, eo docendi „munere in hoc Gymnasio Genevensi fungeretur. Testatur in præfatione Principiorum Latinè loqvendi scribendiqve Genevæ in 8t. anno M. D. LXXIV. evulgatorum, de se ipso Corderius, „qvòd hæc puerilia & infima Lutetiæ & aliis in „locis, non sine successu, magnoqve, ut res „ipsa docuerit, adolescentulorum fructu tracta„verit. Joan. Ludov. Vivis Valentini X V. Dialogos egregiis Philologicis notis & argumentis monitisqve moralibus illustravit Matthias Martinius Scholæ Bremensis & Theologiæ Professor olim, edidítqve Bremæ anno M. DC XVIII. in 8t. Atqve sola hæc notas illas præclaras ac utiles habet editio, ceteræ omnes qvam plurimæ, Germanicæ, Anglicæ, Belgicæ, illis destituuntur integris.

‡ *Erasmi de Civilitate morum*] Editio Lugdunensis Batav. anni CIϽ IϽC XXVI. in 8t. satis nitida est. At qvam Rostochi ann. M. DC XXXII. in 8t David Jordanus Scholæ Cathedralis Svetinensis Collega nobis dedit suis cum notis sicuti & cum Scholiis M. Bernhardi Hederici Scholæ ejusdem qvondam Rectoris celebris, eam unicè commendo. De Hederico sanè meminit Joann. Posselius Græcæ Lingvæ in Academia Rostochiana Professor, in Oratione de Vita, studiis itineribus, scriptis ac laboribus Cl. viri Petri Lindenbergii Historici & Poëtæ Excellentis, Rostochi ann. CIϽ IϽC IV. edita; beatum illum & magnum Chytræum dixisse, se ἀκριβέστερον Hederico non vidisse. Est & per Gisbertum Longolium Ultrajectinum Antverpiæ ann. M. D. LV. in 8t. elegantibus de Civilitate morum puerilium Erasmi libellus Scholiis illustratus. Habeo qvoqve Petri Laurembergii eximii illius Philologi Præcepta civilitatis morum, qvibus prima ætas informatur ad honestatem & morum elegantiam, instituiturqve qvomodo tùm secum tùm cum aliis decenter vivere ac conversari debeat. Rostochi ann. M. DC. XXXII. in 8t. Conjungemus forè aliqvando

lescentis. 18 Sed † sciant omnes, sapientiam & priùs, & pluribus Græcorum, qvàm Latinorum scriptis comprehensam fuisse: eandemqve solidiùs & svaviùs, ex ipsis illis fontibus, qvàm ex interpretationibus peti: ipsam deniqve Latinam Lingvam, qvia majore sui parte à Græcâ profluxit, nec intimè perdisci, nec rectè scribi, pronunciarivè à Græcæ Lingvæ ignaris posse. 19 Porrò, subinde Græca vocabula in Latinis scriptis intercurrunt, ad qvæ turpiter subsistere, & ignorantiam cum pudore profiteri eos oportet, qvi horas aliqvot lingvæ isti, utilitate ejus nondum intellectâ, impendere neglexêre. 20 Qvare omnes omnis ordinum adolescentes hortor, ut lingvam istam maioris, qvàm vulgò jam fit, faciant. 21 Illi, qvi facultati alicui, aut docendi etiam functioni destinantur, eam lingvam penitiùs omninò sibi imbibendam ducant. 22 Qvi ad vitam civilem parantur, dare operam debent, ut saltem legere Græca sine errore & remorâ possint: atqve ut ea minimum vocabula, qvæ latinis communia, aut affinia sunt, qvò rectiùs Latina hæc & intelligi, & scribi possint, cognita sibi reddant; & seorsim aliqvo in libello sibi describant. 23 Non multum temporis ea res reqvirit, sed fructum suum habebit per omne vitæ tempus. 24 In Musicis & Arithmeticis pergatur. Et in his qvidem non hora tantum ad id destinata, sed identidem etiam, cùm pensis aliis rectè absolutis, aliqvid velut animi recreandi & varietatis causâ interponendum esse Magister putabit. Habet enim non parum in se amœnitatis numerandi ars, si dextrè & svavi modò, qvod sanè proclive est, proponatur. 25 Pietatis causâ Dialogos Castellionis legant, & interpretentur discentes; qvia compendium Bibliorum continent; & tersâ Latinitate conscripti sunt. 62 Subindè verò etiam Catechesin parvam repetant: qvæ jam illis uberiùs explicari debet.

VIII. 1 In sexto gradu (qvi secundam classem continet) accedatur tandem ad Januam Comenii, librum sanè perutilem, & magni faciendum; qvemqve adeò malè & sine justo fructu inter rudes primæ pueritiæ manus deteri, perpetuâqve malè utentium tractatione evilescere qvodammodo & anteqvàm pretium ejus à discentibus intelligatur, fastidiri doleo. 2 Continet is liber & Latinæ Lingvæ & universæ simul Naturæ, tùm circa Naturam, seu perficiendam, seu cognoscendam se occupantis Sapientiæ brevem & artificiosam admodum compagem. 3 Hoc cùm ita sit, proclive cuivis est colligere, res tantas complectentem librum non convenire primarum literarum Tyrunculis. Præsertim si id servandum sit, qvod Autor ejus libri & multi alii desiderant, ut nihil discendum tradatur pueris, nisi qvod asseqvi aut intelligere isti, saltem utcunqve possint. 4 An verò parvi pueri est, discere Medicinam à triplice olim genere hominum tractatam Empiricis, Methodicis, Dogmaticis? qvod inter alia capite LXXIV. Januæ docetur. 5 An pueri est intelligere Theologiam in Positivam, Cate-

aliqvando omnia illa cum nonnullis aliis eò spectantibus nec vulgò cognitis ac obviis, utilibus tamen, opuscula, qvò juventus infantili vivendi ratione relictâ, elegantioribus moribus, dignis ingenuis & ad magna surgentibus pueris, studeat.

† *Sciant omnes*] Dicam de his cum DEO in notis ad Schoti dictum librum.

Catecheticam, Didacticam, Polemicam, Propheticam Casualem, Cabalisticam, dividi: id qvod docetur cap: LXXVII. 6 Et ad hoc exemplum, sunt profectò in libro isto plurima. 7 Porrò, qvia in Januâ non singula Latinitatis vocabula seorsim, sed apta connexaqve, inter se, flexa item prout sensus reqvirebat, extant, haud facilè, qvod & antè innui, inde suis res nominibus, verbisqve appellare pusio poterit, nisi rectos nominum casus, & themata verborum seorsim is excipiat, aut in Nomenclatore aliqvo (qvalem eqvidem margini cujusqve paginæ in Janua adjectum extare vellem) jam habeat parata. 8 Præterea, qvoniam in aphorismum unum plurimæ res, & simul notæ rerum, voces conjectæ sunt, etsi in margine adjecta interpretatio est; nescit tamen pusio, qvæ vox vernacula cui Latinæ respondeat: & scio eam rem doctioribus etiam subinde facessere molestiam. 9 Mitto alia, unde porrò ostendi posset, non primæ adolescentulorum studiorumqve ætati obtrudendam esse Januam illam Lingvarum, qvod in Gymnasiis hactenus factum vehementer miror. 10 Tanti ponderis hic liber est, ut meritò eum in secundam minium Classem reservandum putârim; si modò in ea absolvi possit. 11 Si absolvi istic non potest (uti sanè non posse credo) alterutrum faciendum est. Aut difficiliora capita in Primam classem differri, aut huic ipsi Januæ in tertia, Tractatione faciliorum initiari discentes oportet; Si inprimis tales sunt, qvorum ingenium & profectus id videantur ferre posse. 12 Cæterùm ubicunqve tractatur hæc Janua, danda est opera, ut Magistri interpretatione illa probè explicetur: qvæ vocabula aliqvid singulare, aut minus obvium habent, etiam Grammaticè, tàm per Orthographiam, qvàm per cœteras partes artis istius, examinentur: difficiliora item, & rariùs occurrentia enotentur, qvò ea sic jam tot examinibus pertractata memoriter reddere possint discentes. 13 Occurrunt in eodem libro nonnulla technica vocabula, aliqva etiam alia, qvæ novitatem magis, qvàm puræ & classicæ autoritatis fontes sapiunt. 14 In his itaqve seligendis, signandisqve non vulgari docentium labore & judiciò opus erit. Hi enim monerè subindè juventutem debebunt, qvæ probatæ Latinitatis vocabula, vel phrases sint, qvæ minùs. 15 Qvemadmodum autem in Januâ istâ, ita porrò in Cicerone, aliisqve, qvi hic tractabuntur, autoribus, Grammatica jam tota, modis antè descriptis, exercenda est: sic, ut omnia ejus præcepta ad usum istic revocentur; urgeanturqve ea maximè, qvæ plus difficultatis in se habent, & â Regulis ordinariis longiùs abeunt: uti sunt, Anomala, Defectiva, Exceptiones: qvæ omnia non minus diligenter, qvàm alia Analoga, seu ad Regulas qvadrantia, doceri debent: 16 dixerim imò, diligentiùs qvàm cœtera, inculcanda esse: qvemadmodùm in tabulis nauticis nulla alia loca curiosiùs qvàm qvæ vadis scopulisqve infida sunt, annotari, & â nautis observari solent. 17 Porrò jam qvoqve Distinctionum, commatis, coli, semicoli &c. ratio, ex Grammaticâ diligenter monstretur; res ut magnoperè necessaria, ita hodiè nimis qvàm neglecta. Unde fit, ut etiam illi, qvibus & puræ, & elegantis Latinitatis abunde est, in structurâ periodorum, & distingvendo rite sermone, subindè se non satis exercitatos esse ostendant. 18 Ex Epistolis autem Ciceronis primùm eas, qvæ

ad finem libri Sturmiani prolixiores extant, posteà illas ad Familiares dictas, Magister interpretetur explicetqve sufficienter: phrases inde excerpat, dictetqve, & subinde monstret, qvomodo, qvod Cicero eleganter exprimat, vulgò soleat exprimi. Eâ enim ratione, & qvod elegans est, perspicitur rectiùs, & qvod triviale, vel pravum, tantò faciliùs agnosci & vitari discitur. 19 Posteà etiam imitandi detur materies & modus. 20 Ostendatur qvoqve in Cicerone, & omnibus ejusmodi autoribus, † distinctionum, de qvibus paulò antè, ratio. Cur scilicet hìc comma, vel colon, vel alia distingvendi nota posita sit: ut sic pariter scriptiones suas cum curâ distingvere di-

† *Distinctionum*] Distinctio est ratio, quâ sermonem scriptum certis notis, aut pronunciatum justis respirandi intervallis partimur, ad faciliorem scriptorum vel dictorum intellectum. Distinctio vel est sermonis, sive pronunciationis, vel scripti. Utraqve pro triplici respirationis humanæ intervallo, est triplex. Nam vel minima est, qvæ sententiam paulisper sustinet, vel media, qvæ eam longiùs suspendit: vel deniqve plena, qvæ sententiam penitus deponit & claudit. Prima vulgò dicitur Comma, cujus nota est semicirculus (,). Secunda vocatur Colon, cujus nota sunt duo puncta (:). Tertia Deniqve Periodus dicitur, cujus nota est punctum (.), seqvente literâ majusculâ. Hisce accedunt Semicolon & Semiperiodus. Semicolon medium est distinctionis signum inter Comma & Colon, cujus nota est punctum cum subjecto semicirculo (;). Semiperiodus est medium distinctionis signum inter Colon & Periodum, seqvente literâ minusculâ. Constantinus Lascaris, στιγμή ἐστι διανοίας τελείας σημεῖον. διαιρεῖται δὲ εἰς τελείαν στιγμὴν, μέσην, καὶ ὑποστιγμήν. τελεία στιγμή ἐστιν, ὅτε ἡ διάνοια τελεία ὑπάρχει· μέση ὅτε ἡ διάνοια μετεωρίζεται, καὶ ἀτελής. ὑποστιγμὴ ὅτε κρεμαμένη καὶ ζητεῖ τὸ ἐπίλοιπον. „ Punctus est „ absolutæ sententiæ signum. Dividitur verò in „ perfectum punctum, medium, & infimum. „ Perfectus est, cùm sententia absoluta, ac per- „ fecta est: medius cùm qvasi in medio rotans, „ nondum finem attigit: infimus cum pendeat „ adhuc, & subseqventem postulat. Lascari ad amussim consentit Isidorus l. 1 c. XIX. Ultima distinctio, qvæ totam periodum claudit ipsa est περίοδος cujus, ut diximus, partes sunt κῶλον & κόμμα: qvarum ratio diversis punctis diversò locò positis demonstratur. Ubi enim in initio pronunciationis, necdum plena pars sensus est, & tamen respirare oportet, fit comma, id est particula sensus, punctusqve ad *imam* (ita enim pro *unam* lego) literam ponitur, & vocatur subdistinctio ab eo, qvod punctum subtus, id est ad imam literam accipit. Ubi autem in seqventibus jam sententia sensum præstat, sed adhuc aliqvid superest, de sententiæ plenitudine, fit colon, mediamqve literam punctô notamus, & mediam distinctionem vocamus: qvia punctum ad mediam literam ponimus. Ubi verò jam per gradus pronunciando plenam sententiæ clausulam facimus, fit Periodus: punctumqve ad caput literæ ponimus, & vocatur distinctio, id est disjunctio: qvia integram separat sententiam. Hæc Isidor. Nec dissentit Diomedes l. II p. m. 431. edit. Putschianæ. Distinctio qvidem est appositô punctô nota finiti sensus, vel pendentis mora, qvod locis ponitur tribus: summô, cùm sensum terminat, & vocatur finalis à nobis, à Græcis τελεία: Mediô cùm respirandi spatium dat legenti, & dicitur media Græcè μέση: Imò, cùm lectionis interruptum tenorem aliud adhuc illatum suspendit, & vocatur à Græcis ὑποστιγμὴ à nostris subdistinctio. Similia repetit Donatus, & in Donatum Sergius; Igitur Distinctio est punctum appositum ad caput literæ plenæ sententiæ: subdistinctio, punctum appositum ad imam partem semiplenæ orationis: Media distinctio punctum appositum mediæ sententiæ suspensæ propter respirationem. Nostro etiam ævo aliam veteres à nostra distinctionem adhibuisse, & Incisum, seu virgulam, seu semicirculum & duo puncta, & punctum cum semicirculo inferiùs ducto: Recentiorum perfectiorem esse docet Valerius Andreas libello de recta interpungendi ratione, & distinctionum notis. Adde Matth. Martinium col. 2805. 2806. Etymolog. Voce *Positura*. Eryci Puteani eruditum libellum, quem Faculam Distinctionum inscripsit, suqve Adparatus Philologici librum II. Cl. Dilherrus esse voluit, p. 208. s. Gerard. Joh. Vossium IV. Institut. Oratoriar. c. III. n. III. p. 60. s. & cum primis B. Bangium lib. II. Observation. Philologicar. p. 1431. s.

ſcat juventus. 21 Ciceroni hîc jam adjungi velim * Cornelium Nepotem de vitis illuſtrium virorum, cùm ob res egregias, & virtutum exempla, qvibus jure à primâ mox ætate inſtruuntur animi, tùm potiſſimum ideò, qvia is Autor caſtiſſimæ & ſimul facillimæ Latinitatis eſt, proximéqve ad Ciceronem accedit. 22 Hunc diſcentibus explicet Magiſter, ut rectè omnia intelligantur, poſteà inde voces elegantes & phraſes dictet: deniqve verti textum ipſum Nepotis jubeat in vernaculum; & ubi unius & alterius verſio clarâ voce correcta fuerit, in Latinum denuò transferatur: ſic tamen, ne Autoris verba omnia reponant, ſed ſua ſupponant; at voces ſelectiores, & phraſes, ex Autore ante excerptas, nè omittant. 23 Porrò phraſes, qvas in hac claſſe colligent diſcentes, ne neglectim habeant, multò minùs perire ſinant: ſed potiùs in libello peculiari eleganter deſcriptas ſervent. Paulò poſt enim, ubi judiciô confirmatiores in primam claſſem translati fuerint, eas in certum ordinem redigent, inqve uſum uberiorem poterunt transferre. 24 Opto pariter, ut ex Elegantiis Terentianis, Plautinisqve qvas Georg. † Fabritius, Neander, Pareus collegêre, ſelectiores aliqvæ à Magiſtro juventuti dictentur. 25 Nam ipſos iſtos Autores, etſi dignos, qvi inter primarios Latinitatis Promos Condos numerentur, in aliud tamen adhuc tempus reſervari velim, qvia tum in ſermone, (Platus inprimis) aliqva horridiuſcula, adeoqve vitanda, tum magnam partem materias habent juventuti imbecilliori, & in vitium nimis cereæ parùm adhuc aptas. 26 Adeò, ut non fruſtrà eorum locô ‡ Terentios Chriſtianos, Colloqvia Eraſmi, aut ſimiles libros legi

* *Corn. Nepot.*] Hoc de Scriptore exſtant ſummorum virorum elogia magno numero præfixa noſtræ hujus auctoris editioni & notis, aliqvot àrretroannis apud Dn. Leerſium Roterodamenſ. Bibliopolam prælum exſpectantibus. Maximo Buchnero ſanè in Fabri Lexic. Voce „ Cornelius, eſt cultiſſimæ caſtiſſimæqve ora„ tionis auctor, & qvi cum Cicerone, Teren„ tio, Cæſare optimè jùngitur. Pueris, vel „ adoloſcentulis, totus ediſcendus Addo hic judicium ibi à me omiſſum, Rolandi Mareſii è lib. II Epiſt. V. p. m. 256. edit. opt. Lipſienſ ann. 1.6.'87, Habemus egregium de vita excellentium Imperatorum libellum, qvem ut alius eſſe credam, qvàm Corn. Nepotis, animum inducere non poſſum: qvippe cætera congruunt, ſed præcipuè inſcriptio ad Atticum, & terſum valdè & elegans ſcribendi genus, qvod non alii ſeculo convenit, qvàm, ut ita dicam, puro puto Latino, qvale fuit Nepotis. Sed is contractius ſcripſit, reſqve ſummorum Ducum magnas, & illuſtres breviori ſpatio incluſit: uberiùs verò & elegantiùs, ut mihi videtur, vitam Pomponii Attici amici ſui proſecutus eſt: qvi qvamvis à magiſtratibus abſtinuerit, in privata tamen ſorte, maximis Imperatoribus propter ſummam animi moderationem, prudentiam, aliaſqve virtutes mihi non inferior videtur. Hæc Mareſius. Præter editionem Francofurtanam cum commentariis Lambini; Magii &c. ab Andrea Schotto in fol. ann. M. DC. VII. curatam & adductam Tomo noſtrar. Methodor. I. p. 321, optima eſt Jo. Andr. Boſii Jenæ vulgata ann. M. DC. LXXV. in 8t. Duæ enim hæ editiones omninò conjungi debent. Qvibus novos ob commentarios, indices, & qvod caput eſt, tabulas Chronologicas & Geographicas addi poteſt Cl. Cellarii Lipſ. M. DC. LXXXIX in 12.

† *Fabritius*] Habeo, ut cetera omnia doctiſſimi hujus viri ſcripta, non ſolùm libros ejus duos Elegantiarum ex Plauto & Terentio Lipſiæ ann. M. D. LIV. in 8t. editos, ſed & libros tres elegantiarum è M. Tulii Ciceronis epiſtolis ab eodem Chemnicenſi Fabricio collectas ibid ann. M. D. LXXVI. in 8t. evulgatos. Qvos his in locis nec docentibus familiariores eſſe ægrè fero: Newhuſii Electa ex adverſo magis obvia ſunt, etſi & illa à paucis uſurpentur.

‡ *Terentiis Chriſtianis*] Optandum foret, ſi ſummum virum D. noſtrum Calovium audimus in

legi adolescentibus viri pii & prudentes svaserint. 27 In Poësi Bucolica Virgilii, vel etiam Fragmenta sententiosa ex variis Poëtis collecta & simul edita explicentur, atqve ad præcepta Grammatica, inprimis & Prosodiaca examinentur; Phrases Poëticæ enotentur, & brevissima aliqva materia detur, ad versus faciendos: ità etiam, ut, si eò virium tyrones pervenêre, ex Heroicis Elegiacos, & vicissim de Elegiacis Heroicos faciant. 28 In Græcis Grammatica perdiscatur. Adjungantur Sententiæ Græcæ Lubini, qvas interpretetur Magister, & per præcepta Grammatica examinet. 29 Musica continuetur, item Arithmetica; in qva idem qvoqve observandum est, qvod ante ad gradum qvintum monui: ut sit illa subindè pro studiorum qvodam interludio. 30 Pietatis caussâ, præcepta

in aureæ Pædiæ Sect. II. speciali artic. I. c. I. can. II p. m. 76. ut loco auctorum qvorundam ethnicorum pueris ac juventuti Christiani scriptores proponerentur ut unà cum lingva veræ pietatis rudimenta, & qvæ per totam vitam usui futura sunt, imbiberent. Prostant loco Horatii Buchananus, loco Terentii Ethnici Christianus; prostant Oratores egregii inter Christianos, possentqve eum in finem seligi ex antiqvitate nonnulla & utilitate & elegantiâ præcellentia Patrum scripta qvæ inter optimos lingvæ latinæ Magistros merito suo censentur, judicio etiam Magni Erasmi, utpote Cypriani nonnulla, Hieronymi Apologiæ & Epistolæ, Minutii Felicis Octavius, Lactantius cum notis Betuleji, Arnobius cum notis Elmenhorstii &c. qvæ cum fructu tererentur à studiosâ Juventute. Non absimile invenio Consilium in Gisb. Voëtio l. 1. c. IV. p. 30. Bibliothecæ: Philologicum studium occupabitur in Latinis, lectione Tertulliani de Anima, Ambrosii Hexaëmeri; & c. VI. p. 43. Lingvæ Latinæ cognitionem augebunt lectione 1. Lactantii cum notis Betuleji. 2. Tertulliani Apologetici & de pallio cum Scholiis Rhenani, Junii, Pamelii, Heraldi, Salmasii, la Cerda. 3. Arnobii cum notis & commentariis Stewechii, Elmenhorstii, Meursii, Heraldi 4. Julii Firmici cum Notis Wouwerii. 5. Sidonii Apollinaris cum notis Savaronis. 6 Prudentii cum Scholiis variorum à Weitzio editis. Hæc Voëtius. Adferam hic locum è raro, pio & erudito libro Henrici Ernstii, inscripto: Introductio ad veram vitam, & Soræ edito ann. M. DC. XLIX in 8r. Legitur is in c. XVI. §. 15. f. & ita habet. „ Obscœnitates & nugas Plauti, Terentii, Petronii, aliorumqve non paucorum adolescentes nostri ne tangant, immo ne aspiciant, sedulò cavere omnes JESU CHRISTI discipuli debemus. Ut enim piis, & bonis viris bilem, & stomachum illorum vaniloqventia „ movet, ita incautorum adolescentum oculos, „ lingvam, & animum facile contaminant. „ Hæc & ejusmodi nullius profectò ingenio ac „ palato sapere possunt, nisi is sit homo iners, „ obscenitatis & petulantiæ amans. Prudentiores „ nobis hac in parte sunt Pontificii, qvi ejus generis scriptores ab omni turpitudine expurgatos „ suis auditoribus demum prælegunt, ne, ut „ Clemens ait, insuetatæ auditiones, ἀκόσματα ἀήθη, & indecora spectacula, „ dum in eis adhuc fides fluctuat, mentem eorum „ eventilent; sive potius inflammant. (in Græco enim est ἐκριπίζει) cùm ætatis „ instabilitas eos adjuvet, ut ad cupiditates ferantur præcipites Lib. II Pædagog. c VII. „ Ecclesiæ veteris Doctores Chrysostomus, Hieronymus, & alii hac in re adeò semper fuerunt providi, ut non solùm obscena verba, „ sed neqvidem sales, qvi tantùm risus caussâ „ dicuntur, ferrent. Quare B. Ambrosius, gravis ille morum magister, etiam jocos, qvos „ Philosophi inter officia ponunt penitus ab Ecclesia esse removendos censet, & ut vitium infectatur. Nihil præterea, inquit, de ratione „ dicendi dant præcepta seculares viri, qvæ „ nobis prætereunda arbitror, ut de jocandi disciplina. Rationem addit hanc: qvoniam, „ qvæ in Scripturis sanctis non reperimus, ea „ qvomodo usurpare possumus? Qvem locum è „ multis propterea adduco, ut adolescentes videant, qvomodo piis viris verbum Dei omnium suarum actionum semper fuerit Cynosura, „ & Helice. In eandem sententiam, qvæ apud „ Bernardum, in libro, de ordine vitæ, leguntur, ex Ambrosii de off. libris desumpta sunt, „ qvod ipse non negat Bernardus. Vide p. 1113. f. Hæc Ernstius. Legenda etiam hoc super argumento est præfatio Terentio Christiano Amstelodami ann 1646. in 8r. edito præmissa nec inelegans nec falsa.

pta compendii alicujus Theologici edifcantur. Si hora adhuc aliqva fupereft, Dialogis Caftellionis confecretur.

VII. [1] In feptimo gradu (qvi Primam claffem facit) difficiliora Januæ capita, antè prætermiffa, explicentur, eô modô, qvô priùs cætera, in claffe Secunda. [2] Poftea ad Nomenclatorem, Januæ adjectum, accedatur, ex eoqve vocabula nòn pauca, ita ut ibi funt, non recitentur qvidem, fed exigenti Magiftro clarâ voce reddantur. [3] Neqve omnia exigi debent, fed difficiliora tantum, et fi qvid in unoqvoqve peculiare eft, [4] In aliqvibus de origine, vel de qvantitate, rectâ pronunciatione, & aliis id genus, interrogandi difcentes funt. [5] Si ad eum modum unô die, nomenclatoris una pagella, duabus columnis conftans, percurratur, qvod fanè factu non arduum erit, diebus 144. Totus Nomenclator abfolvi poterit. [6] Hôc eôdem tempore perutile etiam fuerit, ob acqvirendam verborum copiam, rem in eloqventiæ ftudio fummè neceffariam, in fynonymias inqvirere: ut exempli gratiâ fi in Nomenclatore Januali, in vocem *abftrudere*, incidas, qværenti Magiftro, qvæ fynonyma verbum illud habeat, difcentes recitent ex tempore, qvæ occurrunt, ut funt; occulere, occultare, abdere, abfcondere, tegere, contegere, auferre ex oculis &c. Non habitô adeô accuratô difcrimine inter affinia : qvanqvam fignificationis qvoqve, fi qvæ eft, difcrepantia obiter â Magiftro indicari poteft & debet. [7] Synonyma ejusmodi optarem adjecta fuiffent aut etiamnum adjici poffent verbis faltem præcipuis in Lexico â Cl. Comenio, infigni labore artificiôqve, compofito. [8] Foret fanè ad hunc modum liber ille paulò forfitan grandior, fed molis pretium abundè penfaret utilitas. [9] Qvæ autem fynonyma, æqvipollentia, cognata, five illa propria, five tropica, five fimplicia, five compofita fint, ex occafione Nomenclatoris afferentur, ea difcentes in arena mox in Diaria fua, vulgò Raptuaria dicta, referant [10] Qvorum Diariorum, ut hoc obiter addam, diligens cura & difcentibus & Magiftris habenda eft. [11] Hæc enim qvotidiani in ftudiis profectus & teftimonia & fimul promptuaria funt. [12] Cum Diariis verò fimul alii Phrafium libri in certos titulos (qvi ad Calligraphiæ Parei aut fimilis Autoris exemplar aptari poffunt) digefti haberi debent, ut in iftos fubinde optima & lectiffima qvæqve ex Diariis & qvotidiana Autorum bonorum lectione inferantur. [13] Ex his qvafi alvearibus poftea, ubi propriô Marte aliqvid excudendum fuerit, fvave erit jucundumqve paratum velut mel eloqventiæ poffe depromere. [14] In iftis verò libris annotent qvoqve Difcentes ex præfcripto Magiftri vocabula & phrafes, qvæ vulgò pro Latinis habentur ufurpanturqve: † cùm adulterinæ, adeoqve ftudiosè vitandæ fint ei, qvi ad caftæ puræqve Latinitatis laudem

† *Cùm adulterina*] Huc faciunt Expoftulatio Henrici Stephani de Latinitate falsò fufpecta excufa apud illum ipfum Stephanum in 8t. ann. M. D. LXXVI. Farrago Sordidorum verborum, five Augiæ ftabulum repurgatum per Cornel. Crocum. Antverpiæ CIↃ IↃ XXVI. Obfervationum Lingvæ Latinæ five puri fermonis Analecta Rodolphi Goclenii Profefforis Philofophici in Academia Marpurgenfi. Lichæ M DC. IV. in 8t. ipfi auctori noftro adducta. Gerardi Joann. Voffij de Vitiis Sermonis & Gloffematis Latino - Barbaris libri IV. cum animadverfionibus Gafparis Scioppii Comitis à Claravalle in dictos Voffii libros. Amftelod. M. DC. LX. in 8t. Item ejus Infamia Famia.

laudem contendit. 15 Qva in re inter alios juventuti pulchrè præivit Goclenius in Analectis Grammaticis. 16 Pariter etiam in singularem indicem congerantur vocabula, qvæ Discentes in rariore aliqvâ significatione, propriâ tamen, & eleganti, à bono Autore usurpata seu repererint ipsi, seu à Magistro observata exceperint. 17 Ad Latinitatem, sed * simul etiam Morum doctrinam, qvæ

Hh 3 diligen-

Famiani Amstelod. CIↃ IↃCLXIII. in 12. Defendit utrumqve tamen & Vossium & Famianum eximius noster Ol. Borrichius à Scioppio in fine Cogitationum, qvæ universæ qvoqve huc spectant, de variis Latinæ Lingvæ ætatibus p. 268. s. edit. Hafniensis M. DC. LXXXII. in 4to. Cujus Borrichii & addenda Analecta ad Cogitationes de Lingva Latina, Hafniæ M. DC. LXXXII. in 4to. Item Borrichiò non inferioris Cl. Dn. Christoph. Cellarii Antibarbarus Jenæ M. DC. LXXXII. in 12. & Curæ ejusdem posteriores ibid. in 12. M. DC. LXXXVII. curatæ paginam hic utramqve faciunt. Prodiit & eodem annô Adpendix ad curas posteriores recognitas Cellarii Doctiss. Dn. Andreæ Borrichii Hafniæ in 12. Item Christoph. Cellarii erudita discussio Adpendicis Danicæ, Jenæ CIↃ IↃC XCV. in 12. *Nihil esse*, ait in de ratione Observationis doctissi Anton. Schorus, „quod adeò conturbet studia, impediatqve plurimos, ut usus & consvetudo vulgaris: qvam qvi emendare cupit, duo hæc sibi in auctoribus legendis, suisqve conferendis proponat. Primum, ut animadvertat eos loqvendi modos, in qvibus Latina Lingva à vernacula discedat, aut etiam superet: deinde, ut usitatæ nunc in scholis Lingvæ Latinæ barbariem corrigat. Solent enim ii plerumqve, qvi proprios cujusqve lingvæ modos consignatos non habent, servatis temporibus, modis, casibus & ordine, qvem à Grammaticis acceperunt, omnia ad suam lingvam deflectere, & accommodare. Hinc vulgò voci *Videor*, *Quod* conjungitur, sic enim à matre loqvi didicerunt. Si verò optimos auctores imitemur, non Videtur mihi qvod sis doctus, qvomodo Germani, sed, Videris mihi non doctus, ut Latini loqvuntur, dicemus, hujus plurima exempla in libro de Ratione discendæ Lingvæ Latinæ proposuimus, qvibus planè satis ostendimus, qvemadmodum Germanicam Latinitatem corrigamus. Qvod si qvisqve simili modô cum suæ gentis vel nationis Lingva, qvæ Latinæ sunt, tanqvam propria, compararet, Latinè apud Latinos, suâ verò Lingvâ inter suos loqvi, cum ex usu sit, poterit. Hæc Schorus. Monuit de voce *Videor* id jam olim qvoqve Laur. Valla Rom. è nobili familia, Canon. Lateranens. optime de Latina Lingva meritus tertiò satis accuratarum Elegantiarum librò c. LI. „Non videtur, inqvit p. m. 300. tibi qvòd benefaciam: &, Mihi non videtur qvòd bene loqvaris. Sicut vobis videtur *quòd* malefacimus, ita nobis videtur qvòd malefacitis. Videtur tibi qvòd ille bene scribat, &, Videtur mihi qvòd isti bene arent. Rusticanus hic sermo est, & agrestis. Eruditi enim sic loqvuntur: Non videor tibi bene facere, & tu non videris mihi bene loqvi. Sicut vobis videmur malefacere, ita nobis vos videmini. Ille videtur tibi bene scribere, & isti mihi videntur bene arare. Rectè sic Vallensis; omnino enim verbum *videor* conjunctionem *quod* respuit. Ne ergo dixeris: *videtur* mihi *quòd* sum doctus, *quod* es doctus, *quòd* ille est vir doctus. Sed videor mihi esse doctus; videris mihi esse doctus; Ille sibi videtur esse doctus. Et numero multitudinis eodem modo. Videmur nobis esse docti. Videmini nobis esse docti. Illi videntur sibi esse viri docti. Cic. Att. Ep V. *Ne obtulisse nos gratulationi videamur*. Ep. VI. *Tantum mihi dedecoris admisisse videor*. Et rursus ibid. *Eas cum lego minus mihi turpis videor*. Cæs. In ad Ciceron. Epistola post hanc VI lib. IX. Att. *Etsi hoc & feci sæpe, & sæpius mihi facturus videor*. Tullius lib. IX. Att. Ep. X. „Amens mihi fuisse videor, à principio. Et lib. II. Att. Ep. XI. „Relegatus mihi videor, posteà qvàm in Formiano sum. Et Pilipp. I. „Nescio qvid turbatus mihi esse videris. Terent. Andr. II. VI. 16. „Subtristis visu' est esse aliqvantulum mihi. Liv. lib. VIII. Belli Pun. „Ne tibi P. Corneli cùm ex alto Africam conspexeris ludus & jocus fuisse Hispaniæ tuæ videbuntur. Rursus Cic. IX Att. Ep. X. „Sol excidisse mihi è mundo videtur. Vide Alvar. Gramm. p. 406. Bangium II Observat. Philolog. p. 1271. & Francisci Sanctii Minerv. p. 361. Franeqver. M. DC LXXXVII.

* *Simul etiam morum*] Planè ad mentem Philippi Melanchthonis, cujus in præfatione Offic: Cic. editioni Parisinæ M. D. LVI. in 4to. & Basileensi

M. D.

diligentissimè instillanda est juventuti, utilissima sunt Officia Ciceronis, liber pre-

M. D. LXVI in 8t. præmissa hæc sunt: „ Initiò hujus libelli & argumentum operis indicandum est, & qvid conferat studiis nostris. Ea demum est solida eruditio, de rebus moribusqve rectè judicare posse, deinde qvæ animô comprehenderis, perspicuè & commodè explicare atqve eloqvi. Rerum cognitio ad judicandum & ad parandam prudentiam est necessaria. Magna inprimis optimorum verborum copia reqviritur ad dicendum Voco autem rerum scientiam, physiologiam, mathemata, præcepta de civilibus moribus; Nam de religione hic nihil dicimus. Estqve ad communem vitam inprimis utile, ea tenere, qvæ de moribus, deqve civili vitæ consvetudine tradita sunt. Beluam dicas non hominem, qvisqvis non est excultus hôc doctrinæ genere, & ad humanitatem & civilia officia assvefactus. Nam virtutis incunabula atqve rudimenta sunt hæ literæ, qvibus ad honestatem teneri animi aluntur & incitantur. Porrò non alius extat libellus de moribus absolutior Officiis Ciceronis. Diligentissimè enim præcipit de omnibus vitæ partibus, qvid deceat qvamlibet ætatem. Accedit hûc etiam qvòd justô ordine formas virtutum proposuit, ut extarent ob oculos lectoribus tanqvam regulæ omnium consiliorum & factorum. Fecit enim qvatuor virtutis membra, prudentiam, justitiam, fortitudinem, modestiam, qvæ tanqvam locos communes proponant sibi adolescentes, ut eò referant omnia de moribus consilia, & qvos, judicaturi qvid deceat, ceu Theseium filum seqvantur. Nam ut Zeuxis, cum Helenam Crotoniatis pingeret, inclusam habebat in animo pulcherrimam qvamdam mulieris speciem, seu, ut Græci dicunt, ἰδέαν collectam ex optimis exemplis: ita judicaturos de moribus oportet animo tenere tanqvam formas quasdam, virtutum descriptiones, qvas consulant, qvas intueantur, in qvas defigant oculos, qvoties de honestate deliberant. Neqve ego hic de religione dico, qvæ ex sacris libris petenda est. Civilis vitæ consvetudo à Cicerone describitur, cum qva religio nihil pugnat. Scripsit de Officiis etiam divus Ambrosius, credo ut pueris inculcaret Religionem, de qva videbat in Ciceronianis nihil præcipi, verùm ego religionem ex divinis literis censeo hauriendam esse, de civilibus moribus malim audire Ciceronem: qvi maximis rebus gestis, versatus in Republica principe orbis terrarum, usu pleraqve comperit: pleraqve ex Græcorum scriptis, qvi maximas civitates gubernârunt, vertit. Habes itaqve qvid hic libellus ad judicandum conferat. Est enim vel prima prudentiæ pars, tenere præcepta de moribus. Est autem Cicero res partitus in honesta, & utilia. Honestatis partes in primo libro tractat, ubi primum virtutes definit dialecticâ qvadam consvetudine: deinde congerit multa præcepta de moribus, velut in acervum. In secundo libro res omnes enumerat, qvas natura ad utilitatem seu usum hominum condidit: doceatqve qvem ex qvaqve re usum percipere debeamus. In tertio confert cum honestate utilitatem. Præterqvàm, qvod ut cetera Ciceronis omnia, magnum numerum lectissimorum verborum & figurarum suppeditabit hic libellus: ideo etiam ad dicendum aliqvanto plus qvam pleraqve alia scripta confert, qvia locorum aliqvot communium formulas, & propemodum simulachra continet. Porro cùm hi loci, virtutum ac vitiorum regulæ sint, ad qvas hominum mores & facta exigimus in judicando: oratio etiam omnis referri ad eos debet: inde argumenta, amplificationesqve repetantur, ut si qvis in ingratum dicat, multa illi non de persona tantùm, sed de ipso etiam vitii genere erunt dicenda: estqve danda opera, ut intelligant auditores qvanta sit in eo vitio turpitudo. Verùm id nemo præstare poterit, nisi locorum formulas benè meditatas habeat, & exempla veterum teneat, unde verba, sententias, & ornamenta mutuetur. Erit itaqve hic libellus veluti penu, &, sicut inqvit Thucydides, κτῆμα, unde depromant orationem studiosi, de qvacunqve re dicendum fuerit. Hinc argumenta, hinc sententias, hinc figuras, hinc apta verba excerpant. M. Cicero magnum instrumentum eloqventiæ id esse putavit, habere locos in numerato, paratos atqve expeditos, in qvibus procu-

pretiosis disertæ Sapientiæ opibus, qvàm mole aut splendore major. 18 Eum velim in * lingvam vernaculam à discentibus verti, ita ut scribatur versio. Versionem autem bini aut terni semper Discipuli inter se conferant, atqve anteqvàm Magister ad corrigendum accedat, ipsi crassiores ac notabiliores lapsus mutuâ inter se diligentiâ emendent. 20 Cùm Magister ipse ad limam accedet, id qvidem præcipuè habebit curæ, num Discentes Autoris vertendi sensum rectè expresserint, sed simul animadvertet, num vernaculus qvoqve sermo rectè constet. 21 Cùm enim nunc omnes propè gentes in ‡ excolendis lingvis suis multùm

tùm

„ procudendis multùm profectò Ciceronis exemplis adjuvabimur. Qvæ enim potest de dolo malo, deqve æqvitate uberior graviórve disputatio excogitari, qvàm illa de re in tertio „ Officiorum? qvâ ad innumerabiles caussas certò Delphicô gladiô uti possis. Plurimùm etiam „ ad dicendum conducunt narratiunculæ qvæ „ sunt in hoc opere, & multæ, & variæ. „ Qvondam in Rhetorica progymnasmata erant „ διηγημάτια (sic enim vocârunt.) In qvo genere qvi se volent exercere, magnam hic exemplorum copiam invenient. Et cùm nihil difficilius, qvàm commodè narrare, non est alia „ exercitatio fructuosior qvàm hæc. Qvanta, „ Deum immortalem, elegantia, qvantus lepos est in narratione gestorum Arati Sicyonii „ in secundo libro? Non minorém laudem meretur Gygis Lydii historia versa ex Platone, „ in libro tertio. Similes aliæ multæ sunt in hoc „ commentariolo, qvas sibi ad imitandum proponant, qvicunqve tolerabiliter dicendi studiô tenentur. Eaqve exercitatio non tantùm „ augebit verborum supellectilem, sed etiam, „ qvæ mihi in dicendo penè maxima virtus videtur, benè disponendi scientiam. Nam indocti non tantùm adulterinæ monetæ verbis „ orationem obscurant, sed ita etiam confundunt ac miscent omnia, ut intelligi prorsus „ neqveat. Hæc ibi Philippus. Qvae, etsi prolixa, adferenda hic duxi, tum qvia praefatio non est in omnium ista manibus, tum qvòd veteres editiones cum praefationibus negliguntur, cùm vix novae legantur & emtores reperiant, in qvibus tamen novis frustra hanc, uti & anteam Erasmi praefationem qvaeres.

* *Lingvam vernaculam*] Fecit hoc de studiosâ juventute optimè meritus Joh. Rhenius in sua constructione Grammatica & erudita interpretatione Germanica Officiorum Ciceronis & Terentii; qvæ qvantum commodi docentibus in scholis ac discentibus attulerit, ii qvi eâ usi sunt testabuntur. Habemus & Taciti opera cum versione Germanica Jacobi Micylli Rectoris olim Francofurtensis deinde Professoris Heidelbergensis. Francof. M. DC. XII. in 8t. edita, qvæ tamen nihil ad Rhenii laborem.

‡ *In excolendis lingvis*] Fecerunt hoc Angli, fecerunt omnium optimè Galli, qvin & nostri Batavi, de qvibus tamen videndus Cl. Abrahamus Uyttenbrouk Ecclesiastes Zaemslaghensis in Lingva Belgica clausa, seu in tractatu de Scriptura Lingvæ Belgicæ restituenda & emendanda, Medinburgi annô M. DC. LIX. edito in 8t. Lingvâ nostra Germanica, neqvidqvam Ben. Ariâ Montanô occinente, cùm aliis qvibusqve lingvis solertissimorum verborum splendore, proprietate vocum, majestate dictionum, pulcherrimis & admirandis periodorum ductibus & universâ orationis elegantiâ non cedat, eam tamen ipsimet, ut, solet esse auctore Senecâ in III. de Beneficiis c. III. „ vile, qvidqvid domi est, numeramus in postremissimis, nec justô, ut debebamus, excolimus modô & rectô, sed & exoticorum, ut putamus, emblematis, at ut res est, inqvinamentis fœdamus mirificè; Diu jam vapulavit Germania nostra, nec immeritò ob turpem illam æmulandi habitus aliarum Gentium & nationum libidinem. Cui rei ne foris argumenta qværantur, vel pictoris etiam illius in vulgus notum dicterium, „ nullo „ Germanum habitu certô uti, sed nunc horum „ populorum, nunc illorum stultâ æmulatione „ adsumere. Verùm nescio annon majus opprobrium nostræ Gentis sit ineptissima illa Lingvæ nostræ corruptio & in exoticas sive transformatio, sive cum iisdem barbara atqve auribus etiam ingrata confusio. Qvæ res facit, ut Lingvam ipsi nostram vix intelligamus ampliùs, atqve

qve

tùm ponant operæ, expedit, ut in scholis qvoqve ei rei debitè initietur juventus. [22] Crescere porrò cura ista cum ætate debet, adeoqve qvò longiùs & annis & studiis fuerint progressi Discentes, eò plus qvoqve operæ non puritati tantùm lingvæ vernaculæ, sed & elegantiæ dare debent. [23] Ego hac de re injicere hîc mentionem volui, ut maturè istius studii, alibi accuratius excolendi, qvale qvale fiat exordium. [24] Ceterùm post emendatam versionem, Phrases ex Ciceronis textu excerpantur; formulæ etiam loqvendi non tantùm à vernacula loqvendi ratione, sed etiam à vulgari Latinè loqvi conantium consvetudine longiùs discedentes: voces qvoqve elegantiores & significantiores enotentur. [25] Postea versionem suam in Latinum revertant Discentes: ita tamen, ut non omnia Ciceronis verba sed phrases tantùm & elegantias antè excerptas, cetera suis verbis expressa exhibeant. [26] Ad Morum verò doctrinam usqve etiam exercendam utile erit, tempore delectô, nervosam aliqvam ex Seneca sententiam, vel tales aliqvot ex Publio Syro Mimo aliisqve Autoribus collectas discentibus proponere & memoriæ infigendas dare. [27] Ex iis sententiis aliqvæ subindè in exercendi styli materiam converti possunt: diducendæ ita, ut Gnomas Chriasqve, extendi & in oratiunculæ formam porrigi in Progymnasmatibus docuit ‡ Aphthonius, qviqve alii in Aphthonio exemplis illustrando laudabilem operam navârunt. [28] Per intervalla

qve in convitio hoc Gentis nostræ meritissimo, ridiculos etiam triumphos aucupemur. Saoè purissima nostra & à peregrino sqvalore libera hactenus lingva mutavit et in miras loqvendi degeneravit formulas. Monstra vocabulorum et carcinomata irrepserunt occultè, ad qvæ gravis aliqvis et genuinus Germanus qvandoqve vix indignationem, qvandoqve nauseam vix teneat. Qvis enim eo sit animi robore, qvi concoqvat Cerdones etiam et fungos, qvi loci natalis mœnia nondum egressi, in conviviis, foro, aut tonstrinis voculas qvasdam aucupari, magno cum fermento et tumore vernaculæ infarciunt, corruptis alienô sonô iis ipsis, ut duplici sic furore ludibrium humanioribus debeant, magis seriis et sapientioribus odio sint ac contemptui. Dicas in sentinam Germanicam nostram durare lingvam, ad qvam reliqvarum sordes torrente deferantur promiscuô. Jam à Latinis, jam à Gallis, Hispanis etiam atqve Italis mutuamur, qvod domi nascitur elegantius. Sinisteritatem horum hominum in Aristarcho suo multô sale perfricuit Germaniæ Virgilius Martinus Opitius. Item Michael Piccartus Francus Professor Noricus Decade III. Observation. Historico-Politicar. c. X. p. m. 172. s. edit: Noriberg. M. DC. LI. in 8r. et B. Casp. Finckius in fine Centuriæ II. Canon. Theologicor. Enimverò longè turpius est, patriae lingvae rudem esse, qvàm peregrinae. Qvamobrem et Ramus vult in Ciceroniano suo, ut cum Graecae et Latinae Lingvae puritate patrias et nostrae perdiscatur. Et Caselius eleganter, qvòd solet, qvodam in loco inqvit. „Lucu„lenta adhibeatur interpretatio verbis verna„culis, non vulgaribus, non sordidis, non jam „malè excogitatis, sed propriis, puris, lectissi„mis, adhibitis loqvendi modis, itidem in ipsa „Germania natis Hoc verò ego non sine caussa „tantopere urgeo. Cùm enim in Latino sermo„ne comparando plurimum laboremus, idqve „nos multis de caussis rectè facere arbitremur, an „planè incultam esse nostram, & in fine ... „cere patiemur? Qvæ (malum) hæc in... „est, non cupere eleganter, & politè cum „nostris hominibus loqvi? Hæc ille.

‡ *Aphthonius*] Dixi de Aphthonio & ejus interpretibus Tomô I. Methodor. nostrar. p. 97. Hic addo, ibi omissum, Joachimum Camerarium, cujus Aphthonius cum compluribus exemplis additis Lipsiæ prodiit annô M. D. LXXXVIII. in 8r. Habeo & ejus, qvæ non rara sunt auro contra, Elementa Rhetoricæ, sive capita Exercitationum Studii puerilis & stili ad comparandam utriusqve Lingvæ facultatem, ibidem edita annô M. DC. in 8r.

la etiam Periodica doctrina plenius tradatur. 29 Qvemadmodum enim ædificium sine juncturis stare aut elegans esse non potest: ita eloqventia sine periodica, seu apta sermonem vinciendi, atqve in Periodos seu breves seu longiores colligendi ratione. 30 Modi item variandi & amplificandi ex Erasmo Roterodamo, aut alio, qvi Erasmi orsa in opere hoc utilissimo expleverit, Autore explicentur: atqve identidem exempla & materiæ suppeditentur, in qvibus signatas ab Erasmo lineas suo Marte æmulari conentur discentes. 31 Ei rei, inprimisqve adeò copiæ verborum, qvæ hîc potissimùm qværitur, exercendæ servire qvoqve plurimùm arbitror tale gymnasma: ut nempè brevis aliqva epistola Ciceronis, Plinii, Mureti, Manutii, Erasmi, Politiani &c. à Magistro priùs obiter explicata, aliis verbis phrasibusqve reddi, exhiberiqve aut legi jubeatur. 32 Hâc ratione non ubertati tantùm sermonis, fœcundæqve facundiæ assvescent, sed alium qvoqve simul fructum haurient Alumni Eloqventiæ. 33 Dum enim diutiusculè ita se circa textum illum Autoris occupant ipsa ejus verba, & res, & tractandi modum tantò rectius intelligent, penitiusqve imbibent animò. 34 Porrò etiam, Autoris lineis insistendo, tùm periodos melius formare, tùm judiciosiùs atqve ad rem accommodatiùs propria scribere discent, cùm alioqvin, ubi suô ingeniô & nullis limitibus circumscripti feruntur, nimiùm plerumqve extra oleas vagentur. 35 Ut, qvid velim, rectiùs perspiciatur, adjiciam unum atqve alterum exemplum. 36 Ordiar à primâ epistolâ Plinii, qvam, ut est ab Autore suo scripta, non pigebit subjicere, sed simul mox qvoqve apographum, qvò tanti viri eruditam manum nostro qvalicunqve conatu seqvi tentavimus, adjiciam. 37 Illa epistola ita habet: Freqventer hortatus es, ut Epistolas, si qvas paulò accuratiùs scripsissem, colligerem publicaremqve. Collegi, non servatô temporis ordine: (neqve enim historiam componebam) sed ut qvæqve in manus venerat. Superest, ut nec te consilii, nec me pœniteat obseqvii. Ita enim fiet, ut eas, qvæ adhuc neglectæ jacent, reqviram, & si qvas addidero, non supprimam. 38 *Autor mihi fuisti identidem, ut literas, qvas intentiore paulò curâ exarâssem, conqvirerem, publiciqve facerem juris. Ego ut tibi obtemperarem, selegi aliqvas, selectasqve in unum contraxi fascem. Seriem temporis in iis non anxiè secutus sum. Neqve enim res aliqvas gestas fide & curâ historicâ proseqvor. Sed uti sese obtulêre, ita casu magis, qvàm præmeditatâ aliqvâ ordinatione qvamqve locavi. Jam nihil restat, qvàm ut collectio & publicatio hæc ita cedat, ne causam vel tu habeas dolendi, qvod editionem svaseris, vel ego, qvod tibi sim obsecutus. Inde enim stimulus mihi addetur, ut eas etiam è tenebris producam, qvæ alicubi inter schediasmata sparsim latent, atqve ut nec illas luci invideam, qvæ in posterùm exarabuntur.* 39 Alterum exemplum esto Epistola LI. Mureti edit. Ingolstad. Annô 1605. qvam nos ita reddere (ipsam enim, qvia paulò longior, & in omnium manibus est, nolo subjicere) conamur: *Etsi summopere & multis negotiis districtus sum, Sinibalde, adeo ut sub mole ista tantum non fatiscam: tamen evolvi Dialogum à te scriptum, & ex ejus lectitatione plurimum hausi delectationis. Jucunda mihi fuêre argumenta, acutè admodum inventa, & presso, vegetô vividôqve dicendi artificiô delineata. Qvare uti Pythagoram ex pedis Herculei mensura de ceterâ corporis habitu-*

dine conjecturam fecisse perhibent, ita ego pariter ex scripto isto tuo, etsi minimè diffuso, indolis tuæ excellentiam capacitatemqve intellexi. Jam tuus ergà me affectus, qvem maximum esse, indiciis à te datis plurimis cognosco, qvantâ me voluptate afficiat, noli poscere, ut scribam tibi. Nam hunc omnibus meis conatibus & lucubrationibus maximè semper finem ac scopum constitui, ut à talibus diligerer, qvalem te esse video. Qvapropter licet mihi haud convenire puto ea encomia, qvæ tu totô qvasi horreô in me effundis: non possum tamen non amantissimè amplecti amorem tuum, qvi tibi viro tantô acumine ingenii & tantâ prudentiâ prædito, offusô glaucomate qvasi imposuerit, itaqve eam te necessitatem redegerit, ut talia de me crederes scriberesqve, qvæ ut aliis credantur, ipse etiam tu, qvamtumvis facundus, nonnisi difficillimè impetraturus sis. Autor verò sum tibi, ut edas Opus tuum. Etsi enim modestiæ meæ qvodammodo gravia sunt, qvæ istic de me scripta extant: non committendum tamen puto, ut mea verecundia tuæ officiat laudi. Hortor etiam te, ut alia ejusmodi componas: nihil expavescens susurros aut etiam occultas voces: qvæ in publicum theatrum procedenti aliqvantum facessent molestiæ; ubi autem semel tibi aures placidas reddideris, consilescent. 40 Omnium autem istarum exercitationum atqve eloqventiæ ipsius, ut justum fundamentum habeant discentes, ante omnia in Artis Rhetoricæ præceptis diligenter exercendi sunt. 41 In eâ cùm omnia studiosè animis comprehendenda sunt, tùm inprimis Topologia, ut eloqventissimus Valentinus Thilo, qvi scitissimô eam librô exsecutus est, vocat, seu Modus & ratio inventionum in Monitione, Adhortatione, Consolatione, Petitione & omni alio Orationis genere; sed & Troporum & Figurarum Doctrina summoperè tàm Docentibus qvàm discentibus curæ esse debet. 42 Troporum verò, & figurarum doctrinam, per crebra autorum exempla utcunqve perceptam, pulchrè exercere juventus poterit, si proponatur qvaliscunqve sententia, qvam illa per Synonymiam, & alias Figuras Grammaticas antè variatam, posteà per tropos qvoqve & figuras Rhetoricas variare discat. 43 Domi qvicqvid temporis à publicis operis elaborandis discendisve superest, in Epistolis Manutii, Sadoleti, Mureti, in Epistolis item Ciceronis ad Atticum, in Tusculanis qvæstionibus, libris de Oratore & similibus legendis occupentur discentes. 44 Rhetoricæ Logica qvodammodò præmittenda, minimùm certe conjungenda est: cùm illa ex hac multa instrumenta petat, sine qvibus consistere, & intelligi non potest. 45 Et si ad Rhetoricam etiam haud qvaqvam respicias, certum tamen est, menti hominis præclarum à Logica accendi lumen, qvô usus homo, tantò rectiùs feliciùsqve in rerum omnium cognitione, consideratione, explicatione, probatione, versari possit. Eò diligentiùs illa bonæ mentis studiosis addiscenda & exercenda est. 46 Ut Historiæ universalis gustum aliqvem ax antiqvo eoqve diserto Autore juventus capiat; *Justinum* ei proponendum autumo; eô modô, qvô antea Officia Ciceronis. 47 In *Poësi* qvia utramqve penè paginam fabulæ antiqvæ faciunt, ad eas in vetustis novisqve autoribus, qvi illas subindè operibus suis intermiscent, rectiùs intelligendas, & propriis posteà operibus tantò dexteriùs intexendas, optârim eqvidem Ovidii Metamorphosin, aut selectas saltem ex illa fabulas præcipuas in Scholis non negligi. 48

Cum inprimis adeò venusta & facilis sit Ovidii vena, & nihil juventuti noxium in eo libro doceatur; imò & sub tegmine fabularum, multa Physica, vel Ethica contineantur præcepta. 49 Si fieri id per aliqva impedimenta non potest, accedatur rectà ad Æneida Virgilii, & Horatii Odas, alternis vicibus. 50 In Græcis continuentur Lubini Sententiæ: & addantur ex Novo Test. Acta Apostolorum. 51 Arithmeticæ arti hîc jam fastigium imponatur, qvò deinde ad alias Mathematicas disciplinas accessus fiat. 52 In Sacris, dudum huic loco usitatum Theologiæ compendium, vel aliud facile salutaris doctrinæ systema explicetur. Simul qvoqve Christiana Morum præcepta, qvæ Theologiæ minimè postremam partem faciunt, ex bono aliqvo autore, qvàm maximè inculcentur juventuti: qvò hæc in Christiani hominis officiis, plus, aut non minus saltem, qvàm in artibus scientiisqve proficiat.

VIII. 1 In Octavo gradu, qvi Supremam Classem, Academiæ nempè vestibulum, constituit, penè eadem, qvæ in præcedente doceri, sed uberiore tamen ratione, & praxi luculentiore, debent. 2 Tradatur inprimis Logica plenior, ejusqve usus, in analysi textuum, ex autoribus, seu sacris, seu profanis, sumptorum: tum & thematum simplicium, compositorumqve pertractandorum modus. 3 Orationes Ciceronis explicentur, ità, ut artificium Rhetoricum in iis ostendatur juventuti, & ornamenta præcipua excerpantur, qvæ in promptuaria sua, titulis distincta, discentes posteà cum cura referant. 4 Eadem hæc aliorum simul, sed bonæ notæ Autorum lectione domi locupletanda sunt. 5 Historia universalis ita tradatur, ut cum ea simul Politicæ Prudentiæ præcepta & exempla hauriat juventus. 6 Neqve mirum cuiqvam videri debet, si ea res, ob materiarum copiam & gravitatem, lentius procedat, modò semper ex tali lectione usum aliqvem notabilem, certæ nempè alicujus qvæstionis Politicæ definitionem, vel aliud qvid, ad Historiam pertinens, & singulare, secum auditores domum ferant. 7 Juxtà autem compendium aliqvod Historiæ, sed politò & tersò stylò scriptum domi discentes legant: item ex antiqvis Vellejum Paterculum, Cæsarem, Curtium, Salustium, Livium: ex recentioribus Buchananum aliosqve qvi à perito & prudente studiorum Rectore ipsis fuerint commendati. Neqve enim omnes omnibus conveniunt. 8 Ad exercendam eloqventiam, detur ex Historia, vel Politica materies, ut exempli gratià ex occasione Historiæ de Pyrrho, in prælio periclitante, sumatur qvæstio: an summa Regnorum capita præliis interesse debeant? dentur pro parte affirmante aliqva argumenta: dentur item posteà pro negante. Deniqve etiam definitio controversiæ. 9 Proponantur syllogismi Oratorii, sic, ut nonnunqvàm propositiones, ordine qvem Logica servat, tractentur, nonnunqvàm ordo invertatur. 10 Subindè & epistola exempli gratià monitoria, commendatitia, hortatoria &c. Item laudatio, vituperatio. 11 Detur item discentibus textus aliqvis boni Autoris, sive Orator, sive Historicus sit: ejus anatomia tum Logica, tum Rhetorica instituatur, & ornamenta excerpantur. 12 Posteà * vertatur in vernacu-

* *Vertatur in vernaculam*] Ad hæc & seqventia rectè intelligenda vide omnino b. r. Morhofium in lib. II. Polyhistoris Litterar. c. XIII XIV. XV. & XVI ubi multa hoc ad negotium facientia congessit exempla.

naculum, & mox revertatur, ita tamen ut in reversione ista non verbis Autoris insistant, sed sua (nec unô modô sed variata, qvæ in parenthesi vel margine apponi possunt) substituant, luminibus tamen verborum, & ornamentis, qvæ antè ex autore excerpsêre, non omissis. 13 Subindè etiam ubi amplificationi locus est, diducant amplificentqve Autoris sermonem, sic ut justa aliqva Paraphrasis inde emergat. 14 Interdum & vertendæ vices sunt, ita ut è prosa ligata fiat Oratio, contrà etiam è ligata, ut oratione aliqva Virgilii, vel Oda Horatii, vel Satyra Juvenalis, prosa. 15 Illarum postea compositionum correctarum fiant à nonnullis, qvi aptiores ceteris videntur, * recitationes in publico, præsentibus aliqvot Docentium Primariorum. 16 Post recitationem moneri debent recitatores, si qvid in elocutione & actione peccatum est. 17 Certis temporibus Actus etiam publici instituantur, in qvibus, coram majore auditorum coronâ personam qvalemcunqve sustinere, & verba facere discat juventus. 18 Domi Orationes Ciceronis, Mureti, Baudii, Perpiniani, † Cunæi aliorumqve, qvorum tersum, facilem dignumqve imitatu stylum Professor commendaverit: Epistolas item Politiani, Erasmi, Baudii, Casauboni, & similium legant. 19 Posteà ubi ex Ciceronianâ copiositate, in breviorem modum contrahere stylum, maturius judicium permittet, ad Plinium, Symmachum, Ericium Puteanum, Heinsium &c. accedant. 20 Ex Poëtis evolvant Virgilium totum, Statium, Lucanum, Ovidii libros Metamorphoseos, Tristium, Fastorum: Senecam deniqve Tragædum, autorem eo magis commendandum juventuti, qvia diversa carminum genera, multa acumina, nihil spurcum, plurima verò vitæ salutaria præcepta habet. 21 Jam etiam post Terentium perlectum, Plautus evolvi potest, eâ adhibitâ cautione, ne omnia ibi reperta, sibi imitanda, imo multa sibi soli-

* *Recitationes*] De his multis actum Tomô I Methodor. nostrar. p. 786. s.

† *Cunæi*] Et qvidem cum commentariis Cl. Buchneri & Cellarii Lips. M. DC. XCIII. editas in 8r. cum qvibusdam ejus epistolis, qvarum & qvædam ineditæ penes me sunt. Qvin & ipsorum amborum interpretum Orationes minimè hic contemnendæ sunt. Aug. Buchneri Academicarum Orationum duo volumina Dresdæ 1682. in 4to. edita, Plinii stylum referunt planè leguntur qve ob elegantiam ab iis., qvi aliàs huic scholæ, ubi habitæ sunt, non favent. Eruditissimi Cellarii Programmata & Orationes sunt exqvisitæ & priscæ eloqventiæ. Habeo illas in 8r. Lips. M. DC. LXXXIX. De Aonio Paleario Verulano (qvi nullo modo hic omittendus erat) diximus in p. 86. hujus operis. Ab illo tempore, ista qvô scripseram, hoc ipsô, qvem agimus ann. M. DC. XCV. in 8r. Amstelodami apud Henr. Wetsteinium dicti excusa sunt Palearii Opera, ad illam editionem, qvam ipse Auctor recensuerat, & auxerat, nunc novis accessionibus locupletata, ut habet inscriptio. Æstimo, & forte, non ab re, qvoqve Dan. Heinsii Orationes ex editione Elzeviriana CIƆ IƆC LVII. in 12. Uti & Francisci Bencii ab Aqvapendente Jesuitæ Duaci M. D. XCVII. in 12. & M. Antonii Majoragii; Christophorique Longolii; Lugdun. apud Gryphium 1542. in 8r. deniqve Famiani Stradæ Jesuitæ Romani Prolusiones Academicas, sive prolixiores Orationes ad facultatem Oratoriam, Poëticam & Historicam spectantes, Coloniæ Agrippinæ ann. M DC. XXXVIII. in 12. editas. Has qvi modô debito legerit, non facile titubabit vel in ipsis, qvæ vocant, rerum argumentis, eorumqve pondere, vel ordine, nexu, aptaqve cohærentia, vel in phrasi; stylo, elegantiis, numero oratorio & ceteris huc facientibus. Ceterùm Vossius lib. II de Historic. Græc. c. XVIII. p. m. 250. Petrum istum, qvo de cœpi dicere, Cunæum, „virum Latinè, Græcè, Hebraicè scientissimum vocat, atqve eumdem eloqventissimum, & jurisconsultissimum, veterem in „Leidensi, dum viveret, Collegam suum.

solicitè fugienda ducat adolescens. 22 Nam ne repetam, qvod antè jam monui, & cuivis erudito sat is notum est, qvòd dissolutos seculi sui, præcipuè autem juventutis gentilis mores, Comici isti describunt, à qvibus Christiana pubes qvàm maximè abhorrere debet: etiam sermo eorum, inprimis Plauti, nonnisi judiciosâ imitatione effingendus est juventuti. 23 Sunt enim istic Archaismi, sunt alia per lusum ficta, sunt horridiuscula, qvæ in epistolâ aliqvando forsan interspergi possint, sed in orationibus vitari debent, ut jam alii rectè monuêre. 24 In lectione autem autorum, qvorumcunqve observet excerpatqve juventus, *si qvod incidit insigne verbum, si qvid antiqvè aut novè dictum, si qvod argumentum aut inventum acutè, aut tortum aptè, si qvod egregium orationis decus, si qvod adagium, si qvod exemplum, si qva sententia digna, qvæ memoriæ commendetur*, ut monet alicubi Erasmus. 25 Naturalis scientiae, ex Aristotele aliisqve bonae notæ autoribus depromptæ, compendium, qvale est Magiri, exponatur: nisi Professor suum aliqvod, vel brevius, vel captui suorum magis accommodatum, dictare mavult. 26 Absolutâ Physicâ ad Geographiam, &, si fieri potest, Geometriam, Sphæricamqve accedatur. 26 Ubi Philosophiæ fundamenta utcunqve perceperint Discentes, in iis variè disputando porrò exerceri debent. 28 In prudentiæ Practicæ disciplinis, inprimis * Ethicâ, Aristoteles prælegatur, tum ob ipsam doctrinam morum, qvam nemo veterum illo viro divinius excoluit, sed simul qvoqve ob Græcam Lingvam. 29 Nam etsi Demosthenes artificiosius eloqventiam, qvippè merus & in publico subindè auditus Orator, exercuit: hôc nihilominus seculô, qvô Græcæ Orationes vix haberi, & Lingva ista non æqvè eloqventiæ Græcæ, inprimis forensis, qvàm sapientiæ ex Autoribus hauriendæ causâ, his in terris disci solet, sufficit ferè nobis (nisi aliqvem ad conseqvendum in eâ lingvâ summum fastigium, peculiaris & gloriæ forsan plus qvàm utilitatis habens impetus rapiat) ita loqvi, vel scribere posse, uti Aristoteles scripsit 30 Qvamvis enim vulgò pro Oratore non habetur, non frustrà tamen *aureum eloqventiæ flumen*, non frustra *copiosus esse in dicendo*; à Cicerone ipso dictus est. 31 Deinde ea viri hujus autoritas est, & meritò est, ut multa ejus legisse, commodéqve in usum afferre posse, magnum momentum habeat, non ad sapientiam tantùm, sed & famam sapientiæ asseqvendam. 32 Deniqve materiæ, qvas istud Oraculum tractat, meliores pleræqve & utiliores sunt, qvàm in Demosthene, vel qvoqvam Rhetorum Græ-

* *Ethica, Aristoteles*] Testimonium, qvod instar omnium esse poterit præbet Apologia Augustanæ Confess. p. m. 62. Formulæ Concordiæ, „ Symboli Ecclesiarum γνησίως Lutheranarum (ut B. Leonh. Hutterus vocat) „ novissimo hoc „ tempore, longè augustissimi, edit. Lipsiensis ann. M DC. XX. in 8t. „ Audivimus qvosdam (Pontificiorum) „ pro concione ablegato Evan- „ gelio, Aristotelis Ethica narrare. Nec errabant „ isti, si vera sunt, qvæ defendunt adversarii „ Nam Aristoteles de moribus civilibus adeò scri- „ psit eruditè, nihil ut de his reqvirendum sit am- „ pliùs Lege omnino Prolegomena Joach. Camerarii in Ciceron Officia. Conr. Hornei Philos. Moral. proœm. lib. I. c. I. § XI. p. m. 14. Conr. Dieteric. Prolegom. in Antiqvit Biblic. p. 32. a. Item Ethicæ doctrinæ Elementa, seu Epitomen Philosophiæ moralis Philippi Melanchthonis. Witteb. M D. LX. in 8t. qvam qvanti maximus noster Boeclerus facere solitus fuerit, cum paucissimis scio.

corum. 33 Qvæ autem Orationis lumina & eloqventiæ præcepta vir ille habet, ea etsi à paucis leguntur, vel in usum transferuntur: digna tamen sunt, ad qvæ diligentius legenda atqve observanda, animi non tyronum tantùm, sed & Doctorum advertantur. 34 Aristoteli Plutarchi opuscula qvædam, tum & Poëtæ, Theognis, Phocylides, Menander, Opera & dies Hesiodi: deniqve Homerus ipse, fons & princeps ingeniorum, adjungendus; & qvæ in eo peculiaria ac difficiliora sunt, explananda. 35 Theologiæ Studiosi, Græcæ & Hebrææ Lingvæ causâ, uti &, qvò animum iis fontibus imbuant, qvibus aliorum posteà mentes rigare debent, utriusqve Fœderis libros, qvà publicè, qvà privatim legant audiantqve, & sensum primò literalem, rectè intelligere discant. 36 Simul verò, ex utroqve Veteris & Novi Fœderis Codice, loca inprimis pathetica, qvæ ad DEI amorem, reverentiam, honorem hortantur, qvæ DEI iram & pœnas improbis minantur, qvæ afflictos consolantur, qvæ vitæ hujus miserias, alterius gaudia explicant, & id genus alia, conqvirant notentqve. 37 Qvam utilitatem ea res habeat, in praxi posteà, & inprimis cum in publico dicendum erit, sentient sacrorum Tyrones. 38 Loca controversa satis maturè, opinor, in Academiis tractabunt. 39 Concionandi exercitiis, non mox coram populo, ubi vix est, qvi corrigat moneatqve, qvæ sunt monenda; ubi etiam inexercitati ejusmodi Tyrones publicam lucem malè plerumqve sustinent, ac contemptui qvodammodo vulgi: & se, & verbum Divinum exponunt; sed primùm intra Gymnasii parietes, mittentur. Et sumant subindè textum ex Salomone, Syracide; vel etiam Novo Testamento qvi juventuti qvadret. 40 Nam ità & dicens, qvantum satis est, excitabitur, & hæc aliqvid boni, atqve ad mores componendos faciens discet: qvandoqvidem in templis non crebrò fert occasio, ut conciones juventuti aptari possint, plerumqve etiam hæc minùs attendat animum. 41 Si qvis est, qvi Latinè se ità exercere malit, qvod sanè liberum sit, tùm interim pueri illi, qvi Latinos sermones nondum intelligunt, parænesin à suis Præceptoribus audiant: qvam isti, vel suo ex ingenio, prout res nata exigere videbitur, sumptô tamen semper de pietate in DEUM, reverentia in Parentes & seniores, de vitæ modestiâ &c. argumentô; vel etiam ex Mathesii commentario in Syracidæ Ecclesiasticum, aut simili Autore depromptam, coram minoribus instituent. 42 Qvod restat, Christum Filium DEI unigenitum oro, ut qvemadmodum olim in terris publicè Doctores puer docuit, ita nunc porrò omnes & Docentes, & discentes Spiritu suô regere velit, qvò & illi, qvæ salutaria sunt, rectè tradant, & isti debitè percipiant, ad nominis Divini gloriam, & publicum orbis emolumentum.

Viro

V.

Viro Nobilissimo & Magnifico

D. S. M. Præc. & P. sal. pl. d.

JOACH. PASTORIUS.

1 *STudia adolescentiæ, remqve adeò Scholasticam juvare cujusvis erudita curâ &*
vel subactissimorum ingeniorum industriâ dignum opus est. 2 *Illâ enim operâ*
Ecclesiæ & Reipublicæ ipsius sementis ac prima velut herba juvatur fovetu rqve.
3 *Unde me qvoqve, etsi nullâ vel ingenii fiduciâ, vel doctrinæ opinione audacem, in*
istis verò Scholasticis, cum aliis in ea arena exercitatis de palma certare haudqvaqvàm
cogitantem, ardor tamen hisce diebus invasit ad texendam hanc methodum, qvâ eri-
gendis Gymnasii nostri studiis nonnihil adjumenti afferri posse spes fuit. 4 *In ea an ali-*
qva novitatis vel gratiam habitura sint, nec ne, parùm moror, dummodò utilia esse
judicentur. 5 *In bonum enim juventutis hæc dirigenda sunt, non in aucupium famæ:*
qvæ qvia ex hoc pulvere nec peti debet, nec potest facilè sperari; tantò
minus etiam ornare ista conatus sum, ne in re minuta & ornari negante operosior esse
viderer. 6 *Qvanqvam verò non dubius sum, qvin in his qvoqve meditationibus po-*
sterior dies prioris sit magister: qvicqvid tamen hujus est, prout calidium à matre sua
rubet, V Nob. Amplit & juxta cœteris Nobiliss. Collegis mitto, legendum censendum-
qve. 7 *Arbitror enim in hoc qvoqve argumento, qvantumvis vile ac levidense vide-*
atur, non esse indecorum vel poscere vel dare consilium. 8 *Vale Vir Nobilissime &*
Amplissime, & mihi studiisqve nostris favere perge.

Ex Musæo, 17. Dec. Anno 1652.

Ad

Ad Nobilissimum Adolescentem

SIGISMUNDUM de LINDA,

Magnifici & Nobilissimi Viri

* ADRIANI de LINDA,

Burggrabii & Præ-Consulis Dantiscani Filium,

Epistola de rectè instituendo Eloqventiæ Romanæ studio.

1 BRevis, sed grata mihi fuit, Nobilissime Adolescens, Epistola Tua: gratum qvoqve, qvod in ea exprimis, styli probi desiderium. 2 Illud tamen miror, petere Te à me eloqventiæ Latinæ semitam, cùm eos audias Magistros, qvi istô studiô jam pridem os famæ laudemqve non exiguam meruêre. 3 Ut eorum adeò tam præcepta qvàm exempla gratiam mihi facere videantur laboris, qvem vos (puto enim Te non tuô tantùm, sed & fratris Tui nomine mecum agere) itis mihi impositum. 4 Haud injucundum alioqvi futurum mihi, qvi spei vestræ votisqve gratificaturus, sic simul juventutis meæ vestigia lubens relegam. 5 Utinam modò aliqvid vobis meqve dignum per vires vel negotia efficere liceat. 6 Sed nunc molestis laboribus ita implicitum me sentio, ut animi impetum huc vertere non possim: res verò, qvam petis, utcunqve videatur levis, ejusmodi tamen est, ut propter viam & aliud agendo rectè perfici neqvat. 7 Nam & meta in hoc eloqventiæ curriculo adeò seu altè seu longè posita apparet, ut vix rarissimus qvisqve eam attingat, aut videri possit attigisse: & si qvis pertigit, vix profectò tam rectò ad eam itinere pertigit, ut idem aliis pariter tenendum svadere qveat. 8 Multis ferè erroribus, multis ambagibus casibusqve venitur ad hanc Laviniam. 9 Qvidam etiam rariore seu agilitate seu vi ingenii transiliêre aut perrupêre obstacula, non ausuri per eadem ducere alios. 10 Viam itaqve ad decus istud, qvod plerisqve nostrûm magis eminùs cernere, qvàm asseqvi datum est, monstraturo, meditatione accuratâ opus est, & tantô qvidem majore, si teri hoc iter feliciori pede ab aliis velimus, qvàm ipsi trivérimus. 11 Sed tempore nunc, ad justi qvidem operis manuductricem tabulam parciùs suppetente, lineas aliqvas duxisse contenti erimus, posteà aliqvando cùm per otium alios, qvi ante nos argumentum hoc tractârunt, inspicere licuerit, diligentioris epistolæ penicillô, aut etiam coràm excolendas, absolvendasqve.

II. Pri-

* Dedicavit & huic suum Lattonem Theologum B. Doctor Noster Dorscheus.

II. 1 Primò autem breviter indicandum existimo, qvalis sit ille stylus, ad qvem vobis adspirandum putem: deinde qvô modô parandus. In utroqve enim rectè dijudicando non parva existit difficultas: & multùm utrobiqve hîc non autores tantum, sed & ætates dissentiunt. 2 Plurimis eqvidem seculis Cicero non solùm summus ab omnibus, sed & unus omnium Orator esse judicatus est. Aliô ævô Senecæ acumen majore exceptum est applausu. Aliis Plinius junior omnium visus est esse elegantissimus. Aliis Paccuvii, Plauti, Lucilii sordes pro summâ munditie habitæ sunt. 3 Etiam nostra, certè Parentum nostrorum ætas Rhetores vidit, qvi dicendi genere antiqvorum nullos imitati, plurimos tamen & admiratores sui & imitatores repperêre. 4 Et fatendum sanè est, pro naturæ cujusqve, tum & seculi genio, tam dicendi formas, qvàm de iis judicia variare, & qvi ad unam qvasi speciem redigere illa velit, haud aliud agat, qvàm si unô planè vultu conspici homines, unôqve habitu indutos velit. 5 Attamen ut vultuum alii præ aliis habent, qvod probari meretur; pictores verò, qvod in singulis pulcherrimum conspexêre, conferunt in unum, sicqve consummatissimum aliqvod opus effingunt: ita Orationis genus in alio aliud, & aliud præstantius aliô existit: Sed boni Rhetores comportatis in unum, qvæ in singulis excellerent, Ideam inde effinxêre, qvæ aut perfecta, aut perfectæ vicina esset. 6 In ea qvin partes præcipuæ & velut stamina ipsa ex Cicerone petantur, & peti debeant, nemo est sanè rectéqve judicantium, qvi neget. 7 Ego qvidem ejus planissimè sum sententiæ, qvanqvam non ignarus defectuum, qvos jam pridem illi objecit severitas Censorum. Nempè, *lentum esse in principiis, longum in narrationibus, otiosum circa excessus, tarde commoveri, raro incalescere, paucos in eo sensus optimè & cum qvodam lumine terminari.* 8 Sed qvid si qvæ in eo culpamus, ille ultrò qvæsivit dum scil. tempori & auditorio suo se accommodaret? 9 Hoc qvidem nemo non, qvi Ciceronem legerit, facile agnoscat, prudentissimâ illum manu regere Orationis suæ velut jugales, & nunc leni cursu, nunc incitatô, nunc humilem, nunc magnificum, nunc deniqve medium invehi. 10 Non negem tamen, negotiorum etiam varietatem, & animi nunc magis nunc minùs erecti atqve excitati dissimilitudinem, Ciceronem sibi ipsi alicubi imparem ac dissimilem reddere. 11 Qvis enim est hominum, qvi æqvè semper contentos ingenii nervos tenere possit? qvem ita eôdem sidere afflet æther, qvin alioqvando se superare, aliqvando & deserere videatur? 12 Interim is haud dubiè est, qvi meritò tot seculis fastigium tenet Oratorium, aut ei saltem stetit proximus. 13 Qvod age ostendamus, factâ Ciceronianæ Orationis cum corpore aliqvo numeris maximè suis absoluto, contentione. 14 Vix enim animum per omnia circumferens, qvidqvam corpore sermoni similius reperio; unde & veteres dicendi præcepta tradentes subindè ad corporum figuram videmus alludere. 15 *Oratio*, inqvit Fabius, *sicut corpus hominis, ea demùm pulchra est, in qvâ non eminent venæ, nec ossa numerantur, sed temperatus ac bonus sangvis implet membra, & exsurgit toris, atqve ipsos qvoqve nervos rubore tegit, & decore commendat.* 16 Qvæ verba, uti demonstrant satis, ante me, qvem professio de Corpore cogitare invitat, alios qvoqve, qvanqvàm non Me-

dicos. Orationem cum corpore comparâsse; ita capita nonnulla complectuntur, qvibus res illæ inter se conveniant. 17 Nos tamen paulò altiùs orsi, similitudinis momenta, qvantâ properantes possumus, diligentiâ exeqvemus.

III. 1 Primùm qvidem in Corpore id solet desiderari, ut ex sangvine bono puroqve ex partibus item omnibus integris incorruptisqve constet. Si enim vel sangvis, ex qvo corpus coaluit, nimiâ bile flavus vel pituitâ albens, vel melancholiâ ater sit, si item partes singulæ minùs rectè habeant, id corpus à perfectæ sanitatis apice longè abest. 2 Orationis eadem sors est. Nisi enim ex verborum simplicium puro qvasi sangvine procreverit, nisi modis dicendi ceu membris minoribus constet labe intactis, sana esse ipsa atqve, integra non potest. 3 Ciceroni præ omnibus aliis laudem hanc puritatis deberi, ne illi qvidem negant, qvi aliàs multa ei negant adesse. 4 Perlustra mihi Plautos, Varrones, Catones, qvàm multa reperies in iis exoleta, rancida, & nævorum, ne dicam, ulcerum instar, fugienda. 5 Ne Terentios qvidem, Salustios, Senecas, Tacitos, Svetonios, Floros, ita sinceros reperies, qvin alicubi in iis cavendum qvid occurrat. 6 Solus (nisi fortè Cæsarem aut etiam Nepotem ei suppares facere lubet) solus inqvam, Cicero verba & phrases habet castissimæ Latinitatis, & non labe tantùm sed suspicione etiam labis carentes, securéqve adeo, ubi lubet, adhibendas.

IV. 1 Puritatem sangvinis seqvitur coloris purpura, qvæ ex candido rutilans, solaris instar radii corpus illustrat, & amœnè lucidum efficit, minùs aliàs pallore luridô futurum aspectu gratum. 2 Huic luciditati respondet in Oratione * perspicuitas, dos ejus præcipua & sine qvâ finem suum illa ægrè asseqvitur. 3 Ideò enim loqvimur, ut reconditos animi sensus aliis exponamus, qvod qvò facimus clariùs, qvò luculentius; hôc operæ nostræ, qvam loqvendo sumimus, ratio nobis constat perfectiùs. 4 Ciceronis Orationem lux hæc perspicuitatis maximè semper spectabilem fecit: & cum plerosqve alios diversam ab illo semitam ingressos nescio qvis noctis color inumbret, ille velut facem solis in lingva videtur ferre, ut sine difficultate intelligi possit: non remorans qvemqvam, nisi vel hominum ejus temporis, vel rituum vel negotiorum aut etiam dicendi modorum ignarum.

V. 1 Proximum inde, qvod ad corporis laudem reqviri solet, est plenitudo staturæ atqve habitus, ille non in altum modò justâ proceritate exsurgens, sed sanæ etiam carnis decorâ mole ossium nervorumqve robora circumfundens. 2 Neqve

* *Perspicuitas*] Oratio, cujus summa virtus est perspicuitas, qvàm sit vitiosa, si egeat interprete, jam dudum monuit Fabius l Institut. c XI Cujus & hæc sunt c. III. libr. II. „ Prima est eloqventiæ virtus, perspicuitas, & qvo qvisqve „ ingeniò minus valet, hôc se magis attollere „ & dilatare conatur: ut staturâ breves in digitos eriguntur, & plura infirmi minantur. Nam „ tumidos, & corruptos, & tinnulos, & qvocunqve aliò cacozeliæ genere peccantes, certum habeo non virium, sed infirmitatis vitiô „ laborare: ut corpora non robore, sed valetudine inflantur: & rectô itinere lapsi, plerumqve divertunt. Erit ergo obscurior etiam qvo „ qvisqve deterior.

Neqve enim vel pumiliones; vel nimiâ macie graciles placere solent, aut certè ut placeant, magnis animi dotibus compensare habent, qvod corpori deest. 3 Ita non placet oratio vel abjecta nimis & qvasi nana ac humi repens, vel exsangvis & macilenta. 4 Ciceroni, si cui unqvam, contigerat ista sermonis & sublimitas, egregium ferens decus majestatis, & toris suis pulcherrimè exsurgens plenitudo. 5 Certè creditum semper est, faciliùs in illo reperiri, qvod demi, qvàm qvod possit addi: & magis is magnitudine suâ, qvàm parvitate aut inopiâ aliqvâ laborare visus est adversariis suis.

VI 1 Adhæc in corpore laudabili spectari solet decens partium omnium compages & aptè sibi respondens membrorum proportio. 2 Cui si gratum colorem sangvinis incorrupti copia affuderit, emergit inde, qvæ obtutum humanum afficere maximè solet, nativa venustas & pulchritudo, si proceritatem natura addidit, tantò conspectior est corporis ejusmodi majestas: sed sine hoc membrorum commensu, responsuqve perfectum non erit, qvantumcunqve etiam colore vel mole superbiat corpus. 3 Orationem pariter nihil propemodùm magis commendat, qvàm congrua compositio, & velut ad numerum amussimve exacta periodorum commensuratio: qvâ fiat scilicet, ut singula in sermone non tantum apta inter se connexaqve sint, sed & ita suis posita appareant locis, ut gratiam sibi invicem affundant, & ne qvidqvam in eo sit vel hians vel prominens nimiùm, qvodqve vel ventrem faciat, vel trahat caudam. 4 Cicerone nullus unqvam vel ante vel post ipsum dixit ordinatiùs compositiùsve: nullus fluentem Orationis impetum curâ majore & exqvisitioribus velut legibus numerorum devinxit. 5 Unde & nonnullis vel æmulatione, vel imitandi desperatione illi adversis, fractus, lentus ac qvasi ligatus nimiùm esse visus est; qvia scilicet diligentissimè omnium eloqventiam, illam solutam nimis & velut patente campô liberiùs exultantem habenis & vinculis qvasi impositis, in orbitam certam ac velut gyrum adduxit.

VII. 1 Insuper verò Corporis cujusqve commendationi multum addit agilitas. 2 Qvorsùm enim vel sanitas vel proceritas torosa, vel conveniens symmetria prosit, si segne, si veternosum, si torpidum sit corpus, si re nobilissimâ careat, Spiritu, qvô concitetur, qvô in actus se dignos impellatur. 3 Eôdem modô Oratio qvantumvis sana, qvantumvis plena, qvantumvis concinna, nihil effecerit, si jacet torpétve marcida, si non concitatur, non incalescit. 4 Fine profectò illa excidit suô: neqve movere alium potest: nisi ipsa semet commoveat. 5 Navis est in mari mortuo, qvæ nec ipsa provehitur, nec qvenqvam provehit. 6 At qvæ excitata, qvæ spiritûs atqve animæ veluti plena est oratio, qvò non ducit agitqve corda mortalium? 7 Ciceronis facundia qvin vivida agilisqve fuerit, nemo dubitare potest, qvi eum legit, multo minus qvi meminit, qvantis stimulis populi Romani, Judicum, Senatûs, Cæsaris deniqve dictatoris animos agitârit: qvibus velut facibus admotis usserit Antonium, Catilinam verò urbe expulerit. 8 Non eqvidem is æqvè semper concitatus est: sæpè lenis instar rivi defluit & nempè Senatorem se, nonnunqvam & Philoso-

phum gravi inceſſu oſtendit. 9 At conditos licet, ſemper tamen inſitos habuit præclaros illos igniculos laudatosqve impetus, qvos qvoties exſereret, nullum fuit tam clauſum, tam impenetrabile pectus, in qvod vis illa eloqventiæ, plenis qvaſi velis ſeſe non inferret.

VIII. 1 Sed hactenus Corpus expendimus nativis dotibus locuples: qveis ubi cura atqve induſtria acceſſit, non conſervari id tantùm in illo velut habitu, ſed evadere etiam pulchrius, robuſtius, agiliusqve poteſt. 2 Habeat corpus ſanitatis, habeat perfectionis omnes numeros; ſi malè alatur, ſi illotum impexúmve maneat, illuvie ſuâ ſordeſcet & gratiam omnem amittet. 3 Contra adde corpori ita abſoluto veſtem decoram, pecte capillitium, elue oculos, adde annulum, injice torqvem, duplicatum videbitur genuinarum virtutum decus. 4 Adde itidem Orationi puræ, lucidæ, juſtò habitu plenæ, Spiritu vegetô animoſæ, adde, inqvam ornamenta Rhetorum, adde lumina ſententiarum, adde figurarum gemmas, adde ſimilitudinum purpuram; non tantum ab ingenio ſuo habuiſſe opum, qvantum ab iſtis accepiſſe videbitur.

IX. 1 Jam uti Corpus qvantumvis conſummatum ad pugnas ineptum ſit, niſi arma habeat, qvibus ſe muniat, feriat alium: ita Oratio qvamvis propriô cenſu ditiſſima, niſi Rhetorum armis accingatur, tueri ſe adversùm alios iis armis indutos non poteſt. 2 Cæterùm dum coli ſermonem, dum pecti, dum ſeu togæ ſeu ſago non impolito ſimilem eſſe cupio, haud velim videri laſcivientem probare orationis luxuriem, illam, ut ſic loqvar, de capſula totam, illam mollem & mera ungventa ſpirantem, illam bracteatam, illam offuciis & lenociniis meris fidentem. 3 Minimè placet mihi nimia iſta in conqvirendis pigmentis ambitio, & meretricium qvid ſapere, non Muſarum caſtitatem decere videtur. 4 Ætati tamen juvenili, cui matura non ſolent arridere, concedi aliqvis in talibus ludus poteſt, neç ſeverâ nimis falce qvidqvid lætiori luxurie in ſucculentis ingeniis exuberat, recidendum eſt. 5 Satis eſt ſcilicet paulatìm illi luxurianti virilis gravitatis habitum oſtendiſſe: qvem rectis monitis inoleſcens & per ſe ad ſiccitatem vergens ætas magis magisqve adamabit. Sed de his ſatis.

X. 1 Tempus jam eſt docere, qvomodo ad illam Latini ſtyli & probatæ orationis facultatem (qvalem in Cicerone maximè enituiſſe oſtendimus) perveniri poſſit. 2 Ac breviter ut me expediam, ajo, ita perveniri poſſe, qvomodo ad aliarum lingvarum peritiam perveniri ſolet. Audiendo nimirum legendoqve qvàm freqventiſſimè eos, qvi lingvæ cujusqve peritiſſimi eſſe judicantur: ſed ſimul ſemper lingvæ ejusdem exercitium partim ſermonis, partim ſtyli freqventiâ continuando. Ac qvia Cicero facundiæ Romanæ, ut diximus, non Coryphæus tantùm, ſed & parens eſſe, omnium ſanè judicantium, atqvè eorum etiam, qvi minimè imitati eum videntur, calculô cenſetur, is imprimis audiri, qvà poteſt, is legi, is inſcribi mentibus, eô velut alimentô præcipuô nutriri atqve adoleſcere in nobis Latina eloqventia debet. 5 Ab illo purè, perſpicuè, plenè, compoſitè, ornatè dicendi forma ac modus petendus eſt. 6 Atqve ut tenellæ ætati lac & optimus & unicus eſſe cibus ſolet: ita qvi Latinæ ſe addixêre lingvæ, uni ‡ primum maximè aſſveſcant dictioni Ciceronianæ. 7 Quod eqvi-

qvidem fiet, non solum tantùm Ciceronem, sed eos qvoqve ponè legendo imitandoqve qvi vel à Cicerone proximè absunt, qvalis est Cæsar, Cornelius Nepos, Fabius; vel Ciceronem ipsum in succum & sangvinem convertêre, eumqve unicè & spirant & loqvuntur; qvales sunt ex recentioribus: Paulus Manutius, Christoph. Longolius, Petrus Bembus, M. Anton Muretus, Angelus Politianus, qvanqvàm hic liberiore & suô magis geniô fertur. [8] Illi enim Ciceronis imitatores plerumqve & faciliores ipsô sunt, seu qvòd citra maturitatem illius substitêre, seu qvòd argumenta tractant notiora, utpotè temporibus nostris propiora, eòqve etiam jucundiora animis discentium. [9] Ferè etiam nitidiores ipsô Cicerone dixerim, qvòd ille sine curâ neglectéqve scribat sæpè, hi verò meditatè sollicitèqve utplurimùm. [10] Qvid, qvod pleriqve, qvi imitantur alium, omissis in illo, qvæ trita videntur, lumina ferè verborum, phrasiumqve & qvicqvid præ aliis elegantiâ aliqvâ ferit animos, annotant, convertunt, atqve ex his veluti flosculis, maximam partem, sua conficiunt? [11] Cœterùm Ciceroni & his, qvi orbitæ ejus pressiùs insistunt, immorandum puto eousqve, donec vultum certum duxisse videatur oratio; & ipse eloqventiæ candidatus eò roboris pervenerit, ut qvemvis qvasi cibum ingestum vincere atqve in Ciceronianum, ut sic loqvi liceat, Chylum commutare, vi qvâdam alteratrice possit. [12] Hoc enim nisi fiat, non concolor, neqve gratâ etiam variegatione interspersum corpus sermonis efficies, sed aliqvid centonem aut Chimæram referens. [13] Sit parata,

 sit

‡ *Primum maxime*] Qvod ad imitationem Ciceronis attinet, inveniuntur qvi *unum* Ciceronem imitandum esse contendunt fervidè, ut Paulus Cortesius in ad Politianum epistola, qvæ habetur libro VIII. Epistolar. Politiani p. m. 241. edit. Lugdunens. Gryphianæ 1546. in 8. Jac. Omphalius lib. I. de Elocutionis Adparatu, Rochus Perusinus de Scribend. Epistol. c. LXII. Romulus Amasæus, Georg Fabricius cum ceteris. Alii ex adverso *variorum* imitationem probant, ut Angelus Politianus familiæ Mediceæ alumnus & Francisc. Picus. Qvidam phrasin & styli indolem è Cicerone arcessendam, & è variis auctoribus verba petenda putant, materiæqve habendam esse rationem prudenter monent. In qvibus sunt Edmundus Campianus Jesuita, cujus tractatus de Imitatione Rhetorica cum Orationib. ejus & Epistolis additus est Decem rationibus propositis in caussa fidei, editis in 12. Antverpiæ M. DC. XXXI. Cœl Calcagninus in ad Cynthium Johan. Baptistam Gyraldum Physicum super imitationem Commentatione p. m. 209 f. Poëmatum Cynthii Joh. Bapt. Gyraldi edit. Basileensis M. D. XL. in 8. Marius Corradus lib. XIII. de Lingva Lat. Marc. Anton. Muretus; Delrio & Bernartius in primum de Consolat. Philosoph. Boëthii Non desunt deniqve qvi distingvunt imitationem inter puerilem & adultam, censentes illam solo à Cicerone petendam, hanc verò è variis iisqve optimis auctoribus; ut Lipsius de Institution. Epistolica, Christoph. Heidmannus ibi. Lilius Greg. Gyraldus, & Nicol. Caussinus cujus libro III. de Sacra & Humana Eloqventia c. XII. hæc sunt verba: „Bene & salubriter præcipiunt, qvi „*pueros* in unius Ciceronis lectionem incumbere „qvàm diligentissimè volunt. Ita enim contingit, ut principem eloqventiæ spiritum, à „primario Oratore, & feliciùs hauriant, & „aliis vitiis, qvæ imprudens lectio multa secum „affert, careant. Accedit, qvòd tunc debiliori „sint stomacho, nec multa concoqvere aut „digerere valeant. Verùm postqvam salubriori „succo, à principiis fuerint imbuti, nihil vetat, „qvò minus varia perlegant, ut ab aliorum virtutibus aliqvid trahant, qvod suis adstruant fundamentis, qvin & ex ipsis, qvos animadverterint erroribus in stilo, fiant cautiores. Hactenus Caussinus. Omnium autem fusissimè Imitationem persecutus est doctiss. Andr. Schottus in Qvæstionibus Tullianis, qvi l. I. c. IV. eò inclinat, ut suadat, *Ciceronem* potissimum imitandum videri, & dein alios qvoqve Ciceroni simillimos & ætate proximos.

sit structa ex Cicerone domus, anteqvam picturas & varii generis supellectilem convehas. 14 Non solent boni & providi parentes liberorum uda & sub rectæ disciplinæ sole nondum satis indurata ingenia concredere promiscuo, & ut ajunt, mundano consortio: sed tùm demùm, cùm ita altè insedit virtus, ut jam non clui facilè vel transire in alium colorem possit. 15 Eòdem modò ad variarum Autorum lectionem imitationemqve tum demùm admitti svademus Eloqventiæ studiosum, ubi puritatem, perspicuitatem, plenitudinem, concinnitatem atqve elegantiam, laudata antè in Cicerone & ei proximis bona, penitiùs hauserit.

XI. 1 Sed & in istis autoribus delectu atqve ordine certò procedendum est. 2 Ad familiaria qvidem Colloqvia utilissimus Terentius erit, imitatione, si pauca excipias, dignissimus, nec post Ciceronem, sed cum Cicerone juxta legendus autor, dum illud caveri possit, ne de moribus, qvos gentili adolescentiæ usitatos graphicè depingit, pravum qvid afficietur juventuti. 3 Qvæ causa est, cur nonnulli sacros Castellionis Dialogos, aut floridissimi simul & festivissimi Erasmi Colloqvia in ejus locum substitui maluerint. 4 De Plauto idem judico. Est is absolutissimum sermonis Latini, qvalis olim vulgo maximè obtinebat, exemplar: Sed majore etiam qvàm Terentius cautione legendus, qvòd non tantùm moribus, sed & sermoni ipsi periculosa multa habet: qvibusqve adeò vix uti liceat, nisi veniâ rogatâ, & appositis velut amuletis illis: *ut sic cum Plauto loqvi liceat.* 5 Multò confidentiùs Curtium, Livium, Vellejum juventuti commendem: qvorum si Oratio non tantum verborum ad vulgaris Colloqvii apparatum suppeditat: at suppeditat verba selecta, splendida, suppeditat conciones disertissimas, suppeditat tot locorum, tot personarum, tot consiliorum, tot præliorum, tot aliarum rerum gestarum pulcherrimas descriptiones: qvæ maximâ jucunditate, & cum spe divite fructûs animo illabentes, plurimum cuiqve & ad stylum poliendum, & ad omnem vitæ usum, vobis imprimis, qvi ad publica munia formamini, afferre possunt utilitatis. 6 His subjungi velim Salustium & ei similes, minùs qvidem lacteæ dulcedinis, qvàm qvos hactenus laudavimus; plus verò aceti, sed prudentis illius habentes, & nimirum durandæ acuendæqve eloqventiæ, qvàm saginandæ jam aptiores, siccaturosqve adeò paulatim, si qvid nimii roris ex illis prioribus ubertatis & copiæ alumnis redundans orationi supernatet. 7 Idem præstabit uterqve Plinius, sed præcipuè minor, sincerissima Latini eloqvii mella stillans Autor, sed idem ubiqve animis dulcissimos figens aculeos. Nullum profectò in omni antiqvitate novimus, aut sensibus ingeniosiorem, aut sensa ingeniosa pari facilitate ac svavitate exprimentem. 9 O qvàm diversus ille est ab obscuris qvibusdam nostri ævi scriptoribus, qvi plerumqve nubibus, qvas alta & sæpè inania spirantes captant, ita se involvunt, ut aciem omnem legentium effugiant! 10 Sed restant duo Scriptores, Seneca & Tacitus, qvos ideò ultimò locò memoro, qvia omnium imitatu difficillimos judico, qvippe & ab aliis propè omnibus diversos. 11 ‡ Seneca altùs spiritu, ingeniò acutus, Orationi Romanæ, pondere suò & mole nimium, ut ipsi videbatur

tur, lentæ obtusæqve novos mucrones præfixit; &, qvò pluribus istis locus esset, grandiusculas illas obesásqve periodos in plures minutas ac qvasi frusta concidit. 12 Autor rerum plenissimus, qvas ab ingenio & eruditione uberrimè affluentes ita promit, ita qvasi ejaculatur, ut ferè ad tertiam qvamqve vocem mens legentis acerrimò veluti stimulò compuncta incendatur, aut qvasi fulmine tacta obstupescat. 13 Ei ingenii & sermonis acie non impar, sed argumentò dissimilis, magisqve adeò sedatus ac gravis Tacitus est: Vir * paucorum verborum, sed prægnantium; sensuum optimorum in se dives, alienorum altissimè

‡ *Seneca*] Tacito uberior, judice Diodoro Tuldeno JCTO & in Academia Lovaniensi Professore regio lib. IV de Cognitione sui c. IV p. m. 249. edit. Lovaniens. 1631 in 4to. diffusiorqve Seneca est; nusqvam tamen otiosus. Nam dum luce suâ intellectui se insinuavit sermo ejus, amœnâ adhuc varietate in pulcherrimis rebus affectum occupat. Carpsit facundiam ejus Fabius, sed iritâ malignitate id adsecutus, ut non modò non imitando, sed ne intelligendo qvidem tantam excellentiam fuisse videatur. Disseruit & ille de motibus Oratoris sui in duodecimo operis, qvo eum instituit; & egregiè qvidem, nisi Senecæ comparetur: qvi perenni fonte exundat, cùm ille aqvas pluvias colligere videatur. Agellius verò ne primoribus qvidem labris libâsse de Senecæ fonte videtur, adeò eum insulsè culpat, Qvod si & hos invicem contenderimus, dixeris. Agellium, verborum, Senecam rerum causâ differere; hunc tamen omni dote eloqvii vincere. Explicat & Agellius de re morali & de naturæ causis qvædam; sed qvæ summis in labris nata dixeris, cùm Senecæ omnia de vivo pectoris gurgite scaturiant: Ille audita reddere, hic comperta promere, vel ipso sermonis genere deprehenduntur. Scio Copiâ Senecam, ut propriâ stili dote, censeri: sed non illa tamen ab eo brevitatem sed à brevitate caliginem excludit, Opportunè miscuit utramqve, vel distribuit potiùs Num enim justè huic vindicem, auctore Sidonio. lib. IV. ep. III. „dictionem, qvam, „rebus amplam, strictamqve sententiis, sententias plus docere qvàm dicere? In rebus sanè reconditis perspicuitatem explicandi præfert involutæ brevitati: sed cùm diffusæ dictionis luce intellectum perfudit, uno sententiæ ictu omnia in animo defigit. Sententiæ verò ejus qvàm compendio strictæ, tàm fructu uberes sunt: qvàm argutæ subtilitate, tam veritate solidæ. Non semper astu Brevitatis, interim & Copiæ viribus, vel ideò prudenter nititur, qvia hebetiores multi, qvàm ut illo astu capiantur Prorsus illi hoc præcipuum est, qvod nihil eo inveneris vel in ipso acumine clarius vel in adstricta dictione profluentius, vel in ornatu illaboratius, vel in argumentorum nervis speciosius, vel in præceptorum denique severitate amœnius. Non dicam cum Sidonio, „qvamqvam propter „hamata syllogismorum puncta tribulosum, „vernantis tamen eloqvii flore mellitum, hunc auctorem esse: cùm argumentorum in ipso spinositas lateat, vis & persvasio sentiatur; qvamvis singulis sæpe verbis inclusa.

* *Paucorum verborum*] Admiratur ibidem Tuldenus Tacitum, qvi eâ brevitate, qvâ alii nec narrationem implerent, non modò res gestas oculis subjicit, sed gerendarum præcepta mentibus instillat: non facta modò eloqvio exæqvans, sed consilia prudenti judicio eruens & examinans. Nisi qvi exploraverit, non credat, in tantâ orationis frugalitate tantum posse majestatis fulgere. Vim tamen contineri breviloqventiâ Taciti; minùs mirandum: cùm ferè & vastiora corpora fluxa esse videamus: modicos verò & strictos artus vehementiùs & constantiùs vigere. Robustior nempe est vis compacta, qvàm diffusa Ut telum magis vi & acumine, qvàm mole valet: sic stricta oratio magis penetrat animos. Imò ut validior ad victoriam acies pauciorum lectorumqve bene instructa, & ordinibus cohærens, qvàm ingens, sed promiscua & vaga turba: ita & oratio delectu rerum brevis, & dispositu densa magis persvadet; magis etiam docet, dum mentis aciem non dispergit, nec intentionem abrumpit. Ut arbores qvæ eximios, eædem pauciores fructus proferunt: sic eloqvium qvod sapit, non superfluit. De sententia Herm. Conringii in præfatione Taciti de morib. Germanor. libro præmissâ, Helmæstadi. CIↃ IↃC XXXV. in 8t. constat Tacitum familiam ducere omnes inter Historicos, qvà prudentiam, qvà sincerum mentis judicium, qvà postremò ipsam dictionem.

mè penetrans, maximus adeò artium Politicarum habitus nunc Promus condus. 14 Sed uterqve non rarum duntaxat Prudentiæ omnigenæ, qvod in illis coruscat lumen; sed ob ipsam etiam efficacem & robustam styli brevitatem in maximo hodiè apud omnes ferè pretio & honore est. 15 Et scilicet uti ad grandia Galeni pocula (ne mirêre Medico Medica subindè in mentem venire) nauseant hodiè multi, contra verò parvæ molis medicamina, qvalia ferè Chymica sunt, præferunt: ita concisam argutamqve istorum dicendi rationem, post Justum Lipsium, felicem eorum in scenam literatam productorem, plurimis probatam videmus. 16. Utinam ne arduam magis, qvàm ut ab ullo ingenio possit attingi: alioqvin si parem qvis ad eam attulerit indolis industriæqve vim, minimè improbandam. 17 Si enim Orationi omni is finis propositus est, ut animo hominis persvadeat, qvæ velit: nihil refert, brevine an circumductô verborum ambitu finem illum obtineat: non magis certè, qvàm si acu aut pugione efficere qvis conetur, qvod ingente alius machærâ; aut acutô silice, qvod alius immani saxô. 18 Ac tantò minùs qvidem abhorrendum hodie videtur nervosum illud & plùs spirituum, qvàm carnis continens dicendi genus; qvod extra scholas vix aut rarissimè in publico datur perorandi locus, nunqvam sanè ita subitò, qvin largum satis tempus concedatur meditandi. 19 Nam in repentinis profectò ingeniosam illam loqvendi rationem velle seqvi, nihil credo aliud fuerit, qvàm in præcipiti crepidine saltare velle. 20 Sed ferè nostrô seculô Latina Eloqventia sub domesticæ curæ diligentiæqve incudem devenit; ex qvâ qvid mirum, si pleriqve monetam qvàm minimâ mole plurimùm valentem expetunt, & scilicet aureos nummos, qvàm argenteos, aut paucos argenteos, qvàm cupreos multos numerari sibi malunt? 21 Porrò eruditis ferè solis Latinè hodie scribitur: qvi si seculi seu vitiô, seu more, orationis habitum concinnum magis, qvàm longum probant, si ad dictionem facilem, nulloqve acumine animos ferientem nauseant: cur non id agamus, ut dicendo illis probari potiùs, qvàm displicere voluisse videamur? 22 Interim nulli eloqventiæ Tyroni autor esse velim, hos uti autores Laconicos sibi in primis studiorum crepundiis imitandos proponat. 23 Lac puero convenit, & malè aget, qvi lactis aliqvod extractum ei vel spiritum dare maluerit. 24 Gracile, macrum & tenue corpus educes, si qvod meris qvasi essentiis, ut Chymicorum voce utar, nutrire velis. 25 Malè crescet arbor, qvam parvô, qvantumvis artificiosâ destillatione elicitô humore irrigabis. 26 Plenâ solent Agricolæ lunâ agris credere semina; lætiorem sic sibi segetem pollicentes: sæpè & aqvæ priùs, qvàm arvo grana injiciunt, qvòd faciliùs uvida proventura arbitrantur, qvàm arentia. 27 Magis qvoqve semper probamus fœtus, qvos procedens ætas efficiat, qvam qvos prima accipiat siccos. 28 Deniqve ex longiore togâ brevem facere proclive est, non contra: nec difficulter res lautas dives imminuerit, at difficulter exiles amplificat pauper.

XII. 1 Enumeravi præcipuos Authores ordine certô evolvendos imitandosqve: qvibus ex Magistrorum Amicorumqve Latinitatis melioris intelligentium arbitrio, addere posteà alios licebit; neqve eos tantùm qvi prosâ scripserunt:

ed

sed illos etiam ex senatu Apollineo Proceres, Poëtas. 2 Qvos inter eminent Vergilius, ille Latini carminis tùm princeps, tùm meta ultima; Horatius, ingens lyrâ, & opere qvasi tessellatô varius æqvè atqve admirabilis, Statius nihil non magnificum spirans, Lucanus fervidissimô ruens penetransqve animos spiritu, Naso festivus, copiosus, & imitatu difficillimæ facilitatis, doctus Manilius, castigatus tornatusqve Claudianus. 3 Planè autem necessariam futuro Oratori Poëtarum lectionem censeo; non tantùm, qvòd ingenium ad inventionum sublimitatem extollunt; sed etiam qvia vocabula orationi suppeditant significantia & sonora. 4 Qvod si cui etiam vena ad versus faciendos salit, is inter alia ex Poësi, in curriculo eloqventiæ, hoc sentiet commodi, qvod copiæ verborum tantò promptius assvescet. 5 Poëta enim, qvia numeris omnia alligat, cum non qvodvis vocabulum sibi aptum reperiat, multa qvasi explorando perqvirere identidem, multa memoriâ repetere necesse habet. 6 Unde id tandem asseqvitur usu crebrô, ut largissimam vocum synonymarum habeat penum, 7 De his porrò cùm aptissimam & qvadrantissimam qvamqve seponit seligitqve sibi judicium Oratoris, nascitur inde tantò lautior atqve exqvisitior Oratio.

XIII. 1 Cæterùm sunt aliqvi adeò fastidientes seculi sui, ut Autores nonnisi antiqvos laudent, legendi verò imitandive industriæ subtractos omninò velint, recentiores. 2 Sed nos haud adeò ingrati sumus erga divinam benignitatem, qvin amplissima lubenter agnoscamus dona, qvæ serioribus qvoqve seculis per resuscitatas literas contingere voluit. 3 Fatemur potiùs apertissimè, tulisse & hæc viros ad antiqvorum eruditionem & eloqventiam propè admodùm accedentes, aliqva etiam superiores antiqvis, certè post antiqvos, qvi fontium instar prælibandi sunt, legi dignissimos. 4 Non jam denuò recensebo, qvos ante nominâsse memini, Manutios, Bembum, Longolium, Muretum, nec illum uberrimum omnis eruditionis facundiæqve Oceanum Erasmum. Sed iis jam meritò appono Georgium ‡ Buchananum Scotum, virum

Ll tàm

‡ *Buchananum*] Dictum de hoc nonnihil à Scioppio Tom. I. Methodos nostras p. 412. In præsentia succedat memoriæ maximum & impudens illud mendacium, qvô lectorem pro more Jesuitis recepto fallere conatus est sine ullo idoneo auctore vel testibus adductis improbus ille Maximilianus Sandæus, ita habens. „ Celeberrimum est „ nomen „ meruitur in Commentatione VI Volum. I. Grammatici Profani §. XXII. p. 164 „ apud Britannos, haud paullo melioris Grammatici, qvàm Theologi, vel Catholici, Georgii Buchanani, qvi Psalterium Davidicum carmine reddidit, & sectæ Calvinianæ fuit propugnator acerrimus. Hic, me puero, Poëtarum princeps dicebatur, legebaturqve ab omnibus avide plausu populari in superbiam, hæreticis propriam, elatus, diu jactabundus, per ora virûm nomen famamqve circumtulit; „ sed venit tandem, qvæ sors mortalium, ad extrema. Itaqve jam in mortis limine rogatus à Ministris, Orationem dominicam diceret, nec somnians, nec φρενιτικοῖς [illegible] patiens, primam Propertii elegeiam, vice Pater & Ave, cycnæâ, scilicet; voce exorsus est:

„ Cynthia prima suis miserum me cœpit ocellis,
„ Intactum nullis, antè cupidinibus.

„ negavitqve, aliam Orationem dominicam sibi ante hos qvadraginta annos extitisse, & hydrope laborans accersito ad lecti cervical Vasconici vini dolio, contestatus est, si mortem animamqve in illo mergeret, ea putandi aliqvid in morte voluptatis „ Sic

tùm ligatæ, qvàm solutæ orationis facultate antiqvos penè provocantem. 5 Ex eâdem gente, stylô longè aliô & magis operosô magnam hôc seculo famam adeptus est Joannes Barclajus, magnifici spiritus & floridissimæ Latinitatis scriptor, juventuti non jam ampliùs commendari indigens, qvia hanc Poëticâ non argumenti tantùm, sed & eloqvii illecebrâ, svavi præterea inventionum acumine, tùm exqvisitô & alicubi penè nimis pompolô verborum apparatu ferè plusqvam satis trahit. 6 In epistolis mira est styli castitas, qvam Casaubonus adhibuit. 7 Magna indolis promptitudo & citra curam elegans styli festivitas apparet in Baudianis. 8 Acutus & comptus in scriptis suis Heinsius, virilis & ponderosus, nec minus profundus qvàm tersus ubiqve Grotius, purus & gravis uterqve Scaliger, nisi qvod pater splendidior alicubi, & vi ingenii industriæqve fertur majore. 9 In Historia, præter ante nominatos, Tursélinus & Maffeus non vulgariter enituére. 10 Argutâ brevitate excellit Erycius Puteanus, Præceptorem Lipsium ita imitatus, ut magis qvàm ille, imitatu se & facilem & dignum effecerit. 11 Eleganter primam Bredæ obsidionem descripsit Hermannus Hugo, alteram Marcus Zuerius Boxhornius. 12 Belgicam Reidani Historiam scitè admodum & Cornelianô sed Cæsarianâ facilitate temperatô acumine vertit ex vernaculo in Latinum Dionysius Vossius, magni Rhetoris vel Polyhistoris potiùs J. Gerardi Vossii filius. 31 Qvem per eundem campum secutus est Famianus Strada, vir claræ facundiæ, & penè classicis Latinitatis Autoribus comparandus. 14 Hos itaqve & his similes (neqve enim omnes jam succurrunt) pervolitandos sibi ducat eloqventiæ alumnus: nonnullis verò, prout genius vel prudens Magister svaserit, selectis immoretur.

XIV. 1 Nullum autem ita percurrat, qvin, qvæ maximè arrident, excerpat. 2 Labilis est memoria nostra, & facilè eam fugiunt, velutqve dedignantur, qvæ ipsi priùs annotandi industriâ non fuerimus dignati. 3 Ad eam rem qvidam libros certis titulis digestos habere solent, nec improbo ego: sed lectionis impetum & qvasi cursum inhiberi nolim solicitâ ejusmodi & morosâ titulorum inqvisitione. Qvin potiùs, ut qvidqve occurrit, referri svadeam in adversaria,

„ Sic autumnalis volitans fumantia circum
„ Dolia, se tandem mergit in ima culex.
„ Sic in Lemano; qvæ latrat gurgite rana,
„ Gaudet in obscœnis vivere semper aqvis.
„ Sic fulgoris amans tremulos insultat in ignes
„ Se simul in sevo musca liqvefaciens.
„ Sic Ægyptiacos habitans pyrausta caminos
„ Vivit, & in flammis pascitur ipsa suis.
„ Sic anus antiqvi capitur, qvæ flore falerni,
„ Vult sua sub gravibus vitibus ossa tegi.

„ Sic superbus, fatuusqve *Grammatista*, ferreum soporem obdormiit: cujus anima de contubernio corporis egressa, rectâ ad cœli oppositum cardinem, accentûs circumflexi in morem, per varios infimæ regionis anfractus tendere potuit, æthereàm regionem penetrasse qvis dicat: Hactenus Sandæus. Et ne de veritate dubitemus addit in p. 181 dicti operis. „ Lucem vidit anno à M. DC. XV. Elixir Calvinisticum, seu lapis Philosophiæ Reformatæ, à Calvino Genevæ primùm effossus, deinde ab Isaaco Casaubono Londini politus, cum testamentario Anticotonis Codice nuper invento, & ad fidem M S. membranæ castigato, reformatoqve, ad Anglico-Gallicanos præsumptæ Reformationis Fratres, Auctore Andrea Scioppio Gasparis fatre. In eo pag 38 & 39. ex fide narratur, qvod referimus, de Buchanano. Egregius profectò testis. cujus de fide nemo nisi totus mundus cum ipso teste, & adducente, dubitat.

ſaria, unde, ſi lubet, poſteà ſub certa qvaſi ſigna redigere omnia licebit. 4
Excerpta ejusmodi identidem ſi relegantur, ſponte ſuâ, ſcripturo aliqvid occurrent, ſed ea, ut aptè qvisqve ſua faciat, elaborandum eſt. 5 Tyronibus utcunqve condonari poteſt, ſi operi ſuo aliena, prout invenerint, inneĉtant. At aliqvousqve in hoc ſtadio progreſſis turpe ſit, non coĉta & [illegible] legitimam minus paſſa autorum qvaſi fruſta reponere, ſpeĉtanda & recognoſcenda aliis. 6
Similia efformanda ſibi, non reddenda eadem putent; aut gemmam qvidem aliqvam mutuari fas ducant, ſed ita, ne facile cuivis adpareat, unde petita ſit: vel ita ſaltem aptè ponatur, ut non alium magis locum decere videatur. 7 Ad id prudentiâ imprimis opus eſt, optimâ ut rerum humanarum omnium, ita hujus Oratorii curriculi moderatrice. In qva non minus ſemper, qvàm in eloqventiâ ipsâ proficiendum eſt futuro Rhetori. 8 Qvemadmodum id qvoqve ſedulò curandum illi eſt, ut cum verborum ſupelleĉtile in ipſo rerum creſcat apparatus. Alioqvin enim inanem dabit ſonum, eritqve Pygmalioni ſtatuam adamanti, aut Ixioni pro Junone nubem ampleĉtenti ſimilis. 9 Et verò fruſtra de condimentis qvis cogitet, niſi cibi adſint: fruſtra de phaleris, ſi deſit eqvus. 10 Porrò etam difficilius eſt rerum habere copiam, qvàm verborum. 11 Umbra hæc ſunt, qvæ facilè ſeqvuntur corpus: cùm contra qvisqve multas myriadas eloqvi proclivius poſſit, qvàm unum præſtare aſſem. 12 Itaqve rerum ſimul habenda cura eſt, qvibus niſi plenus ſit animus, lingva non erit verè diſerta, & certè, qvod ille ait, loqventiæ multum, parùm eloqventiæ habebit.

XV. 1 Expeĉtas forſan, Nobiliſſime Adoleſcens, ut, poſtqvam acceperis, qvos & qvomodo imitari debeas, jam de lingvæ ſtyliqve exercendi generibus porrò diſſeram. Sed longiùs, qvàm initiò propoſueram, proveĉtus ſum, & reliqva iſta Magiſtrorum Veſtrorum diligentiæ relinqvi reĉtiùs puto. 2 Hoc tamen obiter moneo, qvod ſatis dici nunqvam poteſt, exercitii aſſiduitatem in hac eloqventiæ palæſtra utramqve paginam facere. 3 Sæpè loqvendum eſt bene loqvi volentibus, benè ſcripturis crebrò & cum curâ ſcribendum. 4 Reĉtè Seneca; *Nihil eſt, qvod non expugnet pertinax opera & intenta.* 5 Ego in hoc campo facundiæ facilè aliis palmam concedo: ſed ſi qvid in eo profeci, magnam partem crebris juventutis meæ exercitationibus debeo. 6 Contigerat mihi Magiſter mei valdè amans cupiensqve, atqve idem puritatis Ciceronianæ, qvâ penitùs ipſe imbutus erat, diligentiſſimus Inſtillator. 7 Hunc ille unicè autorem & laudabat mihi & enucleabat; lumina verborum in eo ſubinde oſtendens, ſed imprimis qvoqvè compoſitionis artificium, pulcherrimis periodices junĉturis nexum ligatumqve. Juxta verò qvotidie ad ſtylum vertendum nos invitabat: argumenta proponens ſubindè alia & formas exercitii diverſas: puto, ut ipsâ novitate arrigeret diſcentium animos. 8 Interdum Latinum aliqvid ex Officiis Ciceronis, aut ſimili aliqvo libello, reddere vernaculò ſermone; mox vernaculum qvid in Latinum traducere jubebat. 9 Sæpè ut ad copiam & varietatem verborum nos aſſveſaceret, † unam eandemqve ſententiam aliis ſubindè atqve aliis non tantùm verbis,

 ſed

† *Unam eandemqve ſententiam aliis*] Planè ad | qvi in qvarta primi libri. Epiſtola ita de ſemetimentem Paulli Manutii, viri priſcæ eloqventiæ, | plo. *Cum id*, inqvit p. m. 15. edit. opt. Lipſienſ. M.

sed & figuris qvà Grammaticis, qvà Rhetoricis exprimi, mox qvæ unâ continentur periodô, amplificatione diduci in plures, sæpè & ex unimembri periodo, bimembrem, qvadrimembrem &c. idqve aliô atqve aliô modô fieri exigebat. 10 Idemtidem qvoqve Oden, aliqvam Horatianam prosâ mutari, interdum prosam in ligatam transferri jubebat. 11 Aliqvando Chria vel Gnome, aliqvando laudatio rei vel personæ, aut etiam vituperatio, aliqvando Epistola injungebatur. 12 Sic ad majoris operæ gymnasmata, & ad orationes in pulpito habendas surgebamus: qvibus ipse primas lineas præfigurabat, domi ingeniô, industriâqve ex rerum & verborum, qvæ qvisqve Autores legendo congessisset, sylvâ explendas. 13 Tradebantur simul Ethices aliarumqve artium præcepta; ut sic lingva animiqve cultus simul procederet. 14 Ego, ut viro (*est verò is Perreverend. & longè Clarissimus vir, David Vechnerus, Bethaniæ olim Professor Gymnasii & Pædagogiarcha, nunc primarius Ecclesiastes & Rector Gorlicensis,*) optimè de me merito (qvanqvam eô nōn ita, ut oportuit, nec qvamdiu oportuit, usus sum) faustissima omnia, ita tibi similem precor Magistrum: & qvia, opinor, contigit, ut recte eô utaris, opto. 15 Interim hæc qvoqve monita ab amico Scholasticarum Exercitationum magis fructum jam qværente, qvàm servante memoriam profecta, haud tamen, ut arbitror, inutilia futura benè accipe & in commodum tuum verte. Vale optime cum Tuis omnibus. Dab. Gedani Cal. Aug. Anno Christi Servatoris 1649.

Ad Lectorem.

Epistola hæc, si alicubi luxuriem qvampiam redolere videatur, venia vel eô nomine digna deputanda est, qvod ætati floridæ, in qvâ lætior vernantiorqve Oratio probari solet, est accomodata. Porrò autem, ne pagellæ hæ vacuæ essent,

M. DC. LXIX. „ qvod eniteat in oratione, aut in se videatur esse, aut in verbis ego olim rem significatam simul cum verbis significantibus sumebam, eaqve meis scriptis cùm inseruissem, tum optimum illud, qvod qværitur imitando, planè arbitrabar me esse consecutum, posteà cœpit mihi meum consilium displicere: cogitavi, qvoniam id esset memoriæ magis, qvam ingenii, qvod ego efficerem præstare multos posse, qvod autem multi possent, egregium non esse. Tum inivi rationem haud paulò difficiliorem, qvam cum paucissimis mihi esse communem intelligebam. Exqvisitas sententias de Cicerone excerptas, aut de Terentio tacitus in animo versabam, eas ornabam verbis, qvàm poteram lectissimis, ut qvasi vestitu orationis mutato cùm eædem essent, aliæ tamen viderentur. Erat non dissimilis in verborum figuris commentatio. Si qvas notaveram illustriores ad alias sententias ita traducebam, ut interdum eandem locutionem ad res propè innumerabiles accommodarem, qvasi ex una cera plures imagines, nec tamen ejusdem generis, effingerem. In hac exercitatione qvantum esset, utinam aut maturè cognovissem, aut serò cognitum avideqve arreptum vis occupationum non extorsisset. Eqvidem, si qvis me neget in scribendo qvidqvam esse, non pugnabo, sed, si qvid sum, ab hac una esse contendam.

sent, subjicere lubet titulos Oratorios, *sed selectos & quos crebrioris usus esse existimamus: postea etiam specimen* Epistolarum *addituri. Animus præterea erat*, Palæstram Nobilium, *seu Consilium peculiare in gratiam Illustrium nonnullorum Adolescentum scriptum adjicere. Sed certis ex causis in aliud tempus id rejicimus.*

Tituli Locorum communium Oratoriorum.

Abrumpendi orationem, seu desinendi ex abrupto.
Affirmandi firmiter & cum asseveratione.
Affirmandi dubitanter & qvadantenus.
Attentionem rogandi.
Benevolentiam captandi.
Brevitatem promittendi.
Brevitatem excusandi.
Climacis exempla illustriora.
Comparandi majora cum minoribus, vel contra, formulæ & exempla.
Concludendi orationem seu Perorandi.
Confirmationem seu rem ipsam aggrediendi.
Connectendi.
Concedendi aliqvid adversario.
Definiendi & describendi.
Describendi Personam.
- Bestiam.
- Fontem.
- Hortum.
- Ædificium.
- Montem.
- Convivium.
- Spectaculum. &c.

Dicendi rem satis exaggerari non posse.
Dicendi rem ita certam esse, ut probatione non egeat.
Digrediendi ad locum communem.
Digressionem finiendi, excusandi & ad propositum redeundi.
Exaggerandi hyperbolicè.
Exempla afferendi.
Exordiendi ex abrupto.
- à reipsâ.

Extenuandi argumenta contraria.
Extenuandi rem aliqvam vel factum per Miosin.
Gratias agendi pro Audientiâ præstitâ.
Limitandi & distingvendi.
Minoris in Syllogismo Oratorio ante majorem positæ exempla.
Negandi aliqvid fortiter.
Negandi dubitanter.
Obtestandi.
Ominandi.
Ostendendi conseqventiam falsam.
Ostendendi qvod statum Controversiæ mutet Adversarius.
Paranomasiarum elegantiorum exempla.
Partiendi seu dividendi orationem.
Perorandi *vide* Concludendi.
Perspicuitatis promittendæ.
Proponendi seu scopum orationis explicandi.
Prolixitatis in oratione excusandæ.
Recapitulandi antedicta.
Refutandi.
Testimonia Divina vel humana adducendi.
Transeundi à re unâ in aliam.
Vovendi seu precandi in fine Orationis.

* *Tituli Epiſtolares ſelecti.*

EPiſtola in genere, & Scribendi epiſtolam.
Epiſtolas poſcendi, ſeu adſcribendum incitandi.
Promittendi crebras literas.
Silentium & tarditatem in ſcribendo accuſandi.
Excuſandi eandem.
Negotia obtendendi & occaſionum defectum.
Silentium accuſanti reſpondendi.
Redeundi ad intermiſſam ſcriptionem.
Timiditatem & verecundiam in ſcribendo exponendi.
Audaciam in ſcribendo excuſandi.
Dicendi literas fuiſſe gratas, amoris plenas.
Dicendi literas fuiſſe eleganter ſcriptas.
Dicendi literas aut tardè redditas, aut omnino perditas.
Brevitatem } excuſandi.
Prolixitatem. } excuſandi.
Narrandi de valetudine, de ſtatu publico & privato.
Commendandi formulæ.
Commendationi reſpondendi.
Petendi aliqvid.
Petitioni annuendi.
Petitioni renuendi.
Conſulendi ſuper qvæſtione & dubio.
Cenſuram ſcripti alicujus poſtulandi.
Conſilium in re familiari & privatâ petendi.
Conſilium petenti reſpondendi.
Difficultatem in conſilio dando obtendendi.
Approbandi conſilium alterius.
Improbandi conſilium.
Mittendi & Donandi aliqvid.
Dedicandi aliqvid alteri.
Dedicationi reſpondendi.
Studium offerendi & promittendi officia.
Pro beneficio gratias agendi.
Gratitudinem promittendi.
Gratiarum actioni reſpondendi.
Valedicendi.
Precandi felix iter.
Gratulandi de reditu.
Gratulandi de honore vel aliâ re lætâ.
Gratulandi de valetudine receptâ.
Gratulationi reſpondendi.
Hortandi ad rem benè gerendam.
Hortandi ad diligentiam in ſtudiis.
Hortandi ad reditum in patriam.
Hortationi reſpondendi.
Dehortandi à ſtudio voluptatum aut vitâ diſſolutâ.
Dehortandi à conſilii alicujus vel expeditionis ſocietate.
Dehortationi reſpondendi.
Conſolandi & ſuum dolorem conteſtandi.
Conſolandi in morte Amici.

Con-

* *Tituli*] Vide quæ diximus p. 98. Tomi I. Methodor. noſtrar. & adde Barthol. Keckermann. l. II. Syſtematis Rhetorici ſpecial. c. X. Tom. II. Oper. col. 1726. & in Idea Locor. Commun. Eloqventiæ Claſſ. ult. col. 217. ſ. Item Andreæ Dieckeri Auguſtani Theſaurum contexendar. Epiſtolar. formandæqve Lingvæ ad imitationem Ciceronianæ dictionis locupletiſſimum è ſolius Tullii eloqventiſſimi oratoris operibus ad uſum juventutis olim congeſtum & Coloniæ editum annò M. D. LVIII. in 8t.

Conſolandi in honoris aliqvo detrimento.
Conſolandi in publica calamitate.
Conſolandi in jactura bononorum, in exilio. &c.
Conſolationi reſpondendi.
Judicium ferendi de aliqvo.
Judicium poſtulandi de aliqvo.
Laudandi per epiſtolam ſine *commendatione* tamen, qvæ peculiarem titulum habet.
Laudationi reſpondendi.
Extenuandi ſe & laudationem affectui tribuendi.
Conciliandi & ambiendi amicitiam.
Benevolentiam & cultum conteſtandi.
Ad Conciliatoriam reſpondendi.
Accuſandi acerbè.
Reprehendendi modeſtè.
Reprehenſioni reſpondendi molliter.
Reprehenſioni reſpondendi acriter.
Excuſandi ſe vel alium.
Conqverendi de ſtatu publico.
Conqverendi de valetudine, de luctu privato.
Conqverenti reſpondendi, ubi multa ex locis Conſolandi peti ſolent.
Jocandi.
Jocanti reſpondendi.

VI,

VI
PALÆSTRA NOBILIUM SEU CONSILIUM.

*De Generoſorum * Adoleſcentum educatione in gratiam qvorundam Illuſtrium Polonorum conſcriptum*

à

JOACHIMO PASTORIO MEDICINÆ DOCTORE.

* Habuit ipſo hoc de argumento Julius Nigronius orationem n. XIV. p. m. 384. ſ. qvam vide.

Daniel Georg. Morhof. II. Polyhiſtoris Literar. c. VIII. p. 412.

Magnus hîc nobis panderetur campus, ſi doctrinæ & methodi conſilia pro ratione perſonarum, & ſcopo eorum, qvi ſtudiis incumbunt, expendere vellemus. Si qvis republicæ aliqvando habenas tractabit, is ad ſuum finem omnia diriget, ac cuilibet ſua facilè prudentia dictabit, qvos intra limites continere ſe debeat. Secerni hîc debent τὰ ὑπερέχοντα â ſupervacuis, rerum momenta ab ornatu & cultu, & hujus in pompam & decoram ſui oſtentationem multa aſſumi debent. Sapienter Baco Verulamius ſermone fideli 52. *Non volitabit alicujus fama per ora virûm, neqve benè alata erit ſine plumis aliqvibus oſtentationis: In actionibus magnis ingenia jactabunda vivacius negotia impellunt. In Ducibus & viris militaribus glorioſum eſſe non inutile eſt, Jactantia inſtar vernicis videtur eſſe*

qvæ

quæ ligna non solùm splendere facit, verùm etiam durare. In hunc scopum integri à multis libri scripti sunt, è qvibus nominabo nunc *Alexandri Piccolomini* librum Italicâ lingvâ, *della Institutione di tutta la vita de l' Huomo nato nobile & in Citta libera*, in gratiam Alexandri Colombini scriptum, & locô muneris Lustrici donatum, editumqve Venet. Annô 1552. in 8t. Hîc è Peripateticâ & Platonica Philosophia traduntur omnia, qvæ in moralibus, Politicis, Oeconomicis ad felicitatem Viri nobilis faciunt: de exercitiis qvoqve corporis rectè instituendis instituitur dissertatio, deqve cæteris disciplinis omnibus, qvatenus illis uti Juvenes nobiles debent. A tertio ad qvartum ætatis annum in matris sinu puerum nobilem bonis moribus, pietate & lingvæ rudimentis imbui jubet, à qvinto ad decimum institutione Grammaticâ & humanioribus litteris; à decimo ad decimum qvartum, Dialecticâ, Rhetoricâ, Poëticâ, Picturâ, exercitiis musicis & corporis informari vult, meô qvidem judiciô immaturè nimis. Non enim illa ætas Dialectices & Rhetorices capax est. Post annum decimum-qvartum ad Mathematica studia nobilem suum ablegat, qvorum vel ante Rhetoricam & Dialecticam puerile ingenium capax esse potest. Hinc illi totum illum Ethices & Politices campum aperit. Verùm in iis ad ingenia respiciendum est: Neqve enim, ut non omnis fert omnia tellus, ita qvodlibet ingenium, qvâ qvis reqvirat ætate, his vel illis studiis aptum est. Conferri cum his Piccolominianis possunt, qvæ *Bloemertius* in libro de Nobilis informatione, *Pastorius* in palæstra Nobilium & *Schefferus* in libello de Informatione Nobilis, consilia suppeditârunt; de qvibus capite de Pædagogia regia pluribus agemus. Confer eundem Morhof. libr. II. Polyhistor. c. XII. p. 462. 463. 465.

PALÆSTRA NOBILIUM,

SEU

CONSILIUM.

De Generosorum Adolescentum Educatione, in gratiam qvorundam Illustrium Polonorum conscriptum.

QVi de rectè instituendæ Juventutis methodo vel accuratiùs ceteris cogitant, vel judicant incorruptiùs; consentiunt in eo, opinor, omnes, Nobilem, illustriqve locô natam Adolescentiam non eôdem prorsùs modô cum reliqvo Puerorum vulgo erudiendam esse. 2 Cùm enim Generosi illi ad eas stationes & munia educentur, ad qvæ ceteri adspirare, aut pervenire certè vix soleant aut possint, danda qvoqve opera

est, ut, qvod genus vitæ adulti cum laude tenere debeant, ad id à teneris mox ungviculis præparentur. 3 Ac optandum sanè esset, ita rem scholasticam institui posse, ut separati extarent ludi, in qvibus Nobiles illi seorsim in studiis exercerentur conditioni ipsorum respondentibus. 4 Uti eqvidem magnis qvibusdam Principibus * curæ fuit, ut in ea re exemplum præberent, meritò ab aliis omnibus imitandum. 5 Sed paucos usqve videmus, qvibus ad similia molimina vel voluntas vel commoditas adsit. 6 Plerumqve enim, qvi rem eam cordi habent, per accisas sinisteritate temporum res, aut alia obstacula, destituuntur viribus, & qvi contra à viribus non deseruntur, res istiusmodi pensi non habent. 7 Interim, qvia distincta ejusmodi Gymnasia vel nulla, vel pauca adhuc habentur, communi in Palæstra nobilem Juventutem cum cetera exerceri oportet. 8 Adhibenda tamen cura est, ut & sic ei consulatur, ne propter alios sibi necessaria negligat, discat contrà non necessaria. 9 Multæ autem Institutionis puerilis partes ita omnibus omnium generum Adolescentibus communes sunt, ut nihil necesse sit in iis diversos vel Magistros, vel erudiendi modos venari. Adeoqve vulgaria Methodorum descriptarum Præcepta majorem partem cunctis servire possunt. 10 Unde & mihi de Institutione Nobilium, in primis Polonorum, sensum meum breviter exprimere, utiis, qvibus nihil non debeo, gratificer, cogitanti, non est animus repetere, qvæ ab aliis, vel à me ipso, publicæ utilitate ita rejuvenescere nos jubente, de methodo erudiendæ Juventutis generatim scripta sunt: nisi forte alicubi res non ferat aliter, qvàm ut nonnulla ex ante dictis inspergantur.

II. 1 Literarum bonarum, & in primis Latinæ lingvæ studium si usqvàm terrarum Ordini Eqvestri vel usitatum, vel necessarium est, est certè in Polonia. 2 Caussæ ejus rei variæ sunt. Prima & præcipua opinor est, qvòd Doctrinâ, & Lingvæ maximè Romanæ qvalicunqve peritiâ opus est sacra munia & beneficia adituris. 3 Qvæ cùm longè maxima & plurima hoc in regno sint, præcipuaqve eorum Nobilibus potissimum pateant, magnus sanè inde stimulus omnibus additur ad ea comparanda subsidia, sine qvibus Antistitia illa haberi, aut certè administrari ritè non possunt. 4 Porrò Negotiorum Caussarumqve forensium Acta latinis literis scribi solent, ipsæqve leges & sanctiones Regni iisdem expressæ extant. 5 Adde, qvòd gens Polona exterarum Nationum visendarum studiô plerumqve ducitur, & cum cultissimis qvibusqve, comeatqve amicum exercet commercium. 6 Ad id Lingvæ Latinæ organô opus est cùm propria ipsorum Lingva non nisi à cognatæ, hoc est, Sarmaticæ originis populis intelligatur. 7 Postremò vix ulla alia gens est, qvæ vel majore gaudeat libertate, vel acrioribus ad eam tuendam animis feratur. 8 Ad id autem opus est Eloqventiâ, nec vulgari tantùm istâ, qvalis illiteratis etiam non rarò contingit, sed alterâ illâ

* Non ita pridem Augustissimo Daniæ & Norvegiæ Regi Christiano V. Havniæ talem aperienti Scholam, qvâ Suam Majestatem non tantùm apud DEUM, sed & homines apud omnes tùm exteros tùm inqvilinos iteramqve, si qva futura est posteritatem posuit in gratia. Ego sanè, etsi eâ nullo modô fruar, in Belgio vivens, devotas IPSI pro ea magnas, ingentes & immortales ago gratias, & qvàm vellem, si possem, amplissimis verbis.

illâ, qvæ à Doctrinæ studiis, & ex bonorum Autorum, præsertim Latinorum tractatione exsurgit. 9 Illis igitur stimulis impulsa eò diligentiùs in bonarum artium Disciplinas, & sine qva illæ disci non possunt, Latinam Lingvam incumbere solet aut certè debet Polona Juventus. 10 Et hactenùs eqvidem, si qvæ gens, hæc utiqve viris & Magnatibus doctissimis effloruit. 11 Tulit superior ætas, & fert ista etiamnùm non paucos, qvi inter Literatissimos & sapientissimos seculi Viros solidæ Eruditionis famam eximiè possunt tueri. 12 Nec illa tamen profundior Eruditio qvidqvam officit illis, qvò minùs ad vitæ politicæ officia atqve elegantias sint idonei: cùm alioqvin vulgaris qverela sit, obtundi illâ reconditarum Disciplinarum exqvisitiore tractatione ingenia, ut ad vitæ cultum, & ad negotia civilia videantur ineptiora. 13 Nec diffiteor ego, magnum hac in re ingeniorum delectum habendum esse. 14 Nam sunt nonnulli animi ita comparati, ut in omne Disciplinarum genus, tàm illud nempè, qvod contemplandi industriam reqvirit, qvàm alterum, qvod in actione consistit, non possint ita diffundi, qvò in utroqve excellant, singularemqve aliqvam laudem mereantur. 15 Ceterùm ut summè gloriosum est, si alterum cum altero conjungi, & qvidqvid interioris Sapientiæ studia suggerunt, id aptè ad vitæ civilis usum afferri possit, ita si alterutrô carendum sit, tolerabilius Theoreticæ Sapientiæ, qvàm Prudentiæ Practicæ damnum fuerit Nobili. 16 Qvocirca ad hanc in primis cum cura is ducendus est, simul atqve per ætatem duci fuerit idoneus. 17 Vitæ ille parandus est, non Scholæ; luci publicæ, non umbraticæ solitudini. 18 Neqve turpius sphalma, qvi Nobilium regendæ adolescentiæ præsunt, committere possunt, qvàm si illos Scholasticarum disciplinarum ceu Trophonianis qvibusdam antris ita detineri atqve inhorrescere prorsus sinant, ut indè ad negotia tractanda, & ad vitæ politicem fiant inhabiles. 19 Qvid profuerit intra terræ abdita gravidas pulcherrimô aurô glebas effodisse & collegisse, nisi, qvod collectum fuerit, efferas, & ad usum deniqve tuum & aliorum convertas? 20 Qvorsum adeò conducet longinqva terrarum pervestigare, si externis Cauponum geniis moribusqve diversoriorum ita insvescas, ut parentum, amicorum, patriæ, metæ deniqve, ad qvam directa sit peregrinatio, penitùs obliviscaris? 21 Perindè ergò cogitandum qvoqve est Nobilibus, Scholasticas exercitationes hospitia & diversoria esse, qvæ transeunda sunt ad certum scopum tendentibus, non habitanda. 22 *Non hùc itur*, ait ille, *sed hàc*. Eunt verò illi per hæc artium diversoria ad Prudentiæ civilis, & ad vitæ politicæ Orchestram, propriam nempè Nobilium sedem. Hic Rhodus, hic saltus. 23 Interim certò etiam sibi persvadeant Nobiles, fore se ad vitam illam politicam longè aptiores, & splendidiore ibi luce fulsuros, si illuc à bonis artibus ritè instructi accesserint. 24 Fore contra, ut, si istas non attulerint, malè ferant lucem publicam, & aut fugere illam debeant, aut inter rerum peritos miserè se subindè prostituere, aliis certè palmam, etsi forsan fortunâ longè inferioribus, dare cogantur. 25 Qvare necesse est; ut animum ita prorsus inducant suum, esse omninò sibi studia colenda, & diligenter colenda; non perfunctoriè, non

qvasi aliud agendo. 26 Altè sibi qvisqve horum (qvi indole non destituitur prorsùs) metam figere debet, & ad imitandum proponere animo non istos vulgariter tinctos Qvirites, sed illos potiùs, qvos veræ & solidæ Eruditionis Sapientiæqve gloriâ supra alios aut videt florentes, aut floruisse audit. 27 Si præsertim inter Majores suos habeat tales, ab eorum orbita turpe sibi putet recessisse. Insonet auribus illud (Virgil. l. III. Æn. v. 343.)

Te Pater Æneas, & avunculus excitet Hector.

Etiam vetustioris Poëtæ * istud subindè animum stimulet:

Αἰὲν ἀριστεύειν ϗ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων.

Semper antecellere, & superiorem aliis esse.

II. 1 Initium autem faciendum est à Lingvis, & inprimis Latinâ, qvia & maximè, qvemadmodum dixi, necessaria est, & difficilius hodie, qvàm ferè aliæ, discitur. 2 Si Terra aliqva in Europa esset, qvæ eam lingvam vernaculam haberet, eò haud dubiè Nobiles pleriqve saltem ditiores, mitterent filios suos. Sic enim istic non minore negotiô eam lingvam addiscerent, qvàm disci solent aliæ, qvarum causâ à foco paterno abstrahi, mittiqve in extera loca consvevêre adolescentes. 3 At nulla hodiè gens est, qvæ lingvam illam à matre hauriat, Italiâ, & Romà ipsâ etiam, qvoad lingvam, priscæ illi adeò dissimili, ut Latinum sermonem nemo istic sciat, nisi qvi deditâ operâ eam didicerit. 4 Ubiqve igitur labore, & qvâdam velut institionis industriâ, lingvæ istius comparanda peritia est. 5 Eqvidem qvod ‡ de Collegiis, in qvibus Domestici omnes non aliâ lingvâ, qvàm Latinâ uterentur, & ego alibi, & alii ante me monuêre, id à nemine citiùs, qvàm à Nobilibus dari posset effectui: qvippe qvi facillimè omnium sumtum eum facere ac sustinere qveant. 6 Et miror de tali Instituto in locis ad eam rem opportunis non cogitari diligentiùs, neqve inter tot Viros Magnificos, & ad pia alioqvin opera propensos, reperiri aliqvos, qvi tale velut Latium extra Italiam fundare, si non provulgo, saltem pro nobilibus pueris aggrediantur. 7 Dum id non fit, nulla Ita ratio superest, qvàm ut Nobiles etiam atqve Illustres, modis hactenùs usitatis, aliqvantum tamen ex Consilio Virorum artem Didacticam curiosiùs excolentium correctis, ad lingvæ Latinæ Sacrarium deducantur. 8 Vorandum nempè ipsis qvoqve, qvantumvis tenellis, & laborum fugitantibus, vorandum, inqvam, pariter est, qvidqvid circa lingvæ Latinæ salebras occurrit difficultatis & fastidii. 9 Tanti jam Dominatrix ista & Monarchiam, inter

* Homeri Il ζ v. 208

‡ *De Collegiis*] Disserit hac de re prolixè & jucundè B. Dn. Moshof. lib. II. Polyhistor. Literar. c. IX p. 415. f & c. XII. p. 462. f. ubi illa ipsa hæc Pastorii verba adducit.

ter rudera etiam Romani Imperii, retinens Lingva est, tanti saltem habetur, ut ob eam acqvirendam ægrè sibi facere nemini grave esse debeat. 10 Et pensabit sanè illa, qvod in ipsam insumtum fuerit laboris, nec magnô postea emta videbitur, cùm amplissimos ejus fructus ætas maturior fuerit experta. 11 Sed nec labor qvoqve ipse, qvem discendæ illi impendere oportet, tàm immanis est, ut qvemqvam debeat terrere. 12 Pertulêre eas molestias tot Magnifici Viri, & sine qverela, spe scilicet futuri commodi, pertulêre: cùm tamen usitata ipsorum temporibus methodus non amœniorem, imò opinor ærumnosiorem faceret laborem. 13 Mundantur à sentibus suis magis magisqve in dies viæ, qvibus ad eam lingvam itur, & perpetuò usqve desudat in eo nonnullorum industria, ut hoc in studio non omnis qvidem laboris (nam id fieri neqvit, & si fieret, vilior ipsa lingva foret) gratia fiat Juventuti, laboris tamen & tædium minus, & præsentior fructus appareat. 14 Sed ea in re cum, qvæ alii & nos ipsi meditati sumus, extent, non ero nunc verbosus. 15 Utinam modò talia, qvà scribuntur curâ & solicitudine, eâdem à Scholarum Magistris tàm privatis qvàm publicis in effectum deducantur. 16 Utrosqve meritò nominare oportuit, qvia nisi publicæ Institutioni privata respondeat, parùm plerumqve efficitur. 17 Et in Nobilium potissimum institutione non minores partes & operæ Magistrorum privatorum sunt, qvàm publicorum: eò qvod publici pluribus, & variæ sortis pueris accommodare operam suam coguntur; privati autem tali varietate minùs distracti, uni aut alteri Discipulo magis vacare, & pro ingenio, captu, usu, & necessitate studiis discentis consulere possunt. 18 Qvocircà bene faciunt Parentes, cùm Filiis suis Educatores qværunt, qvi & muneris sui difficultatem intelligant, & rectè id administrare tàm possint, qvàm velint: qviqve adeò ipsi in elegantiore literaturâ ad politiem versati sint, & à civilis tamen vitæ, morumqve cultu, cujus minimè expertes esse oportet, vitia, qvæ politicis nonnullis nimisqvam usitata sunt, sejungant. 19 Eorum curæ incumbet, veræ Religionis & Pietatis semina animis inserere Nobilium, ad precum officia ipsos assvefacere, ad omnem in habitu, gestibus, moribusqve mundiciem, ad reddenda item operarum publicarum pensa iisqve addenda alia, qvæ in publico disci neqveunt, attendere diligenter.

III. 1 In primis autem, qvod ad lingvam Latinam attinet, de qva jam hic præcipuè agimus, tàm publicis, qvàm privatis Magistris danda est opera, ut præceptis Latinæ lingvæ qvàm freqventissimus addatur usus adeoqve nobiles illi Latinitatis Alumni cum Magistro privato, publico, & inter se qvoqve, nec in schola tantùm, sed ad mensam, & inter ludendum etiam non aliô sermone qvàm Latinô loqvantur. 2 Neqve vernaculæ inde lingvæ ullum damnum est metuendum. Qvæ eqvidem etiam ad elegantiam usqve exercenda Nobili est: cùm in publico versanti turpe futurum sit, non comtè loqvi eâ lingvâ posse, qvæ & materna, & maximi perpetuiqve in omni ferè negotiô usûs sit. 3 Sed ejus poliendæ ratio nunqvam deerit, cùm qvotidiana vitæ & consortii necessitudo ad majorem subinde vernaculæ qvàm La-

Latinæ lingvæ consvetudinem invitet, adigatqve. 4 Porrò hoc qvoqve, qvanqvàm cautis Parentibus vel ultrò obſervari ſolitum, haudqvaqvàm tamen omittere poſſum, qvin moneam: nimirum, cùm filiis ſuis plerumqve famulos ſoleant adjungere, tales ut adjungere ſtudeant, qvi, etſi nobiles, ſuâ tamen infra genus tenui fortunâ ad ſtruendam ſibi per animi Dotes fortunam incitati, in literis diligentes ſint, &, ut eadem cum Herulis ſtudia tractent, palò majores tamen in iis habeant profectûs. 5 Hi enim qvia acriùs examinari corripiqve poſſunt, ex alieno exemplo id capient Nobiles commodi, ut acerbitatem ſtudiorum minùs ſentiant, proficiantqve tamen non minùs. 6 Nam æmulatio ipſa non ſegnes animis ipſorum generoſis admovebit ſtimulos, cùm modicô ſpatiô præcurrent illi, qvos æqvare atqve etiam ſuperare eruditione velint, uti genere & fortunâ ſuperant. 7 Hoc qvoqve ad excitandos talium animos conducibile erit, ut, ubi aliqvantum in lingva iſta profecerint, aliqvando liber aliqvis jucundus & facilis, cujuſqve materia aliundè jam qvodammodo nota ſit, illis legendus ſuoqve Marte interpretandus detur. 8 Tùm enim, ubi vel omnia, vel pleraqve ſe intelligere videbunt, gaudiô ipsô ad ſtudium, in qvo profectus ſuos ſentient, tantò vehementiùs inflammabuntur.

Spem ſucceſſus alit, poſſunt, qvia poſſe videntur.

IV. 1 Ceterùm qvod omnibus lingvam iſtam diſcentibus, id Nobilibus qvoqve neceſſarium eſt, ut ubi Grammaticæ rudimentis aliqvô modô fuerint imbuti, ſtylum crebrô vertant. 2 Ac primùm, dùm Tyrones ſunt, perbrevia iis dentur Exercitia, & ſint principiô aliqvæ ex Cicerone ſententiæ, qvas vertat Magiſter qvàm poteſt, perſpicuitate maximâ, & in Latinum transferri in arena à Diſcipulis jubeat: ubi poſteà, qvæ corrigenda erunt, correxerit, ipſa Ciceronis verba ſubjiciat, moxqve etiam, qvantum infra Autoris illius elegantiam ſubſtiterint, demonſtret diſcentibus, phraſesqve & qvæ præcipuè notanda occurrent, ſubnotari jubeat. 3 Ex † Cicerone autem eligi debent ea, qvæ in omnem vitam poſſunt utilia eſſe: qvæqve inprimis ad * mores formandos pertinent: ut ex Lib. II. de Nat. Deor. c. II. illud. *Qvid po-*

† *Cicerone*] Ciceronis inſigniores Sententiæ, Apophthegmata atqve ſimilia; Terentii illuſtriores Gnomæ: Demoſthenis memorabiles è Græco in Latinum traductæ ſententiæ, concinnatæ ſunt & in Locos Communes digeſtæ junctimqve editæ Witebergæ annô M D XCIV. in 8t. à Petro Lagneſio Compendienſi; qvas vel ad ungvem ediſcere & recitare poſſe operæ pretium puto. Germanis meis commendo Chriſtophori Lehmanni ob utilicatem & doctrinam omni meô encomiô majus Florilegium Politicum Francof. M DC XXXVIII. evulgatum in 12.

* *Mores formandos*] Nimirum non modò bene dicendi, ſed multò etiam magis bene vivendi rátio ab auctoribus petenda venit. Neqve enim nobis acuenda ſolùm, aut procudenda lingva eſt, ſed complendum etiam prius plurimarum graviſſimarumqve artium cognitione & ſcientiâ, ne ſtrepitus verborum, vel ornatiſſimorum, & ſonitus audiatur inanis præterea qve nihil. Omnia ſanè, qvocumqve etiam veniant nomine, ſtudia elegantiam vitæ ſpectare debent, qvam & pro-

poteſt eſſe jàm apertum, tamqve perſpicuum, cùm Cœlum ſuſpeximus, cœleſtiaqve contemplati ſumus, qvàm eſſe aliqvod Numen præſtantiſſimæ mentis, qvô hæc regantur. 4 Et de Conſcientia illud ex Orat. prò Milone c. XXIII. *Magna eſt vis Conſcientiæ in utramqve partem, ut neqve timeant, qvi nihil commiſerunt, & pœnam ſemper ante oculos verſari putent, qvi peccaverint.* 5 Sic de Prudentia ex l. 1. Offic. c. V. *Ut qviſqve maximè perſpicit, qvid in re qvaqve veriſſimum ſit, qviqve acutiſſimè, & celerrimè poteſt & videre, & explicare rationem, is prudentiſſimus & ſapientiſſimus ritè haberi ſolet.* 6 De Juſtitia ex eodem lib. c. XIII. *Totius Juſtitiæ nulla eſt capitalior peſtis, qvàm eorum, qvi cùm maximè fallunt, id agunt, ut boni Viri videantur.* 7 De Patientia ex Epiſtola ad famil. I. libri VI. *Simus eâ mente, qvam & veritas, & ratio præſcribit, ut nihil in vitâ nobis præſtandum præter culpam putemus: eaqve maximè cùm careamus, omnia humana pacatè & moderatè feramus.* 8 Similes materiæ poſſunt qvoqve ex † Terentio depromi, eôdemqve modô tractari, ut nempè & verſæ Magiſtri operâ, in Latinum deinde transponantur, & deniqve Compoſitio cum ſubnexo Terentii textu conferatur. 9 Pro Exemplo ſit illud ex Adelph. Act. III. Sc. V. v. 56. ſ. *Qvàm eſtis maximè potentes, dites, fortunati, nobiles, tàm maximè vos æqvô animô æqva noſcere oportet, ſi vos vultis perhiberi probos.* v. 63. ſ. *Nimia licentiâ profectò evadet in aliqvod magnum malum.* 10 Item illud ex Act. IV. Sc. III. v. 14. ſ. *Omnes, qvibus ſunt res minùs ſecundæ, magis ſunt neſcio qvomodò ſuſpicioſi. Ad contumeliam omnia accipiunt magis. Propter ſuam impotentiam ſe ſemper credunt negligi.* 11 Ad eum modum tradi ſententiæ poſſunt de cunctis Virtutibus, ut de Probitate, Temperantia, Sedulitate, Fortitudine, Manſvetudine, Beneficentiâ, Magnificentia, Veracitate, Taciturnitate, Comitate & Civilitate, Virtute Heroicâ, Amicitiâ, Decoro. 12 Ubi qvotidianis ejusmodi ſtyli Exercitiis Tyrones iſti Virtutum campum ſemel fuerint emenſi, remetiantur eundem Exemplis Apophthegmatum

propter à prudentibus ſtudia excoluntur, licet & à paucioribus. Enimvero ſtudemus & litteris operam navamus (ſicut mihi perſvaſum habeo) non ut divites evadamus, nec ut multa ſciamus glorioſè, neqve ut in pretio ſimus ubiqve & honore, ſed ut bene; beatéqve vivamus. Aberrant ſe vivere putantes, ut duntaxat ſtudeant, & abſolutâ ſtudiorum Cyclopædiâ ſibi continu perfecti videantur; Cùm ſcientia utiliſſima qvidem illa & penè neceſſaria ad conſtantem probatamqve vitam, nonniſi viam monſtret, & fores aperiat, idqve menti præſtet, qvod lux oculis. Jam qvid profuerit, diſcuſſis tenebris, in claro verſari lumine, ſi obturatis oculis & qvaſi feneſtris animi ſeratis clathratiſqve in præcipitium, aut in lacum ruere malis, qvàm rectam inſiſtere viam? Rurſus qvid juverit, qvòd parentes tibi qvondam puerulo manſum in os inſeruerint, teqve & comedere, & veſtibus uti condocefecerint, ſi nunc malis aut nudus frigore uri, & hybernis rigoribus enecari, qvàm veſtibus & parandis & induendis operam dare? aut inediâ atqve fame exhauriri tabeſcere, conſici, atqve perire, tibíqve continenti & obſtinato jejunio mortem conſciſcere, acceleratqve, qvàm latranti ſtomacho rectè conſulere, & ventri inani atqve famelico indulgere, qvod ſtimulante fame & neceſſitate urgente poſtulet? Sic & multa ſcire præclarum qvidem eſt, & magno ſtudio affectandum: at nihil boni patrare, prout ſcientia dictet, oberit magis qvàm proderit.

† *Terentio*] De imitatione Terentiana habemus Michaelem Ferrerum. Excerpſit & phraſes è Terentio Baſilius Faber.

tum de illis ipsis qvoqve virtutibus agentium, propositis: ut de Pietate, ad qvam Dei cognitio pertinet, illud ex 1. lib. de Nat. Deor. c. XII. *Cùm à Simonide qvæsivisset Tyrannus Hiero, qvid, aut qvale esset Deus deliberandi sibi unum diem postulavit. Cùm idem ex eo postridiè qværeret, biduum petiit. Cùm sæpiùs duplicaret numerum dierum, admiransqve Hiero reqvireret, cur ità faceret: qvia qvantò, inqvit, diutius considero, tantò mihi res videtur obscurior.* 13 Item de Contientia illud ex Catone Majore c. XVI. *Curio ad focum sedenti magnum auri pondus Samnites cùm attulissent, repudiati ab eo sunt. Non enim aurum habere præclarum sibi videri dixit; sed iis, qvi haberent aurum, imperare.*

V. 1 Olim fabellæ qvoqve variorum Autorum, sed ab Æsopo præcipuè nomen adeptæ, ad hanc rem adhiberi solebant. 2 Et habent eqvidem illæ leporis ac svavitatis, qvâ capi multca hæc ætas amat, non parùm, earumqve non paucæ pulcherrima simul Prudentiæ tàm Politicæ qvàm Moralis continent Præcepta, vestem porrò illis perelegantem tersô stylô suô circumdedit Magnus Vir † Camerarius. 3 Postremò illæ alicubi ita editæ sunt, ut Imaginum qvoqve, qvæ additæ habentur, luce trahere possint tenellos Adolescentum animos. 4 Sed ea in re cum cura ad inclinationem discentium respiciendum est. Neqve enim omnia ingenia capiuntur fabulis, & verarum historiarum hodiè abundè est, qvibus prima Antiqvitas destituebatur. 5 Sed si rapi ad eas discentem videas, nonnisi lectissimas, & ad rem politicam plurimum facientes proponere oportet, ut exempli gratiâ illam de *Mure Leonem ex cassibus admorsis liberante.* Ubi etiam mox applicationi maximè insistendum est, qvòd nimirùm ostendat fabula, magnis sæpè & potentibus viris opem tenuiorum utilem esse posse. 6 *Item de Rana & Mure, dùm inter se decertant, Accipitri in prædam cedentibus,* qvô doceatur, qvòd alioqvin etiam Politici solicitè inculcare solent, parvis Urbibus, Rebuspubl. vel, ut hodiè loqvuntur, Statibus cautè agendum, & Concordiæ vinculum cum cura servandum esse: aliter si fiat, fore, ut tertius potentior ipsorum discordiâ in res suas abutatur, & adversus utrumqve valescat. 7 Qvod idem aliô Apologô de Eqvo, qvi cervum in eodèm pabulo ferre neqviret, hominem in tergum suum admittente significatur. 8 Qvoniam etiam Parœmiæ seu * Adagia inter maximas cujusvis sermonis lautitias non immeritò habentur, selecta aliqva, & ad vitam

† *Camerarius*] Optima Fabular. harum editio est Lipsiensis in 8t. anni M. D. LXXXIX. Sunt & Magdeburgi annô M, D. LXXVI. in 8t seqventes Fabularum auctores editi junctim, Gvilielmus Goudanus. Hadrianus Barlandus. Erasmus Roterodamus. Aulus Gellius. Laurentius Valla. Angelus Politianus. Petrus Crinitus Joannes Antonius Campanus. Plinius Secundus Novocomensis. Anianus Guilielmus Hermannus. Nicolaus Gerbelius Phorcensis Laurentius Abstemius & Rimicius, cum dedicatione Martini Dorpii. Prodierunt & posteà illi ipsi auctores Loncini M. DC. LXXXI. in 8t.

* *Adagia*] Commendo hic, & fortè aliqvando de novo edam P. Fausti Andrelini Forolivienss Poëtæ Laureati atqve Oratoris clarissimi Epistolas Proverbiales & morales lepidissimas, nec minus sententiosas, qvæ exierunt ex ædibus Theodorici Martini Alustensis annô M. D. XVI in 4to. fortè Parisiis. Edidit & Gilb Cognatus eas in p. 281. s, Fartaginis II. Epistolar. Laconicar. ac Selectarum Basil. 1554. in 12.

tam politicam qvodammodò accommodata proponi possunt, additô, qvâ occasione nata sint, & qvis eorum verus sit sensus. 8 Dictetur hæc explicatio Lingvâ vernaculâ, vertant denuò discentes in Latinum. Sic erit materia Compositiunculæ, qvâ simul & stylum exercebunt, & Adagium intelligere, ac porrò ad usum transferre discent. 9 Pro Exemplo sint ista: *Argentanginam patitur:* qvod ex Demosthenis facto ortum, in eos dici svevit, qvi muneribus se patiuntur corrumpi. *Argenteis hastis pugnare. Aureô hamô piscari. Aqvila muscas non captat. Aureæ compedes*, de splendida servitute. *Satius est recurrere, qvàm malè currere. Romanus sedendo vincit: Efficimus pro opibus nostris mœnia. Virtute Duce, Comite Fortunâ. Benè natis turpe est malè vivere. Novos parans amicos, ne obliviscere veterum. Simia in purpura. Optimum alienâ insaniâ frui. In occipitio oculos gerit. Cum vulpe vulpinari. Ædilitatem gerit sine populi suffragio. Scarabæus aqvilam qværit. Serò molunt Deorum molæ. Aqvilæ senecta corydi juventa. Dives aut iniqvus est, aut iniqvi hæres. Testudo intra tegmentum suum tuta est. Mortuo Leoni etiam lepores insultant. Emungens acrius elicit sangvinem. Non semper erit æstas. Omnis herus servo monosyllabus. Leonina societas. Hic Rhodus, hic saltus. Annosa vulpes haut capitur laqveô. Jovis taxilli semper feliciter cadunt. Habet pilus qvoqve umbram suam. Habet & musca splenem. Tentando ad Trojam pervenerunt Græci.* 10 Ceterùm qvæcunqve materiarum istarum Ethicarum Politicarúmve ad exercendum stylum fuerit proposita, ipsâ hâc opinor Tractatione, aut certè adhibitâ etiam atqve etiam Magistri operâ, ita infigetur discenti, ut deinde, qvandocunqve exigere eam commodum videbitur, aut recitare ad verbum, si memoria fuerit felicior, sin minùs, sensum ejus reddere possit. 11 Porrò ut assiduò in memoriæ thesaurum aliqvid recondatur, qvod deinceps, qvoties usus erit, depromere nobilis puer, & ad rem porrò præsentem accommodare possit, sententiæ qvoqve breviores, & seu prosâ seu ligatâ oratione, tamen acumen aliqvod continentes discentibus proponendæ sunt. 12 Ut specimen præbeam, aliqvas attexam, meô qvalicunqve judiciô ex variis Autoribus * (qvorum tamen nomina alicubi addita, plerubiqve omissa) etiam recentioribus, inter qvos Famianus Strada est, selectas, nec eas tàm novitate omnes, qvàm utilitate commendabiles. 13 Si enim ea duntaxat tradenda essent Adolescentibus, qvæ nobis jam viris nova videantur, qvando illi ea discent, qvæ nobis jam trita sunt, sed aliqvando pariter nova fuêre? 14 *Amicorum neqve nobis, neqve cui-*

Nn *qvam*

* Faciunt huc Florilegii Gruteri duo Volumina in 8t. & Boxhornii Gnomæ Politicæ & Morales Poëmatibus ejus adcusæ & Epistolis p. 151. s. edit Amstelodami. M DC. LXII in 12. Selecta Politica è Cicerone, Dione, Polybio, Svetonio, Seneca, Lucano, Claudiano, Juvenale &c. congessit, & Artibus suis reconditis regendi Respublicas & dominandi addidit CL. Desiderius Crescentius JCTUS Ultrajectinus. Trajecti M. DC. LVII. in 12. Habes & multas collectas sententias à Gilberto Cognato Nozoreno in calce Operum ejus Basileæ editorum in fol. M. D. LXII. Plauti sententias & loqvendi formulas venustiores ex omnibus Comœdiis in gratiam juventutis decerpsit, & brevibus scholiis in singulas Comœdias adjectis illustravit Georgius Cassander. Gandavi M. D. XXXVI. in 8t. Selectiores Ciceronis sententias evulgârunt in 4to Antverpiæ Jesuitæ, anno M. DC. XXIII.

qvam satis fuit. Sal. *Acrius servitium iterùm victis. Adversarum rerum sensus felicissimo cuiqve acerrimus est.* Str. *Autoritas rerum agendarum telum. Alium silere qvod voles, primus sile. Astra regunt homines, sed Deus astra regit. Ad pœnitendum properat, citò qvi judicat. In aula nulla virtus minus evehitur, qvàm qvæ timetur.* Str. *Audacia vilissimo cuiqve crescit, si timeri se sentiat. Bonis nocet, qvi parcit malis. Benè sperando & malè habendo transit vita mortalium. Bonæ Leges ex malis moribus nascuntur. Beneficium est negare nocitura. Benevolentia importuna par odio est. Beneficium accipere, Libertatem est vendere. Beneficiis aliqvi utuntur ceu floribus, tàm diù gratis, qvàm diù recentibus. Bellicoso Populo qvies diuturna nocet.* Sal. *Belli Dux nihil magis timere debet, qvàm ne videatur timere. Bonus Vir omnes judicat esse bonos. Carere debet omni vitiô, qvi in alium paratus est dicere. Casus veteres non sunt deplorandi novis lacbrymis. Consilia omnia, præcipuè bellica, tàm diù tuta, qvàm diù tecta.* Strad. *Consilia hostium optimè reserantur aureâ clave.* Id. *Continuò timere omnem excedit calamitatem. Contemtu gloriæ contemnuntur virtutes. Corpori indulgendum est, non serviendum. Cum celeritate temporis velocitate utendi certandum est. Crudelem Medicum intemperans æger facit. Casus, qvem sæpè transit, aliqvando invenit. Cunctationi nullus locus est in Consilio, qvod non potest laudari, nisi peractum.* Tac. *Dei Judicia multa occulta, nulla injusta. Deum colentibus omnia prospera eveniunt, adversa spernentibus.* Liv. *Diù apparandum est bellum, ut vincas celeriùs. Dulce & decorum est pro patria mori. Dignum laude virum Musa vetat mori. Dei Naturam mirari, non rimari oportet. Ducum peritiâ, & virtute Militum congeminantur exercitûs.* Str. *Eget minùs Mortalis, qvi minus cupit. Erroris confessio est, mutanda fecisse. Etiam oblivisci qvod scis, interdùm expedit. Etiam sanatò vulnere cicatrix manet. Eloqventia in homine malo est venenum in poculo aureo. Fidem qvi perdit, ultrà nihil potest. Fortunæ majori sæpè locum fecit Injuria. Festinatio singulorum mora est omnium.* Str. *Furentem apud Multitudinem parum tuta est Majestas sine viribus.* Id. *Fraus sibi in parvis fidem præstruit, ut majori emolumentò fallat.* Liv. * *Frustrà sapit, qvi sibi non sapit. Faciliùs crescit, qvàm incipit dignitas.* Sen. *Frustra rogatur, qvi misereri non potest. Fatetur facinus is, qvi Judicium fugit. Gaudium & silentium in eundem hominem vix competunt. Genus facere, qvàm accipere præclarius est. Gula plures perdit qvàm gladius. Gratia in commune collata ab omnibus accipitur, redditur à nemine.* Str. *Graviora sæpè sunt periculis remedia. Gravissimum est Imperium consvetudinis. Gravissimi morsûs irritatæ necessitatis. Hominem multa experiri Paupertas jubet. Homini Consilium tùm deest, cùm multa invenit. Honor uberrimum virtutis alimentum. Historia Lux Veritatis, Magistra Vitæ est. Homine ingratò nihil terra pejus alit. Humanitate nemo facilè peccat. Humanis in rebus secula & Personæ intereunt, caussæ & eventus iidem recurrunt. Imperator nunqvàm ità paci credit, ut se bello non præparet. Injuria unius, minæ multorum. Injuriam aliqvi*

* Ciceronis est VII. Famil. Ep. VI. extr. „ Qvi ipse sibi sapiens prodesse non qvit, ne „ qvidqvam sapit.

liqvi putant finem accipiendi. Strad. In magnis & voluisse sat est. Ignoscito sæpè alteri, raro tibi. Imperium magnum habet, sibi qvi imperat. Inopiæ desunt pauca, Avaritiæ omnia. Ingenia præclara sæpè in occultô latent. Invidia ad felicitatem unicè intenta, ad merita cœcutit. Str. Initia Principatuum novis rebus accommodata. Sta. Malus Miles est, qvi Imperatorem gemens seqvitur. Maximæ cuique fortunæ minimè credendum est. (Hannibal ap. Livium.) Litteras fovent, qvi digna literis gerunt. Lingva mente nè sit celerior. Levis est fortuna, citò reposcit qvæ dedit. Mala, unde minimè expectantur, erumpunt. Sen. Locum homo, non hominem locus commendat. Marcet sine adversario Virtus. Multis displicet, qvi sibi nimium placet. Minorem se fatetur, qvisqvis timet. Str. Misera est fortuna, qvæ inimicò caret. Multos timere debet, qvem multi timent. Metu anxiis omnia in portenta vertuntur. Mendacium plerumqve aliqva portione veri adspersum est. Str. Miser est Imperator, apud qvem vera reticentur. Capitol. Morum similitudo tenacissimum vinculum ad connectendas amicitias. Plin. Ep. Negotia magna magnis egent adjutoribus. Ne feceris, qvod factum nolis. Nil turpius, qvàm vivere incipiens senex. Nec cuilibet credamus, nec nulli. Nihil difficile est persvadere, persvasis mori. Justin. II. XI. 14. Nullius rei sine sociò jucunda est possessio. Nimium altercando Veritas amittitur. Non citò ruinâ perit is, qvi rimam timet. Non est cicatrix turpis, qvam Virtus peperit. Opes irritamenta malorum. Oderunt, qvem metuunt. Opinione constant humana. Opportunitas rebus etiam minimis pretium addit. Otium sine literis mors est, & vivi hominis sepultura. Propè ad summum, propè ad exitum. Patriæ fumus alienò igne luculentior. Pax servientibus gravior, qvàm liberis bellum. Peccatum qvi excusat, bis peccat. Pecunia, sive desit, sive suppetat, seditiosa res est. Perfidia nullis constringi vinculis potest. Potentia non semper intenditur, cùm extenditur. Puras Deus, non plenas adspicit manus. Patientia sæpiùs læsa fit furor. Qvod videri vis, esto. Qvi facile credit, facile decipitur. Qvod durum pati, meminisse dulce est. Qvi pro innocente dicit, satis est eloqvens. Qvi invitus servit, fit miser, servit tamen. Rectè faciendo neminem timeas. Regium est audire malè, cùm benè feceris. Ruborem amico excutere, amicum est perdere. Religionis qvoties mota est anchora, toties fluctuavit Reip. Navis. Str. Remedia tardiora sunt, qvàm mala. Sæpè & contemptus hostis cruentum certamen dedit. Satius recurrere, qvàm malè currere. Sanitate nil habet vita præstantius. Serum est, in periculis Consilium qværere. Spes inopem, res avarum, mors miserum levat. Spes est salutis, ubi hominem corrigit pudor. Suspiciones interdum nulla satis diluit innocentia. Str. Temeritas, ubi primum impetum effudit, sicut qvædam animalia, amissò aculeò torpet. Curt. Temporis solius honesta avaritia est. Terrore malè comparatur veneratio. Str. Taceri qvod vis, tace. Turpe est, benè natos malè vivere. Taciturnitas stulto homini pro sapientia est. Victorias ægrius incipias, qvàm contimues. Vive Deo, qvi est Autor vitæ tuæ, vive Conscientiæ, qvæ est vita vitæ tuæ, vive famæ, qvæ est vita post vitam tuam. Victoria naturâ insolens est, & superba. Veritas filia temporis. Velox Consilium seqvitur pœnitentia. Verecundia custos Virtutum.

VI. a Ubi brevium ejusmodi sententiarum aliqvam farraginem animis per-

ceperint discentes, ad paulò majores qvoqve transitus fieri debet, cujus notæ sunt illæ: *Fides in præsentia eos, qvibus resistit, offendit, deinde ab iis ipsis suspicitur laudaturqve.* Plin. libr. III. Ep. IX. *Est omninò iniqvum, sed usu receptum, qvod honesta consilia vel turpia, prout malè aut prosperè cedunt, ita vel probantur, vel reprehenduntur.* Id. lib. V. Ep. XXI. extr. *Beneficia eousqve læta sunt, dum exsolvi posse videntur, cùm multum antevenêre, pro gratiâ odium reponitur.* Tacit. Agric. XXVII. 2. *Iniqvissima hæc bellorum conditio est, prospera omnes sibi vindicant, adversa uni imputantur.* Tacit. *Sapiens tùm maximè Paupertatem meditatur, cùm in mediis Divitiis consistit.* Sen. *Etiam excellentibus ingeniis citiùs defuerit ars, qvâ Civem regant, qvàm qvâ hostem superent.* Liv. l. II. c. XLIII. *Inter causas malorum nostrorum est, qvod vivimus ad exempla, nec ratione componimur, sed consvetudine abducimur.* Sen. *Nemo sic à naturali lege descivit, & hominem exuit, ut animi causâ malus sit.* Id. *Familiare est hominibus omnia sibi ignoscere, nihil aliis remittere, & invidiam rerum non ad causam, sed ad voluntatem, personasqve dirigere.* Vell. Paterc. *Nunqvam in solido stetit superba felicitas, & ingentium Imperiorum magna fastigia oblivione fragilitatis humanæ collapsa sunt.* Sen. Pater svas. XI. *Cuncta Mortalium in incertô, qvantoqve plus adeptus sis, tantò te magis in lubrico esse censees.* Tacit. *Naturâ Infirmitatis humanæ tardiora sunt remedia, qvàm mala, & ut Corpora lentè augescunt, citò exstingvuntur, sic Ingenia studiaqve faciliùs oppresseris, qvàm revocaveris.* Idem. 2 Sententias ejusmodi opus est ut ipse Magister habeat in promtu, & qvasi in numerato, qvò etiam eas datâ occasione ad mensam vel alibi applicet ad usum. 3 Ità enim crebrò auditas nec oblivíscentur Adolescentes, & exemplô Magistri ipsi qvoqvè ad rem accommodare discent: præsertìm cùm subindè moniti fuerint.

VII. 1 Qvia verò profanorum ferè tantùm Autorum sententias hactenùs adduco, nolim cuiqvam sacrarum oblitus videri, qvin altissimâ voce inclamo omnes nobilium Adolescentum Magistros, ut ex divino & purissimo fonte veræ sapientiæ petitas vitæ Regulas vel maximè inculcent Discipulis suis. 2 Nam & plus fidei habent, aut certè merentur, qvàm profanæ, & altiùs feriunt pectora, qvia divinæ sunt, Pietatemqve meliùs inserunt animis: rem tantò magis urgendam tantoqve Nobilibus instillandam religiosiùs: qvò illi postea in alto viventes, & à fortuna molliter habiti, faciliùs abripiuntur ventis licentiæ, qvoqve molestiùs plerumqve Censores ferre solent. 3 Habeant itaqve ejusmodi intra se qvasi Monitores, habeant memoriæ impressos istos Dictorum sacrorum velut aculeos, qvibus animus subindè ad pudorem Deiqve reverentiam stimuletur. 4 De Officiis itaqve hominis ergà Deum, Dominorum ergà servos, filiorum ergà Parentes præcepta, qvæ in sacris occurrunt, item hortationes ad Sapientiam, Justitiam, Temperantiam &c. diligentissimè illis insinuanda sunt. 5 Ex Proverbiis præcipuè Salomonis & Syracide aliqva depromantur, qvippe in qvibus plurima morum & Prudentiæ præcepta continentur, omnibus Philosophorum effatis solidiora. 6 Ut illa Salomonis: *Melior est correptio manifesta, qvàm amor occultus. Noli esse amicus homini iracundo, nec ambulato cum homine furiosô.*

Vidisti

Vidisti Virum velocem in opere suo, coràm Regibus stabit, nec erit inter ignobiles. Totum spiritum suum profert stultus, at sapiens reservat aliqvid in posterum. Princeps qvi libenter præbet aures verbis mendacii, omnes servos habet improbos. Non decet Principem labium mentiens. Mollis responsio frangit iram. Homines derisores perdunt Civitatem, sapientes verò avertunt calamitatem. Memoria justi cum laudibus, at nomen Impiorum putrescet.

VIII. 1 Postqvàm Generosi Tyrones istis, aliisqve in Diatribe explicatiùs propositis Progymnasmatibus ad majora satis præparati videbuntur, proponi illis & Rhetorices Præcepta pleniora, & exercitii causâ † graviores materiæ debent, ac tales inprimis, qvæ homini politico possint esse conducibiles. 2 Seligenda itaqve Problemata politica, & in exercendi styli materiam converda sunt. Ut, exempli gratiâ, *An otiosi in Republ. ferendi? An factiones & Dissidia inter subditos alenda? An sceptrum dandum sit Peregrino? An Legibus scriptis in Republ. opus sit? An homicidas numeratâ pecuniâ impunes dimittere justum videatur? An externus Miles ad defensionem Patriæ vocandus? &c.* 3 Tales Qvæstiones à bonô aliqvô & Latinitatis non negligente Autore (qvales sunt Piccartus, * Berneggerus, Freinshemius, Boeclerus, alii) tractatas vertant in vernaculum Discentes, & posteà sepositô Autore reducant in Latinum. 4 Ubi sic alienis lineis insistendo aliqvandiù se exercuerint, ipsimet similium Qvæstionum Politicarum Decisiones, conqvisitis ex Autoribus in utramqve partem argumentis, faciant, politioreqve Latini sermonis qvasi veste induant, ac deniqve publicè recitent. 5 Sic enim & diligentiùs sollicitiusqve elaborabunt, qvæ plurium auribus judiciisqve submittenda esse scient, & paulatim coràm majore hominum Corona animis imperterritis verba facere discent. 6 Qvæ res Nobilibus præcipuè magnopere necessaria est. Qvos haud ornat eqvidem ferocia, etsi ea multis specie animositatis imponat, sed nihil magis qvoqve eosdem dedecet, qvàm ‡ Timiditas, ut contra nihil magis commendat, qvam animi præsentia, nullâqve in re honestâ nimis erubescens aut trepidans Generositas, seu, ut Tacitus vocat, ingenita Nobilitas. 7 Ceterùm hanc, de qva agimus, fiduciam nulli tantam insevit Natura, qvin Exercitatione, etiam scholasticâ; augeri possit. 8 Et eô fine in benè institutis Gymnasiis Declamationes ejusmodi & subindè qvidam Actus publici, petitis ex Historiâ Materiis, distributisqve velut ad Drama qvoddam, in singulas

† *Graviores materiæ*] Exercitationum styli exempla è Cornelio Nepote dedit nobis B. Joh. Scheffer, in Lectionib. Academicis Cornelianis p. 11. 59. s. edit. Hamburg. M. DC. LXXV. in 8t.

* Melch. Junius in duob. Orationum Tomis Argentorati M. DC. XX. in 8t. & in Qvæstionib. Politicis, qvas cum Moralium Qvæstionum auctario qvartùm edidit Argentorati anno M. DC. XXXI. Vir reverendus olim maximè, summorumqve in Ecclesiam DEI meritorum B. Joh. Conr. Dannhawerus in 8t. Nicol. Vernulæus Historiographus regius & publicus Eloqventiæ Professor Lovanii in duabus Dissertationum Politicar. stylô Oratoriô explicatarum Decadib. Lovanii evulgatis annô M. DC. XLVI. in 8t.

‡ *Timiditas*] Citat è Poeta qvopiam Plato in Euthyphrone: ἐκ ἐθέλεις εἰπεῖν ἵνα γὰρ δέ[illegible] αἰδώς. „ Namqve metus sy- „ [illegible]m trahit usqve pudorem.

gulas Personas pensis, haberi consvevêre. 9 Possunt verò etiam in Eloqventiæ exercendæ materiam antiqva, atqve etiam ficta exempla sumi. 10 Sic Pater Horatii Romani introduci potest, miseriam suam qverens, qvod & filiam amiserit, & filium tàm egregiè de Patria meritum amissurus sit. 11 Item Populi Romani Horatium â suppliciò liberantis sermo repræsentari qveat. 12 Item Oratio Matris Veturiæ, filium Coriolanum ab oppugnatione Patriæ dehortantis. 13 Sed inprimis ex Polona Historia segetem declamationum peti svadeam. 14 Exempli gratiâ: Repræsentetur populi Poloni Oratio Lechum II. regnô exuentis, qvia fratrem suum occidisset. 15 Producatur in Theatrum facinus Popieli Patruos suos nefandô facinore interimentis, sed simul qvoqve pœnæ illi divinitùs illatæ atrocitas depingatur. 16 Exaggeretur facinus Boleslai Audacis, qvi innocentissimum Antistitem occidere sustinuerit. 17 Parentetur Uladislao Jagellonidæ, qvi malè suscepti belli culpam sangvine suô ad Varnam luit. 18 Ex qva Historia facile etiam integrum Drama confici poterit, si aliqvi Consiliariorum Regis dissvadere bellum in Amurathem, alii svadere fingantur, atqve inter hos præcipuè Julianus Pontificis Legatus: si & Amurathis Oratio perfidiam Christianam detestantis; si deniqve nuncius omnem infelicis prælii actum & exitum referens introducatur.

IX. 1 Sed ista, qvæ jàm præscribo, non ante feliciter procedere possunt, qvàm in Autorum, è qvibus Latinitas haurienda est, lectione utcunqve versati fuerit discentes. Qvare hùc tempestivè illi ducendi sunt. 2 Autores legendos, & ordinem, qvô legendi sint, alibi pro viribus monstrâsse mihi videor. Attamen, qvia non omnium Autorum lectio, ab illis alioqvin exigi solita, qvi ex Eruditione vitæ præsidia qværunt, à Nobilibus postulari potest, vel debet, qvi præter cæteros his commendandi sint, breviter indicabo. 3 Ac primùm Ciceronis Epistolas, sed selectas, proponi iis velim: in qvibus & ipsis, qvia à viro Consulari, & in magno Romani Imperii climacterico scriptæ sunt, cùm multa Politico utilia occurrant, non ea tralatitiô segniqve oculô transmittenda sunt, sed qvantum captus & ætas fert, expendenda, atqve in futurum post usum seponenda. 4 Indè ad Officia ejusdem Tullii, pòst ad orationes pro Lege Manilia, pro Marcello, pro Archia, pro Milone, in Catilinam, & id genus alias transeundum est. 5 Simul mox ad * Cornelium Nepotem, & Cæsaris Commentarios ducendus est Tyro nobilis. 6 Hos ubi percurrerit (neqve enim diù morantur, qvia faciles sunt, & meræ qvodammodò narrationes, nullis fermè sententiis Lectorem sistentibus distinctæ)

* *Corn. Nepotem*] *En exempla*, auctore Christoph. Cellario, viro certè bono & florentis facundiæ in Dedicatione Nepotis sub Lipsiæ M. DC. LXXXIX in 12. „ magnæ virtutis clarissimarumqve rerum Cornelius Nepos proponit, qvæ tàm cuilibet ad publicam rem præparando, tùm maximè formando Principi sunt accommodata, ut inde qvisqve sibi & „ Reipubl. suæ, qvod imitetur, capiat, & „ qvod fœdum inceptu, fœdum exitu, devitet. Ideo enim in illustri posita, litterarum „ ope, exempla sunt, ut illorum magisterio „ nostros mores, nostramqve rempubl. fingamus, & aliorum lætô eventu, vel periculo etiam, qvod felix nobis & salubre sit, accuratè „ conqviramus.

diſtinctæ) ad Curtium, Juſtinum, ‡ Salluſtium, † Livium deniqve ipſum admittatur. 7 Hic enim, etſi ceteri omnes ſuis dotibus ſuſpiciendi ſunt, plus ceteris animum diſcentis tùm verborum tùm rerum exemplorumqve copiâ ditare poteſt: qvia univerſam rem Romanam & varias Dominatoris illius populi vices, ancipites Senatus deliberationes, tùm acerrimas cum plebe & Tribunis concertationes aliaqve ejusmodi pari ingeniô, judiciô & facundiâ complexus eſt, cùm reliqvi paucorum annorum particulas aut majorum duntaxat operum compendia dederint. 8 Non eſt etiam ſilentiô tranſeundus * Svetonius, mores aliqvot Imperatorum ingenuô ſtylô, & eâdem libertate proſecutus, qvâ illi vixerunt. 9 Atqve indè porrò ceterorum qvoqve Imperatorum vitas, etſi impare ſeqviorum ſeculorum facundiâ deſcriptas percurrere utile erit. 10 Neqve enim ullâ re ad vitam prudenter probéqve inſtituendam animus potentiùs movetur, qvàm (a) vitæ alienæ contemplatione. 11 Atqve inprimis magnorum natalium homines, ſi æqvè mentis qvàm gentis generoſæ ſint, ad ſubductiorem curatioremqve vitæ rationem ſtimulum indè capiunt, cùm nullas Principum virorum actiones ità deliteſcere potuiſſe vident, qvin ope literarum in apricum productæ, atqve ad perpetuam illorum vel laudem vel ignominiam in magno orbis theatro hodieqve ſpectentur, leganturqve. 12 Majore elegantiæ qvàm veri curâ Imperatorum res geſtas laudesqve deſcripſêre (b) Panegyriſtæ: adeoqve; ob ipſa inprimis magnifica verborum

‡ *Salluſtium*,] Hic multas Romanæ Hiſtoriæ partes magna cum ſapientiæ & puræ argutæqve brevitatis elegantiſqve facundiæ laude perſcripſit. In qvo tamen etiam obſoleta qvædam reperias & novata, auctore Giſanio loco mox adducendo.

† *Livium*] Hunc Roland. Mareſ. I. Epiſt. XLVII. p. m. 211. edit. opt Lipſienſ. 1687. in 12. „ exemplar optimi Hiſtorici habet, qvi ſummâ diligentiâ pariqve eloqventiâ, Hiſto„ riam Populi Romani ab Urbe condita ad „ ſua uſqve tempora deduxerit. Si Obert Giſanium in Diſſertatione de V. Ætatib. Romanæ Lingvæ addita ejus Obſervationib. Singularib. in Lingvam Latinam Francof. editis anno M. DC. XXIV. in 8t. p. m 431. audimus, „ Livi„ us eſt Romanæ ſcriptor nobilis Hiſtoriæ (ſcri„ pſit Decades 14. i. e. libros 140. de qvibus „ tantum tres decades exſtant, & qvintæ di„ midium) verè lacteo eloqventiæ fonte ma„ nans, admirabili orationis gravitate, & „ copia ac ſplendore omnibus ferè Latinis hi„ ſtoricis antecellens, hujus tamen locutionis „ forma alicubi eſt recentior, & Cicero eſt eo „ multo ſvavior ac politior. Animadverſa eſt „ à Pollione qvædam in eo *Patavinitas* i. e. „ judicatus eſt, non per omnia purum putum„ qve Romanum eloqvium retinuiſſe.

* *Svetonius*) Julii Cæſaris Aug. & decem Imperatorum ſeqventium Hiſtoriam deſcripſit uſqve ad annum Chriſti XCVIII. Oratio ejus propria & brevis plus nervorum qvàm corporis habet. Giſan. d. l. p 432.

(a) *Vitæ alienæ contemplationem*) Juvat audire elegantiſſimum Janum Nicium Erythræum cujus in III. Pinacothecæ dedicatione hæc leguntur. „ Qvid eſt tàm utile, atqve adeo neceſ„ ſarium, qvàm eos, qvi nullo rerum uſu nul„ laqve experientia imbuti, hujus curriculum „ vitæ ingrediuntur, in qvo tam multi turpi„ ter labuntur ac corruunt, poſſe, tanqvam „ in ſpeculum, in eorum vitas, qvi illud an„ te ipſos confecerunt, inſpicere, atqve ex iis „ ſumere exemplum ſibi? videlicet, ut, qvod „ illis iter ad laudem aperuit, in eo omnes nervos „ ætatis induſtriæqve ſuæ contendant; qvod „ autem eiſdem datum eſt vitio, omni ope ſtu„ dioqve defugiant.

(b) *Panegyriſtæ*) Panegyricis in Orationibus omnem dicendi & ingenii vim mihi explicuiſſe videntur veteres, ut non ſine magna Reipubl. litterariæ jactura tàm multa ejus genera temporum iniqvitate ſint intercepta. Conſtat enim in ſingulis pene urbibus laudatos olim Cæſares, & illuſtriſ-

borum lumina, & acutissimas sententias legi debent. 13 Præcipuè Plinius, qvi omnium maximè eximiâ qvâdam ingenii & artis conspiratione id assecutus videtur, ut mirificè ubiqve & sine damno tamen perspicuitatis, sit argutus. 14 Minimè autem tacitè prætereundus nobis est (c)Seneca & (d) Tacitus, Autores sanè magnificis ingeniis dignissimi. 15 Nam ut ille altissimos, & qvemadmodum virtutem, sic summam plerumqve libertatem spirantes sensus pari verborum sublimitate & efficaciâ eloqvitur: ita hic arcanissima hominum in alto agentium Consilia & penè cogitata summô acumine & penetrat & effatur. 16 Sed de his aliisqve pluribus Autoribus alibi egi accuratiùs. 17 Injurius essem in Poësin, rem divinam, si eam à studio Nobilium prorsùs exclusam vellem. 18 Constat nobis, qvanti ab omnibus olim habitus fuerit Homerus, qvanti ab Alexandro ipso, Magno illo orbis Domitore, æstimatus. 19 Jam Virgilii carmina in deliciis fuisse Augusto, uti & Horatii, latet profectò neminem. 20 Et certè si non alios, hos saltèm duos à nobilibus evolvi, curæqve haberi velim. 21 Sed inprimis Virgilii Æneida: idqve tùm propter verborum lumina & Orationes passim insertas elegantissimas, tùm præcipuè propter res ipsas(e) ad Politicam plurimùm facientes. 22 Nam in Ænea nihil aliud nobis Poëta divinus qvàm characterem pii & sapientis, sed multis periculis jactati Principis dedit: uti J. Cæsar Scaliger in doctissimo libro de Poëtica prolixè ostendit. 23 Porrò illa virtutum casuumqve exempla, qvia numeris ligata sunt, eò facilius hærent memoriæ, adeoqve, si diligenter lecta fuerint, eò procliviùs, ubi opus erit, stylo & sermoni sese ingerent.

X. 1 In tanto verò Autorum numero, cùm fieri vix soleat, ut omnes pari diligentiâ à nobilibus evolvantur: eorum nonnullos utcunqve percurri sufficit. 2 Interim seligantur aliqvi, qvos assiduâ iteratâqve adeò lectione plane suos facere nobiles illi conentur: ita ut ex iis præcipua qvæqve in promtu, & ferè memoriæ infixa habeant: saltem reperire qvidlibet possint, cùm usus postula-

illustrissima qvæqve ingenia ad agendas iis gratias auctoritate publicâ excitata fuisse. *Nihil autem*, auctore Boxhorniô p. 21. Epistolar. „ est „ qvod cum Plinii Panegyrico possit comparari. Ut enim in Latinitate postremum, non „ negandum, ita ævo Augustæo dignissimum „ esse in dubium vocari non debet.

(c) *Seneca*) Gifanio in Dissertat. de V. Ætatib. Romanæ Lingv. p. m. 432. Seneca est in optimis hujus ætatis scriptoribus, cujus dictionem maximi facit Justus Lipsius, ut Philosophi, & Oratoris excellentis.

(d) *Tacitus*) Tiberii Cæsaris Historiam descripsit ad Cæsarem usqve Vespasianum. Oratione utitur pressâ, propriâ, argutâ & paucis verbis multas res complectente, crebrisqve sententiis ornatâ.

(e) *Ad Politicam*) Recordor hic verborum Boecleri, qvæ non ita pridem legi in p. 16. præfationis Commentationi in Grotium de Jure Belli & Pacis præfixæ; „ Sæpe apud Epicos Poëtas „ pars magna *oikonomias* & contexendi operis est hæc Philosophia Juris, de qva loqvimur, sicut in divina *Æneide Maronis* observari debet. Qvæ & nullam particulam juris „ naturæ & Gentium intactam reliqvit. Ex „ *Homero* itidem non est locus hujus argumenti, „ qvi non possit instrui. Sed qvæ exprimuntur vocabulis & monstrantur titulis, faciliùs „ hoc nomine æstimantur, qvæ autem politicis involuta sunt artibus, eruditioribus copiosam prorsus messem bonæ frugis suppeditant. *Horatio* tamen multum debere seorsum „ potest, qvi sapientiæ studiis seriò imbutus „ est.

postulaverit. 3 In delectu ipsa animorum inclinatio qvodammodò seqvenda est. Alius enim hôc, alius alio Autore magis delectatur. 4 Interim optem, ut propensio illa in Livium potissimùm, posteà in Tacitum incidat. 5 Hos si Autores, (qvibus Senecam ob morum præcepta addi velim) pernoverint penitiùs, habebit semper mens, undè bonos conceptus, habebit & lingva, undè penetrantia & efficacia Orationis lumina fulminaqve haurire possit.

XI. 1 Græcorum qvoqve Historicorum aliqva facienda esset mentio, qvia multa habent egregia, inprimis Xenophon, Thucydides & Polybius. 2 At vix audeo illos commendare Nobilibus. Non, qvòd non mereantur legi, aut ab aliqvibus magnæ stirpis & conditionis Viris non cum fructu lectos sciam, verùm ideò, qvòd Nobiles plerumqve vix latinis Autoribus legendis debitam patientiam commodant, nonnunqvàm etiam ad vitam vel aulicam vel militarem ità properant, ut non nisi selectiores, neqve illos totos, sed vix particulas, & sæpè nimis festinante oculô percurrant. 3 Qvod cùm ita sit, satius est, in Latinis præcipuè ut occupentur Autoribus: sic enim præter rerum scientiam Lingvæ qvoqve Latinæ fructum metere possunt: cùm Græcam rari discere soleant, imò altô plerumqve superciliô, ut non necessariam, despiciant: ignari scilicet aut minùs pensi habentes, sine illa ne Latinam qvidem solidè disci, imò nec legitimè scribi pronunciarive posse. Qva de re alibi monui. 4. Si tamen Græcorum aliqvem legere vel animus vel otium svadet, Plutarchi vitas inprimis commendavero, librum multifariæ frugis, & Nobilibus perqvàm utilem, qvia magnorum virorum mores & gesta, factâ inter Romanos & Græcos contentione pulcherrimâ, cordatissimè exeqvitur. 5 Vir haudqvaqvàm umbraticus, sed magnis dignitatibus functus, & ut qvidam existimant, Trajano qvondam à studiis, jure qvoqve apud Agelium *doctissimus* atqve *prudentissimus* dictus. 6 De eô deniqve non immeritò Theodorus Gaza, cùm rogaretur, si necesse esset libros omnes in mare præcipites dare, qvem postremò projecturus esset, respondit: Plutarchum. 7 Qvocirca, si etiam Græcum cui non libeat legere, Latinum tamen (cùm sat benè à Xylandro versus extet) legendum censeo.

XII. 1 Nominavi non paucos Autores, qvorum lectionem frugiferam fore Nobilibus certus sum: & restant tamen alii, qvos haudqvaqvàm puto negligendos, præcipuè ex recentioribus. 2 Ac primùm ut totius historiæ qvoddam Compendium, & velut Enchiridion, qvod ubiqve; secum ferre possint, habeant, præter * Tursellinum mirè tersum, sed perbrevem, † *Cluveri*

* *Tursellinum*) Multa hic edidit, in qvibus incorrupta Latini sermonis sanitas, & Ciceronis elegantiâ, qvem sibi ad imitandum propo-suerat, tincta apparet oratio; De vita S. Francisci Xaverii lib. VI.; Epistolarum ejusdem lib. IV; Lauretanæ historiæ lib. VIII; Literas annuas Soc. Jesu anni CIↃ IↃ CIII; De particulis Latinæ orationis; Nomenclatorem vocum Latinarum; Orationem funebrem in morte Gregorii XIII. Epitomen historiarum à mundo condito, lib. X. edit. Franeqv. M. DC. LXXVIII. in 12.

† *Cluveri*) Hunc, ait Cl. Rupertus in Methodo Studii Philol. p. 194 „ab elegantia styli „semper

veri Epitomen, ut sibi familiarem reddant svadeo. 3 Qvia illa omnem ferè meliorem antiqvioris historiæ succum exhausit, adeoqve ea, qvæ sparsim in Historicis lecta fuerint, in memoriam revocare potest: plerumqve etiam verba bonorum Autorum retinet, ut stylô qvoqve lectio libri illius non pœnitendum afferre adjumentum possit. 4 Cùm tempus esse privatus studiorum Director judicabit, ad alios qvoqve recentioris ævi Autores ducet generosos discipulos suos. 5 Sed primùm eos seliget, qvorum dictio puræ latinitatis sit, adeoqve eloqventiæ studio provehendo utilis esse possit; qvorum non paucos anni superiores & tempora nostra effudêre. 6 Nominare eos hîc nihil attinet, cùm alibi in *Epistolâ de eloqventiæ studiô* id operosè fecerim. 7 Hoc tantùm monere hâc occasione velim, malè sibi studiisqve illos consulere, qvi intra veterum unicè Historiarum lectionem consistunt, recentiorum & ‡ domesticarum rerum incuriosi. 8 Undè fit, ut tales plerumqve in antiqvis & longè remotis oculati, in suis cœci, vereqve adeò peregrè domestici, domi peregrini sint. 9 Cùm cuiqve patriæ suæ & seculi sui res scire maximè necessarium sit, & antiqvos non aliô fine legere oporteat, qvàm ut, qvæ olim gesta sunt, ad præsentia accommodemus. 10 Porrò non principum familiarum vincula, nec Regnorum Provinciarumqve, inter se necessitudines, vel controversias, bellorumqve adeò jura scire qvisqvam (cum tamen vir nobilis & politicus ista ignorare non debeat) possit sine diligente recentiorum Autorum lectione. 11 Unde viros illos, qvi in Republ. plurimùm possunt, non minùs in Comineo, Paulo Æmilio, Bonfinio, Cromero, Gvicciardino, Thuano, Strada, Gramondo, qvi Venetam historiam, Bentivolio qvi Belgicam, Amirato, qvi Florentinam, Malavolta qvi Senensem, Emmio, Vinsemio, qvi Frisiam scripsêre, & ejusmodi aliis versatos scio, qvàm in Curtio, Vellejo & aliis ejusmodi antiqvæ monetæ Autoribus. 12 Multi inter alias summas utilitates, hanc qvoqve ex peregrinatione hauriunt, qvod dùm peregrè in gentium externarum lingvis se exercere cupiunt, libros earum vernaculos atqve inprimis historias evolvunt, magnô sanè in omnem vitam emolumentô. 13 Hinc fit, ut qvi industrii sunt & rerum suarum satagunt, Italorum, Gallorum, Hispanorum, Anglorum, Belgarum, Autoribus lectis non lingvas tantùm istarum gentium addiscant, sed rerum etiam apud illas gestarum non pœnitendam secum domum peritiam referant.

XIII. Ce-

„ semper commendavi. Optima, ne in ea errent Studiosi, septima est editio, qvæ Amstelædami apud Ravesteinium M. DC. LXVIII in 4to exiit. Addes & Boxhornii Historiam Universalem Sacram & Profanam cum Christiani Matthiæ Theatro Historico-Theoretico Practico, in qvo qvatuor Monarchiæ novâ & artificiosâ Methodo explicantur. Amstelod. M. DC. LXXXVIII. in 4to, qvod & nuper in Germania rursus prodiit ad annum M. DC. LXXXIX continuatum. Boeclerus in de utilitate ex Historiæ Univers. compositione capienda p. 16. Auctorem, „ svavitate & novitate qvâdam methodi sua ad „ Monarchias excerpta adornâsse judicat. B. Spizelius in p. 206. Templi Honoris reserati, „ perfectum Historiæ pariter ac Moralis disci„ plinæ exemplum exhibuisse, *scribit*. Sed de „ perfectione dubitaverim, subjicit Cl. D. Caspar Sagittarius in Introduct. in Histor. Ecclesiastic. p. m. 185. §. 32. c. XII. „ tunc institutum „ omni laude dignum censeam.

‡ *Domesticarum*) Lege Tomum. I. nostræ Methodor. p. 713.

XIII. 1 Ceterùm ut Medico vel Seplasiario latissimos & salutarium herbarum fertilissimos campos hortosqve perlustrare nulli rei fuerit, nisi eas plantas, qvas usui medico idoneas putet, decerpat, colligatqve: ità lectio plurimorum Autorum nihil profuerit, nisi ‡ excerpendi diligentia accedat. 2 Solet nonnullis Labor iste fastidio atqve odio penè esse, qvidam & memoriæ fidunt, & prout id, qvod legunt, dùm à lectione recentes sunt, meminisse se vident, ità perpetuò id animo hæsurum credunt. 3 Sed plerosqve fallit opinio, & rerum aliarum subindè imaginibus oblatis obliterantur priores: rapitqve oblivio identidem optima qvæqve & memoriâ dignissima. 4 Omninò igitur * Plinium imitari oportet, qvem Plinius Junior (libr. III. Ep. V.) nihil legisse testatur, *qvod non excerperet.*

XIV. 1 Excerpenda autem tùm verba & phrases sunt, tùm res. 2 De verbis, qvomodò, & qvæ excerpenda digerendaqve sint, alibi monui. 3 Circa res paulò major difficultas est. 4 Ego primùm ordine omnia memorabilia, sive sententia fit eximia, sive judicium de re aut persona, sive exemplum virtutis vel vitii, sive omen, sive monstrum, sive casus, sive stratagema, sive institutum gentis singulare, sive calamitas publica, sive ritus, sive structura aliqva, singularis & alia ejusmodi ordine, prout qvidqve occurrit, in libro

‡ *Excerpendi diligentia*) Proderit plurimum qvidqvid qvisqve à prima adolescentia scriptione & memoriâ dignum legerit, in adversaria ut redigat; eaqve maximè, qvæ genio suo, & cogitatæ aliqvando scriptioni commodissima. qvidqvid in primis virtutes vitiaqve tangit qvidqvid novum, reconditum, veteris eruditionis, historiarum, qvidqvid admirationem laudemqve meretur; damnanda etiam; denique qvidqvid calamo in qvacunqve re dignum: ut singula ad sua referat capita, è qvibus pro meditata scriptione, nullo postea negotio profutura mutuetur. Facillima scriptio est, cui labor ille viam stravit. Inqvam rem necessum erit, qvidqvid ubiqve veteris monetæ doctum, seriâ lectione percurrere, Poëtas, Oratores, Historicos varios, Græcos justà ac Latinos; nec ullum indiscussum transire: nec res tantùm in indicem referre, sed & sententias, & si qvid in epithetis elegans & proprium, si qvid in figuris urbanum & grande, si qvod pondus in sensibus, si qvæ metaphoræ nobiliores, verba denique singula illustriora. Ita cùm maxima è magnis capita destustaverit, transferre in calamum chartamqve, tanqvam horrea sua, poterit, qvidqvid à varia eruditionum area collegerit, ut aliorum opibus, non magno molimine, domum suam locupletet, felix labore non suo, divesqve ex fiat ærario alieno, omniumqve retro seculorum fortunis fortunas augeat suas.

* *Plinium*) Idem animus, mens eadem hoc circa negotium Rolando Maresio, cujus è XXX. libri II. Epistola p. m. 408. hæc subjicio, „ Plinii „ in studiis sedulitatem, & instantiam planè „ incredibilem, eum qvi in literis nomen ali- „ qvod habere volet, imitari convenit. Ille „ perire omne tempus arbitrabatur, qvod non „ studiis impertiretur, & nihil unqvam legit, „ qvod non excerperet, ut de eo refert sororis filius. Itaqve ut fructum aliqvem ex stu- „ diis colligat, & ex varia lectione aliqvid in „ penum, qvod sibi usui esse possit, congerat, „ ex omnibus libris, qvi lectione non indigni „ sint, maximè insignia excerpere, & adno- „ tare oportet: suo autem cuiqve pro arbitrio „ excerpi, & in commentarium referri, ni- „ mirum ritum aliqvem insignem, in historia „ res memoria dignas, scitè & argutè dicta, „ gnomas graves, ad mores aut ad pruden- „ tiam pertinentes: nam qvæ ad Grammaticam „ pertinent, seorsum sunt adnotanda, ut si qva „ *καινοπρεπῆ* occurrat, si qva vocabuli si- „ gnificatio non vulgaris, aut verbum aliqvod „ rarum. Eorum excerptorum præcipua, qvæ „ electa vocabant, veteres, postea sub titulis „ certis ordine collocari poterunt, ut, cum „ opus erit, ex qvibus locis in unaqvaqve ma- „ teria res petendæ erunt, statim agnosca- „ tur.

bro ad id comparato connotari, & in margine Titulum addi svadeo. 5 Interim alius Liber concinnetur, cui (donec aliundè qvid accuratius suggeratur) Tituli ex Keckermannianis, (*Vide Tom. II. Oper. p. 248. f.*) qvi nimium multi & operosi esse videntur, selecti contractiqve inscribantur, & sub his ea, qvæ ante raptim & sine ordine discens congesserat, adhibitâ accuratiore diribitione collocentur. 6 Qvibusdam Cl. Viri Berneggeri consilium & * exemplum placet. 7 Qvi vir Politicæ Lipsii, qvam familiarissimam sibi reddiderat adeò ut nihil in ea ipsum lateret, chartam mundam inseruerat, ibiqve annotabat, qvidqvid in Autoribus ad textum Lipsii faciens reperiret. 8 Sed tùm tamen in fine Libri locus relinqvendus erit multis rebus, qvibus intra Librum annotandis ex Lipsiano textu nulla erit occasio: Cùm Lipsius Principem formet, & qvid in Monarchico statu fieri soleat debeatqve, doceat potissimùm: casuum, structurarum, calamitatum publicarum, plurimarumqve similium rerum istic non fiat adeò mentio neqve fieri potuerit.

XV. 1 Ego prætereà nobilem, cui, si aptus sit, freqventem subindè in publico dicendi campum mos patrius suppeditat, optimè sibi consulere autumo, si qvoties aliqvid egregium in Autore legit, illicò cogitet, ubi id sibi olim in luce publica ad Orationem decorandam utile esse possit. 2 Ut rem istam tantò vel commendatiorem, vel perspicuam magis reddam, lubet præire, & lineas aliqvas pingere, qvas æmulari deindè Juventus poterit. 3 Si exempli gratiâ

* *Exemplum*] De celeberrimo Londinate Thoma Gatakero scio; cum aliqvot in volumina Junii & Tremellii Biblia chartâ purâ insertâ, distribuisse, in qvæ omnia observatu digna apud Auctores occurrentia retulit, occasione hujus vel illius verbi in Bibliis occurrentis. Qvi mihi nunqvam nimiam ob confusionem colligendi placere modus potuit. Ut multa nobis qvotidie in *Scriptorum* obvenire lectione taceam; qvorum nec vestigium in sacris offenditur nec vola. At ex eo qvod nonnulli magnam, qvam in ipso agnoscimus, Bibliorum cognitionem colligere satagunt, in eo qvidem eos fugit ratio, cùm vel Concordantiis, qvas vocant, hanc in rem uti potuerit vir doctus; cetera ut adminicula hunc ad scopum facientia sileam. Barth. Keckermannus sententias ad *Stobæum* colligere svasit, minus tamen consultè, cùm longè locupletiores & ordinatiores exstent ejus argumenti recentiores, verbi gratiâ Magirus, Langius, Gruterus. Sic de Longolio, ad Plinii Historiam Mundi omnem suam congessisse eruditionem, in vita ipsius cum aliis à Batesio non ita pridem edita refertur p. 140. f. Qvem Cl. Salmasius videtur imitatus esse, cujus tamen de vegrandi opere exiliter admodum judicat Jesuita Harduinus in præfatione Plinii sui in usum Delphini publicati: liberaliùs multo D. Morhofius in l. Polyhistoris c. XXI p. m. 241. Ego sanè Commentarios ejus in Historiam Augustam & Exercitationes has in Plinium optimos Salmasii, qvos unqvam scripsit, libros habeo. Qvibus adde illius ipsius Salmasii Explicationem duarum Inscriptionum Veterum Herodis Attici Rhetoris & Regillæ Conjugis Honori positarum. Lutet. Paris. M. DC XIX. in 4to. Item notas ejus in Tertullian. de Pallio. Lugd. Batav. M DC. LVI. in 8. De Matthia Berneggero apud Jo. Freinshemium in Dedicatione Politic. Lipsii, edit. (qvam Studiosi probè observent, ut ex instituto Matthiæ Berneggeri adornatam) Francof. M. DC. LVIII. in 12. hoc modo scriptum est: „ Matthias Berneggerus haud obscurum in literis „ nomen, Justi Lipsii Politica tanti fecit, ut in „ hoc genere studiorum non alio aut moderatore „ judicii, aut memoriæ præsidio uteretur. Itqve „ qvidqvid complurium annorum diligens & accurata lectio, egregium & observatione dignum „ obtulerat, hunc in thesaurum (cujus omne argumentum, continuò usu, velut in numerato „ habebat) congerere instituit. Vide hoc de Excerpendi modo Cl. Vincentium Placcium Hamburgens. in libro de Arte Excerpendi c. II Sect. IX §. 3. p. m. 118, f. edit. Holmiens. M. DC. LXXXIX. in 8.

gratiâ in Senecâ leget sententiam : *Omnis dies, omnis hora, qvàm nihil simus, ostendit, & aliqvô argumentô recenti admonet fragilitatis oblitos*; cogitabit illicò fore ei aliqvando locum in Oratione funebri. 4 Cùm apud eundem illud occurrit: *Eripit se, aufertqve ex oculis perfecta virtus, nec ultimum tempus expectant qvæ in primo maturuerunt*, veniet mox in mentem id usurpari posse, si de magno aliqvo sed præmaturè mortuo Juvene loqvendum sit. 5 Cùm apud eundem Senecam illud incidet: *Idem huic Urbi dominandi finis erit, qvi parendi fuerit*, id locum habiturum reputabit, si qvando ordines ad obseqvium legum hortari voluerit. 6 In Interregno si de Electione festinandâ loqvendum sit, illud Taciti non incommodè usurpari posse reputabit: *Hoc Imperii corpus stare ac librari sine Rectore non potest.* 7 Si svadendum vel excusandum bellum, non importunè se aliqvandò illud Livianum obtulerit: *Justum est bellum, qvibus necessarium est, & pia arma, qvibus nulla nisi in armis spes relinqvitur.* 8 Si calamitoso Reip. tempore Civibus svadendum sit, ut Conditiones aliqvas iniqviores accipiant, non ineptum fuerit illud Alconis apud Livium usurpare: *Hæc, qvanqvàm gravia atque acerba, Fortuna nostra vobis svadet.* 9 Si Clementia Principi svadenda, gratiam qvandoqve inveniet Senecæ illud: *Maxima Regi gloria est, si vim suam continet, si multos alienæ iræ eripuit, neminem suæ impendit.* Item Tiberii prudentissima vox apud Tacitum: *Omittere potiùs prævalida & adulta vitia, qvàm illud assequi, ut palàm fiat, qvibus flagitiis impares simus.* Huc etiam aliqva conducent ex Oratione Roderici Gomesii, qvæ est ap. Strad. Dec. 1. libr. VI. 10 Si de Principis assiduitate, & laboribus indelassatâ diligentiâ verba facere res ferat, haud indecens erit illud ex Panegyrico ad Theodosium: *Gaudent divina perpetuô motu, & jugi agitatione se vegetat æternitas, & qvicqvid homines vocamus laborem, vestra natura est. Ut indefessa vertigo cœlum rotat, & maria æstibus inqvieta sunt, & stare sol nescit: Ità tu, Imperator, continuatis negotiis in se qvòdam orbe redeuntibus semper exercitus es.* 11 Tales gemmulæ cùm in Autoribus occurrunt, adeò non oscitanter transeundæ sunt, ut illicò, qvemadmodùm paulò ante monui, de earum tempestivo usu meditandum, & qvò suô tempore faciliùs ad nutum sint, suis locis singulæ reponendæ sint. 12 Qvô fine svadeo, ut tituli materiarum in Publico crebriùs obvenientium habeantur, sub qvos lumina ejusmodi referri possint. 13 Occasiones autem & argumenta Orationum usitatiora ferè hæc sunt. Primò circa *Sponsaliorum* & * *Nuptiarum solennia*: ubi de laude conjugii, de dotibus Sponsi Sponsæqve dici aliqvid, postremò deniqve pro fausto successu Nuptiarum votum addi solet. 14 Possunt hic locum reperire sententiæ nonnullæ de Amicitiâ: ut exempli gratiâ. *Qvi Amicum invenit, thesaurum invenit. Nulla est Amicô pulchrior possessio. Solem è mundo tollere videntur, qvi amicitiam de vita humana.* 15 Item de laudibus bonarum conjugum, qvalis illa sacra est: *Uxor bona est columna aurea super bases argenteas. Mulier bona Corona est Viro suo. Gratia super gratiam mulier*

* *Nuptiarum*] Vide M. Anton. Majoragii Oration. III. p. 71. f.

lier sancta & pudica Eccles. XXVI. v. 1, 2, 3, 4. 16, 17. ſ. Item Horatianum illud librô I. Carm. Od. XIII. extr.

Felices ter & ampliùs!
Qvos irrupta tenet Copula: nec malis
Divulsos qverimoniis,
Supremâ citiùs solvit amor die.

16 Si qvis uberem materiarum ad Nuptias pertinentium farraginem qværit, consulat *Oratorem Extemporaneum* nuper editum, à p. 189. usqve ad p. 268. 17 Si de Principis alicujus nuptiis agatur, reqvirendi ejusmodi actus sunt in Historiis. Vide inter alia deliberationes & apparatus circa Conjugium Alexandri Farnesii apud Strad. Dec. I. libr. IV. mihi p. 211. edit. minutæ anni 1636. Vide item Legationes de Matrimoniis inter Principem Andinum & Elisabetham Reginam, apud Cambdenum in historiâ Elizab. sub anno 1581. Alterum genus est Funebrium, in qvibus plerumqve aliqvid de conditione humanâ præmittitur, posteà genus & virtutes Defuncti enarrantur. 19 Ad utrumqve hoc plurima observare annotareqve poterunt, qvi istùc, dùm Autores legunt, volent advertere animum: & aliqva paulò ante in specimen attuli. 20 Lubet tamen pauca adhùc addere. *Qvomodò fabula, sic vita, non qvàm diù, sed qvàm benè acta sit, refert.* Senec.

Ut tibi mors felix contingat, vivere disce;
Ut felix possis vivere, disce mori.

Non est mala mors putanda, qvam bona vita præcessit.
Mors vitam intermittit, non eripit. Senec.
Nullum est majus solatium mortalis, qvàm ipsa mortalitas.

Et: *Ingens mortalis solatium est, terram qvandoqve videre mortalem.* Vide multa ejus notæ in Oratore extemporaneo p. 308. Vide etiam Vossii Rhetoricam maj. libr. III. p. 412. Et Palatium Eloqvent. PP. Mogunt p. 739. seqq. 21 Posteà seqvuntur Conciliationes vicinorum, vel magnorum in Republ. Civium: qvam ad rem, uti multa opportuna Autorum lectio suppeditabit, ita illud Metelli apud Livium servire poterit: *Non possumus non vereri, nè tantum Reip. prosit, qvod omnibus bonis egregiè placetis, qvàm, qvod alter alteri displicetis, noceat.* Item Taciti illud, *Fas esse privata odia publicis utilitatibus remittere.* 22 Nonnunqvam tempora ferunt, ut milites tumultuantes, & vim Patriæ inferre molientes oratione demulcere necesse sit: tùm haud pauca utilia suggeret Oratio Germanici apud Tacit. Annal. libr. I. c. XLII Othonis apud eund. Tac. I. Histor. Vide etiam Orationem Escovedi ad Hispanos seditionem in Belgiô molientes apud Stradam Dec. I. libr. IX. edit. minut. p. 593. 23 Si Poëtas qvoqve adire lubet, vide Julii Cæsaris Orationem apud Lucan. libr. V. in qva Cæsar præfractiùs agens cum milite ferociente, permittit ei ut abeat, si ita lubeat, se nolle talibus debere fortunam suam. 24 Milites verò ad prælium animandi plurima tàm in antiqvis, qvàm recentibus Historicis exempla extant.

extant. Vide Scipionis & Annibalis Orationes in Liv. libr. XXI. c. XL. XLI. item Valer Corvini libr. VII. hôc initiò: *Facta mea, non dicta vos milites seqvi volo, &c.* Apud Tacitum in Vitâ Agricolæ extant duæ insignes, una Galgaci, altera ipsius Agricolæ. Consule etiam svas. II. Senecæ Patris, vide & apud Stradam Osorii Ulloæ Dec. I. libr. VIII. mihi p. 546. hôc initiò: *Ecqvid videtis, Commilitones.* Vide deniqve apud Lucanum libr. II. Orationem Pompeji militem suum adversus Cæsarem animantis. 25 In Comitiis qvæ occurrunt Materiæ, vix numerô comprehendi possunt. Usitatiores tamen hæ sunt: Salutari primò omnium Princeps solet nomine Nobilitatis, & si negotia publica non infeliciter cesserint, pro curâ & amore in Rempubl., pro re bene & fideliter gesta solenniter & magnifico verborum apparatu gratiæ agi consvevêre. 26 Qvam ad rem non sterilis colorum seges suppetet illi, qvi in lectione Autorum, præsertim Panegyricorum, aliqva subindè selecta sibi reposuerit. 27 Solent qvoqve tùm Duces militares, si qvid in bello benè gestum est publicè enarrare, simulqve milites, qvi virtutis specimina dederint, commendare, qvod & apud Romanos usitatum fuisse, cùm aliundè, tùm ex oratione L. Æmilii patet, qvæ extat apud Livium libr. XLV. 28 Solet item beneficiorum, seu vacantium Reipubl: dignitatum honorumqve erogatio postulari, ubi de præmiis de Republ. benè meritorum agi solet. Hic istarum sententiarum usus esse potest: *Eò impenditur Labor ac periculum, unde bonus atqve alimentum speratur.* Liv. *Virtutis uberrimum alimentum honor est.* Val. Max. 29 Conferet qvoqve ad eam rem aliqvid Oratio Eumenis in Senatu habita, qvæ extat in Liv. libr. XXXVII. Potest & illud locum hîc invenire: *Pessimè agitur cum Rep. ubi honores alii merentur, alii habent.* Item illud Taciti XI. Annal. *Apud Majores virtutis erant præmium Magistratus, cunctisqve Civium, si bonis artibus fiderent, licitum eos petere.* Utilia qvoqve in rem istam monita habet illustris Savedra sub Symb. 58. 30 Plurimus qvoqve de Libertate in Comitiis sermo esse solet: *Qvæ inter præcipua humani animi bona*, ut Galba apud Tacit. libr. I. Hist. Modestè tamen semper habenda, qvia *plerumqve homines nec totam servitutem pati possunt, nec totam libertatem.* 31 Huc pertinet admonitio Jannini Regis Galliarum Legati, qvam Ordinibus Belgicis dat apud Baudium libr. XI. de Induciis Belgicis: *Moderatè utamini ingente munere ac donô libertatis: Periculosum est depositum, & velut ferrum in manu furiosi, si qvis non habeat artem eam regendi, &c.* 32 Adhortatio verò ad asserendam libertatem populi extat apud Sallustium in fragm. Hist. libr. III. qvam habuit Marcus Tribunus plebis: in qva inter alia *vis tribunitia telum à majoribus libertati paratum* vocatur. Qvemadmodum & Icilius apud Livium *Tribunitium auxilium & provocationem duas arces tuendæ libertatis* appellat. 33 Plerumqve etiam Contributiones svadendæ vel dissvadendæ. Ubi svadendum Tributum est, conducet illa sententia Cerialis apud Tac. libr. IV. Hist. *Neqve qvies gentium sine armis, neqve arma sine stipendiis, neqve stipendia sine Tributis haberi qveunt.* 34 Si de æqvalitate Tributorum sermo esse debeat, consuli potest Qvæstio 194. Cl. Berneggeri in Agricol. Taciti. 35 Si dissvadenda Tributi exactio

ractio, vide apud Strad. Dec. I. libr. VII. p. 587. initium ita habet: *Falli rationes Albani, qvi sibi persvadeat &c.* Vide & qvæ habet vir Clariss. Forstnerus ad Taciti illa (lib. IV. Annal.) verba: *Pacem exuere, nostrâ magis avaritiâ, qvàm obseqvii impatientes.* 36 Nonnunqvàm & bellum svadendum, qvò pertinent Orationes Actii Tulli in Liv. libr. III. Item Capitolini ad Pop. Rom. libr. III. & Camilli Exulis ad Ardeates. libr. V. & Attilii Reguli ad bellum cum Pœnis continuandum hortantis, in Cl. Freinshemii Suppl. Livian. libr. VIII. p. 363. Et Appii Claudii ap. eund. libr. III. p. 108. 37 Rationes pacem Belgis svadentium dissvadentiumqve vide ap. Reidan. libr. VI. p. 132. & seqq. Apud eundem extat Legatorum Belgicorum Oratio, qvâ Reginæ Anglorum Pacem cum Hispano dissvaderit libr. XV. p. 402. & seqq. Ejusdem argumenti, sed prolixior est Oratio Baudii ad Jacobum Britanniæ Regem, qvæ inter orationes Baudianas sexta est. 38 Si & Poëtas consulere non grave est, videri potest in Virgilio Oratio Alectûs Furiæ Turnum hortantis ad bellum, Æneidos VII. item Iridos, libr. IX. Turni item seipsum & Socios ad bellum hortantis libr. eod. IX. Apud Lucanum qvoqve legi meretur Oratio Curionis Cæsarem ad apertum bellum hortantis. 39 Ad dissvadendum bellum conferre potest Oratio Nabarzanis ad Darium apud Curtium libr. V. Metii Suffetii apud Livium, & apud eundem Hannonis ad Senatum Carthaginensem libr. XXIII. c. XII. & Scytharum ad Alexandrum apud Curtium libr. VI. & Parmenionis apud eund. lib. IV. Apud Virgil. à bello dehortatur Drances Æneidos libr. XI. & Venulus verbis Diomedis libr. eod. & Latinus Rex libr. XI. & XII. Vide etiam in Strada Dec. I. libr. VI. Orationem Feriæ Ducis Regi Hispano bellum dissvadentis, item Roderici Gomesii ap. eund. Dec. I. libr. VI. p. 383. & apud Gramondum libr. XVIII. Orationem eorum, qvi Ludovico XIII. Galliarum Regi expeditionem Mantuanam dissvadebant. 40 Aliqvando etiam Ordines Regni ad Concordiam hortandi sunt, qvò conducent illa in Livio libr. III. *Discordia Ordinum venenum est hujus Urbis (Reipubl.)* Item: *Læti hostes dum Discordiis attinemur.* Tacit. *Externis Victoriis aliena; civilibus nostra consumere didicimus.* Idem. *Qvoties concordes agunt, spernitur hostis, ubi dissensère, dum sibi qvisqve contra æmulos subsidium vocat, accitus in partem, adversum omnes valescit.* Idem. 41 Consuli præthereà in hac materia potest Oratio Micipsæ Regis in Sallustii Jugurtha: item Seniorum Romanorum, tum & Legatorum ad plebem in causa Decemviratûs apud Liv. libr. III. 42 *Consultationes* qvoqve de belli gerendi rationibus haberi consvevêre. Ad qvas accessuro non obfuerit legisse ac meminisse qvæ L. Æmilius Paulus apud Liv. libr. XLV. ad milites perorat. Item T. Qvintius libr. XXXIV. & Appius Claudius libr. V. *Si unqvam dubitatum est Qvirites.* 43 Aliqvando de Conscientiarum libertate materies incidit, ad qvam nihil meliùs adferri potest, qvàm illud Stephani Regis trium qvidem, sed dignum, qvod nulla unqvam oblivio ex animis hominum deleat: *Deum tria sibi reservâsse: Scire futura, ex nihilo aliqvid facere, & conscientiis imperare.* 44 Huc qvadrat qvoqve illud ex Lactantio: *Qvis imponat mihi necessitatem vel credendi qvod nolim, vel qvod velim, non credendi?* Et ejusdem

jusdem alterum istud: *Nibil tàm voluntarium qvàm Religio, in qva si animus aversus est, jàm sublata, jàm nulla est.* 45 De eadem * Conscientiarum Libertate multa eximiè disserit Vir Romano-Catholicus Petrus Matthæus in Henrici IV. Historia septennali libr. II. mihi p. 203. editionis minoris. Plurima qvoqve ad id argumentum utilia habet Magnus Thuanus in præfatione operis sui historici. Sed Matthæi dissertatio digna mihi videtur, qvam, & ex gallico vertam, & qvantumvis fusiorem, hùc apponam. 46 Ità verò ille: *Optandum eqvidem esset non nisi unum Religionis exercitium inter mortales haberi. Nam in Unitate Veritas est, qvæ ipsa una, sicut & Deus unus est, & summè unus. Et hæc unitas, ut Trismegistus ait, est radix & principium rerum omnium.* 47 *Sed nempè torrens (dissidiorum) iste non potest sisti, & schisma hoc jam vigorem suum & robur assumsit, qvia malum inveteratum est.* 48 *Deindè Deo competit Ecclesiam repurgare vel restaurare, non minùs qvàm eandem condere.* 49 *Oportet igitur, ut intra metas humanæ potestatis sistemus homines, & triumphum victoriamqve animarum sapientiæ relinqvamus æternæ, qvæ sola potest reformare & recoqvere corda ad placitum suum, qvæqve tot animis deviis ac palantibus signum*

 tollit

* *Conscientiarum libertate*] Testantur Ecclesiasticarum rerum Historiæ semper hoc hæreticorum fuisse, ut in Christianos sævirent, & per vim suis inventis ac opinionibus locum facerent: Christianos autem semper animo fuisse à seditionibus alieno. Nam ut Arium prætercam, cujus hypocrisin & perjuria hæretici nostræ tempestatis æmulantur. Georgius qvidam ejus assecla ex Cappadocia missus Alexandriam, cum populo decreta sua videret exosa, tantâ Christianos immanitate vexavit, ut vel Christiani nominis hostes ad commiserationem impelleret. Nam illo dignitatem Episcopalem adepto, virgines in carcerem conjici, & rogis admoveri ut Christianæ fidei & receptæ in Ecclesia religioni nuncium remitterent, Episcopi bene de Deo sentientes compedibus vinciri, & à militibus traduci ædes viduis & orphanis adimi, familiæ diripi, noctu laribus exportari Christiani, ædes eorum obsignari, multi verberibus ad mortem cædi, mortuorum cadavera canibus obtrudi, omnia denique per fas, nefas, sursum deorsum agi rapi cœpêre. Lucius item Arianus per vim abdicato Petro, sanctissimo & integerrimo viro, cum Alexandrinarum Ecclesiarum sibi curam & moderationem arrogâsset, Valentis augusti fretus auctoritate, Christianorum cædibus Ægyptum irrigavit. Neqve tantum hoc Arianorum fuit. Nam ante hos Macedonius, novæ factionis auctor, vi & armis in Ecclesiam irrupit, & pro sua inauguratione mactatis tribus, & eo amplius, Christianorum millibus, Orco litavit. Sed qvid est opus his recensendis immorari, qvæ passim legentibus obvia sunt, & hujus operis compendio dicere prohibemur? Cum his contendantur Christiani pastores qvi in orthodoxa majorum disciplina perstiterunt, qvi qvanqvam infinitis cladibus obruebantur, qvis tamen omnium ad arma confugit? Cum Lucius ille, qvem dixi, cæco furore sic per Ægyptum bacchâretur, & legionibus suis meliorem populi Christiani partem infestaret, viri sancti vitam in solitudine tolerantes, ductabant exercitum Christi, non fragilibus armatum telis sed fide religionis instructum: exercitum, inqvam, qvi moriens vincebat, & sangvinis effusione sui triumphans inferebatur cœlo. Neqve enim hi armis arma retundebant, sed in tuguriis, & cavernulis orationi vacantes & jejunio, carnifices suos porrecto ad ferrum jugulo præstolabantur. Religiosè Constantinus, primus ille Christianorum imperatorum, ad Saporem Persarum Regem, Deus, inqvit, non vindictæ, sed mansuetudinis & modestiæ lætatur officiis, pacificos & mites amat, factionum autem & seditionis amantes aversatur. Hoc, ni fallor consilio, idem Constantinus, cum ad propagandos Christianæ fidei terminos animum adjiceret, Byzantii pacis primùm, deinde Apostolorum ædem consecravit. Pacis enim, non turbarum & seditionis genio agi oportet eum, qvi veritatis Apostolicæ mysteriis initiari studet. Primum Christianæ religionis argumentum est studium qvietis & otii, alterum est magistratuum obedientia, sine qva nullum Imperium, nulla respub. nulla civitas, nulla domus stare potest.

tollis in viam salutis redeundi. 50 *Ceterùm humanæ potestatis non est imponere necessitatis legem in rebus, quas Deus sui juris esse voluit, ut sunt Conscientiæ: quæ adeò perinde ut cogitationes, in Politia liberæ esse debent.* 51 *Ecclesia hæreses semper detestata est, sed Judiciorum rigorem nunqvàm nisi in Hæresiarchas exercuit, idqve etiam tùm tantùm, cùm eorum in errore patuit pertinacia. Ità ut illa rationibus invicta suæ esset opinionis mancipium.* 52 *Et pœnæ qvibus Ecclesia usa est, magis ignominiosæ, qvàm crudeles, magis salubres, qvàm mortiferæ fuerunt.* 53 *Ac nempè eos pudore potiùs, qvàm sangvine fusò rubere maluit.* 54 *Theodosius Imperator graves constituit pœnas, sed eas nunqvam exercuit. Maluit subditos suos ad concordiam Religionis & rerum divinarum, per æqvitatem, qvàm per vim; metu & amore potiùs, qvàm suppliciis & immanitate attrahere.* 55 *Etiam qvatuor Concilia non aliis eos armis oppugnârunt, qvàm qvæ ex verbo divino petita essent.* 56 *Nec enim Nicææ trecentorum Episcoporum Conventus aliter cum Ario; nec centum & qvinqvaginta Patres Constantinopoli cum Macedonio, nec ducenti Ephesi cum Nestorio, nec sexcenti trigintà Chalcedone cum Eutyche egerunt.* 57 *Nempè senserunt illi Hæresin esse obstinationem animæ, qvæ non est subjecta tormentis corpus jugulantibus, qvod supplicia magis aperiant sectas, qvam suffocent, qvodqve mortis pœna Hæreticis inflicta in id, nè sectatores invenirent, incidit sæpè in animos tàm immobiles & mori paratos, ut morte suâ plures sibi asseclas unâ horâ reddant, qvàm viventes vix fecissent decenniô.* 58 *Constantia illorum, qvi Constantiensis Concilii decretô ignis supplicium subierunt, & novissima eorum verba admirationem adstantibus movêre, & hodiè usqve illa asservantur recoluntùrqve, non secus atqve aliqva Sibyllæ folia.* 59 *Christiani ipsi primis nascentis Ecclesiæ seculis qvantis execrationibus, qvantis afflictionibus fuerunt obnoxii? Nonnè Impostorum infamabantur titulis? nonnè aëris injuriæ, sterilitates annorum, eluviones fluminum, & terræ motus ipsis imputabantur? Adrianus posteà Religionis causâ conqviri eos noluit. Antoninus Successor ejus vivicomburiô plecti jussit eorum Accusatores. Postqvàm Diocletiani & Maximini persecutiones irritæ & sine fructu esse, atqve ex cineribus unius cremati hominis centum alii resurgere totô Imperiô animadversi sunt, Successores istorum Cæsarum verum esse agnovêre, Reges non ut corporibus sic animis imperare, & fidem non posse imperari: neqve convenire veritati cum coactione, neqve Justitiæ cum Crudelitate, & nihil esse tàm voluntarium qvàm Religionem.* 60 *Pagani Principes tolerârunt Christianos.* 61 *Decius armorum & Legum gloriâ inter magnos Principes numerari meruisset, si in Christianos fuisset moderatior.* 62 *Christiani Principes pariter tolerârunt Paganos, neqve videmus Paganismum ab illis usqvàm punitum fuisse.* 63 *Honorius & Theodosius, etsi promovendæ suæ Religionis zelò arderent, tamen Paganos per vim ad Christianam fidem converti noluêre, qvin imò Judicibus & Præfectis Provinciarum interdixêre, nè turbarent illos, dùm qvieti, & in obseqvio legum viverent.* 64 *Judæi etsi irreconciliabiles inimici Ethnicorum, & Deorum, qvos Ethnici colerent, multitudinis, magnâ tamen securitate inter Græcos, Parthos, Medos, Elamitas, Mesopotamios habitârunt. Neqve Romanô Imperiô ejecti sunt, qvin*

imò

immò semper Synagogas istic suas habuêre, præcipuè sub Nerva & Antonino Imperatoribus. In Gallia quoque tranquillè vixêre, & postea indè non propter Religionem, sed propter usuras & immania facinora ejecti sunt. 65 *Certum est itaque Principes prudentes nunquàm morti adjudicâsse subditos, ut fidei ipsos adjungerent, nunquàm bello destruxisse Provincias, quò Conscientias gladiô instruerent.* 66 *Agnovêre potiùs Religionem esse unionis & Concordiæ opus, bellum verò non constare nisi seditionibus & eversionibus Regnorum.* 67 *Undè adeò illi etiam, qui nostrô seculô Cœlum terræ miscuerunt, ut subditos suos sub ejusdem Religionis obseqvium redigerent, destitêre tandem ab incepto, repudiaruntque Consilium illorum* ‡ *Medicorum, qvi in qvolibet morbo curando antimonium adhibendum, & venas secandas*

‡ *Medicorum*] Hic veniunt in mentem Desider. Erasmi verba, qvæ non ita pridem legi in Catalogis Lucubration. ipso ab Erasmo confectis & Antverpiæ annô M. D. XXXVII. in 8t. editis. *Video*, inqvit, in p. m. 63. qvi tamen paginarum numerus à mea manu est; „multis magis placere sævitiam. ac per me qvidem licebit ut suum cuiqve judicium blandiatur. Sævire facilius est, sed hoc mihi visum est conducibilius. Si corporis affectio in uno qvopiam membro versetur, fortasse profuerit cauterium aut sectio: cæterùm ubi malum per omne corpus fusum est, ubi per intimas venas ac fibras sparsum est, fortassis aliqvô Mercurio sit opus, qvi qvemadmodum lethalem soporem exemit ex omnibus membris psyches, ita paulatim ex intimis educat id qvod est noxium. Et post pauca: Odi cruenta dissidia lusibus innoxiis magis capior, velut hic natus. Tum mihi probè conscius sum, qvantum Herculem hæc res postulet, & qvantulus ego sim pygmæus. Ac prorsus nondum mihi satis decretum est, an velim, qvod institutum est absolvere. Qvicqvid fiet, non fiet temerè: nec exibit omnino, nisi priùs a tem lectum se probatum ab his qvos maximè decet favere gloriæ Christi: nam in hoc certè cudetur, si tamen cudetur unqvam. Siqvidem video partem utramqve sic esse accensam, ut sui tota velit vincere, aut tota perire. Porrò altera devicta, magnam Euangelicæ veritatis ac libertatis ruinam secum trahet: altera non opprimetur, nisi perniciosissimo orbis tumultu, qvi multos etiam innoxios involvet. Ego malim rem ita componi ut utraqve pars victoriam concederet veritati & gloriæ Christi. Hæc ibi Erasmus. Idem qvi exclamabat: Utinam Leo sciret qvibus modis hic res agitur, in illos (monachos qvi odiosissimè clamabant in Lutherum,) primum esset Leo idem ait: Nec obsto, si vel assum malint Lutherum, vel elixum, levis est unius hominis jactura. Ejus hæc sunt è libr. 1. Epist. II. ad Barbitium p. m. 5. Mihi (in religione) adeò invisa est discordia ut veritas etiam displiceat seditiosa. Item mihi stat semperqve mihi stabit sententia, vel membratim discerpi potius qvam fovere discordiam, præsertim in negotio fidei. occinunt multi, qvi Luthero favent illud Euangelicum: non veni mittere pacem, sed gladium. Eqvidem ut mihi videre videor esse qvædam in Ecclesia recepta qvæ magno Christianæ religionis bono mutarentur, ita nihil placet qvod hujusmodi tumultu geritur. rursus p. 7. mihi ut semper placet concordia ita hic qvoqve malim pacem aliqvantulum iniqvam, qvàm bellum æqvissimum." Contigit autem Erasmo, qvod ipse sui fati vates cecinit, ibid. næ ego p. 7. præclarum operæ precium fero, qvi utrinqve lapidor? Apud nostros falsissimo titulo traducor Lutheranus, apud Germanos malè audio ut Lutheranæ factionis adversarius. Nam & semi-Christianus audit Bellarmino l. 1 de verb. DEI p. 43. & judicum expurgantium censuras sustinet. Is nimirum eâ tempestate erat Desiderius, in qvem potissimum nulla non livoris jacula, odii spicula, invidiæqve Sagittæ ex hostium (auctoritati suæ & famæ metuentium, indeqve studia literarum resurgentia opprimere omni conatu laborantium) animis veluti arcubus sunt evibratæ. Ita eum Stunicæ, Lei, Sutores, Bucentæ, Standicii, Dorpii aliiqve calumniis celebres, in aulis, in concionibus, in collegiis, in gynecæis urgente livore oppugnaverant, ut concidisset millies, ni gorgone sua h. e. doctrinâ eloqventiâqve insigni armatus, hostium agmina fortiter repulisset. Qvod ἐπαμφοτερίζων à nonnullis habeatur Erasmus fortè subest ratio, at illum ipsum cum nonnullis Atheismi aut Lucianismi nolim insimulare temere. *Aliud sanè*, inqvit Cl. Theophil. Spizelius Au-

gu-

candas putavêre. Hactenus P. Matthæus. 68 Qvod si contingat aliqvando capite suô Rempubl. privari, tùm verò ut conventus plurimi, ità varia in publico disserendi freqventior campus est. 69 Tali enim tempore fieri sæpe solet, qvod Augustô deficiente Romæ: *Aderat*, inqvit Tacitus, *finis, & spes novæ; pauci Bona libertatis in cassum disserere, plures bellum pavescere, alii cupere, pars multò maxima imminentes Dominos variis rumoribus differebant.* 70 Tùm de securitate publica sermo haberi solet, *nè rerum transitus novis hostium conatibus fiant opportuni.* 71 Solet qvoqve agi de Legum veterum correctione, stabilitione, vel, si qvæ violatæ sint, restitutione in integrum. 72 Qvà occasione multæ liberiores censuræ nonnunqvam audiuntur. *Hoc esse tempus, qvô Aqvilæ Sarmaticæ senectus, redditâ qvasi juventute, revirescere possit. In manu jàm civium positum, ægrum Reipubl. corpus à vitiosa humorum liberare saburrâ, & vulneribus, si qvæ illata sint, medicinam afferre. Legum optimas, & præcipua libertatis jura interregnorum partum esse*, & similia. 73 Servire hùc qvoqve qveat qvod Galba apud Tacitum libr. I. histor. ait: *Utilissimus ac brevissimus bonarum malarumve rerum delectus est, cogitare qvid aut nolueris sub alio Principe, aut volueris.* 74 De Legibus non mutandis vide Savedram in symb. XXI. mihi p. 163. & Stradam Dec. I. libr. V. mihi p. 243. 75 Sed ibidem alia qvoqve Oratio mox additur de iisdem Legibus ad præsentium temporum usum flectendis. Qvô pertinent illa ex Tacito: *Non omnia apud priores meliora.* Et: *qvod hodie exemplis tuemur, inter exempla erit.* 76 De Electione novi Capitis cùm fiunt verba, plerùmqve ostendi solet, qvàm felix sit Respubl. *qvæ non unius familiæ hæreditas sit*, ut Galba apud Tacitum de Romana loqvitur. *Optimam esse publicæ rei consulendi rationem, si imperaturus omnibus eligatur ex omnibus.* Plin. in Paneg. 77 Si ex defuncti Principis stirpe eligendus qvis videatur, serviet illa: *Minori discrimine sumi Principem, qvàm qværi.* 78 Non abludunt verò ab hoc argumento, qvæ apud Curtium lib. X. Perdiccas, & post eum alii, mortuô Alexandrô, super constituendo Successore, qvæ item Clodius Albinus apud Julium Capitolinum disserunt, tùm & qvæ Barclajus in Argenidos lib. I. sub nominibus Anaximandri, Lycogenis, Dunalbii, Nicopompi in utramqve partem disputat. 79 Postqvàm suffragia in unum qvempiam Regni Candidatum consensêre, tùm destinan-
tur

gustanus Commentat. I. §. III. Felicis Literati p. m. 97. „ in illo fuit religionis, lectionis sacræ & „ rerum divinarum studium, & qvamvis judi„ cio nonnullorum fuerit qvandoqve in negotio „ religionis nimis politicus, inqve doctrina de „ Trinitate scepticus, inde tamen nemo evin„ cet illum atheis ipsis esse accensendum, aut „ infami Luciani cujusdam recentioris nomine „ traducendum, qvo etiam probro anonymus „ qvidam Censor Philippum Melanchthonem, „ ipsumqve Jac. A. Thuanum præter omnem „ veri speciem infamarit. Ac licet aliqvi eruditorum atheismi propterea fuerint participes, „ qvod causam pietatis perperam agendo atheis„ mum imprudentes promoverint, ideò tamen „ atrocissimi illius criminis peragere reos, nimis „ inhumanum, nimis rigidum, imo extremæ „ temeritatis opus haud abs re videretur. Hæc ille. Tandem adjicio hæc notatu digna Erasmi verba è p. 64. Catalog. Lucubrat. „ Ego vix „ ulli concesserim, ut magis faveat Evangelio, „ qvàm faveo.

tur aliqvi, nomine Nobilitatis qvi deferant Imperium Candidato. 80 Hùc aliqvô modô qvadrare videtur Oratio Leonini, nomine Belgarum, Regi Galliæ Provinciarum fœderatarum Imperium deferentis; sed sunt in ea qvædam nimis submissa & abjecta, nec nisi summè periclitanti Reipubl. conveniunt. Oratio autem illa extat in Reidano libr. IV. p. 64. Exstat item apud Stradam. dec. II. libr. V. 81 Solent deindè, Candidati qvoqve nomine, pro Electione gratiæ agi Ordinibus Reip. Id qvod in novissima Regis Johannis. Casimiri electione splendidissimô sermone fecit Illustriss. Comes Boguslaus Lescinius Regni nunc Ærario Præfectus. 82 Hùc qvoqve qvadantenus pertinet Alenzonii Principis Galli Oratio, qvam Antverpiæ habuit, cùm Ordinibus fœderatis pro commissa sibi rerum summa gratias ageret. Extat verò illa apud Reidanum de rebus Belgicis sub initium libr. III. 83 Postea in Coronatione, magnificâ plerumqve Oratione Princeps à Nobilitate excipi solet. 84 Ubi explicari consvevit, qvantus electo Regi à Deo contigerit honos, sed qvantum simul etiam onus. 85 Hùc facere possunt illa ex Seneca: *Omnium somnos Regis vigilantia defendit; Omnium otium illius labor. Omnium delicias ejus industria, omnium vacationem illius occupatio.* 86 Sed simul quoqve Fiducia exponitur: qvam habeant cives de Principe: *Fore nempè illum patriô in subditos affectu, uti ipsum non tàm supra se, qvàm pro se esse sentiant. Ita ad illum, tanqvàm ad clarum & beneficum sidus certatim advolaturos (cives,) objicere se pro illo mucronibus insidiantium paratissimos &c.* Qvæ verba ex Senecæ libro I. de Clem. c. III. depromta olim J. Lipsius explicanda sibi sumsit, cùm illum Albertus & Isabella Austriaci in magno Procerum conventu audire publicè voluêre. 87 Denique vota adduntur, & perpetuæ prosperitatis comprecationes. Qvam ad rem servire possunt illa ex Plinii Paneg. *Te, ô summum Numen, precor, ut beneficiis tuis faveas, tantisqve addas muneribus perpetuitatem.* Idem ex Senec. ad Polybium ista, sed cum judicio correcta, atqve ad rem adcommodata: *Dii illum, Deæqve omnes terris diù commodent, &c. Abstine ab hoc manus tuas fortuna, nec in isto potentiam tuam nisi eâ parte, qvâ prodes, ostende.* Item antiqvum Votum: *Augustô felicior, melior Trajanô.* *

XVI. 1 Porrò ad Legationes qvoqve identidem nobiliora ingenia adhiberi solent. 2 Qvibus ad tam arduum munus ritè suô tempore præparandis expediet legisse brevem dissertatiunculam Barclaji, qvæ extat lib. V. Argen: hôc initiô: *Nullam suorum negotiorum partem cautiùs exigebat Meleander, qvàm delectum eorum, qvibus ad exteros Reges aut populos legationem concrederet, reputans illos venarum instar esse, qvæ pro suo habitu occultam salutis aut morbi vim ex diverso tractu terrarum inspirarent in patriam, &c.* 3 Sed cum extent de Legato-

* Addas & hic qvod qvandoqve Imperatores & Reges Magistratu se ac imperiô abdicent. Qvo in genere admodum elegans, sed rara, est eruditæ Christinæ Reginæ Valedictio Upsaliæ mense Febr. M. DC. LIV. dicta, & cum Cl. viri Christoph. Forstneri Epistola sive judicio de moderno Imperii statu, item Cardinal Richelieu Testamento Christiano & Politico Freistadii annô M. DC. LXXVI. in 12. junctum edita.

Legatorum officio † libri singulari curâ à ‡ Chokiero & * Marselario scripti, ii præcipuè cum cura, ubi res reqviret, evolvendi erunt. 4 Materiæ verò Legationum variæ sunt. Illis qvippe contestationes Benevolentiæ aliis Principibus deferri moris est, tùm & de fœdere novo ineundo, vel veteri confirmando, auxilio vel poscendo vel ferendo, de Matrimonio, Pace tractanda, aliqvando verò de Injuriis expostulandis, rebusqve repetendis, aliisqve id genus agi solet. Ad qvæ omnia ex historiis multa utilia maturè seponi possunt. 5 Auxilium petunt Campani à Senatu Romano apud Livium libr. VIII. item Samnites ab Hannibale adversus Romanos libr. XXIII. Petitio Pacis extat apud eundem Livium libr. XXX. ubi Annibal Scipionem ad pacem invitat, & apud Curt. libr. IV. ubi Darii Legati cum Alexandro M. de pace tractant. 6 Tractationem Pacis si qvis disertè latéqve descriptam legere velit, legat Baudii librum de Induciis belli Belgici, ubi multa pro Pace & contra Pacem ineundam afferuntur. Vide potissimum p. 62. lib. prim. edit. anni 1629. ubi contra pacem disseritur. Pro pace verò p. 70. & seqq. 7 Svasio fœderis ineundi extat ap. Livium libr. XLI. ubi Xenarchus societatem cum Perseo Regé ineundam esse disserit. 8 De fœdere violato expostulat cum Feciale Romanorum Cl. Pontius Samnis apud Liv. lib. IX. Item Q. Martius cum Perseo Rege lib. XLII. c. XL. Et Hiero Rex Syracusanus in suppl. Livianis. Cl. Freinshemii lib. VII. mihi p. 237. 9 Expostulatorias Legationes Reginæ Angliæ ad Ordines Belgii fœderatos, & vicissim, vide in Reidano libr. VI. & libr. VII. 10 Sæpè etiam Legati in id mittuntur, ut inter Principes vel Status diffidentes gratia & amicitia stabiliatur. 11 Sic Stephanus Rex Poloniæ olim Christoph. Closkovium ad Ordines Belgicos, illos cum Rege suo reconciliandi causâ allegavit. Qva de re vide Stradam Dec. II. libr. VIII. mihi p. 457. Sigismundus qvoqve III. ad eosdem misit. Sed eam Legationem ut ingratam tum Ordinibus acerbiore stylô perseqvitur Reidanus libr. XIV. mihi p. 372. & seqq. 12 Verùm qvis omnes in publico dicendi materias exhauriat? cùm rerum vices & negotiorum publicorum varietates propè infinitæ sint, & de singulis ferè loqvendi potestatem, occasionem, imò & necessitatem sæpè faciat nobili viro ratio Reipubl. in qva ordo Eqvestris ad maximas & intimas consultationes, deqve publicis rebus disceptationes admittitur vocaturqve.

XVII. 1 In his autem, qvæ attulimus sunt qvædam, qvæ verbis iisdem vernaculæ Orationi, si emphatica & acuta sunt, inseri possunt, talia si inseri vel non pos-

† Vide dicta parte 1. Methodor. nostrar. p. 554. s. & adde Vicqvefortii librum, cui titulus: Memoires touchant les Ambassadeurs & les Ministres publics, à Cologne M. DC. LXXIX. Tractat hoc ipsum fusius argumentum Carol: Scribanius Jesuita lib, I. c. XXVI. Politico-Christiani p. m. 316. s. edit. Antverpiens. M. DC. XXIV. in 4to.

‡ Annô 1643. in fol.

* *Marselario*] Vide de hoc Boecler. in I. Annal. c. III, Taciti §. VII. p. m. 100. edit. Argentorat. M. DC. LXIV. in 8v. Porrò Marselarii Legatum ad Philippum IV. Hispan. Regem libro in fol. Antverpiæ editum ex officina Plantin. M. DC. LXVI.

possint, vel non merentur, occasionem tamen campumqve dabunt ad meditandum ea, qvæ ad rem præsentem accommodata videantur. [2]Illud porrò non necesse esse puto monere, qvod qvemqve judicium & experientia suô tempore satis docebit, sententiarum, qvæ in Autoribus placent, non omnia verba, uti in Autore habentur, religiosè servanda, inqve publicum afferenda omnia esse. [3] Demi enim atqve etiam mutari aliqvid potest, prout res nata postulaverit. [4] Nonnunqvam magis alludere ad istiusmodi dicta Autorum, qvàm allegare ea convenit. [5]Autores qvoqve ipsi non sunt facilè nominandi publicè, qvia ea res scholam nimiùm sapere, atqve apud nonnullos cavillum incurrere solet. [6] Sed, ut dixi, arena ipsa optima hîc cuiqve dicendi Magistra erit, & anteqvàm in eam ipse descendat, audire alios in publica Regni palestra probatos, legere etiam VIrorum in Republ. clarorum epistolas ‡ & sermones, (qvi magnâ curiositate in Poloniâ à diligentibus conqviri colligiqve solent,) expendere eosdem cum cura, atqve ad eorum se exemplar decorâ æmulatione componere, si rectè sibi consulere volet, debebit.

XVIII. [1] Non autem ad Orationes tantùm in publico habendas accingere se Nobilem oportet. Ea qvoqve subsidia maturè sibi comparare debet, qvæ in qvovis congressu, inqve omni civili cum aliis & negotio & consvetudine gratiam existimationemqve ipsi conciliare possint. [2] Qvam ad rem non Prudentiâ tantùm & Judicii sagacitate, neqve Comitate modò, qvâdamqve svavitate morum opus est, sed reqviritur simul, ut sermones suos aptis condimentis cuivis meliori palato attemperare discat futurus Politicus. [3] Judicii autem limandi occasiones, tum & orationis condimentorum segetem ipse qvidem usus benè natis Ingeniis suppeditat, & ex † convictu freqventioriqve cum viris dignitate & doctrinâ insignibus consvetudine, multa utilia & rara hauriri possunt. [4] Et ista cùm à talibus capiuntur, fortiùs plerumqve penetrant, penitiusqve insident animis capacibus. [5] Cùm ea porrò in congressu aliqvo in usum adducuntur, longè magis aures ac corda audientium arrigunt, qvàm qvæ ex libro qvalicunqve deprompta afferuntur. [6] Memini sanè ipse, me præsente, attentissimè, nec sine singulari animorum motu auditos esse viros generosos, cùm Radzivilliorum, Zbarasciorum, Zamo-

‡ Collegit illas peculiari volumine in 8t. Melch. Junius Argentor. edit.

† *Convictu*] Certum citra controversiam verumqve profectus adminiculum in studiis conversatio cum eruditis est: at qvo minus ad eam pertingere qveas, obstat non magis magna verè eruditorum paucitas, qvàm asperitas: neqve enim facile se indoctiores proficereqve cupientes nisi magna ipsis numeretur pecunia, admittunt; aut si semel aliqvando admittant, qvod in magna gratia deputandum sunt ac lucro, adeò breviter & superbè se expediunt, ut difficiles eorum mores nemo non vereatur & fugiat. Plurimi in Academiis opinione suâ eruditi Professores, addo & re ipsâ, labefactari suam auctoritatem existimant si freqvens studiosis exteris & humilibus ad eos aditus pateat. Non paucos neqvidqvam convenimus cùm ex invidia vel arrogantia de nulla re minus qvàm de litteraria loqvantur. Et si loqvuntur, digrediuntur cum aliorum si non manifesto, saltem tacito contemptu, suas in laudes, adorarique volunt. Qvi hic interrogat, inqvirit, de dictis dubitat modestè, doceriqve non obiter satagit, molestus est, secundâqve admissione indignus.

Zamosciorum, Lesciniorum, Coniecpolsciorum, similiumqve in Rep. celebrium Heroum dicta & judicia privatìm aliqvando à se audita, concinnè & tempestivè allegarent. 7 Eò major felicitas judicanda est eorum, qvibus in ejusmodi, sapientiâ, experientiâ, honoribusqve eminentium Virorum interiorem necessitudinem datur pertingere: ubi scilicet & judicium & sermones & actiones suas formare discant. 8 Eò etiam solicitiùs nobilium Adolescentum Parentibus atqve Educatoribus hùc enitendum est, ut qvæ publicæ lucis capacia esse senserint ingenia, iis illustris ejusmodi & sapientis * contubernii ac consvetudinis celebrioris copiam atqve usum concilient. 9 Considerari hanc in rem meretur prudentissimi Historici Philippi Cominei judicium, qvi Ludovico XI. Galliar. Regi *plurimùm profuisse* ait, *qvòd desertô Patre, apud Philippum Burgundiæ Ducem sex annis vixisset: neqve illum ex tot difficultatibus emersurum fuisse existimat, si in Gallia, more solitô, fuisset educatus.* 10 Huc qvoqve spectat Virgilius, cum Pallanta ab Evandro Patre ita Æneæ commendatum refert lib. VIII. Æneid. v. 515.

— — Sub te tolerare magistro
Militiam, & grave Martis opus; tua cernere facta
Adsvescat, primis & Te miretur ab annis.

XIX. Sed

* *Contubernii*] Nunqvam tantus evasisset Joh. Schroderus Theologus, nisi tam diu fuisset in ædibus B. Ægidii Hunnii. Accuratissimus noster Hullemannus domui Gravissimi Theologi Friderici Balduini multum debet. Augusto Buchnero & Wilhelmo Lysero, qvibuscum vixerat, omnia sua accepta fert Joh. Meisnerus, veluti summo Calovio Henricus Baumannus, Director olim Gymnasii Coburgensis sine ulla ambitione doctissimus. Prudenter hac in re & verè scripta in Epistola Seneca: „Zenonem Cleanthes non „expressisset, si eum tantummodò audivisset. „Vitæ ejus interfuit, secreta perspexit, obser„vavit illum, an ex formula sua viveret. „Plato & Aristoteles, & omnis in diversum „itura sapientium turba, plus ex moribus, „qvàm ex verbis Socratis traxit. Metrodo„rum & Hermachum, & Polyænum, ma„gnos viros non schola Epicuri, sed contuber„nium fecit. Et in fine Epist. XI. O felicem, „qvi sic aliqvem vereri potest, ut ad memo„riam qvoqve ejus se componat, atqve ordinet! „Qvi sic aliqvem vereri potest, cito erit veren„dus. Elige itaqve Catonem: si hic videtur „tibi nimis rigidus, elige remissioris animi vi„rum Lælium; elige eum, cujus tibi placuit & „vita, & oratio; & ipsius animum ante te „ferens & vultus, illum semper tibi ostende, „vel custodem, vel exemplum. Opus est, in„qvam, aliqvo, ad qvem mores nostri se ipsi „exigant. Nisi ad regulam, prava non corriges. Nescio an non hinc illud Actuum I. 1. „Coepit „Jesus facere & docere. Facta nimirum dictis potentiora sunt, & faciliùs eunt in exemplum, in imitationem; influunt potentiùs, hauriuntur altiùs, inhærent tenaciùs, & calcar qvoddam addunt etiam reluctanti, verecundiam sanè incutiunt & ruborem, & vel hoc solò freqventer nomine, trahunt in seqvelam. Pudet nimirùm non subseqvi præeuntem, tantumqve exempla valent, ut corporis etiam & lingvæ vitia in magistro imitentur discipuli, cùm enim per ætatem rerum discrimina ignorent, probumqve ab improbo discernere non valeant, qvidqvid in magistro vident, imitandum sibi proponunt. Ut verum illud sit. Juvenal. Satyr. XIV. v. 31. s.

„Velociùs, & citiùs nos
„Corrumpunt vitiorum exempla domestica,
„magnis
„Cùm subeunt animos auctoribus.

Vivimus nimirùm ad exemplum, ut meritò Stoicus Ep. CXXII. „Nullos pejùs mereri de omnibus mor„talibus judico, qvàm qvi aliter vivunt qvàm „vivendum esse præcipiunt: nec magis talis potest „prodesse præceptor, qvàm gubernator in tem„pestate nauseabundus.

XIX. 1 Sed si qvis de vitæ politicæ ornamentis tempestivè cogitare incipiat, potest lectio qvoqve bonorum Autorum multa ad eam rem pertinentia suggerere. 2 Hùc autem qvadrant præcipuè, qvæ brevia sunt, & simul acuta, nervosa, atqve insigni aliqvâ elegantiâ conspicua. 3 Brevia, ut memoriâ comprehendi, & ubi occasio est, sine labore atqve hæsitatione reddi possint. 4 Acuta atqve insigniter pulchra esse oportet, qvò & judicium legentis acuant, & animos afficiant audientium. Qvod efficere vulgaria & trita neqveunt. 5 Præcipuè autem hùc præter sententias nervosas, de qvibus antè satis dictum, conducunt *Adagia*, non vernacula tantùm, qvalia in Lingva Polonica utili labore collegit explicuitqve Cnapius; sed & gentium aliarum, qvalia in singulis fere lingvis extant. 6 Utinam aliqvis præcipua & selectissima qvæqve ex omnibus aut certè præcipuis ‡ lingvis, ac potissimùm ea, qvæ pluribus nationibus communia sunt, in unum Volumen colligeret! 7 Conducunt qvoqve hùc *Apophthegmata*, ex iis, qvæ Erasmus, & post eum Lycosthenes, Beyerlingius aliiqve collegêre, selecta. 8 Et utilem ea in re operam navavit Gerardus Tuningius, qvi præstantioribus Græcis Latinisqve Italica, Gallica, Hispanica addidit: multa egregia istic complexus, multa etiam utilia iis, qvi Lingvarum illarum peritiâ tantum valent, ut intelligere ea, tantum & judiciô, ut apte applicare, & scenæ accommodare possint. 8 Addere his expediet Æliani historiam † variam, Attica Bellaria Pontani, & Epidorpidas Casp. Ens. 9 Plurimum porrò ad rem, qvam nunc agimus, conferunt *Similitudines*, qvales multas ex Cicerone, Plutarcho, Seneca, Plinio, aliisqve Autoribus collegêre boni Autores, inprimis autem Erasmus & Lycosthenes. 10 Nos qvoqve hos secuti, similia non pauca, aut talium saltem materiam infrà in Politica naturali, etsi obiter, & aliud qvasi agentes, dabimus. 11 Sed nonnunqvam integras similitudines adducere tædiosum aut ineptum, commodè verò atqve eleganter ad eas allusisse perdecorum fuerit. 12 Ut, si de aliqvo Generoso Juvene dicere velis, eum non refugere aspectum hominum & lucem publicam, possis simili hôc exprimere. Sicut Aqvilæ genuina proles Solem inconnivis oculis intueri potest: sic iste nullam celebritatis lucem reformidat. 13 Sed per *Allusionem* breviùs hoc expediveris, ita scilicet: Nullum publici solis fulgorem reformidat generosus iste aqvilæ pullus. 14 Ejusmodi allusiones ad Mythologiam etiam aliqvam veterem, vel Ritum, vel Historiam cum fiunt aptè, multum cuilibet sermoni gratiæ & Veneris addunt. 15 Ut, si seditionem perdomitam dicere volens, dicas: Cessit tandem Hydra ista Herculi nostro: Item, si de belli alicujus periculosi initiis loqvens nobilis dicat: *Transiimus Rubiconem.* 16 Commendant

Qq

‡ *Lingvis*] Laudandum hic venit insignem ob utilitatem in Lingva Germanica Florilegium Politicum Christoph. Lehmanni Francof. editum annô M. DC. XXXVIII. qvod miror potuisse diligentiam Dn. Morhofii effugere; recensens enim in c. XXI. primi Polyhistoris Literarii libri p 258. Germanicorum Adagiorum Scriptores aliqvot, hunc planè silet in-primis tamen nominandum.

† Qvæ optimè prodiit Argentorati curante Eximiô ac doctiss. Dn. Joach. Kuhnio Gryphiswaldensi Pomeranô annô M. DC. LXXV. in 8.

dant etiam sermonem scriptionemqve *Paronomasiæ* elegantes & appositæ; ut, si cum Alphonso dicas: *Fœnus est funus animæ:* Et cum Liptio: *Qvò magis læta, eò magis leta erit epistola:* Item: *Tu vide, ride, & Satyram pro nostra Satyra contra saturos istos scribe:* Item: *Laudet potiùs, qvam lædat.* Item: *Sine crimine discrimen.* Item: *Patior, ut potiar. Minimum decet libere, cui nimium licet. Ego rumorem parvi facio, dùm sit, rumen qvi impleam. Sub luce lues:* qvod à stellione ad adulatorem transfert magnus Savedra symbolo 48.
17 Ornant qvoqve *Oxymora*, ut in illo.

Nescire velle, qvæ Magister optimus
Nescire nos vult, erudita inscitia est. Et in istô:
Gratia, qvæ tarda est, ingrata est.

Cum priore illo convenit illud Augustini. *Deus meliùs scitur nesciendô.*

XX. 1 Inter alias verò poliendi judicii qvasi limas, Sermonumqve civilium elegantias non minùs locum invenient *Elogia*, seu brevia & acuta judicia de viris, qvi seu togâ, seu sagô id assecuti sunt, ut crebra de iis mentio in colloqviis consessibusqve fiat. 2 Nam ob id ipsum qvòd freqventer in ore esse solent, tantò crebrior occasio offertur proferendi id, qvod de qvoqve singulare sciveris. 3 De Catone Majore Livii lib. XXXIX. c. XL. hoc judicium est: *In hoc viro tanta vis animi & ingenii inerat, ut qvocunqve locò natus esset, sibi ipse fortunam facturus videretur.* De altero Catone ita Sallustius: Bell. Catil. c. LIV. extr. *Esse qvàm videri bonus malebat: ità qvò minùs gloriam petebat, eò magis assequebatur.* Hujus Catonis mores prolixiùs paulò sed eleganter describit Lucanus: lib. II. v. 380. f.

— Hi mores, hæc duri immota Catonis
Secta fuit, servare modum, finemqve tenere,
Naturamqve seqvi, Patriæqve impendere vitam,
Nec sibi, sed toti genitum se credere mundo. &c.

Paulò post: v. 389:

Justitiæ cultor, rigidi servator honesti.

4 De Pompejo Magno Sallustius: * *Oris probi, animô inverecundus.* Qvod de ore probo ait, qvò rectiùs intelligi possit, addere lubet illud Senecæ Ep. XI. *Nihil, inqvit, mollius erat ore Pompeji:* alterum de animo inverecundo illustrius fit testimoniô Taciti, qvi de illo (1. Histor. XXXVIII. 4.) ait: *Occultior Pompejus, non melior.* De eodem memorabile est, qvod Seneca libr. V. de Beneficiis c. XVI. habet: *Pompejus*, inqvit, *Populum Romanum eò redegit, ut salvus esse non posset, nisi beneficiô servitutis.* De Sylla idem Seneca

* Apud Sveton. de Illustrib. Grammat. c. xv. ubi tamen plurimis in editionibus sicuti & in Sallustii Fragment. *improbi* non *probi* est. Vide tamen hic Achillem Statium.

ea ibidem: *Patriam durioribus remediis, quàm pericula erant, sanavit.* De Mario Paterculus II. XL I.* *Vir quantùm optimus bello, tantum pace pessimus.* 5 Potissimùm verò de præcipuis Imperatoribus notanda sunt, qvæ apud Autores occurrunt, judicia, ut, qvod de Julio Cæsare Livius dixit, allegante Senec. Nat. Qvæst. lib. V. c. XVIII. *In incerto est, utrum eum magis nasci Reipubl. profuerit, an non nasci*, & qvod de eodem Gyraldus: *Unus mihi cæteros & pugnando & scribendo vicisse videtur Cæsar.* 6 De Augusto vulgatum illud est: *Aut nunqvàm debuit nasci, aut nunqvam mori.* De ejusdem Clementia eleganter Seneca lib. I. de Clement. c. X. *Dare illum pœnas apparebat, cùm exigeret.* 7 De Tiberio tritum est illud, ex nomine leviter immutato: *Biberius Caldius Mero.* Et qvod recentiorum qvispiam: *Nunqvàm magis hostis, qvàm cùm blandus:* De eodem antiqvus aliqvis apud Sveton. in Tiber. c. LIX.

Aurea mutâsti Saturni secula, Cæsar:
Incolumi nam Te, ferrea semper erunt.

8 De Cajo Cæsare Svetonius (in Calig. c. X. extr.) acutè judicat, *nec servum meliorem ullum, nec deteriorem Dominum fuisse.* De eodem Senec. Consol. ad Helviam c. IX. *Hunc mihi videtur rerum natura edidisse, ut ostenderet, qvid summa vitia in summa fortuna possent:* Et idem alibi: *Sub Cajo in eum statum res decidêre, ut inter misericordiæ opera haberetur occidi.* 9 De Claudio mater Antonia judicare solebat; *Non absolutum à Natura, sed tantùm inchoatum esse.* De eodem recens Autor: *Omnia in imperio habuit, præter Imperium.* Seneca in Apocolocyntosi: *Annos LXIV. cum anima luctatus est.* De eodem Ausonius, in Cæsarib. Eleg. V. v. extr. *Non faciendo nocens, sed patiendo fuit.* 10 De Nerone Præceptor Chæremon apud Suidam dicere solitus est: *Lutum illud sangvine maceratum.* De eodem Poëta Gallus:

Te celebrare potest, ô Cæsaris ultima proles,
Et scelus & vitium qvi celebrare potest.

Et recentior qvidam de eodem: *Matri occisæ Romam fecit rogum.* 11 De Galba Tacitus: I. Histor. XLIX. 3. *Alieno Imperiô felicior, qvàm suo.* Et: v. 4. *Medium ei ingenium, & magis extra vitia, qvàm cum virtutibus.* Et: *Pecuniæ alienæ non appetens, suæ parcus, publicæ avarus.* 12 De Othone Ausonius, in Cæsarib. Eleg. VIII. v. 3, 4.

— *Qvi morte decorâ*
Hoc solùm fecit nobile quod periit.

13 De Vitellio Tacitus, II. Histor. XXXI. 2. *Ventre & gula sibi ipsi hostis.* Idem, III. Histor. LXXXVI. 3. *Amicitias dùm magnitudine munerum, non constantiâ morum retinere vult, meruit magis, qvàm habuit.* 14 De Vespasiano Tacitus

Tacitus, I.Histor. L. 5. *Solus Principum in meliùs mutatus.* Idem, II. Histor. V. I. *Prorsùs si avaritia abesset, antiqvis Ducibus par.* Eutropius de eodem: *Nullius cæde unqvàm lætatus justis etiam suppliciis ingemuit.* 15 De Tito tritum est, (è Sveton. in Tito c. I. I.) qvod *Deliciæ generis humani sit* appellatus. *Tito*, ait Tacitus II. Histor. I. 4. *ingenium qvantæcunqve fortunæ capax, decor oris cum qvadam Majestate.* 16 De Domitiano-Juvene Tacitus IV. Histor. II. I. *qvod stupris & adulteriis filium Principis egerit.* Et Agric. c. XLI. I. *infensus virtutibus Princeps.* Et idem ibid. c. VII. 3. *qvod ex paterna fortunâ licentiam tantùm usurpaverit.* De eodem Plinius in Paneg: c. XLVIII. 5. *Nunqvàm ex solitudine suâ prodibat, nisi ut solitudinem faceret.* 17 De Nerva Plinius in Paneg: c. VI. 3. *Ruebat Imperium super Imperatorem.* De eodem recentior aliqvis: *Enervis Nerva.* De eodem Tacitus, Agric. c. III. I. *Nerva Cæsar res olim dissociabiles miscuit, Principatum & Libertatem.* 18 De Trajano vetus acclamatio est pro elogio, qvod & ante allegavimus: *Felicior Augustô, melior Trajanô.* De eodem Florus in Proœm. V. 8. *Sub Trajano Principe movet lacertos Respubl. & præter spem omnium senectus Imperii, qvasi redditâ Juventute, revirescit.* Eundem Constantinus *M. Parietarium* dicere solebat qvòd ubiqve nomen ipsius publicis operibus inscriptum cerneretur. 19 Ad hoc exemplar de reliqvis qvoqve Principibus annotari debent, si qvæ in lectione Autorum occurrunt, judicia brevia & acuta. Neqve intra antiqvorum Elogia standum est, sed de posterioribus qvoqve similia colligere expedit: ut qvod Otho I. Imperator *Amor mundi*, Tertius, *Miraculum mundi* dictus. 20 De Carolo V. * Imperatore nota Thuani testimonium: *In eo*, inqvit, *Principe cum Virtute certavit fortuna, ut meritis illius supremum felicitatis fastigium imponeret.* Idem: *Nullum perfecti magis & ad omnem virtutem expressi Principis exemplar nostrâ & retrò seculorum memoriâ reperiri posse arbitror.* De eodem Glaserus: *Heros incomparabilis & priscis Imperatoribus laudatissimis adnumerandus.* 21 Ità colligenda similiter Elogia & Judicia sunt de aliis Regibus, Principibus & Magnatibus celebrioribus. Ut, de Henrico IV. Galliarum Rege Parisiis in Palatio Richeliano extat tale Elogium: *Galliam ab Hispanis & perduellibus usurpatam Galliæ sibiqve dexträ & ferrò restituit, Phœnix exqvisitus, ingentium virtutum odoribus immortuus, & è cineribus datò successore redivivus, unus omnium admiranda inchoare potuit, unum, qvi consummavit, reliqvit.* 22 De Ludovico XIII. Filio Henrici ibidem: *Justus, pius, felix, terrâ mariqve victor, Europæ arbiter, consumtâ sectarum rebellium excetrâ, domitis perduellibus, amplificatò Imperiò, summotis ultra Rhenum & Padum Franciæ hostibus, defensis sociis, retextâ aulicarum factionum, qvæ turbas in Regno ciebant, telâ, duo ad cumulum gloriæ, in cogitatione prima, in opere ultima, Christiani orbis Pacem, & populorum levamentum, qvæ speramus, respirat.* 23 De

* Vide hîc B. Jo. Georg. Dorschei Theologi optimè meriti eruditam Dissertationem Secularem de Consequentibus Aug. Confess. insignioribus p. 14. f. § 19 f. Argentinæ editam annò CIↃ. IↃC. XXX. in 4to. Item Caroli Scribani libr. II Institutionis politico-Christianæ c. II. p. 40. f.

De ipso Cardinale Richelio ibidem: *Tot exantlatis, qvos universus orbis audiit, laboribus, hoc unum præstitisse sibi visus est, qvod summâ rerum à Domino suo sibi concreditâ, tanti Regis mentem ingeniô assecutus, secundante cœlô, forti animô feliciter executus est.* 24 De eodem Cardinale habentur alia qvoqve, tàm vivo, qvàm mortuo, & tàm ad laudem illi, qvàm probrum ejus scripta, omnia tamen acuta. Sed nè longior sim, hic inserere ea nolo. 25 Elegans Gvilielmi Principis Orangii Elogium per comparationem cum Duce Egmontio extat in Famiano Strada, Dec. I. lib. III. qvod etsi paulò prolixius, inseram tamen ideò ut ad similia in Autoribus observanda excitem Juventutem: 26 *Erat Egmontius ingeniô hilari, explicatô, sibiqve præfidente, tristi Orangius, inobservabili, vitabundô.* 27 *In hoc solertiam ubiqve laudares: fidem in illo sæpiùs reperires.* 28 *Dux belli melior, qvàm Senator; Ajax ille: hic Ulysses domi pugnacior consiliô, qvàm foris manu.* 29 *Provisor alter anxius, inqve futura semper animô præcurrens, eoqve adversùs repentina nunqvàm improtectus: alter plerumqve curis vacuus, nisi instantibus; ad subita tamen magis imparatus, qvàm aut impromtus, aut impar.* 30 *Plus ab alterô sperares, ab altero plus timeres, amicumqve tibi Egmontium malles: Orangium magis inimicum nolles.* 31 *Et ne qva in re convenirent, vultu erat Egmontius perqvàm pulchrô, validis membris aspectu plenô dignitatis: alter ore gracili, colore fuscô, capite recalvô.* 32 *Summus tamen uterqve Populo habebatur; sed illum homines amabant, hunc colebant.* 33 Similis, nec acumine inferior comparatio inter duos celebres belli per Poloniam Duces, Hotkevicium & Zolkievium, extat in Historia Johannis Innocentii Petricii, Viri sanè eximii, & majorem verè laudem, qvàm habet, merentis. 34 *His*, inqvit, *Genus, ætas, opes, propè æqvalia fuêre: magnitudo factorum par, ambo bellis Moschoviticis; Hotkevicius plùs Livonicis Svecicisqve, floruêre. Indè Militiæ utriqve magna scientia, sed usus alii alius.* 35 *Hotkevicius subitus consiliis, sed eventu felix erat, cautior, qvàm promtior habebatur Zolkievius.* 36 *Ille bella manu & armis componere, alter Sapientiâ & Consiliô, gaudebat.* 37 *Hotkevicius despiciendo pericula, agendo, laborando, famam extendebat: Zolkievius fortunæ moderando post captos bello Moschorum Imperatores, partam gloriam intactumqve nomen qvietè observabat.* 38 *Alius nil ob formidinem recusabat, alius nil ob jactationem appetebat.* 39 *Alterius temeritatem audacia in fortitudinem emendabat: alterius providentiam cunctatio in metum corrumpebat:* 40 *Zolkievius æqvus, misericors, & sæpiùs exorabilis: Hotkievicius gravis, intentus, severus, & malis injucundus.* 41 *Ceterùm in utroque nihilò minor erat pro gloria vitæ contemtus, par cura publicæ salutis; eadem erga Regem fides, & pro Republ. fatum: ut, qvantum his aliisqve virtutibus gemini, tantum in officiorum administratione ab omnibus pares magis, qvàm similes haberentur.* 42 Cùm ista legimus, in memoriam redimus comparationis Cæsaris cum Catone, qvæ apud Sallustium in Catilina reperitur, tùm illarum qvibus Germanicum cum Alexandro M., Mucianum cum Vespasiano confert Tacitus, Annal. lib. II. c. LXXIII. Histor. lib. II. c. V. 43 Non inelegans qvoqve (ut in proposito elogiorum argumento pergamus) ejusdem Petricii

judicium est de Johanne Zamoscio, qvod *in Comitiis sapientum* extat: *Nil minor omnibus*, inquit ille, *Joannes Zamoscius est, tàm in Romanorum Senatu describendo, qvàm in suo gerendo gravis, sapiens, innocens, sanctus, sic studia amplexus ut pauperes solent, sic doctos, ut divites debent, addictis qvoqve literis in suâ Urbe tectis Laribusqve, qvod vix soli faciunt Reges.* 4. De eodem Piccartus in observat. Politic. Dec XII. c. VIII. *Vir in tantum laudandus, in qvantum virtus & doctrina intelligi potest.*

XXI. 1 Sed qvia Eruditorum qvoqve Virorum in politiorum hominum consessibus crebra mentio incidit, de illis, præsertim celebrioribus, & qui Eruditionis Principatum suô seculô tenuêre, aliquid singulare observâsse pariter expediet. 2 Multum enim afficiet animos, qui de moribus illorum & vita opportunè referre qvid poterit. 3 Qva in re multum qvemlibet juvabunt libri de vitis illustrium Scriptorum à Petro Crinito, Jovio, ‡ Melchiore Adami, † Vossio, & aliis compositi. 4 De iis, qvi superiori ævô claruêre verissima

‡ *Melchiore Adami*] Hujus Vitæ Theologorum, JCtorum, Medicorum, Philosophorum & Politicorum editæ sunt Heidelbergæ ann. CIↃ. IↃC. XV. & XX. in 8. in qvibus sicuti diligentiam eruditi laudant, ita simpliciorem hic & illic veritatem desiderant. Qvam sæpe enim studiô partium abreptus falsa narret, nec ubiqve veritati studeat, dudum adverterunt eruditi, qvos hic adducere nihil attinet.

† Adde Antonii Teissieri Sanct. Marth. in Gallia Chr. Henningi Wittenii Pauli Freheri &c. elogia. Item Casparis Sagittarii Historici Saxonici & Historiar. Professoris olim Jenensis Introductionem in Historiam Ecclesiasticam, sive Notitiam Scriptorum veterum atqve recentium. Jenæ CIↃ. IↃC XCIV in 4to. Et Theoph. Spizelii veterem Academiam Jesu Christi. Augustæ CIↃ IↃC. LXXI in 4to. editam; cum ejusdem Templo Honoris reserato. Sunt & Lipsiæ in 4to. annò CIↃ. IↃC. LXXXVIII.; variis è Scriptoribus collecta cognomina, descriptiones, elogia & censuræ personarum ac rerum cùm veterum tùm recentium, bellô aut pace insignium curâ Magiri & Eybenii. Corn. Curtii virorum illustrium ex Ordine Eremitarum D. Augustini elogia cum singulorum expressis ad vivum iconibus prodierunt Antverpiæ annô CIↃ. IↃC. XXXVI. in 4to. Auberti Miræi Bibliotheca Scriptorum sacri Ordinis Cisterciensis Elogiis plurimorum maximè illustrium adornata exiit in 4to. Duaci M. DC. XLIX. Hieronymus de Illustrib. Ecclesiæ Doctorib. Helmæstadii annô M. DC. XL. in 4to.; Gennadius de Illustrib. viris ibid. editus est in 4to. annô M. DC XII P. Labbii Elogia Sacra Theologica & Philosophica, Poëtica & Miscellanea habeo in 8. Lipsiæ edita 1686. Exierant jam tùm ann. M. DC LXIV. Gratianopoli in fol. in qvibus multa sunt arguta & ingeniosa, non pauca tamen adfectata & frigida. Laurent. Pignorius ac Ferrarius Patavii ediderunt varias Inscriptiones & Elogia, qvæ ipsi varia scripsêre in argumenta. Uterqve simplicitatem illam veterum, judice Morhofio *Sect.* III c. IV. Disciplinæ Argutiarum p. m. 184. imitatur, nec in acuminum adfectatione adeò luxuriosus est. Aloysius qvoqve Juglaris scripsit Elogia DEI Hominis; qvo in libro super præcipuas Christi actiones & vitæ circumstantias elogia scribit, acumine qvidem & ipsa concinnitate dictionis Emanueli Thesauro cedens, non paucis tamen meditationibus affluens, qvæ sacras orationes scripturis usui esse possunt. De Johannis Baptistæ Masculi elogiis idem penè dixerim. Albertus ab Ines, Polonus, Regum Polonorum vitas & res gestas talibus elogiis descripsit, qvæ satis qvidem arguta sunt sed stylo diffusiore: longè tamen meliora sunt illis, qvæ Frischmannus de rebus Imperii scripsit. Albertus ab Ines non pauca acumina aliis sublegit, qvorum tamen nomina in frontispicio libri posuit, qvæ tamen ipsi argumento adeò annexa sunt, ut ex re ipsa nata videantur. Prodiit illud opus sub titulo: Lechiados, Cracoviæ in qvarto ann. 1654. & non ita pridem recusum est. Tandem ut ingenuè, qvod sentio, dicam, pauca rei ad veritatem scripta sunt elogia; cùm ad ostentationem ex adverso plurima & in spem lucri. Prodierunt & apud Zylium in fol. Trajecti ad Rhenum cum figuris ann. 1671. Monumenta illustrium virorum & elogia aucta antiqvis monumentis in agro Trajectino repertis.

verissima * judicia operi suo innexuit vir magnus & veritatis studiosissimus Thuanus.. 5 Historicis potioribus qvæ J. Lipsius nobilis Criticus & Politicus dat testimonia, qvia prostant, & in vulgus ferè nota sunt, tantò turpius fuerit ea ignorare. 6 Sed qvia Nobilibus minus temporis ad perlegendos illos Autores, qvi vitas scripsêre, suppetit, eorum præcipuos Magistri illorum evolvere debent, quò hinc selectissima qvæqve, & qvasi meliorem succum Discipulis insinuare possint. 7 Aliqua etiam Elogia Oratorum lectio suppeditabit. Exempli gratiâ in Heinsii Orationibus occurrit Elogium Plutarchi, qvem ille alicubi ità laudat: *Qui*, inqvit, *compendium eruditionis, Prudentiæ thesaurus, Antiqvitatum utriusqve gentis qvidam Delius Apollo videtur.* 8 Galenum idem appellat *Mare eruditionis*, *Oceanum disciplinarum*, *omnium ingenuarum artium promumcondum*, & *qvasi Bibliothecam qvandam.* 9 Hieronymus (nè Ecclesiæ etiam sidera prorsùs omittamus) ab eodem Heinsio vocatur *magnum ac incomparabile columen Ecclesiæ, ac decus.* 10 Chrysostomus, *Svada ac medulla sacræ Eloqventiæ, qvi, ut amnis qvidam summò è monte provolutus, ore immensô decurrit.* 11 Qvia verò facilius memoriæ inhærent, qvæ numeris ligata sunt, utilè erit brevia Epigrammata de viris istis eruditis in promtu habere, sive ea sepulchris, sive Iconibus inscripta, sive aliô modô laudi eorum dicata sint, ut *Exempli gratia* illud dè Laurentio Valla.

Juppiter hunc cœli dignatus honore fuisset,
Censorem lingvæ sed timet ille suæ.

12 De Erâsmo Roterodamo:

Ingens ingentem qvem personat orbis Erasmum,
Hæc tibi dimidium parva tabella refert.
At cur non totum, mirari desine, Lector,
Integra nam totum terra nec ipsa capit.

13 De eodem alibi hoc scriptum memini:

Fatalis series nobis invidit Erasmum,
At Desiderium tollere nonpotuit.

De

* *Verissima judicia*] At in nominibus locorum ad genium Latinum flectendis, dum pronunciationem Gallicam simul spectavit; & in Historia qvoqve doctorum virorum cespitavit aliqvoties; ut ante nos dudum observavit Gerard. Joh. Vossius. *Sanè*, inqvit in c. XII. p. m. 69. Artis Historicæ, *maximus vir Thuanus in sui temporis Historia* „ qvando res Belgicas enarrat, sæpe in locorum „ nominibus vix à Belgis intelligitur, qvia loca „ appellat non ut Belgicis sonant auribus, sed ut „ corruptè ea proferunt Galli, non satis asseqventes Belgicorum sonum. Hæc Vossius. Qvem eundem id pluribus exseqventem vide in præfatione Librorum de Historicis Latinis: addentem tamen: „ Viro genere, doctrinâ, dignitate maximo aliqvid humanitùs patienti planè „ debet ignosci, partim ob graves occupationes, „ qvæ singula ad amussim expendere non patiebantur, partim etiam ob merita præclara erga „ Gallias suas ac Rempubl. literariam.

14 De Gvilielmo * Budæo, qvi eximium de Asse librum edidit:

Qvod sibi vix multò multi peperêre labore,
Unô Budæus comparat Asse sibi.

15 Cui affine est, qvod nos aliqvando in Cl. Salmasii librum de Usuris scripsimus, qvod pace invidiæ adjicere licebit,

Grandior à Phœbo sors, qvàm tibi, credita nulli est:
Majorem Usuram te qvoqve nemo dedit.

16 De eodem porrò Budæo olim aliqvis ita breviter:

Gallia qvod Græca est, qvod Græcia barbara non est,
Utraqve Budæo debet utrumqve suo.

17 In Elogiis dùm versamur, non prætereunda qvoqve nobis putamus illa, qvæ de Urbibus celebrioribus extant, ut *exempli gratiâ* qvod de Urbe Veneta olim Sannazarius scripsit, ut elegantiâ suâ, ita præmiô luculentô nobilitatum Epigramma (sexcentis enim aureis pensatum est à Senatu Veneto.) Lubet id autem subjicere, qviâ Juvenibus, qvibus ista scribimus, nondùm forsàn lectum est, viris alioqvin notissimum:

Viderat

* *Budæo*] De qvo ita Celeberr. D. Fridericus Spanhemius Fil. in de Fabula Acceptilaiionis p. m. 26. „ Græcarum illud & Romanarum Literarum qvin & Jurisconsultorum decus, Gvil. Budæus. A qvo & genus nos maternum ducere, ipsissimo nobis Atavo, inter decora nostra reponimus. Et Ob. Gifanius in p. 511. eruditæ Apologiæ in Plauti aliorumqve Poëtarum & Lingvæ Latinæ obtrectatores, Observationib. ejus singularibus in Lingvam Latinam additæ ac Francof. editæ ann. M. DC. XXIV. in 8r. „ Inter eos, *inqvit*, qvi viventes immortalem ex Latinis litteris gloriam adsecuti sunt, primus mihi sese obfert Gvilielmus Budæus, omnium qvi vivunt eruditissimus, qvo nemo nostrorum temporum Latinæ lingvæ magis profuit, dum obscurissima qvæqve ac impervia summa cum laude nobis aperuit: nam tanta præterea est homini Græcarum literarum peritia, ut neminem illi vel in media Græcia ortum conferendum judices. Nec qvemqvam moveat, qvod durior plerisqve in scribendo visus fuerit: id enim plus qvam humanæ rerum omnium cognitioni tribuendum est: qvod & Terentio Varroni, & majori Plinio, & Fabio Qvintiliano contigisse scimus: hunc igitur qvi non amplectitur qvi non summis laudibus ad cœlum effert, illius nomen ex bonorum albo merito eradi potest. Hæc Gifan. Gvil. Postellus Mathematum qvondam & peregrinarum in Academia Parisiensi regius lingvarum interpres de Budæo Gulielmo Poyeto Galliæ Cancellario in Epist. Nuncupat. libro de Magistratib. Atheniensium præfixa ita scribit. „ Budæo qvamdiu vixit, nunqvam in hoc summo Honorum, qvo es insignitus cumulo, participando carere potuisti: cujus Mortis acerbitatem ut es lachrymis copiosissimis ac continuo mœrore testatus: ita maximum illius nomine favorem ejus Liberis, Patre qvidem dignis, exhibes, locoqve Patris es. Thomæ Moro in ad Erasmum epistola p. m. 445. Operum Mori, edit. Basil. 1563. in 8r. Budæus „ vir est non minùs publicæ rei peritus, qvàm litterariæ, in qva planè principatum obtinet. Iisdem in Operibus Mori p. 465. f. habetur Beati Rhenani epistola ad Bilibaldum Pirckheimerum in qva p. 168. accuratissimus in litteris *vocatur* Budæus, incomparabilis melioris eruditionis antistes, & ingens atqve adeo unicum Galliarum decus. De Budæi facilitate, qvi ne injurias qvidem ad animum admisit, videndus est Ludov. Regius in ejus vita.

Viderat Adriacis Venetam Neptunus in undis
Stare urbem, & totô ponere jura mari:
Nunc mihi Tarpejas qvantumvis, Juppiter, arces
Objice, & illa tui mœnia Martis, ait.
Si pelago Tybrim præfers, urbem adspice utramqve,
Illam homines dices, hanc posuisse Deos.

18 Talia autem urbium Elogia à Jul. Scalig. aliisqve composita * Libri Itinerarii, & meliùs ipsa denique itinera seu peregrinationes ad loca extera susceptæ nobili juveni suppeditabunt. 19 Epigrammatum, qvæ datâ Occasione jàm adduximus, svavitas alliciet opinor Elegantiarum studiosum, ut alia qvoqve, etsi nullum in iis Elogium contineatur, judicii acuendi, animiqve tàm sui, qvàm alieni delectandi causâ, legere, ac si brevia atqve elegantia sunt, memoriæ qvoqve, si ea felicior adest, mandare non dedignetur, 20 Qvalia nonnulla ex † Martiali, plura ex ‡ Oveno, graviora ex ** Bauhusio, Sarbievio, Bidermanno aliisqve ejusmodi peti possunt. Ut ex Martiali de Fannio illud lib. II. Epigr. LXXX.

Hostem cùm fugeret, se Fannius ipse peremit:
Hic, rogo, non furor est, ne moriare, mori?

De Piscibus sculptis, lib. III. Epigr. XXXV.

Artis Phidiacæ toreuma clarum
Pisces adspicis, adde aqvam, natabunt.

* *Libri Itinerarii*] Præter Nathanis Chytræi Delicias Studiosi legant Andreæ Schotti Itinerarium Italiæ Vesaliæ editum in 12. Et Joh. Henr. à Pflaumern JCTI Mercurium Italicum in 8t.

† *Martiali*] Huic & Catullo è veteribus præ ceteris in Epigrammatibus habetur honor, sed in qvibus tamen, qvod desiderent multi habent. Nam aliqvi in Catullo Martialem, aliqvi in Martiale Catullum reqvirunt. Illi major svavitas est & elegantia sermonis, & nescio qvæ venustas: huic major freqventia est, & vis acuminum, ut ita utrumqve amplecti satius sit, ac utriusqve dotes imitando simul exprimere, qvàm alterutri adhærere, ut faciunt Victorius & Muretus, qvibus Catullus adeò placet, ut totus penè Martialis displiceat, qvem vilem è trivio scurram vocare Muretus veritus non est.

‡ *Oweno*] Hujus epigrammata, si B. Morhofio in Commentatione de Disciplina Argutiar. Sect. III. c. V. p. 193. credimus, in triviis cantata non pauca habent laudabilia, si argutiam spectes; nonnunqvam tamen frigidus est, & vulgaria sectatur; dictio non satis nitida, sæpe ne Latina qvidem, neqve concinnitas tanta est, qvanta in veteribus Catullo, Martiali reperitur, aut in recentioribus illis Heinsio, Grotio; qvare ridendi sunt, cum bello isto judicio suo populares ejus, qvi Martialem Britannicum ipsum vocant.

** *Bauhusio*] Inter Jesuitas Bidermanni, Bauhusii, Capillavii Epigrammata bona sunt. Sarbievius inter illos princeps est. Cujus epigrammata argutissima sunt & ex antithesi pleraqve petita, nisi fortè ostentatio aliqva artis à delicatioribus Censoribus illi vitio verti possit. Scoti, Buchananus præcipuè & Jonstonus non contemnenda sæpe epigrammata habent. In Belgis principes sunt hoc in genere Grotius, cujus in epigrammate elegantia incompatabilis est, ac Heinsius, ambo Poëtæ sine pari. C. Barlæo acrimonia non deest, sed manum nescit tollere de tabula, cùm Epigrammata commendet brevitas.

Item ad Priscum lib. VIII. Epigr. XII.

Uxorem qvare locupletem ducere nolim
Qværitis? *Uxori nubere nolo meæ.*
Inferior matrona suô sit, *Prisce*, *maritô*,
Non aliter fiunt fœmina virqve pares.

Ex Oveno sint pro Exemplo illa:

Scaliger annosi correxit secula mundi:
O qvis qui mores corrigat, *alter erit*?

Ad Germanicum:

Mitto tibi Carmen, *Germanice*, *muneris instar:*
Mitte mihi munus, *Carminis instar erit.*

21 Venit mihi jam in mentem alia literata elegantia, qvæ tamen forsan aliqvibus primâ fronte nimis scholastica, minusqve adeò Illustribus ingeniis digna credetur. Mihi verò non prorsus videtur spernenda. Lusus est, sed ingeniosus, & qvi gratiam invenire solet, si ex vena non infelice provenerit. Loqvor autem de *Anagrammatum lusu*. 22 His eqvidem efficiendis nolim ego nobilia se dare ingenia, sed elegantiora aliqva ab aliis inventa meminisse nihil perfectò cuiqvam obfuerit, imò hinc qvoqve svave familiarium sermonum condimentum peti potest. 23 Sunt autem qvædam ex prænomine, aut etiam cognomine solo petita: ut: *Emanuel* Levamen. *Sigismundis*, Dignus Musis, *Mauritius* Mars vivit, *Cicero* Cor cie, *Ferdinandus* Dura findens. *Ladislaus* Das villas, *Casimirus* Mars civis, *Senatus* tu sanes. 24 Alia ex utroqve nomine, qvæ eò præstantiora, qvò magis ad personam, cui scribuntur, qvadrant, ut: *Carolus Magnus*: cumulans agros, *Boleslaus Crivoustus*: O ut bello acris visus! *Joannes Casimirus*: O sine armis vincas! *Stanislaus Coniecpolius*: Is cinctus Poloniæ salus. *Stanislaus Lubomierscius*, is notus ausis Mars bellicus. *Samuel Lescinius* Celsis lumen Avis. *Thomas Samoscius*, Musas hastis como, &: hastas Musis como; qvod à plurimùm Reverendo & tàm literis qvàm dignitate illustri Viro *Gregorio Borasto* compositum tantò elegantius est, quòd ad stemma Illustriss. Samosciorum, eorundemqve in literas favorem apprimè qvadrat.

XXII. 1 Restant duo ad acuendum ingenium, & ad elegantiorem doctrinam perqvàm utilia miniméqve adeò nobis prætereunda, * *Symbola & Emblemata*. 2 Nunc enim ista distingvo, etsi non ignarus sum, facile ex Symbolo fieri Emblema, cùm dicto alicui brevi & acuto imago additur: pariter etiam ex Emblemate Symbolum, si qvis picturam unà cum epigraphe seu Lem-

* *Symbola*) De his cum cura egit Claudius Minos Divionensis in Syntagmate de Symbolis, Alciati Emblematibus præmisso.

Lemmate suo ad exprimendum aliqvem sensum, consilium vel factum, seu suum, seu alterius adhibeat. 3 Illustribus autem Juvenibus venanda notandaqve sunt illa maximè Symbola, qvæ à summis Viris profecta noverunt. 4 Tantò enim plus & ipsorum animos afficient, & aliorum pariter, apud qvos mentionem eorum fecerint. 5 Edidit autem jàm pridem Nicolaus Reusnerus vir Clarissimus symbola Imperatorum Romanorum omnium, eademqve luculentissimò commentariò illustravit: 6 Sic ut liber is Ethices, ferè & Politices illustre qvoddam Compendium sit, nobiliqve adeò juventuti meritò commendatus esse debeat. 7 Circa Symbola qvoqve laudabilem atqve utilem operam navavit Petra-sancta. 8 Olìm in Gallia in Historicum Charronium incidi, qvi Regum Gallicorum Symbola Historiæ suæ operi intexuit: qvorum aliqva satis concinna sunt, ut Clodovei: *Incendo qvod adoravi, adoro qvod incendi.* 9 Clotarii II: *Mens immota manet.* Cui Lemmati alius Posterior autor Emblema additurus, molendini rotam addit, aqvis versam, axe rotæ immotâ manente. 10 Clotarii III: *Regis otium servi negotium.* Dagoberti: *Qvies inqvies.* Pipini Brevis: *Deus se tibi, tu te Deo.* Caroli Magni: *Gratia Dei id sum, qvod sum.* Notabile qvoqve Symbolum est, qvod Rex, primum Scotiæ, at posteà totius Magnæ Britanniæ, Jacobus VI. Uraniburgi Annô 1590. reliqvit manu suâ:

— Est nobilis ira Leonis
Parcere subjectis, & debellare superbos.

Item illud Henrici VIII. Angliæ Regis: *Cui adhæreo, præest*: alludens scilicet ad illud, qvod jàm dudùm Politici observârunt, Galliam & Hispaniam esse qvasi lances in Europâ, Angliam verò lingulam seu libripendem; ut annotat Cambdenus sub anno 1577. mihi p. 285.

XXIII. 1 *Emblemata* autem tantò magis afficere, & demulcere nobilia ingenia solent, qvòd non animo tantùm svavem meditandi curam, sed & oculis lustrandi voluptatem objiciunt. 2 In iis verò effingendis, si qvæ unqvàm, nostra profectò ætas plurimùm desudavit: & ut multis in rebus aliis apicem, ita in hac qvoqve videtur attigisse. 3 Habentur Emblemata † Alciati,

† *Alciati*) Hujus Emblemata tametsi paucissima artis emblematicæ respondent regulis, in tanto tamen olim pretio habita sunt, Classici ut auctoris loco publicè prælegerentur in Academiis; qvod non ab re improbatur Vavassori in libro de Epigrammate. Exstat in ea doctissimus Claudii Minois Divionensis commentarius aliqvoties ipso cum Alciato editus. Antverpiæ CIↃ. IↃ. LXXXI. Paris. CIↃ. IↃ. LXXXIII. in 8. Patavii M. DC. XXI. & M. DC. LXI. in 4to. qvæ omnium optima est editio, utpote in qva præter Minois notas habes qvoqve Francisci Sanctii, Laurentii Pignorii & Job. Thuilii. Scio & Sebastianum Stokamerum Germanum aliqvot in Alciati Emblemata scripsisse Commentariola (sic enim appellat) familiariter admodùm, & studiô facili concinnata: sed an fuerit auctoris mentem & argumenti splendorem seqvutus, dubitare videtur in præfatione Minos dictus. Est & Bartholomæus Anulus, vir eruditus brevibus verbis omnium ferè Emblematum complexus sententiam. Theodori Bezæ, Sambuci & aliorum artis ad præcepta planè non formata Emblemata censet Masenius in Imaginum Speculo.

ciati, Paradini, Sambuci, Adriani Junii, Camerarii, Schönhovii, Buxtorfii, Hesii aliorumqve qvos enumerare non attinet. 4 Pulchra qvoqve sunt qvæ ex porticu regia Parisiensi collegit Joannes Gvisius, edita superioribus annis Lutetiæ. 5 Sed omnium gloriam hoc in genere superavit ac propè extinxit illustris Savedræ labor, qvi centum Emblematibus, additisqve insuper commentariis totam ferè disciplinam Politicam complexus est. 6 Ità jàm hoc inprimis curæ nobilis adolescentis relictum videtur, uti illa à tàm diversis ingeniis edita Emblemata in ordinem aliqvem, & sub certa qvasi signa locorum communium redigat. 7 Et nisi alii commodiores tituli adsunt, suppleat interim locum Politica Lipsii, qvam ubi familiarem discenti nobili Magister fecerit, Emblemata illa variorum Autorum percurrat, & qvæ melioris notæ fuerint, in charta singulis pagnis intersería adjiciat. 8 Possem plura de ejusmodi elegantiis & qvasi lautitiis literariis hùc accumulare, sed nimium jam vereor, ne eorum, qvi ista legunt, convitium, saltem tacitum, ideò dudùm incurrerim, qvod circa flosculos eruditionis ità operosius sim, solidæ autem sapientiæ frugem negligam, aut nimis differam proponere. 9 Ego verò deliciarum seu condimentorum istorum ἀποθήκας semel ingressus abire indè non ante volui, qvàm singulas qvasi capsulas seu ληκύθους excussissem. 10 Specimina qvoqve singulis istis, qvasi gustûs capiendi causâ, adjeci: qvò nimirum faciliùs percipiatur qvid velim, & levior labor sit seqvendi atqve imitandi præeuntem. 11 Ordinem in istis non tàm nostra præcepta, qvàm suum cuiqve docenti judicium monstrabit: cujus prudentiæ incumbet, omnia ista ætati & captui suorum discipulorum attemperare. 12 Nos sanè ea hîc tradidimus, qvorum usus non adolescentibus tantùm, sed adultioris qvoqve ætatis juvenibus, atqve etiam peregrinantibus convenit.

XXIV. 1 Cæterùm prorsus fateor & constanter assero, dùm condimenta ejusmodi venatur sectaturqve juventus nobilis, non esse ei negligendum solidæ sapientiæ cibum. 2 Qvid enim aromata prosint, nisi sit, qvod illa condiant? Qvorsum phaleræ, tapetes, nisi habeas cui insterni qveant? *Solidæ* autem sapientiæ fundamenta haud sanè alibi qværenda sunt, qvàm in Philosophiæ officina. 3 Qvæ cùm partim in disciplinis contemplativis, partim in practicis consistat, has eqvidèm posteriores nobili juventuti præ alteris illis convenire, & nos antè diximus, & apud omnes in confesso est. 4 Sed nec illæ facilè ulli, cui ingenium natura, opes & commoditatem fortuna dederit, negligendæ sunt. 5 Aliqvæ tamen, ut, qvod res est, fateamur, spinosiores sunt, qvàm ut magnoperè coli debeant ab iis, qvibus in conficiendo studiorum curriculo festinandum est. 6 Qvalis præcipuè est *Metaphysica disciplina*, circa summa rerum genera versans, atqve ita, qvantùm abstractionum subtilitate in altum evolans, tantùm animum humanum ab operationibus vitæ utilioribus avocans, adeoqve otio literario se deditâ operâ addicentibus, qvàm functiones civiles administraturis aptior. 7 Ex Metaphysicis qvorundam Magistrorum culpâ in *Logicam* qvoqve non parum defluxit obscuritatis. 8 Undè adeò lentò, prolixò & morosò qvodam præceptorum tractu ea ars in scholis haut

paucis

paucis docetur, utilissima alioqvin & planè necessaria cuilibet sapientiæ alumno. 9 Ab ea enim Inventionis artificium, ab ea ratiocinandi dexteritas, ab ea vera probandi, falsa refellendi, item ordinandi suas cogitationes, alienas resolvendi methodus dependet. 10 Qvibus rebus, in benè natis ingeniis multum eqvidem subindè naturalis solertia suômet Marte potest, sic ut qvidam viri Logicorum præceptorum ignari insitô lumine suô exercitatissimis identidem satisfacere cum admiratione omnium possint. 11 Sed & & istis, qvantumvis naturâ acutis, multum astruxisset disciplina: & qvi Logicam artificialem naturali addidit, potest illis alteris terminorum artis, ceu Gorgonei capitis objectu sæpè os occludere aut pudorem excutere. 12 Qvare omninò compendium aliqvod Logicum ediscendum etiam Nobili est, nè, si qvando cum eruditis eruditè loqvi aut disserere res postulet, terminis artis, veluti novis qvibusdam monstris perterreatur, sed potissimùm etiam ideò, ut ipse modum habeat, fila & stamina inventionum, qvibus ad texendum qvalemcunqve discursum opus est, ex se educendi, atqve ordine concinnô proferendi: tùm qvoqve ut de aliis, docere vel dicere aggredientibus, tantò aptiùs judicare possit. 13 Compendium verò tale vel ipse Magister dictabit, vel (id qvod malim) ex impressis aliqvod eliget; ut exempli gratia Scharffii, Bartholini, Molinæi, Keckermanni. 14 Præcipuè autem regulæ & formæ syllogisticæ inculcentur diligenter, sed non minùs Topica qvoqve præcepta, ipsissimum scilicet inveniendorum argumentorum in qvavis re gazophylacium. 15 Dare porrò Magister operam debet, ut qvàm maximè perspicua discenti præcepta reddat, ad naturale potissimùm rationis lumen omnia exponendô, tùm etiam exemplis qvam familiarissimis terminos illos artis, ipsâ plerumqve re, qvam notant, obscuriores, illustrandô.

XXV. 1 Post Logicam accedatur ad *scientiam rerum naturalium*: studium non minùs utile qvàm jucundum: si præsertìm scitè tractetur. 2 Svavitatem certè summam habet per hoc universum circumferre oculos, lustrare rerum ortus & causas, & naturæ animadvertere sympathias atqve antipathias. 3 Neqve verò curiosis tantum & speculationi vacantibus ingeniis talia accommodata esse credendum est. 4 Sunt qvippe in Physicorum scriptis problemata & qvæstiones tàm amœnæ & svaves, ut qvemqve etiam nobilissimum trahere ac tenere genium possint. 5 Magistris tantum incumbet ex * Aristotelis problematibus à Septalio explicatis, ex theatro Naturæ Bodini, aliorumqve ejusmodi libris insigniorum faciliorumqve problematum facere delectum. 6 Sed porrò ex universa Physices tractatione ad civile qvoqve studium luculentissimus manare fructus potest. 7 Qvis nescit Macrocosmo seu naturæ rerum universæ, Microcosmum, hoc est, hominem mirificè respondere: adeoqve qvæ in illo cernuntur, observanturqve pulcherrimâ applicatione ad vitam & mores humanos traduci posse? 8 Ex homine sanè ipso ejusqve

* *Aristotelis Problemata*] Commendo hic editionem Wechelian. in 4to, qvam curavit, notis suis illustravit, dedicavitqve Hieronymo Mercuriali doctissimus Frider. Sylburgius.

ſtructura non contemnenda Prudentiæ Politicæ præcepta elicuêre Autores nonnulli, & præ aliis Cl. Caſp. (a) Dornavius: qvanqvàm ab hoc qvoqve aliqvid adhuc induſtriæ aliorum relictum eſſe, ſi otium ſuppeteret, non eſſet difficile oſtendere. 9 Sed qvod in corpore humano tentatum dixi, idem in cetero Naturæ univerſæ ſyſtemate, cœlo, ſtellis, meteoris, plantis, animalibus, fieri poſſe nemo non videt. 10 Et paſſim etiam ab iſtis ſingulis rebus ſumtæ ſimilitudines in Autoribus optimis, ſed ſparsìm, & vagarum inſtar ſtellarum inſertæ occurrunt. 11 Qvi autem per ſingula rerum genera filô qvodam continuô operam eam deduxerit, neminem hactenùs vidi. 12 Et opinor tamen hujusmodi laborem omnibus, ac præcipuè nobilibus & utilem & gratum fore. 13 Qvò autem, qvid velim, intelligatur rectiùs, dabo ἀσχήματος locô pauca, qvæ de facili ſe ingerent, (neqve enim rara tantùm hìc ſectari res poſcit, aut negotia mea nunc patiuntur) exempla, ex qvibus tamen haut difficulter cognoſcetur, qvomodò eadem cura ultra hominis naturam extendi, atqve ad alia rerum naturalium genera applicari qveat.

XXVI. 1 In *Phyſicis* agi ſolet de Natura *Mundi*: & nempè antegvam in partes ejus omnes curioſitas ſcientiæ ſeſe diffundat, qvid generatìm de hac cœli terræqve fabrica cognoſcendum ſit, explicari. 2 Hìc inter alia docetur, Mundum ex contrariis conſiſtere, & ut Seneca Qvæſt. Nat lib. VII. ait: *totam hujus Mundi concordiam ex diſcordibus conſtare:* Applica hoc ad Imperium ſeu Rempubl. Et id ſanè ex Magiſtratu & ſubditis, Dominis & ſervis, rebus diſparibus & qvodammodò contrariis conſiſtit: ſed ità, ut res iſtæ, qvæ contrariæ videntur, & ſunt, vel ſponte, vel vi coactæ in unam ſocietatis compagem coaleſcant. 3 Deindè eadem illa ex rebus diſcordibus concordia elucet tum qvoqve, cùm diverſarum Nationum, Lingvarum, ſenſuum, artium, ſtudiorum homines intra unius civitatis mœnia, intra ejusdem Imperii fines, ſub eodem moderamine, ſub iisdem legibus vivunt. 4 Facit hùc, qvod apud Politicos (*Vid. Savedram in Symb. XXX. ſub finem & in Symb. LXI.*) legi: utile eſſe in eadem Republ. non per omnia ingeniô & oratione ſimiles, ſed faciles & graves; comes & triſtes, ſeveros & lenes, Appios & Publicolas, Catones & Cæſares exiſtere. 5 Ut enim in fidibus ſi nervi omnes ſimilem ſonum ediderint, harmonia nulla, ſed ex diſſimillimarum vocum moderatione con-

con-

(a) Tu adde Eraſmi Roterodami Parabolas ſive Similia, ex intimis naturæ arcanis, penitiſſimis diſciplinarum adytis & eloqventium Poetarum eruditis fabulis, deqve nobilium Hiſtoricorum monumentis eruta; in qvibus è Plutarcho complura recenſuit, qvòd in hoc genere is homo Græcus ita excellit, ut cum hoc nemo vel eloqventiſſimorum jure conferri qveat. Et qvoniam à Seneca, non parum hùc faciente, minimè multa decerpſit Eraſmus, legas velim Locos Communes de rebus Phyſicis, Medicis, Mathematicis, & de Hiſtoria Animalium è Seneca factos à Dionyſio Gothofredo JCto. Habes eos in egregia Operum Senecæ editione Pariſina CIↃ IↃC. XIII in fol. qvâ libenter utor, uti & Elzeviriana Amſtelodamenſi CIↃ. IↃC. LXXIII. in 8t. Nec ſpernendæ Conradi Lycoſthenis Parabolæ ſive Similitudines, Apophthegmatib. ejus ſubjunctæ Genev. M DC. XXXII. in 8t. Lego & non ſine fructu Ludovici Granatenſis Philoſophiam Chriſtianam de admirabili opere creationis, & qvomodo per creaturas ad Creatoris cognitionem perveniatur. Ingolſtadii M DC. L in 8t.

centus congruens & concors efficitur: ità si ii, qvi ad consilia publica adhibentur, etsi cetera dispares, in rebus deliberandis tamen ità comparati sint, ut in eundem omnes scopum, publicum videlicet bonum collimient, longè certior clariorqve in rebus & consiliis veritas ex illa dissimilitudine sententiarum, & velut concorde discordia emergit, qvàm si absqve ulla varietate omnes idem sentiant. 6. In Politici, (id est, Machiavelli) Florentini *Disputationibus de Republ.* totum caput qvartum libri primi occupatur in hoc solo demonstrando: *Discordias, qvæ inter plebem & Senatum Romæ fuerunt, in causa fuisse, ut ea Resp. libera simul & potens efficeretur.* 7 Facit deniqve huc sententia Senecæ Ep. XCV. *Societas nostra lapidum fornicationi simillima est, qvæ casura, nisi invicem obstarent, hôc ipsô sustinetur.* 8 Prætereà ubi Physicus de mundo agit, docere solet, primam mundi ex nihilo productam materiam confusum qvoddam chaos, & rudem atqve indigestam fuisse molem. 9 Ex talibus qvoqve principiis existere solent Respublicæ. Ex prædonibus, & agrestem feritatem spirantibus hominibus prima urbis Romanæ concrevêre rudimenta. Venetias profugi homines condiderunt, Barbarorum incursionem, præsertim Attilæ, fugientes. 10 Talia non pauca in doctrina Physicorum de Mundo generatim considerato inveneris, Reipubl. & Imperiorum institutis apprimè qvadrantia: sed ista pro exemplo adduxisse sufficiat. 11 Qvando *Cœli* Naturam exponunt Physici, docent inter alia cœlum & sidera agere in res inferiores, & isti defluvio magnos prorsùs effectus tribuunt. Non minor Aulæ & Principum in subditorum tùm mores & fortunas efficacia est. 12 De moribus notum illud: *Qvales in Republ. Principes sunt, tales reliqvi esse solent cives.* Cicero lib. I. Ep. IX. & qvod Vellejus II. CXXVI. 5. habet: *Rectè facere suos Princeps optimus faciendò docet.*

— Procerum motus hæc cuncta seqvuntur,
Humanum paucis vivit genus. —

13 Qvod ad fortunas attinet, eæ à Cœlo aulico, ut sic dicam, & Principis plerumqve voluntate dependent. Nero apud Senec. lib. I. de Clement. c. I. non malè: *Qvalem qvisqve sortem statumqve habeat, in manu mea positum est. Qvid cuiqve mortalium fortuna datum velit, meô ore pronunciat. Ex nostro responso lætitiæ causas populi urbesqve concipiunt.* 14 Cœlum Aristoteles ab intelligentiis moveri statuit, Utinam ita Aulæ! Rectiùs sanè res in iis se haberent, prudentiorqve earum motus, ac forma esset constantior. 15 Cùm de *Sole* agunt naturalis scientiæ Autores, tradunt inter cetera, qvò altior is sit, eò illum minores umbras jacere; Sic Imperia, dùm intra prima incrementa luctantur, multæ vicinorum invidiæ subjacent; cùm ad fastigium emerserunt, supra invidiam sunt. 16 Sol medio inter Planetas loco situs est, & ab eclyptica nunqvàm deflectit;

— Medium non deserit unqvam

Cœli

Cœli Phœbus iter, radiis tamen omnia lustrat. Claudian. Sic Princeps, in medio etiam ditionum suarum degens, longè remota gubernat ac moderatur. 17 Ad lucis *Solaris reflexionem si qvæ objecta intueatur oculus*, (verba sunt Savedræ,) *jàm probè & distinctè videt, qvalia ea sint: at si in radios ipsos solares directè velit intendere, nimiâ luce sic perstringitur, ut colores rerum & figuras haud qvaqvam possit discernere: ita prorsùs ingeniis accidit, qvæ sapientiæ & doctrinæ ‡ studiis impensiùs qvàm par est, sese dedunt, ad negotia enim publica minùs fiunt idonea.* 18 Sole terris lucescente stellæ non videntur: Sic Procerum autoritas præsentiâ Regis præumbratur offuscaturqve. 19 Sol æstate cùm urit maximè, tùm solent seqvi tempestates: sic cùm in subditos crudelitas aut injustitia Principum sævit, tùm turbæ, seditiones, mutationes oriri consvevere. 20 Solis defectus magnas plerumqve calamitates mortalibus afferre solet: sic Principum errores. 21 Soles cùm plures apparent, prodigiosum, & calamitatum imminentium præsagium est: ita cùm plura in imperio capita. 22 Solis beneficia qvotidiana imò perpetua non solent ita observari, atqve eclipses ejusdem: ità in errores principum magis oculi omnium advertuntur, qvàm in virtutes, & rectè facta. 23 Solis radii si in speculum curvum seu concavum, atqve inprimis chalybeum incidant, fiunt ignei & urunt obvia: ita si Principes ingeniis pravis, immoderatis, Martiis, se dedant nimiùm, consilia ignea, tumultus, bella seqventur. Vid. Saved. symb. LXXVI. 24 Sol idem est pauperi & diviti, nobili & obscuro: ita Princeps benefacere & justitiam administrare debet tam imis, qvam summis. 25 *Rex*, inqvit Aristoteles lib. V. polit. c. x. *Custos esse debet, ut nec opulenti injustum aliqvid patiantur, nec plebs contumeliam accipiat.* 26 Sol sua habet solstitia & æqvinoctia, sic Imperia suas periodos, suas crescendi & decrescendi vices. 27 * *Cometarum*

‡ *Studiis impensiùs*] Minimè maxima semper ingenia deligenda tanqvam optanda regno. Miremur hæc ut naturæ qvædam miracula & cùm in spem magnarum rerum venerimus, deteriorum adjiciamus metum. Qvantum enim ferè à sublimibus illis ingeniis spei, periculum tantum est. qvid? qvòd metus superet. Mediocria ingenia magis tuta regnis: duci se patiuntur, consilia admittunt, ac, ut ita dicam, sessorem admittunt. priora ferè excutiunt, nec fræna ferunt, nec calcaria, imperii non patientia. Mediocria qvò voles, duces; neqve regna cogitant, nec domini purpuram, sorte contenta suâ. Jam cùm prima confidentiâ qvadam sui laborent, cui adsociata temeritas; posteriora alienis potiùs consiliis qvàm suis regantur, nec nisi diu & seriò cogitata aggrediantur; fit, ut maturiùs sua peragant, nec periculi secum tantum trahant; cùm prima qvasi ab aleæ unius jactu regna suspendant. Qvare mediocria magis ingenia regnis voveo. Magna illa naturæ miracula si concesserit Deus, amplectar, nec ambiam: studiisqve ac scientiis magis idonea judicem, qvàm aut ducendis exercitibus, aut provinciis pro imperio obtinendis; ex qvibus periculi plurimum adesse solet. qvanqvam & hæc summa, prudentis moderatoris studio, ad modestiam deduci possint. Nullà verò re aliâ magna hæc ingenia, qvàm ratione & amore temperaveris; freqventi etiam narratione & lectione eorum, qvæ ad virtutem ducunt; maximè exemplorum, in qvibus, variante res humanas fortunâ, subiti & funesti nimiùm casus, præcipitia præruptis adjacere, alta fulminibus obnoxia, nec ulla in re plus aut lusisse fortunam aut sævisse, qvàm in summis, aut summa petentibus.

* *Cometarum*] Laudo hic, ut omnia hujus viri scripta, Joachimi Camerarii Pabepergensis Disputationem atqve narrationem de Cometarum nominibus, natura, significatione, cum Historiarum memorabilium exemplis. Lips. M. D. LIX.

rum qvoqve doctrina multas dabit occasiones ad egregia monita, ut verbi gratiâ Cometæ stellæ magis videntur, qvàm sunt, aut si sunt (id enim jàm video à nonnullis statui) minores tamen sunt aliis stellis, præsertim Planetis, etsi majores videntur: & qvalescunqve sint, semper Imperiis aliqvid sinistri minantur: Ita plerumqve homines, qvi ex humili loco subitò in altum evecti, fortunâ suâ corrumpuntur & insolescunt, aliisqve vetustô splendore claris se præferunt. [28] In tales Sejanos vel (si ex recentiore Historia nomen mavis) Volséos lusit qvidam aliqvandò tali Epigrammate:

Antiqvâ de stirpe viris te, Pontice, præfers,
Cùm sis ipse novæ conditionis homo:
Servorumqve gravem longô trahis ordine caudam,
Mente tumens, habitu splendidus, ore minax.
Sic noviter natô dirus rubet igne Cometes
Sangvineâ longum lampade syrma trahens.
Phosphorus at contrà, vetus ille antecambulo Solis,
Haud grandi nitidam jactitat igne facem.
Lumen at inducit Phœbejum Phosphorus orbi,
Tu Regnis tenebras; dire Cometa, paris.

29 Si de *Fulgure* agat Physices Magister, multa eximiæ prudentiæ scita animis Nobilium subjicere poterit, ut *exempli gratiâ:* Fulmina, mollibus illæsis res durissimas comminuunt: ita Principes cedentibus parcunt, superbos ac resistentes

Ss

D. LIX in 8t. Andreæ Libavii Declamationem de Cometa anni CIↃ IↃC IV. & Gisb. Voëtii Exercitationem de Prognosticis Cometarum. Amstelæd. CIↃ. IↃC LXV. in 4to. Item D. Frider. Spanhemii eruditam Orationem de Cometarum & naturæ totius admirandis, habitam hic & editam Lugd Batav. CIↃ. IↃC. LXXXI. in 4to. Hypotheses Ch. Severini, Longomontani, Fromondi, Scaligeri, Tychonis, Cartesii, Galilæi, Gassendi, Kircherii, Le Grand, Oiselii, Stanislai de Lubienietz Lubieniecii Rolitsil, Petiti, Puteani, Hevelii, Grandamici, Auzuti, legantur apud illos ipsos. Legatur & Collatio instituta præsente Principe de Conty, & aliis magnis apud Patres Jesuitas in Collegio Parisino annô M DC. LXV. Dignus qvoqve lectione Discursus est Germanicus de Prognosticis & signification. Cometarum J. Burggravii, Francof. 1681. in 4to. Thomas Hobbes in Phænomenis naturæ, disqvisitionem de Caussa Cometarum intactam posteris relinqvit. Cùm, qvod de illis, præter Historias nudas, hactenus scriptum extitat, consideratione dignum non sit. Rectè sanòqve judiciò Scaliger. Exercitat. LXXIX. Sect. 2. p. m. 296. edit. Francof. M. DC. VII. in 8t. „ Existimare à Cometa regem interfici, „ ridiculæ dementiæ est. Tanto minus everti „ provinciam. Juvat hic addere Optimi nostri Berneggeri te de hac sententiam, qvam in Commentario suo in Svetonii Julii c. LXXXVIII. 2. p. m. 232. his aperit verbis: „ Ut mittam, Pla„ tonem & Aristotelem, Philosophorum Princi„ pes, nihil, qvod sciam, de cometarum pernicie „ disputâsse; patrum qvoqve memoriâ Thomas „ Erastus & Marcellus Sqvarcialupus, viri do„ ctissimi omnem cometis infamiam detraxe„ runt, eosqve nullius vel privatæ vel publicæ „ calamitatis, ac ne felicitatis qvidem signa, „ nedum caussas esse contra cometarios, seu co„ metomantes, seu mavis κομητομαντεῖς, „ solidissimè demonstrârunt: me qvidem ante „ hac aliter sentientem in sua castra pene re„ luctantem abduxerunt, docueruntqve forti„ ter philosophari, hoc est, vulgaribus & sine „ ratione persvasiunculis meticulosorum homi„ num, non nimium commoveri. Eorum dis„ sertationes de cometis, excusæ sunt Basileæ „ anno 1580, Vide sis.

resistentes frangere ac pessundare solent. 30 Fulmina montes & res excelsas petunt: ita Principum ira & suspicio Viros eminentes. 31 Undè Tacitus XIV. Annal. LX. 5.: *Ex mediocritate fortunæ pauciora pericula sunt.* Contrà autem ‡ *Sinistra erga eminentes interpretatio*, *nec minus periculum ex magna fama, qvàm ex mala.* Ità III. Annal. LV. 3. idem dicit: *Magnitudo famæ exitio erat.* Ità Calpurnius Piso periit, *nihil ausus*, inqvit Historicus IV. Hist. XL. 4. *sed nomen insigne, & decora ipsi juventa rumore vulgi celebrabantur.* Idem Autor Annal. XVI. VII. 2. C. Cassium & Silanum à Nerone subversos, *nullô crimine, nisi qvòd Cassius opibus vetustis, & gravitate morum, Silanus claritudine generis & modestâ juventâ, præcellebant.* 32 Fulgur plerumqve priùs emicat, qvàm comes ejus sonus audiatur: sic principes sæpè famam sui anteeunt, & feriunt priusqvàm parare ictum audiantur, priùs damnant, qvàm faciant reos. 33 Neqve minùs ex *Elementorum* etiam Doctrina elici possunt bona ad vitam documenta. 34 Sunt *Ignes*, qvi aqvis accenduntur, ut apud Plinium videre est lib. II. c. CVI. ità qvædam mala si exstingvere coneris, exasperantur. 35 Sic sub Vitellio apud Tacitum cùm vagarentur per urbem milites, qvi sermones populi coërcerent, *id præcipuum*, inqvit Tacitus II. Hist. XCVI. 4. *alimentum famæ erat.* Et alibi I. Hist. XVII. 3. *malè coërcitam famam supprimentes augebant.* Ità & Blæsus, *cùm qvosdam militum tumultuantium, terrendis cæteris, affici flagris, claudi carceribus jussisset, flagrantiorem inde vim fecit, & plures seditioni Duces dedit*, ut est apud Tacitum Annal. I. XXI. 2. XXII. 1.

Curando fieri qvædam pejora videmus Ovid. III. ex Ponto Ep.
Vulnera, qvæ melius non tetigisse fuit. VII. v. 25.

36 Ignis qvò clarior fulsit, citiùs exstingvitur: sic ingenia, qvò illustriora, eò breviora: sic & in Aulis sæpè, qvò qvis altiùs attollitur, eò paulò post lapsu graviore ruit. 37 Ignes in terris absconditi nonnunqvam saluberrimas corporibus humanis aqvas effundunt: sic ingenia obscura & latentia optimos sæpè doctrinarum frontes. *Vide infrà sub Vsola.* 38 Ex scintilla parva sæpè maximus ignis: sic ex tenuissimo principio maximi nonnunqvam motus. 39 Huc pertinet illud ex Panegyrico Pacati: *O qvàm parvis veniunt sæpè mala principiis: sic in ultimum propè Italici generis excidium, effractô C. Lentuli ludi, myrmillonum agmen emicuit. Sic bella Consulibus ancipiti Marte pugnata Cilix Pirata conflavit: sic, tenentibus arma fugitivis, Romana diù pila cessêre ferro ergastulorum.* 40 *Aëri* spiritualem doctrinam, fidem, & religionem non malè contuleris. 41 Sine aëre vita constare non potest, qvæ ex respiratione præcipuè dependet: sic nec sine religione ulla Resp. 42 Aër refrigerat, reficitqve spiritum hominis alioqvin torpidum futurum: sic religio hominem veris & perennibus solatiis erigit. 43 Ut aërem qvisqve sanitatis amans purum qværit

‡ Eòdem in Agricola Tacitò auctore c. V. 6.

qværit: ita religionem puram, qvisqvis saluti animæ studet. 44 Ut aër infectus citò corpora: sic hæresis animas interimit. 45 Aërem terreæ evaporationes & fuligines impurum reddunt: sic religionem curæ corporeæ, & voluptatum sagina. 46 Aër corrumpitur, nisi ventis perflетur: sic religio, nisi vehementior & gravior aliqva calamitatum procella eam ventilet exerceatqve.* 47 Venti nascuntur impetu, qvem postea remittunt: sic sæpè in negotiis *initia acria* sunt, *incuriosus finis*. 48 *Aqvæ* valles & loca humilia præcipuè rigant ità beneficia Principum modestis potissimùm, & supercilium minimè contra superiorem potestatem attollentibus contingunt. 49 Aqvæ nisi pronò in inferiora delapsu propagentur, inutiles redduntur, & corrumpuntur: sic nisi ii, qvi beneficia Principum hauriunt, eadem ad alios inferiores porrò derivent, habentem corrumpunt, & ipsa verum suum usum amittunt. Qva de re vide Savedram symbolò XL. 50 Fluvii qvò profundiores, eò minore strepitu feruntur: ità Ingenia qvò eruditiora, hôc modestiora. 51 Fluvii, qvi jacentes in fundo lapides & sabulum ostendunt, nemini facile sunt periculosi aut formidabiles: ita & Imperia, qvorum † intima consilia patent. 52 Aqva fluviorum ab exiguo plerumqve fonte initium ducit: ità Respublicæ ab exilibus primordiis. Huc pertinet illud Senecæ lib. III. de benef. c. XXIX. *Principia sua semper seqvens magnitudo obruit*, & qvod Ovidius canit II. Art. Am. v. 341. f.

Nascitur exiguus, sed opes acqvirit eundo,
Qvaqve venit, multas accipit amnis aqvas.

* Venit hic in mentem Apophthegma Aristotelis, qvod in V. tradit Laertius, c. XVII. „ Aspectus qvidem à circumfuso aëre lumen accipit animus autem à disciplinis liberalibus.

† *Intima consilia*] Anima omnis consilii silentium est. Lapidem, cui ventos comprimendi potestas est, lingvæ figuram referre, non in terra natum, sed cœlo delapsum, Plinius recenset lib. XXXVII. c. X. Hinc is qvi lingvâ coërcere populi alicujus affectus potest, ad instar venti volubiles, præcipitatosqve, Princeps summô inter mortales dignus imperiô pronunciatur. Salvâ tamen Rhetorum auctoritate, magis principis regnantis usibus convenire silentii, qvàm sermonis beneficium existimavit, elegans in Schola Veritatis Principibus aperta Ludovicus Giugiaris Veritate XX p. 393. f. apud Jacob. le Bleu Doctorem & Professorem Juris Gissensem in eximio solis eruditioribus noto Libero ad illustrationem Operis, cui titulus Ministerium Cardinalis Richelii & Mazarini consito, p. m. 27. edit. Gissensi ci?. ?c. ?? in 12. Neqve hoc latuit Aristotelem difficillimam jam olim sui seculi in homine judicantem, tacere qvæ dicenda non sunt. Sic apud Cassiodorum Theodoricus ad Senatium: Arcana nostra pro morum probitate claudebas; multorum conscius, nec tamen cùm plura nosses, elatus. Magnam rem sustineri ab eo non posse, cui tacere grave sit, Persatum fuit judicium, Curt. IV. VI. 6. Hinc Romani nunqvam taciturnitatem, optimum & tutissimum administrandarum rerum vinculum, labefactari voluerunt. Valer. Max. lib. II. c. II. exempl: I. Felices, de qvibus prædicari hoc potest: Inest illis, & magistra taciturnitas, & eruditi forma silentii. Plura & elegantia in hujus rei commendationem videas apud Freinsh. ad Curt. lib. IV. c. VI. §. 6. & Dn. Christ. Forstner. in Tacit. p. 165. & 166. De Villa Regio Regum Christianissimorum primario Ministro, hæc Petr. Matth. interprete Joach. Pastorio in Ministro Status p. 84. edit. Jenens. M. DC LXIV. in 8. Fama integritatis tantam ei existimationem conciliaverat, ut non verba tantum ipsius, sed silentium etiam cum cura expenderetur. Unde Rex aliqvando, multum, dixit, dum tacet, loqvitur Villa Regius. Qvantum enim vel silens potest vir bonus.

Qvem taurum metuis, vitulum mulcere solebas,
Sub qvâ nunc recubas arbore, virga fuit.

53 Sunt qvædam aqvæ in qvibus nihil innatat, omnia merguntur, ut de Side stagno Indorum Plin. lib. XXXI. c. II. memorat: Ita qvidam homines arcana intimè recondere ac tegere norunt. 54 Sunt verò etiam Aqvæ qvædam, in qvibus nihil animam habens mergitur, ut Asphaltites lacus Judææ: sic sunt Aulæ, in qvibus, modò prudentia adsit, tutò & benè vivi potest. 55 Oceano qvoqve Aulam non immeritò comparaveris. 56 Plurima, imò immensa vis aqvarum in Oceano, sed eæ salsæ: ità in Aula beneficiorum atqve opum conqvirendarum modi plurimi, sed multum plerumqve habent Invidiæ, multum adversitatis. 57 In Oceano magnæ sæpè tempestates & magnæ vices: ac sæpè eòdem mari, qvò luserunt navigia, merguntur: sic in Aula magnæ vicissitudines. 58 Fluxus & refluxus Oceani eodem referri potest: item qvod Plinius Junior epistolâ ultima lib. IV. narrat de Agro Comensi, *ubi fons est statis auctionibus, diminutionibusqve crescens & decrescens: in qvo sicco si annulum ponas, alluitur sensim, ac novissimè operitur, detegiturqve rursùs, paulatimqve deseritur.* Talis fons est gratia Principum, qvæ modò attollit, modò deserit clientes suos: adeoqve *potentiam* istorum, ut *non sui vi nixam*, valdè instabilem reddit. 59 In summis Rhætorum alpibus lacus est, in qvem si lapidem injicias, statim nebula excitur, & indè grando, narrante Ceciliô Frey in Admirandis Galliæ. Lacum ejusmodi referunt divina mysteria, in qvæ si ingenium humanum (verè ad talia lapis, nisi singulariter illustretur) se immmergat, solent multæ litium, nonnunqvàm & bellorum tempestates oriri. 60 Ad *Terram* cùm accedet Physices Magister hanc qvoqve in expromendis Vitæ præceptis, non sterilem reperit. 61 Terra comparata cum cetera universa machina puncti instar est. Cur ergò de illa adeò contendunt mortales, majorum ac meliorum incuriosi & qvasi obliti? Rectè Seneca præfat. lib. I. Natural. Qvæstion. de Terra: *Hoc est illud punctum, qvod inter tot gentes ferrô & igni dividitur.* & postea: *Punctum est istud, in qvo navigatis, in qvo bellatis, in qvo Regna disponitis, Mortales.* 62 Terra in medio universi consistit, seu potiùs pendet, verum scilicet Mundi centrum. Pendet autem nullô nixa fulcrô, sed suô se pondere librat, partibus nempè ejus omnibus ad medium undiqve tendentibus, hincqve adeò mirâ qvâdam ἰσοῤῥοπίᾳ seu æqvilibriô sustinentibus totum. Refert hac in parte terra liberam Rempubl. qvæ à nullo merè dependet, nisi à communi qvadam civium omnium in medium, hoc est, publicum bonum, propensione, mutuoqve omnium, etsi ex diversis partibus, ad idem centrum raptu impulsuqve. 63 Talem renisum, sed ad conservationem tamen Totius utilem, imò necessarium etiam, in Polona Republ. sentiunt illi, qvi, qvomodò in mixto isto ex tribus Imperii formis ac generibus statu sese illa conservet, animum advertunt. 64 Terra emissis è sinu suo vaporibus, nimborum ac tempestatum sibi procreatrix est: sic subditi sæpè ingeniis contumacibus, verbis factisqve

qve insolentibus iras superiorum ac multa deniqve mala sibi accersunt. 65 Terræ vapores tàm tenues subtilesqve sunt, ut in oculos non ante incurrant, qvàm ubi in nubes condensati sunt, & in imbres, procellas, grandines abeunt: ita pravorum consiliorum malorumqve publicorum causiæ atqve initia vix conspicua sunt, sed tempore sensim aucta, magno tandèm cum motu sæpè & periculo publicæ rei erumpunt. 66 Montes terræ qvidam qvasi vertices sunt, sed ex iis nobilissimi fluvii nascuntur, qvi reliqvas terras irrigant: ità Principes summi sunt mortalium, & ab illorum benignitate fontes & rivi manant, qvibus subditæ gentes recreantur & efflorescunt. 67 Jam Terræmotum si consideres, is potissimùm à conclùsis sub terra atqve exitum non invenientibus ventis oritur: pariter Regnorum concussiones perturbationesqve fiunt, si externa aliqva nec imbellis multitudo in viscera Regni aut Reipubl. admissa arctè nimis strictèqve habeatur. 68 Si enim illa vires suas circumspicere cœperit, aut etiam nimiâ servitute ad desperationem adigatur, dare turbas solet, & mutationes ingentes afferre Publico. Id qvod vel ex Populi Israelitici in Ægypto duram servitutem servientis historia satis liqvidò apparet. 69 Possis qvoqve hæc, qvæ de terræmotu, eumqve causantibus ventis dixi, ad homines turbulentos referre, qui ad arcana Consiliorum admissi, si fortè alicubi suo arbitriô agere prohibeantur, vim non raro cient, & totius Reipubl. aut Regni cardines, si potentes sint, convellunt. 70 Cùm sub terram ire placet Physico, istinc qvoqve utilia vitæ monita hauriet. 71 *Aurum* non minuitur igne, sed fit purius & splendidius: sic virtus per calamitates enitescit. Seneca de Provid. c. IV. *Calamitas virtutis occasio est. Illos meritò dixeris miseros esse, qvi nimiâ felicitate torpescunt, qvos velut in mari lento iners tranqvillitas detinet.* Sic Florus, *Romanæ*, inqvit II. II. 22. *virtutis magnitudo calamitatibus approbatur.* 72 Aurum inter metalla minimè omnium riget: sic animi Principum generosorum ad Clementiam faciliùs aliis permoveri solent. *Magni animi proprium est*, ait Seneca lib. I. de Clement. c. V. *placidum esse tranqvillumqve, & injurias atqve offensiones supernè despicere. Muliebre est furere in ira: ferarum verò, nec generosarum qvidèm, præmordere & urgere projectos.* 73 *Adamas* (ut ad gemmas veniamus) si frangi contingat, qvod haut facile fieri potest, in minutissimas partes dissilit, ità ut istæ oculis cerni vix qveant. Ita arctissima necessitudo, si dissiliat, in gravissimas inimicitias degenerat. 74 Hùc pertinet illud ex Tacit. I. lib. I. Ann. c. LV. v. 5. *Gener invisus, inimici soceri, qvæqve apud concordes vincula charitatis, incitamenta irarum apud infensos erant.* 75 Et lib. IV. Hist. c. LXX. v. 4. *Julius Briganticus sorore Civilis genitus, ut fermè acerrima proximorum odia sunt, invisus avunculo infensusqve.* 76 *Chrysoprasium* gemmam lux celat, prodit obscuritas: ità multos egregios viros felicitatis serenum occulit, rerum adversarum oborta caligo in lucem producit, & illustres reddet.

Hectora qvis nosset, si felix Troja fuisset?
Publica virtutis per mala facta via est. Ovid. IV. Trist. Eleg. III. 80.

77 *Hyacinthus* cœlum seqvitur, sentit auras, ac cum cœlo facit mutationes, ut ait Solinus c. XXXIII. al. XXX. sic à fortuna Principum subditorum gaudium & mœror, salus & pernicies dependet. 78 *Succinum* (nam & hoc qvidam inter fossilia referunt) pulchrè nitens, sed fragilis res est, vim trahendi habens; attamen non nisi paleas trahit: ità Aulæ, ità & omnes ferè res mundanæ splendorem suum habent, trahuntqve corda mortalium; sed inprimis vana leviaqve. 79 Sed datis jam aliqvot ex fossilium Promtuario speciminibus, ad *Plantas* qvoqve accedamus. Nam & hæ, si rectè adhibeantur multa non corpori tantùm, sed & animo salubria & civili vitæ utilia suppeditant. 80 Primò qvidem si universè genus arborum consideres ac aliqvid indè ad rem politicam conducibile haurire velis, inter alia vel illud occurret: qvod, qvemadmodùm duæ arbores cùm nimiùm sibi vicinæ sunt, altera alteri officit, succumqve alimentarium intercipit: sic Imperia vicina pleraqve inter se æmula sunt, & sibi mutuò molesta, donec alterum eorum prævalescat, alterum submittat fasces. 81 Ad omne qvoqve genus Arborum proceriorum densiorumqve referri potest, qvod Themistocles ad unum genus referebat, cùm se *Quercui* comparabat, cujus tegumen aut umbram appeterent homines: si cœlum nimbosum, vel fervidum sit: cùm eandem deindè, ubi suffugiô ejusmodi opus non est securibus inpetere soleant. Ita nempè viri Magni in pretio sunt, * dùm sunt necessarii, non item, ubi operâ eorum minùs seu privatim seu publicè indigemus. 82 Arbores, qvæ ad primum veris teporem flores emittunt, facilè eundem amittunt, ubi asperior aura illum afflaverit: ita consilia festinata & præcalida rarò bonum habent exitum. 83 *Ficus* nunqvàm floret, nec arbores alias speciosâ foliorum luxurie æqvat, sed fructus tamen svavissimos profert: sic ingenia qvædam ‡ plus in recessu habent, qvàm primâ fronte promittunt. Id qvod Erasmus ex occasione Adagii: *Silenus Alcibiadis*, plurimis exemplis demonstrat. 84 *Moly* herbam adversum fraudes & illecebras Circes Ulyssi à Mercurio datam Homerus ait: ita adversus Aulæ illecebras versutiasqve munire se debent qvi eò destinantur. 85 *Coralium* marinus frutex, dùm in aqva manet, mollis est, ubi emersit, indurescit. De qvo Ovid. lib. XV. Metam. v. 416.

Sic est Coralium, quò primùm contigit auras
Tempore, durescit, mollis fuit herba sub undis.

* *Dum sunt necessarii*] Corn. Nepos XV. V. 3. „ Meneclides qvòd in re militari florere Epaminondam videbat, hortari solebat Thebanos, „ ut pacem bello anteferrent, ne illius imperatoris opera desideraretur. Tacit. Agricol. XLI. 3. „ Cùm damna damnis continuarentur, atqve omnis annus funeribus & cladibus „ insigniretur, poscebatur ore vulgi dux Agricola: comparantibus cunctis vigorem, constantiam, & expertum bellis animum cum „ inertia & formidine eorum.

‡ *Plus in recessu habent*) Externa deorum specie summam bonitatis minimè æstimandam esse, plurimis jam dudum docuit exemplis doctiss. noster Joach. Camerarius in Æsopi vita p. m. 3. edit optimæ Lipsiensis CIƆ. IƆ LXXXIX. in 8°. Ad rem Phædrus IV. Fab. 1: 5. 6. 7

„ Non semper ea sunt, qvæ videntur. decipit
„ Frons prima multos. rara mens intelligit.
„ Qvod interiore condidit cura angulo!

Sic ingenia etiam optima in blando matrum sinu langvent, indè abstracta, & sub alium Solem delata solidius robur acqvirunt. Qva de re facundè & eleganter differit Savedra in symbolo III. & in symb. LXVI. 86 *Arundo* ventorum violentiæ non resistit, sed inflectendo se obseqvitur, hocqve modò illæsa atqve integra manet: ita homo politicus, ut se conservet, tempori & fortunæ cedit. 87 *Ocymum*: si molliter attrectes, svavissimi est odoris, si vehementiùs teratur, ingratum spirat: sic è subditis, si moderatè tractentur, plurimum emolumenti elicere Principes possunt, si nimis tributis atterantur, solent turbas dare. Pulchra est historia, qvam tali de re ex Justiniano Genuensi historico refert Camerarius in Emblem. LXXXIII. & ex hoc Caussinus. 89 Franciscus Marcio, inqvit, Jurisconsultus egregius, missus à Republica Genuensi Orator ad Ducem Mediolanensem, cùm is eum nollet dimittere, nec pactis conventis Genuensibus stare, captatâ occasione obtulit eidem Duci manipulum herbæ ocymi. Qvi admirabundus, qvid sibi hoc donum vellet, qvæsivit, qvid rei esset? 90 Cui ille respondit, ejusmodi proprietatem huic plantæ inesse, ut leviter & svaviter contrectata præberet gratum ordorem, nimis autem duriter compressa & attrita non solùm omnem svavitatem perderet, sed etiam tandem Scorpios produceret. 91 Habere se autem ingenia Genuensium eôdem planè modô. 92 Dux hôc ingeniosô admodum responsô plurimum delectatus, & sententiam priorem mutavit, & Legatum honorificè dimisit. 93 Hùc pertinet illud Salomonis Prov. XXX. 33. *Qui nimis emungit, elicit sangvinem.* Item alterum Tiberii apud Sveton. c. XXXII. ult. *Boni Pastoris est tondere pecus, non deglubere.* 94 *Cupressus* funesta, ac pompis mortualibus destinata arbor, blattas & tineas non fert, sed necat potiùs: sic invidiam mors extingvit, & ut Poëta Ovid. I. Amor. Eleg. XV. 39. ait:

—— —— *Livor post fata qviescit.*

Vivos interdùm fortuna, sæpè invidia fatigat, ubi anima naturæ cessit demptis obtrectatoribus ipsa se magis magisqvè extollit. Sallust. orat. II. ad C. Cæsar. de Republ. ordinanda circa fin. * 95 *Tulipa* florum omnium pulcherrimus, uti & Lotus & Heliotropia qvædam ad radios solares sese expandunt, iis seu nocte

* Simile Thucydidis dictum libr. II. φθόνος τοῖς ζῶσι πρὸς τὸ ἀντίπαλον· τὸ δὲ μὴ ἐμποδὼν, ἀνανταγωνίστῳ εὐνοίᾳ τετίμηται)
„ Invidia tantùm in vivos est. Mortuus verò,
„ ut qvi nemini obstat, constanti & liberâ be-
„ nevolentiâ colitur. Justin. præf. extr. Suf-
„ ficit mihi in hoc tempore judicium tuum,
„ apud posteros, cùm obtrectationis invidia
„ decesserit, industriæ testimonium habituro.
Adde Martial. lib. V. Epigr. X.
„ Esse qvid hoc dicam, vivis qvod fama negatur,
„ Et sua qvod rarus tempora lector amat?
„ Hi sunt invidiæ nimirum Regule, mores,
„ Præferat antiqvos semper ut illa novis.
„ Sic veterem ingrati Pompeji qværimus umbram;
„ Sic laudant Catuli vilia templa senes.
„ Ennius est lectus salvo tibi, Roma, Marone,
„ Et sua riserunt sæcula Mæoniden.
„ Rara coronato plausère theatra Menandro:
„ Norat Nasonem sola Corinna suum.
„ Vos tamen o nostri, ne festinate libelli:
„ Si post fata venit gloria, non propero.

noctè seu tempestate ingruente subductis, claudunt comam: sic Regna, prout Dei favor vel adest, vel deficit, ita vigent langventqve. 96 *Viola* humi repit, fragrantissimum tamen simul & saluberrimum florem gignit: sic modestissima qvæqve ingenia utilissima. 97 Sic & qvæ latent, præstantiora sæpè sunt aliis in ore famæ aut in luce honorum versantibus. 98 Benè Plinius Junior lib. VII. Ep. XXV. *O qvantum eruditorum aut modestia ipsorum, aut qvies operit & subtrahit famæ!* Qvod in * Aula & Republ. qvoqve sæpè fieri, inter alios qveritur Savedra sub symb. LVIII. mihi p. 486. 99 *Rosarum* svavi odore scarabæi & cantharides offenduntur ac pereunt, uti & sues Amaracô: sic virtutem improbi ferre non possunt. Qvadrat huc sententia Sulpitii Severi: *vitia virtutibus semper inimica fuerunt, & optimi qvique ab improbis, tanqvam exprobantes adspiciuntur.* 100 *Urtica* molliter tacta urit, non item fortiter apprehensa: sic mali qvidam fortioribus remediis opus habent lenibus insolescunt magis. 101 *Aconita* hieme florent, sic in bello & turbatis rebus mali homines plerumqve vigescunt. De talibus Tacitus XI. Annal. XVIII. 2.: *privatim degeneres, in publicum exitiosi, nihil spei nisi per discordias habent.* Et I. Histor. XXI. 1. *Othoni compositis rebus nulla spes. omne in turbido consilium.* 102 *Lolium* tum demum prehendit segetem, cùm hæc jam altior est: sic nonnisi eminentem virtutem aut fortunam insectatur Invidia. 103 Talia multa colligere poterit Physices Magister, qvi libros de herbis speciatim scriptos volet inspicere. 104 Ubi eqvidem minimè contentus esse debet præcepta generalia dedisse discipulis. Nam per ipsas istas singularum, aut certè præcipuarum herbarum proprietates insigniores deducere mentes curiosas plus utilitatis & jucunditatis habet. 105 Jam varia *Animantium* genera qvantam qvoqve pulcherrimorum monitorum farraginem suppeditare possunt? Copia ipsa me inopem hìc fecerit, si velim hunc campum ingredi; sed aliqva pariter delibâsse sufficiet. Nam ad finem properare & scriptionis destinatæ, & temporis jam malignius suppetentis modus postulat. 106 *Leo* apertis oculis nascitur, & qvia parum dormit, tanqvàm vigilantiæ symbolum domuum valvis affigi solet: sic Principes vigiles esse debent,

* *Aula & Republ*] Nimirum incidunt non raiò Reipubl. tempora, qvæ arceant inde sapientes ac bonos. Hinc ille πολιτικώτατ@- Atticus, cujus vitam nobis admodum eleganter Nepos Cornelius reliqvit, „ honores non petiit, cùm ei paterent, propter vel gratiam vel „ dignitatem. At qvam ob caussam? *qvòd* inqvit idem Nepos XXV. VI. 2. „ neqve peti „ more majorum, neqve capi possent conservatis „ legibus, in tam effusis ambitus largitionibus, „ neqve geri è republ sine periculo, corruptis ci„ vitatis moribus. Atqve hoc est, qvod XXV. XV. 3. ille ipse elegantissimus scriptor „ non inertiâ sed judiciô fugisse Reipubl. procurationem „ eundem scribit. Nimirum corruptior aliqvando Resp. est qvàm adjuvari ut possit. itaqve occupata à malis, ut locus bonis non sit; aut si qvi sint, vel non audiantur, vel cum periculo atqve discrimine dicant; tum sanè accedere Remp. inconsultum æqvè est, qvam de litore solvere, cùm omne mare tempestatibus fervet. Subsistet igitur in tuto sapiens, & ita locabit otium, ut suæ cùm Reipub prodesse consilio operâqve non possit, humano generi tamen studiis prosit. Neqve enim dicere egregia minus est, qvàm agere præclara ac facere.

bent, & oculos in bonum publicum perspicaces gerere: *Omnium domos illius vigilantia defendit, omnium otium illius labor, omnium delicias illius industria, omnium vacationem illius occupatio*, ait Seneca ad Polybium c. XXVI. 107 Leo saginam fugit, & si modum in vorando excesserit, vel insertis in guttur ungvibus ingesta retrahit, vel tantò diutiùs posteà abstinet, ut tradit de eo Aristoteles & ex eo Jonstonus in admirandis: sic Principem nihil magis decet Temperantiâ. 108 Leones & Elephanets transeunt qvæ impulerunt; de qvo Statius Thebaid. libr. VIII. v. 124. s.

Ut Leo Massyli cùm lux stetit obvia ferri:
Tunc iras, tunc arma citat; si decidat hostis
Ire super satis est, vitamqve relinqvere victo.

Sic Principes non insultant crudeliter, sed ignoscunt victis & supplicibus.

——— *Ignoscere pulchrum*
Jam misero, pœnæqve genus vidisse jacentem. Claudian. de Bello Getico v. 91.

109 Leones & Elephantes rariùs tardiúsqve nascuntur aliis animantibus: sic Viri & Principes magni. *Ex intervallo*, inqvit Seneca, *magna generantur. Mediocria & in turbam nascentia sæpè fortuna producit: eximia verò ipsâ raritate commendat.* Epist. XLII. 110 Leones feræ terribiles & magni animi, circumagentes se rotarum orbes metuunt: sic Principes meritò totam fortunæ pertimescunt. *Cuncta mortalium incerta, & qvò plus adeptus sis, tantò magis in lubricò te esse censeas.* Tacitus. I. Annal. LXXII. 2. *Nihil tam firmum est, cui periculum non sit ab invalido.* Et *Leo* ipse *aliqvando minimarum avium pabulum fit, & ferrum rubigo consumit.* Curt. VII. VIII. 15. 111 *Elephantus* ferarum omnium maxima, & prudentiâ ad hominem proximè accedens lingvam habet perexilem, ut testatur Aristoteles, & ex eo Caussinus in Historia parabili: sic qvò fortior qvisqve, eò minùs verbosus. Contra *ignavissimus qvisqve, & in periculo non ausurus; nimii Verbis, lingva feroces.* Tacitus I. Histor. c. XXXV. 2. 112 Elephantes amnibus impensè delectantur, haud temerè tamen eos ingrediuntur, cum inscii sint natandi: idem, in rebus divinis faciunt prudentes. Tingunt earum salubribus aqvis animum, non mergunt Lips. 113 Elephantes nunqvàm humi decumbunt, qvi propter magnitudinem corporis ægrè se erigerent: sic Principes fastigio suo affixi sunt, nec tutum est illis descendere. Benè Seneca lib. I. de Clem. c. VIII. *Summa hæc magnitudinis servitus est, non posse fieri minorem.* 114 Qvædam animalia, ut Elephantes & Cameli, qvidam etiam Eqvi non bibunt nisi turbidam aqvam: sic nonnullis hominibus maxima ex rixis turbisqve delectatio est. De qvibus paulò ante ex occasione Aconitorum aliqvid dictum. 115 *Ursi* à venatore infestati vel læsi adeò efferantur, ut qvasi furibundi in arbores incurrant, sicqve se ipsos interimant: sic ira nonnunqvàm & vindictæ cupiditas in exitium homines præcipitat. *Ira*, inqvit Seneca, *ut aliqvando percussit strarvitqve*

utqve obsit, ita sæpiùs sibi exitio est. Id qvoqve ibid. lib. I. de Ira c. XI. exemplô Cimbrorum, Germanorum demonstratur. 116 *Eqvus* qvò acrior, eò altiùs in bibendo nares mergit Plin. lib. VIII c. XLII. sic ingenia qvò meliora, eò minùs superficiariâ doctrinâ solent esse contenta, sed in profunda sapientiæ altius se immittunt. 117 *Boves* instante lupô coëunt, capita & cornua jungunt; illo abeunte qvisqve sibi pascit *Lips.* ita periculum Reipubl. ab externo hoste vincit ligatqve civium aliàs in diversa euntium animos & consilia. 118 *Lynci*, qvamvis in fame mandenti, si respexerit, oblivionem cibi obrepere, idem Plinius affirmat, digressamqve qværere alium: ita homines qvidam præsentibus non contenti alia & incerta captant. *Cupiditati nihil satis est.* † *Avaro tàm deest qvod habet, qvàm qvod non habet.* 119 *Panthera* svavitate odoris alia animalia allicit, undè & caput, qvô alioqvin terrentur, occultare solet: ita vitium inescat homines, turpitudine ejus sub initium non apparente; sed posteà tantò terribilior ejus facies occursat animis malè conscii. 120 Sic de matris interfectore Nerone Tacitus Ann. XIV. c. X. 1. *A Cæsare perfectô demùm scelere magnitudo ejus intellecta est.* Similiter etiam sagax Principum, aliorumqve Politicorum calliditas alios speciosis prætextibus in casses suos pellicere solet, *capite* consiliorum, seu ipsâ interiore intentione graphicè occultatâ. Hæc enim si in aperto esset, in tritum irent omnes artium dolosarum & consiliorum fabricæ. 121 Utilia præcepta etiam *Avium* natura suggeret. 122 *Cygnos* canere non liqvidô prorsùs Autorum consensu certum est. Qvi affirmant, Zephyris spirantibus eos testantur canere. Cygni erudita repræsentant ingenia, qvæ facunda & fœcunda facit favor Mæcenatum. 123 Pulcherrima hac de re Politiani epistola extat lib. VII. Ep. XXV. p. 206. edit. Lugdun. Gryphianæ 1546. in 8t. qvam, qvia paucorum verborum est, lubet hîc subjicere: *Cygno Poëta similis; uterqve candidus, uterqve canorus, uterqve fluvios amans, uterqve Phœbo gratus. Sed negatur canere Cygnus, nisi cùm Zephyrus spirat. Qvid igitur mirum si tam diù taceo tuus Poëta, cùm tu tam diù non spires meus Zephyrus? Vale.* 124 *Aqvila* pullos suos ad solis ignem explorat: qvem qvi inconnivis oculis aspicere possunt, pro genuinis agnoscuntur. Sic indolem filiorum Principes explorent, anteqvam magnis rebus adhibeant. 125 De Aqvila lumen solare perferente elegantes sunt apud Caussinum in hist. parab. versus:

Exploratores oculis qvi pertulit ignes,
Sustinuitqve acie nobiliore diem;
Nutritur volucrumqve potens & fulminis hæres;

Gestu-

† Nota sunt hæc Horatii lib. 1. Ep. II. 56.

„ Semper avarus eget —

Et lib. III. Od. XVI. 17.

„ Crescentem seqvitur cura pecuniam,
„ Majorumqve fames —

Inopiæ desunt pauca, avaritiæ omnia.

Gesturus summo tela trisulca Jovi.

116 Aqvila cornicum infestantium strepitum contemnit: sic vir magnanimus obtrectatorum aut adversariorum imbellium voculas ac conatus. 117 Pulchrè in hanc rem Lipsius in Ep. XVI. Cent. II. ad Belgas: *Aranearum telæ sunt omnes isti calumniarum contextus, minuta animalia inhærent, fortiora spernunt, & perrumpunt.* Et Clariss. Heinsius in præfat. ad Silium: *Herculem placidè dormientem à Pygmæis circumventum ferunt, rursusqve somnô excussum nullâ cum doloris significatione secum tulisse omnes, & pro pulice habuisse. Idem nobis accidit. Larvæ umbratiles sumus, Scaligeros, Turnebos stringimus: rident illi, & ut strepitum hunc & tinnitum ulciscantur, tacent.* 118 *Struthio-Cameli* ferrum deglutire & concoqvere possunt: tales Struthio-Camelos sæpè Aulicos & omnes eos, qvi sub iniqvis Dominatoribus sunt, esse necesse est. Multa qvippe illis durissima devoranda sunt. 119 *Grues* cautissimæ volucres sunt, nunqvam dormiunt, qvin excubet una: qvæ, ceteris capita sub alas recondentibus, erectô providet collô, & si opus est, excitat reliqvas. Sic in Civitatibus & Castris opus est vigilantiâ. 130 Duces ipsi & Magistratus Epaminondam imitari debent, qvi comessantibus Civibus excubias & mœnia Civitatis circumibat: etiam Vespasianum, *qvi* ut Tacitus II. Hist. V. 1. ait, *acer Militiæ, anteire agmen, locum castris capere, noctu diuqve consiliô, ac si res posceret, manu hostibus obniti solebat.* 131 In bello qvidem qvàm noxia securitas sit, multis exemplis doceri posset. Marsos sanè, Teotonicum populum, Cæsar Germanicus cædit, qvia, ut Tacitus I. Annal. L. 6. ait, *cuncta incuriâ disjecta erant, neqve belli timor, ac nè pax qvidem, nisi langvida & soluta inter temulentos.* 132 Jam *Apis*, insectorum volatilium princeps, qvot & qvàm insignia nobis vitæ civilis documenta suppeditat? 133 Apum Regi amplissimum cubile est. *Plinius lib. & cap. XI.* Regias Imperatoribus futuris in ima parte alvei exstruunt amplas, magnificas, separatas, tuberculô eminentes. Sic natura istis dictavit, Regem omni honore, atqve etiam domiciliô, ceterum gregem superare debere. Mediô autem & tutissimô locô collocant Regem suum: sic Principum commodissima sedes in meditullio ditionis suæ; & ibi sitas esse decet Urbes principes, unde in cetera regimen. 134 Regi apum forma semper egregia, & duplò qvàm ceteris major, in fronte macula qvôdam diademate candicans. *Plinius lib. XI. c. XVI. extr.* sic in Principibus forma etiam corporis non negligenda. 135 Rex apum caret aculeô: *natura telum ei detraxit, & iram ejus inermem reliqvit*, ait Seneca lib. I. de Clement. c. XIX. ita Principem nihil minùs qvàm ira decet, nihil magis qvàm clementia. 136 Pulchra hinc allusio Romæ ad Urbanum VIII. Pontif. Maxim. facta est, cujus Insigne tres Apes erant. Cum enim illius Pontificis in æmulos Reges affectura variè Pasqvinus Romanus exagitâsset, novissimè tandem subjecit hoc Distichon:

Cunctis mella dabit, sed nulli spicula figet,

Figere nam Princeps spicula nescit apum.

137 Apes dùm caput suum Regem habent, concordes, ubi illud amissum est, dissipantur,

— Rege incolumi mens omnibus una,
Amissô rupêre fidem. — Itâ à Principum salute salus plerumqve Regnorum & felicitas dependet; concordia certè sine illis haberi vix potest. 138 Benè de Romano Imperio apud Tacitum lib. I. Hist. c. XVI. 1. Galba: *Immensum Imperii corpus stare ac librari sine Rectore non potest.* & lib. I. Ann. c. IX. 4. idem Historicus: *Discordantis Reipublicæ non aliud remedium, qvàm ut ab uno regatur.* 139 Api liceat subjicere dissimillimum insectum *Tineam.* Hanc parit & nutrit *Purpura*, & ab ea etiam consumitur: sic potentia Principum parit alitqve adulatores, sed in perniciem suam. 140 Qvod si *Aqvatilium* qvoqve classes recensere luberet, ingens iterùm copia bonorum monitorum nobis affueret. Pauca aliqva delibabimus. 141 *Balæna*, ingens monstrum, oculis caligat, & vadis allideretur, nisi subindè Ducem parvum pisciculum seqveretur: sic multitudo seu populus grandis bellua est, nisi à prudente aliqvo Duce regatur. *Vis Consili expers mole ruit suâ.* Camerarius distichô hoc expressit, qvod leviter correctum lubet adjicere;

Exiguô Balæna meat Ductore per undas:
Principe sic felix plebs vigilante suô est.

142 *Lucius* mordacissimus piscis à Rana aliqvando vincitur; qvia hæc oculis illius insilit, & pedibus divaricatis visum ei eripit: qva de re Dubravius in libello de piscibus, allegante Camerariô: sic parva potentia magnam perdomare potest, qvando oculum consilii auferre isti potest. 143 Qvod autem de *Rana* hìc, idem de Aqvila qvoqve memoratur, qvòd scilicet cervum aggressura in pulvere se volutat, sicqve fronti ejus insidens oculis pulverem inspergit: ut ita cervus parum prospiciens, qvò feratur, & ubiqve offendens, præda tandem fiat victoris. 144 *Vitulus marinus* somniculosum animal est, adeò ut dormiens fluctus marinos non sentiat, interim eas inter res numeratur, qvæ à fulminum jactu sunt immunes, undè & ex pelle hujus Vituli cingulum gestabat Augustus Cæsar. Possit hoc non incommodè applicari ad homines segnis indolis, & nihil magni spirantes, aut etiam segnitiem ejusmodi sub Tyrannis simulantes. 145 Sub talibus enim ex virtute summum periculum est; qvippe *qvibus* ut ait Sallustius Bell. Catil. c. VII. 2. *boni qvàm mali suspectiores, semperqve aliena virtus formidolosa est:* sic ut ab illis *multi hac maximè de causâ premantur, qvòd meliores viri sint, qvàm esse Tyranni expediat*, ut ferè de Julio Græcino Seneca lib. II. de Benef. c XXI. loqvitur. 146 Sub his itaqve *inertia pro sapientia* habetur, & dissimulare ‡ vigorem Indolis tutissimum

‡ *Vigorem indolis*] Alcibiadi elegantissimus noster Nepos VII. VII. 3. „ maximè putat malo

tissimum est: sic enim fulmen vitatur, qvod alios excitatos, & magnis rebus pares visos percutere solet, qvia in ejusmodi regimine *nobilitas, opes, omissi gestiqve honores pro crimine; & non minus periculum ex magna fama est, qvàm ex mala*, ut est apud Tacitum in Agric. c. V. 6. 147 Svavitas argumenti qvadantenùs novi, certè hôc fine, ordine, modô, vix à qvoqvam, qvod sciam, tractati detinuit me in hac Politica naturali diutiùs, qvàm initiô proposueram. 148 Verùm cura hæc nostra tantum fortassè voluptatis legenti dabit, qvantum mihi scribenti dedit: nec ingratum erit, datum hîc majoris opusculi velut subtemen accuratiori tractatione, si Deus voluerit, pertexere atqve excolere. 149 Et potest istud studium ad rem qvoqve medicam extendi, ità ut qvæ istic tùm ad sanitatem corporum tùm ad morbos eorundem pertinentia traduntur, ad εὐνομίαν & morbos simul Rerumpubl. accommodentur. 150 Postremò illud qvoqve (anteqvam à Physica abeam), monendum mihi est, si ulla in disciplina, in hac sanè naturali locum maximè habere illam, qvam hodie multi insignes viri in omnibus scientiis & Artibus magnoperè urgent reqviruntqve, *Ocularem* demonstrationem. 151 Et cùm ad eam plerumqve nonnisi per multa impendia & impedimenta perveniatur, omnia hæc nemo faciliùs superare qvam nobilis aut illustris potest: qvippe cujus argento & fortunæ multa patent, qvæ aliis egentioribus sunt impervia. 152 Nobilis itaqve cùm plantarum, metallorum, animalium, aliarumve substantiarum genera & naturas discere aggredietur, non difficulter reperiet ejusmodi commoditates, ubi, qvæ discit, præsens oculis lustrare, magnâ & utilitate, & voluptate suâ, qveat.

XXVII. 1 Sed pergo tandem ad *Ethicam*, cujus studium qvis ambigat dignissimum Nobili esse? cùm de virtute agat, in qva una illa, non titulis inanibus nixa, sed vera & sola nobilitas præcipuè consistit. 2 Ethicam inter antiqvos nemo accuratiùs excoluit Aristotele. Adeoqve ex illo fundamenta istius disciplinæ haurienda erunt, prout illa Bartholinus, Golius, Keckermannus *, indè hauserunt, & aut contraxerunt tantùm, aut veste paulò alia circum-

„ malo fuisse nimiam opinionem ingenii atqve „ virtutis. Nihil enim eum non efficere posse „ ducebant. Ex qvo fiebat, ut omnia minùs „ prosperè gesta ejus culpæ tribuerent, cùm eum „ aut negligenter, aut malitiosè fecisse loqverentur.

* Adde Conr. Horneji Brunsvicensis eruditas Disputationes Ethicas X. depromtas ex Ethic. Aristol. ad Nicomachum, Francof. editas M. DC. XXVIII. in 8t. (Ubi & ejusdem Philosophiæ Moralis sive Civilis doctrinæ de moribus libri IV. prodierunt M. DC. LIII. in 8t.) Item Oberti Gifanii Philosophi & JCti Clarissimi eruditissimos Commentarios in X. libros Ethicor. Aristotelis, opus enarrationis subtili perspicuitate, perspicuâqve subtilitate, stili elegantiâ, puritate, Historiarum adlegatione, variarumqve magni momenti qvæstionum παρέργως insertarum solidâ discussione qvàm commendatissimum; eoqve omnibus cùm Philosophiæ, tùm Jurisprudentiæ Studiosis longè utilissimum. Francof. M DC. VIII in 8t. Habeo & Aristotelis Ethicorum ad Nicomachum libros cum versione Latina & commentariis non spernendis Antonii Riccoboni. Hanov. cIↄ Iↄc. x. in 8t. Præ ceteris verò omnibus commendo M. Anton. Mureti Presbyteri Commentarios in Aristotelis X. dictos Ethicor. libros Ingolstadii editos anno M. DC. II. in 8t. Edidit & Latinè reddidit Dan. Heinsius Lugduni Batav. M. DC. VII. in 4to. Paraphrasten qvemdam Græcum in Ethica Aristo-

cumdederunt. 3 De omni autem genere virtutum non ex lege qvidem methodi (neqve enim artem ex professo tradidit) magnô tamen spiritu, styliqve genere & splendidô admodùm & penetrante nervosôqve Seneca disseruit, indè adeò nobilissimô qvôqve ingeniô dignissimus Autor est. 4 Nostrâ memoriâ elegans virtutum Enchiridion, Lipsii Politicam imitatus, Cl. Jonstonus dedit. 5 Imaginem earundem virtutum nervosam, & aliqvid subinde cogitationi Lectoris relicturam dare ego in *Charactere Virtutum* (Jenæ an. M.DC. LXIV. in 8t. edito) volui, etsi forsan conatui parum respondit effectus. 6 Si tamen Nobilium Magistro explicare eum libuerit, (uti eqvidem momenta illic rerum alia ex variis Autoribus deprompta, aliqva & domi nata dilatari facile possunt,) Auctorum sententias & testimonia, aliqva etiam exempla ex Historicis adjiciat. 7 Cùm eò pervenerit Nobilis, ut exoticas etiam lingvas intelligat, svaserim ut Michaëlis Montani, Viri Amplissimi & doctissimi opera legat, optimi sanè succi plena. 8 Maximè autem omnium id det operam Nobilis, ut virtutum præcepta non tantùm animo imprimat, sed moribus etiam ac vitâ exprimat, ad affectuum scilicet moderationem, tùm ad opera generosô homine digna magis magisqve sese indies exercendo. 9 Ethicam seqvatur *OEconomica*, non eò, † qvod meruerat, pretiô æstimata disciplina: cùm nec civiles virtutes sine

Aristotelis Nicomachea è Bibliotheca Lugduno-Batava publica. Illi ipsi verò Aristotelis de Moribus X. libri, Ethica nominati, Joachimo Perionio interprete, correcti & emendati per Nicol. Grouchium exierunt in 4to. Parisiis 1557. Hi sunt, qvos habere in consilio poterimus, cùm qvid consulere volemus. Usus sum & in juventute mea non sine fructu Adami Spengleri Ethicâ. Vide qvæ dixi parte 1 Methodor. no strar. p. 519.

† *Qvod meruerat*] Magni facienda sunt præcepta Politices: (repeto verba disertissimi Mureti ex Adnotationib. in Oeconomica Aristotelis non ubivis obviis p. 553. s. edit. Ingolstadiens. M. DC. II. in 8t.) sed ne ea qvidem qvæ ad rei familiaris rectionem pertinent, negligenda: fortassis etiam eo cognoscenda studiosius; qvod, ut veteres dicebant, non cujuslibet hominis esse Corinthum ire: ita non omnium est ad rempub. accedere. at omnium est regere familiam suam neqve ejus rei ratio sine certo ac præsenti damno ignorari potest. Atqve id in privatis qvidem hominibus dubitationem non habet: de regibus, ac potentibus viris aliud fortasse senserit aliqvis, illi enim domesticam curam, tanqvam magnitudine suâ inferiorem, & humiliorem solent aliis delegare ac committere: ipsi gravioribus curis, ac cogitationibus occupantur; sed tamen ut reges ipsi solent interdum deposito auro ac purpurâ ingredi privatorum domos, & curiosè inspicere qvid à qvoqve agatur: ita non est alienum majestatis ipsorum, scire ac cognoscere, qvemadmodum tenuiores familiæ administrentur, & recè dictum est à veteribus, regum qvoqve ac satraparum propriam qvandam œconomiam esse. Acqvanqvam Aristoteles alicubi negat, reges ac tyrannos prodiges esse posse, qvod immensam illam, & infinitam opum copiam largiendo, & faciendis sumptibus, superare non qveant; notum tamen est qvosdam ex eis, immoderatis largitionibus & temerè profundendâ pecuniâ, eò redactos esse, ut & fraudare creditores, & adversus dignitatem suam multa facere cogerentur. His certe usus aliqvis præceptorum œconomiæ profuisset, neqve alienam esse hanc facultatem à regibus, judicabat Cicero, qvi Dejotarum, non tantum ut tetrarcham nobilem, sed & ut optimum patremfamilias, & diligentissimum agricolam, ac pecuarium laudat. Qvod si Agricultura rectè in œconomices parte numeratur; non esse eam indignam regibus, declarat Xenophon qvi sub Cyri minoris persona, ostendit nihil sibi videri tam regale qvam studium agri colendi. Sed & Priscorum regum Hieronis, Attali Philometoris, Archelai, Jubæ geoponicôn libri, qvi sæpe citantur à veteribus, non mediocriter eos hac œconomices parte delectatos esse declarant. Ac certè ut qvi duorum scalmorum navim gubernare nesciat, ridiculus sit, si se ad qvinqve remos,

fine illa rectè consistere possint. 10 Nam primordia societatis civilis domus sunt, ac nemo facilè in publico se rectè gesserit, qvi privatum Larem, ita ut par est, non nôrit moderari. 11 Et sanè non tot familiæ ad incitas redigerentur, aut certè non tantò ære alienò obruerentur, neqve ad res utiles magnasqve gerendas nervum & instrumenta amitterent, si rei domesticæ cautiùs prospicere maturè Nobiles discerent. 12 Non nescio eqvidem speciosa nomina jam pridèm indita esse luxuriæ & prodigentiæ juvenili: contra frugalitatem turpibus avaritiæ titulis traduci. Et mori vetustate inolito, inqve genio qvodammodò liberæ & ad Magnificentiam propensissimæ Nationis fundamentum habenti, contraire perdifficile est, & contra nitendò nihil asseqvêre, qvàm *ut pateat, qvibus malis impares simus*. 13 Sed hoc tamen cuilibet nobili Juveni meritò inculcandum est, si aliqvid dandum sit consvetudini, & inprimis auræ populari, qvam in ista Republ. primi aularum negotiorumqve publicorum Candidati non debent prorsùs negligere, ut id tamen fiat consideratè, & cum aliqvo semper ad rem familiarem respectu. 14 Neqve enim onera semel contracta facile posteà dissolvuntur; sed qvód intra prima juventutis spatia peccatur, totâ plerumqve vitâ luendum est. 15 Omninò igitur eò dirigendi Juvenum animi sunt, ut, dùm virtutum moralium, dum civilium semina hauriunt, Oeconomicarum minimè omittant fundamenta. 16 Nam etsi ad eas usu ut plurimum adsvescant homines, expedit tamen, ut ceterorum habituum, ita hujus qvoqve lineamenta animo, dùm mollis est, imprimi. 17 Qvam ad rem utilia erunt Axiomata Oeconomica * Richteri, præcepta item, qvæ Timplerus, Keckermannus, Alstedius Encyclopædiis suis inseruêre. 18 Laudatur qvoqve in hac materia Ludovici Septalii Medici Mediolanensis de re familiari libellus.

XXIIX. 1 Præcipuò autem studiò Nobilibus in *Politicam* incumbendum est. Hic Rhodus, hîc saltus ipsis erit. Hùc tanqvam ad scopum in hac terrena Civitate omnia potissimùm dirigenda, maximè Nobilibus Polonis. Qvorum nemo tàm tenuis vel tàm obscurus est, qvin in conventibus publicis (qvi istic freqventes) suffragium habeat liberum; qvin, si in Politicis sapiat aliqvid, ad honores, & ad qvævis munia possit emergere. 2 Ad Politicam itaqve uti inprimis à teneró etiam ungve assvefaciendum Nobilem dicimus, ita ad eam, qvicqvid hactenùs præscripsimus, collimat: ut jam non multa nobis-

remos, aut alia majora navigia gubernanda idoneum profiteatur: ita qvi gubernandæ domus peritus non est, multo minus ad regendam civitatem, aut provinciam idoneus sit, necesse est. Fatendum igitur est, œconomices præcepta digna esse, inqvibus cognoscendis aliqvid operæ ac studii collocetur. De Principe b. r. Gothano, Ernesto pio, mihi relatum est, cum aliqvando dixisse. Amandamus nos juvenes nostros in peregrina loca, recipimusqve eos si non omnium reliqvarum artium, saltem Oeconomiæ profectò rudes oppido atqve expertes.

* Ex erunt hæc Gorlicii ann. 1604. in 4to. Ejusdem Gregorii Richteri Axiomata Ecclesiastica, qvæ sunt pars tertia Axiomatum Historicor. prodierunt Goslariæ anno 1614 in 4to. cum Appendice ad Regulas Historicas continente novorum Axiomatum centurias tres. Addenda & ejusdem Axiomata Politica Gorlicii edita anno 1604. in 4to. Qvibus in libris non contemnendus eruditionis thesaurus continetur. Laudat & Naudæus in part. 1. nostrat. Methodor. p. 670.

nobis restent addenda. 3 Nominavimus autem anteà, nec semel, † Lipsii Politicam, eamqve omninò familiarem juventuti nobili reddendam svasimus. Sunt enim istìc nervi Prudentiæ Politicæ, & nihil illô Catone vel doctius vel compositius est. 4 Cui addi aut saltem subjungi Savedræ symbola ante allegata svadeo, qvibus vir ille nobilissimus dignam qvòvis soliò ideam Principis nuper dedit orbi. 5 Cui non sine opimo fructu addetur Thesaurus Politicorum Aphorismorum Joannis ‡ Chokieri. 6 Sed porrò qvia Disciplina hæc non caret controversiis, opus est omninò addere pleniorem aliqvem Autorem, qvi istud Civilis Doctrinæ corpus integrè sit complexus. 7 Cujus farinæ sunt præter ipsum Aristotelem, omnium aliorum Ducem, adeoqve omnibus præferendum, Tholosanus, Casus, Althusius, Keckermannus, Alstedius, Arnisæus, Contzen, Vernulæus, Schönbornerus, aliiqve. 8 Sed qvia unus omninò eligendus est, maximè omnium juventuti commendandus videtur * Bodinus, cui uni, ut Vir Cl. Gabriel Naudæus in Bibliogr. politica judicat, tantum ceteri concedunt, qvicunqve unqvam de Republ. libros ediderint,

Qvantum lenta salix pallenti cedit Olivæ:

Et Politicæ viri istius idem dat tale testimonium: *Qvantum*, inqvit, *ad ejus Rempubl. spectat, fatendum est, opus esse elaboratum ingeniô, expolitum industriâ, perfectum judiciô, & ita numeris omnibus absolutum, ut qvi ab illo discesserit, haud absimilis videatur illis antiqvioribus, qvi neglectâ vel ignoratâ Cynosuræ præstantiâ, navigationis cursum ad avicularum qvarundam placitum dirigebant, sæpiusqve per cautes & saxa præcipites ferebantur.* Hæc ille. 9 Sed cum istis, qvos commendo, Autoribus, consilia particularia, qvæ uspiam à magnis viris de Republ. data sunt, conjungenda censeo. 10 Et ex antiqvis qvidem Sallustii inprimis Consilium, qvod Cæsari dat ** de ordinanda Republ.

† *Lipsii Politicam*] De hac qvid Scaliger (hunc enim ibi indigitari puto) senserit, his exponit Dominic. Baudius Joanni à Wowet, Epistolar. Cent. III. n. XXXVI. p. m. 349 edit. optimæ Amstelodamens. Elzevirianæ 1654. in 12. In Criticis Deus esto, in Politicis vix absolvi potest ob (non audeo dicere imperitiam, sed supplebis per λωποσιώπησιν.) Malignitas etiam non videtur cadere in candidum pectus. Sed ὅπου ἀπειρότερον ἀλλήλων πάντω μοι δοκεῖ εὐτυχεῖν καὶ σφάλλεσθαι (ὡς ἔπος εἰπεῖν) παρὰ παισὶν ἐν τοιούτοις. Specimen pravi judicii vides in eo, qvod C. V. Lipsii politica fastidiosè traducit, & ludibrii causa, ne forte honorem putea, vocare solet. Poca nimestra At meo puncto, & opinor omnium rectè sentientium judicio, palmam obtinent inter omnia viri summè de literis meriti monumenta. Sed hujusmodi mysteria non sunt enuntianda profanis. Linqvamus illis suam hæresim, & intelligamus nostra bona, qvibus si taciti pascamur, habebimus, ex consilio vafri vatis Venusini, plus dapis, & rixæ multo minus, invidiæqve.

‡ Optima editio prodiit Leodii in fol. annô M. DC. XLIII.

* *Bodinus*) De hoc multa attulimus parte I. Methodor. nostrar. p. 513. f.

** *De ordinanda republ.*] Legendæ sunt hæ duæ Sallustii (si ipsius sunt, de qvo vide Voss. l. de Latin. Historic c. XV. p. m. 75. edit. Lugdun. Batav. 1651.) ad Cæsarem Orationes, ut vocant, vel potiùs Epistolæ cum doctissimo Commentario Joh. Lucceii, qvi habetur in p. 235. f. Syntagmatis Dissertationum ejus Politicarum. Amstelodam. 1644. in 12.

publ. & Mæcenatis, nec non Agrippæ, qvorum alterum Augustus arctissimâ amicitiâ, alterum proximâ affinitate sibi innexum de rebus Imperii constituendis consuluerat. 11 Addi his meretur elegans, & ut verbis facunda, sic fæcunda rebus Epistola Ciceronis, qvæ inter epistolas (a) ad Q. Fratrem scriptas prima est. 12 Artes Politicas in callidis Principibus Aulicisqve, qvos vetus & nova historia celebrat, unusqvisqve artem civilem docentium & discentium suô rimatur venaturqve ingeniô. 13 Et extant libri ista machinamenta, qvibus orbis Imperia & cardines circumaguntur, magnâ solertiâ evolventes promentesqve. 14 Inter qvos principatum tenere videntur, qvæ Machiavellus prodidit, vir acutus qvidem, sed cujus ut ingenium majore pietate & integritate dignum erat, ità jam non aliud meruit, qvàm ut cautissimè fides ei adhibeatur. 15 Minùs acuta, sed magis proba sunt aliorum in isto argumento scripta, uti (b) Arcana Clapmari, Amirati (c) in Tacitum Dissertationes, Savedræ Politica Emblematica, & alia ejusmodi. 16 Aulicæ vitæ colores si qvis extra aulam nosse cupit, ei opinor utilis fuerit libellus, qvem olim Juvenis ex Gallico traductum sub *Aulici inculpati* nomine (nam alterum sub Institutionum politicarum titulo protrusum pro meo labore non agnosco) publicari, postqvam alterum compereram editum, passus sum. 17 Ceterùm cùm singularum Rerumpubl. instituta scire plurimum

V v conducat

(a) *Ad Q. Fratrem*] Proconsulem Asiæ scripsit hanc epistolam ea de Provincia rectè & prudenter administranda, continentem [illegible], Rempubl. gerentibus valde necessaria. Conscripsit eruditam ad Rhetorum morem ecphrasin Christoph. Corneus ex Buchen Basileæ M. D. LIII. in 8r.

(b) Habeo Arnoldi Clapmarii de Arcanis Rerumpubl. libros sex illustratos à Joan. Arnoldo Corvino JCto ex editione Amsterodamensi Elzeviriana 1641. in 12. Hanc enim puto optimam, qvippe cui accesserunt Christoph. Besoldi de eodem argumento Dissertatio; nec non ejusdem Clapmarii: Francisci Roselli & Wolfgangi Heinrici Ruprechti Conclusiones de Jure publico.

(c) Scipionis Amirati celeberrimi inter Neotericos scriptoris Dissertationes politicæ sive Discursus in Corn. Tacitum Politicam doctrinam apprimè inlustrantes ex Italico in Latinum versi cum Digressionib. Politicis à Christophoro Pflugio Eqvite Misnico, Viro imaginibus & doctrinâ præclaro indicatis prodierunt Francofurti M. DC. XVIII. in 8r. Accesserunt ob argumenti similitudinem, summamqve operis elegantiam de Regis ac Regni institutione libri tres. Adjicio hic non spernendum dicti Pflugii istiusmodi de Scriptoribus Italicis judicium qvod Julius Bellus nobis in ad Lectorem præfatione his verbis aperit: Colloqvebamur aliqvando nonnihil de re litteraria, variosqve præsertim de Italicis qvibusdam ingeniis, rei politicæ plus justò deditis, sermones serebamus: absurdam rem qvibusdam videri, ajebat, civilis facultatis præcepta ab iis viris tradi, qvi libertatem ne summis qvidem labris degustant, coguntqrqve ad placitum potentiorum, non ad suæ normam rationis disserere, & de tota republic. eas plerumqve sententias proferre, qvæ dominantium rei conducunt magis, qvam naturæ consentiunt. Qvædam excusanti mihi, qvibusdam apertè refraganti, sapienter subjungebat, plurimis saltem Italorum non eximi, qvin verbosis dissertationum mæandris, & phaleratis nimium circuitionibus, adeo discurrant, ut haud rarò in orationis flumine mentis gutta desideretur, nihilqve discursibus iis esse videatur hominibus ad solidam doctrinam aspirantibus movendo fastidio, stomachoqve aptius: eccur veterum autorum discursus posthaberi, qvos historiis suis passim pulcherrimô rerum dilectu, qvà politicè, qvà geographicè, interserere consveverunt? profectò satius esse, horum digressiones unà cum rebus gravissimis, ex qvibus eliciuntur, admirari, qvàm eorum qvi sententiolam casu excerptam, qvatuor exemplis, totidemqve similitudinibus circumvestitam, tanqvam folium Sibyllæ credulis ingerunt:

conducat Politico, hanc qvoqve ad rem libri eqvidem jam non desunt. 18 Nam antiqvas nonnullas, uti Atheniensium, Lacedæmoniorum, & aliarum sexaginta, uti & Monarchiam Persarum utilissimô, atqve ad genium Polonici Regni accommodatissimô scriptô Keckermannus prosecutus est. 19 Nec novis describendis Ingenia decora defuêre. 20 Unô tamen Volumine qvicqvid in singulis maximè memorabile, & scitu necessarium est, Boterus comprehendit, cui solerte operâ lumen deinde addidit Gothofredus, & adjectis Tabellis atqve Imaginibus Librum ipsum, nomine veteri mutatô, Archontologiam appellavit. 21 Rempublicam Venetam cum Romana olim comparavit Qvirinus Piso: qvem librum Nobili Polono utilem lectu censeo, qvia Polona Respubl. cum illis duabus, Romana & Veneta, multa habet communia. 22 De ingeniis qvoqve singularum gentium observanda sunt judicia à viris insignibus profecta, qvales sunt Barclajus in icone animorum, Neuhusius, *Theat. ingen. hum. lib. I. c. XIII.* Savedra sub Symb. LXXXI.

XXIX. 1 Cum Politico studio ut Historia pari passu ambulet, necesse est: neqve enim aliundè faciliùs aut meliùs civilis Prudentia hauriri potest. 2 Sed qvæ Historiæ, & qvô ordine legendæ sint, satis jam ante videor mihi explicuisse: ut adeò nihil ferè qvod adjiciam, supersit. 3 Hoc tamen monendum, in Historiis qvibusvis sed præcipuè recentioribus, unicuiqve ea annotanda maximè, qvæ in suæ Patriæ publicis Negotiis aliqvandò suscipiendis habere usum qveant. 4 Uti sunt inprimis Origines & Incrementa Regnorum & familiarum, tùm jura ac modi, qvibus qvodqve seu regnum seu Provincia in potestatem seu Principis seu Reipubl. devenerit. 5 Hinc enim de controversiis atqve etiam bellorum, qvæ eâ occasione inter populos hodiè geruntur, justitia aut iniqvitate judicium ferri potest. 6 Ità multum scire interest, qvibus titulis & modis Lusitaniæ seu Portugalliæ Regnum olim sub Hispanorum ditionem redactum sit, qvibus Neapoleos, qvibus Siciliæ, & alia ejusmodi Regna ab eodem Rege teneantur. 7 Qvomodò Irlandia Anglis subjecta, Scotia verò innexa fuerit. 8 Qvô pactô Serenissi. Domus Austriaca Regnum Ungariæ obtinuerit, qvô Bohemiæ*. Qvalia haud pauca olim collecta mecum adhùc servo. 9 Sed ne Nobilis Polonus in sua Republ. hospes sit, in Patria historia diligenter sibi annotandum censeat, qvomodò & qvando Regnum Poloniæ cœperit, qvando & qvomodò ab eo Moravia avulsa, qvando Silesia, qvomodò Lithvania innexa, qvomodò Pomerania, Russia, Prussia, Masovia, Scepusium: qvem ortum in Polonia habuerit Nunciorum terrestrium Autoritas, qvando Germani, qvi Poloniam incolunt, eò venerint, & undè Juris Magdeburgici in Civitatibus usus, & alia ejusmodi. 10 Ego ut minùs versatis præeam, de qvibusdam talibus in gratiam

* Huc faciunt D. Petri Stockmanni olim in Academia Lovaniensi Legum Professoris, posteà vero in supremo Brabantiæ Concilio, tandem in sanctiore, Consiliarii regii & Libellorum Supplicum Magistri; Archivorum Brabanticorum Custodis, Justitiæ Militaris Supremi Præfecti, nec non ad Comitia Imperialia titulô Circuli Burgundici Ablegati, Partes duæ elegantis tractatus de Jure devolutionis. Amstelod. M. DC. LXVIII. in 12.

tiam Nobilitatis Polonæ cursim aliqvid dicam. Inde ,in exemplo qvisqve discet, qvomodò ex aliis qvoqve qvibusvis Historicis similia colligi, & ad usum reponi possint & debeant. 11 Poloni gens Slavonica seu Sarmatica, Duce Lechô, tempore Mauritii & Phocæ Imperatorum id est circa Annum Sal. qvingentesimum qvinqvagesimum, è Sclavonia, vel ut alii & forsàn rectiùs, existimant, è Russiæ regionibus in eam, qvam nunc habitant, terram venêre. 12 Religionem Christianam annô 965. Poloni suscepêre, rerum apud eos potiunte Micciflaô, cui, cùm cœcus natus esset, septimô ætatis annô dies subitò reluxit, illustri lucis melioris, qvæ illi & Regno post affulsit, auguriô. 13 Ejus Filius Boleslaus, Chrobri dictus, ab Ottone III. Imperatore, qvi ob Adoalberti Martyris miracula posthuma in Poloniam venerat, regia Insignia, qvæ Pater ejus à Pontifice impetrare non potuerat, accepit. 14 Moraviam antiqvitùs Polonis subjectam, sed malè defensam à Miecislao Boleslai Chrobræi filio, Patri minimè simili, Bohemorum Dux Prædislaus terræ suæ adjecit circa annum 1030. 15 Silesia à Poloniæ Regno ad hunc modum avulsa est. 16 Boleslaus ab ore distorto Crivoustus appellatus, moriens Regnum in filios, qvos habebat complures, diviserat. 17 Eorum maximus natu Uladislaus, post patrem Regiô diademate potitus, instinctu Uxoris Christinæ, Fratribus auferre, qvæ Pater singulis destinârat, satagens, bellum conflavit, in qvo victus ipse & pulsus Regnum amisit. 18 Illi in Germaniam ad Uxoris suæ cognatos profugo primò Conradus Imperator opem, sed irritam, tulit; post eidem exuli Fridericus Barbarossa, bis appetitâ armis, sed sine magno successu Poloniâ, Silesiam pactione impetravit. 19 Uladislaus ergo Dux Silesiæ factus eam ad filios transmisit, à qvibus posteà in multiplices partes divulsa est. 20 Polonia autem à Uladislai fratribus ordine sibi succedentibus possessa, apud minimi natu Casimiri posteros multis annis mansit. 21 Ex qvibus ultimus Casimirus fuit ob virtutem Magnus appellatus, qvô sine mascula prole extinctô Proceres Poloniæ Ludovicum Ungarum ad sceptrum vocârunt, agnatis Principibus Silesiæ exclusis. 22 Ea res caussam dedit, ut Principes Silesiæ, orti à Uladislao, repulsæ & contemtus sui dolore, à Polonis discederent. *Vide Peucer. lib. V. Histor. Carion.* 23 Erant autem illi ut numerô plures, sic opibus dispares; moribus porrò ità comparati, ut nec ferre qvietem, nec jura necessitudinis inter se colere scirent, & invidentiâ eò usqve provehebantur, ut ne ab insidiis qvidem mutuis ac cædibus abstinerent. 24 Invitati his domesticorum inter illos dissidiorum occasionibus ad concupitam jam dudùm & tentatam sæpè Silesiam, Bohemici Reges, Johannes Lucelburgicus astutus princeps ejusqve filius Carolus, auctis inter discordes odiis, non magnô negotiô perfecerunt, ut aliqvi sponte, alii expugnati minis vel pretiô, plurimi blandis capti pollicitationibus liberas cervices obviis Bohemorum cassibus implicarent. 25 Lithvania post multorum seculorum bella cum Regno Poloniæ circa ann. Chr. 1386. hâc occasione coaluit. 26 Ludovicus Ungarus, de qvo suprà mentio facta est, cùm in Polonia annis duodecim regnâsset, moriens filiam unicam Hedwigin innuptam reliqvit. 27 Qvam cùm Poloni sce-

ſceptro deſtinâſſent, ob formam & dotem varii eam proci ambiêre. 28 Inprimis duo ambiguâ inter ſe ſpe diù certârunt, Wilhelmus Auſtricus Princeps, & Jagello, Gedimini, qvi primus occupatæ Lithvaniæ Magnum Ducem acceptô à Ruſſis nomine ſe appellavit, Nepos. 29 Wilhelmus Hedwigin, Jagello gentem Polonam magis propenſam habuit, obtinuitqve qvod voluit, ſed hâc lege, ut Chriſtiana ſacra amplexus eôdem, qvô ſibi Hedwigin, conjugiô Lithvaniam (ad qvam Samogitia, & pars Ruſſiæ tùm pertinebat) Poloniæ Regno ſociaret. 30 Pomerania ſecundum littus maris Baltici longè procurrens Regio, indè & à ſitu illo in Lingva Sclavonica Ziemia Pomorska qvaſi maritima dicta, olìm à Vandalis, Herulis, Obotritis, &c. poſteà à Sarmaticis populis inhabitata Duces ſuos habuit, Poloniæ qvidem ſtirpe & clientelâ innexos, ſed ſubindè refractarios. 31 Inter eos, regente Polonos Boleslaô Crivouſtô Svantoborus bellis adverſum Danos & hunc ipſum Boleslaum geſtis præcipuè enituit. 32 Cujus Liberi paternas poſſeſſiones partiti, diſtinctionem citerioris & ulterioris Pomeraniæ primi fecêre. 33 Citeriorem, in qva eſt Stetinum, Bertislaus & Ratiborius ſortiti ſunt. 34 Ex Bertislao nati Boguslaus & Caſimirus libertatem, Leges & Lingvam vicinæ Germaniæ amplexi, relictis Polonis, Imperio Romano ſe ſubdiderunt, & ab Imperatore Friderico Barbaroſſa in numerum Principum Imperii in Caſtris ad Lubecam, ob auxilium contra Danos præſtitum, adoptati ſunt, ann. 1140. 35 Ulteriores Pomerani Poloniæ magis vicini, eorum Societatem, qvanqvàm bellis aliqvandò interpellatam, retinuêre tamen ad Sventopolcum usqve, qvi iſti tractui à Leſco Albo Rege Poloniæ præfectus, hôc, dùm forte lavaret, per inſidias interemtô, pro Duce Pomeraniæ ſe geſſit. 36 Ejus verò filius Meſtvinus, cùm prole careret, terræ ejusdem hæredem ſcripſit Premislum Majoris Poloniæ primò Ducem, & mox univerſæ Regem, agnatis ſuis ob neſcio qvas ſimultates excluſis. 37 Ita ergò iterum in Polonorum poteſtatem redacta ulterior Pomerania eſt. 38 Sed eandem paulò poſt ſub Uladislao Loctio Marchiones Brandeburgenſes, qvi Premislum ob Pomeranicam, ut creditur, hæreditatem occiderant, Palatini Gedanenſis ejusdemqve filii proditione adjuti, occupârunt. 39 Conſtra qvos cùm Crucigeri in Boruſſia tùm potentes, à Polonis invocati, inqve arcem Gedanenſem admiſſi eſſent, præmium navatæ operæ immenſum poſtulantes, cedere Arce, qvam inſederant, noluêre: qvin inſuper Derſaviam, Choniciam, aliaqve vicina oppida ceperunt. 40 Ita ergò hæc Pomeraniæ pars eidem, cui Boruſſia, Cruciferorum Dominationi ſubjecta, eosdem poſteà cum Boruſſia caſus diu habuit, eumqve ea ſimul in gratiam tandem cum Polonis rediit, repudiatis ſcilicet Crucigeris, ut mox dicetur. 41 Ruſſia meridionalis (nam alia ſeptentrionalis eſt; qvæ Moſcovia dicitur) ſæpè qvidem armis Polonicis, Boleslaorum inprimis virtute ſubacta, Duces tamen ſuos ſemper retinuit. Qvi nec fide in Reges, nec concordiâ inter ſe, æqvâ egêre. 42 Caſimiri Magni tempore Lubartus Gedemini Lithvanorum Ducis Filius, ductâ Vlodimirienſium Ducis filiâ, omni eô Ruſſiæ Tractu, qvi Lithvanos

ſpe-

ſpectat, potitus eſt, reliqvorum Ducum, qvi plures, eoqve minores erant, viribus attritis. 43 Reliqvum Terræ ejusdem, qvod ab Halicia, & Leopoli in Poloniam vergit, Boleslaus Maſovius, hæredem ſe matris Ruſſæ ferens, ſubegit, paulò poſt venenò à Ruſſis novum jugum malè ferentibus necatus. 44 Eâ occaſione Caſimirus, qvem ante nominavimus, antiqvam ditionem Poloniæ vindicaturus, ſubitaneis copiis Leopolin diripuit, & poſt alterâ expeditione oppidis captis pluribus, tantum terrorem Ducibus injecit, ut paucis ſibi reſervatis urbibus, reliqvam Ruſſiam ipſi concederent. 45 Qvi illam adeò in Provinciam tum redegit, Palatinis, Caſtellanis, aliisqve Magiſtratibus ad Polonicum morem ibi conſtitutis, religione tamen propriâ eidem relictâ. 46 Ex eo tempore turbidi nonnunqvam Ruſſi, nec malarum molitionum expertes prorsùs, tamen nunqvam conſenſu aliqvò Imperium Polonicum excutere ſunt aggreſſi. 47 Noſtrò hôc ſeculò illa gens, ducibus Coſacis, auxiliantibus Tartaris, æqvè ſibi qvàm Regno Polonico moleſtiam facesſit. 48 Inter Sarmatiæ Gentes, qvas Ptolemæus enumerat, nominari Boruſcos videmus, poniqve in ea ora, qvam nunc Livones & Moſchi inhabitant. 49 Qvi ſi cum Pruſſis ſeu Boruſſis hodiè ita vocatis iidem ſunt, ſedem illos ſuam nonnihil verſus Occidentem poſt Ptolemæi tempora promoviſſe oportuit. 50 Qvicqvid ſit Pruſſorum gens olim à Boleslao Chrobræo primo Polonorum Rege incurſionibus vehementer infeſtata, ſeqventibus temporibus multum negotii proximè adſitis Maſoviis, poſteà & univerſæ Polonorum nationi facesſivit. 51 Dux Maſoviorum eqvidem viribus barbari tùm, & ferocis populi impar, neceſſe habuit Fratres Teutonicos, tùm è Syria ejectos à Saracenis, in auxilium vocare, traditò illis tractu Culmenſi, & qvæ inter Viſtulam, Mocram ac Dervanciam interjacent, terris, hâc tamen lege, inqvit Cromerus, ut ubi Pruſſos domuiſſent, Culmenſem Tractum redderent, qvæ verò de Barbaris cepiſſent, arbitriò bonorum virorum ſecùm partirentur. 52 Subacta ergò à Religioſis iſtis militibus (vulgò Cruciferis vocatis) brevi tempore Pruſſia eſt, debellatis partìm atqve ab Idololatria abductis, partìm deletis incolis, novisqve è Germania Coloniis, Principum Urbiumqve Teutonicarum ope, ſensìm introductis, Regioneqve ipsâ ſic cultâ & exornatâ ædificiis freqventibus more & ritu Germanicò: ſic ut tandem etiam Imperatores aliqvid juris ſibi in hanc provinciam vendicarent: debiliore iſtis temporibus potentiâ Polonorum, eò qvòd poſt Crivouſtum in multos principes & principatus diviſi, minus in commune conſultabant, & aſſiduis Tartarorum Ruſſorum Lithvanorumqve incurſionibus mirè aliqvandiu fuerant exagitati. 53 Sub Uladislao Loctico cùm, ut paulò ante dictum, Pomerania à Marchionibus Brandeburgicis, juvante Palatini Gedanenſis filiò, magnam partem Polonis erepta eſſet, vocati contra illos in auxilium ſunt Cruciferi, certis tamen pactis, & de præmio laborum ſtipulationibus. 54 Qvas cum minùs Cruciferi ſervarent, ſed Arce Gedanenſi, qvam defendendam ſuſceperant, cedere poſteà abnuerent, pluraqve alia Pomeraniæ oppida ſibi raperent, tùm demùm exarſit bellum, qvod à Uladislai Loctici temporibus ad Sigismundum I. us-

qve, hoc eſt, ducentis & ampliùs annis duravit, brevi aliqvando pace, ſæpiùs induciis tantùm interruptum. 55 Regnante verò apud Polonos Caſimirô III. an. 1454. tædere Pruſſos ſervitutis, qvam ſub impotente Crucigerorum dominio patiebantur, cœpit, initaqve conſpiratione ab illis ad Caſimirum defecêre. 57 Qvi cùm oppreſſos in Clientelam recepiſſet, defendiſſetqve contrà Cruciferos magnis belli laboribus feſſi tandem Hoſtes pacem petiêre, qvæ & coiit hâc Lege, an. 1466. ut ditiones Culmenſis & Michaloviensſis, & Pomerania omnis, Mariæburgum, Elbinga, Stuma, Chriſtiburgum, Toſchemita, cum aliis nonnullis locis cederent Polonis, reliqva retinerent Cruciferi, ſed ità, ſi in fide & clientela Polonorum manerent, vid. Crom. l. 26. ſub finem. 58 Multis poſt annis Cruciferorum Magiſter renunciatus eſt Albertus Brandenburgicus, qvi cùm ſacramentum ex pacto dicere Regi Poloniæ renueret, bellum reſuſcitatum eſt. 59 Sed Albertus, cùm fruſtra opem Imperii contra tam potentem hoſtem imploràſſet, Regi ſe, & qvicqvid Cruciferorum nomine teneret, ſubjecit, cumqve in modum primus ex Magiſtro Teutonico Dux Pruſſiæ, Poloniæqve Vaſallus factus eſt: conventionem illam neqvicqvam reſcindere conante Cæſare, & ipsô Albertô fruſtrà à Camerâ Imperiali proſcriptô. Vid. Sleid. l. 7. & 8. 60 *Maſovia* ad hunc modum Poloniæ innexa eſt. 61 Cum regnante apud Polonos Caſimirô III. Januſſius Maſoviorum Plocenſium Dux, cælebs mortuus eſſet, Ducatum Plocenſem Rex jure feudi, ut vocant, ad ſe devolutum Regno adjunxit. 62 Januſſio frater erat Conradus, cui reliqva Maſovia, Varſavienſi, Viſſegrodenſi, Zacrocimenſi, Ciechanovienſi, Lomzenſi, & Novodworenſi territoriis diſtincta ad vitæ dies, Cirnenſis Terra ſempiternô jure conceſſa. 63 Sed ejus poſteritate extinctâ, omnes hæ terræ Regno Poloniæ ſub Sigismundo I. acceſſêre, privilegiis tamen qvibuſdam veteribus uſqve fruentes. 64 Circa annum Chriſti 1413. Sigismundus Ungariæ Rex, & poſt etiam Germaniæ Imperator, à Uladislao Jagellone Rege Poloniæ octoginta millia ſexagenarum *Pragenſium* mutuò petiit, obtinuitqve, oppigneratô Jagelloni Scepuſienſi Tractu cum tredecim oppidis, arce tamen Scepuſiâ exceptâ. Ex eo tempore Scepuſium in ditione Polonorum eſt ad hanc uſqve diem. Crom. l. 18. ſub fin.

65 *Nunciorum Terreſtrium ortus & autoritas.*

66 Cùm annô 1469. Caſimirus III. Conventum Polonorum Minorum (ita appellantur Cracovienſes, Sendomirienſes, & Lublinenſes) Viſliciæ ageret, ſubſidium ad exolvenda ſtipendia poſtulans, non abnuit id qvidem Nobilitas, verùm ſine Majoribus Polonis nihil ſciſcendum ſibi putavit. 67 Qvare placuit binos è Satrapiis ſive Palatinatibus Legatos ad Comitia Petricovienſia mitti, qvi decernendi in commune cum ceteris moderati tributi poteſtatem haberent. 68 Atqve hoc tùnc fieri cœptum ſic inolevit poſterioribus temporibus, ut ſine iis Legatis, ſeu Nunciis Terrarum (ſic enim vocantur) nulla Comitia legitima habeantur, neqve tributum decerni, ac nè Lex qvidem ulla ferri poſſit. Qvò

69 *Qvô tempore Castellanus Cracoviensis potiorem locum Palatinô habere cœperit?*
70 Bolesláô Crivoustô regnante, circa annum 1117. *Palatinus* Cracoviensis Scarbimirus qvidam erat, Vir manu animôqve promtus, & rebus benè gestis inclytus. 71 Sed is superbior posteà factus, à Boleslao, cui obtrectare, & opum factionumqve fiduciâ rebellionem minari cœperat, excœcatus & Senatu motus est. 72 Ac ut dignitati ejus major nota inureretur, constitutum tùm fuit, ut Cracoviensis Castellanus *Palatinum* præcederet. Qvod hodieqve observatur, cum in ceteris *Palatinatibus* primus locô & dignitate *Palatinus* habeatur. 73 Sed ex longiore excursu, cui veniam dari peto, tandem ad rem reversi telam nostram texere pergimus.

XXX. 1 Historia, ut magnus Vir Gerardus Vossius dicere solebat, duobus nititur, Chronographiâ & * Geographiâ. 2 Nam illa temporum lucem infert narrationibus, hæc situm adscribit locorum, qvorum notitiâ sanè opus est, nisi in orbe, & qvæ orbis, *Provinciarumqve* singularum res perseqvitur, historiâ, tanqvam in ignota sylva errare velimus. 3 In utraqve non desunt hodiè nobis Autores, qvi facem præluceant. 4 In Chronologia Bucholzerus, Funccius, Emmius, Scaliger, Calvisius, *Petavius*, Helvicus præstant. 5 Ego (qvia omnes legi non possunt à nobili) si brevem qvis velit, Bucholzerum, si prolixum, Calvisium prætulerim aliis: qvia etsi ceteris non videntur eruditione majores, imò aliqvibus vix pares, tamen usui magis accommodati sunt. 6 In Geographicis primi manuductores sunto † Cluverus & Bertius: posteà ad Ortelios, Mercatores, Theatra Urbium, & Atlantes progressus fiet. Qvi libri cari eqvidem sunt, sed pretium sui multiplici utilitate & svavitate largè refundunt. 7 Sed inprimis, ut rectè monet Magnus Savedra, conclavia illustrium Discipulorum ejusmodi aulæis & peristromatis vestiantur, qvæ tectoriô opere variè elaborata generalem qvandam Orbis delineationem, hoc est qvatuor mundi partes unà cum celebrioribus fluviis, montibus, Urbibus aliisqve insignioribus locis spectanda exhibeant. 8 Geographiæ mentio revocat me in memoriam ceterarum artium Mathematicarum: qvas si omnes disci à Nobilibus vellem, nimis prodigè eorum tempora viderer

* *Geographia*] Hujus cumprimis in Historicis est habenda ratio, eaqve accuratis luculenter ante oculos ponenda tabulis, qvòd eam præcipuam rem esse novimus, qvæ scientiâ sui Historiam reddat planissimam & facillimam intellectu, ignoratione autem omnia confundat, perturbet, & obscuritate vix tandem discutiendâ obducat. Qvare laudi ducitur Cl. Cellario, Curtium, Nepotem, Plinium & Silium accuratis Tabulis Chronologicis ac Geographicis in Studiosorum non exiguam utilitatem illustravisse.

† *Cluverus*] Hujus Introductio in Universam Geographiam tàm veterem qvàm novam, multis locis egregiè emendata, memorabilibus locorum inlustrata, & XL. Tabulis Geographicis aucta est à Joh. Bunone Historiarum qvondam Professore Luneburgensi. Gvelpherbytana, qvà utor, editio secunda, anni M. DC LXVII. in 4to vitiosissima est. Tu omnino addas veterum doctissimi Christophori Cellarii Smalcaldiensis eruditissimam Geographiam Antiqvam, Jenæ cIↄ. Iↄc. xcı. in 12 & Novam ibidem M. DC. XCII in 12 editas; qvæ posterior veluti ad nostrorum temporum Historias adcommodata, hodiernam Terrarum Orbis faciem clarissimè inlustrat: ita prior ad veterum Historiarum, sive à principio rerum ad Constantini M. tempora deductarum faciliorem explicationem adparata est.

deret erogare. 9 Interim Arithmeticam & post hanc Geometriæ elementa omninò illorum digna studiô arbitror, neqve qvisqvàm opinor contradixerit. 10 Habet ea disciplina usum in re familiari, habet in finium dirimendis controversiis, habet deniqve in munitionibus, & in omni re militari. Qvæ hodiè à Geometria, atqve inprimis Mechanica plurima petit subsidia. *Vide Savedram sub Symb. V. edit: min. p. 27.* 11 Nolim itaqve ejus expertes esse Generosos juvenes, cùm horum uti è Martiis operibus cœpit, ità iisdem tueri decus suum soleat Polona Nobilitas: ipsô scilicet soli patrii geniô ac positu ad arma invitante, cùm à vicina Tartarorum Turcarumqve (ut alios jam omittam) potentia sæpe vis inferatur his terris, semper certè metuenda sit. 12 Unde etiam temporibus anterioribus non æstimabantur, imò nec his, etsi in deterius fluentibus, multum adeò æstimantur Nobiles, qvi partem juventutis & fortunarum non dederint militiæ, adeoqve vel ipsimet bellicâ fortitudine, vel saltem missis copiis suis (uti inter Magnates hîc usitatum) bonos se patriæ filios probârint. 13 Si qvi verò à bello abstinent, (uti sanè aliis delicatæ peregrinationes, aliis valetudo, aliis alia obstant,) eos hunc velut defectum aliis insignibus ac conspicuis dotibus, nisi contemni velint, pensare oportet. 14 Tantum igitur cùm pretium sit gloriæ militaris in Polonia, non sunt Nobilibus negligenda qvæ ad eam rem faciunt: legendiqve adeò etiam rerum bellicarum scriptores, qvales sunt ‡ Vegetius, † Onosander, * Frontinus, Lipsius de Militiâ Rom. Hermannus Hugo ** Starovolscius, de la Noue aliiqve similes.

XXXI. 1 Istis hactenùs enumeratis exercitationibus ex superiorum deniqve facultatum sacrariis addere debent coronidem Nobiles. 2 In *Theologia* eò usqve minimùm progredi nitantur, ut religionem suam penitùs intelligant, & ubi necessitas postulaverit, defendere, telaqve adeò impetentium retundere possint. 3 Sed inprimis Theologiæ practicæ navam impendant operam, atqve ex ea Deum diligere & venerari, pie, justè, sobriè vivere, seipsos & conscientiam suam revereri, opera deniqve Charitatis exercere discant. 4 Magna enim jam licentia & dissolutio ubiqve dominatur, adeò ut qvæ vitia erant, abierint in mores. 5 Et inter Nobiles reperiuntur qvidem, qvi laudatis Majorum suorum vestigiis decorâ æmulatione insistunt, sunt tamen qvoqve nimis multi, qvi vitiis omnes alios anteeunt, genus suum & nobilitatem ex virtutis actionibus præclaris natam, mirè defœdantes, nec non o-

pibus

‡ Vegetius cum notis Godescalci Stewechii & Petri Scriverii plenè, sed non admodùm emendatè prodiit Vesaliæ M. DC. LXX. in 8t.

† Onosandri Strategicum, sive de Imperatoris Institutione cum Exemplis & documentis lego cum notis sive disqvisitionibus Militaribus Johannis à Chokier de Surlet, Ecclesiæ Cathedralis Leodiensis Canonici, ac Vicarii Generalis, habenturqve parte secundâ Thesauri Politicorum Aphorismorum. Leodii 1643. in fol.

* Sexti Julii Frontini Viri Consularis Strategematicῶn, sive de solertibus Ducum factis & dictis libros IV. Samuel Tennulius variis MSSis contulit, emendavit, notis inlustravit, & copiosissimo indice rerum ac verborum ornavit. Lugd. Batav. & Amstelæd. M. DC. LXXV. in 12.

** Simonis Starovolscii Institutorum rei militaris libros VIII. habeo in 12. ex edit. Florentina, M. DC. XLVI. Cl. Salmasii de re militari Romanorum liber, opus posthumum & imperfectum est: exiit Lugdun. Batav. M. DC. LVII. in 4to.

pibus avitis abutentes intemperantissimè. 6 *Juris scientiam* meritò magni faciunt Nobiles, cùm jus subditis suis dicere subindè teneantur, cùm & identidem res ferat, ut judiciis partim terrestribus, (ut vocant,) partim tribunalitiis aut intersint, aut præsint, patente isthâc Judiciorum Præturâ cuilibet Nobili, & inter tot inqvietos, & ex libertate sæpè licentiosos nascente facilè litium materiâ, ob qvam vel vocent alios in jus, vel ab aliis vocentur. 7 Sed qvia proprium legum ac statutorum Regni codicem Nobilitas Polona habet, eum ut sibi cognitum & familiarem Nobiles reddant, oportet. 8 Ut tamen etiam fundamenta legum patriarum tantò meliùs percipiat judiciumqve adeò suum ex ipsis juris principiis, verissimis divinitatis radiis, informet, duos minimùm libros velim legere, & diligenter legere nè gravetur: primùm Institutiones Justiniani brevibus notis à doctissimis viris, Corvino inprimis & Joanne Pomereschio illustratos, & posteà librum Hug. Grotii de jure Pacis & Belli: qvi liber omnigenæ eruditionis, qvalis Politicum decet, plenissimus est. 9 *Medicinam* cuiqve Nobili vel propria valetudo satis commendaverit, & culta illa etiam à Regibus est, nedùm Nobilibus, sed eò usqve in hac arte proficere, ut morborum suorum, vel alienorum curationem, rem ancipitem, & vitam hominis facilè in periculum adducentem suscipere ausint, non est, nisi eorum, qvi omnes cogitationes suas & vitam omnem huic arti impendêre. 10 Aliqvantum verò delibâsse ex hac arte eò prodest, ut tantò faciliùs doctum Medicum nosse atqve adeò adsciscere, & deinde ipsius etiam Medici, qvem vocaverit, curam ac diligentiam acuere qvisqve possit. 11 Præcipuè verò, ut corporis humani fabricam perspiciat, sectiones anatomicas, ubi occasio datur, diligenter à Nobili freqventari velim: & simul brevem Autorem, qvalis est Dresserus de partibus humani corporis, vel Anatomia Bartholini aut Blancardi, percurri. 12 Cavendum tamen, nè pauxillum illud, qvod Nobilis ex Medicina didicerit, typhum aliqvem atqve opinionem scientiæ creet: adeoqve is, si Medicus turgidæ ejus scrupulositati non illicò semper satisfacere videatur, diffidentiam indè concipiat, qvæ maxima bonarum medicationum remora est. 13 Oportet enim ægrum fidere Medico, & arti ejus, ut cuidam qvasi Dei manui, credere, si velit convalescere. 14 Inprimis autem *Diæteticam Medicinam* qvisqve sanè Nobilis jure sibi habet commendatam: qvò tantò meliùs regere suam domi valetudinem qveat. Neqve enim cujusvis est alere, atqve assiduum sibi habere Medicum. 15 Qvanqvàm & hic nolim svadere, ut certæ & scrupulosæ diætæ Nobilis, præsertim Polonus, assvescat, nisi qvis singulari aliqvâ corporis imbecillitate eò adigatur. 16 Qvæ ipsum à multis qvoqve exorbitandi occasionibus, & ut seculum est, necessitatibus, qvas validi in vita istic civili vix effugere possunt, excusaverit. 17 Ad Diæteticam istam *corporis exercitia* pertinent, res à juventute Nobili magni plerumqve habita, & apud exteros magnò nummorum & temporis impendiò qværi solita. 18 Ac forsàn aliqva ad corporis robur & agilitatem utcunqve utilia esse concedi possint, sed multa profectò vaniora sunt, qvàm ut tantò pretiò emi debeant. 19 Neqve ad motum cor-

X x poris

poris necessaria nobili esse puto, cui in patria rarò qviescendi spatium, potiùs verò nimii motus freqventissima & prorsus qvotidiana occasio est. 20 Sed de hac Exercitiorum peregrinorum vanitate, vide & considera qvæ doctè vereqve differit Vir natalibus, ingeniô, doctrinâ & dignitate Magnus in Polonia sua contra Barclajum defensa à pag. 57. usqve ad 65.

XXXII. 1 Hæc mea de Educatione nobilis atqve Illustris juventutis sententia est, ita nova ut regiam usitatæ hactenùs methodi viam non tam deserat, qvam emendet. 2 Si qvid etiam minùs tritum occurrat, id nolim ideò tardiùs fidem inveniat. Nihil enim scripsi, nisi certissimis documentis comprobatum. 3 Sed qvia in nonnullis lectorem ad alia scripta remisi, in ceteris verò vel ordinem minus, vel nimis copiam videri possum sectatus, ideò summa potissimorum Monitorum capita in opere ipso latè diducta compendiò hîc tradam: etsi vereor, nè, si ex compendio isto de toto libello judicium qvis facere velit, nihil hîc singulare traditum credat: segniorqve adeò ad lectionem totius reddatur. Sed qvi sapiunt, scient, qvale sit judicium, qvod ex arido & informi sceleto de corpore fieri solet. 4 Latinitatis vocabula, & rerum vocabulis significatarum prima lineamenta ex Vestibulo, & postea Janua Cl. Comenii, tùm Nomenclatoribus indè confectis hauriant discentes. 5 Latinitatis analogiam & anomaliam, hoc est, vocabulorum flexionem, connexionem, usum, tàm illum, qvi sub certa generalium regularum qvasi signa revocabilis est, qvàm alterum à regulis generalibus abeuntem ex Grammaticis dextrâ interpretatione intellectui, crebrâ lectione & repetitione memoriæ impresis, percipient. 6 Grammaticam omnibus eandem præscribere non est meum, qvia Scholæ aliæ aliam habent. 7 Brevissima tamen omnium est, qvæ Regia vocatur nuper Lugduni Batavorum impressa. 8 Plenior Rheniana, & perspicuitate aliis omnibus par, exemplorum verò copiâ etiam superior est †: novitate, sed simul ad naturam apprimè accommodatâ methodô Comeniana excellit. 9 Latinitatis puritatem ex Cicerone potissimum bibent discentes: cui addetur Corn. Nepos, & ex Terentio phrases & elegantiæ pro adultioribus etiam ex Plauto selectæ. 10 Ad familiarium sermocinationum facilitatem asseqvendam Progymnasmata Pontani, Colloqvia ‡ Ludovici Vivis, Erasmi, Corderii, vel Helvici, qvi ex pluribus ejusmodi unum libellum contexuit, conducent. 11 Stylus qvàm creberrimè movendus: proponendæ imitationes, nonnunqvàm in arena, aliqvando

† Inter Grammaticos, ut Comitem illum Claravallæ, Gasp. Scioppium; præcipuum Sanctii discipulum, Sanctium ipsum, Thomam Bangium, aliosqve taceam, familiam suò jure ducit clarissimum illud consummatæ in hoc genere eruditionis, & stupendæ industriæ exemplum Gerard. Joh. Vossius, neqve ut tempore, sic ordine aut loco postremus haberi debet, qvi fortè etiam dum viget ac floret, Gallicanô sermone Scriptor *Nova Methodo* Græcæ Latinæqve Lingvæ faciliùs feliciusqve addiscendæ. Anonymus qvidem, sed qvem vel sic scimus esse Benedictini Ordinis, secundum Mabillonium, maximum decus atqve ornamentum.

‡ *Ludov. Vivis*] Hæc Philologicis notis argumentis & monitis moralibus inlustravit Matth. Martinius, Bremæ M. DC. XVIII. in St. qvam editionem juventus sibi commendatam habeat.

qvando etiam curâ domesticâ elaborandæ. 12 Fiant versiones ex Latino & reversiones: versionibus ex vernaculo sermone factis versio Præceptoris, vel ipsius Autoris, è qvo depromta est pericope, textus addatur, & simul elegantiæ inde excerptæ subjiciantur. Materia verò sit seu Ethica, seu politica, seu historica. 13 Atqve ut moralium vel civilium virtutum prima semina primò ex Cicerone, deindè ex aliis à Ciceroniano stylo non dissonis scriptoribus, maturè animis nobilibus inserantur, sententias ejusmodi ethicas vel politicas, & qvomodò eæ ad usum transferendæ aliqvandò sint, simul discant. 14 Ubi nonnihil firmati in stylo fuerint, Rhetorica præcepta, tum & variandi dilatandiqve modos discant: mox ad Chrias accedant, simul & ex Cicerone, Mureto, Manutio, Erasmo, Plinio juniore, Politiano, tùm & aliqvas ex illis clarissimorum virorum, qvæ separatìm hôc titulô excusæ & pleræqve politicæ sunt, Epistolas selectas primò vertant in vernaculum, posteà in Latinum, sed cum qvadam Paraphrasi, & mutatis propriis locutionibus in figuratas, & figuratis in proprias, reducant. 15 Logicæ deinceps elementa proponantur, ejusqve usus demonstretur in Autoribus, qvos eloqventiæ vel civilis doctrinæ causâ legunt, audiuntve. 16 Inprimis argumenta in materiis hortandi, dehortatoriis, commendatoriis, nuptialibus, consolatoriis, funebribus, Panegyricis, gratulatoriis, expostulatoriis, purgatoriis, & aliis ejusmodi invenire primò, deindè disponere ex arte Rhetorum, atqve exornare tandem, & memoriter declamare discant. 17 Qvam ad rem ut res & verba largiùs suppetant, Orationes Mureti, Baudii, Heinsii, Siberi, Junii, Virdungi, Buchneri, Berneggeri, Vernulæi aliorumqve talium; Historiæ Curtii, Cæsaris, Paterculi, Justini, Sallustii, Livii, Svetonii, & postremò Taciti, inter recentiores Tursellini, Buchanani, Maffæi, Stradæ, Puteani, Cromeri, Reidani, * Thuani, &c. evolvendæ sunt. 18 Subindè & Poëta aliqvis, Virgilius inprimis, Seneca Tragœdus, Claudianus, Lucanus, & qvi Poëtas inventione & stylô effingit, † Barclajus Historicis interponendus est.

 Ex

* *Thuani*] Multùm hûc facit Cl. viri Dn. M. Abrahami Vechneri Gymnasii ad Nissum Pro-Re-ctoris optimè meriti Svada Gallicana, hoc est, Conciones & Orationes Thuaneæ, unà cum Argumentis præfixis ac nitidissimâ elegantissimarum ex ejusdem Illustris viri Jac. Aug. Thuani Historiarum continuatione excerptarum Orationum; uti & Teutonicarum qvarundam appendices Prudentiæ civilis qvoddam ac veluti ταμεῖον exhibentes. Francof. & Lipsiæ cIↄ Iↄc LXXXIX. in 12.

† *Barclajus*] Charites in Barclaji operibus non manus tantum, sed se totas abluère, & veluti Euphrati Edenio se prorsus immersêrunt. Gratiarum Mater, Venus ipsa ibidem, ut cum originante D. Augustino loqvar, mariambula est. Sorores illic Aoniæ tanqvam per Tempe Paradisiaca, aut Parnassica; non tam spatia florilegiis faciunt ambarvalia, qvàm festinando mellificiis suis perennatura metantur alvearia. Musæ qvippe, vel ipso Barclajô auctore, nusqvam se delicatiùs habent, qvàm qvum in Scotos incidêre, qvalis Barclajus erat. Ceterùm id omne, hôc qvod de Scriptore tradi potest, unicô auctoris ad simulacrum distichô verè adpositô expressum est ab Hugone Grotio:

„ Gente Caledonius, Gallus natalibus hic est,
„ Romam Romanô qvi docet ore loqvi.

In hoc enim versu, familia, ortus, & scripta ejus, qvæ Latina vel potius Romana fuêre, depicta sunt singula, ut pluribus enarrat in Introductione

19 Ex omnibus verò, qvos legerint, Autoribus, optima & elegantissima qvæqve, uti acutè dicta, adagia, similitudines, Elogia, judicia, Comparationes, Epigrammata, & alia hujus generis, modò suprà diffusè monstratò, excerpent, & ad futurum olìm in feriis negotiis, in Orationibus publicè habendis, in congressu & convictu qvovis civili, usum reponant. 20 Autorum ejusmodi lectioni Philosophiæ tàm theoreticæ qvàm Practicæ addantur Præcepta: Sed ex Theoretica ii potissimum flosculi consectandi sunt, qvi ad vitam civilem aliqvid adjumenti afferre possint. Qva in re cum cura, sed majori operi proludentes, hìc præivimus. 21 Ut Historias meliùs intelligant, in Chronographia & Geographia nobiles exercendi sunt. Addenda etiam Geometria, ars in militia & alibi nobilibus pernecessaria. 22 Fastigium deniqve huic universæ eruditionis structuræ Jurisprudentia & Theologia, qvantum necesse est, delibatæ imponent. 23 Qvod superest, DEUM precor, ut vobis, qvi Illustri genere nati ad magna destinamini, animum det ad ejusmodi monita seqvacem, tùm & seqvi volentibus gratiam suam, & ingenii corporisqve vires idoneas largiatur: eò deniqve provehat, ut, qvi nunc præscriptum, & exemplum alienum seqvimini, exempla olìm fulgeatis, qvæ imitari alii velint, non nisi rari & optimi possint!

ductione Generali ad Barclaji scripta Ariadnes Buccinator, seu Augustus Buchnerus. Ad Characterem scriptionis qvod attinet, ipse qvidem Barclajus semet novi planè scribendi generis Alchimistam & Architectonem ad Ludovicum Franciæ Regem profitetur, neqve temerè si Argenidem respicias, librum, ubi integra Politica tam jucundè simul & utiliter tractetur: cujus qvidem simile in Latinitate vix unqvam deprehenderis. Nam qvum Scriptor Gallicus ad Regem Galliæ de rebus Gallicanis scriberet, Gallicos qvoqve Scriptores, & potissimùm Gorræi Amadisum vel Theophilum suspensâ rerum expectatione imitatus, vel veriùs meliore materia triumphavit. Licet enim ipse autor fabulosa qvoqve tractet, vera tamen sub illis latitare jamdudum est animadversum. Et profectò qvantopere Mythicum ejusmodi dicendi genus omnes oblectet homines, id non tam Rhetores, strietati etiam maximæ apologum aliqvem, fastidii levandi gratiâ interspergentes docent; sed antiqvitatis gentilitiæ recessus, & sapientiæ vetustæ penetralia tantum non omnia, illis parabolarum, hieroglyphicorum, emblematum, aliorumve involucrorum supparis recondita satis superqve confirmant. „ Ecqvis verò est, qvi ignoret qvod incredibili qvodam modo partem animæ imaginantem titillet illud & pertentet? Qvæ ut Philosophi dicunt in similibus semper occupatur; præcipuè cum aliis cogitationibus & curis vacat. Ideoqve & pueri apologis, præsertim qvi à brutis sumuntur, impensè gaudent, ὅτι κτ̃ φαντασίαν ζῶσι, ajunt Platonici. In viris autem excitatur pars illa & cum summa voluptate ad ætatis primæ oblectationem revocatur. Qvare jure alicubi Horatius ejusmodi fabellas Imagines vocavit, utpote objectum illius partis, qvæ imaginatur. Eoqve spectant inprimis Satyræ, Comœdiæ, Tragœdiæ, Pantomimi &c. è qvibus totus hic noster constatus est. Qvandoqvidem verò primarius Argenidis Barclaji scopus est, informare regem & regnum, præsertim qvomodo illud Rebellionibus lapsum restaurandum sit, non nullum operæ pretium fecit doctiss. Dn. Joh. Schmidius in perantiqva Electorali Universitate Erffurtensi Professor, sistendo nobis Joh. Barclaji Principem, præceptis & exemplis in Argenide nobiliter informatum, sive Aphorismos Politicos, ipsis Barclaji verbis nervosè conceptos & exemplis ipsi nativis explicatos, Oldenburgi annò M. DC. LXXIV. in 12. Illius verò ipsius Schmidii Argenidem Barclaji discursibus perpetuis auctam & politicè ad modernum rerum statum ubivis adcommodatam, ab ipso in præfatione nobis receptam hactenus videre non datum fuit. Qvæ verò sæpe dictus librô II. Barclajus de optima regiminis forma & conlata ejusdem differentia fusiùs differit, peculiari idem Schmidius Dissertatione explicavit doctissimâ Jenæ.

FINIS.

Explicans non ita pridem atqve excutiens scrinia mea, deprehendi ceteras inter, seqventem hujus auctoris nostri Dn. Pastorii Manuscriptam epistolam; qvam non indignabitur lector, si hîc legendam obtulero.

S. P. Abit Amsterodamum Neranus noster, sed consiliô tam præcipiti, ut qvi per illum ad literas tuas, Eruditissime Cönerdingi, plenum aliqvod moliebar responsum, tempore destitutus, nonnisi pauca aliqvot verba chartæ illinere possim. Itaqve alia circumspicienda occasio erit, qvæ animo meo ostendere, qvàm gratæ mihi tuæ acciderint, cupienti paulò plus spatii indulgeat. Interim memoro tibi, nos desertô Amsterodamô migrâsse Ultrajectum: adeoqve tuas non eô, qvô tu forsan crediderас, locô me offendisse. Inde factum est, ut & Ethicam meam ne adhuc qvidem habeam, vel qvis eam habeat, noverim, & literas etiam tuas acceperim tardiusculè, & per qvasdam qvasi ambages. Hagæ non ita pridem fuimus, & memor qvidem eram ego promissi, qvod tibi feceram. Sed cùm promissum feci, flumine me iturum credideram Ultrajectum: qvod genus itineris postea molestius fore deprehendi, qvàm ut terrestri putarem anteferendum. Interim cùm tam exiguô intervallô disjuncti simus, fieri adhuc semper potest, qvòd jam neglectum est. A Dno Aruro nostro, binas paucis abhinc septimanis accepi, in qvarum prioribus de obitu fratris sui me certiorem fecit, viri eximii & Principi Brandenburg: cujus Medicus erat, apprimè chari. Libros nobis brevi, spero, missurus est, in qvos ne tuum tibi jus pereat, diligenter curabo. Plura volebam, sed avocor. Tu, qvæso, virorum optime, ignosce festinationi, & vale in Domino plurimùm. Dedi Ultrajecti 24. Maji Annô M. DC. XXXVI.

Tui studiosissimus Joach. Hirthenius.

Inscriptio. Reverendo & præstantissimo viro Dno Joh. Könerdingio. Dno & amico unicè honorando.

FINIS.

VII.

JO. ANDREÆ BOSII
DE
PRUDENTIA
JUXTA ET
ELOQVENTIA CIVILI,

Deqve libris & scriptoribus ad eam rem maximè aptis,
Dissertationes Isagogicæ.

VITA BOSII.

è

Programmate, in Sepultura ejus, Jenæ à Rectore Universitatis, Ernesto Frider. Schrödtero Icto & Antecessore, publicè adfixo, petita, & à Paulo Frehero in p. 1557. Theatri Viror. Eruditione clarorum repetita.

JOhannes Andreas Bosius *Lipsiæ* natus die 17. Junii A. C. 1626. Patrem habuit *Paulum Bosium*, Gemmarium, Matrem *Catharinam*, D. *Zachariæ Schil*[redacted]ti. & Professoris S. Theol. ex fratre *Andrea* neptem. Vix dum explet[redacted]ō ætatis suæ 15tô in patria Academia Decanô Dn. *Andreâ Rivinô*, primam Philos. lauream obtinuit. Abindè Lectiones publicas freqventavit trium Virorum eruditione præstantium, Dn. *Mülleri*, *Rivini*, & *Conradi Bavari*, qvibus multa se debere sæpè fassus est: qvorum ille Geometriam Philosophiæ *Vogelianæ* suffixam, iste Epigrammata qvædam vetera, hic *Homerum*

Homerum publicè prælegebant. Tunc etiam Theses nonnullas de Sono conscripsit, & publicè, ut *Lipsiæ* mos est, præsidendo defendit. Commorabatur *Lipsiæ* per id tempus M. *Johannes Klingerus*, vir à varia eruditione informandiqve dexteritate nominatus, cujus fideli informationi novellum hunc studiosum oblato minervali Pater concredidit. A. 1643. in Academiam *Wittenbergensem* veniens, mox à Dn. *Balthasare Cellario* obtinuit, ut se sibi socium Musæi adsciseeret, deindè cum idem *Cellarius Wittenbergâ* migraret, Dn. M. *Joh. Christoph. Seldii*, Adjuncti Facultatis Philosophicæ contubernium inivit. Ibi privatim in succum & sangvinem convertit, qvæ ex publicis prælectionibus celeberr. Virorum, *Augusti Buchneri*, *Joh. Sperlingii*, & *Nicolai Pompeji* sibi annotaverat. Cum enim ex *Klingeriana* institutione ad studium Eloqventiæ incensus esset, & ab illo qvidem dicendi præcepta, ab ipso verò rerum naturalium notitiam qvotidie hauriret, gnarus à Matheli, cui jam in patria vacârat, haud leviter perfici Oratoriam posse, neqve hujus doctrinam negligebat percipere, qvæ Geometrica tunc erat. An. 1645. reversus in patriam, supra memoratos Viros Dn. *Mullerum*, & Dn. *Rivinum* iterum publicè docentes audivit, (tertius enim *Conradus Bavarus* è vivis excesserat) illum Matheseos universæ capita, hunc *Horatii Librum de Arte Poëtica* explicantem. Ibidem 29. Jan. an. 1646. postqvàm sub Præsidio D. *Rivini* Disputationem de æstu marino, ejusqve nominibus tam antiqvis qvàm recentioribus exqvisitè conscriptam è publica cathedra defendisset, unà cum reliqvis competitoribus bonarum artium Magister publicè renuntiatus est. An. 1647. *Argentinam* se contulit, ut & illhinc doctrinam suam augeret. Ibi *Dannhawerum*, *Schmidium*, & *Dorschæum* in Theologiæ & Ecclesiasticar. Antiqvitatum studio, *Boeclerum* verò in profanâ Historiâ & civili prudentiâ per qvadriennium secutus est. Ibidem diutius hæsurus erat, ob commodam occasionem in *Italica*, *Hispanica*, *Gallica*, & *Anglica* lingvâ, qvarum singularum fundamenta jecerat, multùm proficiendi, indéqve in ipsas Terras, qvarum sunt illæ lingvæ, excursurus, nisi citiùs opinione revocâsset Pater. *Lipsiam* itaqve reversus, præter alias, qvas crebras habuit, Disputationes, duas Diatribas eruditas de Maculis Solaribus composuit, qvibus Adsessuram, qvam *Lipsiæ* vocant, in Facultate Philosophica ritè An. 1655. obtinuit, integro pòst biennio, qvam in Collegio *Gelliano*, qvod ibidem est, locum nactus esset. An. 1656. In Academiam *Jenensem* ad Historiarum Professionem evocatus, Studiosis suam operam in tradenda omnis generis, imprimis Ecclesiastica Historia, sic probavit, ut gliscens ejus fama indies novis laudibus amplificaretur. Reliqvam diligentiam cùm ad propria Scripta, tum ad aliorum edendá, maximè verò ad Autores qvosdam veteres illustrandos utiliter contulit. Sic notum est, eum *Georgii Syncelli*, *Nicephori Constantinopolitani*, & *Theophanis* Chronographias, *Genesii* Historiam rerum ab init o *Leonis Armenii* usqve ad excessum *Basilii Macedonici* gestarum, jussu *Constantini Porphyrogeniti* ante annos qvasi 700. conscriptam, qvam An. 1652. è M. S. membranaceo *Lipsiensis* Bibliothecæ Collegii *Paulini* suâ manu descripserat, & *Anonymi* Chronicon

nicon ab edito *Urspergensis* non multùm differens similiter è M. S. membranaceo adhuc describendum suis animadversionibus augere adornaréqve instituisse. In *Josephi* autem antiqvitatum *Judaicarum* Scriptoris opera ad fidem veterum Manuscriptorum Codicum emendanda & notis illustranda non minus incubuit. Tot Codicibus obruto mox alius M. S. ex Bibliotheca *Schleusingensi*, isqve *Græcus* & chartaceus unà cum literis transmissus est à Generoso Dom. *Vito Ludovico Seckendorfio*, summâ dignitate in Aula *Saxonico-Citzensi* eminente. Intereà Decanatum cum laude gessit qvinqvies, & semel Rectoratum An. 1661. qvi ob Penalismum tum profligandum summè laboriosus ac molestus fuit. An. 1672. Auspiciis ejus in Academiâ *Jenensi* Disqvirentium Societas laudabiliter coaluit. An. 1664. 31. Oct. Matrimonio sibi junxit matronam virtutibus ornatam *Annam Barbaram Cummeriam*, Dn. D. *Erasmi Ungepaur*, J. C. privignam, & Dn. M. *Joh. Hofmanni*, Theol. Candidati & Ecclesiastæ *Qvedlinburg.* primarii viduam, ex qva tamen nullam sobolem procreavit. Doloribus tandem arthriticis ab annis aliqvot exhaustus, calidô innatô sensim consumptô, placidè in Salvatore suo obdormivit 29. April. A. C. 1674. ætatis 48.

Magni-

Magnifico atqve nobilißimo viro,

JOANNI SCHILTERO,

J. C. & in aula Saxo Jenensi consiliario excellentissimo,

PERPETUAM FELICITATEM.

INter reliqvias beati mariti hæ qvoqve fuerunt dissertationes, qvas ab inclyto nomine Tuo liceat ordiri, non qvod splendorem ejus ac dignationem augere possint, sed præsidium inde tutelamve adversus publicum censuræ supercilium sibi comparent. Satis qvidem tutæ omniqve liberæ malignorum insultu fuissent, nec fortè secu- culi barbarie nomen earum alteri ademtum, si parentis sui consiliô aut arbitriô ita factæ, ut in publico stateerentur; sed qvæ humanæ ratio fortis, ut carissima sæpe pignora prius destituantur suis, qvàm ad perfectam adoleverint ætatem, eandem heic qvoqve deprehendes. Facilius igitur exorari Te patieris, ut qvam in solitudine qvasi constitutis nostræqve opis indigis haut abjudicandam censes tutelam, eam his pariter chartis, qvâ es singulari æqvitate & candore, libentius impertias. Neqve sperare aliud jubet sive arctioris memoria necessitudinis, qvæ Tibi cum beato marito olim intercedebat, sive summa in hæc studia voluntas, qvæ fecisti adeo TUA, ut eorum in publico negotiorum tractatu specimina cotidie des exqvisitissima, & ad hæc non tam consiliô qvàm felici successu, aliis gloriosum exemplum præbeas. Possem fortassis inter caussas hujus dicationis simul commemorare beneficia, qvæ, ex qvo rerum mearum suscepisti curam, à Te tuli; sed qvod impensâ thuris tam exiguâ pensari neqveant, nec ambitus iste & inanis color Tibi placeat, immortali ea mente conservabo

Excellentissimo nomini Tuo

Jenæ,
Ipsis Kl. Octobris
M. DC. LXXVII.

Pietate & observantiâ
dicatissima

VIDUA BOSIANA.

LECTORI.

Vi studiis historiarum temporis aliqvanto plus ac pretii ponunt, non unâ huc fini impetuqve feruntur. 2 Multi puritate dictionis, profluenti facundiâ, jucunditate vocum simul & elegantiâ capti mera pene rhetorum artificia sterili vanóve labore sectantur. 3 Pleriqve ingentia pervadunt volumina, sine cura, sine ordine, arbitrati satis præclarè secum agi, ubi sic nauseam demant otio, aut graviores curas historiarum lectione distingvant, habeantve, qvod puerorum more in foro, in circulis, in conviviis recitent. 4 Pauci contra, qvod primum omnium, ac jure suô maximum, in historia habetur, interiora civilis actus intuentur, nec ut eruditiores hinc evadant solùm, & animum variâ rerum cognitione exornent, sed salubri destinent imitationi, qvod ex usu vel suo vel reipublicæ, aut vitent, qvod fœdum inceptu, fœdum exitu sit. 5 Nempe, qvorum animus huc intenditur, vitæ magistram sibi statuunt historiam, ac qvoad singula prudentiæ munia, memoriam, intelligentiam, veriqve perspicientiam, non indiligenti operâ juvant & instruunt. 6 Memoriam qvidem exemplorum ubertate, similitudine, ordine, comparatione; ne in ipso rerum actu, si aut præcepta frigeant, usus & experientia propria vel imperfecta, vel non satis tuta, aut sollertia vacillet, rationes cautionesve ad eventum efficaces unqvam desint, qvæ ad præsens institutum trahantur & accommodentur. 7 Intelligentiam ex eodem firmant magisterio augentqve, dum evidenti ac planâ rerum expositione, non fallacibus ducti circumstantiis, qvid verbis implicatum, fictum, suspensum, qvid interpretatione mitigatum, qvid simulatum vultu, consiliô tectum, gestu flexum aut adjutum, qvæ inter principes ejusqve amicos animorum similitudo, dissimilitudo, qvæ inclinatio, illecebræ, artes, qvi decretorum scopus, nexus, eventus, & his paria, non aliter ac si ipsi interfuerint, observant, indeqve sibi suæqve reipublicæ, qvod imitentur aut vitent, capiunt. 8 Perspicientiam deniqve veri ac * de futuris divinandi vim, ubi sollerti fuerint ingeniô præditi, ex diligenti consiliorum, eventuum & caussarum meditatione parant unicè ac eliciunt, qvà veriora præcipiant cogitatione, qvæqve in utramvis partem accidere possint, aliqvando ante constituant, qvidve agendum sit, cùm forte evenerint. 9 Hæc & similia cùm in historiarum studiis potissimæ sint obser-

* *De futuris divinandi vim*] De Themistocle Nepos Cornel. II. I. 4. „ Neqve minus in „ rebus gerendis promptus, qvàm excogitandis erat: qvod & de instantibus, ut ait Thucydides, verissimè judicabat, & de futuris „ callidissimè conjiciebat. Idem XXV. XVI. „ 4. Ut facile existimari possit, prudentiam „ qvodammodo esse divinationem. Non enim „ Cicero ea solùm, qvæ vivô se acciderunt, „ futura prædixit; sed etiam, qvæ nunc usu „ veniunt, cecinit ut vates. Nimirum prudentia divinatio est, dum ratio antecedentia cum conseqventibus conferendo, è præteritis futura prævidet, & è similibus caussis, si non impediantur, similes eventus colligit. Vide prudentiss. Loccenium in posteriorem Nepotis locum.

observationis, & ingeniis ad civilem actum non tam natis, qvàm factis, in tempore proponi instillarique debeant, acerrimi vir judicii ac summæ eruditionis, JO. ANDREAS BOSIUS, dum viveret, id cum primis egit, ut ad hæc sacra non ineptis, qvâcunqve re posset, privatis & publicis recitationibus viam muniret. 10 Ne jam de plurimis beatissimi viri laboribus verba cumulemus, vel duæ, qvas ad publicum usum heic edimus, Isagogicæ dissertationes erunt testes, qvô fuerit animô adversum eos, qvi accuratô civilis prudentiæ juxta & eloqventiæ studiô flagraverint. 11 Neqve enim existimabat, unam harum ab altera divelli aut posse aut debere, sed conjungendas potius esse exemplô politicarum qvondam in Græcia urbeqve Roma Scholarum, ac de sententia sapientissimorum hominum, qvi in hac doctrinæ parte primas hodie tenent, ac non capienda magis consilia, qvàm pragmaticô sermonis charactere describenda, ornanda, svadenda, dissvadenda diligerunt. 12 Eqvidem in his literis cùm haut paucos & vulgares eruditorum jam exstare labores optimè nôsset, tamen iis omnibus uti velle, sicut longum nimis & inexpeditum, ita pretium eorum non ignorare studentium interesse censebat. 13 Hâc igitur fini sunt nati, qvos ante laudavimus, Bosiani libelli; ad privatæ scholæ usum, non eô concepti, ut in lucem mitterentur; satis felices, cùm votis destinatisqve parentis satisfecissent. 14 Nuper autem infelicissimi nominis Criticus exstitit, qvi nescio qvam gratiam importunâ sedulitate à studiosa juventute inire gestiens, priorem de comparanda prudentia civili dissertationem non ignarâ modò viduâ herede invitâqve evulgavit, sed ita corruptam ac mendis informem, ut nulla penè periodus integra sibi constaret, verbaqve ac sensa auctoris bonâ fide referret. 15 Multa negligenter omissa, multa otiose & intempestivè inspersa, nomina scriptorum detorta, depravata: prout nimirum fieri consvevit in his, qvæ festinante calamô ab auditoribus vel indoctis vel oscitantibus, & aliis sæpe intentis, excipiuntur. 16 Neqve sufficiebat impudentissimo homini laborem Bosianum in publico sic deturpâsse, ignavum etiam ingenium advocavit, censoris partes invasit & notâ marginali stuporem suum ac barbariem satis detexit. 17 Qvis celeberrimum Arnisæi nomen inter Julei Doctores fuisse ignorat? Solus videlicet criticus iste est, qvi Jenæ Arnisæum docuisse & bibliothecam Academiæ legâsse posteritati narrat. 18 Sed edenda erant hæc monstra ex propria censoris doctrina, qvâ doctissimum virum rerum in patria non satis fuisse peritum publicô mendaciô ostenderet. 19 Non vocamus ad partes alia, qvæ passim obveniunt, sed Tuo, humane Lector, judicio permittimus, Teqve valere jubemus.

RELIQVIAE BOSIANAE

Et heic Dii ſunt Lector
Majusqve aliqvid Epicteti lucernâ.
Qvidqvid vides, magni ingenii monumenta ſunt.
Qvæ nata in publicum uſum
Publicam lucem merebantur
Ut pari cum auctore gloriâ viverent:
Non admiraremur Aeneida
Si Maroni Auguſtus paruiſſet
Nec venerandis BOSII ſcriptis frueremur
Ni ſubita mors patriâ liberâſſet poteſtate.
O varia librorum fata
Qvæ damnaverat auctor tenebris
Poſteritatis judicium in ſolem protrahit,
Sic ſublatam ex oculis virtutem
Sic reliqvias Sanctorum veneramur.

Honori meritiſſimi Præceptoris

L. M. P.

J. PHILIPPUS SLEVOGTIUS, D.

C. B. D.

C. B. D.

De

COMPARANDA
PRUDENTIA CIVILI,

Deqve

Libris & scriptoribus ad eam rem maximè aptis,

DISSERTATIO ISAGOGICA.

I. PRudentia civilis, sive peritia tractandi Rempubl. ejusqve negotia dextrè administrandi, tribus modis adqviritur: DOCTRINA, CONVERSATIONE & USU. [2] Qvæ singula qvidem, non ineptos ad civilia munia obeunda possunt reddere; sed tamen tum demum perfectum Politicum efficiunt, cùm universa adsunt.

II. *Usu* enim *solô* qvi pollent, in illis qvidem rebus, qvas jam ante experti sunt, facile consilia inveniunt juxta & exseqvuntur; sed ubi novum ac insolitum qvid supervenerit, plerumqve anguntur & hærent; neqve facile extricare se possunt, nisi planè insigni atqve extraordinariâ naturæ ingeniiqve bonitate sint præditi.

III. Deinde hôc incommodô laborat *Experientia*, qvod, ut Poëta *Ovid. VI Metam. v.* 29. ait, *seris demum ab annis venit*, nec præceptis aut regulis traditur.

IV. [1] Similiter *Conversatio* qvamqvàm multùm juvare potest Experientiam propriam; tamen si literarum adjumentô destituta est, imperfectam notitiam gignit. [2] Fieri enim non potest, qvin his solis præsidiis innixi subinde cespitent, transsiliantqve fines honesti & inhonesti, utilis & inutilis, qvos nisi per doctrinam, satis perspectos habere non possunt.

V. Deniqve *Eruditio* usu propriô & consvetudine prudentum destituta; plerumqve tàm ad invenienda consilia, qvàm ad actiones obeundas, & exseqvenda, qvæ bene consulta sunt, inepta est.

VI. Qvare is demum *verè prudens*, idoneusqve ad tractanda Reip. negotia futurus est, cujus animum primò doctrina probè imbuerit, deinde firmaverit conversatio; usus deniqve perfecerit.

VII. Initium itaqve faciendum à *Doctrina*; qvippe qvæ generalior, & singularibus, qvæ Experientia & Conversatio suppeditant, dignoscendis veluti normam & modum præscribit.

IIX. 1 Hæc vel è *Præceptoribus vivis* hauritur, vel è *Libris*. 2 Illis omnino heic opus, non minùs qvàm in scientiis & artibus aliis; qvæ vix unqvam solidè addiscuntur, si ductor absit. 3 Deligendi autem tales, si fieri potest, qvi 1. ingeniô sint non nimis theoreticô vel morosô: 2. qvi rerum, qvæ inter homines, ac in orbe terrarum olim gestæ sunt, hodieqve geruntur, cognitionem aliqvam, nec nullam omnino experientiam habeant: 3. deniqve qvibus aliqva consvetudo cum viris prudentibus & politicis intercedat.

IX. 1 *LIBRI*, civilis prudentiæ studioso utiles, non unius sunt generis. 2 Alii enim per præcepta & observationes generales, alii per exempla, alii per sententias, aut etiam parabolas, nunc docendo & instruendo, nunc hortando aut svadendo, nunc laudando vituperandoqve, aliisqve modis prudentiam animo instillant. 3 Nos in unoqvoqve genere selectiores & optimos indicabimus.

X. Agmen ducant SCRIPTORES SYSTEMATICI, hoc est, qvi scientiam politicam justô ordine & methodô digesserunt, idqve alii breviter & compendiosè, alii tractatione aliqvando diffusiori.

XI. 1 *Compendia* ex antiqvitate vix ulla supersunt; nisi qvis ita vocare velit *Plutarchi Præcepta gerendæ Reipub.* & (*a*) *Isocratis ad Demonicum & Nicoclem* libellos, qvi tamen totam doctrinam politicam non pervadunt. 2 *Agapeti* verò (*b*) *Scheda regia*, & *Imperatoris* (*c*) *Antonini libri de vita sua*, propriè huc non spectant, sed potiùs ad Ethicam, cùm mores potissimùm & privatam Principis vitam instruant.

XII. 1 Hôc autem & superiori seculô magnô conatu & certamine Compendia Politica scribi cœpta sunt, iisqve orbis ad nauseam usqve impletus: adeò ut delectu heic valde opus sit. Præcipuè commendari merentur post aliqvot minora Compendia, *Politica* (*d*) *Henningi Arnisæi*, & *Systema Politicum Barthol. Keckermanni*: 3 itemqve *Lipsii Politicorum libri* (*e*), opus utinam tam comple-

(*a*) Isocratis duas ad Demonicum & Nicoclem Orationes cum egregiis scholiis, metaphrasi & periphrasi, Græcitatis ac inprimis Atticismis observatis, sententiis &c. qvinctùm Londini in 12. edidit Georg. Sylvani Paton Med.

(*b*) Hæc cum notis M. Jacobi Brunonis Prof. P. in edita recognita & scholiis pluribus adaucta ab hujus filio Jacobo Pancratio Brunone Philos. & Medicinæ D. & hujus in Universitate Norimbergensium Altorfina Professore, exiit Lipsiæ M. DC LXIX. in 8r.

(*c*) *Antonini*] Habeo hujus XII. libros de se ipso & ad seipsum cum Gvil. Xylandri adnotationibus acnotis & emendationibus Merici Casauboni Isaaci filii; ex editione Londinensi M. DC. XLIII. in 8r.

(*d*) Prodiit apud Ludov. Elzevirium Amsterod. 1651. in 12. Hic sanè Arnisæus primus est inter Politicos qvi nugari desiit.

(*e*) Optima editio Freinshemiana, Argent. 1641. Ego utor Francofurtanâ M DC. LVIII. in 12. in defectu prioris, qvamqvam an hæc illâ deterior sit, dicere non habeam. Præfationem autem à Lipsio notis ad libros Politicorum Antverpiæ cIɔ. Iɔc. IV. in 4to. emissis præfixam optimis istis in editionibus recentibus, Argentoratensi puta ac Francofurtensi, prætermissam esse, miror.

completum & omnibus (g) Rerumpub. formis adcommodatum, qvàm est accuratum, & planè è genuinis fontibus deductum: 4 deniqve *Boxhornii (h) Institutiones politicæ*, tùm illæ, qvæ Goslariæ primùm, & deinde correctiores Lugduni Batavorum annô superiore prodierunt; tùm qvæ prolixis cum explanationibus ipsius Auctoris, doctiqve hominis additionibus Lipsiæ nunc excuduntur.

XIII. 1 Ex his duo qvidem priores magis ad civitatis rerumqve civilium historiam & theoriam pertinent; posteriores magis ad civitatis gubernationem, civilisqve actus prudentiam spectant. 2 Qvæ duo, qvomodo distingvenda sint, accuratè exponit Boeclerus, Dissertatione *de Politicis Lipsianis*, c.II. qvâ de nævis pariter & prærogativis operis Lipsiani, veroqvè ipsius usu egregiè disserit.

XIV. 1 Fusiùs & integros commentarios doctrinæ politicæ scripsêre ex antiqvis, qvi qvidem supersunt, *Plato* & *Aristoteles*. 2 Ac *illius* qvidem *libri XII de Legibus*, & *X de Republica*, svaves pleniqve reconditæ eruditionis ac sapientiæ sunt; sed res politicas genere disputandi non admodùm politicô, adeóqve τὰ πρακτικὰ speculativè magis, qvàm usus vitæ reqvirit, aut patitur, tractat. 3 Plura tamen ad usum Reip. habentur in libris de Legibus; qvamqvàm ibi non agitur de omnibus Rebuspubl. earumqve speciebus, differentiis, morbis & conservatione, adeoqve non integrè prudentia civilis, sed pars ejus traditur. 4 Scripsit & *de regno* libellum exiguum, non qvidem magni momenti, sed lectu non indignum: itemqve *Politicum*, in qvo naturam hominis prudentis descripsit. 5 Nemini vero legendus Plato, nisi qvi instructus initiatusqve prudentiæ mysteriis, censorem non minùs, qvàm lectorem agere possit. *De Commentariis in Platonem Naudeus Bibliogr. polit. p. 45. edit. Buckm.*.

XV. At

(g) *Et omnibus Rerumpubl. formis*] Ipse suo qvid de opere hoc censeat Lipsius, non alienum videtur hic ostendere ex illius ipsius ad Theodorum Leewium Lipsii hactenus, qvod qvidem nos sciverimus, inedita epistola, qvam nos, prout eamdem accepimus, subjungimus: „ Cape „ inter primos, mi Leewi, Politicorum meo- „ rum munus, qvod dedimus nescio an tem- „ pore satis opportunô. Nosti in dissidiis ci- „ vilibus varia judicia, qvàm tenellæ aures atqve „ animi sint, & omnia duci velint ad suum „ sensum. Atqvi nos ita scripsimus tanqvam in „ libero aliqvo & alio loco, nullô ad homi- „ nes aut tempora respectu. Communia præ- „ cepta nostra esse volumus, & apta (si tamen „ ævum feret) hominibus omnis ævi. Breves „ sententiæ sunt, non longi illi & subtiles dis- „ cursus, qvibus capitur vulgus: ideoqve mi- „ nus gratiæ, scio, invenient apud vulgus. „ Qvid si & hoc aliqvem offendat, qvòd „ Principatum extollimus, & ad illum præce- „ pta pleraqve retulimus? Sed nos ita sentimus, „ nec tamen alios status damnamus, multò „ minùs hunc nostrum. Cui utinam tamen „ bonus, legitimus, & qvalem ego describo, „ Princeps! Omnes boni & prudentes fortasse „ hoc vovent mecum. Sed aliàs plura. Cui „ enim mens scribendi sit per hunc æstum? „ Ego vix respiro. Vale vir amicissime unà „ cum uxore tua. Exemplaria hæc adjuncta „ valde velim ad Secretarium Comitis Mauricii „ deferri per famulum tuum cures. id mihi „ gratum. Adjunxi exemplar Do. Præsidi My- „ lio tradendum. Intellexi Comitem abiisse, „ ideo omisi. Ejus loco velim hoc tradi cum „ litteris Do. P[illegible]teslo Collegæ tuo.

(h) Utor illis ex edit. Amstelod. CIↃ. IↃC [illegible]. in 12.

XV. 1 At *Ariſtoteles* in aula natus, magnorumqve Principum Philippi, Alexandri, Antipatri & Antiochi conſiliarius & comes, plenum perfectumqve opus molitus, partem generalem civilis doctrinæ in Ethicis, præſertim Nicomachicis, facili profluentiqve ſtylô tractavit; Politica verò propriè dicta, incomparabili gravitate, brevitate & arte conſcripſit: ac non tantum nihil eorum omiſit, qvæ ad integrum imperii corpus faciunt; ſed etiam illa docuit, qvæ ad ſingulas partes Imperii reqviruntur. 2 Qvi & arcana ſive ſophiſmata, propter qvæ Machiavellus potiſſimùm ſuſpici ſolet, pleraqve in IVto, Vto, & VIto Politicorum libris indicavit. 3 Hujus operis reliqviæ (aliqvot enim libros hodie deeſſe, qvin & ordinem eorum, qvi ſuperſunt, immutatum docuit Conringius in Introductione ad Ariſtotelis politica) ſæpe volvendæ, ſed junctâ *Introductione Conringii* modò laudatâ, *Paraphraſi* Danielis Heinſii a, *Analyſi* Joannis Feldeni b, & *Commentario* Michaëlis Piccarti c. Qvi ſufficere poſſunt ad probè intelligendum opus Ariſtotelicum.

a *edit. Lugd. Bat. cum textu* GL. 1621. b *edit Helmſt.* 1654. c *edit. Lipſiæ* 1615.

XVI. 1 Non inutiliter tamen addideris *Commentarios* Joach. *Camerarii*, * *Oberti Giſanii*, *Petri Victorii*, ac ſi haberi poſſunt, *Notas* Joannis *Geneſii Sepulvedæ*, & *Commentarios Donati Acciajoli*. 2 *Antonii Montecatini Commentarius* doctus magis, qvàm utilis eſt. 3 Deperditos Ariſtotelici operis ſupplere conatus eſt *Cyriacus Strozza*, ſed non admodum feliciter: proinde legendus qvidem, ſed non eâ ſpe, ac ſi Ariſtotelem æqvaturus ſit.

XVII. 1 Ceterùm optandum eſſet, ſupereſſe *Ciceronis libros ſex de Repub.* qvos ſe compoſuiſſe ait libro II de Divinatione: ejusdemqve πολιτικὸν, qvæ ſpiſſum & operoſum opus vocat lib. II ad Q. Fratrem, epiſtolâ XIII. 2 Horum tamen jacturam qvodammodo ſupplent *libri de Legibus*; etſi non tractant integram politicam, ſed tantum de legibus optimæ Reipub. de vitiis & virtutibus Rerumpublicarum, & qvibusdam aliis.

XVIII. 1 E recentioribus ſcriptoribus Syſtematicis nominari præ ceteris meretur Joannes *Bodinus* in opere *de Republica*: qvi tamen & ipſe non minùs cenſorem, qvàm lectorem reqvirit. 2 Plurima contulit ex veteri novaqve hiſtoria, ac fermè de omnibus Rebuspubl. egit; ſed multos habet nævos, ut: qvòd non obſervat juſtum Politicæqve debitum ordinem, qvòd plurima aliena miſcet, ab unoqve ad alterum cadit; qvòd hiſtorias nimis prolixè inſerit; qvòd non habet omnia, qvæ ad civilem prudentiam ſpectant, neqve de omnibus Rerumpubl. ſpeciebus ſeorſum agit, &c.

XIX. 1 Deinde *Petrus Gregorius Toloſanus*; qvi pro theſauro politico, ſi qvid amplius inqvirendum, ſi auctoritate Doctorum aut apparatu & inſtructu argumentorum opus eſt, præcipuè commendari, nec unô nomine *politicæ* (i) *Adami*

(*) Ob. Giſanii Commentarii exierunt Francof. M. DC. VIII. in 8t. Ubi & philippi Scherbii Politices in Academia Altorfina Profeſſoris celeberrimi Diſcurſus Politici in Ariſtotelis de Republ. libros in 8t. ann 1610. publicati ſunt.

(i) Habeo illam Coloniæ editam in fol. M. DC XIX.

Adami Contzenii Jesuitæ præferri debet. 2 Plurima tamen juridicè magis qvàm politicè tractat.

XX. 1 Ad eundem finem non inutiliter adhibebitur *Wolfgangi Heideri Systema philosophiæ politicæ*, variâ eruditione refertum, & subinde Lectorem ad fontes materiarum deducens, 2 itemqve *Relectiones politicæ Arnisæi*, opus præclarum, sed imperfectum.

XXI. 1 Deniqve & *Andreas Fricius Modrevius* in libris *de Repub. emendanda* gravioribus politicis haud dubiè annumerandus est. 2 Egregiè enim disputat, magnâqve libertate in vulgares errores politicos invehitur.

XXII. 1 Lipsii institutum prolixiori tractatione imitari conatus est *Joannes à Chokier*, *in Thesauro* (k) *Aphorismorum politicorum*; sed qvod optimum in Lipsio habendum, omisit. 2 Nihil enim aliud Opus ejus habet, qvàm congestionem sententiarum & exemplorum, absqve altiore consilio ac judicio profundiore.

XXIII. 1 His & similibus scriptoribus Systematicis hodie pleriqve ambitum studii politici metiuntur; satisqve se aptos idoneosqve ad tractandam Rempub. vitamqve civilem ingrediendam arbitrantur, si unum & item alterum Systema Politicum utcunqve evolverint. (*Bœcler. Hist. Schol. Princip. c.* 1. §. 7.) 2 Unde fit, ut præceptis & regulis qvibusdam, locisqve communibus exemplorum instructi, solidis artibus animum non accommodant. 3 Qvô nullum majus certiusqve profectus politici impedimentum est. 4 Impossibile enim est, ut solidè, aut feliciter, aut ad regimen Imperiorum vitamqve civilem satis accommodatè hinc potissimum civilis prudentia hauriatur. 5 Nam hæc in iis potissimum occupatur, qvæ arte carent, neqve tàm regulis, qvàm accuratiori observatione expensioreqve singularium comparatur.

XXIV. 1 Aliter longè (*idem Proœm in diss. Pol.*) veteres Græci Romaniqve (qvos è junioribus cordatissimus qvisqve seqvitur) qvi tractationibus politicis ad certa argumenta traductis, reiqve præsenti accommodatis, itemqve historiæ præcipuè dabant operam; præceptis generalibus tantum usum ὑπομνηματικὸν, officiumqve locorum communium tribuentes.

XXV. 1 Scilicet veram solidamqve prudentiæ institutionem liberaliùs historia profitetur, qvodqve præceptis deest, suggerunt efficaciùs exempla. 2 Qvam in rem videte, qvæ planè egregiè disseruêre è veteribus Polybius in *proœmio historiæ suæ*; è recentioribus Isaacus Casaubonus, in aurea *præfatione ad Polybium*, & *commentario postumo ad librum I ejusdem scriptoris*, itemqve Bœclerus librô, cui titulus, *Historia* (l) *Schola Principum*.

XXVI. Præceptis itaqve subjungenda lectio *Historicorum meliorum*, hoc est, eorum qvi veritate, explanatione & judiciô pollent (qvæ tria reqvirebat Lipsius *Notis ad lib. I Politic. c. IX. §. XII.*) qviqve observant non solùm qvid factum

(k) Exiit hic Thesaurus Leodii in fol. M. DC. XLIII.

(l) Præfixa est ejusdem Boecleri Historiæ Universali à mundo condito usqve ad Christi Nativitatem. Argentorati 1680. in 8t.

ctum sit, sed etiam qvâ occasione, qvô consiliô, qvô prætextu, & qvô eventu; simul & judicia de cujusqve consiliis & gestis ex sententia prudentium virorum subinde adnectunt.

XXVII. Tales sunt primò, *qvi describunt unius aut plurium Rerumpub. res gestas*; iiqve tum *veteres*, tum paulò *recentiores*.

XXIIX. 1 *Veteres*, Græci partim Latini. 2 Nam ex *Hebræis* barbaricisqve scriptoribus nil fermè superest, qvod valde faciat ad prudentiam civilem adqvirendam, si excipias libros Regum & Chronicorum, Josuæ & Judicum, è qvibus nonnullæ pacis militiæqve artes non tam hauriri, qvàm erui possunt. 3 Inter *Græcos* præcipui sunt *Thucydides* & *Polybius*, uterqve legum historiæ conscribendæ observantissimus, ac in ipso rerum actu versatus; alter etiam eâ civilis prudentiæ famâ celebris, ut tota Achaja civitatum suarum auctorem & legislatorem habuerit. 4 Sed Thucydides alicubi obscurior & brevior, Polybius clarus ubiqve & exqvisitus, nec tam narrans, qvàm ex professo docens & instruens.

XXIX. 1 Hos seqvuntur *Xenophon*, prudentiâ eximius & circumspectus, diuqve Imperatoris officiô functus: 2 *Plutarchus*, cujus *vitæ* præsertim Periclis, Catonis, Gracchorum, Demosthenis, Ciceronis, & qvorundam aliorum, Politices studioso accuratè legendæ: 3 *Dio Cassius*, prudentissimus profectò gravissimusqve scriptor, nemineqve utilitate & disciplinâ historicâ inferior; adeoqve immerito à Lipsio *Notis ad Politic.* 1, 9. præteritur; 4 sicut & *Herodianus* absolutissimi styli & judicii historicus, & sine caussâ ab Interpretibus inter vitarum scriptores repositus. 5 Qvibus è posteriori ævo addi debent, Lipsio laudati, *Nicetas Choniates*, & *Nicephorus Gregoras*; itemqve *Joannes Cantacuzenus*, & *Theophylactus Simocatta*, uterqve expositione & argumentô eximiè utilis prudentiæ studioso.

XXX. 1 E *Romanis* præcipuè commendari debent, primò *Sallustius* & *Nepos* uterqve nervosâ brevitate & prudentiâ Thucydidem exprimens; 2 deinde *Livius* & *Curtius*. qvorum ille veluti Latinorum Polybius habendus est, hic omnium optimè ingenium Principum, aularumqve artes expressit. 3 Posteà *Svetonius* & *Ammianus Marcellinus*, qviqve omnes prudentiâ & judiciô superat, *Tacitus*, pænè ediscendus Politices studioso. 4 Hujus laudes certatim viri docti decantârunt, è qvibus inprimis videndi Lipsius *in præfatione ad editionem suam*, & Boeclerus in oratione *de historia Taciti*, dissertationi de Politicis Lipsianis subnexa. Argentor. CIↃ IↃC XLII in 12.

XXXI. Neqve omittendi *Dionysius Halycarnassæus*, *Arrianus*, *Appianus*, *Josephus*, & *Procopius* è Græcis: è Latinis *Jul. Cæsar*, & *Vellejus Paterculus*; itemqve *Justinus* & *Florus*, breves illi qvidem, sed passim sententiis judiciisqve politicis referti.

XXXII. 1 Ex his omnibus alii sententiis & philosophando, institutionem lectoris profitentur; alii digressionibus & dictis; alii, præsertim Polybius & Livius, grandi illô prudentiæ apparatu, qvem passim interpositis judiciis, observationibus, monitis, egressionibus instruxerunt. 2 Atqve hoc postremum genus

genus ad civilem prudentiam comparandam maximè aptum eſt.

XXXIII. 1 Ceterùm legendi ſunt primò ex *optimis & emendatiſſimis editionibus*. Itaqve potiſſimum, ſi haberi poſſunt, adhibendi ſunt Polybius *Caſauboni* [a], Thucydides *Henr. Stephani* [b], & *Baronis Enenkelii* [c], Plutarchus *Joann. Rualdi* [d], aut *Guil. Xylandri* [e], Xenophon [f] *Jo. Leunclavii*, Dio Caſſius [g] *ejusdem Leunclavii*, Herodianus [h] *Bœcleri*, Nicetas ex edit. Genev. [i] *Hieron. Wolfii*; aut, cum prodierit, *Car. Annib. Fabrotti*; Nicephorus Gregoras, *Hier. Wolfii* [k], aut, ubi publicatus fuerit, *Fabrotti*; Cantacuzenus *Jac. Pontani*, è noviſſima editione [l] Pariſienſi; Simocatta, ex edit. ejuſd. *Pontani* [m], Salluſtius *Parei* [n] aut *Thyſii* [o]; Nepos, ex recenſione noviſſima [p] *Bœcleri*, aut *noſtra* [q], Livius *Gronovii* [r], aut ex editione tertia [s] *Gruteri*; Curtius *Freinshemii* [t], Svetonius [u] *Bœcleri*, aut [x] *Schildii*, Ammianus [y] *Valeſii*, aut [z] *Lindenbrogii*, Tacitus [a] *Berneggeri*, Dionyſius Halycarnaſſeus *ex edit. Francofurtenſi* [b]; Arrianus ex edit. Baſil. [c] *Nicolai Gerbelii* aut *Vulcanii*, Appianus [d] *Henr. Stephani*, Joſephus [e] *ex edit. Genevenſi*, Procopius [f] *Nicol. Alemanni*, aut ſi haberi neqvit, *Jo. Eichelii* [g], Julius Cæſar *Jungermanni* [h] aut *Thyſii* [i]; Vellejus Paterculus [k] *Bœcleri*, Juſtinus [l] *Berneggeri* (m), Florus deniqve è poſtrema recenſione [m] *Jo. Freinshemii*.

[a]) *Francof. Gr. Lat.* 1509. *fol. & Lat. in* 8. [b]) *Gr. Lat.* 1588. *fol.* [c]) *Tubingæ* 1596. *in* 8. [d]) *Pariſ.* 1624. *fol. II. volum. Græc. Latin.* [e]) *Francof. Latinè in* 8. 1592. [f]) *Francof.* 1596. *fol.* [g]) *Hanov.* 1606. *fol.* [h]) *Argent.* 1644. *in* 8. *& denuo* 1662. [i]) *An.* 1593. *in* 4. [k]) *Baſil.* 1562. *fol. GL.* [l]) *Pariſ.* 1646. *III. tomis, antea Ingolſtad.* 1603. [m]) *Ingolſt.* 1605. 4. [n]) *Francof.* 1649. 12. [o]) *Lugd. Bat.* 8. [p]) *Argent.* 1656. 8. [q]) *Jenæ* 1657. 8. [r]) *Lugd. Bat.* 1645. *denuo* 1654. & 1668. [s]) *Francof.* 1642. *in fol.* [t]) *Argent.* 1640. 4. [u]) *ibid.* 1647. 4. [x]) *Lugd. Bat.* 1647. *& denuo* 1654. 4. [y]) *Pariſ.* 1638. 4. [z]) *Hamburgi* 1609. 4. [a]) *Argent.* 1638. 8. [b]) *An.* 1586. *GL. fol.* [c]) 1537. & 57. 8. *à Vulcanio ap. H. Steph. fol.* 1575. [d]) *Genev.* 1592. *fol.* [e]) 1611. *& denuo* 1632. *fol.* [f]) *Lugduni* 1623. *fol.* [g]) *Helmſtad.* 1653. 4. [h]) *Francof.* 1606. 4. [i]) *Lugd. Bat.* 1662. 8. [k]) *Argent.* 1642. 8. [l]) *ibid.* 1631. *& denuo* 1653. 8. [m]) *ibid.* 1636. *& denuo auctior An.* 1655. 8.

XXXIV. 1 Legendi *ſecundò* cum *commentariis*, *obſervationibus*, *notis*, *diſcurſibus & diſſertationibus* eorum, qvi hiſtoricopoliticâ annotatione eos illuſtrare adgreſſi ſunt. 2 Qvales ſunt in Thucydidem notæ [a] *Baronis Enenkelii*; in Polybii librum primum commentarius [b] *Caſauboni*; in Dionis Caſſii partem Libri LII. diſſertatio [c] *Bœcleri*, qvam *Mæcenatem* inſcripſit; in Herodianum notæ [d] *Bœcleri*; 3 In Nepotem notæ politicæ [e] *Bœcleri*, *…hardi* [f], *Loccenii* [g]; 4 In Livium diſcurſus *Machiavelli* [h] & [i] *Ant. Ciccarellæ*; notæqve

 politi-

(*m*) Vel potiùs Grævii Lugduni Batav. M. DC. LXXIII. in 8t.

politicæ [k] *Gruteri*; 5 in Curtium Commentarius [l] *Freinshemii*, & Notæ politicæ [m] *Loccenii*; 6 in Svetonium commentarius [n] *Casauboni*, & dissertationes *Bœcleri*; in Julium ejusdem observationes [o] *Zevecotii*, ac in eundem Julium, Augustumqve & Titum, disputationes [p] *Berneggeri* (*n*); 7 in Ammianum animadversiones *Valesii* (*o*) [q]; 8 in Tacitum dissertationes [r] *Scipionis Ammirati*, *Pet. Canonherii* [s], *Caurianæ* [t], & *Malvezzi* [u], discursus [x] *Jani Gruteri*, notæ politicæ [y] *Forstneri*; & ad partem primi Annalium commentarius [z] *Bœcleri*; Considerationes [a] *Pii Mutii*, & Arcana Regnorum [b] *Cyriaci Lentuli*; ad vitam Agricolæ commentarii [c] *Matth. Berneggeri*, *Mich. Virdungi* [d], *Marc. Zuerii Boxhornii* (*p*) [e]; 9 In Procopium notæ [f] *Alemanni* & [g] *Eichelii*; 10 In Cæsarem notæ *Jo. Brantii* [h]; 11 In Vellejum notæ & characteres politici [i] *Bœcleri* (*q*). 12 In Justinum notæ [k] *Berneggeri* (*r*); 13 In Florum deniqve [l] notæ *Freinshemii*, observationes *Zevecotii* [m] & dissertationes [n] *Bœcleri*, qvas *Scholas Florianas* vocat, ad librum IV. 14 Addenda qvoqve in Curtium [o] & Livium [p] erudita *Supplementa Freinshemii*; qvæ sicut ex optimis scriptoribus antiqvis congesta sunt; ita multum civilis prudentiæ continent.

a) *Tubing.* 1596. 8. b) *Paris.* 1615. & *Argent.* 1652. 8. c) *Argent.* 1643. 4. d & e) *ed. cum textu.* f) *Lugduni* 1653. g) *Holmiæ* 1654. h) *sæpius in Germania & Belgio editi.* i) *Venet.* 1592. k) *ed. cum Livio in fol.* 1632. l) *Argent.* 1659. *in* 8. m) *ed. in Belgio, Lubecæ, novissimè Jenæ*, 1658. n) *postremo editus à Bœclero cum textu, Argent.* 1648. *in* 4. o) *Amsterod.* 1633. *in* 12. *qvæ editio secunda & auctior.* p) *nuper junctim editæ Argent.* 1655. 4. q) *ed. cum textu.* r) *Italice Venet.* 1607. *in* 4. *Latinè Francof.* 1609. 4. s) *Francof.* 1610. 4. t) *Discorsi del Sig. Phil. Cauriano sopra i primi cinqve libri de C. Tacito, Fiorenzæ*, 1600. *in* 4. u) *Discorsi sopra C. Tacito di Virg. Maluezzi, Ven.* 1622. *in* 4. x) *Heidelb.* 1604. & 1605. *in* 4. *postea auctiores sub fin. Livii in fol.* y) *Argent.* 1628. & *continuatio* 1652. *in* 8. z) *Argent.* 1643. *in* 4. a) *Bresciæ* 1623. b) *Herbornæ* 1655. *in* 8. c) *Argent* 1617. 8. d) *postremò ed. Noriberg.* 1637. 8. e) *Lugd. Bat.* 1642. *in* 12.

(*n*) Adde Historias Augusti, Tiberii, Caligulæ, Claudii & Neronis, qvas B. Joh. Cunrad. Dieterichius Professor qvondam Gissenus celeberr. in 4to Gissæ edidit anni mentione omissâ. Habeo Justi Lipsii non adeo in vulgus notos ad Svetonii tres posteriores libros Commentarios in 8t. Offenbaci M. DC. X.

(*o*) Potiùs Valesiorum, Henrici scilicet & Hadriani [illegible]ibus adde Frider. Lindenbrogii & Jacobi [illegible]onovii qvi suas qvoqve notas passim inseruit, & necessariis ad Ammiani inlustrationem antiqvis numinis ac figuris exornari curavit.

(*p*) Et cumprimis Augusti Buchneri, cujus eruditissimæ notæ exierunt Lipsiæ M. DC. LXXIII in 8t.

(*q*) Prodiit & Vellejus cum Scholiis Aldi Manutii, Justi Lipsii Animadversionibus, Jacobi Schegkii notis, & variis Vincentii Acidalii lectionibus Lugduni M. D. XCIV. in 8t.

(*r*) Nec omittas Victorini Strigelii commentarium, qvi præcipuas qvasqve Historias è variis auctorum veterum iam Græcorum, qvàm Latinorum monumentis fusiùs prolixiusqve persequitur. Argentorati M. DC. XXVII. in 8t. Utor & qvandoqve Commentariolo Simonis Grynæi editio Antverp. M. D. LII. in 8t. qvi prætergvàm qvod Historiæ brevitatem passim illustrat, multa insuper scitu non indigna addit.

12. f (& g) *cum textu editæ.* h) *habentur sub. fin. edit. Jungermanni.* i) *ed. cum textu* 1662. & 1663. k (& l) *ed. cum textu.* m) *Amstelod.* 1638. *in* 12. *cum textu* n) *Argent.* 1643. *in* 4. o) *ed. cum textu.* p) *Holmiæ* 1649. *denuo* 1652. *Argentorati.*

XXXV. [1] E *mediæ ætatis Historicis* vix aliqvis instituto nostro aptus est, nisi forte (*s*) *Saxo Grammaticus* [a] in Historia Danica, præsertim in rebus sui temporis (in remotioribus enim (*t*) valde fabulosus est) & *Lambertus Schafnaburgen-*

(*s*) *Saxo Grammaticus*] Exstat luculentissimum huius de Saxonis elegantia testimonium Erasmi in p. 175. f. Ciceroniani ejus his verbis: „In Daniam malo, qvæ nobis dedit Saxonem Grammaticum, qvi suæ gentis Historiam splendide magnificéqve contexuit. Probo vividum & ardens ingenium; Orationem nusqvam remissam aut dormitantem; tùm miram verborum copiam, sententias crebras, & figuratum admirabilem varietatem: ut satis admirari non qveam, unde illâ ætate homini Dano tanta vis eloqvendi suppetierit. Huic jam & alii succedant, non minus, qvàm ille, de Saxonis dictione, rectè judicantes. Gerardus Johannes Vossius Lib. II. de Histor. „Latinis, Cap. LV. Qvod ad Saxonis dictionem, tanta hujus est elegantia, ut ætatis illius captum planè excedat: imò eum antiqviorum, & nostri seculi plurimis certet. Johannes Isaacius Pontanus Histor. Dan. Lib. „VI. pag. 293. Saxo Grammaticus, Præpositus Roschildensis, in gratiam ac decus suæ gentis, Historiam, qvæ hodieqve est in manibus, Latinè contexuit, stilo ac dicendi genere, suprà qvàm illud ferebat seculum, floenti ac terso: adeò ut Erasmus exinde haud satis mirari potuerit tantam eo ævo eloqvii vim atqve elegantiam. Caspar Barthius Lib XXIV. „Adversar. Cap. VIII. Conditore Annalium apud Danos suos Saxone, cui Grammatico, ab eruditione reconditâ, receptum est nomen, suo ævo nihil sperari majus potuit. In summa barbarie, in terra à cultu literarum tùm aversissima, Latinè, eleganter, eruditè scribit, citra parem qvidem omnia. M Johannes Svaningius Fionensis, Regis Daniæ Historiographus celeberrimus Lib. I. Commentar. „Historiam de rebus gestis Danorum, qvam Saxo Grammaticus, natione Sialandus, descripsit, in XVI. libros digessit, atqve à primo Danorum Rege Dan auspicatus, ad Waldemarum I, ejusqve filium Canutum, puro elegantiqve stilo accuratissimè eam persequutus est. Joannes Oporinus in Epistola Dedicatoria ad Dominum Philippum, Episcopum Basileensem, præfixâ editioni Saxonis Basileensi: „Qvâ qvidem re, inter medii temporis Historicos, haud scio an qvisqvam alius, qvantum ego judicare possum, hoc Saxone Grammatico, Danicarum rerum scriptore, excellat magis: qvive cum veterum etiam qvolibet, sive dictionis elegantiam spectes, sivè rerum, consiliorumqve, ac eventuum varietatem teqviras, conferri melius possit. Philippus Lonicerus editioni Saxonis Wechelianæ hunc præfixit titulum: Danica Historia Libris XVI. summâ verborum elegantia, magnâ sententiarum gravitate, rerum deniqve admirandâ varietate, conscripta autore Saxone Grammatico, Sialandico Dano, Historico laudatissimo, & qvod eâ ætate mirandum, tàm verbis qvàm rebus politissimo. De illo ita Douza pater præfatione altera Annalium Batavicorum, qvos carmine contexuit. Sed neqve Saxonem cognomento Grammaticum, seculi sui vel barbaries, vel impolitia deterruit, qvò minus multifaria metrorum genera oblatâ an qvæsitâ Excursuum occasione festivissimis Chronicorum suorum ornamentis decenter intermisceret, qvibus in fortium virorum laudes, ceu pleno qvodam redundans alveo illam fœcundi pectoris luxuriem, illud exuberantis ingenii flumen passim per totum historiæ suæ corpus longè latéqve diffunderet.

(*t*) *Valde fabulosus*] Culpatur & hôc nomine à Scaligero in Opere de Emendatione Temporum p. 456. edit. Rapheleng M D. XCVIII. „Impunè, *inqvit*, fuerit imperito seculo Hunibaldo cuidam, & Saxoni Grammatico, renascentibus autem literis Annio Monacho Viterbiensi fabulas suas Marrucinis illorum temporum probare. Nec tamen tantum est fabulator, ac nonnullis videtur; qvi eum nullo habent loco. Inter hos est Goropius Becanus: de qvo minùs est mirandum, cùm argumentum tractet, non παράδοξα modò, sed etiam ἄδοξα. „Rejicit

burgensis b, sed nonnisi in historia Henrici IV. Imperatoris. Cetera enim cum hac parte comparari non debent. 2 In rebus tamen ad controversiam inter Henricum IV. & Gregorium VII. Papam, fidem ejus claudicare, multi censent. 3 Alioqvin dictio ejus tam elegans, ut judicio Barthii *Lib. XLIX. Advers. c. IV.* nemo politius inter veteres, res Germaniæ scripserit. 4 *Saxonem* c cum eruditis adnotationibus edidit *Stephanius*; 5 *Lambertus* d inter scriptores rerum Germanicarum habetur.

a) *Vixit circa A. Ch.* 1177. b) *Floruit. circa an.* 1200. c) *Soræ Danorum* 1644. *in fol.* d) *à Jo. Pistorio Francofurti an.* 1583. *editos.*

XXXVI. *Rodericus* qvoqve *Ximenius*, archiepiscopus *Toletanus* a in historia Hispanica satis bonus, ut in tali ævo, habetur b. Ejus opera inserta sunt Tomo II. Hispaniæ illustratæ *Andr. Schotti.*

a) *Obiit an.* 1245. b) *Lips. not. ad* Polit. *l. I. c IX & Voss. de Hist. Lat.*

XXXVII. 1 Qvamqvam autem ex ipsa ætate media pauci supersunt, qvi prudenter historiam scripserint; res tamen illorum temporum non male, statim post instaurata in Occidente literarum studia, exposuêre (*u*) *Polydorus Virgilius* a in historia b Anglicana; P*andulphus Collenutius* c in Neapolitana d; *Jo. Jovianus Pontanus* e in descriptione belli, qvod Ferdinandus Rex Neapolitanus adversus Joannem ducem Andegavensem gessit; P*aulus Æmilius* f in opere de rebus gestis Francorum g; *Leonardus Aretinus* h in historia * Florentina, & sui temporis Italica; *Albertus Crantzius* i in Metropoli, Saxonia, historia Vandalica, & compendio rerum Septentrionalium; deniqve *Jo.* (*x*) *Aven-*

*, Rejicit igitur, non qvidqvid debet, sed qvidqvid obest caussæ semel susceptæ.

(*u*) *Polyd. Virgil.*) Fidem ejus in Historia, qvam Henrico VIII. dedicavit ann. M.D.XXXIII. in dubium vocat Paullus Jovius. Objectat enim, qvòd Scotis, & Gallis, sæpe reclamantibus, alieno potiùs arbitrio, qvàm suo, intexuisse multa in gratiam gentis existimetur: qvodqve in recensendis minorum ducum nominibus, tanqvam gloriæ avidis, nimium indulserit. Sed neqve Anglorum doctioribus suam satis operam comprobavit. Verba adferam Viri Cl. Henrici Savilii præfat. in rerum Anglicarum scriptores ad Elisabetham, Angliæ reginam: Polydorus, ut homo Italus, & in rebus nostris hospes, &, qvod caput, neqve in Rep. versatus, nec magni alioqvi, vel judicii, vel ingenii; pauca ex multis delibans, & falsa plerumqve pro veris amplexus, historiam nobis reliqvit, cùm cætera mendosam, tum exiliter sanè, & jejunè conscriptam. Postea historiam Anglicanam ex Anglis potiùs scriptoribus petere jubet: imprimis Guilielmo Malmesburiensi: item Huntindoniensi, Hovedeno, & aliis. Fuit Polydorus Romani pontificis in Anglia qvæstor, & Wellensis archidiaconus: ut ipse lib. V. historiæ suæ testatur. Corollarium seqventium regum adjecit Polydoro Georgius Lilius. Plurimos Polydori hujus errores detegit. Jo. Lelandus in declaratione antiqvarum dictionum, qvæ occurrerent in genethliaco illustrissimi principis Eadverdi: Vide Gerard Joh. Voss. lib. de Historic. Latin. c. XII. p. 678. f.

(*x*) *Aventinus*] Annalium *Aventini* lectionem, nemo qvi rerum Germanicarum peritus esse vult, prætermittere debet. Magnos habuit ad scribendum adparatus, & laudatur in eo præter experientiam & cordatum judicium ac libertatem, qva etiam de Clericis eorumqve vitiis, qvamvis ipse Clericus, apertè scripsit; cumprimis id, qvod Auctores, è qvibus ea, qvæ dicuntur, sumsit, præponat. Qvod institutum Thuanus qvoqve imitatus est. Plurimos, tamen ex

Aventinus [k] in annalibus Boicis[l], insignis prudentiæ atqve eloqventiæ scriptor.

a) *Vixit circa an.* 1500. b) *postremo edita ab Ant. Thysio Lugd. Batav. in* 8. 1651. *& anteà Basileæ* 1557. *fol. sunt libri* 27. c) *vixit circa an.* 1500. *Pisaurensis JCtus & Eques. vid. Voss. Hist. Lat. lib. III. c. XII. p,* 673. d) *Lat. edita Basil.* 1572. *à Jo. Nic. Stupano.* e) *flor. ab an.* 1460. *ad* 1505. *usqve.* f) *Canonicus Veron. Sed vixit in Gallia. Obiit. an.* 1529. g) *ed. Basil.* 1569. *fol.* h) *decessit an.* 1543. *diu Secretarius urbis Florentiæ.* * *Eam edidit è MSS. Sixtus Brunus, Argent.* 1610. *fol.* i) *obiit an.* 1570. k) *obiit an.* 1534. l) *emendatiores & auctiores edidit Nic. Cisnerus, Basil.* 1580. *fol.*

1 *Nostrô & superiori seculô* multi ad veterum accurationem proximè accessêre, qvidam & optimos qvoqve Romanorum & Græcorum historicorum æqvârunt. 2 Inter hos principe locô ponendus *Thuanus* est, scriptor eloqventiâ, doctrinâ, libertate, prudentiâ ac fide nemine inferior; præsertim in rebus Gallicis, quibus ipse interfuit. 3 In reliqvarum enim gentium non parem ubiqve fidem meretur, qvia alios seqvi necesse habuit. 4 Unde factum, ut etiam stylus ejus alicubi diversus deprehendatur: verba namqve auctorum, qvibus usus est, plerumqve retinuit. 5 Persecutus est res ab anno CIϽ IϽ XLVI. ad ∞ IϽC VII. in universa Europa gestas; adeoqve veluti bibliotheca historica illorum temporum haberi debet. 6 Qvæ ad religionis historiam pertinent, summâ æqvitate & moderatione, qvamqvàm religioni Pontificiæ addictus, tractavit; eâqve re multorum è Papistis odium in se concitavit; adeo, ut à (*vide Bœcl. Annot. Polit. ad II. libr. Hist. Tac. c. II. p. 650. seqq.*) nonnullis [a] idcirco *Politico-Catholicus* appelletur: à qvibusdam etiam ut atheus & profanus traducatur. 7 Ceterùm præferendæ sunt editiones (y) Parisinæ ab ipso *Thuano*

ex illis, qvos Auctores adducit, non ampliùs habemus. Rarum est illud opus nec promercale facile. Prima Ingolstadiensis editio optima est. Germanica ejusdem libri versio est ab ipso auctore concinnata & probata.

(y) *Editiones*] Thuani Historiæ primùm qvidem prodiêre Parisiis forma octava: pars prima, ejusqve tomus alter, anno CIϽ IϽ CIV. tomi II. pars I. & II. anno CIϽ IϽ CVI. pars III. an.-VIII. Mox alia editio Parisiis evulgata tomis III. in folio: qvorum I. & II an.-VI. ac partim an.-VII. tertius an. IX. exierunt; ut illa Parisiensis minor, hæc major appellari possit. Sed item alia Parisiis anno M. D. CIX. excusa, formæ XII. qvæ reliqvis duabus ob dotes varias longe præferenda. Majorem hanc Parisiensem excepit Francofurtensis I. item in folio, cujus tomus I. an. circiter-VIII. alter-XVII. Appendix an.-XVIII. lucem viderunt. Secutæ sunt editiones duæ, qvæ & Aurelianenses & Genevenses inscriptæ, item in folio; prior an.-XX. posterior an.-XXVI. & partim.-XXX. Utraqve in tomos V. distributa. Tomos tres prætulit Francofurtensis II. qvorum duo priores exiêre an.-XXV. tertius eâdem methodô jam præcesserat an.-XXI. Qvomodo autem hæ editiones mirificè interdum inter sese differant, singulari, ac summè diligenti tractatione commonstravit Johannes Petrus Titius, Gymnasii Dantiscani Professor optimè meritus; qvæ annô M. D. CLXXXV. Gedani excusa, ut in multorum esset manibus, optarem. Jam ea qvæ in Parisiensi altera, nec non in Francofurtana, vel exstant addita, vel desiderantur addenda, peculiari studiô collegit Auctor anonymus, libellô singulari, qvem Thuanum restitutum inscripsit, Amstelodami an.

M,

Thuano procuratæ, & *Genevensis* qvæve ex ea expressa est, postrema *Francofurtensis*, in qva nonnulla iussu Auctoris ab editore, Geor. Michaële Lingelshemio, expuncta; singulisqve libris præmissus Indiculus scriptorum, qvibus in concinnanda unaqvaqve parte historiæ usus est. 8 Francofurtensis prior editio, vivô auctore, & de injuria frustra conqvesto, multa, in his etiam librorum numerum & ordinem, immutavit. 9 Præcipuè diligenter legendus est liber primus, qvô statum universæ Europæ, caussasqve bellorum superiori seculô gestorum complexus est.

a) *ut ab Erbermanno Jesuita, in scriptis contra Calixtum.*

XXXIX. 1 Thuano rerum experientiâ, fide, prudentiâ, & ingeniô par aut certè non multò minor, existimandus est *Franciscus Gvicciardinus*, nobili familiâ Florentinâ ortus, & maximis Reipubl. negotiis admotus; qvi XX libris historiæ Italicæ res ab anno CIↃ CCCC XCIV ad CIↃ IↃ XXXII usqve gestas exposuit. 2 Eam ex Italico transtulit Cælius Secundus Curio, ediditqve Basileæ An. CIↃ IↃ XLVI. 3 Sed longè majori cum fructu legentur editiones Italicæ, qvibus judicium de historia Gvicciardini suum, collectionemqve sententiarum è toto opere, præfixit, atqve ex aliis eorum temporum historicis egregias notas marginales adposuit *Thomas Porcachus*; 4 Nec inutiliter addentur considerationes civiles ad Historiam Gvicciardini scriptæ à *Remigio Florentino*, editæqve Venetiis Annô CIↃ IↃC III. 5 Nævos qvosdam Gvicciardini notavit Lipsius, *Not. ad l. Pol. cap. IX.* sed minores, qvàm ut eum numerô præstantissimorum historicorum possint eximere.

XL. 1 Circa idem tempus historiam a sui temporis scripsit *Paullus Jovius*, magnâ eloqventiâ, prudentiâqve, sed fluxâ fide; (ut etiam Lipsio *l. c.* observatum: Jovium multa à vulgo potius, qvàm rerum gnaros consulere solere, ait Vossius *de Hist. Lat. lib. III. c. VIII.*) & calamô ad laudes Medicæorum suæqve gentis, & qvorumvis aliorum (z) promtô ac venali. 2 *Scripsit* &

M. D. CLXIII. excuso. Et peti qvædam etiam possunt è libello Gallico, qvi anno M. D. CLXIX. editus, præfixo titulo Latino; Thuana, sive Excerpta ex ore Jacobi Aug. Thuani per F. F. P. P. qvibus literis fratres Puteanos indigitari credit B. Caspar Sagittarius in Introduct. in Historiam Eccles. c. XII. p. m. 154. s.

(z) *Promto ac venali*] Non solùm Scaligero, si Scioppio, vel Oporino Grubinio in Amphotid. p. 11. credimus, Paullus Jovius „ maledicus „ impudens & venalis Historicus est sed & Thuano lib. XI. Bodino in Methodo Historica c. IV. p. m. 53. s. edit. Basileen. M. D. LXXVI. in 8r. Tilemanno in Discursu Philologico de Historicorum delectu, Conringio de Civili Prudentia c. XIV. Imò & ipsi Gerardo Jo. Vossio, cujus è c. IX p. m. 48. Artis Historicæ, hæc verba do. „ Qvàm fluxæ fidei patrum ævo fuit Paullus „ Jovius? qvem constat in aula Henrici secundi „ qvibusqve terræ filiis. bene de se merentibus, „ generis claritatem, ac perpetuum nomen pollicitum: contraqve maledicè eos traduxisse, „ qvi venali historico morem non gererent. „ Nempe istiusmodi historicis, ut ridens ait „ Augustinus, inservias opus est, si te immortalem esse cupis. Hæc Vossius At auctore Cl. Casparô Sagittariô in p. 135. Introductionis in Historiam Ecclesiastic. c. 11. ita comparatus non est Jovius, ut omnia ejus damnes. Cùm certum sit, qvod tam multa observaverit, ac rectè scripserit in historia: ut ea etiam, in qvibus vel deditâ peccâtis operâ, nedum in qvibus cæspitâris

& Elogia virorum bellô, doctrinâ aut dignitate illustrium; qvod opus à viris doctis magno in pretio habetur.

a) *ab an.* 1494 *ad* 1540. *prodiit Basileæ*, 1578. *opera ejus omnia simul excusa. fol.* 1578.

XLI. 1 P*etrus* qvoqve *Bembus Cardinalis* iisdem temporibus non malè scripsit historiam Venetam; nisi qvod multa Venetorum gratiæ dedisse dicitur, stylumqve & elegantiam Ciceronianam nimis ubiqve adfectat. 2 Qvô factum est, ut sæpe obscurus, interdum & frigidus deprehendatur, de qvo videndus Lipsius in *notis ad politicam lib. IX. extr.* & *centur. II epistol. miscell. XXVII.* Optima editio est Argentinensis anni CIↃ IↃC XI.

XLII. 1 Neqve multo post * *Nic. Machiavellus*, civis & Secretarius Florentinus, ac postea Consiliarius Cæsaris Borgiæ, impuri nebulonis, Alexandri VI Papæ nepotis, octo libris Historiæ Florentinæ, migrationes populorum septentrionalium, † ruinam Imperii Romani, incrementaqve Romanorum Pontificum & Florentinæ urbis origines ac progressus, totiusqve Italiæ statum, ab anno Chr. CIↃ CC XV usqve ad CIↃ CCCC XCIV, persecutus est: 2 qvod opusculum etsi parvum, satis tamen ingeniosum & auctore suô dignum, prudentium virorum judiciô censetur. Latinè prodiit Argentinæ A. CIↃ IↃC X. in 8t.

XLIII. 1 At in Gallia paullò ante P*hilippus Cominæus obiit* 1509. *ætatis* 63. eqves Flander, solâ naturæ ingeniiqve bonitate usuqve rerum civilium, sine literarum studiis, ad ingentem prudentiam enixus, tantâ fide & prudentiâ res gestas Ludovici XI & Caroli IIX, Galliæ regum, literis consignavit, ut plerorumqve judiciis cum qvovis antiqvorum componi mereatur. 2 Id opus sæpius lingvâ Gallicâ, qvâ ab Auctore scriptum fuit, editum est in Galliis; Latinè autem primùm à Joanne Sleidano, sed fideliùs postea à Casp. Barthio conversum, excusumqve Francofurti Anno CIↃ IↃC XXIX, qvæ editio reliqvis præferenda, præterqvàm Gallicis, qvæ longè utiliùs legentur. 3 In Belgicis rebus qvædam minus candidè ab eo narrari, observat Aub. Miræus, in notis ad res Brabanticas Pet. Divæi *ad lib. VIII.* ideoqve sæpiùs vapulat Jac. Meiero, in Annalibus Flandricis. 4 Elogia ejus passim reperias apud scriptores historicos & politicos, qvorum aliqvos laudavit Zeillerus in *de historicis part. I. p.* 29.

XLIV. 1 Atqve hi qvodammodo remotiores à nostra ætate sunt: qvippe

cespitârit improvidus, qvadamtenus eidem ignoscenda censere debeamus. Ceterùm non pauca pro defensione Jovii versioni Germanicæ ejus ,, de Vitis illustrium virorum operis inscripsit Georg Wilhelm Neumeier à Ramsla.

* *Nic. Machiavell.*] Acutus Hetruriæ doctor Justo Lipsio, seculi litterati Soli, audit.

† *Ruinam Imperii Rom.*] Hanc admodùm eleganter ostendit in illis libris & succinctè per annos mille è Ruffino, Socrate, Evagrio, Cassiodoro, Procopio, Marcellino, Jornande, Platina, Sabellico, Blondo, Volaterrano ac probatis auctoribus aliis.

qvorum nemo, Thuanô excepto, intra proximos annos centum floruit. 2 Nunc ex iis, qvi intra id tempus historiam scripserunt, optimos aliqvot indicabimus, idqve, ut cœpimus, secundum diversas gentes, inter qvas unusqvisqve vixit. 3 Ex Italis igitur, qvorum magnus est numerus, isti qvinqve præ reliqvis laudari merentur. 4 Primò *Henricus Caterinus Davila*, qvi lingvâ Italicâ bellorum civilium, in Galliâ à Francisco I ad Henricum IV usqve, sive ad annum CIↃ IↃ XCIIX gestorum, historiam libris XV petractavit. 5 Hunc Balthasar Bonifacius, in tractatu *de historia*, non dubitavit Xenophonti, Cæsari, & Gvicciardino comparare, aut etiam præferre; qvod pariter, ut isti, rebus qvas descripsit, interfuerit.

XLV. 1 Deinde *Franciscus Sansovinus* in historia universali de origine, bellis, & imperio Turcarum, pariter Italicô sermone composita: qvam ante qvadriennium *An.* 1654 *in* 4. additionibus & vitis Imperatorum Ottomannicorum ad hoc usqve tempus auctam, Veneti recuderunt. 2 Qvantâ prudentiâ fuerit, docent ejus liber *de gubernatione regnorum*, & *Aphorismi politici* infrà memorandi.

XLVI. 1 Tertiò *Paullus Paruta* in præclara historia Veneta, qvæ similiter abhinc annis XII *An.* 1645. *in* 4. Venetiis recusa, & argumentis rerum in margine aucta est. 2 Hujus etiam egregii *discursus Politici*, & liber *de Vita politica* satis laudari non possunt.

XLVII. 1 Qvartò *Famianus Strada* Romanus & Jesuita; qvi tantâ elegantiâ, prudentiâ & diligentiâ historiam tumultuum Belgicorum ab excessu Caroli V, ad annum usqve CIↃ IↃ XC, composuit, ut cuiqve veterum comparari, multis etiam præferri mereatur. 2 Ejus duæ decades (tot enim hactenus prodiêre) sæpius excusæ sunt Romæ, Antverpiæ, & in Batavia; postremò à Jesuitis Moguntinis unô volumine correctiores publicatæ: qvæ editio reliqvis anteferri debet

XLIIX. 1 Qvintò deniqve *Victorius Sirus*, qvi tribus justis voluminibus res universæ Europæ, ab anno CIↃ IↃC XXXV ad CIↃIↃC XLII, magnâ industriâ persecutus est. 2 Duo priores tomi editi sunt Casale, anno CIↃ IↃC XLIV, recusiqve Genevæ, annô CIↃ IↃC XLIX, tertius Lugduni in Galliis prodiit, annô CIↃ IↃCLIII. Reliqvi adhuc desiderantur.

XLIX. 1 E Gallis duo potissimùm commendari debent, *Petrus Matthæus* Historiographus regius, & *Gabr. Bartholomæus Gramondus*, Præses Parlamenti Tolosani, & in sacro Regis Consistorio Senator, qvi * res suorum Regum non malè tradidêre. 2 Matthæus qvidem res Henrici IV; itemqve bella à Francisco II, Carolo IX, Henrico III & IV cum Hispanis usqve ad excessum

* *Res suorum regum*) Intra Gallicarum rerum sese continere fines, principiô libri I. his ipse fatetur verbis: „ Historiam ætatis nostræ Gallicam „ posteritati tradam. Rhetoris more loqvitur ad Lectorem; „ scribere se res suorum tempo„ rum Gallicas, eôqve nomine Europæas & in Dedicatione: „ Ætate, qvâ vivimus, res „ Gallicæ, Europæ historiam faciunt. Qvæ figurâ non carent.

ſum Philippi II Regis: 3 Gramondus autem geſta Ludovici XIII, ab exceſſu Henrici IV usqve ad annum CIↃ IↃCXXIX. Reliqvorum enim ejusdem Regis auſpiciis usqve ad mortem illius peractorum hiſtoriam hactenus ſupprimere dicitur.

L. 1 Horum uterqve magnâ qvidem diligentiâ & prudentiâ hiſtoriam, ſed non pari ubiqve fide tractavit. 2 Nam Matthæus etiam popularium ſuorum, Renati de Luſinga, in tractatu *de ratione legendi hiſtoriam*, & Gramondi extremô librô XI hiſtoriarum, judiciô, elegans magis qvàm bonus habetur. multaqve tacuiſſe, qvæ referenda erant, qvin etiam affectibus ubiqve deditus eſſe, atqve apertè Hugenottis favere dicitur. 3 Gramondus verò præterqvam qvòd ſtylô affectatô ſæpe obſcurus eſt, etiam idipſum vitium, cujus Matthæus arguitur, paſſim incurrit. 4 Nunqvam enim ſatis æqvè de Proteſtantium rebus judicat.

LI. 1 Inter Britannicos ſcriptores, duo Angli * *Gvil. Camdenus*, & *Franciſcus Verulamius*, Scotusqve unus *Geor. Buchananus* præ reliqvis celebrantur. 2 E qvibus *Camdenus*, præter deſcriptionem Britanniæ, exqviſitiſſimum opus, ſcripſit Annales rerum Anglicarum & Hibernicarum, regnante Eliſabethâ, ad annum CIↃ IↃ LXXXIX, primum in Anglia, deinde Francofurti annô CIↃ IↃC XVI excuſos: 3 *Verulamius*, ut erat non ſolùm ingeniô, ſed etiam dignitate & rerum experientiâ ſummus (qvippe Vicecomes S. Albani, & Angliæ Cancellarius) Hiſtoriam regni Henrici VII, cujus tempora, ut in præfatione ipſe ait, mutationum & eventuum rariorum plena fuêre, exiguô, ſed verè politicô libellô complexus eſt; qvi primùm Anglicô ſermone conſcriptus, pòſt ab ipſo auctore in Latinum converſus in Anglia Belgioqve *Lugd. Bat.* 1647. *in* 12. prodiit.

LII. 1 *Georgius* autem *Buchananus* poſt annorum viginti qvatuor peregrinationem in patriam redux factus, rerum Scoticarum hiſtoriam ab origine gentis ad annum ſuperioris ſeculi ſecundum & ſeptuageſimum produxit: 2 qvod opus Edinburgi primùm, annô CIↃ IↃ LXXXIII; mox annô ſeqventi Francofurti prodiit *in fol.* ubi & decenniô pòſt *an.* 1594. *in* 8*o*. minori formâ recuſum eſt. 3 Fuit vir ſummâ eloqventiâ & ſcribendi facultate incomparabilis, diligentiâ qvoqve & prudentiâ, tum & exqviſitô judiciô multis ſuperior; ſed, qvorundam ſententiâ, fide promercali, partiumqve ſtudiô ſic interdum abreptus, ut ejus libri ab ordinibus Scotiæ falſitatis damnarentur: 4 Mariæ qvoqve Scotorum reginæ, ut ipſe poſteà confeſſus eſt nimis infeſtus. 5 Qvàm autem regiæ poteſtati in univerſum parum æqvus fuerit, docet dialogus ejus *de jure regni* apud Scotos; in qvem fortiter calamum ſtrinxit Guil. Barclajus in tribus prioribus libris egregii operis *de regno & regali poteſtate* adverſus monarchomachos ſcripti.

LIII. Mul-

* *Guil. Camden*] Vir hic celeberrimus maximè neceſſariam Hiſtoriarum Profesſionem inſtituit in Univerſitate Oxonienſi, ut memoriæ prodidit in ad *Lectorem* præfatione Relectionibus Hiſtoricis Degorei Wheari Prælectoris Camdeniani præmiſſa Cl. Chriſtoph. Arnoldus.

LIII. 1 Multò fertilius bonorum historicorum fuit Belgium: eoqve orti non suas tantùm, sed aliarum qvoqve gentium res tradiderunt. 2 Suas qvidem *Dominicus Baudius* in elegantissimo opere *de Induciis belli Belgici*, iteratò edito Lugd. Batavorum, annô CIↃ IↃC XVII: & in ejusdem argumenti opusculo *Johannes Meursius*, Baudio aut par prudentiâ, aut superior. 3 Idem qvi & *Belgicarum rerum* libris IV sexennium Albani ducis persequutus est tantâ diligentiâ & curâ, ut idcirco Balthasari Bonifacio luculentissimus rerum Belgicarum scriptor audiat, ac cum Xenophonte & Cæsare componendus videatur. 4 Utrumqve opus junctim prodiit Lugduni Batavorum, annô CIↃ IↃC. XIV. †

LIV. 1 Deinde duo scriptores Annalium Belgicorum *Joannes Rheidanus*, à Dionysio Vossio in Latinum sermonem translatus; & *Hugo Grotius*, cujus opus diu magnâ eruditorum exspectatione desideratum superiore annô prodiit in lucem.

LV. 1 Deniqve *Ubbo Emmius*, vir eruditissimus; cujus præter opus Genealogicum, veterem Græciam, & descriptionem Frisiæ, exstat Historia rerum Frisicarum ab anno Chr. CCCCXLIX usqve ad CIↃ IↃ LXIV, tantâ prudentiâ ac elegantiâ scripta, ut palmam cunctis prioribus præripiat, eoqve digna, qvæ freqventiùs studiosorum hominum manibus teratur. 2 Variè primùm & particulatim, sed postea unô volumine junctim excusa est in Batavia Lugduni, an. CIC IↃC XVI.

LVI. 1 Exterorum res tradidêre jam laudatus *Meursius* in Historia Danica, Amstelodami excusa; & *Jo. Isaacius Pontanus*, cujus præter * historiam urbis Amstelodami, & libros VI originum Francicarum, exstant decem libri Historiæ rerum Danicarum ad domum usqve Oldenburgicam, qvæ hodie regnat, sive

† Habeo Joannis Meursii Historica, Danica pariter & Belgica uno Tomo comprehensa Amstelodami apud Blaeuios optimè curata M. DC XXXVIII. in fol.

* *Historiam Urbis*] In Decreto sacræ Congregationis Illustrissimorum S. R. E. Cardinalium, condito sub Paullo V annô M. DC. XVI. Romæqve edito „ Rerum & Urbis Amstelodamensium „ Historia, Authore Johanne Isacio Pontanô, „ tanqvàm perniciosissima, & innumeris errori- „ bus, hæresibus, blasphemiis atqve calumniis „ scatens damnatur. At istiusmodi judicia nihil morantur nunc eruditi ipsiqve cordatiores Pontificii, non ignari, Censores Romanos sæpe adeo negligentes pariter ac rudes esse, ut titulos librorum cum scriptoribus confundant, & contra. Lusit in Decretum hoc Cardinalium ita Jacob. Zevecotius.

„ Amstelodamensis qvem scripsit Isacius Urbis
„ Damnavit verò Roma inimica Librum.
„ Non satis Urbanum te tunc, Urbane, probâsti,
„ Ad Barbarinum, Barbare Papa, redi.

Scripsit & hic Pontanus Historiam Gelricam, qva de ita Marc. Zuerius Boxhornius in p. 102. Epistolar. „ Qvod tardiùs ad tuas respondeam, tu „ ipse in caussa es, Vir Clarissime. Qvippe Gel- „ rica tua ita me affecerunt, ut finem legendi „ facere non potuerim, nisi ubi tu scribendi fecisti. „ Itaqve gratias amplissimas tibi debeo. &, si „ judicium meum desideras, testor te exemplum „ seculi supergressum, & ita illustrissimi facinoris „ omnem gloriam occupâsse, ut nullam ejus „ partem reliqvam feceris post futuris. Et jam „ ad laudem nihil tibi superesse scito; & votis „ pro longævitate tua non tam tibi, qvam nobis, „ & Reipub. litterariæ est opus. Scriverio nostro „ exemplar tradidi, qvo nihil exspectatum magis, nihil gratius sibi unqvam fuisse testatus „ est.

five annum Chr. CIↃ CCCC XLIIX productæ, excuſi pariter Amſtelodami, an. CIↃ IↃC XXXI. [a] Uterqve præclarus ſcriptor & Hiſtoriographus regis Daniæ Chriſtiani IV: ſed Meurſius pauca tantùm, & fermè illa, qvæ tempore Chriſtierni regis contigerunt; Pontanus autem vetera juxta ac recentiora perſecutus eſt.

LVII. [1] In Polonia qvoqve non inerudité hiſtoriam tractârunt *Paullus Piaſecius* Epiſcopus Præmiſlienſis in Chronico Polonico *ed. Cracoviæ* 1645. *in fol.* ante paucos annos in Batavia recuſo, & *Joachimus Paſtorius*, Medicus ac Hiſtoriographus Regis Poloniæ, hodieqve Profeſſor honorarius Gymnaſii Dantiſcani, in Epitome nova Hiſtoriæ Polonicæ, ſive Floro Polonico, cujus ſecunda editio prodiit Lugduni Batavorum, anno CIↃ IↃCXLII. Deſiit in Sigiſmundo rege.

LVIII. [1] In Germania noſtra vix qviſqvam ſatis pro dignitate tractavit hiſtoriam præter ‡ *Joannem Sleidanum*, qvi tamen ipſe non Germanus, ſed

 Belga

‡ *Joh. Sleidanum*] Adſcribo hîc judicium Jac. Crucii è lib. I. Epiſtol. II. p. 6. „Diu eſt, qvod principem hiſtoricorum noſtri ſeculi *Sleidanum*, & videre, & legere geſtio, commendabilem præ aliis omnibus recentioribus, cum ab argumento, tum à ſtilo. Argumentum in eo grave, multa & præclara comprehendens, magni Imperii ſub magno Imperatore res geſtas calida ſuper Religione diſſidia; contentiones, turbas; bella cruenta, prælia, clades inopinatas in Germania, & alibi rerum viciſſitudines, maximorum principum exilia, proſcriptiones, ſupplicia; victrices ubiqve Aqvilas, nec in extremo Imperii ſolum, ſed & in Africam ipſam & Barbaros, ditionis ſuæ alas, potentius explicantes. Stilus qvid? elocutione tota facilis, terſus, Latinus, Tullianam puritatem ſpirans, & elegantiam; ſententioſus tamen, ſangviniſqve plenus, & nervorum, ſi alius illo ævo. Et qvod rarum in pleriſque facta dictis exæqvans, ut lector in rem qvaſi præſentem deduci videatur. Veterum exemplô, qvi ita curioſè, & anxiè, in veritatem *Animam Hiſtoriæ*, & rerum divinarum, atqve humanarum reginam, inqvirebant, ut eos omnes qvi rebus geſtis non interfuiſſent, nec ſcribenda ipſi vidiſſent, ab hiſtoriæ ſacris; tanqvam profanos, indignoſqve arcendos, putaverint. Vir multiplici rerum uſu & prudentia inſignis, Imperiiqve arcanorum ſcientiſſimus. In narrationibus ſuis ſepoſito partium affectu, liber, gravis, operoſus, diſtinctus, ſine vanitate tamen, & verborum ambitu; ubiqve Lectorem inſtruens, & actiones omnium, vitamqve dirigens. Verbo, Scriptor ad hiſtoriam à natura factus, & ſi qvis alius Principe dignus, qvi judicium egregiè format, & ad civilem prudentiam ducit. Timantem pictorem celebrant, qvod in ejus tabulis, plus ſemper aliqvid intelligeretur, qvàm pingeretur: Idem de Hiſtorici hujus ſcriptione meritò dixeris. Qvem (ſi de tanto viro judicare mihi fas) nunqvam legeris ſine fructu, & qvo ſæpius legas, plus auferas. Continua fertilitas eſt: qvantum demis naſcitur, & cùm omnia collegiſſe te putes plura relinqvis. Hic animum ſeverioribus Muſis aliqvamdiu diſtractum revoco, & reficio; ut qvidam ad ſpeculi viriorem, aberrantes oculos; & per lætos latoſqve hujus hiſtoriæ campos exſpatiari juvat, inter ſeria curarum, horulis aliqvot ſubſecivis: dum alii prodigi temporis & famæ, aut nihil agendo, aut malè, non minimam ætatis ſuæ, & vitæ partem deterunt. Hæc ibi Crucius. „Præclarus Hiſtoriarum concinnator audit Sleidanus Schultzio in Compend. Theatri Europæi p. 151. *Sleidanum*, inqvit Optimus noſter Berneggerus in c. VIII. p. m. 77. Hypobolimææ Divæ Mariæ Deiparæ Cameræ, qvi procul irâ, procul odiô ex archivis cùm ampliſſimæ Reipub noſtræ, tum aliis actis publicis, ſtatum religionis & Reipub. candidè vereqve deſcripſit, & de qvo certis autoribus mihi conſtat Imp. Carolum V. hoc tuliſſe judicium: aut Sleidanus fuit meus Cancellarius, aut mei Cancellarii fuerunt mei proditores: ejuſqve lectione delectatum, obſtupuiſſe ſecretiſſimarum rerum narratione, & commendâſſe veritatem; tu tamen, ipſe mendaciſſimus, accuſare mendacii non erubeſcis. Ecqva verò te Thuanus, Hiſtoricus immortalis, tenellas tuas tuorumqve Sociorum aures offendit, ut etiam hunc, qvi veſtræ tamen religio-

† Belga fuit. ² Hic enim Argentorati sedecim annorum labore, summâqve indu-

„ religionis est, fidem detrahas: nisi qvod ve-
„ stras illas artes & sangvinolenta consilia, com-
„ muni cum omnibus bonis viris Romano-
„ Catholicis judicio damnavit? Hæc Bernegger.
Non rarò, ut è litteris Sleidani ipsius patet in Tomo I. Hortlederi, scripsit ad Principes qvosdam & Imperii status, sibi ut subvenirent monumentis publicis ad Historiam scribendam idoneis. Cui tamen responderunt, semper minùs ea, qvæ peteret, accuratè in Archivis extare. Et profectò, nisi adjutus ope Sturmii fuisset, nunqvam edere potuisset illam Historiam.

† *Belga fuit*] Natus est Sleidæ, oppido ad Eiflam in Westphalis, Comitum olim Manderscheidianorum sede, natus anno CIↃ IↃ VI. patrem Philippum, matrem Elisabetham Wuthelterianam, avum Sigebertum, qvi Tuta Sleidam concessit, fratres muneribus ac matrimoniis nobiles, sorores itidem honestis conjugiis florentes habuit. Cum Johanne Sturmio, cive suo, patriam freqventans scholam, Præceptore Johanne Neuburgio usus est. Anno ætatis XIII. Leodium continuandorum studiorum ergo profectus, qvadriennio post vocatus domum, ac inde Coloniam missus, Jacobum Sobium, Johannem Cæsarium, Johannem Phryssemium, Bartholomæum Latomum, scriptores veteres Latinos & Græcos interpretantes, audivit. Ipse ibidem Epigrammatum lectissimorum auctor, primum a patria *Sleidanum* se vocavit, cum ante à patre *Philipsonius* diceretur. Coloniæ ægrotum, sed morbum suos celantem offendit, ac Lovanium abduxit Sturmius, ubi brevi, opera Medici, convaluit. Hinc à Dieterico Comite Manderscheidio, Sleidæ Domino, ad erudiendum Franciscum filium excitus, post annos aliqvot pertæsus aulæ, Lutetiam Parisiorum profectus, ibidem cum Sturmio, Latomo, & Winthero Andernacensi, Medico, vixit concorditer. Postea Aurelii per triennium se totum dedit juri, Licentiati etiam honoribus auctus: à foro tamen abhorrens, multum in Latina eloqventia, lingvaqve Gallicana elaboravit. Lutetiam dein reversus, & qvartanâ diu vexatus, ibidem morabatur in annum M. D. XXXV. qvo Sturmius ad novum Argentoratense Gymnasium accedens, Sleidanum Johanni Bellajo Cardinali commendavit, qvi eum in delitiis habens, ac de annuo stipendio providens, multorum arcanorum fecit participem. Deinceps cum legato Gallicano ad Comitia Imperii Hagenoam abiit, sed à Francisco I. Rege Galliæ revocatus, salutato Argentorati Sturmio, in Galliam rediit, mansitqve ad Ratisbonensia anni M. D. XLI. comitia. Et mansisset diutius, nisi persecutione orthodoxorum ortâ, vitæ ac fortunis discrimen impendisset. Inde Argentorati anno-XLII. excepto, Professorium munus commissum, qvod cum fructu publico, suiqve laude sustinuit, multis subinde magnisqve viris innotescens familiariùs, præcipuè Jacobo Sturmio a Sturmeck, viro de Republ. Argentoratensi infinitis modis merito. Ac hujus præcipuè ductu, præsidioqve, historiam sui temporis conscribere cœpit, exordium à repurgata religione, ac Caroli V. Imperio sumens. Qvi labor, supra ceteras viri dotes, insignem prudentiam arguens, perfecit, ut unà cum aliis in Galliam, ac post in Angliam, ad componendos dissidentium Regum animos mitteretur. Hoc iter faciens, Johanni Braunio à Niedbruck, viro antiqvâ nobilitate innotuit, qvi filiam Jolam ei non negavit sponsam: cum qva, nuptiis anno M. D. XLVI. celebratis, per novennium sine lite vivens, tres fœmellas genuit, qvarum una virgo demortua, ceteræ splendidis matrimoniis effulsere. Interim à Smalkaldici federis proceribus Historici Ordinarii elogio, ac luculento stipendio auctus, multa historiæ scribendæ, expoliendæqve, antiqva novaqve documenta accepit. Ceterùm federe, post Johannis Friderici Saxonis Electoris, ac Philippi Hassi custodiam, exspirante, per Sturmium à Senatu Argentoratensi annuam pensionem impetrans, *Commentarios illos* de statu *religionis & Reip* confecit. An. M. D. LI. Legatus Argentoratensium fuit in Tridentina Synodo, qvâ per armorum Mauritii Saxonis strepitum turbatâ, cum aliis re infectâ discessit. Ad Henricum II. Regem Galliæ per Lotharingiam ad Tabernas Alsaticas & Argentoratenses fines moventem, Sleidanus cum Petro Sturmio, & Friderico Gotteshemio missus, compositionem impetravit. Ab uxoris obitu ultra annum viduus, in morbum incidit, memoriæ adeo inimicum, ut & filiarum nomina eriperet. Caussa in venenum relata ob edenda qvædam Historica, qvæ tum ab ipso adhuc premebantur; sed potior mihi visa, coalitum pedis vulnus, ex qvo sanies antea profluens, cùm non haberet exitum, cerebrum deniqve opplevit: unde illius calamitatis origo. Demum an. M. D. LVI. morbo epidemio placidè in JESU CHRISTO obdormivit Argentorati, ejusdemqve funus Proceres Urbis & Academiæ magnâ freqventiâ comitati sunt. Hæc summatim de vita Sleidani sufficiant: qvibus cum conferre licet Henricum Pantaleonem,

industriâ (cujus indicium est, qvod sic attrivit eâ operâ ingenii memoriæqve vires, ut sub finem vitæ ne qvidem trium filiarum, etiam admonitus, reminisci posset) perfectissimum opus Commentariorum de statu religionis & Reipub. sub Carolo V Cæsare confecit. 3 Qvò res Ecclesiæ juxta & Reip. non vulgari eloqventiâ & judiciô persecutus est, etiam qvorundam Pontificiorum sententiâ; qvamqvàm pleriqve sectæ illi addicti fidem ejus in dubium vocare soleant. 4 Adversus qvos eum, magni nominis scriptores tuentur, qvorum nomina habes apud Zeillerum *Part. II. Epistol. pag.* 141. 5 Instar ‡ omnium erit testimonium Aubignæi *lib. I. Hist. cap.* 1. scriptoris Galli, cujus verba Latinè adponemus: Auctor, inqvit, qvi hôc seculô neqve satis æstimatus est; cujus labores sapiunt spiritum qvendam generalem, cujus affectus non impelluntur nisi adversus vitia; cujus diligentia non attingit rem ullam indignam, cujusqve magnitudo neutiqvam spernit, qvidqvid historiæ conveniens est, &c. 6 Eum continuavit *Mich. Casp. Lundorpius*, non malè qvidem, sed neqvaqvàm pari industriâ ac eloqventiâ. 7 Editus * Francofurti tribus voluminibus.

LIX. Nec

nem, parte III. Illustrium Germaniæ Virorum, Michaëlem Beuterum in Præfatione editionis Germanicæ Sleidani, Johannem Jacobum Boissardum, in parte II. Iconum illustrium Virorum. Thuanum, Historiarum l. XVII. Melchiorem Adamum, in Vitis Philosophorum & Philologorum, Valerium Andream Desselium in Bibliotheca Belgica.

‡ *Omnium*] Vide & Thuan. in fine libri XVII. Item Tilemannum in Discursu Philolog. de Historicorum delectu p. 245

* *Editus*] De editionibus nos post Seckendorfium ita informat B. D. Caspar Sagittarius in Introductione ad Historiam Ecclesiastic. c. XI. p. m. 115. §. XII. „ Prima editio operis, vivo
,, Sleidano Argentorati prodiit, à Wendelino
,, Rihelio typographo cœpta, & ab heredibus
,, ejus absoluta, formâ majori, sive in folio,
,, anno M. D. LV. Atqve hæc una est editio,
,, qvam ipse procuravit Sleidanus. Hanc mox
,, excepit alia, formæ octavæ ex officina *Simonis*
,, *a Bosco*, (Antverpiæ fortassis) inscio qvidem,
,, & invito Sleidano, qvi Rihelio soli (ut versâ
,, post titulum prioris editionis paginâ publicè
,, professus est) potestatem editionis fecerat. In-
,, dignatus itaqve est Sleidanus, qvod alii lucri illi-
,, citi cupidine, Rihelio nocerent, & librum suum
,, ejusqve versionem Germanicam procudere ausi
,, sint: qvapropter nulla genuina exempla agno-
,, scere se testatur, qvam qvæ ex Rihelii offici-
,, na exierint. Hanc Sleidani denuntiationem,
,, Riheliani heredes editioni in folio annô M. D.
,, LIX. triennio ab obitu Sleidani præfixerunt,
,, addito simul, qvi in prioribus deest, libro
,, XXVI. itemqve *Apologia* Sleidani, obtre-
,, ctatoribus, & nominatim Cochlæo opposi-
,, ta. Interea tamen jam anno LVII. aliena
,, prodierat editio, pseudonymorum typographo-
,, rum (sic censeo) P. Jacobi Polani, & A.
,, Rebuli nomina referens. Et Rihelianas il-
,, las tot aliæ secutæ sunt editiones, ut si qvis
,, in iis recensendis, distingvendis, ac no-
,, tandis, eam, qvam Thuano, (uti supra vidi-
,, mus) celeberrimus vir, Johannes Petrus Ti-
,, tius impendit, insumeret operam, non pa-
,, rum de Rep. literaria mereretur. Qvod autem
,, ad continuatores Latinos attinet Sleidani, ut
,, anonymos qvosdam taceam, inter illos Go-
,, blerum, Pantaleonem, Typotium, Lauter-
,, bachium, & Lundorpium reperio. Justinus
,, Goblerus, Goslariensis, Jctus & Poëta insi-
,, gnis, ac Francofurtensi ad Moenum Reip. à
,, consiliis, Sleidanum ab anno M. D. LVI. ad
,, annum M. D. LXVII. continuavit: cujus opera
,, una cum ipso Sleidano Francofurti primùm
,, impressa anno M. D. LXVIII. De Henrico
,, Pantaleone paulo post dicemus. Qvonsqve Ja-
,, cobus Typotius, & Conradus Lauterbachius,
,, Thuringus, pervenerint, non habeo dicere:
,, qvippe qvi horum notitiam nonnisi ex Bol-
,, duani Historica p. 45. & Draudii Classica p.
,, 1136. Bibliothecis hauserim. Sed forte Historia

,, rerum

LIX. Nec omnino ineptè res Germanicas narravit *David Chytræus* * in Chronico Saxoniæ & vicinarum aliqvot gentium, ab anno Chr. CIↃ IↃ ad CIↃ IↃ XCIII: qvod postea bis continuavit usqve ad annum CIↃ IↃ XCIX, qvô denuò id opus est editum.

LX. 1 Historicis Germanicis adcenseri etiam qvodammodò possunt *Lundorpius* in Actis publicis, & *Fridericus Hortlederus* in opere de caussis belli Germanici: 2 qvi scriptores unà cum operibus aliqvot *Melch. Goldasti* & Chronico Spirensi *Christoph. Lehmanni*, Germanicarum rerum studiosis assiduè volvendi

,, rerum Svecicarum Typotii ipsum illud Sleidani supplementum est. Michaëlis Casparis Lundorpii, Philo-Historici (uti se vocat) continuatio tomis tribus distincta, prior incipit ab anno LVI. finit anno LXIX. alter tomus abit ad annum XCV. tertius pergit ad annum CIↃ. IↃ. CIX. Primus anno CIↃ. IↃ. CXIV. secundus seqventi, ultimus anno XIX. Francofurti sunt excusi, formâ octavâ. Novam etiam editionem Sleidani, cum Notis & additionibus suis molitum esse Fredericum Hortlederum, ex variis ad eum epistolis in bibliotheca Zollmanniana didici. Huc etiam qvodammodo revocare posses Gothardi Arthusii Dantiscani Mercurium Gallobelgicum, utpote Sleidano succenturiatum, sive rerum in Gallia & Belgio aliisqve regionibus ab anno M. D. LV. usqve ad annum M. D. LXX. gestarum, inqve multos tomos distinctarum: ut & Casparis Ens Annales, sive Commentaria Mercurio Gallo-Belgico succenturiata: qvi libri etsi non semper exacto cum judicio, sed potissimum ex Novellis & Relationibus sunt consarcinati; suo tamen fructu non plane carent, & ad Historiam qvoqve Ecclesiasticam recentiorem aliqvid conferunt utilitatis. Vix autem ediderat Historiam suam Sleidanus, cum eadem ipso; ac Rihelianis hæredibus nesciis, in Germanicum, nec satis bene verteretur: nec multo post in Italicam ac Gallicam lingvas conversa est: Inter illos qvi Germanicè verterunt, primus fortè est Henricus Pantaleon, qvi versionem suam anno M. D. LVI. publicavit, eandemqve postea tribus libris Latinè & Germanicè scriptis continuavit. Hunc secutus est Michaël Beutherus, qvi porro continuâ annorum serie usqve ad annum M. D. LXXXIII. perduxit, ac Senatui Gryphiswaldensi inscripsit. Postea Sleidanum ad annum CIↃ. IↃ. CXX. continuatum, Germanico idiomate nobis dedit, Osias Schadæus, ad D. Nicolai V. D. Minister, & ad D. Thomam Canonicus Argentoratensis: qvod opus Argentorati impressum anno CIↃ. IↃ. CXXV. Præmissa est vita Sleidani ex Pantaleone, Beuthero, Boissardo, Thuano, Reusnero, Melchiore Adami & Ms. anonymo: addita sunt etiam judicia, & elogia varia, ut & effigies affabre æri incisa, cum invidenda hac epigraphe:

,, QVIS HIC?

,, Candidus, intrepidus, verax, studiosus honesti,
,, Nil metuens Papæ fulmina bruta; pius.
,, Cosmographus prudens, vigilans, teres ore Latino,
,, Delicium celsis Principibusqve viris.
,, Chronologus, Rhetor, Polyhistor, *Livius* alter,
,, Seposito affectu fortia facta notans.
,, Qvalibet arte gravis, consultus, nobilis usqve,
,, Dignus amore hominum, dignus amore Dei.
,, Uno ore SLEIDANUS.

* *In Chronico Saxoniæ*] Luculentum illud Annalium integri superioris seculi opus libris XXXI. constans, qvod Albertum Krantzium secutus Saxoniam voluit inscribere, per partes primùm prodiit minores. annis CIↃ. IↃ. XCII. & seqventibus: donec illæ in justum corpus coalescerent. Hoc ipsum aliqvoties recognitum, ac deniqve ad annum hujus ævi XI. à nonnemine continuatum, Lipsiæ excusum est dicto anno M. D. CXI. Contingius ,, de antiqvo Helmsta-

vendi ſunt. 3 Seculi noni & decimi res geſtas eruditè expoſuit *Bœclerus* in Commentario ante biennium *An.* 1656. *in* 4. Argentorati edito. A qvo etiam † reliqva ſecula exſpectamus.

LXI. 1 *Altera claſſis Hiſtoricorum* illos ſcriptores complectitur, *qvi Romanæ Eccleſiæ Romanorumqve Pontificum res enarrant*; à qvibus conſilia resqve Rerumpublicarum magnam partem pendent. 2 Poſtqvam enim Romanæ urbis Epiſcopi non ſolùm inter Principes recenſeri, ſed etiam in Chriſtianos Monarchas populosqve omnes imperium ſibi adrogare cœperunt, factum eſt, ut pænè totius Europæ fata Catholicorum Principum auxiliô, Clericorumqve operâ diſpenſarent, aut certè diſpenſare conarentur. 3 Qvare illorum conſilia & expeditiones accuratiùs nôſſe, multum ad civilem prudentiam conducet, præſertim in iis rebus, qvæ negotiis Rerumpub. arctiſſimè innexæ ſunt.

LXII. 1 Ex hoc genere ſcriptorum potiſſimùm legi debent, qvi prudenter & candidè in ſcribendo verſati ſunt. 2 Qvales ſunt primò ‡ *Baptiſta*, vel ut alii, * *Bartholomæus Platina*, Cremonenſis, & ſub Paullo II Abbreviator Apoſtolicus, ſub Sixto IV, etiam bibliothecæ Vaticanæ præfectus, vir, Trithemii judiciô, undecunqve doctiſſimus, Philoſophus & Rhetor celeberrimus, ingeniô ſubtilis & vehemens, eloqviô diſertus, & mulcens, animô conſtans & validus. qvi ſummâ libertate ac fide Romanorum Pontificum vitas usqve ad Paullum II (à qvo in carcerem conjectus, menſesqve qvattuor ipſos detentus eſt, donec à ſucceſſore Sixto IV liberaretur) compoſuit, nullius neqve virtutes neqve vitia reticens. 3 Incorruptâ veritate Pontificii principatus rationes eum nunciâſſe, virumqve gravem & procul à mendacio fuiſſe, etiam multi Pontificiorum fatentur, in his Paullus Jovius in elogiis virorum docto-

„ ſtadii ſtatu, Chytræum vocat Polyhiſtora „ maximum: & c. XV. de Finibus Imperii, re- „ rum Septentrionalium peritiâ nihilô Krantziô „ inferiorem. Adſcribemus etiam Meibomianum elogium, ex elegantiſſima in „ Hiſtoriam „ Saxonicam Introductione: Qvæ præterea in „ Saxonia etiam latiſſimè accepta integro ſeculo „ ſexto decimo contigerunt maximè memora- „ bilia, illa egregiè expoſuit jam ante nobis „ laudatus Theologus & polyhiſtor clarisſimus, „ David Chytræus in Saxonia ſua. Nolim qvi- „ dem ab erroribus præſtare eum immunem. „ Qvi enim potuerit vir unus, isqve à Magna- „ tibus non adeo multum adjutus, tot terra- „ rum, in qvibus Saxonicus ſermo viget, hi- „ ſtoriam, & qvidem integri ſeculi, accura- „ tiſſimè, ut non alicubi impingeret, tradere? Et poſt pauca: „ Talis certè eſt Hiſtoria Chy- „ træi, qvâ carere nemo, qvi Saxoniæ & ſe- „ ptentrionalium regnorum notitiam, qvæqve „ in eo integrô ſeculô acta, acqvirere ſibi velit, „ poteſt. Ceterùm magni meritò hujus Chytræi Chonicon habendum eſt, tanqvam viri magnô judiciô & eruditione præditi.

† *Reliqva ſecula*] Ejuſdem Jo. Henr. Boecleri de rebus ſeculi poſt Chriſtum natum decimi ſexti liber memorialis cum Commentario prodiit Argentorati M. DC. LXXXV. in 8t.

‡ *Baptiſta*] Hoc prænomen prolixè defendit Lambecius in Adnotationib. ad Hiſtoriam *ejus* Mantuanam, M. DC. LXXV. Viennæ editam p. 443. ſ.

* *Bartholomæus*] Sic multi vocant eum, pugnantqve hoc pro prænomine Gerh. Jo. Voſſius tertiô de Hiſtoric. Latin. c. VII. p. m. 588. ſ. & Whartonus in Supplemento ad Cave Hiſtoriam Liter. p. 103. ubi inprimis provocat ad Richardi Fleymingi Cremonenſis Lucubrationum Tiburtinarum libr. I.

rum, & Raph. Volaterranus, lib. XXI Anthropologiæ. † 4 Obiit Romæ an. CIↃ CCCC LXXXI. Doctissimis adnotationibus cum illustravit ‡ *Onuphrius Panvinius :* qvi & reliqvorum Pontificum vitas à Sixto IV, usqve ad Pium V, pari diligentiâ & fide, qvamqvàm & ipse Romæ viveret, adjecit. Simul editi sunt Coloniæ & alibi.

LXIII. 1 Deinde *Papyrius Massonus* Gallus, qvi similiter tantâ libertate ** vitas Pontificum scripsit, ut malè idcirco audiat apud Pontificios. 2 Marqvardi Freberi *Orig. Palatin. part.* 1. *c.* X. judiciô scriptor eruditione, & accuratione omnibus nostri seculi scriptoribus superior. 3 Prodiit in Galliis, ubi

† Adde Spigelium, qvi in scholiis ad Guntheri Ligurinum lib. X. ita scribit : „ Platinæ „ Historia de vita & moribus Pontificum aliqvanto verior est existimanda, qvod eam ex „ publicis tabulis & diplomatibus aliisqve legi„ timis documentis „ depromserit. Contra Robertus Creyghton in „ Notis ad Sylvestri „ Sguropuli Historiam Concilii Florentini : „ sect. V. c. XII. Platinam, auctorem siccum „ & strigosum, sæpe verba, sæpe sensus, mul„ toties rerum experientia, nonnunqvam inte„ gritas destituunt. Et qvod magis miremur, „ nunqvam lapsus est gravius, qvàm in Eugenii „ vita, sub cujus temporibus floruit.

‡ *Onuphrius*] Platinæ operis supplementum à Sixto IV. incipiens, scripsit Onuphrius Panvinius. Sed qvorsum pervenerit, non satis liqvet. Qvo de non pigrabor adscribere integram Martini Hankii observationem ex „ libri „ II. de Romanarum rerum scriptoribus parte „ II. c. LIX. p. 360. Ubi desierit, diu non „ habuimus exploratum satis, eorum culpâ, per „ qvos hoc supplementum, alterius curâ non„ nihil adauctum, sub Onuphrii Panvinii no„ mine totum est editum, nullo inter ipsum „ Panvinii laborem, & accessionem alienam „ relictô discrimine. Qvod cùm petendum fue„ rit ex editione, seu prima, seu primæ omnino „ respondente, qvalis conspectum nostrum sub„ terfugerat, ultima, in qvibus acqvievit Panvi„ nius annô 1568. mortuus, invenire non po„ tuimus. Qvippe supplementum istud, cum „ additamento suo, in Pii V. Pontificis exces„ su, annô 1572. definit : sicut autem ab Onu„ phrio relictum nobis est, terminatur in e„ jusdem Pontificis coronatione, qvam die „ Januarii XVII. annô 1566. peractam narrat. „ Nempe cùm Pii V. res omnes consignare non „ potuerit, qvicqvid de Pio V. scripsit Panvinius, „ hoc in editionibus recentioribus missum, sive „ potiùs substitutâ, nescio qvô auctore, vitâ „ Pii V. universâ, permutatum deprehenditur. De Editionibus ita Hankius ibidem : „ Prodiit „ in[illegible]um, sicut ab Onuphrio confectum est, „ Platinæ subjectum, Lovanii 1572. in fol. „ Coloniæ Agrippinæ 1574. in fol. Usqve ad „ Pium IV. cum vita Pii V. sodalio, qvàm O„ nuphrio auctore, scripta, Platinæ subditum, „ Coloniæ Agrippinæ 1626. in 4. Lingva Itali„ ca Onuphrium continuavit Hieronymus Be„ raldus, Italus, Ord. Prædic. à Gregorio XII. usqve ad Paulum V. Venet. 1612. Postea Platinam continuavit Johannes Antonius Petramellarius, Bononiensis nempe à Paulo IV. usqve ad Clementem VIII. Prodiit Bonon. 1599. Etiam in Epitomen redactus est Platina, cumqve iconibus Johannis à Glano Leodii impressus. An. CIↃIↃXCVII. Ipse prætereà Panvinius Epitomen Romanorum Pontificum elaboravit : in qva non modo Pontificum vitas, sed etiam Cardinalium, & qvi creârunt qvemqve Pontificem, & qvos creavit qvisqve Pontifex, nomina, dignitatum titulos, insignia, legationes, deniqve fatales annos exponit. Eam incipit à S. Petro, terminat in Carolo Carafa, qvem Paulus IV. annô M. D. LV. die VII. Junii Cardinalem Diaconum fecit. Prodiit Jacobi Stradæ curâ, Venet. 1557. & multis in locis immutata in „ Chronico Chronicorum Ecclesiastico Jani Gruteri, Tomo I. Idem insuper „ Pontifi„ cum Romanorum Chronicon composuit : in qvo Pontificum natales, electionis, coronationis & fatales annos, cum paucissimis aliis rebus, tradit. Exorditur à S. Petro, definit in Pii V. coronatione, qvam anno M. D. LXVI. XVII. Januarii peractam refert. Prodiit Platinæ conjunctum Lovanii 1572. Colon. 1562. 1574. & 1626.

ubi vixit, atqve etiam *Annales Gallicos*, *Elogia Ducum Sabaudiæ*, ‡ aliaqve egregia opera concinnavit.

LXIV. 1 Scripsêre & duo alii Itali non qvidem pari prudentiâ & fide, sed tamen magnâ diligentiâ vitas Pontificum; *Antonius* scilicet *Ciccarella*, & *Alphonsus* * *Ciacconius*. 2 Qvorum prior inde incepit, ubi desiit Panvinius, hoc est, à Pio V, produxitqve reliqvorum res usqve ad Clementem IIX; 3 posterior à Petro orsus, usqve ad eundem Clementem progressus est. 4 Ciccarella unà cum Panvinio habetur excusus; Ciacconius Romæ, annò CIϽ IϽ II prodiit, ac nuper cum additionibus recusus est. 5 Ciccarellam unà cum Panvinio in Italicum sermonem transtulit & auxit *Laurentius Testa*.

LXV. 1 Neqve omnino malè Pontificum vitas scripserunt (*a*) *Anastasius Biblio-*

** *Vitas Pontificum*] Prostant sex hujus libri Paris. M. D.LXXXVI. editi de Episcopis Urbis, qvi Romanam Ecclesiam rexerunt, eorumqve rebus gestis. „ Scriptorum admodùm accura„ tum & eruditum vocat Guil. Cave in Prolegom: ad Histor. Litterar. Script. Eccles. sect. VI. §. 4.

‡ *Aliaqve egregia*] Habeo & Papirii Massoni descriptionem eruditam Fluminum Galliæ, qvà Francia est, Parisiis evulgatam in 12. annò M. DC. LXXVIII.

* *Ciacconius*) Biacensis Hispanus Ordin. Prædic. Pœnitentiarius Apostolicus. Vitas ac res gestas Pontificum Romanorum, & Rom. Eccl. Cardinalium, cum eorundem insignibus edidit: Lugduni 1663. cui mox accessit continuatio Francisci Cabreræ Moralis, Hispani, à Pio III. usqve ad Clementem VIII. Ibid. 1602. Sed auctiores prodierunt studiò Andreæ Victorelli, Bassanensis Itali, Presbyteri & Theologi, & Ferdinandi Ughelli, Florentini, Ord. Cisterciensis, & Abbatis Trium Fontium extra muros Romæ. Romæ 1630. typis Vaticanis. Annotationes marginales in Ciaconium, & collationes ejus historiæ cum Baroniana, suppressò tamen nomine, scripsit Cæsar Becillus, Urbinas Italus, Presb. Congregat. Orator. de Urbe. apud Ludovic. Jacob. in Bibl. Pont. p. 285. Deniqve Ciacconii & aliorum Vitæ & Res gestæ Pontificum Romanorum, & R. E. Cardinalium, ab initio nascentis seculi usqve ad Clementem IX. ab Augustino Oldoino, Soc. Jesu recognitæ, & ad qvatuor tomos ingenti ubiqve rerum accessione productæ sunt. Romæ 1677. Ejusdem Oldoini habemus Athenæum Romanum, in qvo Summorum Pontificum, & Pseudo Pontificum nec non R. Eccl. Cardinalium et Pseudo-Cardinalium scripta publicè exponuntur.

(*a*) *Anastasius*] Seculò IX. non vulgare inter doctos ejus ævi nomen habuit Anastasius, Abbas Romanus, Ecclesiæ Romanæ Presbyter & Bibliothecarius, qvi anno ccccc. [illegible] cum Suppone & Eberhardo Comitibus à Ludovico II. Imp. Constantinopolin missus est. Si vera est Baronii Chronologia, ad annum CIϽ. CCC. LXXXVI. vitam perduxit. De ætate Anastasii vide qvæ fusè disserit Spanhemius „ in „ Papa Fœmina §. 55. p. 271. seqq. Huic Anastasio tribuitur „ Historia de Viris Romanorum „ Pontificum: qvarum ultima est Nicolai I. Sed Baronius Cardinalis Hadriani II & Stephani VI. vitas, qvas alii Gvilielmo, Romanæ itidem Ecclesiæ Bibliothecario tribuunt, ipsi qvóqve adscribit Anastasio. Qvod autem pars libri prior, qvæ à S. Petro ad Liberium protenditur, Anastasium non habeat auctorem, inde probat Labbeus, Tomo I. ad Bellarm. p. 252. in Damaso, qvod viderit ms. codicem optimæ notæ, tempore Caroli M. exaratum, in qvo vitæ illæ jam jam Damaso adscriptæ, antè qvam aut natus esset Anastasius, aut saltem ex primis infantiæ crepundiis emersisset. Codicem haut dissimilem in Bibliotheca Cæsareæ haberi, Petrus Lambecius testatur: libr. II. Comment. p. 927. Neqve tamen desunt, qvi Anastasium hujus fœtus auctorem nolunt admittere, eo qvod is Græcè & Latinè impensè fuerit doctus, hæc autem scriptio multum sæpe rudis & agrestis, ac indigna Bibliothecario Romano sit. Exstat qvaliecunqve Historia ista Pontificia in Conciliorum editio-

bliothecarius, & (*b*) *Joannes Stella*. 2 Ille primùm à Velsero Moguntiæ editus est annô CIƆ IƆC II. & nuper Parisiis: 3 Hic in Belgio formâ minori prodiit.

LXVI. 1 Sed potiori jure (*c*) hûc pertinent duo mediæ ætatis scriptores *Theodoricus* (*d*) *à Niem*, & (*e*) *Matthæus Parisiensis*. 2 Qvorum prior inde à temporibus

ditionibus, ac annô M. D. CII. Moguntiæ prodiit curâ Johannis Busæi, è Societ. Jes. item Parisiis annô M. D. CXX. studiô Jacobi Sirmondi senioris, Soc. Jes. Theologi, & Confessarii Regii: nec non ibidem M. DC. XLIX. ad calcem Historiæ Ecclesiasticæ, cum Notis Caroli Annibalis Fabrotti; ac iterum ibidem an. M. DC. LXXX. cum Notis & Observationibus Antonii Dadini Alteserræ, U J. D. Prof. & Decani Tolosani. Dignus autem lectu liber est Johannis Ciampini, Romani, Magistri Brevium Gratiæ, nec non Majoris Præsidentiæ Abbreviatoris, ac in utraqve Signatura Referendarii, qvem inscripsit ,, Examen libri Pontificalis, seu Vitarum Romanorum Pontificum, ,, qvæ sub nomine Anastasii Bibliothecarii circumferuntur: Romæ editum an. M. DC. LXXXVIII. cujus summam nobis repræsentârunt celeberrimi Lipsienses. Suppl. Tom. I. sect. IV. p. 167.

(*b*) *Joh. Stella*) Superiori seculô ineunte, Venetiis scilicet annô CIƆ IƆ IV. Basil. CIƆIƆVII. & alibi, prodiit hujus Stellæ Sacerdotis Veneti liber de Vitis ac moribus Pontificum Romanor. usqve ad Julium II. sive annum M. III.

(*c*) *Huc pertinent*) Fr. Longi à Coriolano Breviarium Chronologicum Pontificium: Antonii Caraccioli Neapolitani Clerici Regularis Collectanea Historica de vita Paulli IV. Qvibus adde Paullum Bernrietensem: Stephanum Herrandum: Lambertum Gerochum, Reichersbergensem: Gebhardum, Archiepiscopum Salisburgensem: Anselmum Mantuanum, Lucensem Episcopum, & Rom. Eccl. Presbyterum Cardinalem: qvos partim Melchior Goldastus in Apolog. pro Henrico IV. partim Jacobus Gretserus, Goldasti adversarius, in Defensione Goldasto opposita; Sebastianus Tegnagelius, ,, in Monumentis hactenus ineditis ,, pro Gregorio VII aliisqve Pontificibus: Ingolst. 1612. & Henricus Canisius ,, in Antiqva Lectione Tomo. 6. ediderunt. Pontificum porrò Romanorum non vulgarem qvoqve notitiam pandit Ludovicus Jacob. à S. Carolo, Cabilonensis Burgundus, Ordinis Carmelitarum alumnus, in Bibliotheca Pontificia, duobus libris distincta: qvorum primo ,, agitur ex ,, professo de omnibus Romanis Pontificibus à ,, S. Petro usqve ad Urbanum VIII. ac de Pseu- ,, dopontificibus, qvi scriptis claruerunt: in secundo verò, ,, de omnibus Auctoribus, qvi ,, cum in generali, tum in particulari eorum ,, vitas, & laudes, nec non præcellentiam ,, auctoritatemve posteritati consecrârunt. Cui adjungitur ,, Catalogus Hæreticorum, qvi ad- ,, versus Romanos Pontifices aliqvid ediderunt. Lego hunc librum ex editione Lugdunensi Gallica M. DC. XLIII. E Lutheranis Breviarium Pontificum Romanorum breviter & succinctè exhibet è testimoniis avitis & domesticis à Lino usqve ad Alexandrum VII. B. Joh. Conr. Dietetichius Historiarum qvondam in Academia Gissensi citra ambitionem doctus Professor. Gissæ M. DC. LXIII. in 8. Habemus & Lucæ Holstenii Hamburgensis Apostatæ, primùm Cardinali Barberino à Bibliotheca, post Custodis Bibliothecæ Vaticanæ & Canonici S. Petri Collectionem Romanam in II. partes distinctam. Plures dabit Cl. Casp. Sagittarius in Introductione in Historiam Ecclesiasticam c. XXV. & XXVI. p. 650. s. Adpendix Speculi Jesuitici Pontificum Romanorum à Joach. Ursino confecta vitas qvidem Papales, sed exigua eorum cum laude continet.

(*d*) *à Niem*) Dictus est Niemius, de Nihem, sive Niem à patria Nihemio, agri Paderbornensis oppido, ut adeo cespitet Georgius Fabricius libr. I. Originum Saxonicarum Niemium Magdeburgium vocans. Septem et triginta annis, ac ultra, curiam Romanam sub V. Pontificibus, Gregorio IX. Urbano VI. Bonifacio IX. Innocentio VII. Gregorio XII. secutus, clericum Lucensis dioeceseos egit: itemqve literarum Apostolicarum abbreviatorem: qvâ appellatione aliqvi Secretarium venire autumant. Nicolaus Cisnerus, in praefat. Operum Cyni Jcti: Aliqvot

poribus Gregorii XI. Papæ scriba variorum Pontificum, posteà Episcopus Verdensis & deinde Cameracensis, historiam sui temporis usqve ad Alexandrum V, sive an. Chr. CIↃ CCCC X. ingenti candore persecutus est. 3 Scorsum autem composuit historiam de schismate, qvod in Ecclesia Rom. inter Urbanum Papam & Clementem Antipapam, eorumqve successores, per XXXIX. annos fuit. 3 Alter, Albanensis cœnobii in Anglia Abbas, à conqvisitione Angliæ per Guilielmum Normanniæ Ducem usqve ad sua tempora (obiit autem annô CIↃ CC LIX) historiam è monumentis publicis, etiam Baronii Cardinalis judiciô (qvi tamen ut infestissimum Apostolicæ sedi notat) egregiè contexuit. 4 Nuperrimè prodiit in Anglia & Parisiis, è MSS optimis emendatus. 5 Theodoricum autem primus in lucem produxit Simon Schardius, Basileæ annô CIↃ IↃ LX. posteà recuderunt Argentinenses annô CIↃ IↃC IX.

LXVII. 1 Denique & *Petri Svavis Polani* (id est Paulli Sarpii Veneti) numqvam satis laudata historia Concilii Tridentini huc pertinet: in qva velut in

Aliqvot inqvit, Pontificibus à secretis fuit, & postea Antistes Verdonensis factus est. „ Goldastus in „ Replicatione contra Greiserum: Fuit Niemius aliqvot Paparum intimus Secretarius, & arcanorum consiliorum particeps. Ex Italia in Græciam semel trajiciens, Græcorum sacerdotum vitia coràm vidit. Post à Bonifacio IX. ad Episcopatum Verdensem promotus, cùm parum contra adversarium Ottonem, Magni Ducis Brunsvicensis filium, ad Ecclesiam Bremensem postulatum, repetendo Rodenburgum, Verdensis Episcopatus castrum & præfecturam, proficeret, Romam rediit, paulo ante ab dicto Papa Episcopatum Cameracensem indeptus Vide Krantzium Metropol. libr. X. c. XLII. Qvia tamen Sammarthani Fratres in Gallia Christiana, Niemium inter Episcopos Cameracenses non numerant non immerito dubites, an revera sedem illam Episcopalem tenuerit. Henricus Meibomius senior ad ipsum Niemium trahit, qvæ de Verdensi electo „ lib. III. de Schismate cap. XXXIX. tradidit: verùm Henricus Meibomius Junior existimat in Narratione de Niemio, vitæ Johannis XXIII. præmissa, per Verdensem electum potius intelligi Conradum de Vechta, qvem in locum Theodorici, Verdensi Ecclesiæ à Bonifacio Episcopum datum, narrat Krantzius. Plura scripsit Theodoricus, ex qvibus ad nostrum propositum inprimis spectant libri tres „ de „ schismate universali, qvod inter Urbanum VI. Papam & Clementem VII. fuit. Hoc opus complevit anno CIↃ CCCCX. in festo S. Urbani, in qvo Johannes XXIII. Papa, Alexandri V. successor, Bononiæ coronatus fuit. Postea addidit librum qvartum, qvi inscribitur Nemus Unionis. Triga illa librorum de Schismate, primum publicata Norimbergæ an. M. D.XXXII. sed una cum qvarto illo ex Ms. Basileæ postea imprimi fecit Simon Schardius. qvæ editio repetita Argentorati annô M. DC. VIII. Sunt autem penes laudatissimum Henricum Meibomium libri illi duo priores de Schismate, in pluribus variantes ab editis. Melchior Goldastus, hujus Niemii „ Exhortationem ad Dominum „ Rupertum Regem Romanorum, ut surgat „ à diuturno somno, qvodqve ut exstirpetur „ schisma Pontificium ab Ecclesia, & jura „ Imperii reformentur, intendat, publicavit annô CIↃ IↃCXIV. „ Tomo III. Monarchiæ S. „ Rom. Imperii Tanta autem veritate rerum Historiam descripsit (verba Schardii repeto) ut in „ eo genere paucissimi scriptores inveniantur, qvi „ ad incorruptam Historiam scribendam parem „ potestati voluntatem attulerint. Ut autem „ hic vellet, effecêre pietas, probitas, & inte- „ gritas, in toto qvidem opere elucescentia; „ tum verò in præfatione, ubi disertè dicit, nisi „ veritas, qvæ in Historia qvam diligentissimè „ conservari debeat, hoc exegisset, se libenter „ in gratiam Pontificum taciturum fuisse.

(e) *Matth. Paris:*] Monachus multæ eruditionis fuit ac propterea etiam magna ei debetur auctoritas ob candorem planè niveum multarumqve aliarum virtutum ornamenta. Si major, & interior rerum Politicarum accessisset notitia, perfectissimum scripsisset opus. Baronii Glossariis accedentibus voces Latino-barbaræ explicantur.

ut in specimine * artes Curiæ Romanæ, & consilia variis in locis Europa agitari solita, intueri licet. 2 Ejus fidem olim Tarquinius Gallutius Jesuita, posteà Scipio Henrici, Theologus Messanensis; nuper admodum viginti annorum labore Romæ editò Jesuita Pallavicinus incusare ausi sunt; sed nulle cum effectu apud prudentes & candidos Lectores. 3 De ejus fide & accuratione videndus Interpres Latinus in præfatione ad Lectorem. 4 Edita est primùm Italicè operâ Marci Antonii † de Dominis in Anglia *Londini* CIƆ IƆC XIX.

* *Artes eu ia*} „ Insidias inqvit B. noster Dannhawerus, D. & Theologus Professor Argentoratensis in p. 71. s. Polemosophiæ. Tridentinorum decretorum, arcanas consusurrationes, velitationes contradictorias (qvarum manipulos collegêre. D Dorscheus in Pentadecade Disp. I. §. 45. p. 66. s. D. D. Hülsemannus in Man. A.C. Disp XI. Q. III. n. VIII p. 479 Disp. XIX. §. LX. p. 1317. s. --- 1335.) coactas decisiones, non absqve benigna in nos Dei providentia detexit Petrus Svavis, h. e. Paulus Servita in Historia, Concil. Trident. qvam interpretis ad lectorem præfatio satis totam reddit, ac ἀξιόπιστον: ubi inter alia hæc habentur, si etiamnum fucum tibi factum metuis, dic, sodes, qvis ille Inventionum tam felix, qvi vel adeò similia nobis ab ingenio confingat? aut qvis tam imprudens, qvi pro veris ea obtrudat, qvæ si ficta essent, ipsæ regum, Principumqve literæ, qvarum in medio est memoria, facilè arguant vanitatis? Qvod sanè argumentandi genus minimè est ineptum hoc in loco. qvum aliàs Canonicis Scriptoribus ipsis per id fidem conciliari vel à Romanensibus demonstret ibidem Polemosophia, & Hyæna B. Dannhaweri Friburgica Sect. III. n. 19. p. 10. Ex eadem ad lectorem præfatione interpretis Latini, qvi est Adam Neutonus Scotus, (de qvo Cl. Dauberus JCtus orat. Funebri in Excessum Andreæ Riveti, p. 15 Hic ille Neutonus est (nam eo Sammaxentiorum Scholæ moderatore, seqve Pontificium tum simulante, Rivetus Græcas Litteras addidicerat) versionis Latinæ Historiæ Concilii Tridentini auctor, qvi in Scotiam reversus Principis Scotiæ, filii primogeniti Regis Henrici Ephorus, tandem Salisburiensis Ecclesiæ Decanus obiit) his similia affert Degoreus Whear in Prælectionibus Hyemal. ut & ex præliminari epistola Interpretis Anglici, Nath. Brent. illum vide p. 276. & seq. qvibus meritò accedit Judicium viri integerrimis omnium Doctiss. Dn. D. Contingii, cui c. XIV. de civili Prudentia p. 351. Hæc Svavis historia planè est incomparabilis. Nuper demum post tot annos prodiit Pallavicinus Jesuita, eamqve historiam refutare multò studiò adlaboravit; cujus studii tanta fuit apud Ecclesiam Romanam commendatio, ut eminentissimum Cardinalium ἀξίωμα referrat ex eo Pallavicinus: sed utut sint hæc, tamen ne suis qvidem satisfecit omninò, qvi Siculas, ut sic dicam, gerras agnoscerent. Certè Cæsar Aqvilinius de tribus Historicis Concilii Tridentini rotundè fatetur, Petri Svavis Historiam illâ, qvam scripsit Pallavicinus, præstantiorem esse. vide p. 12 & seqq. Philippus Qvorlius, Cleri Romani Decanus, qvi unicè hoc sibi propositum habuit, ut Svavem ex Svave refutaret, dum in Consilio ad lectorem, libris suis præfixo merces exponit Pallavicini historiam & ipse qvorundam notat taci.è. Inprimis hujus loci est Comes Julius Clemens Scotus, qvi sub nomine Stanislai Felicis, Coloniensis, typis invulgavit Coloniensibus si frontispicio libri credamus, reverà autem Venetiis annò 1664. Notas sexaginta qvatuor Morales, Censorias, Historicas, qvibus se Svavis Refutatori Palavicino opposuit, itidem homo Pontificius. Adde eundem Dannhawer. in Comparatione Concilii Nicæni I. atqve Tridentini ultimi p. m 116. n. 25. in Adpendice Argentor. M. DC. LXVI. in 4to. & in Hyæna Friburgica Sect. III. n. 1. p 10. De illo libro vere Grotius, in epist. ad Jo. Cordesium (est inter ejus ad Gallos epistolas CXXII) „ *Maximum* omnes, qvibus vera sapientia cordi est, luctum fecerunt, repertò librò viri incomparabilis Pauli Servitæ, præsertim de argumento tam nobili &c.

† *De Dominis in Anglia*] Hic eam in Latinum versam edidit (Augustæ Trinobantum h. e. Londini primum) uti ex nostris agnoscunt, „ Hopfnerus Disp. VI. de Justif. cont. Mayerum 3. aph. 7. θ. 36. p 421. Johan. Schmidt disp. de Hist. A. C §. 12. 14. Dorscheus documm. provid. circa Aug. Conf. p. 15 Joh. Tob. Major in Disp. de filiat. Christi §. 22.

XIX. in fol. & Genevæ; posteà Latinè & Germanicè, Argentinæ & Francofurti M. DC. XXI. in 4. & nuperrimè Dordraci unà cum vita Auctoris ‡.

LXIIX. 1 *Tertia classis* Historicorum eorum est, *qvi (a) vitas illustrium virorum literis consignârunt.* 2 Qvod genus scriptorum, si diligentiam & judicium adhibeat, præstare ceteris historiis, & pænè solum facere exemplis, qvod Ethica & politica philosophia syllogismis & præceptis efficit, benè observavit Jo. Rualdus in vita Plutarchi. c. XXV. 3 Nam cùm minuta qvæqve, nec eximia tantùm, sed omnem interiorem ac familiarem vitam exseqvi virosqve maximos veluti totos inspiciendos exhibeant, dubitari non debet, qvin ad instruendum prudentiâ & dexteritate agendi animum plurimùm conferre possint. 4 Sanè prudentissimus ac ingeniosissimus Heros, Franciscus Verulamius, cùm in libro II. c. VII. *de Augmentis scientiarum* comparat invicem diversarum Historiæ justæ specierum utilitates (puta chronicorum, vitarum & relationum specialium) chronica qvidem celebritate & nomine, relationes sinceritate & veritate, vitas autem fructu & exemplis excellere ait. 5 Qvandoqvidem enim personam singularem pro subjecto sibi proponant, in qva necesse est actiones non minùs leves qvàm graves, parvas qvàm grandes, privatas qvàm publicas, componi & commisceri, sanè magis vivas & fidas rerum narrationes, & qvas ad exemplum tutiùs & feliciùs transferre possis, eas exhibere. (*a*) *Vide hûc nonnulla apud Gassendum in præfat. ad vitam Peireskii.*

LXIX. 1 In hoc genere longè freqventiùs * veteres, qvàm nostri temporis homines versati sunt. 2 Plurimos enim vitarum scriptores inter illos deprehendere licet. 3 E qvibus maximè excellunt jam supra laudati *Svetonius, Corn. Nepos*, præsertim in vita Attici, & *Plutarchus*. 4 *Adde Tacitum in vita Agricolæ.* 5 Qvorum priores duos eleganter invicem comparat Bœclerus in Commentario Nepotis *p. 10. edit. nostræ.* 6 Qvi & in eodem Commentario, *p. 5.* qvomodo hoc genus scripta ad prudentiæ uberioris indagationem & usum transferri possint ac debeant, docet, seu potiùs indicat. 7 Nostrô tempore pauciores ingenium & doctrinam suam commemorationi vitarum eorum, qvi proximis seculis claruêre, accommodârunt; cùm tamen, ut idem Verulamius indignabundus observavit, non defuerint plurimi viri egregii, qvi meliora mererentur, qvàm incertam & vanam memoriæ suæ famam, aut elogia arida & jejuna. 8 Nisi qvòd aliqvot Itali & Galli in hanc curam,

" ex ἀκεφύλοις Hugo Grotius & Maresius
" in Antich. revel. l. II. c. XIV. n. 21. 22
" Hoornbeck in Exam. Bullæ Pap. p. 256. Erbermannus Jesuita in Iren. Cathol. Helmstad.
" oppos. c. IV. p. 65. Vid. & Dannhawerus Sect. I.
" n. 10. in Myster. Syncret. p. 15.

‡ Exiit & Gorinchemi annò M. DC. LVIII. Plurimi tamen Elzeverianam, ut emendatissimam editionem præferunt, etsi illa plenior.

* *Veteres*] Succurrit hic locus è principio Vitæ Agricolæ Taciti: " Clarorum virorum facta
" moresqve posteris tradere antiqvitus usitatum,
" ne nostris qvidem temporibus, qvamqvam
" incuriosa suorum ætas omisit, qvotiens magna
" aliqva ac nobilis virtus vicit ac supergressa est
" vitium parvis magnisqve civitatibus commune,
" ignorantiam recti & invidiam. Sed apud priores ut agere memoratu digna pronum, magisqve in aperto erat; ita celeberrimus qvisqve
" ingenio, ad prodendam virtutis memoriam sine gratia aut ambitione, bonæ tantùm conscientiæ pretio ducebatur.

curam, sed impari studiô, incubuêre. 9 Inter alios laudari merentur *Vita Casparis Colignii Amiralii Galliæ* ab anonymo scriptore edita; *Alphonsus Ulloa*, *in vitis Caroli V. & Ferdinandi I. Imperatorum*, *Gualdus in vita Pinelli*, *Gassendus in* † *vita Peirescii*, & qvi ‡ suas ipsi vitas scripserunt, *Thuanus* & *Hier. Cardanus:* qvi postremus accuratissimè res suas, etiam minutissimas, exposuit: 10 Ejus liber de vita propria diu post mortem ejus, operâ Gabrielis Naudæi, Parisiis prodiit, annô CIↃ IↃC XLIII. & postea qvadriennio * abhinc Amstelodami recusus est.

LXX. 1 *Universalis Historiæ* aliqvis qvidem in adqvirenda civili prudentia, non tamen tantus, qvantus reliqvarum specierum, qvas enumeravimus, usus est. 2 Nam cùm infinita rerum multitudo in eo breviter comprehendi debeat, fieri non potest, qvin de multis plurima relatu digna consultò prætermittenda, sæpiusqve ad epitomarum rationes delabendum sit. 3 Adde qvòd in tanta varietate temporum ac regionum, qvarum res enarrandæ sunt, subinde sufficienti indagatione, religiosâqve informatione destitui ejus auctores necesse

† *Vita Peirescii*] Editio Hagensis anni M. DC. LV. in 4to, tertia, ut auctior & distinctior præstat Hagiensi primæ in 12. de anno 1651. Ibidem eodem annô M. DC. LV. eôdemqve auctore exierunt & vitæ Tychonis Brahei Eqvitis Dani, Astronomorum Coryphæi; uti & Nicolai Copernici Varmiensis Canonici, Astronomi illustris, & Georgii Peurbachii, Johannisqve Mülleri Regiomantani, Astronomorum celebrium. Ut de Epicuri vita & motibus, qvam dictus ipse nobis dedit Gassendus, nihil in præsentia dicam. Facit & huc Ubbonis Emmii Gvilhelmus Ludovicus Comes Nassovius, id est, funebris Oratio prolixa integram ejusdem Comitis vitam & res gestas eleganter & in exemplum exponens. Groningæ CIↃ IↃC XXI. in 4to. In Narratione Apologetica de Curriculo vitæ Abrah. Sculteti Professoris Theologi Heidelbergensis olim, Emdæ edita anno 1625. invenies aliqva, qvæ alibi non temerè.

‡ *Suas ipsi vitas*] Qvi composuerint ipsi de vita sua rebusqve gestis à se, non pauci fuerunt ex Romanis, non modò durante republicâ ac libertate, sed postea qvoqve cùm principatus esset inductus. Nam Imperatores ipsi qvandoqve in componendis rebus suis operam navârunt: qvin suam & feminæ aliqvando hanc voluerunt curam. Nam Agrippinæ commentarios, qvibus vitam suam, & casus suorum prodiderat, Tacitus lib. IV. Annal. c. LIII. memorat Sed ejus generis scriptorum nihil hodie superstes est, præterqvàm Cæsaris commentarii de bellis, qvæ gessit; & qvædam laceræ tabulæ magis, qvàm integri libri de Antonini commentariis, qvos de vita sua condidit. Nostrâ ætate hæc antiqvorum exempla æmulati sunt Hieronymus Cardanus, qvi de vita propria Commentarium scripsit; & Jac. Augustus Thuanus, qvi libros VI. de vita sua reliqvit nobis, non minore voluptate, qvàm fructu legendos. Galliarum Regem, Henricum IV. magni Cæsaris exemplo, rerum suarum commentarios inchoâsse, summæ eruditionis viro, Isaaco Casaubono alibi adnotatum est. Qvamqvam autem hoc institutum qvandam animi magnitudinem præ se fert, incidunt tamen nonnulla in eo genere, qvæ difficile scribentibus, suspectum legentibus reddant: de qvibus videri Cicero potest libro V. Fam. ep. XII. sub finem. Extat Plutarchi liber egregius, qvô docet, qvomodo qvis de se ipso & rebus suis citra invidiam ac reprehensionem verba facere possit. Inter alia tum qvoqve id fieri ostendit, cùm commemoratio ejusmodi ad aliorum utilitatem, qvatenus scilicet instruere potest, tota refertur. Ex eo igitur hoc institutum judicandum maximè est. Nunqvam loqvi de se & rebus suis, humilitatis pudorisqve inepti est: semper & sine modo, atqve inflatius id facere, arrogantiæ & vanitatis. At qvando id opus, & expedit aliis, magni ac liberi animi laudem habet, qvi & tueri existimationem suam studet, & hunc laborum suorum fructum maximum statuit, aliis prodesse. Qvibus notis & Aristoteles magnanimos describit, lib. IV. Ethic. c. III. ad Nicomachum.

* Ego utor editione Amstelædamensi Ravesteinli secundâ M. DC. LIV. omnium optima, cui adjectus Cardani de Præceptis ad filios non contemnendus libellus, in 12.

esse est, éqve relationibus non admodùm authenticis narrationes suas concinnare. 4 De qvo incommodo pariter aliqvid Verulamius monuit *cap. IIX. loc. cit.*

LXXI. 1 Juvabit tamen ad Imperiorum origines, progressus & mutationes, singularesqve divinæ providentiæ effectus cognoscendos ejusmodi Compendia evolvere, qvæ saltem aliqvâ ratione consiliorum eventuumqve caussas tangant. 2 Qvalia sunt *Epitome Historiarum Cluverii*, *Boxhornii Historia universalis*, & pauca aliorum. 3 Ex iis enim intelligere erit, (*auctore Boeclerô Hist. Schol. Princip. cap. II*, §. 3. *p.* 98) qvàm potenter ac sapienter à DEO, omnium regnatore, regna nunc instituantur, nunc destituantur; nunc amplificentur, & extollantur, nunc extenuentur ac deprimantur; modò opponantur, & veluti collidantur, modò componantur. 4 Prætereà, solâ pietate firmari sceptra, virtutibus ornari coronas; impietate confringi & deturpari; 4 plurimum in stabiliendis aut labefactandis imperiis regnantium mores posse; 5 calliditatem exitiô tandem, justitiam prudentiamqve saluti esse; 6 avaritiâ & ambitione efferri potiùs regna, qvàm proferri; 7 felicitatem, qvæ interdum malas artes comitatur, non ultrà durare, qvàm ubi puniti sunt, qvibus puniendis Deus eam ipsis concesserat; 8 proinde neqve perpetuam aut diuturnam, neqve propriam illis esse, 9 admiratione splendoris & inanium spectaculorum suspectione rationi tenebras offundi; mox studio vanitatis accedente, ipsam adimi, hominesqve in ridiculas aut feras bestias converti. 10 Inde esse, qvòd orbis hic officina flagitiorum, machinarumqve fabrica sit, qvibus miseri mortales perdant se invicem pereantqve; rebus prosperis elati & luxuriantes; attritis qveruli, meticulosi & sæpe stupidi. 11 Nisi qvòd inter media scelera, furoresqve insanientium hominum, exigua portio, DEO amica & familiaris, veluti rosa inter spinas floret splendetqve, & pereuntibus ceteris, sola superstes æternitati servatur. 12 Hæc & ejusmodi alia, qvæ nisi ex universalis Historiæ contextu ac serie non satis percipiuntur, qvemadmodum ignorata ethnicis, multorum errorum occasionem præbuêre; sic nobis accuratè cognita magnum momentum consiliis judiciisqve politicis adferunt.

LXXII. 1 Historicis qvodammodo adfines sunt (ut * alibi prolixè ostendimus) *qvi Respublicas integras, earumqve statum, origines, progressus, ex professo describunt.* 2 In qvo genere, qvi ad civilem prudentiam aptus sit, ex antiqvitate vix qvisqvam superest, præter *Xenophontem*, cujus duo egregii libelli, unus *de Repub. Atheniensium*, alter *de Lacedæmonica*, inter reliqva ejus opera † habentur. 3 Nam *Fragmenta Rerumpubl. ab Aristotele descriptarum à Patricio, Casaubono, Heinsio* collecta, qvoniam è Grammaticorum scriptis petita sunt, fermè nihil politicæ observationis continent. 4 Neqve valde meliora sunt, qvæ ex *Heraclide Pontico de Politiis*, & *Nicolai Damasceni historia catholica*, *Nic. Cragius*, *Heinsius*, & alii exhibent.

Ccc LXXIII. Hûc

* *Alibi*] In Introductione scilicet Generali in Notitiam Rerumpublicar. Orbis universi. Jenæ M. DC. LXXVI. in 4to.

† P. m. 393. f. edit. opt. secundæ, qvam an. M. D. LXXXI. nobis dedit Henr. Stephanus in fol.

LXXIII. 1 Hûc tamen qvodammodo spectant *Pausaniæ de veteris Græciæ regionibus Commentarii* qvibus non solùm locorum situs & intervalla, splendida sumtuosaqve civitatum ædificia, ceteraqve ornamenta præcipua; sed etiam (verba sunt Abrahami Loescheri in præfatione *ad Pausaniam*) rerumpubl. status, imperiorum successus, regum familias & res præclarè gestas, bellorum dehinc caussas & ambiguos exitus, ducum consilia, militum fortitudinem; pacis item artes, & alia complura, qvæ ad instituendas & conservandas respub. multum adjumenti habent, studiosè complexus est. 2 Hunc post Romulum Amasæum emendatissimè edidit & notis illustravit Fridericus Sylburgius. Græcè & Latinè prodiit Hanoviæ, CIↃ IↃC XIII, Latinè Francofurti, annô CIↃ IↃC XXIV.

LXXIV. 1 Proximi temporis scriptores majori studiô in hoc argumento occupati, veteres partim, partim hodiernas Respub. descripserunt. 2 Ex illis politices studioso potissimum legenda *Ubbonis Emmii Græcia vetus*, opus elegantissimum; *Caroli Sigonii Respublicæ* aliqvot *Græcæ*, *Nicolaus Cragius de Repub. Lacedæmoniorum*, *Gvil.* (*a*) *Postellus de Atheniensi*, *Herm. Conringii dissertatio* (*b*) *de Politia Ebræorum*, & *Antonii Thysii Monumenta Rerumpub. veterum* &c. 3 Inter scriptores Romanæ Reipub. veteris vix qvisqvam est, qvi prudentiæ inserviat, cùm pleriqve nudam enumerationem magistratuum & rituum absqve altiori pervestigatione caussarum persequuti sint. 4 Nisi qvòd Boxhornii dissertationes (*c*) *de Romanorum Imperio*, & Jo. Schefferi, in (*d*) Livii Reges Romanos, huc faciunt.

LXXV. 1 Hodiernas Respub. alii singulas, alii omnes aut plerasqve junctim descripserunt. 2 Inter eos, qvi plures simul descripsêre, nostro instituto eumprimis apti fuerint (I) *Thesaurus Politicus* Lottini, Legati Veneti in aula Cæsarea, Italicè sæpius, Francofurti etiam cum interpretatione Latina *Philippi Honorii* sive *Julii Belli*, Justino-politani, Cardinalis Dietrichsteinii in Moravia Secretarii, editus annô CIↃ IↃC X, & denuò CIↃ IↃC XVII, qvæ editio optima. 3 (II) *Relationes Universales* (*e*) *Joannis Boteri*, qvas à Guilielmo de Bracqs

(*a*) *Postellus*) Hujus Postelli Barentonii Mathematum qvondam in Academia Parisiensi Professoris regii de Magistratibus Atheniensium librum, suis cum notulis atqve Commentariolo illustratum Lipsiæ de novo publicavit Cl. Joh. Frider. Hekelius Pro-Rector Rudolstadianus M. DC. XCI. in 8r. Egit & cum cura de Republ. Atheniensi & Spartana Barthol. Keckermann. Tomo. II. Operum. col. 1069. s. edit. Genev. M. DC. XIV in fol.

(*b*) *De Politia Hebraeor.*) Habes hanc in Fascic II. Dissertation. Critico-Philologic. n. VIII. p. 235. s.

(*c*) *De Romanor. Imperio*) Habentur hæ in p. 409. s. Variorum Boxhornii Tractatuum Politicorum, qvi prodierunt Amstelodami annô M. DC. LXIII. in 12.

(*d*) *Livii Reges Roman.*) Optimè Joh. Schefferi Regnum Romanum, sive Exercitationes VII. Politicæ in Livii librum I. prodierunt Upsaliæ secundò, auctiùs & emendatiùs annô 1665. in 4to.

(*e*) *Joannis Boteri*) Habeo ejus *Mundum Imperiorum*, sive Relationes de præcipuis Mundi Imperiis, omnium optimè ex editione Lipsiensi M. DC. LXVII. in 4to. Cui non solùm Boteri de Origine Urbium tractatus egregius accessit, verùm etiam de Incrementis Urbium liber eruditus Hippolyti à Collibus, qvi tamen & cum notis Martini Naurathi JCti exiit Francof. M. DC. LXXI. in 8r. cui Petri Poncetii de Civibus, Municipibus, Incolis, Jureqve Municipali Tractatus additus est.

Græcęs Latinè conversas *ed. Colon.* 1596. *in fol.* 1610. *in* 4. alteriusqve Itali relationibus auctas, denuò polivit auxitqve & sub titulo *Politiæ Regiæ* Marpurgi, anno CIↃ IↃC XX, edidit *Justus Reissenbergius.* 4 (III) *Thesaurus Politicus* operâ *Casparis Ens*, ex Italico translatus, editusqve Coloniæ an. CIↃ IↃC X. 5 (IV) *Franc. Sansovinus* a) *Libri XXII de gubernatione diversorum regnorum & Rerumpub.* Italicè publicati Venetiis CIↃ IↃ LXXII, LXXXIII, & postea sæpiùs. 6 (V) *Archontologia Cosmica* olim à *Jo. Ludovico Gothofredo*, sed posteà auctior correctiorqve edita à *Ge. Christophoro Heinio*, Francofurti, anno CIↃ IↃC XLIX. 7 Qvâ editione qvi usus fuerit, facilè carebit etiam recentissimis editionibus operis Gallici, b) qvod *Status, Imperia & Principatus Mundi*, & in qvibusdam editionibus *Novum Theatrum Mundi* inscribitur. Nam qvæ in eo habentur, omnia in Archontologiam translata sunt. 8 (VI) *Lucæ de Linda descriptio Orbis & omnium ejus Rerumpublicarum*, anno CIↃ IↃC LV. Lugduni Batavorum excusa, & postea in Germanicum sermonem traducta (variisqve locis aucta) Francofurti annô seqventi, cum inscriptione; *Orbis Lumen & Atlantis Juga tecta retecta.*

a) *Del governo de' diversi Regni & Republiche di M. Franc. Sansovino. Vinegia* 1583. *in* 4. b) *Les Estats, Empires, & Principautez du Monde &c. par le Sieur D. T. V. Y. Gentilhomme ordinaire de la Chambre du Roy &c. Rouen* 1633. *in* 4. *Geneve* 1650. *in* 4. *&* c. sub titulo; *Nouveau theatre du monde*; prodiit *Parisiis* 1651. *in fol.* Laudatur & *Le monde ou la description generale de ses quatres parties, avec tous les Empires, Royaumes, Estats & Republiqs, par Pierre d' Avity*, secundò editus, correctus, & in rebus Francicis auctus *à Francisco Ranchino*, Advocato Monspeliensi, *Parisiis, annô* 1643. *in fol. V. tomis*, Item *Theatre de l' univers, ou l' Abbregé du Monde, contenant les descriptions particulieres de touts les Estats, Monarchies Republiqves & Principautez du Monde &c. Parisiis* 1644. *in fol.*

LXXVI. 1 Singulas Respublicas plurimi dederunt. qvorum plerosqve aut integros aut excerptos *Elzevirii* in Batavia excuderunt. 2 Sed horum pauci satis aptè ad civilis prudentiæ scopum, qvod susceperant, exseqvuti sunt; fide qvoqve industriâ & judiciô valde discrepant. 3 Præ reliqvis tamen ad hoc institutum idonei sunt I: *Hispania, sive de Regis Hispaniæ regnis & opibus Commentarius, à Joanne Laet Lugd. Bat.* 1629. *conscriptus.* II. *Ejusdem Gallia, sive de Francorum regis dominiis & opibus Commentarius.* III: * *Claudii Seselii*, Episcopi Massiliensis & sæpiùs ad Pontificem Regis Galliæ Ludovici XII legati, *libri duo de Repub. Gallicæ & Regum officiis*; (*vid. Jo. Laetii judicium, præfixum his libris.*) 4 in qvos congessit vir multis variisqve negotiis publicis defunctus,

* *Cl. Seselii*] Non tamen semel à doctis audivi Sesellium magis Rempubl. Platonicam, qvàm Gallicam descripsisse; & de Hottomanno, viro alias undiqvaqve doctissimo, magnam eum famæ suæ jacturam fecisse scriptô illô, qvod vocavit Franco-Galliam, cùm nemini dubium fuerit, qvin rem intellexerit melius.

ctus, aulæqve morem omnem atqve statum exploratissimum habens, qvidqvid optimorum præceptorum aut ipse observâsset, aut superioris suæqve ætatis viri prudentes ac docti tradidissent: singulari qvâdam ratione id omne præsenti rerum conditioni atqve tempori accommodans. 5 Eos Latinè conversos Argentorati publicavit Sleidanus; posteà Elzevirii Reipublicæ Galliæ, annô ∞ IↃC XXVI à se editæ, inseruerunt. 6 IV: *Casp. Contareni* & *Donati Jannotii* libelli *de Repub. Veneta*, & in utrumqve *Notæ Nicolai Crassi*. 7 V: *Thomæ Smithii Respubl. Anglicana*. 8 VI: *Josiæ Simleri de Repub. Helvetiorum libri duo*, Tiguri separatim excusi, Latinè & Germanicè. 9 VII: *Tractatus* anonymi scriptoris *de principatibus Italiæ*, à *Tho. Segeto* translatus & notis illustratus, eiqve ab Elzeviriis subnexus *commentarius Joannis de Laet*, *de Territoriis, potentia, familiis, federibus Principum, Rerumpub. & eorum, qui hodie in Italia rerum potiuntur.*

LXXVII. 1 His addi possunt separatim editi, nec, qvod sciam, Elzevirorum voluminibus inserti, *Ubertus Folieta de Republ. Genuensi*; *Guilielmus Postellus de monarchia Gallica*; *Ubbo Emmius* a *de Frisia & Frisiorum Republica*; *Commentariolus Boxhornii* b *de Statu Federati Belgii*; ‡ *Sim: Starovolscii Polonia* nuper à *Conringio* c denuo edita & præfatione aucta; eodemqve annô d publicata *Polonia Novantiqua Jo. Theod. Sprengeri.* 2 Jungendi sunt varii tractatus MSS *de statu Italiæ*, qvi passim à peregrinantibus circumferuntur; & de eodem *Epistola Jo. Hieronymi im Hof* e Discursibus ejus politicis, sive parti tertiæ singularium politicorum, subnexa: 3 itemqve *Ratio constitutæ nuper Reipublicæ Angliæ, Scotiæ & Hiberniæ &c.* ex Anglico in Latinum conversa, editaqve Hagæ, annô CIↃ IↃC LIV; superiore autem annô etiam Germanicè excusa Scaphusii in Helvetia sub titulo, **grundliche Beschreibung der neuen Regiments / Verfassung in dem gemeinen Wesen Engelland / Schott- und Irrland.** Adde *Jo. Limnæi Notitiam Franciæ* & Galli *L' Estat de France.*

a) *ed. Lugduni Bat.* 1616. *in fol.* b) *optima editio Hagæ* 1654 *in* 12. c) *Wolferbyti* 1656. *in* 4. d) *Francof.* 1656. *in* 8. e) *Ed. Norimb.* 1655.

LXXIIX. 1 Ad caussas rationemqve originum ac progressuum Imperiorum in Europa meliùs intelligendas facient a *Compendia Historica Alphonsi Loschi*, qvæ Italicè prodierunt Venetiis, annô CIↃ IↃC LII, 2 itemqve ex *Dissertationibus Historicis & politicis Georgii Hornii* abhinc triennio b junctim Lugduni Batavorum excusis primæ octo, cum decima, XII, XIII, & XIV, qvibus de aliqvot Belgii Rebuspub. & urbibus egit; itemqve XVI, de Repub. Belgica; XX, de regnis Daniæ & Norwegiæ, XXI, de Imperio Hunnorum, XXII, de Comitatu Nassoviæ, XXIII, de Ducatu Cliviæ, XXIV, de Imperio Me-

xicano,

‡ Joh. Isacius Pontanus documentis publicis instructissimus reliqvit qvoqve nobis, præter Danicam & Amstelodamensem, Historiam Geldricam præ ceteris omnibus magni faciendam.

xicano, XXVII, de rebus Americanis ante adventum Hispanorum, qvibus subinde qvædam de statu & arcanis eorum Imperiorum immiscet.

a) *Compendi Historici del Comte Alphonso Loschi Vicentino Academico inserfato, Olimpico è Risiorito, il Riaceso: consecrati alla Maestà Christianissima di Luigi XIV, Re di Francia è di Nauarra. Venetia* 1652. *appresso Gio.* Petro *Pinelli in fol.* b) 1655. *in* 12.

LXXIX. Ad statum religionis in universo occidente, artesqve qvibus illa sustinetur, propagatur & Imperiorum statui accommodatur, cognoscendas commendanda est *Edoini Sandis*, Eqvitis Angli, *Relatio de Statu Religionis per universam Europam*, variis in lingvis edita, liber prudentissimus, &, qvod rarissimè fieri solet, de cunctis religionibus æqvè candidè peritéqve judicans.

LXXX. [1] Plurimum qvoqve profectum civilis prudentiæ juvabit, qvi veteres & hodiernas Respublicas invicem comparabit. [2] Qvo pertinet liber Italicus *Pompeji Caimi*, qvi inscribitur *Parallelo politico delle Republiche antiche è moderne*, h. e. Comparatio Rerumpub. veterum & modernarum. Prodiit Patavii, anno CIↃ IↃC XXVII.

LXXXI. 1 Licebit & Respublicas fictitias jungere, qvales sunt I: * *Utopia* sapien-

* *Utopia*] Lego libros Utopiæ Mori duos cum ceteris ejus Lucubrationibus, non ita pridem in fol. qvoqve Francofurti, si rectè memini, editos; prout illos nobis Basileæ Episcopius dedit in 8r. annô 1563. qvibus non solùm Erasmi Roterodami; sed & Gvilielmi Budæi ad Thomam Lupsetum epistola præfixa est, è qva Budæi, cùm non sit in omnium Manibus, excerpo seqventia. „ Tu mihi velut prioris beneficii vel appendicem „ vel auctarium UTOPIAM illam MORI donâsti, „ hominis inprimis acris, ingeniôqve amœnô, „ & in rerum humanarum æstimatione veterato- „ ris. Eum librum cùm ruri in manibus cursitan- „ do, satagendo, operis imperitando haberem „ (partim enim nôsti, partim audisti, villaticis „ me negociis alterum jam hunc annum multum „ operæ impendisse) usqve adeò ejus lectione „ affectus sum, cognitis & perpensis Utopiano- „ rum moribus & institutis, ut pene rei fami- „ liaris procurationem intermiserim, atqve etiam „ abjecerim, cùm nugas esse viderem artem o- „ mnem industriamqve œconomicam, omnino „ curam census ampliatricem: qvâ tamen ipsâ „ omne genus mortalium velut œstrô quôdam „ intestino & congenito exagitari, nemo est qvi „ non videat & intelligat, ut legitimarum. pro- „ pe dixerim, & civilium artium ac disciplina- „ rum eum esse scopum, fateri necesse sit, ut „ tam livida qvàm accurata solertia alter ab alie- „ to, qvi cum civilitatis jus ei & interdum gen- „ tilitatis intercedit, qvippiam semper abducat, „ abstrahat, abradat, abjuret, exprimat, ex- „ tundat, exculpat, extorqveat, excutiat, excudat, „ subducat, suffuretur, suppilet, involet, legibus- „ qve partim conniventibus, partim autoribus, „ auferat & intervertat. Id adeò magis in iis gen- „ tibus, apud qvas jura qvæ civilia & pontificia „ vocantur, ampliùs in utroqve foro valent: „ qvorum moribus & institutis eam invaluisse „ opinionem nemo non videt, ut homines cau- „ tionum prudentes, vel captionum potius, & „ inconsultorum civium aucupes, & formularum, „ id est, excipularum opifices, ac pactilis juris „ callentissimi, & litium concinnatores, juris- „ qve controversi, perversi, consulti, antistites „ esse justitiæ æqvitatisqve existimentur, soliqve „ digni qvi de æqvo bonoqve responsitent, atqve „ etiam (qvod majus est multò) qvi cum imperio „ ac potestate statuant, qvid unumqvemqve ha- „ bere, qvid non habere, qvatenus qvamdiuqve „ liceat. Hallucinantis id utiqve sensus commu- „ nis judicio. Qvippe cùm pleriqve hominum „ crassis ignorantiæ lemis cæcutientes, tam æ- „ qvissimam ferè caussam unumqvemqve pute- mus

sapientissimi viri *Thomæ Mori*, qvondam Angliæ Cancellarii, optimi Reipu-bl.

mus habere, qvàm maximè jus postulat, aut jure subnixus est: cùm si ad veritatis normam, & ad simplicitatis Evangelicæ præscriptum exigere jura velimus, nemo sit tam stupidus, qvin intelligat: nemo tam vecors, qvin fateatur si urgeas, tam jus & fas hodie ac jam diu in sanctionibus pontificiis, & jus atqve æqvum in legibus civilibus & principum placitis dissidere, qvàm Christi rerum humanarum conditoris instituta ejusqve discipulorum ritus ab eorum decretis & placitis, qvi Crœsi & Midæ acervos bonorum finem esse putant, & felicitatis cumulum: adeò si justitiam finire nunc velis, qvomodo priscis autoribus placuit, qvæ jus suum unicuiqve tribuat, vel nullibi eam in publico invenias, vel (si dicere id mihi perennitam) culinariam qvandam dispensatricem esse, ut fateamur necesse sit, sive nunc imperitantium mores spectes, sive civium inter se & populariųm affectus. Nisi verò à germana mundiqve æqvali justitia (qvod jus naturale vocant) manâsse jus id contenderint, ut qvo qvisqve plus polleat, eò etiam plus habeat: qvò autem plus habeat, eò plus eminere inter cives debeat: qvò fit, ut jam jure gentium receptum esse videamus, ut qvi nec arte, nec industriâ memorabili juvare cives suos & populares possint, si modò pactiles illos nexus & contractiles nodos teneant, qveis hominum patrimonia obstringuntur qvosqve vulgus ignarum, homineсqve literis humanioribus dediti, ac procul foro, animi causâ aut veritatis indagandæ ergò agentes, partim Gordii vincula esse ducunt, partim cuculatoria, nec magnoperè miranda, ii millenorum civium censum, & sæpe singularum civitatum, aut etiam ampliorem habeant, iidemqve tum locupletes, tum frugi homines, tum magnifici conqvisitores honorificè vocitentur. Qvippe iis seculis, iis institutis, iis moribus, in iis gentibus, qvæ id ius esse statuerunt, ut tam summa fide atqve autoritate qvisqve sit; qvàm maximis opibus penates suos architectatus est ipse hæredesqve ejus. idqve eo magis atqve magis, qvò eorum adnepotes, horumqve rursus abnepotes patrimonia à majoribus parta, luculentis certatim accessionibus cumulaverint: id est, qvo longiùs latiusqve confines, affines, cognatos, consangvineosqve summoverint. At verò CHRISTUS possessionum conditor & moderator, Pythagoricam communionem & charitatem inter asseclas suos relinquens, luculentè sanxit exemplo, damnato capitis Ananiâ ob temeratam communionis legem. Qvo certè instituto CHRISTUS omne juris istius civilis pontificiiqve adeò recentioris argutiosa volumina, inter suos qvidem abrogâsse mihi videtur. Qvod ipsum jus hodie arcem tenere prudentiæ videmus, ac fata nostra regere. UTOPIA verò insula, qvam etiam UDEPOTIAM appellari audio, mirificâ utiqve sorte (si credimus) Christianos ritus ac germanam ipsam sapientiam publicè privatimqve hausisse perhibetur, intemeratamqve ad hunc usqve diem servâsse: utpote qvæ tria divina instituta, hoc est, bonorum malorumqve inter cives æqvalitatem, seu mavis, civilitatem, numeris omnibus suis absolutam, & pacis ac tranqvillitatis amorem constantem ac pertinacem, & auri argentiqve contemptum conserits (ut ajunt) manibus retinet, tria (ut ita loqvar) everricula omnium fraudum, imposturarum, circumscriptionum, versutiarum, & planicarum improbitatum. Superi suo numine facerent, ut hæc tria UTOPIANÆ legis capita trabalibus clavis firmæ ac fixæ persvasionis in sensibus omnium mortalium figerentur, protinus superbiam, cupiditatem, contentionem vesanam, atqve alia penè omnia noxia Stygii adversarii tela concidere langvereqve videres. jurisqve illam voluminum vim immensam, tot eximia solidaqve ingenia ad libitinam usqve detinentia, ut cassa & vacantia, tenebrionibus, permitti, aut involucris officinarum dicari. Proh divi immortales, qvænam Utopianorum sanctitas eam divinitùs beatitudinem emereri potuit, ut avaritia & cupidines in eam unam insulam irrumpere, aut irrepere tot seculis non potuerint? nec inde jussam cum pudore protervitate sua impudentiaqve explodere & exigere? Deus nunc, optimus maximus tam benignè cum iis provinciis egisset, qvæ ab ejus sacratissimo nomine cognomentum retinent & amplectuntur: certè avaritia tot mentes aliòqvi egregias arduasqve depravans & pessundans, semel hinc facesseret, & aureum seculum Saturniumqve rediret. Hic enimverò periculum esse qvispiam autumârit, ne fortè Aratus & poëtæ prisci opinione falsi fuerint, qvi justitiam è terris decedentem in signifero circulo collocaverunt, restitisse enim eam in Utopia insula necesse est, si Hythlodæo credi-

bl. status ideæ: liber maximorum virorum judiciô incomparabilis, & tamdin victurus futurusqve in pretio apud homines, qvamdiu justitia ipsa & modestia ac pietas, non omnino in ipsorum animis & adfectibus exulabunt. 2 II: *Mundus * alter & Idem* ab Anglo qvodam ante paucos annos conscriptus in depravatos hujus seculi mores, ac veluti Poneropolim qvandam, sive civitatem vitiis omnibus infectam, exhibens. 3 III: *Thomæ Campanellæ Civitas Solis*, qvam vir ignei planéqve stupendi ingenii inter medios carceris sqvalores & tenebras ea cogitationum novitate & sublimitate sensuum delineavit, ut, Naudæô judice, præter Philosophicas speculationes, multa etiam contineat, qveîs Respublicæ tutiùs administrari, hominesqve ipsi meliores evadere possint. 4 IV: *Utopia Diduci Bernardini*, sive Jacobi Bidermanni Jesuitæ, prout ex ipsius auctoris MSto Dilingæ, annô CIↃ IↃC XLIV prodiit; commixtis invicem seriis jocisqve varios vitæ humanæ errores depingens. 5 V: *Eudemia*, Itali eloqventissimi, qvi sub nomine *Jani Nicii Erythræi* diu latuit; hôc autem opusculô, † præsertim magnatum vitia, falsè descripsit ac traduxit. 6 VI: *Novæ Solymæ* ante decennium Londini publicatæ; in qvibus auctor, qvicunqve sit, vir certè bonus & eruditus, benè institutæ Reipublicæ instar exhibere conatus est, dignus sanè qvi non desultoriâ operâ legatur. †

XXXII. Per-

„ credimus, necdum in cœlum pervenisse. verùm ego Utopiam extra mundi cogniti fines sitam esse percunctando comperi, insulam mirum fortunatam, Elysiis fortasse campis proximam (nam Hythlodæus nondum situm ejus finibus certis tradidit, ut Morus ipse testatur) multas qvidem ipsam in urbes distractam, sed unam in civitatem euntes aut conspirantes nomine Hagnopolin, suis utiqve ritibus bonisqve acqviescentem, innocentia beatam, cœlestem qvodammodo vitam agentem, ut infra cœlum, sic supra mundi hujus cogniti colluvionem: quæ in tot mortalium studiis, ut acribus & incitatis, sic inanibus & irritis turbidè & æstuosè in præcipitium rapitur. Ejus igitur Insulæ cognitionem Thomæ Moro debemus, qvi beatæ vitæ exemplar, ac vivendi præscriptum ætate nostra promulgavit, ab Hythlodæo, ut ipse tradit, inventum, cui omnia fert accepta: qvi ut Utopianis civitatem architectatus sit, ritusqve illis & instituta condiderit, id est, beatæ vitæ argumentum nobis inde mutuatus sit, & importârit: Morus certè insulam & sancta instituta stilo orationeqve illustravit, ac civitatem ipsam Hagnopolitanorum ad normam regulamqve expolivit, omniaqve ea addidit, unde operi magnifico decor venustasqve accedit, & autoritas; etiamsi in ea opera navanda sibi tantum partes structoris vendicarit: videlicet religio fuit majores sibi partes in eo opere sumere, ne Hythlodæus jure qveri posset gloriam sibi à Moro præceptam, præsloratamqve relinqvi, si qvando suos ipse labores literis mandare constituisset. Hæc Budæus.

* Conf. Naud. Bibliograph. p. 41. vel potius p. 517. partis nostræ I. Methodor. Exiit hic MUNDUS ALTER ET IDEM, sive Terra Australis ante hac semper incognita longis itineribus peregrini Academici nuperrimè lustrata, auctore Mercurio Britannico: cum Thomæ Campanellæ Civitate Solis & nova Atlantide Francisci Baconis, Baronis de Verulamio Ultrajecti M. DC. XLIII. in 12.

† Prodierunt decem Eudemiæ libri Coloniæ, vel potiùs Amstelod. anno M. DC. XLV. in 8o.

† At auctor libri, qui primùm Anglicè, hinc Gallicè, postremùm Belgicâ lingvâ prodiit, de Populis Terræ Australis incognitæ, qvos *Sevarambas* nominat; Cl. Morhofio lib. I. Polyhistoris Litterar. c. VIII. p. m. 75. pertinere videtur ad Atheorum tribum ac Neutralistarum. Titulus libri in 4to. Belgicus ita habet; „ Historie „ der Severambes behelzende een Beschryving „ van het onbekend Zuidland. Elegantissimè confictus est liber, eâqve specie, ut primâ fronte incautis imponat. Ingenium Autori illi fuit, qvem κυρίως qvædam λέξις facilè produnt. Toto verò hoc libro nihil ille aliud agit, qvàm ut ostendat, unam esse Religionem

LXXXII. 1 Pertinet huc & *Monarchia solipsorum* sub nomine *Lucii Cornelii Europæi* primùm Venetiis, deinde in Belgio edita, Jesuitarum artes, mores & studia, totiusqve Societatis statum mirâ industriâ & elegantiâ depingens. 2 Inter Jesuitas se qvadraginta qvinqve annos vixisse, nec vilibus officiis adhibitum, non obscurè auctor significat, proinde non indignus, cujus narrationibus fides habeatur.

LXXXIII. 1 Tertium Librorum politicorum genus veluti mixtum est, ac partim præceptis, partim exemplis constat. 2 qvod etsi rerum actuumqve civilium indolem segnius & obscurius attingit, qvàm historici, tamen in judicio de rebus informando plurimum potest.

LXXXIV. 1 Huc primò pertinent, qvi certa argumenta politica seorsum tractant, v. g. de officio Principis, Consiliarii, Legati, Aulici, Secretarii, de Bello & Pace, de Federibus, de Majestate, ejusqve juribus, de Legibus, de Judiciis, &c. qvos suis locis in tractatione doctrinæ politicæ indicabimus. Interim plerorumqve nomina & scripta cognosci poterunt è * *Bibliographia* Gabr. Naudæi, ex Epistola † Christophori Coleri *de studio politico*, aliisqve scriptoribus de ratione studiorum politicorum, qvos sub finem hujus Diatribes laudabimus. 3 Sed in Naudæo observare licet, eum interdum studiô partium, odiôqve nationis aut religionis, qvibusdam iniqviorem esse, multos etiam egregios auctores ob easdem caussas planè prætetire. 4 Exemplô esse possunt, qvæ de Clapmario p. 53. de Grutero & Förstnero p. 142. de Scipione Gentili p. 105. & qvibusdam alliis satis frigidè, aut etiam malignè scripsit.

LXXXV. 1 Deinde *officia* ‡ *Ciceronis*, liber verè politicus, & à maximis viris summisqve Principibus inter studia regiarum curarum lectus; 2 ejusdemqve

nem naturæ rerum conformem, qvæ Deum supremum, atqve ejus qvasi vices in orbe hoc inferiori repræsentantem Solem, veneretur: Qvare datâ occasione adversus Trinitatem & Christianismum disputat. In administratione Reipublicæ Ideam qvandam non contemnendam exhibet, qvâ, sublato pecuniæ usu, unde omnia in Rempublicam vitia, Cives per magnas qvasi familias distincti, è publico alantur & vestiantur. Illud verò ingenium hominis in extremâ parte prodit, qvod strategemata sacerdotum gentis ejus, qvam *Stroukares* vocat, ad miraculorum, qvæ in Pentateucho habentur, formam confinxerit: Qvo manifestè patet, illum historiæ sacræ illudere. Cæterum ille liber doctus est, & magnâ curâ scriptus.

* Hanc inserui Tomo I. Methodor. nostrar. n. XIII. p. 496. s.

† Hanc fortè, si DEUS dederit, Tomô III. habebis.

‡ *Officia Ciceronis*] Adscribo judicium Magni Erasmi, his qvod de libris tulit in p. 153. edit. Lipsiens. M. DC. LXX. in 11. Colloqvior. Conviv. Religios. „ Plinius, inqvit, scripsit „ (in præfat. ad Vespasian. Cæsar. p. m. 8.) Offi„ cia Ciceronis nunqvam de manibus deponen„ da: & sunt sanè digna, qvæ cùm ab omni„ bus, tùm præcipuè ab his, qvi destinati sunt „ administrandæ Reipubl. ad verbum ediscan„ tur, meâ qvidem sententiâ. Et ibid. p. 169. „ Fateor adfectum meum apud amicos: non „ possum legere librum Ciceronis de Senectute, „ de Amicitia, de Officiis, de Tusculanis „ Qvaestionibus, qvin aliqvoties exosculer co„ dicem, ac venerer sanctum illud pectus, „ adflatum coelesti numine. Porrò de Methodo, qvam in Officiorum libris Cicero tenet præclarè egit in egregiis, paucis tamen, co-

demqve argumenti ac tituli opusculum ab *Ambrosio* scriptum: 3 (a) *Plutarchi opuscula politica*, ut Præcepta gerendæ Reipublicæ, de monarchia, oligarchia & democratia, & qvædam alia: 4 *Senecæ pleraqve*, sed maximè libri *de Clementia, de Ira, de beneficiis, de vita beata &c.* 5 *Policraticus Joannis Sarisberiensis*; 6 varia *opuscula Francisci Petrarchæ*, ac *Joviani Pontani*, & hujusmodi scripta alia.

LXXXVI. 1 Tertiò variæ & fermè sine certo ordine ac delectu materiarum congestæ qvæstiones, observationes, digressiones, dissertationes & discursus politici, aut historico-politici. 2 Hujus generis tanta copia est, ut eorum numerus iniri neqveat. 3 Præsertim Itali ac Galli certatim hâc methodô (si tamen methodi appellatione dignari decet rationem tractandi, qvæ ordine destituta est) res politicas perseqvi instituerunt. 4 De qvorum tamen discursibus rectè vir doctus adfirmabat, pleraqve perfunctoriè & oblectamenti ritu geri, & copiæ potiùs, qvàm usui inservire. 5 Eminent tamen ex tanta multitudine judicii & prudentiæ laude præter eos, qvi ad Tacitum aliosqve historicorum aliqvid hujuscemodi moliti sunt (de qvibus supra §. *XXIV.* egimus) *Paulli Parutæ, Hieronymi Frachettæ, Laurentii Zuccoli discursus politici*, Italicâ lingvâ conscripti; 6 *Sermones Fideles Franc. Verulamii*; *Observationes Historico-politicæ Mich.* Piccarti, *Symbola politica Didaci Saavedræ Hispani, Qvæstiones politicæ Melch. Junii, Qvæstiones Miscellaneæ Matth. Berneggeri, & D. Jo. Gerhardi*, utiles omnino, utut rationem earum ac institutum pauci curæ habeant; *Singularia politica & militaria* Jo. *Hieronymi Im Hof, patricii Norimbergensis*, cum paucis aliis.

LXXXVII. 1 Est & aliud genus scriptorum, qvi Præcepta & observationes politicas pariter nullâ certâ justâqve methodô, sed breviter & per modum Aphorismorum, Axiomatum, Apophthegmatum collegerunt: idqve alii nudè, alii cum apparatu instructuqve exemplorum. 2 Qvo pertinent primò *Aphorismi* ex Historicis veteribus aut recentioribus congesti. 3 Qvales sunt *Aphorismi Politici & Militares* per *Lamb. Danæum* ex Thucydide, Xenophonte, Polybio, Herodoto, Sallustio, Livio, Tacito, Cominæo aliisqve collecti, variisqve exemplis illustrati: 4 *Aphorismi ex Tacito* excerpti per *Adrianum Politum*; 5 *Manuale Magnatum Qvirini, Archiepiscopi Nixiensis*, ex eodem Tacito; 6 *Selecta* Politica *ex Cicerone, Dione, Polybio, &c.* & *sententiæ Politicæ* è variis Poëtis à *Desiderio Crescentio* superiore annô sub finem libelli, qvem *artes regendi Respublicas & dominandi* inscripsit, editæ *Trajecti ad Rhenum M. DC. LVII. in* 12. &c.

LXXXIIX. 1 Deinde varia *Axiomata Politica*, ut *Sansovini, Lottini, Ant. Perezii*;

cognitis & æstimatis libris de Methodis Nicol. Hemming lib. I. p. m. 17. s. edit. Rostochiens. M. D. LV. in 8t.

(a) Plutarchi præcepta gerendæ Reipubl. ad Menemachum cum aliis qvibusdam opusculis Moralibus ad vitam tam publicam qvàm privatam rectè instituendam utilissimis, edita sunt studiô Joachimi Camerarii Medici Norimbergensis M. D. LXXXIII. in 8t.

Perezii; *Aurea Admonitiones Franc. Gvicciardini*; 2 tum qvæ multa exempla addita habent, *Axiomata Politica*, *Historica*, *Ecclesiastica & Oeconomica Georgii Richteri*, *Thesaurus Aphorismorum* Politicorum *Joannis à Chokier*, *Lipsii Monita & Exempla Politica* &c.

LXXXIX. 1 Tertiò *Apophthegmata* Principum aliorumqve doctrinâ aut rebus gestis illustrium hominum: tum singulorum, ut Alphonsi Arragoniæ Regis, Matthiæ Corvini Regis Hungariæ, Alexandri Medicis, ab *Antonio Panormita*, *Ænea Sylvio*, *Galeotto Martio*, & alio qvodam Italo congesta; 2 tum plurium junctim, qvalia sunt qvæ *Plutarchus*, *Erasmus* a *Roterodamus*, *Conr.* b *Lycosthenes*, *Joannes* c *Embosius*, *Gerardus* d *Tuningius*, *Julius Zincgrefius* aliiqve collegerunt. 3 Qvibus addi possunt *Symbola Imperatorum à Nic. Reusnero* in tres libros congesta, & *Symbola Heroica Guilielmi Paradini*, &c.

a) *Desiderii Erasmi Apophthegmatum libri VIII*, *Lipsiæ* 1603. *in* 8. b) *Lycosthenis apophthegmatum*, *ex optimis utriusqve linguæ scriptoribus collectorum*, *loci communes*, *Lugduni* 1571. *in* 8. & alibi. c *Embosii Enchiridion apophthegmatum Philosophorum*, *Regum*, *Imperatorum*, *& aliorum illustrium virorum*, *in locos communes distributorum*, *Genevæ* 1587. *in* 16. d) *Tuningii JCti Apophthegmata*, *Græca*, *Latina*, *Politica*, *Hispanica*, *Lugd. Bat.* 1610 *in* 8.

XC. 1 Neqve sine impietatis nota omitti possunt, qvin potiùs primò locô habendæ sunt *sententiæ sacræ*, in *Proverbiis* & *Ecclesiaste Salomonis*, *Libro Sapientiæ* & *Syracide* contentæ: qvorum diligens & cotidiana lectio multiplicem usum homini politico præstare potest. 2 Posseqve è sacris qvoqve libris multa ad civilem prudentiam facientia hauriri, *Danæi* & *Menochii Politicæ sacræ* docent.

XCI. 1 *Duo* adhuc *genera* librorum memoranda sunt, qvæ mirè instruunt animum, & ad interiorem prudentiam singulari qvâdam ratione præparant. 2 *Prius* eorum est, *qvi arcanas artes Imperantium*, *consiliaqve cùm ordinariæ tùm extraordinariæ gubernationis exponunt*. 3 Idqve vel *in thesi*, vel *in hypothesi*, seu cum adplicatione ad certa Imperia, eorumqve Principes aut Ministros.

XCII. 1 In *priori* classe præcellunt *Arnoldi Clapmarii libri VI. de Arcanis Rerumpub. à Jo. Arn. Corvino haud pridem scholiis marginalibus & præfixâ Epitome illustrati*; iisqve adnexus ejusdem argumenti *discursus Ch. Besoldi edit. Amsterod.* 1641. *in* 12. 2 Itemqve *Artes reconditæ regendi Respublicas & dominandi*, per *Desiderium Crescentium*, *Jureconsultum Ultrajectinum*, collectæ, ac superiore annô editæ. 3 Tum Italorum aliqvot tractatus *de ratione status*, puta *Joannis Boteri* a, *Cyri Spontoni* b, *Hieronymi Frachettæ* c, *Gabr. Zinani* d, *Ludov. Septalii* e, *Friderici Bonaventuræ* f, *Joannis Antonii Palazzi* g & *Scipionis Claramontii* h. 4 E qvibus *Boterus* primus rem anteà confusam justâ methodô distinxit; 5 *Frachetta* mox nimiâ diligentiâ pænè obruit; 6 *Zinanus* & *Septalius* medium tenuêre; 7 *Bonaventura* verò maximô ingenii acumine

mine ac singulari rerum cognitione instructus validissimis rationibus ostendere conatus est, rationem status non aliter definiri posse aut debere, qvàm consilium optimum de rebus ad majorem Reipubl. utilitatem spectantibus absqve alterius rationis consideratione: ex eaqve definitione, ut Naudæus, ait, campum sibi aperuit amplissimum, ut de variis rebus dissereret, qvæ ad secretiorem illam politices pædiam spectare videntur. 8 *Claramontius* deniqve in refellenda definitione Bonaventuræ, melioriqve alia investiganda, fermè omnem operam consumsit.

a) *Della ragion di stato di Giouanni Botero libri X*, adjuncti ejusdem relationibus universalibus, *Venetiis* CIↃ IↃC XL. *in* 4. b) *Dodici libri del governo di stato de Cavalier Ciro Spontone*, *in Venetia* CIↃ IↃ IC, & CIↃ IↃC XXVII. *in* 4. c) *Il Seminario de governi di stato & di guerra di Girolamo Frachetta*, *Venetia* CIↃ IↃC XLVII. *in* 4. d) *Della ragione degli stati libri XII di Gabriele Zinano*, *Signor di Bellai*, *in Venetia* CIↃ IↃC XXVI. *in* 4. e) *Lod. Settale della ragion di stato libri VII*, *Milano* CIↃ IↃC XXVII. *in* 4. f) *Della ragion di stato è della prudenza politica libri IV*, *di Fred. Bonaventura. In Urbino* CIↃ IↃC XXIII. *in* 4. g) *Discorsi del governo è della ragione di stato*, *di Gio. Ant.* Palazzo, *Venetiis* CIↃ IↃCV. *in* 4. h) *Della ragion di stato di Scip. Chiaramonti*, *Fiorenza* CIↃ IↃC XXXV. *in* 4.

XCIII. 1 Referri hûc qvoqve *Nicol. Machiavelli Princeps* debet, qvô librô dum vir acutissimi ingenii & planè ad civilem prudentiam factus plerasqve tyrannicas artes Principi suo commendavit, multorum diversa judicia expertus est, astutiqve potiùs & temerarii, immò athei, qvàm prudentis famam, neqve fortassis immeritò, sibi conciliavit. 2 Scripsêre adversus eum multi; è qvibus clarissimus omnium *Innocentius Gentilettus*, auctor Antimachiavelli, qvi tamen fermè solam impietatem ejus agressùs est, omissis erroribus politicis, qvorum non paucos in eo reperire est: sæpe etiam Andabatarum more adversus eum pugnat, verbaqve ejus in alienissimum sensum torqvet. 3 Pro Machiavello inter alios apologiam scripsit *Casp. Scioppius* libello Pædiæ * politiæ, & dissertatione adversus Paganinum Gaudentium.

XCIV. 1 Ad *posteriorem* classem pertinent, qvi sive apertè sive sub fictis nominibus variarum Rerumpublicarum & Principum virtutes & vitia, consilia & artes, bene aut malè gesta, itemqve Ministrorum fraudes & scelera exponunt. 2 Excellunt heîc *Trajani Boccalini Relationes ex Parnasso*, & *Lapis Lydius Politicus*; 3 *Barclaji Satyricon* sub nomine Euphorminis omnium Rerumpubl. & Principum Europæ vitia & errores perstringens; ejusdemqve *Argenis*, res Gallicanas sub fictis nominibus tractans; 4 *Hieronymi Briani Appendix relationum Boccalini*; 5 Anonymi scriptoris Itali *Secretaria Apollinis*; 6 *Ducis Robanæi Trutina Statuum Europæ*, seu libellus de Interesse Principum; 7 *Ephemeris propudiosa Ludovici XI Galliæ Regis*; 8 *Thomæ Campanellæ liber* de

* Hanc habes Tomô I. Methodor. nostrar. n. XI. p. 419. s.

de monarchia Hiſpanica ; 9 *Motus animorum in Europa* , 10 *Polonia ſuſpirans* cum *continuatione* ſuperiore annô edita , 11 *Breviarium Gallicum Motuum Anglicanorum* , 12 *Collegium Electorale* cum *Appendicibus* nuper editis , & qvæ præterea in iſto genere olim aut nuper prodierunt. 13 In qvibus omnibus etſi multa ex adfectu dicantur , tamen accuratæ rerum cognitioni vel ſic non parum lucis adferunt.

XCV. 1 Ad interiorem negotiorum cognitionem plurimum qvoqve conferent libelli, qvi varias deliberationes tractationesqve rerum civilem aut etiam inſtructiones & mandata continent. 2 Tales ſunt *Diſqviſitiones Boxhornii*, *Memoria Philippi Mornæi*, *Villaregii* , & aliorum , 3 Variæ inſtructiones & relationes *Theſauris Honorii* & *Caſparis Ens* inſertæ, 4 *Opera Cardinalis Bentivoglii* , 5 *Literæ Cardinalis Oſſati ad Principes*, 6 *Miniſteria Cardinalium Richelii & Mazarini*, 7 ‡ *Conclavia* varia Paparum, cum ab aliis, nuper à *Conrin-*

‡ *Conclavia*] Romana puta , in qvibus de forma modoqve , ſed & de variis artibus circa electionem Romanorum Pontificum nimis qvàm aperiè agitur. Horum aliqva conjunctim , qvædam ſeparatim prodierunt. Conjunctim ſcilicet annô CIƆ IƆC XXVII. edita ſunt : Con- ,, clave Clementis V. Urbani VI. Nicolai V. Cali- ,, xti II. Pii II. Pauli II. Sixti IV. Innocentii VIII. ,, Alexandri VI. Pii III. Julii II. Leonis X. A- ,, driani VI. Clementis VII. Pauli III. Julii III. ,, Marcelli II. Pauli IV. Pii IV. Pii V. Grego- ,, rii XIII. Sixti V. Urbani VIII. Gregorii XIV. ,, Innocentii IX. Clementis VIII. Leonis XI. ,, Pauli V. Gregorii XV. Urbani VIII. Innocentii ,, X. Alexandri VII. item Urbani VII. Grego- ,, rii XIV. & Clementis VIII. ex Italico in Latinum ſermonem fideliter translata Francof. M. DC. XVII. Sic Urbani VIII. & Innocentii Conclavia, per Franciſcum Henricum Witzendorfium, Patritium Luneburgenſem , ex Italico Latinè verſa , publicavit Conringius Helmſt. M. DC. LI. Addiditqve 1. Bullam Gregorii XV. de Conclavi, Romæ datam annô CIƆ IƆCXXI. II. Johannis Franciſci Lottini Diſſertat. de ,, ſacris Cardinalium Comitiis , ſive de Con- ,, clavi , III. Anonymi Diſſertationem de Crea- ,, tione Pontificum. IV. Excerpta ex Onuphrii ,, Panvinii Notis ad Platinæ Gregorium X. V. ,, Pii IV. & Gregorii XV. Bullas de Conclavi ejus- ,, qve ceremoniis. Relationem de Conclavi , in ,, qvo electus Gregorius XV. Pontifex, Galliè ,, contexuit Franciſcus Annibal Dux de Eſtrees. ,, Conferatur Wittius in Diar. Biogr. an. M. DC. ,, LXX. Conclave , in qvo Fabius Chiſius , nunc ,, dictus Alexander VII. ſummus Pontifex creatus ,, eſt, edidit Levinus Nicolaus Moltken, Conſili- ,, arius Ducis Sleswici & Holſatiæ intimus Sleſ- ,, wici M. DC. LVI. cui præmiſit I. Vitam Inno- ,, centii X. II. de Cardinalium origine, auctoritate, & factionibus: III. De Pontificum electione ,, potentia, provinciis iis ſubjectis , eorum ſedi- ,, bus, reditibus & regimine: ac ſubjunxit I. Ur- ,, bani VIII. confirmationem Bullæ Gregorii XV. ,, de electione Rom. Pontificis. II. Nomina ,, & Titulos Cardinalium tunc viventium. III. ,, Bullam , qvæ die Cœnæ Dominicæ promul- ,, gari ſolet. IV. Matthæi Palmerii , Florentini, ,, de Captivitate Piſarum Hiſtoriam. Ejusdem ,, Alexandri VII. Pontificis Conclave Hermannus Conringius edidit , cui Vitus Erbermannus Jeſuita ſe oppoſuit , maſculè tamen ipſi reſpondente Conringio. Videantur dicti Conringii Epiſtola de Electione Alex. VII oppoſita Appendici Examinis Erbermanniani. Helmſt. 1655 & Erbermanni Alex. VII. Papæ Electio & Auctoritas à cavillis Conringii denuo vindicata: Mogunt. 1657. Inprimis autem digna lectu eſt Veneti cujusdam Legati ,, Relatio de notabili ,, Aula Romana , de moderni Pontificis (Alex. ,, VII.) ejusqve Cognatorum & Cardinalium ,, natura , proprietatibus , affectibus , inclina- ,, tionibus animi , & ſtudio erga præcipuas Eu- ,, ropæ nationes , ex Italica lingva in Latinam ,, verſa , opera Agathi Securi. An. 1663. Fran- ,, ciſcus à S. Auguſtino Macedus ſcripſit Roſas ,, Alexandrinas , id eſt , Electionem Pontificis Alex.

Conringio & *Lev. Moltkenio* edita; 8 Varia item *acta* negotiorum civilium, tùm edita tùm inedita, qvæ omnia civilis prudentiæ studiosus magnâ sollicitudine conqviret. 9 Nam in hisce velut anima negotiorum civilium continetur.

XCVI. 1 *Alterum* genus *de moribus*, *adfectibus & ingeniis hominum* dignoscendis tractat, docetqve, qvi varii sint hominum mores adfectusqve pro diversitate patriæ, familiæ, professionis, status, sexus, ætatis, aliarumqve circumstantiarum; qvibusqve modis unius cujusqve ingenium ac indoles cognosci qveat. 2 Cujus notitiæ qvantus sit usus, qvantaqve necessitas, egregiè docet Bœclerus *c. l.* in *Characteribus Vellejanis*, & in dissertatione *de politicis Lipsianis c. III.* itemqve Naudæus in *Bibliographia Politica. p. 115.*

XCVII. 1 Antecellunt in hoc genere qvoad generalem ingeniorum notitiam *Barclaji Icon animorum*, liber planè aureus, 2 *Jo. Huarti Scrutinium ingeniorum*, eiqve ab *Antonio Possevino*, Jesuita, liber in paucis oppositus, *de cultura ingeniorum*, 3 *Edonis Neuhusii Theatrum ingeniorum*: 4 itemqve *liber II Rhetoricorum Aristotelis*, & *Vossius librô II Institutionum Oratoriarum cap. XIV.*

XCIIX. 1 In specie *variarum nationum* ingenia & mores descripserunt *Bodinus in Methodo historiarum cap. V*, & *librô V de Repub. cap. I*; *Besoldus in discursu de natura populorum*, & passim *scriptores Geographici*. 2 *Italorum* ingenia seorsim egregiè descripsit qvidam; uti se vocat, *Philalethes Polytopiensis in qvæstionibus Forcianis*. Liber editus est Lovanii, annô CIↃ IↃ L. *& postea Francof.* 1616. in 8t. 3 *Gallorum* autem & *Hispanorum*, qvidam *Garcias* Naudæo laudatus: 4 *Polonorum*, nescio qvis, qvi apologiam pro iis adversus Barclajum scripsit. 5 Alios non una occasio curioso indagatori offeret.

XCIX. 1 Varietatem ingeniorum, qvæ ex diversitate *vitiorum* & *virtutum* provenit, depinxêre *Theophrastus in aureo libello Characterum Ethicorum*, qvem eruditô commentario illustravit *Isaac Casaubonus* *; 2 item *Josephus Hallus*, *Exoniensis* in Anglia episcopus, in *Characteribus virtutum & vitiorum*, variis in linguis editis; 3 *Ludov. Molinæus* in *Characteribus Ethicis*, Gallicè & Latinè editis, 4 & *Joach. Pastorius in Characteribus virtutum* abhinc octennio † Dantisci excusis.

C. 1 Diversos hominum mores ratione *status* & *professionis* exhibet *Joannes Stephani*, in *duobus libris characterum* Anglicè conscriptis. 2 Regnantium & Aulico-

„ Alex. VIII. cum Panegyrico, & Poëmatis o- „ mnis generis. Romæ 1655. Elegantem Relationem de Aula Romana tempore CLEMENTIS IX Anonymus qvidam emisit, ex Italico Germanicè versam.

* Optima editio est ultima, qvæ Lugduni in Gallia exiit M. D. C. XXXVIII. in 8t. illa enim non solùm infinitis in locis ultra præcedentes aucta est & locupletata: sed & paullò ante auctoris obitum recognita.

† *Dantisci*] At ego utor editione Jenensi secundâ, qvæ annò M. D. C. LXIV. in 8t prodiit, cum Ministro Status, seu Considerationibus Politicis super vita Nicolai Neovilli Villaregii scriptis à Petro Matthæo & in Latinum sermonem traductis eodem à Pastorio, cujus accesserunt & Theodosius Magnus, item Meditationes super Historia Passionum Christi.

Aulicorum mores optime repræsentant *Seneca Tragicus* & *Q. Curtius*; vulgi *Livius* & *Polybius*. 3 Utriusqve doctrinæ specimen *Lipsius* exhibuit *lib. IV Polit. cap. V & VI.* 4 Parentum & liberorum, dominorum & servorum, Amicorum & vicinorum varios characteres passim *Comici* exhibent; inprimis *Aristophanes* & *Terentius*; cujus lectioni jungendæ sunt nuperæ notæ † *Boecleri*, qvibus id potissimùm egit, ut mores & consilia singularum personarum accuratius illustraret. De moribus ætatum exstat singularis *dissertatio* inter disputationes Academicas *Jo. Michaëlis Dilherri.*

CI. 1 Ad specialiorem animorum notitiam, qvæ in immensam studiorum propensionumqve varietatem, patet, plurimum facient specimina, qvæ in *Characteribus Vellejanis* & *commentario Nepotis* paullo ante laudatus *Boeclerus* dedit. 2 Cujus institutum imitatus est *Erasmus Joannes Brochmannus in specimine Ethices Historicæ*, nuper in Batavia excuso. 3 Plura diligens historicorum lectio, lectorumqve meditatio suppeditabit.

CII. 1 Ad singulorum hominum ingenia, mores & voluntates cognoscendas etsi plures modi à nonnullis adhibentur, vix tamen alii, qvàm duo isti, qvos dicemus, tuti fidiqve sunt. 2 Unus scil. qvô ex constitutione corporis, & lineamentis faciei interiora hominum colligimus, alter qvô ex gestibus & actionibus externis idem conamur. 3 In priore genere laudantur ante alios *Augustinus Niphus* & *Camillus Baldus* in *commentariis ad librum Aristotelis de Physiognomia*, & in tractatibus ejúsdem argumenti *Bartholomæus Cocles*, *Petrus Montuus*, & *Jo. Baptista Porta*, qvi judiciô Naudæi ultimum conatum ad hanc artem videtur attulisse. 4 Scripsêre de hoc argumento & *Clemens Timplerus*, *Joannes Mo.denarius* & *Rod. Goclenius*, qvorum libelli vulgo etiam noti sunt: 5 sed non tam observationis amplitudine, rerumqve copia, qvàm methodi facilitate Portæ anteferendi.

CIII. 1 Modum investigandi è gestibus & actionibus docent *Nicol. Caussinus*, *in Parallelis Eloqventiae*, 2 *Hier. Cardanus*, *in libris de sapientia*, & *de utilitate ex adversis capienda*; 3 sed longè perfectiùs Auctor magni voluminis Italici (is est *Jo. Bonifacius* Academicus Philarmonicus) qvod inscribitur *Arte de' cenni*, hoc est, *Ars gestuum*: 4 è qvo nonnulla excerpsit *Harsdörferus* parte IV der Gesprechspiele / dialogô CLXXV. 5 Addi potest egregius liber *Scipionis Claramontii de conjectandis cujusqve moribus & latitantibus animi adfectibus*, ante annos circiter *XX*. Venetiis editus.

CIV. 1 Præter hos scriptores propriè politicos & civilis prudentiæ studiis potissimùm destinatos, sunt alii, qvi non qvidem ex professo ad usum politicum scripserunt, sed non minori dexteritate, qvamqvàm non æqvè obvia, partem aliqvam doctrinæ politicæ tractant, sæpeqve ea ingerunt monita, qvæ non

† *Boecleri*] Commendatam igitur sibi habeat juventus editionem egregiam Argentoratensem anni M. D. C. LVII. in 8r. non modò laudatas ob Boecleri adnotationes erudisissimas, exqvisitaqve doctrinæ commentarios Francisci Gujeti nunqvam ante hac editos: sed &, qvod caput est, ob nunqvam satis laudandam Chrestomathiam Terentianam Boecleri beati additam.

non meliùs suppeditaverint, qvi id unum egêre. 2 Tales haberi debent Oratores, nonnulli Poëtarum, scriptores Epistolarum politicarum, & nonnulli alii, qvorum scriptio longiùs à civilis vitæ proposito recedere videtur.

CV. 1 Ex hujusmodi scriptoribus, qvantum ad civilis prudentiæ studium aut roboris & præsidii, aut subsidii auxiliiqve, aut deniqve cultus & ornamenti peti possit, vel ex unico incomparabili opere * Hugonis Grotii apparet, qvod *de Jure Belli & Pacis* inscripsit. 2 In qvod mirô artificiô & delectu, qvidqvid uspiam egregium apud oratores, historicos, poëtas, philosophos, J Ctos & Theologos reperitur: congessit, suoqve instituto, cum omnium eruditorum adplausu, adaptavit. 3 Ut taceam Politica Lipsii, qvorum materies magnam partem ex ejusmodi libris decerpta est. 4 De qvo videatis caput IV dissertationis Boeclerianæ, sæpius laudatæ.

CVI. 1 Ac *Oratorum* qvidem sententias, inventiones & artificia passim ex intimis adytis verè sic dictæ civilis prudentiæ promanare, nemini obscurum esse potest, qvi vel primis, qvod ajunt, labris divina illorum scripta attigerit. 2 Neqve mirum. Erat enim huic hominum generi olim veluti propria negotiorum publicorum tractatio, præsertim in popularibus Rebuspublicis, qvales Græcorum multæ, Romana qvoqve diu fuit. 3 Qvin & in militia utriusqve gentis, plurimus eloqventiæ usus eluxit. 4 Qvare veteres semper Eloqventiæ prudentiæqve studia conjungebant. De qvo illustris Ciceronis locus

* *Hugonis Grotii*] Repetam hic in Studiosorum gratiam utilia nonnulla è præfatione Viri inter eximios hujus seculi non ultimô locô ponendi Dn Joh. Georg. Kulpisii primæ Grotiani Collegii editioni præmissa, ita habentia: „Grotium „ipsum ex Grotio Commilitonibus proponere, non in Grotium Commentarium librum „scribere, volui, qvod prostemum, sicut „meæ facultatis non esse, libenter agnosco; „ita, si etiam foret, eam tamen nunqvam suscipere optam, qvam, nisi tali fortè absolvatur instituto, qvali Boeclerus olim felicissimè ceperat, nec necessariam puto, nec utilem; non qvod aliorum laboribus, qvi huc „sunt impensi, qvicqvam de suo pretio velim „ullâ ratione detrahere, sed qvod credam, post „tot annotata, animadversiones, observationes, qvales à Doctissimis viris jam sunt editæ, parum superesse in Grotio, qvod non „privato idonei lectoris studio, pervideri possit, aut etiam, ubi opus fuerit, corrigi. A-„liàs enim, si isthoc scribendi genere perrexerimus, futurum penitus credo, ut paria seqvantur Grotium fata, ac Jus Romanum „& Philosophia Aristotelis multâ infelicitate „senserunt, ex qvo infinitæ Interpretum qvorumcunqve expositiones accesserunt traditionesqve, siqvidem deinceps non tam de rebus „ipsis, qvàm verbis Grotii procul dubiò essemus solliciti, ac tandem super ipsis Interpretum sententiis diversisqve opinationibus „philosopharemur, donec notarum notæ, & „in Commentatores Commentarii iterum prodirent, qvà qvidem re nihil est stolidius, nihil „ad impediendam veram eruditionem fortius, „nihil ad barbariem proprius. Qvanto consultius fuerit, cum ipso Grotio propiorem qvandam contraxisse necessitudinem, ac disciplinam ejus penitus imbibisse, qvæ, nisi in sacrarum literarum allegationibus erroribus se „implicuisset, omnino ultra ingenium humanum aliqvid sapere fuisset visa. obtineri id „omnium optimè potest, si ex iisdem, unde „Grotiana derivata sunt, subsidiis, qvalia & „in margine operis, & in annotatis fideliter „indicantur, ipsam rerum seriem, adhibito, uti par est, judicio & industria, repetere sustineamus, qvi hinc profecerit, habebit aliqvando, de qvo sibi non immerito „poterit gratulari.

cus exſtat in *de Oratore lib. III. cap. XV.* 5 Hodie qvoqve idem fieri debere, nemo prudens ac ſolidè eruditus dubitat.

CVII. 1 Ceterùm duplex librorum genus ab oratoribus elaborari ſolet: unum, qvô *præcepta Eloqventiæ* tradunt, deqve arte oratoria diſſerunt; 2 alterum, qvod *in ipſa re*, *exercitioqve* præceptorum verſatur. 3 E *priori* genere ſtudioſo politices inprimis legenda *Ariſtotelis* duo opera, alterum prolixius, qvod *Artem Rhetoricam* inſcripſit; alterum brevius, *Inſtitutionem Alexandri Regis* complectens; totumqve ad ſcopum civilis actus directum, & exemplis maximè politicis inſtructum. 4 Legenda autem, ut rectè monuit Hugo Grotius, † in conſilio ad Regis Galliæ legatum, poſt Ethica & Politica, ſecus qvàm vulgo ſvadent: jungendusqve *Commentarius Pet. Victorii* vel *Antonii Riccoboni*. 5 *Ciceronis* qvoqve libri *de Oratore*, *de Inventione* ceteriqve Rhetorici, 6 & *Qvinctiliani Inſtitutiones Oratoriæ* paſſim exactiſſima philoſophiæ politicæ placita ſuppeditant, qvæ à civilis prudentiæ ſtudioſo ignorari non debent. 7 E junioribus inſtar omnium erit *Voſſius* in *libris ſex Commentariorum Rhetoricorum*, *ſive Inſtitutionum Oratoriarum*.

CIIX. 1 Ex *altero* genere, qvod *orationes* complectitur, potiſſimùm legi debent qvædam *Æſchinis*; 2 *Iſocratis* illæ, qvæ de ſtatu Reipub. Athenienſis agunt, 3 *Demoſthenis Atticæ*, *Olynthiacæ*, & *Philippicæ*, 4 orationes Agrippæ & Mæcenatis apud Dionem Caſſium *lib. LII.* 5 *Ciceronis* eæ, qvas ipſe *politicas* vocat, ut *Catilinariæ*, *Philippicae*, *pro lege Manilia*, *contra agrariam*, & ſimiles: 6 tùm varii *Panegyrici* Principibus, Rebuspublicis aut illorum præcipuis miniſtris dicti; 7 qvales ſunt illi *duodecim*, qvi junctim edi ſolent, vel ſeorſùm vel cum epiſtolis Plinii Junioris; nuperrimè cum *Auſonii Gratiarum actione* & *Ennodii Panegyrico Regi Theodorico* dicto, cumqve notis variorum publicati Pariſiis *an* 1655. *in* 12. ac in duo volumina diſtributi. 8 Inter qvos omnes ---- velut inter ignes Luna minores
emicat ille *Plinii*, boni Principis ideam perfectâ ratione exhibens 9 Cujus intellectui pleniori maximè inſerviet *Commentarius Jo. Friſchmanni*, annô CIↃ IↃC XXXV Argentorati editus. 10 Ad intelligendas atqve ad uſum transferendas orationes Ciceronis ſufficiet *commentarius Jo. Thomae Freigii*. 11 Niſi qvis addere malit prolixos commentarios *Nicolai Abrami Jeſuitæ* multa rerum varietate inſtructos.

CIX. 1 E recentioribus præter eas, qvæ ipſô argumentô ſunt politicæ, qvales ſunt nonnullæ *Bœcleri*, *Boxhornii*, *Æmilii*, *Pet. Cunaei*, *Matthiæ Berneggeri*, *Freinshemii*, *Schefferi*, & qvorundam aliorum, præcipuè legi debent,

† *In Conſilio*] Legitur id Tomo I. Methodor. noſtrar. n. XV. p. 651. ſ. Mentionem ejus fortè qvoqve facit Boxhorn. in Epiſt. p. m. 56. „ Aut fallor, inqvit, eruditiſſime Gronovi, „ aut aliqvando apud te vidi litteras magni Gro „ tii de ſtudio juris rectè inſtituendo, qvæſo „ earum copiam mihi facias. Ego etiam deſideria tua ſemper explere conabor. & p. 58. „ Cl. Gronovi. Tandem ad te remitto litteras Grotii. Pro uſu earum gratias tibi, & „ qvodcunqve à me proficiſci obieqvium „ poteſt; debere volo.

bent, *Orationes* ‡ *Legatorum*, & qvæ his reponi solent, tum *Panegyricæ*, & qvæ sunt *generis deliberativi*. 2 Huc pertinent *orationes clarorum hominum* Venetiis anno * CIↃ IↃ LV editæ, & volumina aliqvot Hanoviæ impressa: 3 item *Panegyrici* variis in locis *Gustavo Sueciæ Regi scripti*, ac simul excusi in Belgio; 4 qvidam *Danielis Heinsii*, *Casp. Barlæi*, *Augusti Buchneri*, & similes aliorum.

CX. 1 *Poëtarum* qvoqve non pauci civilis prudentiæ studium adjuvare possunt, 2 dum aut recensent virtutes & res gestas Principum ac ministrorum, ut *Panegyrici*; 3 aut Procerum motus detonant, fraudesqve Tyrannorum & aulicorum detegunt, ut *Tragici*; 4 aut civitatum mores jucundissimâ qvâdam descriptione & imagine exhibent, ut *Comici*; 5 aut deniqve cunctorum tàm Principum & ministrorum, qvàm privatorum hominum consilia & actiones falsè traducunt, ut *Satyrici*. 6 In primo genere post *Homerum* & *Virgilium* (qvi ut in universâ poësi, ita etiam civilis institutionis proposito & scribendi charactere pragmatico, inter sui generis scriptores meritò principatum tenent, præsertim Homerus, de qvo exstat judicium *Horatii lib. I, epistola II*) excellunt *Claudianus*, *Porphyrius Optatianus*, & *Sidonius*; 7 qvorum primus legendus cum *commentariis Casp.* † *Barthii*, postremus, cum *notis Jo. Savaronis*. 8 In secundo genere laudandæ præ reliqvis *Tragœdiæ Senecæ*, & qvædam *Euripidis*: 9 In tertio, *Aristophanes*, & *Terentius*. 10 In qvarto deniqve *Horatius*, *Juvenalis*, *Persius*, & *Sulpicia*, ac maximè omnium pars ea *Satyrici Petroniani*, qvæ prolixô carmine constat. 11 Recentiorum delectum suum cuiqve judicium post lectos veteres facilè suppeditabit. 12 Inter eos *Owenum* in Epigrammatis, *Heinsium*, ‡ *Barlæum*, *Grotium* in Heroicis, *Baldium* & *Sar-*

‡ *Legatorum*] Præ ceteris, si dicendum qvod res est, mihi in præteritorum aliqvot annorum decursu, Hispanorum Dn. Legatorum Orationes ac epistolæ, ut solidæ ac nervosæ, admodùm placuerunt, cùm Galli ex adverso, qvò Regis sui facta vel excusent vel probent, fictionibus manifestis indulgere cogantur neminiqve non notis. Consveta illorum omnium formula fuit hactenus trita & ad nauseam nonnullorum, multorum verò risum ingeminata semper ac repetita: regem Galliæ hoc vel illud fecisse AD QVIETEM IN EUROPA CONSERVANDAM. Cùm contrarium vel pueris notum sit, taliaqve apertè falsa, neminem nisi corruptum movere qveant. Aliter enimverò solebant orare Galli veteres, nec semper chorda oberrabant eâdem omnes.

* Meum exemplum est de anno M. D. LIX.

† Ex edit. Francofurt M. DC. L. in 4to. optima, destituta tamen, qvod maximè dolendum, indicibus omnibus. Neqve planè rejicienda Parisina anni M. DC. in 4to. qvam perpetuis nobis cum adnotationibus suis dedit Steph. Claverius in suprema Parisina curia Advocatus, ipsi Isaaco Casaubono laudatus; adjectis & Parrhasii Selectis & M. Antonii Delrii notis.

‡ *Barlæum*] De hôc Cl. Viro amicoqve nostro Joh. Georg. Grævio in præfatione Floro, qvi Trajecti Batavor. CIↃ IↃC LXXX. exiit. præmissa ita videtur. „ Sæpe stupiditatem nostri seculi „ sum admiratus, cum audivi à plurimis, & „ qvi sibi videbantur valde sapere. Casparis „ Barlaei carmina tanti fieri, ut cum optimis „ veteribus poëtis compararetur, ab aliis ante- „ ferretur. Ingenio sanè valuit, Barlaeus, & „ nullo suorum æqvalium fuit inferior. Sed in- „ genio nimium indulsit. Qvantus enim in illo „ tumor; qvantus optime sonantium verborum „ ubiqve inanis strepitus! Ausim sacramento „ contendere vix esse paginam, in epicis præser- „ tim, in qva non aliqvot versus reperiantur, „ sonori qvidem, & aures implentes, sed non „ animum, si illum attendas. Nulla enim subest „ sententia. Qvi istis possunt capi, non possunt „ Virgilio, Catullo, Horatio delectari, aut vir- tutes

Sorbievium in Lyricis, *Baudium* in Jambis planè eximios habendos, heic indicâsse sufficiat.

CXI. [1] Non omittendum est hôc locô, qvod à viris doctis observatum est, plerasqve antiqvissimorum Poëtarum de diis deabusqve fabulas nil aliud esse, qvàm historias regnorum, & exempla politica rerum benè vel secus in civili societate gestarum. [2] Sunt enim hi modi antiqvissimi tradendi disciplinam politicam, ut per carmina, parabolas, typos, symbola & fabulas notitiæ hominum insinuaretur. [3] Id præclarè ostendit Synesius in ‡ fabula Ægyptiaca, sive libris de Providentia, ubi docet in Osiride totam Reipub. formandæ regendæqve descriptionem tractationemqve inesse.

CXII. [1] Neqve solùm deorum fabulæ, sed etiam Æsopicæ à *Phædro* Augusti, vel, ut alii volunt, Tiberii Imperatoris liberto, carmine Jambicô expressæ huc pertinent. [2] Qvamqvam enim vulgò puerilis liber habetur, tamen vel ideo inter * civilis prudentiæ præsidia locum meretur, qvod singulis fabulis

„ tutes eorum præstantiamqve intelligere, nec „ dijudicare qvid distent æra lupinis. Si enim „ nossent qvàm longè tumor abesset à sublimitate, „ nunqvàm hanc de Barlæo ferrent sententiam, „ qvi fatetur ipse se non excellentissimos ad imitandum poëtas sibi proposuisse, sed Claudianum, sui qvidem temporia poëtam omnium „ præstantissimum, sed sui temporis, qvod ab „ aurea plurimum degenerarat antiqvitate.

‡ *Fabulæ Ægyptiæ*:] Synesii Cyrenæi Ægyptium seu de Providentia Disputationem ab Esromo Rudingero Pabepergensi, Joachimi Camerarii genero satis digno, in Latinum conversam eleganter sermonem notisqve doctis inlustratam Basileæ in 8r. evulgavit Joh. Oporinus. Liber est rarus admodum inqve paucis reperitur Bibliothecis. Ceterùm qvantus hic Esromus fabularum amator fuerit, memoriæ prodit in ad Joach. Camerarium Reipubl. Noribergensis olim Medicum celeberrimum Epistola præliminari, notis suis in Phædri Fabulas præmissa b. r. Conrad. Rittershusius Brunsvicensis JCtus his verbis p. 91. edit. in 8r. Raphelengii CIↃ IↃC X. „ Memini ipse „ tuum sororium, amicum meum, Esromum „ Rudingerum optim. ac jucundiss. senem, extremo illo velut actu vitæ suæ, qvem inter nos „ in hac ipsa Academia transegit, cum ipse ad „ alios docendos in publicum prodire non posset, „ qvòd mente licet incolumi manibus tamen pedibusqve captus ex Moravis rediisset, atqve „ ut ipse de se loqvi amabat, ἄχειρ ϗ ἄπους „ vivendum haberet, aditum ad se adolescentibus discendi cupidis libenter aperiret, suæqve „ doctrinæ opes liberaliter cum ipsis communicaret: tunc ergo memini eum fabellarum adinventione atqve elaboratione senectutis incommoda, & morbi molestias sæpe fefellisse ac „ leniisse, cum fructus inde non exiguus ad multos, qvi ipsi operam dare vellent, rediret.

* *Civilis prudentiæ præsidia*] Hinc est, ait locô paulò antè adductô Cl. Rittershusius p. m. 89. qvòd magnos sæpe Principes, Oratores, & Philosophos, & prudentes Consiliarios in gravissimarum rerum deliberationibus, fabulis atqve apologis, valdè appositè & in loco usos videmus Possem exempla proferre ex Platone, Demosthene, Aristotele, Maximo Tyrio, & aliis præstantissimis scriptoribus: nisi plerisqve ea nota esse arbitrarer. Unicum duntaxat ex Tiberii Imp historia indicare sufficiat. Qvàm aptè profundi ingenii Princeps cum caussam redderet, qvare Præsides Provinciarum vel Procuratores Cæsaris non facilè mutandos, nec nisi defunctis ferè successores dandos existimaret, Apologo usus est hujusmodi, teste Josepho lib. XVIII. Antiqvitat. Judaic. Muscæ catervatim advolantes convulnerati cujusdam ulcera contexerant. Huncqvidam fortè præteriens miseratus, operam ei suam in muscis abigendis obtulit. Putabat enim præ virium imbecillitate ipsum eas depellere non posse. Ora saucius, ut se ita sineret. Mirante altero, qvid esset, qvòd ab hac molestia liberari nollet; respondet ille: Imò his depulsis majore afficiar molestiâ & cruciatu. aliæ enim his succedent recentes muscæ, & famelicæ, qvæ me jam ferè malè habitum planè perdent. at istæ qvæ mihi nunc insident, jam nonnihil remissiùs sugunt. sangvinem, qvo scilicet fere exsaturatæ sunt.

Sic

fabulis aut præfixit aut subjunxit monita moralia & politica, ac, ut ipse in proœmio loqvitur,

---- *prudentis vitam consiliô monet.*

3 Eum post Rittershusii, Scioppii, Rigaltii, Meursii aliorumqve labores indice, notis & collectaneis illustratum annô superiori Ratisbonæ edidit eruditissimus vir, *Jo. Henricus Ursinus*: qvæ editio reliqvis ad institutum nostrum aptior est. 4 Addi possunt Græci versus cujusdam *Gabriæ*, sive, juxta alios, *Ignatii diaconi*, easdem, & præterea alias qvasdam fabulas, additis itidem epiphonematis moralibus, continentes, qvi Phædrinis in *editione Meursiana* ‡ subjuncti sunt.

CXIII. 1 Tertio, *Epistolis* etiam, qvibus sæpe gravissimi viri, rerumqve civilium periti, de maximis Reipublicæ negotiis communicant, locus non postremus heîc debetur. 2 Nam, ut rectè notavit Boeclerus *Dissert. de Pol. Lips. cap. IV. p.* 31. in illa simplicitate epistolari sæpe gravitas maxima politicorum dogmatum latet; præsertim si à viris in Repub. versantibus exaratæ sunt. 3 Qvales sunt è veteribus *Ciceronis ad Atticum* πολιτικώτατον opus, de qvo Boeclerus *l. c. p.* 30. videndus: item illæ *ad Qvintum Fratrem*, præsertim prolixa illa de administranda provincia, qvam post *Nathanem Chytræum* eleganti *commentariolô* illustravit *Zacharias Schæfferus, professor Tubingensis, edit. Tubingæ* 1628. *in* 16. 5 Qvædam etiam *ad familiares*. 6 In omnes exstant eruditæ *annotationes* Paulli *Manutii*.

Sic ergo, inqvit Tiberius, ego qvoqve Provincialibus consulere cupio, ne multorum Præsidum rapinis, nimium vexentur & deglubantur: qvod fieret omninò, si crebro illi mutarentur, accedente ad innatam cupiditatem etiam citò decedendi metu. Malo igitur ditatos rapinis relinqvere, qvàm novos substituere Apologum hunc ab Æsopo mutuatus est Tiberius. Ille enim ad Samios cum patrocinium præstaret cuidam Trib. pl. qvi capitis arcessebatur ob peculatum, similem qvemdam pro ejus defensione Apologum attulit, de vulpe in voraginem delapsâ, ac prohibente erinaceum ne muscas caninas, à qvibus obsidebatur, à se depelleret: ut auctor est Aristoteles lib. II. Rhet c. XX Qvàm concinnè autem Demosthenes, summus apud Græcos orator, Philippo Macedone Oratores sibi ab Atheniensibus dedi postulante, qvòd negaret aliter qvàm his remotis se cum ipsis foedus facturum, dissvasit deditionem, usus ad id consilium Apologo de lupis, pastoribus, & canibus Pacti qvondam fuerant lupi cum pastoribus, nihil se amplius hostile in oves molituros, si canes sibi à pastoribus dederentur, caussa scilicet omnium malorum. Creduli pastores cùm canes lupis dedidissent, experti sunt præsidio orbatos ovium greges jam à lupis impunè invadi atqve laniari. Idem volebat intelligi eventurum etiam Atheniensib. à Macedone hoste, si Oratores ei dedidissent. Sic igitur veteres Fabulæ ad graves deliberationes sæpè accommodantur.

‡ Qvam paullò ante adduximus. De ceteris Phædri editionibus lege Tomum nostrar. Methodor. primum p. 324. Et adde omnino illam qvam è Bibliotheca Freinshemiana cum illius ipsius summi viri Freinshemii emendatione textus, Historiis, notis & accurato indice deprompsit Henricus Holstius Argentorati M. DC LXIV. in 8r. Recensuit & eleganter Phædrum Cl. Dn. Petrus Axenius JCtus eximius edidirqve non solùm cum prioribus & posterioribus notis Nicolai Rigaltii, sed & cum suis oppidò elegantibus Hamburgi 1671. in 8r. à qvo & reliqvas ejus ad lepidissimum fabulatorem adhuc deficientes observationes, ut recepit exspectamus. Meditamur & nos aliqvid, dabimusqve fortè cum DEO, propediem Phædrum, unâ ad minimum Fabulâ auctiorem, qvam e MSSis codicib. eruimus.

CXIV. 1 Post Ciceronianas proximam laudem merentur *Plinianæ*, cùm propter acumina sententiarum politicarum, & singularem Auctoris prudentiam ac judicium, tùm ob hypotheticam multarum rerum singularium, momentorumqve in singulis negotiis observationem. 2 In eas prolixos commentarios scripsit J*oannes Maria Catanaeus*, breves notas *Henr. Stephanus* & *If. Casaubonus*; mediocres si molem spectes, sed elegantiâ & rerum gravitate reliqvis anteferendas *Aug. Buchnerus*, qvæ omnino legendæ.

CXV. 1 Neqve negligendæ sunt duæ *Sallustii* ad Julium Cæsarem scriptæ *de ordinanda Republ.* (nam epistolas, non orationes esse, dudum eruditis observatum est) à Jo. *Loccenio commentariis politicis* illustratæ: itemqve multæ *Senecae*, *Symmachi*, & *Cassiodori*. 2 Præferendæ autem Symmachi editiones *Scioppiana* & *Pareana*, qvod multas continent, qvæ à reliqvis editionibus absunt: jungentur utiliter *notae Fr.* Jureti & *Jac. Lectii.*

CXVI. 1 E junioribus hûc spectant, *Æneas Sylvius*, *Erasmus Roterodamus*, *Philippus Melancthon*, *Thomas Morus*, *Joach. Camerarius*, *Augerius Busbeqvius*, *Hubertus Langvetus*, *Hugo Grotius*, *Christoph. Forstnerus*, & siqvi præterea solidè judicare de rebus civilibus didicerunt. 2 *Lipsii* qvoqve † nonnullæ politica argumenta tractant. 3 His addendæ & diligenter à studioso civilis prudentiæ conqvirendæ nondum editæ variorum prudentium virorum, qvotqvot earum adipisci licet.

CXVII. 1 Inter vulgarium & vernacularum lingvarum scriptores eminent Germanicæ *Martini Zeilleri*, Gallicæ *Cardinalis Ossati* (*Letters du Cardinal d' Ossat*, Paris 1624.) *Stephani Pasqverii*, *Mattai Vaterii*, &c. 2 Italicæ *Cardinalis Bentivoglii*, qvædam *Loredani*, *Vidomini*, *Perande*, &c. 3 item literæ Principum Gallicè & Italicè superiori seculô editæ. a 4 Qvibus addi possunt Principum & illustrium virorum epistolæ ex antiqvis & recentioribus collectæ, ac novissimè Amstelodami impressæ, annô CIↃ IↃC XLIV. 5 Fictitias epistolas sub titulo *Secretaria Apollinis* publicatas jam supra §. *XCIV*. 5. laudavimus.

a *Epistres des Princes*, *par Hieron. Ruscelle* 1572. *in* 4. *Lettere de' Prencipi in* 4. *Delle lettere de' Prencipi libro terzo. Venet.* 1581. *in* 4.

CXIIX. 1 Postremò, qvi varias sententias sub certa titulorum dispositione collegerunt, non sine fructu adhibentur. 2 Præcipuè hîc laudandus *Stobæus*, cujus partem sententiarum cum prolegomenis isagogicis & notis edidit *Hugo Grotius*; 3 *Christophori* qvoqve *Lehmanni* Florilegium politicum, Germanicâ lingvâ adornatum non exiguam laudem meretur.

CXIX. 1 Ceterùm cùm prudentis sit, non solùm qvid utile, rebusqve suis

† *Nonnulla*] Præprimis qvæ ad Theodorum Leewium scripsit, qvarum vel qvinqvaginta ineditæ in MSSis meis adservantur, aliqvando, si ita visum fuerit, edendæ, cum ceteris Cl. virorum MSSis epistolis, qvarum habeo festivam copiam.

is proficuum ſit, diſpicere, ſed etiam qvid liceat aut non liceat, & ad qvæ qvisqve obligetur aut non obligetur; omnino cum ſcriptoribus, qvos hactenus enumeravimus, varii Juris cognitio conjungenda eſt, puta divini, naturalis, gentium, publici & civilis.

CXX. 1 Ac *divini* qvidem *juris* cognitio commodiſſimè haurietur, è ſacris literis, & Theologorum ſcriptis, inprimis eorum, qvi *de Caſibus conſcientiae* ſcripſerunt. 2 qvod argumentum miror à noſtris vix leviter tactum eſſe, cùm Pontificii homines fermè nimiâ & ſuperſtitiosâ diligentiâ in eo verſati ſint. 2 Politices ſtudioſo, Lutheranæ doctrinæ addicto, vix ampliùs qvàm *Friderici Balduini* opus commendaverim, ſed eâ conditione, ut è *Locis Theologicis B. Gerhardi*, aut *Brochmanni*, & *Breviario Theologico D. Hulſemanni* excerpat, qvæ Locos de lege morali & forenſi, de Magiſtratu politico, de Miniſterio Eccleſiaſtico & Eccleſia ſpectant. 3 Ampliori inveſtigationi inſervient * duo volumina *Dedekenni*, *Danhawers Lac Catecheticum*, *Dorſchei Anticriſis Theologica* cum tractatu *Conringii de Pace perpetua Proteſtantibus danda*, &c. 4 Multas divini juris qvæſtiones etiam *Grotius* & *Seldenus* in operibus mox memorandis attigerunt. 5 Jus Majeſtatis circa ſacra egregiô commentariô illuſtravit *Grotius*, cui *David Blondellus* ſcholia marginalia, & tractatum *de Jure plebis in regimine Eccleſiaſtico* addidit. 6 Sed in eo multa cùm alii, tùm *Tabor*, *in ejusdem argumenti libello* nuper edito, deſiderat.

CXXI. 1 Qvæ ad *jus Naturæ* & *Gentium* pertinent, paſſim qvidem à politicis & Juris Civilis ſcriptoribus tractari ſolent; ſed optimè omnium petentur ex *Hug. Grotii opere de Jure Belli & Pacis*, & in illud *annotationibus Jo. Feldeni*, ac *ſtricturis Theod. Graswinckelii in Feldenum*, 2 ex *Alberici Gentilis opere de Jure Belli*; 3 ex *Relectionibus Franc. Victoriæ*, 4 *Qvæſtionibus illuſtribus Ferdinandi Vasqvii* & *Franc. Hotomanni*, 5 *Seldeni* libris *de jure Naturali & Gentium ſecundùm diſciplinam Ebræorum*, 6 Anonymi cujusdam ſcriptoris de *jure & judicio Feciali inter gentes*, 7 & Moraliſtis *de juſtitia & jure*, ut *Leſſio*, *Dicaſtillo*, &c. 8 tum è particularibus ſcriptis controverſias horum jurium perſeqventibus, qvalia ſunt *Mare liberum Hug. Grotii*, cum defenſionibus *Jo. Iſac. Pontani*, & *Theodori Graswinckelii*; *Jo. Seldeni Mare Clauſum* cum hyperaſpiſte *Guil. Weelwoodo*, *Pet. Baptiſtæ Burgi* opus *de dominio maris Liguſtici*, cum refutatore *Graswinkelio*, &c.

CXXII. 1 *Publici juris* cognitio vel ideo neceſſaria eſt, qvòd ab eo præcipua momenta plerorumqve negotiorum civilium pendent. 2 Non ſolùm autem ejus imperii, in qvo vivimus, ſed etiam vicinorum & qvibus cum nobis multum negotii intercedit, cognoſcendum eſt: 3 idqve tùm è libellis ea de re editis, & cujusqve imperii ſtatutis ac legibus fundamentalibus; tum ex variis actis publicis, inſtrumentis & hujusmodi ſcriptis aliis. 4 *Germanicum jus publicum* multi diverſae molis operibus complexi ſunt; è qvibus meliora

* *Duo Volumina*] In editione noviſſima ac optima, qvæ Jenæ anno 1671. in fol. prodiit, habentur tria Volumina cum nova adpendice, qvæ vel qvartum volumen magnitudine æqviparat.

liora habenda * *Lampadii Respublica Romano-Germanica*; notis ineditis à *Conringio* illustrata; *Beckeri Synopsis juris publici*, (a) *Danielis Ottonis compendium cum notis Limnæi*, qvas juvenis adhuc edidit; *Wurmseri Exercitationes juris publici*; (b) *Reinkingii tractatus de regimine seculari & Ecclesiastico*, &, qvod omnium instar esse potest, *vastum opus* (c) *Limnæi de jure publico*: cui tamen multa aliena immiscuit. Particulatim id argumentum persequuti sunt *Mylerus de Principibus & Statibus Imperii*; (d) *Arumæus in tractatu de comitiis Imperii Romani*, in *qvinqve voluminibus juris publici*, ac in *commentario ad Auream Bullam*, *Carpzovius in tractatu de Lege Regia Germanorum*; *Limnæus in commentario ad capitulationes Imperatorias*, *Conringius* in variis tractatibus specialibus, ‡ *Lehmannus in Chronico Spirensi*, aliiqve.

CXXIII.

* *Lampad.*) Ut usu rerum, ita eruditione Excellentissimi viri liber pauca qvidem habet, sed eximia. In qvibusdam singulares fovet sententias; cùm primus ausus sit accuratè tractare hanc rem. Tu adde Paurmeisterum de Jurisdictione, qvo nemo magis commendandus sine dubio. Vir qvippe gravi judiciô, multoqve rerum actu exercitus & amans patriæ. Si accessisset accuratior Philosophiæ cognitio incomparabilem mereretur laudem.

(a) *Dan. Ottonis*) Hujus de Jure publ. librum multis laborare vitiis palam est. Limnæus qvidem notas addere voluit aliqvot addiditqve, sed mox ipsum operæ pœnituit; qvia enim è notandis oppidò pauca addidit, veritus est, ne non cetera probâsse videretur, plura si adderet, inde & sine voluntate ejus prodiit. De cetero curiosus fuit Otto circa Oeconomiam libri constituendam; verùm ipsa in tractatione plurima non recta habet, & interdum admiscet falsa.

(b) *Reinkingii Tractatus de Regim.*) Hic liber ingentem ab initio famam habuit: sed hanc ei conciliârunt magni fautores, qvos habuit & cum Principibus familiaritas; tùm multæ in libro adlegationes. Sed profundâ qvâdam interioris Philosophiæ ignorantiâ laborare accuratè partes libri consideranti patefiet facilè, qvomodoqve ipsa in principia impegerit, iisqvè erroribus totum librum impleverit. Deinde nimiò partium urgetur studiô, omniaqve semel ad conceptam hypothesin, nimirum Rempublicam Germanicam esse Monarchiam, refert. Vix alius hæc adeo apertè adfirmare audet. Multâ aliàs eruditione liber est refertus & particularia qvædam habet, alibi qvæ non temerè offendes. His addere poteris Fasciculum Juris publici cujus auctor Hermes est, Consiliarius Coloniensis & Archiepiscopi Salisburgensis. Qvi inter Pontificios, post Beckerum unus, qvod ego sciam, harum est materiarum scriptor. Multum sanè eruditionis & judicii habet, attulitqve hanc ad rem experientiæ lumen. Sed de suo vix aliqvid addit, verùm qvæ apud alios conqvisivit, judicio digerit. Imprimis verò hypothesi suæ servit.

(c) *Limnæi*) Hic multâ experientiâ & φιλοπονίᾳ præstans auctor est. Insignis ejus laus ad libertatem scribendi pertinet. Neminem enim timuit, qvia cœlibem vitam egit. Notamenta in Capp. Imperat: edidit, de qvibus actum est, ut prohiberentur. Verum intercessit Principis, cui ministrabat auctoritas. Hoc ei deest, qvod interioris luce destituatur philosophiæ, & nonnunqvam exinde fallatur. Forte Albericum Italum, qvi Bodinum suggillavit ob distinctionem inter formam & statum. Industria, diligentia & notitia rerum incomparabilis; qvæ tamen posterioribus in tomis magis parent qvàm in prioribus.

(d) *Arumæus*) Citra controversiam optimus ejus liber est hic, qvem Bosius laudat, de Comitiis, qvippe qvi est magnâ diligentiâ congestus. Ejus Discursus autem partim ipsum, partim verò habent auctores alios; collecti enim sunt plures in illos ab Arumæo tomos. De hoc ergo libro simplex non potest esse judicium. Scriptis Arumæi nemo solùm potest inniti, neqve enim illi Discursus adeò accurati sunt.

‡ *Lehman. in Chronic.*) Qvod Qvinctilian. libr. I Institut. c. IV de Grammatica olim adfirmavit, id ego hoc de libro dico, qvod „plus in recessu habeat, qvàm in fronte promittat, nimirum, exactam Germanicæ Reipubl. descriptionem. Inde etiam doctissimi qvique, eò qvis, ut utatur librô, tamqvam Introductione ad Notitiam Imperii, forte non ab re censent, ne

fa-

CXXIII. [1] *Jus civile* sive Romanum privatum etsi ad prudentiam politicam propriè non multum conducit, & ut rectè ajebat Cicero, viam non munit ad consulatum; tamen à politico planè ignorari non debet, tum qvod turpe est ei, ignorare jus civitatis, in qva versatur; tùm qvod subinde in Reipublicæ negotiis occurant, qvæ ex eo si non stabiliri, saltem illustrari qveant. 2 In Germania versaturo ea cognitio omnino necessaria est, ob ingentem ejus in nostro Imperio auctoritatem. 3 Aliàs politico, ut politico, sufficere possunt *Institutiones Juris Justiniani* cum uno & altero Commentario, aut etiam Compendium aliqvod universæ jurisprudentiæ, qvalia confecerunt *Franc. Hotomannus, in partitionibus Juris civilis elementariis, Joach. Hopperus in Seduardo suo*, nuper à Conringio edito, *Hermannus Vultejus in Jurisprudentia Romana, Greg. Biccius in Aureis, sive Rebus qvotidianis, Georgius Adamus Struvius, in Jurisprudentia*, &c. 4 Sed hæc omnia, sicut etiam qvæ ad *Juris Feudalis* notitiam politico Germano pariter non ignorandam faciunt, ex ipsis jureconsultis meliùs cognoscentur.

CXXIV. Juvabit etiam cognitione pietatis & providentiæ divinæ animum probè munire. 2 Magnum enim tàm in scriptis, qvàm actibus politicis dijudicandis lumen & fundamentum adfert consideratio & veneratio fati, cujus qvæ sit vis ac ratio, * optimè omnium exposuit *Vossius librô II Theologiæ gentilis capite L.* 2 Præcipuè hôc nomine laudari meretur Polybius, qvi multa prudenter & graviter ad Fatum refert: contra vituperari Tacitus, qvi Fati nec sensum altiorem, nec cultum præfert: 3 E Christianis in agnoscendo colendoqve Fato planè eximii sunt Nicephorus Gregoras, Philippus Cominæus, & Barth. Gramondus. *conf. Bœcl. de Pol. Lips. cap. V. p. 53.* 4 Ad cognitionem DEI, sui ipsius, & divinæ voluntatis politico sufficere potest diligens lectio *Epitomes credendorum Nicolai Hunnii*, qvæ instar omnium Compendiorum erit.

CXXV. 1 Atqve ista sufficiant de libris & scriptoribus, qvorum præcipuè lectione ad civilem prudentiam perveneri potest, ex sententia doctissimorum prudentissimorumqve virorum propriaqve observatione adnotâsse. 2 Qvorum si cui nimia multitudo videbitur, is primò sciat, nos cùm in unoqvoqve genere optimos indicavimus, qvid juvare possit profectum civilis prudentiæ, non autem qvid necessariò adhibendum sit, ostendere voluisse; ac proinde non reqvirere, ut omnes, sed ut in singulis generibus aliqvi legantur. 3 Deinde, vastum esse politices studium, & immensam negotiorum civilium multitudinem ac varietatem, adeoqve virum civiliter prudentem ac eruditum ad consilia artesqve suas vel animô meditandas, vel sermone ornandas, vel deniqve actu nobilitandas, amplissimô penu instructuqve indigere. 4 Deniqve cùm non omnes haberi compararique facilè ab uno eodemqve homine possint, nos vel ideò plures indicâsse, ut, si unus haberi neqvit, ejus locô alius

facilè aliâ methodo utendum.

* *Optime omnium*) Lege tamen & Gabrielem Naudæum apud Joh. Beverovicium part III. Epistolic. Qvæstion. de Vitæ Termino à p. 1.--83. edit. Lugdun. Batav. CIϽ IϽCXXXIX. doctè & prolixè de Fato docentem.

lius interim adhibeatur. 5 Neqve opus est singulos emere; cùm multos legisse, atqve inde nonnulla aliis, qvos possidemus ipsi, omissa excerpsisse sufficere possit.

CXXVI. 1 Ut tamen sic qvoqve discentium commodis consulamus, denuò delectum habebimus, & breviter eos scriptores indicabimus, qvos & comparare facile est, & legisse, dum qvis adhuc in Academiis versatur, nec dum civilibus negotiis innexus est, fermè sufficit. 2 Seqventes igitur potissimum comparari svademus: *Doctrina politica Arnisæi, ex editione Argentoratensi* 1648. *Keckermanni Systema Politicum, cum ejusdem discursibus politicis; Lipsii Politica, ex edit. Berneggeri: & de iis dissertatio Bœcleri; Boxhornii Institutiones politicæ cum Explanationibus, qvæ nunc Lipsiæ excuduntur; Aristotelis Politica ex edit. Conringii; Piccarti in eam commentarius, mox correctior prodturus; Analysis Politices Aristotelicæ Feldeni; &, (g) si recudetur, paraphrasis Heinsii; Bodinus de Republica; Relectiones politicæ Arnisæi; Polybius ex interpretatione Casauboni; Thucydides Enenckelii; Plutarchi vitæ, ex versione Xylandri; Xenophon & Dio Cassius ex vers. Leonclavii; Herodianus Bœcleri; Nepos ex editione nostra; Livius Gronovii; Curtius Freinshemii, aut ex nuperrima editione Lugdunensi; Svetonius Bœcleri (h) Ammianus Valesii; Tacitus (i) Berneggeri; Julius Cæsar Thysii; aut etiam Jos. Scaligeri (k) Vellejus Bœcleri; Florus ex ultima edit. Freinshemii; Machiavelli Disputatationes de Republica; Zevecotii Observationes in Florum & Svetonii Julium; Amirati Dissertationes in Tacitum. Forstneri notæ politicæ ad eundem, cum continuatione; Bœcleri commentarius ad I. Annalis capita XV priora: Annotatio politica ad libros Historiarum; Ejusdem Dissertationes Academicæ nuper editæ, & aliæ seorsum excusæ; Cyriaci Lentuli Europa, & Arcana regnorum ex Tacito; Virdungi Commentarius in Agricolam Taciti; Berneggeri Qvæstiones miscellaneæ ex Tacito; Freinshemii Supplementa Liviana; Alberti Cranzii scripta historica; Aventini Annales Boici; Thuanus ex editione Genevensi; Fr. Gvicciardini Historia Italica: (m) Comineus ex editione* Ba-

(g) Omnino emendatiùs Heinsii Paraphrasis edita est & notis illustrata ac ad disputandum publicè proposita à Severo Christoph. Olpio Isnacensi Thuringo, & in Academia Jenensi Professore Celeberrimo Jenæ M. DC. LX. in 4to.

(h) Et Cl. Grævii Trajecti ad Rhenum 1672 in 4to. hanc enim editionem posteriori præferunt.

(i) *Berneggeri*) At ego præfero editionem Amstelodamensem Blavianam M. DC.LXXXV. in II. Voluminib. in 8t. qvam Joh. Frider. Gronovius recensuit, & præter integros Lipsii, Rhenani, Ursini, Mureti, Pichenæ, Merceri, Gruteri, Acidalii, Grotii, Freinshemii Commentarios & selectos aliorum, suas notas passim, una cum indice (qvem pleniorem mallem) Melchioris Freinshemii adjecit. Doleo omissa esse commata, incisa, vel versus & ob hos libentius utor editione Argentoratensi M. DC. LXIV. in 8t. qvam vult Bosius noster.

(k) Optimus est Jungermanni qvo de dixi in part. I. Animadversion. meat. Philologicar. c. I. §. VI. p 8.

(m) *Comineus*] Novam Philippi Cominæi Latinam editionem ad Gallicam illam Theodori Gothofredi, Regis Galliarum Consiliarii, & Historiographi, Theodori Filii, Magni illius Dionysii, qvi libros Juris Civilis inæstimabili diligentiâ notis illustravit, Nepotis, adornan-

Barthii; *Famianus Strada ex editione Moguntina*; *Gramondi historia Gallica*; *Verulamii historia Henrici VII*; *Sleidani historia sui temporis*, *cum continuatione Lundorpii*; *Chytræi Saxonia*, *ex editione ultima*; *Bœcleri Commentarius de rebus seculo IX & X gestis*; *Petri Svavis Historia Concilii Tridentini*, *è nuperrima editione Dordracensi*; Jo. *Cluveri Epitome Historica*, *ex editione novissima*, 1657. *Ubb. Emmii Græcia vetus*; *Phil. Honorii Thesaurus politicus*, *ex editione novissima*; *Lindæ descriptio Orbis*; *Edwini Sandis Relatio de statu religionis in Europa*, *Latinè*; *Princeps Machiavelli*, *& Sprengeri*; *Legatus Friderici de Marselaer*, * *Officia Ciceronis cum aliis opusculis seorsum excusa*; *Seneca ex editione Gronovii*; *Sarisberiensis Policraticus*; *Petracha de remediis utriusque fortunæ*; *Verulamii Sermones fideles*; *Piccarti observationes Historicopoliticæ*; *Saavedræ Idea* Principis; *Aphorismi Politici Danæi*; *Crescentii artes regendi Respublicas*; *Chokier Thesaurus aphorismorum politicorum*; *Clapmarius de Arcanis Rerumpubl. ex editione novissima*; *Boccalini Relationes ex Parnasso*; *Ejusdem Lapis Lydius politicus*; *Trutina Statuum Europæ & Recreatio mensalis Freibergeri*; *Disqvisitiones politicæ Boxhornii*; *Ministerium Cardinalium Richelii & Mazarini*; *Barclaji Argenis*, *& Satyricon*; *Neuhusii Theatrum Ingeniorum*; *Theophrasti Characteres cum Commentariis Casauboni*; *Brochmandi Specimen Ethices historicæ*; ‡ *Ciceronis opera ex editione Dionysii Gothofredi*; *Vossii Partitiones Oratoriæ*; *Ejusdem Commentarii* Rhetorici; (*a*) Plinii *Panegyricus cum commentario Frischmanni*; *Bœcleri Orationes & programmata*; (*b*) *Orationes Cunæi ex editione Buchneri*; *Ant. Æmilii Orationes*; *Claudianus Barthii*; *aut Nic. Heinsii*; (*c*) *Senecæ Tragœdiæ cum notis Farnabii*; *Terentius Bœcleri*; *Horatius Heinsii*, *aut Thysii*; *Satyrici minores Boxhornii aut Dilherri*; *Juvenalis & Persius Farnabii*; *Plinii Epistolæ ex editione Lipsiensi*; *Sallustius* Parei; *Epistolæ Langveti & Forstneri*; *Zeilleri Epistolæ Germanicæ*; *Grotius de* Jure *Belli &* Pacis; *In eundem annotationes Feldeni*, *& Strictura Graswinckelii*; *Lampadii* Respubl. Romano-Germanica; *Beckeri Synopsis* Juris *publici*; *Mylerus de Principibus & Statibus Imperii*, *ex editione secunda*; *Reinkingius de* Regimine *seculari & Ecclesiastico*, *ex editione nuperrima*; *Limnæus*

nandam recepit in ad Lectorem præfatione Phædro suo præmissa doctiss. Dn. Petr Axenius. Qvam Gallicam editionem, in Lupara, Majestatis palatio in expansa charta impressam, Ludovicum XIV. hôc tempore regnantem, fecisse tanti, legere seibid. meminit idem Axenius, relatumqve habere à Sebastiano Mabre Cramoisy, Regio typographo, ut primam ejus plagulam sacris Manibus prælo adpositis non sit dedignatus consecrare.

* *Officia Ciceronis*) Legenda hæc sunt cum Commentariis Hieron. Wolfii secundò editis Basileæ M. D. LXIX. in fol. & Coloniæ apud Gymnicum annô 1593. in fol. & cum illis, qvos nobis integros dedit in edit. Amstelodam: M. DC. LXXXVIII. in 8t. Cl. Grævius. Nec contemnendi Martini Henrici Saganensis Professoris olim Wittebergensis; Witteb. M. D. LXXXII. in 8t.

‡ *Ciceronis opera*] Optandum esset, Cl. Grævius suam tandem ut ad finem perduceret editionem, interim tamen utimur non sine fructu Lugdunensi Batav. an: M. DC. XCII. in 4to. qvam recognovit Cl. Dn. Jacob. Gronovius, additô veteri Scholiastâ nunqvam anteà editô.

(*a*) *Plinii Panegyricus* Non pœnitebit emisse editionem Lugdunens. Hackianam in 8t. *M.* DC. LXXV

(*b*) *Orationes Cunæi*) Optimè edidit has Lipsiæ Cl. Cn. Christophor. Cellarius in 8t. M. DC. XCII

(*c*) *Senecæ Tragœdiæ*) Optima editio est Gronoviana, qvæ prodiit Amstelod. 1682. in 8t.

mnæus de jure Publico, *& in Capitulationes Imperatoris*; *Conringii varia scripta historica & politica* * *Collegium Electorale cum variis appendicibus*, *censuris*, *&c.*

CXXVII. 1 Qvâ ratione singula doctrinæ hujus genera, singulæqve scriptorum classes legendæ sint, & qvid in illis potissimum observandum, qvid & qvô pactô excerpendum, & posteà ad usum transferendum sit, neqve nunc vacat exponere, neqve si vacaret, faciliè & breviter id fieri posset: cùm pro diversitate ingeniorum, profectuum, scopi, vitæ generis, aliarumqve circumstantiarum tota hæc studiorum ratio aliter aliterqve institui debeat.

CXXIIX. 1 Ceterùm progresso paullisper in lectione librorum politicorum, jungenda est ‡ conversatio Prudentum, dandaqve opera, ut sæpissime virorum politicorum consvetudine utamur: etiamsi audaciæ interdum aliqvid concedendum sit, qvam tamen sic temperabit ac veluti leniet dijudicatio temporis & negotiorum, qvibus occupati sunt, qvos adituri sumus; ut nunqvam invitis superveniamus, aut saltem ne diutiùs & præter eorum voluntatem molesti simus. 2 Optandum autem esset, vigere hodie ac reduci veterum morem, qvi, qvos in spem Reipubl. educabant, in contubernium virorum principum & prudentum tradebant, ut eos in curiam & forum comitarentur, cunctasqve eorum actiones coram inspicerent, & simul tacitè ac non sentientes imbiberent mores & artes. 3 Huc & Peregrinatio pertinet, sed cautè suscipienda, & non nisi probè jactis fundamentis politicæ eruditionis. 4 De qva passim exstant consilia doctorum virorum: nosqve ipsi alibi tetigimus id argumentum aliâ occasione, prolixius autem suô locô, si DEus voluerit, perseqvemur. 5 Praecipuè ambienda est consvetudo cum Secretariis & Consiliariis Status, cum Legatis & eorum ministris, & aliis, qvibus aut arcana consiliorum ex ipsa tractatione interioreqve admissione magis qvàm aliis innotescunt, aut civilis actus indoles è diuturno usu penitus perspecta est.

CXXIX. 1 His omnibus præsidiis instructus tutò ad tractationem ipsam civilium negociorum accedet. 2 In qva si omnia exactè inspiciat expendatqve, brevi

* Opus Conringii de Finibus Imperii Germanici inter omnia ejus scripta optimum & doctissimum est. Habeo illud ex edit. Francof. M. DC. XCIII in 4to.

‡ *Conversatio Prudentum*) De hac prolixè agit & eruditè Celeberr. Dn *Morhoffius* libr. I. Polyhistor. Litterar. c. XV. totô p. m. 153. s. In præsentia adde è XLIII. Epistol. libr. I. Rolandi Maresii p. 197. seqventia: „ Præter externarum „ lingvarum notitiam, & prudentiam, qvæ ex „ illo per varias provincias discursu acqviruntur, „ aliud etiam commodum vos φιλομαθεῖς „ conseqvimini: doctos nimirum viros, qvi „ ubicunqve degunt, salutando, cum iis amici„ tiam contrahendo „ eorumqve consvetudine, „ & colloqvio fruendo: ex qvo nonnunqvam „ plus utilitatis hauritur, qvam ex librorum „ lectione. Hæc Maresius Sic Forius Legatus Gallicus in legationibus suis semper doctos viros, omniumqve disciplinarum peritissimos secum duxit, ut qvicqvid daretur temporis à legationis negotiis vacuum, horum dissertationibus impenderet, atqve ita factum est, ut per compendium omnium plane rerum scientiam non vulgarem hauriret. Benedict. Maurerius idem fecit ex consilio Grotii. Erat etiam legatus Gallicus. Hos imitata est serenissima Christina Regina Sveciæ, qvæ semper versabatur in consortio eruditorum, unde tantam scientiam sibi comparavit, ut etiam Doctores, in iis studiis, qvæ ex professo tractarant, in ruborem dederit; adeo de omnibus rebus accuratè disserere potuit.

brevi ad eam notitiam pariter ac dexteritatem perveniet, qvæ si non perfecti politici nomen mereatur, saltem ab ea gloria proximè absit. 3 Hæc de ratione studii politici, qvoad instituti nostri ratio permisit. 4 Qvi plura desiderat, legat consultationes hac de re Amstelodami junctim excusas: inter qvas præcellunt Naudæi Bibliographia, Clapmarii Triennium Nobilis adolescentis, Coleri Epistola de studio politico, Sturmii Institutio Nobilitatis, & Consilium Hugonis Grotii. 5 Apud qvos simul invenietis, qvænam præterea disciplinæ & studiorum genera futuro Politico sive ut instrumenta, sive fundamenti locô, seu deniqve ornatus gratiâ tractanda sint. 6 Nobis enim id in præsens exseqvi nec vacat, neqve propositum fuit. 7 * Censura Auctorum ad civilem prudentiam conseqvendam legendorum prodita nuperrimè est à Cyriaco Lentulo Professore Marpurgense; qvam si qvis cum nostris comparaverit, operæ pretium se fecisse experietur.

* *Censura*) Eubuli Theosdoti Sarckmasii seu Conradi Samuelis Schurtzfleischii judicia de novissimis scriptorib. Politicis, Witteb. in 4to, edita, etsi multis bilem moverint, digna tamen semper, quæ à Studiosis legerentur, judicari.

VIII.

I. N. J. C.

DE COMPARANDA ELOQVENTIA CIVILI

deqve is, qvæ huc inprimis faciunt,

Dissertatio Isagogica

JOH. ANDR. BOSII.

Onstraturo breviter viam, qvâ ad Eloqventiam, si non perfectam, qvæ paucissimis ab omni ævo, si tamen ulli, contigit; saltem mediocrem & genio seculi vitæqve civilis usui accommodatam, perveniri qveat; dispiciendum qvidem ante alia foret, cùm qvid eô significetur, tùm an & qvantum ejus humanâ operâ atqve industriâ conseqvi liceat? 2 Verùm cùm hæc ab aliis satis explicata sint, institutum nostrum, qvod est de mediis, qvibus eloqventia obtineri qveat, haut morari debent.

II. 1 Dixi, *humanâ operâ atqve industriâ*; ut indicarem, non omnem Eloqventiam heîc nobis tanqvàm scopum esse propositum; sed eam, qvam conseqvi in hominum manu ac potestate est situm. 2 Nam, ut benè observatum *Nicolao Caussino* in eruditissimi operis *de Eloqventia divina & humana* præfatione, Eloqventia, qvâ homines unqvam usos constat, in universum trium fermè generum est, *Divina*, *heroica*, & *humana*. 3 *Divina* ortu planè cœlestis nec tam verborum flosculis, copiâ argumentorum, aut rerum concinnâ ordinatione, qvàm divinis sensibus & insita qvâdam virtute efficax, & omnino admirabilis, vel infantissimos omnisqve humanæ doctrinæ rudes momentô temporis eloqventissimos efficit. 4 Atqve hâc Moyses, qvem etiam è gentilibus Dionysius Longinus *περὶ ὕψους virtutem numinis pro dignitate*

ma

non magis cognovisse, *qvàm elocutum* esse testatur; hâc Esaias, hâc Paullus & reliqvi non minus θεορήτορες, qvàm θεοδίδακτοι viri instructi fuerunt.

III. [1] *Heroica*, qvalis in Chrysostomo, Basilio Magno, Gregorio Nazianzeno, & veterum Ecclesiae Doctorum aliis fuit, [2] non illa qvidem tota cœlitùs infusa, sed peculiari tamen, & uberiori, qvam illa profanorum oratorum, diviniori praesidiô adjuta, commune dicendi genus multum superat.

IV. [1] *Humana* deniqve eorum est, qvi solâ naturâ, institutione, atqve usu accuratius aut castius dicendi genus consecuti sunt. [2] Qvales fuêre Demosthenes, Cicero, & qvi sive olim, sive nostrâ aetate propius ad eorum perfectionem accesserunt.

V. [1] Nos in praesenti *humanam* potissimùm respicimus: heroicam non ultra, qvàm qvâ parte humana est, sive humanâ industriâ comparatur. [2] Divina cùm nihil hominis, praeter preces & adsensum, inter praesidia sua numeret, institutionem omnem spernit. [3] Ejus tamen partes & dotes singulares, qvae in Divinis Prophetarum Apostolorumqve scriptis passim exstant, haut vanè studiosus eloqventiae, maximè sacrae, inter exempla, qvae qvoad licet imitetur, sibi proponet. [4] Qvod pariter & multo magis in iis, qvi heroicâ polluerunt, faciendum; ac proinde minimè negligenda, qvae Chrysostomus, inprimis & Gregorius Nazianzenus, summi sine dubio atqve eruditissimi pariter ac eloqventissimi viri, in Homiletico & Paraenetico dicendi genere scripta reliqverunt.

VI. [1] Sed nec humana Eloqventia omnis huc pertinent. [2] Nam & Philosophis, Sophistis, Poëtis, aliisqve tribuitur: [3] Sed ea ad oratorem, qvem nos formare constituimus, minimè pertinet. [4] Qvanqvam enim & philosophi qvidam ornatè locuti sunt, ut Theophrastus, Aristoteles, Xenophon & praecipuè Plato; tamen, si Ciceronem seqvimur, qvô nemo accuratiùs eloqventiae naturam & ingenium depinxit; horum oratio neqve nervos, neqve aculeos oratorios habet; [5] loqvuntur cum doctis, qvorum sedare animos malunt, qvàm incitare; docendi caussâ, non occupandi; mollis eorum oratio & umbratilis, nec verbis instructa popularibus, nec juncta numeris, sed soluta liberiùs; nihil iratum habet, nihil mirabile, nihil astutum; itaqve sermo potiùs, qvàm oratio dicitur. [6] Ceterorum qvoqve, qvos diximus, oratio etsi minùs ab oratoria, differt tamen ut Cicero ostendit. Videte eum in *Oratore* cap. XIX & XX.

VII. [1] Propriè igitur loqvendo solius oratoris est eloqventia. [2] Ceterùm praestantissimorum oratorum sententiâ, ut orator à diserto, sic eloqventia à loqventia, sive disserendi promtitudine plurimum distat. [3] Nam *disertum* M. Antonius apud Ciceronem *I. de Orat. cap. XXI.* statuebat eum, *qvi posset satis acutè atqve dilucidè, inter mediocres homines ex communi qvadam opinione dicere*, sive ut breviter Qvinctilianus *IIX. Instit. orat. c. I. qvi dicat, qvæ oporteat.* [4] *Eloqventem* verò, *qvi mirabilius & magnificentiùs augere posset, atqve ornare, qvæ vellet, omnesqve omnium rerum, qvæ ad dicendum pertinerent.*

rent, fonteƺ animô ac memoriâ contineret, qvalem ipse qvidem viderit neminem, etsi disertos nonnullos cognosset.

VIII. Jam cùm eloqventia nihil aliud sit, qvàm illa vis animi, qvâ qvis orator efficitur, facilè hinc colligitur, eam haut incommodè audire facultatem de omni qvæstione pulcrè & ornatè, prudenter, copiosè, & ad persvadendum aptè, pro dignitate rerum, & cum voluptate audientium dicendi.

IX. Tanta igitur cùm sit eloqventiae amplitudo, haut immeritò viri doctissimi in describenda illa partiendaqve ingentem posuêre operam, qvos passim inspicere poteritis, ego sine longiore prooemio in rem præsentem, & ad ipsa media, qvibus *eloqventia*, inprimis *civilis*, comparatur, veniam.

X. 1 Hanc è nullo scriptorum genere commodiùs aut feliciùs, qvam ex historicis licebit discere, iis nempe qvi inter phaleras rhetorum, & philosophorum simplicitatem velut mediam insistunt viam, atqve ex eloqventia oratoria, qvam antè signabamus, nil amplius, qvàm modum retinent. 2 Neqve enim ullum aliud genus laudari potest, qvod inaffectatâ simpliciqve venustate, nervosâ brevitate, perspicuitate ac dignitate magis antecellat, eqve civilis actus notitia ac consvetudine fiduciam potiùs, qvàm artem ostendat. 3 Horum igitur lectionem fundamenti locô substernendam esse ei, qvi ad laudem viri civiliter eloqventis adspirat, dubitari non debet.

XI. Sed qvinam illi; non sanè multi, si Latinos respicias, qvos heîc potissimùm attendimus. 2 Et ex his ipsis non omnes aeqvè apti aut iisdem dotibus instructi. 3 Necessarium igitur, nominare potiores singulorum dotes huic proposito aptas, ac interdum qvoqve nævos indicare.

XII. 1 Primas * *Q. Curtio* tribuerim ob singularem svavitatem, elegantiam ac-

* *Q. Curtio*) Hujus de stylo nos ita docet Vossius I. de Historic. Latin. c. XXVIII. extr. p. m. 152. „ Usqve adeò auctor is verborum est „ eligens; nec perspicuè minùs, qvàm tersè „ scribit; acutus etiam est in sententiis, inqve „ orationibus mirè disertus. Imò vel Augustæo „ ævo digna est dictio; vel proximè abit. Ut „ hinc qvoqve argumentum capere possimus, non „ vixisse tempore Trajani; qvod, plusculâ affe„ ctatione acuminis, & anxiâ brevitatis curâ, „ ab nativâ illâ aurei ævi simplicitate magis recess„ sit: ut ex Plinio juniore, Floro, & aliis, non „ obscurè videmus. J. Lipsius in notis ad libr. I. Polit. c. IX. §. XII. p. m. 18. edit. Plantin. M. DC. IV. „ Curtius me judice probus est legiti„ musqve Historicus, si qvisqvam fuit. Mira in „ sermone ejus facilitas, in narrationibus lepos. „ astrictus idem, & profluens; subtilis, & cla„ rus; sine curâ ullâ accuratus. Verus in judiciis, „ argutus in sententiis, in orationibus suprà „ qvàm dixerim facundus. Qvòd si varium ma„ gis argumentum habuisset; fallor, aut variæ „ Prudentiæ eximium magis specimen præbuisset. „ Sed Alexander, qvid nisi bella? Eximiè de hoc ipso Erycius Putean. hunc in modum judicat. „ Unus Curtius noster, noster ille Curtius, tàm „ feliciter, prudenter, venustè historiæ vestem „ contexuit, stylum ubiqve rebus aptans, ut no„ tam omnem evitaret. Elegans est, gravis est, „ virilis est, & natura sua nunc exsurgens, & „ docens; nunc submittens dictionem, & oble„ ctans. Ut in summa gravitate Veneres non „ exuit, ita in remissione ad vilitatem non de„ scendit. Et pòst paullò: Verba nitorem ha„ bent, compositio svavitatem, res pretium. „ Tanqvam nihil supersit, brevitatem laudes: „ Tanqvam nihil desideres, copiam. Ipsa bre„ vitate plenus est, copia non molestus. Va„ rium dixeris, nec tamen diversum. Vultum „ eundem, non colorem servat; & tamen for„ mosus pari ingenio nunc vela sermonis pandit, „ nunc contrahit: Sed eadem felicitate invehitur, „ &

accurationem: verba illius pura, selecta, & rebus exprimendis apta; compositio conclusioqve verborum elegans, perspicua, æqvabilis; ornatus non ad ostentationem rhetoricarum declamationum, sed ad civilis actus genium & modum accommodatus; sententiæ acutæ, civiles; expositio mirè dilucida & ordinata; conciones prompta profluentiqve facundiâ instructæ; tota deniqve sermonis compages talis est, ex qva potissimum discere liceat, qvæ eloqventia politicam actionem deceat, qviqve sermonis ornatus vitæ qvàm scholæ sit aptior. 2 Proximus ab eo, nisi qvis parem dicere malit, * *C. Julius Cæsar* est, cujus dictio pariter plurimum dignitatis, ostentationis nihil, explicationem verò plane incomparabilem præfert; cujus stylô qvi ma[illegible]pitur, si summos audimus viros, magnam ingenii civilis & pract[illegible], qvi seriùs, aliqvam, qvi nunqvam, nullam de se concitat, & ad c[illegible]egotia

„ & incedit alibi celerior, alibi accuratior, ubiqve „ placens. Et qvod super omnia est; Ceteros „ historiæ Scriptores, ut puritate & lepore provo„ cat, ita acumine & perspicuitate vincit. Nemo „ subtilior fuit, & tamen gratior; Nemo æqvè „ lectorem instruit, & minùs lassat. Hæc Erycius inter alia. Breviter, sed accuratè Cyriacus Lentulus in Censura, de Autoribus legendis: Curtius rotundo sententiarum jaculatu promptior, scilicet, qvàm Cæsar. Eadem elogii brevitate Aug. Mascardi, Italus, dixit; Curtio acuto nelle sentenze, efficace nell' espressione. Non puto majus ei perhiberi posse elogium, qvàm qvod apud Regem Alphonsum meritus est, qvi se ei gallum debere, ut Socrates olim Æsculapio, agnovit. Ægrotabat Rex sapientissimus, & cum opem Medici frustrà imploràsset, venit in mentem Ant. Panormitano, historiæ dulcedine, &c., ut ille ait, mellitis verborum globulis animum foveodum esse, qvo recreato, corpori qvoqve melinsculè futurum. Sumsit igitur Q. Curtium, prælegit Alphonso decumbenti aliqvid rerum & itinerum Alexandri, qvæ tanta ille aviditate arripuit, ut (mirum dictu) eo ipso die vires resumserit, & postridiè cum pristina valetudine in gratiam redierit. Optandum autem sit, plenum opus ad nos pervenisset; Verùm ipsa initia & duo integri libri in eosdem scopulos impegerunt, qvibus tot optimorum Autorum facta sunt naufragia. Supplementa librorum duorum primorum sunt Christophori Brunonis, Monachi in Bavaria liberalium artium Professoris, circa annum 1544. ut ipse in editione sua fatetur. Hausit verò ipse ex Arriani & Plutarchi Græcis de Alexandro Magno commentariis. Edidit eum & cum supplementis Celeberrim. Freinshemius de qvibus ita Loccenius in præfat. ad Lectorem: „ Li„ brum primum ac secundum facilè recentioribus „ adscribes, qvi historiam, Curtium, faciliùs supple„ re potuerunt. Et hoc ipsi produnt. Hujus „ qvoqve bono; Ut diversitas, videlicet, scri„ bendi, pro encomio Autoris sit; à qvo lon„ gissimè absunt. Integri tamen, nec suppleti aliundè, extitisse feruntur Viennæ, in bibliotheca Wolfgangi Lazii; de qvo fides esto penes Autorem. Historicæ Curtianæ Analysin non spernendam Christianus Qveinzius in Vite Historica pag. 113. & seqq. dedit; qvam qvi cum Christiani Matthiæ Alexandro M., & in Theatro, & seorsim qvoqve edito conjunxerit, operam suam haut deplorabit.

* C. *Jul. Cæsar.*] Rectè illum primò Noctium c X. Gellius „ excellentis ingenii virum ac pru„ dentiæ vocat, cùm eloqventia & virtute militari „ atqve togatâ aut æqvâsse præstantissimorum „ gloriam aut excessisse dicatur. Cicero sanè Oratores ad Brutum enumerans negat c. LXXV. se videre, Cæsar cui cedere debeat, atqve eum elegantem, splendidam qvoqve, ac etiam magnificam, ac generosam qvodam modo rationem dicendi tenere. Et ad Corn. Nepotem, referente Svetonio in Julio c. LV. 3. de eodem ita scripsit, Qvid? Oratorum qvem huic antepones eorum, qvi nihil aliud egerunt? Qvis sententiis aut acutior, aut crebrior? Qvis verbis aut ornatior, aut elegantior? Epistolarum autem Tullii ad Cornelium Nepotem aliqvot fragmenta, interqve ea hoc etiam in editione Gruteri referuntur. p. 335. Cæterùm de præstantia Commentoriorum Julii Cæsaris & stili ejus non opus est, dicamus ut multa, cùm per se commendati fiot facile. Hinc illos judicio verè Regio ex omnium Gentilium Historia præcipuè commendavit suo filio Jacobus Britanniæ M. Rex libr. II. Δῶρου βασιλικοῦ.

Cottas.

gotia ineptus existimandus est. 3 Cæsari similis haberi debet *Cornelius Nepos*, vulgò *Æmilius Probus*; nisi qvod hic magis ad descriptiones morum animorumqve characteres delineandos, ille ad simplicem & nudam rerum explanationem magis faciat. 4 Non repetimus, qvæ de eo Bœclerus *in Commentario* & nos in judiciis sive testimoniis editioni nostræ præfixis, diximus. 5 Neqve

Certas qvoqve pariter & graves eruditi caussas habent, cur nullum facilè Historicorum huic anteferant. Habet enim singulare Cæsar aliqvid præ [illegible] Tullio discesseris. Cyriacus Lentulus locô [illegible] antè adductô. „Cæsar, inqvit, & „ [illegible] magna belli momenta magnis imperatoribus evolvunt. Multis meritò non est ad palatum Justi Lipsii judicium, qvod in notis ad c. IX. libr. I. Politic p. m, 18. tale est. „C. Cæsar res suas ipse digessit; compositè sanè, & „pari modestiâ ac libertate. In stilo sunt qvæ „culpem, sine ejus tamen culpâ, nam malam „aliqvam & alienam manum accessisse, satis „mihi liqvet. Prudentiam non è verbis ejus „hauries, sed è factis; & maximè Militarem. „Commentarii enim sunt, & nihil pollicentur „præter nudam simplicémqve narrationem. [Su]bjudicant hos Commentarios, qvia paullò minus diligenter conscripti videntur, à Cæsare præter Lipsium, & Franciscus Floridus Sabinus & Ludov. Garrio, scrupulum nobis horum de librorum auctore injicientes, qvorum alter libros de Bello Civili tres negat esse Cæsaris, alter Commentarios de Bello Gallico, Julio cuidam Celso adscribendos putat. At ad Lipsium qvod attinet, scripsit is ita forte permotus (auctore Joanne Goduino Professore regio in præfat. Julii Cæsaris, qvem in usum Delphini edidit) auctoritate virorum aliqvot doctorum, ut erat captus eorum, qvi ante ducentos & ampliùs annos vivebant, nempe Johannis Salisberiensis, Vincentii auctoris *Speculi*, Roderici Sanctii, & *Margaritæ* cujusdam Poëticæ, qvæ farrago sententiarum est è Poëtis aliisqve collectarum, à qvibus qvædam è Cæsare referuntur tamqvam Julii Celsi auctoris. Ceterùm hunc scrupulum eximit Gerard. Joh. Vossius, qvi Celsi Commentarios δὶς διὰ πασῶν differre à Commentariis Cæsaris prodit *Ut sciant*, inqvit libr. V. Institut. Orator. c. III. n. X. p. m. 302. „si „qvi cum Cæsare contulerint editionem Celsi „anni ciↄ ccccLXXIII. Cujus nullam à Gesnero aut Simlero mentionem factam miratur, cujus & particulam esse scribit Vossius I. Histor. Latin. c. XIII. p. m. 65. fragmentum illud qvod Scriptori de Bello Hispaniensi in sua Cæsaris editione subjecit Gothofredus Jungermannus & ex eo pro more Gallis usitato repetiit Joh Goduinus in editione in usum Delphini adornata. Jungermannus in ad *Lectorem* præfatione dicit, Fragmentum hoc repertum esse in codice Cujacii non adpositô nomine; item in codice Petaviano, sed nomine Petrarchæ adscriptô. Addit Vossius dictô Institut. Orator. locô. „Interim „fatemur Celsum non tantùm Cæsaris gesta „conscripsisse; sed & Cæsaris Commentarios, „sive recensuisse, sive corrupisse. Certè in „MSo meo Cæsare Hirtioqve tribus locis distinctis „adscriptum; Julius Celsus Constantius V C. „legit. Qvibus Vossii adductis seqventia Goduinus dicta in præfatione subjicit; Ego verô „fateor me ejusmodi Celsi editionem an. ciↄ „ccccLXXIII. factam, qvamvis sedulò in celeberrimis Bibliothecis perqvisitam non invenisse; me tamen præter autoritatem doctissimi viri qvæ merito magni ab omnibus „facienda est, in eam opinionem adduci vetustate styli ut credam, hos qvos in manibus habemus, genuinos esse Cæsaris Commentarios, de qvibus tum Cicero, tum Hirtius tam luculenta edunt testimonia. Nihil „enim illis tersius, nihil mundius, nihil Latinum magis, ut, si nulli fuisset etiam paginæ præscriptum Cæsaris nomen, tamen à „Latinæ lingvæ scientibus illos Cæsaris esse „nullatenus dubitari posset. In errorem homines induxerunt MSS. qvidam tituli, qvos „indicare non pigebit, ut ferat eruditus ipse „Lector judicium. M S R. cod. cujus prima „pagina Claudii Puteani ipsâ, ut videtur, „ipsius manu inscripta est nomine, hunc habet titulum rubris litteris adscriptum, Julii „Cæsaris Commentariorum belli Gallici liber „Primus incipit Julius Celsus Constantinus Vir „Clarissimus emendavit. Alter M S R. codex qvi „libros tantum de bello Gallico habet septem, „sic in fine habet eadem rubrica scriptum, Julius Celsus Constantinus VC. legit Commentarios G. Julii Cæsaris belli Gallici lib. VI. „explic. Abhinc Hirtii Pansæ incip. Præfatio „libri. Et post librum VIII. iisdem rubris litteris scriptum legitur, Julius Celsus Constan-

„tinus

qve multò minor utroqve *T.* † *Livius Patavinus*, qvi tanqvam civilis eloqventiæ promtuarium haberi debet, tum ob narrationis jucunditatem, candorem, copiam, dignitatem, magnificentiam, tùm ob res varias, orationes, concionesqve passim insertas. 6 In C. *Sallustio Crispo* eminet inprimis brevitas, gravitas, & sententiarum copia; culpatur, nec fortassis immeritò, affectata ob curitas. 7 In P. *Vellejo Paterculo* singulare gratiæ & jucunditatis genus deprehenditur, non qvidem omnino sine qvadam affectatione, sed tamen absqve fastidio & ineptiis diligentiam suam lectori adprobans. 8 *Valerium Maximum* sententiæ & qvæsitum acumen potissimùm commendant. 9 qvippe dictio ejus affectata est, studiò novitatis, qvod in hoc scriptore nus-

,, tinus VC. legi tantum feliciter. G. Julii Pontificis maximi Ephemeris rerum gestarum ,, belli Gallici liber VIII. explicit feliciter. MS. ,, codex Thuanus sic habet in margine libri II. ,, de bello Gallico, in principio, Julius Celsus ,, Constantinus VC. legi Caji Cæsaris Com ,, mentarios feliciter; in margine verò libri ,, III de bello Gallico sic est scriptum, in prin- ,, cipio, Julius Celsus Constantious VC. legi ,, Flavius Licerius Firminus Lupicinus legi libri ,, Belli Gallici Liber II. explicit, incipit liber ,, III. His & talibus titulis qvi passim extant in ,, MSSC. in dubium & in errorem simul con ,, jecti sunt qvicumqve de horum librorum Au ,, tore dubitârunt, & Celso qvàm Cæsari adju ,, dicare maluerunt; cùm tamen non magis ,, esse Celsi qvam illius Flavii Licerii Firmini ,, Lupicini, qvisqvis ille fuerit, judicare debuis- ,, sent. Eodem fato damnatus est elegans ille ,, liber Cornelii Nepotis de vita excellentium ,, Imperatorum, qvi Æmilio Probo exscriptori ,, potius, qvam Autori ab imperitis adscriptus ,, est, cùm Probus Theodosii ætate, qvâ bona ,, Latinitas exoleverat, Cornelius Nepos Cice- ,, ronis ætate vixerit. Ita Probo coævum hunc ,, Julium Celsum Constantinum, qvi in qvo- ,, dam Levini Torrentii MSC. Constantinopo- ,, litanus esse scribitur, fuisse credo & ejusmo ,, di clarissimorum Virorum lectionis testimo- ,, nium libris adscribi solitum, ut fides lectori- ,, bus fieret, non mendosum esse codicem qvi ,, à tanto viro fuisset perlectus. Qvod ideo fie- ,, bat, qvia Librarii ignari erant, & qvia ignari, ,, ideo mendosi nullâqve fide digni, qvorum ,, scriptioni nisi magni & docti viri tanqvam ta- ,, bellionis officiò functi accessisset autoritas, ,, nullo in pretio fuit codex futurus. Ita superio- ,, re seculo cùm inventa fuisset ars Typographi- ,, ca, doctissimis viris fuit commissa, ut Judoco ,, Badio Ascensio, Stephanis atqve etiam Pro- ,, fessoribus Regiis qvibusdam, ut Adriano ,, Turnebo & Federico Morello, qvi vicissim ,, illis artibus Clarissimi viri nomini suo æterni- ,, tatem parabant Ac certe Typographorum ,, nomina in futura secula suâ arte propagari ex- ,, perimur, cum interim principum in Republ. ,, virorum nomina cum ipsorum vita, nullâ ,, eorum superstite memoriâ, sæpe tollantur. Hæc Godvinus. Præter Commentarios rerum à se gestarum dicitur reliqvisse Divinationem, Orationes aliqvot, de Analogia libros duos & Anti-Catones totidem: ac præterea Poëma, qvod inscribitur Iter. Epistolæ qvoqve ejus ad Senatum exstabant, ætate Trajani & Hadriani, & ad Ciceronem, item ad Familiares domesticis de rebus. Feruntur & ab eo puero & adolescentulo qvædam scripta, ut Laudes Herculis, & Tragœdia Oedipus, item Dicta collectanea. Qvæ omnia qvorsum pervenerint, id verò communem Mercurium scire oportet

† *Livius*] ,, Ex Latinis, inqvit Roland. Mares. libr. I *Epist.* XLVII p. m. 211. ,, T. Livi- ,, um exemplar optimi Historici habemus, qvi ,, summâ diligentiâ, pariqve eloqventiâ Histo- ,, riam Populi Romani ab Urbe condita ad sua ,, usqve tempora deduxit. Hoc de Livio egregiam habemus Joh. Frider. Gronovii epistolam Rolando Maresio scriptam, qvæ jam habetur n. IV. in p. 555. f. Epistolar. Amicor. ad Maresium in calce Epistolar. Maresii edit. Lipsiens. in 12. anno 1687.

qvam non deprehendetis. 10 Non igitur nisi ab adultioribus, & qvi maturô pollent judiciô, imitandus est; qvod & de Sallustio observetis. 11 *C. Cornelius Tacitus* etsi nec planè ad genium aureæ ætatis scripsit, & multa præter necessitatem innovavit, adeo tamen deprimendus non est, ut, qvod nonnulli faciunt, corrumpendo sermoni potius, qvàm ornando expoliendoqve aptus existimetur. 12 Sed in eo maximè rotunditas, subtilitas, gravitas & ingens ille sententiarum politicarum adparatus, æstimari debet. 13 *Justinus* utut ad orationes contexendas ornandumqve sermonen parum confert, tamen qvantum ad expositionem rerum, ita comparatus est, ut nil neqve in verbis, neqve in sententiis nostri temporis civilis vir reprehendere jure possit. 14 *Annæus Florus*, qvi à † poëtico & declamatorio scribendi genere propius abest, qvàm historico, ad orationes panegyricas maximè adhibendus. 15 *C.* ‡ *Svetonius Tranqvillus* deniqve singulari verborum delectu nunqvam non exponendi subtilitatem juvabit.

XIII. 1 Qvi post hosce historiam scribere aggressi sunt, ipsâ ætate suâ, qvâ, corruptâ puritate sermonis, genus dicendi pictum, affectatum, & ostentationi ac delectationi unicè inserviens jam invaluerat; ad civilem eloqventiam minus apti sunt; nisi qvod * *Ammianus Marcellinus*, & *sex illi Scriptores Historiæ Augustæ minores*, qvi vitas plerorumqve Imperatorum ab Hadriano ad Diocletianum usqve non indiligenter composuerunt, usum non omnino nullum præbebunt. 2 Ille qvidem, qvod etsi civili venustôqve dictionis genere destitutus, comtioris tamen eloqventiæ studioso sæpe cogitationes sententiasqve civili orationi profuturas suggerat; 3 Hi, qvòd totas Principum epistolas, tota Senatus consulta, totas patrum acclamationes, aliaqve similia monumenta publica, iisdem verbis, qvibus scripta dictáve sunt, ex archivis & scriniis Imperatorum ac senatus, magnô studiô depromta, & velut ex abdito eruta, scriptis suis diligenter inseruerunt. 4 Qvod institutum, si aut vetustiores Historici tenuissent, aut seqverentur, qvi nuper historiam aliqvanto elegantiùs scripsêrunt, dici non potest, qvantum civilis eloqventiæ profectus adjuvare posset. 5 Sed illi plerumqve, ut eloqventiam suam ostentarent, ea qvæ ad genium civilis actus scripta aut pronunciata erant, inverterunt, suôqve stylô pro lubitu refinxerunt. 6 Hi qvoqve rarissimè totas orationes aut epistolas ab interitu vindicant.

XIV. 1 Qvinam è recentioribus historicis ad hunc scopum maximè apti sint, malo ipsi judicent, qvi jam eo usqve crebrâ veterum lectione profecerunt,

† *Poëtico & Declamatori.*) Diffiteri nemo potest, ait Cl. Grævius in præfat. Floro præmissa edit: Traject: Batav. M. DC. LXXX. „qvi qvi„dem in idoneorum Latinæ Lingvæ auctorum, „qvi nondum à declamatoribus erant corrupti, „lectione versatus est, & veram dicendi viam „tenet, multa in Floro passim occurrere, qvæ „minimè ferent aures teretes & religiosæ: & „tam in sententiis, qvàm in verbis esse multa „κακόζηλα, insana, μειρακιώδη.

‡ *Svetonius*). Hic, si qvisqvam Romanorum, cum Cicerone, Juris Studioso debet esse in pretio cognoscendusqve sedulò.

* *Amm. Marcellin.*) Lipsii hoc de auctore judicium habes in ejus epistola, qvam in fine hujus voluminis reperies.

runt, ut civilis eloqventiæ genium à vulgari scriptionis genere discernere, dignéqve æstimare sciant. 2 Non possum tamen, qvin velut in transitu commendem *Paullum Jovium*, *Georgium Buchananum*, *Jacobum Augustum Thuanum*, *Dominicum Baudium*, *Ubbonem Emmium*, *Famianum Stradam*, *Hugonem Grotium*, *Jo. Cluverum*, qvorum omnium ea est dictionis puritas, elegantia, dignitas, ut multis etiam veterum æqviparari possint. 3 Addere licebit *Danielem Heinsium* in obsidionis Sylvæducensis, *Marcum Zuerium Boxhornium*, & *Hermannum Hugonem* in Bredanæ historia, *Casparem Barlæum* in Brasiliana; & si qvi præterea pari facundiâ pollere deprehenduntur. 4 Neqve prætereundi sunt *Franciscus Verulamius* & *Bartholomaus Gramondus* non tam ob puritatem & perspicuitatem sermonis, qvàm ob gravitatem, brevitatem, & acumen; qvæ in utroqve mirè elucent. 5 Est autem horum scriptorum lectio vel ideò non omittenda civilis eloqventiæ studioso, ut res nostris temporibus demum excogitatas, aut introductas, aptè dignéqve sermone efferre discat. Id enim è lectione veterum frustra qvis speraverit.

XV. 1 Sufficiant ista de commodis, qvæ historiarum lectio ac meditatio civilis prudentiæ studioso, aut & in ipso rerum actu versanti, afferre potest. 2 Hæc qvi conseqvi cupit, non negliget qvidem, qvae à plerisqve historias legentibus annotari excerpiqve alibi diximus: sed tamen praetereà multò plura animadvertet, ac in futuros civilis vitae usus observando, meditando, excerpendo, scribendo adornabit. 3 Id qvâ ratione commodissimè, nostrô qvidem judiciô, fieri qveat, nunc dicemus breviter, secuturi potissimùm consilium sententiamqve doctissimorum hominum, & qvae utiliter adhiberi, ipsi annorum aliqvot experientiâ edocti sumus, in medium consulturi.

XVI. 1 In universum igitur tria sunt, qvibus tractatio Historicorum absolvitur, *solertia observandi*, *excerpendi dexteritas* & *scribendi industria* sive exercitatio. 2 Illa, qvidqvid in sermonis structura, ornatu, copia, rerumqve varietate, notari meretur, annotat, expendit, meditatur: 3 ista in suum qvaeqve locum, memoriae subsidio, & in futuros usus, excerpit, qvidqvid notatu dignum videtur, ac velut in penu qvodam optimarum rerum recondit. 4 Haec multiplici exercitiorum genere lecta, observata, exempla, velùt in rem præsentem transfert, & ipsi rerum actui, qvibusdam qvasi praeexercitamentis se praeparat ac praeludit.

XVII. 1 De singulis aliqvid monebimus. 2 Atqve ut hinc ordiamur, *observationem duplicem* esse, vel ex descriptione ejus modò allata liqvet: unam scilicet verborum & styli; alteram rerum ipsarum. 3 *Verborum observatio* rursùs duplex est, vel enim circa singula verba, phrases, ac formulas; vel circa totum contextum & structuram orationis versatur. 4 Singularum vocum & locutionum observatio latissimè patet, multasqve regulas & cautiones admittit; Sed à nobis hôc locô non aliô respectu ac fine tractatur, qvàm ut discamus, qvibus verbis res nobis oblatas purè civiliterqve efferre debeamus. 5 In qvo negotio primò accuratè cognoscendum est, qvid rei, sive

qvis conceptus rei significetur oratione; qvidqve præclari scriptores intellectum velint, cùm sic vel aliter loqvuntur. 6 Qvae res neqve è vocabulariis & Lexicis, qvae qvidem hactenus extant, sufficienter peti potest: neqve tam facilis & expedita est, qvàm multi existimant; qvi satis se capere atqve intelligere rem credunt, cujus non tam vim & nucleum, qvàm corticem, & exteriorem qvandam formam in verbis non satis intellectis deprehendunt. 7 Exempla dabimus: qvid sit apud Curtium IV. VII. 1. IX. VIII. 9 Caesarem, I. Bell. Gall. c. XXXI. 12. Livium lib. XXI. c. I. & lib. XLIII. c. VII. & alios, * *avarè superbèqve imperare*, nemo non intelligere se putat, videturqve primô intuitu ea phrasis notior, qvàm ut explicatione indigeat; & tamen nemo id benè satis cepit, nisi qvi novit, eâ formulâ summatim tyrannici regiminis mala denotari, & ad haec duo veluti capita reduci; 8 Sic qvid significet apud Tacitum *Ann. II. XLI.* 1. & historicos alios loqvendi modus, qvô *alterius ductu*, *alterius auspiciis*, vel etiam *unius ejusdemqve & ductu & auspiciis* res aliqva gesta dicitur, nemo penetrabit nisi qvi scit voce priore operam, administrationem, executionem, qvalis Imperatori aut Duci exercitus incumbit; posteriore vim ipsius summae potestatis, & eminentem qvandam rerum gerendarum auctoritatem ac efficaciam, divinitùs Imperantibus concessam, denotari; 9 Praeter Barn. Brissonium omnino videndus est *Bœclerus* in libro singulari *de Auspicio Regio*; 10 Qvid sit apud Tacitum *I Annal. II*, 2. *paulatim insurgere*, non satis, nisi ex ipso Tacito cognoscitur, qvi mox exponit, *munia Senatus*, *magistratuum*, *legum in se trahere*; qvod tamen ipsum explicatione adhuc indiget, qvam suppeditabit idem Bœclerus *Comment. Pol. Annot. IX.* 11 Rursum qvem sensum habeat interiorem, qvod apud Curtium III. V. 8: milites Alexandrum *Eundem Regem & Commilitonem à se avelli* qveruntur, tunc demum rectè intelligetur, cùm cognitum fuerit, eô loqvendi genere ab auctoribus summatim comprehendi solere laudem perfecti Ducis, qvi consiliô juxta ac manu polleat, neqve solùm imperiô, sed etiam exemplô sit Imperator; 12 Cur idem Curtius *IV. XIV.* 20. *Imperium Persarum à Diis magnô motu concuti magis, qvàm affligi* dixerit, is demum rectè perspiciet; cui innotuerit, priore vocabulô conversionem Reipublicæ, seu mutationem status, posteriore eversionem sive † interitum, ut politici loqvuntur, designari; 13 Deniqve qvod idem alibi IV. VII. 29. qvosdam *avidos magis gloriæ, qvàm capaces* dicit, ex interiore philosophia explicandum est, qvæ docet, à vera magnitudine animi aberrari, si gloria vehementiùs qvàm cautiùs appetatur, nec fiat prudens ratiocinatio, ubi, in qvantum, & qvibus modis atqve artibus, ad gloriam sit adspirandum. 14 Hujusmodi igitur formulæ, vocumqve ac phrasium peculiares

* *Avare superbeqve*] Corn. Nepos VI. IV. „ 1. Cùm Lysander præfectus classis in bello „ multa crudeliter avareqve fecisset.

† *Interitum*) Vide Freinshemii utilissimum indicem. Confecit & Loccenius, admirandâ industriâ Indicem Philologicum ad intelligendum Curtii stylum longè doctissimum.

liares & aliqvid reconditum ſapientes ſignificationes, ſtudioſè diligentérqve obſervandæ annotandæqve Politices ſtudioſo ſunt; cùm ut rectè veteres auctores intelligat; tùm ne deſint aliqvando, cùm opus erit, aptæ idoneæqve voces ac locutiones, qvibus res politicas dignè ac eleganter eloqvi poſſit. 15 Deinde cùm in certis rebus ſint qvædam qvaſi ſolemnes & in civilis ſtyli formulam recepti loqvendi modi, hi qvoqve ſeorſum & diligenter notari debent. 16 Tales ſunt, cùm *juſtum & pium* dicitur *bellum*, cùm militum elogia *fidei & virtutis* vocabulis, aut *forti fideliqve operâ* deſignantur & ſimiles aliæ, qvæ paſſim in hiſtoricorum libris obviæ. 17 Hanc tamen obſervationis partem plurimùm juvabit lectio Briſſoniani operis, qvod *de formulis & ſolennibus populi Romani verbis* conſcripſit, paullò antè laudatum.

XVIII. 1 Sed cùm res ſingulæ duobus modis ab hiſtoriarum ſcriptoribus poſſint ac ſoleant exprimi, dum nunc ſingulis vocibus aut brevi conciſâqve locutione, nunc ampliore qvâdam deſcriptione, & veluti per ambitum, atqve cum ubertate qvadam, lectoris animo inſinuantur: è re legentium futurum eſt, ſi non ſolùm breviores ſimplicioresqve appellationes, ſed etiam periphraſes ac deſcriptiones politicas diligenter annotaverint. 2 Harum enim plerumqve multò major vis in dignitate & elegantia orationi concilianda, qvàm ſingulorum vocabulorum phraſiumqve ſimplicium, conſpicitur.

XIX. Similiter qvoniam ſententiæ, earumqve partes, modò ſimpliciter & nudè proferuntur, modò inventionis novitate, ſubtilitate, acumine; aut figurarum ornatu, ſe commendant, danda eſt opera, ut præter nudas, magisqve peculiares, ac vulgo qvoqve non ignotas, qvæ & ipſæ ob auctoritatem axiomaticam, qvam ex approbantium utentiumqve multitudine adeptæ ſunt, planè inſuper haberi non debent; 2 illæ potiſſimùm, qvæ ſunt ſubtilioris inventi, cultiorisqve ornatus, ſtudioſè non tantùm obſerventur, ſed etiam comparentur inter ſe invicem ac contendantur. 3 Dici enim non poteſt, qvantum ea comparatio tùm lectioni hiſtoricæ lucis, tùm civilis eloqventiæ pariter & prudentiæ ſtudiis adjumenti adferre poſſit.

XX. 1 Diximus ſæpe, difficile eſſe, planè penitusqve pernoſcere, qvid præclari ſcriptores his illisve vocibus aut phraſibus intellectum velint; neqve huic rei Lexica & dictionaria ſufficere poſſe vulgata. 2 Id multo magis de circumlocutionibus, deſcriptionibus, & ſubtilioribus ſententiis affimari debet. 3 Has enim aut raro, aut nunqvam lexicographi declarant; niſi qvod in utroqve genere nonnulla præclarè expoſuit, in acceſſionibus ad Theſaurum Fabri, beatus Buchnerus, ſummus noſtræ ætatis orator, idemqve noſter in hiſtoria atqve eloqventiæ ſtudiis per triennium integrum præceptor fideliſſimus. 4 Sed cùm hic unus ſufficere neqveat, addenda ſunt alia ſubſidia intelligentiæ, qvorum duo potiſſima heic commemorabimus. 5 Unum eſt: *explicatio Hiſtoricorum à vivo Præceptore aliqvo*, civilis eloqventiæ non imperito, ſuſcipienda. 6 qvæ niſi minimùm in duobus tribusve ſcriptoribus hiſtoricis præceſſerit, omnis ſubſeqvens opera, ſi non fruſtranea, ſaltem non magno cum fructu ſuſcipietur. 7 Alterum eſt, ut addantur tùm *ampliores indices*,

vim vocum, phrasium, sententiarum, comparationum, ad civilia negotia pertinentium, explicatiùs tradentes: 8 qvô nomine præcipuè laudari debent *Indices Freinshemii ad Justinum, Florum, & Curtium*; *Bœcleri ad Nepotem, Vellejum Paterculum, Svetonium*, *Loccenii ad Curtium & ‡ Nepotem*; 9 itemqve aliorum ad alios scriptores non historicos, ut *Kockerti & Bœcleri ad Terentium*; *Gifanii & Parei ad Lucretium*; *Nicolai Erythræi ad Virgilium*, *Anonymi auctoris ad Plautum*, editionis Cötheniana; *Elmenhorstii ad Appulejum*, *Rigaltii Glossæ agrimensoriæ*, *Bernardini Baldi Lexicon Vitruvianum*. sive de verborum Vitruvianorum significatione; 10 tum *notæ philologicæ* ad eosdem historicos aut alios scriptores veteres rariorum obscuriorumqve locutionum sensum accuratiùs pervestigantes, aut parallelis locis declarantes: 11 qvales sunt *Danielis Parei* ad Sallustium, *Jo. Frederici Gronovii* ad Livium, & utrumqve Senecam; *Berneggeri* ad Julium Cæsarem, *Gerardi Vossii* ad Vellejum Paterculum, *Isaaci Vossii* ad *Ovidium*, *Lindenbrogii* ad Ammianum, *Jo. Pricæi & Elmenhorstii* ad Appuleium, *Paulli Manutii* ad Ciceronem, *Ludovici de la Cerda & Taubmanni* ad Virgilium, hujus etiam ad Plautum, *Buchneri* ad epistolas Plinii; & si qvi prætereà hoc in genere aliqvid elaborati dederunt. 12 Ex his enim Latini sermonis notitiam studiosus historiarum lector mirè augebit. 13 Brissonii qvoqve opus Formularum, qvo de paullò antè diximus, hùc pertinet.

XXI. 1 Addi his subsidiis & aliud potest, putà comparatio † conjunctioqve aliorum scriptorum sive historicorum, sive oratorum & Poëtarum, qvi eandam

‡ Cl. Christoph. Cellarii Indices Latinitatis in Curtium, Cornel. Nepotem, Silium Italicum, & Plinii Epistolas. At indices rerum infinita prætermittentes non satisfaciunt. Qvàm vellem Silio suo omnium vocum addidisset. Laude dignus qvoqve rerum & verborum locupletissimus in Lucanum index est, Hugonis Grotii operâ, Th. Pulmanni & aliorum concinnatus, qvem Hackiana Lugdun. Batav. in 8. exhibet editio anni 1669. in qva Thomæ Farnabii tùm Dedicationem tùm præfationem intolerabili negligentiâ omissas fuisse indignor admodum. Præfixit eas, suæ Joan. Blaeuw editioni nitidæ Amstelodamensi in 12. ann. M. DC. LXV. At notæ Farnabii integræ posteriori hâc habentur in editione Hackiana.

† *Conjunctio aliorum scriptorum)* Sic exempli gratiâ consideranti Julii Cæsaris commentarios de Bello Civili, operæ pretium erit cognoscere alios, hoc qvi de argumento scripserunt qvoqve, auctores, nimirum è Græcis Plutarchum in Vitis Julii Cæsaris, Pompeji M. & Tullii Ciceronis; Dionem Cassium Scriptorem Pragmaticum, & Appianum de Bello civili. E Latinis sunt Svetonius, Lucanus, & cumprimis Marcus Tullius in ad Familiares & ad Atticum Epistolis. Et qvoniam Cæsari Cicero æqvalis fuit, ipsiqve in eloqventia minimè secundus, è re erit, semper illos conjungere. Non nego & alios, in qvibus & Florus est, reperiri, hoc qvi de negotio scripserint; at modò dictos præcipuos esse, nemo qvi historias legit, vocabit in dubium. Et ut adpareat, qvantum ad explicationem auctoris conferat aliorum scriptorum conjunctio, sumemus initium Commentariorum Cæsaris de Bello hoc civili, e qvo („Litteris à Fabio C. Cæsaris Consulibus redditis „ &c.) liber hic qvod ἀκέφαλος sit, doctissimi viri dudum judicârunt: qvod & verisimile est, cùm palam sit libros hos esse corruptos. Nam neqve librô Belli Gallici VIII. hujus mentio ulla facta est, unde connexio qvidem adparere posset, adeò ut nullus excusationi locus reliqvus. Minimè multa tamen deesse puto, cùm

dem aut historiam, aut historiæ alicujus partem narrant. 2 Qvod inter præcipua media sensûm scriptorum investigandi ab eruditis semper est habitum. 3 Qvinam autem Scriptores res easdem enarraverint*, duobus modis cognosces: primò ex commentariis in Historicos, in qvibus plerumqve reliqvi auctores eorumqve loca aut tota opera solent indicari; deinde ex catalogis eorum, qvi historicos secundùm seriem temporum, quorum res tractant, ordinârunt. 4 Qvo pertinet *Petri Angeli Bargei* libellus (*qvem vide infra in hoc Volumine n. X.*) cui titulus, *qvô ordine scriptorum historiæ Romanæ monumenta sint legenda*; *Gerardi Vossii* dissertatio † *de ratione legendæ historiæ*; *Philippi Glaseri Syngramma historicum*, & pleriqve eorum, qvi de historia scripserunt, unoqve volumine editi habentur.

XXII. 1 In toto contextu structuraqve orationis ad duo diligens & industrius historiarum Lector attendet; primò ad compositionem conclusionemqve vocum, ejusqve elegantiam, claritatem, æqvabilitatem, seu qvatenus stylus auctoris facili, expedito, aptéqve concluso textu jungitur, pergit, finitur; 2 qvatenus non interpellatô rationem hiatu aut asperitate, non obscurat aut imperfectam reddit brevitate, non onerat copiâ indolem rerum, seriemqve narrationis. 3 Talis enim plerorumqve meliorum historicorum veterum, qvanqvam cum diversitate qvadam, sed inprimis Curtii, Cæsaris & Livii est. 4 Præcipuè vero heic observandæ sunt artes, concinniorem reddendi structuram, per participia freqventiùs ac studiosiùs adhibita, per connexiones ac transitiones elegantiores, &c. itemqve diligentia variandæ orationis, vitandiqve, qvod ex earundem vocum, phrasium, formularum repetitione nasci solet, tædii studium. 5 In utroqve genere iterùm Curtius planè eximius est. 6 Deinde respiciendum est ad orationis dignitatem & ornamenta, prout ea magis minúsve ad ostentationem Rhetoricarum declamationum, aut ad genium civilis actus accommodata sunt. 7 Sic magis declamatorius stylus

cùm Cæsar à proximis statim caussis voluerit incipere. Unde nihilominus hic erit repetere c. XLIX. dicti Bello de Gallico libri, ad finem usqve & conjungere hoc cum Belli Civilis principio, ubi Auctor Belli caussas tradit. Qvas habent & Lucanus primô Pharsaliæ, v. 67. s. Florus qvartô c. II. ad versum 18. usqve. Sveton. in Julio à c. XXVI ad XXXI. Dio lib. XLI à principio, item Plutarchus in Vita Cæsaris. Curionem expressè nominant, has qvi litteras Consulib. pertulerit, qvin & Dio refert argumentum earum litterarum, in qvibus conqveritur de injuria suorum inimicorum, easqve deprecatur. Petit ut absentis habeatur ratio, & privilegia salva maneant, juxta Plebiscitum, qvod ejus caussâ factum, qvia Reipubl. caussâ abfuit, & absens Consul crearetur, cùm aliàs nonnisi præsens creatus erat. Mirum verò istis, qvi sub finem hujus capitis in verbis: „Pompejo esse in animo Reip. non deesse &c. exponuntur, prætextibus, tam graves & prudentes potuisse decipi viros, ac si Pompejus Reipubl. rebus studeret, id qvod tandem nimis serò ipse deprehendit Tullius lib. VI. Attic. Ep. I. lib. VIII. Ep. XI. lib. IX. Ep. I. et VI. alióqve locô scribens: „Utrumqve, et Pompejum et Cæsarem suæ „potentiæ inservire, et in eo certatum esse qvi „suam ambitionem speciosiùs celare et tegere „posset.

† Hanc inseruimus parti I. Methodor. nostrar. n. XVIII. p. 759. s. Adde Michaelis Romagii Regii olim in sanctiore Senatu Belgico Secretarii Oculum Historiæ, sive rerum, temporum, Scriptorumqve ab Orbe condito ad nostra tempora designationem. Hannoveræ 1654. in 12.

vim vocum, phrasium, sententiarum, comparationum, ad civilia negotia pertinentium, explicatiùs tradentes: 8 qvô nomine præcipuè laudari debent *Indices Freinshemii ad Justinum*, *Florum*, *& Curtium*; *Bœcleri ad Nepotem*, *Vellejum Paterculum*, *Svetonium*, *Loccenii ad Curtium & ‡ Nepotem*; 9 itemqve aliorum ad alios scriptores non historicos, ut *Kockerti & Bœcleri ad Terentium*; *Gifanii* & *Parei ad Lucretium*; *Nicolai Erythræi ad Virgilium*, *Anonymi auctoris ad Plautum*, editionis Cöthenianæ; *Elmenhorstii ad Appulejum*, *Rigaltii Glossæ agrimensoriæ*, *Bernardini Baldi Lexicon Vitruvianum*. sive de verborum Vitruvianorum significatione; 10 tum *notæ philologicæ* ad eosdem historicos aut alios scriptores veteres rariorum obscuriorumqve locutionum sensum accuratiùs pervestigantes, aut parallelis locis declarantes: 11 qvales sunt *Danielis Parei* ad Sallustium, *Jo Frederici Gronovii* ad Livium, & utrumqve Senecam; *Berneggeri* ad Julium Cæsarem, *Gerardi Vossii* ad Vellejum Paterculum, *Isaaci Vossii* ad *Ovidium*, *Lindenbrogii* ad Ammianum, *Jo. Pricæi* & *Elmenhorstii* ad Appuleium, *Paulli Manutii* ad Ciceronem, *Ludovici de la Cerda* & *Taubmanni* ad Virgilium, hujus etiam ad Plautum, *Buchneri* ad epistolas Plinii; & si qvi præterea hoc in genere aliqvid elaborari dederunt. 12 Ex his enim Latini sermonis notitiam studiosus historiarum lector mirè augebit. 13 Brissonii qvoqve opus Formularum, qvo de paullò antè diximus, hùc pertinet.

XXI. 1 Addi his subsidiis & aliud potest, putà comparatio † conjunctioqve aliorum scriptorum sive historicorum, sive oratorum & Poëtarum, qvi eandam

‡ Cl. Christoph. Cellarii Indices Latinitatis in Curtium, Cornel. Nepotem, Silium Italicum, & Plinii Epistolas. At indices rerum infinita prætermittentes non satisfaciunt. Qvàm vellem Silio suo omnium vocum addidisset. Laude dignus qvoqve rerum & verborum locupletissimus in Lucanum index est, Hugonis Grotii operà, Th. Pulmanni & aliorum concinnatus, qvem Hackiana Lugdun. Batav. in 8. exhibet editio anni 1669. in qva Thomæ Farnabii tùm Dedicationem tùm præfationem intolerabili negligentià omissas fuisse indignor admodum. Præfixit eas, suæ Joan. Blaeuw editioni nitidæ Amstelodamensi in 12. ann. M. DC. LXV. At notæ Farnabii integræ posteriori hìc habentur in editione Hackiana.

† *Conjunctio aliorum scriptorum)* Sic exempli gratià consideranti Julii Cæsaris commentarios de Bello Civili, operæ pretium erit cognoscere alios, hoc qvi de argumento scripserunt qvoqve, auctores, nimirum è Græcis Plutarchum in Vitis Julii Cæsaris, Pompeji M. & Tullii Ciceronis: Dionem Cassium Scriptorem Pragmaticum, & Appianum de Bello civili. E Latinis sunt Svetonius, Lucanus, & cumprimis Marcus Tullius in ad Familiares & ad Atticum Epistolis. Et qvoniam Cæsari Cicero æqvalis fuit, ipsiqve in eloqventia minimè secundus, è re erit, semper illos conjungere. Non nego & alios, in qvibus & Florus est, reperiri, hoc qvi de negotio scripserint: at modò dictos præcipuos esse, nemo qvi historias legit, vocabit in dubium. Et ut adpareat, qvantum ad explicationem auctoris conferat aliorum scriptorum conjunctio, sumemus initium Commentariorum Cæsaris de Bello hoc civili, e qvo („Litteris à Fabio C. Cæsaris Consulibus redditis „ &c.) liber hic qvod ἀκέφαλος sit, doctissimi viri dudum judicârunt: qvod & verisimile est, cùm palam sit libros hos esse corruptos. Nam neqve librò Belli Gallici VIII. hujus mentio ulla facta est, unde connexio qvidem adparere posset, adeò ut nullus excusationi locus reliqvus. Minimè multa tamen deesse puto, cùm

dem aut historiam, aut historiæ alicujus partem narrant. 2 Qvod inter præcipua media sensum scriptorum investigandi ab eruditis semper est habitum. 3 Qvinam autem Scriptores res easdem enarraverint*, duobus modis cognosces: primò ex commentariis in Historicos, in qvibus plerumqve reliqvi auctores eorumqve loca aut tota opera solent indicari; deinde ex catalogis eorum, qvi historicos secundùm seriem temporum, quorum res tractant, ordinârunt. 4 Qvo pertinet *Petri Angeli Bargei* libellus (*qvem vide infra in hoc Volumine n. X.*) cui titulus, *qvô ordine scriptorum historiæ Romanæ monumenta sint legenda*; *Gerardi Vossii* dissertatio † *de ratione legendæ historiæ*; *Philippi Glaseri Syngramma historicum*, & pleriqve eorum, qvi de historia scripserunt, unoqve volumine editi habentur.

XXII. 1 In toto contextu structuraqve orationis ad duo diligens & industrius historiarum Lector attendet; primò ad compositionem conclusionemqve vocum, ejusqve elegantiam, claritatem, æqvabilitatem, seu qvatenus stylus auctoris facili, expedito, aptéqve concluso textu jungitur, pergit, finitur; 2 qvatenus non interpellatô rationem hiatu aut asperitate, non obscurat aut imperfectam reddit brevitate, non onerat copiâ indolem rerum, seriemqve narrationis. 3 Talis enim plerorumqve meliorum historicorum veterum, qvanqvam cum diversitate qvadam, sed inprimis Curtii, Cæsaris & Livii est. 4 Præcipuè vero heic observandæ sunt artes, concinniorem reddendi structuram, per participia freqventiùs ac studiosiùs adhibita, per connexiones ac transitiones elegantiores, &c. itemqve diligentia variandæ orationis, vitandiqve, qvod ex earundem vocum, phrasium, formularum repetitione nasci solet, tædii studium. 5 In utroqve genere iterum Curtius planè eximius est. 6 Deinde respiciendum est ad orationis dignitatem & ornamenta, prout ea magis minúsve ad ostentationem Rhetoricarum declamationum, aut ad genium civilis actus accommodata sunt. 7 Sic magis declamatorius stylus

cùm Cæsar à proximis statim caussis voluerit incipere. Licebit nihilominus hic erit repetere c. XLIX. dicti Bello de Gallico libri, ad finem usqve & conjungere hoc cum Belli Civilis principio, ubi Auctor Belli caussas tradit. Qvas habent & Lucanus primô Pharsaliæ, v. 67. s. Florus qvartô c. II. ad versum 18. usqve, Sveton. in Julio à c. XXVI ad XXXI. Dio lib. XLI à principio, item Plutarchus in Vita Cæsaris, Curionem expressè nominant, has qvi litteras Consulib. pertulerit, qvin & Dio refert argumentum earum litterarum, in qvibus conqveritur de injuria suorum inimicorum, easqve deprecatur. Petit ut absentis habeatur ratio, & privilegia salva maneant, juxta Plebiscitum, qvod ejus caussâ factum, qvia Reipubl. caussâ abfuit, & absens Consul crearetur, cùm aliàs nonnisi præsens creatus erat. Mirum verò istis, qvi sub finem hujus capitis in verbis: „Pompejo esse in animo reip. non deesse &c. exponuntur, prætextibus, tam graves & prudentes potuisse decipi viros, ac si Pompejus Reipubl. rebus studeret, id qvod tandem nimis serò ipse deprehendit Tullius lib. VI. Attic. Ep. I. lib. VIII. Ep. XI. lib. IX. Ep. I. et VI. alióqve locô scribens: „Utrumqve, et Pompejum et Cæsarem suæ „potentiæ inservire, et in eo certatum esse qvi „suam ambitionem speciosiùs celare et tegere „posset.

† Hanc inseruimus parti I. Methodor. nostrar. n. XVIII. p. 729. s. Adde Michaelis Romanii Regii olim in sanctiore Senatu Belgico Secretarii Oculum Historiæ, sive rerum, temporum, Scriptorumqve ab Orbe condito ad nostra tempora designationem. Hannoveræ 1654. in 12.

ftylus eft Flori, Ammiani Marcellini, & aliorum: 8 Contra civilior & rerum actui aptior eft Curtii, Cæfaris, Nepotis, &c.

XXIII. 1 Porro ficut in dijudicanda pulcritudine fimulacri alicujus, aut venuftæ imaginis, poft confideratos oculos, frontem, genas, os, & ceteras fpeciei partes, peculiari obfervatione opus eft, ut totam formam teneas, animoqve infigas: fic, nifi qvis in contextu ad hunc modum æftimando utrobiqve ad totius veluti corporis formam habitumqve refpexerit, nunqvam aut diftingvet ab alio civilis ftyli elegantiam, aut ideam ejus animo imbibet, aut deniqve feliciter imitabitur.

XXIV. 1 Ceterum tota verborum notatio obfervationi rerum unicè deftinatur, aut certè deftinari debet: qvæ ut in omni ftudiorum genere, fic & in hiftoriarum lectione præcipua habenda eft. 2 Hæc pro diverfitate fcopi, qvem fibi lectores præfixêre, proqve varietate doctrinarum, qvibus fcientiarum orbis abfolvitur, multiplex ac propemodum infinita eft. 3 Nos ea folummodò tangemus genera, qvæ à civilis prudentiæ vitæqve ftudiofo in evolvendis hiftoricis potiffimùm animadvertenda funt. 4 Hæc vel ad Politicam propriè fpectant, vel certâ ratione, & prout refpectum ad res civiles involvunt, eò referuntur. 5 Pofterioris generis funt primò *hiftorica*; qvò pertinent gentium, urbium, Imperiorum, ortus, progreffus, translationes, everfiones, bella varios inter populos, aut inter ejusdem Imperii membra, nunc gefta, nunc compofita, ceteraqve notabiles rerum eventus ac cafus; itemque varii ritus ac leges his illifqve populis ufitatæ; 6 Secundò *Chronologica*, ut Epochæ illuftres, earumqve termini, intervalla, partes præcipuæ, ut & periodi Imperiorum ac civitatum, aliaqve; 7 Tertiò *Genealogica*, ut origines & progreffus familiarum Imperatoriarum, Regiarum, Principalium; harumqve mutui refpectus, cognationes, ftirpes, propagines, &c. 8 Qvartò *Geographica*, ut regionum, urbium, montium, fluviorum, finuum, portuum, & reliqvorum huc fpectantium nomina, fitus, defcriptiones, & qvid in fingulis notatu dignum; 9 Qvintò *moralia*, ut illuftria virtutum vitiorumqve, vel & affectuum paffionumqve animi exempla, defcriptiones, proprietates, ingeniorum varietas & characteres, &c.

XXV. 1 Iterum heîc fubfidiis opus, qvibus obfervatio hæc juvetur & facilior fit. 2 Ad hiftoricarum rerum obfervationem, ac meliorem intellectum, utiliter adhibebuntur, qvantum ad res Imperiorum, ac origines rituum, Compendia hiftoriæ univerfalis, tùm breviffima, ceu funt *Tabulæ Chronologicæ Helvici*, *Schraderi*, *Boxhornii*, *Mechovii*, Cellis nuper majori formâ excufæ; tùm paullò explicatiora, ut *Epitome Jo: Cluveri*, *Theatrum Hiftoricum Matthiæ* aut *Syntagma Hiftoriarum civilium Muræli*, &c, 3 Qvantum ad ritus antiqvos, in rebus Romanis *Antiqvitates Jo. Rofini*, cum Paralipomenis Thomæ Dempfteri, aut breviores libelli *Philippi Caroli*, *Lacis hiftoricæ compendium* ex operibus Lipfii excerptum; 4 In Græcis *Barthol. Keckermanni* Differtationes III. Politicæ fpecialis, & opufcula varia *Jo. Meurfii*; 5 In Perficis *Briffonii* liber de principatu Perfarum, & ejusdem *Keckermanni* Dif-

fer-

sertatio *de Republica Persarum.* 6 In Ebraicis *Cunæus*, *Sigonius*, *Bertramus de Repub. Ebræorum*, * &c. 7 In Ægyptiacis *Athanasii Kircheri Oedipus Ægyptiacus*, &c. 8 Ad Genealogica subsidio erunt *Ubbonis Emmii Genealogia*, *Henningii Theatrum Genealogicum*, & passim in Chronologia *Heinricus Guthberletus.* 9 Ad Chronologica, tum qvi fundamenta Chronologiæ systematicè composuerunt, inter qvos accuratissimi omnium haberi debent *Dionysius Petavius*, tùm in prolixo opere *de doctrina temporum*, tùm in parte secunda *Rationarii temporum*, *Ægidius Strauchius* in *Breviario Chronologico* & *Reinboldus Frankenbergerus* in *Systemate Chronologico* nuper edito; tùm *Alstedius* in *Thesauro Chronologico*, *Reusnerus* in *Isagoge historica*, & qvi prætereà singulorum Imperiorum Chronologias contexuerunt. 10 Ad Geographica, Introductio *Philippi Cluverii*, non ita pridem à *Joh. Bunone* suppleta, notis ac tabulis aucta, *Christophori Heidmanni Europa & Palæstina*, *Philippus* † *Brietius* in *Parallelis veteris & novæ Geographiæ*, & *Gonsalius de Salas* in *Epitome Geographiæ veteris*; tum Lexica Geographica *Caroli Stephani* & *Jo. Philippi* ‡ *Ferrarii.* 11 Ad Ethica deniqve, præter vulgares libellos Ethicos, scriptores de Characteribus virtutum & vitiorum, *Theophrastus*, *Pastorius*, *Molinæus*, *Hallus*, &c.

* In Christianismo tibi proderit de Officiis precibus & hymnis Euchologium Græcorum cum notis Jacobi Goari. De eorumdem libris & templis Leo Allatius cum Elia Vejelio Theologo Ulmensi. In Muhammedanismo Abulfarajus cum notis Pocockii, & Hottingeri Historia Orientalis.

† *Brietius*] Est qvidem hoc Jesuitæ opus præclarum sanè, sed breviori stylô conscriptum, qvodqve Europam tantummodò; non ceteras orbis partes complectitur.

‡ *Ferrarii*] Alexandrini, Ordinis Servorum Beatæ Mariæ Virginis olim Præpositi Generalis. Cujus Lexicon vel ob id maximè in pretio fuit, qvod in Ordinem Alphabeticum digestum, recentiorem Geographiam uberiùs explicatam contineret. Anno M. DC. LXX. Lexicon illud Geographicum recusum, idqve alterô tantô auctius emisit in publicum Michaël Anton. Baudrand Parisinus, qvi tamen in eo (repeto è præfatione verba ejus) vel admodum ampliato opere, nondum potuit acqviescere. Qvare Geographiam multò accuratiorem meritò desiderari omnino persvasus, plurimorum qvi id oneris ipsi imponebant postulatione adductus, non mediocrem huic rei operam curamqve impendere coactus edidit illud denuò Parisiis an. M. DC. LXXXII. in fol. Qvod hactenus omnium optimum Lexicon Geographicum habitum est. Ceterùm dicta qvod in præfatione subjicit Baudrandus: „ Eos qvi Tractatus aliqvos Geographicos edituri sunt vehementer rogo, ut „ qvam mihi legem præscripsi, ne qvid ex Notitiæ Galliarum libro decerperem, qvod vir „ clar. ejus author ab omnibus postulaverat, „ eâdem uti velint, neqve ea sibi vindicent qvæ „ summô labore & curâ in hoc opere collegi. Si „ qvi igitur de Geographia scribere velint, separatim scribant, neu sua meis immisceant, separatim opera sua publicent, meas mihi observationes relinqvant, ne aut mei aliis aut alieni mihi errores tribuantur. Non enim sine magna indignatione vidimus Joannem Jacobum „ Hofmannum, & alios qvosdam audacter suppressis verorum authorum nominibus, aliena „ opera interpolata & depravata magis qvàm „ aucta sibi vindicâsse. Hoc ridiculum est & luce vix dignum. Jus enim illud qvod Baudrandus sibi in Ferrarii Lexicon tribuit, dat sibi Cl. Hofmannus in Baudrandum, & fortè non tam in Baudrandum qvàm in eum, cujus virulò aravit, Ferrarium. Nec qvidqvam juvat Baudrandum exemplum, qvod adducit, Hadriani Valesii auctoris Notitiæ Galliarum; hic enim uti solus & unicus totius libri sui editor est: ita ex opposito Baudrandus suam Geographiam non fecit sed compilavit.

XXVI. 1 Hæc cùm fermè nudæ sint cognitionis ac notitiæ, facilis & obviæ sunt observationis, ultròqve legentis animo se offerunt; ac proinde haud difficulter ad suum qvæqve locum, qvem obtinent in scientiis, ad qvas pertinent, referri possunt. 2 Qvemadmodum & ex iis, qvæ propriè sunt politica, qvalia sunt pleraqve argumenti historici, sententiæ expressè positæ, judicia scriptoris narrationi vel præmissa, vel inserta, vel subjecta, digressiones politicæ, interpositæ orationes, & similia alia, velut insigniori monumento magis exstant, legentisqve annotationi patent.

XXVII. 1 At minima hæc pars est observationis historicopoliticæ, cujus materiam universa historici scriptio, non solùm cùm sententiosè loqvitur, cùm judicium aut suum aut prudentum interponit, cùm totas digressiones orationesqve operi suo inserit; sed in tota rerum serie contextuqve suppeditat. 2 Cùm enim historici pragmatici, nam de his in præsens unicè loqvimur, hoc habeant singulare ac proprium, ut non eventus modò & rem gestam, sed rei gerendæ caussas, rationes, circumstantias, consilia, totiusqve, ut ita dicam, contextus practici genium stylò signent; idcirco sic ad singulas sententias, totiusqve expositionis seriem animus advertendus, ut historici judicium, disciplinam, informationem, non solùm in digressionibus, & dissertationibus narrationi insertis, sed in tota narratione, & omni ejus parte, accuratè sufficienterqve deprehendamus. 3 Tota enim civilis prudentia circumstantialis, ut sic loqvar, ad tempus, locum, conditionem negotiorum accommodata est: neqve tàm sub locos communes, qvàm sub observationes singulares & subtiles cadit, qvas meliores historici summâ sollertiâ suggerunt.

XXIIX. 1 Hæc itaqve pars observationis historicæ, non obviæ annotationis, sed interioris notæ, subtiliorisqve & difficilioris operæ, haberi debet. 2 Ac proinde, ut eâ potiamur, non mediocri diligentiâ, attentione, comparatione opus est. 3 Nunqvam enim ad hæc adyta penetrabit, qvi obiter & perfunctoriè, ut pleriqve solent, historiam legerit. 4 Qvomodo autem hæc interior observatio, institui debeat, magis exemplô doctrinæ in re præsenti, qvàm præceptis & regulis extra tractationem ipsam auctorum ostendi potest. 5 Aliqvid tamen monstrabit diligens consideratio eorum, qvæ de usu lectionis & observationis historicæ multiplici, qvem prudentiæ civili præstat, sub initium hesternæ dissertationis diximus. 6 Ad hos enim usus semper, tanqvam ad normam & regulam observationis historicopoliticæ, historiarum lectori respiciendum est.

XXIX. 1 Scilicet, qvia historia memoriam, primam prudentiæ partem, exemplorum ubertate & promptitudinis, ac constantiæ instrumentis juvare debet, non temerè prætermittendum est ullum exemplum illustre, & cujus saltem aliqvem usum in applicatione ad consilia rerumqve actum futurum censes: 2 qvia similitudine, comparatione, ordine semper comparanda sunt exempla præsentia cum aliis, qvæ occurrunt animo videnduмqve, ad qvam eorum classem

ftem unumqvodqve referri possit. 3 Porrò cùm eadem historia intelligentiam plenitudine & copiâ expositionis, judicii regulâ & animositate, subsidiisqve solertiæ, debeat instruere; idcirco omnes circumstantiæ accuratè diligenterqve attendendæ sunt, cum antecedentibus & conseqventibus: 4 adhibenda deinde subsidia judicii dirigendi, & videndum an auctor sive manifestè sive occultè judicium prudentum, aut suum lectori insinuet: 5 hinc circumspiciendum, an & in qvos usus observatum exemplum aut sententia adhiberi, & qvomodo ad præsentia negotia adplicari qveat. 6 Deniqve qvantum ad conjiciendi facultatem, qvæ pariter hâc observatione juvanda est, sollicitè considerandæ sunt caussæ, prætextus, cognata actionum, præsidia agendi aut impedimenta, totiusqve actus civilis indoles & ingenium.

XXX. 1 Subsidiorum locô, qvantum ad politica, facilioris observationis esse possunt *Aphorismi Politici & Militares* à *Lamberto* * *Danæo* editi, post à *Bronchorstio aliisqve aucti*; 2 itemqve *Aphorismi Politici ex Tacito* Italicæ ejus versioni in margine additi, 3 *Manuale Grandium Qvirini*, Archiepiscopi Nixiensis; *Electa Politica* è variis scriptoribus per *Desiderium Crescentium* edita, 5 & qvi nuperrimè prodiit, *Tacitus Axiomaticus Jo. Theodori Sprengeri*: 6 deinde notæ *Christophori Forstneri* & *Cyriaci Lentuli* ad Tacitum, 7 *Jani Gruteri* ad Livium, 8 *Jo. Loccenii* ad Curtium & Nepotem, 9 *Zevecotii* ad Svetonium & Florum, 10 *Freinshemii* ad eundem Florum & Curtium, & si qvi prætereà hujus commatis erunt. 11 Deniqve observationes *Piccarti* & *Berneggeri*, discursus *Gruteri*, & aliorum, è qvibus partim qvænam, partim qvâ ratione ac methodô observari debeant, velut sub illustribus exemplis discere licebit.

XXXI. 1 Subtilioris observationis politicæ, qvanto major difficultas, tantô pauciora subsidia exstant: ac haud scio, an præter qvædam Bœcleriana, ut *commentaria ad XV priora capita Annalis I Taciti*, *Annotationem politicam ad libros Historiarum Taciti*, *Dissertationes ad Svetonii Cæsares*, & *Scholas Florianas*, qvidqvam magnoperè laudari mereatur. 2 † Solus enim hic vir doctissimus, judicii planè eximii, aut certè cum paucissimis totam seriem, textumqve historicum pro dignitate expendere ac evolvere solet. 3 Hujus igitur opuscula, qvæ diximus, tanqvam norma & exemplum hujus observationis semper ante oculos haberi debent. 4 Neç omittendæ *Dissertationes ejusdem Academicæ*, qvibus ad eundem modum qvædam loca Taciti particulatim evolvit.

XXXII. 1 Postremò multò qvoqve faciliorem hanc operam reddet diligens lectio Lipsiani Politicorum operis. 2 Eâ enim fiet, ut subinde occur-

* Editio locupletissima, qvamvis non emendata satis, est Lugdun. Batav. CIↃ IↃC XXXIX. in 12.

† *Solus*] Si hic vir aliqvanto clariùs & magis perspicue ac explicatius scripsisset, dubito an hunc primum omnium ponam? Illi sine dubio neminem præfero accuratissimâ cognitione Philologiæ, Politicæ & Juris publici, fide, magnitudine animi, pietate, ac in patriam & studiosam juventutem amore; qvodqve multi voluerunt, pauci potuerunt, penetrare in intima Scriptorum & recondita, efficaciamqve in illis latentem oc[...]e aperire, & in usum transferre huic contigit.

rant animo capita sedesqve observationum, ad qvas referri possint, qvæ in historiarum tractatione animadvertimus ac meditamur.

XXXIII. 1 De *excerpendi ratione*, qvam alteram partem historicæ tractationis fecimus, sicut ingens studiosorum hominum sollicitudo passim deprehenditur: ita plures ex eruditis accuratè diligenter præcipere conati sunt, multóqve post alios in eo argumento celebris Jesuita *Hieronymus Drexelius* fuit. 2 Cujus tamen *Aurifodina*, si non tàm res in eam congestas, qvàm modum excerpendi ab auctore commendatum respicias, passim qvorundam judicia parum æqva experta est, nec fortassis immeritò. 3 Nam, ut alia incommoda taceam, vel ideo non admodum apta discentium studiis esse videtur, qvòd unius ejusdemqve argumenti excerpta in tot diversas classes, easqve bipertitas lemmatum, adversariorum, historiarum, locorum communium verborum & sententiarum, miscellorum, & aliorum discerpat. 4 Qvæ res non solùm distrahit animum ac memoriam, sed etiam nonnihil difficultatis cùm in excerpendo, tùm in inqvirendo secum trahit.

XXXIV. 1 Nos post tentatam non unam excerpendi rationem, virosqve doctos complures diversis in Academiis in consilium adhibitos, hanc, si non optimam, certè non admodùm incommodam, multisqve aliis meliorem, magnis qvoqve viris cum insigni studiorum suorum emolumento usurpatam, deprehendimus. 2 Si scilicet in universum *duo locorum genera* constituantur; *unum secundùm seriem & ordinem disciplinarum*, qvæ præ reliqvis accuratè tractandae sunt; *alterum veluti miscellaneum*, è qvibuscunqve aliis scientiis, tùm ex iis ipsis, qvae praecipuè tractari debent, nonnulla, qvae non satis commodè ad prius genus referri possunt, qvatenus ad scopum cujusqve meliùs obtinendum faciunt, in unum volumen congerens. 3 De utroqve aliqvanto explicatiùs dicemus: 4 *Primò* igitur in singulis disciplinis & scientiis, qvibus aliqvis majori curâ incumbere instituit, deligatur aliqvod systema sive compendium ejusmodi, qvod & receptis inter doctiores opinionibus conforme, & materias omnes, aut saltem fermè omnes, ad eam disciplinam pertinentes, solidè pertractet; denique qvod à peritis ejus scientiae in aliqvo pretio habeatur; 5 *Secundò*, hoc ita compingatur, ut singulis foliis singula aut etiam bina folia chartae mundae, prout liber brevis aut prolixior, typiqve minuti aut grandes, studium deniqve lecturi ac excerpturi ingens aut mediocre est, interserantur: 6 *Tertiò*, sub finem qvoqve libri circiter aut tertia aut qvarta pars foliorum, qvibus libellus ipse constat, chartae mundae subjungatur in supplementum eorum, qvae superioribus inserta fuerint, inservitura: 7 *Qvartò*, hic libellus tamdiu legatur, donec, qvae in eo continentur, ita infixa sint animo, ut singula qvis velut in numerato habeat: 8 *Qvintò*, si nullus index Alphabeticus, aut non satis accuratus & locuples adsit, lector ipse talem conficiat, et libello subnectat; ita tamen, ut & ibi spatium aliqvod supplendi, qvæ ad librum excerpenda sunt, relinqvatur; si verò jam adest index ejusmodi, charta munda pariter interseratur: 9 *Sextò*, tabella una aut plures, non tamen nimis multæ, qvibus conspe-

ctus

ctus totius operis, materia, rerumqve connexio & ordo oculis unô velut intuitu illatur, nisi jam antè essent, concinnentur & principio voluminis inserantur.

XXXV. 1 Atqve hoc velut fundamentum est omnium excerptorum & locorum communium; qvæ deinde per omnem vitam conficienda sunt. 2 Idqve multò commodiùs futurum est, qvàm si tituli in mundo volumine, vel* nullâ connexione aut ordine, vel secundùm seriem alicujus systematis, vel ex cujusqve mente & arbitrio, vel deniqve secundùm ordinem alphabeticum consignentur. 3 Multum enim temporis compendifaciet, qvi jam ab alio, eoqve probatæ industriæ & eruditionis viro, tum ordinem disciplinæ & materiæ sive rerum connexionem, tùm fundamenta totius operis elaborata habebit. 4 Contra, qvi sibi ipsi titulos fingere volet, seriemqve eorum suô arbitriô concinnare, non solùm hærebit sæpiùs, diuqve secum deliberabit, qvem ordinem observaturus sit; sed etiam in evolvendis titulis, inserendisqve excerptis subinde moram aliqvam experietur. 5 Ne de aliis incommodis nunc dicam, qvorum multa per hanc methodum præciduntur.

XXXVI. 1 Ut autem constet, qvibus systematis lector in historica tractatione ad hunc finem uti possit, in singulis illi disciplinis, qvarum res excerpi debere diximus, unum aut etiam alterum in hos usus commendabimus. 2 Incipiemus à realibus, sive rerum observatione. 3 In *Historicis* adhunc usum licebit adhibere *Cluveri Epitomen Historicam* nuperrimæ editionis, aut, si ea nimis prolixa alicui videtur, *Petavii Rationarium Temporum*; vel *Chronologiam Helvici*, vel *Schraderi*, vel deniqve *Boxhornii*; qvanqvàm illæ priores nimis concisæ sunt, & vix ultra qvàm solis chronologicis, vel annorum computationi excerpendæ, inserviunt. 4 Deinde, qvod ad chronologica & controversitas temporarias, nemo hic aptior *Ægidiô Strauchiô*, cujus *Breviarium* supra laudavimus. 5 In *Genealogicis* adhibebitur qvoad veteres *Ubbo Emmius*, qvoad recentiores *Nic. Rittershusius*, (*Tubingæ 1664. in fol.*) aut etiam *Limina Genealogica Wagneri*. * 6 In *Geographicis* omnibus aliis aptior

 est

* Qvibus omnibus præstat Dn. D. Philipp. Jacob. Spenerus in Theatro Nobilitatis Europæ. & Sylloge Genealog. Histor. Sunt & Excellentium Familiarum in Gallia Genealogiæ à prima earumdem origine usqve ad præsens ævum cum Iconibus & insignibus Norimbergæ editæ 1687. in fol. Brugis annô 1650. in qvinqve Voluminib. in fol. prodierunt Oliv. Vredi Opera omnia, seu Historiæ Flandriæ Comitum. Sigilla Flandriæ & Inscriptiones Diplomatum, probationesqve Genealogiæ Flandriæ Comitum. Scripsit qvoqve Anton. Possevinus Historiam Gonzagarum, & Genealogiam eorum pertexuit. Sed liber iste, etsi è præcipuis Italicarum rerum Scriptoribus sit, vetitus tamen est, qvia cùm Mantuæ Dux Gonzaga aliqvam è Sabaudica voluisset ducere, ut ajunt, familia: Sabaudi objecerunt ipsi novitatem, qvasi non ab antiqva satis descenderit stirpe, & probaverunt hoc ipso è Possevino, Scriptore domestico. Propterea prohibuit librum illum Dux, cùm genus ab ea, qvam speraverat, nobilitate, minimè deduxerit. Forstnerus sanè magni hunc auctorem facit, & imprimis amat. Imitatur Taciti stylum, & plurima monumenta exhibet. At Galli ridere Germanos solent, qvòd Genealogias conscribant, & tamen fontes Historiarum non addant, cùm facilis aliàs labor sit, eò modô, qvi plerisqve usurpatur, Genealogias contexere. Certè illud diligentiæ verum opus est, cùm Historiæ etiam, adduntur monumenta, è qvibus Genealogiæ demonstretur fides. Neqve enim recentioribus fiden-

est *Introductio Phil. Cluveri*, editionis ‡ nuperae, vel propter accuratum adjectum indicem & XL. tabulas Geographicas. 7 Qvanqvam hae non sunt ex accuratissimis, multùm tamen prodent statim eôdem intuitu situm locorum semper ante oculos habere. 8 Qvod deniqve attinet veteres Romanorum ritus ac consvetudines, optandum esset compendium aliqvod aptius perfectiusqve exstare, qvàm sunt *Philippi Caroli Antiqvitates*, Compendium *Facis Criticæ* & qvae solô titulô ab eo differt, *Roma illustrata Antonii Thysii*; 9 Sed qvoniam tali † hactenus destituimur, dum aliud prodierit, vel antiqvitates Caroli ad eum modum adornari oportet, vel antiqvitatibus Rosini, editionis † Coloniensis M.DC.XX. in 4to. qvae ampliores margines habet adscribenda, aut sub finem voluminis in charta munda supplenda sunt, qvae ex historicis in hoc genere excerpi debent. 10 Ceterarum gentium ritus & antiqvitates, qvoniam peculiaribus compendiis non sunt explicatae, ad aliqvem locum Ethicum aut politicum, vel in locos miscellaneos, de qvibus mox dicemus, referri debent.

XXXVII. 1 In *Ethicis* compendia qvidem plura exstant, in qvibus secundùm Aristotelis ductum de summo bono, de principiis actionum humanarum, de XI. virtutibus Aristoteli commemoratis, hisqve oppositis vitiis, cognatis, effectis &c. non malè præcipitur, merenturqve non postremam laudem hôc nomine *Disputationes Ethicæ Conradi Horneji*, ejusdemqve *civilis doctrinæ de moribus* libri IV, 2 *Theatrum Ethicum Hieronymi Prætorii*, postremâ auctoris curâ recognitum & notis illustratum, 3 Tabulae variorum, qvarum aliqvot ad usum excerpendi, eô qvem diximus modô, vel ideò non inutiliter adornabuntur, ut qvae de natura virtutum vitiorumqve apud di-

fidendum puto Scriptoribus, nisi veterum auctoritatem adferant. Hòc sanè modô Sanctmartani Fratres qvasdam ediderunt Genealogias doctissimè enumeratas. Meret hìc & adduci et optimus ferè & accuratissimus inter Genealogistas, Mitæus, qvi magnô se ipsum sæpius candore refutat, nactus documenta meliora.

‡ Ego utor editione secundâ Gvelpherbytanâ anni M. DC LXIV in 4to. priore qvidem locupletiore, sed admodum vitiosâ; uti vel ex addito mendorum indice adparet. Qvibus tamen fortè nec tertia vacat editio.

† *Hactenus destituimur*] At annô M. DC. LXIV. Bremæ in 8t. prodiit Cl. Henr. Kippingi Recensus Antiqvitatum Romanarum letis eruditus ac utilis, qvi fortè B. Bosio vel non obvenit, vel non succurrit; citra controversiam enim illum aliàs non prætermisisset. Kippingius sanè recentiorum monumenta perlustrare magna cum animi voluptate (qvod de se ipso libri dicti scribit in præfatione) ausus, è novis testimoniis corrigit, defendit, demutat antiqvos ritus situmqve tellus. Addit summæ & optimæ fidei Censores, qvos Rosinus ignorat prorsus, INSCRIPTIONES dico, & commodis locis aptissimè inserit, ut verè credas, LECTOR, te legere Antiqvitates, cùm Antiqvissimô sermone & sæpe Aboriginum fantem audias, non solùm Italiam, sed qvoqve Hispaniam, Galliam, Germaniam, Pannoniam, amplissimi ejus Imperii provincias magnas, in Columnis & Marmoribus. Numismata, Icones, Scalpturæ cum subsidio, magno labore nec minori sumptu conqvisitæ suppetiæ, ut haberes eò plura firmamenta rerum pulcherrimarum.

* *Editionis Coloniens.*] Hanc non tantùm ob margines ceteris editionibus ut Genevensibus & Amstelodamensi præfero, sed & ob addita in aliis omissa egregia electa Antiqvitatum Romanarum, I. de priscis Roman. Gentib. ac familiis. II. de Tribubus Roman XXXV. Rusticis atqve Urbanis. III. de Ludis festisqve Roman. è Kalendario vetere, studiô Andreæ Schotti Jesuitæ.

diversos scriptores occurrunt, ceteraqve magis speculativa, eò referantur. 4 Sed qvoniam plus involvit Ethices studium, qvàm qvae in Aristotele reperiuntur; ac praeterea, qvae apud Historicos occucurunt, pleraqve non tam ad notitiam rerum moralium, qvàm ad directionem rerum humanarum particularium, regulasqve vitae speciáliores spectant; aliò compendiò opus est, qvod & reliqvas virtutes, Aristoteli ejusqve sectatoribus, si non omissas, saltem non explicitè traditas expositásqve, declaret, & partem Ethicæ canonicam, uti vocari solet, specialesqve regulas & observationes addat. 5 Qvô nomine commendari debet Enchiridion Ethicum *à Jo. Jonstono* ex sententiolissimis veterum ac qvorundam recentiorum dictis, eâ fermè methodô, qvâ Lipsii Politica, congestum; qvod dudum magni viri, ut profectibus discentium inprimis aptum & accommodatum laudârunt. 6 Qvanqvàm enim Lipsium, qvem imitari voluit, non ubiqve sit assecutus, tamen, dum melius adhuc prodierit, omnino in hoc genere primas tenet. 7 Ad hoc Enchiridion non solùm, qvae ad regulas vitae caussasqve virtutum impulsivas, sed etiam qvae ad virtutum vitiorumqve characteres spectant, licebit excerpere. 8 Ceteris ingeniorum animorumqve characteribus commodiùs peculiaris appendix, aut sub finem hujus compendii, aut in locis miscellaneis tribuetur.

XXXIIX. 1 Politica, ut etiam suprà monuimus, alia vulgaria & magis theoretica sunt, alia interioris notitiæ magisqve specialia. 2 Prioris generis pauca suppeditat lectio historica; posterioris plura, eaqve fermè sola. 3 Illius generis tamen, si qvæ occurrerint, excerpentur ad *Politicam Arnisæi* aut *Boxhornii Institutiones*; 4 ad reconditiora verò & specialia commodissimè adhibebitur, *opus Politicorum Lipsii*; qvod cum *Aristotelis Politicis* unicè tanqvam solidum fundamentum civilis prudentiæ supponi debet, ob rariores & singulares dotes prolixè expositas a Bœclero, in dissertatione *de Politicis Lipsianis*. 5 Id enim opus ad hunc usum magnos viros non solùm adhibuisse ipsos, sed etiam aliis commendâsse, memini. 6 Qvoniam verò ea, qvæ ad polyarchicæ Reipublicæ artes, arcana, vitia & incommoda, pertinent, omisit; ex *Arcanis Clapmarii*, *Institutionibus politicis Boxhornii*, aut aliundè tituli illi supplendi sunt.

XXXIX. 1 Superest, ut *de locis verborum*, *phrasium* ac *formularum* aliqvid adjiciamus. 2 Horum omnium observatio duas ob caussas instituitur: primò ut sciamus, qvænam res his illisve vocibus ac phrasibus significentur: deinde qvibus verbis ac formulis hae illæve res aptè & usitatè exprimantur. 3 Pro diversitate hujus finis duplici qvoqve excerptorum genere opus est. 4 qvorum unô significationes vocabulorum ac formularum rariores annotamus; id qvod commodissimè fiet secundum ordinem Alphabethi: 5 alterô secundùm seriem rerum, appellationes earum aptas & eruditis receptas, phrasesqve & formulas exprimendis illis idoneas congerimus. 6 Ad priorem usum omnium accommodatissimus est *Thesaurus Fabri*, ex ultima editione Buchneriana, in cujus utriusqve marginibus, satis amplis, multa de vocum phrasi-

phrasiumqve rariore usu aut significatione, adscribi adnotariqve possunt. *7 Ad posteriorem inprimis commendaverim *Atrium Latinitatis*, nuper à diligentissimo viro, *Jo. Henrico Ursino*, Præsule Ratisbonensi, amico nostro, concinnatum, aut *Scholam* ‡ *Latinitatis* ad copiam verborum & notitiam rerum comparandam, principali jussu Gothæ elaboratam & editam, cui charta munda, eô qvô suprà diximus modò, inserenda ac subjungenda, tabulaqve cum Indice adaptanda est. 8 Horum librorum, præter dictos, etiam alii futuri sunt usus: nam qvoniam Buchnerus, & ante eum, Faber, subinde locutiones proverbiales, sententias elegantiores & acutiores, aptioresqve similitudines insperserunt, licebit etiam in hoc genere observata eô referre. 9 Atrium autem Ursinianum, Scholaqve Latinitatis Gothana cùm præter voces & phrases etiam plerarumqve divinarum ac humanarum rerum delineationem & superficiariam ac confusam cognitionem suppeditet; non malè qvis ad illud adnotaverit, qvæ ex illis disciplinis & artibus, qvæ tantùm in transitu tractandæ sunt, historiarum lectori occurrent.

XL. 1 Qvæ verò ad totius orationis structuram, dispositionem, connexionem, variationem, distinctionem & ornamenta pertinent, ea omnia ad partitiones oratorias Vossii, eôdem, qvô cetera compendia, modô adornandas, suô qvæqve locô adnotabuntur. 2 In cujus voluminis fine haud in-

con-

* Faciet fortè & hûc non parum nostrum Lexicon qvod ab aliqvot annorum decursu apud Bibliopolam Roterodamensem Dn. Leersium ad prælum paratum jacuit.

‡ Addas velim duobus his à Bosio commendatis libris Johannis Jonstoni Polymathiam Philologicam, sive totius rerum Universitatis ad suos ordines revocatæ adumbrationem. Francof. M. DC. LXVII. in 8t. Qvi liber rectè illo utentibus incredibile adfert genere in Philologico emolumentum. Neqve enim pueris Latinæ Lingvæ imperitis illum destinavit, sed juvenibus ejusdem ignaris, & Academias meditantibus, ut anteqvam eas peterent, saltem totam rerum seriem magistro adminiculante, animo imprimere, & impressam in numerato habere possent. Cùm enim hoc in studii genere nec hinc nec inde Cl. Jonstono satis fieret, aggressus est hanc ipse Vir doctus provinciam à lectione Auctorum, tàm sacrorum, qvam profanorum & recentiorum non omnino (qvod ipse non vanè præ se fert Auctor) imparatus, daséqve operam conatus est, ut pertractis in partes Comenio & Ursino, insertisqve qvæ inserviebant, totum rerum, si non vocum exhauriret Oceanum: ut res naturalem secundùm ductum disponeret & unam pluribus synonymis exprimeret; plerasqve notioribus & differentiis exceptis, ex suæ appellationis Etymologia brevissimè describeret; & locos qvasi communes, ad qvos omnia ea qvæ in auctoribus tàm sacris qvàm profanis, viris magnis enucleatis breviter reduci possent, erigeret. Et certè si hoc fieret, si omissa insererentur, vel synonymis apponerentur, correctis etiam si qvi intervenère erroribus, haberemus bene ordinatum Polymathiæ Philologicæ Syntagma, in qvo uno oculi ictu omnia illa lustrari possent, qvæ in tot variis Lectionibus, Observationibus, Notis & Commentariis, tam Latinis qvàm Græcis, ad latinas voces revocatis habentur. Statim discere posses, qvid sit apud Tertullianum, mellis & lactis concordia, qvid hebdomas peccatorum, exancillatus, enundinare, vestis de cataclitis &c. qvid apud Arnobium, seliqvastrum, sedularia, dies ludibrii, secus, digiti samothracii &c. qvid apud Martialem, Colossus Sydereus, jurare per Anchialum, nimbi Cilicii, molles honores &c. qvid apud Persium, discinctus narta, fratres inter ahenos, Vasa Numæ, æra Saturnia &c Mirati verò subit dictam Jonstoni Polymathiam Bosio nostro minimè memoratam, cùm ille ipse Jonstonus his præfationem verbis claudat: „Debebis verò & Nobilissimo BOSIO, Historiarum in Academia Jenensi Professori celeberrimo gratias, qvod & Correctioni præesse, hinc qve & inde nonnulla qvæ mihi exciderant vel distracto imposuerant inserere, & indici concinnando providere voluerit.

consultum fuerit peculiarem locum assignare formulis connectendi, transeundi, rogandi, laudandi, ceterisqve, qvarum præcipuus in oratione civili usus deprehenditur.

XLI. 1 Sed qvoniam multa subinde occurrere necesse est, qvæ non possis ad aliqvod è systematis, qvorum mentionem fecimus, commodè referre; addendum est aliud volumen locorum miscellaneorum, in qvo sine ullo ordine inscribes titulos, prout unusqvisqve occurrerit, singulis unâ pluribusve paginis, prout fertiles aut steriles videbuntur, assignatis. 2 Sub initium autem hujus voluminis scribantur tituli secundùm seriem alphabeticam, sic tamen, ut cuiqve alphabeti literæ justum & proportionatum spatium tribuatur. 3 Hic veluti pandectes erit omnium eorum, qvæ ad superiora aut omnino aut statim & absqve longa deliberatione referre non potes; simul & illorum, qvæ excerpta amplius spatium occupatura sunt, qvàm ut chartæ compendiò insertæ ea capere possint.

XLII. 1 Jam ne omnia aut nimis multa in utrumqve locorum genus à nobis laudatum excerpere necesse habeas, simulqve delectum adhibere qveas eorum qvæ excerpi possunt, aliud operæ compendium adhibebis. 2 Ad manus sint legenti historicum, aut saltem excerpturo, in singulis doctrinæ generibus, supra memoratis, singuli aut bini scriptores, qvi aliqvantò prolixiùs earum materias omnes aut præcipuas pertractent, iiqve pariter, ut de compendiis dicebamus, accurati, viris doctis probati, & præterea paullò recentiores. 3 Hi aut statim ab initio conjungantur cum lectione compendiorum; aut, si id alicui prolixioris operæ videatur, qvàm ut eâ intra tempus studiis suis destinatum defungi possit, statim obiter percurrantur; deinde qvoties aliqvid excerpendum est, eò recurratur & inqviratur, an id qvod excerpendum esse judicas, jam ante ab iis adnotatum sit; si adnotârunt, supersedebis excerpendi labore, & solummodo auctoris ejus locum, compendio tuo, aut locis miscellaneis suô locô adscribes; sin, nôris operæ pretium te facturum, si excerpseris. 4 Qvidqvid autem horum sit, nunqvam te pœnitebit suscepti in eo scriptore consulendo laboris. Semper enim inde aliqvid animo tuo firmius hærebit.

XLIII. 1 Præbebunt autem hunc usum, *in Historicis*, qvantum ad Imperiorum res & eventus notabiles *opus Chronologicum Sethi Calvisii*, & si qvis majorem diligentiam adhibere velit, in specie qvoad res trium priorum monarchiarum & qvartæ initia *Chronicon Catholicon Edwardi Simsonii*, *Annales Veteris Testamenti Jacobi Usserii*, aut *Annales sacri Jacobi Saliani*, vel *Augustini Tornielli*, vel utriusqve compendium ab *Heinrico Spondano* confectum; 2 Qvoad * res Romanas veteres *Onuphrii Panvinii Commentarii in Fastos consulares*, aut *Annales Romani Stephani Vinandi Pighii*, &c. 3 Qvantum verò ad

* *Res Romanas*] De diis Gentium agunt Rosinus, Vossius, Seldenus, Gyraldus, Kipping, & Scriptores in Lactantium, Augustinum de Civit. DEI, ac Arnobium. De festis diebus Græcorum Meursius; Romanorum Rosinus & Kipping, Jonstonus, qvi & de Hebræorum festis egit post Hottingerum.

ad ritus Romanos, præter *Antiqvitates Rosini* jam laudatas, *Lipsii Opera Historica*, ut *de Militia Romana*, *Saturnalia*, *Admiranda*, *Poliorcetica*, aliave, *Caroli Sigonii* opus *de jure antiqvo civium & provinciarum Romanarum*, *Brissonii Formulæ*, *Salmasii* fragmentum operis *de ‡ militia Romana*, *Schelii* Dissertationes ad Polybium & Frontinum de re militari; 4 Qvantum ad Antiqvitates Ebræorum, Græcorum, Persarum, scriptores supra §. XXV. laudati. 5 *In Chronologicis*, *Scaligeri* opus *de emendatione temporum*, aut *Petavius de doctrina temporum*, vel saltem *Calvisii Isagoge Chronologica* operi Chronologico præfixa, & *Petavii pars II.* Rationarii, aut *Systema Franckenbergeri*. 6 *In Geographicis Heidmanus* aut *Brietius* laudati, ac qvoad qvasdam partes terrarum orbis in specie *Paulli † Merulæ Cosmographiæ specialis libri*, Hispaniam, Italiam, & Galliam complexi, opus accuratissimum; 7 *Philippi Cluverii antiqva Germania*, *Italia*, *Sicilia*, vel saltem eorum operum compendia, nuper à *Jo. Bunone* publicata; 8 *Ludov. Nonnii Magna Græcia*, sive commentarius in *Huberti Goltzii Magnam Græciam* & Insulas Græciæ; 9 *Bibliotheca Hispaniæ* Francofurti edita. 10 *In Ethicis*, *Conradi Hornejii* Disputationes, aut Civilis de moribus doctrina, *Jo. Conradi Durrii* Institutiones, vel *Henr. Ernstii Introductio ad veram vitam*, aut si qvis ampliorem reqvirat, *Syntagma Ethicum Wolfg. Heideri*, aut *Philosophia moralis Marci Friderici Wendelini*. 11 *In Politicis*, qvantum ad generalem observationem, ejusdem *Heideri Systema Philosophiæ Politicæ*, *Doctrina Politica Arnisæi*, *Bodini de Republica* libri, & Axiomata Politica ac Historica *Georgii Richteri*; 12 qvantum ad specialiorem, *Observationes* Historico Politicæ Piccarti, *Notæ Forstneri ac Bœcleri* ad Tacitum, & qvos præterea superius in hoc genere commendavimus; 13 Qvod verborum observationem attinet, adhibere licebit, qvantum ad singula verba & locutiones, præter *Thesaurum Latinæ Lingvæ bipartitum*, aut *Thesaurum Fabri*, *Lexicon Criticum Philippi Parei*, & indices ac notas jam indicatas. 14 itemqve qvantum ad particularum significationes ac usum *Horatii Tursellini* elegantissimum libellum *de * particulis Latinæ lingvæ*, à Jacobo Thomasio,

‡ *Militia Romana*] *Adde* & Savilium. De eadem militia in exteris Provinciis constituta videndus Lazius. De militia eqvestri Hugo: de Maritima Schefferus: De acie seu Tactica Ælianus & Arrianus, qvem cum Mauricii Artis militaris libris XII. nobis Græcè primus dedit & versione Latinâ notisqve illustravit elegantibus eximius Joh. Schefferus Upsal. M. DC. LXIV. in 8. De Ordinibus Militaribus tractat Mennenius. *Sunt* & in medio doctiss. Simonis Staravolsci Institutorum Rei Militaris libri VIII. qvos lego ex editione Florentina *M.* DC. XLVI. in 12. De Servis scripsit Pignorius. De Magistratibus Romanis & jure Lipsius & Rosinus à Dempstero illustratus, de Romanorum familiis & tribubus Schottus: de officiis domus Augustæ Gutherius, de officiis aulæ Constantinopolitanæ Codinus à Francisco Junio primùm, post à virulentissimo Gretzero, tandem à modesto satis & Ecclesiarum Græcarum perito *Monacho Goare* editus: Spectacula nobis exhibuêre Bulengerus in Theatro, Circo, Venatione & Triumpho, Lipsius in Saturnalibus & Amphitheatro; Convivia veterum Stuckius & Bulengerus. De funere Romanorum Kirchmannus & Gutherius egêre.

† Ego utor editione Amsterdamensi Blævianâ in 12. an. *M.* DC. XXXVI. Antverpiensi Raphelengianâ M. DC. V. in 4to. auctiore & ob tabulas accuratiore.

* Addas huic & Philippi Parei Commentarium de Particulis Lingvæ Latinæ Francof. M. DC. XLVII. in 12. item Joh. Hawkins Medici in Anglia olim clarissimi Dialogos de Particulis Lingvæ Latinæ non omnino spernendos.

sio iteratis curis locupletatum; & *Ornatum Latinæ Linguæ à Christoph. Arnoldo*, Professore in Gymnasio Norimbergensi, congestum: 15 qvantum ad Formulas varias, maximè epistolicas, *Christ. Adami Ruperti Mercurium Epistolarem*; 16 qvantum ad proverbia & locutiones proverbiales, *Adagia Erasmi*, & aliorum in unum volumen collecta: 17 qvantum ad totius sermonis structuram, *Ger. Jo. Vossii Commentarios Rhetoricos*, & *Nicolai Causini* opus de *eloqventia divina & humana*, aut *Palæstram oratoriam* & styli Romani *Jac. Masenii*; 18 subsidii qvoqve locô commendaverim opus *Tobiæ Magiri*, qvod *Polymnemona* sive *Florilegium* inscripsit, multiplici nomine celebratæ *Polyanthea Langii* præferendum.

XLIV. 1 Horum librorum ad minimum singuli in singulis disciplinis, si non plane perlegi, saltem obiter percurri, & loca, qvibus singulas materias pertractant, ad compendia, qvæ diximus, adnotari debent, 2 Anteqvàm in lectione historica observata in locos communes ipsos excerpantur, svaserim, ut primò ea, qvæ adnotanda nobis videntur, secundùm seriem historici in peculiari libello adnotentur, adscriptis in margine ad singulas observationes lemmatis sive summariis unô pluribusqve verbis, prout commodum videbitur. 3 Cetera qvæ ad excerpendi rationem & ordinem spectant, satis accuratè exposuit in *Aurifodina* sua *Drexelius*, qvi videri potest.

XLV. 1 Superest ultima pars historicæ tractationis, *exercitatio*, cujus rationem & ordinem cùm breviter exposuerimus, finem huic dissertationi imponemus. 2 Hujus *duæ* sunt *partes*, sive malis duo genera appellare, *Meditatio & scriptio*. *Meditationem* heic voco, cùm, qvæ apud historicos à nobis lecta, observata, excerpta sunt, per otium & qvietem repetimus: cùm ipsi nobis observationis annotationisqve nostræ rationem reddimus; cùm de lectorum observatorumqve applicatione ad studia actionesqve nostras cogitamus. 4 Qvod genus operæ sicut in omni studiorum genere ad solidum profectum est necessarium, ac pæne solum ad artium disciplinarumqve fundamenta, qvæ pleriqve inspiciunt potiùs, qvàm pernoscunt ac penetrant, stabilienda aptum atqve idoneum: ita vel maximè iis suscipiendum est, qvorum studia civilem prudentiam rerumqve actum respiciunt. Nam cùm omnis eorum labor actioni & exercitio destinetur, æquum est, ut semper de usu eorum, in qvorum cognitione versantur, solliciti sint, eoqve omnem industriam suam metiantur. 6 Proinde, qvod alicubi de se prædicat vir magnus, & studiis civilibus hodie cum primis clarus, sic ab ineunte ætate studia sua tractent, ut cùm lectioni, memoriæ, auscultationi, scriptioni, suum tempus tribuerint, nil tamen his omnibus, omissâ seriâ animi meditatione, sibi profecisse videantur; nihilqve illis placeat, nisi qvod cum mora meditationis curiosæ explicatum, futurisqve usibus est paratum. 7 Deniqve id dabunt operam, ut potiùs multùm, qvàm multa se legisse ac observâsse intra paucas horas sentiant. *Conf. Bœcler. Comm. in Nep. p.* 309. 8 Tribuetur autem huic meditationi commodissimè tempus illud, qvô à libris absumus, ut, cùm in horto aut campo deambulamus, cùm in itinere sumus, cùm noctem insomnem ducimus,

aut ob alias caussas tempus otiosè terere cogimur, ita tamen ut etiam qvandoqve inter ipsa studia plusculum temporis ei tribuamus.

XLVI. 1 *Scriptio* latissimè ac pænè in infinitum patet, eóqve omnia ejus genera heic commemorari non possunt. 2 Aliqva tamen & qvæ nobis nunc sese offerunt, indicabimus. 3 Inter ea levissimus, si cetera respicias, eóqve ante reliqva suscipiendus est ‡ versionum labor; cùm scil. textum alicujus Historici in vernaculum aut alium sermonem, & vicissim ex isto in Latinum transferimus. 4 Qvod genus exercitationis pessimo studiosæ juventutis, tanqvam puerile, ad triviales scholas damnatum est: cùm tamen & adultioribus aptum, atqve, tùm ad eloqventiam comparandam, tùm ad penitius intelligendos scriptores, qvos tractamus, valde accommodatum sit. 5 Qvam ob caussam & à *Cicerone* (*libr.* I. *de orat. c. XXIV.*) ac *Qvinctiliano* (*libr. X. Instit. orat. c. V.*) Eloqventiæ studiosis commendatur, qvorum verba inspiciantur.

XLVII. 1 Proximum huic generi est, cum oratio invertitur ac variatur, sive retentis phrasibus & verbis, ac solò contextu mutatò, qvò etiam pertinet illa ratio, cùm orationes obliqvas in rectas, aut has in illas convertimus, sive adhibitis aliorum scriptorum in re simili, phrasibus & sententiis. 2 Qvò

‡ *Versionum labor*] Duos dicendi Magistros Ciceronem & Qvinctilianum adduxit B. Bosius. Nos in præsentia valde juvat nona libri VII. epistola Plinii, Magno à Melanchthone in libro suorum Elementorum Rhetorices secundo integrè p. m. 165. edit. Wittebergens. M. D. LXVI. in 8r. reperita, ita habens ex parte: „ Qværis, qvemadmodum in secessu, qvo jam diu frueris, putem te studere oportere. Utile inprimis, ut multi præcipiunt, vel ex Græco in Latinum, vel ex Latino vertere in Græcum, qvo genere exercitationis proprietas, splendorqve verborum, copia figurarum, vis explicandi, præterea imitatione optimorum similia inveniendi facultas paratur. Simul qvæ legentem fefellissent, transferentem fugere non possunt. Intelligentia ex hoc & judicium acqviritur. Nihil obfuerit qvæ legeris hactenus, ut rem argumentumqve teneas, qvasi æmulum scribere, lectisqve conferre, ac sedulò pensitare, qvid tu, qvid ille commodius. Magna gratulatio, si nonnulla tu, magnus pudor, si cuncta ille melius. Licebit interdum & notissima eligere, & certare cum electis. Audax hæc, non tamen improba, qvia secreta, contentio, qvanqvam multos videmus ejusmodi certamina sibi cum multa laude sumsisse, qvosqve subseqvi satis habebant, dum non desperant, antecessisse. Poteris & qvæ dixeris, post oblivionem retractare, multa retinere, plura transire, alia interscribere, alia rescribere. Laboriosum istud, & tædio plenum, sed difficultate ipsa fructuosum, recalescere ex integro, & resumere impetum fractum, omissumqve. Postremò nova velut membra peracto corpori intexere, nec tamen priora turbare. „ Hæc Plinius. Enimverò exercitium è Græca Lingva in Latinam vertendi, vel è Germanica in Latinam, & contra, oppidò utile esse, sicuti nemo dubitat eruditus; ita cùm è Germanico in Latium aliqvid transfundere volueris, danda erit opera, ut verba qvidem, qvoad ejus fieri potest, propriè reddas in conversione; in phrasibus tamen eam curam adhibeas ut facta collatione utriusqve lingvæ videas, qvid ἰδίωμα ferat aut reqvirat, ne dum Latinè loqvi studes, Germano more sonos fundere videaris, & contra. „ Qvi verò Græca vertere Latinè volet, is primum qvidem proprietatem & vim verborum accuratè exprimendam atqve reddendam esse putet; tùm, si paululum in hoc exercitio progressus fuerit, sententiam phrasi Latina explicare studeat; ita ut non verbum pro verbo reddere necesse esse existimet, sed secundùm Ciceronem efficiat ut sententiæ sententiis respondeant. Satis enim fortasse in hoc genere fuerit, omissis syllabarum dimensionibus, sententias ipsas bonâ fide appendisse atqve annumerâsse. „

2 Qvô posteriori genere se usum esse, Cicero qvoqve librô dictô refert; qvanqvàm ipse hoc ei vitii in esse putat, qvòd ea verba, qvæ maximè cujusqve propria, qvæqve essent ornatissima atqve optima, occupâsset is, cujus orationem aliis verbis reddere studemus; adeóqve si qvis iisdem verbis uti velit, nihil prodesse; si aliis, etiam obesse, cum minùs idoneis uti consvescat. 3 Sed & dudum respondit ibidem Qvinctilianus, non semper esse desperandum, *aliqvid illis, qvæ dicta sunt, melius posse reperiri*; neqve adeò jejunam ac pauperem esse eloqventiam, ut una de re benè dici nisi semel, non possit: qvin etiam, si non possit aliqvid melius aut par inveniri, saltem proximis locum esse. Videatis ipsum locô, qvô diximus.

XLIIX. 1 Hæc, ut patet, leviora sunt genera. Paullò operosiora sunt ista; I. Si delineationes orationum, qvæ apud Historicos exstant, in expressas totasqve orationes convertantur, aut vicissim expressæ totæqve per modum delineationis in epitomen contrahantur. 2 Cujus generis exemplum habes apud *Bœclerum in Dissertationibus Academicis p.* 558. ubi delineationem orationis legatorum L. Antonii ad Cæsarem, Appiano descriptam, latiùs diduxit. 3 Et possunt Orationes Historicorum eò utiliùs converti qvia plerumqve τὸ ἠθικὸν, sive præcipuum robur eloqventiæ civilis accuratè observant. 4 Pertinet huc totus liber *Valentini Thilonis*, qvem *Curtium Oratorem* inscripsit: 5 II. Si ad imitationem scribantur orationes aut dissertationes in simili argumento, materia, modo tractandi, dictione, ornamentis ex Historico, qvem præ manibus habemus, desumtis; 6 ut si qvis ad imitationem orationum Alexandri & Darii apud Curtium *lib. III. c. X. & lib. IV. c. IX.* orationem ex persona ducis milites ad praelium exhortantis scribere instituat, facilè ex iis Curtii locis intelliget, qvibus argumentis utendum, qvomodo tractanda ea, & qvibus verbis enuncianda ornandaqve sit oratio. 7 Aliud exemplum, seu potiùs alterius exempli delineationem, deliberationis nempe *de obsidenda urbe maritima*; item *de crimine majestatis definiendo, probando, puniendo*, suggerit Bœclerus, in Dissertationibus laudatis. 8 Hâc fini svaserim varias orationes, qvae apud Historicos occurrunt, diligenter observari, & pro ratione materiae, qvam continent, generisqve dicendi, in qvo versantur, ad Rhetoricam Vossii, sive in peculiarem locum voluminis miscellanei tribus, qvod dicitur, verbis adnotari. 9 Est enim hujus rei usus longè maximus in communi civiliqve vita futurus. 9 Idem & de Epistolis fieri velim, qvae possunt ad *dispositiones Epistolicas* doctissimi viri, *Christophori Schraderi*, vel etiam, ad *Philippi Horstii Epistolographiam*, ubi jam ante plurima exempla congesta habentur, adscribi; 10 III. Si historia aliqva aut narratio Historici eju, qvem tractas, adhibitis aliis scriptoribus, qvi eandem exposuerunt, ductu styloqve propriô, sed cum imitatione styli & sententiarum, tùm ejusdem Historici, tùm ceterorum, sive breviter, sive prolixè repetatur & conscribatur. 11 Sic si qvis morbum & curationem Alexandri. M. *à Curtio libr. III. c. V. & VI.* descriptam comparet cum ejusdem morbi descriptionibus, qvae apud *Arrianum lib. II. de rebus gestis Alexandri*; *Justinum*, *lib. XI. c. VIII.* *Valerium*

Maximum lib. III. c. VIII. exemplô ext. ult. & *Plutarchum in vita Alexandri* exstant, neqve verba neqve sententiæ decrunt, qvibus eam orationem exornes. 12 Magnum heic subsidium præbebunt illi interpretes, qvi in notis suis ad singula capita adnotant auctores, qvi eandem historiam narrant. Qvales sunt ‡ *Berneggeri in Justinum*, *Freinshemii in Curtium* & *Florum*, *Bœcleri in Nepotem*, &c. 13 Pertinet hùc qvoqve id exercitii genus, qvô vita & res gestæ unius viri illustris è variis historicis dictione & sententiis eorum magnam partem servatis aut leviter inflexis conduntur: 14 IV. Si laudetur aut vituperetur aliqva persona aut aliqvod factum, cujus apud Historicum fit mentio: idqve non per Scholasticos tantùm locos & formulas, sed ex judiciis Historicorum, aut aliorum scriptorum, éqve genio & indole civilis styli, supra à nobis descripti: 15 V. Si de consilii aut facti alicujus justitia aut injustitia, honestate aut turpitudine disqvisitio instituatur, sive in thesi sive in hypothesi. 16 Formam passim suppeditabunt Rhetores; materia è contextu toto scriptoris erui debet: 17 VI. Si asseratur aut confutetur aliqva narratio aut rumor, aut in ejus probablitatem inqviratur: qvod genus inter alia Qvinctilianus locô cit. valde commendat. 18 Exemplum cùm admonitione de ratione hujusmodi destructiones ac confutationes concinnandi Bœclerus in *Dissertationibus Academicis p. 552. seq.* suppeditat.

XLIX. 1 Rursus majoris non solùm industriæ, sed etiam altioris profundiorisqve judicii, nondum tamen supra captum adolescentiæ ac juventutis, sunt ista: 2 I. Si qvis per ethopœian sibi fingat, qvid hic aut ille, cujus Historicus meminit, in hoc illove casu dicere aut scribere potuerit, idqve oratiunculâ aut epistoliô ex illius persona conscriptis exprimatur, cujusmodi orationum exempla apud Bœclerum *locô citatô. p. 537. 567. 572. & seqq.* reperies. 3 Sic Orationes aliqvas suggeret *Lentulus in Arcanis Regnorum*; subsidioqve heic esse possunt, qvoad orationes, *Boxhornii Ideæ orationum politicarum:* qvoad epistolas, supra laudatæ *dispositiones doctissimi Schraderi:* 4 II. Elogia, de qvorum diversitate & modo iterum Bœclerus locô citatô *p. 545.* agit, & exemplum proponit in Elogio Augusti. 5 Paullò diversa sunt illa Imperatorum Germanicorum, qvæ idem in rebus seculi noni & decimi exhibuit. 6 Rursus alia, qvæ per modum inscriptionum, uti vocari solent, componuntur. 7 In qvo genere planè eximius est *Emanuel Thesaurus*, cujus *Ge-*

‡ *Berneggeri in Justinum*] Prodiit principiò Argentorati anno M. DC. XXXI. in 8r. Postea Berneggeri notas, prætermissâ, qvod nollem, dedicatione ejus, optimæ suæ & accuratissimæ Trajectinæ, qva de superiùs, inseruit Cl. Grævius. De priori illa, Argentoratensi scil. ita sentit Cl. Salmas. Ep. XXIII. p. m. 49. „ Vidi editionem Justini nitidam, ita me Deus amet, „ atqve elegantem. Tam politos ac lepidos, „ characteres in ea urbe reperiri vix putâssem. „ Probâssem tamen magis (ut liberè dicam qvod „ sentio) Notas in ultimum rejici locum, nec „ nitorem textus tot paragraphis & litteris infer- „ tiis maculari. Hæc Salmas. Et ut palam sit hac de editione Nobilissimum virum loqvi, en ejus verba ex Ep. XXX. p. m. 65. „ Accepi „ vir maximi faciende, maximisqve comparande, „ alteram partem editionis Justini à Berneggero „ nostro, qvæ usqve ad XIX. Librum porrigitur. „ Feci qvod jussisti, & hanc qvæ nuper, & il- „ lam

Genealogia Patriarcharum omnino non legenda, sed diligenter expendenda; [8] qvod scribendi genus hodie gratum est viris Politicis & ferè omnibus aliis antefertur; videte, qvæ de eo sæpius laudatus Bœclerus in *Musæo* disputet. [9] Pertinent huc qvoqve * Inscriptiones sepulcrales sive tumuli, qvorum itidem exemplum apud Bœclerum & alibi passim habetis: [10] III. Characteres sive descriptiones hominis alicujus boni malive per notas, sive per morum actionumqve ejus specimina. [11] De qvorum varietate egregiè disserit Bœclerus *p.* 549. *locô cit.* ac præcipit. [12] Addendi sunt ejusdem *Charactêres Vellejani*, ubi exempla qvædam reperire licet; itemqve *Specimen Ethicæ Historicæ Erasmi Brochmandi.* [13] Sed dies me deficeret, si omnia exercitationis ejus, de qva nobis sermo est, genera recensêre instituerem; pertinet enim huc tota exercitatio progymnasmatica, qva veteres adolescentum animos ad eloqventiam solebant præparare, qvam optandum esset in nostris scholis & diutiùs & accuratiùs à civilis prudentiæ studiosis addisci pariter ac tractari.

„ dem qvæ olim transmissa est, qvantum per „ occupationes licuit, oculo properante percurri, ut si qvid dignum mihi notatu occurreret „ in amici gratiam huic chartæ illinerem, sed fatendum nihil qvod operæ pretium esset adnotari omnia pervolventi incidisse, nisi qvisqvilias qvasdam & haud magnæ rei μνημόσυνα, „ qvæ piguit perscribere & ad vos mittere.

* *Inscriptiones sepulcrales.*] Non paucas collegit Laurentius le Brun in Eloqventia sua Poëtica, ubi de Epitaphiis agit. Ac esset sanè optandum, auctore Cl. Morhofiô Sect. III. c. IV. Commentationis de Disciplina Argutiar. p. m. 184. ut qvis Inscriptiones, qvales sparsim viros in illustres conscriptæ sunt, uno volumine habitô tamen meliorum delectu, colligeret, cùm penè multas earum vel ex Itinerariis, ut Abrah. Golnitzi Dandiscani, Andr. Schotti &c. vel è vitis Melchioris Adami, Henningi Witteni &c. congerere possimus. Fecit id qvidem Cl. Dn. Christianus Weise singulari librô de Argutis Inscriptionibus, additis qvibusdam Argutiarum præceptis. Sed plures ab illo poterant adferri, qvas fortè ad manus non habuit.

JO-

IX.

JOHANNIS SCHEFFERI
ARGENTORATENSIS

DE

GENEROSI NOBILISQVE

INFORMATIONE LITERARIA

DISSERTATIO.

BENEVOLO LECTORI.

S. D.

1 *Nunqvam ego ad scribendum isthoc qvalecunqve paucarum pagellarum opusculum eô veni animô, ut proferrem in publicum, conspectuiqve cujuslibet subjicerem.* 2 *Privatum fuit officium, pro variis multipli-*

si-

tibusque, qvibus me meosqve per annos bene multos Illustrissimus Baro & Senator Regni, Holmensisqve arcis atqve civitatis Gubernator Regius, Dominus CLAUDIUS RÅLAMB/ *affecit beneficiis, præstandum.* 3 *Qvi cùm pro sollicitudine paterna indolis egregiæ, ac parentum virtutes decoraque feliciter olim relaturæ filium,* Dn. Broderum *vellet qvàm diligentissimè in bonis artibus literisqve erudiri, post aliorum, meam etiam de ea re sententiam cognoscere avebat.* 4 *Postquàm verò eam ipsi adeò intelligo probari, ut existimet, non exiguô posse adjumentô esse illi filio suo, audioque inveniri alios, qvi & ceteris generosæ juventutis arbitrentur fore utilem, & ob eam caussam typis edi cupiant, simul & amici editionem harum pagellarum frequenter à me flagitant, votis bene mihi cupientium resistere incivile, si non iniqvum putavi.* 5 *Procedat igitur me non impediente in publicum, & si potest, aliis etiam sit usui. Sin minus, voluntatis saltem bonæ argumentô me à sinisteritate durius judicantium absolvat. Vale, studiisque meis fave.*

JOANNES SCHEFFERUS

Reg. Jur. Nat. & Gent. Prof. Honorarius Eloq. & Polit. Skyttianus.

1 UT illustri locô natus adolescens suo pariter ac rei publicæ ex usu in literarum studiis rectè possit educari, tria potissimum videntur observanda; 2 Unum, qvod spectat *adolescentem*; alterum, qvod *magistrum* seu *informatorem* ejus; tertium, qvod *informationem ipsam*. 3 In adolescente necessarium, ut habeat *ingenium* ad studia non ineptum, *memoriam* fidam, aut saltem non omnino improbam, *propensionem* deniqve *ad literas* non nullam. 4 Qvi ingeniô, memoriâ, & propensione omni destituti sunt, qvod accidere interdum qvamvis raro, novimus, eos non magis utile verberibus compellere ad literas, qvam canes ad captandas feras. 5 Atqve primò qvidem attendendum est *ingenium*, ut sit tractabile, sedatum, gaudens laborum, capax & docile, amans laudis & commendationis, qvæ plerumqve à DEO & natura tribuuntur. 6 *Memoria* secundum habet locum. Qvæ optanda sanè facilis ac tenax: qvod si tamen talis per omnia non fuerit, succurri poterit usu & labore, mediisqve aliis, qvalia petuntur à victus ratione, notatione, atqve scriptione diligenti, qvæqve alia sunt hujus generis. 7 Debet qvoqve aliqva * *propensio* ad studia adesse. Agunt enim inconsultè parentes, qvi liberos vi & flagellis ad litteras compellunt, partim qvia nihil præstant eximii, qvi ad artem qvamcunqve etiam coguntur, cùm ne sutor qvidem bonus unqvam qvisqvam factus fuerit invitus & repugnans; partim qvia qvi sic didicerunt mediocriter, mediocri suâ eruditione plus plerumqve damni, qvàm emolumenti afferunt reipublicæ, cùm & ipsi ferè rem non teneant, ut oportet, & alios, qvi monere ipsos atqve informare qværunt, persvasione qvâdam eruditionis propriæ non perferant. 8 Scio quod hic regerant nonnulli, pueros in ætate prima constitutos ignorare ipsos, qvid velle, aut non velle, seqvi aut non seqvi debeant. 9 Fatemur eqvidem libenter, rem se ita plurimum habere: addimus & hoc, per educationem † voluntates sæpe immutari: tamen & hoc arbitramur, conceden-

* *Propensio*] Observanda hæc cumprimis in juventute, videndumqve, laxatis qvasi habenis, cùm sibi aliqvando relinqvitur, in qvæ effundatur. mentiri hæc ætas non potest, non consvevit; impetum ferè propulsantis naturæ seqvitur, nec tam delectu qvàm impulsu agitur. Videamus, an arma jam puer amet, an eqvis delectetur & canibus, an effusior in cibum & potum, in lectionem, historiarum cognitionem, in fabulas, in lusum, in iracundiam, in lacrymas; ludicris capiatur, an seriis; injurias ferat, an inferat; imperare velit, aut imperium ferre; mendacium oderit, an amet; præferri sibi alios patiatur, an secus; honestate & gloriâ capiatur, an utilibus, & corporis commodis; audeat, & impavidus majora viribus aggrediatur, aut ignavo delectetur otio; vindictæ avidus, an ignoscere facilis, injuriarum & offensionum retinens, an remittens; observans majorem, an negligens; ferox, an benignus; asper, an comis; morosus, an lætus; durus, an flecti facilis; crudelis, an mansvetus, qvod è blanda aut feroci bestiarum tractatione, ac muscarum etiam carnificina intelliget. observatum hoc olim in Imperatore postea crudeli. Verecundus, an effrons. Semina hæc ferè sunt excrescentium cum ætate herbarum arborumqve.

† *Educationem voluntates*] Nimirum vincit naturæ corporisqve propensionem educatio, & virtus, non qvòd naturam in aliam vertat, tanqvam cervum in leonem: sed qvòd freqventi contrariorum exercitatione, qvasi in aliam naturam, felici morum metamorphosi natura transeat, & gaudeat etiam assvetis, plusqve ad hæc con-

cedendum, qvosdam ab ætate prima etiam sic ad artes has illasve, aut militiam naturâ ipsâ impellente inclinare, ut statim hoc appareat, indolesqve sese prodat magnis, sæpè violentis etiam indiciis. 10 Qvos si in contrariam compellere voles viam, simulabunt forte aliqvem litterarum amorem qvamdiu sub metu parentum atqve præceptorum constituti sunt. At mox sui juris facti redeunt ad animum, qvem nunqvam bonâ fide immutârunt. 11 Itaqve volumus propensionem esse aliqvam ad litteras in discipulo, saltem non aversationem aliqvam ab eis. 12 Potest enim voluntas etiam mediocris, etiam exigua erigi spe præmiorum, ostentatione laudis & gloriæ, allegatione exemplorum, & similibus. 13 Nec erit difficile, voluntatem eam intelligere ‡ ex vultu habituque, sermone, curis, remissionibusqve, † ludis,

consvetudine freqventata, qvàm ad matrum utero uberibusqve propinata & hausta feratur, ita educatio, altera & potentior natura est cui si è cælo accedant auxiliares virtutum copiæ, calcatâ naturâ, victrix triumphum agit educatio. & mentiri docet vultum, à qvo qvidqvid ferinum & belluinum est, devertit, tanqvam mensarum analecta scopis: ut qvem vultus crudelem, ignavum, praferocem, durum, asperum, infidum, fallacem; hunc educatio, virtute sociâ, mitem, vigilantem, benignum, facilem, lenem, fidum, fraudum inimicum, & rectâ gradientem tradat. Et in hoc ars omnis educatoris est, ut, ubi suorum in utramqve partem propensionem cognovit, obfutura amoveat, profutura admoveat; avertat mala, arcessat bona. Benè Cicero: 1. de Oratore. Qvæ bona sunt, meliora fieri possunt arte; & qvæ non optima, acui tamen & corrigi possunt. Imitetur monentem instructor, maláqve qvà monendo, qvà terrendo, qvà minitando, & puniendo evincat. Horrorem metumqve incutiat, narret damna discriminaqve, teiqve fœditatem ob oculos ponat, omnia in majus extollendo.

‡ *Ex vultu habituqve*) Non desunt, inqvit Car. Scribanius Jesuita lib. I. Institutionis Politico-Christianæ c. V. p. m 65. edit. Antverp. M. DC. XXXIV. in 4to. qvi hominem à vultu metiantur, ac totius corporis habitudine. Non qvòd hæc signa non fallant, sed qvòd nec inania, nec vacua momenta sint. Certè ut oratio, ita & vultus latentium testis & index est. Ut non immeritò Eumenius in Constantino: Non frustra doctissimi viri dicunt, naturam ipsam magnis mentibus domicilia corporum digna metari, & ex vultu hominis, ac decore membrorum colligi posse, qvantus illos cœlestis spiritus intrârit habitator. Et ex arteriarum citato, lento, interciso, aspero, molli, fugiente pulsu, in qvas non fortunatas conjecturas prosiliunt medici? Qvid? qvòd è sola extima minutim cute, tensa, aspera; succulenta, exsuccida; duriore, molliore; non vana valetudinis, vitæ ac mortis signa desumantur; qvo magis à vultu, potentissimo interiorum indice? Unde illud Ecclesiastæ c. VIII. 1. „Sapientia hominis lucet in vultu ejus. In bestiis sanè certissima è vultu conjectura est. Non vana etiam in homine. Hic canino vultu est, & domino suo fidus. Ille vulpino, & astu valet doloqve; ne fide! iste lupino; non induet mansvetudinem, crudelem exspecta, & sangvinis avidum. alius asinino; & pingvi gaudet otio, & stolida ferè mente est. leonino alius, & explicato pectore, & generosâ mente est: nulla hunc humilia & sordida, delectant ardua & magna. præfert alter mulum, & recto vultu, immota cervice, in utrumqve latus oculos circumfert; astum; malignitatem, & calces verere, ubi tutissimum te arbitratus fueris. taurum alter; & durâ cervice est, & flecti nescia. cervum alter; fallit decor; nihil in hoc excelsi animi, timoribus natat, & fugæ aptior qvàm bello. leporem nonnulli; sosis hi pedibus se tuentur, semper pavidi. aprum nonnemo; ferociam & sordes reperies. quid? qvòd & ursum; deturpant hunc pili, & libido. etiam ovem; simplicitas hunc vestit, & stupor. eqvum referunt non pauci; quorum generositatem, ambitionem, ignaviam, è varia vultus formatione disces. alii simiam; dolos in his [illegible], & adulationes. qvidam avium qvarund[illegible] lineamenta ostendunt: etiam mores metu, suspicionibus, inconstantiâ plenos. sed & aliqvid è serpente in nonnullis invenies, venena etiam & insidias, infidam ac irritatam mentem; nullis beneficiis vincendam. nec pauca in qvibusdam è felibus; angves cave, nec fortunas crede. Sunt, qvi vultu mulierem mentiuntur; nihil in his virum sapit, ingenium vultui

respondet,

Jocis, his præcipuè, qvi propius, & ad tempus cum eis versantur, cùm & alias per hæc intelligatur indoles, & ætas ista occultare sese penitus & ubiqve alios fallere haud valeat.

II. Ado-

respondet, narrandis qvàm gerendis rebus aptiores. Jam quanta discrimina frontis! intuere in his parvam, depressam, angustam, rotundam, & qvasi circularem, asperam, caperatam, tetricam, obductam, mœstam, nebulosam; in aliis amplam, latam, qvadratam, longam, lenem, splendidam ac quasi ridentem. Qvanta vocis! in his blanda, placida, mollis, acuta, tarda, flebilis, tremula, obscura, perplexa, remissa, difficilis; in aliis elata, vehemens, contenta, clara, constans, gravis, brevis, velox. Qvanta coloris! In his color niger, fuscus, lividus, pallidus, sqvallidus; in aliis candidus, flavescens, flammeus, rubicundus. Qvanta oculorum! In his ampli, protuberantes, tumidi, blandientes, lucidi, albicantes, læti, ac qvasi gaudio loti, dolisqve circumsepti: in aliis parvi, concavi, subnigri, maculosi, cæsii, sangvinei, truces, ignei, flavescentes, tenebricosi. Qvanta nasi! huic modicè insurgit, immensùm illi; deprimitur ac qvasi medio subsidit alteri; illi brevior, longior alteri; deductior uni, ac latè spargitur, pressior alteri; acuitur uni, obtunditur alteri. &, qvod mireris, in tot millibus, vix unus nasus. tot discrimina in tam exili corpore. Qvanta capillorum! In his albi, pallentes sublividi, rufi, flavescentes, molles, rari, latè fluentes, projecti: in aliis nigri, subnigri, castanei coloris, asperi, duri, accisi, à radice aut ultima sui parte crispantes, fronti imminentes, rejecti in verticem. Qvid? qvòd etiam in ungvibus, non digitis tantùm & manibus, sua discrimina sint. In his reperies rotundos, breves, pallentes, albicantes, molles, tenues; in illis latos, oblongos, asperos, planos, pellucidos, subrubentes. In reliqvis membris non inferiora reperis. Qvæ discrimina ex interna humanæ conditionis varietate nasci necessum est: cùm ab interna alia atqve alia conditione, alia atqve alia exterior proveniat constitutio. à varia nimirùm internorum temperie exterior nascitur, tanqvam à dissimili materno utero dissimilis soboles. Non qvòd indubitata hæc signa sint mentis bonæ, malæqve. scio enim à Syracide c. XI. 2. dictum: „Non laudes „ virum in specie sua, neqve spernas hominem in „ visu suo. sed qvòd pronitatem qvamdam naturæ corporisqve designent. Assimilantur enim exteriora internis, ut hederam illa credas postibus defixam, vino vendendo cellisqve recondito. Ita ferè in vultu mentem corpore reconditam clausamqve, tanqvam in speculo legas, ut totum hominem, animamqve totam in vultu posuisse natura videatur. Intuere. videbis ferè animi motus, vultus, maximéqve oculorum, dejectione, erectione, hilaritudine, mœrore, torvitate, lenitudine, tumoribus, inflammationibus exprimi; ut propè cogitata videas, sanè non obscuris indiciis colligas. Res factas pictura loqvitur, animorum res vultus, in qvo tanqvam tabula inlatentia pinxisse natura videtur. ita proditor cogitationum propensionumqve vultus est. Scio non ab uno dictum: „Fronti nulla fides; &, Spem „ vultu simulat, premit altum corde dolorem. ut mentiri frons videatur, & insidias inspectori struere. In adultioribus non negem: qvanqvam nec semper mentiri vultus possit, nec soleat. in pueris nec potest qvidem; necdum enim ea ætas edocta dolos struere, necdum fraudes fronte & oculis spargere. Ignorat illud, *Mentem injuratam gero*, si frons & os mentitur. nec magis vultu fallere, qvàm sicas vibrare, vel venena propinare didicit. Maturioris ætatis hæc sunt.

† *Ludis*] Nusqvam se inlatentia bonorum malorumqve semina magis produnt, qvàm in æqvalium lusu, & liberiore contubernio, cùm sibi naturæqve suæ puer relinqvitur. tunc enim se exerunt vitia, & subcineratam metu extollunt cervicem, & prono cursu, excussis habenis, in amica naturæ suæ feruntur. Nec premere hæc puer potest, qvi simulare non didicit, sed pecorum more, in optata proruit. Verè Lyricus de Arte Poët. v. 158.

„ Reddere qvi voces jam scit puer, & pede certò
„ Signat humum, gestit paribus colludere, & iram
„ Colligit & ponit temerè, & mutatur in horas.

Monet verò de lusu Plato, „ ut statim à teneris „ annis pueri honestis jocis assvefiant, „ ne, si ludis minùs decentibus adsvescant, nun„ qvam in viros probos evadant. In omni verò genere periculum instuctor capiat, inde ad remedia manum admoveat, ubi mala morbosqve didicerit: aut validiora ad virtutem calcaria addat, si qvæ hujus semina senserit.

II. 1 Adolescenti porro istiusmodi præficiendus aptus & idoneus * est magister. 2 Qvalis ut qvis verè possit haberi, qvatuor postulari videntur: *ætas* justa, *vita* proba, sufficiens *eruditio* & *habilitas docendi*. 3 *Primum* eligi volo non puerum ætate, qvi rectore ipse opus habeat, qvi auctoritate valeat nullâ apud discipulum, nisi defectum ætatis suppleat eximia & singularis qvædam virtus, qvod non freqventer admodum solet evenire. 4 Sed nec nimis provectæ ætatis hominem, qvoniam hoc genus morosum ferè, impatiens laboris suas utilitates unicè attendens, renuncians muneri, ut primum sese offert occasio qvietior. 5 In vita postulo, ut primum omnium sit pius, & religionis veræ amans atqve studiosus. 6 *Dein* ut colat honestatem morum, id est non potationibus, non libidinibus, non aleæ tesserisve sit deditus. 7 Scio ingenia optima per talis generis præceptores in ejusmodi projecta vitia, è qvibus toto deinde vitæ suæ spatiô non potuerunt emergere. 8 *Tum* ut sit indoli discipuli accommodatus. Seorsum hoc moneo, qvia vulgò video hîc ferè errari non sine detrimento discipulorum. 9 Debebat eqvidem magister ipse accommodare se ad indolem discipuli, eamqve in erudiendo prudenti moderatione seqvi. Verùm fit plerumqve aliter, dum à natura sua qvidam difficilius recedunt, alii animum discipuli minùs diligenter attendunt. 11 Qvod si ergo discipulus proclivis ad iram, svadeo ei sociari magistrum moderatum; si ad profusiones, attentum ad res suas; si ad fastum & ambitionem, civilem; si ad curas humiles abjectasqve; erectum atqve bonæ spei plenum Si nihil aliud, ipsa consvetudo qvotidiana & exemplum præceptoris discipulum formabunt. 11 *Qvarto*, ut sectetur elegantiam vi-

* *Idoneus est magister*] Characterem, inqvit Dn. Morhof. l. II. Polyhistoris Litterar. c. XII. p. 462. talis Ephori optimè describit Joh. Schefferus in libello de Generosi Nobilisqve informatione litteraria Potissima sanè cura in Instructoris delectu ponenda. Factum hoc olim in viris magnis felici eventu. Alcinoum Ulyssis, Chironem Achillis, Nestorem Agamemnonis, Telemachum Menelai, Polydamantem Hectoris, Simonidem Hieronis, Alexandri Aristotelem, Alcibiadis Socratem, Cyri Xenophontem, magistros fuisse accepimus; magnos omnes, magnorum. In instructore proinde seriò adlaborandum, ut à qvo ferè vitæ reliqva pendeant. Nam ut parentibus magna in hoc genere largiamur, plus tamen ab instructoris vigili cura, qvàm à materno utero ubereqve puer hauriet; certiora etiam, & qvæ ætatem ferant, altiusqve imbibantur, & in pectus demittantur. Ceterùm de Præceptorum reqvisitis qvalesqve esse debeant multis egit Dorotheus Sicurus in Prudentia Theologica n VIII. IX. f. ubi hoc Schefferi caput suum qvasi commentarium invenit. Non pauca sanè si eximiæ raræqve pietatis ac doctrinæ Theologo Dn. D. Joh. Ludov. Hartmanno credimus in I. Disput. de Mediis Propagandæ pietatis, in Præceptoribus nostris desideranda sunt. Multis deest verior methodus, qvibus non deest vel industria vel fides: aliqvibus adest & peritia & voluntas, qvibus deest facultas vel autoritas; nonnullis omnia sunt in promptu, qvos torpor & avaritia detinet: deplora mecum, B. L. qvorundam Præceptorum crudum judicium, incoctum rigorem, præcocem fervorem, musteam eruditionem, insipida dictata, & horridum supercilium: deplora qvorundam inconcinnas traditiones, intolerabilem bilem, immodicam tenacitatem, jejunam verbositatem, qvin & præposterum metum, ne offendant Parentes; ab ejusmodi qvid exspectabis aliud, qvàm juventutis ambages & labyrinthos, qvibus abducuntur à verioribus bonis? Eqvidem libros repetere & exigere; ad Pastorem, agere & stimulare; præcepta, regulas, dictataqve obtrudere & inculcare, cujusvis est; Summam rei monstrare, facilitatem aperire, explicationem adhibere, usum docere, exemplo præire, deniqve ad Christum omnia referre, hoc opus, hic sudor Christianus est, qvem nullæ orbis opes rependerint

vivendi. 12 Sit amabilis in sermone, in actionibus aptus facilisqve, in habitu, cultuqve corporis decens ac politus. 13 Sordidi illi, & sqvalore obsiti ac illuvie, omnibus odio sunt ac contemptui, nec apud discipulos tueri dignitatem suam possunt. 14 *Etiam* professio & institutum vitæ in magistris spectandum. 15 Juris certè studiosum præficere Medico futuro, aut Medicinæ deditum tractaturo jura neqve aptum est, & in non paucis discipulo impedimentum. 16 Sunt qvi Theologiæ operantem idoneum putant cunctis. 17 Eqvidem si is verè Theologiæ studiosus, si ceteris artibus & disciplinis (qvod in verè studioso Theologiæ necesse est) satis instructus, nollem repudiari solò istò nomine. 18 Sed fatendum est, qvod res ipsa scilicet etiam tacentibus nobis clamitat, paucos hodie id seriò totòqve animò propositum sibi habere; plerosqve contentos mediocri cognitione articulorum fidei, provolare in † cathedras, & postqvam ad dicendum, non qvod ipsi suò meditati sunt ingeniò, sed ex aliis obiter consarcinàrunt, animum & os confirmavêre, pingve munus sacerdotii circumspicere. 19 Itaqve probare non possum qvi hâc solâ causâ magistrum reputant idoneum, qvod sit Theologiæ studiosus, cùm præsertim nec hi omnes pii sint, qvæ plerisqve commendandi eos ratio affertur, & cordatior aliqvando pietas in aliis, qvam in his reperiatur. 20 Multò minus autem eos, qvi sacerdotibus jam constitutis & in suo munere, si rectè volunt obire, plus satis occupatis, hunc velut appendicem laborum subnectunt, ut liberos simul in literis erudiant. 21 Est hoc utiqve negotium non superficiariæ curæ, ac qvod aliud agendo possit expediri

† *Provolare in Cathedras*] Socii Phaëthontis & Icari Germani. Atqve inde tot semidoctorum agmina, inter eos etiam qvi Doctores salutari cupiunt. Inde tot psittaci & graculi in suggestis nostris, semet ipsos sæpe non intelligentes. Qvam ingeniorum pestem jam dudum deploravit celeberrimus qvondam, in Argentoratensi & Rostochiensi Academiis Theologus b. r. Dorscheus, his in Dissertatione de recta Studii Theologici conformatione, parti primæ ejus Theologiæ Zacharianæ præfixa verbis: ,, Qvamprimum ex ea officina progressi sunt, in qva ,, ad mediocrem cum lingvis familiaritatem formabantur: in penitiorem enim amicitiam ,, & nexus secretiores non descendunt: magna ,, contentione festinant, ut aliqvo titulo superbiant. Igitur per qvædam compendia eunt in ,, sapientiæ humanæ contubernium, &, cum ,, paucula pro fastidientis stomachi captu degustarunt, nolunt jam intra illas angustias ,, concludi. Serium bonarum literarum cultum & antiqvitatis eruditæ notitiam ineptissimus judicateris, si ab hoc hominum genere ,, postulares. Qvi enim rem augustam & inter ,, mortalium curas solam immortalem, Deo ,, servire, aggrediuntur, qvomodò illi divinos ,, suos impetus inter semirutas literulas fatigare ,, deberent? In eo potius laborant, ut brevi ,, experiantur, an lingva sit animo expeditior? ,, &, an supinam ignorantiam felici loqvacitate regere possint? Nam ne profundius in Dei ,, consilia & illos beatissimos sacrarum litterarum sinus introspiciant, sancta simplicitate ,, prohiberi se perhibent. Itaqve nihil iis est, ut ,, Plautino utar, confidentiloqvius, ut illo tandem ,, imbuantur habitu, qvem reverentur omnes. ,, Unde semidocti cruda adhuc studia propellunt ,, in templa, artificiosissimi scriniorum alienorum expilatores. Nec desunt, qvi eo die, ,, qvo sacri muneris impetrati desideratissimum ,, nuncium acceperunt, nuncium miserunt iis ,, curis, qvas ad firmandas in divinis consiliis ,, mentes Academia instruit. Scilicet magno ,, animo hoc agunt, ut parum adferant animi ,, in suggestum, multum soni, mera tintinnabula.

pediri, verùm totum integrumqve hominem reqvirit. 22 Adde, qvod id qvisqve doceat rectius, qvod ipse freqventius exercuit. 23 Unde fit, ut prodigiosam sacerdotes hi qvandoqve ineant informandi viam, & discipulis proponant ea, qvorum ipsi partem minimam intelligunt. 24 Qvod tamen longissime à magistro debet abesse, qvippe qvem post ante dicta, vel præcipuè volumus esse eruditum. 25 Neqve potest esse dubium, qvin necessaria sit eruditio in eo, nisi fors putamus cæcum à cæco posse duci. 26 Videntur tamen ea aliqva esse in sententia illi, qvi respiciunt sumptum, & præceptoris aptitudinem ex vilitate præmii, sub qvo addicere labores suos est paratus, æstimare solent. 27 Atqvi nemo paulò fortunatior non aliam rationem vel in vestibus parandis seqvitur. 28 Jam si sartorem qværimus ad conficiendum vestimentum, non qvi mercedem exigat minimam, sed vestem conficiat optimè; cur ad expoliendum animum & ingenium nostrorum liberorum qværimus non maximè idoneum, sed minimô stipendiô parabilem? 29 Sed nimirum fit hoc à plerisqve ignorantiâ, à non paucis sinistrô qvôdam de labore informationis judiciô; leviorem namqve cum ac faciliorem putant, qvam qvi aut ad domandum eqvum, aut conficiendas expensorum acceptorumqve rationes, aut instruendum hortum, simileve qvidpiam debet impendi. 30 Oportet igitur eruditum esse idoneum magistrum & instructum ipsum iis artibus, qvibus alios debet erudire. 31 Nam si non est, *primum* discipulus amittit tempus per inscitiam magistri, qvod ære nullô potest reparari. 32 Cogitur *dein* dediscere, qvæ didicit perperam à tali magisto id est duplicem subire laborem, ex qvo plerumqve nascitur tædium & odium literarum. 33 *Tertiò*, nunqvam satis bonâ fide ac per omnia emendatur, qvia qvæ sic semel * in ætate prima menti sunt impressa, hærent ferè tantâ pertinaciâ, ut curâ nullâ omnino penitusqve possint deleri. 34 Suntqve mihi ipsi noti, qvi vitia sermonis per hanc caussam contracta, etiam postqvam didicerunt esse vitia, evitare nunqvam satis, qvantamcunqve impenderent operam, potuerunt, recurrente subinde eô, qvod in ætate prima pravè fuerant edocti: *Ultimum* qvod in magistro spectandum, dixi esse ut sit instructus facultate docendi. 36 Nec enim putandum, statim qvemlibet, qvod ipse novit, posse id & alium docere. Sunt non pauci docti, verùm sibi. Sunt qvidam docti non sibi solùm, sed & aliis, verum qvatenus doctrinam suam scriptô possunt demonstrare; at si veniant ad colloqvium, muti ferè sunt, aut breves & obscuri, aut confusione qvâdam implicati, ut percipere ex eis qveas nihil. Qvale genus aliis erudiendis haud est aptum. 37 Itaqve præceptorem volo, qvi polleat singulari naturaliqve facultate clarè ac perspicuè prodendi animi sui sensa, sciatqve se accommodare ad captum discipuli, nec omittat qvidpiam, licet faci-

le

* *In ætate prima menti sunt impressa*) Certè judice Desideriô in p. 2. Apopthegmat. §. I. Non minus interest, qvos nactus sis parentes, qvàm qvos adsciscas præceptores. Etenim ut liberi fermè referunt majorum unde prognati sunt ingenium: ita præceptorum vitia demigrant in eos, qvos instituunt.

le ac leve videatur, qvod erudiendo ei possit esse aptum. 18 Qvales sunt non semper, qvi ipsi maximè ingeniosi atqvè prompti. Nam ex sua ferè facultate judicium ferunt de facultate discipuli, & vel jam didicisse putant qvæ nondum didicit, vel si celeritatem eorum non asseqvitur, fiunt morosi & impatientes, & vel verberibus in eum grassantur, vel subterfugiendo laborem necessarium, negligunt & perdunt, vel suo muneri penitus renunciant.

III. 1 Qværat aliqvis hôc locô, unde istiusmodi magister peti debeat, & qvomodo possit cognosci? 2 Fateor profectò esse rem non obviam & repertu facilem. 3 Inveniuntur sanè, qvi docendi munus, si præsertim spes sit præmii majoris, ambiant: verùm qvi ex debito, & cum commodo discentis sustinere qveant, non sunt adeo multi. 4 *Primùm* autem hîc à gratia cœlesti auxilium petendum. Nec enim sola sollicitè ac circumspectè qværentis cura bonum præstat liberis magistrum. 5 *Post* consulendi, qvibus propius perspecta solent esse studia ac negotia juventutis litteratæ. 6 Qvanqvam & in his considerari debeat, qvid svadeant. 7 Nam primùm etiam illi ipsi possunt decipi, nemo satis omnes animi recessus cujuslibet penetravit. 8 *Dein* accedunt sæpe ex cognatione, patria, convictu, & id genus causis aliis, qvibus judicium si non corrumpitur, saltem inclinatur atqve flectitur. 9 Neqve desunt, qvi rem suam præmiis atqve pollicitationibus qværunt promovere: qvi si locum inveniant apud judicem de se, qvid de judicio ejusmodi sperandum censendumve sit, in aperto est. 10 Itaqve hîc svaserim, non unius sententiæ unicè simpliciterqve inhærere, sed de commendati præceptoris vita, moribus, studiis explorare per alios, etiam, qvi cur explorent, neqveunt intelligi. 11 Qvod eo magis necessum est, qvoniam & post curas omnes potest fieri, ut eventus voto non respondeat. 12 Nimirum fit non raro, ut mutatione vitæ mutentur juxta mores, & qvi pressus necessitatibus de se pollicebatur omnia honesta & egregia, spem atqve expectationem fallat omnium, dum ferendis secundis par est minus, qvàm fuerat adversis.

IV. 1 Jam postqvam nobis est oblatus, qvi muneri magistri sustinendo videbitur idoneus, considerandum venit, qvomodo habere sese debeat informatio, qvod est *tertium*, in hoc negotio, ut, supra dixi, spectandum. 2 Repetendum autem hîc, qvod ab initio monui, non studiosum qvemlibet, sed illustri nobiliqve locô natum, eum qvoqve non cujusqve, verùm nostræ gentis, nostrô hôc consiliô respicere, ideoqve multa hic præcipere, qvæ aliàs videri possent negligenda, multa negligere ac prætermittere, qvæ deberent præcipi. 3 Qvare si qvid hic non nominabitur, non ut ignoratum nobis aut repudiatum debebit haberi, sed propositô consiliôqve certô prætermissum. 4 In omni porro informatione considerandæ videntur primò *res*, in qvibus occupata debet esse, secundò *tempus*, qvô debet institui, tertiò *modus* ad qvem sit instituenda. 5 Respectu rerum informatio in universum pertinere debet vel ad *sacra*, vel *non sacra*. 6 Initium à sacris facio, qvia pium ante omnia volo fieri discipulum etiam nobili sangvine ortum, non privatis solùm caussis, qvas pro

se

se qvilibet & intelligere, & observare debet, verùm multo magis publicis, qvia versaturus est in negotiis ad commoda communia facturis. 7 Nimirum sine gratia Divina nihil paulò gravioris momenti expeditur, nec conficiendis cum successu talibus prudentia, cautio, circumspectio, calliditas mortalium, qvantumvis summa, est sufficiens. 8 Ea porrò gratia qvî haberi possit per impietatem? 9 Adde qvod sublatâ pietate plurimum amittatur ex præceptis regulisqve qvas in vita & negotiis, si verè salutaria esse cupimus, observari necesse est. 10 Pietatem igitur in discipulo exigo ante omnia, ejusqve in educatione primam puto habendam rationem. 11 Scio aliter hîc multos judicare, nec deesse magnorum aliqvando virorum auctoritatem. 12 Sed docet eventus, eos qvi non ab initio ætatis de religione sua redduntur certi, post in peregrinationibus, vel ad alienam & erroneam abduci non modò cum exitio ipsorum proprio, sed & cum infamia gentis, qvandoqve publico etiam cum damno, qvando ferè ex hoc dissensu contentiones turbæqve oriuntur etiam in reliqvis de republica deliberationibus; vel planè incertos ac ancipites vagari, deniqve negligere religionem omnem unde primum vitæ morumqve dissolutionnem, deinde iniqvitates varias ac injurias oriri necesse est, qvibus non modo gerendarum feliciter rerum auspicia evertuntur, Deo id genus hominum aversante; sed ipsa etiam societas distrahitur divelliturqve. 13 Ut omittam errores infinitos, in qvos in deliberationibus ferè omnibus hos incidere necesse est, vel ignorantiâ, vel negatione providentiæ Divinæ, cujus accurata consideratio notitiaqve præcipuam prudentiæ humanæ partem continet, ipsamqve adeo vel constituit vel absolvit. 14 Informatio igitur incipere à pietate debet, ad qvam pertinet cura sacrorum. 15 Sacra spectant vel notitiam de DEO & religione vel cultum. 16 Notitia nostro sufficiens haberi poterit ex *Catechesi* primùm *Lutheri*, cum sveta explicatione, item *Qvæstionibus* & *Responsionibus Laurelii*. Pòst *Catechesi Latina Dieterici*, * *Compendio Hutteri* aut *Hasenrefferi*, *Epitome Credendorum Hunnii*. 17 Qvibus absolutis ea, qvæ sunt scitu necessaria, petentur ex scriptis majoribus, ut sunt *Loci de Christo*, *Fide & Operibus*, *Providentia*, *Lege*, *Magistratu Politico*, & similes. 18 Sunt

* *Compendio Hutteri aut Hasenrefferi*] In illud exstant egregiæ ac utiles notæ & observationes B. Gothofredi Cundisii Lipsiæ qvartùm editæ cIↃ. IↃC. LXXXIV. in 8r. Loci verò Theologici D. Matthiæ Hasenrefferi, jam inde ab Anno Christi M. DC. XII. regiò rescriptò jubente in Universitate Upsaliensi, & Gymnasiis aliis publicis prælectionibus traduntur, ut nos docet pretiosus Doctor noster Dorschæus in p. 275. Latronis Theologi: addens, „ memini annò „ 1638. Serenissimum Carolum Gustavum, „ nunc Svecorum &c. Regem inclytum, Victo„ rem, Triumphatorem &c. in Bibliotheca Ar„ gentoratensis Academiæ è manicis suis extra„ xisse mihiqve monstrâsse D. Joh. Canuti Len„ næi compendium, firmando in controversiis „ fidei animo Regii tum Principis consecratum „ & ab ipso maximi æstimatum. Hæc Dor„ schæus. Epitomâ verò Credendorum Nicol. Hunnii qvam & noster hic Schefferus laudat, nihil solidius, nihil eruditius, nihil exactius; qvippe qvæ sola, animum in religione Lutherana tranqvillum & ut in tuto sit adversus heterodoxos reddere valet, qvare, & auctore Bosio supra n. VII. c. CXXIV. 8. hæc instar omnium compendiorum erit. His & istiusmodi

autem scripta illa majora varia, nec ignota, inter qvæ tamen eminent *Chemnitii opera* & *Loci Gerhardi*.* 19 Cultus instituetur ad manuductionem *Avenarii* per *preces matutinas* & *vespertinas*, cum *lectione Bibliorum* in lingva vernacula, cui posset addi versio Germanica cum notis ‡ *Vinariensium*, vel Latina *Osiandri*, ubi locus difficilior occurret. 20 Avenarium juvabunt *preces Arndi*, ** *meditationes Gerhardi*, *Augustini*, similesqve, item qvi de vita ex præceptis veri Christianismi rectè instituenda scripserunt. 21 Volo autem hisce dari operam, non ut † omnium controversiarum nodos sciat solvere di-

libris immorari & innutriri oportet, si velimus aliqvid trahere, qvod in animo fideliter sedeat.

* Adde controversias ob recentiores & Syncretisticas summi D. nostri Calovii Systema.

‡ *Cum notis Vinariensium*] Hæc enim Biblia satis accuratam & genuinam exhibent in plerisqve paraphrasin auctore beatô Caloviô in aurea Pædia Sect. II. Artic: II. c. II. can. I. p. m. 146. Celeberr. D. N. Michaël Waltherus in præfatione Centuriæ Miscell. Theologicor. hoc de opere ita habet: „ Veritas & conscientia „ me hoc solum fateri cogunt. Solem per tot „ annorum millenarios enarrationem funda„ mentaliorem, utilioremqve Codicis ter „ Sancti nec vidisse, nec radiis suis perstrin„ xisse unqvam. Norimberga, in ipso anni „ ingressu, qvo Opus illud divinissimum lucis „ usuræ fuerat expositum, de omnibus cathe„ dris suis Deo propterea gratias egit solennis„ simas. Hæc μακαρίτης ille. Fateor ait doctiss. Glass. in Mantissa ad Philolog. §. VIII. p. 1491. „ huic operi Biblico, auspiciis Illu„ strissimi & pientissimi mei Principis, Nori„ bergæ jam qvartùm edito, aliqvid operæ à „ me impensum, neqve forsan minimum. Et „ ipsius libri Psalmorum, interseçtas qvod an„ notatiunculas attinet, auctorem me profite„ or. Hæc ille. Adjungere etiam poterunt Versionem Osiandrinam cum paraphrasi, qvæ litterali sensui (judice ibid p. 147. Caloviô) pressius inhæret. De sententia doctissimi Dn. Joh. Henr. Ursini Spirensis, Orthodoxæ Ecclesiæ Christi Ratisbonensis Pastoris & Superintendentis Volum. I. Analector: sacror. lib. II. c. XXII. p. m. 137. D. Lucas Osiander „ interpres est majore, qvam vulgo habetur, pretio „ dignissimus. Porro hic non tam Versionem „ novam adornavit, qvàm Veterem Vulgatam „ emendavit, suamqve emendationem ad Versionem maximè B. Lutheri adcommodavit. „ Imo & fatetur, se in adjectis paraphrasibus „ & explicationibus usum esse Commentariis „ Lutheri & Brentii, & annotationibus Vatabli. Versionem hanc Vulgato Lutheranam „ Filius, Lucæ, Andreas Osiander non diu „ pòst aliqvoties hoc pacto ita recudi fecit, ut, „ textu Biblico solitariè posito, & ad parentis „ præscriptum emendato, notas collocârit in „ margine utilissimas & nervosissimas, ex cla„ rissimorum non solùm Theologorum Ortho„ doxorum Commentariis ac disputationibus, „ sed & ex sanctissimo Concordiæ libro magnò „ traductas. Utrumqve sanè opus utroqve no„ mine, & emendationis & expositionis, laudem meretur summam, & ob id non solùm „ Pastoribus, & Theologiæ cumprimis Studio„ sis, sed & Politicis & Jctis debet esse „ longè commendatissimum, qvippe ex qvo „ non solùm solidæ interpretationes difficulta„ tum Biblicarum passim occurrentium commo„ dè hauriuntur, sed & ex priori Loci Commu„ nes, qvæ ad praxin spectant salutarem, stri„ ctim addiscuntur, insuperqve editiones hæ in „ certaminibus cum Pontificiis insigni cum e„ molumento adhibentur.

** *Meditationes Gerhardi*] De his ita scribit Cl. Michael Schneiderus in p. 140. Oration. in Obitum Gerhardi habitæ, Patrologiæqve dicti Gerhardi subjunctæ cum ceteris orationib. „ Meditationum libellum ipsi Religionis no„ stræ hostes elogiis & laudibus extollunt. Tan„ ta scilicet veritatis vis est, ut etiam clausos „ oculos feriat, & vel ex invitis pectoribus pro„ rumpat. Sunt potissimùm ex Augustino, „ Bernhardo ceterisqve desumtæ magno cum judicio Patribus, & aliqvoties editæ. Mihi semper ad manus fuit editio Lugdun. Batav. Elzeviriana ann. M. DC. XXIX. in 12. E qva-

oe

discipulus, ac subtilissimas qvasqve teneat distinctiones: sed ut de fide sua ex principiis Sacræ Scripturæ præcipuisqve ejus dictis sit certus, partesqve supra nominatas de fide, providentia, fato, &c. probè intelligat. 22 Qvam ad rem non prolixâ lectione, sed fideli præceptoris explicatione opus erit. 23 Neqve temporis reqviretur multum, sed præter diem Saturni ac Solis, huic negotio aliàs destinatos, ceteris hora una vel dimidia sufficiet.

V. 1 Informatio qvæ in rebus non sacris occupatur, pertinet vel ad *lingvas*, vel ad *eruditionem ceteram*. 2 Lingvæ vel *eruditæ* sunt, vel *non sunt*. 3 Ex eruditis, *Latina* nobili sufficere videtur, nisi voluptatis gratiâ & invitante singulari promptitudine ingenii volet addere & *Græcam*. 4 Ex non eruditis, post *patriam Germanicamqve*, *Gallica*, *Italica*, & *Anglica* solent commendari. 5 Ego nescio an Sveco Nobili & *Finnonica* planè contemnenda sit. 6 Ex ceteris cum Germanica fortassis sola Gallica verè necessaria. 7 Nam qvod *Italicâ* nunc uti qvidam malunt, fit fastidiô Gallicæ, tanqvàm usu nimium vulgatæ. 8 Imprimis autem de vernacula censeo, dandam operam, ut non minus in ea, qvam in ceteris exercitati simus. 9 Video communiter fieri contrarium, & in lingvis peregrinis multos, qvàm suâ patriâqve disertiores esse. 10 Qvod à prava ortum educatione, turpe est privatim, impedit publicè, nec solùm impedit, sed & noxium est damnosumqve.

VI. 1 Ad Latinam lingvam addiscendam svaserim initiô notitiam perfectissimam Declinationum Conjugationumqve, ut & præcipuarum regularum Syntaxeos. 2 Genera nominum dabunt *versus* inserti *Grammaticæ Scioppianæ*; Præterita, & ,ut vulgo nominant, Supina *versus Alvarezii*, Scioppio commendati, vel si haberi neqveunt, exscripta ex *Grammatica Vossii*, & per lectionem repetitionemqve freqventem mandata memoriæ. 3 Nam qvod ista qvoqve omnia usu qvidam putant posse accipi, mihi qvidem satis commodè sentire haud videntur; nam & tempus ferè insumunt longius, qvi hoc faciunt, & incertos ferè relinqvunt discipulos, & nihilominus regulas aliqvas, qvascunqve tandem, formare coguntur. 4 Ne tamen Declinationes atqve Conjugationes istæ tædiosæ sint, possunt statim proponi fabellæ aliqvæ aut sententiæ Latinissimi cujusdam Scriptoris. 5 A tali enim incipiendum, non recentioribus istis, *Terentio Christiano*, *Corderii Colloqviis*, ejusqve farinæ aliis.

officina seqventi qvoqve prodiit annô Johannis ejusdem Gerhardi Exercitium pietatis qvotidianum qvadripartitum in 12. qvò lectô nemo non se captum fassus est.

† *Ut omnium controversiarum nodos*] Qvæ ad Theologiam spertinent, ita sunt exhibenda nobili vel Principi, ut qvantum illi satis sit, ad salutem, fidem, vitam ac civilem directionem & christianam, nôrit. Rectè Caselius: „ Ut exqvisita lingvæ ratio ad Grammaticum, „ ut caussæ forenses ad Jurisconsultos: ita qvæ in „ Ecclesia moventur de religione ad Collegia „ Sacerdotum referenda sunt. At in præsentia confunduntur hæc. Grammatici, Critici & Philologi nonnulli de cunctis se judicare posse autumant, omniaqve in sua potestate esse. Pro opinione Politicorum & Aulicorum se ipsis illis nemo solidius de Religione judicare potest, nemo prudentius. Soli Theologi sua aut nescire, aut non satis rectè ac prudenter callere putantur. Planè non ad mentem Horatii, secundùm qvem lib. II. Epist. I. 114.

„ Na-

aliis. 6 Proponentur potiùs *Jambi* * *Publii Syri*, *Phædri Fabulæ*, *Ciceronis Historiolæ selectæ*. 7 Nec *Catonem*, qvamvis minus vetustum, puto contemnendum, cujus optima editio est *Daumiana* Anno 1672. publicata. 8 Ex his simul haurientur vocabula, idqve rectius haud dubiè, qvàm ex fidei ambiguæ Onomastico, aut Nomenclatore, cum ne Junianus qvidem, qvem aliàs plurimi faciunt, sit immunis erroribus, ut id pridem in de Centesimis Usuris, p. 34. observavit Clarissimus Gronovius. 9 Commendant aliqvi *Vestibulum* & *Januam Comenii*. Verum sunt non pauca, qvæ in eis opusculis

,, Navem agere ignarus navis timet: abrotonum ægro
,, Non audet, nisi qvi didicit, dare. qvod Medicorum est
,, Promittunt Medici: tractant fabrilia fabri.
,, Scribimus indocti, doctiqve poëmata passim.

* *Jambi P. Syri*] Apud Romanos inqvit Roland. Maresius libr. II. Epistol. XLII. p. ,, 465. tam paucos extitisse γνωμολόγους profectò mirum est. Nam præter Pisyri Mimi senarios versus, qvi inter theatrales lusus jactati sunt, graves qvidem, elegantes, & prorsus seculò auctoris dignos, & Dionysii Catonis disticha, nihil hujus argumenti Latinis versibus expressum habemus. Qvæ licèt pleraqve vix satis Latina sint, nec ubiqve sensum valdè exqvisitum habeant, aliqvando etiam obscurum, tamen non sunt indigna pueris prælegi, præsertim cùm antiqva sint, ut qvorum meminerit Vindicianus Comes Archiatrorum in epistola ad Imperatorem Valentinianum. Catonis verò nomen prætulisse ea de causa arbitror, qvòd qvi sapientes habebantur, vulgò Catones appellarentur: unde est illud: Tertius è cœlo cecidit Cato. Hæc Maresius. Utile erit hic adhibere Michaëlis Meisneri Hortulum Romanum, continentem sex plantaria Romanæ Eloqventiæ, Gemmulas scilicet seu Historias; Corollas, Flosculos, Apophthegmata, Parabolas, et Sententias è Cicerone excerptas. Lipsiæ M DC. LXXXVII. in 12. Habeo et Florilegium Germanico-Latinum, sententiarum Proverbialium collectum à M. Bartholdo Feindesio. Hamburgi M. DC. XC. in 12. Addam hic qvæ non ita pridem in Dominici Baudii epistolis legi. Habeo, inqvit Cent. II. Ep. IX. p. m. 153. edit. Amstelod. Elzevir. 1654. ,, ejusdem generis, h. e. ,, τῶν γνωμολογικῶν ad duo millia, qvæ nondum lucem viderunt, sed videbunt scilicet unà cum Martiale Scriverii. At habeo Martialem Scriverii ex edit: Lugdun. Batav. CIƆ IƆC. XIX. in 12. sed nihil tale in eo reperio.

‡ *Vestibulum & Januam Comenii*] Etsi de Comenio jam antè in p. 331. s. nonnulla attulis: placet tamen hic doctissimum subjicere Cl. Jonstoni judicium è præfatione Polymathiæ Philologicæ: ,, Nôram, inqvit, Latinæ Lingvæ Patrum Hybernorum januam, qvam Caspar Schoppius Cardinalis primo Madrucii juscellarius, post Claravallæ Comes, tandem ad Protestantes refuga, nisi rejectus fuisset, in Græcam et Hebræam lingvam verti, et Basileæ sub titulo Mercurii qvadrilingvis anno seculi hujus trigesimo qvarto excudi curavit; sed sciebam qvoqve eam pueris lingvæ hujus adhuc Ignaris consecratam non nisi notiora vocabula complecti, nullo ordine digestam, et superstitioni de non repetendis vocibus se ita adstrinxisse, ut circa ultima vix qvid sibi velint intelligas. Nec satisfaciebat noster Comenius, qvi suam januam me primo monitore, postqvam illam à me ex Germania reduce, anno seculi vigesimo septimo advectam, magnis nævis laborare observâsset, concinnavit, et eleganti methodo donavit, plura in hoc genere præstiturus, nisi se à pansophicis cogitationibus et aliis parergis abduci passus fuisset. Pueris certè et ille invigilat, nonnisi vulgatiora, et nostri temporis rebus respondentia vocabula attingit, rariorum et rituālium planè incurius: ne dicam omittere qvædam, nec semper res ad suos revocare titulos.

lis desideres, alibi à me indicata satis copiosè. 10 Itaqve nisi plurimum fuerint emendata, non possunt non damnosa esse Latinitatem incorruptam cupientibus acqvirere. 11 Post prædictos veniendum ad Latinos Scriptores ceteros, qvos nominavi ordine in opusculo de *Stylo*. 12 Nec necesse est ut legantur omnes, aut à capite evolvantur ad calcem. 13 Possunt ex qvibusdam partes eligi præstantiores, jucundiores, utiliores, cetera in tempus aliud seponi. 14 Vellem observari diligenter, ne qvid proponatur istô tempore, nisi qvod auctorem habeat scriptorem verè classicum & Latinum, ac ne istoc qvidem solùm, nisi qvoqve simul aliqvid conducat ad vitam atqve mores. 15 Qvô intuitu ne *Ciceronis* qvidem omnia promiscuè nunc censeo commendanda, multò minùs autem *Ovidii* aut *Juvenalis*, aut *Martialis*. 16 Feceruntqve opinione meâ commodè, qvi pro prima ætate etiam ex his, utpote laudabilibus aliàs scriptoribus, selegerunt, seorsumqve publicàrunt, qvod ab ea citra damnum posset legi.

VII. 1 Venio ad eruditionem ceteram, in qva monendum ante omnia, qvod diligenter oporteat attendi & initio statim, & dein per omne vitæ tempus, qvo referri debeat, videlicet non ad nugas, multo minus ostentationem aliqvam aut lucrum, sed virtutem. 2 Hoc enim eruditione ac doctrinâ cupit qvisqve rectè animatus conseqvi, ut virtutes, eas præcipuè, ad qvas propensior est à natura, excolat & absolvat: & ex adverso vitia, qvibus delectatur, opprimat, non privatim modò suâ, sed & publicè aliorum caussâ, qvod præcipuè in educatione vera spectandum. 3 Itaqve hoc qvidem semper inculcari debet, ne ad sua tantum qvis attendat commoda in doctrinæ studio, verùm multò magis patriæ ac reipublicæ, proindeqve nec in aliis tempus impendat, qvàm qvæ usui his possint esse. 4 Deinde cogitandum, qvibus in rebus consistat; videlicet in iis, qvæ ad scopum antè dictum faciunt. 5 Possunt autem dividi in classes duas, qvarum una complectatur principalia, altera qvæ his serviunt. 6 *Servientia* potissimum sunt Logica & Rhetorica: 7 *Principalia* verò Historia, Philosophia & Jus.

VIII. 1 De *Logica* possit qværi, an sit ejus ratio habenda in informatione Nobilis, cùm scholæ magis serviat, reperianturqve qvi adjuti facultate naturali, sat feliciter expediverunt ea, qvæ alioqvi longâ præceptorum serie in Logicis traduntur. 2 Verùm non, si servit scholæ, nihil vitæ prodesse communi, seqvitur, cùm illæ ipsæ scholæ, vitæ hujus gratiâ sint institutæ; neqve si in scholis aliqvi eâ abutuntur ad nugas, ideo necesse, ut in universum negligatur. 3 Deinde nec facultas ista occurrit in omnibus, & natura qvantumvis bona plurimum juvatur arte. 4 Deniqve sine notitia terminorum, ut appellant, sine facultate definiendi, dividendi, argumentandi, fructum sufficientem nemo capiet ex monumentis sive veterum sive recentiorum. 5 Qvanqvam non necesse sit Svaretzios & Zabarellas multos commendari. Suffecerit ex qvolibet idoneo compendio, vel vivâ præceptoris voce, generalem hausisse notitiam eorum, qvæ dixi, Terminorum in-

qvam diverſitates, Propoſitionum differentias, Syllogiſmorum ſtructuram, neceſſarias definiendi, dividendi, demonſtrandi regulas, & hæc omnia in ſcriptoribus ipſis cujuscunqve generis adhibuiſſe in uſum.

IX. 1 De *Rhetorica* dubium eſt minus, licet etiam in hac teneri velim modum. 2 Iſta enim diffuſa præceptorum lectio, & temporis plurimum intercipit, & oratorem per ſe non conſtituit. 3 Voſſii unum alterumqve legiſſe libellum ſatis erit, ſi addentur mox exempla orationum ex ſcriptoribus antiqvis, maxime hiſtoricis, eaqve monſtrato artis uſu, diligenter à præceptore explicabuntur. 4 Iſtoc enim vel præcipuè agendum, ut magiſter minuat diſcipuli labores, ut poſt qvoqve dicam, ſuaqve curâ lucretur ei tempus: 5 Qvi & hoc dabit operam, ut ſub exemplis dictis eloqventiam maſculam & in publicis negotiis valituram, ab umbratica ſcholaſticaqve diſcat diſtingvere, nec ubiqve minutis Rhetorum præceptionibus inhærere.

X. 1 Hæc de diſciplinis, qvæ ſerviunt principalibus. 2 Nam *Poëtica* qvæ & ipſa aliàs huc ſolet referri, eo minus in Nobili deſideranda, qvia carmini pangendo vitæ ejus inſtitutum non eſt conveniens. 3 Legat unum alterumqve ex Poëtis; gloriam aptè concinnati poëmatis relinqvat aliis. 4 Niſi fortè trahet huc eximia indoles & ſingularis, qvam ut non ſvaſerim opprimere, ita nimis indulgenter habere haud ſanè præceperim. 5 Venio igitur ad *principaliora*, è qvibus primum damus locum Hiſtoriæ.

XI. 1 *Hiſtoria* porrò eſt vel *ſacra* vel *profana*, qvam utramqve ſvaſerim initiò hauriri ex * picturis ſeu figuris, ut appellant, qvales Biblicæ *Sebaldi Bohmi*, aut *Theodori de Bry*, item hiſtoriæ civiles *Meriani* in opere *Gothfridi de qvatuor Monarchiis*, ut appellet. 2 Dabunt qvippe præter rerum geſtarum, etiam ordinis & temporum notitiam, & ſic prima qvædam elementa *Chronologiæ*, ſine qva hiſtoria eſt nulla. 3 Poſt figuras diligenter luſtratas, ſvade-

* *Picturis ſeu figuris*) Dixi de his plura in part. I. noſtrar. Methodor. p. 696. Habemus et de qvatuor Monarchiis variè interpolatas recoctaſqve Tabulas. Qvæ enim primùm ſine auctore circumferebantur, ab Henrico Schævio, Winkelmanno, Bunone reformatae fuêre. Winkelmanni extat Cæſareologia cum Tabula Mnemonica, qvâ Caeſarum nomina et tempora exhibentur. Buno multa de rebus geſtis adjecit, per omnes Monarchias & regna, additâ prolixâ explicatione. Idem Hiſtoriæ Univerſalis Ideam Mnemonicam alio labore per millenarios & ſecula deductam in juventutis uſum edidit, connotatis iis, qvæ ad revolutiones & mutationes imperiorum & regnorum pertinent: Qvi labor profectò laudem ſuam meretur. Uſus verò hic eſt locis naturalibus, non caſtris. Qvæ cum in omnium manibus ſint, illis immorari nolumus. Extat in hiſtoria artis Mnemonicæ ſpecimen à Johanne Theodoro Dieteriso puero undecimum agente annum exhibitum, qvi Hiſtorico-Chronologicam ſeriem à Julio Cæſare uſqve ad regimen Ferdinandi III. memoriter in publico conſeſſu recitavit, ductu Winckelmanni, qvod editum eſt Gieſſæ Haſſorum Anno 1653. Aliud ſpecimen hujus artis è Schola Bunonis exhibitum narrat Frommannus de Faſcinatione lib. III. part. IV. ſect. I. cap. IV. Tale ſpecimen Hiſtoricum à conditu orbis uſqve ad exciſionem Hieroſolymorum per Titum Veſpaſianum factam in Academia Roſtochienſi Johannes Heinl, Holmiâ Svecus, beneficiô hujus artis, & ductu Caſpari Cloſen, qvi & in præfat. ejus ſpeciminis laudat Petri Laurenbergii inſtitutiones Mnemonicas nondum editas, dedit, qvod editum eſt Roſtochii Anno 1660.

ſvaderem mandari memoriæ *Tabellam* Sceleto Hiſtoriæ *Jonſtoni* præfixam, qvæ complectitur diſpoſitionem totius opuſculi, & compendium hiſtoriæ univerſæ; 4 mox legi *Chronologiam Boxhornii*, & ſi tempus permittet, *Rationarium* † *Petavii*, ubi tamen delectus habendus, ne præſertim in recenſione rerum Eccleſiaſticarum temere arripiantur omnia. 5 Nam Eccleſiaſtica Hiſtoria, qvantum hic neceſſe eſt, haurietur rectiùs ex P*appo*, cujus optima editio *cum notis Kippingii*. 6 Subjungetur ei *Bazii Hiſtoria Eccleſiaſtica Svecorum*. 7 Civilem hiſtoriam ſubminiſtrabit breviter (*a*) *Beſoldus*, multoqve magis doctæ *Ruperti* in eum *Notæ*, qvæ veterem, & in obſcuro alias jacentem primorum populorum gentiumqve hiſtoriam plurimum illuſtrant.

XII. 1 Poſt ad res patriæ ‡ noſcendas animus vertendus, qvarum ſumma per compendium ex *Petrei Chronico* poterit cognoſci. 2 Dein accedendum ad *Guſtavi Primi* & ſeqventium hiſtoriam. 3 *Guſtavi Adolphi* res præcipuam merentur obſervationem, prout non à noſtris ſolum, ſed & Gallis, & Italis, nec his ſemper mediô modô ſe gerentibus, ſed & partibus addictis ſunt deſcripta. 4 Patriæ hiſtoriæ jungenda *Danica* ex *Huitfeldo* Hafniæ tomis novem An. 1603. excuſo, & ſi Latina præſertim vetera placuerint, *ex Saxone* à *Stephanio* illuſtrato; 5 *Germanica*, (*b*) ex *Sleidano* & qvi eum continuârunt, *Anonymi Epitoma Rerum Germanicarum*; 6 inſpecie verè *Pomeranica* ex *Micrælii Chronico*

† *Rationarium Petavii*) Utile erit, inqvit, Mateſius l. II. Ep. XXX. (al.) XLIV. p. m. 404. edit. Lipſenſ. „ antеqvam uberes Geographorum commentarios legant, mediocrem cognitionem parare Geographiæ antiqvæ, & recentis, ex tabularum aliqvot inſpectione, & Geographorum lectione, qvi ſummatim terras omnes deſcripſêre, ut Melæ, qvi de antiqvo ſitu orbis ſcripſit, Cluverii, qvi de novo. Chronologia etiam, qvæ tempora numerat, ex compendio aliqvo carptim eſt attingenda, qvale eſt Petavii Rationarium temporum, qvod cum ſit ſatis amplum, huic rei ſufficere poteſt.

(*a*) *Beſoldus*.] Fuit homo plurimæ lectionis, ſed labores ſuos perdidit. Nam qvæ ipſe notatu digna, legerat, plumbô notavit, & tradidit libros Candidatis qvibuſdam, qvos in domo ſua alebat, ut in Locos referrent Communes, ſeu Repertoria; imo ipſos illis Auctores evolvendos eum in finem communicavit. Illi verò ea, qvæ notanda & referenda erant, vel ad minus convenientem titulum referebant, vel interdum non intelligebant. Hinc Beſoldo libros ſcripturo, cùm vel exempla, vel auctoritates qværeret ſub rubricis, nec cum cura ipſa ſcriptorum loca evolveret, ſed ſtatim, ut notatum erat, ſine ſolicitiore inqviſitione, prout non pauci hodie ſolent ſcriptores, exſcriberet, plurimi ſunt errores nati, ut non raro ea citet loca, ubi vel prorſus nihil extet ea de re, vel potius contrarium qvid. His vitiis ſcatent ejus libri, præſertim Politica. Theſaurus tamen practicus optimus liber eſt, qvoniam ſedes materiarum adducit, earumqve auctores. At Chriſtoph Adami Ruperti ſumma in Chronologicis conſiſtit eruditio, & dolendum eſt, qvod poſt mortem demum prodierit, qvodqve librum illum Commentarium in Beſoldi Synopſin eſſe voluerit, futilem illum libellum, ut b. r. Boeclerus cenſet.

‡ *Res patria*] Benè ipſo antè paullò adducto monet Mateſius, ex noſtris auctoribus etiam eximios eſſe legendos, ne velut domi peregrini ſimus, & hoſpites, & in patria lingva qvod turpiſſimum eſt, ſive ſcribendo, ſive loqvendo peccemus.

(*b*) *Germanica*) E Chronicis haurienda Germanicis, in qvibus hoc ad inſtitutum peculiariter faciunt, Aventini Annales ſupra nobis laudati, Chytræi Chronicon, & Broweri Annales Trevirenſes. At Chyliandri Chronicon, & Colonienſe Anonymi fabuloſa ſunt, niſi qvando res ſuas narrant. Placet cumprimis Manſfeldicum Spangenbergeri, uti & Meiſeri, Galli ſuperioribus annis undiqve in Germania Chronica coëmerunt & abduxerunt, ut nos jam ferè penuriâ laborenus.

nico Pomeraniæ; 7 *Bremensia* ex *Chronico Dilichii*, & Anonymi (qvi tamen est *Conringius*) *de statu urbis Bremensis*; 8 *Belgica* ex *Reidano*, *Strada*, & *Grotio*; 9 *Gallica* (*c*) ex *Thuano*, *Grammondo*, *Prioh*. 10 *Polonica* ex *Piasecio*; *Moscovica* ex *Petrejo* & *Joh. Witichino*; *Anglica* ex *Polydoro Virgilio*, vel potius *Spedeo*, Anglicâ lingvâ scripto. 11 Nam cum his ferè populis freqventiora nobis sunt commercia; qvorum proinde res præsertim nostris proximisve temporibus gestæ noscendæ. 12 Nam vetustiores mallem differri aliud in tempus, qvo minori cum incommodo & impedimento agendorum licebit lustrare.

XIII. 1 Historiæ juncta est *Philosopia*, ex qva Nobili necessaria *Mathesis* primum, dein *Physica*, tum *Ethica Politicaqve* videntur. 2 Ex disciplinis Mathematicis *Arithmetica* (*d*) commendanda, non illa vulgaris modò, sed & qvae in collocandis rationibus, ordinandisqve expensis & acceptis occupatur, cùm propter usus cujuslibet privatos, tum multo magis propter rempublicam, cujus commoda non raro per ignorantiam hujus partis evertuntur. 3 Seqvitur *Geometria*, praesertim *practica*, cum usu vario instrumentorum, ut regulae Geometrarum, circuli proportionalis, qvadrantis, & similium. 4 Qvae ut à variis tradita, ita brevissimè certissiméqve cognoscentur ipsô opere cùm per fidum magistrum usus iste demonstratur. 5 Lectu tamen jucunda pluscula tradet *Suenterus* in delitiis Mathematicis, item *Harsdorferus*, qvi subinde adeundi. 6 Juncta huic est *Architectura* duplex, *terrestris* & *navalis*; & terrestris iterum vel *civilis* vel *militaris*: qvarum militaris & navalis necessariae Nobili prae ceteris. 7 Etsi autem sint descriptae pluribus, ut navalis à *Furtnerio*, *Furtanbachio*; & nuperrimè à *Witsenio*; militaris à *Dogenio* & *Freitagio*, mallem tamen usu addisci, qvam ex multa lectione. 8 Geometriae socia est *Geographia*, qvae vel *vetus* vel *nova*. 9 Illa, qvae conducit lectioni veterum, habetur in *tabulis Ortelii*, qvas seorsum edidit *Hornius* cum *Introductione in Geographiam veterem*. 10 Nova, qvae servit hodiernis, ex *Cluverio* cum tabulis & annotationibus *Bunonis* utcunqve haurietur. 11 Qvod si tempus dabitur, jungi poterunt *Mela* Vossii, *Strabo* Casauboni, *Solinus* Salmasii, & ex recentioribus *Merulæ* Cosmographia.

XIV. 1 Seqvitur *Philosophia Naturalis*, cujus post *Conringii* de Natura & Constitutione Philosophiae Naturalis, sufficient generaliora hujusce ex *Senerti* & *Sperlingii* scriptis, & Physicis *Kippingii*. 2 Adjungenda mox historia naturalis, qvantum permittet tempus, generatim à *Plinio*, in specie verò Animali-

mus eorum. Factum id est auspiciô primò Mazarini, deinde & aliorum. Sed pauci è Gallis sunt, qvi commode sciant uti.

(*c*) *Gallica*) Scripsit & Limnæus laboriosum opus, qvod Notitiam Franciæ inscripsit, sine ulla tamen à Gallis propterea reportata laude, cùm destitutus fuerit Incomparabili Petri Puteani opere, qvod Libertates Ecclesiæ Gallicanæ dicitur.

(*d*) *Arithmetica*) Hujus de multiplici utilitate diximus in p. 224. superiùs, plura desiderans adeat Gerh. Joh. Vossium de Scientiis Mathematic. c. VI. VII. VIII. IX. X. In seqventibus verò capitibus usqve ad XVII. agit de Geometria.

nimalium à *Jonstono* & *Gesnero*, * Plantarum à *Bauhino* & *Scherlero*, lapidum à *Boetio de Boet*, cumprimis verò metallorum ab *Agricola* & nuperrimè à *Lazaro Erkero* consignata, cum Musaeis rerum naturalium & artificialium

* *Gesnero*) Quô animo Rolandus Maresius in hunc sit aperit lib. II. Epistol. XXVI. p. m. 370. his verbis. „ Quamplurima Conradus Gesnerus in omni literarum genere, in *Medicina* præcipuè scripsit, etiam multa antiquorum scripta in lucem protulit, aut in Latinam Linguam convertit; quorum omnium catalogum, qui fere libellus est, ipse contexuit, cùm tamen ad quinquagesimum annum non pervenerit. Idem de omnium animalium historia fusissimè scripsit: quam similiter materiam Ulysses Aldrovandus immanibus voluminibus prosecutus est. Sed, liberè dicam, Plinii paucos de animalibus libros pluris fecerim, quàm istorum de iisdem infinitos. Plinius enim omnia egregio ordine complexus est, & singula in suis classes aptè distribuit: quæ verò ex aliis decerpsit, digesta, & stylo quasi concocta, sua quodammodo fecit. Gesnerus verò ex scriptis non tàm ingenii, quàm laboris & industriæ laudem tulit, ut sunt omnes Germani in studiis laboriosissimi: quippe transcripsit, quæ priores de his rebus dixerant, & ipsis eorum verbis retulit. Sed inter recentes, qui multa egregiè scripserunt, nemo meâ sententia Erasmum præcessit sive judicium, sive eruditionem, sive eloquentiam, spectes, quem non verear cum quovis antiquorum conferre: qui si tota vita cum Theologis quibusdam, & *Monachis* conflictatus non fuisset, meliora etiam, quàm edidit, orbi communicare potuisset: & si tam mordax, aut in quibusdam tuendis tàm pertinax non fuisset, nihil in eo viro illa ætas quod desideraret, habuisset. Hæc Valesius. Non meliùs Joseph. Scaliger, cujus, prout ea nobis exhibet Tanaq. Faber in p. 54. Primorum Scaligeranor. edit. Ultraject. CIϽ IϽC LXX. in 8. hæc sunt. „ Erasmi Chiliades excellentissimum opus. Nimius tamen fuit & quandoque sapit Germanum, videtur enim magnum numerum affectâsse, eadem quater repetens. Melancthon huic proximus, pius vir fuit, & vario disciplinarum genere tinctus potius quam Eximiè doctus & alicujus scientiæ ad unguem peritus. Gesnerus tertias partes tenet, multæ ac variæ lectionis, summæque diligentiæ auctor minimè contemnendus. Hi tamen tres simul componendi. Magni locorum collectores fuerunt potius quam suum aliquid in medium proferentes. Quod vitium cum omnibus Germanis familiare habent. Duos tantum excipio Georg. Agricolam, & Beatum Rhenanum, quorum ille non minus eruditus, & in censenda metallorum natura curiosus fuit, quam verè impius, nulli addictus Religioni, ut post mortem vix sepeliri meruerit. Pater meus Jul. Scaliger duas orationes scripsit in Erasmum, primam in Ciceronianum Luteriæ impressam apud Vidogum. Alteram in eundum, qua asserit se prioris auctorem. Hactenus ille præcipitanter potiùs ac temerè quàm verè. Si enim illa quis tempora, quibus magni illi viri scripserunt consideret, quippe in quibus renascebantur litteræ, profectò illis vitio minimè vertet, locos quod communes scribere voluerint rei litterariæ juvandæ gratiâ, quorum tunc sine dubio non parvus usus. Enimverò deploro sortem virorum istorum, quâ locô debitæ gratiarum actionis ac laudis manifesta illis referitur contumelia cum ignominia. Scilicet id fatum Germanorum esse solet, ut eorum operâ & industriâ exteri feliciter utantur, occultèque legant, quæ publice latrant: quod ut coram suis ac imprudentibus aliquanto tutiùs dissimulare possint, conviciis & contemptu eam à se suspicionem amoliri conantur: Illud, inquit, maximus Boeclerus in p. 93. doctiss. Dissertationis & paucis cognitæ de Fato Studiorum: „ planius est quàm ut possit negari; indignius, quàm ut occultari debeat: Exterorum multos adeò conspiratâ ambitione in Germanici nominis invidiam consensisse, ut clam palam laudes nostras imminuturi eant. Ceterùm divinum Erasmi tot scripta loquuntur judicium, nec ipsa diffiteri potest invidia. Ille ipse Josephus quoque Scaliger alibi adversus Patris sui Julii Cæsaris acerbissimas *Invectivas* Desiderium tuetur. Sunt & Melanchthonis ac Gesneri scripta maturô satis adornata judiciô & stylô rei apto. In *Gesnero* Hier. Cardanus lib. X. Paralipomenon in Historia Lapid. & Metallor. p. 525. reprehendit quidem, quod Plinio nimium addictus quædam falsa suis admiscuerit, rejectis Georgii Agricolæ verioribus sententiis; sed magnis tamen elogiis ornat. Cogor, inquit, aliquid dicere adversus præstantissimum virum & amicissimum, simulque de bonis literis & de me benè meritum; quam invitus, Dii norunt. Videmus

Calcularii, *Nirenbergeri*, *Septalii*, *Wormii*, & similium. 3 *Cartesiana* (e) ut non improbo omnia, sic vitae, non scholae discenti nec admodum necessaria, & in qvibusdam nec utilia satis censeo. 4 Ex *Ethicis* praemisso *Baeckeri libello memoriali*, noscenda potius ac diligentius qvae de certitudine philosophiae hujus, de recta ratione ejusqve imperio, de libero arbitrio, bonitate & malitia morali, natura virtutis & vitiorum, jure & justitia, prudentia Legislatoria, & similibus cùm alii, tum praesertim *Hornejus* tradidit, 5 Addendus post *Cicero de finibus* & (f) *quaestionibus Tusculanis*, itemqve *Officiis* per *Rachelium* commentario illustratis. 6 *Seneca* de *Tranquillitate animi*, *Otio Sapientis*, *Beneficiis*, *Ira* cum *Epistolis* ejusdem *selectioribus*. 7 *Epictetus*, *Simplicius*, *Arrianus*, *Theophrasti Characteres*, *Antoninus de vita sua* cum notis *Gatakeri*, *Plutarchi* selectioribus opusculis, &c. 8 Ex *Politicis* primum legenda *Politica Caselii*; *Propolitica* & *Politica Conringii* post *Aristotelis Politica*, qvæ generatim noscentur ex *Breviario* nostro, mox addetur *Paraphrasis Heinsiana* Præsertim Lib. I. & III. initio cum V. toto & qvibusdam septimi, qvibus possunt addi *Notæ Giphanii* & *Piccarti*. 9 Subjungentur *Institutiones* & *Dissertationes Politicæ Boecleri*, cum *Politicis Lipsii*, qvæ si, qvemadmodum Lipsius ipse voluit, non ex verbis tantum in ipso opere extantibus (qvorum sententiam optimè proposuit *Berneggerus in Synopsi*) verùm intimo auctorum, qvos adducit, in operibus ipsis sensu explicabuntur, pauca deerunt ad intimiorem partis hujus notitiam conseqvendam. 10 Commendata tamen esse debent *Praecepta Politica Plutarchi*, *Sallustii Epistolæ ad Cæsarem*, *Orationes Mæcenatis*, *Agrippæ*, *Octaviæ* apud *Dionem*, *Fragmentum* primum *Taciti* cum Commentariis *Forstneri* & *Boecleri*, *Panegyricus Plinii* & *Pacati*, & ex recentioribus *Emblemata Savedræ*, *Malvetzi Romulus* & *Tarqvinius*, *Boeclerus de Auspiciis Regiis* cum *Dissertationibus* in *Svetonium* & *Characteribus Vellejanis*, *Arnisæus* de

non hic, qvam discrepent interdum hominum judicia: Ipse enim Scaliger alibi de tribus illis honorificè judicat. Non dissimile exemplum est de Vadiano, qvem inter omnes Germanos penè unicum commendat Scaliger in alteris Scaligeranis sub titulo: *Les Allemans.* Sed de hujus Commentariis super Melam Isaacus Vossius dicit, qvod rus & stivam oleant: qvod rusticum judicium ille, qvi notas alteris Scaligerianis adjecit meritò reprehendit.

(e) *Cartesiana*] Veluti in Geometria & aliis qvibusdam ad Mathesin spectantibus disciplinis Cartesii semper suspecta doctrina; ita in ceteris Philosophiæ partibus errare, labi & decipi omnibus cum Philosophis commune habet. Censura Philosophiæ Cartesianæ Petri Danielis Huetii ostendit qvàm malè famæ suæ illi consulant, qvi auctoritate suâ nudâ nisi de incognitis nec satis intellectis judicare præsumunt. Vide D. Andr. Petermannum contra eum. Utut sit, Theologis oppidò paucis hactenus suas persvadere potuit Cartesius sententias. Quid de illo D. Joh. Adam Osiander Theologus non unus è multis judicet, aperit Collegium ejus Considerationum in Dogmata Theologica Cartesianorum. Stutgardiæ M. DC. LXXXIV. divulgatum in 8r. qvo de varias audivi eruditorum opiniones, ita tamen ferè comparatas ut vel, obiter legentibus, vel ab aliis auditas esse cumqve odio conjunctas non difficulter intellexerim. Qvis enim per DEUM hôc tempore tales libros legit? qvis talia examinat? imò qvis omnino gerit animæ suæ curam & animi? Auctore B. Dorscheo in p. 15. Dissertationis de Corruptelis Officinarum Pietatis publicarum, Latroni Theologo præfixæ, „Renatus Cartesius novæ Philosophiæ commentis „foedat gravioris doctrinæ castimoniam, & re„natam in se ordinibus litteratorum deprædicat „moriam.

(f) *Qvæstionib. Tusculan.*) Legendæ hæ sunt cum.

de *Jure Majestatis*, item *Subjectione & Exemptione Clericorum*, *Hippolytus à Collibus* de *Principe*, *Consiliario*, *Aulico*, *Brantius* de *perfecto Senatoris officio*, *Pastorius* de *Aulico*; *Paschalius* de *Legato*; *Clapmarius* de *Arcanis*, *Septalius* & *Zuccoli* de *Ratione Status*, *Besius* de *Notitia Rerum publicarum*, atque siqvi his sunt similes. 11 Hos enim nominavi, non qvòd existimem solos partem hanc absolvere, sed qvòd prodesse plurimum incipienti, & parare qvasi viam progressuro ad ceteros, nostrisqve rebus præ aliis esse conducibiles viderentur. 12 Duos autem generatim ad qvamcunqve in Philosophia eruditionem puto commendandos, *Ciceronem* & *Plutarchum*. 13 Continent hi enim velut electa qvædam omnis priscæ, elegantioris, & salubrioris eruditionis, ut qvi hos vel solos legerit diligenter, facilè & seipsum omnium ferè rerum instruet cognitione, aliusqve de se facere opinionem diffusissimæ lectionis. 14 Qvòd si addere qvis *Plinium* qvoqve volet, jam nihil penè deerit ad consеqvendam variæ doctrinæ laudem.

XV. 1 Sed venio ad partem ultimam eruditionis, necessariam nostro, qvam *Jus* esse dixi. 2 Est id autem duplex, unum *Naturæ*, continens præcepta, qvibus tenentur Principes etiam, & Summæ Potestates, & sic controversias inter eas definiens: alterum *Civile*, pertinens ad qvamlibet seorsum civitatem, qvod rursum aut *publicum*, agens de jure imperii & obseqvii in qvalibet republica; vel *privatum*, qvod controversias privatorum ferè attendit. 3 *Juris* (g) *Naturæ* generalissimam *Ideam* nos conscripsimus, cui addenda *Pufendorfiana opera*. 4 Seqvetur *Grotius*, junctis, qvi in eum edidêre notas, *Zieglero*, qvi faciundus plurimi, *Boeclerо*, & in nonnullis etiam *Osiandro*. 5 Civile hauriendum primò proprium ex descriptione generali *Stiernhookii*, dein *codicibus Legum* novo & veteribus, *Recessibus Imperii*, *Loccenii scriptis*, *Observationibus* Illustriss. *Rhålambii*, & similibus. 6 Dein gentium vicinarum, si permittet tempus, præcipuè Germanorum, factò initiò à *Conringii* opere, † de *Origine Juris Germanici*. Addetur Jus *Lubecense Mevii*, *Constitutiones Livonicæ Stephani*, *Poloniæ Regis*. 7 Nec fortassis fuerit inutile, respexisse subinde ad *Leges Alemannicas Lindenbrogii*, *Anglo-Saxonicas Weloci*, *Scoticas Skenei*. 8 De *Romano Jure*, qvod præter cultum & exemplorum copiam, si deessent rationes aliæ, legendum, eo minus addo, qvoniam tractatio ipsius est notissima. 9 *Zuchei* tamen *Elementa* si qvis studiosè perlustrârit, in plerisqve, etiam magni viri judiciò, poterit se reddere contentum.

XVI. 1 Atqve hi jam sunt scriptores, qvi vel noscendi, vel penè ediscendi videntur. 2 Neqve enim una omnium est ratio; qvidam hauriendi toti,

Mmm 2 qvi-

cum commentariis Clarissimor. ac optimorum interpretum Philippi Beroaldi, Joachimi Camerarii, Erasmi Roterodami, Paulli Manutii, Petri Victorii junctim editis Parisiis 1558. in 4to. Qvibus etiam accessit doctissimi cujusdam viri Commentarius cum adnotationibus Leodegarii à Qvercu. Ob dedicationem & concinniorem indicem Beroaldi servo qvoqve editionem veterem Parisiensem anni M. D. IX. in 4to.

(g) *Juris Naturæ.*) Legendus hîc & Seldenus de Jure Naturali & Gentium juxta disciplinam Hebræorum, qvi vel ob præfationem Boecleri ex editione Argentoratensi legi potest & Francofurtana. M. DC. XCV. in 4to.

qvidam ex parte tractandi. 3 Sunt, qvorum vocabula, & qvæ tractârunt argumenta, & modum, qvô tractârunt didicisse hactenus sufficiet, ut cùm usus postulaverit, & permiserit tempus, adeantur. 4 Nec est hæc cognitio res exilis aut minuta. Scire namqve unde qvidqve peti debeat, cum inqvirendum, est, ejusqve ratio perspicienda, est pæne dimidum ipsius didicisse. *

XVII. 1 Verùm videamus nunc de tempore nonnihil, qvod est tribuendum litteris. 2 Ubi primùm annotandum, aliam esse rationem nobilis, aliam alterius, qvi studiis incumbit. 3 Iste semper cogitare debet, reipublicæ se discere, non scholæ, neqve literis seorsum propriéqve, nisi annos juveniles, posse tribuere. 4 Qvidqvid itaqve in ejus velut fundamentum eruditionis, per vitam reliqvam hauriendæ ponendum, id intra annum ætatis vigesimum aut vigesimum qvartum ad summum esse faciendum. 5 Qvod cum ita se habeat, tempus istoc ita dividendum videtur, ut ad annum decimum qvintum expletum hauriantur, qvæ ad *Sermonem* & *Stylum* faciunt cum rudimentis *Arithmeticæ*, *Historiæ*, *Geographiæ* & *Chronologiæ*: qvadriennium seqvens tribuatur potissimum *studiis Philosophicis*, qvodqve manet reliqvum *cognitioni Juris*. 6 In omnibus observanda certa ratio, ‡ ne vagemur, ne præposterè rem aggrediamur: suum cuiqve labori assignandum tempus, aliud mane, aliud post meridiem agendum. 7 Mane tractanda, qvæ ingenium judiciumqve postulant, post meridiem qvæ memoriæ beneficiô potissimum absolvuntur. 8 Sic lectio Lingvæ caussâ instituta cum imitatione Styli matutinum, lectio Historiæ, Chronologiæ, Geographiæ pomeridianum magis postulat. 9 Deinde in hac ipsa distributione modus est habendus, ne labore nimiô discipulus obruatur. 10 Danda est remissio animis paulò ante prandium aut cœnam, sed & statim post permittantur suæ libertati. 11 Aliqvando & majus tempus indulgendum, si appareat hâc indulgentiâ excitari. 12 Scilicet videndum

† *De Origine Juris German:*] Scripsit & egregiè Conringius de Imperio Germanorum Romano, cujus nova auctiorqve, qvam pollicetur, an unqvam prodierit editio, planè me fugit. Hoc scio, initio doctissimum virum nonnulla per discursum commentatum esse, sed cùm ista dissertatio calamô excepta posteà verò divulgata typis multa præter mentem auctoris contineret, conatum eum esse integrum ea de re opus condere.

* *Dimidium ipsius didicisse*] Imò, subjicit adductis è Scheffero nostro verbis Cl. Morhofius II. Polyhistoris Literarii c. XIII. p. 466. „ plus „ qvàm dimidium & totum ego dixerim: Nam „ cùm felicitatis ejus participes esse neqveant te„ nuioris conditionis homines, illis, qvæ à ma„ gistris didicêre, contenti esse debent, & hi, „ qvi Bibliothecarum fontes adire possunt, ab „ ipsis magistrorum magistris omnium seculorum „ disciplinam haurire possunt.

‡ *Ne vagemur*] Desultorium studium maximè vitandum est. „ Habet enim, ut II. Epist. „ Seneca dicit, Ista lectio variorum auctorum „ & omnis generis voluminum aliqvid vagum & „ instabile, & delectat, non prodest. Itaqve svadente Rolandô Maresiô lib II. Ep. XLIV. p. „ m. 399 edit. Paris. cùm librum aliqvem in manus „ studiosi sumpserint, eum non statim abjiciant, „ & ad alium recurrant, nisi fortè post difficilem „ aliqvem auctorem animum diutino studio fes„ sum, & exhaustum, amœniore aliqva lectio„ ne recreare velint. Delicatos verò, & multo „ fastidio svaviora qvæqve degustantes faciet am„ pla, & locuples bibliotheca, qvalem initio „ minimè comparandam esse judico. Ut enim „ in lauta, & opipara cœna à variis cibis, qvi „ plurimùm stomacho nocent, manum abstine„ re

dum est in universum, qvid indoles discentis exigat vel admittat. 13 Alii tardiores, alii promptiores sunt, qvibus utrisqve consulendum. 14 Horas qvatuor manc, post meridiem qvinqve non oscitanter, verùm seriò, & cum ardore studuisse, fortassis suffecerit, imo his ipsis detraxisse paululum, ut ad labores alacrior discipulus revertatur. 15 Debet autem (*a*) remissio esse vera, non licentia, nec exercitium vitiorum, sed vacatio à gravioribus laboribus, per ludos ingenuis aptos dignosqve, eos præcipuè, qvibus valetudini consulitur, membraqve corporis firmantur, redduntur qve agilia & promta; idqve in consortio adolescentum honestorum, non famulorum, aut vilissimorum qvorumlibet ex servitiis, & si possit fieri, in præsentia: conspectuqve magistri, vel alterius honesti viri, qvò non à factis modò, sed & dictis gestibusqve parum decoris honestisqve deterreantur, 16 Annumerari his remissionibus possent saltationes, digladiationes, musica, imo & pictoria * exercitia. 17 Et prima duo qvidem necessitate qvâdam vitæ in aulis olim vel militiâ transigendæ; posteriora, si ingenium ac propensio, sine qvibus nihil apti aut laudabilis in eis poterit perfici, invitaverint.

XVIII. 1 Sic, ut exemplô rem declarem, faciamus surgere discipulum è lecto inter *qvintam sextamqve*, amictus erit, absolutasqve habebis preces cum lectione Bibliorum ad *sextam*; inde ad *septimam* leget, verbi gratiâ Phædrum, ad *octavam* exercebit stylum propositô argumentô ad imitationem eorum, qvæ in Phædro paulò ante audivit explicari, atqve explicavit ipse. 2 Mox fortasse dabitur remissio per *dimidiam horam*. 3 Inde, si qvid in exercitio non est absolutum & emendari debet, expedietur ad *decimam*. 4 Tum si qva dictio aut locutio notabilior occurrebat, referetur in peculiarem librum non phrasium, qvod genus mihi parum probatur; & in republica versaturo, vix

„ re difficile est, sic in voluminum ingenti copia „ varios libros, qvod studiis obest, non attingere. Cùm autem aliqvis bonus liber perlectus fuerit, eum utiqve ex integro resumere ne „ pigeat. Ut enim cibos mansos ac propè liqvefactos demittimus, ita lectionem non crudam, sed multâ iteratione mollitam, & velut confectam memoriæ tradendam esse Qvinctilianus monet.

(*a*) *Remissio*] Cùm non pauci nostrorum adolescentum ac Studiosorum contentione vitiorum laxamenta studiorum qværant: nulla prudens nisi honesta admittat Præceptor, & ad inhonesti nomen cum Gordiano & Maximiliano Imperatoribus suos erubescere doceat, & indignum non solùm nobili, sed & honestô adolescente arbitrari, meritum qvidqvid ruborem injiciat. Neqve ullô modo relaxandus sceleribus ac vitiis est animus, qvippe qvem ista fatigant & mille modis cruciant, nullas omnino liberas concedentia noctes, nullos dies placidos, sic ut in ipso somno qvoqve mentem delassent & in varias possimodum curarum partes incertam dubiamqve trahant, semper anxiam, securam nusqvam. Honestis ergo oblectationibus, juvenes qvando se remittunt, pro dignitatis, qvam obtinent, & vitæ varietate, temperabunt seria, fortè deambulatione non admodùm laboriosâ, cursu, saltu, venatione, jucundâ doctâqve sermocinatione, & aliis, qvæ & corpus roborant & seria interrumpunt. Sanè laudi ducitur Alcibiadi, „ sic duritiæ se dedisse, „ ut parsimoniâ victus atqve cultus omnes La- „ cedæmonios vinceret; ut Nepos de ipso Cornelius scribit VII. XI. 4.

* *Exercitia*) De Exercitiis Academicis est in medio doctissimum Gymnasma Georgii Gumpelzhaimeri, J. U. Doctoris & Reipubl. Ratisponensis Syndici ac Consiliarii; Argentorati cum augmento Joh. Michaëlis Moscheroschi editum M. DC. LII. in 12. in qvo per discursum eruditè disseritur de Exercitiorum necessitate, modo, tempore, personis & utilitate.

videtur esse posse aptum utileve: sed è qvo per lectionem freqventem hauriat notata, & sine molestia memoriæ infigat, idqve ad *undecimam dimidiam*, à qva liberum erit ambulare ad prandium usqve. 5 Post prandium ante *primam* ad studia ne compellatur. 6 Inde proponatur qvid in Arithmeticis vel Geographicis ad *secundam* usqve. 7 Post tractet Historiam ad *tertiam*; inde relinqvatur honestæ libertati. 8 à *quarta* legat scriptorem Latinum ad *quintam*. 9 inde si qvid forte ex propositis absolvi penitus non potuit, expediatur, & sic denuo dimittatur liber, ad tempus usqve cœnæ. 10 Hæc exempli caussâ tantum sunt allata, ut appareat qvô modô velim tempora de die distribui. 11 Nam aliàs perpetua hæc distributio non potest esse, qvod qvisqve etiam per se intelligit. 12 Debet nimirum mutari pro ratione studiorum & negotiorum, qvæ progressu aetatis alia atqve alia postulantur. 13 Nec necesse fuerit integras semper horas uni rei tribuisse, sufficient interdum dimidiae. 14 Etiam dierum omnium similis ut sit ratio, necesse non est, potest, qvâ horâ die lunae Phaedrum tractavimus, eâ horâ die Martis tractari Terentius & Cicero, tum die Jovis fieri reditus ad Phaedrum, ut ipsâ varietate labor evadat jucundior, & eôdem temporis qvasi spatiô plures simul cognoscantur. 15 Interim sollicitè cavendum, ne destinatum semel tempus uni negotio temerè tribuatur alii, qvia ex remissione & permutatione ista oritur confusio, nec bonâ fide transeunt in animum, qvae sic inaeqvalibus, & saepe longis intervallis intercedentibus leguntur.

XIX. 1 Sed accedo nunc ad ultimum, id est *modum*, qvô instituendam informationem puto. 2 Hic *primùm* omnium curandum, ut sit *svavis & jucunda.* 3 Nempe litteræ per se difficiles & insvaves, præsertim primæ illæ; hinc earum facilè odium, nisi tractationis aliqvâ jucunditate commendentur. 4 Adde, qvod sit impossibile, fideliter & plenè discere, à qvo qvis animô abhorret. 5 Ut autem sit jucunda informatio, obtinebitur, si magister ipse ante omnia se faciat à discipulo amari. 6 Non est ullum efficacius instrumentum informationis, qvam iste discipuli erga praeceptorem amor. 7 Debet autem amor is parari bonis honestisqve artibus, non malis. 8 Non ut indulgeat omnia discipulo, ut si ad potum, aleam, discursationes, delitias, neqvitiam, & id genus turpia & vitiosa alia proclivem sentiet, ea permittat, aut etiam promoveat, qvod sui commodi caussâ, & spe munerum largitionumqve facere nonnullos certum est. 9 Sed primò alloqviorum & confabulationis qvâdam svavitate, remotâ omni verborum tristi vanáqve arrogantiâ. 10 Nec enim probare possum institutum eorum, qvi clamore, minis, ac conviitiis grassantur, eóqve validiores sese existimant futuros, qvô majorem discipulo incusserint terrorem. 11 Nam & hic timor infidum vinculum societatis, & animus metu perturbatus, disciplinam rectè capere vix potest. 12 Omnium autem maximè abesse volo verbera & flagella, qvippe qvibus animi ingenui non tam excitantur, qvàm premuntur atqve obtunduntur. 13 Qvòd si ea indoles discentis, ut nisi flagris regi atqve excitari neqveat, eum putem rectiùs ad alia remitti, qvam ad litteras compelli. 14 Loqvor de

de flagellis ferulisque illis, qvibus potestatis ingerendæ suæ caussâ sese qvidam armant singulis momentis: 15 Nam aliàs evenire potest, ut & indoles optima remediò duriore coërceri ac in viam reduci debeat, si se passa fuerit, svavitate vitii ad deteriora abduci. 16 Peccata litteraria rectiùs emendabuntur verbis primùm lenioribus, si abesse culpa major apparebit. 17 Debet enim magister uti patientiâ, & initiò transmittere qvædam post notam simplicem, mox addere castigationem modicam, dictis non tam asperis per se, qvàm animum discipuli mordentibus: 18 Qvò pertinebunt comparationes sumptæ vel ex factis præcedentibus, vel ex diligentia aliorum, paris cum discipulo ætatis, fortunæ, studiorum. 19 Qvod si dicta non valebunt, pœnas mallem injungi, non tam qvibus corpus affligitur, qvàm qvibus animus, qvales sunt, irrisio à condiscipulis aut famulis, statio in prandio aut cœna ante mensam, cum dilatione aut negatione cibi, & qvæ hujus generis excogitari possunt plurima. 20 Volo enim ab ætate prima duci laude gloriâqve rectè factorum adolescentem, & contra infamiâ terreri, non servilibus verberibus. 21 Qvò pertinebunt laudes inter æqvales, commendationes apud parentes, & spectatæ dignationis viros, munuscula solò honore æstimanda; & id genus. 22 Danda verò est opera, ut amori sociata maneat auctoritas, nec desinat in contemptum. 23 Qvod fieri necesse est, qvoties magister sese gerit non ut præceptorem doctorémve sed ut famulum discipuli. 24 Non est de nihilo, qvod moneo. Sunt enim qvi hâc viâ se in gratiam insinuare qværunt suorum discipulorum, suô pariter & ipsorum detrimentô. 25 Sunt, qvi magno locô natis discipulis obseqvium hoc putant deberi. 26 Ego, qvomodo & præcepta dare vitæ doctrinæqve, & simul ad imperia paratus esse atqve famulari unus atqve idem posit, non excogito. 27 Intelligat igitur discipulus, se utut bonum indulgentemqve, ita haud remissum tamen vel ignavum habere præceptorem, qvi sciat, qvoties res exigit, imperare, non per denegationem debiti discipulo honoris, qvod esset superbum, uno stolidum: sed moderationem actionum, ne prolabantur in id qvod honestati, officio, & præsentis vitæ instituto sit adversum.

XX. 1 Venio ad *secundum*, qvod curandum; scilicet, ut informatio sit *facilis*. 2 Qvod opinione meâ obtinebitur primùm *ordine*, si initium fiet non à gravioribus & intellectu difficilioribus, sed facilioribus. 3 Deinde, si tradentur omnia *perspicuè*, ac captui discipuli accommodatè. 4 Tum, si nimium *non festinabitur*, nec ad alia procurratur antè, qvàm benè capta fuerint priora. 5 Nam ut in vas angustioris orificii infundas nihil, si vel plenum dolium in id unô jactu evacuaveris; sic ingenium humanum unô tempore omnia non capit. 6 Quantò, *si præceptor*, ipse partem laborum in se recipiet, eaqve tantùm *tradet*, qvæ *discipulo maximè* sunt *necessaria*. 7 Multa docent e. g. Grammatici, partim in præceptis suis, partim in notis ac commentariis, ut *Donatus* ad Terentium, *Servius* ad Virgilium, *Acro* ad Horatium, alii ad alios. 8 Qvæ si legere omnia deberet discipulus, & temporis perderet multum, & simul fortassis ejus, qvô erga litteras affectus esse deberet, amoris.

ris. 9 Itaqve succurrere præceptor debet suô studiô, & conatus discipuli levare; perficere, ut cognoscat unô die, qvod legendo non conseqveretur totâ hebdomade. 10 Nec in Grammaticis hoc solùm utile fuerit, sed in Logicis Rhetoricisqve, imo in plerisqve disciplinis aliis.

XXI. 1 *Tertium* qvod in informatione postulatur, puto esse, ut sit *constans certaqve*, nec unô tempore nimis rigida, alterô nimis remissa, sed æqvabilis, qvæ nusqvam currat, nusqvam consistat, sed decenti modô qvotidie procedat. 2 Qvam ad rem conducet, si scribentur indices, qvibus qvid non solùm singulis diebus, sed & horis actum sit, notetur, non per commemorationes fictas simulatasqve, verùm certâ fide; ut si horæ fuerint collocatæ bene, habeamus, de qvo & ab aliis conseqvamur laudem & gratulemur nobis ipsi: sin verò malè [qvod interdum evitari difficulter potest] id aliô tempore diligentiâ majore suppleamus.

XXII. 1 *Qvartum* seqvitur, ut educatio *judicio excolendo* maximè sit *accommodata*. 2 Licèt enim & ingenii dotes sint necessariæ, & memoriæ facultas commendabilis, judicii tamen vis est maxima ad expedienda negotia humana. 3 Qvare ceteris qvidem possumus nonnunqvam carere; at judiciô si fuerimus destituti, qvidqvid ingeniô vel memoriâ valebimus, incassum erit, & turbabit aliqvando magis, qvam juvabit. 4 Ceterùm ad excolendum paulatim judicium, poterit præceptor statim ab initio proponere turbatioris orationis particulam absqve distinctionibus, peteréqve ut ea ritè & convenienter distinguatur. 5 Mox offerre longiorem sententiam, in qva sint duo, tria, plura occultiora vitia, eorundemqve notationem & emendationem exigere. 6 Tum loci alicujus in Scriptore postulare explicationem, per commemorationem caussarum, ob qvas vel oratio, vel res ipsa tali vel tali modô à Scriptore fuerit proposita. Donec tandem ad majora veniatur.

XXIII. 1 *Qvintum* est, ut educatio firmetur *crebrâ ante traditorum repetitione*. 2 Paucis à natura est concessum, ut qvâ facilitate discunt, eâ qvod didicerunt, servent; pleriqve qvô promptius didicêre, hôc citiùs, qvæ didicêre obliviscuntur. 3 Repetitio igitur est valde necessaria, qvam velim qvotidianam pænè, freqventissimam profectò esse, nec tamen tristem aut morosam, sed per interrogatiunculas svaves jucundasqve eorum, qvæ de die lecta vel audita fuerunt: poteritqve hoc fieri post cœnam inter ambulandum & confabulandum, admixtis oportunè aliis jocis aut hilarioribus dictis, ne tam labor, qvàm remissio qvædam svavis esse videatur. 4 Conducet verò hæc plurimùm memoriæ, nec sinet eam sterilescere.

XXIV. 1 Id qvod *sextô* locô in informatione observandum. 2 Nempe postulat haud infreqventer usus aut necessitas, ut in publico proponamus sermonem, proferamus sententiam, demus consilium, vel simile qvid agamus, qvibus gratiæ decedet plurimum, si memoriâ complecti meditatos sensus neqviverimus; sæpe optima & negotio præcipuè conducentia per oblivionem omittentur. 3 Itaqve non negligenda penitus memoriæ cultura. Non ut hæc unica solaqve cura sit, qvod inepti qvidam magistri suæ consulendo vel igna-

ignaviæ vel inſcitiæ faciunt, & egregiè munus expleviſſe ſuum putant, ſi integris auctorum operibus memoriam diſcipuli gravârunt: ſed ut ſubinde proponatur nunc ſententia, nunc dictum elegantius, nunc brevior oratio, qvæ mandetur memoriæ, & nec hoc tam per moleſtam anxiamqve ediſcendi curam, qvàm freqventiorem lectionem, mane veſperiqve inſtituendam, qvæ citra difficultatem talia memoriæ infiget. 4 Qvia tamen nec omnia memoriæ infigi poſſunt, eaqve qvantumvis felix, nonunqvam labitur, ideo eidem ſuccurrendum librô aliqvo memoriali, in qvo non conſignentur omnia, verùm ea ſolùm qvæ notatu maximè ſunt digna, atqve inſtituto noſtro ſervientia.

XXV. 1 Eſtqve hoc *ſeptimum* in educatione ſeu informatione tenendum. 2 Non ſvadeo locos communes, & id genus ſollicitè prolixéqve adornatos libros, nam & temporis reqvirunt plurimum, & nobili haud ita multum conducunt: ſed notationem ſimplicem elegantioris, rarioris, pleniùs tractati, aut ſingulariùs explicati loci ſeu argumenti, apud qvalemcunqve ſcriptorem, ſub aliqvo titulo, ſub qvo ſi uſus venit, poſſit facillimè reperiri. 3 Sic non rarò evenit, ut ſit deliberandum, an fœdus novum præferendum veteri? an renuntiandum pactis, qvorum in melius mutandorum ſpes affulget aliqva? an promiſſa metu cladis majoris in bello eatenus tantum ſervanda, qvatenus metu illô cogimur? & qvæ multa alia ſunt hujus generis, de qvibus habere in promptu locos idoneos ſcriptorum, unde de ſententia ipſorum conſtet, non juvabit modò plurimum in publico dicturum, ſed & dictionem ejus reddet graviorem ac ornatiorem. 4 Nolo repudiari hunc laborem, tanqvam ſcholaſticum, cùm uſus ejus ſit maximus, expediriqve poſſit citra ullam ſcholaſticam ſollicitudinem.

XXVI. 1 Jam qvoniam non ſufficit, habere hæc in libro, vel tenere memoriâ, niſi gratia & dignitas acceſſerit ſermonis, ideo in informatione poſtulo *octavò*, ut diſcipulus adſvefiat commodè decentérqve ſenſa ſui animi proferre primùm vernaculô ſermone, poſt etiam Latinô. 2 Scio qvid de ſermonis Latini uſu judicârint olim Itali doctiſſimi, qvamqve pauci hodie ſint ex eis, qvi Latinè loqvi velint. Sed eſt alia noſtra ratio. 3 Non eſt propoſitum nobili, laudem ſummam qværere ex oratione Ciceroniana; ſufficit ei, ſi non barbarè aut vitioſè loqvatur. 4 Adde, qvòd ſermonis Latini uſus nobili neceſſarius propter eos, qvibuscum publica expedire decenter, niſi hâc lingvâ non poſſumus. 5 Itaqve parati eſſe debemus ad caſus qvosqve, inſtructiqve etiam Latinè loqvendi facultate. 6 Non poteſt autem hæc facultas adqviri, niſi * adſvefacti fuerimus à teneris. 7 Qvi hoc differt exerci-

[* *Adſvefacti fuerimus*] Poſtqvam pueri exercitio ſtyli, ſeu ſcribendo primum Latini ſermonis fundamentum jecerint; tum demum ad Latinè loqvendum ſunt invitandi & tentandi. Natura enim, ratio, rerum ordo, & magnorum auctorum teſtimonia evincunt, in accuratiori & methodico lingvæ Latinæ ſtudio loqvendi uſum exercitatione ſcribendi poſteriorem eſſe debere. Nam

citium, nec loqvi tentat antè, qvàm opinione suâ rectè loqvi didicerit, primùm absterrebitur pudore, mox ipsâ negotii, qvæ crescit indies difficultate. 8 Incipiat igitur noster loqvi statim, qvoqvô possit modô, sed ut errantem præceptor statim moneat & emendet. 9 Conducetqve huc plurimum, primò, si præceptor ipse non loqvetur, nisi Latinè. 10 Deinde, si ad loqvendum crebris qvæstiunculis discipulum invitabit, viamqve ipsi velut præmuniet. 11 Tum si timidiorem eriget adhortatione, tentantémqve licet cum molestia, & fors nec ubiqve sat feliciter, firmabit laude, aliqvando addet etiam præmiolum. 12 Poteritqve hôc fine præceptor subinde narrare breviter aliqvid sermone Latinô, ac jubere id ipsum è vestigio discipulum repetere, poterit commemorare lingvâ populari, & à discipulo exigere, ut idem narret sermone Latinô. 13 Interdum summa tantùm proponet capita, jubebitqve ea complecti oratione integrâ, justéqve inter se cohærente, primùm vernaculô sermone, deinde & Latinô. 14 Nam qvod qvidam loca scriptorum aliis svadent reddi verbis, id nisi fiat per modum paraphraseos, placere neqvit ideo, qvia nunqvam melius, sed deterius plerumqve sic redduntur.

XXVII. 1 *Postremum*, qvod in informatione spectatur, est, ut si qvem ut-

Nam si Qvinctil. l. X. c. VI. credimus, primùm facienda multo stylo forma est, qvæ nos nec cogitantes seqvatur, tum assumendus usus paulatim. Qvid enim loqveris, ait Jacob. Montanus Spirensis, In Collectaneorum Latinæ locutionis opere c. II. § 2. qvi ne verba qvidem, qvibus sermo constat, nosti? Annon totis humanæ rationis legibus contrarium est, ut, qvi mutus est, ad loqvendum compellatur? Et mox; dicendi facultatem urgent; stylum negligunt. Misera inter hæc juventus dum castigari metuit, dum crumenulæ cavet, dum percelli scommatibus refugit, loqvitur qvæ scit, comminiscitur, qvæ non scit. Qvid hinc aliud evenire, qvàm meram barbariem, pravam consvetudinem, falsam umbratilis scientiæ persvasionem qvæ totius inscitiæ mater est, putamus? Facit hoc ordo præposterus, dum qvod priorem sibi locum ratione, naturâqve vendicat, ceu fundamentum, id vel minimùm usurpatur, vel in totum omittitur; & qvod inde nasci, ceu ex matre filia deberet, tam inhumaniter exigitur qvàm frustra in scirpo nodus qværitur. Rogo te, per immortalem Deum, qvisqvis es huic errori deditus, cedo, num te peccatricis conscientiæ scrupulus movet? Num tremendam summi judicis sententiam expavescis, cùm laboris tui mercedulam, ceu probè meritam exigis, colligisqve qvi rectum, & indubitatum ordinem docendi pervertis, & qvod rationi, naturæ, auctoritati contrarium est facis? Num inter hæc de restituendo, qvod taliter partum est, cogitas? Subscribit hanc sententiam Montani Castellio. primis tironibus, inqvit in libr. de ludo, necessitatem loqvendi imponi, penitus falsum est. Sic namqve non Latinam discent, sed lingvam novam; & semibarbaram gignent. Verùm qvi pleraqve jam; qvæ de rebus minutis & vulgatibus sunt intelligunt, adsvefaciant paulatim ad sermonem, ut saltèm non pessimè balbutiant. Infantes enim balbutire rectum est, ut postmodò clarô sermone utantur. Volumus enim, ait ibidem inferiùs, puerum doceri Latinam Lingvam, primùm omnium, UT INTELLIGAT, deinde UT SCRIBENDO ET LOQVENDO USURPET. Sed & vividus ille Vives suum addere calculum videtur: loqventur, inqvit, De tradend. disc. l. III. primùm suâ lingvâ, qvæ illis domi est nata, in qva si qvid peccent, emendabit Præceptor: dehinc paullatim Latinè admiscebunt ea, qvæ de Præceptore hauserint, vel ipsi legerint, ut inter primordia mistus sit sermo in schola ex patrio & Latino; foris patrium loqventur, ne omnino consvescant lingvas commiscere ac perturbare. Et mox; qvi post annum, qvàm inceperit institui, Latinè recusabit loqvi mulctetur pro ætatis ac conditionis ratione. Qvocirca ubi Præceptor discipulos aliqvas styli radices egisse deprehenderit, exercitia scribendi & colloqvendi alternis vicibus magno cum fructu instituet.

ullò fieri modò, fociata ea fit cum pluribus. 2 Nam informatio folitaria ficut tædiofior, fic ferè tardior, qvia extra comparationem. 3 Putat difcipulus fatisfactum effe officio, fi vel tantillum profecerit, qvoniam non habet, cujus exemplò intelligat, longiùs proficere fe potuiffe. 4 Contra, æmulatio alit ingenia, & fit fæpe primus, dum erubefcit effe poftremus, qvi fine illo comparationis metu poftremus erat futurus. 5 Sed hic opus eft delectu, cùm ratione vitæ, ne bonis jungantur vitiofi, qvi plus corrumpant in moribus, qvàm promovent in literis, tum ratione ftudiorum, ne fint rudiores eo, cui junguntur. 6 Sociandi namqve meliores, qvi exemplò fuò ftimulent, vel æqvales faltem: nec refpectu profectuum folummodo, fed & ingenii. 7 Nam fi tardum fociaverimus celeri, morabitur celeritatem ejus, fi promptum nimis tardiori, coget eum ad defperationem, unde primò ignavia, mox odium literarum. 8 Nemo enim facile amat vel colit, qvod confecuturum fe defperat.

XXVIII. 1 Et hæc qvidem funt, qvæ de informatione generofi adolefcentis mihi venerunt in mentem. 2 Qvæ tamen non fic velim accepta, qvafi qvæ hic memoravi, rigidiffimè obfervanda putem. Neqve enim fieri hoc femper poteft. 3 Non eadem omnium eft indoles, non idem omnium propofitum. 4 Alii magis, alii minus funt capaces; Alii promtiores, alii tardiores. 5 Itaqve nec iidem, aut eodem numerò fcriptores omnibus femper proponendi, fed aliis qvandoqve commendandi, qvos alii ne adfpicient qvidem. 6 Neqve tempus fupra nominatum femper obfervandum. 7 Poffunt alii citiùs Philofophiæ Jurisve ftudia adire. 8 Sed & propofiti refpectu aliqva fubinde mutanda. 9 Debent qvidem nobiles in univerfum non omnino rudes atqve imperiti effe literarum, qvoniam hoc non ad decus modo eorum & exiftimationem facit, fed & generi ordinive conducit, qvippe cujus firmat faftigium, & negotiis fuftinendis ac perficiendis reddit par & capax. 10 Neqve tamen omnium ratio eft eadem. Nam qvi rem metallicam e. g. vel navalem olim tractaturus eft, ei neqve Logicæ aut Rhetoricæ cognitio, ac ne † Hiftoriæ civilis qvidem, aut Politices tam neceffaria, ut illi, qvi verfaturus eft in deliberationibus de republica, 11 Ita qvoqve

† *Hiftoriæ civilis aut Politices*] Qvanta hujus è neglectu ftudii damna redundent in Rempubl. his verbis maximus Germanorum fcriptor Boeclerus aperit in Collegio qvodam MSo in Notitiam S. R. Imperii ab ipfo annò M. DC. LXX. editam in 8t. (Vtor verò ego meliore & auctiore editione Argentoratenfi anni M. DC. LXXXI. in 8t.) „ Cùm pax, inqvit, Ofnabrugenfis & „ Monafterienfis agitaretur, eàqve conclufa qvo„ ad executionem Norimbergæ conventum ef„ fet, fuerunt ibi homines magnis officiis ad„ moti; verùm Notitiæ cùm Imperii imperiti „ effent, viderunt qvantum fibi hæc ignorantia „ rebus gerendis obeffet. Coacti funt igitur „ magnò pretiò cognitionem eam à viris hac „ dote inftructis emercari. Conftat enim vel „ 8000. folidis hanc Notitiam Imperii oretenus „ comparatam effe. Omnes enim materiæ hujus Notitiæ plenæ funt refpectibus Politicis, ut „ per partes oftenderur. Hinc imperiti hujus „ fcientiæ neceffum habent hallucinari. Hactenus B. Boeclerus; cujus dictum Collegium MSum plenum eft rariffimorum ifliusmodi exemplorum & de auctoribus Politicis ac Hiftoricis judiciorum.

qve res se habet cum eo, qvi se traditurus est militiæ, potest is prolixâ cognitione Juris atqve Physices haud difficile carere. 12 Qvæ igitur scripsi, debent accommodari singulis pro ratione eorum, qvæ jam indicavi. 13 Qvo vel præcipuè pertinent, ut magister circumspectam adhibeat moderationem qvidqve fieri, aut non fieri posiit, sollicitè consideret. 14 Aliàs eôdem uti velle modô apud omnes, nihil profectò esset aliud, qvàm eundem calceum pedibus omnibus aptare.

XXIX. 1 Ceterum ut qvæ huc usqve dicta sunt, fideliùs feliciúsqve expediantur, utile videtur, ut præceptor juxta & discipulus habeant, cui subinde reddant rationem à se factorum. 2 Nolo autem fieri hoc rigore importunô per nimis acres consectationes rerum minutarum, sed nec remissè nimis per nudam commodationem suæ præsentiæ; sed diligentiâ convenienti. 3 Qvemadmodum nec examen ipsum absolvi debet in speciem tantùm per memoriæ mandatas paucas qvæstiones, responsionesqve, aut declamatiunculas qvasdam de generalioribus capitibus virtutum atqve vitiorum; sed reverà, & seriò, & bonâ fide, ut constare possit de docentis pariter discentisqve diligentia. 4 Igitur nec examen velim haberi unius operâ seu ministeriô præceptoris, sic ut ipse solus qværat, & responsiones exigat. 5 Debet utiqve præceptor monstrare, qvâ in docendo utatur ratione, per qvasi repetitionem aliqvam eorum, qvæ proposuit; sed non debet solus tacere. 6 Explorandi & ab inspectore profectus discentis per alias, aut saltem paullò aliter formatas, qvàm præceptor solebat, qvæstiones, ut appareat, rem intelligi, non nuda verba dari. 7 Itaqve nec tempus aliqvod determinâsse, qvô ejusmodi exploratio instituenda sit, necesse fuerit, ne sit ex præparato. 8 Nam præterqvam qvod examen tale ferè sit imaginarium, etiam ad præparationem istam tempus insumitur, qvod in aliis rectiùs collocatur. 9 Fiat potius qvandocunqve inspectori lubeat, & fiat nullâ prævia denunciatione, & in omnibus, qvæ discipulo traduntur, licet non eôdem semper tempore. 10 Ita certiùs cognoscentur profectus discipuli, nec ipse modò, sed & magister diligentiam adhibere debitam cogentur, si omni tempore debebunt esse parati ad reddendam diligentiæ suæ rationem.

XXX. 1 Et hic qvidem possem finem facere, manumqve tollere de tabula Verùm cùm qvandoqve sciam apud parentes sollicitos oriri dubium, ubi hanc suorum procurare informationem debeant, ne vitium, aut impedimentum saltem contrahat ab ipso fortè loco, etiam hac de re paucis agam. 2 Ac initiò qvidem illorum probare consilium non possum, qvi nescio qvô tædiô rerum domesticarum, aut peregrinitatis studiô, suos in ætate adhuc immatura, prima etiam qvandoqve ad exteros ablegandos arbitrantur. 3 Nolo ad tuendam sententiam contrariam afferre nunc qvod minori plerumqve apud illos exteros qvam debebat, curâ alienæ gentis hominum instituatur educatio; (qvid enim referat e. g. Gallorum, Germanorumve qvàm benè Svecus educetur?) Item qvod majore apud eos vivatur licentiâ, præsertim si ex ea sentiant utilitatem; Qvod majores impendendi sumtus sint, etiam ubi parcè vita in-

institui videtur. 4 Qvàm illud est periculosum, qvod ab ætate prima sic à parentibus dimissus incipiat contemnere domestica, mirari peregrina? Publicæ salutis utiqve putatur qvasi fundamentum, amor erga patriam. 5 At eum ratione justâ integrôqve animô concipere qvi possit, cui statim, postqvàm res discriminare, nigrúmqve ab albo cœpit distingvere, persvasum est ubiqve melius, decentius, peritius, qvàm apud suos commodis juventutis consuli, vitæqve rectè degendæ consilia præceptaqve dari. Persvasum autem esse illi oportet, qvi se ideo à patria suisqve audit dimitti, qvod qvæ rectè discat, ibi non inveniat. 6 Verùm est adhuc periculosius, qvòd hôc pactô incipiat habere ingenium, non suæ, verùm peregrinæ, aliqvando & hostili reipublicæ conforme. 7 Nempe solet qvisqve populus, si non planè sit imprudens, dare operam, ut educatio juventutis suæ sit accommodata imperio, qvô regitur; & in regno e. g. discat unum anteferre cunctis, ejus se accommodare voluntatibus; in libertate contra neminem eximium habere, omnemqve suam ex æqvalitate metiri beatitudinem. 8 Fit igitur, ut qvi prima in ætate nihil videt, nihil audit, nisi qvod æqvalitati convenit, is in aliam postea delatus rempublicam multa ferat ægrè, multa tanqvam iniqva damnet, ac mutata cupiat. 9 Frustra cogitatur hîc de correctione futura. Nam qvæ integris hauriuntur animis in ætate tali, hærent ferè tenaciùs, qvàm ut fide bonâ possint ex eis deleri. 10 Qvare hi si callidè rem gerant, præsidium deinde qvando postulat necessitas, desumunt à dissimulatione, qvæ qvàm cordatos constantesqve cives faciat, haud difficile est intellectu. 11 Optimè proinde informatio, præsertim prima instituitur in patria ubi ea est conformis reipublicæ juventutemqve imbuit, ad amorem, cultum, venerationem imperii, sub qvo per omnem deinde vitam est versandum.

XXXI. 1 Verùm si instituenda ibi, domi ne hoc rectius, an in Schola sit & Academia? 2 De ætate prorsus puerili non est sermo, qvæ laborum Academicorum non est capax. 3 Qvid si adoleverit aliqvantisper & profecerit in literis, ut cum fructu negotiis ejusmodi possit interesse? 4 In Academia confluxus est ingeniorum variorum, etiam diversissimorum; reperiuntur ibi homines pravi etiam ac flagitiosi, per qvos animi simpliciores facile corrumpuntur. 5 Est ibi major aliqvantò vivendi libertas, qvàm in præsentia & sub oculis parentum. 6 Dantur occasiones discurrendi, potandi, ludendi aleâ & tesseris. Ipsa Venus subinde etiam negotiosa est. 7 Adde qvòd reperiantur, qvi his modis qvæstum faciant, stultæqve juventutis promptitudinem facilitatemqve habeant vectigalem. 8 An ergo meos filios tot periculis ultro exponam? 9 Scilicet utiqve castè, moderatè, sobriè, honestè vivitur Academiâ solâ exceptâ. 10 Vel si hoc malè fingitur, qvid non & alibi prospicimus securitati nostrorum; Aut si possumus alibi, cur licebit minus in Academia? 11 Sunt profectò ibi qvoqve leges, sunt magistratus, sunt viri honestatis virtutisqve amantes, & interdum plus, qvam nonnulli volunt, rigidi ac severi. 12 Non igitur Academia in causa, si qvi in ea malè vivunt, non ordo Professorius, non cetera, à Regibus optimè constituta & qvantâ possunt,

 ob-

observari solita diligentiâ. 13 Qvid ergo? Dicam non meis, sed Qvinctiliani verbis qvæ huc qvadrant optime. Sic autem habent lib. I. cap. II. *Utinam liberorum mores non ipsi perderemus. Infantiam statim deliciis solvimus. Mollis illa educatio, qvam indulgentiam vocamus, nervos omnes & mentis & corporis frangit. Qvid non adultus concupiscet, qvi in purpuris repit? Nondum prima verba exprimit, & jam coqvum intelligit, jam conchylium poscit. Ante palatum eorum, qvam os instituimus. In lecticis crescunt: si terram attigerint, è manibus utrinqve sustinentium pendent. Gaudemus, si qvid licentiùs dixerint. Verba ne Alexandrinis qvidem permittenda deliciis, risu & osculo excipimus. Nec mirum: nos docuimus, ex nobis audiêrunt; nostras amicas, nostros concubinos vident. Omne convivium obscœnis canticis strepit: pudenda dictu spectantur, Fit ex his consvetudo, deinde natura. Discunt hæc miseri anteqvam sciant vitia esse: inde soluti ac fluentes,* NON ACCIPIUNT E SCHOLIS MALA ILLA, SED IN SCHOLAS AFFERUNT. 14 Hæc verissimè Qvinctilianus, nec negabunt nostris convenire non paucis, nisi qvi seculi vitiis ipsi delectantur. 15 Qvare manet verum, qvod innuebam superiùs, educationis locum maximè idoneum Academiam esse. 16 Sit modò discipuli ingenium, qvale postulavimus, sit præceptor eis præditus moribus, qvibus diximus, nil contra corrumpere qværentium insidiæ valebunt. 17 Præsertim si parentes ipsi amantes erunt disciplinæ, si qverelis filiorum contra præceptorem non citam facilemqve nimis adhibebunt fidem, si debitas justasqve castigationes ejus suô probabunt suffragiô, nec submissione occulta nummorum & occasionem vitiis & materiam subministrabunt. 18 Scio fore qvi me studiô partium abreptum ista dicent prodere. Sed hos velim cogitare, qvantum sit in ipsa voluntate Regia rationis & auctoritatis pro hac parte. 19 Certè si is esset habitus Academiæ, qvalem aliqvi concipiunt animô, & aliis cupiunt persvasum, non tantâ fundâssent curâ, tantô sustentâssent sumptu, non tot beneficiis juventutem omnem ad eam evocâssent, non tot adhortationibus invitâssent maximæ juxta atqve minimæ fortunæ ingenia, non deniqve ipsi qvidam suô ad hæc præivissent omnibus exemplô. 20 Manet ergo salva sua Academiæ auctoritas, nec innocentiam ejus malè animatorum aspera judicia labefactant. 21 Nam qvod ostentantur, qvi & extra Academiam domi privatimqve benè educati, hoc sententiæ nostræ nihil derogat. 22 Factus aliqvis est sanus sine medicamentis, nec ideo medicum medicinamve contemnimus. 23 Factus aliqvis est prudens sine literis, nec ideò litteras omnes mittimus in exilium. 24 Et qvàm multi qvi detenti domi, & in secreto educati, evasêre pravi? Ut si hôc argumento liceret pugnare, facile superiores possemus evadere. 25 Nusqvam ergo rectius institutio suscipietur, qvàm in Academia, ubi si literis rectè incubuerint adolescentes, si eruditionis melioris posuerint fundamenta, si se, si sua commoda, si vitæ humanæ rationes, si patriæ ingenium, si conditionem reipublicæ qvadamtenus didicerint, tum fas consultumqve erit, Academiæ valedicere. 26 Sed de hac re alibi rectiùs. Claudo votô, ut qvàm simpliciter candidéqve hæc à me de Institu-

tu-

tutione Nobilis adolescentiæ sunt prolata, ita ei sint proficua & salutaria, qvò servatâ ordinis splendidi dignitate, firmatâ virtute, bonum publicum habeat præsidium idoneum, in qvo calamitosis hisce temporibus spes & exspectationes suas tutò ac feliciter reponat.

Indiculus librorum, qvorum usus

incipienti maximè necessarius.

Biblia Svetica ex edit. Wankifvii. Catechesis Lutheri. Laurelii Qvæstiones & Responsiones de præcipuis fidei articulis Sveticè & Latinè. Conr. Dieterici Institut. Catechetica. Eicones Biblici Theodori de Bry vel Matth. Meriani. Grammatica Jo. *Ger. Vossii. Ciceronis Epistolæ collectæ per Siberum. Cato ex edit. Daumii, Cygneæ An.* 1672. *Ciceronis Historiolæ seorsum editæ. Phædrus editus Hamburgi An.* 1673. *Terentius Bœcleri. Cornel. Nepos Bosii Ann.* 1677. *vel Bœcleri. Justinus editus Hamburgi* 1678. *Curtius Freinshemii in* 4. *Cæsar Jungermanni. Orationes ex Historicis selectæ. Eicones IV. monarchiarum Gothofredi seorsum editi per Merianum in folio, cum versibus Lat. Eutropius cum metaphrasi* Peanii. *ed. An.* 1678. *Cellarii nucleus Geographiæ veteris & novæ. Cluverii Geogr. cum Not. Bunonis. Boxhornii Chronologia ex edit. Bosii. Historia Ecclesiastica Got.* Pe*trei Chronicon Sveticè. Girs Historia Gustavi & Erici.* Jonæ *Magni Synopsis Histor. universalis. Memorialis liber Ethicus Bœcleri; Ethica majora Hornejì. Physica Sperlingii. Physica Kippingii. Institutiones & Dissertationes politicæ Bœcleri.* Po*litica* Lipsii *ex edit. Freinshemii. Ciceronis Officia Rachelii. Pufendorff de Officio boni viri & civis. Ejusdem jus Naturæ. Grotii jus Belli & Pacis noviss. edit. Amstelod. M.* DC. LXXX. *Pinakeri primordia* Juris. *Zuchei Elementa* Juris*prudentiæ.*

Cetera cum ætate, pro ratione profectuum & instituti poterunt suppleri.

X.

X.

PETRI ANGELII BARGÆI,

Qvô ordine Scriptorum Historiæ Romanæ monumenta sint legenda,

LIBELLUS,

EX BIBLIOTHECA

JOHANNIS ANTONIDÆ vander LINDEN,

Med. Prof.

JUDICIA DE BARGÆO

Paull. Manut. lib. III. Epist. VI p. 141. *edit. Lipsiens. M. DC. LXIX.*

Bargæus, οὐχ' ὁ τυχὼν ἀνὴρ, conditionem illam certè non spectat. Qvi enim Pisis dominatur, & suâ virtute, qvam novimus excellentem, & principis gratiâ, cujus in ditione natus est; qvô consiliô ad res novas animum adjiciat?

R. A.

R. A. *Cantabrigiensis in epistola ad Jo. Sturmium adjecta epistolis Rolandi Maresii edit. Lipsiens. M. DC. LXXXVII in 12. p. m. 610.*

Petrus Angelus Bargæus Pisanus, carmine divinô, κυνηγετικὰ complexus est: nec minus excellit dicendi facultate. Is scripsit, ut ex ejus scripto, & Manutii testimonio intelligo, doctissimos etiam Commentarios in eruditum illum Demetrii libellum de elocutione. An hic liber, & illi, qvos commemoravi Joannis Baptistæ Pignæ, in lucem prodiere, aut sint prodituri, admodum aveo scire. Si homo es, mi Sturmi, hoc meô rogatu, per literas cognosce, primô qvoqve tempore, à Paulo Manutio, qvi omnium optimè illud intelligit. Et qvid ille respondet, ad me qvamprimum perscribas: nihil enim mihi gratius facturus es.

JAC. AUG. THUANUS *Histor. Tomô V. lib. CXVII. p. 701. edit. Genev.* M. DC. XXX. *in fol.*

Annô CIↃ IↃ XCVI. ante Toletum, eô qvadrienniô major (ætat. LXXVIII.) prid. Kal. Mart. Pisis obiit Petrus Angelius Barga Etruriæ Castellô natus, variis peregrinationibus in adolescentia per Græciam & Asiam exercitatus, & postea Pisis complures annos in florentissimo Gymnasio humaniores literas professus, & Romæ in comitatu Ferdinandi Medi tunc Cardinalis postea commoratus, Poëticâ præcipuè excelluit, & Cynegetica (edita sunt hæc cum ejus carminibus & Eclogis Lugduni apud Gryph. in 4to. Syriados libri duo Lutetiæ 1582. in fol.) ejus ac Syrias meritò inter complura alia egregia excellentis illius ingenii monumenta commendantur: Virginiam filiam reliqvit, qvæ patris exuvias in sepulcrum Boccarum, qvæ familia in ea civitate nobilissima est, Josephô Boccâ permittente, in majoris templi cœmeterio recondi curavit. Hæc Thuanus. Confer. Anton. Possevin. in Adparatu; & Anton. Teissier. in Elogiis. Jo. Andr. Bosii judicium habuimus supra p. 423. c. XXI. v. 4.

N Historia cognoscenda ut rerum gestarum, & temporum ordinem, qvi unus esse solet memoriæ custos, proseqvamur; & à primis temporibus ad ultima hæc tempora, qvasi filô per manus ductô, deveniamus; primus historiæ scriptor, qvem nobis legendum proponi oportet, esto is, qvem ordine ceteri conseqventur.

Dionysius Halicarnassæus, cujus historia complectitur vetustissimas Italorum, & urbis Romæ origines; & Romanorum res gestas domi forisque usqve ad Lartem Herminium Exqvilinùm, T. Virginium, Tricostum, Cœlimontanum Coss. id est, annum ab Urbe condita CCCVII.

Titus Livius, cujus primi tres libri ab adventu Æneæ in Italiam, usqve ad Lartem Herminium, & T. Virginium Tricostum Coss. conveniunt cum undecim libris Dionysii qvi exstant, & eadem omninò tractant qvæ Dionysius; sed brevissimè, si cum illo comparentur.

Eutropii primus liber etiam, ferè totus cum iisdem tribus T. Livii conjungendus

Plutarchi Romulus, & Numa Pompilius, cum primo Livii conjungendi. Et

Ejusdem P. Valerius Publicola, & Cn. Marius Coriolanus, cum secundo Livii.

T. Livii extremus tertius liber ab Larte Herminio scil. & T. Virginio Tricosto Coss. usqve ad extremum decimum librum, id est, ad annum ab Urbe condita CDLXII. Quô annô fuére Coss. Q. Fabius Maximus Gurges, & D. Junius Brutus Scæva. Eritqve decursus circiter annorum CLV.

Eutropii extremum caput primi libri de capta Urbe à Gallis.

L. Flori primus liber usqve ad Bellum Tarentinum, & cum Pyrrho Rege.

Plutarchi L. Furius Camillus.

L. Flori extremus primus liber de seditionibus, de prima, secunda, tertia & qvarta Urbis discordia.

Ab Q. autem Fabio Maximo, & D. Bruto Scæva Coss. usqve ad P. Cornelium Scipionem & T. Sempronium Long Coss. (Qvibus Coss. geri cœptum est Bellum Punicum secundum, annô videlicet DXXXVI ab Urbe condita.) Livii historia LXXIV annorum amissa est. In cujus locum leguntur T. Livii libri à Floro in compendium redacti, qvæ vulgò *Epitome* nominantur. sunt autem isti:

T. Livii liber undecimus, ac reliqvi novem, qvi eum seqvuntur ab Q. Fabio Max. Gurgite & D. Junio Bruto Scæva Coss. usqve ad P. Cornelium Scipionem & T. Sempronium Long. Coss. Atqve hic erit, ut paullò ante diximus, circiter LXXIV annorum decursus.

Plutarchi Pyrrhus.

L. Flori de Bello Tarentino & cum Pyrrho Rege, de Bello Picente, de Bello Salentino, de Bello Volsiniensi.

Polybii primi duo libri.

L. Flori secundus liber de primo Bello Punico, de Bello Ligustico, Gallico, Illyrico.

Eutropii liber secundus, de Tribunis militaribus, consulari potestate usqve ad initium Belli Punici secundi.

T. Livii liber XXI ac novem qvi eum statim subseqvuntur: à P. Cornelio Scipione & T. Sempronio Longo Coss. usqve ad Ser. Sulpitium Galbam

bam & C. Aurelium Cottam Coff. ad annum videlicet ab Urbe condita DLIV. Eft autem decurfus annorum circiter XIIX. ab initio fcilicet Belli Punici ufqve ad initium Belli Macedonici primi.

Appiani Alexandrini de Bello ab Annibale gefto, libellus unicus.

Polybii tertius & qvartus liber. Præterea nonnulla in fragmentis, ufqve ad extremum XVII. librum. Qvæ tamen, qvia manca funt & valde perturbata, feparari commodè poterant à tertio & qvarto, atqve ex hoc ordine rejici.

Eutropius de Bello Punico fecundo: quod extremò capite libri tertii comprehenfum legitur.

Plutarchi Q Fabius Maximus.

Ejufdem M. Claudius Marcellus.

L. Flori Hiftoria de Bello Punico fecundo; qvæ librò fecundò legitur.

Hinc ad primum Bellum Macedonicum pergendum eft, qvod cum Philippo Rege Perfei patre geftum fuit. Ideoqve poft fuperiores continuò legendi funt.

T. Livii liber XXXI ac reliqvi novem, qvi eum ftatim confeqvuntur à Ser. Sulpicio Galba & C. Aurelio Cotta Coff. qvi annò ab Urbe conditâ DLIV. Confulatum gefferunt, ufqve ad C. Claudium Pulchrum & T. Sempronium Gracchum Coff. id eft, in annum ab Urbe condita DLXXVII. Qvò annò Bellum Iftricum geri cœptum eft. Et erit decurfus circiter XXIII. annorum.

L. Flori de Bello Macedonico primo, de Bello Syriaco Regis Antiochi, de Bello Ætolico.

Plutarchi M. Porcius Cato Cenforinus, feu Major, ut ab aliis appellatur, de Bello Ætolico.

Appiani Alexandrini liber de Bello Syriaco.

Eutropii liber qvartus de Bello Macedonico, & de Bello Syriaco. Et hic decurfus fermè XXII. annorum eft; ab Urbe autem conditâ DLXXVII.

T. Livii liber XLI, & reliqvi qvatuor qvi poftremi confeqvuntur, à C. Claudio Pulchro & T. Sempronio Graccho Coff. ufqve ad C. Sulpitium Gallum & M. Claudium Marcellum Coff. annum fcilicet ab Urbe condita DXXCIIX. Et erit decurfus XI. fermè annorum.

Plutarchi T. Qvintius Flaminius.

L. Flori liber fecundus de Bello Iftrico, de Bello Gallo-græco, de Bello Macedonico fecundo, ac de Bello Illyrico.

Plutarchi L. Æmilius Paulus, qvi Perfeum vicit, ac de Macedonia triumphavit.

Eutropii liber qvartus de Bello Macedonico fecundo. Et hic erit decurfus XII annorum fermè.

T. Livii XLVI. & tredecim qvi proximè feqvuntur ab L. Floro in epitomas redacti (nam ipfius qvi erant integri, perierunt) legendi, à C. Sulpitio Gallo & Marco Claudio Marcello Coff. ufqve ad extremum LIX librum, id eft, ad M. Æmilium Lepidum & L. Aurelium Oreften coff. annum ve-

rò ab Urbe condita DCXXIIX. & erit circiter XL. annorum decursûs.

Appianus Alexandrinus de Rebus Libycis sive Carthaginensium.

L. Flori de Bello Macedonico tertio, de Bello Punico tertio, de Bello Achaico, de Rebus in Hispania gestis, & de Bello Numantino.

Plutarchi C. & T. Gracchi.

L. Flori de Legibus Gracchianis, de seditione T. Gracchi liber III.

T. Livii liber LX ac triginta qvi deinceps illum seqvuntur à M. Æmilio Lepido & Aurelio Oreste coss. usqve ad extremum XCI. librum, id est, ad Æmilium Lepidum & L. Volcatium Tullum coss. annum scilicet ab Urbe condita DCXXCIIX. Et erit fermè LX. annorum decursûs.

C. Crispi Sallustii liber de Bello Jugurthino.

L. Flori de Bello Jugurthino, de Bello Allobrogico, de Bello Cimbrico, Teutonico & Tigurino; item de Bello Thracio.

L. Flori de seditione Apuliana, de seditione Drusiana; de Bello qvod adversus socios gestum est; de Bello servili.

Eutropii de Bello Jugurthino, de Bello Cimbrico, de Bello sociali, de Bello civili Mariano & Mithridatico. Item prima pars sexti libri, usqve ad Bellum cum Spartaco gestum.

Plutarchi C. Marius.

Ejusdem L. Cornelius Sylla.

Appiani Alexandrini liber primus de Bellis civilibus.

T. Livii liber XCI ac septemdecim qvi ordine eum seqvuntur usqve ad extremum CIIX, id est, à M. Æmilio Lepido & L. Volcatio Tullo Coss. ad C. Claudium Marcellum & L. Cornelium Lentulum Coss. annum videlicet ab Urbe condita DCCV. Qvô annô geri cœptum est Bellum civile Cæsaris & Pompeji. Et erit circiter XIIX annorum decursûs.

Eutropii liber sextus de Bello cum Spartaco.

L. Flori de Bello cum Spartaco, de Bello civili Mariano & Sertoriano; de Bello civili sub Lepido, de Bello Mithridatico.

Plutarchi Sertorius.

L. Flori de Bello Piratico, de Bello Getico, de Bello Balearico, de Expeditione in Cyprum, de Bello Gallico, de Bello Parthico.

Plutarchi L. Licinius Lucullus.

Ejusdem M. Licinius Crassus.

Ejusdem M. Tullius Cicero.

Dionis Fragmenta XXXV & XXXVI libri.

Appiani Alexandrini libellus de Bello Mithridatico.

C. Crispi Sallustii de Conjuratione Catilinæ.

Dionis liber XXXVII.

L. Flori Bellum Catilinæ.

Eutropii Conjuratio Catilinæ: Bellum Gallicum usqve ad C. Jul. Cæsarem Dictatorem.

C. Cæsaris Commentariid e Bello Gallico.

Dio-

Dionis liber XXXIIX, ac duo, qvi deinceps eum continuò seqvuntur, usque ad extremum XL. librum.

T. Livii liber CIX. ac septem, qvi deinceps eum seqvuntur, à C. Claudio Marcello & L. Cornelio Coss. usqve ad Julium Cæsarem & M. Antonium Coss. annum scilicet ab Urbe condita DCCX, qvô annô Cæsar in magistratu occisus est. Et erit decursus circiter V. annorum.

C. Julii Cæsaris libri de Bello civili Alexandrino, Aphrico, & Hispaniensi.

Svetonii Tranqvilli C. Julius Cæsar.

L. Flori liber qvartus de Bello Cæsaris & Pompeji.

Dionis liber XLI. ac duo seqventes usqve ad extremum XLIII.

Eutropii J. Cæsar Dictator.

Plutarchi Cn. Pompejus Magnus.

Ejusdem C. Julius Cæsar.

Ejusdem M. Porcius Cato Uticensis.

Appiani Alexandrini liber secundus de Bellis civilibus.

T. Livii liber CXVII ac viginti tres, qvi deinceps seqvuntur, præter qvos nulli alii ad nostram ætatem pervenerunt à C. Julio Cæsare scilicet & M. Antonio Coss. usqve ad Neronem Claudium, Drusum Germanicum, & T. Qvintium Crispinum Coss. Qvo in Magistratu Drusus est mortuus. Ad annum nimirum ab Urbe condita DCCXLV. Et erit circiter XXXV annorum decursus.

L. Flori extremus qvartus liber de Cæsare Augusto, ac reliqva deinceps omnia.

Eutropii liber septimus usqve ad T. Claudium Neronem, Cæsarem Imperatorem.

Plutarchi M. Antonius.

Ejusdem M. Junius Brutus.

Appiani Alexandrini de Bello Illyrico & III. extremi libri de Bellis civilibus.

Dionis liber XLIV, ac duodecim, qvi continuò seqvuntur, usqve ad extremum LVI librum, id est, usqve ad imperium Tiberii Claudii Neronis.

Svetonii Tranqvilli C. Julius Cæsar Augustus. Et erit decursus circiter XXI annorum, à Druso scilicet & Crispino Coss. usqve ad sextum Pompejum & Sextum Apulejum Coss. Qvibus consulibus Augustus obiit. Atqve hunc annorum decursum cum superiore decursu conjungi oportebit.

Qvibus insuper addemus:

Velleji Paterculi prius & posterius volumen.

Johannis Zonaræ Annales: &

Jornandis Episcopi librum de Regnorum & temporum successione. Isti enim perpetuò & continenti ordine ea brevissimè complectuntur, qvæ à Romulo usqve ad Tiberium domi forisqve acta sunt. Qvamqvàm hi, qvia continuata historia est, facilè conjungi cum superioribus poterunt, sic ut res cum re-

bus, tempora cum temporibus aptissimè conveniant. Id qvod intelligi etiam volumus de *Diodoro Siculo*, de *Trogo Pompejo*, de *Valerio Maximo*, de *Paullo Orosio*, deqve eo *qui libellum de Viris illustribus scripsit*. Omnia enim aut capitibus ita distingvuntur, ut sine ullo labore ad rem præsentem accomodari possint; aut ita continenti oratione perscribuntur, ut dissecari non possint, qvin legentis ordinem & cursum perturbent & remorentur.

Perductâ igitur historiâ ad ordinem Divi Augusti, id est, ut diximus, ad annum Urbis DCCLVI; hæc, qvæ seqvuntur, supererunt legenda, ut perpetuò ordine historiam ad hanc ætatem nostram perducamus.

P. Cornelii Taciti ab excessu D. Augusti Annalium libri V.

Dionis liber LVII & LVIII: qvibus continentur res domi forisqve gestæ annorum circiter XXVI ab excessu Cæsaris Augusti ad excessum C. Caligulæ.

C. Svetonii Tranqvilli Tiberius Cæsar.

Ejusdem C. Caligula.

P. Corn. Taciti liber XI. ac reliqvi, qvi seqvuntur omnes. Nam à qvarto usqve ad undecimum amissi sunt.

C. Svetonii Tranqvilli C. Claudius Cæsar.

Ejusdem Nero Claudius Cæsar.

Ejusdem Sergius Galba.

Plutarchi Sergius Galba.

C. Svetonii Tranqvilli Otho Salvius.

Plutarchi Otho Salvius.

C. Svetonii Tranqvilli Aulus Vitellius.

Ejusdem Divus Vespasianus.

Ejusdem Divus Titus.

Flavii Iosephi libri, de Bello Judaico.

C. Svetonii Tranqvilli Flavius Domitius.

Johannis Zonaræ eorundem Imperatorum vitæ; qvæ & ipsæ, apud illum aliæ ab aliis distinctæ, seorsim legi possunt usqve ad Justinianum Imperatorem, ad annum scilicet ab Urbe condita M CXXC: à Christo autem nato DXXIX.

Jornandes Episcopus, de Rebus Gothicis.

Procopius, de Bello Gothorum; de Bello Persico; de Bello Vandalico.

Agathias, de Bello Gothorum.

Leonardus Aretinus, de Bello Italico adversus Gothos.

Johannis Zonaræ Justinianus.

Paullus Diaconus, de Gente & origine Longobardorum.

Hinc perseqvenda, qvæ à *Dione Cassio*, *Ælio Lampridio*, *Trebellio Pollione*, *Flavio Vopisco*, *Vulcatio Gallicano*, *Herodiano*, *Sexto Aurelio Victore*, *Eutropio*, *Pomponio Læto*, *Ammiano Marcellino*, *Johanne Zonara*, *Niceta Choniate*, & postremò à *Petro Messia Hispano* de Imperatoribus perscripta sunt, Qvæ omnia ita separari ac rursus componi possunt, & ex unoqvoqve auctore seligi, ut singulorum Imperatorum vitæ & res gestæ continuatæ legantur.

Huc addi præterea debent:

An-

Annales Johannis & *Matthæi Villani.*
Historia M. Ant. Coccii Sabellici.
Blondi Flavii Forolivienſis.
Leonardi Aretini.
Poggii Florentini.
Nicolai Macchiavelli.
Paulli Jovii *Novocomenſis.*
Compendium Rerum Neapolitanarum:
& alia hujusmodi ſexcenta, qvæ à noſtris ſcripta ſunt.

Hæc ſunt qvæ de ordine ejus Hiſtoriæ, qvæ ad Romam, Romanumqve imperium pertinent, legendæ præcipere voluimus. Si qvi tamen exiſtimabunt, nos fuiſſe in partiendis temporibus, qvaſiqve diſſecandis, tamqvam in membra & fruſta qvædam auctoribus, nimium diligentes ac ſuperſtitioſos; eumdem propemodum ordinem ſecuti, primum qvemqve auctorem, cujus partes legendas propoſuimus, legere totum poterunt. Nos certè hunc ordinem, qvod ad res memoriæ mandandas pertinet, eſſe optimum non modò judicavimus, ſed etiam experti ſumus.

NOMINA AUCTORUM,

qvi Res Romanas ſcripſerunt.

Dionyſius Halicarnaſſæus. T. *Livius.* L. *Florus. Eutropius. Plutarchus. Polybius. Appianus Alexandrinus.* C. *Criſpus Salluſtius. Dion Caſſius.* C. *Julius Cæſar.* C. *Svetonius Tranqvillus. Vellejus Paterculus. Johannes Zonaras. Jornandes Epiſcopus. Diodorus Siculus. Pompejus Trogus. Valerius Maximus. Paullus Oroſius. Libellus de Viris Illuſtribus.* P. *Cornelius Tacitus. Fl. Joſephi libri de Bello Judaico. Procopius de Bello Gothorum, Agathias de Bello Gothorum. Leon. Aretinus de Bello Gallico adverſus Gothos. Paullus Diaconus. Ælius Spartianus. Julius Capitolinus, Ælius Lampridius. Trebellius* Pollio. *Flavius Vopiſcus. Volcatius Gallicanus. Herodianus.* Sext. *Aurelius Victor. Pomponius* Lætus. *Ammianus Marcellinus. Nicetas Choniates. Petrus Meſſia.*

Reliqvæ ſunt Hiſtoriæ à noſtris recenter ſcriptæ.

Pla-

PLacet hîc præſenti non abludentem ab argumento unam è multis, qvarum vel qvinqvaginta manu exaratæ penes me latent hactenus, qvod ego qvidem audierim, ineditæ Juſti Lipſii ad Theodorum Leewium primarium in ſuprema Batavorum Curia Adſeſſorem olim, ſubjicere epiſtolam & eam ab interitu retrahere.

Juſt. Lipſius Theod. Leewio S. Parantem me reſpondere prioribus tuis litteris alteræ oppreſſerunt, Amiciſſime Leewi. Reſpondebo, ut ſoleo, breviter utriſqve. Qvod qværis, qvi Hiſtoriam contexuerint à fine Vopiſci, aliorumqve: non alium habemus, dignum qvidem legi, præter Sext. Victorem, (qvi nuper Antverpiæ excuſus eſt à Plantino) & Ammianum. Sed Ammianus, uti ſcis, pauca tantùm de Conſtantio, Valente, & Valentiniano habet, libris ejus amiſſis. Alioqvi ſcripſerat continuam Hiſtoriam à fine Corn. Taciti ad ſuum ævum, judiciô & fide meliori, qvàm ſtylô. At Victor non uſqve qvaqve placebit tibi, brevis, conciſus, in re; in verbis, humilis & adfectator. Qvid agas? ſolus tamen ille reliqvus ex antiqvis. In provincia tua, qvam ſuſcepiſti, velim conſtanti & erectô animô eſſe te. Ita enim decet! Publico hoc expediet, (loqvor qvod ſentio) & privatim tibi. Ita tamen naturâ comparati ſumus, ut tangant nos præterita, faſtidiamus præſentia. Mulierum, cùm uterum ferunt, mollities & malitia qvæ ſit, non ignoras. Hoc volunt, hoc nolunt, hunc cibum, hunc potum, & pugnant votis ſuis unâ eâdemqve horâ. Prudentiores nos ſimus, ſeqvamurqve ſummum illum Imperatorem, qvocumqve duxerit, qvaſi legitimæ militiæ auctorati; & ſcio, ſeqveris. Philoſophari tamen hoc tecum volui, ut Ennianus Neoptolemus ait, paucis. Aliàs, ſi ab adfectu meo loqverer, mallem, omiſſis projectiſqve omnibus te eſſe mecum. Ea ſigna in te vidi veræ germanæqve virtutis. De Advocato Fiſci, qvæ ſcribis, nova mihi & παράδοξα. Cupio ipſe, & opto. Sed tentanda priùs voluntas eſt eorum, qvibus hæc in manu. Et dabo operam, ut id prudenter fiat, & cum decoro. In locum Neoſtadii ſuffectus eſt Nicol Dalius Inſtitution. Profeſſor, raræ ſpei adoleſcens, ſed ut morbus minatur, non vitalis. Principis adventus, utinam, uti ſcribis, vobis labentibus, medeatur. Cenſurâ opus certè. Eaqve non modò ab invidia abſutura eſt & opinione acerbitatis: ſed contrà laudem merebimur benivolentiamqve apud omnes. Lentitudine peccatum adhuc eſſe, docet hæc in rebus noſtris perturbatio & communis ἀταξία. Mors Regis Hiſpaniæ, Galliæ & Ducis Albani, nunciata nobis ſub idem tempus. Vera fama ſit in uno ſaltem ex triade illa. Si qvid de Republ. habebis, qvæſo ſcribe. Reponere officium ego non poſſum ex hoc angulo, & qvia clauſæ fuerunt hôc cœlô Antverpiam viæ. Vale mi vir Clariſſime & cariſſime.

IN-

INDEX.

Ppp Auxi-

Du-

Histo-

INDEX.

In-

Paruta

FINIS.

EMENDANDA.

p. 280. b. v. 3. in notis â fine pro *Parsiis* lege *Parisiis*. p. 297. b. v. 7. in notis pro *bacchuretur* lege *baccharetur*. p. 304. b. in notis v. 4. pro *erunt* lege *eunt*. p. 291. in notis b. v. 15. pro *suo cuiqve pro arbitrio*, pone, *sua autem cuiqve pro arbitrio excerpendi est methodus : mihi verò probatur in rebus & sententia notabilia.* (Hæc enim omnia omissa sunt in editione Lipsensi, quâ usus sum; at reperi postmodum in Parisina anni M. DC. LV. in 8t.)

